Digitized by Google

Digitized by Google

204. 2,3 F. 19

EVTHYMII MONACHI ZIGABENI COMMENTATIONES IN OMNES PSALMOS DE GRAECO IN LATINVM CONVERSAE PER R. D. PHILIPPVM SAVLVM EPISCOPVM BRVGNATENSEM.

AVREVM AC DIVINVM OPVS.

Non ſine priuilegio, mulctaq; pecuniaria, & excom. pœna, ut in priu. cont.

empty Anno 1682.

PAVLINVS TVRCHIVS PRAEDICATORIAE FAMILIAE, BEATISS. PATRI CLEMENTI SEPTIMO PONTIFICI MAXIMO SALVTEM.

i

LLI IMPRIMIS PATER BEATISSIME OMNI HONOre ſunt proſequendi, qui diuino numine afflati, & proprii ingenii exercitatione, diuina nobis tradere curauerunt: quales Moyſes, Dauid, Eſaias, Paulus, ac cęteri canonicorum librorum ſcriptores: a quibus non longe abſunt, alii q̃plurimi, qui eodẽ edocti ſpiritu, quę per illos tradita ſunt, pro hominis captu intellecta, ut aliis quoq; eſſent peruia, ſuo ingenio, & laboribus effecere: ceu Dionyſius, Athanaſius, Baſilius, Chryſoſtomus, multiq; alii, qui uitæ ac morũ ſanctitate inſignes, & incõparabili doctrina conſpicui, eximiis actionibus, eruditiſſimis libris a ſe cõſcriptis Chriſtianã Remp. illuſtrarunt. A quorũ lectione ceſſaſſe, & monitis receſsiſse malorũ omnium occaſio nobis fuit. Hinc enim innumeri errores, & hęreſes, hinc uitæ neglectus, contemptus uirtutũ, uitiorum tyrãnis, initium pariret, & incrementũ ſumpſere. Quis enim horũ lectioni attentius uacans, in fide recta, ac pietate nõ proficiat? animum colat? charitatem proſequatur? miſericordiã, liberalitatẽ, iuſtitiam, cæteraſq; uirtutes? Auaritiã uero, inuidiam, luxuriã, iracundiã, alioſq; huiuſmodi animi morbos multo magiſq̃ ſerpentes, ac mortẽ fugiat? Quo fit, ut credam nihil utilius Chriſtianæ Reip. afferri poſſe, q̃ ut ii nobis reddantur, per quos olim Dei Eccleſia, etiã inter acerrimos aduerſarios, pietatis doctrina, uitæ meritis, & numero creuiſse dignoſcitur. Quod ſane utinam attenderent multi noſtrorum temporum, qui hoc officio cõmodius fungi poſsent: mallentq; horum uertendo libros, publicæ utilitati conſulere, q̃ propria temere effundendo, priuatæ gloriæ deſeruire. A quorum profecto cõſilio longe aberat Philippus Saulus Epiſcopus Brugnatenſis, uir ſane priſcis illis patribus, uirtutũ ornatu, & ſacrarum literarũ peritia cõparandus: qui huic ſaluberrimo inſtituto q̃ maxime intentus erat. Nam ſi quos huic operi idoneos nactus eſſet, excitabat, monebat, rogabat, & quibus poſset modis ad hoc compellere non omittebat. Ipſe uero tanto huius rei ſtudio tenebatur, ut dies, ac noctes ſumma cum uoluptate in hoc inſumeret. Ab hoc profecto optimo uiro plura & egregia ſperare poteramus, niſi diuina prouidentia illũ a nobis auocaſset, fœlicitatem illi (ut merito ſperamus) recte anteactæ uitæ pręmiũ benigne conferens, nobis uero paterna clementia (utputo) indulgens, ne acriores dare pœnas noſtrę ignauię cogeremur, qui tãti uiri exẽplo, & monitis minus proficeremus. Hic elegantiſſimos cõmentarios Euthymii monachi Patris ſanctiſſimi, & eruditiſſimi nuper Latinos fecerat, puro quidem, ac ſimplici dicendi genere, quos immatura morte pręuentus, in lucem edere nõ potuit. Ego uero, qui eius doctrinę ac ſanctitatis teſtis diutius fueram, ſtudiorum comes, conſiliorum conſcius, nimia ipſius humanitate ſumma illi neceſſitudine deuinctus: talis amici, quo meliorem ne deſiderare quidem licebat, tam ſanctos labores deperire, nos uero tanto theſauro fraudari ęquo animo ferre nõ poteram. Conuerti me igitur ad Ioannem Mathęum Epiſcopum Veronenſem bonorum omnium (ut optime noſti) q̃maxime ſtudioſum, ipſum hortatus pariter, & precatus ut tanti boni nobis autor fieret: ratus quod erit, ut hoc pacto amici defuncti ſanctæ memoriæ, & uiuentis iuſtæ mercedi, & cõmuni omnium bonorum utilitati q̃optime conſulatur. benigne annuit uenerãdus Pontifex, ut eſt ad recta omnia, & honeſta ſtudia q̃ promptiſſimus, ſuaq; autoritate, iuſſu, & impenſis effecit, ut egregiũ hoc opus q̃optime diſpoſitum prodiret in publicum: opus inq̃ a nemine ſatis pro dignitate laudandum, ſi eximii uatis diuinam mentem, & intelligentiam ſuſpicias: ſi interpretum eruditionem, & fidem: ſi correctoris, & artificis peritiã, & diligentiã attendas. Cui uero aptius nuncupetur q̃ tibi, ſi uel ipſe reſpiciatis, uel ille? Tu enim Chriſtiani populi caput es, & pater: cui & dignitate, qua inſignitus, & probitate, qua fulges, bona cuncta, & ſacra merito ſint dicanda: cum pręcipue humanæ, & diuinæ litteræ clariſſimæ familiæ tuæ Mediceæ plurimũ debeant. cuius pręcipuo ſtudio, & opera denſiſsimis antea preſsæ tenebris, & quaſi ſepultæ, in lucem ſunt redditæ. Ille uero domus tuæ alũnus tot tantiſq; beneficiis eſt affectus, ut neſciam magis ne ſit perſpicuum, tua benignitate ipſum eſse, quod eſt: an nullum ſtudiũ illi propenſius eſse poſse, q̃ cuncta efficere, quæ ad ſalutem, & gloriam tuam ſpectare uideantur. Tibi igitur Pontifici Maximo diuinum hoc opus dicamus, & mittimus quo tuo patrocinio & iudicio munitũ, ſecurius & liberius omnibus ſe legendũ exhibeat. Vale.

❡EVTHYMII MONACHI ZIGABENI INTERPRETATIO IN PSALTERIVM.

❡Laudatoria in Dauid, & præfatio in totum opus.

VIVS QVIDEM LIBRI AVTOR (ut plane quod ſummum eſt dicam) & dei filius fuit (protegam enim inquit dominus ciuitatem hanc propter me, & propter Dauid filium meum) & pater dei. liber enim, inquit, generationis Ieſu Chriſti filii Dauid. cętera uero (ut paucis complectar) qui poſt Habraam ſolus fuit gentium pater, qui noſter Orpheus, qui primus elegans conſcriptor uirtutum, & primus trium perſonarum uniuſq; diuinitatis pręco: qui paſtor una, & inuictiſſimus miles, propheta & rex: qui & primi regis cor, lingua fuit & calamus: cui a deo teſtimonium eſt pręſtitum: quiq; omnes eas ſibi parauit uirtutes, quęcunq; hominem faciunt deum, & homini aſcribi poſſunt. Hic Ieſſe quidem filius, & fratrum iunior, exilis aſpectu corporis, animo formoſiſſimus: omnium prophetarum, imperatorum, legislatorum, regum fuit excellentisſimus: & innumeris, prę cęteris omnibus, chariſmatum donis refertus: mitiſſimus quidem ſpiritu, & natura etiam modeſtiſſimus: uirili pręditus mente, & corpore etiam robuſtiſſimus: principem una atq; ęqualem omnibus ſe pręhebat: magnanimus ſimul & comis: ſimpliciſſimus pariter ac prudentisſimus: moribus dulcis, & acer ſermone: intellectu multus, & diuino numine plane adflatus: dum in eorum quę ſunt, ſeu potius in eius qui uere eſt contemplatione uerſatur, a ſeipſo edoctus, & doctus a deo: qui totus etiam, ac toto ſemper erat cum ſpiritu. His tamen omnibus pręter miſſis: ſeu potius breuiter in unum collectis: duas tantum nunc illius uirtutes perſequar: ſapiētiam ſcilicet & fortitudinem. & de ſapientia quidē prius diſſeremus. Ait quodam in loco profundius, magisq̃ obſcurius. Manus meę fecerunt organum: & digiti mei concinnauerunt pſalterium. Sapientia enim nihil aliud eſt, q̃ harmonia quędam, & concinnitas dictorum, ac factorum. Pręterea inter rationales ſcientias, Muſice optima eſt, & ſumma ſapientię pars, quę ſeipſam una, & omnes philoſophię partes, atq; ornamenta & ſibiipſi, & aliis mutuo per ſe adcommodat, & coaptat: ſymphoniaq; & concentus quidam cęteris omnibus eſt, & proportio. Qui igitur hanc muſicen confeſſus fuerit fuiſſe in Dauid, uniuerſas ei etiam, rerum omnium ſcientias breui adſcribet. obſeruandum uero eſt: qua ratione beatus Dauid, organo quidem manus, & faciendi uirtutem ſimpliciter adſcripſit: pſalterio uero digitos, concinnitatemq; atq; harmoniam. Quia .ſ. organum ſimplicius inſtrumentum eſt, ac magis uulgare: Pſalterium uero, & ad ſublimiorem ſcientiā pertinet, & arte indiget diligentiori. Iuxta Anagogem: Manus accipiuntur,

✠ ii pro uirtute

pro uirtute factiua, quę uitam ac conuerſationem noſtram, quaſi organum, ſi/
biipſi conſonam, ac bene diſpoſitam reddat. digiti uero, conſiderationes ac cō/
templationes ſublimiores intelligendæ ſunt: quæ intellectuale rationis iudi/
cium, quaſi pſalterium quoddam concinnant: ita ut ſuperne inſpiretur pulſe/
turq;, & ab alio maiori moueatur. item alibi in pſalmis ait: incerta & occul/
ta ſapientię tuę manifeſtaſti mihi. O admirandum dei opus. neq; enim ſolā
uiſibilium cognitionem, ſed etiam arcanorum dei ſcientiam edoctus eſt. q. ſ.
unitas ſit, & trinitas, & quæcunq; alia ad dei incarnationem pertinent. & rur/
ſus alio in loco dixit: ſuper omnes docuiſti me mandatum tuum: dè eo lo/
quens mandato quod ad actiones pertinet: in quo uirtutis genere pariter pri
matum obtinuit. De fortitudine uero idem ipſe narrat dicens: exiui obuiā
philiſtęo, & maledixit mihi in idolis ſuis, ego autem exerto eius gladio, decol
laui eum, & abſtuli opprobrium a' filiis Iſrael. Tu modo conſidera hic, non
fortitudinem tantum, ſed & multomagis animi moderationem. quippe cum
multa & magna tunc, recenſere poſſet: inimicorum ſcilicet copias, audaciam,
arma, bellicas artes, & ſtudia: ipſius etiam gigantis, aut potius elephantis il/
lius arrogantiam, peritiam, uires, magnitudinem: Iudęorum pterea timorem;
ſollicitudinem, ipſiuſq; Saul regis anxietatem: & quomodo ob unicum etiam
Philiſtæum omnes erant perterriti: dux, milites, iuuenes, ſenes: quomodo i/
pſe Dauid adoleſcens erat & puſillus, inermis, belli ignarus: & tamen auſus
ſit aduerſus Barbarum illum decertare: unde interfecta tanta illa ac tali fera,
facilem regi uictoriam pręſtitit: quippe qui illius capite a reliquo corpore a/
uulſo, atq; hoc ipſiuſmet gigātis gladio, timorem omnem diſſoluit: cędes an/
tea fieri ſolitas repreſſit: exercitum, ducem, patriam, maiorum ſepulchra, le/
ges patrias, templa, parentes ipſos, & omnem deniq; ætatem ſeruauit: ipſe ta
men in his, nihil gloriatus eſt, ſed ſingulare certamē, quod ſibi fuit cum ipſo
Goliath, tantum modeſtiſſime narrauit. Verūtamen hic noſter tantus, ac ta/
lis Dauid, ne omnia per ſingula perſequar, negligitur a' patre (qui initio ex/
teriora tantum ſpectabat) & ad greges mittitur, & ad armenta: quinimmo
horum etiam fœtas oues ſequebatur. & pater quidem in terra eum abiicie/
bat, deus uero deſuper adoptabat. eumq; ueluti regium puerum, regali, hoc
eſt paſtorali ſcientię primum uacare, inter irrationalia pręparauit: uigilare
ſcilicet, certare pro grege, periculis ſe opponere, contendere aduerſus feras, la
trones, fures, famem, & frigora: pręire etiam & aduocare ad paſcua, ad um/
bras, ad fontes, ad flumina: reuocare item, & in unum adducere, uirga, uoce,
cantu, & fiſtula, delectare etiam, ac perterrere: uiuendi normam prębere, &
mederi. quorum omnium is eſt finis, ut non pinguem modo, ſed ut modera/
tiſſimum etiam, & caſtigatiſſimum gregem oſtenderet. Sed quid pluribus o/
pus eſt? uenit paulo poſt unctor: ungendus perquiritur. procedit copioſus il/
le, pulcher, & clarus filiorum chorus: imponitur cornu: ſuperponitur deus: &
quemadmodum antea pater, ipſum Dauid, ſic & deus omnes alios reproba/
uit. Cogitur pater qui neglexerat, neglectum adducere: adducitur itaq;, &

ungitur ad utrũqꝫ:ad regnũ nimiꝝ,& ad ꝓphetiã:comu ſiquidẽ,& ſpũ.Figura
erãt hęc,ſaluatoris nr̃i Ieſu xp̃i:qui in regẽ ungẽdus erat,& in deũ . Quid igit̃
poſt hęc?bellũ adeſt a' Philiſtęis,bellũ inꝗ grãde:quinimo imẽſum,& iſupera
bile.oĩa tam regis,q̃ uniuerſę gẽtis negocia in ſummo erãt diſcrimine: ipſe aũt
liberator aduenit ꝓpheta,miles,pariter & Rex.Negligitur rurſus atqꝫ abiici/
tur:& rurſus ipſe,patiẽtia ſua fratres,reſpõſo Saul , fortitudine Goliath,& oẽs
inſuꝑ,qui tũc tẽporis,& antea,ac poſtmodũ fuerũt , imẽſa hac Gigãtea pugna
ſuꝑauit:unuſqꝫ pro oĩbus,cõtra oẽs,ſupra oẽs,ſeruauit oẽs.Sed quid deinceps ?
Simul regnat,ſimul exercitũ ducit,ſimul dirigit,atqꝫ adminiſtrat?imo uero quę
reliqua ſunt,ipſe unus moderatur.& exteros quidẽ inimicos,armis,ſuos uero,
hoc eſt ipſius Saul malignos ſpũs,melodia ſimul,ac ſpũ, ſuꝑat.coronatur itaqꝫ
& laudat̃ ab oĩbus,& ſupra oẽs,in cantũqꝫ ipſis ẽt effectus eſt mulieribus:Per
cuſſit Saul mille,& Dauid decẽmilia.inuidet̃ rurſus,pſecutionẽ patit̃,fugit,oc/
cultat̃,circũdatur,& ipſe circũdãtẽ circũdat,nec tñ occaſionẽ arripit,nec belli ſo
lutionẽ attẽdit,nõ ulciſcit̃ inimicũ:quinimo illũ adiuuat fugiẽs,ac timẽs , non
ut ipſe male quippiã pateret̃,ſed potius,ne aduerſus Saulẽ,aliqd eoꝝ faceret:
quę ſibi ab illo intẽtabant̃. adeo eni cõtraria hęc una tẽperauit , mãſuetudinẽ
ſcilicet,& fortitudinẽ,ut fortitudo in eo,maior q̃ in cęteris : & mãſuetudo ipſa
etiã fortitudine maior cõſpiceret̃.Quid tum?regnat:ꝓphetias prędicit:fatetur,
atqꝫ adteſtat̃ deũ,& teſtimoniũ illi ꝓhibetur a' Deo,ꝓmittiturqꝫ ei , ꝙ ęternã
ſedẽ habiturus ſit,& hereditate totũ orbẽ cõſecuturus:ipſaſqꝫ ſtellas,multitu/
dine,ac pulchritudine filioꝝ,ſuꝑaturus Deinde(o' calamitatẽ,o' celerẽ mutatio
nem,)Qui antea electus erat,repẽte efficit̃ adulter:q ꝓpheta,amens:q deo ad
flatus erat,iſanus:q uerax,doloſus:q paſtor,latro:q ſeruator,homicida.hinc cõ
ſilii mutatio,& tam grãdes auſus:illinc muſices ceſſatio,& cõtractio ſpũs:hinc
& uitę imutatio,& plurimoꝝ maloꝝ mare:hic q numĩe erat iſtictus,nõ mõ pri
uat̃ iſpiratiõe illa ſuꝑna:ſed & q pater erat:orbat̃ liberis.Et filioꝝ, alii qdẽ ſce
leſti:& ſoroꝝ corruptores:alii his ẽt ſceleſtiores,fratricidę ſcilicet ac patricidæ
fiũt:& q rex erat,errabundus fit:q pugnator optimus,fugitiuus:q paſtor:mon
tiuagus.oĩs deniqꝫ ꝑclara illa domus,ac ſedes,in terrã collabitur.Hinc etiã , &
fames,& tabefactio,& grauis peccatoꝝ pœnitẽtia:hinc triplex illud,& ꝑpetuũ
ſacrificiũ:oculoꝝ uidelicet nocturni fluxus ac laticer:cordis cõtritio,& gemitur:
linguęqꝫ aſſiduę preces,& cõſtans cõfeſſio.illa qdẽ uulnera:iſta aũt medicami/
na,aduſtiões,iciſiões.Sed me iterea hęc narrãtẽ,pene' quod inceperã,fugit,orõ/
nis ꝓpoſitũ,dum pluribus,quę ſeſe offerũt,ſemꝑ detineor.Adſtat rurſus,poſt
pctm̃,ꝓpheta ꝓphetę,ueluti medicus medico,ęgrotãti,ac dubitãti : & quẽad/
modũ antea,unctor adſtiterat,ita & nũc nõ mõ dignitatẽ,ſed ſpũm etiã abla/
turus,ſi in aliquo deliquiſſet,quod ad ꝓpriã ſanationẽ ꝑtineret:ſi uulnus celaſ/
ſet:ſi reprehẽdi neglexiſſet.Adſtabat pariter,uindictę huius miniſter,ſicut an/
tea cuſtos,& adiutor ualidus,ita & nũc uindex terribilis Angelus , exerto gla/
dio:& ictũ inferre paratiſſimus,niſi ille cõtra ſe,ſuffragiũ tuliſſet:ac ꝓpria ſen/
tentia,diuinã ſoluiſſet ſniam.Et hinc qdem aderãt:ille iudicii &cauſę cõfictor

Natham,& uindex Angelus:illinc aūt ipſe iudex Dauid, pſonarū nō acceptor: & q aduerſus ſe tulit ſniam,qua,iaculū citius euulſit,q̄ ſuſcepiſſet:& Deus pariter:q cicatricē uulneri non tantū iduxit,ſed ipſum etiā uulnus,prorſus deleuit.neq; eni tantūmodo pepercit:ſed & abſtulit pctm̄.Rurſus itaq; diuina gr̄a, & rurſus ſpūs:rurſus ſoni,ac cātus:rurſus ſupra oēs poteſtas:rurſus ꝓmiſſa & pacta,tam de eius adoptiōe,q̄ ꝙ de eius etiā ſtirpe,naſci deberet Deus.Hic igitur q multa paſſus eſt,& plura etiam,propria uirtute adminiſtrauit,atq; in uarias incidit ſtatus ſui mutationes,omnem de ſe hiſtoriam,omnes uitæ ſuæ uarietates,in hoc conſcripſit uolumine.

¶ Et primum quidem propoſitum, & primus operis ſcopus eſt, de propriis ęrūnis, ac laboribus tractare: deinde de antiquitatibus non Iudaicis modo, ſed uetuſtioribus.in multis enim pſalmis ediſſerit generationem,& geſta Patriarcharum, peregrinationes, migrationes, deſcenſum in Aegyptum, ſeruitutem, exitum ex Aegypto,legem datam, tabernaculum, ſacerdotium, Numeros, Deuteronomium, Ieſum naue, diſtributionem promiſſæ terrę, Iudices, Reges,& ſiquid aliud eſt his conſequens. Tertio naturalium rerum rationem, tradit: de cœlo, & cœleſtibus: de terra, & terreſtribus: de animalibus: de elementis: & generaliter de uniuerſo dei opificio. Quarto prophetia de crucis diſpenſatione, in hoc opere, cęteris omnibus ſe manifeſtiorem oſtendit: & quęcunq; ad partum uirginis, ad incarnationem, ad Magorum dona, ad fugam in Aegyptum, & illinc regreſſum, ad xp̄i doctrinam, ad miracula,& ad Synagogam pertinent: inuidiæ item & proditiones,inſidiæ,captura, flagella, illuſiones, Crux, manuum ac pedum confoſſiones, diuiſio, & ſortitio indumentorum, amara potio, expiratio, ſepultura, reſurrectio, aſcenſio, ſedes a dextris patris: & ſupra omnia,uictoria & regnum, quod in cœlo, atq; in terra, ſibi xp̄s parauit, clariſſime hic conſpiciuntur.Quinto prophetia earum rerum, quæ poſt prædicta omnia contigerunt: gentium uidelicet aduocatio,diſcipulorum Xp̄i gloria, miracula, prædicatio, orbis terræ ſubiectio, Eccleſiæ ſtabilitas, atq; incrementum, Romanorum uictoria, Iudęorum captiuitas, & quęcunq; etiam ad ſecundum,& horrendum Chriſti aduentum, ad reſurrectionem, ad Iudicium, & ad uniuſcuiuſq; retributionem pertinent. Sexto Theologia, de patre & filio & ſpirituſancto. Septimo quęcunq; traduntur, de intellectualibus creaturis, de Angelis,Dęmonibus,de intellectu & anima, & de animę motibus, & potentiis.Octauo,quæ ad morum diſciplinam & ad inſtitutionem pertinent.Nono de cogitationibus:de Dæmonum inſidiis, & circuitionibus: de ſanatione, & cura paſſionum: de pugna & certamine aduerſus huiuſmodi paſſiones.Decimo mandatorum ratio adeo hic diligenter traditur,ut parum,aut nihil, ab Euangelicis pręceptis abeſſe, uideatur.Hęc igitur ſunt argumenta pſalmoꝝ,redacta in decem capita:q̄q̄ & alia ſint magis priuata, quæ in eis habeantur.ſunt nanq; & pſalmi qui laudem & gloriam Dei canunt:qui gratias agunt:qui orōnes fundunt & uota.ſunt & conſolatorii & exhortatorii.Ad hęc oīa,ſunt & q uiam ad uirtutem tradunt:qq; non tantū admo

nent,hoc

nent, hoc facere, aut illud euitare, ſed & modũ docent, & tempus. In ſumma hic
liber, cõmune eſt quoddã, medicinæ promptuariũ, & paſſionũ oĩum certiſſimũ
remediũ: illiuſq; uerba, (qđ etiã ualde admirandũ eſt, & huius operis propriũ)
oĩbus congruunt atq; aptantur hoĩbus. Nulla eſt igitur ĩter hoĩes actio, nulla
ratio, nulla cogitatio, cuius medicinam, hic inuenire non poſſis. cumulus enim
& aceruus quidam rerũ eſt, omni plenus uitæ conuerſatione: omni contempla/
tione: ac ueluti penu quoddam doctrinæ publicum, unicuiq; apta & cõuenien/
tia diſtribuit. nam & antiqua purgat uulnera, & nuper illatis celerẽ liberatio/
nem prꝫſtat. Inſuper quod integrum eſt, ſanum, ſyncerumq; conſeruat: multi/
tudinem uero ipſam, prorſus allicit, ac ſuadet ſuaui quadam cum delectatione,
& honeſta uoluptate: adeo ut per blandam, & lenem illam uocem, utilitatem
& cõmodum latenter etiam reportemus, iuxta prudentum medicorum prꝫce/
pta: qui in auſterioribus pharmacis, poculum inungi iubent melle: ita & nos,
apparenter quidem, dulce ac ſuaue melos canimus: re ipſa uero animas erudi/
mus, & diuinorum eloquiorum memoriam indelebilem conſeruamus.

¶ Pſalmus, ſermo & conuerſatio eſt, cum deo: Angelorum allectio: alacer animæ
ordo, ac ſtatus: diurni laboris quies: nocturni timoris propulſatio: iuuenum, &
nuper introductorum regula: proficientium adiumentum: perfectorum ſolida/
tio: clypeus inſuperabilis: ornamentum decentiſſimum, regibus, priuatis, prin/
cipibus, populis, militibus & belli ignaris, ſapientibus & rudibus, monachis &
ciuibus, ſacerdotibus & plebibus, habitatoribus continentis atq; inſulanis, agri
colis, nautis, artificibus & artium ignaris, uiris, mulieribus, ſenibus, adoleſcen/
tibus: omni deniq; naturæ, ætati, fortunæ, propoſito, & cõmuniter, & priuatim
& ſemper, tam domi, q̃ in foro, in eccleſiis, in agris, in ſolitudinibus, in itineri/
bus, & omnibus in locis: & eſt deniq; ſicuti aeris ſpiratio, aut lucis effuſio, aut
uſus ignis, aut quodcunq; aliud eorum, quæ ualde communia ſunt, & utilia.
Quodq; admiratione maxime dignum eſt, pſalmorum cantus, non interrumpit
neq; diſtrahit ab operibus: quinimmo operantibus, ipſa ſuauitate, ac melodia,
auſteritatem lenit laborum. quorum omniũ unus eſt finis: ut ſcilicet huiuſmo/
di diſcipulus, bonus, ſapiens, efficiatur & deus. Abunde igitur diximus quꝫ nã
& quot ſint huius operis intentiones, & quanta ex his cõmoda conſequamur,
& quis finis. Reſtat nunc ut diſſeramus: an proprius ſit hic liber beati Dauid,
& ab eo ſolo confectus: an etiam ab aliis. quam appellationem habeat. quid ſit
Pſalteriũ: quid Pſaltus: quid Pſalmus: quid Pſalmodus: quid Diapſalma: quid
Cãticũ: quid Hymnus: quid Laus: quid Cõfeſſio: quid Oratio: quid Votũ: quid
Canticum pſalmi: quid Pſalmus cantici: quot ſint Pſalmi & quare tot ſint: & à
quo nam fuerint collecti: quot cantores, ſeu canendi principes: quot chori, & ex
quibus, & quare tot ſint chori: & ex tot, quæ nam ſit differentia Pſalterii ad alia
muſica inſtrumenta: quis pſalmorum ordo: quæ nam ſit in multis pſalmis ob/
ſcuritatis ratio: quot tranſlationes ſint de Hebraica lingua, in Græcam: & à
quibus fuerint factæ: quare ſit inuentus cantus: quare cum diuinus ſpiritus
unus ſit, aliquando ſingulari effertur ſermone, & aliquando plurali. & primo

quidem de priori capite tractabimus.

¶ Aiunt quidam pſalmos non ſolius eſſe Dauid: ſed quoſdam Idithum: alios filiorum Core: alios item Aſaph, Etham & Emam, Iſraelitæ: unum Moyſi: & alios Salomonis. quod manifeſtum eſſe aſſerunt ex inſcriptionibus. eoſq; poſt captiuitatem dicunt ab Eſdra fuiſſe in unum collectos. multi etiam pſalmi pro inſcriptione habent tantum Alleluia: & alii inſcriptionem ſine authore: alii etiam omni prorſus carent inſcriptione. quam ob cauſam, totum hoc opus, non pſalmos Dauid, ſed indefinite librum pſalmorum appellari aiunt: ut in actibus Apoſtolorum legimus: atq; indicari, ꝙ totus pſalmorum liber ſoli Dauid adſcribendus non ſit. nam ꝙ Pſalterium appellamus hanc pſalmorum collectionem, improprie id dicimus: quia pſalterium proprie: organi quoddam genus eſt: quod apud Hebræos dicitur Naula, a' pſallendo ſic dictum: quemadmodum oratorium ab orando: ſed huiuſmodi appellatio, ad pſalmorum librum poſt modum tranſlata eſt. qui tamen uel ea etiam ratione denominationem hanc ſortitus eſt, quia pſalmos continet. Alii uero (quibus ego conſentio) aſſerunt pſalmos omnes, a' Dauid fuiſſe compoſitos: & quemadmodum octogeſimumoctauum pſalmum, qui Moyſi inſcribitur, dicunt Moyſi non eſſe: quia ſi eius eſſet: ob illius antiquitatem, primus in ordine legeretur: aut ſaltem haberetur inter libros Moyſi, ſicuti habentur eius cantica: quorum unum in Exodo, alterum in canticis, tertium in Deuteronomio reperitur: ita etiam exiſtimandum eſſe aſſerunt, de aliis pſalmis, qui aliorum inſcriptiones præ ſe ferre uidentur: ꝙ ſcilicet ab alio compoſiti non ſint, q̃ a beato Dauid. eadem etiam dicunt de duobus pſalmis, qui Salomonis inſcriptionem habent: ꝙ ſcilicet ſi eſſent Salomonis, aut extremo in ordine collocari debuerant, aut in libris Regum, aut Paralipomenon interſeri: aut ſaltem alicubi de eis memoria haberi, eo modo quo cęterorum omnium eius operum, ratio habita eſt. Erant enim, inquit, illi, cantica quinquies mille, parabolæ ter mille: pſalmorum uero eius, ſcriptura non meminit. Cęterum inſcriptiones, Idithum, filiorum Core, Aſaph, Emam, & Etham, hoc tantum uolunt ſignificare: ꝙ his uiris, quos beatus Dauid elegerat ex tribu Leui, in duces, ac principes chororum: quoſq; inſtituerat, ut uariis organis deum laudarent: & quorum organorum genera, aperte poſtremus omnium pſalmus connumerat: ꝙ his inq̃ uiris unuſquiſq; pſalmorum, iuxta nominum inſcriptionem, priuatim ad pſallendum ſit traditus: cum alii pſalmi ab uniuerſis cantoribus, atq; in commune canerentur. illi igitur pſalmi, qui priuatim ab aliquo eorum decantati ſunt, cantoris ſui inſcriptionem retulerunt. quod etiam manifeſtius ſit, ex his quæ in libro Paralipomenon legimus. Cecinit, inquit, canticum hoc in manu Aſaph. quin etiam ab inſcriptione pſalmi XXXVIII. quæ huiuſmodi eſt. In finem Idithum canticum ipſi Dauid. Compoſitum quippe fuit id canticum a' beato Dauid, & ab eo traditum Idithum, ut illud caneret. Pſalmus etiam. XLIII. ſic inſcribitur. In finem filiis Core, pſalmus ipſi Dauid. Præterea pſalmi omnes, qui aliorum inſcriptiones habent, non

per genitiuum

per genitiuum caſum, ſed per datiuum inſcribuntur: quæ res abunde indicat, pſalmos quidem a' beato Dauid fuiſſe conſcriptos, ſed illis cantoribus, priuatim traditos ad canendum. Quod ſi quis contra, illud dicat: plures etiam eſſe pſalmos, qui in inſcriptione habent nomen Dauid, in tertio caſu: uidelicet pſalmus ipſi Dauid: replicabimus multos eſſe etiam qui per ſecundum caſum inſcripti ſunt: uidelicet pſalmus ipſius Dauid: quod tamen in aliis nominibus non reperitur. ut ſciamus ꝙ ab ipſo quidem Dauid conſcripti ſunt, non ei dati aut oblati. hoc enim differentiam introduxit. Ille autem pſalmus qui Moyſi inſcribitur, huiuſmodi habet inſcriptionem. oratio ipſi Moyſi homini Dei. quæ inſcriptio docere uidetur, ꝙ ille pſalmus, iis congruat, qui per diuinam aquam, hoc eſt per ſalutare lauacrum baptiſmatis, homines Dei effecti ſunt. Moyſes quippe interpretatur, aſſumptus ex aqua. ex aqua uero aſſumuntur omnes qui baptizantur. unde etiam Dei homines merito cognominantur. Eos uero pſalmos, qui Salomonis dicuntur, in Chriſtum fuiſſe compoſitos reputamus. Salomon nanq; interpretatur pacificus. uerum quisnam alius, tam fuit pacificus, q̃ Chriſtus? qui natura ipſa pacem habet? pacem enim inquit meam do uobis, pacem meam relinquo uobis. De pſalmis qui ſine inſcriptione ſunt, illud in primis ſciendum eſt: ꝙ multa Hebręorum exemplaria, coniunctum habent ſecundum pſalmum cum primo: cum apud eos non ſit numerus in pſalmis. ſecundus autem ſine contradictione, conſcriptus fuit a' beato Dauid. cuius rei teſtes habemus Apoſtolos, in actibus dicentes ad Deum. Tu qui per os Dauid pueri tui, dixiſti. Quare inſurrexerunt gentes &c. Vnde etiam demonſtratur primum pſalmum pari modo ipſius eſſe Dauid. Quod ſi primum & ſecundum pſalmum, qui carent inſcriptione, dicimus eſſe Dauid, conſequenter alii omnes, qui ſine inſcriptione ſunt, eiuſdem erunt: ſicuti inter cæteros eſſe ſcimus pſalmum nonageſimumquartum: ut atteſtatur Apoſtolus in epiſtola ſua ad Hebręos, dicens. Iterum quandam determinat diem hodie, in Dauid, dicens poſt tantum tempus: hodie ſi uocem eius audieritis, nolite obdurare corda ueſtra. Pſalmi quoq; qui ſunt ſine nomine, eidem adſcribendi ſunt, ut docet beatus Stephanus prothomartyr, in actibus dicens ad Iudæos: uſq; ad dies Dauid, qui inuenit gratiam coram Deo, & petiit, ut inueniret tabernaculum Deo Iacob. quod dictum manifeſte ſumptum eſt, ex pſalmo. CXXXI. qui authoris caret nomine. Simili modo etiam pſalmi, qui loco inſcriptionis habent Alleluia, ipſius Dauid reputandi ſunt. ſiquidem eorum primus qui eſt. CIIII. manifeſte ab eo fuit compoſitus, ut legimus in libro Paralipomenon. ratio autem quare pſalmorū aliqui carent inſcriptione, uidetur ea eſſe: quia non in unius tantum gentis nomine, unuſquiſq; eorum dictus eſt. ꝙ uero ſint ſine nomine, ea uidetur eſſe ratio: quia in ipſum dominum dicti ſunt. ꝙ habent Alleluia, ratio eſt, quia gratiarum actiones, & laudes in Deum continent. uerū de his hęc dicta ſufficiant: tempus eſt, ut de cęteris etiam tractemus. Pſaltur quidem Deus eſt qui canitur: Pſalmus uero poema, & carmen quod de eo canimus: Pſalmodus, poeta eſt qui hęc conficit carmina:

ficit carmina :& Pſaltodus,chorus canentium pſalmos: Diapſalma , mutationẽ ſnię,aut cantus ſignificat:aut pauſam,ſeu interiectionẽ quandã pulſationis,uel fulgorẽ,atq; illuminationẽ diuini ſpũs,quę tunc canentibus apparebat.ſcribebantur.n.oĩa hęc ab eis diligenter.Pſalmus ꝓprie eſt illud carmen,quod ſimul cũ Pſalterii inſtr̃o ſuaui uoce ꝓfertur.Ode ſeu Canticũ , uox quędã eſt muſica cum harmonia,ſolo ore ꝓlata.q̄q̄ improprie ipſum ẽt Cãticũ ſępenumero Pſalmus dicatur.eſt aũt Canticũ Pſalmo antiqus.Moyſes qppe Cãtici author fuit, illiuſq; uſus uſq; ad beati Dauid tẽpora ꝑſeuerauit:q primus oĩum cœpit pſalmos cõſcribere.nã & ſi antea Pſalterii inſtr̃o uterẽtur:illius uſus,& ſine arte ulla erat,& admodũ uulgaris.ad ſolos.n.greges mulcẽdos pulſabatur.Dauid igitur hmõi inſtr̃m ſapiẽtius coaptauit,& illius uſum ad Deũ trãſtulit. Hymnus uero eſt diuinę glorię,extẽſior atq; amplior quędã laus.nã cũ laudis nomẽ ſimpliciter dicimus,uulgariores ac breuiores laudes ſignificamus.Confeſſio etiam amplũ quoddã teſtimoniũ eſt,& fides,qua aut bona quę recepimus fatemur , aut mala quę cõmiſſimus. Porro' oratio preces ſignificat, & uotũ promiſſionẽ . omniaq; ad Deũ pertinent.Quid itaq; ſit Pſalmus,& quid Canticũ,abũde diximus.Canticũ aũt pſalmi tũc eſt,quãdo muſice per organicũ inſtrumentũ prius diſponitur,& deinde cõſeqtur uox ore emiſſa,quę ſecundũ occupat locũ . Pſalmus uero cãtici tũc dicitur,quãdo eius quod nũc diximus cõtrariũ fit.Iuxta Anagogem,ac moralẽ ſenſum,pſalmũ tunc canimus,quãdo corpus noſtrũ quaſi Pſalterii inſtrumentũ intẽdimus,& per bona opa quodãmodo ipſum palpãtes, bonas ac cõcinnas actiones ꝑficimus,q̄q̄ ad altiores cõtẽplationes nõdũ aſcenderimus.Oden uero aut Cãticũ canere tũc dici poſſumꝰ,quãdo abſq; ullis operationibus ueritatis tantũ myſteria cõtẽplamur,effecti iã in ea re ad modũ exercitati:& Cãticũ pſalmi,quãdo p̃cedẽtibus bonis actiõibus, in cõtẽplationẽ deuenimus:iuxta qđ dicit̃ cõcupiſti ſapiam:ſerua mandata,& dñs tibi eã miniſtrabit.Pſalmũ ẽt cãtici tũc uere canimus,qñ cõtemplatione,occulta quędã quę ad mores pertinent,nobis reuelante,nos in eorum operationem procedimus.Hac ratione fortaſſis Pſalmi primo loco,& deinde Cãtica collocata ſunt:cũ deceat ut per actiões ad cõtẽplationẽ accedamus.multa. n.Cãtica habent̃ circa finẽ libri: uerũ ubi gradus eſt,ſeu aſcẽſus,illic nuſq̄ eſt pſalmus,neq; ẽt cõiũctus cũ cãtico.ſancti enim uiri in aſcenſionibus cõtemplationi tantum intenti ſunt.

¶ Sunt q Eſdrã,& alii q Ezechiã dicũt,pſalmos in unũ collegiſſe,qui cẽtenario & qnquagenario numero cõtinent̃.In quo numero & qnquagenariꝰnumerus Pẽtecoſtes dictus,atq; ab Hebręis ueneratus,cernit̃,p hebdomadas hebdomadarũ ꝑfectus.i.ſeptenario multiplicatus.& trinitatis pariter cõtẽplari põt myſteriũ,addita uidelicet unitate pp unã que eſt in tribꝰ pſonis unitatẽ.Cãtoꝝ quattuor erãt prĩcipes quattuor choris p̃fecti,ob totidẽ mũdi Climata,ad quę pſalmorum uoces peruenturę erãt.unuſquiſq; autem chorus,ex duobus & ſeptuaginta cantoribus conſtabat : ut qdã retulerunt ſe apud Hebręos legiſſe , iuxta proportionem ac numerum linguarum quæ in Babilonicæ turris ædificatione, confuſæ,ſeu potius diuiſæ fuerunt.futurum eni erat,ut oĩs lingua huiuſmodi

pſalmos

pſalmos decantaret. Et alii qdem cantorum tuba, tympano, organo, cymbalis, lyra, aut cythara, dulce ac ſuauiter canebant: Dauid uero regiũ pſalterii inſtrumentũ tenebat. tubæ, ſyringæ, ac fiſtulæ iflantur, lyra & cythara itendũtur, cymbala & tympana pulſantur, & alia quæcunq; ſonum potius habent q̄ uocem: pſalterium uero (qđ etiam alicubi Cynniram & cytharam & lyram appellant) ad id genus iſtrumentorum pertinet, quæ itenduntur. Eſt tamen iſtrumentum hoc rectum, & ſuperne cauſas habet unde emittat uoces: ea nimirum rõne, ut addiſcamus & nos, recti conſiſtere, ſupernaq; ac cœleſtia meditari: atq; ut hoc pacto efficiamur ſpũale pſalterium, conſentiẽte itra nos in unum, aĩa & corpore: ipſoq; ſancto ſpũ, ueluti peritiſſimo quodam artifice, pulſante nos, ac percutiente. decem uero claui in ipſius pſalterii brachio circũuoluti itendebant chordas, eaſq; remittebant ad ipſius modulantis arbitrium, ac concentũ. Et dextera qdem manus plectrum tenebat, ſiniſtra uero deſuper contrectans & circunferens clauos, grauem, aut acutam, ſeu ẽt mixtam uocem reddebat. decem pręterea chordas, uocibus ſibi iuicem contrariis habebat. ex quo docemur, oportere nos, ex decem ſibi mutuo aduerſantibus chordis, ex qnq; nimirum aię potentiis, & ex qnq; corporis ſenſibus harmoniacum & concinnũ cantum in hac uita deo pręludere.

¶ Pſalmorum ordo ille amplius non eſt, qui à principio fuit, quando fuere conſcripti: nec tamen caſu, aut fortuito huiuſmodi ordo datus eſt: ſed potius ex diſpenſatione diuina: quæ conſequentiæ temporum nullam habuit rationem. nam quemadmodum in artibus, tam factiuis, q̄ rationalibus, alia eſt inſtrumentorum & canonum inuentio & ordo, atq; alius etiam eorum uſus, iuxta ipſa tempora nimirum aut uarias rerum rationes, (alius enim fortaſſis medicus primum incidit, alius pharmacum preſtat, & ungit: alius, ſimiliter hic primum perterret, ille conſolatur: quippe cum artifici ordo curæ non ſit, ſed illud primum ab eo iudicetur, quod ui ac uirtute ſua, nouit eſſe pręcipuum, & uulneri cui applicatur conferre: quam rem, ordinem abſq; ordine ſolemus appellare,) ſic & ſummo huic noſtro artifici ſancto ſcilicet ſpiritui, curæ fuit, non quod ad hiſtoriam, ſed quod ad legentium utilitatem pertineret. atq; ut hæc animæ noſtræ Imago (ut ita dicam) aut ſtatua, ad mores ſculperetur, ad pulchritudinem expoliretur, ac tandem formaretur in deum, ob hanc cauſam propheta, in primo quidem pſalmo ab impietate primum nos ſeparat, & à peccatis: in ſecundo autem ſubdemonſtrat, cuius hæreditas ſimus, cuiq; adhęrere, & adiungi nos oporteat: in tertio pręducit inſidias, & congreſſus inimici, aduerſus eos qui Deo coniuncti ſunt: deinde ſanationes, & curas paſſionum, quę in nobis iſunt, & calamitatum ſubiicit. eſt & alia prӕterea huius ordinis ratio. Iudęis enim Deum olim negligentibus, omnes patrii mores, prorſus penè obliuioni dati ſunt. unde q̄plurimi ſacrę ſcripturę libri, eorum ignauia perierunt. Cunq; Eſdras ſeu Ezechias, quiſquis eorum fuerit, utilitatis publicę certe ſtudioſus, huiuſmodi pſalmos, non tamẽ una oẽs, ſed ſingulares ac diſperſos reperiſſet, collectos poſtea, & in unũ cõpoſitos, eo ordine quo reperti ſunt,

ita in

ſta in publicũ edidit,habita tẽporis rõne,non quo cõfecti ſunt,ſed quo iuenti.
Illud ẽt dici poteſt ꝙ pſalmi,nõ iuxta tẽpora,ſed iuxta dies,quibus primũ cõ-
poſiti ſunt,ita poſtea in unũ ordinati fuere . Quod dicimus manifeſtius fiet ex
his quę ſubiiciã.Chriſti cõceptio,tẽpore primu fuit:poſtmodũ natiuitas:dein-
de ĩpoſitio noĩs,& circũciſio:poſt hec adductio in templum & hypãtenis,hoc eſt
obuiatio,quã latini purificationẽ uirginis appellãt.demũ poſt triginta annos,
baptiſmus & manifeſtatio dñi:deinde doctrina,miracula,paſſiones:& poſtre-
mo reſurrectio.uerũ apud nos feſtiuitates iſtę,alio ordine,atq; alio ĩteruallo ce
lebrãtur.Primo eni cõceptionẽ ac deinde ſtatim,reſurrectionẽ celebramus.Vi-
des quãta ſit tẽporis feſtiuitatũ diſtãtia,& dierũ coiunctio.rurſus Aſſumptio,
trãſfiguratio,natiuitas:& deinde poſtrema oium apparitio ac manifeſtatio ce-
lebratur.uides quãta ſit rerũ diuerſitas.ordo quippe dierũ in mẽſibus ſeruatus
eſt,rerũ aũt ualde diſiunctus:& factus eſt ordo quidã,quaſi ſine ordine.

Sed tẽpus eſt ut iam deinceps doceamus,quę nã ſit obſcuritatis rõ,quę in mul
tis pſalmis reperitur:& quot trãſlationes ſint,ex Hebraica lingua in Grecã: &
a' quibus factę.Quod igitur tam multa in ueteri ſcriptura obſcura inueniant̃,
in cauſa ſunt figurę,quęcũq; Chrĩm,illiuſq; actiones, & nouã grãm prę ſigna-
bant.Oĩa quippe hec quę ad gentiũ uocationẽ pertinere uidebãtur, prophetæ
de ĩduſtria obſcure ad modũ pertractarũt:ne ſi iuidentiſſima illa Iudęoꝝ gẽs,
futurã primogeniti Iſraelis ruinã,& gentiũ adoptionẽ cognouiſſet,ſacroꝝ libroꝝ
ubi hec prędicta ſunt,oẽs igni tradere atq; eorũ memoria oblitterare ſtuderet.
neq; eni aliqñ ſuſtinuiſſent tãta aduerſus ſe ferri teſtimonia.unde nõ mediocre
dãnũ poſteris illatũ fuiſſet.quod dei cõſiliũ quodã in loco unus prophetaꝝ no
bis indicauit,dicẽs ex perſona Dei ad Iudęoꝝ gentẽ.neq; credidiſti,neq; a' pri-
cipio aperui tibi aures.nouerã eni ꝙ inobediens nõ pareres.Pręterea obſcurita
tis alia etiã eſt ratio,Idioma ſcilicet hebraicę linguę diuerſum a' Gręca. uariis
eni ac multiplicibus loquẽdi modis prophetę ſępenumero uti ſunt,(q̃q̃ non ſic
ſemper.)adumbrate etia multa dixere,ob incredulitatẽ,& duritiẽ auditoꝝ:quę
tñ paucioribus,ac ſanctis uiris reuelata ſunt,quęq; a' ſolo rerũ exitu ac fine re-
cte iudicãtur.Poſtremo etiã illa addatur ratio,quod de pria ac ꝓpria Hebraica
lingua in aliã,antiqua oĩa legimus trãſlata.oĩs aũt lingua,in aliam cõuerſa,ut
plurimum,difficultatem atq; obſcuritatem generat.

Tranſlatio iſta facta eſt, tempore quo Ptolemęus Philadelphus,regnum Ae-
gypti adminiſtrabat.ſeptem enim fuere tranſlationes ueteris teſtamenti . Pri-
ma a' LXX.uiris facta qui Hebręi erant & electi fuerunt,iuxta numerũ ſeptua
ginta ſenioꝝ quos elegit Moyſes.Hi igitur,cõmemorati regis hortatu,ad hãc
prouinciam deſignati,in unam per oia interpretationẽ cõuenere.Secunda Aqui
lę Synopẽſis.Hic Gręcus fuit,atq; e' Ponto:& Hieroſolymis baptizatus:dein-
de cum offenſus inimicuſq; effectus eſſet quibuſdã Xp̃ianis,ſpreto baptiſma-
te, Iudęis ſe adiunxit,& ſcripturam tranſtulit ſub Hadriano Imperatore eo q
lepram paſſus eſt.CCC.&.XXX.annis poſt trãſlationem.LXX.Hic itaq; ira-
tus Xp̃ianis,multa peruertit.Tertiam fecit Symmachus , patria Samaritanus:

c.

qui cum

qui cum apud ſuos, quantum honoris optabat non aſſequeretur, Iudęos adiit, & rurſum circũciſus, in Samaritanorum offenſam, ſacram iterpretatus eſt ſcri-pturam, ſub Seuero Imperatore. Qui etiã ut iudęis placeret quęcunq; ad Chriſtum pertinebant, non ſane' tranſtulit: annis ſex & quinquaginta poſt editio-nem Aquilę. Quarta fuit Theodotionis Epheſii: qui cum ex Marcionis hęreſi eſſet: aliquando offenſus ſuis cohęreticis, propriam interpretationẽ edidit, ſub imperatore Cõmodo. Quinta certum non habet authorem, inuenta eſt autem in hyericho, dolio operta, ſub Caracalla impatore. Sexta ſine authoris nomine reperta eſt Nicopoli, apud Actium, ſub Alexandro Mamea imperatore. Septima prodiit a' Luciano magno eremita & martyre: qui omnibus his editiõibus uiſis, & cum Hebraica ueritate diligentiſſime, & magno cum labore collatis, propriam ęditionem nihil mancum, & nihil habentem ſuperfluum chriſtianis tradidit: quę apud Nicomediã, manu eius conſcripta, reperta eſt, in turre quadam apud Iudęos calce illita, poſt ipſius Luciani certamẽ, & poſt perſecutionẽ quę a' Diocletiano & Maximino facta eſt, ſub magno Imperatore Cõſtantino. hęc cum .LXX. Interpretum editione conſentit, & quę ab aliis deprauata fuerant reprobauit. ¶ Illud autem omnibus manifeſtum eſt, quod quẽadmodum greges fiſtula, ſic etiam multi hominum aguntur, & mulcẽtur carminibus. inter homines autem multomagis fœmina q̄ uir: nec minus etiam is qui immaturę eſt ętatis, q̄ qui ſenio confectus: aut qui ferocior eſt, q̄ qui mitior: aut docto indoctior: & in ipſo quidem homine, alia eſt rationalis, animę pars, & alia irrationalis ac ferina: quas omnes tamen, uoluptas uincit, ac ſuperat. hac igitur de cauſa pſalmorum cantus introductus eſt, per quẽ utilitas, quę ab ipſis pſalmis prouenit, humanis animis ueluti per fibulam quandam adnectitur & coniungitur: ipſo ſcilicet cantu, quaſi melle quodam, alterante, ac moderante, ſpiritualis medicinę auſteritatem: & utilia dulcibus condiente. nam quod gratum eſt, id iucundius recipitur, & conſtantius retinetur. Hęc eſt igitur prima cãtus ratio. Secũda uero illa eſt, quia inani, ac falſa uoluptate, Dęmõ hominem perdiderat, cogitauit Deus per eadem artificioſe diſpoſitam, illum rurſus ſaluare. Tertio cantus ad mutuam concordiam, & dilectionẽ inuentus eſt: utpote qui poſſit, ut canentium uoces, ita & eorum animos, in unũ componere. quid enim eſt quod ita inimicitias generet, ut cantus amicitiam & amorem conciliat? ille uidelicet cantus, qui a' ſingulis, atq; ab omnibus, pro ſingulis, & pro omnibus, cõmuniter offertur deo. aut quis nam adeo eſt immitis, & ferox, qui illum poſſit inimicum ducere, quẽ ſciat deum pro ſe placaſſe? Multam pręterea uim harmonia habet & cantus, ut poſſint & bonos mores parare, & labantes, aut perditos dirigere, atq; in melius cõponere. Legimus etiam apud antiquos authores, uaria fuiſſe cantuum genera, ita ut alii caſti eſſent & temperati: alii amatorii: alii ẽt bellici: ſic & pacifici, & mœſti ac lugubres: alii deniq; robur, & alii hebetudinem pręſtantes. Aiunt enim Pythagoram, adoleſcentis immodice amãtis, mutatis tibię modis, amorem ſimul mutaſſe: & alium gladio inſilientem pari modo molliiſſe ac compeſcuiſſe: & Timotheum in cœna, atq; inter uoluptates,

dum cantum

dum cantum quendam caneret, qui orthius dicebatur, animum ferunt Macedonis excitaſſe, atq; effeciſſe, ut arrepta armatura protinus exiliret. adeo enim humana natura cantibus familiaris eſt, eiſq; delectatur, ut uagientes etiam infantes, his ſolis compeſcantur. canunt quippe illis nutrices pueriles Nęnias, quibus eorum oculi ſopiũtur. Viatores prętereа, ſępius de media die fatigati, itineris laborem, cantu ac carmine conſolantur. omnes etiam artifices operãdo cantant: quaſi operantis animus carmine mulceatur, & canendo, facilius moleſtias omnes perferat ac labores. Sed quid opus eſt rationales homines percenſere, quando irrationalia ipſa: equi nimirum: tuba ad pręlium parentur? & oues fiſtulam ſequantur? ac tunc magis gaudeãt, & pingueſcant? & feris multis cantus & carmina, ſolatio ſint? multis etiã ea ſatis ſint pro plagis, aut laqueis? ipſe ſiquidem Vnicornis pulchritudine ac cantu ſuperatur.

℄ Verum ii qui diuina, doctius ac ſublimius interpretati ſunt, aiunt per cantũ organicum concinnitatem animę ſignificari. animę autem concinnitas eſt conſonantia quędam, & cõcentus illarum partiũ, & potentiarum quę intra animã ſunt: de qua latius dicemus. Conſonantia enim eſt harmonia rerum differentiũ quidem per ſeſe, ſed in unã poſtea conſentientiũ & conuenientiũ melodiã. hoc autem uidete licebit, quando pręcipue conſonantiarũ rationes, interioribus animę partibus cõgruerint: & aliud quidem in primo ſit ordine, & tantũmodo imperet, nunq̃ ſeruiat, (rationalem partẽ dico) aliud autẽ, pars ſcilicet Iraſcibilis) mediũ locum habeat, & regatur a' primo: ipſum autẽ poſteriori imperet: quod uero extremũ teneat locũ, pars ſit Concupiſcibilis, quę tantũ pareat, nunq̃ imperet. tunc ſiquidẽ animę cõſonantia inueniri poterit: Rationalis dico partis ad Iraſcibilem: ut eius chordę, quę Hypatę dicitur, ad Meſem. hanc enim ſupremam & grauiſſimã uocem appellant, quę ſeruat conſonantiã Diateſſaron. ſimiliter & Iraſcibilis ad Concupiſcibilẽ: ut Meſę chordę, ad eã quę dicitur Netę: hanc aũt altiſſimã atq; acutiſſimã uocem nominãt, quę eſt Diapente. eodẽ modo etiã Iraſcibilis ad Concupiſcibilẽ, ut chordę illius, quã Hypatẽ diximus ad Netem. hãc ſiquidẽ uocem, quę de grauiſſima, acutiſſimaq; cõficitur, Diapaſon appellant. Quod ſi par eſt, nõ loca, aut nomina, attẽdere, ſed uim potius ipſam ſequi, & rerũ efficaciã: Rõnalis pars ſane' potius Meſe appellãda eſt: eo quod ad Iraſcibilẽ, quaſi ad chordam Netem (hęc enim acutiſſima eſt & cõcitatiſſima animę pars) eã rationẽ conſonantię habeat, quę eſt Diapente: & ad Concupiſcibilem, ut ad Hypatem, (hęc enim laxior eſt & mollior) rationem eam ſeruat quę eſt Diateſſaron: intenſionemq; illius, & huius remiſſionem coaptat atq; concinnat: qua mixtura, optimam harmoniam perficit.

℄ His itaq; ſic pręmiſſis, reſtat ut dicamus, quomodo diuinus ſpiritus unus cum ſit, aliquando ſingulari numero, dicatur: ut illud: ſpiritus domini ſuper me: propterea unxit me: item ſpũm ſanctum tuũ ne auferas a' me: item & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorũ: & aliquãdo plurali. ſpũs inquit prophetarũ prophetis ſubiecti ſunt: item requieſcẽt ſuper eum ſeptem ſpũs. manifeſtum eſt autem ſpiritum quidem unum eſſe, quemadmodum & unum artificem, inſtrumenta

autem

autem plura. Organa enim artificis fuerint prophetæ.unde & uariæ ſunt or-
ganorum uoces ac ſoni.nec tantum in uariis inſtrumentis uaria hæc eſſe repe
riuntur,ſed in uno atq; eodem multiplicia ac diuerſa:artifice ſcilicet hæc laxan
te,illa intendente,alia immutante,alia etiam miſcente ac temperante. Omnia
uero & ſingula ſpiritus organa defniri non poſſunt:cum nulla ſit indiuiduorũ
cognitio:poſſunt tamen eorum diuerſa genera & ſpecies ſecundum qualitatẽ
& quãtitatem definiri: atq; ideo non plus q̃ ſeptem eſſe dicuntur.cęterum de
prophetię modis dicamus.Alius enim pręterita narrat:alius pręſentia:& alius
futura prę
dicit:& hic quidem aliquid dicens,ille uero aliquid faciens:alius itẽ
manifeſte,alius uero obſcure atq; ænigmatice.horum etiam modorum,rurſus
alii ſunt modi.hic per uiſionem,ille per auditum,alius per odoratum,alius per
guſtum , & per tactum alius : omnia tamen ſecundum intellectum. totidem
enim ſenſus, intellectus habet, quot corpus:uerum omnes hi modi, uiſiones
etiam appellantur:uel quia generalior ſit uiſionis modus,uel quia dignior. Vi
dit quidem Ezechiel. & uidi, inquit, & aſcendebant carnes , & extendebatur
cutis. uerum & alibi audiuit cum ait:tu fili hominis , audi eum qui loquitur
ad te.alibi etiam guſtauit dicens: & cibauit me illo uolumine: & dixit ad me:
fili hominis.os tuum comedet,uenter tuus implebitur hoc uolumine:ſummã
illam nimirum,efficaciſſimamq; ac principem partem intellectus,quę diuinos
cibos primum guſtat,os,ſecundam uero & capaciorem admodum,mentem di
co,uentrem appellans: quam uolumine implendam eſſe dixit: quaſi ex mini-
mis ſpiritus ſancti ſeminibus,multis impleri deberet diuinis eloquiis. Videt
etiam & audit Eſaias:quis inquit accedet ad hunc populum? & dixi ecce ego
domine.nunc igitur audiuit.alibi uero uidit. & uidi inquit, donec poſitæ ſunt
ſedes,& qui antiquus erat dierum,ſedit.horum autem duorum prophetarũ,
ut uides, alter reſurrectionem , & alter iudicium , ſibi partiti ſunt. multa alia
ſunt,auditus,uiſus,& guſtus exempla.tactus exemplum habes apud Naum:
qui iuxta tranſlationem LXX.quod alii interpretes onus Niniue reddiderũt,
aſſumptionem Niniue appellauit:aſſumptionem quandam diuinam,principa
lioris animæ partis intelligens, non ſecus ac ſi à ſanctoſpiritu , manibus qui-
buſdam contrectata fuiſſet & formata.Verum ut breuiter ſermonem expedia
mus,cum cæterorum prophetarum, alii per uaria acti ſint tempora, & modos:
atq; hi quidem pauci & raro.quippe cum per duo tantũ tempora, uel modos,
ad ſummum tres,agi eis contigerit,ſolus hic noſter , Dei & prophetarum etiã
pater,omnia percurrit tempora,& modos: & nunc quidem pręterita dicit, nũc
præſentia,modo etiam futura:& modo uidet.uidit inquit Dauid dominũ, aut
ea quæ domini ſunt : modo audit . Dixit enim inquit dominus ad Dauid:
Nunc tangit.Lingua mea inquit calamus ſcribæ velociter ſcribentis:linguam
inq̃ non hanc exteriorem intelligens.quippe cum loqui eam potius,q̃ ſcribere
par fuiſſet:ſed interiorem intellectus linguam:quæ nouo, atq; ineffabili quo-
dam modo,ipſum ſpiritum tangebat,palpabatq;: eo nimiꝶ modo,quo à ſcri-
ptore tangitur,calamus:per quem,ea quæ illi reuelata erant,eleganter ſcribe-
bat:neq;

bat:neq; id tantum, ſed & uelociter id agebat. unde & manifeſtationem prophetiæ indicat, & uehementem etiam, ac ualidam ſpiritus concitationem dum uelociſſimo ſcribæ eam comparat. Alibi guſtum ſibi adeſſe atteſtatur dicens: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo. ipſius et enim intellectus os ac fauces delectabantur, cum diuina oraculorum eloquia deglutiret, ac rurſus reuocaret. maximā.n. propheta, tum deglutiendo ea, tum reuocando percipiebat uoluptatē. alio ēt in loco eructaſſe dicit cor ſuum uerbū bonū: uim quandā intellectus ꝓfundiſſimā, & ut ita dicam, oīum capaciſſimā ſic appellās, ueluti quæ omnibus ſanctiſpiritus cibis ad ſummū plena eſſet. Rarior in eo fuit odoratus figura: ſed cęteris oībus multo moleſtior. nam quod legimus: Myrrha & Stacte & Caſſia a ueſtimentis tuis: id ab eo dictum eſt, cū aduerſus putredinem & corruptionē cicatricū ſuarum, bonum ac ſuauē Chriſti odorem preſenſiſſet. hoc pacto per omnia intellectus ſenſoria, ſcientias ac uirtutes oēs ſpūales adeptus eſt. Conditionē autem, atq; habitū Prophetæ, oratione, atq; ſermone ſuo clarū facit, cū nihil differat apud eū, pręſentia dicere, aut futura. ſępenumero.n. ordinem immutat, & aliquid ut iam factū narrat quod futurū eſt: contra ēt aliquando futura pro iam factis: cuiuſmodi illud eſt. Quare inſurrexerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum &c. pro eo quod eſt, inſurgent, meditabuntur, aſtabunt, conuenient. item illud: in flumine pertranſibunt pede: hoc eſt pertranſierunt. eſt etenim hoc diuini ſpiritus peculiare, ut nihil pręteritum ducat, aut futurum: cum illi omnia præſentia ſint.

¶ His omnibus conſideratis, accedamus ad particularem uniuſcuiuſq; pſalmi interpretationē, uno tm̄ neceſſario & generali dicto adhuc pręmiſſo: ꝙ non oīa dicta, uno mō interpretabimur: uidelicet ſm hiſtoriam, aut ſecūdū propheciā, aut ſecundū allegoriā, aut ſecundū moralē ſenſum: ſed unū, atq; idem dictum, ſæpenumero uariis ſenſibus ſubiiciemus. nā queadmodū in arboribus & ſeminibus, plura ac uaria ſunt germina & uires. ſiquidem in arbore, & radix eſt, & truncus: itē rami, cortex, folia, & medulla: & in ſeminibus, herba, ſtipula, ariſtę, ſquammulæ, & fructus pro uno innumerabiles: ſic etiam & multomagis in his quæ ſunt ſpiritus: nec accuſabis authorē de inuentis, ſed ignoſces potius in omiſſis. quis enim quod ſatis ac iuſtum eſt, digne dixerit?

¶ In uniuerſum illud ēt ſit dictum, ꝙ poſſumus nobis ipſis oēs pſalmos accōmodare: pro inimicis Chriſti, Dæmones Chriſtianorum inimicos: pro Saule ēt & Abſalone, aut ſiquis alius eſt huiuſcemodi tyrannus, Dæmonem pari modo, intelligentes: quos omnes in figura ſignatos eſſe intelligimus, per beati Dauid perſecutorum, atq; inſidiatorum perſonas. quæ uero ipſi beato Dauid & uncto & regi conueniunt, ea unicuiq; noſtrum accōmodabimus. nam queadmodum ille regio oleo in regem unctus eſt, ita & nos oleo baptiſmatis ad regnum cœlorum. quæcūq; autem recte nobis congruere non poſſunt, ea ſimpliciter quaſi ſanctiſpiritus uoces efferemus, huiuſmodi uerbis noſmetipſos ſanctificantes qualia ſunt quæ in ſecundo ſunt pſalmo & in aliis ſimilibus.

Euthymii

ℭ INCIPIT EXPOSITIO EVTHYMII MONACHI ZIGABENI IN PSALMOS DE GRAECO IN LATINVM PER R. D. PHILIPPVM SAVLVM EPISCOPVM BRVGNATENSEM CONVERSA.

PRimus Pſalmus quemadmodum apud Hebręos ſine inſcriptione habetur, ita ab omnibus interpretibus eſt dimiſſus. eſt autẽ, non moralis tantum, ſed dogmatis etiam refertus. neq; enim tantum admonet, ut diuinis inſiſtamus eloquiis, ſed impiorum, & aliorum delinquentium accuſationem continet & ſupplicia. Pſalmus, I.

» BEatus uir qui non abiit in conſilio impiorum, & in uia peccatorum nõ ſte-
» tit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit. Beatus proprie Deus eſt, ut inquit Paulus de eo dicens: ꝙ beatus eſt, & ſolus potens: & tamen appellationem hanc nobis indulſit, quemadmodum & illam Dei. (Ego enim, inquit, dixi: Dii eſtis & filii excelſi omnes.) & multa alia huiuſmodi nomina nobis largitus eſt: hoc autem beatitudinis nomen, fructus eſt illius pfectionis, quę uirtute conſtat: & iuxta Græci nominis etymologiam immortalitatem ſignificat. & q̄q̄ ſub maſculina uoce propheticus ſermo prolatus ſit, fœminam tñ cõphendit: ueluti totum a' parte. nam ſecundum Apoſtolum mulieris caput eſt uir: coniungunť autem capiti cętera corporis membra: & quibus cõmunis eſt humanitas, iis etiam opera cõmunia ſunt, & præmia. Rerum uero naturam ſecutus beatus Dauid, congruum quendam ordinem tradidit dictis ſuis. conſilium.n. quod in corde reſidet, radix eſt operationum corporis: quẽadmodum & dominus docet, intus eſſe, inquiens, ea quæ coinquinant hominem. unde primo conſulimus: deinde conſilium firmamus: ac demum obfirmato conſilio inſiſtimus. quia etiam impius is diciť, qui uel deum non colit, uel plures colit: & peccator ille eſt, qui licet fidelis ſit, prauis tamen ac perditis eſt moribus: & peſtis merito is dici poteſt, qui non ipſe tantũ peccat, ſed morbo ſuo alios inficit. iccirco propheta beatos eos appellat, qui tria hæc uitia prorſus uitauerint: qui uidelicet impiis conſiliis (quæ aduerſus religionem in Deum ſunt) non cõmunicauerint, ne obiter quidem atq; in tranſitu. (ita.n. puto ſignificare dictionem, abiit,) quiq; cũ peccatoribus in prauo aliquo ope

Μακά- ριος πλεο νάσαντος τοῦ . μ. ὡς ἄνευ κηρός

re diu non conſtiterint: tametſi modicum quid propria infirmitate aliquando ad id rapti ſint:& poſtremo, qui cum peſtilentibus hominibus non perſeuerauerint:cum his inq̃ qui in concupiſcentiis ac uitiis ſuis, cõſtantiores ſunt ac ſtabiliores:& qui per cathedram a' propheta ſubſignari uidentur. Vel aliter:conſilium impiorum pro concilio & conuentu intelligendum, (quemadmodũ Aquila & Theodotion interpretati ſunt,) uiam uero peccatorum, dæmonem. nam qui in Dęmone non ſteterit, ad Chriſtum ueniet, qui dixit:ego ſum uia:qua nimirum homines ad uirtutem perueniunt. Item cathedram peſtilentię pro doctrina non ſana. ſed quoniã ad perfectionẽ uirtutis conſequendã, non ſatis eſt fugere a' malo, (declina enim inqt a' malo & fac bonũ. Et Eſaias:ceſſate ab iniquitatibus ueſtris, & diſcite bona facere.) iccirco ualde conſequenter adiunxit.

S ed in lege domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Beatus inquit ille qui non modo cõmemoratis uitiis, non cõmunicauit, ſed legi etiam diuinę ſuam coniunxit uoluntatem, eadem uolens quæ iubet lex. hoc unum perpetuo meditatur, eaq; meditatione, uitam ac conuerſationem moderatur, & dirigit. hoc enim illud eſt quod per Moyſem olim nobis Deus mãdãuit dicens:& erunt uerba huius legis ſemper in ore tuo, & meditaberis ea, ſedens, ſurgens, & cubans: & habebis ea in manu tua, eruntq; immobilia ante oculos tuos. Deinde qui fructus inde oriatur oſtendit.

E t erit tanq̃ lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarũ, quod fructum » ſuum dabit in tempore ſuo, & folium eius non defluet, & omnia quæcunq; fa» ciet proſperabuntur. Qui ita ſe habet ut diximus, is inſtar arboris plantatus, iuxta fluenta eloquiorum Dei, atq; illorũ doctrina perpetuo irrigatus germinabit, fructumq;, (ipſas nempe uirtutes) opportuno ferens tempore, folia nõ dimittet:hoc eſt humilitatem non deponet, quæ uirtutes omnes, non ſecus ac proprios fructus, protegit atq; conſeruat. uel aliter, per fructũ intelligere poſſumus, uniuerſas illas diuitias quæ de ſpiritualibus laboribus congregantur: & per folia, uireſcentem ſpem ſalutis:quę cũ nunq̃ deficiat, omniũ dolorũ ſenſum tollit. Merito autem diuina eloquia aqs comparauit, cũ non minus animæ illis irrigentur atq; impinguentur, q̃ aquis plantæ: unde & Chriſtus doctrinam ſuam, aquas appellauit dicens: ſiqs ſitit ueniat ad me & bibat: & q credit in me, flumina uiuentis aquæ fluent de uentre eius: & qui biberit de aqua, quam ego dabo ei non ſitiet in ęternũ. huiuſcemodi igitur uiro, Deus cooperatur in omnibus. a' domino enim greſſus eius dirigentur, & uiã eius uolet ualde. ipſe etiam Apoſtolus, diligentibus Deum, inquit, omnia cooperantur in bonũ. Dictio etiam, omnia, hic, non ocioſe iacet. nam qui ad hunc uſq; uirtutis cumulum peruenerit, malum amplius aliquid facere nuſq̃ ſuſtinebit: qua ratione a' Deo in omnibus proſperabitur: uerum cum per bona ad uirtutem, in ſuperioribus exhortatus ſit, deinceps, quaſi uirtutis athletam oleo, inungit, dum ex contrariis munit dicens.

N on ſic impii non ſic. Non ita florent impii, inqt, nec germinant, aut fructum ferunt, nec tantis fruũtur bonis, quantis uir ille quem beatũ diximus: & dum

negationem

negationem repetit, quod negatum eſt magis confirmat. quomodo autem illis agendum ſit ſubiicit.

S ed tanq̃ puluis quem proiicit uentus a' facie terræ. Quemadmodum irruentes uenti, facile puluerem transferunt & diſpergunt, ita & aduerſarii Dæmones, impios quoſq; facile diſſipabunt. per faciem uero terræ, eius ſuperficiem intellige: quam terræ humeros etiam appellant: eo q; ferat ac ſuſtineat corpora omnia, quæ in ea ſunt: ſicuti & terræ ſinum eam partem dicunt, quæ in ea eſt magis profunda. Impios uero cōmunicato nomine hic eos omnes appellat, quos ſuperius triplici ordine diſtingui a' Propheta docuimus. Poſſumus etiam per impios, Iudęos intelligere qui filium non adorant, & ſpiritu prędicationis ſanctorum Apoſtolorum per totum orbem diſperſi ſunt.

I deo non reſurgent Impii in iudicio. Vide exquiſitū Sancti ſpiritus loquendi modum: non ſimpliciter dixit: non reſurgent: ſed appoſuit: in iudicio. Reſurgent quippe & impii, non ut iudicentur, utpote qui iam condēnati ſunt: Qui non credit in me, inquit, iam iudicatus eſt: ſed ut ſuppliciis plectātur. obſeruandum eſt autem, q; cum Moyſes de reſurrectione nihil nobis manifeſte tradiderit, primus omnium Dauid eam apertius nos docere incepit.

N eq; peccatores in conſilio iuſtorum. Peccatores hoc in loco, appellat eos, qui impii quidem non ſunt, ſed peruerſis moribus ſcatent: qui iudicabuntur ſoli, & condēnati procul a' iuſtis relegabuntur. Conſilium autem Aquila & Theodotion hic, iuſtorum congregationem interpretati ſunt: uerum iuſtos ſcriptura appellare ſolet, non eos tantū, qui in propria ac peculiari iuſtitiæ uirtute exercitati ſunt, ſed omnes ſanctos generaliter, tanq̃ iuſtificatos a' Deo.

Q uoniam nouit dominus uiam iuſtorum. Docet neminem poſſe Deum latere. alibi etiam ait: nouit dominus uias immaculatorum: item alibi: nouit dominus eos qui ſui ſunt: nam cum (ut alibi dixit) ipſe ſit uia, neceſſe eſt, ut omnes uideat qui per ipſum, ideſt per mandata eius, incedunt: peccatores uero q̃q̃ non minus nouerit, q̃ iuſtos, tamen ueluti cognitione ſua indignos, ignorare ſimulat. hac ratione cùm peccaſſet Adam, interrogauit ubi eſſet: quod obſeruauit etiam in Cain, & in multis aliis.

E t iter impiorum peribit. Virtutes iuſtorum permanent, ueluti eorum diuitiæ quædam ac coronæ: peruerſa autem impiorum ſcelera atq; actiones delebuntur atq; inanes reddentur. actiones enim, itineris nomine, iterum expreſſit. Huic autem dicto illud Apoſtoli conſimile eſt: ſi cuius opus arſerit detrimentum patietur.

¶ Secundus etiam Pſalmus apud Hebręos inſcriptione prorſus caret & titulo: qui prædicit autem eorum inſidias qui dominum occiderunt: uocationem etiam Gentium & Iudæorum perditionem. Pſalmus, II.

» Q Vare inſurrexerunt gentes, & populi meditati ſunt inania, aſtiterunt
» reges terræ, & principes conuenerunt in unum? Propheticis oculis furorem ac rabiem eorum perſpiciens beatus Dauid, cum lamentatione qua-

 dam ac fletu

dam ac fletu ſermonem inchoat: heu me, inquit, cur tanto cum furore tumultuati ſunt? cur cuncta perturbarunt, ac tam grandia arrogantes præſumpſerunt facinora? Ita enim ſignificare aiunt uerbum, inſurrexerunt, ii, qui ex Hebraica in Græcam linguam conuerterunt: per gentes uero, Romanos milites intellige, qui cum Pilato erant: & per Populos, Iudæos, qui cum Anna & Caipha: per Reges & Principes, Herodem & Pilatum: ut actus Apoſtolorũ declarant: quorum alter Rex erat, & alter Princeps. ꝙ ſi plurali numero dictiones a' Propheta prolatæ ſunt, iuxta Hebraicæ linguæ conſuetudinem id factum eſt: quæ plurali numero ſæpe utitur pro ſingulari. uel iuxta altiorem quendam ſenſum, alia fortaſſis ratione: quia ſimul cum Herode Rege, aduerſus Chriſtum, alius peccati Rex Diabolus armatus eſt: & cum Pilato Principe, multi Principes: Dæmonum nimirum poteſtates: aduerſus quas (ut docet Apoſtolus) nobis lucta eſt & certamen. nam cum ex duplici conſtaret Chriſtus natura, uiſibili ſcilicet & inuiſibili, duplex etiam certamen, inuiſibilium inq̃ & uiſibilium inimicorum ſuſtinuit. Meditatos uero inania dicit, pro fruſtra conati ſunt, dum arbitrarentur poſſe ſe illum e' medio tollere, qui reſurrexit & uiuit in æternum. Poſſunt etiam hæc uerba aduerſus ſolos dici Iudæos, qui ſacræ ſcripturæ ſtudiis incumbentes, in caſſum eam meditati ſunt: cum non intellexerint quanta in ea de Chriſto prædicantur.

A duerſus dominum & aduerſus Chriſtum eius. Inſurrexerunt, inquit, aſtiterunt, & congregati ſunt, non minus aduerſus patrem, q̃ aduerſus filiũ: filium inq̃, quem pater in gentium regem unxerat. eas enim in hæreditatem illi dederat. bellum quippe, quod aduerſus filium ab illis geſtum eſt, peruenit etiam ad patrem. pro domino igitur patrem, & pro chriſto filium, hoc in loco intelligamus. etenim pater ipſe, diuina diſpenſationis ratione regem eum conſtituit. Quod ſi, ut in multis exemplaribus, in plurali numero legamus, aduerſus Chriſtum eorum, relatio illa extendenda erit, tam ad Iudęos omnes q̃ ad gentes, & ad ipſos etiam Dæmones. quoniam illi omne genu flectitur cœleſtium terreſtrium, & infernorum.

DIAPSALMA. Quid ſit Diapſalma abunde diximus in procemio.

D irumpamus uincula eorum & proiiciamus a' nobis iugum ipſorum. Verba hæc dicta ſunt ueluti ex perſona ſancti ſpiritus, iubentis poſteris fidelibus ut ab Idolatris Romanis, atq; ab imprudentibus Iudæis diſcedant: & illorũ quidem ſeruitutis uincula dirumpant, quibus detinebantur: horum uero iugum, quo propter legem grauabantur excutiant, ueluti oneroſum ac mortiferum: & uice illius leue ac uiuificum Chriſti iugum ſumant. Quanq̃ & alio modo intelligi poſſunt, ut dicta uideantur, ex eorum perſona, qui Chriſtum occiderunt: qui & re ipſa, & uerbis, ſeruitutis uincula, ac ſubiectionis iugum recuſarunt: quibus, ipſo etiã iure naturæ, tam filio q̃ patri, deuincti erant.

Q ui habitat in cœlis irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos. Hi igitur q a' prædictis blaſphemantur, pater nimirum, qui in cœlis habitat, & filius qui diuinitatis ratione, omnium Dominus dicitur, deridebunt & ſubſannabunt eos: conuincentq;

eos:conuincentq; fatuos eos fuiſſe, q inania atq; impoſſibilia conati ſint:& ſperauerint ipſum Dominum, quinimmo uitam ipſam, morte afficere:quodq; Romani, Dęmonas potius, q̃ Deũ, & Iudęi, umbram potius, q̃ ueritatẽ elegerint.

T unc loquetur ad eos in ira ſua. Tunc intellige locutum ad eos Dominum fuiſſe, quando Iudæos palam redarguit, & peruentura in eos mala prædixit: quando inter cætera dixiſſe legimus: uch uobis Scribe & Phariſæi hypocritæ; quia auferetur a' uobis Regnum dei &c.

E t in furore ſuo conturbabit eos. Ob ſummam illorum prauitatẽ Propheta indignatus:futuras eis annunciat calamitates, perturbationemq; & ſuſpicionem eis plurimam imponit:redarguente autem eos Domino quẽ Prophetam arbitrabantur, par eſt multos fuiſſe perterritos. Alii uero dicunt his uerbis ſignificari calamitates, quæ ex futura Romanorum obſidione eis impendebant. Poſſunt etiam de futuro iudicio intelligi, quando tanti criminis rei a' Deo condẽnati perpetuis pœnis ſubiicie̅tur. Ira autem & furor (quem, ut Grecæ dictionis θυμὸς uerior ſignificatio poſtulat, indignationem, ſeu potius excandeſcentiam quis dixerit) aliquando pro eodem ponuntur, aliquando ut diuerſa: ita ut excandeſcentia motus ſit ad iram, & iuxta etymologiam, excitationẽ & motum ſignificet: ira uero, iuxta eandem Græci nominis etymologiam uæhementiorem, & concitatiorem ad uindictam denotet feruorem. Θυμὸς παρὰ τὸ θύειν καὶ ὁρμᾶν. Ὀργὴ παρὰ τὸ ὀργᾶν καὶ σφύζειν.

E go autem conſtitutus ſum Rex ab eo. Sermonem nunc facit ex Chriſti perſona. prophetarum enim mos eſt, & materias, & perſonas uariare: utpote qui ueluti organa quædam, atq; inſtrumenta ab artifice ſuo moderata, ea loquebantur, quæ ſanctus illis ſpiritus ſubminiſtrabat. annunciat autẽ Chriſtus regnum, quod ſibi, ut homini, a' patre traditum eſt. Data eſt enim, inquit, mihi omnis poteſtas, in cœlo & in terra.

S uper Syon montem ſanctum eius, prædicãs pręceptum eius. A' monte qui dicitur Syon totam Iudæam ſignificauit:& ſenſus talis eſt. Ego rex cõſtitutus ſum ut doceam euangelica mandata, Pręceptum Domini appellans hęc mandata:ut unam atq; eandem eſſe ſibi cum patre uoluntatẽ oſtenderet:a' me ipſo enim, inquit, nihil locutus ſum, ſed quæcunq; audio a' patre meo.

D ominus dixit ad me filius meus es tu. Hæc uerba propter æternam ac diuinam generationem dicta ſunt.

E go hodie genui te. Hæc propter carnis diſpenſationem. quod uero, ait, hodie, intellige ut ad diſtinctionem æternitatis ſit dictum, ut tempus ſignaret: hoc eſt in his temporibus. genui autem poſuit pro creaui. Pater nanq; creaturarum omnium Deus dicitur ut earum formator & factor.

P oſtula a' me & dabo tibi gentes hęreditatem tuam. Cum Chriſtus quod ad carnem eius pertinebat ex Iudæorum eſſet cognatione, & in propria ideo ueniſſet, ut cognatos doceret, a' ſuis non receptus, iure gentium nationes, ut ſuas ſibi uendicauit:præcipue cũ pater eum monuiſſet, ut illas peteret, & pollicitus fuiſſet petenti ſe eas traditurum. nam ex quo ut homo alia ratione factus erat filius Dei, conſequenter aliqua illi deberi uidebatur hæreditas.

E t poſſeſſionem tuam terminos terræ. Et poteſtatẽ, inquit, hæreditatis tuæ quæ ad terræ uſq; fines pertingit. In omnem enim terram & in omnes fines or bis terræ Euangelicus ſermo penetrauit. & ipſe quidem pater, a' Propheta in/ troducitur, monere atq; inſtare ut filius hæreditatem hanc petat: ut oſtendat q̃ cuperet pater, humani generis inſtaurationem: filius uero non immerito etiam poſtulare id dicitur: quando quidẽ & humanitatem ſumpſerit, & Dei atq; ho/ minum mediator effectus ſit. Erubeſcant igitur & confundantur Iudæi nemi/ nem habentes cui uerba hæc accommodari poſſint. Quis enim alius præter Chriſtum tantam ſibi poſſeſſionem parauit.

P aſces eos in uirga ferrea. Simile eſt illud prophetæ dicentis: eos qui ſer/ mones tuos non ſuſceperint caſtigabis flagello ferreo: & ſignificare mihi ui/ detur his uerbis Propheta, Romanorum Imperium. Etenim cum Chriſti re/ gnũ negaſſent Iudæi, ſub Imperio Cæſaris ſe eẽ affirmãtes, Cæſaris merito po tentiã ſuſtinuerũt: a' qua prorſus pene pditi ſunt. Ferreã uero eam dixit ueluti ualidam ac fortẽ. nam & Daniel in uiſionibus ſuis ferream eã etiã appellauit.

Σκεύη T anq̃ uaſa figuli confringes eos. Hoc loquendi modo expreſſit Propheta, q̃ facile Iudæi, & q̃ funditus a' Deo perdendi eſſent. Alii his uerbis ſignificari aiunt Gentium ſalutem: paſces eos, inquiunt, in ualida ac forti potentia tua: & quemadmodum figulus ubi reproba eſſe uiderit uaſa, quæ formauit, conterit illa: ea nimirum ratiõe ut rurſus igni admoueat & reformet: ita & tu Domine, harum Gentium cogitationes, Euãgelio tuo deſtrues, ut eas poſtmodum laua cro regenerationis reformes, & diuino ſancti ſpiritus igne fortiores reddas.

Γαώτες E t nunc Reges intelligite, erudimini omnes qui iudicatis terrã. Dictio nunc, hoc in loco rationem reddit: ac ſi dictum eſſet: & propterea uos, o' Romanorũ & cæterarum gentium Reges, uoſq; o' Iudices qui in uniuerſa eſtis terra, uel uos o', qui terrenos homines iudicatis, ex quo addiſcere potuiſtis, quantis cala mitatibus oppreſſi fuerint ii, qui Chriſtum hunc temere reprobarunt, & illud pariter noſtis ꝙ a' Deo in hæreditatem electi eſtis: uos omnes inq̃ moneo, ſa/ pientes eſtote, & abiecta priori illa amentia, erudimini tum ab iis, tum a' ſcri/ pturis etiam diuinis. uerum dum Reges ac Principes admonentur a' Prophe/ ta ipſos etiam populos eis ſubiectos admoneri pariter arbitrantur.

S eruite Domino in timore. Intelligentes, inq̃t, ꝙ Chriſtus, & Deus eſt, & uin dex, & terribilis, ꝙ illius poſſeſſio & ſors appellati atq; effecti eſtis, quod reli/ quũ eſt, moderatis cõpoſitiſq; moribus ueſtris ſeruite ei in timore, ueluti Dño. in timore autẽ ideo dico, qa ubi eſt timor Dei, illic & mandatorum obſeruatio.

E t exultate ei in tremore. Et ſeruientes, inquit, gaudete in eo, ueluti in de/ fenſore ac ſaluatore ueſtro. Gaudete enim, inquit, Apoſtolus in Domino ſem/ per gaudete: uerum hoc ueſtrum gaudium, tremore etiam cõmixtum ſit, & nõ effuſum. Exultate propter ſpem, ſed contremiſcite ob peccatum. eſt enim dili/ gentiſſimus omniũ exqſitor, atq; inueſtigator Deus, & nemo latere eũ poteſt.

A pprehendite diſciplinam. Maiorem his uerbis intenſionem adiungit ad id quod dixerat, ac ſi diceret: erudimini inq̃ non in ſuperficie: ſed ſummo ſtudio contendite

contẽdite ut perfectam uirtutem conſequamini. Dictum eſt autem hoc ex metaphora eorum qui pugno aliquid conſtanter tenent.

N equando iraſcatur Dominus & pereatis de uia iuſta. Per uiam iuſtam, iuſtorum hominum uitam, ac conuerſationem intelligit. uia enim apud Hebræos multa ſignificat.

C um exarſerit in breui ira eius. Iudicii diẽ ſignificat. quod uero ait in breui, uehemẽtiam denotat & celeritatẽ. nam & ſi in præſentiarũ ſæpe iraſcatur Deus, remiſſius tamẽ id facit, ut pœnitentiæ locum tribuat.

B eati omnes qui confidunt in eo. Qui terrena omnia contẽnunt & ſpem in eo omnẽ collocant. ſunt qui hunc pſalmum cum ſuperiori coniungendum dicant: atq; illinc maxime probationis uires ſumunt, q̃ beatus Dauid a' beatitudine exorſus, in beatitudinem deſinat.

¶ Pſalmus ipſi Dauid cum fugeret a' facie Abſalon filii ſui.

I nſcriptio pſalmi clara eſt, iis præcipue qui Regum hiſtorias legerint: Pſalmus uero unicuiq; facile accõmodari poteſt, qui uiſibilium ſeu inuiſibilium inimicorum pugnam ſuſtineat. Pſalmus, III.

D Omine quid multiplicati ſunt qui tribulant me. Aegreferẽs Propheta, huiuſmodi ſe, & ſubditorum & amicorum inſidiis affligi, ad ſolum Deũ animũ ſuum intẽdens, cauſam interrogat: cur multis in dies ad parricidam filium undiq; accedẽtibus, multiplicarẽtur inimici atq; inſidiatores ſui, cum ipſe in neminem eorum aliquando iniquus extitiſſet. Poſſunt etiam hæc uerba intelligi ut dicta ſint propter Dæmonum inſidias.

M ulti inſurgũt aduerſum me. Aptius exprimit qđ dixerat multiplicati ſunt.

M ulti dicunt animæ meæ non eſt ſalus illi in Deo eius. Multi eorũ, inquit, qui inſurrexerũt aduerſum me mutuo ſe exhortantes, de anima mea, hoc eſt de me ipſo, huiuſmodi uerba loquũtur: q̃ is qui tam facile depelli potuit & fugari, merito exiſtimãdus ſit ob propria peccata, a' Deo derelictus: illiuſq; opem atq; auxilium amiſiſſe. uel multi id dicunt, eorum ſcilicet qui calamitates meas uident. Quod uero ait, in Deo eius, idem ſibi uult quod in illo Deo in quo ipſe ſperauit.

DIAPSALMA. In procœmio operis dictum eſt quid ſit Diapſalma.

T u autem Domine adiutor meus. Illi dicant quod lubet, tu uero afflictorum omnium adiutor es, eorum præcipue qui ope tua digni ſunt. Ἀντιλή- πτωρ

G loria mea, & exaltans caput meum. Alii genus, fortunam, diuitias, aut aliud quid ſimile, magnum & præclarum putant: ego autem in te ſolo confido & glorior. nam ſi adiutor fueris, gloriam etiam præſtabis: & caput meum frequẽtibus olim depreſſum calamitatibus extolles atq; exaltabis.

V oce mea ad Dominũ clamaui & exaudiuit me de monte ſancto ſuo. Tantum, inquit, clamaui (ſeu oris, ſeu mentis clamorem intelligens) & ſtatim exaudiuit me. Prope' enim eſt dominus inuocantibus eum. per montem au-

tem ſanctum, Syon intelligit, ubi habitare credebatur Deus: probiſq; ac di/gnis Deo hominibus loq. uel ipſum cœlũ, quod Dei habitationẽ appellamus.

» DIAPSALMA. Ego dormiui. Ego, inquit, graui afflictionum pondere depreſſus decidi admodum, atq; inutilis effectus ſum.

E t ſoporatus ſum. Hoc eſt huiuſmodi paſſione diu detentus.

Ἀντιλήψεται E t reſurrexi quia dominus adiuuabit me. Prænoſcens, ut propheta, q; dominus opem mihi allaturus erat, pene mortuas uires atq; animũ languidum ſuſcitaui. Aliqui dicta hęc eſſe intelligunt de reſurrectione, & tempus poni p tempore: hoc eſt dormiam ego, & cum mortuus fuero ſopore ac ſomno detinebor, corpore nimirum uiribus defecto, ac deinde reſurgam. uel tempore illo quando deſcẽdens ad inferos Chriſtus ſuſcitabit eos qui illic aderunt: uel in conſummatione ſeculi quãdo mortui omnes reſurgent.

N on timebo millia populorum, in circuitu irruentium contra me. Tuo, inquit, fretus auxilio non timebo. per irruẽtes autẽ contra ſe, iuxta hiſtoriam, Abſalonẽ intelligit & complices, qui aduerſus eum ſemp inſidiarum aliquid moliebantur: uel Dæmones iuxta Anagogen, qui in circuitu aggredi aliquẽ dicuntur: quoniam & ab anteriori parte inſidias ponunt, ſpes nimirum proſperi exitus ſuggerẽtes: & a tergo inuadunt, quando antiquorum uitiorum memoria animam coinquinant: & a dextris quando ad uirtutẽ nobis opem ferunt, ut ad inanem nos gloriam impellant: & a ſiniſtris quando omni abiecto uelamine manifeſtam nobis uim inferunt.

E xurge Domine ſaluum me fac Deus meus. Tu domine, inquit, qui longanimitate hactenus uſus es, ut dormire quodammodo uidereris, exurge & commouearis aduerſus inimicos meos. uel forte ſaluatoris Chriſti reſurrectionem prædicit, ad humani generis ſalutem eum aduocans: ita ut humanæ naturæ perſonam, prophetam induiſſe dicamus.

Q uoniam tu percuſſiſti omnes aduerſantes mihi ſine cauſa. Propheticis oculis inimicorum ſuorum perditionem præuidens beatus Dauid, gratias Deo agit, & collatum in ſe beneficium agnoſcit.

D entes peccatorum contriuiſti. Per dentes, uires intelligit. tranſlatum eſt autem hoc a feris, quæ in dentibus ſummum habent robur. peccatores uero, inimicos omnes appellat: peccare illos ſignificans: quia ob ſolam morum peruerſitatem, temere aduerſus eum pugnabant.

D omini eſt ſalus. Atq; hoc ad gratiarum actionem pertinet, & ſignificat q; ſolus Deus, & nullus alius eum ſaluabit.

E t ſuper populum tuum benedictio tua. Et ueniat, inquit, benedictio tua ſuper populum tuum, qui mecum pariter inimicorum iniurias perpeſſus eſt. uel omnem populum ſimpliciter, qui ſub meo eſt imperio. uel ſuper fidelium Chriſtianorum populum. per benedictionem uero intelligere debemus pacem & diuina beneficia, quæ benedictionis ſunt cauſa. Quippe cum & populus, & quicunq; alii uiderint quale auxilium conſecutus eſt a Deo beatus Dauid, daturi omnes ſint ſummam Deo gloriam.

Ε'ν ὕμνοις τῷ Δα- βίδ

¶ In finem in Hymnis pſalmus ipſi Dauid.

I nſcribitur in finem hic pſalmus.quia ut inferius dicemus, reſurrection s prophetiam continet, & quę ad futurum ſęculum pertinet, quod pręſentis eſſe ſęculi nemo ambigit. uel quia quæ prædicuntur in hoc pſalmo nouerat beatus Dauid ut propheta finem eſſe habitura. In hymnis uero, ideo appoſitum eſt, quia mirabilia Dei opera cõtinet: quibus effectũ eſt, ut poſt pręſentis pſalmi decantationem Abſalonis tyrannidem ſuperauerit. congruit etiam hic pſalmus cuicunq; a periculis liberato. Pſalmus, IIII.

Εἰσήκου- σας

C Vm inuocarem exaudiſti me Deus iuſtitiæ meæ. Contemplare celeritatem, cum adhuc inuocaret exauditus eſt: ſicut alibi etiam ait: adhuc loquẽte te dicam, ecce adſum. neq; enim uerborum copia perſuadet Deo, ſed pura ſimplicis animæ affectio. quod uero ait, Deus iuſtitiæ meæ, circũlocutus eſt pro, Deus mei Dauid: mei inq̃ qui Abſaloni comparatus iuſtus uideri poſſum, dum iuſtiorem cauſam foueo. neq; enim illum ego, ſed ille me affecit iniuria. Et ſępenumero hoc loquendi modo utitur Propheta ut ſanctum ſe aut iuſtum appellet, aut aliquid eiuſmodi:non ueluti iactabundus, ſed aduerſariorum ſe comparans prauitati.

Ε'πλάτυ νάς με

I n tribulatione dilataſti me. Gaudium dilatare ſolet & diffundere animũ, afflictio autem angere atq; anguſtare. uerum tu, inquit, in mœroris ac triſtitiæ tempore, non puſillanimẽ, ſed magnanimum potius me feciſti: ita ut ipſi etiam parricidæ filio parci mandauerim.

M iſerere mei & exaudi orationẽ meã. Adhuc Deũ magis ad miſericordiã allicit, rogatq; ꝑces ſuas non deſpici, ſi q̃n in tẽtationes fortaſſis rurſus inciderit.

F ilii hominũ uſquequo graui corde. Sermonẽ ad notos ſibi, atq; ad amicos dirigit, qui inualeſcẽtibus calamitatibus ſtudebant pręſentibus ac temporalibus auxiliis ei opẽ ferre: aitq;, uſquequo inter afflictiones cor ueſtrũ ad Deũ non tollitis? uſquequo animum ac cor ueſtrũ humanis rationibus grauabitis, & uanis diſtrahemini ſollicitudinibus? Quod uero ait, filii hominum, periphraſis eſt & circũlocutio, pro eo quod eſt, hoies: eſtq; idioma Hebraicę linguę.

C ur diligitis uanitatẽ & quæritis mendacium. Inutiles ſunt humani conatus: & primo quidẽ aſpectu, conceptæ animo ſpei uidentur applaudere, ſed poſtmodum fruſtrantur. uel fortaſſis uerba hæc ad illos dicta ſunt, qui pręſentibus rebus, tanq̃ perpetuis ſtudent, tametſi ſtabiles non ſunt. uidentur quidẽ eſſe propter id quod in ſuperficie apparet, re uera tamẽ ob aſſiduas mutationes de illis aliter iudicandũ non eſt, q̃ ſi nõ eſſent. nam & ipſe beatus Dauid rex erat, & tamẽ priuatam uitam agebat, & perſecutionem ſuſtinebat.

E t ſcitote quoniam mirificauit Dominus ſanctum ſuum. Coniunctio, &, ſuperflua eſt hoc in loco quemadmodũ ex more Hebraici idiomatis ſępenumero alibi aliqua reperiuntur ſuperflua. diſcite igitur, inquit, q; celebrẽ me Deus ac conſpicuum reddidit: me inq̃ qui ei ſanctificatus, hoc eſt oblatus ac dedicatus ſum, quiq; in eo ſolo ſpes meas ratas eſſe conſtitui. uere autem celebris ac clarus fuit beatus Dauid, qui deſtructorem deſtruxit, qui fugitiuus perſequentem

ſequentem uicit: qui parua militum manu, multas copias ſuperauit.

D ominus exaudiet me cũ clamauero ad eum. Poſtq̃ Dei ope, tã celeriter a' tãto piculo me liberatũ pſpexi, ſummã in me Dei miſericordiã ſtatim agnoui: atq; ideo cõfido, q rurſus me clamãtẽ atq; in afflictiõibus cõſtitutũ exaudiet.

I raſcimini & nolite peccare. Iraſci quidẽ ut homines non prohibet ſed admonet ut non peccemus, & ne ſinamus a' paſſionis uehementia nos pertrahi: ne ſupra modum iraſcamur: neu temere aliquẽ ulciſcamur. nam qui iraſcitur ut illatas ſibi iniurias ulciſcatur, iraſcitur & peccat: qui uero tantum iraſcitur, ut alterum corrigat, iraſcitur quidẽ ſed non peccat, quemadmodum nec peccat pater, qui non obtemperanti filio iraſcitur.

Κατανύ-γητε Q uæ dicitis in cordibus ueſtris, in cubilibus ueſtris compungimini. Perge, inquit, in tuum cubile, ubi maxima adeſt ſecuritas: & illic amplo cum ocio ac quiete teipſum diiudica: & cogitationes diſcute, quas habuiſti per diẽ noctu prӕterea atq; in cubili tuo ut dixi doleas, & pœnitentiam tecum agas ob peccata quæ interdiu in animo tuo reuoluiſti. mihi enim, inquit, beatus Dauid, ſic facienti, ut te moneo, proſpere cuncta ſuccedunt. Sume itaq; & tu experimentum, cum ex me didiceris huiuſmodi utilitatẽ percipere. hoc enim tibi ut facias ſuadeo. q ſi ut Propheta indicat, cogitationum pœnas daturi ſumus, quãto magis operationum? Conſidera etiam quomodo tam ad prӕſeruandum, a' peccatis, q̃ ad caſtigandum peccatorẽ, aptiſſimis Propheta, uſus ſit pharmacis. nam quod ait iraſcimini & nolite peccare, cuſtodit & prӕſeruat a' peccato: & ſi fortaſſis in peccata quis inciderit, uiciſſim caſtigat & corrigit, dum ait: quæ dicitis in cordibus ueſtris, in cubilibus ueſtris compungimini.

S acrificate ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in Domino. Iuſtitiam ueſtram quaſi fructum quẽdam Deo, inquit, afferte, neminẽ iniuria afficiẽtes: & auxilium a' Deo expectate, qui oppreſſis potiſſimum auxilio eſſe ſolet. Conuerſationẽ prӕterea ac uitam futuræ eccleſiæ prӕnunciat, quæ uice animalium, ſpirituale uirtutum ſacrificium Deo erat oblatura. Iuſtitiam enim hic non particularẽ uirtutẽ, ſed generaliter pro omni uirtute intelligit.

Δεῖξει M ulti dicunt quis oſtẽdet nobis bona? Cum ſui exẽplo admonuerit atq; exhortatus ſit nos Propheta, ut in ſuperioribus uidimus, modo obiectiõnẽ quãdam a' puſillaminibus fieri ſolitam apponit. Quidam enim, inquit, cum in calamitates inciderint, ӕgreferẽtes, ſtatim deſperant, nec credunt Deum prope' eſſe inuocantibus eum? Quinimmo omni ſpe deſtituti, talia etiam effundunt uerba: quis adiutor deinceps erit nobis? quaſi dicant nullus. Quæ uerba extremæ omnino deſperationis ſunt. uel aliter: de iis hominibus ſermo eſt, qui Carnis ſequuntur deſideria: qui cum in ocio atq; in deliciis ſummum bonum poſuerint, eas totis uelis inſequuntur: afflictiones uero quæ diuina diſpẽſatione nobis imittuntur ualde oderũt. p illa ẽt uerba, qs oſtẽdet nobis bona? animæ ardẽtis atq; immodice appetentis affectum intellige demonſtrari.

S ignatũ eſt ſuper nos lumẽ uultus tui domine. Verũ ego, inquit, longe aliter ſentio. neq; enim in me ſignatum eſſet lumẽ protectionis tuæ: quam lucẽ: illam eſſe,

illam eſſe, intelligendũ eſt: quæ mœroris tenebras diſſoluit: queq; in me quodã modo inſculpta, notũ me omnibus, ac conſpicuũ facit, his etiã qui procul ſunt. Quidã aiũt cõtineri his uerbis prophetiã de Xpianis, qbus per hoc nomẽ, quo Xpiani appellant̃, ſignũ atq; indiciũ quoddã ĩpoſitũ eſt: Xp̃s nimirũ: q pr̃is lux eſt. per Xp̃m.n. patrẽ agnouimus. qui.n. uidit me, inqt, uidit & patrẽ meũ: qui etiam character & forma pr̃is, ab Apoſtolo cognominatur. Cõiunxit autẽ ſeipſum Propheta Chriſtianis, ob cognationẽ quadam ac familiaritatẽ uirtutem.

D edisti lætitiam in corde meo. Vel propter prędictum auxilium, uel ob denominationem fidelium a' Chriſto.

A' fructu frumẽti uini & olei, eis multiplicati ſunt. De carnalibus hominibus iterũ ſermo eſt: qbus terrena tãtũ cogitãtibus, abũde oĩa Deũ prę magna benignitate ſubminiſtraſſe atteſtat̃ Propheta: & bona eis collata cõnumerat dicẽs: q; a' fructu frumẽti, uini, & olei, multiplicati ſunt eis. hoc eſt, eis cõnumeratis bonis repleti, p̱ quę bona tanq̃ p magis neceſſaria, reliqua ciboꝶ gña ĩtellexit. Αὐτῶν ἐπληθύνθησαν

I n pace in idipſum dormiã & ſoporabor. Depoſito timore, quo perturbabar, deinceps qete dormiã, nec dormiã ſimpliciter, ſed ad ipſam uſq; ſatietatẽ. nã qđ ait, in idip̃m, idẽ ſibi uult qđ una': ac ſi dicat, utraq; hęc faciã, dormiã & pariter ſoporabor. quo loquẽdi mõ accubationis & qetis ſuę intẽſionẽ exp̃ſſit. uel his uerbis propheta fortaſſis p̃dicit, quę ad mortẽ ſuã p̃tinebãt. qđ ſcilicet nõ uiolẽta ſed naturali morte ei moriẽdũ erat. & qđ dicit in idipſum, de aĩa & corpore intelligemus. Dormiã enim ego, inqt, in pace, corpore pariter & aĩa: corpore nimirum a' uiſibilibus, & anima ab inuiſibilibus inimicis liberata. quod uero ait, ſoporabor, longum reſurrectionis tẽpus ſignificare uidetur. Ὑπνώσω

Q uoniam tu domine ſingulariter in ſpe habitare feciſti me. Tu me, inqt, habitare feciſti ſeorſum a' malignis atq; in ſpe ſalutis. Quidam uero hęc de reſurrectione a' mortuis prophetice dicta eſſe aiunt: quodq; beatus Dauid, ueluti ex corporis ſui p̃ſona ſermonẽ formauit, dicẽtis: tu dñe habitare me feciſti in ſepultura: & conſtituiſti me ſingularẽ ac ſolitarium illic eſſe, a' propriaq; ac ſocia mihi anima diſiunctum. uerum hoc non ſimpliciter, ſed in ſpe reſurrectionis. quando quidẽ iterum animam ſuſcepturũ ſperẽ. illa autẽ dictio. quoniã, abundare uidetur hoc in loco, quẽadmodũ & ſæpe alibi, iuxta ſacræ ſcripturæ, atq; Hebraici idiomatis p̱prietatẽ: q̃q̃ ſępenumero etiã hęc dictio apud Hebręos, idẽ ſignificat quod uere, & ponitur pro aduerbio confirmandi. Κατῴκισάς με

℃ In finem pro ea quæ hæreditatem conſequitur.

Q uid ſibi uelit inſcriptio in finem, ſuperius dictum eſt: hoc autem in loco quidã per eam aiunt ſignificari illos dies, quibus Chriſtus homo factus eſt: quando umbra legis finem accepit: atq; hoc ex ſubſequẽtibus comprobari. ex p̃ſona enim futuræ fidelium Eccleſiæ Propheta pſalmum hũc compoſuit: q̃q̃ & ipſius etiam beati Dauid negociis, ac rebus congruat. hanc igit̃ Eccleſiam, eam eſſe ĩtelliges, quam propheta dicit hæreditatẽ conſequi: ea nimirum ratione: quia per Baptiſmi regenerationem adoptata eſt, & adoptionis priuilegia conſecuta. hæreditas uero quæ ei debetur, illa eſt quã nec oculus uidit, nec auris audiuit &c̃. De hac

&c. De hac et eccleſia tanq̃ de ſponſa Paulus dicebat: aptaui uirginē caſtam Chriſto conſtituere: & Ioannes, qui habet ſponſam, ſponſus eſt: & beatus Dauid alibi: Aſtitit Regina a' dextris tuis. In p̄ſenti uero tempore dixit, quæ hęreditatē cōſequit̄, & nō quæ cōſecuta eſt, aut quæ cōſequet̄: q̄a Eccleſia ſemp hæres eſt, illiusq; hæreditas finem ullū habitura nūq̄ eſt. Pſalmus, V.

» VErba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meū, intende uo-
» ci orationis meę. Eundem ſenſum aliis atq; aliis uerbis repetit idē æqua lentibus, queādmodū mos eſt iis qui ex corde ſupplicant. uel p uerba, preces intellige, tanq̃ ſermones. clamorē uero ideo addidit, ut cū tono atq; intenſiōe ſpiritus preces ſe fudiſſe oſtēderet: & uocē ea ratione: ut clare atq; aperte ſe locutum fuiſſe ſignificaret: cū alioquin clamor ignotā ſoleat uocē efficere. alia autem uerba quæ his cōmixta ſunt, in propria ſua ſignificatiōe ſunt poſita. Auribus.n. percipe, inquit, non ſimpliciter: ſed intellige, atq; ipſo intellectu percipe quid ſibi uolunt preces meæ: nec fortuito eas tibi fuiſſe oblatas puta, ſeu labiis ſeu ipſo tibi corde offerantur. eſt autē mos ſacræ ſcripturæ, ut humanas ſæpenumero opationes Deo aſcribat: queādmodū hoc in loco fieri uidemus.

Rex meus & Deus meus. Te enim ſolum, inquit, habeo in Regem, ueluti qui mei ſolus prouidentiam & procurationē habes: te ſolum pari modo ut Deum colo, tanq̃ uerum omnium creatorem. cætera.n. idola omnia abieci.

Quoniam ad te orabo domine, Exaudi me, inquit, quoniam deinceps ad te ſolum, & non ad alium Deum ut antea preces meas effundam.

Ε'πόψεμαι Mane exaudies uocem meam, mane aſtabo tibi & uidebis me. Illo inq̃ mane, quo ſol iuſtitiæ Chriſtus hominibus orietur. Ego etenim tunc ex Iudæis, atq; ex gentibus congregabor: & inuocabo te, ac laudando, appropinquationis cōuerſationem exhibebo. tunc igitur tibi me appropinquantem, atq; aſſiſtētem uidebis. oculi.n. Domini, inquit, ſuper iuſtos. quædam uero exēplaria habēt, & uidebor: hoc eſt manifeſtus fiam. quod ſi iuxta hiſtoriam pſalmum exponamus de beato Dauid, mane pro matutino tempore accipiendum eſt: ac ſi diceret: Gratius mihi ac iucundius rebus omnibus fuerit matutino tempore ad te Deus, orationē ac preces meas proferre: quod & nos facere cōſueuimus ſtatim ubi e' lecto conſurreximus: nec tamen hoc dico, quaſi alio tempore orandū non ſit: Benedicam, inquit, dominum in omni tempore.

Α'νομίαν Quoniam non Deus uolens iniquitatem tu es, Longe enim abes ab idolorū peruerſitate, quæ iniquitates diligunt. Per iniquitatem uero omne peccati genus intelligit, quod extra æquitatis ſit normam: ſeu ut ſignificantius Græca dictio ἀνομία exprimit, quod omni careat legis ratione. ἄνομος quippe, unde ἀνομία, quem latinus interpres aſſidue iniquum appellat, exlegem potius, q̄ iniquū ſignificat: ſed uocabuli inopia ἀνομίαν iniquitatē appellamus.

Neq; habitabit iuxta te malignus. Gentium dii, non tantum ipſi ſceleribus ac uitiis repleti ſunt, quemadmodum ex profanis eorum libris docemur: ſed homines quoſq;, ſimilium uitioſum amatores, ueluti ſuos ac proprios fouent, ſuaq; illis profana aperiunt fana. Tuam uero, o' Deus familiaritatem, aut tui appropinquationem

appropinquationẽ (ita enim intelligere debemus quod ait neq; habitabit iux/ta te malignus) homo nullus unq̃ conſequetur. prope eſt enim dominus iis qui contrito ſunt corde. item: ueruntamen prope timentes eum ſalutare ipſius. Malignum enim dicens Propheta omnifariam peccatorem ſubſignauit.

Nec permanebunt tranſgreſſores legis ante oculos tuos. His uerbis conti/neri dicunt propheriam de Iudæis, qui donec legem ſeruauerunt protectione & cuſtodia Dei digni eſſe uiſi ſunt: uerum ubi illius tranſgredi cœperunt man/data, iuſte ac merito ab eo expulſi ſunt. παρανόμοι

Odiſti omnes qui operantur iniquitatem. Hoc propter infideles gentes di/ctum eſt: quæ legem Dei non receperunt: & quos iuxta Græci nominis ue/riorem ſignificatum, ut diximus, exleges potius dicere poſſumus q̃ iniquos. Differt autem tranſgreſſor legis, ab exlege. quia alter, legem quidem no/uit, ſed non ſeruat: alter uero is dicitur qui nullas omnino recipit leges. q̃q̃ ſæpenumero alterum loco alterius ponitur. quinimmo & latinus interpres u/tranq; dictionem paſſim pro iniquo exponit. Verum cum in uniuerſum di/xerit de peccatoribus, particulatim nunc tradit quæ ſibi uiſa ſunt præcipua peccatorum capita.

Perdes eos qui loquuntur mendacium. Hoc principaliter propter eos di/ctum eſt, qui non uerum Deum colebant: & propter Hæreticos: conſequen ter propter omnes alios mendaces, ac Dæmonis miniſtros: qui pater dicitur mendacii. quod uero ait, perdes: grauiſſima eorum tormenta denotauit. uel fortaſſis id a Propheta dictum eſt, ut eos qui facilitate quadam proni ac labi/les ſunt ad mendacia, hoc pacto deterreret. qui non tantum ſeipſos lædunt ſed multis etiam, perditionis cauſa exiſtunt.

Virum ſanguinum & doloſum abominabitur dominus. Vide quomodo interfectori doloſum coniunxit. nam qui decipit, & in pericula aliquem con/iicit occidere etiam uidetur.

Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ introibo in domum tuam. Ego inquit, Eccleſia ob ſummam miſericordiam tuam ab erroribus liberata, in do/mum tuam, quam olim imprudenter deſtruebam, ingrediar. uel aliter: in/troibo in domum tuam, digna nimirum effecta huiuſmodi fiducia apud te, non ob meas uirtutes, ſed ob tuam tantum miſericordiam. Aliqui per domũ Dei conuerſationem ac uitam intelligunt uirtute præditam. requieſcit enim Deus atq; habitat in iis qui uirtutes ſectantur, quemadmodum in Euangelio ait: ego & pater ad eum ueniemus, & manſionem apud eum faciemus.

Adorabo ad templum ſanctum tuum in timore tuo. Ingreſſa, inquit, multa cum reuerentia adorabo in timore. templũ uero aut terrenũ hoc intellige, aut cœleſte in quo adoratura eſt. Gentes quippe deorum ſuorum delubris intem/peranter abutebantur, atq; inhoneſte. cum autem hactenus Eccleſia uitiorũ genera quæ ad propoſitum a ſe ſumptum pertinebant, narrauerit per capita: eaq; Deo eſſe oſtenderit abominabilia, nunc ad ſeipſam reuertitur, ac pol/licetur uere ſe atq; ingenue, & non pigre diuino cultu inſeruituram: nec ta/men id dicit

men id dicit ueluti quæ per ſeipſam iuſtificata ſit, ſed tanq̃ miſericordiam con ſecuta: q̃uis inclamando aduerſus peccatores, & ſeipſam in templum Dei in/ ducendo, uideatur quodammodo aliud ſignificare.

D omine deduc me in iuſtitia tua. Deduc me Domine per manum filii tui: qui, ut ait Apoſtolus, iuſtitia eſt, & ſanctificatio, & redemptio: uel in lege tua quæ eſt humana iuſtitia.

P ropter inimicos meos dirige in conſpectu tuo uiam meam. Propter uiſibi/ les atq; inuiſibiles inimicos meos, qui in ſemitis meis ſcandala ſeminant, & laqueos tendunt, explana quęſo Domine uiam meam ad te. ita enim Sym/ machus reddidit. uel dirige me, ne declinem ad dexteram aut ad ſiniſtram propter inimicos meos, qui latenter in inſidiis me obſeruant.congruere etiam poſſunt hæc uerba ipſi beato Dauid.

Q uoniam non eſt in o1e eorum ueritas,cor eorum uanum eſt. Et mentiuntur aſſidue ut fallaces: & inutilia ſemper ac uana cogitant ut maligni.

S epulchrum patens eſt guttur eorum. Propter mortua illorũ dogmata hoc dicit:& ob putidas Hęreticorum blaſphemias, & inhoneſta intemperantiæ uerba. uel iuxta hiſtoriam, ob turpes contumelias, & ob iurgia, quę in Da uid dicta fuere ab inimicis. quorum guttur, non tectæ atq; opertæ ſepultu/ ræ comparauit, ſed apertæ ac patenti, tetrumq; odorem emittenti. nam ſi o/ pertum eſſet ſepulchrum, immundicias omnes & grauem illum ſpũm cęlaret.

L inguis ſuis doloſe agebant. Doloſi omnes mendaces ſunt, non quicunq; mendax etiam doloſus. doli etenim uitium peruerſus eſt. ait igitur, ꝙ inſi/ dias & dolos una aduerſus eam contexebant.

I udica illos Deus. Tu, inquit, qui huiuſmodi homines, ac talia operan/ tes odiſti, eos etiam condenna.

D ecidant a' cogitationibus ſuis. Hoc eſt fruſtrentur propriis conſiliis.

S ecundum multitudinem impietatum eorum expelle eos. Prop ter illorum impietatem eos, inquit, expelle, quia te non uenerantur.neq; enim propter me id expoſtulo: tametſi alioquin, ſors atq; hæreditas tua ego ſum. uel ali/ ter quanto illi impii magis ſunt, tanto a' tua beneuolentia longius abiician/ tur. Impius uero non ille tantum eſt, qui deum non colit, ſed & is qui non ut congruit eum ueneratur.

Q uoniam exacerbauerunt te domine. Non adeo mihi curæ ſunt quæ aduer ſum me operantur, quantum doleo ob ea que contra te agunt. exacerbarunt enim te in ſtudiis, atq; in conuerſationibus ſuis: quas ſuperius commemo/ rauimus. uel aliter: quia exacerbauerunt te dominum meum dum mihi man data tua obſeruanti moleſti ſunt.

E t lætentur omnes qui ſperant in te. Quoties inimici Dei mœrore ac tri/ ſtitia afficiuntur, fideles ac pii quicunq; ſunt ex aduerſo gaudent: ꝙ ſolo fre/ ti Deo, tantos ac tales ſuperent inimicos.

Εἰς αἰῶνα I n ſæculum exultabunt. Hoc eſt ſemper & perpetuo, cum prope atq; aſ/ ſidue conſolationem tuam habituri ſint.

Et habitabis

E t habitabis in eis. Requieſcens nimirum in pulchritudine atq; elegantia animarum eorum. Inhabitabo enim alibi inquit, in eis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus.

E t gloriabuntur in te, qui diligunt nomen tuum. Quia ſcilicet ipſi ſoli Deum uerum intellexerunt, atq; in hoc ſolo ſpem ſuam collocarunt. & aliter: Chriſtiani uiri diuinũ Chriſti nomen adeo diligũt, ut ex illo tantũ uelint cognoſci. in ſolo etenim Chriſto iuxta Apoſtolũ gloriãt, dicentẽ: mihi aũt abſit ut glorier, niſi in cruce dñi noſtri Ieſu Chriſti: hoc eſt niſi in Chriſto ipſo crucifixo.

Q uoniam tu benedices iuſto domine. Non tantum in preſenti ſæculo tu eis benedices, laudes eorum omnibus notas faciens, ſed & in futuro: quando uocabis eos, dicens: uenite benedicti patris mei. Tu itaq; benedices eis tam etſi maligni contra eis maledicant. huiuſmodi autem uerbis eos conſolatur q propter uirtutem blaſphemiis ac maledictionibus impeti ſolent.

V t ſcuto bonæ uoluntatis coronaſti nos. Tu domine, inquit, muniiſti nos ualde, & circundediſti cruce tua: quæ ſcutũ eſt bonæ uoluntatis: hoc eſt ſcutum tibi gratum ac placitum. animaduertendum autem eſt eſſe hũc quendam loquendi modum apud ſacram ſcripturam: quo filium potentiæ dicere ſolet pro potentem: & uirum ſanguinum pro ſanguinariũ: hominem etiam pacis hoc eſt pacificum: ita & hic, ſcutum bonę uoluntatis pro ſcutum placitum & bene gratum. Ordo etiam fiat hoc modo. muniiſti nos domine potentia tua quaſi ſcuto quodam probato ac forti. corona enim circularis formæ eſt: & munitiones etiam per circulum atq; in circuitu fieri ſolent.

¶ In finem in Hymnis pro octaua Pſalmus ipſi Dauid. Ἐν ὕμνοις

QVid ſignificet in finem dictum eſt: præſenti uero Pſalmo laudat ac magnificat Deũ propheta: rogatq; & preces fundit pro octaua: hoc eſt, ꝑ futuro ſæculo. præſens enim ſæculum reuolutũ ac completum, & quaſi Hebdomadæ cõmenſuratũ, ſeptenario ſignatur numero, & ſeptimum dicitur: futurum uero ſæculum octauũ appellatur, ueluti quod ſeptimũ ſequitur. In perſona autem non ſua tantũ Propheta, ſed & omniũ noſtrũ fundit preces ad deũ, qui in futuro illo ſęculo omnes iudicaturus eſt. hũc autem pſalmũ compoſuit beatus Dauid poſtq̃ in anguſtias, atq; in afflictiones decidit, quæ ei ob peccata eius obuenerant. Pſalmus, VI.

» DOmine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me. Sed quomodo legimus apud beatum Iob: beatus homo quem redarguit dominus, in terra: & quomodo ipſe etiam Dauid alibi dixit: beatus homo quem tu corripueris domine. uerum hoc in loco Propheta non reprehendi renuit aut caſtigari a Deo, ſed quod poſcit id tantum eſt: ne cum indignatione redarguatur aut cum ira. nam cum intolerabilem eſſe nouerit iram Dei, timet ne ab ea prorſus perdatur: modice tamen corripi optat: ut probatior effectus, futuri iudicii pœnas melius effugiat. conſequenter etiam poſt

redargutionem,

re dargutionem, correptionem ſubiūxit:& q̄q̄ Deus a' furore & ira & ab omni prorſus paſſione liber ſit, prophetæ tamē ſępenumero huiuſmodi affectionem ei tribuerunt, perſuadere ſtudentes lectoribus:ꝙ omnium hominum Deus curam habet:ꝙ omnia uidet & audit:ꝙ lętatur, & triſtatur, & iudicat, & furit, & iraſcitur: & quęcunq; alia huiuſmodi eum facere dicunt:ut ſaltem hoc pacto timore correpti homines deſiſterent a' uitiis.& aliter.ab humanis operationibus prophetæ diuina declarant:& quia qui loquuntur & qui audiūt homines ſunt, humana lingua exprimunt quod loquuntur.neq; enim poſſibile eſt ut alio modo loquantur, qui in corpore ſunt q̄ corporaliter. nam & quotiens barbaros alloquimur, illorum lingua utimur:& cum pueris aliquid dicere uolumus, eorum more balbutimus:& q̄q̄ ualde ſapientes ſimus, ad illorum tamen humilitatem condeſcendimus.hæc igitur tibi ſit norma quædam uniuerſalis. Quod igitur ait, ne in furore tuo arguas me, idem ſibi uult, ꝙ nolis me iuxta mea merita condēnare, neq; debitas a' me pœnas exigere.

Miſerere mei domine quoniam infirmus ſum. Si intellectus, inquit, meus debilis non fuiſſet, paſſiones certe illum non ſuperaſſent: uel quia infirmus ſum aduerſus inuiſibilem inimicum, qui & palam & clam inſidias diſponit:uel quia aſſiduis afflictionibus debilitatus ſum.Conſidera igitur & tu deus debilitatē meam, & noli me penitus condēnare:quaſi ſponte mea ſuperatus ſim.hac autē uoce, miſerere mei, omnes nos perpetuo indigemus.nam & alibi ait: ſi iniqtates obſeruaueris domine, domine quis ſuſtinebit?Item alibi:non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens.& rurſus propheta alius: quis gloriabitur inquit mundum cor habere, aut quis confidet mundus eſſe a' ſordibus? omnes itaq; indigemus diuina miſericordia:tam etſi non omnes illam conſequamur, cum Deus quęrat tantum dignos ſe.omnes etiam nos infirmi ſumus:quia niſi dominus ędificauerit domum, in uanum laborant qui ędificant eam:& niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra uigilat qui cuſtodit eam.

Sana me domine quoniā conturbata ſunt oſſa mea. Dolor qui ſummus mihi ineſt ab aſſiduis afflictionibus, ad uſq; oſſa ipſa ſenſu carentia peruenit, atq; ea concuſſit.his autem uerbis paſſionis ſuę uęhementiam demonſtrauit. uel per oſſa intelligere poſſumus uires ac potentias, quibus mens ipſa ſuſtinetur.

Et anima mea turbata eſt ualde. Non ſuſtinens ſcilicet dolorum uim. cōmodiſſime autem dicitur hic uerſiculus, quotiens quis ad iram aliquam irrationabilem, aut prauas cōcupiſcentias fuerit ſtimulatus.tūc enim diabolus imodice ſpirās, aīam ſolet & corpus pturbare, nō ſecus ac ualidus uētus in mare irruēs. miſcentur.n.una ambo atq; ęſtuāt, nec ꝓpriū aliquē locū, aut ordinē ſeruant.

Καὶ Et tu domine uſquequo. Verba hęc non accuſantis ſunt, ſed hominis in doloribus conſtituti.diu inquit a' te ego neglectus ſum, cum tamen auxilio tuo indigerem.Deus enim iis qui propter propria peccata tentationes ſuſtinent, non ſolet ſtatim auxiliari:atq; hoc magna cum diſpenſatione agit. tempore enim accepto, inquit, exaudiui te. iis uero qui ob dæmonis calūnias id patiuntur ſtatim adeſt.adhuc enim inquit, loquente te dicam ecce adſum.

Conuertere

C onuertere domine eripe animam meam. Conuertere ad me, inquit, tametſi hactenus ob peccata mea auerſus fueris a' me: & eripe me ex afflictionibus.

S aluum me fac propter miſericordiam tuam. Non ob uirtutes meas, inquit, id peto. nullas enim habeo quibus id merear.

Q uoniam nõ eſt in morte qui memor ſit tui. Per mortem, peccatum intelligit mortis miniſtrũ. ab initio enim peccatũ introduxit mortẽ. ait igitur, ꝙ qui peccatũ facit, nõ eſt tũc Dei memor. eſt. n. uelut ebrius aut obcæcatus, q peccat. uel mortẽ appellat tẽpus mortis. qa ubi quis mortuus fuerit, ablatũ ei eſt, ut poſſit amplius Dei reminiſci, aut Deũ rogare. inutiles enim tunc eſſent oẽs preces.

I n inferno autem quis cõfitebitur tibi. Ante mortem pœnitere quem poteſt? poſt mortem uero retributionis tantummodo tempus eſt.

L aboraui in gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis » meis ſtratum meum rigabo. Non ſimpliciter laboraui, inquit, ſed cum gemitibus. quę res intenſionem denotat laboris. nec ſimpliciter etiam dixit effundam lachrymas, ſed lauabo lectum meum: neq; id ſemel tantũ faciam, inquit, aut ſecũdo, ſed per ſingulas noctes. & quia in die uarię me cogitationes diſtrahunt, faciam quietis tempus, confeſſionis eſſe: nemine ſcilicet me tunc perturbante. commodiſſimum enim eſt ad pœnitentiam id tempus. Quod uero ait: lachrymis meis ſtratum meum rigabo: expoſitiue dictum eſt ad pręcedentia, & ad clariorem ſenſum illoꝝ uerborum: lauabo per ſingulas noctes lectũ meũ. Audiamus uero nos homũculi, tanti Regis pœnitẽtiã, eamq; imitemur. Protulit autẽ hęc uerba beatus Dauid, ad excitandam in ſe miſericordiam Dei: utq; ad eam Deum magis flecteret: ne aliquando fortaſſis grandis calamitatum cumulus, uires ſuas proſterneret, atq; eum inutilem redderet.

T urbatus eſt a' furore oculus meus. Oculus animæ ſcilicet: hoc eſt mẽs mea. Conſiderans enim ego, inquit, furorem aduerſus peccatores, in die iudicii, uehementer perturbatus ſum. congrue uero mentem ipſam oculum appellauit, ueluti qui itineribus omnibus dux eſt. nam & mens uidet & audit. Aliqui etiam dicunt oculum corporis beati Dauid perturbatum fuiſſe, cum iratus eſſet aduerſus inimicos. proprium enim ac peculiare eſt iis, qui iraſcuntur, ut oculi eis turbentur.

I nueteratus ſum inter omnes inimicos meos. Veteraſcentium ueſtimentorum inſtar neglectus ſum ac uilipenſus ab inimicis meis: qui tamen ante cõmiſſa a' me delicta, timebant me. uel inueteratus ſum: hoc eſt debilior effectus. Senes enim debiliores uiribus effici ſolent.

D iſcedite a' me omnes qui operamini iniquitatem. Sentiens iam ac cognoſcens diuinum ſibi præſto eſſe auxilium, fiduciam oſtendit: & inimicos perterrens, ſeu uiſibiles ſeu inuiſibiles illi ſint, aufugere eos iubet.

Q uoniam exaudiuit Dominus uocem fletus mei, exaudiuit Dominus depreca» tionem meam, Dominus orationem meam ſuſcepit. Hæc omnia cauſam eſſe dicit fiduciæ ſuæ, timoriſq; pariter ac fugæ inimicorum. tria uero hæc in pręſenti uerſiculo dicta, eundem habent ſenſum: ut alibi etiam diximus. uel

aliter:quia ob paupertatem, aut alias eiuſmodi miſerias, ſępenumero multi deflere ſolent: ſupplicationis uocabulo, ęquiuocationem fletus diſtinxit: qui ad coadiuuandam ſupplicationem interfuit: & ad hęc, orationis etiam nomen adiunxit, ut maiorem precum ſuarum intenſionem denotaret.

Erubeſcant & conturbentur omnes inimici mei. Rogat ut quę ſibi fuerunt ſignificata q̃ celerrimum finem conſequātur. erubeſcant autem eius inimici, cernentes conceptas a' ſe ſpes inanes fuiſſe. ſperauerant enim poſſe ſe de facili in propria poteſtate habere beatum Dauid, ueluti diuina priuatum beneuolentia: ꝙ ſi erubuerint, & pudore confuſi fuerint quomodo nō etiā timebūt?

Ἀποστραφείησαν, καταισχυνθείησαν

Conuertantur & confundantur ualde uelociter. Illi ſic ſentiētes retro abeāt. & (quod ait) cōfundantur, augumentum atq; intēſionem ſignificat pudoris. dictio autem, ualde uelociter, omnibus his uerbis adiungenda eſt. optat nāq; atq; imprecatur illos q̃ citiſſime hæc omnia pati. Quidam uerba hęc dicunt precum potius ſimilitudinem habere, q̃ imprecationis: & precari Prophetam pro inimicis, ut eos pudeat prauorū conſiliorū: ut timeant Deum qui ipſi Prophetę adiutor eſt: ut a' ꝓpria prauitate diſcedāt, atq; hoc pacto meliores fiant.

Ἰεμενεί

Psalmus ipſi Dauid quem cecinit Domino pro uerbis Chuſi filii Iemeni.

PRęſens inſcriptio uidetur fere' pugnantia continere iis, quę in hiſtoria Regū habentur, & ubi geſta beati Dauid ſuo ordine conſcripta ſunt. illic enim Chuſi non Iemeni filiū fuiſſe legimus, ſed Arachi. ueruntamen recte conueniunt hęc, ut dicemus: uel quia duplex fuerit nomen patri Chuſi: uel quia ipſe poſtmodum huius cognominationē ſortitus ſit, ut Iemeni filius diceretur. hic etenim Chuſi, Arachi filius, & ſocius beati Dauid, memor ueteris amicitiæ, cum Abſalon filius beati Dauid, aduerſus patrē inſurrexiſſet, finxit ſe deficere ab Rege & ad Abſalonem tranſfugere, eo conſilio, ut Achitophel ducis Abſalon conſilia diſſolueret: quemadmodum & perfecit. morando quippe & cunctando Abſalonem, contra Achitophelis conſilium, ita detinuit, ut occaſionem & tempus præſtiterit beato Dauid, & longius fugiēdi, & maiores copias colligendi: ut in libris Regum latius ſcriptū reperitur. ab huiuſmodi igitur ſtrenuo opere, appellationem hanc Chuſi conſecutus eſt, ut Iemeni filius diceretur. Si qdē Iemeni dextera interpretatur. mos uero eſt ſcripturę ſacræ, ab exercitiis aliquibus ſeu ſtudiis, tanq̃ a' parentibus filios denominare, ueluti filiū pacis, filium ſapientiæ, & filium perditionis: ita etiam & filius dexteræ ille dicitur, qui dexter & commodus amico fuerit adiutor. illud etiam animaduertendum eſt, ꝙ inſcriptio dicit pro uerbis Chuſi: & tamen in toto pſalmo, Propheta nullam Chuſi memoriam facit: unde alia oritur dubitatio: quomodo ſcilicet pertineat ad pſalmum inſcriptio. Nos tamen ꝙ cognouimus non celabimus. cum pœniteret prophetam, ꝙ ſpem aliquam poſuiſſet in prudentia & conſiliis Chuſi, qui ei ſuaſerat decepturum ſe Abſalonem, & diſſipaturum conſilia

conſilia Achitophel, huiuſmodi pſalmum compoſuit & cecinit Deo, non pro beneficiis quæ conſecutus fuerat a' prudentia & conſilio Chuſi: ſed quia ipſe amiſſa illa ſpe, quæ præcipue in Deum habenda erat, magis fretus ſit in uerbis Chuſi, a' ſe ad Abſalonem miſſi. eſt igitur hic pſalmus propitiatorius, placatq; & beneuolum reddit Deum ob commiſſum errorem: illumq; in auxilium ſuum aduocat. Pſalmus, VII.

DOmine Deus meus in te ſperaui, ſaluum me fac ex omnibus perſequentibus me, & libera me. Licet, inquit, ob prudentiam Chuſi adiutus ſim, & paululum reſpirauerim, tempuſq; acceperim ad congregandum exercitum, nunc tamen in illo amplius non confido: & cum propediem pugnæ dies mihi inſtet, a' te uno pendeo, in quem unum omnes ſpes meas collocaui. alia enim omnia, amicos nimirum, ſocios, ac milites, ſecundo in loco reputo. Scriptum eſt enim: maledictus homo qui ſpem ponit in homine. item, beatus homo qui ſperat in te: & quemadmodum alium colere q̃ Deum, non debemus, ſic etiã in alio ſperare nos non decet q̃ in Deo. ille autem ſaluari dicitur, qui in bello ſine uulnere conſeruatur: & eripi is, qui ab inuaſione atq; impetu inimicorum liberatur. ex omnibus autem perſequentibus me, dixit, propter eos qui parricidam filium ſequebantur, & eius mortem appetebant. uel aliter: ille ſaluari dicitur qui infirmus eſt: eripi uero ſeu liberari ille, qui eſt captiuus. Salua me igitur ut infirmum: & libera me quaſi captiuum. timeo enim ne ab inimicis comprehendar. uel ſalua me ab inimicis præſentis uitæ: & libera me ab inuiſibilibus inimicis, qui poſt mortem meam, animæ meæ maculas omnes perſcrutaturi ſunt, ſi quo pacto fortaſſe eam potuerint comprehendere: duplexq; erit iuxta hunc ſenſum petitio, pro pręſenti ſcilicet uita, & pro futura.

N e quãdo rapiat ut leo animam meam. Abſalonem filium Leoni comparat, ob ſummam illius temeritatem, ferociam, atq; impudentes auſus. uel fortaſſis de Dæmone ſermo eſt, qui Leoni conuenienter comparatur. quia ſicuti Leoni os, ac fauces male olent, ita etiam os Dæmonis eructans blaſphemias male olet. figura etiam uidentur hæc uerba eſſe, eorum quæ a' Domino paſſionis tempore dicta ſunt. nunc princeps huius mundi eiicietur foras, & in me non habebit quicq̃. q; ſi intelligimus pſalmum de Abſalone, animam, expone, ideſt uitam, quæ ab interfectore quodãmodo auferri uideretur. Eſt etenim anima uitæ cauſa: & ſæpenumero cauſata ipſa cauſarum nominibus appellamus: quemadmodum & dominus, pax, dicitur & iuſtitia, & alia huiuſmodi: quia pacis & iuſtitiæ author eſt. hac etiam ratione Dæmon peccatũ & perditio appellatur, ueluti illorũ cauſa. improprie autem poſita eſt dictio rapiat, pro interimat. congruit etiam hic pſalmus, omnibus his qui in tentationibus & periculis animæ conſtituti ſunt, ſi per perſequentes, Dæmonũ copias itellexeris, & per Leonẽ, ipſum Dæmonũ principẽ Satanã: qui aĩas ad peccata, aut ad deſperationẽ rape ſolet. uel qui eas rapit ubi exiuerint e' corpore.

C um non ſit qui redimat, neq; qui ſaluum faciat. Congrue hæc & ſuo ordine correſpondent prædictis uerbis, ſalua me & libera me. te, inquit, non Μὴ ὄντος

 adiuuante

adiuuante, nullus eſt qui ſaluet, aut qui redimat.

Ἀδικία ἄρα D omine Deus meus ſi feci iſtud, ſi eſt iniuſtitia in manibus meis, ſi retribui retribuētibus mihi mala, decidam ſane ab inimicis meis inanis. Non aperit Propheta peccati genus, filio ignoſcens. neq; enim ſuo nomine illud declarauit, uicem filii quodāmodo erubeſcens: ſed (quod uideri poteſt magis laudandum) ſi feci hoc, ait, quod filius meus commiſit aduerſum me (ſceleſtus quippe is fuerat & parricida) ſi iniuriam aliquando manibus, hoc eſt factis, intuli, tametſi illius ſępe ſcelera pręſenſerim: uel ſi læſi eos, qui aduerſum me Abſaloni in bello opem tulerunt: quiq; pro beneficiis à me in eos collatis, mala mihi nunc retribuunt: ſi horum quicq̄, inquit, commiſi, precor ut aduerſus inimicos meos non pręualeam, ſed re infecta, inanis decidam. uerum aliqui, huiuſcemodi quæſtionē mouent: ſi non deciderit inanis Dauid, nec re infecta receſſerit, ſed aduerſus inimicos pręualuerit, certe hoc pacto in illos cōmiſſorum ſcelerum pœnam inferet. quomodo igitur dicit ſe illis mala non reddere? dicere poſſumus, pręterita illum tempora ſignificare: quia cum in pręteritum occaſionē ſępe nactus iniuriam referre potuiſſet, abſtinuit tamen: in pręſentia autem, cum periculum ei uitę immineret, ad defenſionē ſui accedebat, tanta iniquorum hominum ſcelera amplius non ſuſtinens. uel aliter: decidam ab inimicis meis inanis ideſt fruſtratus omni ſpe. ſpes autem non ulciſcendi erat, ſed repellendi inuadētes: ut ſaltem hoc pacto perſequi eum deſiſterent. uidere enim licet quemadmodum militibus ſuis iuſſit ut filio parcerent: & quomodo illius morte intellecta, in magnos decidit luctus. uel aliter: inuiſibiles inimicos hoc loco intelligere poſſumus, à quibus inanis quis decidiſſe dicetur & re infecta, ſi illos non ſuperauerit, & uirtutum ſuarum acie eos non confuderit. hęc autem uerba non iactabundus dicit, ſed potius ſibi conciliaturus Deum, cum in anguſtias incidiſſet. &, ſi ad alias perſonas referantur hæc uerba: non affeci ego, inquit, hominū aliquem iniuria, nec Sauli qui mihi pro acceptis beneficiis manifeſte mortem intentabat, iniurias retuli: tametſi in poteſtatem meam deuenerit: ut in hiſtoriis Regum continetur. Siue igitur Abſaloni hæc aptaueris, & iis qui cum eo erant: ſiue alteri: ſiue etiam ipſi Sauli, ueritas nihil lædetur. Retributionis uero nomine hic, primo loco improprie uſus eſt, pro reddidi. nam qui bonū aut malum aliquod primus infert, is dare dicitur, reddere uero is qui datis parem uicem tribuit: retribuere autem, uel potius (ut Græca dictio ἀνταποδιδοῦσι ſignificantius exprimit) contra retribuere is dicitur, qui ſecundam beneficiorum aut iniuriarum uiciſſitudinem reddit. huius autem uerbi uſus frequens eſt apud ſcripturam, pręcipue apud beatum Dauid.

P erſequatur inimicus animam meam & comprehendat. Perſequatur, inquit, Abſalon aīam meā: hoc eſt meipſum. (circūlocutio enim eſt) & cōprehendat.

E t conculcet in terra uitam meam. Per uitam hoc in loco ſanguinem intelligit, qui uitæ cauſa eſt, ueluti pręcipuum elementum inter cætera quæ in corpore ſunt, & quæ illud coaptant.

Et gloriam

E t gloriam meam in puluerem habitare faciat. Per gloriam, glorioſum ac nobile corpus ſuum intelligit: quod tum ob uires eius maximas, tum ob magnitudinem & gloriam, quæ ei ab imperio obuenerat apud omnes celebre erat & notum. in puluerem uero habitare idem eſt quod iacere, & in terrã diſſolui. poſſumus etiam ſermonẽ hunc ad inuiſibilem inimicum transferre, ita ut imprecetur: perſecutionem ſe ab eo ſuſtinere, & comprehendi, nec poſſe illius inſidias euadere: quinimmo in terram hoc eſt in terrena negocia uitam ſuam immergi (hoc enim ſignificant illa uerba, & conculcet in terram uitam meam) adeo ut iacenti illi inſurgat Dæmon, ac turpiter inſultet. neq; hoc tantum, inquit, corpus conculcet, ſed & gloriam: hoc eſt, ipſum etiam intellectum, qui animæ honor eſt & gloria, in terram deferri imprecatur, & terrenis rebus applicari, ita ut cõtẽplationis alis ad Deũ amplius extolli nõ poſſit. Κατασκη-νώσαι

E xurge Domine in ira tua. Exurgere poteſt Deus, & non in ira, iuxta illud, Exurge Domine ſaluum me fac: at nunc ad ſupplicia atq; ad pœnas eum aduocat. intelligere autem debemus Deum ſurgere non corporaliter, ſicuti nec corporalem ſedem intelligimus, quando ſedere illum legimus: ſed regiam eius dignitatem ſtabilitatemq; & iudicandi authoritatem indicari arbitramur. hoc pacto etiam cum exurgere Deum dicimus, puniendi aut defendẽdi illius propoſitum denotamus. iram in Deo pari modo non paſſionem eſſe intelligimus, ſed caſtigationem & punitionem illorum qui diuina ira digni ſunt.

E xaltare in finibus inimicorum tuorum. Cum altus ſis & ſublimis, ita etiã appare, atq; oſtende te hominibus: huiuſmodi autẽ apparebis in finibus, hoc eſt in morte inimicorũ tuorum. Mors quippe uniuſcuiuſq; finis eſt: meos uero inimicos, tibi etiã inimicos eſſe non ambigo, cum mandata tua tranſgrediantur. Σοῦ

E xurge Domine Deus meus in præcepto quod mãdaſti. Noli amplius eſſe longanimis, ſed ulciſcere propter præceptum quod mãdaſti. quod uidelicet tradidiſti per Moyſem iubens, parentes honorandos eſſe a' filiis: uerum in præſentia filius meus furore in patrem correptus eſt. Poſſumus & aliter intelligere quod Propheta preces fundat pro reſurrectionis myſterio. Dixit enim Dominus ad Iudæos, ut apud Euangeliſtas legimus: ſoluite templum Dei, & in tribus diebus ędificabo illud. Exurge igitur, inquit, iuxta illud mandatum, dixiſti enim ſoluite & ſoluent.

E t congregatio populorum circundabit te. Si enim mihi adiutor fueris, uidebunt multi & timebunt, & conuertentur ad Dominum. quod uero ait, circundabit te, idem eſt quod circa mandata tua uerſabuntur, & nunq̃ ab eis recedent. nam alioquin Deus immenſus eſt, & comprehendi non poteſt. poſſumus etiam hoc intelligere de reſurrectionis tempore. congregatio enim gentium, quaſi corona quadam Chriſtum cinxit, cum ab omnibus terræ finibus gentes ad eum accederent. uel circundabit te, hoc eſt canet & laudabit te. in choro enim ac cœtu, Hymnos ac laudes Deo canere ſolemus. a' forma igitur ſeu figura cœtus hominum, Deum laudantium, laudationem ipſam ſignificauit. Συναγω-γὴ

E t propter hanc in altum regredere. Propter hanc inq̃ congregationem gentium, aſcende tu o' mediator ad patrem, & regredere in altitudinẽ glorię tuæ: quam habebas priuſq̃ Mundus eſſet, & ineffabile myſterium perfice.

Κρινεῖ D ominus iudicabit populos. Non negliget Dominus ea quæ aduerſus me moliti ſunt, ſed diſquiret omnia. uel iudicabit populos condemnans prauos, bonos uero ſtatuens a' dextris.

I udica mihi Domine ſecundum iuſtitiã meam, & ſecundum innocentiã meam

Ἐπ' ἐμοί » que in me eſt. Poſtq̃ meminit iudicii, eſto, inquit, & mihi iudex, diſquirens iuſtitiam meam, quam ſeruaui aduerſum parricidam filium, & complices. præterea etiam id peto, ut ſecundum ſimplicitatem meam quæ in me eſt, ſic fiat mihi. Sed quomodo alibi dicit, & non intres in iudicium cum ſeruo tuo, cum hic iudicari cupiat? quia ſcilicet ibi iudicari refugit cum Deo, & uitam ſuam cum illius beneficiis comparari: nunc autem ſe cum filio iudicari quęrit, & cum his qui iniurias ei intulerant, atq; interimere eum cupiebant.

Συντελεσθήτω C onſumatur nequitia peccatorum, & diriges iuſtum. Nam ſi aliquando eorum malignitas ceſſauerit, dirigentur iuſti. hoc eſt abſq; impedimento in recta uirtutis uia ambulabunt.

Δικαίως S crutans corda & renes Deus iuſte. Tu Deus, inquit, iuſte inueſtigas atq; exquiris renes & cor. hoc eſt omnia iræ atq; indignationis germina, quæ in corde uerſantur: & omnes concupiſcentiæ radices, quæ in renibus ineſſe ſolent. ex his nanq; iræ nimirum & concupiſcentiæ affectibus, peccata omnia ortum habuere. & aliter: Deus ſcrutatur cor & renes. dictionem autem, iuſte, ſequentibus coniunge legens, iuſte adiutorium meum a' Domino.

A diutorium meum a' Domino qui ſaluos facit rectos corde. Simplex & rectus corde cum ſim, meq; ad rectum dirigam uirtutis callem, auxiliũ expecto non humanum (inutile quippe illud eſt) ſed a' Deo qui potẽs eſt ut ſaluet me.

D eus iudex iuſtus fortis & longanimis. Videntur hęc ad eos dicta eſſe, qui de Dei prouidentia pene' ſcandalizati fuerant, q̃ permiſiſſet filium aduerſus patrem inſurgere. iuſtus igitur eſt, ueluti qui uniuſcuiuſq; operibus æquas uices rependit: fortis uero, uelut is qui poteſt quæcunq; uult: & longanimis, ut qui non ſtatim infligit pœnas.

Καὶ μὴ ὀργὴν ἐπάγων E t iram non afferens per ſingulos dies. Hoc ad probandam Dei longanimitatem dictum eſt. Etenim cum aſſidue delinquamus, & ideo dignos nos ſuppliciis reddamus, ipſe tamen tempus pœnitendi, ut longanimis tribuit. per iram igitur hic pœnas intellige. Mouent quidam dubitationem: ſi iuſtus eſt Deus, & condignas tribuit pœnas, quomodo poteſt dici miſericors? Ad quod dicendum eſt: iuſtum quidem Deum eſſe, ueluti qui unicuiq; condignas reddit pœnas, ſed miſericordẽ eſſe etiam: quia non ſtatim caſtigat, ſed ſuſtinet, & pœnitentię ac conuerſioni tempus tribuit, nec Dęmonem ſinit omnia perficere, quæ ille optat: & quia omni deniq; ex latere noſtram ſitit ſalutem:

Στιλβώσει N iſi conuerſi fueritis gladium ſuum nitidabit, arcum ſuum tetẽdit & parauit illum. Sciens beatus Dauid ut propheta, q̃ uniuerſæ gentes eius pſalmos,

in ore atq;

in ore atq; in manibus ſemper habituræ erant, diſciplinam eis admiſcet. niſi enim uos, inquit, qui a' recto calle, declinaſtis in erroris uias, & conuerſi eſtis ad materiales res, iterum ab his reuertamini ad Deum, pœnas profecto non effugietis. per gladium autem, acerbitatem, & per arcum, celeritatem mortis indicat. Nitidare autem & tendere, pœnarum apparatum ſignificant, longanimitatemq; diuinam non perpetuam fore, ſed ad tempus. parare uero dicere potes flagelli propinquitatem. uel aliter: per arcum, uehementiam pœnarum intellige: per arcus tenſionem, appropinquationem pœnarum, & demum per eiuſdem apparatum, quomodo peccatores Deus omnino percuſſurus ſit niſi pœnitentiam egerint.

E t in eo parauit inſtrumenta mortis. In eo nimirum ſupplicii genere, quod ſub arcus figura denotauit. uaria autem ſunt mortis genera: gladius uidelicet, ignis, aqua, terræmotus, hiatus terræ, ægritudo: quæ omnia mortis ſunt inſtrumenta. per ea enim mors, finem ſuum conſequitur. illud tamen animaduertendũ eſt: ꝙ licet humano more uerba ſint prolata, omnia tamen digne Deo intelligenda ſunt. huiuſmodi enim craſſioribus uerbis Propheta ſæpe uti ſolet, adiutorum hebetudini condeſcendẽs. hac ratione gladiũ, Deũ habere dicit, arcumq; & ſagittas, atq; alia bellica inſtrumenta: nitidareq; eum & tendere, ut auditoribus timorem augeret, & per nota eis nomina, lapideam eorum mentem concuteret: uerum huiuſmodi armis non indiget, qui aſpectu ſolo facit terram tremere: in manu cuius eſt omnis ſpiritus: qui etiam montes diſſoluit in fortitudine ſua: omniaq; alia facit, quæcunq; de eius potentia diuini contemplatores tradiderunt. Σκεύη

S agittas ſuas ardentibus effecit. Ex his uerbis probos homines conſolatur. pœnas enim, inquit, fecit Deus propter eos, qui ſceleſti ſunt ac Deo indigni. Ardentes enim appellauit eos, qui omni prorſus carent uirtutis humore: qui adeo ſicci ſunt ad operandum aliquod bonum, ut facile ab igne pœnarum incendantur: qui etiam iam ardere dici poſſunt, ea ratione: quia pœna illa iam eos manet. & aliter ardentibus: igne ſcilicet paſſionum, iræ, uoluptatis, auaritiæ, & ſimilium. Cum autem multiformem Dei iram deſcripſerit, eamq; prauis hominibus imminere tradiderit, erudit poſtmodum, & docet nos a' præſentibus rebus: & ſermonem ad Abſalonem conuertit.

E cce parturiit iniuſtitiam. Filius meus, inquit, factus eſt in iuſtitiæ grauidus, cum iniuſte cogitauerit me de eo regno expellere, quod mihi a' Deo datum eſt. parturitionis autem nomine, uſus eſt, uolens oſtendere quales & q̃ acerbos dolores, ii patiantur, qui proximos ſuos, iniuria afficere ſtudent. implentur ſiquidem indignatione: interrumpuntur ab ira: cogitationibus tabeſcunt: per innumeras ambulant uias: timore afficiuntur: in anguſtiis permanent. huiuſmodi autem flagella ſuſtinere omnino nequeunt, donec cogitationes ſuas in opus non deduxerint: tametſi poſtea non liberentur, a' ſententia, atq; a' condemnatione propriæ conſcientiæ. Quando igitur ſcriptura, intolerabilem aliquem dolorem uult exprimere, illum ſub parturitionis nomine deſcribit:

mine deſcribit: quo nomine, Græci precipue, frequentius utuntur pro dolore, parturitionem, ὠδῖνα appellantes, a' uerbo ὠδίνω idem proprie ſignificante quod tumeo ſeu augeſco. etenim cum infans in matris utero perfectus eſt, & auctus, amplius ferri non poteſt: unde maximos efficit dolores, cum ad exitum feſtinet. per hęc autem oſtenditur, uitia in nobis naturaliter nō eſſe complantata, ſed deforis inſita eſſe, & graues poſtea dolores producere.

Πόνον C onceپit laborem & peperit iniquitatem. Atqui in aliis fœtibus primum conceptio eſt, & deinde parturitio conſequitur, aucto ac perfecto infante: uerum id ſic ſe habet, quando de conceptione & parturitione illa loquimur, quę in uno atq; eodem fœtu contingit: nunc autem de diuerſis fœtibus eſt ſermo. primo enim Abſalonem dicit parturiſſe iniuſtitiam, deinde cum ab ea male affectus eſſet, tum ob rationes iam dictas, tum etiam quia idoneum tempus ad patranda ſcelera nondum inueniſſet, concepiſſe eum narrat laborem: hoc eſt corporis dolorem. nam ſi animus ſolicitudinibus torqueatur, ipſę etiam corporis uires deficiunt. non tantum igitur animi mœrore Abſalon detinebatur, ſed in corporis etiam dolores inciderat, donec iniquitatem peperit. porro illud iniquum fuit, inhonorare ac perſequi patrem, & illius pellices uiolare. Quidam uero breuiorem expoſitionem ſecuti, parturiſſe exponunt pro cogitaſſe. per conceptionem uero conſtantiorem illam tyrannidis meditationem intelligunt. uel aliter: cum Abſalon grauiter animo angeretur, & multa paſſus eſſet propter huiuſmodi cogitationes, nec tamen adhuc quieſceret, concepit rurſus alium dolorem eandem ob cauſam: qui alius ei fuit labor, & alius dolor, & ſecundus partus.

Ὤρυξε, καὶ ἀνέσκαψεν L acum fodit & refodit eum, & incidit in foueam quam fecit. Periculum, inquit, mihi præparauit, & eiuſmodi periculum, ut ab eo uix poſſem liberari: quod latius ſimilitudine denotauit. qui enim in lacū incidit, illinc amplius effugere non poteſt: pręcipue ſi is lacus non foſſus tantum ſit, ſed refoſſus, & bis euacuatus, ita ut profundior ſit. huiuſmodi aduerſus me, inquit, inſidias filius meus molitus eſt, quæ uaſtæ foſſæ inſtar quoddam in ſe uitiorum profundum habent, & mortiferum circuitum. uerum ille in periculum ipſum mihi deſtinatum decidet, & comprehendetur, in præmium eorum, quæ aduerſus me moliri, nunq̄ ceſſauit.

Πόνος C onuertetur labor eius in caput eius. Vtraq; hæc, re ipſa illi contigerunt. ipſe enim Abſalon in periculum incidit, & eius ſtudiū tandem in ipſius caput reuolutum eſt. nam cum in aciem, milites hortaturus feſtinaret, inter currendum equo pręteruectus, cęſarie ramo arboris complicata ſuſpenſus remanſit. quo pacto acerbam mortem ſuſtinuit.

Ἀδικία E t in uerticem ipſius iniuſtitia eius deſcendet. In eum enim irruet iniuſtitia, quam in alios tendebat. ab ea autem corporis parte quæ eſt magis lætalis, totum hominem ſignificauit: ueluti totum a' parte. & ſane' ita actum eſt. nam cum bellum in patrem inſtrueret, ipſe in eo fuit interemptus.

C onfitebor Domino ſecundum iuſtitiam eius. Ego, inquit, poſt huiuſmodi belli

dí bellí exitum, gratías Deo agam de iuſto eius iudício.

E t pſallam nomini Dominí altiſſimí. Canam, inquit, nomini eius pro uí-ctoria: quia eius nomen inuocaui, & exauditus ſum. Quod ſi illius nomen tantas habet uires, quis non ipſum Dominum formidabit? Altiſſimí autem, ideſt, illius, qui eſt ſupra omnia, qui inſuperabilis eſt, uel etiam ſupercœle-ſtis, ut ſuperius diximus. Hæc autem uerba non gaudentis ſunt aliorum cę-de, nec filii potiſſimum: cum lugubrem egerit illum uíctoriæ diem: ſed ſu-ſcipientis ſententiam Dei: quę iniuſtos illos coercuit. Aliqui uero, uerba illa lacum fodit, & quæ ſequuntur, uſq; ad illa, iniuſtitia eius deſcendet, breuiori expoſitione declarant, dicentes, ea uerba per metaphoram ſignificare, q; Ab-ſalon ipſe ea paſſurus erat, quæ aduerſus patrem moliebatur. huiuſmodi etiã uerbis poſſumus & nos aduerſus Dæmonem imprecari.

ℭ In finem pro torcularibus Pſalmus ipſi Dauid.

QVid ſibi uelint uerba illa in finem, in ſuperioribus dictum eſt. torcularia appellat Eccleſias, quæ ubiq; terrarum ſunt. Chriſtus enim uitis eſt & Apoſtoli palmites: uua autem & racemus fidem ſignificant: quæ in Eccleſiis compreſſa, diſciplinæ Chriſtianæ uinum tribuit: quo fidelium corda letifican tur. ex perſona igitur ſpiritualium horum torcularium, hoc eſt Eccleſiarum, hic Pſalmus à Propheta conſcriptus eſt. olim quippe unicum tantum tem-plum conſtructum erat, in una tantum ciuitate Hieruſalem: quia uni tantum erat genti datum: de quo Eſaias ait. ædificauí turrim, & torcular fodi in ea. turrim templum appellans, & torcular altare. in fine autem ſæculorum, hoc eſt in fine legalis cultus, illa turris deſtructa eſt, & loco eius per uniuerſum orbem erectæ ſunt innumerabiles Eccleſiæ: quoniam omnes gentes in Dei cognitionem uenerunt. Pſalmus, VIII.

DOmine Dominus noſter q̃ admirabile eſt nomen tuum in uniuerſa terra. Infidelium quidem Dominus, Chriſtus dicitur, ſed una tantum creationis ratione: fidelium uero duplici, creationis ſcilicet & cognitionis. quam ob cauſam nomen Domini hoc in loco etiam duplicatur. dicant itaq; omnes fi-delium Eccleſiæ: Domine creator & opifex: qui nuper etiam per cognitio-nem, noſtri Dominus factus es: q̃ admirabile eſt nomen tuum in omni ter-ra: cuius ſola inuocatio Dæmones fugat, mortuos ſuſcitat, ægritudines pel-lit, elementa commutat, & omnia poteſt. Alibi uero terribile etiam appel-latur ſeu timendum. Admirabile eſt igitur ob multa, quæ ſupra naturam ope-ratur: & timendum ob ineffabilem eius potentiam. Sed uides quomodo bea tus Dauid ſe nobis uoluerit cõnumerare, cõmuni nomine Dominum noſtrum appellans, prçuidens nimirum myſterium & fidem, quæ ad ipſos Mundi fines erat peruẽtura. quid igitur ad hoc dicent Iudęi? antea quippe Dei omnipoten tis nomen apud plurimas gentes deſpectui erat. nam ut, inquit, Eſaias:

propter uos nomen eius blaſphematur, inter gentes. unde ſine dubio de Chriſto hæc dicta eſſe conuincuntur.

Quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. Magnificentiam hoc in loco Dei humanationem appellat: quæ & magna eſt, & omnem exuperans intellectum. eleuata enim eſt, & tranſcendit illas etiam poteſtates quæ ſupra cœlos ſunt: eo ꝙ ab eis etiam comprehendi non poteſt. unde maxime eis eſt admirationi. neq; enim homines tantum, ſed ipſi etiã angeli ad hoc ſtupent myſterium. uel aliter: ſignificare nobis uolens Propheta immenſam diuinæ naturæ potentiam, exaltata eſt, inquit, magnificentia tua ſuper cœlos, cum terra eam non caperet. quod alius Propheta dixit: operuit cœlos uirtus eius, & laudationis eius plena eſt terra.

Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem. Laudationem puerorum prędicit factam in templo. ex omnibus autem Chriſti miraculis, huius tantũ meminit Propheta, tanq̃ admiratiõe magis digni. nam & ante Chriſtum leproſi ſanati fuerant: & Dæmones expulſi: & mortui ſuſcitati: infantes uero locutos eſſe, tunc primum legimus. neq; enim ſimpliciter pueri fuiſſe dicuntur, ſed infantes & lactentes: quod maxima admiratione dignum eſt. perfeciſti autem, ideſt perfectam feciſti laudem illam, cum alioqui illorum lingua adhuc eſſet imperfecta.

Propter inimicos tuos, ut deſtruas inimicum & ultorem. Ediſſerit etiam cauſam miraculi. factum eſt, inquit, id propter ſceleſtos inimicos tuos Iudæos. in aliis enim miraculis ſuſpicati ſunt fortaſſis Iudæi ꝙ deciperet Chriſtus & falleret eorum oculos, in infantium uero laudatione, qui apud eos uerſabantur, immo qui eorum erant filii, omnis aberat ſuſpicio. hæc autem ita diſpenſata ſunt a᾿ Deo: ad deſtructionem, hoc eſt ad confuſionem Iudaici populi, qui inimicus ſimul & ultor Dei erat: inimicus quia eius filio aduerſabatur: & ultor, uelut is qui pro Deo ſe id facere exiſtimabat. poſſumus etiam Dæmonem inimicum & ultorem Dei dicere: inimicum: quia eius mandatis aduerſatur, & quia ſemper infenſus eſt amicis Dei: ultorem uere quia iis qui a᾿ Deo proiecti ſunt, improperare ſolet, ꝙ contemptores Dei fuerint: atq; ideo ad pœnam eos trahit, ꝙ diuina mandata tranſgreſſi ſunt. ex ea quippe infantum laudatione, ipſe etiam Dæmon confundi uiſus eſt & deſtrui. Futura autem Propheta narrat ut facta: ueluti qui propheticis oculis ea uiderat: uel ex perſona Eccleſiarum, ut diximus, hæc prolata ſunt: ueluti quæ ab eis quandoq; ita eſſent proferenda.

Quoniam uidebo cœlos opera digitorum tuorum. Olim gentēs mundum a᾿ falſis eorum diis factum eſſe arbitrabantur: ſed ubi claruit ueritas, Eccleſia fidelium cecinit: uidebo cœlos, qui digitorum tuorum opus ſunt. Cœlos autem, cœlum ipſum appellauit, quod initio factũ eſt, & firmamẽtum. uel plurali numero pro ſingulari Hebręorũ more uſus eſt. Et dum cœlũ dicit quo oĩa cõplectũtur, cęteras creaturas quę in Mũdo ſunt, cõprehẽdere etiã uidetur. Dicunt quidam ideo dixiſſe opera digitorum tuorum, ut tanta ac talia elemẽta, a᾿

minima

minima diuinæ potentiæ particula facta fuiſſe ſignificaret. ego uero Prophetam puto indifferenter uſum hoc loquendi modo, cum alibi etiam dicat: & opera manuum tuarum ſunt cœli. Lunam & Stellas, quæ tu fundaſti: cum cœli meminerit, illius etiam addit ornamenta: te, inquit, cognoſcam factorem ſtellarum. Solem uero prætermiſiſſe non uidetur, dum Lunam commemorat: quinimmo & Solis meminiſſe credendũ eſt: Lunę memoria quæ ab ipſo Sole illuminatur: cum uterq; cognitioni hominum coniunctim inhęreat. Duo quippe ſunt magna luminaria, quorum qui alterius meminit, alterum ſimul introducit. unde alibi ſolis tantum meminit, quando ait: tu fabricatus es Auroram & Solem: quaſi per alterum utrunq; intelligatur. Sequitur quæ tu fundaſti: quæ aſtra nimirum, uel opera tu fundaſti: ideſt, finxiſti: ſtabiliſti, ita ut decidere non ualeant, aut dimoueri è loco, ubi per te collocata ſunt: tametſi ea appenſa quodammodo eſſe uideantur.

Q uid eſt homo q́ memor es eius, aut filius hominis quoniam uiſitas eum? Hæc etiam propter incarnationem dicta ſunt. prænoſcens enim Propheta illius myſterium: quid, inquit, tanti eſt homo, ut cum rebellis à te factus ſit, & imperium tuum detrectauerit, tu tamen illius miſerearis? eſt autem hic ſermo metaphoricus, atq; ab eorum perſona tranſlatus, qui certo tempore cuiuſpiam obliti ſunt, & deinde compaſſione moti, eius reminiſcuntur: nec tantum reminiſcuntur, ſed in illius auxilium & defenſionem etiam mouẽtur. Et hæc eſt uiſitatio quam dicit. neq; enim Angelus aliquis, aut legatus, ſed ipſemet Dominus per ſe ueniens ſaluauit nos. Quid igitur? tanti eſt homo, ut propter illum hæc fieri debeant? & cum Angeli quidem cecidiſſent, tu nihil eiuſmodi feciſti, in hominis autem ruina & caſu, ad extremam hanc deiectionem deſcendiſti. homo autem & filius hominis idem ęque ſignificant: circũloqui tamen ſæpe ſic ſolet ſcriptura, ut pro homine filium hominis dicat.

M inuiſti eum modicum quid ab Angelis. Antiquorum beneficiorum meminit quæ in hominem collata ſunt. creatus enim homo modicum quid ab Angelis minoratus eſt, propter complicationem corporis, & alia quæ ad corpus pertinent. atq; hoc ſane magna cum diſpenſatione: ut quoties propter intellectum extolleretur, toties deprimeretur atq; humiliaretur propter terram. Nam ſi in pręſentia cũ corpore grauamur, adeo extollimur & gloriamur, quid exiſtimandum eſt facturos fuiſſe, ſi abſq; corpore nobis uiuendum eſſet? Βραχύ τι

G loria & honore coronaſti eum. Gloria: quia ad imaginem & ſimilitudinem Dei factus eſt: honore, quia omnia ei ſubiecta ſunt animantia.

E t conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. Elegiſti eum in Regem totius creaturæ. creſcite enim, inquit, & multiplicamini, & replete terram, & dominamini ei.

O mnia ſubiecisti ſub pedibus eius, Oues & Boues uniuerſas, inſuper & Pecora campi: uolucres cœli, & Piſces maris, quæ perambulant ſemitas maris. Τὰ
Hoc etiam ex Geneſi ſumptum eſt. Dominamini, inquit, Piſcibus maris, & uolucribus cœli, & omnibus pecoribus, & omni terræ: Cũq; Propheta hic oĩa dixerit, poſt

dixerit, poſtmodum diſtinguit. & primo quidem mitiores Oues, connumerauit: per Pecora autem campi Quadrupedia omnia cōphendit, quæ in campis habitāt: & iuxta Græci nominis etymologiam animalia omnia intelligun tur: quæ prona in terram aſpiciūt. per Pecora igitur, terreſtria omnia animalia ſignificauit, ſeu mitia ſint, ſeu ſyluestria, & fera. omnia quippe in hominis miniſterium data ſunt: quibus omnibus ille etiam homo adhuc dominabit̄, qui priſtinam animæ ſuæ ſeruauerit dignitatem. Cœli autem Volucres dixit, pro aeris. Cœlum enim ſæpe, ponitur pro aere, qui cœli inſtar capiti noſtro circūfuſus eſt. Piſcium etiam, cum inumerabilia ſint, genera, uno ſermone, omnia complexus eſt dicens: quæ perambulant ſemitas maris. & a' maſculino genere ad neutrum tranſit, uolens hoc pacto uaria piſcium genera denotare. uerum hæc de puro ac ſimplici homine intelleximus. Iuxta Anagogem uero ad humanitatem Chriſti pertinent: quemadmodum Apoſtolus ad Hebræos declarat. quid enim, inquit, tanti eſt humanitas illa aſſumpta a' Deo uerbo, ꝙ illius memor es? dicens? hic eſt filius meus dilectus? filium autem hominis dixit, ut eos conuinceret qui Chriſti carnem ſuperne deſcendiſſe aſſerunt: qua ratione ipſe etiam Dominus apud Euangeliſtas ſæpenumero filium hominis ſe appellat: ſignificans ꝙ ex uirginali utero, atꝗ; ex puriſſimis illius ſanguinibus ipſe ſibi templum conſtituerat. filius enim hominis is uere dicitur, qui mulieris eſt filius. nam & mulier uere homo eſt. uiſitauit autem illum Deus, iuxta ꝙ alibi legimus: prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam a' dextris eſt mihi ne commouear. quod uero ait: minuiſti eum modicū quid ab Angelis: ea ratione dictum eſt, quia & famē patiebatur Chriſtus, & ſitim, & reliquis omnibus corporis paſſionibus, atꝗ; affectibus ſubiacebat, qui reprehenſibiles non ſunt. Coronaſti autem eum, hoc eſt ornaſti, gloria quidem diuinitatis: honore autem, quem Angeli ei præſtabant. ſæpe enim miniſtrabant ei. uel etiam quia utrunꝗ; ab hominibus ei præſtabatur, qui credentes in eum, Deum appellabant, & religioſiſſime uenerabantur. omnia præterea ſubiecit Deus ſub pedibus eius, ueluti nouo Adam: qui imaginem & ſimilitudinem Dei uere ſeruauit. iuxta Anagogem Oues, ii dicendi ſunt qui ex Gentibus crediderunt: quos in collibus, & montibus errantes Chriſtus inuenit, & ad ſuum ouile congregauit. Boues, uero, Iudæi ſunt, graue ueteris legis iugum trahentes. & Pecora campi ii, qui nec Moyſi nec gratiæ legem ſuſceperunt, ſed idola colentes in campeſtri humilitate, ac terrena deiectione uoluptatum præſentis uitæ ideo ambulant, quia in contemplationis ſublimitatem ſuſpicere nequeunt. ſed iuxta eam quam diximus Græci nominis etymologiam, quaſi Pecora proni in terram, inſpiciunt. Volucres etiam cœli pro Angelis accipi poſſunt: & Piſces maris pro Dæmonibus: qui inter fluctus præſentis uitæ ſubſiliunt, atꝗ; in amara prauarum actionum uiuunt Salſugine. omnes enim Chriſto tandem ſubiicientur: quoniam illi omne genu flectitur, cœleſtiū, terreſtriū, & infernoꝝ. Poſſumus ēt non ingratā quorūdā expoſitionē recēſere: ꝙ. ſ. illa uerba, minuiſti eū modicū qd, nō ad Angelos referenda ſint,

Κτηνος ὡς κάτω νεύον

ſed ad gloriam

ſedad gloriam Dei patris : atq; hoc pacto legendum , minuiſti eum o' pater modicum quid , a tua nimirum dignitate propter carnis naturam . & quæ ſequuntur per ſe legantur . ſed quoniã quod latine legimus ab angelis , in Grȩco legitur παρ' ἀγγέλους : quæ uerba ultra ſenſum iam redditum , idem etiam ſignificant , quod ſupra Angelos : intellige ꝙ gloria & honore eum Deus ſupra Angelos coronauit : hoc eſt pluſq̃ Angelorum aliquem . Nullus quippe angelorum , aut huiuſmodi Dei nomen conſecutus eſt , aut tale ſortitus miniſteriũ.uerũtamen dicant nobis Iudæi,quando infantes & lactẽtes pueri laudẽ hanc dixerint,de qua nũc loqtur Propheta:& quẽ nã inimicũ huiuſmodi laus deſtruxerit:qũo etiã dixit beatus Dauid:uidebo cœlos opa digitoꝝ tuoꝝ,cum iam Moyſes de his docuiſſet:in principio enim,inqt, fecit Deus cœlũ & terrã.

D omine Dominus noſter q̃ admirabile eſt nomen tuum in uniuerſa terra.

Quoniam hic pſalmus Chriſti prȩdicit myſteriũ , qui e' cœlo deſcẽdit , & rurſus in cœlũ ad paternã gloriam aſcẽdit , & circulari quodam motu illinc unde uenerat reuerſus eſt , merito etiã hic Pſalmus qui de Chriſto pertractat , circuli inſtar ibi finem accipit unde initium ſumpſit : incipiens quidẽ & deſinens pari admiratione plenus eſt,dicens:Domine Dominus noſter &c̃.

Ꞓ In finem pro occultis filii Pſalmus ipſi Dauid.

QVid ſignificet in finẽ in prȩcedẽtibus dictum eſt : & aliter Mors per Crucẽ , congrue dici poteſt, eſſe finis uitæ filii : uitæ inq̃ humanæ , cuius mortem Propheta,occulta filii appellauit:quẽadmodũ ipſa etiam Hebraica lectio apertius explicat dicẽs,pro morte filii:& alibi myſterium eſſe legimus abſconditũ a' ſȩculo , ipſis etiam Angelis ignotũ.& Paulus abſconditũ fuiſſe dicit principibus huius ſæculi.nã ſi cognouiſſent,nunq̃ Dominũ gloriæ crucifixiſſent.Pertinet igitur hic pſalmus ad mortẽ Dñi,ꝑ quẽ inimici potẽtia ois deſtructa eſt. longior uero eſt,ita diſponẽte ſancti ſpũs ſapiẽtia,quȩ nec breues eſſe oẽs pſalmos uoluit,neq; oẽs in longum extẽdit,ſed opus quoddã uariũ reddidit , longitudine pigritiã excitans,& breuitate laborẽ mitigans. Pſalmus, ix.

COnfitebor tibi Dñe in toto corde meo. Confeſſionis nomen duo ſignificat, peccatorum reuelationẽ,itẽ & gratiarum actionẽ : ut hic agam', inquit , tibi gratias pro acceptis beneficiis,nec ſimpliciter,ſed ex toto corde meo.

N arrabo omnia mirabilia tua. Beneficia appellat mirabilia , ueluti trophȩa quædam de inimico admiranda.

L ȩtabor & exultabo in te. Lȩtabor,inquit,tanq̃ is qui experimentum accepi auxilii & potentiæ tuæ.memor enim alibi,inquit,fui Dei & lȩtatus ſum.ſolus quippe Deus hominibus uerum eſt ſolamen:quẽadmodũ & ſolus ipſe eſt qui homines ſaluat.exultatio uero,maior quȩdam eſt lȩtitie intenſio : quȩ prȩ nimio gaudio ſubſilire ualde atq; eleuari cor facit.

P ſallam nomini tuo altiſſime . Mos erat iis qui amatorie in aliquem affecti eſſent , carmina & cantus in eum componere : atq; hoc pacto animi

pacto animi deſiderium lenire: huiuſmodi metaphora Propheta uſus, intẽſionem amoris ſui in Deum declarauit, dicens: pſallam nomini tuo: quę dictio muſicun ac concinnum cantum denotat. Canam igitur, inquit, non naturæ tuæ, quando quidem illa percipi non poteſt, ſed nomini tuo, decentes illi nectens ac complicans laudes.

Ἐν τῷ ἐπιστραφῆναι τὸν ἐχθρόν μου

Cum conuerſus fuerit inimicus meus retrorſum. infirmabuntur & peribunt à facie tua. Connumerare incipit beneficiorum genera, pro quibus deo gratias agit. auſus eſt aliquando tyrannus Dæmon ipſum etiam ſaluatorem, ueluti nudum hominem inuadere: ſed ſimulac dici audiuit, uade poſt me Satana & inexpugnabilem illius ſenſit potentiam, magna ſtatim cum ignominia retroceſſit: quo conuerſo ac profligato, omnes pariter poteſtates quæ ſub ipſo erant, debilitatæ ſunt, & perierunt, amiſſa illa nimirũ tyrãnide, ueluti quadam eorum anima. cum enim uixerit Ieſus ſine peccato: unde & Dęmonem deſtruxit, & nos pariter induit armis ſalutis: cum etiam ſacrum baptiſma, ac diuinorum mandatorum meditationem & cuſtodiam, propriamq; uitam ac conuerſationem, pro uia nobis reliquerit & ſemita, quæ ad cœlum ducit, conſequenter & cæteri Dæmones illinc adeo deleti ſunt, ut nullam in nos amplius habeant poteſtatem, niſi nos ignauia noſtra fortaſſis ita uolentes, neglectis diuinis mandatis, ad noſmetipſos eos iterum traxerimus. quod uero ait à facie tua, idem eſt, quod à timore tuo. ſtrenuorum enim ac potentum uirorum facies horribilis inimicis uideri ſolet ac timenda.

Quoniam tu feciſti iudicium meum & cauſam meam. Iudicaſti enim me credentem in te, qui antea ſub poteſtate atq; amara tyrãnide Dęmonis ignorantia mea detinebar. nam cum perſpexeris q͂ malignus ille me creaturã tuã inuide in ſeruitutẽ redegerat, ex illius manibus ſubductũ atq; ab errore liberatum iuſtificaſti. Cauſam enim hoc in loco iuſtificationem appellat.

Sediſti ſuper thronum qui iudicas iuſtitiam. Propter Saluatoris Aſcenſionem hoc dictum eſt. impleta enim carnis diſpenſatione ad iudiciale thronum ſuum rediit, ideſt, ad poteſtatem diuinitatis. quem thronum tamen, non reliquerat, quando arcanis atq; ineffabilibus modis ad nos deſcendit. aſſumptus enim eſt in cœlum, & ſedet ad dexteram patris, ueluti qui poteſtatem omnem acceperit in cœlo & in terra, & proprię creaturę opem tulerit, pro qua immaculatam illam animam poſuerat. hęc autem non humane ſed digne, Deo intelligenda ſunt. Sedere enim in throno, aut ſuper thronũ, in Deo, & in uerbo Dei, accipimus pro iudiciali poteſtate: quam & ſi antea habebat, ob carnis tamen diſpenſationem cęlabat, ut omnia implerentur. tu fuiſti, inquit, in iudiciali poteſtate, & iudicãtis perſonam ſumpſiſti, qui ſolus iuſtus es iudex, quiq; nulla ignorantia aut affectu impediris, quominus ſemper in ęquitate perſeueres.

Increpaſti gentes & periit impius. Obiurgaſti, inquit, gentes, improperaſti eis errorem eorum, & fugit ab eis Satanas, ueritatem non ſuſtinens. Apoſtoli etiam aliquando acerbe Gentiles reprehendebant, ueluti Paulus qui inſenſatos Galatas appellabat: quod illi ſentientes, ab Idolorum cultu recedebant

cultu recedebant. deſtructo autem Idolorum cultu, ſimul etiam abibat eorum præſul Dæmon: adeo uel ſola poterat Sanctorum increpatio.

Nomen eius deleſti in ſęculum & in ſęculum ſęculi. Cum honorem Deo debitum, ſibi Dæmones rapuiſſent, homines in eorum ſeruitutem redacti nomina eis dederunt: quemadmodum Heſiodus in nugaci illo opere de natiuitate Deorum tradit. atq; (ut cætera alia omittam) exempli gratia tantum dicam: Iouis, Martis, Apollinis, Mercurii, Dianæ, Veneris, & copioſæ illius Deorum multitudinis nomina, ſimulac fidei uerbum diſſeminatum eſt, ſtatim euanuiſſe, non ſolum in hoc præſenti ſæculo, ſed etiam in futuro: quod ſæculum ſæculi eſſe intelligendum eſt: & quod proprie ſæculum dicitur. quia iuxta Græcę dictionis uim, αἰὼν ſempiternitatem denotat. eſt autem mos ſacræ ſcripturæ per huiuſmodi loquēdi modum, honoratiora ſemper ſignificare: ut cum ait Sancta ſanctorum, Cantica canticorum, Sabbata ſabbatorum, & alia huiuſmodi. uel aliter dicere potes: q; ea uerba in ſæculum ſæculi intenſionem ſignificant: pro eo quod eſt, in perpetuum. In obliuionem enim penitus data ſunt Dæmonum illorum feſta, ac celebritates: eorumq; nomina deleta quodammodo ſunt, & extincta.

Εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος

Αἰὼν εἰς αἰεὶ ὢν

Inimici defecerunt frammeæ uſq; in finem & ciuitates deſtruxiſti. Frāmeę hoc eſt gladii, ſeu arma inimici, intelligendæ ſunt, ignominioſæ illæ paſſiones atq; affectus, quibus humana anima non ſecus ac gladio percuſſa, & penitus ad uirtutem mortua iacebat olim in corpore quaſi in ſepulchro. deſtructa autem gentium impietate, & ædificata pietate, deſtructæ ſunt ciuitates. uel ciuitates ipſos homines intellige, in quibus antea habitabant & quieſcebant Dæmones. q̄q̄ extraneum etiam non fuerint per ciuitates, obſcœna Idolorum delubra intelligere.

Periit memoria eius cum ſonitu. Nemo enim amplius ei ſacrificium offerre nouit, aut omnino eum inuocare. quod uero ait cum ſonitu, idē eſt, quod cum clamore. clamantia enim Dęmonia a' Dño fugiebant. uel cum ſonitu, ideſt cū iactantia illa, ac ſuperbia: aut cum clamoribus illis & cantibus ſacrificiorū. ſingulari autē ſermone in Dęmonē inuehitur, impiū eum atq; inimicū appellans: ipſum hoc pacto aliorū Dæmonū pręſidē magis obiurgans, ueluti qui rebellionis cauſa illis extitit, tametſi per eum cęteros nihilominus etiam carpat.

Αὐτοῦ

Et Dominus in ſæculum permanet. Dominum uero, inquit, fideles ex gentibus uſq; ad cōſumationem permanſurum credunt. his enim uerbis, ſemel receptæ fidei ſtabilitas, atq; ipſius Eccleſiæ incōmutabilitas denotatur.

Parauit in iudicio thronum ſuum. Cum paulo ſuperius de ſaluatoris dixerit aſſumptione, quæ in pręſenti uita facta eſt, nunc de futura tradit: de ultimo nimirū & terribili eius aduētu, quando unicuiq; iuxta propria opera retribuet. Quod uero ait parauit, humanum in morem condeſcendens locutus eſt.

Et ipſe iudicabit orbem terræ in iuſtitia, iudicabit populos in rectitudine. Per orbem terræ, ſeu potius ut in Græco habetur, per habitabilem, fideles intelligit, apud quos habitare Deus creditur in omnibus Eccleſiis. populos uero cęteros

Ἐν εὐθύτητι

uero cęteros homines appellat, apud quos denſę ſunt affectuum ac paſſionum ſyluę, in quorun latebris Dęmones, ferarum inſtar cōmorantur. aliter enim illos dominus, atq; aliter iſtos iudicabit, potentes nimirum potenter exquirens, iuxta illorum fidem, atq; infidelitatem. uel dum populos dicit, magis declarat quod dixerat orbē terrę, ponēs quod cōtinet pro eo quo contentū eſt. Iudicio aūt iuſtitiam & rectitudinē complicans, iudicantis integritatē prędicat.

E t factus eſt dominus refugium pauperi. Pauper olim erat populus gentilis, uirtute nimirum & religione: cui poſt acceptam fidem Dominus factus eſt refugium. diuitiæ enim quę in pecuniis cōſiſtunt, quia incertę atq; inſtabiles ſunt, diuitiæ uerę cēſeri non debēt. uel hoc nobis forte uoluit propheta ſignificare q; apud Deum nulla eſt acceptio perſonarum, quodq; pauperem ęque ac diuitem ad ſe fugientem ſuſcipit.

Ἐν εὐκαιρίαις A diutor in proſperitatibus, in tribulatione. Cōfugientes ad ſe Deus adiuuat, ſiue in proſperitatibus: hoc eſt fœlicitatis tempore cōfugiant, ſiue in tribulatione. unum quodq; enim per ſe abſolute legendum eſt. neq; enim ii ſolum auxilio indigent qui in calamitatibus ſunt, ſed illi etiam qui in proſperitatibus, ut fœlicitatem ſuam conſeruent, & ne in ignauiam calamitatum matrem, decidant. aliqui etiam legunt in opportunitatibus, cum gręca dictio εὐκαιρίαι non proſperitatem tātum, ſed opportunitatem etiam ſignificet. Intelligentes q; Dominus opportune in tribulationibus nos adiuuit. hoc eſt illo tempore quo eius auxilio uere indigebamus.

Ἐκζητοῦντας E t ſperent in te qui nouerūt nomen tuum, quia non dereliquiſti exquirentes te » domine. Deinceps, inquit, ſperabunt in te, ueluti in eo qui ſolus poteſt ſaluare: illi inq̄ ſperabunt, qui nomen tuum, hoc eſt teipſum nouerunt: ac ſi dicat, ii qui credunt in te. Quidam etiam pro uerbis illis ſperent in te, ex Hebræo interpretati ſunt: ſperabunt in te: futuro uſi tēpore pro modo imperatiuo. ſed Propheta fortaſſis imperatiuo uſus eſt præceptoris ac docentis more ea fieri iubens, quæ probe ac firmiter nouit. Præterea etiam recte dixit, qui nouerūt nomen tuum. naturam enim Dei nullus nouit. & demum cauſam appoſuit ſpei ſuæ dicens: quoniam non dereliquiſti exquirentes te Domine. nec dixit quærentes ſed exquirentes: ut inueſtigationem quandam ex tota anima faciendam eſſe denotaret.

P ſallite Domino qui habitat in Sion. Talis itaq; cum ſit Dominus ut ſuperius demonſtrauimus, pſallite hoc eſt canite ei. habitanti uero in Sion dixit non quia Deus loco concludatur: ſed ut quandam Dei beneuolentiam erga illum locum demonſtraret. habitare etiam dicitur Deus in fidelibus, non q; ab illis complectatur, ſed ueluti beneuolentia ac familiaritate quadam illis coniunctus. exhortatur igitur Propheta ad canendas Dei laudes uel Hebręos, qui tunc erant, uel Fideles qui nūc ſunt ex Gentibus, quorum erat futurus Deus, qui habitat in Sion: hoc eſt qui reſponſa atq; oracula dat in Sion: ubi uiros ſe dignos alloquitur. uel Sion Eccleſiam de Gentibus congregatam intellige, quam poſtea Dominus habitauit.

Amicitia te

Annunciate inter gentes ſtudia eius. Hæc ad Apoſtolos dicta ſunt, qui circũeuntes uniuerſas gentes docuerunt. quod uero LXX hic ſtudia ſeu exercitia dixerunt, Symmachus artes expoſuit, & Aquila immutationes. exercitia igitur, & ſtudia eius annunciate: hoc eſt ipſius geſta: uel eius artes: hoc eſt admirandam eius ſapientiam: uel eius immutationes: quæ nimirum aliorum loco ſucceſſerunt. nam qui de longe erant, facti ſunt prope: & qui in tenebris erroris, uenerunt ad Lumen ueritatis: qui in obliuione erant, habiti ſunt in memoria: & qui antea abiecti fuerant, tandem aſſumpti ſunt: Deusq; homo, & homo Deus factus eſt.

Ἐπιτηδεύματα

Quoniam qui exquirit Sanguinem, eorum recordatus eſt. Hęc Deus ita diſpenſans ordinauit, poſtq̃ eorum meminit. antea enim non meminerat ob eorum infidelitatem. Meminit autem non ferens amplius eorum ſanguinem effundi ĩ ſacrificia. Sacrificabãt quippe proprios filios, & filias Dęmoniis: quinimmo de effundentium manibus ſanguinem illum exquiſiuit, quẽ ipſi non impoſuerant. uel ultionem indicat mutuarum cędium, quas iuſſu Dæmonum faciebant: ut manifeſtum fiat, ꝙ omnis homicida luet pœnas: ut etiam in Geneſi legimus: ſanguinem enim ueſtrum, inquit, exquiram.

Ὅτι ὁ ἐκζητῶν

Non eſt oblitus clamorem pauperum. Humana etenim natura ſub inuiſibilium Dæmonum tyrannide detenta, clamare quodammodo uidebatur ad creatorem, ob cauſam tantæ calamitatis & miſeriæ. Vel illud fortaſſis ſignificant hæc uerba, ꝙ prophetæ olim, diuinæ incarnationis proſpicientes myſterium, clamabant, incarnandum Deum in huiuſmodi incarnationis auxilium aduocãtes. Qui prophetæ pauperes conuenientiſſime dicuntur, propter eam quam colebant frugalitatis uirtutem: atq; ideo clamoris eorum oblitus non eſt.

Miſerere mei dñe uide humilitatem meam ab inimicis meis. Hæc uerba ex cuiusq; Chriſtiani perſona dicta ſunt: uide inquit depreſſionem, & deiectionẽ a' uiſibilibus mihi atq; ab inuiſibilibus inimicis inflictam. ſtudebant .n. uniuerſum Chriſtianorum genus prorſus tollere.

Ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου

Qui exaltas me de portis mortis. Portas mortis uaria Martyrũ ſupplicia appellauit. quas portas qui ſuperabant, clariores atq; illuſtriores a' Saluatore effici uidebantur. per ſupplicia enim introducitur quis ad mortem. Poſſunt etiã hæc intelligi de beato Dauid, qui ſæpenumero ab inimicis depreſſus, mirandũ in modum a' morte liberatus eſt, ita ut per opem quæ ei pręſtabatur a' Deo, præclarior etiam euaderet.

Vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. Hæc eſt cauſa quare fuerit liberatus a' morte, uel quare miſericordiam Dei perquiſiuerit: ut annunciem, inquit, omnes laudationes tuas: creationis nimirum: prouidentiæ: ſapientię: iuſtitię: atq; incarnationis. pro quarum ſingulis laudari mereris. Per Sion uero hoc in loco ſanctorum Eccleſiam intelligit, quæ in cœlis eſt: & per illius portas ſingulares Eccleſias, quę in orbe ſunt: per quas qui incedit, in cœleſtem Eccleſiam Sion aſcendit. Nam ii qui propter Chriſtum paſſi ſunt, per huiuſmodi Eccleſias incedebant, diuina annunciantes miracula, & fideles alios cõ-

firmantes.ipſe etiam Dauid hoc pſalmoꝝ libro oẽs laudationes Dei annũciat: ſupernã preterea Sion, filiam appellauit, quaſi dilectam & conſtitutam a' Deo.

E xultabimus in ſalutari tuo. Per ſalutare incarnationem Domini intelligit, atq; eius mortem, quæ ſalutis humanæ cauſa extitit. unde & beatus Symeon poſtea cecinit: quia uiderunt oculi mei ſalutare tuum.

I nfixę ſunt gentes in interitu quem fecerunt. Per gentes hoc in loco Iudæi intelligendi ſunt, ueluti malitia atq; inuidia ipſis gentibus ſimiles facti: & per interitum ipſa mors. ſtudentes enim Iudæi uitæ principem mori tradere, ipſi a' Romanis prorſus perditi ſunt: & cum Chriſto mortem paraſſent, ipſi cõtra ab illa detenti fuerũt. fortaſſis etiam uerba hæc dicta ſunt ob eos qui Chriſtia-nos perſequebantur, qui potius deleti ſunt, cum alios extinguere tentarẽt. Nec ab re fuerit hæc de Dæmonibus intelligere, qui Chriſti potentiam cohibere ac compeſcere ſtuduerunt: qua tamen omnes ipſorũ potius extinctę ſunt uires.

I n laqueo iſto quem abſconderunt comprehenſus eſt pes eorum. Alia ſimi-litudine eandem rurſus repetit ſententiam, quandam quodãmodo pompam agens aut triumphum de inimicorum deſtructione. per laqueum uero inſidia-rum cogitationes intelligit. in occulto etenim loco tendi ſolent inſidiæ, quem-admodum & laquei: tametſi mortem poſtmodum in lucem educant.

C ognoſcetur Dominus iudicia faciẽs. Iudicia hoc in loco ultiones appellat. retribuit enim Dominus condigna unicuiq; pro meritis.

I n operibus manuum ſuarum comprehẽſus eſt peccator. Hoc etiam ſupe-rioribus eſt ſimile. ponitur enim cauſa quare cognoſcatur Dominus iudicia fa-cere: quia ſcilicet ex hoc potiſſimum iuſtus uideri poteſt, dum facit, ut qui a-liis inſidias parãt, ipſi maxime in eas incidãt: & ꝙ doli in ſuos potiſſimũ autho-res cõuertant. Peccatorẽ ẽt hic intellige, uno ex tribus modis iã ꝑdictis: uel ge-neraliter accipe pro quocunq; doloſo. DIAPSALMA.

C onuertantur peccatores in infernum. Per peccatores hoc in loco infideles intelligit, & per Infernum ſupplicia. conuertantur itaq; a' pręſenti nimirum uita, & illuc ſub terram deferantur, ubi dicuntur eſſe pœnarum loca. uel aliter ii qui de terra nati ſunt in eadem uerſentur, nihil aliud ualentes cogitare q̃ ter-rena. & quos nã intelligat per peccatores ex his quæ ſequuntur declarat dicẽs.

O mnes gentes quæ obliuiſcuntur Deum. Obliuiſcuntur, uoluntaria ſcili-cet obliuione.

Ἐπιλη-σθήσεται ὁ πτωχὸς Q uoniam non in finem obliuioni erit pauper. Hæc, inquit, huiuſmodi gen-tibus euenient: quia fidelis uir in obliuionem omnino non erit. pauperem ue-ro eum dicit, qui temporalibus quidem diuitiis eſt pauper, ſed uirtutum opi-bus ſit diues. uel pauperem dicit populum ex Gentibus, ueluti qui animæ di-gnitatem amiſerat, pietatiſq; ac uirtutum peculio inops erat.

Ὑπομονὴ E xpectatio pauperum nõ peribit in finem. Pauperes hic Gentiles dicit, quo-rum expectatio uſq; in finem inanis non erit. expectatio uero Gentium Chri-ſtus eſt. de quo alibi ſcriptum eſt, ipſe erit expectatio gentiũ: & ad quas alibi per aliũ Prophetã clamat dicẽs. Expectate me in tempore reſurrectionis meę.

E xurge Domine non preualeat homo. Alius interpres reddidit, non temere agat homo. hoc autem dicit Propheta ob mutuas inter ſeſe hominum inſurrectiones atq; inſolentias. ueris quippe ac ſanis carentes preceptoribus, atq; ideo terram ſe ac limum eſſe ignorantes, ſupra propriam naturam ſeſe extollentes temere multa agebant: & omnia audentes, inter Deos etiam ſe aſcribebant. exi itaq; tu Deus, inquit, & tantam eorum eleuationem compeſce. Illud etiam dici poteſt ꝙ ea ratione, qua ad imaginem & ſimilitudinem Dei homo factus eſt, Deus dicitur: ea uero qua terrenis affectibus ac paſſionibus detinetur, homo merito appellatur. Cũ itaq; hæ paſſiones in hominibus preualerent, hortatur Deum Propheta ut exurgat a' morte, & ut per ſanctos Apoſtolos doceat quomodo paſſiones ſupra animam ſe extollere non debent, neq; puluis ſupra intellectum. uel aliter poſt reſurrectionẽ Dñi diuulgato Euangelio in uniuerſum orbẽ, mutuę ille Gẽtiũ inſurrectiones atq; inſolẽtię qeuerũt.

Μὴ κρα-ταιούσθω

I udicẽtur Gentes in conſpectu tuo. Hoc eſt protectione & cuſtodia tua digne efficiantur. nam qui iudicat ad eum qui iudicatur aſpicere ſolet. Iudiciũ uero illud intellige quod contra Dæmonem faciendum erat: de quo per Eſaiã dicit Deus. Ecce puer meus quem elegi, electus meus in quo complacuit anima mea, iudicium efferet Gentibus.

C onſtitue Domine legiſlatorem ſuper eos. Per legiſlatorem hic Chriſtum intelligit, (iuxta illud: ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo,) qui legiſlator nouam eis legem tulit: ſanctum ſcilicet Euangelium.

C ognoſcant Gentes ꝙ homines ſunt. Sero ſaltem aliquãdo addiſcant uiuere ut homines, & non ut feræ. uel aliter: doceantur, inquit, ꝙ corruptibiles ſunt, quodq; longe ſunt a' Diis: quæ propria eos gloriatio ac ſuperbia de ſeipſis ſuadet cogitare.

Γνώτω-σαν ἔθνη ὅτι ἄνθρω-ποί εἰσι

V t quid Domine receſſiſti longe? Incipit tractare de diuina prouidentia: ac ueluti prauorum hominum res bene ac fœliciter ſuccederent, contra autem Iuſti ac boni uiri infœliciter degerent, ex perſona iuſtorum in afflictionibus exiſtentium ſermonem facit: & rationem quodammodo exquirit a' Deo, dicens: quare permittis homines temere ac caſu ferri quo ſors iubet, nec ullam eorum curam habes? quod ex metaphora illorum ſumptum eſt, qui procul abierunt, & relictorum nullam curam habent.

D eſpicis in proſperitatibus in tribulatione? Deſpicere eſt diſſimulare, non uidere, ac quaſi deorſum aſpicere, & non ad rem illam, quæ ante oculos poſita eſt. Quid igitur, inquit, tu qui omnibus præſens es tanta tua longanimitate ac patientia abeſſe uideris? & cum omnia uideas, ſimulas non uidere, ut rebus noſtris auxilium non feras? atq; hoc eo potiſſimum tempore, quando protectione tua potiſſimum indigemus? nunc ſcilicet cum in tribulationibus conſtituti ſumus. Hæc autem non accuſans aut culpans Deum Propheta, ſed rogans dicit & exhortans. nam alioquin reſpondere ei Deus potuiſſet, id quod alibi ſcriptum eſt, peccata ueſtra diuidunt inter me & uos.

Ἐν εὐκαι-ρίαις ἐν θλίψεσι.

D um ſuperbit impius incenditur pauper. Quando, inquit, aliquis extollitur

quando bene illi cuncta ſuccedunt, tunc ſiquis fidelium eſt, qui frequentibus urgeatur calamitatibus, is zelo quodam atq; æmulatione opinionis ac boni nominis pene accenditur, atq; ex proprio ore gemitus quoſdam fumi inſtar emittit, deplorans, ꝙ cum ipſe eiuſmodi ſit, obſcurus tamen eſt, atq; ignotus. uel aliter etiam intellige, ꝙ extollente ſe impio Dæmone aduerſus humanum genus, ille qui uirtutibus eſt pauper, nimia accenditur paſſione.

Συλλαμβάνονται — C oadiuuantur in conſiliis quę cogitant. Hoc de impiis etiam dictum eſt. Coadiuuantur, inquit, in his quę conſulunt. Coadiutorium uero hoc proſperitatem intellige. uel coadiuuãtur a' ſuis ſimilibus. obſeruandũ eſt autem ꝙ propheta ſępenumero tam de prauis, q̃ de probis hominibus loquens, ſingulari aliquando, & aliquando plurali utitur ſermone: quia numero quidem multi ſunt ſed uirtute aut uitio unum. uel aliter: quia Græca dictio συλλαμβάνονται non tantum ſignificat coadiuuantur, ſed etiam comprehenduntur, dicere poſſumus, prophetam hic loqui, de illis fidelibus, qui in propriis cogitationibus cõprehenduntur, quas de impiis, & de illorum proſperitate cogitant: ac ſi diceret, ꝙ ob propriam infirmitatem labuntur, non ualentes percipere aut conſiderare iudicia Dei.

Ὁ ἀδικῶν — Q uoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniuſtus benedicitur. Obſeruandum eſt ꝙ dictio, quoniam, ſeu quia, apud Hebræos non ſemper cauſam reddit, ſed aliquando aduerbium eſt confirmandi: aliquando etiam abundat iuxta idiomatis uſum. Adeo, inquit propheta, inter eos uitium præualuit, ut & peccatores de delictis laudentur, quæ carni ac propriæ libidini obtemperantes committũt: & ii pariter qui iniuria quempiam afficiunt, a' ſui ſimilibus maiorem inde ſceleris gloriam conſequantur.

Παρώξυνε — I rritauit dominum peccator. Ad ultionem deum commouit, ſuis eum urgens atq; incitans delictis.

Ἐκζητήσει — S ecundum multitudinem iræ ſuæ non exquiret. Non exiget, inquit, Deus pœnas, iræ ſuæ condignas, iuxta illud: ſi iniquitates obſeruaueris dñe, domine quis ſuſtinebit? Iram enim Dei, iuſtam pœnam & condignum ſupplicium appellat. Miſericors, inquit, Deus eſt: ſummas ac meritas pœnas non infliget. Alii legunt irritauit Dominum peccator ſecundum multitudinem iræ ſuæ: hoc eſt condigne, & prout exigebat diuina ira, quæ ab ipſo peccatore propriis ſceleribus inſtigata fuerat & accenſa, & quod ſequitur, non exquiret, legendum dicunt per interrogationem, uel etiam abſolute: & tunc ſit ſenſus: ꝙ Deus per pœnitentiam, illum non exquiret, qui ita eum irritauit.

N on eſt Deus in cõſpectu eius. Putat peccator ꝙ eum Deus peccata committentem non uideat. uel aliter: Deus qui ubiq; præſens eſt, a' peccatoris oculis non percipitur.

I nquinatæ ſunt uiæ illius in omni tempore. Cum peccator ſua uideri non putat delicta, peruerſiores ſemper atq; inquinatiores fiunt eius mores.

A uferũtur iudicia tua a' facie eius. Iudicia, inquit, tua ab eius intellectu auferuntur. ipſe ſiquidem intellectus oculos etiã ſuos habet uerum huiuſmodi

delinquens

delinquens tantæ cæcitatis eſt, ut iudicia, quæ a' te proferuntur, non uideat: nō conſideret, non animaduertat, te iuſtum fortem & longanimem iudicem eſſe.

O mnium inimicorum ſuorum dominabitur. Vlciſcetur omnes qui aduerſus eum inſurrexerunt, deo, longanimitate ſua, permittente illum ſæpius in bello inimicos ſuos ſuperare.

D ixit enim in corde ſuo non mouebor. Putauit fœlicitatem ſuam diu eſſe permanſuram. moueri enim hic, intellige pro mutari, a' priori nimirum potentia atq; a' propriis uiribus.

A' generatione in generationem ſine malo. Subintellige uerbū ero, uel pertranſibo. cogitauit enim peccator ille & credidit, ſe a' generatione in gñationē: hoc eſt per totam uitam, futurū abſq; afflictione aliqua. generationē enim hic poſuit pro uita: quaſi dicat, ab eius uita ad eam quę erit poſt eius mortem.

C uius maledictione os eius plenum eſt, & amaritudine & dolo. Verba illa os eius, more Hebraici idiomatis poſita ſunt, quemadmodum multis in locis reperitur. Solent enim Hebræi pronomina articulis coniungere: cuiuſmodi & illud eſt: beatus cuius Deus Iacob adiutor eius. Item illud: beatus uir cui eſt auxilium ei abs te. eſt autem maledictione plenum os, cum omnibus maledicat: & amaritudine, cum iracunde ad omnes loquatur. dolo etiam plenum dicitur, cum non ex corde ſermonem proferat, ſed alia dicat, & alia in ſecreto animi habeat.

S ub lingua eius labor & dolor. Ea, inquit, loquitur, quæ laborem & dolorem iis pariunt, quibus inſidias tendit: uel quia in eius doctrina labor eſt & dolor, quorum erunt participes qui ei obtemperant, dum nullam in eius doctrina requiem inuenient: uel in labore & dolore erat lingua eius: laboris nimirum & doloris uerba aduerſus eos proferens quos impugnabat. huiuſmodi autem loquendi modo loquacitatem illius ac maledicentiam indicauit.

S edet in inſidiis cum diuitibus. Per inſidias occultum inſidiarum locum intelligit, unde inſidiatores latenter ſolent impetum facere. connumerat autem Propheta hic, multiplicia prauorum hominū uitia, dolos uidelicet, inſidias, rapinas, cædes, atq; alia huiuſmodi. Abſcondet enim, inquit, ſe in inſidiis, ſimul cum iis, qui uitiis ditiores ſunt: hoc eſt qui preclariores & celebriores ſunt in delictis: quos ueluti eadem ſecum ſentientes ſocios ſibi habebit. deinde inſidias declarans, inſidiarum etiam cauſam addit.

I n occultis ut interficiat innocentem. Vt morti, inquit, ſine cauſa eum tradat, qui nulla eum affecit iniuria.

O culi eius in pauperem reſpiciunt. Aſſiduam ac perpetuam huius inſidiatoris attentionem narrat: qui cum pertranſeuntem aliquem uiderit ſumma animi ſollicitudine conſiderat, quomodo eum comprehendat.

I nſidiatur in abſcondito quaſi Leo in ſpelunca ſua. Tandem repetit ſententiam, uario quodammodo, propalans, & in publicum traducens eorum ſcelera actu ac malitia undecunq; plena: feraſq; quodammodo illos fieri demonſtrat. nam quemadmodum Leo, ex propria cauerna aut latebra infirmioribus

animalibus inſidiatur, quæ nihil tale timentia ſecura pertranſeunt: ita etiam iſte fecit occultis uſus latebrarum inſidiis.

Τοῦ ἁρπάσαι πτωχὸν ἁρπάσαι πτωχόν

Insidiatur ut rapiat pauperem, ut rapiat pauperem dũ attrahit eum. Cum Leoni eũ ob inſidias, & cædiũ cupiditatem comparauerit, perſtat adhuc in comparatione, docẽs cõgruere ei Leonis opera. Irruit, inq̃t, ut Leo ut prædã rapiat, ut ad latebras trahat. neq; enim inſidiatur ut feram aliquam perniciofam aut inimicam capiat, ſed ut pauperem: pauperẽ inq̃, & bonis & uiribus humanis. Et dum attrahere eum dicit magis declarat rapinæ modum. repetitione uero illa, ut rapiat: ſummam huius hominis impietatem denotat. uel ideo fortaſſis ſermonẽ igeminauit, ut exaggeratiõe quadã Deũ magis excitaret ad uindictã.

In laqueo ſuo humiliabit eum. Hoc eſt dolo, & calliditate ſua ei dominabitur: uel occiſum in terrã proiiciet. humilis enĩ eſt qui humi proſtratus iacet.

Κύψει καὶ πεσεῖται

Inclamabitur, & cadet cum dominatus fuerit pauperum. Vbi potens iſte pauperum dominatus fuerit, tunc & ipſe humiliatus inclinabitur, & peribit. nam qui cadunt prius inclinantur. hæc autem omnia fient, ut & immedicabile eius uitium pateat, & Dei pariter longanimitas, & pauperum oppreſſorum patientia, & eorundem demum uindicta.

Dixit enim in corde ſuo oblitus eſt Deus, auertit faciem ſuam ne uideat in finẽ. Is cui permiſſum eſſe diximus animę ſuæ concupiſcentias explere in ualde abſurdas decidit opiniones: dum intra ſe ipſum reputat: q̃ Deus propriæ prouidẽtiæ oblitus ſit, qua mundum gubernat: quodq; cuſtodiã, & protectionem ſuam ita auerterit, ut prorſus non uideat quæ fiant. quod uero ait in finem, alibi pro uſquequaq; accipitur: alibi uero pro omnino: utrunq; tamen ad idem tendit recte conſiderati: uerum prædicta omnia intelligi poſſunt de populo Iudęorum, & de Chriſto. Quippe cum populus ſimul cum principibus innocentem Chriſtum, & peccato omni prorſus carentem, & pauperem propter nos effectum, inſidioſe obſeruarint ut caperent, omniaq; alia fecerint, quæ ſuperius dicta ſunt: & tandem poſtq̃ eum occiderunt, Apoſtolos etiam perſecuti ſint: ipſiq; poſtremo a Romanis funditus fuerint deleti.

Exurge Domine Deus meus, exaltetur manus tua. Commouearis, inquit, ad uindictam. quod uero ait exaltetur manus tua, per metaphoram dictum eſt. Solent enim qui aliquem caſtigant, manum erigere, ut plagas ac uerbera inferant. uel aliter cũ potẽtia tua excelſa ſemper ſit, & ſublimis, nũc pręcipue quęſo, inq̃t, ita oibus appareat. p manũ enim Dei, eius potẽtiã itelligere debemus.

Τῶν πενήτων σου εἰς τέλος

Ne obliuiſcaris pauperum tuorum in finem. In finem hoc eſt in perpetuum

Propter quid irritauit impius Deum? Aegre ferens Propheta tam grandes prauorum hominum auſus, per modum interrogationis ſermonem format: & deinceps dubitationem reſpondendo ſoluit, dicens.

Ἐκζητεῖ

Dixit enim in corde ſuo non exquiret. Eſt, inquit, tantorum ſcelerum cauſa, q̃ exiſtimant Deum flagitia eorum non diſquirere.

Πόνον καὶ θυμὸν σοῦ τὸν

Vides: quoniam tu laborem, & furorem conſideras, ut tradas eũ in manus tuas. Quod ait, uides: per ſe legendm eſt, ac ſtatim poſtea ſiſtendum: ut ſit ſenſus:

licet

licet millies, prauus ita exiſtimet, ob tuam nimirum patientiam ita in arrogantiam lapſus, tu tamen o Deus uides omnia, quocũq; penetrans, & in omnes partes perueniens. ideoq; tu ſumma diligentia hominum omniũ iniuria affectorum laborem perſpicis, iramq; & furorem eorum qui iniuriam inferunt. Conſiderare autem, eſt ſubtiliter diſcernere. magno, inquit, cum examine tu perſpicis ut in futurum illos pœnis tradas. Ita enim hoc in loco manus ſignificant, iuxta illud Apoſtoli: horribile ac ualde timendũ eſt incidere in manus Dei uiuentis.

Tibi relictus eſt pauper. Omnes a' paupere auerſi ſunt, unde tuo tantum auxilio relictus eſt. Ἐγκαταλέλειπται

Orphano tu eris adiutor. Tanquam eius creator, & Dominus. hæc tamen non tantum de pauperibus & orphanis intelliguntur, ſed de gentium populo qui dictam ob cauſam pauper erat: & orphanus, quia patrem ac factorem ſuum non nouerat.

Contere brachium peccatoris & maligni. Per brachium potentiam ac uires intelligit. in brachio etenim robur hominis conſiſtit. peccator autem ille eſt, qui concupiſcentiæ dominãti inſeruit, malignus uero is qui propoſito ac uoluntate propria prauus eſt & ſceleſtus. pro peccatore etiam & maligno ipſum potes Dæmonem intelligere.

Quæretur peccatum illius & non inuenietur. Quia ſi Deus peccatũ illius exquiſierit, & longanimis erga eum non fuerit, ſtatim peribit iudicatus morte dignus. intelligi etiam poſſunt hæc uerba de Chriſto, ita ut prænuncient ea quæ Pilatus erat dicturus, quando ait, nullam cauſam inuenio in homine: itẽ & quod ipſe Chriſtus dixit: nunc princeps huius mundi eiicietur foras, & in me non inueniet quicquam. neq; enim Pilatus peccatum aliquod inuenit propter quod occidi Ieſus deberet, neq; ipſe etiam Dæmon, tẽpore quo immacula ta illa Chriſti anima ab eius corpore ſeparata eſt, uel tantillum potuit inuenire peccatum, tametſi in hoc multum incubuerit.

Dominus Rex eſt in ſæculum, & in ſæculum ſæculi. Verba hæc ad eos dicta ſunt, qui ſcandalizantur, ꝙ praui homines non ſtatim puniantur. Regnum, inquit, & iudicium Dei, non eſt ad tempus, ſed perpetuum. unde licet nullas nunc dent pœnas, aliquando tamen eas dabunt. uel Chriſti regnũ prænunciat, quod olim quidem ſemper habuit ut Deus, ſed poſt reſurrectionem etiam denuo accepit ut homo. Data eſt enim mihi, inquit omnis poteſtas in cœlo & in terra: ita ut non in præſenti tantum ſæculo ſed in futuro etiam regnaturus ſit.

Peribitis gentes ex terra illius. Per gentes eos intelligit hoc in loco qui Euangelicam legem non ſuſceperunt. Gentes ſiquidem ſine lege ſunt. per terram autem illius, totum orbem intelligit, cum dictum ſit: Domini eſt terra & plenitudo eius: a' qua hos exterminandos eſſe prædicit, fide nimirum diuulgata. uel per terram Domini, regnum eius intelligit, a' quo omnes decident, qui male uixerint.

Εἰσήκουσας D eſiderium pauperum exaudiſti Domine, præparationem cordis eorum audiuit
» auris tua. Deſiderium, inquit, pauperum, & pręparationem cordis eorum, clamantia quodammodo ad te, & iniuſtorum deſtructionem optantia, tu exaudiſti. erant enim hi pauperes pręparati & recti corde ac nullo uitio impediti. uel fortaſſis eo pertinent hæc uerba, ut prophetarum indicent deſiderium, qui incarnationem Domini optabant, & prompti erant ad ſuſceptionē fidei: ii nimirum qui poſtea eam ſuſceperunt.

Κρῖναι ὀρφανῷ καὶ ταπεινῷ V t iudices pupillo & humili. Exaudiſti, inquit, & attendiſti ut iudex fieres orphano, & humili, & uindictam eorum faceres.

V t nõ apponat ultra magnificare ſe homo ſuper terram. Vt omnis homo oppreſſorum cernens uindictam, audaciam ac temeritatem deponat, nec glorietur quis amplius aut extollatur ſuper inferiores ſe: quod uero ait ſuper terram idem ſignificat q̃ inter homines.

In finem Pſalmus ipſi Dauid.

P Salmum hunc cecinit beatus Dauid cum perſequeretur eum Saul: & in finem inſcribitur: quia continet Prophetiã uindictæ quam Deus eius gratia in Saulem illaturus erat. Pſalmus, X.

Εἰς τὰ ὄρη I N Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ tranſmigra in montes ſicut paſſer? Cum fugeret beatus Dauid in deſertum, ſuadebant ei beneuoli ipſius ut ad montes potius pertranſiret, tutiorem illic eum futurum eſſe aſſeuerãtes. Huiuſmodi igitur amicos tanq̃ non recte ſuadentes, accuſat pręſenti Pſalmo. ego, inqt, cõfido in Dño, & omne aliud auxiliũ reſpui. quare igiť dicitis aię meę, hoc eſt mihi ipſi, ut paſſeris inſtar ptrãſeã ad mõtes? & ueluti timida auis illic pmaneã? Illud obſeruãdũ ẽ q, Propheta ſępenumero circũloquẽdo p aiam ſuã ſeipſum itelligit: ut in tertio etiã Pſalmo diximus: ibi: multi dicũt aię meę.

Q uoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt ſagittas ſuas in pharetra. Per intentum arcum, & per ſagittas præparatas que erant in pharetra, totum belli apparatum ſignificauit. uel quia his telis contra fugientes utebantur. hæc autem uerba fiduciæ ipſius Dauid cauſam oſtendunt. hac enim, inquit, de cauſa ego confido, quia peccatores ſunt qui pugnant aduerſum me. peccant etenim dum temere me inſequũtur, & morte me afficere uolũt, qui ei ſalutis cauſa fui, quãdo occidi Goliath, & quãdo a Saule ſuffocãtẽ eieci Dæmonẽ.

V t ſagittẽt in obſcuro rectos corde. Præparati ſunt, ut nos inſontes perdãt, qui in corde nihil non rectum gerimus. ut ſagittent uero ex inſidiis, quod Græca dictione σκοτομήνῃ ſignificantius exprimitur, quæ noctem ſignificat quando Luna obſcurata eſt, & quã latine unico uocabulo dicere poſſumus obſcuriluniũ. Nam ſiquis eo tempore percuſſus fuerit, inimicũ uidere non poterit. uel aliter: ſubintellige hic aduerbiũ quaſi: ut ſit ſenſus: q, inimici ſumma iuidia, quaſi obſcurilunio quodã obtenebrati, nõ cognoſcunt, nec uident, quis nam is ſit quem ſagittare contendunt: quodq; aduerſus amicum & benefactorẽ dirigunt tela.

Quoniam quæ

Quoniam quæ perfeciſti deſtruxerunt. Hęc eſt etiam alia fiduciæ cauſa. Confido, inquit, ea etiam de cauſa, quoniam illi eum deſtruxerunt quem tu in Regem unxiſti. perficere uero hic poſuit pro facere, & deſtruere pro deiicere: quod metaphorice tractum eſt ab ædificiis, quæ euertuntur. Cumq; talia audeant, te inimicum habent: quem tamen non ſuſtinebunt, quia leges eas euerterunt quas tu poſuiſti. mandaſti enim neminem iniuria eſſe afficiendum: mandaſti etiam innocentes occidi non debere: quæ præcepta ab eis prorſus negliguntur. Ὅτι ἃ σὺ

Iuſtus autem quid fecit? Quid fecit, inquit, iuſtus, ut huiuſmodi perſecutionem ſuſtinere deberet? quod de ſeipſo Propheta dicit, ueluti qui iniuria eos minime affecerit, qui ſibi adeo fuerant inimici. uel de ſuperna Dei cuſtodia & protectione loqui intendit, dicens: Deus qui proprie ac uere iuſtus dicitur, qui omnem ſemper odit iniuſtitiam, qui ſolus recte iudicat, quid fecit? poſt tanta nimirum ſcelera quæ ab illis patrata ſunt? nunquid fortaſſis deſpiciet aut non uidebit? minime.

Dominus in templo ſancto ſuo, Dominus in cœlo ſedes eius. Eſt, inquit, Dominus in templo Hieruſalem: eſt etiam Dominus ſedens in cœlo. quaſi dicat, ubiq; adeſt Deus, & omnes proſpicit qui iniuria afficiuntur: quod ex ſequentibus magis etiam declarat dicens.

Oculi eius in pauperem proſpiciunt, palpebræ eius exquirunt filios hominum. Ἐπιβλέπουσι ἐξετάζει Non dixit aſpiciunt, ſed proſpiciunt, protectionem illam nimirũ ſignificans, quam ex alto habet. oculi autem Dei intelligendi ſunt, exquiſita illa ſcientia & cognitio rerum omnium quæ fiunt: palpebræ uero huius, eius cognitionis uelamen. palpebræ ſiquidem tegmina oculorum ſunt. per palpebras igitur ſignificare uoluit, ꝙ ſi quando uidetur Deus non aſpicere, ſed in abſconditis animi ac mentis morari, tunc tamen nihilo minus uidet: uel ꝙ omnia proſpicit, ueluti qui non oculis tantum, ſed ipſis etiam palpebris intueatur, & ex omni parte omnia cognoſcat. Exquirere etiam idem eſt quod cognoſcere. filios autem hominum pro hominibus ſimpliciter poſuit. pauper uero dupliciter dicitur, patrimonii ſcilicet poſſeſſione, & uirtutum: uerum illud manifeſtum eſt ꝙ pecuniis pauperem, qui uirtute diues ſit, reſpiciat Dominus: quod q; contra, uirtutibus pauperem abominatur, q̄q̄ pecuniis ſit diues. primum igitur pauperem Dominus reſpicit, qui rebus iis abundat, quibus ſecundus indiget: à ſecundo autem auertitur, qui iis caret, quibus abundat primus.

Dominus exquirit iuſtum & impium. Per hoc declaratur quid ſignificent Ἐξετάζει illa uerba, filios hominum: iuſtos nimirum & iniuſtos, quos impios etiam appellat, quia Deum negligunt, dum illius præcepta obſeruare contemnunt.

Qui autem diligit iniuſtitiam, odit animam ſuam. Hæc eſt autẽ cauſa quare confidat Propheta: documentum præterea continent hæc uerba, ꝙ iniuſtus quiſq; uitæ propriæ mortem operatur, dum animę ſuæ inimicus effectus eſt. prauis etenim ac ſceleſtis actionibus ſuis, Deum ſemper magis irritat ac prouocat aduerſus animam ſuam. Ἀδικίαν

Pluet ſuper

P luet ſuper peccatores laqueos. Adducet, inquit, Dominus ſupplicia ſuper peccatores, quibus detenti a' priſtino impetu compeſcentur. hac autem pluuiæ metaphora, ſummam ſuppliciorũ abũdantiam ac perpetuitatẽ denotauit.

Καταιγίδος I gnis & ſulphur & ſpiritus procellæ pars calicis eius. Ignis quidem efficaciſſimus eſt: ſulphur uero pinguis & craſſa illius eſca. hoc enim fomitis genere, ignis ualde nutritur. ſpiritus etiam ſeu uentus pari modo flammam excitat. hoc autem ſupplicii genere Sodomam olim euerſam fuiſſe legimus. Senſus itaq; eſt, ꝙ pars calicis, hoc eſt pars ſupplicii a' Deo infligendi, ignis eſt & ſulphur & ſpiritus. hoc eſt uentus conuertens. ꝙ ſi uel ſola huius calicis pars adeo intolerabilis eſt, quid dicendum eſt de reliquis ſuppliciorum partibus? hoc eſt de aliis ſuppliciorum generibus? ſæpenumero enim apud ſcripturam poculum & calicem pro pœna poſitum inuenire licet. ut illud Eſaiæ. exurge Hieruſalem quæ bibis poculum ruinæ, & calicem furoris, & quæ ſequuntur.

Q uoniam iuſtus Dominus & iuſtitias dilexit, equitatem uidit uultus eius. Quemadmodum Deus ſanctus eſt & requieſcit in ſanctis, ita etiam iuſtus eſt & iuſtitias diligit: unde iniuſtos omnes, & eos qui iniuria aliquem afficiunt, punire ſolet. qua de cauſa beatus Dauid ſibi magis confidendum eſſe dicit. hæc etenim ratio eſt & concluſio quare fiduciam habeat, de qua in principio Pſalmi dictum eſt. Quod uero ait, æquitatem uidit uultus eius, ſeu (ut in in Græco uerius habetur) rectitudines: idem ſignificat, quod iuſtitiam dilexit. nam quem quis amat, eundem etiam libenter intuetur: quemadmodũ contra: ab illo quem quis odit ſtatim auertitur. per uultum uero ſeu faciem Domini, intelligimus potentiam uidendi quæ eſt in Deo. & hæc quidem interpretatio dicta eſt prout congruit hiſtoriæ beati Dauid. Conuenit etiam hic Pſalmus cuilibet oppreſſo atq; oppugnato a' uiſibilibus ſeu etiam inuiſibilibus inimicis. Et tunc ea uerba: quomodo dicitis animæ meæ? dicta eſſe intelligantur aduerſus cogitationes, quę ſuadent tranſeundum eſſe ad ſpinoſa quodammodo & precipitantia conſilia, quæ fidelibus inacceſſibilia ſunt, & non tuta: cuiuſmodi illa ſunt: ꝙ fortuna omnia ac caſu regãtur: ꝙ non ſit Deus qui ſcelera ulciſcatur: & quæcunq; alia huiuſmodi. quinimmo & aduerſus Dæmones, dicta eſſe intelligi poſſunt, qui conantur in huiuſmodi nos ſententias atq; hæreſes inducere: per peccatores enim intelligi poſſunt tam iniuſti homines q̃ praui Dæmones: & per arcum & ſagittas uel hęreticorum inſtrumenta intellige, uel cogitationum abſurdarum impetus: & quæ ſequuntur in Pſalmo iuxta huiuſmodi analogiam intellige.

In finem pro octaua Pſalmus
ipſi Dauid.

H Ic Pſalmus eandem habet inſcriptionem cum ſexto, ubi eam abunde ſumus interpretati: & prophetiam pariter continet tam de Chriſti reſurrectione q̃ de

ne q̃ de fidelium oppreſſorum uindicta . & aliter : Chriſti humanitas , finem præſentis uitæ ſuſcepit per mortem : & octaua , hoc eſt dominica die reſurrexit : quæ dies , & prima dicitur , tanq̃ dierum omnium principium : & octaua , quia rurſus poſt ſeptimam diem , hoc eſt poſt ſabbatum , redit . Pro octaua etiam , & non de octaua inſcriptum eſt . neq; enim docet Pſalmus , quid ſit octaua , ſed rogat diem illum cito aduentare : ut homines nimirum , qui ſub ſæua Dæmonum opprimuntur tyrannide , atq; idolis ſeruiunt , tanto citius ſeruitutis iugo liberentur : & Dæmones commiſſorum in Deum criminum pœnas luant maiores. Pſalmus, XI.

SAluũ me fac Domine quoniam defecit ſanctus. Iuſtus is dicitur qui humanis in negociis , ab eo quod honeſtum eſt , non declinat : ſanctus uero , cũ apud Græcos duplici dicatur nomine , ὅσιος , nimirum ut hic , & ἅγιος (utraq; enim dictio ſanctum ſignificat) conſequenter & in duplici ſumi poteſt ſignificatione . ille autem proprie ὅσιος dicitur , qui pietatem & religionem colit , quę ad Deum pertinet : ἅγιος uero ille qui per ſemitam uirtutum , diuinitatis efficitur particeps . hæc autem uirtutum nomina , ſcalæ quodammodo comparari poſſunt , per quam qui gradiuntur , perueniunt ad Deum . alibi etiam diximus q apud ſcripturam , iuſtus ſæpenumero is dicitur , qui non ſolum iuſtitia ſed omni uirtutum genere ornatus eſt : ſed de huiuſmodi iuſto nũc non eſt ſermo . rogat igitur Propheta ſaluari ſe a' malignis hominibus , qui pręualuerant , tum ſancti omnes qui olim fuerant erga Deum , partim morte , partim etiam tyrannorum perſecutionibus prorſus defeciſſent: tametſi fortaſſis aliqui adhuc eſſent ; qui humana hac iuſtitia atq; (ut ita dicam) ex parte iuſti eſſe uiderentur . ſermonem autem ſuum Propheta ex eorum habet perſona , qui Euangelium erant ſuſcepturi . Tunc enim maxime ſancti defecerant , quando Chriſtus in carne ad nos aduenit.

Q uoniam diminutæ ſunt ueritates a' filiis hominũ. Sancti quidem penitus defecerunt , ueritates uero paucæ admodũ relictæ ſunt:quando quidem in rebus maioris momenti , mentiri ſolent , qui in paruis fuerant ueraces.

V ana locutus eſt unuſquiſq; ad proximum ſuum. Vana hoc eſt deceptoria. nec alienos tantum decipiebant , ſed familiares etiam & domeſticos . proximum enim non loco , ſed familiaritate atq; amicitia , aut alio coniunctionis uinculo , propinquum , uocat. Ἐλάλησεν

L abia doloſa in corde , & corde locutus eſt mala. Per doloſa labia , doloſum ipſum intelligit (ueluti a' parte totum ,) qui in duplicitate cordis & mentis ſuæ , mala ac noxia locutus eſt , aliam intra animum ſententiam ſeruans , & aliam uerbis exprimens. Καρδίᾳ

D iſperdet Dominus uniuerſa labia doloſa , & linguam magniloquam. Apud ſcripturam ſacram ſępenumero optatiuũ modũ formari reperimus in futurũ indicatiui , ueluti nũc . optat . n . Propheta ut doloſi penitus perdãtur , & ii pariter q aduerſus infirmiores quoſq; gloriari ac iactare ſe ſolẽt , & de ſeipſis magna prędicare . uel eorũ futuram exterminationem pṛedicit : & docens qui nam ii ſint , qui ſuam

qui ſuam magnificant linguam.

Qui dixerunt linguam noſtram magnificabimus. Eos, inquit, qui intra ſe cogitarunt dicentes, magnificabimus linguam noſtram: hoc eſt magna & iactabunda quædam preparabimus, quæ noſtra loquatur lingua.

Παρ' ἡμῖν

Labia noſtra apud nos ſunt, quis noſter Dominus eſt? Qui & illud dixerunt: nos labiorum noſtrorum poteſtatem habemus, & quem nam deinceps timebimus: ut iſta non dicamus? & quis erit qui ſermones noſtros compeſcat?

Propter miſeriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam dicit Dñs. Dictio nunc pro tunc accipienda eſt. hoc eſt cum opportunum tempus fuerit, ut ſit ſenſus. tunc, inquit, Chriſtus, reſurgam e' ſepultura propter eorũ miſeriã, qui ignoranter in errorem captiuati ſunt. Miſeria autem illa clamoris loco eis fuit & gemitus: iuxta ea que ſuperius diximus in Pſalmo IX. ibi: nõ eſt oblitus clamorem pauperum. Dici uero hæc a' Domino audiebat beatus Dauid propheticis auribus ſuis. Inops iuxta Græci nominis etymologiam is dicitur, qui a' ſtatu ſuo decidit, quem & nos dicimus quaſi ſine opibus, iuxta illud: inopes facti ſunt diuites: pauper uero iuxta eandem Græci nominis etymologiam, is dici poteſt, qui proprio labore neceſſarium ſibi uictum parat, cuiuſmodi fuere omnes qui primi fidem ſuſcepturi erant: quippe qui bonis omnibus priuati, propriis manibus neceſſaria ſibi omnia parauerunt: tametſi ſæpenumero promiſcue alterum pro altero accipiatur. poſſumus & aliter dicere. Deus propter afflictorum gemitus & miſeriam, dixit: nunc mouebor, ſeu ulciſcar: hoc eſt, cito ac ſtatim id faciam. decenter tamen ac digne Deo intellige uerba illa mouebor & uindictam ſumam, tametſi humano quodam more dicta ſint.

Πτωχὸς, ὡς πεπτωχώς
Πένης παρὰ τὸ πένειν, ἢ πονεῖν

Θήσομαι παῤῥησιάσομαι

Ponar in ſalutari, libere agam in eo. Cum de reſurrectione meminerit, meminit & ſepulturæ, ſermonem faciens de morte quam in cruce ſuſtinuit. ex Chriſti enim perſona hæc etiam dicta ſunt. ponar, inquit, hoc eſt infigar, in cruce: quam ſalutare illud eſſe credimus, de quo nũc loquitur: quippe cũ hoc crucis iaculo, Chriſtus tyrannũ Dæmonem tranſfixerit: unde & ſaluauit nos, & libertatem nobis erroribus liberam ac ſalutarem donauit: & cũ antea infirmi eſſemus, fortes contra Dæmones reddidit. Quod uero ait: libere agam in eo, idem ſibi uult ac ſi diceret, ꝙ in ipſa cruce publicabit ac libere propalabit occultam antea, atq; ignotam potentiam ſuam. Nam & uelũ templi tunc ſciſſum eſt, & ſol obtenebratus, & terra commota, & petræ diſciſſæ, & admiranda alia contigerunt. uel aliter. quia Græcum uerbum Θήσομαι, ut futurum medium, tam actiuam q̃ paſſiuam ſignificationem habet, legere potes alio modo: ponam in ſalutari: hoc eſt ponam eos in ſalute: hoc eſt faciam eos ſalute dignos: in huiuſmodi etiam ſalute libere agam: hoc eſt libere loquar, & palam omnibus declarabo uires meas.

Eloquia Domini eloquia caſta. Cum Dominum narrauerit hæc atq; illa dixiſſe, nunc de ueritate ſermonum eius teſtimonium reddit, dicens, ꝙ munda ac pura ſunt ab omni mendatio.

Argentum

A rgentum igne examinatum probatum terræ. Adeo munda ac nitida ſunt eloquia Dei, ab omni dolo, & ab omni deceptione, ut argento conflato, quod uiliori omni carere ſolet materia, puritate ac munditia ſua poſſint comparari. probatum uero terræ dixit, pro in terra. fabri etenim conflatum argentum fundunt in terram. uel probatum terræ, hoc eſt ex terra. deinde hanc eloquiorum Dei munditiam adhuc magis extollens, addit.

P urgatum ſeptuplum. Septuplum hoc eſt ſæpius. Solent enim Hebræi ſepties ponere pro pluries. Argentum autem quod ſæpius conflatum eſt, mundius omnino ac purius eſſe ſolet. ſunt igitur eloquia Dei uera & nitida, ac ſimilia argento ſæpius conflato.

T u Domine cuſtodies nos, & conſeruabis nos a generatione hac in ſæculum. Tu nos Domine cuſtodies ab exterioribus inimicis, & conſeruabis ab iis, qui interius inſidias parant. uel cuſtodes quidem a præſenti generatione, & ſeruabis ab iis, qui poſtea in ſæculum futuri ſunt: hoc eſt ſemper & perpetuo proteges nos. Nam & fides eorum qui Euangelium ſuſceperunt, ab illa generatione ſtabilis permanſit: & in ſæculum adeo manebit inuicta, ut neq; Gentiles, qui aperte eam oppugnant, neq; Hæretici, qui intra nos clam contra eam inſidias diſponunt, præualere poſſint.

I n circuitu impii ambulant. Vndiq;, inquit, nos circundant, obſidere certantes fidem noſtram. & hoc ſi de Gentilibus intelligas. quod ſi loqui Prophetam intelligas de Hæreticis, dicatur: ambulant in circuitu: hoc eſt non recte, ſed oblique: cum ſacram omnem ſcripturam peruerſe interpretentur.

S ecundum altitudinem tuam magnipendiſti filios hominum. Tu, inquit, in cruce exaltatus ſummam de hominibus curam habere dignatus es: quam ob cauſam mortem etiam ſubiiſti. & quod ait magnipendidiſti, Græce habetur ἐπολυώρησας: & quemadmodum apud Græcos ὀλιγωρία uilipenſio dicitur & neglectio, ita πολυωρία eius contrarium. uel aliter tu ad cœlos uſq; exaltatus, aſſumptionis nimirum tuæ tempore, magna in humanam naturam contuliſti beneficia, miſſo ad eam ſpiritu paracleto, qui Apoſtolos illuminauit, atq; in Euangelii prædicationem direxit. Poteſt etiam hic Pſalmus iuxta hiſtoriæ ſenſum accommodari beato Dauid, illo potiſſimum tempore, quando eum fugientem a facie Saul, quidam ſe ei amicos fingentes, tentauerunt, ut in perſecutoris manus eum traderent. Quorum infidelitatem, ſimulationem, dolos, & ſcelera hoc Pſalmo reprehendit, unicum ad propriam ſalutem Deum inuocans: quaſi nulla iam amplius ei ſpes ſupereſſet in auxilio amicorum, qui ſeſe hoſtibus adiunxiſſent, & quorum interitum hic prædicit: ipſius etiam Saul ac ſociorum iactantiam euertendam eſſe prænuncians. Pro octaua uero inſcriptus eſt propter illa uerba: nunc reſurgam: quæ tamen reſurrectioni Saluatoris congruere magis uidentur. Nam ſiquis trahere uelit ſenſum uerborum ad beatum Dauid, tanquam ipſe audiuerit Deum promittentem ſe ei, inſidiarum tempore in auxilium aduenturum, & ad eius uindictam: & poſiturum inſuper pauperes omnes atq; inopes in ſalute: & demum libere ſe acturum:

ἐπολυώρησας

bere ſe acturum: hoc eſt, fortem ac iuſtum ſe conſpiciendum eſſe, propter illorum ſalutem: ſiquis, inq̃, ſenſum Pſalmi illuc trahere uoluerit, non uidebuntur uerba Pſalmi inſcriptioni, pro octaua, conuenire. Sciendum eſt etiam, ꝗ ſalutare hic neutrum nomen ſubſtantiuum eſt, & ponitur pro ſalute.

¶ In finem Pſalmus ipſi Dauid.

POſt adulterium Berſabeæ & poſt cædem Vriæ, cum in uarias incidiſſet calamitates beatus Dauid: quippe cum & filia eius Thamar ab Ammon fratre fuiſſet corrupta: & Ammon a' fratre Abſalone interemptus: unde non mediocris confuſio in regia illa domo orta eſt: præcipue cum ipſe Abſalon poſtremo tyrannidem etiam affectauerit, & patrem regno expulerit, & creſcente in immenſum furore, copias etiam collegerit, & perſecutus ſit patrem, & interimere etiam eum conatus ſit: cum igitur in has omnes calamitates incidiſſet beatus Dauid, atq; animo eas ſemper reuolueret, exiſtimauit ſe ob commiſſum adulterii & cædis crimen tantis opprimi malis: & q̃q̃ olim ſibi remiſſum fuiſſet peccatum, ueritus tamen ſe a' Deo fuiſſe derelictum, hunc Pſalmum conſcripſit, poſt tertium, quando Chuſi fregit conſilium Achitophel, ut iam prędiximus. hoc autem Pſalmo, & Abſalonis filii cogitationes explicauit, & quę euentura erant prędixit: atq; ideo in finem inſcriptus eſt: quia profligationem Abſalonis prędicit, quę uerum finem erat conſecutura. Exultabit, inquit, cor meum in ſalutari tuo. Pſalmus, XII.

VSquequo Domine obliuiſceris me in finem? Obliuio eſt memoriæ deperditio. Deo uero omnia pręſentia ſunt: nec tantum actiones noſtræ, ſed ipſius etiam mentis cogitationes ac motus. obliuiſci uero dicimus Deum alicuius, quando ob illius delicta eum Deus derelinquit, tentariq; permittit atq; affligi, ut flagello erudiatur. in finem autem poſuit pro, diu.

V ſquequo auertis faciem tuam a' me? Facies Dei potentia illa in Deo eſt, qua aſpicit nos, ac cuſtodit, & beneficiis donat. Auerſio uero Dei contraria operatio eſt: quando nimirum indignos quoſq; a' cuſtodia & protectione ſua auertit, tanq̃ ea operentur, quæ in ipſius conſpectu abominabilia uideri poſſint: uerum humanis loquendi modis Propheta diuinas nobis actiones exprimit. Nam qui aliquem derelinquunt, illius pariter memoriam perdunt: & qui aliquos auertunt, amplius eos non uident, a' quibus auerſi ſunt.

V ſquequo ponam conſilia in anima mea, dolorem in corde meo die, & nocte? Sollicitus, inquit, ac cogitabundus, quo pacto ualeam a' calamitatibus liberari, & uiam nullam inueniens, aſſiduis doloribus premor. Ἕως τίνος

V ſquequo exaltabitur inimicus meus ſuper me? Parricida, inquit, filius Abſalon, qui iam diu furit contra me, (ex eo ſane' tempore quo Ammon fratrem interemit.) uſquequo exaltabitur? hoc eſt uſquequo proſpere ei omnia ſuccedent aduerſum me? extollere enim ſe ſolent atq; erigere caput, omnes qui

læti ſunt, & quibus ex animi uoto cuncta contingunt: contra uero humiles ac demiſſi, qui mœſti ſunt ac triſtes. poſſumus & inimicum Dæmonem intelligere qui tentationum nobis ac calamitatum eſt cauſa, dum afflictis inſultat: quinimmo & grauius eos etiam affligit, qui diuino auxilio deſtituti ſunt.

R eſpice exaudi me Domine Deus meus. Verbo auertis conuenienter appoſuit uerbum reſpice: dignum me efficito, inquit, beneuolentia: reſpice me grauiter afflictum: & miſertus, eum exaudi, qui te aduocat in auxilium.

I llumina oculos meos ne unq̃ obdormiam in morte. Eſt etenim ſuper me circunfuſa triſtis calamitatum nox, detentiq; ſunt oculi mei a' mœroris ſopore. ſolent enim qui mœſti ſunt facile in ſomnum deferri. dolote ſcilicet cordis grauedinẽ quandam ac tenebras in corporis oculos immittente. tu igitur eos illumina: hoc eſt concedito ut recte ac pure uideant: & gaudium inſtilla cordi meo, ita ut exultans, ſomnum ab oculis expellat, ne aliquando fortaſſis huiuſmodi ſomnus ob doloris mei uaſtitatem, deſineret in mortem. uel oculos ipſius animæ intelligit, mentem ipſam nimirum, ſeu intellectum. Illumina, inquit, intellectum meum peccati caligine obſcuratum, & libera me ab huiuſmodi tenebris, ne aliquando mori me contingat morte peccati, quæ hominem uirtutibus mortuum reddit: uel ne morte deſperationis moriar, extincta ac mortua omni ſpe quam in te habebam.

N e quando dicat inimicus meus preualui aduerſus eum. Nam ſiquid huiuſmodi acciderit, meam inimicus mortem ſuæ aſcribet potentiæ: & quemadmodum ab initio ille mihi calamitatum omnium cauſa fuit, ita & interitus nunc fuiſſe gaudebit. inimicũ uero & uiſibilem & inuiſibilẽ potes intelligere.

Q ui tribulant me exultabunt ſi motus fuero. Si fluctuauero, inquit, ab illa ſecuritate quam in te habeo, inimici mei lætabuntur, ſperantes me deinceps facillime in præceps delatum iri, ueluti qui nullam baſem aut fundamentum habeam ſalutis.

E go autem in miſericordia tua ſperaui. Poſtq̃, inquit, ob ſcelera quæ commiſi, fiduciam omnem abieci quam antea de uirtute habebam, quod reliquũ eſt, modo in tua tantum ſpero miſericordia: tametſi abundantiſſimum hoc mihi remedium eſſe nouerim atq; inexhauſtum.

E xultabit cor meũ in ſalutari tuo. Præuidens propheticis oculis inimici profligationem beatus Dauid, lætabor ego, inquit, de ſalute mihi a' te præſtita.

C antabo Domino qui bona tribuit mihi & pſallam nomini altiſſimi. Cantabo ore, pſallam uero pſalterio: uel oblectabo te, inquit, contemplationis ſtudio & uitæ meæ actionibus. accõmodari etiam poteſt hic Pſalmus oppreſſis omnibus & iniuria affectis.

¶ In finem Pſalmus ipſi Dauid.

F inem rerum pollicetur hic Pſalmus quæ in eo prænunciantur. Alii dicunt prædici hic, ea quæ Ezechiæ regis tempore euentura erant in Hieruſalem,

in Hieruſalem, quando ciuitas obſeſſa eſt a' Sennacherib Syro. Alii uero ea quæ ad tempora incarnationis Chriſti pertinent. Nos utranq; expoſitionem referemus. Pſalmus, XIII.

DIxit inſipiens in corde ſuo non eſt Deus. Inſipiens Sennacherib, dixit in corde ſuo Deum non eſſe: Deum inq̃ Iudæorum. ꝙ ſi ſapiens fuiſſet in huiuſmodi errorem non eſſet prolapſus, pręcipue cum audiret aſſidue, quanta Deus Iſrael aduerſus eos operatus ſit, qui Iudæorum gentem oppugnare conati fuerant. Cum autem hoc pacto in corde ſuo Deum iam neglexiſſet, addidit & aliud facinus: ut uerbis proprio ore prolatis ei palam malediceret: quando Principem exercitus ſui Rampſacem miſit: qui ad Mœnia ciuitatis ea populo annunciauit, quæ hiſtoriam illam legentibus in libris Regum licet inſpicere.

C orrupti ſunt & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis. Sennacherib nimirum & qui cum eo erant, corrupti ſunt: quando a' recta opinione deciderunt: inſuper & abominabiles facti ob nefandas eorũ actiones. iurgiis quippe Deũ impetebant, infirmitatem ei atq; impotentiam improperantes, quaſi Deus non eſſet. Præterea & populo Dei internicionem minitabantur: cumq; adeo iactabundi eſſent, ebrietatibus inſuper ac libidinibus immerſi erant & coinquinati. Conſtrui etiam poteſt, hic uerſiculus per figuram hyperbaton, hoc modo: corrupti ſunt in ſtudiis, & abominabiles facti ſunt.

N on eſt q faciat bonum. Nullus, inqt, inter eos bonus eſt, ſed oẽs ſunt praui.

D ominus de cœlo proſpexit ad filios hominum, ut uideret, ſi eſt qui intelligat, » aut qui requirat Deum. Ad filios hominum, hoc eſt, ad illos homines, qui ita diſpoſiti ſunt, ut diximus. de cœlo uero ideo dixit, quia opinio quædam eſſe uidetur, Deum illic habitare: iuxta ꝙ alibi dictum eſt: qui habitat in cœlis irridebit eos. proſpexit autem ut uideret, ſiquis inter eos eſſet, qui ex miraculis & prodigiis Deum intelligeret, aut ſaltem qui exquireret eum: hoc eſt qui inuocaret: iuxta illud: exquiſiui Dominum & exaudiuit me. & licet in aliquibus quidam eum intellexerint, peiora tamen ſectantur. humano autem more expreſſit, Deum, Propheta, quaſi ex alto cœnaculo procumbere & ſpectare: cum tamen & ubiq; ſit Deus, & omnia exactiſſime nouerit. obſeruandum etiam ꝙ huiuſmodi loquendi modus ſæpe apud ſcripturam reperitur. & aliter his uerbis ſignificare uidetur quomodo Deus omnia uidet & ſpectat: quaſi qui ex cœlo proſpiciat in terram, & cognoſcat omnia, & nullo ei impedimento tantum ſit interuallum.

Ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἰδεῖν

O mnes declinauerunt ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum non eſt » uſq; ad unum. Declinauerunt quidem in iam cõnumerata ſtudia atq; exercitia: inutiles uero facti ſunt: cum adeo abominabiles eſſent ut inter ipſos neq; unus etiam reperiretur, qui bonus appellari poſſet.

N on ne cognoſcent omnes qui operantur iniquitatem. Per interrogationem hoc legendum eſt, ut huiuſmodi efficiatur ſenſus: ii qui Deum Iſrael dixerũt uerum Deum non eſſe, qui & lingua ſua, & omnibus aliis uoluptatibus adeo intemperantes

intemperantes ſunt, non ne aliquando cognoſcent q Iudęorum Deus, uerus Deus eſt? certe aliquando id cognoſcent: quando nimirum centum octoginta quinq; millia eorum interempta erunt ab Angelo Dei. Ipſe etiam Sennacherib turpiter fugiens tunc cognoſcet, quis nam fuerit qui in hoc populo triumphum erexit. Nec tantum, inquit, Aſſyrii, ſed omnes etiam gentes, ubi tantã illorum ſtragem didicerint, cognoſcent Iudæorum Deum, qui ita eos perdidit.

Qui comedunt populum meum in cibo panis, dominum non inuocauerunt. Hic uerſiculus ex perſona Dei proferendus eſt. Illi, inquit, qui inſtar cibi panis, populum meum conſumunt, ore nimirum obſidionis, famis & minarum, ii inquam me omnium Deum non inuocauerunt: hoc eſt Deum non appellauerunt. poſſunt & populi omnes Iudęorum, qui obſidente Sennacherib erant in Hieruſalem, dici populus beati Dauid, ueluti qui ab illius regno deſcenderũt: atq; hoc pacto ex ipſius Prophetæ perſona uerba uerſiculi etiam poterunt proferri: & Dominum, tunc, non ſe ipſum propheta, ſed Deum intelligit. Οἱ ἐσθίοντες τὸν λαόν μου ἐν βρώσει

Illic trepidauerunt timore ubi non erat timor. Ezechias tunc & qui cum eo erant in Hieruſalem timuerunt potentiam Sennacherib, qui timendus nõ erat. Neq; enim decebat, ut Iudæi Aſſyrium hunc timerent, qui cum Deum ſibi aduerſantem haberet, iure eos perterrere non poterat. quod ex ſequentibus magis declaratur. Illud tamen aduertendum, q aliqui legunt: cuius nõ erat timor. cuius lectionis diuerſitas, ex uicinitate prouenit Græcarum uocum.

Quoniam Dominus in generatione iuſtorum eſt. Per iuſtos hic fideles intelligit ac pios in Deum. Talis erat Ezechias Rex, qui magna cum pietate ac religione in Deum, ſubiectos ſibi populos regebat. generationem autem ſingulari numero dixit, quia Iſraelitæ omnes ex una ſunt radice. uel aliter: illic trepidauerunt, Sennacherib nimirum, & qui cum eo erant, timore Dei, cuius Dei, antequam experimentum hoc ſumerent, nullus apud eos fuerat timor. Et cauſa quare poſtmodum timuerint, hoc uerſiculo declarat Propheta: quia. ſ. Deus in Iudæorum obſeſſorum generatione aderat, & pro eis pugnabat. uel aliter: trepidauerunt Aſſyrii, timore Ezechiæ regis, cuius non erat timor: hoc eſt qui timeri non debebat, cum ipſe potius ab eis maxime formidaret, expectaretq; ſe una cum uniuerſo populo, ſequenti die interimendum eſſe. Nam cum occiderentur Aſſyrii exiſtimarunt ſe a Iudæorum Rege occidi. ex his itaq; cognouerunt, quemadmodum Deus Iudæorum, uerus Deus eſt, cum tantam populo opem tulerit. Δικαίων

Conſilium inopis confudiſtis, Dominus autem ſpes eius eſt. Ad Aſſyrios ſermonem dirigit. uos, inquit, o Aſſyrii Ezechię regis uniuerſo belli apparatu inopis conſilium neglexiſtis ac uilipendiſtis, quando omni alia prorſus ſalute deſperata, in ſacco & cinere confugit ad Dominum. id enim intelligens Sennacherib cœpit huiuſmodi conſilium ueluti inane atq; inutile deridere: uerum Ezechias in Deo recte ſpem ſuam collocauerat, ab eo tantum auxilium poſtulans, qui uere illud poterat præſtare. Ὁ δὲ κς

Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael? Quis nam eorum, inquit, qui habitant

in Sion, infirmo ac debilitato populo Iſrael ſalutem dabit? quis eum eripiet ex manu hoſtis Sennacherib? nullus hominum profecto, ſed ſolus Deus, in quo ſperauerunt, & qui in templo Sion, hoc eſt in Hieruſalem habitare uidebatur.

Ἐν τῷ ἱ- [illegible]

Cum conuerterit Dominus captiuitatem plebis ſuæ, exultabit Iacob & lætabitur Iſrael. Captiuitatem aliquã non dicit quę iam extitiſſet, ſed ad eam quam tunc ob immẽſum timorem oẽs incumbere arbitrabantur, & qualis nũquam antea imminere uiſa fuerat. circundati enim Iudæi ac circumuallati inimicorum armis, detineri ab eis, ac captiui quodammodo eſſe uidebantur. per Iacob uero & per Iſrael ipſum Iudęorum populum intelligit ex illorum radice deſcendentem. Et ſenſus eſt: ꝙ cum Dominus eos ex hac, quam diximus quodãmodo captiuitate liberauerit, exultabunt tunc & lætabuntur: corpore quidẽ exultabunt, animo uero ac ſpiritu lætabunť: & alterum quidem ob alimẽtorum copiam, alterũ uero ob ſtudia ac meditationes eloquiorum Dei: quibꝰ omnibus carebant quando ciuitas obſeſſa erat. Et hęc quidem interpretatio ẽ iuxta ſenſum, quo Pſalmum intelligimus de Ezechia & de Sennacherib. Alia etiam datur expoſitio, ut prophetia in eo ſit tradita, quę contineat illorum temporum geſta, quibus Dominus incarnatus eſt. inſipiens Iudęorũ populus, & prophetias de Chriſto non intelligens, dixit, Dñm Ieſum, qui magna alioquin inter eos & diuina miracula ac ſigna operatus fuerat, Deũ non eſſe: cũq; primũ hoc dixiſſet, ac cogitaſſet intra ſe, poſtmodũ palam etiam, ac manifeſte eũdem accuſauit, quaſi q Dei nomẽ indebite ſibi uſurparet. Quę ſequũtur iuxta priorem expoſitionem intelligenda ſunt. Non eſt qui faciat bonum inter eos. ſ. qui Chriſti doctrinam non ſuſceperunt. Dominus de cœlo proſpexit, hoc eſt filius, de cœlo hominum miſeriam proſpiciens ad eos in terrã deſcendit, & per carnẽ cum eis conuerſatus eſt: qui ſenſus ex Græco uerbo διέκυψε manifeſtior redditur: quod aſpectum quẽdam ex altiori loco ſignificat cum inclinatione quadam & deflexione. Et quę ſequuntur, iuxta prædictam interpretationem exponãtur. Quod uero ait, uſq; ad unũ: intellige: hoc eſt, niſi unus Chriſtus. unicus quippe erat inter eos qui bonum faceret. & quia Græca dictio οὐχὶ non ſolũ pro interrogatiua dictione ſumitur, non ne, ſed negatiue aliquãdo determinat: ita ut hoc in loco legere etiam poſſimus: non cognoſcent omnes qui operanť iniquitatem: dic, ꝙ Iudęi noluerunt Chriſtum cognoſcere, & ꝙ ob eoꝝ iniquitatem merito iniqui, ſeu potius (ut uerior Græci nominis ſignificatio poſtulat) exleges appellantur: eo ꝙ exlegum gentiũ inſtar, & inuidia tabeſcebãt, & maligna operabanť. Et quod ait, qui comedũt populum meũ, ex Chriſti pſona aduerſus ingratos Iudæos legendũ ẽ, qui Chriſti diſcipulos, iſtar cibi panis in ore gladii ac perſecutionis deuorabant: qui etiam Dñm ſuum Dei filiũ, Deum non appellauerunt. Et qui illic trepidauerũt timore, ubi nõ erat timor. Timebãt. n. fateri ꝙ Xp̃s Deus eſſet, atq; hoc ne legem tranſgrederẽtur, dicentem: non erit tibi alius Deus: & rurſus tunc timuerunt quãdo nõ erat timor. Suſpenſo enim Chriſto in cruce arbitrati ſunt ſe eſſe liberatos, ueluti eo extincto, quẽ uerebãtur: uerũtamen tunc maxime timuerunt, cum terræmotũ uiderent & alia quæ

Ἀνομία
ἄνομοι

conſecuta

conſecuta ſunt ſigna. Præterea etiam timentes ne nocte uenirēt diſcipuli, & fur to tollerēt corpus eius, ſtatuerūt milites in ſepulchri cuſtodiā. Illic igit̄ timue runt timore, ubi nō erat timor. neq; .n. diſcipulis unq̄ tale quid in mentē uenit, cū eis dñs prędixiſſet, ſe poſt triduum propria poteſtate reſurrecturū. Quod ue ro ait: Dñs in generatiōe iuſtoꝝ eſt: idem eſt quod in cōgregatione fideliū, q ex Gētibus crediderūt. nā ex quo Iudæi eū non receperūt, ad Gētes cōuerſus eſt. Illud ēt quod ait, Conſilium inopis confudiſtis, intelligi debet, ut dictū ſit, ad Iudæos, ꝑp populū ex gentibus, qui olim pauper fuit, ſubſtātia nimirū atq; opi bus cognitionis Dei: & a' qua cognitiōe deciderat, qn̄ ad Idolorum cœpit cultū ꝓlabi. Qui etiā poſtmodū ꝑp Chriſtū tēporalibus bonis pauper effectus eſt. harū igitur Gentiū conſiliū neglexerūt ac deriſerūt Iudæi, tanq̄ inane. erat aūt id conſiliū ut Chriſti fidē ſuſciperēt. Sequit̄: quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael? Quis eſt, inquit, qui montē amplius illum aſcēdet, qui dicitur Sion, & eſt in cir cuitu Hieruſalē? Et quis eſt qui leget populo ſalutare? hoc eſt leges: quemadmodū certis quibuſdam ac ſtatutis diebus facere mos erat. Quæ uerba prophe tiam uidentur continere deſtructionis Hieruſalem: quaſi indicet propheta ꝙ ea urbe a' Romanis deleta, & Euangelio in finibus terræ prædicato, mos ille amplius ſeruandus non eſſet. Sequitur: cū auerterit Dominus captiuitatem ple bis ſuæ, (dabo enim, inquit, tibi Gētes hæreditatē tuā, q̄ Dæmon antea erroris iaculo captiuauerat.) exultabit Iacob & lętabitur Iſrael. Prophetæ nimirū qui de Iacob atq; Iſrael ſtirpe nati ſunt, quiq; hæc antea prænūciauerūt. Exultabūt etenim, & letabuntur uidentes adimpleta eſſe, quæ prędixerāt. uel per Iacob & Iſrael fideles intellige: quaſi Iudeorū loco introductos: quorū progenitor fuit Iacob. Illud etiā, cum conuerterit, idem ſibi uult ac ſi dixiſſet: cū ad proprias domos eos reuerti fecerit: intelligendo captiuitatem: hoc eſt ipſos captiuos.

¶ In finem Pſalmus ipſi Dauid.

IN finē ideo inſcribitur hic Pſalmus quia perfectiſſime ac conſummatiſſime deſcribit qualem eſſe oporteat uirum uirtute præditum. Gręca enim dictio τέλος non tantum finem, ſed perfectionem etiam ſignificat. Pſalmus, XIIII.

DOomine quis incolet tabernaculū tuum, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? Vbi audit Iudæus tabernaculum aut montem ſanctū, animo ſtatim ad templum percurrit quod erat in Hieruſalem & ad uicinum illi mon tē Sion: ſciendum eſt tamē ꝙ tempore beati Dauid, templum nondū ędificatū erat, nec mons Sion adhuc ſanctificatus. hæc enim omnia poſt illius mortem facta ſunt. Reſtat igitur ut per Anagogen intelligantur hæc dicta. format itaq; beatus Dauid ſermonē ſuum per interrogationem, quęrens, quis nam hoc aut illud facturus ſit. Domine, inquit, quis tabernaculi tui incola futurus eſt? inco la autem ſeu peregrinus is dicitur, qui aliena in domo aut regiōe ad tēpus mo ratur: animę autē tabernaculū corpus eſt, in quo habitat. Interrogat igitur Pro pheta ueluti edoceri cupiens, quis nam ſit, qui uitam hanc in humano cor- Παροικήσει

 pore,

pore, incolatum aut peregrinationem eſſe putet temporalem: quiq; hoc corpore quaſi aliena re utatur, & modicam illius habeat curam. tuo autem dixit tabernaculo ad Deum ſermonem faciens, iudicans ab eo illud creatum eſſe, & ad animæ habitationem deſtinatum: uel q; aliquando Deus ipſe illud habitaturus erat, factus nimirum homo propter nos. Aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? Requieſcere is dicitur qui ex longo itinere feſſus requiem capit. per montem ſanctum ſupercœleſtem locum intelligere debemus, ſupra humiles ac mundanos homines eleuatum. Acceſſiſtis enim, inquit Apoſtolus, ad montem Sion, & ciuitatem Dei uiuentis Hieruſalem cœleſtem. & quis nam igitur, inquit Propheta, à curriculo præſentis uitæ recto curſu ueniet, & requieſcet in cœleſtibus atq; in æternis tentoriis?

Qui ingreditur ſine macula & operatur iuſtitiam. Hæc eſt enim interrogationis factæ reſponſio. Ille, inquit, incolet & requieſcet, qui ea poſſidebit, quę dicenda ſunt. deſcribit autem ac ferè pingit his uerbis hominem ſumma uirtute præſtantem. Ille, inquit, qui ſine macula, ſeu potius, ut Græca dictio uerius ſignificat, qui irreprehenſibilis ambulauerit, & iuſtitiam fecerit. irreprehenſibilis etiam hoc in loco dici poteſt, ille qui contemplando, perfectionem aſſecutus eſt. Contemplatione quippe mens in cœlum aſcendens ingreditur: & iuſtus, ſeu iuſtitiam operans ille qui per actiones & moralem uirtutẽ, pręſtantior euaſit. operatio quippe ad actiones pertinet. præſenti etiam tempore Propheta in utroq; uſus eſt: quaſi nunq̃ oporteat ab huiuſmodi contemplatione, aut à bonis actionibus deſiſtere. & cum uita actiua multiplex ſit, & in plures partes diuiſa, ſolo iuſtitiæ nomine eam appellauit: eo q; hæc uirtus ſupra cæteras omnes uehitur. uera enim tunc iuſtitia dicitur, quando unuſquiſq; facit quod ſuũ eſt, & quod ad ſe pertinet. cumq; in uniuerſum iuſtitiam poſuerit, ſingulas partes deinceps ſigillatim proſequitur.

Qui loquitur ueritatem in corde ſuo. Qui uera nimirum dogmata in animo ſentit & ore profert.

Nec egit dolum in lingua ſua. Et rurſum qui uera dicit & non doloſa: hoc eſt qui uera in ſeipſo cogitat & aliis dicit. nam quod ait, in corde ſuo, ſanum ac rectum atq; intus bene diſpoſitum ſermonem denotat: ſimiliter & eum qui ore profertur, dum dicit: in lingua ſua.

Τῷ πλησίον Nec fecit proximo ſuo malum. Proximi quidem omnes mutuo ſumus, uel communicatione humanitatis, uel fidei unitate, uel ratione cognationis. Per malum uero hic læſionem intelligit. conſequenter autem primo cordis meminit, & poſtmodum linguæ, & poſtremo actionum. primo enim quis cogitat, deinde loquitur cogitata, & demum operatur quæ antea locutus eſt.

Ἐπὶ τοῖς ἔγγιστα Et opprobrium nõ accepit aduerſus uicinos ſuos. Idem hoc in loco ſibi uult uicini nomen q; proximi. & qui, inquit, opprobrium quaſi telum aliquod nõ accepit, contra proximos. hoc eſt qui delinquentem proximum, aut membro mutilatum, aut alio quouis infortunio oppreſſum, non opprobrio afficit aut contumelia. opprobrium ad deriſionem tendit, reprehenſio uero ad emendationem delicti.

tionem delicti. unde reprehenſionem in bonam partem accipimus, opprobriũ uero nuſquam: quinimmo ut reprehenſioni quid ualde contrarium.

A d nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus, timentes autẽ dominum » glorificat. Vnicuiq; condigna, ut decet, diſtribuit. nam & malignum nihili æſtimandum putat, tametſi ille diuitiis fortaſſe aut nobilitate glorietur, aut alio ſplendore clarus uideatur: & timentes Dominum magnipendit, licet aduerſa detineantur fortuna. Beati enim omnes qui timent Dominum.

Q ui iurat proximo ſuo & non ſpernit. Antiqui confirmationem ſermonis iuramentum appellabant. iuramentum enim nihil aliud eſt quam dictorum confirmatio, in qua teſtem aſſumimus Deum. & lege quidem antiqua iuramentum conceſſum erat, in quo Dei nomen, ad confirmandam ueritatem proferebatur: ne per Idola fortaſſis iurantes ſeducerentur: uerum Euangelii lex, quæ perfectioribus perfectiora mandauit, iuramentum penitus abſcidit: tametſi loquendi modi quidam ſunt, qui iuramenti formam præſeferre uideantur, & iuramenta uere non ſunt, ſed in reuerentiam aut obſequium audientium ſic prolati: ut illud: per ſanitatem Pharaonis: item illud Pauli ad Corinthios: per gloriationem ueſtram. Formam uero iuramenti diuus Paulus Chriſtianis reliquit dicens. Teſtis eſt mihi Deus quem colo. & rurſus. Teſtem Deum inuoco.

Οὐκ ἀθετῶν

A rgentum ſuum non dedit ad uſuram. Apud antiquos uſura ſummo in dedecore erat atq; exprobratione. Nam qui miſericors eſt, & opportuno tempore mutuum præſtat, dignum ducit, id tantùm recipere quod dedit. Et aliter intelligi poteſt, de eo qui diuina eloquia, quæ argentum igne examinatum ac terræ probatũ appellantur, eo prætextu apud aliquem non depoſuit, ut illinc bonum aliquod externũ reportaret: quinimmo gratis ac ſine mercede omnes docuit.

Τὸ ἀργύριον

E t munera ſuper innocentem non accepit. Qui propter innocentem nullum munus recepit: ut eos uidelicet læderet qui inſontes ſunt.

Q ui facit hęc non commouebitur in ſæculum. Cum deſcripſerit Propheta uirum ſumma uirtute præditum, ſermoni ſuo condignum finem appoſuit: qui facit, inquit, ea quæ dicta ſunt, ueluti ex omni parte perfectus, nũq̃ a ſolidita ta illa cõmouebitur, aut ſtabilitate, quam in Deo habet. & quod ait: in ſęculũ idem ſignificat quod nunq̃. uel ẽt non cõmouebitur in pręſenti ſęculo, hoc eſt in præſenti uita: q; ſi in p̃ſenti ſæculo non commouebitur, multo minus in futuro.

Σαλευθήσεται

℄ Tituli inſcriptio ipſi Dauid.

APud Græcos, pro tituli inſcriptione στηλογραφίαν legimus: quæ dictio ſtatuæ ſeu columnæ potius inſcriptionem ſignificat q̃ tituli. Mos aũt erat antiquis, ut columnas, imagines, aut ſtatuas, ſtrenue militãtibus uiris in ꝑpetuã ponerẽt memoriã. loco igitur huiuſmodi columnæ aut ſtatuæ præſens pſalm⁹ uictori Chriſto cõſcriptus eſt: qui uti ſtrenuus miles crucis iaculo, & mortem ipſam, & mortis pariter imperiũ obtinentẽ Diabolũ deſtruxit, dũ ex eo q; peccatũ non fecit, anima eius in Inferno relicta nõ eſt: quinimmo Infernum potius

 ſpoliauit

ſpoliauit:nec etiã eius caro uidit corruptionẽ, cum tertia mortis die reſurrexe-
rit:de qua Chriſti reſurrectiõe Petrus apoſtolus, in libro actionũ diſſerens, præ
ſenti hoc pſalmo authoritatẽ ac robur dictis ſuis addere arbitratus eſt. in rebus
itaq; a' ſe pręclare geſtis ſaluator, ſtatuã ſeu colũnã hanc per linguã beati Da-
uid ſibi erexit:ſancto nimirũ ſpiritu, prophetã inſpirãte & labia eius aperiẽte.
Deſcribit aũt, non tantum uictorię genus, ſed & quæcunq; ante uictorię finem
geſta ſunt. Pſalmus, XV.

Conſerua me domine quoniã ſperaui in te. Huius pſalmi uerba huma-
no omnino more dicta ſunt, & homini magis q̄ Deo uidetur cõuenire. Neq;
enim ut Deus, ſed ut homo Dæmonẽ deuicit, erudiens nos ꝙ & facillime Dæ-
mon a' prudẽtibus ſuperari poteſt: & artẽ pariter tradens qua ipſe eum debel-
lauit, ſeq; nobis, ut fideliſſimũ archetypũ, imitãdũ ꝓpoſuit. fundit igitur uelut
homo preces ad Deũ:quod etiã apud Euangeliſtas ſæpenumero feciſſe eum le
gimus:oratq; ſeruari ſe ab omnibus tam manifeſtis q̄ occultis inſidiis. tu Do-
mine, inquit, ſerua me, quoniam in te ſolo ſperaui. neq; enim alia in re cõfiſus
ſum, quoniam te ſaluare omnes noui, qui in te ſperant.

Dixi domino Deus meus es tu. Dixi ego patri & omnium Domino:tu pater,
es etiã meus Dominus:atq; ideo mei cuſtodiam habeto. ut ab homine enim di
ximus dici hæc uerba, nõ ut a' Deo. nã ut homo diuina & ipſe indigebat cuſto-
dia. ſubiectus enim, inquit, fui Domino & oraui eum.

Quia bonoꝝ meorũ non eges. Ad hęc, illud ẽt amplius dixi, ꝙ tu donis meis,
quę in ſacrificiũ offerri ſolent nõ indiges. neq;.n. eges ut tibi ſacrificem, atq; hoc
pacto te placatũ mihi adiutorẽ reddã. Licet.n. grate recipiat Deus quę ei pie ac
religioſe a' nobis offerũtur, uerũ non ut is qui indigeat, ſed ut illa, gratitudinis
ac beneuolentię noſtrę erga eum, indiciũ habeat:atq; in pr̨etextum & occaſionẽ
retributionis maiorum donorum,

Sanctis qui ſunt in terra eius mirabilia fecit Dñs. Bonę, inquit, ſum ſpei,
Ἐθαυμά- ſciens ꝙ Dñs quędam fecit mirabilia, ac præter omniũ opinionẽ, ſanctis homi-
στωσεν ὁ nibus qui in terra eius ſunt. Sanctus autẽ ille eſt, qui Deũ ſyncere amat, & in
κ̄ς eo confidit: qualis erat qui præſentis pſalmi uerba protulit. & ſanctos, de qui-
bus nunc loquit̃, oẽs intellige, quicũq; ante Chriſti aduentũ Deo placuerunt. ꝑ
terrã uero aut hanc intellige, de qua alibi conſone ſcriptũ eſt, Domini eſt terra:
aut ſupernã Hieruſalem, in qua conuerſabãtur, tametſi adhuc in terra eſſent:&
in qua poſt mortẽ habitare exiſtimãtur. uel per ſanctos intelligere poſſumus
Apoſtolos, & fideles, qui per illos crediderunt:qui a'multiplici morte, & a'graui
bus periculis liberati fuerunt a' Domino:& per terram, Eccleſiam in qua uer-
ſantur. Deinde cauſam ponit, propter quam fecit eis Deus hæc mirabilia.

Πάντα Omnes uoluntates eius in eis. Vbi enim fit Dei uoluntas, illic Deus ſemper
τὰ θελή- manet, dirigens & conuerſans.
ματα αὐ- Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt. Per infirmita-
τοῦ ἐν αὐ- tes, labores atq; afflictiones eorum intelligit, quæ ſic diſpenſante ac permit-
τοῖς tente Deo erant multiplicatæ: & quæ poſtmodum eodem annuente cito per-
tranſierunt.

tranſierunt.multæ enim,inquit,tribulationes iuſtorum,& de omnibus his libe rauit eos Dominus.uel aliter: infirmitates, ideſt peccata eorum ſcilicet qui in Chriſtum crediderũt:prius multiplicatæ ſunt.Nam ubi anima infirma eſt,peccatum oritur.predicato uero poſtmodũ Euangelio,accelerauerunt in religionẽ ac pietatẽ.Quę ſequũtur nõ ut ab homine,ſed tanq̃ a' Deo proferẽda ſunt.

Non congregabo congregationes eorum de ſanguinibus. Hoc de Iudæis dictum eſt, qui Dominum occiderunt,& quorum maximam partem Romanorum manibus perdendam, negat ſe Deus de ea ſtrage congregaturum. Συναγωγὰς

Nec memor ero nominum eorum per labia mea. Appellabatur autem populus ille,populus Dei, & populus peculiaris, & uinea, & pars, & hæreditas, & funiculus Domini, atq; alia huiuſmodi. Non amplius, inquit, huiuſmodi nominibus,ut antea,eos appellabo:quinimmo filios reprehenſibiles,generationem prauam ac peruerſam, generationem uiperarũ, ſemen malum, aut quid aliud ſimile.uel utrunq; dictum intelligamus de iis qui ex Gentibus crediderunt.Non ędificabo,inquit,Eccleſias eorum ex ſanguinolentis ſacrificiis,ſed ex ſyncera fide,ex ſpirituali hoſtia:neq; memor ero nominũ,quibus olim per Prophetas eos appellabã,ſed quos olim inimicos dicebã,amicos uocabo: & quos infideles,fideles,& quæcunq; alia his cõgruentia ſunt.Labia autem Dei intelligi poſſunt eius uerba,cum labia uerborum ſint inſtrumenta.& aliter: Saluator noſter Iudæos & fideles ex Gentibus, contrariis nominibus appellauit, q̃ antea appellarentur, ut iam declaratum eſt.

Dominus pars hæreditatis meę & calicis mei. Nõ ſum factus homo,inquit, pręter patris mei ſententiam.ipſe enim pater clementia ac bona uoluntate ſua, particeps factus eſt populi,qui ex gentibus credidit.hunc enim populum hęreditatem appellat,quemadmodum in ſecundo Pſalmo dictum eſt:quinimmo & particeps factus eſt mortis.calicem enim & poculum(ut alibi diximus)multis in locis apud ſcripturam pro morte poſitum legimus:unde in Euãgeliis,Calicem quem ego bibo,uos non poteſtis bibere:& rurſum: Pater mi ſi poſſibile eſt tranſeat a' me calix iſte.conſenſit quippe pater tam in Gentium uocationẽ q̃ in filii mortem.uel quod ait pars hæreditatis meæ,diuitias potes intelligere, ut ſit ſenſus:Deus pater,theſaurus eſt & diuitiæ,hęreditatis meæ ex Gẽtibus: inſuper,& theſaurus doctrinæ meæ:unde in Euangelio Chriſtus ubiq; patrem commemorat.Hoc itaq; partis ſeu portionis nomen,pro diuitiis ſumitur iuxta illud: portio, ſeu pars mea Dominus in terra uiuentium. unde in filiis paternam diuidentibus ſubſtantiam, ſingulæ portiones ut cuiq; obueniunt loco diuitiarum ſunt. quo circa recte conuenit, ut eadem res, & portio dicatur,& diuitiæ,& hæreditas: ea nimirum ratione,quia & diuiditur,& quia diuitem reddit, & quia relinquitur a' patre. Calix etiam pro doctrina accipi poteſt, quæ uino merito cõparatur, & quia lætificat,& quia Chriſtus uinea appellatus eſt.

Tu es qui reſtitues hęreditatem meam mihi. Gentes quæ olim a' patre atq; a' filio create fuerant, & Dei figmentum dicebantur, diſceſſerant ab eo, & cõuerſæ ad idolatrias, poſtremo ei per fidem iterum reſtitutæ ſunt: hanc autem

reſtitutionis gratiam filius, in patrem tanq̃ in principium refert. Aptiſſime uero hic uerſiculus ad pręcedentẽ interpretationem conſequitur. hac, inquit, de cauſa tu es particeps hæreditatis meæ & calicis mei, quoniam tu mihi eam reſtituiſti. & hæreditatem poſuit priuſq̃ calicem, quoniam hæreditas mortis illi cauſa fuit. nec tacenda nobis eſt quędam nõ inelegans de prędictis ſpeculatio. Hominem ad imaginem & ſimilitudinẽ Dei factum & Plaſmatum, atq; ideo hæreditatem creatoris dictum, ſub propriam redegerat Dæmon tyrannidem, & alienum mancipium ſibi uſurpauerat: ad quem, Dei filius & hęres, litteras miſit, ſcribens ei per Prophetas, hæreditatem illam repetens, qua fuerat fraudatus. & quia Dęmon continue magis reſiſtebat, & rapinam reddere negabat, hęres accepto patris ſui teſtamento, ad raptorem deſcendit. inter eos autem iudex fuit pater: qui condẽnato raptore, filio hęreditatem reſtituit. huius rei gratia, filius nunc participem illum tam pręclari operis appellauit.

Ε᾽ν τοῖς κρατίςοις μου

F unes ceciderunt mihi in optimis meis. Ii, qui terram diuidunt, funibus, eam metiendo deſignantes determinant: & ſenſus eſt: reſtituta mihi hæreditate mea, funes multi mihi ceciderunt: hoc eſt: obuenerũt, & forte quaſi mihi contigerunt. Per funes autem credentium multitudinem intelligit. hoc etiã loquendi modo, denotare uidetur ꝙ hæreditas hæc ſua, deſignata eſſet ac determinata, & ꝙ omnibus notiſſima eſſe debebat. ꝙ uero per optimos, ſuam hæreditatem ſignificet, in ſequentibus magis declarat, dicens.

Κρατίςη

E tenim hæreditas mea optima eſt mihi. Supra plurali numero optimos dixit propter fideles qui uariis ſunt in locis, nunc uero ſingulariter optimam appellauit: quia fidelium omnium, qui in diuerſis ſunt mundi partibus, una eſt congregatio, una Eccleſia, una opinio ac fides. optimam uero appellat, quaſi pręcipuam ac dilectam. uel, iuxta aliam Græce dictionis κρατίςη ſignificationem, non optimam tantum ſed fortiſſimam ac potentiſſimam appellat. cum aduerſarium ac potentem Dæmonem ſuperauerit. funes etiam intelligi poſſunt pro uinculis quæ Chriſto ceciderunt, hoc eſt obtigerunt: a' Iudæis nimirum, quando ad Pilatum ductus eſt. obtigerunt autem ei, propter optimos: hoc eſt propter fideles, pro quibus pati uoluit. olim Iudæorum populus hæreditas Dei dicebatur. facta eſt enim, inquit, pars Dñi populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Iſrael: uerum populo Iudæorum abiecto aliam loco illius ſuſcepit hæreditatem: reginam uidelicet ex Gentibus Eccleſiam, quã & optimam appellat & fortiſſimam, ueluti quæ antiqua illa ac repudiata hæreditate, excellentior ſit.

B enedicã Dñm qui tribuit mihi intellectũ. Hæc, & quę ſequũtur, ut homo loqtur. de humanitate etiã Chriſti loquebatur Euãgeliſta, qñ cõſona his, uerba illa dicebat: puer autẽ creſcebat, & ſpũ inualeſcebat, & implebatur ſapiẽtia & gratia apud Deũ & hoies. grãs agit igiẽ de ſapiẽtię theſauro ſibi a' Deo pſtito.

Ε᾽παίδευσαν

I nſuper uſq; ad noctem erudierunt me renes mei. Per renes partem illam animæ intellige, quam concupiſcibilem dicimus, concupiſcentia enim in renibus iacet: & per noctem, ipſam Domini mortem. Concupiſcentia mea, inquit, nulla

quit, nulla, nimirum appetens terrena, ſed diuinis tantum eloquiis, ac piis operationibus intenta, erudiuit me, & ad ipſam uſq; mortem, uitam meam direxit. uel, per mortẽ, occulta myſteria intellige: ut ſit ſenſus: q̃ cõcupiſcẽtia mea erudiuit, ac ꝑuexit me, uſq; ad occulta ipſa myſteria, & pleriſq; hoĩum ignota.

P ræuidebam Dñm in conſpectu meo ſemper. Ante omnes alios ego ſemper uidebã Deũ: qui mihi in oculis animæ meæ, quaſi in cõſpectu ipſo apparebat. Προωρώμην

Q uoniam a' dextris eſt mihi ne commouear. Videbam autem eum in cõſpectu meo, quoniam in dextris actionibus meis ſemper adeſt, in eis requieſcẽs. appropinquat enim Deus omnibus iis, qui per uirtutem ei appropinquant. a' dextris uero meis adeſt ut adiuuet me, ne a' recta unq̃ uia, commouear ad non rectam. Cuſtodit enim Deus omnes qui eum diligunt.

P ropter hoc lætatum eſt cor meum, & exultauit lingua mea. Cor meum lętitia impletum eſt, quia hæreditatem recepi, quia inimicum deuici, quia talẽ mecum adiutorẽ habui: unde lingua mea potita atq; oblectata tanto gaudio, Hymnum & Laudes uictoriæ canit, & magnalia Dei cõmemorat.

I nſuper & caro mea requieſcet in ſpe. Hoc de ſepultura Dominici corporis dictum eſt, quod in ſepultura iacebat: in ſpe tamen celeris reſurrectionis. ſciẽs enim id Dñs pr̨dixerat ſæpe diſcipulis ſe poſt triduum reſurrecturum.

Q uoniam nõ derelinques animam meam in Inferno. Huius etiam ſpei cauſam apponit. tu enim, inquit, non derelinques animam meam in Inferno, ubi cæterorum mortuorum animæ detinentur. Infernus quippe locus eſt ſub terra animabus mortuorum deſignatus. ubi igitur ſunt Apollinaris nugæ, qui aſſumptam Chriſti carnem ſine anima, ſine intellectu & ſine mente eſſe dicebat: ſed o' q̃ ipſe potius ſine mente fuiſſe conuincitur.

N ec dabis ſanctum tuum uidere corruptionem. Hoc de corpore Domini ſimiliter dictum eſt tu, inquit, cui ob partas uirtutes, oblatus, dedicatus, & ſanctificatus ſum, non me permittes corruptionem corporis ſuſtinere: quinimmo illud tanq̃ quod omni caruit peccato, in ſuis partibus indiſſolutum conſeruabis, ut anima in incorruptum corpus remeante, cito reſurgam. Illud etiam annotandum eſt, quod interitus in mortuis diſiunctio eſt ac ſeparatio animæ a' corpore: corruptio uero, eſt membrorum atq; aliarum partium in terram & in puluerem reſolutio.

N otas mihi feciſti uias uitę. Docuiſti me, inq̃t, uirtutes quę ad imortalẽ uitã hominẽ dirigũt, ꝑ quas & icederẽ ipſe, & diſcipulis meis incedẽdũ eſſe traderẽ. uel aliter: reuelaſti tu mihi, inq̃t, uias uitæ: hoc eſt: reſurrectionis meę: atq; iteratæ uitæ modos: per quas uias docens diſcipulos ingreſſus ſum.

A dimplebis me lætitia cum uultu tuo. Filius, uultus eſt & facies patris. qui enim, inquit, uidit me, uidit & patrem meum. nam & character etiã eius dicitur & Imago. poſt reſurrectionem, inquit, lætificabis me, me inq̃ aſſumptũ hominẽ, & aſſumẽti cõiunctũ diuinitati. ante reſurrectionẽ enim mœſtus erat ac triſtis, lachrymabaturq;, & ſollicitudinibus erat plenus, lege nimirũ humanę naturæ. uel aliter: cum uultu tuo, circunloquendo dixit: ideſt tecum. ipſum

enim Chriſti

enim Chriſti corpus filio unitum erat, & filius patri: unde communis erat eorũ lætitia propter humanam ſalutem, quam mors per crucem operata eſt.

Τερπνό-της D electatio in dextera tua uſq; in finem. Dextera patris, filius dicitur, quemadmodum & brachium eius, & potentia & delectatio. ait igitur. q, perpetua exultatio erit filio Dei, quia ſecum eos exurgere fecit, qui olim ob peccatum deciderant: & quia hęreditatem ſuam recepit.

ℭ Oratio ipſi Dauid.

PErſecutionem ſuſtinens a' Saule beatus Dauid, & multis impetitus iniuriis, Pſalmum hunc conſcripſit, quo Deum in auxilium aduocat. qui tamen unicuiq; uiro uirtute prędito, atq; oppreſſo ab inimicis accommodari poteſt. Pſalmus, XVI.

EXaudi Domine iuſtitiam meam. Exaudi, inquit, iuſtitiam meã: hoc eſt affectum atq; amorem meum erga iuſtitiam, qui actionibus atq; operationibus ſuis, quaſi lingua quadam ad te clamat. nam cum potuerim ſæpenumero inimiciſſimum mihi Saulem occidere, abſtinui tamen iuſtitiæ huius amore quia a' te conſtitutus eſt Rex: quinimmo nec uerbis illum obiurgare auſus ſum, cum ſit populi caput, & ab illius iniuria abſtinere ſemper ęquum ſit. Scriptum eſt enim, principi populi tui non maledices. uel per iuſtitiam, hoc in loco iuſtificationem ſuam, & iuris ſui rationes intelligit, quibus cauſa ſua iuſtificatur, & quas in progreſſu ponit. atq; hoc pacto a' iactãtiæ ſuſpicione Prophetam uindicabimus, qñ magna cum cũ ratione ſic petere perſpecturi ſimus.

I ntende deprecationi meæ. Deprecationem accipit, pro figura & forma precum ſuarum, quæ miſeranda erat: mœrore nimirum plena ac contritione & humilitate: quæq; uel ſolo intuitu conciliare ſibi poterat Deum.

A uribus percipe orationem meam, non in labiis doloſis. Hoc per figurã Hyperbaton legendum eſt, ut ſit ſenſus. Suſcipe orationem meam, oblatam tibi non doloſis labiis. munda quippe ſunt labia mea ab omni mendacio & dolo. neq; enim mihi conſcius ſum, q, Sauli doloſa aliquando locutus ſim: quinimmo amorẽ & dilectionẽ meã in eum palã cõfeſſus, integrã adhuc cõfeſſionẽ cõſeruo: tametſi is, pacta mecũ inita cõfregerit, & mẽtitus ſit. tria uero in auxiliũ ſuũ proponit: iuſtitiã: ſupplicationis formã: & orationẽ a' nõ doloſis labiis prouenientem: ut per hæc tria nimirũ, in auxiliũ ſuũ Deum magis commoueret.

D e uultu tuo iudiciũ meũ prodeat. Vtinam, inquit, tu nobis iudex ſis, qui noſtra omnia exactiſſime noſti: & ſolus iuſtus iudex es, & potens, qui ad exitum propriam deducas ſententiam. De uultu tuo, circũloquendo dixit: hoc eſt: a' te ipſo, uel corã te. iudiciũ aũt meũ, hoc eſt ſẽtẽtia, quę de me ferẽda eſt: hoc inq̃ iudiciũ, opto ut feratur a' te. iniuſtũ enim reputo, ut in propria mihi cauſa iudex ſim, & a' me ipſo punire illum debeam, qui ad meũ feſtinat interitum.

O culi mei uideant ęquitates. Vtinam ego, inquit, ſuffragia uideã & ęquas de nobis proferendas a' te ſententias.

Probaſti

P robaſti cor meum & uiſitaſti nocte. Non tantũ, inquit, ab iniuſtis ego actionibus abſtinui, ſed a' prauis etiam cogitationibus. tu enim qui ſcrutator es cordium inueſtigaſti me, nec ullam in corde meo iniquã aduerſus Saul, cogitationem inueniſti. tu mentem meã rectam ſemper fuiſſe noſti, nec in ſecunda id tãtum fortuna, ſed & in ipſa etiam tentationũ atq; afflictionũ nocte: quę mentes hominũ obtenebrare ſolet, & occaſiones pręſtare, ut ueluti errabundus a' recto calle quis deuiet. nam ut uerbis etiam utar beati Iob, in lumine tuo ambulabã in tenebris: quoniam lex tua lucerna erat pedibus meis, & lumen ſemitis meis. uel noctem fortaſſis illam dicit, qua in poteſtate ſua Saulem habuit in ſpelunca, & tamen occidere eum noluit.

I gne me examinaſti, & nõ eſt inuẽta in me iniqtas. Examinaſti me, inqt, igne tẽtationũ, nõ ſecus ac cũ artifices igne aurũ examinãt, ut cognoſcãt an mundũ id ſit & purũ. & cũ auri inſtar fuſus ſim & ꝓbatus, nulla tamẽ in me inuẽta eſt iniuſtitia, quã patrauerim aduerſus Saul. Neq; enim inter anguſtias malũ aliquod aduerſus eum ut puſillanimis, aut conſultaui unq̃, aut decreui.

V t nõ loquatur os meũ opera hominũ. Hic uerſiculus cõſequẽtia nõ caret ad ꝑcedẽtia, ut aliq exiſtimarũt: qnimo cõmodiſſime eis adiũgitur, & cauſam cõtinet, quare examiatus fuerit & afflictus btũs Dauid. hac, iqt, de cã, tu me tẽtationibus examinari ꝑmiſiſti, ne ſi maior fuiſſem q̃ q tẽtari aut affligi poſſem, extollerer fortaſſis: neue accuſarẽ Saul, aut illius iniuſtitias ſuperbe deriderẽ atq; exprobrarem. uel aliter: tu ideo me examinaſti, ut ego cõuerſus ad te, nõ humana opera, ſed tua cõmemorarẽ beneficia, & quomodo tu omnia in melius ſemper dirigis. Solemus enim in afflictionibus, tui ſemper magis meminiſſe.

P ropter uerba labiorum tuorum ego cuſtodiui uias duras. Per uerba labiorum Dei, mandata legis intelligit, quæ per Moyſem data ſunt. labiorum autẽ Dei, improprie dicit, quaſi a' Deo prolata ſint ea mandata. propter hæc itaq; mãdata, ego, inquit, cuſtodiui, hoc eſt, ego ambulaui uias duras: uirtutum nimirũ uias quæ aſpere ſunt & laborioſæ, & omni corporis delectatione prorſus carẽtes. cuſtodire etiam apud ſcripturam ſæpiſſime poſitum reperimus, pro operari: ut illud, cuſtodiui mandata tua, hoc eſt adimpleui.

P erfice greſſus meos in ſemitis tuis, ut non cõmoueantur greſſus mei. Bis greſſuum meminit, & per eos, priori loco mentis motus intelligit, ſecundo uero motus corporis. Ait igitur, tu Domine perfectas ac rectas facito cogitationes meas, in mandatis tuis, quæ gradientes per ea homines ferunt ad te. nam ſi hæ mentis cogitationes perfectiores reddantur, cætere etiam operationes corporis non titubabũt: quinimmo tutiores erũt. uel perfice greſſus meos, hoc eſt, omnes actiones meas, dum ambulo per uias tuas, quas in mandatis tuis eſſe ſtatuiſti iis, qui feſtinant uenire ad te: ne ſi forte cõmemorati greſſus mei nullam a' te perfectionem acceperint, deuient aliquando ab honeſto, & ſequãtur quæ deteriora ſunt. tu enim es qui doces hominem ſcientiam. Διαβήματα διαβήματα

E go clamaui quoniam exaudiſti me Deus. Non fruſtra, inquit, fundo preces ad te, nam & alias cum ad te orarem exauditus ſum.

Inclina aurem

I nclina aurem tuam mihi & exaudi uerba mea. Atqui aures in nobis incli/nari non poſſunt: ſed cum inclinato capite erga illum quem audituri ſumus, condeſcendimus, uidentur etiam aures in nobis inclinari. In ſuperioribus iam diximus quemadmodum Propheta ſæpenumero ab humanis operationibus diuinas exprimit, imbecillitati ac craſſitudini auditorum condeſcendens. Solent itaq; ii caput inclinare, qui exilis hominem uocis, audire diligentius cu/piunt: unde & cum capite aures pariter inclinare uidentur. Inclina igitur & tu Deus aurem tuam, tanq̃ excelſus ad humilem, tanq̃ medicus ad infirmum. & uiſus quidem in Deo eſt ſimplicior quædam rerum cognitio, auditus uero exactior & perfectior ſcientia. Nam quæ uiſibilia ſunt, propter materiam quæ uiſibilibus rebus ineſt, craſſiora ſunt, q̃ quæ audiri queunt. Superius igi/tur atq; inferius ſupplicans beatus Dauid, huiuſmodi uerbis uſus eſt, quæ ma iorem Dei cognitionem ac maiorem attentionem deſiderent. Exaudi enim, in/quit, intende, auribus percipe, & alia huiuſmodi: quę uerba etiam ſępius replicauit in maiorem nimirum emphaſim, ac maiorem ſignificationẽ ſummæ affectionis ſuæ, ex tota cupientis anima petitionem a' ſe oblatam impleri.

M irifica miſericordias tuas qui ſaluos facis ſperantes in te. Fac, inquit, ut mi ſericordiæ tuæ admiratione dignæ uideantur. miſericordias autem Dei hic diui num auxiliũ appellat. oẽs enim qui beatũ Dauid adiutũ, a' Deo & ſeruatum a' tãtis uiderunt periculis, admirati ſunt tam celere ac ualidũ auxiliũ: quin immo & illud: q; non tantũ iuſtis Deus ſed q; peccatoribus etiam opem pręſtat.

A' reſiſtentibus dexteræ tuæ cuſtodi me Dñe ut pupillam oculi. Cuſtodi me Dñe ab inſidiis Saul & complicum eius, qui electioni per te factæ reſiſtunt. tu etenim per Prophetam, a' quo inunctus ſum, me in Regem elegiſti: iſti uero non ſuſcipientes quod feciſti, mihi necem parant. admiranda eſt autem q̃ maxime cuſtodia illa, quam oculus pupillæ præſtat. Siquidem tunica ſuper tunicam, & alia quędã tegumenta eam muniunt: quorum alia tenuia ac tran/ſparentia ſunt, ne pupillæ quæ ſuapte natura humida eſt & mollis, aſperita/tem inferant: alia uero exterius craſſiora: ut palpebrarum tunica, quæ duo/bus eſt ſemicirculis diſtincta, ut pulueris & aeris læſionem, & paruula quęq; animantia, repellat: & pilis etiam quibuſdã uallata, ut ſudorem prope fluen tem prohibeat. acutus enim ſudor eſt atq; admodum moleſtus. Superius præterea ſupercilii uallis formata eſt. Ipſum autem ſupercilium, ueluti te/ctum quoddam firmum ac ualidũ iacet: quod pilis etiam multis ac condenſis or natum ac munitum eſt: ne ſudor deſuper fluens in pupillæ habitaculũ irruat. il/linc enim repulſus, in ipſa deuoluitur tempora. Cũ tantã igitur præſtet oculus pupillæ cuſtodiam, non mirãdum ſi parem ſibi a' Deo Propheta pręſtari optat.

Ἐν σκέ- πῃ τ̃ καὶ σκεπά- σεως

I n protectione alarum tuarum proteges me a' facie impiorum, qui me afflixe/runt. Adinuenta alia cuſtodiæ ſimilitudine, pulli in morem rogat Prophe ta ſe protegi. per alas autem diuinæ prouidentiæ uires intelligit: quibus con/tinere conſeruareq; omnia Deus ſolet & fouere. quod ex metaphora auium ſumptum eſt, quæ proprios pullos, alis tuentur ac protegunt. Quod uero, ait, proteges,

ait, proteges, futurum pro optatiuo poſitum intellige: ut ſæpe apud ſcripturam poſitum reperimus. uel quia prędicit beatus Dauid, ut Propheta, auxilium quod ſibi a' Deo pręſtandum erat. Faciem etiam impiorum pro ipſis impiis intellige. improprie autem Saulem & ſocios, impios ſeu potius, ut ſæpe alibi diximus, iuxta Græce dictionis ἀνόμους ueriorem ſignificationem, exleges appellauit: eo q; Gentium more, exleges uiuerent in peccatis: & quia innocentem occidere ſtudebant, nec electionẽ illam uerebantur, quam eis Deus ſignificauerat ſe feciſſe de Dauid, dum immodice eum affligerent, & in cauſa eſſent ut exul ac profugus omne calamitatum genus ſuſtineret.

I nimici mei animam meam circundederunt. Per animam ſuã ſeipſum intelligit, totũ exprimens a' parte. circũdederũt aũt, inſidiis nimirũ undiq; diſpoſitis.

A dipem ſuum concluſerunt. Per adipem, cor intelligit & uiſcera: quoniam circum hæc multa ſolet ineſſe pinguedo. Ait igitur, omnem eos a' corde atq; a' uiſceribus miſericordiam intra ſeipſos clauſiſſe. miſericordia.n. a' corde atq; a' uiſceribus dicitur deſcendere. Alii adipem exponunt pro bona habitudine ac fœlicitate, quam illos clauſiſſe dicit Propheta, atq; in ſeipſis continuiſſe, ueluti nunq̃ amplius receſſuram, ſed cum eis perpetuo futuram.

O s eorum locutum eſt ſuperbiam. Iactabant enim illi cito ſe comprehenſuros beatum Dauid, nec poſſe illum ab eorum manibus euadere: quaſi ex nullo latere expectandum illi amplius eſſet auxilium.

E iicientes me nunc circundederunt me. Expulerunt me, inquit, ex omnibus bonis meis: nec ſatis hoc eis fuit, ſed rurſus etiam circundederunt, morti me tradere feſtinantes. Ἐκβάλ-λοντες

O culos ſuos ſtatuerunt declinare in terram. Decreuerunt, inquit, declinare oculos ſuos a' te nimirum, qui in cœlis habitas: atq; a' mandatis tuis, quibus mandaſti ne inſontem quis lędat: atq; hoc ut illos in terram conuerterent: hoc eſt ad terrenas concupiſcentias. quod nihil aliud eſt, q̃ abſq; ulla ratione quicquid libido poſtulat explere. uel aliter litteram lege. oculos ſuos ſtatuerunt ut declinent in terram. & tunc expone ſtatuerunt: hoc eſt ſtabiliuerunt & firmauerunt, obſeruantes nimirum ut illum inclinent & demittant in terrã, quem olim morti tradere cõtendũt. oratio enim græca utrunq; ſenſum recipit.

S uſceperunt me quaſi Leo paratus ad prędam, & quaſi catulus Leonis habitans » in abditis. Quantum ad eorum ſpem attinet, ipſi me ita ſuſceperunt: quaſi dicat, illi ſperabãt accedere ad me, & ſuſcipere me: hoc eſt ſurſum accipere, atq; extollere a' terra, & diſcerptum efferre. Differentiam inter Leonem & Leonis catulum, quidam huiuſmodi tradiderunt dicentes: q; Leo proprio fretus robore manifeſte ac palam rapit, & q; catulus tanta carens confidentia, clam atq; occulte ſe accingit ad prędam: unde abditus conſidere dicitur. hoc pacto etiã inimicorum beati Dauid, alii aperto Marte ſuis freti uiribus in eum irruebãt, alii autem ueluti timidiores ſibiipſis nõ adeo fidentes, clam inſidias ſtruebant: tametſi nihil impedit quin utrunq; idem ſibi uelit atq; idẽ ſignificet. Solet enim Propheta ſæpenumero in huiuſmodi locis affectu plenis, eaſdẽ ſententias uaria oratione Ὡσεὶ

ria oratione repeteret:ut aucto affectu ad maiorem Deũ miſericordiam trahat.

Exurge Domine. Quippe cum ob longanimitatem dormire quodammodo uidearis . exurge igitur & mouearis ad uindictam.

Αὐτοὺς Præueni eos. Tu , inquit , eos pręoccupa priuſq̄ ea quæ meditati ſunt effectum aliquem ſortiantur.

Αὐτοὺς Et ſupplanta eos. Eſto illis impedimento dum currunt & feſtinant aduerſum me.quod ex eorũ metaphora dictũ eſt,qui dum currentē impedire uolũt,tibiā aut pedē tranſeũti ſubiiciũt,ut huiuſmodi offendiculo eos in terrā proſternāt.

Ῥομφαίᾳ Eripe animam meā ab impio frāmea tua,ab inimicis manus tuæ. Tua,inqt, frāmea hoc eſt tuo telo,libera animam meā ab impio Saul atq; eius ſociis,qui electioni tuæ de me factæ tanq̄ inimici aduerſantur.uel eripe me ab iis qui inimici ſunt,manus ac potentię tuę:hoc eſt ab inimicis tuis.nā qui me oppugnāt, qui a' te electus ſum,tecum etiam pugnare uidētur.Saulem uero cur impium appellet,ſuperius dictum eſt.illa autem uerba: libera animā meam:cōgrue dicta ſunt,ut prioribus uerbis reſpōdeāt,dum dixit,inimici mei animā meam circundederũt.Dubitant quidā quomodo beatus Dauid,qui in ſpelunca inimico Sauli pepercit,nunc precetur occidi eum gladio Dei.& dicendũ,ꝙ ipſe quidem regis ſui noluit occiſor eſſe,ut circa principiũ Pſalmi diximus,& tamen Deum ad uindictam aduocat,ueluti qui omni erat calamitatũ genere afflictus . neq; enim ſi occidere regem,iniuſtum dicimus , ita etiam iniuſtum dicimus,aduocare Deum ad uindictam.uel aliter:libera me,inquit,frammea tua,nō ut occidas, ſed ut ea tantum inimicos perterreas, & repellas . hoc etiam humano more dictum eſt.nam cum quis ſocium ab inimicis detentum eripere uoluerit, euaginato gladio in eos ruit.Quod autem non petat beatus Dauid Saulem & ſocios interimi,ſed diſiungi tantum ac diſſolui,manifeſtum fit ex ſequentibus.

Domine a' paucis de terra diuide eos in uita eorum. Adhuc uiuentes eos , inquit , diuide ac diſtingue a' probis hominibus , ne cũ eis conuerſentur:quod aliis uerbis alibi dicit : & cum iuſtis non ſcribantur . nam ſi diſiungantur,condignas aliquando pœnas dabunt . Solet etiam ſæpenumero ſcriptura per paucos , probos homines ſignificare : quia & praui homines plures ſunt , & peiora , numero ſemper uincunt . pauci enim ſunt , inquit , qui ſaluantur , & pauci etiam qui electi . & poſtq̄ dixit a' paucis, addidit de terra:denotans ꝙ pauci illi qui boni ſunt,de terra ſunt,quodq; hoc eis nihil impedimento fuit ad uirtutem.& conſtructio ſic ſe habet:diuide eos a' paucis qui ſunt de terra.

Et de abſconditis tuis impletus eſt uenter eorum . Per abſcondita quidam aurum atq; argentum intelligunt,& alia huiuſmodi metalla,quæ occultis terræ lateribus abſcondita , fodiuntur ab iis qui illic ea perquirunt:quibus bonis illorum uentrem impletum eſſe ait,a' parte totum ſignificans : hoc eſt quibus repleti ſunt , quippe cum eorum cellæ atq; apothecæ , huiuſmodi bonis,inſtar uētris,plenę ac refertę ſint.uel eorũ uētres impletos eſſe obſoniis intellige,quibus abũde ueſcentes exſaturati ſunt.multi ēt dicũt,ꝑ abſcōdita,pœnas intelligēdas eſſe,quę apud Deũ ueluti in theſauri loco recōditę ſunt,cũ & Moyſes in

Deuteronomio

Deuteronomio de uario ſuppliciorum loquens genere, ex perſona Dei dixerit: non ne hæc congregata ſunt apud me, & ſigillata in theſauris meis? hæc igitur uerba prophetiam continent & prædicunt: inimicorum illorum uentrem, hoc eſt inimicos ipſos, abditis atq; occultis apud Deum ſuppliciis implendos eſſe: unde & aduerſus tantam eorum inſatiabilitatem atq; ingluuiem cômodiſſime uentris nomen appoſuit. futuro etiam tempore pro preſenti uſus eſt, quia propheticis oculis proſpiciens, ut preſentia eſſe indicauit.

S aturati ſunt porcis. Suem Hebræi ut immundum habebant, eo q inter cetera animalia quæ ungulam ſcindunt non ruminat. præterea etiam quia in luto atq; in immundiciis uerſatur. per ſuem igitur hoc in loco eorum uoluit immundiciam ſubnotare. Saturati enim ſunt, inquit, immundiciis, conſumpto nimirum patrimonio, ac bonis omnibus, in uarias uoluptates. multi etiam & doctiſſimi interpretes aliter exponentes legunt: ſaturati ſunt filiis, non autem porcis, dicentes in Hebræo haberi dictionem banion, quæ filios nô ſues ſignificat: & errorem huius uariæ lectionis ortum eſſe, ſcriptorum uitio: cum Græce dictiones porcis & filiis, maximam habeant litterarum ſimilitudinem. Senſum igitur eſſe dicunt, q illi inimici ita ſaturati ſunt filiis, ſicut & diuitiis, multorum uidelicet filiorum effecti patres. uel iuxta duplicem proxime præcedentis uerſiculi interpretationem, ſaturati ſunt pecuniis, ſeu pœnis, ſimul cum propriis filiis, ita ut ſubaudiatur præpoſitio cum, & ſit ſenſus: q non ſolum ipſi patres, ſed q ipſi etiam eorum filii diuitiis ſatiati ſunt, ſeu ſuppliciis. Υ῾ῶν Υ῾ῶν υἱῶν

E t diuiſerunt reliquias paruulis eorum. Eo q tante fuerunt reliquiæ, ut poſteris filiorum ſufficerent. nam q ait paruulis eorum, expone paruulis filiorũ: adeo ut ille diuitiæ ſeu pœnę in omnem generationem ſe extenderint. & ſi pœnas intelligis, prophetia erit malorum, quæ inimicis beati Dauid euentura erant. Si uero diuitias, exaggeratio hæc quedam erit in illorum accuſationem, q tantis repleti bonis, praue tamen atq; iniq; uixerint, longanimitatem Dei ſummam contemnentes. Αὐτῶν

E go autem in iuſtitia apparebo conſpectui tuo. Propter iuſtitiam meam, inquit, de qua in principio Pſalmi diximus, fac me dignum tua protectione, & apparebo coram te in ultimi iudicii tempore, quando unicuiq; pro factis condigna reddes premia uel ſupplicia.

S atiabor cum apparuerit mihi gloria tua. Cum uidero, inquit, gloriam tuam, tunc deſiderium meũ implebitur, ut uideat à te, utq; uiciſſim tuam ego conſpiciam gloriã. peccatores enim faciem Dei non uidebunt: & Dñs in Euangelio, beati qui eſuriũt & ſitiũt iuſtitiam, quoniã ipſi ſaturabuntur, eternis nimirũ & optatis bonis. Congruit etiam hic Pſalmus cuilibet uiro uirtute predito, q inſidiis & perſecutionibus ab inimicis impetatur: qui dolos nô diligat, & poſtulet cũ inimicis iudicari: hic, Saulem, inimicũ ſuum eſſe reputabit, uiſibilem fortaſſe ſeu inuiſibilem: hic etiam uerba labiorum Dei, mandata eſſe Euangelica intelliget: & eos qui dexteræ Dei reſiſtunt, Dæmones putabit, quaſi aduerſarios apoſtatas ac rebelles: quos etiam impios atq; inimicos appellabit, qui

à protectione

a' protectione Dei, atq; a' Paradiſo eum eiecerunt. & quæ ſequuntur conſequenter his exponet. rogabit præterea, diſperdi ac diuidi Dæmones a' probis uiris, donec in pręſenti uita ſunt. poſt mortẽ enim ab eis nihil amplius uerẽdũ eſt. præterea & quæ de diuitiis ſeu etiam pœnis & ſuppliciis dicta ſunt, Dæmonibus applicabit, tanq̃ mundi principibus, quorum filios ac poſteros eos eſſe intelliget, quos Dæmonum diſcipulos ac miniſtros appellamus: prauos nimirum homines, quorum omnium diabolus pater eſt.

Α' ἐλά-λησε

℄ In finem puero domini Dauid, quæ locutus eſt Domino uerba cantici huius, in die qua liberauit eum Dominus de manu omniũ inimicorũ eius, & de manu Saul, & dixit.

IN finem inſcriptus eſt hic Pſalmus, quia prophetias continet quæ ad finem erant peruenturæ. de Chriſto enim & de uocatione Gentium tractat. uel quia Propheta in conſummatione ac diſſolutione inimicorum ſuorũ eum Deo obtulit in gratiarum actionem, pro beneficiis omnibus quæ ab eo receperat. uel quia in fine uitæ ſuæ eum compoſuit. Puero autem Domini Dauid, & non Regi, aut Prophetæ, dixit: quia ꝙ rex eſſet aut Propheta donum Dei erat, non ita Dei donum ꝙ puer. puer enim Domini quis dicitur uel ob animi gratitudinem tanq̃ fidelis ſeruus, uel quia Deo placeat, tanq̃ filius dilectus. beatus igitur Dauid utraq; ratione utrãq; huius nominis ſignificationem ſortitus eſt: appellatus nimirum & ſeruus Dei & filius: quæq; maior illi fuit gloriatio, proprio ſtudio ac labore hæc ſibi nomina comparauit. unde hoc pueri nomine magis ſibi placet q̃ regis aut Prophetæ. Sequitur quæ locutus eſt Domino. ſubintellige pronomen hæc: ut ſit hæc quæ locutus eſt Domino uerba cantici huius. Cantici uero dixit & non Pſalmi: quia non muſico aliquo cum inſtrumento, ſed ipſo tantum ore uerba hæc cecinit, cum iam conſenuiſſet, ut in Regum libris traditur. Nos autẽ improprie Cantica Pſalmos appellamus. In die qua eripuit eum Dominus de manu inimicorum ſuorum: hoc eſt in die quando ab omnibus inimicis quos eatenus habuerat, tam alienigenis uidelicet q̃ cognatis, ereptum ſe ac liberatum putauit. priuatim tamen Saulem a' cæteris diſtinguens inimicis, ultimo eum loco, ac nominatim commemorauit, uel tanq̃ omnium inimiciſſimum, uel forte quia & Regem & ſocerum, & de ſe aliq̃n benemeritũ ſimul cũ aliis cõiũgẽdũ nõ duxit. Pſalmus. XVII.

DIligam te Domine fortitudo mea. Cum multa, inquit, & magna beneficia a' te receperim, & reſpondere illis nequeam, (quid enim retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?) quod ſolum ualeo id faciam: diligam te non ꝙ antea non amarem, ſed quaſi magis impoſterum amaturus. hoc enim inter mandata omnia primum ac pręcipuum eſt: diliges enim, inquit, dominum Deum tuum ex totis uiribus tuis, & ex toto corde tuo. fortitudinem uero Deum appellauit, ueluti eum qui ipſius beati Dauid infirmitatem, aduerſus tot ac tales inimicos fortem ac ualidam reddebat.

Dominus

D ominus firmamentum meum,& refugium meum & liberator meus. Firmamentum quidem appellat Deum,quaſi qui eum ſtabiliat,confirmet, & aduerſum tentationum impetum immobilem reddat.refugium uero tanq̃ qui eũ pericula fugientem, in ſuam protectionem & cuſtodiam receperit:& qui muro ac ſepto diuini auxilii eum conſeruet. liberatorem etiam, q eum eripuerit, ab iis qui obſidere & captiuum facere eum ſperabant.

D eus meus adiutor meus,& ſperabo in eum. Deus meus ſolus eſt, qui ſemper mihi opem ferat: atq; ideo in eo ſolo ſpem ponam, non formidans quæ mihi contingere poſſunt: neq; etiam de ſalute deſperans.

P rotector meus,& cornu ſalutis meæ,& adiutor meus. Qui in bello protectionem ſuam ad defenſionem meam poſuit.Solent enim qui in bello alicui periclitanti opem ferre uolunt, clypeum attollere ante eum,quẽ defendunt,quo, ictus & iacula ab eo undiq; auertant: & hoc pacto protegere quis alium dicitur. Cornu autem ſalutis: ideſt ſalutare propugnaculum. cornuta enim animalia in pugna ualidiſſime cornibus certant. & quoniam armorũ alia ad defenſionem ſunt, alia ad offenſionem, utrunq;, inquit, Deus factus eſt mihi.nam & ab inimicis me protegit & pariter eos perdit. Adiutor autem quia in mœſtitiam deductum me adiuuat, & inter afflictiones refouet. Α'ντιλή- πτωρ

L audans inuocabo Dominum,& ab inimicis meis ſaluus ero. Cum tam uariis ac multiplicibus diuini auxilii nominibus, Deum laudauerit, ueluti eum qui plurimis ac diuerſis modis ſibi opem tulerit, poſtea ſubintulit dicens:non ego tantorum ac talium nominum auxiliorum Dei catalogum ea tantũ recenſui ratione, ut de receptis ab eo beneficiis, gratias agerem,tanq̃ qui illius auxilio indigere amplius non deberem,ſed per ea pro collatis in me donis ita laudaui Deũ,& magnificaui,& gratitudinẽ animi mei oſtendi,ut toto tempore uitæ meæ illum inuocandũ mihi eſſe cognoſcã,& in eo ſpes meæ oẽs collocandæ ſint.propterea ſperabo,inquit,in eum,& ab inimicis meis ſaluus ero. nam& ſi ab inimicis quos hactenus habui liberatus ſum, attñ ueriſimile eſt, ſi diutius uixero,& alios in me rurſum eſſe inſurrecturos.his dictis ſermonẽ cõuertit,& uaria cõnumerat pericula,& multiplices Dei defenſiões.Allegorica uero narratione utitur ad maiorẽ rerũ emphaſim,& ad maiorem ſermonis ſui efficaciam.

C ircundederunt me dolores mortis. Quod latine dolores legimus, in Græco ὠδῖνες habetur:quæ dictio proprie parturientis dolores ſignificat. huiuſmodi itaq; dolores in hominibus intelligi poſſunt labores & moleſtiæ,quæ de afflictionibus atq; anguſtiis proueniunt,ad dolorum illorũ ſimilitudinem qui in mulierum parturitionibus ob anguſtiam & compreſſionem meatuum, moleſtiſſimi oriuntur.uerum in muliere,dolores uitæ potius,q̃ mortis dicendi ſunt: cum ad huius uitæ lucem hominem producant:hic uero diuerſum omnino accidit.dolores enim Mortis dicuntur,eo q ad Mortis tenebras deducant quẽ cõprehẽderint.Dicit itaq; intolerãdis ſe detentũ fuiſſe doloribus.illa enim dictione,quã in Græco haberi retulimus,maximã dolorũ grauitatem expreſſit. Ω'δῖνες

E t torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Per torrentes iniquitatis, ſu-

e bitas temporarias

bitas, temporarias, atq; impetuoſas impiarum gentium incurſiones intelligit. Huiuſcemodi.n. naturæ torrentes ſunt, qui in hyeme fluunt, ſtatimq; ac cũ impetu. maligne enim illi & iniquo animo agebant quærentes eum interimere. commodiſſime etiam appoſuit uerbum conturbauerunt. deuoluunt enim torrentes ac perturbant omnia in quæcunq; inciderint. Ait igitur Propheta ſe etiã circumquaq; uolutatum fuiſſe, & uertiginem quaſi paſſum ob tam repentinum nouarum atq; inſperatarum rerum motum.

D olores Inferni circundederunt me. Hic uerſiculus idem ſignificat, quod ſuperior ille, circundederunt me dolores Mortis: ſeu (ut uerius illic habet Græca lectio,) continuerunt me. circundare enim & continere ac cõplecti idem ſignificant. ſimiliter & Mors, & Infernus. Infernus autem iuxta Græci nominis etymologiam inſuauẽ & iniucũdum ſignificat mortuorũ locum, qui ſub terra eſt. quia igitur ut diximus accidere ſolent dolores in partu atq; in generando, circundederunt me, inquit, dolores qui Mortem generãt, Mortẽ inq̃ Inferni miniſtram. Mors enim animam diuidit a' corpore: unde Infernus aſſumens eam continet. uel dolores Inferni eos intellige. qui in Infernum deducunt: uel qui miniſtri ſunt Inferni.

Ἅ᾽δης ὡς ἀειδής

P reoccupauerunt me laquei mortis. Præuenerũt me, inquit, inſidiæ, quę mortem operantur. nam quod uenatoribus laquei aduerſus feras operantur, hoc inſidiæ hoſtibus contra hoſtes pręſtant.

E t in tribulatione mea inuocaui Dominum. In auxilium ſcilicet.

E t ad Deũ meum clamaui. In anguſtiis conſtitut⁹ uocem ad Deum meum leuaui clamans.

A udiuit de templo ſancto ſuo uocẽ meã. Templũ ſanctũ, cœlũ eſt, ut ſuperius diximus, aut teſtimonii tabernaculum. Templũ.n. in Hieruſalem nullũ adhuc erat, ſed a' Salomone poſtmodũ cõſtructũ eſt. audiſſe aũt Deũ intellige, nõ humano more, ſed decẽter Deo: tãetſi nos: qui Dei uires ac potẽtias, quibus totũ cõtinet orbẽ, nec cõprehẽdere animo poſſumus, nec lingua exprimere: ad ſenſibiliũ rerũ ſimilitudines eas deducimus, p quas ea quę uere ſunt cõprehẽdim⁹.

E t clamor meus in conſpectu eius. Clamor meus ſemper in conſpectu eius eſt: quia in anguſtiis cõſtitutus ad ipſum ſolum clamo.

I ntroibit in aures eius. In tempore etiam opportuno exaudiet me. his autẽ uerbis uti & nos ſolemus cum gratias agimus, & cum Dæmonum pariter inſultationes narramus.

εἰσελεύσεται

C ommota eſt & contremuit terra. Nunc tradere incipit prophetiã de Chriſto, & futura narrat tanq̃ præterita prophetarum more. Beato enim Dauid nihil ſimile legimus contigiſſe: & q; LXX. interpretes dixerunt: cõmota eſt, ſeu potius, fluctuauit & cõtremuit terra: Aquila dixit, mota eſt & concuſſa. per terram autem, homines in ea habitantes intellige. docente enim Chriſto Iudęi & Gẽtes perturbati ſunt pp opinionẽ & famam quę de eo increbruerat. Fluctuarunt igitur: hoc eſt, pturbati ſunt. fluctuare.n. idem eſt qud perturbari. Et timuerunt: uidentes nimirũ ſigna ac prodigia quæ faciebat. tremere enim poſuit

pro timere,

pro timere, eo ꝙ timidi homines tremore corripi ſoleant. Et aliter: commoti ſunt, ad Chriſtum nimirum cõfluentes ob famam quę de eo erat, & tumultuãtes propriis conſiliis concuſſi ſunt.

F undamenta montium cõturbata ſunt, cõmota ſunt, qm̃ iratus eſt eis Domin9. Per montes Dæmones intellige ob ſummam eorum elationem ac ſuperbiam, & per fundamenta, profundas eorum cogitationes. Conſpicientes enim Dæmones inexpugnabilem Dei potentiam, propriis cogitationibus confundebantur, dubitantes quis nam eſſet, & reputantes qualia ipſi pati deberent. Illorum igitur cogitationes ſic perturbatæ ſunt. & ipſi etiam pariter ab illa potentia commoti: in qua dum uigerent ualidiores erant ac fortiores. hoc autem ideo accidit, quia iratus eſt illis Deus, ꝙ tantam exercerẽt in homines tyrannidem. poſſunt etiam hęc intelligi, de his quæ acciderũt tempore paſſionis Domini, quando terra commota eſt; & petræ ſciſſæ ſunt: quæ omnia diuina permiſſione contigerunt, quia iratus erat Dominus Iudæis.

A ſcendit fumus in ira eius. Creatore irato ob creaturæ ſuæ interitũ, præceſſit uindictæ fumus, qui tyrannum Dæmonem ex parte coercuit. Nam & fideles ab illius erroribus abſtraxit, & ab iis qui Dęmoniaci erant, ſpiritus expulit immũdos. hoc autem initium fuit poſtremę ac maioris uindictæ: quandoquidem igni fumus ſolet eſſe pręuius. clamabant.n. exeuntia Dæmonia, quid nobis & tibi fili Dei? ueniſti ante tempus torquere nos.

E t ignis a facie eius exardeſcet. Si præceſſit fumus, ſequetur etiã ignis: hoc eſt perfectior uindicta, & omnimoda Dęmonis impotentia. a facie uero eius, ideſt ab ipſo Deo, qui in tribus perſonis unam habet diuinitatis faciem. uel a facie eius, ideſt coram eo. Ignis enim, inquit, in conſpectu eius pręcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Exardeſcet uero, ideſt accendetur. Κατα-φλεγήσεται

C arbones ſuccenſi ſunt ab eo. Quia Deus ignis conſumens eſt, omnem nimirum malignam potentiam. ipſius quoqꝫ diſcipuli, huiuſmodi efficaciæ ac uirtutis participes effecti ſunt, & ab hoc ipſo igne, Deo, accenſi ſunt carbones: qui ignes ꝓprię fidei omnẽ inimici potẽtiã cõbureret. Ecce eni, inqt, dedi uobis poteſtatem conculcãdi ſerpẽtes & ſcorpiones & omnem inimici potentiam.

E t inclinauit cœlos & deſcendit. Volens nobis Propheta abditum diuinæ incarnationis myſterium ſignificare, ait, ꝙ inclinauit cœlos uſqꝫ ad terram, & ꝙ ſine ſtrepitu deſcendit. occulte enim ac latenter inſciis nimirum omnibus poteſtatibus habitauit in uirginis utero. Propheta uero corporalius ac ſenſibilius factum hoc deſcripſit, ut ex ſequentibus etiam magis patebit. ait enim.

E t caligo ſub pedibus eius. Per caliginem tenebras intellige, & per pedes uiam. obſcura enim fuit uia humanationis atqꝫ incarnationis Domini, & illius modus incompręhenſibilis. uel aliter: quemadmodum terreni homines, uel qui terram habitant, apud ſcripturam ſæpenumero terra appellantur, ſic & cœleſtes Angeli qui in cœlo cõmorantur, cœlum etiam dici poſſunt: quos Angelos inclinauit Dñs in terram, illuc nimirum deſcendentes ad eius miniſterium. Scriptum eſt enim in Euangelio, ꝙ Angeli miniſtrabant ei. deſcenſum autem

Dei non corporalem intellige. incircunſcriptus eſt enim Deus, & omnia implet, tametſi ſupra quam a' nobis comprçhendi poſſit & ineffabiliter.

Ἐπὶ πτερύγων E t aſcendit ſuper Cherubin & uolauit, uolauit ſuper alas uentorum. Hæc eſt prophetia de Chriſti aſſumptione. q̃ autẽ aſcendens Dñs ſuſceptus fuerit a' Cherubin, Ezechiel uiſione ſua declarauit dicens: & extulerunt Cherubin alas ſuas, & rotæ illis adiũctę, & Dominus Iſrael in ipſis, & deſuper ipſa: & aſcendit gloria Domini de media ciuitate. Quæ uerba ſine contradictione de aſcenſione Domini dicta ſunt. Nã & Paulus, ipſum Dñm, ſplendorẽ glorię appellauit. uolauit aũt ſuper alas Cherubin: quę & uẽtos etiã appellauit ob mot⁹ celeritatẽ. & re uera quidem uectus eſt in cœlũ Dñs ſuper Cherubin, quæ diuinitati proximiora ſunt: licet Apoſtolis uehi uentorũ alis uiſus ſit: hoc eſt ab ipſis uentis, quos alatos eſſe Propheta introduxit, pp uelociſſimum eorum in aere motum. alata enim ſunt oĩa quæ per aerem incedunt. Et quia de Chriſti aſcenſione ſcriptum legimus, q̃ nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum, intellige q̃ nubes illa a' uentis ferebatur, quemadmodum aliæ omnes ſemper ferri ſolent.

E t poſuit tenebras latibulum ſuum. Per tenebras ſignificat q̃ uideri nõ poſſet. inuiſibilitas enim erat quæ illum tegebat. hanc igitur inuiſibilitatem ſibi circumpoſuit in latibulũ: quia in cœlum aſſumptus eorũ oculos latebat. uel p tenebras carnem Domini intellige, quę diuinitatem intra ſe occultabat: ſeu incomprçhẽſibilitatem quæ illius diuinitatem celabat. obtenebrantur enim & cęcutiunt ii qui diuinę profundum ſcientiæ exacte nimis cupiunt penetrare.

I n circuitu eius tabernaculũ eius. Tabernaculum hic, aſſumptam carnem appellat, q̃ & ipſe Dominus templum ſuum nominauit, dicens: ſoluite templũ hoc, & in tribus diebus ædificabo illud. In circuitu uero eius dixit: quia intra ipſam carnem habitabat Deus, non tamẽ ut circũſcriptus, ſed ut omnipotens, ineffabili quodam modo illic permanẽs. hoc autem dixit ut oſtenderet Chriſtũ ſimul cũ carne in cœlũ aſſumptũ eſſe, quodq; illuc aſcenſurus eã non depoſuit, quemadmodũ aliqui inſipientes poſtea dixerũt. Vel per tabernaculum, diuinũ illum ſplendorem intelligit, ad quem nemo poteſt appropinquare: qm̃ lucem inhabitare inacceſſibilem dicitur, quæ in circuitu diuinitatis exiſtens, illam obtegit, & oculos uolentium illam intueri, potenter auertit.

ἀέρων T enebroſa aqua in nubibus aeris. Per aquam hic occultum de Chriſto ſacramentum intelligit, & per aerem, ſeu (ut uerius habet Grçca lectio in plurali numero,) per aeres, Prophetas: & ſenſus eſt: q̃ prophetia eorum quæ ad Chriſtum pertinent, tenebroſa eſt, & obſcura in ſcripturis Prophetarum. Ante aduẽtum enim perdifficile cognoſcebatur. Aquam uero appellat quaſi refrigerantem: eos nimirum, qui inter errores animo defeciſſent. Prophetias etiam nubes ideo uocat, quia occultum habeant id quod ſignificant. Prophetas autem aeres dixit propter puritatem ac ſubtilitatem intellectus. quod autem ſcriptura ſæpenumero per nubes Prophetas intelligat Eſaias docet: qui cum domum Iſrael, uineã appellaſſet, introduxit mãdatum fuiſſe nubibus, ne pluerent ſuper uineam. hoc eſt ne Prophetæ populo Iſrael amplius prophetarent.

Præ fulgore

P ræ fulgore in conſpectu eius nubes tranſierunt. A' claritate, inquit, diuinæ præſentiæ, quæ non tantum proximis lucem preſtat, ſed & iis qui procul ſunt, tenebroſæ atq; obſcuræ prophetiæ pertranſierunt: hoc eſt diſſolutæ ſunt: unde illarum deſtructa obſcuritate, quod occultum ac uelatum erat apparuit. oriente enim ſole, caligo nubium diſſoluitur, & pars illa quæ olim nubibus tegebatur, apparet & conſpicitur. uel per nubes, tenebras obſcuræ legis intellige. Nam illuceſcente Chriſto, uelum ænigmatum ac figurarum quę in lege erant, diſſolutum eſt: unde manifeſta apparuerunt quæcunq; in ea ſignificabant aut præfigurabant Chriſtum. his autem expoſitionibus ſic traditis, coniunge uerba illa: in conſpectu eius: hoc eſt a' ſummo Chriſti fulgore, uel a' fulgore preſentiæ eius, nubes tranſierunt. Alio etiam modo diſtinguere potes & legere: præ fulgore: & ſiſtendo ibi, quod ſequitur ſuperioribus applicabis: ut huiuſmodi ſententiam efficias: quod Domino reſplendente, & per conuerſationem ac uitam ſuā in carne nos illuſtrante, in conſpectu eius, ſeu a' facie eius, hoc eſt ipſo Dño ſic apparente, Apoſtoli per totum orbem tranſierunt: Euangelicæ nimirū prędicationis uerbum inſtillantes, atq; inſtar nubium, animarū arua ac campos irrigantes, & ad uirtutum fructificationem excitantes.

G rando & carbones ignis. Hoc ad primam expoſitionem coaptabimus. grādini enim prophetiæ comparantur, propter earum duritiem ac difficultatē: hoc eſt propter obſcuritatem: & igni: quia inſtar ignis infidelium argumenta, & contradictiones conſumunt. Nubium igitur, & grandinis, atq; ignis nominibus, eadem res: prophetia nimirum nobis hoc in loco ſignificatur: nec minus tamen ultimæ expoſitioni conueniunt, huius uerba uerſiculi, ſi Apoſtolos ipſos pro grandine atq; igne intelligamus: quia & inſtar grandinis, errorem omnem diſſipant ac contundunt, & uelut ignis, impietatem abſumunt.

E t intonuit de cœlo Dominus, & altiſſimus dedit uocem ſuam. Dominus & altiſſimus Deus eſt. intonuit autem ac dedit uocem ſuam, quādo filius ad patrem clamauit dicens. Pater glorifica nomen tuum. uenit enim tunc (inquit Euangeliſta) uox de cœlo dicēs: & glorificaui & iterum glorificabo. turba autem quæ aderat, hoc audito dicebat tonitruum factum eſſe. & quod hic dicitur, intonuit, intellige, habito reſpectu ad audiētium opinionem. Quod uero ait: dedit uocem ſuam: ipſam reſpicit ueritatem. uox enim erat & tonitruū uiſa eſt. admirari autem non debemus quando prophetiæ, ordinem, aut conſequentiam rerum non ſeruant. ex hoc enim demonſtratur, q̄ Prophetæ non ea ꝑdicebant quæ ipſi uolebant, ſed quæ ſanctus eos ſpiritus docebat.

M iſit ſagittas & diſſipauit eos. Per ſagittas Diſcipulos intelligit in uniuerſum orbem miſſos: quibus Dæmones diſſipauit. eos nanq; dum dicit, Dæmones intelligit. apertius autem eorum nomen non expreſſit Propheta, cum nō illi, ſed eorum etiam nomina, ſancto ſpiritui ſoleant eſſe inuiſa.

E t fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Eoſdem Diſcipulos & ſagittas eſſe intellige & fulgura: alterum quaſi ſagittantes atq; euertentes Dæmonum errorem, alterum uero ueluti illorum impietatem ac lucos eis dicatos combu-

 rentes.

rentes. Diſcipulorum enim orationibus uicti, & inhabitantis in eis ſpiritus fulgorem nō ſuſtinentes, conturbabantur, mētiſq; ac cōſilii inopes reddebantur.

E t apparuerunt fontes aquarum. Per aquarum fontes, Apoſtoli rurſus intelligendi ſunt: ueluti primi Chriſtianę fidei doctores a' Dño electi. per aquam enim, Euangelicæ prędicationis doctrina ſæpenumero apud ſcripturam ſignatur. fontes igit̃ primi illius aquęductus, ſeu potius primæ ſcaturigines itelligēde ſunt: Apoſtoli nimirū ut dixim⁹, q oībus apparuerūt: eo q; ad oēs miſſi ſunt.

E t reuelata ſunt fundamēta orbis terrarum. Iidem ipſi fundamēta orbis terrarum dicēdi ſunt: eo q; primi credētes fuere, qui fidei ſedem ac ſtabilitatem firmam atq; incōcuſſam poſuerūt: in qua omnes ędificāt. reuelata aūt ſunt ob uitę ſplendorē, & miraculorum claritatem. Et aliorum quidem ædificiorum fundamēta latent in terra, fidei autem fundamēta e' cōtrario, pręclariſſimis tam dictis q̃ factis relucētia, omnibus patefacta, ab omnibus uideri poſſunt.

A b increpatione tua Domine. Hæc autem facta ſunt, quoniam tu increpaſti Dęmones, & timore eos maximo percuſſiſti.

A b inſpiratione ſpiritus iræ tuæ. Ira igni ſimilis eſt. acceſa ſiquidem atq; excitata, uaporem quaſi fumum, emittit, & per irati hominis nares in aerem ſpirat. unde & ſpiritus iræ dicitur, & eos qui ualde irati ſunt iram ſpirare aiunt. hac igitur ſimilitudine motum iræ ſignificauit Propheta, humano more loquēs. Adeo, inquit, tu Domine iratus eras, ut ſpiratio (ut ita dicam) ſpiritus iræ tuę in aere eſſet, & inimicos diſſiparet.

M iſit de ſummo & accepit me. Quæ ſequuntur de ſe ipſo Propheta loquit̃, ad ſermonis ſui ſeriem reuerſus. miſit enim, inquit, Dominus de cœlo auxilium & eripuit me.

A ſſumpſit me de aquis multis. Aquæ apud ſcripturam pro purgatiōe qñq; aut refrigeratiōe accipiuntur: queādmodum cum aquas pro doctrina accipim⁹, quæ & refrigerat & purgat: quādoq; pro demerſione ac perditiōe, ut hic: hęc ē enim aquarū natura, ut & abluat & refrigeret, & ſuffocet: pręcipue ſi multa aqua ſit & profunda. per multas itaq; aquas calamitatū aut inimicorum multitudinem intellige. aſſumpſit aūt me, hoc eſt, ad ſe me eduxit. nam qui aliquem adiuuans e' periculo educit, ad ſe trahere illum ſolet.

Ρ'ύσεται δυνατῶν E ripiet me de inimicis meis potentibus. Potentes inimici hic Dæmones intelligendi ſunt, qui palam & clam, die, noctuq;, ac per omnes ſenſus nos oppugnāt: ueluti qui potentē atq; indefeſſam in pugnādo naturā habent. ſpiritus.n. ſunt. Ille igitur, inquit, Dominus, qui me a' ſenſibilibus ac mūdanis hoſtibus olim liberauit, liberabit etiam ab intellectualibus atq; inuiſibilibus inimicis: qui ad perdendum atq; ad malignandum potentes ſunt.

Ε'στερεώθησαν E t de his qui oderunt me, qm̄ confirmati ſunt ſuper me. Ipſi enim Dæmones qui uniuerſos oderūt homines, oderunt & me: eo maxime q; a' Deo adiut⁹ ſum. Dominus autē ea me ratione ab eis liberabit, qm̄ una inſidiati ſunt aduerſum me, & ſimul iuncti: immo uero (ut melius dicā,) quia fortiores facti ſunt, & præualuerūt ſuper me: cū ego uirtutum armis, ut oportuiſſet, munitus non eſſem, ſed

eſſem, ſed mollis potius eſſem ac debilis. uel, quia Dęmones naturam habent omni carētem materia, & illū facillime uidēt, quē ferire uolūt: ego uero qui naturam materiæ ac corpori admixtam habeo, ferientes me illos non uideo.

P ræuenerunt me in die afflictionis meæ. Verbum præuenire, non ſemper ſignificat præoccupare, ſed aliquando occupare ſimpliciter, atq; adoriri. In tempore aūt afflictionis meæ, hoc eſt, in tempore infirmitatis, & qñ bellica arma nō dum præparaueram, quibus aduerſus uiſibiles aut inuiſibiles inimicos pugnarem. tunc enim illi præcipue adorti ſunt, cum me infirmum uiderunt.

E t factus eſt Dominus firmamentum meum. Cum futurum eſſet ut caderē, ſuſtinens ac ſuffulciens me Dominus, factus eſt infirmitati meę firmamentum, & quaſi baculus quidam cui innit erer.

Ἀντιςή-ριγμα

E t eduxit me in latitudinem. Afflictionū anguſtia preſſum, in letitiæ latitudinem, hoc eſt in effuſam exultationem emiſit: iuxta ꝙ, alibi legimus: in tribulatione dilataſti me. uel quia ab inimicis prius obſeſſus, qui eum omni præcluſo aditu in anguſtias coniecerāt, & atrocibus minis urgebant, in arctum quodammodo locum cogi uidebatur: nunc è tantis eductus difficultatibus, latos ac ſpatioſos campos ſibi excurrere uidetur.

E ripiet me qm̄ uoluit me. Deus qui tanta me cura ac ſtudio ſuo dignum fecit, in futurum etiam ab omnibus irruētibus in me malis liberabit. uoluit enim me, hoc eſt elegit me.

Ῥύσεται

E t retribuet mihi Dominus ſecūdum iuſtitiam meam. Inſidiatores meos nulla unquam iniuria affeci, atq; ideo eis comparatus iuſtus uidebor: unde & retributionem etiam ſuſcipiam à Domino. hanc.n.ob cauſam, ſuum mihi auxilium in poſterum tanquam debitum præſtabit.

E t ſecundum puritatem manuum mearum retribuet mihi. Dum manuum puritatem dicit, qualis ſua ſit iuſtitia exponit. Non enim, inquit, rapui, nō aliquē circūueni non inſidiatus ſum iis qui inſidiabātur mihi. unde ſi inimicoꝝ manib⁹ manus meę cōparent, puriſſimas ego eas ab oī inquinatiōe cōſeruo. uel p manus, actiōes atq; operatiōes ſuas ſignificauit: eo ꝙ p eas opera fieri ſoleant.

Q uia cuſtodiui uias domini, nec impie geſſi à Deo meo. Hoc ponit, ut cauſam puritatis manuum ſuarū. mūdæ.n.erant, inquit, quia cuſtodiui uias Dñi: hoc eſt eius mādata. neq; .n.impiorū more ab eis unq̄ receſſi. Qui uero diuina obſeruat præcepta, ac per ea graditur, neceſſario etiam mundus eſt.

Q uoniam omnia iudicia eius in cōſpectu meo, & iuſtificationes eius nō receſſerunt à me. Aliud eſt lex, aliud mandatū, aliud teſtimonium, aliud iudiciū, & aliud iuſtificatio. lex enim illa dicitur, quæ omnia in uniuerſum cōtinet mādata, quæq; uitam ac cōuerſationē optimam ordinat ac moderatur: quemadmodum eſt lex p Moyſem data. Mandatū uero illud, quod, quæ agenda ſunt, Domini ac regis in morem, aut aliud quid particulatim iubet: ut illud: non occides: nō furtum facies: & quæcūq; alia hoc pacto in ſpecie iubentur. Teſtimonium uero ē, quod peccatores cōteſtatur, & trāſgreſſionū pœnas docet, quodq; legiſlator quadam cum atteſtatione ac confirmatione audiētibus mandabat:

Δικαιώ-ματα αὐ-τοῦ οὐκ ἀ-πέςησαν ἀπ' ἐμοῦ

 ueluti cum

ueluti cum Moyſes dicebat: ſi hæc aut illa feceritis, teſtor uobis cœlum & terram, q̃ morte moriemini. Iudicium autem id eſt, quod ſentẽtiam Dei demonſtrat, ac docet quę nam bona is conſecuturus ſit, qui mandata Dei obſeruauerit: & ſimiliter quæ pœna tranſgreſſores maneat: ut ſunt quęcunq; iudicata fuiſſe traduntur a' Deo: quale eſt, quod de blaſphemãte timendum Dei nomen ſcriptum legimus: quando Moyſes iudiciũ in Deum retulit, & Deus iuſſit lapidari: quod iudicium pro certa lege poſtmodum contra oẽs alios blaſphemãtes ſuſceptum ac determinatũ eſt. Iuſtificationes uero illæ dicuntur, quę docent quod iuſtum eſt, & quod iniuſtum eſt prohibent: & eos qui ſecundum uirtutem uiuunt, iuſtos eſſe declarant: ut illud eſt: ſiquis puerum Hebręum acquiſiuerit, ſex annis ei ſeruiat: & alia huiuſmodi, quæ ſumma iuſtitia plena ſunt. Et diſtinctio quidẽ horũ nominũ talis eſt, ſæpenumero tñ promiſcue unũ pro altero accipitur: & maxime in centeſimo decimo octauo pſalmo. hoc autem in loco, iudiciorum & iuſtificationum nomine, omnia mandata cõprehendit, quaſi totum a' parte. omnia enim, inquit, mandata eius in conſpectu meo. ea ſiquidẽ ſæpius lego ac reuoluo, nec unq̃ a' me procul ea eſſe permitto.

Et ero immaculatus cum eo. Hoc eſt per eum, uel cum eo exiſtens.

Et cuſtodiã me ab iniq̃tate mea. Cuſtodire hic poſuit, p̃ abſtinere, & iniq̃tatẽ pro peccato. mea autẽ ideo dixit, q̃a peccatũ proprie eſt ipſius carnis. uel q̃a ſeipſum etiam peccatorem fatetur. inter homines enim nullus eſt abſq; peccato.

Et retribuet mihi Dñs ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundũ puritatem manuũ
» mearũ in conſpectu oculorũ eius. Quod ſi in prętеritũ talis fui, & ita etiã deinceps fuero, retributionem omnino conſequar, ut prędiximus. puritatẽ autẽ manuũ ſuarũ eam dicit, quę erit in conſpectu Dñi, ut doceat, non ad oſtentationem aliquam ſe id facere, neq; ut ab hominibus uideatur, ſed ut placeat Deo.

Διαστρέψεις Cum ſancto ſanctus eris, & cũ uiro innocẽte innocẽs eris, & cum electo electus
» eris, & cũ puerſo cõuertes. Sanctus p̃prie is dicitur, q pius ac religioſus eſt, in iis quę ad Deũ pertinẽt. Innocẽs uero, q circa humanã cõuerſationẽ eſt inculpabilis. & electus is, q uirtutibus pfectus eſt. Peruerſus etiã ille eſt, qui nõ rectis, ſed obliquis, ac quaſi tortuoſis eſt moribus & malignis. eſt autẽ ſermo hic documẽtis plenus, & in uniuerſum ad oẽs ptinet: & ſenſus eſt: q̃ qualis quiſq; ille fuerit, cum quo tu habitas, talis & tu efficieris: in illius nimirũ habitum & naturam, immutatus. Quod uero ait, conuertes: idem eſt q̃ rectus eris: uel conuertes prauam nimirũ ſententiã in bonã. Poſſunt hæc tamen referri etiã ad Deũ, ut ſit ſenſus: cõdigna tu Dñe omnibus pro meritis repẽdes, iuſtiſſimus cũ ſis. & ſanctũ quidẽ ſanctificabis: & innocẽtẽ facies innocentẽ: electum etiã eliges: & peruerſum uertes, in bonũ ſane', & impediẽdo eũ in malis. & eſt hic, quidam loquendi modus figuratus, in quo, uerbale nomen poni ſolet pro participio uerbi: ueluti ſanctus pro ſanctificans, & electus pro eligens: quæ figura ſermonis in Græca lectione clarius percipitur q̃ in Latina.

Quoniam tu populum humilem ſaluum facies, & oculos ſuperborum humilia
» bis. Humilem inq̃ uirtute. per oculos uero ſuperborum, ipſos ſuperbos intelligit, ueluti

intelligit, ueluti totum a' parte: uel quia ſuperbi ex oculis potiſſimum digno ſci ſoleant, dum ſupercilia tollunt, quę ſupra oculos ſunt: quemadmodũ etymologia Gręci nominis recte declarat. Hos itaq; ſuperborum oculos, tu facies, ut in terram ſpectent: per afflictiones nimirum, quas in eos immites. uel per populum humilem, Gentilem populum intellige: qui peccatorũ pondere depreſſus, terram aſpicere pronus cogebatur: per ſuperbos uero, Iudæos gloriantes, & iactantes ſeipſos, tam de lege Dei, q̃ de propriis progenitoribus.

Quoniam tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illuminabis tenebras meas. Intellectus in nobis, eſt quidam animæ oculus: oculus autem non immerito lucerna dici poteſt, cum ueluti dux in tenebris uiam demõſtret: per animæ uero tenebras, iram & concupiſcentiam intelligimus. tu Domine, inquit, intellectum ac mentem meam diuina luce ac ſplendore illuminabis: quod faciens illuminabis pariter & tenebras meas. nam ſimul cum intellectu, cęteræ animæ partes ac potentiæ proficient. & hoc eſt quod Saluator in Euanlio dicebat: ſi lumen, quod in te eſt, tenebræ fiant, tenebræ quantæ erunt? hoc eſt, ſi intellectus obtenebratus ſit, multomagis & reliquę animæ partes tenebris inuoluentur. Dicere etiam poſſumus, ipſum intellectum, lucem eſſe pariter & tenebras. nam ſi ad naturam materialium rerum cõparetur, lux erit, ſi uero ad Deum, tenebræ: eo q, ab eo Deus conſpici non poſſit, neq; illius lux. uel per lucernam hic Moſaycam legem intellige, quę lectorem ad rectum dirigit callem, per tenebras uero, uelum ipſi legi ſuperimpoſitum, quod obſcuritatem generat: cuius occulta, beatus Dauid nunc illuminanda eſſe prędicit & reuelanda: incarnato nimirum Deo. uel lucerna, Euangelii eſt prędicatio, clare ac lucide omnibus tradita, & a' Domino declarata: tenebrę uero idolorum error, ac rectæ fidei ignoratio. uel lucerna quidem, intellectus eſt, qui hominem dirigit: tenebræ ipſum corpus, quod quodãmodo ante oculos intellectus conſiſtit, & craſſitudine ſua umbram quaſi generat ac tenebras: utrunq; autem illuminabitur, intellectus nimirum, diuinis ſplendoribus, corpus uero purificatione & mũditia. Quidam uero per lucernam Dominum Ieſum intelligunt, natum de ſemine Dauid, qui a' uerbo Dei illuminatus eſt: illa nimirum diuina unione, quæ illi prębuit ut ſplendoris radios quocunq; emitteret: unde de ſeipſo dicebat: Ego ſum lux mundi: per tenebras uero carnem tantum aſſumptam, quam Chriſtus illuminauit, ac diuinam reddidit. Φωτιεῖς

Quoniam in te eripiar a' tentatione. In te, hoc eſt per te. a' tentatione autem tam hominum q̃ Dæmonum.

Et in Deo meo tranſgrediar murum. Deo meo, inquit, mihi adiutore, ego peccata omnia, uiam mihi ad Deum, ueluti ſepe quadam, obſtruentia, tranſiliam. in illis quippe uires ſuas antea Satanas habebat, ac per ea aditum mihi ad cœlum quaſi muro quodam pręcluſerat. uel tentatio pro uita hominis intelligenda eſt, in qua multa eſca, & multę ſunt uoluptatũ illecebrę, multi mortis laquei, & multę etiam uiſibiliũ & inuiſibiliũ inimicorũ inſidię: murus uero pro corpore, quod poſitũ ante animã ueluti muro quodã eã circũdat, atq; obſtruit, & prohibet

& prohibet a' diuina luce . uel per muros , ipſos Dæmones intellige uerſantes
in aere : qui animam ad Deum pertranſire cupientem , muri inſtar impediunt.

D eus meus impolluta uia eius. Hic eſt etiam quædam figura loquẽdi apud
ſacram ſcripturam uſitatior. pro eo enim quod dicendum erat, Dei mei impollu
ta uia eſt, dixit: Deus meus impolluta uia eius. uia autem Dei unitus eſt , quæ
ad Deũ ducit. oportet igiť irreprehẽſibiles illos eſſe, q per uiã iſtã iceſſuri ſunt.
uel de Saluatore noſtro eſt ſermo, qui per uiam hãc ambulans peccatũ nõ fecit.

E loquia Domini igne examinata. Vera ſcilicet pura ac munda ab omni ma
cula , auri inſtar quod fuſum fit . alibi etiam dixit , eloquia Domini eloquia ca
ſta, argentum igne examinatum.

P rotector eſt omnium ſperãtium in ſe. Cum pollicitus ſit ſe auxilium pręſtaturum , minime mentietur.

Q uoniam quis Deus pręter Dominum? Dictio, quoniam, abundat, hoc in lo
co. uel qm̃ quis alius natura ipſa Deus eſt, p̃ter Dñm̃? hoc eſt extra Deũ patrẽ.

A ut quis Deus pręter Deum noſtrum? Deum hoc in loco filium appellauit.
Deum autem noſtrum dicens Propheta, ſeipſum nobis fidelibus coniunxit.

Δυνάμει D eus qui pręcinxit me potentia. Hoc de ſpiritu ſancto dictum eſt. ꝙ ſi quis
etiam hos tres uerſiculos idem ſignificare dixerit , abſonum non erit . pręcinxit
autem me potentia : in bello ſcilicet.

Ἄμωμον E t poſuit irreprehenſibilem uiam meam. Vitæ meæ cõuerſationem compo
ſuit ac direxit Dominus mandatis ſuis. uel de Saluatore eſt ſermo ex perſona
Eccleſiæ fidelium , dicentis : Saluatorem greſſibus ſuis uiam ei explanaſſe atq;
irrepręhenſibilem reddidiſſe.

Καταρτιζόμενος ὡσεὶ ἐλάφου. Q ui perficit pedes meos quaſi Cerui. Perficit, hoc eſt pręparat uel perfectos
facit ad curſum , in tempore ſcilicet fugæ.

E t ſuper excelſa ſtatuit me. Qui in montibus ſeruat me , atq; illic ſiſtere fa
cit , & ceſſare a' curſu , more fugientium Ceruorum : qui ubi montes aſcende
runt & liberati ſunt a' timore , conſiſtere incipiunt & reſpirare . uel , qui me
curſu promptiſſimum fecit , ita ut perquirentes me Dæmones effugerem: un
de & ad uirtutum culmen me peruexit.

Q ui docet manus meas ad pręlium. Hic pręterea bellicæ artis peritiam me
docuit, ita ut non tantũ aduerſus uiſibiles hoſtes , ſed etiam aduerſus inuiſibi
les contendere ualeam , ſcuto nimirum fidei armatus & gladio ſpiritus : quin
immo non tantum cum illis contendere , ſed ipſis manibus , hoc eſt uirtutibus
illis , quæ ad actiones pertinent , me eos etiam docuit ſuperare. Illud pręterea
dici poteſt ꝙ extendere manus ad Deum , aduerſus inimicos, ualidiſſimum eſt
genus certaminis.

E t poſuiſti arcũ ęreum brachia mea. Subintellige dictionẽ quaſi, ut ſit ſen
ſus : poſuit brachia mea quaſi arcum ęreum : hoc eſt ualidiſſimos mihi dedit
lacertos , qui crebra ſagittarum miſſione non fatigarentur.

E t dediſti mihi protectionem ſalutis. Auxilium mihi pręſtitiſti non inutile,
quinimmo ſalutare.

Et dextera

Et dextera tua adiuuit me. Solent enim qui alicui opem ferunt uti dextera: quippe quæ & potentior eſt aptiorq; atq; agilior q̄ ſit leua. uel quia dictio græca ἀντελάβετο nō tātum, adiuuit, ſignificat, ſed ſuſcepit, per dexteram creatorem humanatum intellige, qui naturam noſtram aſſumpſit. Ἀντιλάβετό μου

Et diſciplina tua direxit me in finem. Per diſciplinam hic legem intellige, qua eruditus eſt, & inſtructus ad uirtutem: uel calamitates ac tentationes, in quas permiſit eum Deus incidere, diſciplinæ atq; eruditionis gratia: ex utroq;, inquit, latere, tu utilia mihi operatus es, dum uidelicet, & opem tuliſti in periculis, & dum affligi atq; erudiri permiſiſti tentationibus. Ἀνόρθωσις

Et diſciplina tua ipſa me docebit. Et adhuc me docebis atq; erudies ut filiū. in tribulatione enim, inquit, modica diſciplina tua nobis. inter fœlicitates quippe negligentes ſumus: ſed cum propter fidem in calamitates incidimus, tunc excitamur, erigimur, & moderatiores efficimur.

Dilataſti greſſus meos ſubtus me. Diſſipatis nimirum laqueis ac decipulis, per quas cum mihi pertranſeundum eſſet, quaſi anguſtiis quibuſdam detinebar: nunc autem fugato omni timore, ſecurus iter facio, cum nullæ amplius aduerſum me diſpoſitæ ſint inſidiæ.

Et non ſunt infirmata ueſtigia mea. Nam cum antea inimicos meos fugerē, in ſuperficie quodammodo ac leuiter terram premebam: ita ut incerta penè ac non apparentia eſſent ueſtigia mea. ſtudioſe autem id agebam, ne per ea indicarer iis, qui perſequebantur me, & per ea me inſequerentur: at nunc firmiter ac ualide incedo nihil amplius timens. Poteſt etiam ſermo accipi ex perſona Eccleſiæ Deo gratias agentis: ꝙ eius uia dilatetur, multis aſſidue per eam incedentibus: quodq; ueſtigia, hoc eſt, characteres atq; impreſſiones Euangelicæ conuerſationis, nō ſolū non delentur, nec obſcuriores fiunt, ſed ꝙ potius aſſiduitate & frequētia fideliū ſemper augeſcunt, & clariores redduntur.

Perſequar inimicos meos & comprehendam illos. Ex prioribus admirandis Dei operibus Propheta, certior redditus, de futuris, ait: ſi rurſum in me inſurrexerint inimici, rurſus & ego eos perſequar. neq; enim mihi reſiſtere poterunt, aut à manibus meis effugere.

Et non conuertar donec deficerint. Comprehenſis uero inimicis non ſtatim, inquit, diſcedam, negligens eos, & dimittens ut iam penitus ſuperatos, quinimmo funditus omnes eos perdam. Ἕως ἂν ἐκλείπωσι

Conuertam illos nec poterunt ſtare. Dixit ſe perſecuturum inimicum, nunc modum etiam addit. urgebo enim eos, inquit, & comprimam ex omni parte, ita ut in acie aduerſum me conſiſtere non poſſint.

Cadent ſubtus pedes meos. Comprehenſi autem in loco, unde fuga eis nulla dabitur, ſupplicantes procident coram me.

Et præcinxiſti me potentia ad bellum. Rurſum præſtita ſibi à Deo beneficia commemorat. Δύναμιν

Supplantaſti omnes inſurgentes in me ſubtus me. Impediſti enim eos & deſtruxiſti.

Et inimicos

E t inimicos meos dediſti mihi dorſum. Feciſti enim eos, inquit, terga mihi dare: hoc eſt fugere. nã qui fugiunt terga dant, & dorſum oſtendunt. uel dediſti eos mihi dorſum, hoc eſt in dorſum: ut ſcilicet ſecuri⁹, & certiori ictu eos ferirẽ.

Ἐξωλοθρεύσας E t odientes me exterminaſti. Hoc eſt e terra penitus deraſiſti.

C lamauerũt & nõ erat qui ſaluos faceret ad Dñm & non exaudiuit eos. Dixit eos clamaſſe, & addit ad quem, tametſi propter eorũ peccata exauditi non ſint.

Λεπτυνῶ E t attenuabo eos ut puluerem ante faciem uenti. Delebo eos, inquit, ut puluerem in conſpectu uenti attenuatum. uentus quidem ſtatim irruens puluerem a terra aufert, ut leuiſſimum quid ac tenuiſſimum.

Λεανῶ V t lutum platearum cõminuam eos. Cõminuam hoc eſt conculcabo. lutum quippe q; in uiis iacet, conculcatione cõminuitur. ex ſequentibus enim denotauit pręcedentia. platea lata uia eſt & ampla, ac quaſi regia, per quam populus incedit. ſunt & quædam aliæ uiæ, amaxiti, dictæ, per quas currus tranſeunt. dicitur autẽ platea quaſi lata. Græca enim dictio eſt platea, & latum ſignificat. lata autem eſt ad cõparationem uici, aut callis, qui anguſtiores ſunt.

Ἐξ ἀντιλογίας E ripies me de contradictione populi. Superiorem me facies a contradictione populi mihi ſubiecti, ita ut me ueluti Regem ſuum uereatur, & mandatis meis aduerſari non audeat.

C onſtitues me in caput gentium. Non ſolum ſubditorum mihi Iudæorum contradictionem auferes a me, ſed & gentes etiam mihi ſubiicies. uerum hæc Chriſto magis, q̃ beato Dauid, uidentur conuenire, ita ut ex illius humanitate dictum ſit ad patrem, tu conſtitues me in caput Gentium: iuxta illud: dabo tibi Gentes hęreditatem tuam. Nam cum Iudęorũ populus, qui antea populus peculiaris Dñi dicebatur, Chriſtum non ſuſceperit, quinimmo cum inobediens ei etiam fuerit, & contradixerit, ac tandem eum occiderit, liberatus ab eis fuiſſe dicitur, & ereptus ea ratione: quia a morte quę illis permiſſa fuerat, reſurrexit, atq; a cuſtodum manibus ſepulchro adſiſtentiũ euaſit: & conſequenter ſuper Gentes regnauit: uoluntariãq; eorum ſubiectionem ſuſcepit.

P opulus quem non cognoui ſeruiuit mihi. Populus nimirum ex Gentibus qui mihi antea ignotus erat: ueluti qui me antea ignorabat. Cognoſcere enim illos tantum dicitur Deus, qui eum cognoſcunt.

I n auditum auris obediuit mihi. Hoc eſt in auditu auris ſuæ meum ſuſcepit Euangelium.

F ilii alieni mentiti ſunt mihi. Hunc uerſiculum prolatum eſſe intelligimus ex Prophetæ perſona carpentis Iudæos: q; patrium genus mentiti ſint: quippe qui inſcriberent habuiſſe ſe parentes Habraam & Dauid, & tamen cõtraria illi ſtudia ſint ſectati. & filios quidem eos appellat, cum ab ipſo deſcenderent: alienos uero, propter morum ac ſtudiorum diſſimilitudinem.

F ilii alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt a ſemitis ſuis. Pauci ac nullius pretii ęſtimati ſunt, atq; inutiles effecti, uaſorum ueterum inſtar. hoc autem illorum ſcelere effectum eſt. claudicauerũt enim, hoc eſt peruerſe auerſi ſunt a uia mandatorum Dei, qua gradiẽdum eis eſſe Dñs præceperat. claudorum enim

rum enim greſſus obliqui ſunt ob compaginum obliquitatem.

V iuit Dominus. Hæc eſt prophetia de reſurrectione Domini, quam prędixit beatus Dauid ad Iudæorum illorum inſtructionem, qui Chriſtum mortuũ adhuc eſſe credebant, clamans Dñm uiuere, eo ꝙ reſurrexit.

E t benedictus Deus. Dignus eſt ſiquidem benedici & laudari.

E t exaltetur Deus ſalutis meæ. Oratione ac uotis ſuis Propheta Chriſtum ad Aſcenſionem accelerat, ut Paracletum ad Apoſtolos mittat, qui in Euangelii predicationem ituri erant. uerum olim filius, creationis tantum erat ſeu formationis Deus, nunc autem & reformationis Deus eſt: ideſt ſalutis. appoſuit etiam Propheta pronomen meæ, ut ſibi cõmunia faceret quæ noſtra ſunt. poſſũmus & aliter ex perſona Prophetæ intelligere: uiuit Dominus: hoc eſt: ſempiternus eſt, nec principium habens, nec finem, ſed ſemper exiſtens. admiſcet nãq; Propheta ſæpenumero dogmata ſermonibus ſuis ad legentiũ utilitatem. Benedictus autem propter illa admiranda quę fecit. exaltetur uero, ideſt magnus a' nobis exiſtimetur.

D eus qui dat uindictas mihi, & ſubiecit populos ſub me. Vindictas de inimicis nimirum. populos aũt quos ſubiecit, intellige Iudæos, qui ſimul cũ Saule aduerſum ipſum pugnabãt: qui tandẽ uel inuiti ei ſuccubuerũt ut Regi. Quod ſi de Chriſto intelligas, per uindictas ea intellige, quæ Iudæis acciderunt a' Romanis: & per ſubiectionem populorum, conuerſionem Gentium ad fidem. Ο'ιδιδοὺς

L iberator meus de inimicis meis iracundis. Hæc omnia ad Deũ dicta ſunt in gratiarum actionem: quæ licet per rectum prolata ſint, uim tamen habent quinti caſus: hoc eſt uocatiui. per inimicos autem iracundos, Saulem intelligit, qui iram nunq̃ remittebat, donec ſuperaſſet: uel ipſos Dæmones.

E t ab inſurgentibus in me exaltabis me. Eadẽ repetit, quæ ſuperius dixit, gaudens ea ſepius reuoluere atq; ingeminare, quæ ſibi lætitiam adduxerant.

A' uiro iniquo eripies me. Si aliqui in me inſurrexerint, ut olim Saulis milites ac ſocii fecerunt, tu ſuperiorem me illis facies: & ſiquis inſtar Saulis iniuſtus, inſidias mihi tetenderit, tu etiam ab huiuſmodi homine me eripies.

P ropterea confitebor tibi in nationibus Dñe. Quoniam tu talis es, qualem ſermone meo laudaui, gratias agam tibi in omnibus Gentibus. quod ſane optime perfecit, hoc pſalmorum libro, qui in omnibus gentibus legitur.

E t pſallam nomini tuo. Hoc eſt tibi: iuxta illud: pſallam tibi in cithara. Ψαλῶ

M agnificans ſalutes regis. Subaudiendum eſt, o' Domine: ut ſit ſenſus: tu o' Domine magnas facis ſalutes meas. per Regem enim ſeipſum intelligit.

E t faciens miſericordiam Chriſto ſuo. Chriſto, hoc eſt uncto, a' te nimirũ, hoc eſt iuſſu tuo. Αὐτῷ

D auid, & ſemini eius uſq; in ſęculum. Cum Regem & Chriſtum dixerit, poſtremo addit & nomen Dauid. qui igitur miſericordiam ſe a' Deo conſecutum eſſe dicit, poſteris beati Dauid recte accommodari poteſt. ꝙ uero ait uſq; in ſęculum, improprie dictum eſt. Nam poſt reditum e' captiuitate ſolus Zorobabel regnauit, nullis in Regno ſucceſſoribus relictis. Supereſt igitur ut Chriſtum

ut Chriſtum de ſemine Dauid hoc in loco intelligamus, cuius mater fuit ex progenie Dauid, & cuius regni non erit finis. hac de cauſa etiam Euangeliſta dixit: liber generationis Ieſu Chriſti filii Dauid. ille autem qui huic ſemini Chriſto miſericordiam fecit uerbum Deus eſt, ipſi ſemini unitum ac Deum illud faciens.

¶ In finem Pſalmus ipſi Dauid.

HIc Pſalmus etiã in finem inſcribitur, quia ſenex erat beatus Dauid, & ad finẽ uitæ ſuę aſpiciebat, quãdo eum cõſcripſit. uel, quia finẽ cõſecutura erant, quę in eo pdicuntur. futurã enim quorũdã impietatẽ reprobat, qui dicturi erãt, caſu ac fortuito omnia fuiſſe facta. Pſalmus, XVIII.

COeli enarrant gloriam Dei. Ipſi, inquit, cœli ubiq; Dei magnificentiam prædicant, proprioq; aſpectu ad id utuntur pro uoce. à magnitudine enim ac pulchritudine creatarum rerum, quaſi proportione quadam, earum artifex cõſideratur. nam qui cœli magnitudinem ſpectat, & pulchritudinem, & formam, & ſitum, & cætera huiuſmodi, uiſuq; ueluti doctore quodam utitur, hic facillime ſummam Dei potentiam, & dignoſcet, & credet. per cœlos uero, ipſum cœlum intelligit, quod eſt ſupra firmamentum, plurali numero uſus Hebræorũ more, qui ut pleraq; alia plurali numero aliquãdo, & aliquãdo ſingulari ipſum cœlũ appellant: quod tametſi latet, ex ipſo tamen firmamẽto dignoſcitur. uel fortaſſis ſolum ipſum firmamentũ, cœlos appellauit: cum ſolum ipſum ſit, quod uideatur: iuxta quem ſenſum ſubſequens uerſiculus, pñtis erit interpretatio.

Et opera manuum eius annunciat firmamentum. Si hunc uerſiculum prioris expoſitionem eſſe intelligas, quod illic cœlos dixit, hic firmamentum uocat: & quod illic enarrant, hic annunciat: quodq; illic gloriam, hic opera manuum: & ad ſummam ſenſus eſt, q cœlum iſtud tantum quod uidetur, ſufficiens eſt atq; idoneus doctor, ad demonſtrandam factoris ſui magnificentiã: quam & gloriam Dei, & opera manuum eius appellauit.

Dies diei eructat uerbum. Si caſu, inquit, ac ſponte ſua Mundus regeretur, dies nocteſq;, ſuos certos terminos non ſeruarent: uerum tanta ubiq; patet in toto orbe ipſius Dei prouidentia, ut ex tam exacto ac diligenti rerum ordine, prior dies uideatur ſubſequentem ſe diem docere determinationem illius ordinis qui ei obuenturus eſt. uidetur enim quodammodo ipſa dies eructare: hoc eſt, ſignificare uerbum: hoc eſt, mandatum Dei: quod de huiuſmodi nimirum ordine ab eo conſtitutum eſt.

Ἀναγγέλλει Et nox nocti annunciat ſcientiam. Hoc etiam in noctibus, inquit, uidere licet. Scientiam autem, hoc eſt doctrinam de conſtitutione nimirum huiuſmodi ordinis, qui tanta cum regula moderatus eſt, ut noctes ac dies mutuo non lędantur: quinimmo tam recte omnia diſpoſita ſunt, ut certis uicibus modo diẽ nox, modo noctẽ dies, longitudine ſuperet: & modo ęquis etiã partibus cõtenta ſint, & in oĩbus tñ maximã cõcinnitatẽ & cõueniẽtiã demõſtrẽt. uel, eructat uerbum & annũciat ſcientiã, de prouidentia Dei. ipſe enim ordo, prouidentiam Dei eſſe

Dei eſſe nos docet. uel aliter: dies dici poteſt, pater, & dies, filius, per com munem utriq; diuinitatis ſplendorem. Eructat igitur: hoc eſt dicit pater filio, uerbum, iuxta illud: ego a' me ipſo locutus ſum nihil, ſed qui miſit me pa- ter, ille mihi mandatum dedit, quid faciam, & quid loquar. & rurſus nox Chriſtus eſt, ſecundum humanitatem, ſi diuinitati comparetur, quæ nox annun ciat nocti, hoc eſt aliis hominibus, ſcientiam, & cognitionem de Deo.

Non ſunt loquelæ neq; ſermones quorum non audiuntur uoces eorum? Cum interrogatione legendum eſt: quaſi dicat, nunquid non ſunt loquelæ, neq; ſer- mones earum rerum, quæ anima carent, & quarum uoces non audiuntur? nam cum nulla earum audiatur uox: quia ſcilicet nullam habent: credere etiã quis potuiſſet ꝙ nec loquela nec ſermo earum audiri poſſit. Sunt autem loquela & ſermo, uocis partes: cumq; dubitationem mouerit ſubiungit ſolutionem. Eſt etiam Hebraicum idioma, antepoſitio illa pronominum, quorum eorum. uerũ ordo ſic fiat, cum interrogatione ut diximus. non ſunt loquelæ neq; ſermones eorum, quorum non audiuntur uoces? Ὧν οὐχὶ ἀκούονται

In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Profecto, inquit, tanti ſunt, ut omnis terra illorum uoce plena ſit, declarando ut diximus. & idem ſibi uolunt uerba quæ ſequuntur: & in fines orbis terrę uer- ba eorum. ad maiorem enim emphaſim aliis uerbis replicauit, quod iam di- xerat, ut ſæpe ſolent Prophetæ, & præcipue beatus Dauid. uel aliter: cũ do cuerit Propheta creaturas ſuperius commemoratas, uocem quodãmodo emit- tere, ac fateri prouidentiam Dei, qua uniuerſa reguntur, ac continentur, tametſi & anima, & articulata careant uoce: modo prędicens, quomodo in omni gene ratione ſemper erunt aliqui, qui huiuſmodi creaturarum uocem intelligant, ſubdit: non eſſe loquelas aut ſermones alicuius idiomatis, per quos non au- diantur: hoc eſt non annuncientur, mutæ illę creaturarum uoces, de quibus dictum eſt. Quæ prophetia iam impleta eſt, quoniam ubiq; Gentium ſunt, qui intelligunt & annunciant prouidẽtiã Dei. In hac ultima tñ expoſitione uer bum: audiuntur: accipi debet pro audiẽtur, ut ſit tempus pro tempore. uel ideo fortaſſis pręſenti tẽpore uſus eſt, quia prophetę futura ueluti pſentia intuẽtur.

In ſole poſuit tabernaculum illic. Huius uerſiculi ſenſus talis eſt: ꝙ Deus habitationem Soli poſuit in cœlo. ait enim Moyſes de duobus magnis lumina ribus, ꝙ poſuit ea Deus in firmamento cœli, ut lucerent ſuper terram. Aliqui- bus etiam uiſum eſt, uerſiculum hunc recte conſtrui non poſſe: nos autem poſt dictionem tabernaculum, uirgulam ponentes, & dictionem quæ græce αὐτῷ habetur, non pro relatiuo, ſed pro aduerbio loci intelligentes, commodiſſime ordinem reddimus: poſuit Deus ac determinauit ſoli habitationem illic, ideſt in firmamento cœli: ita tamen ut ſuperflua ſit prępoſitio, in, quemadmodũ mul tis in locis obſeruauimus. Nam cum Græci ſexto caſu careant, & illius loco tertio utantur, dictio, Sole, hoc pacto, ſoli, apud eos eſt, & ordo traditus recte fie ri poteſt, ut diximus. Sol itaq; qui conſtitutum ſibi in cœlo habitaculum nunq̃ reliquit, diuinæ gloriæ ac prouidentiæ perpetuus eſt præco. Αὐτῷ

Et ipſe

E t ipſe tanq̃ ſponſus procedens de thalamo ſuo. Subintellige uerbum eſt. pulcher eſt, inquit, ſol, & decorus, radiorum fulgentiũ ſplendore, inſtar ſponſi exeuntis a' thalamo.

E xultabit ut Gigas ad currendam uiam, Hoc in loco etiam tempus poſitũ eſt pro tempore, futurum ſcilicet pro pręſenti. gaudet quippe ac lætatur Sol cõſtitutum ſibi iter percurrens, ac quaſi Gigas propriis uiribus fretus: ac ſi dicat, indefeſſus ſemper eſt Sol, tametſi iam tot annis mandato Dei inſeruiat.

Τοῦ οὐρανοῦ A' ſummo cœlo egreſſio eius, & occurſus eius uſq; ad ſummum cœli. Egreſſio ſeu exitus ſolis, eſt oriens, ſecundum quem matutinum atq; orientalem Horizontem aſcendit. per occurſum uero, occaſum eius intelligimus, ſecundum quem ueſpertinum Horizontem ſubit, unico die dimidium ſphæræ percurrens: quinimmo & totam ſphæram integro nimirum die ac nocte.

N ec eſt qui abſcondat ſe a' calore eius. Non eſt homo aliquis, inquit, aut locus: ita ut per locum elementa, per hominem animantia omnia comprehendantur. hoc etenim maxima admiratione dignum eſt, ꝙ tanto a' nobis Sol diſtans interuallo, illuminet & calefaciat. Ignis quippe iſte inferior, procul quidem illuminat, ſed non calefacit, niſi ad illum acceſſeris. Solis præterea pulchritudinem, robur, curſum, & utilitatem laudans Propheta, magnificam ac liberalem Dei potentiam omnibus manifeſtat. quidã uero allegorice hæc exponentes dicunt per cœlos quidem cœleſtes atq; incorporeos ordines intelligi, qui Deum aſſidue laudant: ut Eſaias & Ezechiel tradunt: qui audiſſe ſe illos referunt: uel homines illos, qui terrena tranſcendentes, prophetiæq; ac contemplationi Dei incumbentes in cœlum tendunt: & per firmamentum eos homines qui circa Mundi actiones ſtabiles ac conſtantes ſunt, & ad omnes calamitatum impetus infracti: & per diem rurſus, pręclaras illas cœleſtes atq; incorporeas poteſtates, quæ ſecunda dicuntur lumina: quæq; diuina mandata ſibiipſis mutuo deferunt, & renunciant: per noctem uero, hominem ipſum, ob carnalis nimirum craſſitudinis caliginem, quæ animam circundat. & quæ ſequuntur conſequenter prædictis exponunt. uerba autem illa: in omnem terram exiuit ſonus eorum: magnus Paulus in epiſtola ad Hebræos congrue ad Euangeliſtas atq; ad Apoſtolos tranſtulit, atq; eis accõmodauit. Illa uero: in Sole poſuit tabernaculum illic: hoc pacto per eoſdem exponuntur, dicentes: ꝙ Chriſtus in homine habitat: in eo inq̃ homine, qui uirtutum radiis corruſcauerit. Ego enim, inquit, & pater ad eum ueniemus, & manſionem apud eum faciemus. uel Chriſti tabernaculum, eſt aſſumpta humanitas: quam cum illic habitaret, poſuit in luce, degens ſub Sole: hoc eſt in aperto ac palam uiuens. & ipſe tanq̃ ſponſus. ſpecioſus enim, inquit, forma præ filiis hominũ: illuſtratus nimirum uirtutum radiis ac multiplicibus chariſmatum donis: qui etiam exultauit ut pro nobis curreret uiam ad mortem: atq; a' ſummo cœlo deſcendens in illud rurſum reuerſus eſt. Præterea etiam nemo ſe abſcondet a' calore ſermonũ eius: quia alii quidẽ uere calefient, alii uero uel illud ſaltẽ addiſcẽt, ꝙ ei omne genu flectit̃ cœleſtiũ terreſtriũ & infernoꝝ, ut dixit Apoſtolus.

Lex Domini

L ex Domini irrepręhenſibilis, conuertens animas. Sufficeret, inquit, ad pręſtandam nobis cognitionem de Deo, ipſa lex naturæ, quę magnitudinem pulchritudinem & ordinem rerum quæ creatæ ſunt, omnes homines docuit: uerũ hoc Deo ſatis non fuit, ſed ſcriptam etiam legem nobis tradidit, per quam de diuina prouidentia ac ſapiẽtia etiam doceremur. uariis autẽ nominibus legem uocat. Nam & legem appellat, ueluti quæ conuerſationem uitæ concinnat & conſtituit: & teſtimonium, quia peccatores conteſtatur: & iuſtificationẽ, quia quod iuſtum eſt docet: & mandatum, quia quæ agenda ſunt præcipit: & timorem, ueluti inexorabilem: & iudicium, quaſi ſententiam ferat & ſuffragiũ: quemadmodum latius diximus in pſalmo XVII. Lex itaq; Domini irrepręhenſibilis, & conuertens animas. Quid enim in ea eſt, quod accuſari poſſit, cum & ad animarum conuerſionem ſit poſita, & ex paruis maiora doceat?

T eſtimonium Domini fidele, ſapiẽtiam præſtans paruulis. Fidedigna ſunt hæc teſtimonia: quia a Domino ſunt. paruulos autem uel ætate dicit, quemadmodum uidemus accidiſſe in Daniel: cui puero adhuc data eſt ſapientia: aut ob humanæ ſapientiæ ignorantiam, aut etiam ob ſummam ſimplicitatem. omnibus enim his modis paruulus quis dici poteſt.

I uſtificationes Dñi rectæ, lætificantes corda. Nihil tortuoſum aut obliquũ habent: quinimmo ſumma hominẽ lætitia afficiunt, dum cauſas docent. uel rectas appellat iuſtificationes Dñi, quaſi quæ rectitudinẽ in omnibus operatur. Δικαιώματα

P ręceptum Dñi lucidum, illuminans oculos. Animę oculos intellige p quos corporis etiam oculos illuminabit: ita ut per prauas uias non incedant.

T imor Domini mundus, permanens in ſęculum ſęculi. Mundus ueluti qui accuſari non poſſit, aut uituperari. humanus enim timor accuſari ſolet & puſillanimitas appellatur. Timorẽ aũt hic eum intelligit Propheta qui perfectiorẽ hominem reddit, quiq; purus eſt ac mundus: quem quoties quis habet a beneuolentia Dei nunq̃ excidit. Initialis autem timor mundus nõ eſt, quia ex propriis naſcitur peccatis. uel mundus ideo dicitur hic timor, quia munditiæ eſt cauſa, & mundos homines reddit. Præterea alia eſt huius timoris ad alios differentia: humanus timor, aut ille quem initialem diximus, tempore ſæpe extinguuntur, nec perpetuo permanent: non ſic timor iſte perfectior, quẽ laudat Propheta, qui per totam uitã hominis extenditur: ut denotant illa uerba: in ſæculum ſęculi. uel ideo mũdus dicit̃, q̃a poſt aię purgatiõnẽ inaſcit̃: & pmanẽs, q̃a timor ille q̃ ad mũditiã puenit, eiicitur a dilectione. dilectio. n. inquit, foras pellit timorẽ: hic aũt timor, qui munditiam ſubſequitur, permanet in æternum. Ἁγνός

I udicia Domini uera. Ea enim ſola proprie omni prorſus errore carent. nã humana iudicia ſi ad ſummam & exactam diuinorum iudiciorum diſquiſitionem comparentur, erronea etiam eſſe apparebunt, propter humani nimirum intellectus infirmitatem.

I uſtificata in idipſum. Hoc eſt quæ uera pariter ſunt & iuſta. nam quod proprie uerum fuerit, illud etiam iuſtum erit. Ἐπὶ τὸ αὐτό

D eſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum multum. Hoc eſt ſupra

omnia huius mundi bona, quæ pretioſa ab hominibus reputantur: qui uero ab huiuſmodi materialium rerũ deſyderio procul fuerit, ille diuina iudicia: hoc eſt, legem Dei, quaſi famelicus, ſemper appetet, eiſq; nunq̃ ſatiabitur.

Et dulciora ſuper mel & fauum. Mellitis etenim fauis, qui & uiſu iucundi ſunt, & guſtu ſuaues, dulciora ſunt eloquia Dei. per pretioſiſſimas autem materias & per cibum ſuauiſſimum, deſyderium & dulcedinem diuinorum iudiciorũ demõſtrauit.

Etenim ſeruus tuus cuſtodit ea. De ſeipſo Propheta hoc dicit. uel in uniuerſum q͛ omnis q ſeruus Dei eſt, atq; ita p uirtuté affectus, neceſſario oĩa obſeruat quę ſuperius dicta ſunt. cuſtodit. n. poſuit pro eo quod eſt, amat atq; opat̃.

In cuſtodiendis illis retributio multa. Non in futura tantum uita ſed etiam in præſenti.

Τίς συνή σει Delicta quis intelliget. Quia prædictorum obſeruatio, e᾽ peccatorum abſtinentia proficiſcitur, quod difficillium ẽ, merito dubitat Proheta quis nam futurus ſit adeo ſapiens ad diſcernendum peccata, ut in ea nõ incidat: cum aliqua peccata ſint maxime latentia: ea pręcipue quę in animo conſiſtunt.

Ab occultis meis munda me. Occulta appellat peccata, quæ clam commiſſa ſunt: uel turpes cogitationes, quæ in animo uerſantur, pro quibus ardenter ſupplicat. nam quanto magis latent, tanto difficilius expelli ac ſuperari poſſunt. quippe cum ſumma ſecuritate animum noſtrum inquinent. manifeſta enim peccata facilius ſuperantur, niſi quis perditis prorſus ſit moribus. uel per occulta, peccata ea intellige, quæ per ignorantiam committuntur.

Et ab alienis parce ſeruo tuo. In alienis, inquit, peccatis parce mihi, cum no uerim Reges, Pontifices, Parentes, & Dominos, obnoxios eſſe ſubditorum, plebium, filiorum, & ſeruorum peccatis: quando nimirum ob illorum negligentiam deliquerint. uel ab alienis: hoc eſt, a᾽ peccatis quę fortuito ac caſu commiſſa ſunt & non electione: uel, ab alienis, hoc eſt, ab inimicis, tam uiſibilibus quam inuiſibilibus.

Ε᾽ὰν μή μου κατα κυριεύσω σι Si mei dominata non fuerint tunc irrepręhenſibilis ero. Si hæc, inquit, peccata me non uicerint, tunc perfectionem aſſequar. in præſentia enim tametſi legem obſeruo, timeo tamen a᾽ peccatis.

Α᾽μωμος Μεγάλης Et emundabor a᾽ delicto magno. Per magnum peccatum, ea intelligit quę ſuperius dicta ſunt: licet fortaſſis quibuſdam contemptibilia uideantur. mentis etenim inquinatio ſpiritum fugat, & neglectio eorum delictoꝝ quæ a᾽ ſubditis cõmittuntur, eandem condẽnationem, uel maiorem etiam, meretur.

Et erunt ut placeant eloquia oris mei. Tunc, inquit, preces meæ erunt tibi gratæ, atq; eas ſuſcipies: quando ſcilicet a᾽ prædictis omnibus mũdatus fuero.

Et cogitatio cordis mei in cõſpectu tuo ſemper. Subintellige uerbum, erit. niſi enim dediſcat cor meum turpia cogitare, tua certe, & ea quibus tu delectaris, nunq̃ conſiderabit.

Domine adiutor meus & redemptor meus. Tu enim mihi adiutor eris ut redimar, & redimes me a᾽ prędictis peccatis. uel, tu o᾽ Domine adiuuas me, in iis omnibus

in iis omnibus quę per uirtuté ago, & liberas me de omnibus periculis, in quę incido. Illud etiã aduertendum eſt, ꝙ uerba illa, ab occultis meis munda me, & quæ ſequuntur, omnibus poſſunt fidelibus accommodari.

¶In finem Pſalmus ipſi Dauid.

IN finem etiam hic Pſalmus inſcribitur, quia futura prædicit, & quæ finem habitura erant tempore Ezechiæ regis. nam cum Sennacherib Aſſyriorum Rex blaſphema illa uerba populo annunciari iuſſiſſet, dolens atq; id ęgreferẽs Ezechias, cucurrit ad templum Dei, ut in libris Regum legimus: & omnia Deo annuncians quæ acta erãt, aduocauit eum in auxiliũ. omnes auté Regis familiares, inter quos erat etiam Eſaias, ꝓpheta, animæ illius contritionem uidentes, quædam ad eum tunc uerba in ſententiam ac tenorem præſentis pſalmi locuti ſunt, orantes ſupplicationẽ Regis exaudiri. Illud autem cõſidera quomodo diuina gratia, Prophetæ noſtro non tantum ea reuelauerit, quę futuris fieri debebant temporibus, ſed ipſa etiam uerba, quæ ueriſimile erat, illius Regis domeſticos dicturos eſſe. Pſalmus, XIX.

EXaudiat te Dñs in die tribulationis. Nam cum Ezechias miſiſſet nũcios ad Eſaiam, hoc pacto ei locuti ſunt, dicentes: dies tribulationis atq; improperii.

Protegat te nomen Dei Iacob. Quod neglectum modo eſt, & blaſphematũ ab Aſſyriis. meminit auté patriarchę Iacob, qa & ille in magnis calamitatibus uerſatus eſt & periculis, & ab omnibus tandem Dei auxilio liberatus.

Emittet tibi auxilium de ſancto. Sanctum, Templum appellabant antiqui ꝙ aduentare illuc Deum credebant. Ἐξαπο-στελεῖ

Et de Sion tueatur te. Mons Sion dedicatus erat Domino: & ſenſus eſt. Deus qui habitat in Sion, illinc ueniet in auxilium tuum.

Memor ſit omnis ſacrificii tui. Quodcunq; ſcilicet in pacis tempore ut pius ac religioſus ei obtuliſti.

Et holocauſtum tuum pingue fiat. Per holocauſtum uictimam intelligit, quam totam atq; integram erat oblaturus. hæc, inquit, uictima pingueſcat. fiet autem pinguis, ſi libera ei paſcua dimittantur, quod erit, diſſoluta obſidione. per uictum itaq; pinguedinem, obſidionis etiam diſſolutionem fieri optat. uel, pinguefiat: hoc eſt, pingue reputetur & acceptum. holocauſtum Græca dictio eſt, ex nominis etymologia ſic dictum, ꝙ totum comburatur. ſacrificiorum enim alia in totum, alia autem in parte comburebantur: ueluti Omentum, Renes, Adeps, & alia huiuſmodi, ut habetur in Leuitico.

Tribuat tibi Dñs ſecundum cor tuum. Vt cor tuum optat. cor autem Propheta ſepe ponit pro anima, eo ꝙ prę cęteris aliis mẽbris cor ab anima inſpiretur. ſic etiam alibi accipitur: cor meũ & caro mea exultauerũt in Deũ uiuenté.

Et omne conſilium tuum impleat. Quodcunq; ſcilicet rectũ ac iuſtũ fuerit.

Lętabimur in ſalutari tuo. Speramus, inquit, ꝙ Deus ob tuam probitatem, præſtaturus tibi ſit ſalutem, teq; inſuperabilem redditurus: quo bene-

ficio & nos tecum pariter fruemur.

E t in nomine Dei noſtri magnificabimur. Nam ſi inimicos Deus conterit, formidabilis etiā erit Gentibus, hoc ſolo nomine: Deus iſrael: iuocatus: p quod nomen, & nos magnificabimur, ueluti exaudita inuocatione noſtra.

I mpleat Dn̄s omnes petitiones tuas. Orationi inſiſtunt & precibus, ob diuturnam ac conſtantem contritionem, atq; humilitatem Regis.

N unc cognoui quoniam ſaluum fecit Dn̄s Chriſtum ſuum. Hæc quaſi ab unoquoq; eorum tunc pariter comprecantium dicta ſunt, certitudine quadā ſalutis habita a' ſancto ſpiritu. Chriſtum autem Regem appellat ut unctum.

E xaudiet illum de cœlo ſancto ſuo. In cœlo habitabat, & in templo obumbrabat: atq; ideo aliquando e' templo, aliqn̄ uero e' cœlo illum aduocabant. Sanctum uero cœlum appellat quaſi ſanctificatum Deo ac dedicatum.

I n potētatibus ſalus dexterę eius. Salus illa, quę obuenit a' gr̄a Dei, fundata eſt in abūdātia quadā atq; exceſſu diuinę potētię: atq; iō nos cōfidere oportet, & inimicoꝝ apparatū nō timere, q̄q̄ immēſus admodū atq; intolerādus uideat̄.

H i in curribus & hi in equis. Hi qui circundant nos, in curribus & in equis ſunt, in quibus confidunt. eoſdem enim inimicos utrobiq; intelligit, tametſi repetat articulum: eſtq; hoc etiam Hebraicæ lingue idioma.

N os autem in nomine Dei noſtri inuocabimus. Nos autem, inquit, illud Dei nomen, quod ab inimicis exprobratum ac contumelia affectum eſt, in auxilium noſtrum inuocabimus: uel propter nomen Domini, quod ab illis ſpretum eſt inuocabimus Dominum adiutorem.

I pſi obligati ſunt & ceciderunt, nos autem ſurreximus & erecti ſumus. Superiora uerba, lamentationis ac planctus tempore prolata fuerunt: quæ ſequūtur poſt inuiſibilem Aſſyriorum cædem dicta ſunt: obſidione ſcilicet diſſoluta, omnibus gaudentibus, & Deum glorificantibus, atq; huiuſmodi uerba dicentibus. obligati enim ſunt & impediti potentia Dei, atq; in lætalem ruinam præcipites delati: nos autem qui in multo eramus timore, ſurreximus, animumq; & fiduciam recepimus.

Ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ D omine ſaluum fac Regem, & exaudi nos in quacunq; die inuocauerimus te. Quemadmodum nunc de manu inimicorum Regem ſaluaſti, ſic & in futurum ſaluato, cum ob proprias uirtutes, dignus ſit, qui a' te ſalutem conſequatur: & nos rurſum etiam exaudi, quotiens te inuocauerimus, quēadmodum nunc exaudiſti. His itaq; ſic dictis, pręſentis pſalmi expoſitionem de Ezechia perfecimus. Quidam congruere eum dicunt beato Dauid, cum in acie aduerſus inimicos conſiſteret, & cōſcriptum ab eo eſſe ex ſociorū perſona, qui cū eo aderāt. Congruit etiam unicuiq; fideli aduerſus Dæmones decertanti, ipſo nimirū corpore, pro anima preces porrigente. nam & Dęmones nomen Dei contempſere. per ſanctū autē, & per Sion, cœlū intelliges, ut ſępe dictū eſt. per Chriſtū uero. & Regem, quēlibet Chriſtianum, ut alibi p̄diximus. in curribus aūt & in equis Dęmones icedere dicūtur, ob eorū uelocitatē, & ob ſummū belli apparatū. Dici ēt pōt hic pſalm⁹ aduerſus inimicos nr̄os Barbaros, & ꝓ Regib⁹ nr̄is fidelibus.

Hic Pſalmus

☙ In finem Pſalmus ipſi Dauid.

HIc Pſalmus ſimiliter in finem inſcribitur, ueluti qui prophetiam cõtinet, quę Ezechiæ Regis tempore finem accepit. Aiunt enim ꝙ poſt eam ęgritudinem qua de illius uita deſperatum eſt, addito ei poſtmodum XV. annorũ uitę ſpacio, ut in libris Regum traditur, familiares ac domeſtici eius gratias Deo egerunt: quorum uerba ac uoces pręſens Pſalmus imitatur ac fingit. uitam enim, inqt, petiit a te, & tribuiſti ei. uel aliter: beatus Dauid futura ea eſſe pręnoſcẽs, præſentem Pſalmum pro Ezechia rege Deo obtulit. Pſalmus, XX.

DOmine in potentia tua lætabitur Rex. In illa nimirum potentia, quæ ei hactenus adiumento fuit, & in futurum lætabitur. ita enim credimus, ob recepta a te in præteritum beneficia. Δυνάμει

E t in ſalutari tuo exultabit uęhementer. Hoc eſt in ſalute, quam a te eſt conſecutus. Καὶ ἐπὶ τῷ

D eſiderium animæ eius tribuiſti ei. Vel uictoriam de hoſtibus, uel uitæ diuturnitatem, uel omne deniq; eius uotum.

E t uoluntate labiorũ eius non priuaſti eum. Quod ſuperius dictũ eſt, iterũ rępetit, quaſi oblectans ſe in gratiaꝝ actione. nã quod quiſq; animo cupit, hoc, ore etiam ac labiis petit. per uoluntatem autem hic petitionem intellige. Οὐκ ἐστέρησας

Q uoniam pręueniſti eum in benedictionibus bonitatis. Quoniam eum pręueniſti, & pręoccupaſti ſępius beneficiis tuis anteq̃ ipſe aliquid peteret a te. benedictionem hic pro beneficiis accipere debemus, quæ a Dei bonitate proficiſcuntur: & ideo dicit in benedictionibus bonitatis. Χρηστότητος

P oſuiſti in capite eius coronam de lapide pretioſo. Beneficia ei pręſtita commemorat: & in primis, donaſti illum, inquit, corona Regia.

V itã petiit a te & tribuiſti ei. Vt neq; ab inimicis interemptus ſit, neq; morbo confectus. utrunq; enim hoc ſermone intelligere debemus.

L ongitudinem dierum in ſæculum ſęculi. Non ſolum uitam dediſti ei, ſed eam etiam longam pręſtitiſti. Quod uero ait, in ſæculum ſæculi, Propheta proprie his uerbis uti ſolet, quãdo futurũ atq; indefinẽs ſæculum deſignat: tametſi aliquãdo aut longum aliquod temporis ſpaciũ, aut firmam atq; immutabilem deliberationem eodẽ ſermone demõſtret, ut hoc in loco: tu dediſti, inquit, ei uitam, uitam inq̃ longam, & longitudinem dierũ firmam ac ſtabilem. Nec tamẽ ab re fuerit, ſi uerba hæc, propter ęternam uitam dicta fuiſſe credantur. Εἰς αἰῶνα αἰῶνος

M agna eſt gloria eius in ſalutari tuo. Poſt diuinum hoc auxiliũ & beneficiũ a Deo acceptum: magnus, celeber, & conſpicuus apud omnes effectus eſt, ita ut legationes multę ab aliis Regibus ad illum uenirent, & dona ei plurima eſſent allata: quę omnia ob huiuſcemodi diuinam protectionem illi acciderunt.

G loriam & magnum decorem impones ſuper eum. Ampliori adhuc, inquit, gloria illum donabis, & maiora efficies, cum ob perſpectam in te animi eius uoluntatem, pergratus tibi ac chariſſimus ſit.

Ὅτι δώς αὐτῷ εὐλογίαν Quoniam dabis benedictioné in ſæculum ſæculi. Benedictio aliquãdo lau-
dem ſignificat, ut illud: benedic anima mea Dño: aliquando gratiam ſeu be-
neficium, ut illud: pręueniſti eum in benedictionibus bonitatis: aliquando par
ticipationem ſanctificationis, ut hic: aliquãdo blaſphemiam ac maledictionem
ut apud Iob: niſi in faciẽ benedixerit tibi: ad hæc, & ſalutationẽ ſignificat, ut in
quarto Regum, quando Hęliſeus dixit ad Giezi, ſi inueneris hominem non be
nedices ei, & ſi benedixerit tibi uir, non reſpondebis ei.

Lętificabis eum in gaudio cum uultu tuo. Symmachus à uultu tuo, hoc eſt
à protectione & cuſtodia tua. aſpicies enim in eum, & gaudio replebitur, uel
non ſimpliciter lætitiam habebit: ſed ſimul cum beneuolentia tua: & cauſam
adiunxit: quia ſynceram ſcilicet habet in te ſpem.

Quoniam Rex ſperat in Domino, & in miſericordia altiſſimi non cõmouebitur.
Non in exercitu amplius aut in diuitiis confidit, neq; in aliis humanis uiribus,
ſed in ſolo adiutore Deo: atq; ideo non cõmouebitur nec fluctuabit.

Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis. Manus Dei diuina eſt poten
tia, in quam incidere omnes eos optat, qui Deo maledicunt: inueniatur, in-
quit, ab illis ad ſupplicia & ad pœnas.

Dextera tua inueniat omnes qui te oderunt. Inueniat, hoc eſt, cõprehendat.

Ὅτι Quoniam pones eos ut clibanum ignis in tempore uultus tui. Combures,
inquit, eos igne iræ tuæ. per clibanum ignis, furnum intelligit, in quo coqui
ſolet panis. in tempore autem uultus tui, hoc eſt, in tempore uiſitationis tuę,
quando nimirum in eos ſeuere ac torue aſpicies. uultus enim, inquit, Domini
ſuper facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

Dominus in ira ſua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis, fructus eorum à
» terra perdes, & ſemen eorum à filiis hominum. Perditionem inimicorum
futuram prędicit, & pœnarum ſpecies connumerat: ꝙ ſcilicet ab ira Dei mo-
leſtati conturbabuntur, dubitantes ex omni latere: quodq; igne etiam crema
buntur, & fructus agrorum ipſorum etiam corrumpentur: & ꝙ tota deniq; eo
rum generatio peribit: ut ſatis indicant illa uerba: & ſemen eorũ à filiis homi-
num. per filios autem hominum humanam generationem ſignificat.

Quoniam declinauerunt in te mala. Omnia uero hæc patientur, quia moue
runt mala aduerſum te, & quia nomen tuum blaſphemant, & ſeruis tuis inſi-
dias tendunt, multiſq; eos damnis ac malis afficiunt.

Αἷς οὐ μὴ Cogitauerunt conſilia in quibus ſiſtere non potuerunt. Licet multa, inquit,
δύνωνται aduerſus te ac ſeruos tuos cogitauerint, huiuſmodi tamen cogitationibus im-
στῆναι morari atq; inſiſtere non potuerunt. deſtruẽtur enim eorum conſilia.

Quoniam pones eos dorſum. Dorſum poni dicitur qui fugit ac terga dat. ni
hil enim aliud corporis eius tunc, q̃ dorſum, hoc eſt, q̃ tergum uideri poteſt.

In reliquiis tuum pręparabis uultum eorum. Hoc per hyperbaton figurã
conſtruendum eſt, ſi ſententiæ tenorem ſeruare uoluerimus, hoc pacto: in re-
liquiis eorum pręparabis uultum tuum: ac ſi dicat, ꝙ neq; etiam ii ſaluabun
tur qui relicti ſunt & ſuperfuerunt à ſtrage belli, & qui in fugam cõuerſi ſunt,

ſed contra

ſed contra eos etiam, uiſitationem tuam pręparabis, adeo ut non poſſint eua dere:& hic quidem erit ſenſus ſi legas, in reliquiis tuum &c̃. uerũ quia dictio gręca σου poteſt intelligi, ut referatur ad pręcedẽtia, ita ut ſit lectio: in reliquiis tuis &c̃. Iuxta hãc lectionẽ, paulopoſt ſecũdã pſalmi expoſitionẽ tractabimus.

E xaltare Domine in potentia tua. In pſalmo VII. declarauimus quid ſigni ficet uerbum hoc, exaltare. eundem enim ſenſum habet hic uerſiculus, quem ibi ille: & exaltare in finibus inimicorum tuorum. Δυνάμει

C antabimus & pſallemus potentatus tuos. In fine pſalmi XII. declarauimus quid ſignificent hęc uerba cantare, & pſallere. Aliqui hunc pſalmum congruere aſſerunt ipſi beato Dauid, dicentes, ꝙ pro ſeipſo illum cecinit. quod ſi ſuſceperi mus, (nihil enim impedit,) exponi poterit, ut ſubiiciemus. Quod igitur in prin cipio pſalmi ait: in potentia tua lętabitur, & in ſalutari tuo exultabit: intellige mus dicta fuiſſe propter Chriſtum qui & potẽtia Dei eſt, & dicitur, iuxta Apo ſtolum, & Saluator. ipſe enim, ut ait Euangeliſta, ſaluabit populum ſuum. ad patrem itaq; dicit Propheta: Domine in potentia tua, & ad filiũ, in ſalutari tuo: hoc eſt in ea ſalute, quę per te humano generi data eſt. hoc pacto ẽt in ſequen tibus alia ad patrem, & alia ad filium referri debent. uere autẽ beatus Dauid, poſt mortem ſuam lętatus eſt, atq; exultauit, cernẽs ac contemplans diuinę in carnationis myſterium. nã ſi dum adhuc tenebris humanæ carnis indutus erat, animæ tamen ac mẽtis oculis futura proſpiciebat, multo magis huiuſmodi cor poris tenebris depoſitis, credendum eſt, eum purius ac perlucidius omnia ſpe culatum eſſe. & conſequenter ad prędicta, per cordis deſideriũ, intelligemus deſyderium uidendi incarnationem hanc diuinam: cuius typum ac figuram ui derat: & per uoluntatem labiorum, indeſinens ac perpetuum illud ſtudium canendi ac laudandi Deum, quo deſyderio nunq̃ fruſtratus eſt: canit quippe Deo aſſidue, fidelium omnium ore utens ac labiis. uitam autem petiit a Deo, & accepit, cum in ſummis ſępe periculis fuerit ac morti proximus, & demum precibus ſuis ad Deũ intercedẽtibus ab eo ſaluatus ſit. Magna eſt gloria eius in ſalutari tuo: hoc eſt, propter ſalutem illam, quæ a te eſt. magnam quip pe gloriam aſſecutus eſt beatus Dauid, cum ex eius radice ſalus noſtra pullu lauerit: unde maior ac celebrior apud omnes effectus eſt. lætificabis autem eum in gaudio cum uultu tuo: hoc eſt delectabis eum per filium tuum. uul tus enim ſeu facies patris, filius dicitur. Qui enim uidit me, inquit, uidit & patrem meum. per inimicos autem Dei, Iudæos intellige, Chriſti inimicos, quibus grauia imprecatur Propheta, prędicens hoc pacto quęcũq; poſtea paſ ſuri erant: & quorum ſemen iam prorſus deletum eſt: eorum dico, qui Chri ſtum crucifixerunt. nam qui erant iam per orbem diſperſi, illi Romanorum fla gellum euaſerunt. Pones etiam eos ut clibanum ignis in tempore uultus tui: hoc eſt in tempore filii tui, ut iam diximus: quæ res poſt aduẽtum Chriſti ac cidit. Ex illo enim tempore quo dixit Dominus ad Iudæos, tolletur a uobis re gnum &c̃. grauia aduerſus eos in dies cœperunt oriri flagella. In reliquiis tuis, hoc eſt in iis Iudæis, qui credidẽrũt in te filiũ Dei, & qui tibi relicti ſunt ut fide Δυναστείας

les, præparabis: hoc eſt, ornabis, & glorificabis genus eorum. Summa quippe gloria etiam hactenus Iudæis eſt, q; patres Apoſtolorum fuerint: tametſi ipſi per ſe inglorii ſint & abominabiles. Poſſumus & hunc pſalmum Regi noſtro fideli, accommodare, & aduerſus infideles Barbaros, quemadmodum diximus proxime præcedentem etiam accommodari poſſe.

¶ In finem pro auxilio matutino Pſalmus ipſi Dauid.

Ὑπὲρ τῆς ἀντιλήψεως

PRæſens Pſalmus manifeſtiſſime ad Chriſtum referendus eſt, & multa prædicit, quæ ad aſſumptam carnem & ad ſalutarem eius paſſionem pertinent, & iam finem ſuum conſecuta ſunt. Pro auxilio autem ideo inſcriptum eſt, quia ſupplicationem Chriſti continet, qua paſſionis tempore a patre auxilium petiit. Matutinum uero ſeu etiam, ut Græca dictio ſonat, orientale auxilium Propheta Chriſtum appellauit, qui mane atq; oriens uocatur: hoc eſt diei principium. uere enim nobis Dominus, ſedentibus in umbra mortis, non ſecus ac ſol quidam iuſtitiæ ortus eſt, ſeu lumen ſcientiæ. Quod autem ſupplicat, facit tanq̃ homo, ut nos orare doceret, in mortis tempore: quando quidem is etiam qui natura ipſa iuſtiſſimus eſt, propter inſuetam animæ ac corporis disiunctionem tunc temporis formidat ac perhorreſcit. Quidam uero præpoſitionem, pro, loco præpoſitionis, de, poſitam eſſe intelligentes, (ut alibi pleruq; reperitur,) aiunt pſalmum hũc de Chriſti paſſionibus conſcriptum eſſe. Chriſti enim paſſiones ſignificari dicunt, per auxilium matutinum: quia cõmemorato paſſionis tempore, mane illud, atq; oriẽs, quod diximus: hoc eſt, Chriſtus, maximum nobis auxilium præſtitit, deuicto per mortẽ propriã, illo tyrãno qui mortis antea imperium occupauerat. Pſalmus, XXI.

DEus Deus meus reſpice in me quare me dereliquiſti. Humanæ eſt formidinis ſermo, quo maxime Dei humanatio cõfirmatur, quodq; uerus ac perfectus homo fuerit Chriſtus, & naturali obnoxius timori. Reſpice me, inquit. Solent enim qui carnifici quempiam tradunt, oculos auertere. Quare dereliquiſti me? inquit. Atqui, nunq̃ diſceſſit Deus a Ieſu, ubi ſemel Dei filius ei unitus ac iunctus eſt: uerum præ ſumma formidine ſe derelictum putat. Niſi enim, inquit, tu apud te auxilium tuum continuiſſes, ego ſane mortem non timerẽ. De hoc Chriſti timore tradunt ẽt Euangeliſtæ, & q̃n orauit dicens: pater ſi poſſibile eſt trãſeat a me Calix iſte: & q̃n introducunt eum in cruce, p̃ntis uerſiculi uerba protuliſſe, dicẽtem: Deus Deus meus quare dereliquiſti me: hoc eſt, quare in hoc me timore reliq̃ſti, ſciens ſpiritũ quidẽ promptũ eſſe, carnẽ autẽ infirmam? uel quare me morti cõceſſiſti, ſciens q; ego nihil morte dignum fecerim?

L onge a ſalute mea uerba delictorum meorum. Reatus, inquit, peccatorum meorum procul ſunt a ſalute mea: hoc eſt nullo impedimento ſunt ſaluti meæ: quia nulla omnino ſunt delicta quæ cõmiſerim. iniquitatem enim, inquit, alibi ſcriptura, nullam fecit: mors autẽ eſt peccatiũ multa. u el aliter: ſubit Dñs, atq; accipit in ſe totius humanæ naturæ perſonã, ut cognatæ; & quare, inquit, me hominem

me hominem, hoc eſt, uniuerſam hãc humanã naturam dereliquiſti, ſinens eam opprimi a' morte? & cauſam infert: quia nimirum condemnationes meorum ſce lerum, procul ſunt a' ſalute mea. Nam cum his ego pariter elõgatus ſum a' te: q; ſi apud te eſſem, ſeruarer ſane' ab hac morte.

D eus meus clamabo die, & non exaudies, & nocte & non ad inſipientiam mihi. Hoc illo die accidit, quando comedit Paſcha cum diſcipulis. tradunt enim Euan geliſtæ, q; nocte illa orauit. & ueriſimile, immo ẽt credendum eſt, die etiã oraſ- ſe. Nec mireris q; ultimo loco id poſuit qđ præceſſit. ait enim, & nõ exaudies: & nocte: cum tamẽ clamorem nocte factum preponere debuiſſet, & tunc demũ inferre: & non exaudies. huiuſmodi. n. loquendi modi apud Prophetas frequẽ- ter cõſpiciuntur: quod ea nimirũ ratione factum eſt, ne ex ſe ipſis loqui, ſed quomodocũq; & quęcũq; audiũt, ita ea recitare uideantur, quẽadmodũ ſanctus ſpiritus in ipſis illa inſonabat. & in die, inquit, rogabo, ut tranſeat a' me tem- pus mortis, & non exaudiar. noui enim te ob humani generis ſalutem id face- re, pro qua ego etiam incarnatus ſum. Quidam per diem & noctem tempus ipſum crucis intelligunt. a' ſexta enim hora uſq; ad nonam tenebrę factæ ſunt, adeo ut tempus illud & dies & nox merito appellari poſſit: & intelligunt q; ro gauerit patrem ut dimitteret peccata iis, qui eũ crucifixerant, & q; exauditus non eſt, cum illi poſtmodum funditus exterminati ſint: & q; exauditus non ſit, in cauſa fuit, quia manifeſte illos nouerat eius reſurrectionem calumniaturos, & proprium auctores peccatum.

Hμέρας, καὶ νυκτὸς

T u autem Dñe in ſancto habitas laus Iſrael. Per ſanctum, filii perſonam in telligit, humanæ coniunctam naturę. ego enim, inquit, in patre & pater in me eſt. laus igitur populi Iſrael, Deus pater eſt, qui habitat in filio. Iudæi quip- pe, ſolos ſe cognoſcere Deũ gloriabãtur, tametſi nec iudiciũ facerẽt nec iuſtitiã, nec uirtutum ſemitas, ſectarentur. iis autem uerbis quibus patrem ait habitare in filio, demõſtrat q; filius & ſalutẽ hominũ optauerit, & aſſumpti corporis mor tem nõ recuſauerit. una enim atq; eadem eſt patri filioq; uoluntas.

I n te ſperauerunt patres noſtri, ſperauerunt & liberaſti eos, ad te clamauerunt » & ſaluati ſunt, in te ſperauerunt & non ſunt cõfuſi. Seipſum cũ afflictis cõ iungit, atq; ait: quẽadmodũ patres noſtri ſecundũ carnẽ, qui ante meũ aduẽtũ, in hac uita clari fuere, ſperauerũt in te: & clamãtes ad te in periculis, ex eis libe rati ſunt: ita ego illos imitatus, ac ueluti illorũ ſimilis, ſimiles etiam ad te effun dam preces. eſt autem Prophetarum mos, ut ad maiorem emphaſim, atq; ut intenſionem cordium ſuorum melius declarent, dictiones ac ſententias plerũq; repetant & inculcent. per liberationem autem a' periculis, ii qui in ſacris ſcri- pturis docti ac diu uerſati ſunt, non corporis ſolum, uerũ animę magìnis libera tionem intelligunt: quãdo ſcilicet anima dolores omnes ac ſupplicia generoſe ferens, nihil illinc in ſuo læditur propoſito. Hoc pacto ſanctos Martyres, tamet ſi occiſi fuerint, uiciſſe dicimus, & liberatos eſſe, propter inuictam nimirum ani mæ fortitudinem.

E go autem ſum Vermis & non homo. Hoc etiam ex perſona Chriſti dicit, ſe ipſum humiliantis.

ipſum humiliantis. hoc pacto beatus etiam Dauid, qui alioquin & Propheta erat & Rex, Canẽ ſe mortuũ appellabat, ut in libris Regum legimus. Quod ſi Dominus Ieſus qui ſine peccato erat, ſe ipſum adeo uilipendit, quid faciendũ nobis eſt, qui & peccatores & adeo inutiles ſumus? Quidã putãt uerba huius uerſiculi, dicta eſſe pp humanã Chriſti generationẽ, quę abſq; ulla uiri fuit cõiunctione: ut huiuſmodi uerbis illud nobis indicet, ꝙ queadmodũ Vermis e pluuia naſcitur deſuper in terrã ueniẽte, ita & Chriſtus ſuperno ſancti ſpiritus in uirginẽ aduẽtu ſit generatus. ob hãc igitur rationẽ Chriſtus, Vermis dicitur, q alia inſuper ratiõe dicitur ẽt, non homo, pp conceptionẽ illam nimirũ & generationem eius ſupernaturalem, quæ humanæ generationis ordinem non ſeruauit: uel aliter: quia Vermes in eſcam Piſcibus dari ſolent: dic ea ratione Chriſtũ Vermem appellari poſſe: quia eius caro, ſub qua, diuinitas ueluti occultus quidã hamus latebat, Inſtar Vermis facta eſt eſca, in capturã intellectualis illius ceti, qui in mari pręſentis uitæ uerſabatur. Nã cum cetus oſcitabũdus ad illam eſcam hiaret, latenti illic hamo diuinitatis penetratus eſt. Vel quia Vermis tametſi ſpecie exiguus ſit, materiã tñ corrodendo delet ac perdit, ita & Chriſtus licet aſpectu ac pręſentia exilis uideretur, contrarias tamen ac ſibi reſiſtentes Dæmonum atq; aliorum poteſtates diſperdidit.

Ἐξουθένημα O pprobrium hominum & neglectio plebis. Hęc uerba manifeſte prenũciãt ea quę paſſiõis tẽpore Iudæi cõtumelioſe aduerſus Dñm dixerũt, illudẽtes nimirũ & deridẽtes. opprobriũ aũt hominũ & neglectionẽ populi itellige, ut idẽ ſignificẽt. p hoĩes aũt hic Romanos milites itellige, & p plebẽ, populũ Iudęoꝝ.

Ἐξεμυκτήρισαν O mnes uidentes me ſubſannauerunt me, locuti ſunt labiis & mouerũt caput, ſperauit in Dño eripiat eum ſaluum faciat eũ, quoniam uult eum. Hæc apertiſſime inuenies ſcripta apud Matthęum. ait enim ꝙ ii qui pertrãſibãt blaſphemabant mouentes capita ſua, & alia dicentes, quæ illic ſequuntur.

Q uoniã tu es qui extraxiſti me de uentre. Viri copula uirginalia uentris clauſtra aperit. immiſſum enim ſemẽ naturaliter uuluam aperit, quæ deinceps cõcluſum illud cõtinet, donec fœtus perficiatur. ac demũ põdere grauata rurſum aperitur, & fœtũ labi permittit. in ſaluatore autẽ noſtro queadmodum conceptio abſq; ulla fuit uiri copula, ita & ꝓgreſſio fœtus ſupra naturã extitit: ipſa ſcilicet diuina ui fœtũ extrahente, & uirgineis clauſtris nullatenus apertis.

S pes mea ab uberibus matris meæ. Tu ab ipſo, inquit, lacte fuiſti ſpes mea, ex illo enim tempore cognoui ſpes meas omnes in uno collocatas eſſe: edoctus nimirũ à diuinitate mihi cõiũcta. ſcribit enim de Chriſto Lucas ꝙ puer creſcebat, atq; inualeſcebat ſpiritu, & replebatur ſapiẽtia, & gratia Dei erat cum illo.

I n te proiectus ſum ex utero. Procuratione tua, inquit, proiectus ſum ex utero, ueluti qui patrem in terra nullum habui.

Ἀπὸ γαστρός A uentre matris meæ Deus meus es tu. Statim, inquit, te Deum cognoui, edoctus ab ipſa diuinitate, ut prędictum eſt. à uentre autem dixit, uel quia in carne erat, uel qa egreſſus de uentre. hęc autem ex Chriſti perſona dicta ſunt. ego, inquit, Deus quidem ſum, & filius ęternus, ſed poſtq̃ mihi carnẽ in utero

uirginis

uirginis creatam aſſumpſi, ex tunc,o' pater tu Deus meus es.

N e diſceſſeris a' me, quoniam tribulatio proxima eſt,qm̃ nõ eſt,qui adiuuet me. De hoc etiam tradunt Euangeliſtæ, ꝗ cœpit triſtis ac mœſtus eſſe, & rurſus ꝗ Diſcipuli omnes relicto eo fugerunt.

C ircundederunt me uituli multi, tauri pingues obſederunt me. Per uitulos, plebeiã Iudęorum multitudinem intelligit, ueluti iuuentutem omni prorſus regula carentem: per tauros uero, pontifices, ſcribas & ſeniores populi, pp ætatem nimirum, & pręeminentiam: quos etiam pingues appellat, quia multis Dei donis præ cęteris fruebantur. ad hanc ſententiam facit quod alibi ait Moyſes: comedit,inquit,Iacob, & impletus eſt & recalcitrauit dilectus, impinguatus & incraſſatus eſt, & dereliquit Deum factorem ſuum.

A peruerunt ſuper me os ſuum ſicut Leo rapiens & rugiens. Quãdo congregati clamabant,tolle tolle crucifige eum.

Q uaſi aqua, effuſa ac diſperſa ſunt omnia oſſa mea. Per Chriſti oſſa,Apoſtolos intelligimus, ueluti firmantes ac continẽtes reliqua Eccleſię Chriſti membra. omnes enim tunc eo relicto aufugerunt,ut per Zachariam prophetam fuerat etiam prædictum. percutiam,inquit, paſtorem & diſpergentur oues.& per effuſionem, illorum a' ſe digreſſum & fugam ſignificat. Ω'σεὶ

F actum eſt cor meum quaſi cera liqueſcens in medio uentris mei. Liquefactum eſt cor meum,inquit,inſtar cerę. defecit enim & debilitatum eſt in afflictionum igne. per uentrem aũt,iuxta Gręci nominis ſignificationem, totã corporis concauitatem intelligit. Κοιλία

A ruit quaſi teſta fortitudo mea. In cõmemorato nimirum igne afflictionum infixa:unde exſiccata eſt illius efficacia.

E t lingua mea adhęſit faucibus meis. Quãdo uidelicet falſis teſtibus eũ accuſantibus,ipſe nihil reſpõdit, ſed tacebat:uel etiam quando in cruce ſitiuit.

E t in puluerem mortis deduxiſti me, Per puluerem,mortis ſepulturam intellige: quia qui in ſepulchro iacent, terra ac puluere inuoluuntur: ad quod ſepulchrum tu uolens,inquit, deduxiſti me,propter hominum ſalutem.

Q uoniam circundederunt me canes multi. Iudæos merito tauros ſuperius appellauit, ueluti qui iugo legis premebantur, tametſi ipſi legem tranſgrederẽtur: nunc autem Romanos milites iure etiam canes uocat, ueluti immundos ſecundũ legem:& præterea etiam ualde impudentes: qua ratione Dominus in Euangelio ad Cananęã dixit: nõ eſt bonũ ſumere panẽ filiorũ & dare canibus.

S ynagoga malignantium obſedit me. Inuidorum ſcilicet Iudęorum. Συναγωγὴ

F oderunt manus meas & pedes meos. Clauis nimirum perforantes.

D inumerauerunt omnia oſſa mea. Nudum me crucifigentes,atꝗ in cruce extendentes, ita ut oſſium meorum compagines a' quocũꝗ numerari poſſent.

I pſi uero conſiderauerunt. Hoc eſt curioſe, de me tunc ſuſpenſo, diſquiſiuerũt,nũquid filius Dei eſſem.Dicebãt.n.ſi filius Dei es, deſcẽde de cruce.

E t uiderunt me. Hoc eſt cognouerũt quis nam eſſem,cernẽtes nimirum uniuerſam creaturam mecum pati, tametſi duri adhuc permanſerint. Scribit enim Matthęus, Καὶ ἐπεῖδόν με

enim Matthæus, ꝙ Centurio & qui cũ eo erant, uidentes terręmotũ & alia quę contigerant, timuerunt ualde dicentes: uere filius Dei erat iſte. uel aliter: curioſe egerunt, ne auferrer de cruce à Diſcipulis meis. unde uiderunt ſeu inſpexerunt me: hoc eſt obſeruauerunt cum militum cuſtodia.

D iuiſerunt ſibi ueſtimenta mea & ſuper ueſtem meã ſortẽ miſerũt. Manifeſte hoc Ioannes Euangeliſta declarat dicens: Milites igitur ubi crucifixerunt Ieſum: ceperũt ueſtimẽta eius (& fecerũt quattuor partes, unicuiq; militi partẽ) & tunicã. erat autẽ tunica inconſutilis, tota deſuper contexta. Dixerunt igitur mutuo inter ſe, non ſcindamus eã ſed ſortiamur de ea, cuius erit: ut ſcriptura impleretur, ea nimirũ quę in hoc loco nobis tradita eſt per Prophetam: cuius uerba illic Ioannes diſtincte appoſuit. per ueſtimenta igitur indumenta illa intelligit, quę conſuta erant. & quę diuiſa fuerunt per milites: per ueſtem uero, tunicã illã inconſutilem, quæ ſupernę erat contexta, & ꝓ qua ſortẽ miſerunt.

T u auten domine ne longe facias auxiliũ tuũ à me, ad defenſionẽ meã cõſpice. His ſcilicet omnibus ſic ſe habentibus.

Μονογενῆ L ibera à frammea Deus animã meã, & de manu canis unigenitã meã. Per frammeã Romanos milites intelligit, qui frammeas, hoc eſt gladios & arma ferebãt: quos ẽt canes ea ratiõe appellat, quã ſupius diximus. ꝑ Leonẽ uero Iudęos, ob ſummã nimirum eorũ ſęuitiã, & quia mortẽ eius ſitiebãt, & quia inſidiis utebant᷑: quo nomine paulo ſuperius illos ẽt appellauerat. eoſdẽ etiã Vnicornes uocat, ueluti in unã tantũ Dei perſonã credentes. ſylueſtre autem animal eſt Vnicornis, & iuxta ſui nominis etymologiam, unũ tantum modo cornu geſtat in frõte. ſingulari uero numero frammeam Leonem & Canem dixit, conſiderato uniuerſo eorum genere per quod unuſquiſq; dignoſcitur. per unigenitam autem, animam ſuam intelligit, quaſi unicam ac ſingularem inter cæteras. quippe quæ ſola inter omnes alias peccatum non fecit, & quæ ſola Dei filium ſecum unitum in eadem habet perſona. De ſua autẽ humilitate ipſe etiã ĩ Euãgeliis dixit: diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde. Quare aũt huiuſmodi preces fundat iã diximus, & qualẽ etiã liberationem animæ perquireret.

N arrabo nomen tuum fratribus meis. Animaduerte quomodo diuinus ſpiritus quędã ut iam facta cõmemorat, ueluti qui futura ea eſſe pręuidebat: quędam uero tanq̃ futura: atq; hoc ex lege prophetiæ. per nomen autem Dei, nomen paternitatis intelligit. Deum enim olim ſemper fatebantur Iudæi, ſed patrem filii non cognoſcebant. huius autem uerſiculi prophetiam impletam eſſe legimus apud Ioannem: apud quem Chriſtum dixiſſe legimus ad patrem: maniſeſtaui nomen tuum hominibus. per fratres autem Apoſtolos intelligit, quemadmodum & alibi poſt reſurrectionem eos appellauit mulieribus, illis dicens: ite & nunciate fratribus meis.

I n medio Eccleſiæ laudabo te. Neq; enim Apoſtolos tantum priuatim docuit: ſed in Iudæorũ etiã Synagogis palam ac libere locutus eſt, narrans nimirũ Dei patris magnalia. hanc autẽ prophetiã hodie etiã manifeſte adimpleri uidemus, dum Chriſti Euangelium & priuatim & publice in Eccleſiis legitur.

Qui timetis

Q ui timetis Dominum laudate eum. Veluti iam exauditus a' patre, hortat' cæteros fideles ad gratiarũ actionẽ: & primo fideles ex Gẽtibus, ad quos poſt reſurrectionem ſuam Apoſtolos primũ miſit: (eũtes enim, inquit, docete omnes gentes:) quoſq; nunc Propheta ob ſummã eorum uirtutem timentes Dominũ appellauit: quemadmodum alibi etiam appellat Petrus in actibus Apoſtolorũ dicens: uiri Iſraelitæ & qui in uobis timent Deum. uerum quia Eccleſia fideliũ non ex Gentibus tantum, ſed etiam ex Hebræis cõſtituta eſt, hos pariter ad glorificandum Deum urget dicens.

O mne ſemen Iacob glorificate eũ. Omnes qui ex Iudęis fideles ſunt. omniũ enim tribuum progenitor fuit Iacob.

T imeat eum omne ſemen Iſrael. Per ſemen Iſrael utrunq; genus ſupra cõmemoratum intelligit, Gentiles nimirum & Iudęos, qui fideles ſunt. omnis enim qui Chriſtum cognoſcit, uere Iſrael appellatur, cum Iſrael, interpretetur, mens uidens Deum. Iubet igitur ut Deum laudemus, utq; eum ſemper ueluti omnipotentem timeamus. uel, cæteros Iudæos iubet, ut eum timeant ueluti allaturum eis exterminationẽ ob furorem ac rabiem, quam erga illius filiũ demonſtrarunt.

Q uoniam non ſpreuit neq; moleſtam habuit deprecationem pauperis. Nõ moleſtę illi fuerunt preces, quas ei obtuli & pro Dæmonis profligatione, & pro ueſtra uictoria. ſeipſum etiã pauperem Chriſtus appellat, & propter carnis exiguitatẽ, & quia pecuniis, & omnibus aliis externis bonis carebat. Οὐδὲ προσώχθισε

N ec auertit faciem ſuam a' me. Hunc loquendi modum declarauimus in pſalmo duodecimo.

E t dum clamarem ad eum exaudiuit me. Statim, inquit, clamans ad eum exauditus ſum.

A' te laus mea. Tunc ſcilicet quãdo uox e' cœlo delata eſt dicẽs: hic eſt filius meus dilectus in quo cõplacui: & alibi: & glorificaui & iterũ glorificabo. Παρὰ σοῦ

I n Eccleſia magna confitebor tibi. Per confeſſionem hoc in loco laudationẽ intelligit. eſt autem uere magna, fidelium Eccleſia, quæ ad ultimos uſq; terrę fines peruenit: uel quia ex magnis ac ſummis uiris conſiſtit. Aſſidue aũt Chriſtus in medio Eccleſiæ patrẽ laudat, per Euãgeliũ ſuũ. & ſuperius quidẽ Iudęorum ſynagogam Eccleſiam appellauit, (niſi illic fortaſſis per Eccleſiam, ſingulares fidelium Eccleſias ubiq; locorum exiſtentes intelligas,) nunc autem dẽ ipſa uniuerſali Eccleſia loquitur. Ἐξομολογήσομαί σοι

V ota mea reddã in cõſpectu timentiũ eũ. Per uota, promiſſiones Deo factas intelligit: q; nimirum & narraturus eſſet nomen patris, & illud laudaturus.

E dent pauperes & ſaturabuntur. Ii ſcilicet qui eouſq;, religione ac pietate pauperes fuerant: uel etiam humanis diuitiis. pauperes enim ſunt, ueri omnes Chriſtiani: qui tamen ſpiritualem cibum Euangelicę comedunt doctrinæ, qua uere alitur atq; augeſcit anima.

E t laudabunt Dominum qui exquirunt eum. Quia ob humani generis ſalutem proprio filio non pepercit. exquirit autem Deum ille qui per ſemitam Οἱ ἐκζητοῦντες

mandatorum

mandatorum eius graditur, quibus recta ad illum uia perducimur. uel aliter: comedent fideles Saluatoris corpus, cum quo & ſanguinem eius bibent: & ſatu rabūtur, ſancto nimirum repleti ſpiritu, hymniſq; & laudibus in mēſa illa Deū extollent: ita ut uerſiculus ſuperior, non ſolum prophetiam contineat de Euangelio, ſed de myſtico etiam menſæ illius ſacramento.

V iuent corda eorum in ſęculum ſęculi. Ait enim Dominus in Euāgelio: ego ſum panis uitę: & rurſus ſiquis manducauerit ex hoc pane, uiuet in ęternum: cu ſtodiens uidelicet pariter mandata. per cor aūt, totum hominē intelligit: eo ꝙ illa pars cęteris oībus partibus in quouis animante, uitæ ſit magis particeps. licet moriantur, inquit, reſurgent tamen in uitam æternam.

M eminiſcentur & conuertentur ad Dominum uniuerſi fines terrę. Reminiſci aliquem dicimus de re olim pręcognita. ex his igitur uerbis illud nobis denota tur, ꝙ cognitio Dei in hominibus naturalis eſt, tametſi erroris nebula quæ erat in omnibus Gentibus, cognitionem illam obtegeret atq; occultaret: uerum ubi diſſipata eſt illa nebula, & illuceſcere cœpit ſol iuſtitię Chriſtus, reminiſci ſtatim cœperunt creatoris, & ad ipſum conuerſi ſunt. uel, reminiſcentur in paſſiua ſignificatione intellige, ꝙ memores erunt. ex ui enim Gręci uerbi uterq; poteſt ſenſus elici: ita ut ſit ſententia: ꝙ digni efficientur, quorū Deus reminiſcatur: tametſi eouſq; repulſi ac neglecti fuiſſe uiderentur. illud etiam conſidera, quomodo ordinate atq; appoſite, uerbis Propheta uſus eſt: nam cum primo dixerit reminiſcentur, deinde conuertentur intulit, ac demum adorabunt.

E t adorabunt in conſpectu eius uniuerſæ familię gentium. Atqui nec uniuer ſi fines terræ crediderūt, neq; oēs Gētiū familiæ, uerū qa in oēm terrā Euāgeliū & ad oēs Gētes penetrauit, a totto partē ſignificat: queādmodū alibi cōtra, totū a parte. & aliter: p familias, quas iuxta Græci nominis uim, parētelas potius di cere poſſumus, cognatiōes intelligit. Manifeſtū uero ē ꝙ de oībus nationib⁹ plu rimi q inter ſe cognati erāt, Chriſto crediderūt, & p ipſum, patrē adorauerunt.

Πατριαὶ

Quoniam Domini eſt regnū & ipſe dominabitur gentium. Ipſe.n. eorū Rex eſt & Dñs, iuxta illud: poſtula a me & dabo tibi gentes hæreditatē tuam, & poſſeſſionē tuā terminos terrę: & iō adorabūt eū a Dęmonis tyrānide liberati.

M anducauerūt & adorauerūt omnes pingues terræ. Per pingues terræ diuites itelligit: diuites inq pietate & religiōe, qui antea pauperes fuerāt: ut p̄dixim⁹.

I n conſpectu eius cadent omnes qui deſcendunt in terram. Adorabunt eū mortales omnes, qui in terram reuoluūtur: quia poſt cōmunem omnium reſur rectionem, omne genu ei flectetur ſecundum Apoſtolum: alii nimirum ſponte ſua, ac libenti animo: alii uero inuiti & cum timore.

E t anima mea illi uiuit. Ipſe.n. eſt qui eam uiuificat, quiq; a peccato occidi eā nō ſinit: hoc aūt & de patre intelligi poteſt & de filio. uel aliter: uiuit, inquit, anima mea Deo, ueluti quæ actiones ſuas oēs ad eū dirigit, queādmodū cōtra: Dęmoni dicitur mortua, qn̄ ad prauas illius ſuggeſtiones immobilis p̄manet.

E t ſemen meum ſeruiet ipſi. Semen, inquit, meum Chriſtus, patri meo ſeruiet. p ſemē, omnes filios intelligas, q ei p Euāgeliū generati ſunt, & quos ipſe

ut, inquit,

ut, inquit Apoſtolus, patri ſuo ſubiecit.

A nnũciabitur Domino generatio uentura. Cognoſcetur a' Deo, inquit, generatio fidelium ex gentibus: quæ uentura eſt in diebus incarnationis filii eius.

E t annũciabũt iuſtitiã eius populo q naſcet. Ii qui p fidẽ generati ſunt, annũciabũt eã poſteris, & hi ſucceſſiue aliis. Iuſtitiam uero ideo appellat, quia humani generis inimicũ deſtruxit, q iniuria illud ſemper ac damno affecerat.

Q uem fecit Dominus. Hoc eſt, quem ſibi populũ conſtituit cum antea Dei populus non diceretur: quinimmo repulſus erat & exoſus. uel aliter: quem fecit, hoc eſt quem creauit. & quod dictum eſt annunciabitur Dño generatio uẽtura, quidam aliter expoſuerunt, dicentes: prophetiam illic contineri de Gẽtilibus illis, qui in Hieruſalem quęrebant uidere Dñm. ſcribit.n. Ioannes acceſſiſſe eos ad Philippũ, qui erat a' Bethſaida Galileæ, & interrogaſſe eum, dicentes: Domine uolumus uidere Ieſum: & Philippum deinde id dixiſſe Andreæ: & utrunq; eorum demum id ſimul retuliſſe ad Ieſum: & Ieſum reſpondiſſe, q uenerat hora ut glorificaretur filius hominis. Ecce quomodo Chriſto Domino annunciata eſt ab Apoſtolis generatio illa Gentilium: illi nimirum Græci, qui exeuntes & accedentes ad Ieſum, exordium quaſi ac principium fuere Gẽtiliũ omnium, qui in Chriſtum erant credituri.

¶ Pſalmus ipſi Dauid,

H Vnc Pſalmus ſanctus ſpiritus beato Dauid ex perſona fideliũ qui ex Gentibus fuere conſcribendum mandauit. Pſalmus, XXII.

D Ominus paſcit me & nihil mihi deerit. Ipſe enim Dominus in Euãgelio ait: ego ſum paſtor bonus. qui cũ primos fideles ex Gẽtibus quaſi oues, præruptis in locis errabundos inueniſſet, ad ouile ſuum duxit eos ac pauit: pro quo beneficio eorum quiſq; a' Propheta noſtro introducitur in gratiarum actionem Deo canere ac dicere: Dominus paſcit me, atq; ideo nullus eſt mihi timor q poſt hac neceſſarium aliquid aut opportunum deficiat. Ποιμαίνει

I n loco herbarum ibi me collocauit. Conſtituit me, inquit, in loco ubi erant optima herbarum paſcua. perſiſtit enim Propheta in paſcendi metaphora. herba autem & aqua de qua inferius dicet, ubertatem gregi præſtant: & ſenſus ẽ: q uberrimum ei pabulum Dominus ad ueſcendum dedit. uel, per locum quidem Eccleſiam, per herbas uero, uireſcentes uirtutibus fideles intelligit. uel, p herbam Chriſtianorum fidem intellige, quæ ſemper renouatur ac uireſcit. Gentium enim fides conſenuit & aruit ut fœnum. uel, per herbarum paſcua, uirtutes morales, per aquam uero requietis, pacatiſſimum contemplatiuæ philoſophiæ confugium ſignificat. Εἰς τόπον χλόης

S uper aquam requietis educauit me. Hoc propter baptiſmi lauacrum dictũ eſt, cuius aqua emundati, laborẽ omnem & pondus peccatorum proiicimus, ac deinceps requieſcimus. Qua propter Dñs dicebat: uenite ad me oẽs qui laboratis & onerati eſtis & ego requieſcere uos faciam. uel aliter: p aquã fluenta illa intellige uiuificæ Chriſti doctrinæ, de quibus in primo pſalmo dictũ eſt, in expoſitione illius uerſiculi: quod plãtatum eſt ſecus decurſus aquarum. Ἀναπαύσεως

Animam meam

A nimam meam conuertit. Ab Idolorum errore.

D eduxit me ſuper ſemitas iuſtitię. Per iuſtitiam hic uniuerſalem illam iuſtitiam intelligit, quę omnes complectitur uirtutes. per ſemitas uero alias particulares uirtutes, quę ad illam tendunt. ipſe enim Dominus incarnatus, has nobis uias aperuit,& p eas ingrediens, re ac uerbis dux nobis itineris factus ē.

p ropter nomen ſuum. Propter hoc ꝗ Chriſtianus uocor: uel, ne nomen ſuũ ob mala noſtra opera ab infidelibus blaſphemetur.

N am & ſi ambulauero in medio umbrę mortis, non timebo mala, quoniã tu me„ cum es. Vmbra mortis labor ille eſt, qui in quocũq; reperitur periculo, quique ob doloris acerbitatem, quę morti perſimilis eſt, umbra mortis eſſe dicit. Mala uero, tentationes ſunt & calamitates. eſſe etiam Dominus dicitur ac conuerſari cum Chriſtianis, eo modo quo ipſe declarauit dicens: ecce ego uobiſcũ ſum omnibus diebus uſq; ad conſummationẽ ſeculi. uel aliter: umbra mortis eſt uita pręſens. nam quemadmodũ mors animam ſeparat a' corpore, ita & pręſens Mundus amatores ſuos ſeparat a' Deo: quod ſi quis cum Deo eſt, erit etiã Deus cum eo.

V irga tua & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt. Virga eſt qua errantes corrigimus, baculus uero, quo puſillanimes innituntur. ſenſus eſt, tu & peccantes correxiſti, laborantesq; ac labantes ſtabiliſti, & utroq; pacto nobis opẽ tuliſti. Illud autem animaduertendum eſt, ꝗ Gręca dictio παρεκάλεσαν non tãtum ſignificat conſolata ſunt, ſed etiam aduocauerunt: unde Paracletum aduocatum & conſolatorem interpretamur. ordo igitur ſic fiat: ipſa duo hęc, uirga nimirum & baculus, aduocauerunt me: hoc eſt admonuerunt. nam qui aliquem admonet, aduocat eum & trahit ad id quod confert. quidam uero p uirgam & baculum Crucem intellexere. ex duabus enim partibus, Crux componitur, quarum rectam, baculum dicunt: a' quo erecti ſumus, cum in errore iaceremus: trãſuerſam uero, uirgam eſſe aiunt, per quam percuſſit Dominus ac confregit Dęmones. ſolent enim qui ualide percutiũt ex tranſuerſo ictum inferre, ut grauiorem plagam infligant. pręponi autem dicunt uirgam baculo, quia primo, Cruce tyrannum deſtruxit, & eadem poſtmodum nos redemit: ita ut ſenſus ſit: ꝗ Crux tua ad pietatem me, & ad religionem aduocauit. & aliter: uirga quidem pro Dei iudicio ſumi poteſt, & baculus pro prouidentia: quorum utrunq; nos ad ſalutem aduocat.

p araſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos qui tribulant me. Non ſolum ut prędixi me beneficiis affeciſti, ſed & ſpiritualia etiam oblectamẽta donaſti, quę per menſam hic ſignificantur. hanc autem in conſpectu, inquit, inimicorum meorum paraſti, ut uidentes dolore tabeſcerent: uel aduerſus eos, hoc eſt contra id, quod cupiunt. illi. n. mœrore me ſemper ac triſtitia magis afficere ſtudẽt. uel per mẽſam, futurorũ bonorum fruitionẽ intelligit, quam pręparauit Deus diligẽtibus ſe: uel altaris menſam, in qua cœna myſtica illa iacet, uel etiã uirtutem moralẽ: & per oleum quod mentẽ impinguat, contemplationem earum rationum intellige, quę in mentibus inſunt.

Impinguaſti in

I mpinguaſti in oleo caput meum. In oleo nimirum ſpiritualis gratiæ:& per caput mentem ſeu intellectum intellige, ueluti contentum a' continente. Gratia enim Spiritus impinguat & hilarem reddit mentem. fortaſſis etiam unctionem olei Baptiſmatis prædicit: aut unguẽtum illud, quo Dominus a' muliere unctus eſt: in quibus omnibus per caput, totum hominem ſignificat.

E t calix tuus inebrians me, q̃ optimus eſt. Poculum, inq̃, Euãgelicorum ſermonum, quod me ebrium reddit. excedere enim me facit a' priori pertinacia, ut pote' potẽs cõtra inimicos. uel aliter: poculum incruenti ſacrificii intelligit. Τὸ ποτήριον σου ὡς κράτιστον

E t miſericordia tua perſequetur me omnibus diebus uite meę. Perſequetur, hoc eſt, ſequetur me, ita incedentem nimirum, & fugientem errores. uel perſequetur, hoc eſt, perquiret me & non diſcedet. Καταδιώξει

E t ut inhabitem in domo Domini in longitudine dierum. Perſequetur aũt me, ut tutus in protectione Dei habitem. uel per domum Dñi Eccleſiam dicit, & congregationem fidelium, in qua habitat Dominus, & iis apparet, qui Deo digni ſunt: & ſenſus eſt: ego & diuina miſericordia dignus cenſebor, & protegar a' Deo, & fidelis permanebo. uel aliter: dabitur mihi in longitudine dierũ, hoc eſt per totam uitam, ut inhabitem in domo Domini. Et aliter: calix cognitio Dei eſt, miſericordia autem eius, miſericors nimirum Deus filius, qui per incarnationem ſuam, ſemper nos perſequitur, donec omnes cõprehendat, qui ſaluandi ſunt. Domus etiam Domini eſt eius regnum, in quo reſtituũtur oẽs ſancti: per longitudinem uero dierum, æternam uitam intellige.

Pſalmus ipſi Dauid primæ ſabbatorum.

H Ic pſalmus inſcriptionem habet: primæ ſabbatorum: hoc eſt, illius diei, qua Chriſtus reſurrexit. illam.n. diem prędicit quam Euangeliſtę, primã ſabbatorum manifeſte appellarunt: tametſi in fine de aſſumptione etiam Chriſti tractet. illud tamen obſeruandũ q in Gręca lectione, unam ſabbatorum legimus, quod Latini interpretes paſſim, primam, dixerunt. Pſalmus, XXIII. Τῆς μιᾶς σαββάτων

D Omini eſt terra & plenitudo eius. Ex quo nimirum de ſepultura reſurrexit, & Diſcipulis apparuit, dicens, data eſt mihi omnis poteſtas, in cœlo & in terra: ex illo ſane' tempore, quo hæc acciderunt, Chriſti effecta eſt omnis terra, quæ antea ſub Dęmonum poteſtate detinebatur: & ubiq; terrarũ, pro Idolis templa Deo erecta ſunt, prædicatione fidei ad uſque terræ fines dilatata. plenitudo autem terræ homines ſunt, qui eam habitant, & implent. a' toto autem partem ſignificauit. neq; enim omnes crediderunt Euangelio, neq; Chriſti omnes effecti ſunt. appellatione autem terrarum inſulas omnes pariter cõpræhendit. nam & ipſe, terræ partes ſunt.

O rbis terrarum, & uniuerſi, qui habitant in eo. Hoc ad præcedentis dicti interpretationem conſequitur. nam quod ſupra terram dixit, hic orbẽ terrarum appellauit. & aliter: licet nec tota terra, nec omnes Domini effecti ſint, a' fidelibus tamen omnia Domini eſſe reputantur: qui certiores facti ſunt Creatorem

illum ac Dominum eorum eſſe.

Ipſe ſuper maria fundauit eam, & ſuper flumina præparauit eam. Sciendum eſt, ꝙ magnus Baſilius, ſolum Domini imperiũ pro fundamento terrę, eſſe dixit, non aquã, neq; aliud quidpiã: per præſentem autem uerſiculũ oſtendi rãtum, quis nã ab initio creationis Mundi, aquę ſitus fuerit: ꝙ ſcilicet terræ aqua iniaceat, & quaſi cuſtodiat & cõtineat, nec ab eius defluat ſuperficie: iuxta quẽ ſenſum congruentius fortaſſis legendum eſſet, quod Græca littera nõ denegat. Ipſe in manibus fundauit eã, & in fluminibus pręparauit eam. ipſam uero aquã non ab re & mare & flumina a' Propheta appellatam fuiſſe conſtat, ob aquarũ in eis multitudines, cum & abyſſum eam Moyſes appellauerit, ob eius profunditatem. ſpiritus enim Dei, inquit, ferebatur ſuper abyſſum. Ioannes autem Chryſoſtomus dictum hoc, ait, illud potiſſimum demõſtrare: ꝙ aquæ toti terræ ſubiaceant inſtar fundamenti: & nihil mirum: ipſe enim Deus eſt, qui hanc ab initio fundauit. omnia enim, inquit, per ipſum facta ſunt. Admirandam aũt fundationis rationem exaggerans Propheta, una hæc complicauit: ꝙ fundauit eam, ſuper maria, & quod ſtabiliuit ſuper flumina. tu uero hoc non in uniuerſum intellige. Nã alioquin inferior eſſet aqua, uerum Moyſes inferiorem eſſe terram docuit: unde manifeſtum eſt, hoc dictum eſſe reſpectu certæ partis aquarum. in multis nãq; terræ concauitatibus, & cauernoſis locis ſubter currũt partes quædam maris, quas maria appellauit. De fluminibus apertiſſimũ eſt, ꝙ ſub terra longo interuallo ferantur, & tandem emergant. Admirandum uero eſt, quomodo non conſideant tanta terræ pondera. omnes enim montes in huiuſmodi aquis ſtabiliti ſunt, & tamen in his fundata permanet terra ſolo factoris ſui mandato contenta. præparauit autem, hoc eſt, ornauit.

Quis aſcendet in montem Domini aut quis ſtabit in loco ſancto eius? Hoc de ſacerdotibus puto prędictum fuiſſe, ut deſcriberet, quales eos eſſe oporteret. per montem uero Domini, cõmune unicuiq; templum intelligas, ob ſummam eius excellentiam & conſpicuam omnibus claritatem, ſic dictum, & quia aduerſis undiq; flatibus inimicorum fidei circunflatur: & per locum ſanctum, altare quod in conſpectu Dei eſt. Conſidera etiam prophetici ſermonis diligentiam. aſcendet enim, inquit, ea ratione, quia ante templi ingreſſum, nonnulli in eſſe gradus ſolebant. Quidam per montem Domini, ſublimitatem earum intelligunt uirtutum, quas in Euangelio Dominus obſeruari iuſſit: & per locum ſanctum, cœleſte, ac promiſſum nobis regnum. uel aliter: per montem ſanctum, ſublimen de Chriſto theologiam intellige, rectorumq; morum & diuinæ incarnationis ſcientiam.

Innocens manibus & mundo corde. Superioris uerſiculi uerba per interrogationem a' Propheta formata ſunt, ad quorum reſponſionem pręſens ſubſequitur uerſiculus: & per manus quidem actiones ſignificat, per cor uero, cogitationes: ille, inquit, aſcendet, & ſtabit, cuius & actiones irrepręhenſibiles, & cogitationes una puræ fuerint, ac mundę: quaſi aſcenſurum illum neget, aut permanſurum, qui huiuſmodi non fuerit: tametſi aliter uideatur. conſidera etiam quomodo

etiam quomodo utraq; hæc pariter cõiunxit, opera ſcilicet, & mentem. alterum enim ſine altero non probatur.

Qui non accepit in uano animam ſuam. Qui a' Deo animam ſuam propter uanum aliquod non accepit: hoc eſt, ut uana pertractet. uel, qui anima ſua, quę ad bona opera fuit creata, ad praua uſus non eſt. Ἐπὶ ματαίῳ

Nec iurauit in dolo proximo ſuo. Hoc eſt qui non peiera uit. nam is qui peierat dolo agit, uel ut liberetur cum debeat, uel accipiat, quod ei non debetur. Similes etiam ſententias habuimus in pſalmo XIIII. ubi inuenies latius de iuramento pertractatũ, in illo uerſiculo: qui iurat proximo ſuo & nõ ſpernit.

Hic accipiet benedictionem a' Domino. Benedictonem, hoc eſt, gratiam, ſeu diuinum aliquod donum, in pręſenti uita præſtitum: hic uir, inquit, qui in actionibus ſuis probus, & in cogitationibus mundus fuerit, quiq; ab inanibus rebus ſeipſum ſegregauerit, & non peierauerit aduerſus proximum ſuum, accipiet benedictionem &c.

Et miſericordiam a' Deo ſalutari ſuo. In futuro nimirum tempore. unuſquiſque. n. etiam qui maxime iuſtus habeatur, miſericordia Dei indiget: qui, ſi cõpaſſionem ſuam non cõmiſcuerit Deus, non iuſtificabitur in conſpectu eius oĩs uiuens. Quæ nam enim, ulla ſunt opera, quæ cœlorum regno condigna ſint?

Hæc eſt generatio quærentium Dominum. Generatio illa, inquit, quæ ſic uixerit, ut docuimus, merito appellari poterit generatio uirorum quęrentium, hoc eſt, diligentium Dominum. qui enim diligit, quærit.

Quærentium faciem Dei Iacob. Deus Iacob Deus pater ab Hebręis putabatur, facies autem patris, filius: qui uidit me, inquit, uidit, & patrem meum. Patriarchæ autem Iacob frequentius in pſalmis Propheta meminit, ut XII. tribuum patris. uel aliter: quærentium uidere Deum in futuro ſæculo, quando facie ad faciem illi eum uidebũt, ut inquit, Paulus, qui digni fuerint, ut uideãt.

DIAPSALMA.

Tollite portas principes ueſtras. Ex hoc loco Propheta, ſaluatoris in cœlum aſſumptionem prædicit, & Angelos, qui ei in terra miniſtrabant introducit, cũ eo ſimul aſcendere, præireq;, ac iubere aliis Angelis, qui cœlorum aditum ſeruabant, ut tollerent portas. ordo autem uerborum ſic fiat: uos principes, tollite portas ueſtras: hoc eſt portas, quibus præ eſtis & quarum eſtis principes: nec dixerunt, aperite, ſed tollite: ſummam nimirum glorię incompręhenſibilitatem, illius ſignificantes, qui cœlum erat ingreſſurus. per portas autẽ ipſam cuſtodiam intelligere debemus. Ἄρατε

Et eleuamini portę æternales. Cuſtodia ipſa æterna eſt, eo q; Angeli cuſtodes æterni ſunt. uel ideo ęternales dicit, quia ab æterno nunquam antea apertæ fuerant. clauſis enim ianuis deſcenderat Dominus in terram, clam cœleſtibus omnibus poteſtatibus.

Et introibit Rex gloriæ. Rex gloriæ Chriſtus dicitur & Dominus gloriæ, ueluti qui ſummam aſſecutus eſt gloriam, & qui eam aliis præſtat, & qui aliorũ omnium, qui gloriam aſſecuti ſunt, rex eſt, & Dominus.

Quis eſt iſte rex gloriæ? Introducit Propheta portarum principes ad hęc uerba dubitare, ueluti, qui ſolum Deum ſcirent eſſe Regem gloriæ, quem in tribus perſonis, ſupercœleſtia habitare loca arbitrabantur. uel aliter: carnis ac corporis amictus eos fecit obſtupeſcere: quo circa īterrogāt, & uiciſſim audiūt.

Dominus fortis & potens, & Dominus potens in prælijs. Dominus hic eſt, inquiunt, ille, quem noſtis, fortis, ac potens: ac rurſus, Dominus potens in prę-lijs. hac autem replicatione ad maiorem illos cognitionem adducunt, ac pariter uictoriam laudant, quam retulerat Dominus de tyranno, quem in certamine deuicerat: & cruce, quaſi haſta quadam, iaculatus tranſfixerat.

Tollite portas principes ueſtras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Principes portarum ſecundi cœli: hoc eſt firmamenti, auditis iis, quæ à præeuntibus Angelis dicta fuerant, ſummo gaudio ac lætitia affecti, & de humani generis ſalute exultantes, ſtatim pręcucurrerunt, eadem & ipſi mandantes alijs principibus primi cœli, quod eſt ſupra firmamentum.

Et quis eſt iſte Rex gloriæ? Eodem modo iſti dubitant, atq; ideo eadem interrogant, & audiunt.

Τῶν δυ-νάμεων Dominus poteſtatū ipſe eſt rex gloriæ. Dominus, inquit, potens qui alijs potentiam præſtat. uel, qui poteſtatibus imperat: hic, inq̄, ille eſt, quem annunciamus eſſe Regem gloriæ. Scire oportet q̧ Iudæi tam præſentem pſalmum, q̄ proxime ſuperiorem, congruere dicunt illis Iudæis, qui captiui fuerunt in Babylone. & priorem quidem, quaſi in eorum reditu, iucunda narrare, hunc autem ob triſtia quæ captiui patiebantur conſolari eos, ac docere, ne locum illum Babylonis ægreferrent, cum omnis terra Dei ſit, & poſſit unuſquiſq;, ubicunq; gentium fuerit, placere Deo. uerum conuincuntur huiuſmodi interpretes, maniſeſte decipi, uel ex ipſo pſalmorum ordine, cum alioquin ille poſt præſentem potius collocari debuiſſet: ueluti ea annuncians, quæ poſt captiuitatem accidiſſent: nec ſolum ex ordine, ſed ex ipſis dictis. oſtendant enim illi nobis quæſo, ubi miſericordia cum eis per totam uitam permanſit ut in pręſenti habetur pſalmo, & quas nam æternales portas haberet Hieruſalem, quæ hic nominantur, ne cætera alia omnia commemorem.

¶ Pſalmus ipſi Dauid.

Quidam dicunt beatum Dauid conſcripſiſſe hunc pſalmum in ſupplicationis atq; orationis ſpeciem ad Deum: eumq; omnibus inter calamitates atq; anguſtias, Deum inuocantibus, cōgruere: ac docere qūo ſupplicare debeamus. nihil tamen uetat, quin dici poſſit beatus Dauid pro ſeipſo eum præcipue protuliſſe cum ab inimicis oppugnaretur. Pſalmus. XXIIII.

Οὐ μὴ αἰσχυνθείην εἰς τὸν αἰῶνα Ad te Domine leuaui animam meam. Leuaui hoc eſt eleuaui, erexi, à terrenis nimirum eam rebus attollens, in quibus nulla mihi eſt ſalus.

Deus meus in te confido non confundar in ſæculum. Vel præſens dicit ſæculum uel futurum: uel in ſæculum non confundar pro nunq̄.

Neq; irrideant

Neq; irrideant me inimici mei. Quicunq; illi ſint uiſibiles uel inuiſibiles. Irridebunt autem ſi ſuperauerint me.

Etenim uniuerſi qui te ſuſtinent, non confundentur. Suſtinent poſuit pro expectant, ut pleriſq; in locis facit. ita enim interpretatur Aquila. Nam qui te adiutorem ſuſceperit, non confundetur.

Confundantur iniqua agentes ſuperuacue. Alii caſu quopiam, aut infortunio iniqua agunt, alii ob naturæ infirmitatem. Quicunq; igitur alias ob cauſas tranſgrediuntur, ii ſuperuacue iniqua agere dicendi ſunt, hoc eſt, nulla ratione, ſed præ ſumma malitia, quales erant uiſibiles atq; inuiſibiles inimici, qui aduerſum beatum Dauid pugnabant. ſine cauſa enim atq; inaniter pugnatur cum eo, qui nullam alteri iniuriam inferat.

Vias tuas Domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me. In his duobus uerſiculis eandem ubiq; dicit ſententiam, ut ſæpenumero facere ſolet, cum deſyderii atq; affectus ſui intenſionem cupit demonſtrare. uiæ autem & ſemitæ Dei ſunt omnia quæcunq; ei placent. per eas enim ſecurus, nec iam amplius uagabundus incedit, qui quæ Deo placita ſunt perficit. rogat Propheta edoceri ſe à Deo ea diligenter: quia qui id promerentur à Deo omnia addiſcunt, quæ agenda ſunt. Quidam per uias & ſemitas, diſpenſationes atq; adminiſtrationes rerum eſſe intelligunt, ad quas diuina ſe extendit prouidentia, ita ut quærere à Deo Prophetam his uerbis intelligamus, quo nam modo omnia gubernentur: ut per actiones nimirum contemplatio diligentior conſequatur. & per uias quidem uniuerſaliora, per ſemitas uero magis particularia intelligit mandata: quæ omnia tametſi in libris diuinis ante didiciſſet, optat tñ reipſa, atq; operationibus melius addiſcere, ut coactus quodãmodo à Deo ea operari, experimento deinceps cognoſcat, quod ſola prius ratione didicerat.

Deduc me in ueritatem tuam. Ne humanis cogitationibus ſeducar alia pro aliis eligendo. Ὁδήγησον

Et doce me ꝙ tu es Deus ſaluator meus. Atqui Deum ſuum eum eſſe ſciebat, & tamen adhuc doceri cupit: tunc autem addiſcet, quando ab inimicis fuerit liberatus. Nam tunc ſine controuerſia manifeſte demonſtrabitur, quod in ſolius Dei auxilio fretus, liberatus ſit, præter omnium opinionem, nullo hominum illi opem ferente. Ὅτι

Et te ſuſtinui tota die. Re ipſa ac factis, ut dixit, inquit, doce me, quod tu es Deus, qui ſaluas me, & ꝙ te uere ſuſtinui, ac adiutorem expectaui, & deceptus non ſum. Quod uero ait, tota die, ſępenumero Propheta ponit pro, ſemper, quẽadmodum & illa uerba in ſæculũ. uel aliter: Hebræi, tota die, ponunt, pro toto uitę tempore. noctu enim cũ dormimus, uiuere non uidemur. Hæc autẽ iuxta hiſtorię ſenſum dicta ſunt. Iuxta anagogem, poſſunt hæc de Chriſto intelligi, cuius incarnationem ipſis quaſi oculis ſpiritus, præuidens Propheta, & melius tamen intelligere cupiens, rogat uerius, ac ſyncerius ſibi uias illas, ac ſemitas demonſtrari, per quas incarnandus Deus erat inceſſurus. ueritas etiam Chriſti doctrina eius eſt, quam addiſcere optat Propheta. ego enim, inquit, ueritas

ſum: & alibi, ueritatem dico uobis. doce igitur me, inquit, ueritatem hanc: poſt quæ uerba, ſtatim ſiſtendum eſt: & quod deinceps ſequitur, quaſi aliud principium per ſe legendum, hoc pacto: tu, inquit, Deus hæc doce me. Tu enim es ſaluator meus, quemadmodum uel tuo edoctus ſum nomine: Ieſus quippe diceris, quod nomen ſaluator interpretatur:& uere Prophetam noſtrũ Ieſus ſaluauit, quando in infernum deſcendens illinc eum eduxit. te igitur, inquit, ſemper expecto, & non deſpero. Aduertendum eſt tamen, ꝙ iuxta huiuſmodi ſenſum non legendum eſt, doce me, ꝙ tu es Deus meus, ſed doce me, quia tu es Deus meus. Græca enim dictio ὅτι utrãq; habet ſignificationem.

R eminiſcere miſerationum tuarum Domine, & miſericordiarum tuarum quæ a' » ſæculo ſunt. Memento, inquit, ꝙ a' ſæculo, hoc eſt, ſemper, & natura tua, miſericors es, & miſerator: & quia in lectione Græca dictio, miſericordiarum, eſt in quarto caſu, miſericordias ſcilicet, annota indifferentem uerbi huius conſtructionem apud LXX. tam cum ſecundo, q̃ cum quarto caſu: uel fortaſſis eoſdem caſus ſeruarunt, quos in Hebraica inuenerunt lectione: uel fortaſſis ea ratione id factum eſt, quia antiqui licentius caſum ponebant pro caſu, ut ſæpenumero factum inuenimus. Illud autem aduerte, ꝙ uerba hæc ad Deum, non ut ignarum, aut obliuioſum dicta ſunt: ſed quia ignorare uidetur Deus, atq; obliuiſci, qñ ad defenſionem, aut in auxilium noſtrum tardius uenit.

D elicta iuuentutis meę, & ignorantias meas ne memineris. Conſydera quomodo beatus Dauid perfectior admodum effectus, pro delictis ſupplicet a' ſe in iuuentute commiſſis: & nos tamen huiuſcemodi, hæc minime cogitamus. ſed quare non ſupplicat pro ſcienter a' ſe commiſſis peccatis? quia ſcilicet quæ ignoranter commiſſa ſunt, ſola oratione delentur, iſta uero maiori indigent pœnitentia: factis nimirum, atq; operibus.

S ecundum miſericordiam tuam memento mei tu. Quemadmodum miſericordia tua multa eſt, ita & tu in multa miſericordia memento mei. uel in miſericordia tua memento mei, hoc eſt, miſerearis, non ut punias.

P ropter bonitatem tuam Domine. Quia natura, inquit, bonus es, tametſi præter uoluntatem tuam ob peccata noſtra etiam punias.

Χρηϛὸς B onus & rectus Dominus. Bonus quidem, ut miſericors, rectus autem, tanq̃ qui delictorum pœnas exigit. rectum enim hic in iudicando intelligit.

P ropter hoc legem dabit delinquentibus in uia, diriget manſuetos in iudicio. Quoniam miſericors eſt, & rectus, legem dabit peccatoribus: hoc eſt peccatores legi ſubiiciet, & caſtigabit delinquentes in uia, hoc eſt, in hac uita, quã ideo uiam appellat: quia omnes per eam, non ſecus, ac per uiam tranſeunt. diriget autem manſuetos, ne ſeducantur. in iudicio, hoc eſt, cum diſcretione, quaſi dignos, qui dirigantur. uel aliter: legem dabit, hoc eſt, legem ſtatuet peccatoribus. Ad æquiſſimum autem legiſlatorem pertinet leges ferre, quibus non tam puniantur, qui peccant, q̃ dirigantur. Hęc etiam iuxta Anagogem ad Chriſtum referri poſſunt, qui peccatoribus illam uiã ſtatuit, qua ipſe gradiebatur: ut per eam incedentes amplius non peccent: quiq; etiã manſuetos direxit, dum

D ocebit mites uias ſuas. Hoc de Chriſto,ac de eius Diſcipulis manifeſte di/ctum eſt. mites enim erant Chriſti Diſcipuli,ueluti qui ei non aduerſabantur. diſcite a' me,inquit,quia mitis ſum, & humilis corde. docuit autem eos Chri/ſtus uias conuerſationis ſuæ, dum eos ſpectatores & comites ſibi eſſe uoluit.

V niuerſæ uiæ Domini miſericordia & ueritas exquirentibus teſtamentum eius

» & teſtimonia eius. Per uias hic ſola Legis mandata intelligemus,quę iis, qui ſcriptam Legem ſeruant, pro miſericordia & ueritate habenda ſunt: cum manifeſtum ſit, Deum miſericordia commotum, ea ſtatuiſſe mandata:& cum uera etiam contineant: utpote quæ a' uero Deo ſunt condita. Legem enim & Teſtamentum appellauit, & Teſtimonia. Teſtamentum quidem ſeu potius iuxta Græci nominis uim, diſpoſitionem: quia illam diſpoſuit ad filios Iſrael. Teſtimonia uero, quia in his conteſtatus eſt, quæ futura erant: quemadmo/dum in XVIII.pſalmo declarauimus.quod ſi de Chriſto intelligamus, facilis eſt interpretatio. omnes enim uiæ conuerſationis Chriſti in terra, miſericor/dia ſunt,& ueritas,iis qui nouum eius teſtamentum exquirunt:hoc eſt,iis,qui doctrinæ eius credunt & teſtimoniis,quæ a' Prophetis de eo prædicta ſunt. In omni enim uita ſua Chriſtus,&benefaciēs miſerebatur,& docēs uera pdicabat.

P ropter nomen tuum Domine & propitiare peccato meo,multum eſt enim. Καὶ ἱλά-σθητι
Superflua eſt hoc in loco coniunctio,&: idioma hoc eſt etiam linguæ Hebrai/cæ, quod multis in locis reperitur. ait igitur: quia miſericors appellaris,& bo/nus, propter hoc quæſo propitius eſto peccato meo, quod antea commiſi:mul/tum eſt enim, ſi ad eam mundiciam comparetur, quam præſtare debuiſſem. ad Chriſtum etiam referri potiſſimum poſſunt hæc uerba, qui Agnus Dei ap/pellatur, qui tollit peccata mundi.

Q uis eſt homo qui timet Dominum? Rarus ſane', ꝙ ſiquis inueniatur, au/di, quæ retributiones ei promittantur.

L egem ſtatuet ei in uia, quam elegit. Diuerſæ enim uiæ ſunt eorum, qui ſaluantur, hoc eſt,diuerſæ uitæ,ac conuerſationis rationes. alia enim ratio uitę eſt hominum in commune uiuentium:alia eorum,qui ſolitariam uitam degūt: alii etiam agendi uitam deligūt: alii cōtemplandi:alii uero aliam: omnes tamē huiuſcemodi rationes ad Deum ducunt, & quancunq; ſibi elegerit is, qui ti/met Dominum,in ea Dominus illi erit præceptor, & docebit,quid agēdum ſit, ut declarauimus. timorem uero nō ſimplicem intellige,ſed cordi infixum.

A nima eius in bonis demorabitur. Soluta enim a' corpore,in illis erit bonis, quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, &c̄.

E t ſemen eius hæreditabit terram. Pergrata erat Iudæis liberorū procrea/tio: atq; ideo huiuſmodi pollicitatione ad uirtutem eos pellicit, promittens ꝙ ii,qui Deum timuerint, filios habituri ſint, illius terrę hæredes, quam ipſi poſ/ſidebant.ſemen etiam pro doctrina intelligitur, & per illam,ii rurſus, qui edo/centur:& ſenſus eſt: ꝙ non tantum ipſe ſaluabitur, ſed ꝙ ii etiam filii, quos iuxta eandem habuerit morum ac ſpiritus rationem, terræ manſuetorum hęreditatem conſequentur.

Κραταίωμα κύριος τῶν φοβουμένων αὐτὸν

F ortitudo eſt Dominus timentium eum. Robur ac murus.

E t teſtamẽtum eius manifeſtabit eis. Lex, inquit, Domini, eis declarabit, ꝙ Deus eſt fortitudo timentium ſe. Ita enim Lex omnibus pollicetur. uel Teſtamentum ponit ꝓ quocunq; diuino documento, quod docet, quæ agenda ſunt: nec tantum, quæ agenda, ſed ipſa etiam diuina myſteria: quod domini lex iis, pręſtare ſolet, qui mundi, ac puri ad eam acceſſerint.

O culi mei ſemper ad Dominum, quoniam ipſe euellet de laqueo pedes meos. Oculos animæ intelligit, quos intentos, inquit, ſemper habeo ad Deum. noui .n. ꝙ ipſe ſolus pedes meos a' laqueis extrahet, & ab iuiſibiliũ inimicoꝝ iſidiis.

Μονογενὴς

R eſpice in me & miſerere mei, quoniam unigenitus & pauper ſum ego. Quo modo dicatur Deus reſpicere, ſupra in aliis pſalmis diximus. ſed quare ſe unigenitum appellat, beatus Dauid? non ne multos habuit fratres? uerum hac dictione ſæpe utitur Propheta, pro ſolitario, ſeu ſolo, & unico: quaſi ſolus eſſet, & ab aliis deſtitutus. alibi ẽt hac dictiõe abutitur Propheta, dicens: & de manu canis unigenitã meã. pauperẽ ẽt ſe appellat, ueluti mũdano oĩ ſpoliatũ auxilio.

T ribulationes cordis mei multiplicatæ ſunt. Cordis tribulationes dicit: quia ſiue a' malignitate hominum, ſiue a' cogitationibus & ab animi paſſionibus, afflictiones omnes ſemper deferuntur ad cor.

D e neceſſitatibꝰ meis erue me. Ab iſortuniis, quę me angũt & uim mihi iſerũt.

V ide humilitatem meam & laborem meum. Per humilitatem, iuxta hiſtorię ſenſum, corporis ac uirium infirmitatem intellige, aduerſus tantam inimicorum potentiã. ſed iuxta ſpiritualem intellectum, ſummã expone animæ contritionem. ſimili modo per laborem, iuxta primũ ſenſum, corporis defatigationem intellige, quã perpeſſus eſt, cũ fugiẽs inimicos, multis in anguſtiis uerſaretur: & iuxta alterũ ſenſum, laborẽ eũ intellige, quẽ ex abſtinẽtia, ex ſtabilitate ſua, ex terreno accubitu, atq; ex cęteris aliis uirtutũ operationibus ſuſtinebat.

E t dimitte omnia delicta mea. Præterita nimirũ, a' quibus poſtmodum abſtinui. illud aũt cõſydera quomodo nõ ſolũ abſtinere oportet a' peccatis, ſed multa ẽt humilitate opus eſt, & labore ad hoc, ut plene cuipiam peccata remittantur.

V ide inimicos meos qm̃ multiplicati ſunt. Tam ſenſibiles q̃ intellectuales.

E t odio iniuſto oderunt me. Neq;.n. uiſibiles inimicos meos iniuria aliqua affeci, neq; damnũ, aut calumniã in eos intuli: ſimiliter neq; inuiſibiles: quia ſi peccaui, non illos, ſed me ipſum læſi. Reſtat igitur ut nullam aduerſum me odii occaſionem habeant: ſed totum quod eſt, ex ſola oriatur inuidia.

C uſtodi animam meam. Ne incidat in eos: per animam autem corpus ſimul intellige. ea enim eſt, quæ corpus moderatur.

E t eripe me. Si aliquãdo cecidero. uel aliter: cuſtodi animã ab inuiſibilibus nimirũ inimicis, & eripe me: a' ſenſibilibus ſcilicet, qui corpus meum in poteſtate ſua habere perquirunt.

N on confundar quoniam ſperaui in te. Sciens, inquit, ꝙ qui ſperant in te, a' concepta ſpe non fruſtrantur, (ut dictum eſt in principio pſalmi,) oro ne confundar, cum & ipſe ſperauerim in te.

Innocentes

I nnocentes & recti adhæſerunt mihi, quia ſuſtinui te. De præteritis rebus eſt ſermo. alibi enim ait: & te expectans non ſum confuſus: multos, inquit, ad æmulationem attraxi, ac perſuaſi, ex iis, quæ mihi contigiſſe uiderant, te ſolum uerum adiutorem eſſe, ac minime fallacem: unde etiam adhæſerunt mihi: hoc eſt, mecum lege amicitiæ colligati ſunt: quoniam recte ſentiens, te expectaui. ſed quinam ſunt hi? quicunq; ſcilicet innocentes, probi, & recti: hoc eſt iuſti. propter hoc itaq; exaudi me, ut per me alii pariter tibi gratias agant.

L ibera Deus, Iſrael ex omnibus tribulationibus ſuis. Cum abunde, ac ſatis pro ſeipſo orauerit Propheta, demum pro populo etiam ſupplicat, qui ſecum pariter affligebatur. neq; enim tantum tunc angebatur populus quando regnante beato Dauid Philiſtæi irruebant, ſi cõceſſerimus illo tempore compoſitum fuiſſe hunc pſalmum, ſed & antea cum fugaretur a' Saule, & poſtea etiã tempore Abſalonis, quando multi propter ipſum opprimebantur, quos nunc Iſraelem appellauit, ueluti ab eo deſcendentes: nec tamen præter rationem fortaſſis fuerit intelligere, ꝙ ſeipſum Propheta Iſraelem appellet, ea ratione, ꝙ ab illo genus trahebat: & ſi lubet, poteris etiam ad Chriſtum orationem hanc referre, ut ab eo petat Propheta, ꝙ iis præſto ſit, qui propter eum a' fidei hoſtibus affliguntur. Iam enim prædiximus, ꝙ Chriſtiani recte Iſrael dici poſſunt: illi nimirum, qui Chriſtum Deum per fidem uident. Iſrael enim, ut diximus, interpretatur, mens uidens Deum.

¶ Pſalmus ipſi Dauid.

HVnc pſalmum beatus Dauid eo tempore conſcripſit, qñ Saulem fugiẽs, apud Philiſtæos cõmoratus eſt. In aliquibus tñ congruere etiam iis uidetur, qui captiui poſtea in Babylone detenti ſunt. Sciens autem Propheta Deum uere iuſtum eſſe, illud ante omnia conatur demonſtrare, quomodo cauſam ipſe iuſtiſſimam foueret, inimici autem iniuſtam. Pſalmus, XXV.

I Vdica mihi Dñe, quoniam ego in innocentia mea ingreſſus ſum. Tametſi omnia, inquit, noueris, Iudica mihi tamen adhuc magis: hoc eſt, examina cauſam meã. in hoc enim confido, ꝙ hactenus in innocentia mea conuerſatus ſim. per innocẽtiam uero longanimitatem, ac patientiã ſuam intelligit. multis enim iniuriis affectus ſum a' Saul, & tamen iniuriam in eum nullam retuli, tametſi ſæpius potuerim, quemadmodũ ex Regum hiſtoria perſpicere licet. Κρῖνον με

E t in Dño ſperãs, non infirmabor. Et ſperans, inquit, in Dño ab hac ſententia non decidam: quinimmo inualeſcet ſemper magis, ac cõfirmabitur hęc mea opinio, ob ſummã ſpem, quã in ipſo habeo. hæc autẽ uerba ad inimicos dirigũtur.

P roba me, & tenta me. Non, ut extollens ſe, hoc dicit, ſed ueluti duo hæc rogans, atq; obſecrans, probari nimirum de præteritis uitæ ſuę actionibus: hoc eſt, examinari, & exquiri earum rationem: & tentari: hoc eſt, experimentũ ab ab eo ſumi in futurum, an ita ſe geſturus ſit, ut olim geſſerat.

V re renes meos, & cor meum. Renes concupiſcentiam ſignificant. per cor

uero iram:

uero iram.ure,inquit:hoc eſt,proba:eo nimirum pacto,quo aurifices aurũ probant.neq; enim ego,aut regnum concupiui,aut in Saulem iniurias ullas retuli.

Q uoniam miſericordia tua ante oculos meos eſt. Ita diſpoſitus ſum, inquit, quia coram oculis meis miſericordiam illam tuam propoſui, quam omnibus iis præſtas, qui patienti animo, aduerſa omnia ſuſtinent.

Εὐχαριστία E t placui in ueritate tua. Cum de cæteris uirtutibus ſuis tractare intendat, quas in progreſſu pſalmi ponit, prius ſermonem temperat, & Deo gratias agit, q; in reliquis uirtutibus per illius ueritatem profecerit. In lege enim tua, inquit, pollicitus es, eorum te miſerturum eſſe, qui tibi placerent. Miſericordia igitur tua, & ueritas tua, horum omnium bonorum mihi cauſa extiterunt. & deinceps uirtutes has ſuas commemorat.

N on ſedi cum concilio uanitatis. Hoc eſt, cum iis, qui ad nugas, aut ad intempeſtiuos ſermones conueniebant, aut ad fabuloſa eloquia.

E t cum iniqua agentibus non introibo. Cum iis, qui mutuo inter ſe aut qui aduerſus ſaulem inſidias diſponunt. uериſimile autem eſt tentatum ſæpenumero eum fuiſſe ab aliquibus de coniuratione.

O di Eccleſiam malignantium. Congregationem & conuentum prauorum omnium. prauos enim quoſcunq;, malignitatis nomine comprehendit.

E t cum impiis non ſedebo. Per impios, hic Philiſtæos intelligit,apud quos exul fuit: quorum conuerſatione tamen abſtinebat. uel non ſedebo: hoc eſt, diu non commorabor.

L auabo inter innocentes manus meas. Antiqui quando conteſtari uolebant ſe alicuius ſceleris eſſe innoxios, coram multitudine manus lauabant: ut ſcilicet ex illa manuum mundicia, animæ puritatem ſignificarent: quemadmodum feciſſe legimus Pilatum in Chriſti nece. ait igitur Propheta: ego una cũ aliis innocentibus uiris lauabo manus meas, conteſtans me ſcelerũ omnium, quæ dicta ſunt, innocentem eſſe.

E t circundabo altare tuum Domine. Propitiatorium quidem, interius erat apud Hebræos, altare uero extra uelum. hoc autem altare ob innocentiam ſuam Propheta hoſtiarũ,ac miniſtrorum multitudine circundaturũ ſe prędicit.

Σοῦ V t audiam uocem laudis tuæ. Adeo ut uocem canentium audiam, & lætantium de præſtita a' te nobis pace.

E t enarrem omnia mirabilia tua. Legendo nimirum legem tuam, & cæteros Moyſi libros, qui iubente ſic lege, frequenti populo legebantur. per mirabilia autem ea miracula intelligit,quæ in Aegypto aut alibi poſtmodum facta ſunt:uel ſemper admiranda,omnia quæ ab initio Mundi Deus opatus eſt.

D omine dilexi decorem domus tuæ. Dilexi, atq; ideo uidere illum rurſus deſydero. decorem autem domus, ordinem illum admirabilem Moſayci appellat tabernaculi. nondum enim templum conſtructum erat.

Σκηνώματος E t locum tabernaculi gloriæ tuæ. Quinimmo & ipſum locum amaui,in quo tabernaculum gloriæ tuæ fixum eſt.uel per locum tabernaculi,ut ei ſæpe mos eſt, ipſum intelligit tabernaculum.

Ne ſimul perdas

Ne ſimul perdas cum impiis Deus animam meam. Apud quos nunc uitam ago, ſed me in ciuitatem reſtitue. iſtos namq; Philiſtæos ob maxima eorum ſcelera, perditio ſumma comprehenſura eſt.

Et cum uiris ſanguinum uitam meam. Neq; enim tantummodo, inquit, impii ſunt, ſed etiam uiri ſanguinum: hoc eſt, ſanguinarii.

In quorum manibus iniquitates ſunt. Quibus ſemper in promptu, atq; in manibus eſt iniquitas.

Dextera eorum repleta eſt muneribus. Nec tm̃, inquit, impii ſunt, & ſanguinarii, ſed munerũ ſuſceptores: muneribus nimirũ iuſtitiam cõmutantes.

Ego autem in innocentia mea ingreſſus ſum. Rurſum innocentiam ſuã cõmemorat, eam ſibi mediatricem quodãmodo proponens apud Deum.

Redime me. Ab iniuſto exilio, quod ſuſtineo.

Et miſerere mei. Ita ut in huiuſmodi homines amplius non incidam. Εὐθύτητι

Pes meus ſtetit in rectitudine. Hoc à te peto, inquit, quia pes meus ſtabilitus eſt in rectitudine: hoc eſt: quia itinera uitæ meæ omni prorſus obliquitate carent, ac tortuoſitate: quod eiuſdem ſententiæ eſt iam dictis uerbis: in innocentia mea ingreſſus ſum.

In Eccleſiis benedicam te Domine. His ita diſpoſitis ego deinceps, inquit, pſalmos componam, per quos ego te in omnibus Eccleſiis laudabo. & uere omnis Chriſtianorum Eccleſia beatum Dauid cantorem ſuum habet, & præceptorem. Aptari etiam poteſt hic pſalmus, unicuiq; fideli inter inimicorum inſidias ac perſecutiones cõſtituto, qui ſimili modo iuſtificare poterit cauſam ſuã, ut fecit beatus Dauid, ſi uere dicere poterit: ſe patienter omnia ſuſtinuiſſe, cum iniuria afficeretur: & neminem ex illis, qui ſibi infeſti erãt affeciſſe iniuria. Hic etiam omnes, qui alterius fidei ſunt, impios eſſe reputabit. & iuxta hunc ſenſum: per altare, templum intelliges, quod in ea fuerit regione, ueluti à parte totum: quod ſimiliter ſignatur, per domum Dei: & iuxta analogiam, & proportionem hanc, reliqua poterunt accommodari.

¶ Pſalmus ipſi Dauid anteq̃ ungeretur. Πρὸ τοῦ χρισθῆναι

Ter unctum fuiſſe legimus ad Regnum, beatum Dauid, primo à Samuele in Bethleem: deinde à tribu Iuda, poſt mortem Saul, in Hebron: & tertio ab omnibus Tribubus, poſt mortem Memphiboſeth: hunc autem pſalmum, conſcripſit ante ſecundam unctionem, cum Saul adhuc eum perſequeretur. Qui tamen unicuiq; ẽt fideliũ poterit accõmodari, ſi p analogiã eius uerba aduerſus uiſibiles, ſeu inuiſibiles inimicos dicta eſſe intelligamus. Pſalmus, XXVI.

Dominus illuminatio mea, & ſaluator meus quem timebo. Illuminatio Deus dicitur, ueluti qui omnem ab oculis noſtris, triſtitię nebulam diſſoluit & deinde auxilii ſui luce eos illuminat: Saluator autem, quia ab inimicorũ nos inſidiis liberat. q͂ uero per interrogationem ait: quem timebo? idem ſignificat, ac ſi diceret, neminem timebo. Σωτὴρ

D ominus protector uitæ meæ, a' quo trepidabo? Quem enim formidare is debet, quē protegit Deus? quid autē ſit protegere, dictum eſt in pſalmo XVII.

Ε'ν τῷ ἐγγίζειν τοῦ φαγεῖν

D um appropinquarent aduerſum me lædentes, ut ederent carnes meas, qui tri„ bulant me inimici mei, ipſi infirmati ſunt & ceciderunt. Summa cum admiratione annunciat Propheta collata ſibi a' Deo beneficia. dum appropinquarent mihi, inquit, inimici illi, qui multas ad hoc inſidias aduerſum me diſpoſuerant, ut ſæue admodum ederent carnes meas, ipſi potius infirmati ſunt, nō ualentes in aliqua re mihi lęſionem inferre. & ceciderunt, hoc eſt, deciderunt a' concepta ſpe, non conſecuti, quod optabant.

S i conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum. Per caſtra, Hebræi exercitum intelligunt. adeo, inquit, mirandum in modum liberatus ſum, ut deinceps, ne uniuerſas quidem, atq; integras hoſtium copias pertimeſcam, ne dum inſidias.

S i exurgat aduerſum me prælium, in hoc ego ſperabo. In hoc ſcilicet corde meo, quod amplius non timet, ob fiduciam, quam in diuino poſuit auxilio. Quidam dicunt ſubintelligi debere, ut ſit ſenſus: in hac ſcilicet ſpe, quam in Deum habeo. Nam quod hic dicitur: in hoc: neceſſario referendum uidetur, uel ad ipſam ſpem, ut dictum eſt, uel ad cor, non autem ad prælium, cum in Græca lectione tam pronomen, hoc, q̃ dictio cor, femineæ uoces ſint. dictio autem prælium maſculino uarietur articulo. unde coniungi ea minime conſentaneum eſt.

V nam petii a' Domino. Poſtq̃ liberatus ſum, petitionem unam petii a' Domino. ita enim ſubintelligendum eſt. uel unam aduerbialiter intellige, pro ſemel. quemadmodū iuxta Grecæ dictionis ſignificationem intelligi poteſt.

H anc requiram. Hanc ſcilicet petitionem, quam conſolationis meæ gratia requiro. Quæ nam autem ea ſit, audi.

V t inhabitem in domo Domini, omnibus diebus uitæ meæ. Merito hic pſalmus poſt proxime ſuperiorem collocatus eſt. ibi enim dixit Propheta: Domine dilexi decorem domus tuæ: & nunc ſimili modo, in domo Domini: hoc eſt, in tabernaculo Dei habitationem habere deſiderat. & quare ita cupiat, addidit, dicens.

Τοῦ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα κυρίου

V t contempler delectationem Domini, & uiſitem templum eius. Vt delectatione, inquit, afficiar, contemplando ea, quibus ipſe Dominus delectatur. præterea etiam ratione illic ſemper adeſſe cupio, ut perſpiciam nunquid forte aliquod officium, aut eorum aliquid, quæ ad diuinum cultum debentur, omiſſum, aut neglectum ſit. adeo quippe Deum amabat.

Q uoniam abſcondit me in tabernaculo ſuo, in die malorum meorum. Maximis, inquit, beneficiis ab eo affectus ſum. in die enim periculorum meorū abſcondit me protectione ſua. quam ideo tabernaculum appellauit, quia fugientem ad Deum in periculis beatum Dauid, diuina protectio, tabernaculi cuiuſdam inſtar, hoſpitio quodammodo ſuſcepit, ac ſuſceptum ſeruauit.

P rotexit me in abſcondito tabernaculi ſui. Rurſus idem dicit, manifeſtius diuina prædicans

diuina prædicans beneficia. per abſconditum autem penitiora atq; interiora tabernaculi intelligit, ac magis tuta: ac ſi diceret; inſpectabilem me omnino atq; inuiſibilem, inimicis ueſtigantibus reddidit.

In petra exaltauit me. Sine timore me, inquit, ac ſecurum conſtituit. tractum eſt autem hoc ex eorum metaphora, qui periculorum ſibi ab inimicis imminentium timore in petram aliquã abſciſſam undiq; & prçruptã, confugiunt.

Et nunc ecce exaltauit caput meum ſuper inimicos meos. Animaduertens Νῦν ἰδοὺ
Propheta petitionem ſuam fuiſſe ſibi a Deo ineffabili quodammodo cõfirmatam, de futuris deinceps, prophetico more, ueluti de præteritis loquitur. quia, inquit, exaudiuit me Dominus, ecce ꝙ ſuperiorem etiã inimicis me poſuit. Solent. n. uictores uictis inſultare, & ſupra illos quodãmodo ſe extollere: aliter. n. petitio beati Dauid ipleri non poterat, niſi eius inimici prius deſtructi fuiſſent.

Circuiui & immolaui in tabernaculo eius. Quod in præcedenti pſalmo tanq̃ futurum dixit: & circundabo altare tuum Domine: id nunc quaſi iam adimpletum ponit. Circuiui, inquiens, & immolaui. Aquila uero: exaltabo, circumibo, & immolabo tranſtulit, ut ſit tempus pro tempore. tabernaculum autem id dicit, quod fixerat Moyſes.

Hoſtiam laudis & uociferationis. Laudis quidem, quia ab eo protectus ſum: Θυσίαν
uociferationis uero, ob uictoriam de inimicis. uociferatio enim, clamor qui- αἰνέσεως,
dam eſt aduerſus inimicos: tametſi hoc in loco pro cantu quodam triumphali καὶ ἀλα-
poſuerit. per hoſtiam autem ſacrificium intelligit, in gratiarum actionem ob- λαγμοῦ
latum, pro auxilio & uictoria.

Cantabo & pſallam Domino. Quid differant cantare & pſallere dictum eſt Ψαλῶ
in pſalmo XII.

Exaudi Domine uocem meam qua clamaui. Cum per ſancti ſpiritus inſpirationem ei prędixerit, quę ad ſe pertinebant, rurſus ad priorem intentionẽ redit: & per uocem, unam illam petitionem intelligit, de qua ſuperius dictum eſt.

Miſerere mei & exaudi me. Non me debes exaudire ob mea ſcelera, ſed quod peto eſt, ut ex tua id facias miſericordia.

Tibi dixit cor meum, Dominum quæram. Ex intimo, inquit, corde ſic dixi. Κύριον ζη-
neq; enim quaſi in ſuperficie ſolis labiis locutus ſum. Dixi autẽ: Dominũ quæ- τήσω
ram: meum inq̃ Dñm, neglecto prorſus ac ſpreto omni alio humano auxilio.

Exquiſiuit te facies mea. Præpoſitio illa, ex, intenſionem quandam denotat maiorem. ait igitur ſumma cum diligentia perquiſiuiſſe ſe adiutorem Deum. & per faciem ſuam circunloquendo ſeipſum intelligit, ac ſi diceret: ego ipſe exquiſiui te.

Faciem tuam Domine perquiram. Hoc eſt protectionem & cuſtodiam tuã, & nunq̃ ceſſabo.

Ne auertas faciem tuam a me. Hoc eſt protectionem tuam, qua inter anguſtias protegebar.

Et non declines in ira a ſeruo tuo. Ne in ira ſecedas a me, cui hactenus ſummo cum ſtudio & cura aſtitiſti; ꝙ ſi ut homo deliquero, tu me humane ac miſericorditer caſtiga,

ſericorditer caſtiga, ac rurſum ubi opus fuerit adiuua.

Γενοῦ A diutor meus eſto. In futurum.

Ἀποσκο N e repellas me. Græce legimus μὴ ἀποσκορακίσῃς με hoc eſt ne repellas ſeu
ρακίσῃς ne abiicias me. quod ex duplici uocabuli etymologia trahi poteſt: uel ex illo
Ἐς κόρα- Græcorum prouerbio, ad coruos: uel ex metaphora ſcoriæ. eſt autem ſcoria
κας ſpurcitia quædam in omni metallo & quaſi fæx, quæ proiicitur.

Ὁ σωτὴρ N e derelinquas me Deus ſaluator meus. Frequenter rogat ac preces fundit Propheta, cōſtantiā ſuā in orādo, ſummā eſſe oſtēdens atq; ex corde proficiſci.

Q uoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me. Quoniam, inquit, omni parentum ſolatio prorſus careo, ut uel amicos meos omnes taceam, qui Saulis potentiam uerentur.

D ominus autem aſſumpſit me. Hoc ad ſolamen ſuum dicit. licet, inquit, omnes me dereliquerint, ipſe tamen Dominus aſſumpſit me, protegens ſcilicet atq; eripiens a' periculis.

L egem pone mihi in uia tua. Aquila pro legem pone, reddidit: doce me: hoc eſt ſalutares Leges tuas doce me: me inq̄ per ſemitā ſpiritualis legis tuæ incedentem, & quæ ad te tendit.

E t deduc me in ſemitam rectam. Ad rectam ſalutis ſemitam, ne ſeducar de uia, & in prauas incidam cogitationes.

P ropter inimicos meos ne tradas me in animas tribulātium me. In animas tribulantium circūloquendo dixit, pro in ipſos tribulantes me milites. ne tradas igitur me illis in poteſtatem, ne præcipui hoſtes mei qui illos miſerunt ut me cōprehēderēt, gaudio ac lętitia inde afficiātur. intelligit aūt ipſum Saulem.

Q uoniam inſurrexerunt in me teſtes iniqui. Ipſe etenim Saul notam impingere cupiens beato Dauid iniuſte, illud aduerſum eum atteſtabatur, dicens: ſcire ſe ꝙ decreuerat Dauid ipſum interficere.

E t mentita eſt iniquitas ſibi. Ipſa, inquit, inimicorum atteſtatio ſibiipſi mentita eſt: hoc eſt, inuenta eſt uera non eſſe. nihil enim illum læſi aut iniuria affeci, qnimmo potius adiuui. uel aliter: ipſa iniuſtitia quę ſibi pollicebatur cōprehenſurum me eſſe, mentita eſt: hoc eſt, non eſt aſſecuta quod ſperabat.

C redo uidere bona Domini. Credo, inquit, ſancto ſpiritui qui de omnibus his me certiorem facit, ꝙ ſuperabo hoſtes, & recuperabo regnum, quodq; illius bonis diu perfruar.

I n terra uiuentium. In hoc mundo qui eſt uiuorum terra. terra enim mortuorum infernus. poſſumus etiam dicere, ꝙ tradatur hic dogma de reſurrectione mortuorum: & ꝙ per terram uiuentium, regnum cœlorum intelligit: & per bona, illa bona, quæ præparauit Deus diligentibus ſe.

Ὑπόμει- S uſtine Dominum. Hæc uerba & quæ ſequuntur Propheta ad ſeipſum di-
νον rigit, ueluti temperans ſeſe ac ſibiipſi ſolamen præſtans. iubet autem non decidere a' bona ſpe: ſuſtine, inquit, hoc eſt, expecta auxiliatorem.

Κραταιού- V iriliter age, inualeſcat cor tuum, & ſuſtine Dominum. Verba hæc ſunt fi-
σθω dentis & conſtantis animæ. Solus enim exiſtens beatus Dauid ipſe ſe confidere iubebat,

dere iubebat, & rurſus ad maiorem animæ conſolationem & oblectamentum, repetit illa uerba: ſuſtine Dominum.

¶ Pſalmus ipſi Dauid.

HVnc pſalmum etiam conſcripſit beatus Dauid eo tempore quo perſequebatur eum Saul. Pſalmus, XXVII.

AD te Domine clamabo. Quaſi ad nullum alium reſpiciens. omnibus enim aliis auxiliis priuatus ſum. per clamorem autem precum ſuarum, intenſionem demonſtrat.

D eus meus ne ſileas a me. Ne obaudias me: metaphorice dictum. Solent enim qui obaudiunt, tacere, & nihil reſpondere petentibus.

E t ſimilis ero deſcendentibus in lacum. Si obaudieris me, inquit, ſtatim ſimi lis ero ipſis mortuis: hoc eſt ſtatim moriar. per lacum enim ſepulturam intel ligit. potes etiam per lacum, foueam intelligere, in quam ſi quis inciderit ſine auxilio remanet, eo quod illinc effugere non poſſit.

E xaudi Domine uocem deprecationis meæ, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum ſanctum tuum. Per templum, ut diximus, tabernaculum intelligit ad quod manus tendebat, dum oraret, tametſi id procul eſſet. ſic etiam & Daniel orans in Babylone, aperiebat feneſtras quæ conuerſæ erant ad Hieruſalem, non quod illic diuinitatem circunſcriberent, ſed quia ſciebant Deum illic apparuiſſe. uel templum pro cœlo intelligendum eſt, iuxta illud, qui habitat in cœlis irridebit eos.

N e ſimul trahas me cum peccatoribus. Quibus cum ſæpenumero cõuerſor. noli igitur ob meam hanc conuerſationem, cum illis me pariter ad luendas pœnas trahere. noſti quod inuitus cum eis conuerſor. & ſuperflua uidetur dictio illa: ſimul. Quod ſi his uerbis uti & nos uolumus cum oramus, per peccatores Dæmones intelligemus, aut alienos a fide, aut etiam iniquos omnes. Σωιλκυ ονς

E t cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Hoc ad maiorem ſuperioris dicti declarationem eſt. idem enim ſignificat.

Q ui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum. Quidam enim eorum qui erant cum Saule, amicitiam ſimulabãt erga Dauid, & inſidias nihilominus aduerſus eum clam parabant, & præcipue inter alios ipſe etiam Saul.

D a illis Dñe ſecundum opera eorum. Condigna ſcilicet eorũ proteruitati.

E t ſecundum nequitiam adinuentionum ipſorum. Hæc pari modo ad præcedentis uerſiculi declarationem dicta ſunt.

S ecundum opera manuum eorum da illis. Dolorem Propheta animę ſuæ zelo quodam odii in prauos accenſæ, omnibus patefacit, dum eandem ſępius uariis uerbis repetit ſententiam.

R edde retributionem eorum ipſis. Redde illis debitam ultionem pro malignitate. ex his autem uerbis demonſtrat, ſe non acerbum hoſtem aduerſus eos imprecari,

imprecari, ſed ut iuſtitię amatorem, optare illis debitas pœnas: ut hac ratione, praui omnes reddantur meliores.

Quoniam non intellexerunt opera Domini. Quia hactenus diſpenſationes Dei non intellexerunt: quod ſcilicet Deus prauos ſuſtinet, ut eorũ prauitas magis conuincatur, & in opportuno tempore irremiſſibiliter afficiantur ſuppliciis.

Nec opera manuum eius, Opera, inq̃, dico quæ ipſe ſummo cõſilio operatur, & non caſu. per manus enim hic, conſyderationem quandam, & ſtudium, in diuinis operationibus eſſe demonſtrauit.

Destrues illos & non ædificabis eos. Prædicit Propheta inimicorum ſuorum perditionem, quæ eiuſmodi futura erat, ut ubi ſemel in præceps cecidiſſent, reſurgere amplius, aut ſe erigere non poſſent.

Benedictus Dominus quia exaudiuit uocem deprecationis meę. Benedictus: hoc eſt, dignus cui benedicatur, qui laudetur. deinde quaſi certus de iis quæ poſtulauerat, addit: quia exaudiuit me.

Dominus adiutor meus & protector meus. Hoc, ſimili modo ad certitudinẽ illam pertinet, quam de diuino auxilio conceperat.

In ipſo ſperauit cor meum. Veluti in ſolo uero ac nõ fallaci adiutore.

Et adiutus ſum. Et ſpe concepta non ſum fruſtratus.

Et refloruit caro mea. Quę ante ob ſollicitudines & afflictiones uarias, tabefacta erat.

Et ex uoluntate mea confitebor ei. Prompto animo, inquit, atq; ex corde id faciam non ut coactus. Simile illud eſt, uoluntarie ſacrificabo tibi. per confeſſionem uero gratiarum actionem intellige.

Τῶν σω- Dominus fortitudo populi ſui, & protector ſalutum Chriſti ſui eſt. Domi-
τηρίων nus, inquit, populum ſibi dedicatum fortiorem reddit, & pro illius pugnat ſalute, qui mandato eius ad regnum unctus eſt. Chriſtus etenim unctum ſignificat. de ſeipſo autem ac de toto populo ſermonem facit, ueluti præſcius futuræ immutationis.

Saluum fac populum tuum Domine, benedic hæreditati tuæ. Quaſi iam iam regnum ſuſcepturus eſſet, & huic rei propior q̃ antea, rogat Propheta pro populo Dei: & quod hęreditati ſuę dicit, ſimile ei eſt quod legimus in Exodo: ubi Iſraelitas Deus populum ſuum peculiarem, hoc eſt hęreditarium appellauit.

Et paſce eos. Simul mecum regnans.

Et extolle eos uſq; in ſæculum. Et extolle eos trophæis perpetuis. Illa etiã imprecatio ſuperius facta: da illis Domine ſecundum opera eorum, poteſt ad crucifixores Chriſti referri: qui omni prauitate imbuti, non intellexerunt miracula aut prodigia a' Domino facta. Qua propter & deſtructi ſunt, & amplius non erecti: contra autem Deus populum ſuum fortificauit & quæ ſequũtur &c. Et rurſus etiam oratio ad Chriſtum referatur, pro populo ex gentibus, qui illi in hæreditatem datus eſt, & quem pauit Chriſtus atq; exaltauit.

Iuxta hiſtoriam

Pſalmus ipſi Dauid egreſſionis tabernaculi.

IVxta hiſtoriam hic pſalmus pręceptum quoddam continet, ad Sacerdotes & Leuitas, de egreſſu tabernaculi, uel de egreſſu tẽpli: quid ſcilicet illinc egreſſi ſequenti die facere deberent: afferre nimirum filios arietum, maſculos, nuper natos: & gloriam, per laudationes & pſalmos: & honorem, per regulam & religionem: atq; hoc in aula templi, & non alio in loco. Iuxta Anagogicum uero ſenſum, intelligi poteſt de egreſſu a' corpore, quod Apoſtolus tabernaculum uocat. eſt enim corpus animæ tabernaculum. admonet igitur hoc pſalmo Propheta quid facere debeamus, ut pręparemur ad exitũ ab hoc corpore. actiones etenim noſtræ in hac uita, animę tunc erũt uiaticum. Pſalmus, XXVIII. Ἐξόδου σκηνῆς

AFferte Domino filii Dei, afferte Domino filios arietum. Filii quidẽ Dei Apoſtoli ſunt. Ita enim Dominus appellauit eos dicens: aſcendo ad patrem meum & patrem ueſtrum. filii aũt arietum, fideles ex gentibus, quorum parentes, ob errorem ſummũ in quo erant, irrationales dici merito, & arietibus cõparari poterant. admonet igitur Apoſtolos Propheta hoc pſalmo, ut feſtinent adducere infideles Gentes ad Chriſtũ. ordo eſt. o filii Dei afferte Dño filios arietum. illa aũt ingeminatio uerbi, afferte: ſtudiũ quoddã ac diligentiã nõ uulgarẽ adhibẽdã eſſe demõſtrat. uel aliter: filii quidẽ Dei ii dicẽdi ſunt, qui p baptiſmatis regenerationẽ Chriſto adoptati & ad uirtutes initiati ſunt: filii uero arietum ii, quos Apoſtoli p Euangelii prędicationẽ genuerũt, nec dũ ad integrã perfectionẽ deuenerũt. p arietes. n. Apoſtoli conueniẽtiſſime intelligi poſſunt, cũ & ipſi ſpiritualiũ ac rationabiliũ gregum ſuoꝝ ſint duces: quaſi dicat Propheta: uos o'Apoſtoli, qui perfectiores eſtis, adducite eos ad Deũ, qui adhuc imperfectiores ſunt, inſtruentes eos doctrina ueſtra. hoc enim gratiſſimum Deo eſt obſequium. dictum. n. legimus Petro: ſi diligis me paſce oues meas.

Afferte Domino gloriam & honorem. Gloriam Deo afferent, canẽdo illi hymnos ac laudes: honorem uero, per timorem atq; obſeruantiam mandatorum. nam ſi (ut Apoſtolus inquit,) per tranſgreſſionem legis Deus inhonoratur, manifeſtum eſt, ꝙ per eius obſeruationem honorabitur.

Afferte Domino gloriam nomini eius. Per laudabiles nimirum actiones. dictum enim legimus ad peccatores ex perſona Dei, nomen, meum propter uos blaſphematur in Gentibus. Gentiles etenim cum bonam fidelis uiri uitam ac conuerſationem uiderint, incitantur ut Deum noſtrum laudent tanquam uerũ uirtutis doctorem: ꝙ ſi peruerſis moribus fidelem uiderint, Deo ſtatim noſtro detrahunt, & uitiorum introductorem credũt: unde in Euangelio legimus: ut uideant bona ueſtra opera, & glorificent patrem ueſtrum qui in cœlis eſt. Affer te igitur Domino laudem nomini eius: hoc eſt afferte ei laudem.

Adorate Dominum in aula ſancta eius. Per aulam ſanctam, olim Synagoga intelligebatur, quæ erat in Hieruſalem: ſed poſt cõtumelias a' Iudæis in Chriſtum illatas, facta eſt habitatio illa deſolata. nouiſſime autem aula ſancta Chriſti, facta eſt Chriſtianorum Eccleſia ac fides, in qua propheticus ſermo adoran- Ἐν αὐλῇ

dum eſſe Dominũ iubet, omnes alias illegitimas congregationes prohibens, & ſolam eligens fidem à Chriſto traditam. intelligere etiam poſſumus per aulam, cœleſtem habitationem. nam ii qui in hac uita plantati ſunt in domo Domini, illic in aulis Dei noſtri florebunt.

Vox Domini ſuper aquas. Prophetia hæc eſt de uoce quæ in Iordane ſuperne demiſſa eſt, quando Chriſtus baptizabatur, dicens: hic eſt filius meus dilectus, in quo complacui mihi.

Τῆς δό-ξης Deus gloriæ intonuit. Ipſe pater uocem illam emiſit quam diximus. tonitruum autem eam appellauit, Propheta, & quia, è cœlo delata eſt, unde ueniunt tonitrua: & propter illius magnitudinem. nam ab omnibus de facili audita eſt. Deum autem gloriæ dixit pro Deum glorioſum, quemadmodum & alibi Deus dicitur ueritatis, Deus ultionum, Deus potentiarum, & Deus miſericordiarum, pro eo quod eſt: Deus uerus, Deus uindex, Deus potens, Deus miſericors. Idioma enim eſt ueteris ſcripturę.

Dominus ſuper aquas multas. Chriſtus nimirum in aquis fluminis Iordanis, & ubiq; per illas, aquarum naturam ſanctificans.

Ἐν ἰσχύι Vox Dñi in fortitudine. In forti, inquit, ac robuſto aduerſus paſſiones atq; affectus, homine, uox Dñi fit, roborans eum ac ſuggerens quę neceſſaria ſunt.

Vox Domini in magnificentia. Hoc eſt in magnifico eo uiro, qui terreſtria ſpreuerit, & cœleſtia tantum meditetur: ut per fortitudinem quidem actiua, ac moralis uirtus, per magnificentiam uero contemplatiua ſignificetur.

Vox Domini, cõfringẽtis cedros. Cedrus aliquando in bonum accipitur: q͂a Cedrina ligna immarceſcibilia ſunt, atq; imputrida, & earum materia denſa eſt atq; odorata, iuxta illud: Iuſtus ut Palma florebit, & ſicut Cedrus in Libano multiplicabitur: aliquando autem in malum: quia arbor eſt ſterilis atq; inflexibilis, iuxta illud: uidi impium ſuperexaltatum atq; eleuatũ ſicut Cedros Libani. hoc in loco igitur per Cedros Dęmones intelligit propter elationẽ ac ſuperbiam illam, quæ de cœlo eos pręcipitauit. uox, inquit, Dñi fit, q͂n conterit ac cõfringit Dęmones. punctus enim ponẽdus eſt, poſt dictionem, Dñi: ut intelligatur eſſe obliqua quædã cõſtructio: qua loquẽdi figura, inferius etiã uſus eſt.

Et confringet Dñs Cedros Libani. Libanus mons eſt Paleſtinæ regionis, altus, ac ferens Cedros, Idolorum templis relictum: unde per Cedros Idolorum memoria ac lucos intelligit, qui in ipſo ſunt, per continens contenta ſignificãs. ſimilia eſſe Cedris uidentur Idola, propter eorum faſtigium, denſitatem, ac ſterilitatem. prædicit igitur Propheta hic, Idolorum deſtructionem: per quæ omnium huiuſmodi delubrorum pariter euerſionem ſignificat.

Τὸν μόσχον τὸν λίβανον Et cõminuet eas ut uitulum, libanum. Et quemadmodũ uitulum illum qui ab Hebręis in Choreb fabricatus eſt, comminuit ac diſſipauit Deus per Moyſem, ſic etiã has Cedros cõminuet. deinde pũctus ponẽdus eſt, & per ſe legẽda dictio, libanũ: ut ſit ſenſus: q; cõminuet eas Cedros, ipſum nimirũ totum Libanum. nõ enim unã aut alterã illius partẽ ſed totũ, atq; in uniuerſum cõminuet.

Ὡς Et dilectus ut filius unicornium. De Chriſto ſermo eſt: qui dilectus quidem eſt ut

unigenitus.ita enim eũ pater appellauit dicens:hic eſt filius meus dilectus.uni cornium uero filius, ueluti inuictus, atq; inſuperabilis.huiuſcemodi enim naturæ eſſe legimus id animal apud beatum Iob.tu illud cõſidera,quomodo Dei filius Agnum ſe,atq; ouem appellari uoluit,quando pro humani generis peccatis in ſacrificium ſe patri obtulit, iuxta illud: ecce Agnus dei:item,quaſi Ouis ad occiſionem ductus eſt.filium uero Vnicornium,quando uindicta opus fuit, & qñ inimici poteſtatem deſtruendam prædicit.Dici etiam poteſt Chriſtus filius unicornium, ueluti qui unico ac ſingulari quodam modo, & tanq̃ homo genitus eſt, & tanq̃ Deus. quippe qui ut Deus, ex patre generatus eſt, ſine matre: atq; ut homo, ex matre, ſine patre. his igitur Idolis, ac Dæmonibus contritis, ac comminutis, Chriſtus reddetur inuictus. Portæ enim inferni nõ præualuerunt aduerſus eum.

Vox Domini intercedentis flammam ignis. Subauditur etiã hoc in loco uerbum fit.prædicit autem Propheta ea in primis quæ tribus pueris in fornace Babylonica contigerunt,ubi flamma interciſa ſpiritum roris ſibilantem ſuſcepit: deinde autem quæ Chriſti Martyribus. Intelligi etiam poſſunt hæc uerba, ut pertineant ad ſententiam Dei in die iudicii,quando intercidet,& diuidet Deus flammam ignis: & ſplendida,ac lucida ignis potentia iuſtis deſeruiet. Cauſtica uero & aduſtiua in pœnam peccatoribus tribuetur. Σνασείον τος

Vox Domini concutientis deſertum. Per deſertum Gentes intelligit, quæ omni diuina cognitione prorſus uiduatæ ac deſolatæ, quæq; ſpirituali etiam doctrina ac prorſus uirtute carentes, aridæ, ac ſteriles, deſerti inſtar merito dici poterant: quod deſertum aduentu ſuo Chriſtus concuſſit, commouens ac conuertens illud ad ſe, & arans aratro fidei. Συασείου

Et concutiet Dominus deſertum Cades. Concutiet autem non omne deſertum,ſed deſertũ Cades: hoc eſt deſertum ſanctum, & ſegregatum, dignumq; Deo atq; ei deſtinatum. Cades enim ſanctum Græci interpretantur.

Vox Domini præparans Ceruos. Ex hoc loco aliqui cõtendunt, q uerba illa, uox Dñi confringentis cedros,& alia huiuſmodi non ſunt defectiuæ figuræ loquendi,nec cõſtructiones obliquæ,ſed q ſub aliã cadunt figurã,quę genus ponit pro genere,& caſum pro caſu,ueluti conterentis pro eo quod eſt cõterens:& genus quidẽ pro genere poſitũ eſt,maſculinũ uidelicet participiũ,pro femineo: quod ex lectione Gręca diſcerni poteſt, cum maſculinũ & femineũ participiũ apud eos nunq̃ ſit eiuſdẽ generis:& caſus pro caſu,genitiuus nimirũ pro recto: per ceruos autẽ Chriſti diſcipulos intelligit.nam quemadmodũ Ceruus omnes uenenatorũ Reptiliũ læſiones paruipendit:quinimmo odoratu ſuo huiuſcemodi quæq; animalia perſequitur,ac ui ſpiritus oris ſui ea attrahit,ac perdit:ita & omnes Chriſti Diſcipuli ſimilẽ,a diuina gratia cõſecuti ſunt poteſtatẽ, calcãdi nimirũ Serpẽtes & Scorpiones,& omnẽ inimici potentiã.Ipſa igitur Saluatoris uox,Diſcipulos omnes ceruorũ inſtar,ad prædicationis & uirtutũ curſum pręparauit:illa inq̃ uox qua dixit:Ecce do uobis poteſtatem &c̃.Qua uoce freti,ac confirmati,intellectuales Serpentes odoratu ſpiritus perſequẽtes perdebant:ea

nimirum diuini uerbi potentia, quæ a' ſpirituali eorum ore profluebat.

Δρυμοὺς E t reuelabit ſyluas. Per ſyluas, infructuoſas ac ſylueſtres Gentium animas intelligit, in quibus multiplices, atq; aſperæ paſſiones ſeu affectus, ueluti feræ quædam, latebras atq; habitationes ſuas collocarāt: quas reuelabit Deus, tenebrarum denſitatem auferens proprio ſermone. qui, (ut inquit Paulus) penetrabilior eſt omni gladio ancipiti, ita, ut feræ omnes manifeſtę fiant, & a' Ceruis, quos diximus, facillime capi poſſint. Illud autem animaduertendum eſt, q̄ Gręca dictio δρυμοὺς ſyluas pariter & condenſa, ſeu denſitatem ſignificat. ſolent enim ſyluæ denſæ eſſe arboribus, & uirgultis.

E t in templo eius omnes dicent gloriam. In templo Domini ubicunq; illud fuerit, non in Hieroſolymis, aut Iudæi tantum, dicent gloriam: hoc eſt laudem Dei canent, & gratias ei agent, tanq̄ redemptori ac Saluatori: ſed omnes credentes paſſim, ac fideles, ubicunq; locorum fuerint: gloriam uero hanc tunc dicent, quando temporum opportunitas id poſtulauerit.

D ominus diluuium inhabitare facit. Per Diluuium Gentes intelligit, quæ in inundatione ac pelago paſſionum ac humanorum affectuum demerſę erant: has, inquit, Gentes, Dominus inhabitare faciet in regionibus Eccleſiæ ſuæ. uel per Diluuium, ſanctum Baptiſma intellige, quo peccata demerguntur: quod Baptiſma Dominus inhabitare faciet in Eccleſia.

E t ſedebit Dominus Rex in ſæculum. Rex fidelium nimirum, atq; eorum, qui Baptiſmi lauacro purgati ſunt. Data eſt enim mihi, inquit, poteſtas in cœlo, & in terra. ſedebit autem, poſitum eſt, pro manebit propter ſtabilitatem, quę in ſeſſione denotatur.

D ominus fortitudinem populo ſuo dabit. Populo Chriſtianorū ſcilicet qui ſub Dæmonum, ac paſſionum tyrannide olim opprimebantur.

D ominus benedicet populo ſuo in pace. Oppreſſum bello populum roborabit, & in tempore pacis benedicet: hoc eſt gratia ſua dignum faciet, per Donū ſancti ſpiritus. uel benedicet, pro laudabit, tanq̄ ſibi placentem & gratum.

Τοῦ ἐγκαινισμοῦ

¶ Pſalmus Cantici renouationis domus ipſius Dauid.

Q Vid ſit pſalmus cantici in procemio dictum eſt. de reliqua huius pſalmi inſcriptione uariæ ſunt interpretum ſentētiæ. Aliqui enim dicunt per domū hoc in loco, intelligi animā ipſius beati Dauid, quę prophetici chariſmatis quoddam erat habitaculum: & per renouationem domus, renouationem diuinę gratiæ intelligunt, quādo nimirū poſt adulterii, & cædis crimina, peracta pœnitentia dignus rurſum effectus eſt, cui a' Dño prophetię donū reſtitueretur. Alii domū, fidelium Eccleſiā eſſe dicūt: & per renouationē domus, renouationē illā intelligūt, quæ fit p regenerationē baptiſmatis. Aliū itē feſtiuitatem illam renouationi ſimilē, quā Ezechias Rex poſt Aſſyriorū profligationē in templo celebrauit. templū quippe domus Domini eſt: ita ut pręſens pſalmus, cui inſcriptū eſt, pſalmus cantici, renouationis domus, enunciet, quę nā uerba dicta fuerint

a' beato Dauid,

a' beato Dauid, ſi ad eum uerba pſalmi referamus, aut quęnam uerifimile eſſet, dici debere ab Eccleſia, aut ab ipſo Ezechia. unicuiq; enim eorum poteſt accommodari. Et quod ait ipſius Dauid, ꝑ ſe legendum eſt, ut authoris tantum nomen exprimat.

E xaltabo te Dñe qm̃ ſuſcepiſti me. Sed quonã pacto humilis homo eũ poterit exaltare, qui excelſus ẽ? cõfitẽdo nimirũ ac prędicãdo, ꝙ altus is ſit ac ſublimis. hac ratione magnificare etiã Deũ quis dicitur, qui magnũ illũ eſſe aſſeuerat, quẽadmodũ contra, is Deũ humiliat, ac deprimit, qui humilia ac uilia de eo loquitur. ſuſcepiſti uero: hoc eſt ſublimaſti, atq; alleuaſti, auxilii nimirum tui manum ſupponens, cum peccatorum onere depreſſus iacerem.

N ec delectaſti inimicos meos ſuper me. Si de beato Dauid pſalmum exponis, per inimicos, eos intellige, quibus daturum ſe Deus illius regnum cõmi natus fuerat per Prophetam Nathan: ſi de Eccleſia, Dæmones: ſi uero de rege Ezechia, Aſſyrios. non delectaſti autem, hoc eſt, non permiſiſti ut delectarentur aduerſum me.

D omine deus meus clamaui ad te, & ſanaſti me. Non ſero, inquit, me curaſti. ubi enim confeſſus eſt beatus Dauid delictum ſuum dicens: peccaui Domino, ſtatim ei dictum eſt a' Nathan: abſtulit Dominus peccatum tuum. Eccleſia etiam pari modo quãdo baptiſmatis tempore Deũ inuocat, ſtatim abluitur a' peccatorũ plagis: & beatus Ezechias ſacco indutus, & ſupplicans ad Deũ, cõfeſtim liberatus eſt ab obſidionis plaga.

D omine deduxiſti ab Inferno animam meam. Siue exponas pſalmũ de beato Dauid, ſiue de Eccleſia, per Infernum, intellige tenebras peccati. uel his uerbis, Inferni deſtructionem & animarũ liberationẽ ſignificat. Quod ſi de Ezechia, tenebras formidinis. ſolet enim formido tenebras generare.

S aluaſti me a' deſcendentibus in lacum. Eandẽ iterum aliis uerbis repetit ſententiam, quemadmodũ mos eſt iis, qui de acceptis beneficiis gratias agunt. per lacum uero ineuitabile periculum intellige. nam qui in lacum aut foueam incidit, illinc euadere non poteſt. Saluaſti me, inquit, ab iis, qui deſcendunt in periculum: in periculum inquam animæ, ſi de Eccleſia, aut de Dauid intelligas: ſed corporale, ſi de Ezechia. Illud autem animaduertendum eſt, ꝙ quæ ſequũtur, non omnia his tribus congruunt, ſed aliqua tantummodo: quędam uero omnino etiam ſunt prophetica.

P ſallite Domino ſancti eius. Vos o' iuſti & uirtute prędíti. Nam qui huiuſmodi nõ ſunt, tametſi pſallant, Dño nõ pſallunt. neq;.n. poteſt arbor mala fructus bonos facere, nec cor mortiferũ, ac cædibus plenũ, uerba uitę emittere.

E t confitemini memoriæ ſanctitatis eius. Et gratias agite illius memoræ, ꝙ noſtrum.ſ. meminerit, quorum antea, ob delicta fuerat oblitus.

Quoniam ira in excandeſcentia eius & uita in uoluntate eius. Per iram, caſtigationem ſeu punitionem intelligit, & ſenſus eſt: ꝙ caſtigatio in excandeſcentia Dei eſt, uita uero in eius uoluntate: hoc eſt: ꝙ licet ut iuſtus puniat quotiens excandeſcit, ut miſericors tamen, ſemper cupit ac uult miſereri, ita

 ut alterum

ut alterum, ꝙ puniat, nõ ita ex electione Dei eſſe demonſtretur, ſed caſu quodãmodo, propter hominũ delicta: alterum uero ꝙ uiuificet, ex natura eius eſſe appareat, & uoluntarium: quẽadmodũ & alibi per Ezechielem docet dicens: nõ uolens uolo mortẽ peccatoris, ſed ut conuertatur, & uiuat. præponit ẽt Propheta mœſta iucũdis: eo ꝙ dulciora uideantur bona quæ poſt triſtia obueniunt. Simile eſt illud: ego occidam & uiuificabo, percutiam & ſanabo.

Ad ueſperũ demorabitur fletus & ad matutinũ lætitia. Senſus eſt, ꝙ pœnitentia de peccatis, celerem ſecũ adducit ueniam. Nam qui ueſpere ſua fleuerit peccata, mane poſtmodũ ſumma lætitia exultabit, aduentu nimirũ ſancti ſpiritus conſolatus eſt & hæc prophetia de Apoſtolis, quibus poſt Dñi ſepulturam ueſpere ſabbati flentibus, mane, dominico die mulieres iucũdũ illud lætitiæ nũcium attulerunt, Dominum reſurrexiſſe aſſeuerantes. Ezechias autem & uniuerſus populus, ueſpere in unũ collecti flebant, cũ horrendas Sennacherib minas audiſſent, timẽtes ſe iam iã in inimicorum poteſtatem peruenturos: & mane ſummo gaudio affecti ſunt, intelligentes, ꝙ ea nocte tot millia hoſtiũ fuiſſent ab Angelo Domini interempta. demorabitur uero, hoc eſt, habitabit.

Aἰῶνα Ego autem dixi in abundantia mea non mouebor in ſæculum. Poteſt hoc tam Ezechiæ q̃ beato Dauid accommodari, qui in tempore ſecundæ fortunæ arbitrati ſunt eam ſtabilem ſemper futuram, & nunq̃ aduerſam. per abundãtiam enim bonum, ac fœlicem ſtatum intelligit, & per motionem, ſeu fluctuationem, conuerſionem a' ſtabilitate.

Domine in uoluntate tua præſtitiſti decori meo potentiam, auertiſti faciem tuã » a' me, & factus ſum conturbatus. Ad eoſdem poſſunt hęc uerba pertinere. Illam, inquit, potentiam, quam pulchritudo ſeu decor meus antea habebat: illam nimirũ claritatem atq; excellentiam regni, non mea ego uirtute, aut meis meritis, ſed te ſic uolente habebam. Auertiſti autem protectionẽ tuam a' me, ꝓpter exiſtimationẽ meã, & ſtatim in turbulẽtiã atq; calamitates uerſus ſum.

Ad te Dñm clamabo. Conſecutus a' te tempeſtiuum auxilium, ad te in futurum clamabo. utitur aũt Propheta ſæpenumero hoc uerbo, quando preces ex intimo emiſſas corde ſignificat.

Et ad Deum meum deprecabor. Eandem repetit ſententiam. uel, quod ſupra ait, ad te Dominum, ad patrem dictum eſt: & quod nunc ait, ad Deum, ad filium pertinet. Illum aũt diem prænunciare mihi uidetur beatus Dauid, quo Abſalon filius eum perſecutus eſt, in qua perſecutione Deũ inuocauit: uel diẽ illum, quo Ezechias factus eſt certior per Prophetam, ꝙ ſequenti die ei moriẽdum erat, quo audito ſtatim Deo pro uita ſua ſupplicauit, clamabo, inquit, & precabor ſic dicens.

Quæ utilitas in ſanguine meo dum deſcendo in corruptionem? Per ſanguinem, propriam carnem intelligit, quæ ſanguine concreta eſt. Quæ nam, inquit, eſt utilitas in carne mea, ita aucta atq; ornata, ſi ad putrefactionem deuenturus ſum? ſatius eſſet nũquã natũ fuiſſe. Naturam enim humanam uilipendit Propheta hoc in loco, quaſi mortalem & breui extinguendam: unde alibi etiã ait, homo

ait, homo uanitati ſimilis factus eſt.

N unquid confitebitur tibi puluis, aut annunciabit ueritatem tuam? Verba ſimilia illis ſunt: Non mortui laudabunt te domine, neq; omnes qui deſcendũt in infernum, ſed nos qui uiuimus benedicemus domino. fidens enim in ſumma Dei patientia ac longanimitate cauſam ſuam iuſtificat dicens: Nunquid puluis ille, in quem ego reſoluendus ſum, gratias aliquando tibi aget? Nunquid etiam ille, ignorantes docebit, ꝙ tu uere, ac uerax Deus es? illud quidem qua ſi reliqui Dei falſi ſint, alterum uero ut iuſſa, ac mandata tua perficiat. Melius eſt igitᵉ ut adhuc p̄ſenti uita fruar: ſi ob nullā priuatā mei ipſius rationem, ſaltē ob illā uel maxime, ut glorificem te, & laudem, atq; ut ueritatē tuā prędicem.

A udiuit dominus & miſertus eſt mei. Prȩuidens Propheta affuturũ ſibi diuinum auxilium, illud narrat ut iam p̄ſtitum, audiuit, inquit, clamorem meũ: hoc eſt, admiſit orationem meam. nam qui non admittuntur audiri non poſſunt.

D ominus factus eſt adiutor meus. Audiens miſertus eſt, & adiuuit me, eripiens a' morte, quę tunc impendebat.

C onuertiſti planctum meum in gaudium mihi. Plangere idem eſt quod lugere, ac genas pectuſq; percutere. uerbum enim plango, unde plaga, idē ſignificat, quod cędo ſeu percutio. eandem enim etymologiam ſeruat Græca dictio. Commutauit itaq; luctum ac mœrorem meum in lętitiam. κόπτω κοπετός

C onſcidiſti ſaccum meum, & præcinxiſti me lætitia. Saccus, pœnitentiæ, atq; humilitatis ſignum erat. ſacco enim indui ſolebant, & cinere caput aſpergi, ſi quando in maximam, atq; inconſolabilem calamitatem inciderent, & ceſſante demum calamitate conſolati, ſaccum ſcindebant, & lætitiæ ueſtibus induebantur. Conſcidiſti itaq; ſaccum, hoc eſt luctu me exuiſti, & præcinxiſti me: hoc eſt: induiſti lætitiam. Περίζωσας

V t cantet tibi gloria mea. Vt uita mea gloriam aſſecuta laudet te: aſſecuta dico gloriam, ob auxilium a' te mihi præſtitum. uel aliter: per gloriam, mentem ſeu intellectum intelligit, quo maxime honoramur, cum ob illum ad imaginem Dei facti eſſe dicamur.

E t non compungar. Pro non compungar Symmachus interpretatus eſt, & non taceam. ex eo enim quod præcedit, ſignificatum eſt quod conſequitur. compũctionem enim taciturnitas comitatur. uel aliter: non compungar, hoc eſt, non amplius peccabo: ut ex conſequenti præcedens ſignificetur. nam poſt peccatum ſequitur compunctio.

D omine Deus meus in ſęculum confitebor tibi. Perpetuo, inquit, tibi gratias agam, cum huiuſmodi me ſalute dignum feceris. uel aliter: per totum hoc pręſens ſęculum, gratias ſemper Deo agit beatus Dauid, per ora, ac labia quorumcunq; fidelium, qui illius celeberrimos pſalmos deo canunt.

Ἐκστά-
σεως

¶ In finem pſalmus ipſi Dauid Extaſis.

IN finem quidem ideo inſcriptum eſt, quia prophetia hic continetur quæ ad finẽ tendit. Extaſis autem Pſalmus ideo dictus eſt, quia commutationem illam cõmemorat, quam paſſus eſt beatus Dauid poſt adulterium Berſabeæ, & cædem Vriæ. Extaſim enim rectitudinis trãſgreſſionem interpretatur. Compoſitus eſt autem eo tempore, quo Abſalon filius eum perſequebatur. Poſſumus ẽt nobis præſentis pſalmi uerba accõmodare, ſi loco Abſalonis & Achitophelis & aliorũ inimicorũ Dæmonẽ principem, cum illius ſatellitibus & miniſtris itelligamus, & alia ſuo ſignificatu ſimiliter capiamus. Pſalmus, XXX.

IN te Dñe ſperaui, non confundar in ſeculum. Eundem habent ſenſum hæc uerba, quem & illa: Deus meus in te ſperaui, non cõfundar in ſeculum: quæ expoſuimus in ſecundo uerſiculo ps. XXIIII.

I niuſtitia tua libera me, & erue me. Indignus equidem ſum tuo auxilio: Ob tuã tñ iuſtitiam, qua iniquos oẽs ac parricidas cõdemnas, libera me. Idẽ aũt ẽ hoc i loco liberare, qđ eruere, ab inimicorũ nimiſq; iſidiis, aut ab ipa morte.

I nclina ad me aurem tuam. De inclinatione auris diximus in ps. XVI. Ibi inclina aurem tuam mihi, & exaudi uerba mea.

A ccelera ut eruas me. Nõ tñ, inqt, libera me, ſed accelera ut id facias.

E ſto mihi in Deũ protectorem. Pro eſto mihi Deus protector. Idioma eſt, & hoc Hebraicæ linguæ. uel ideo Deũ protectorẽ dicit, quia antea quidẽ Deus illi erat, at nunc in aduerſitatum tempore nõ ſimpliciter ut Deum illum ſibi adeſſe poſtulat, ſed etiam ut protectorem.

E t in domũ refugii, ut ſaluũ me facias. Vt ſalues me in tpe fugæ cõfugiẽtem ad te, tanq̃ ad pſidiũ aliquod, & ad locũ munitum, atq; inexpugnabilem.

Q m̃ fortitudo mea & refugiũ meum es tu. Quia utraq; hæc quæ poſtulo, tu olim mihi pſtitiſti. nã & alias auxiliũ mihi tuũ præſto affuiſſe, expertus ſum.

E t propter nomen tuũ deduces me, & enutries me. Et confido, inquit, non ob meam uirtutem, ſed propter nomẽ tuum, quia nimirũ uocaris miſericors. deduces aũt me ad locum uitæ, abducens a periculis. & enutries me, in anguſtia neceſſariarum rerum conſtitutum. uel propter nomen tuum, circunloquẽdo dixit, hoc eſt propter te.

E duces me de laqueo hoc quem abſcõderũt mihi. Per laqueũ nunc cõſiliũ intellige ab Achitophel, Abſaloni datũ, ut ſtuderet quãto citius alicubi locorũ concludere beatum Dauid unde euadere nõ poſſet. Abſcõderunt aũt eum: hoc eſt: ſecreto diſpoſuerunt, ut nimirum lateret. ſolent aũt laquei clam diſponi. uel aliter: per laqueum, inſidias intellige, nuper a Dæmone diſpoſitas.

ὅτι Q m̃ tu es protector meus Domine. Rurſus ſoli deo auxiliũ ſibi præſtitum adſcribit, atq; hoc partim, ut acceptorũ beneficiorũ gratus, exiſtat ptim ut, ppetuitate ſermonis, Deum magis ad miſericordiã aduocet, dum nullum ſe alium in tantis periculis condignum habere adiutorem oſtendit.

I n manus tuas Dñe cõmendo ſpm̃ meũ. Potẽtiæ tuæ, inquit, aĩam meã, hoc eſt me ipſum

me ipſum, ſeruãdum tradam, cũ in nullo alio cõfidã. p manus aũt dei, fortitudi nem illius intelligit. in manibus enim potentiam habemus & uires.

R edemiſti me Dñe Deus ueritatis. Sæpenumero enim me ſaluaſti, a Goliath nimirum, a' Saul, atq; a multis aliis periculis. uel aliter: pdicit q ſaluãdus eſſet. & q ait: Deus ueritatis: expone: hoc ẽ: Deus uerus: ut tradidimus in quarto uerſiculo pſalmi. XVIII.

O diſti omnes obſeruantes uanitates ſuperuacue. Auertiſti, inquit, eos oẽs qui inania obſeruant conſilia, & quos commiſſorum ſcelerum non modo nõ pœnitet, ſed in eis etiam confidunt, quales erant Abſalon, & eius complices. Quod uero ait: ſuperuacue: intellige, pro inutiliter ac ſuperflue: eo q inaniter ac procul a' ſigno ſuo ictu feriant.

E go aurem in Dño ſperaui. Non in aſtutiis ut illi ſperant.

E xultabo & lætabor in miſericordia tua. Hac repetitione ſententiæ, ſummam delectationem ac lætitiam demonſtrare uoluit, quæ futura erat. uel illa poteſt differentiæ ratio aſſignari, quam tradidimus, in tertio. Pſalmi. IX. uerſiculo. In miſericordia autem tua: quam nimirum facies erga me. nam ob ea quę paſſus ſum, miſericordia tua me dignum puto.

Q m̃ reſpexiſti humilitatem meã. Humilitas aliqñ pro ea uirtute accipitur quæ directe opponitur ſuperbiæ, aliquãdo aũt, pro depreſſione, atq; afflictione, ut hic. Cõfido enim, inquit, q ad cõtritionẽ atq; ad miſeriã meã reſpexiſti, quã ab iis ſuſtineo qui me perſequuntur. oculi. n. Dñi ſuper iuſtos.

S aluaſti de neceſſitatibus animam meam. Ecce q ſalutem ſuam iã prædicit, eam narrãs quaſi iam præſtitam, atq; hoc lege prophetię. uel aliter: antiqua commemorat beneficia: & per neceſſitates, in fortunia ac pericula, & per animã ſuam, ſemetipſum intelligit. Accipitur enim ſæpenumero anima pro ipſo homine, iuxta quod legimus in leuitico: omnis anima quæ comederit morticinum aut captum a' fera, & ea quæ ſequuntur. ſicuti etiam aliquando, caro, pro homine accipitur: iuxta illu d: ad te omnis caro ueniet.

N ec concluſiſti me in manibus inimicorum. Hoc per ſe clarum eſt.

S tatuiſti in loco ſpatioſo pedes meos. Hoc eſt in ampla libertate, ab anguſtia nimirum circundantium me inimicorum.

M iſerere mei Domine qm̃ tribulor. Rurſum ad propoſitum refugit ſolamẽ ſalutem ſuam accelerans, ob intenſam diuinæ miſericordiæ cõmemorationẽ.

T urbatus eſt in ira oculus meus. In ira tua nimirũ. nam ſi ob cõmiſſa atq; errata mea iratus mihi nõ fuiſſes, in tantã ſane' nunq̃ concidiſſem miſeriã. Quapropter turbatus eſt oculus meus, ob aſſiduas lachrimas. Nã quod. LXX. dixerunt: tur batus eſt: Symmachus reddidit caligauit.

A nima mea & uenter meus. Anima quidem ob ſummã mœſtitiã & tediũ, uenter uero q cibum non reciperet. Poſſunt hęc ẽt iuxta Anagogicum ſenſum intelligi: & oculus quidem ſumi pro intellectu, ut diximus in. pſ. VI. Et anima pro ſpe, quæ puſillanimes refrigerat, & uenter pro memoratiua, ut ita dicã, illa animæ parte, in qua rationalis cibus reconditur.

Quia

Q uia defecit in dolore uita mea, & anni mei in gemitibus. A' communi ſenſu ſumenda ſunt uerba illa: Miſerere mei domine. quia pręnimio dolore defecit uita mea, & pręacerbis gemitibus, anni mei: hoc eſt: dies uitę meę defecerunt. Idem enim ſignificat uita mea, quod, anni mei. Idioma eſt etiam peculiare apud ſacram ſcripturam: quo, quis in ſummo dolore conſtitutus appellare ſe mortuum ſoleat: propter imbecillitatem uidelicet uirium corporis.

I nfirmata eſt in paupertate fortitudo mea. Propter paupertatem hic, inediã & ieiunium intelligit: quod ex ipſa etiam hiſtoria conſpici poteſt.

E t oſſa mea conturbata ſunt. Mota ſunt a' fortitudine, & ſoliditate illa, quã habebam, non ualentia amplius, ut antea, me ſuſtinere. fortitudo etiam pro uirilitate animę accipitur: iuxta quod per paupertatem, hic eam intelliges, quam quis patit' cũ derelinquit' a' Deo, & per oſſa, ſolidas atq; cõſtantes cogitatiões.

παρὰ πάντας S upra omnes inimicos meos factus ſum opprobrium. Exprobrant enim mihi omnes, atq; obiiciunt ignauiam, ueluti qui ob propria peccata aufugerim ac uictus ſim.

E t uicinis meis ualde. Ipſis etiam Gentibus, Regni mei finitimis, in ſummo opprobrio habitus ſum: quæ cum antea felicitatibus meis inuiderent, modo infortunium, ac calamitatem meam uæhementer mihi exprobrant.

E t timor, notis meis. Verentur enim ne ob familiaritatem, atq; amicitiã qua mecum coniuncti ſunt, periculum aliquod ſuſtineant.

Q ui uidebant me, foras fugerunt a' me. Conuerſi ſunt a' me, inquit, ne ſuſpicioné aliquã iniicerét ſe mihi adhęrere. Illinc q̃ppe iminere eis piculũ poterat.

Obliuioni datus ſum, tanquã mortuus, a' corde. A' corde, inquit, amicoꝝ meoꝝ obliuioni datus ſum: hoc eſt mei obliti ſunt, ueluti hominis iam mortui. ob ineuitabilem enim iteritum pro mortuo exiſtimatus ſum, uel eo pacto, quo mortuus quis in obliuionem proiicitur, & ego obliuioni datus ſum: uerentibus nimirum amicis meis, ne in aduerſariorum meorum ſuſpicionem uenirent.

F actus ſum quaſi uas perditum. Quemadmodum utile eſſe uidetur omne uas, ſeu inſtrumentum, donec integrum, ac ſaluum eſt, & contra, inutile efficit', atq; e' memoria hominum labitur, ſi diperditum ſit, ita etiã de me dici poteſt.

Q uoniam audiui uituperationem multorum habitantium in circuitu. Hoc in loco etiam a' cõmuni ſenſu ſumendũ eſt, uerbũ, miſerere. quia propriis auribus, inquit, uituperari me a' multis audiui, atq; inter cęteros a' Semei: qui fugientem me Abſalonis inſidias conuiciis, & calumniis inſecutus eſt.

D um conuenirent ſimul aduerſum me, accipere animam meam conſiliati ſunt. Inimici mei in unum aduerſum me congregati conſilium inierunt, ut animam meam auferrent a' corpore. Nam quod ait in me, intelligendum eſt, in corpus meum. hoc autem dicit de cõſilio ſuggeſto ab Achitophel. reſciebat enim oĩa btũs Dauid a' Sadoch, atq; ab Abiathar ſacerdotib⁹, ut legimus in libris Regũ.

E go autem in te Domine ſperaui. Illi quidem, inquit, hoc pacto ſe habent, ego uero in te uno confido.

D ixi tu es deus meus. Qui mihi ſcilicet, robur ac potentiam præſtas,

ita enim

ita enim ſibi uult hoc in loco dictio illa, Deus: uerum tu, ut lubet, inquit, omnia quæ ad me pertinent diſpenſato.

In manibus tuis ſortes meæ. Sortes meæ, mortis nimirum & uitæ meæ: uel ſortes, ſecundæ, atq; aduerſæ fortunæ. hæc enim omnia, in poteſtate tua ſunt. per manus etiam poteſtatem intelligere debemus. Dominus enim mortificat & uiuificat, humiliat & exaltat. quamobrem te uolente aut uictor uiuam, aut uictus moriar.

Libera me de manu inimicorum meorum, & à perſequẽtibus me. Noui ꝙ tu non uis mortem meam, & ꝙ à tanto facinore abhorres ut occidar à filio. filius enim meus eſt qui mortem mihi inferre conatur. Sæuitiam præterea inimicorum ſuorũ in hoc uel maxime oſtendit, dum ſatis non fuiſſe eis ſignificat, ꝙ ipſum regno expuliſſent, ſed addit: ꝙ fugientem etiam perſequebantur.

Oſtende faciem tuam ſuper ſeruũ tuum. Oſtende: hoc eſt cõuerte. auertere quippe eam uideris, quotiẽs ob peccata mea ceſſas mihi opem ferre. per faciem autem Dei, illius uiſitationem atq; cuſtodiã, ſeu etiam beneuolentiã intelligit. Ε᾽πίφαɤον

Saluum me fac in miſericordia tua. Si non propter me ſaltẽ ob miſericordiã tuam. De te enim dixiſti in libro Leuitici: Ego miſericors ſum.

Domine non confundar quoniam inuocaui te. Simile eſt quod legimus pſalmo XXIIII. non confundar, quoniam ſperaui in te.

Confundantur impii & deſcendant in Infernum. Achitophelem impium appellat, ueluti qui legem de parricidio nõ eſt ueritus, dum filium irritauit aduerſus patrem, atq; inſurgere in eum fecit. Aliqui autem dicunt, uerba hæc formã quidem imprecationis habere, ſed uim tenere prophetiæ, atq; prædici ea quæ paſſurus erat Achitophel, qui ſumma refertus confuſione, ꝙ conſiliũ Chuſi ſuo præpoſitum fuiſſet, laqueo ſuſpẽſus ſeipſum interemit. Multiplicibus uero uerbis beatus Dauid, aduerſus inimicos ſe impugnantes diuinam aduocat indignationem: primum ea ratione, ut caſtigati meliores redderentur. percute enim, inquit, argentum reprobum, & purgabitur. Secundo, ut in hac uita tormentis affecti, in futura ab æternis pœnis liberentur. Tertio, ut poſteri hoc pacto moderatiores fierent. Sceleſtus enim uidens ſibi ſimilem cędi, eruditur. Quarto ut præſens uita ab huiuſmodi peſtilenti uitio liberetur. Quinto ne alii addantur: cernentes nimirum ac ueriti plagas illis illatas. Sexto ne quis illud dicere poſſit: non eſt ſalus illi in Deo eius.

Muta fiant labia doloſa quæ loquuntur contra iuſtum iniquitates in ſuperbia & » deſpectione. Per labia doloſa Achitophelis labia intelligit, ueluti quæ antiquum dolum euſq; occultauerant, & quæ muta facta ſunt: quia paulopoſt enectus eſt. iuſtum autem ſeipſum appellat, eo ꝙ nec Abſalonem iniuria unq̃ affecerat, nec Achitophelem, aut alium ex eorum ſociis. per iniquitatem uero, eorum conſilium intelligit, quo filium aduerſus patrem irritabant. in ſuperbia etiam addit, quia iactabat Achitophel nocte illa ſeſe impetum facturos atq; interempturos Dauid, ut habetur in libris Regum. in deſpectione ſimiliter, quia opprobrio ac contumelia eum affecerat. Ε᾽ξουδενώσει

Quam magna

Χρηστότητος Q uam magna multitudo bonitatis tuę Domine, quam abſcondiſti timētibus te. Quam magna pro ualde magna. philoſophatur autem Propheta, modo longanimitatem Dei, modo uindictam admirans, atq; ait: ꝙ ualde ampla eſt diuina benignitas, quam tamen ad tempus abſcondit ſeruis ſuis, ut illorum patientiā exerceat, dum diutius differt illis præſto eſſe.

P erfeciſti iis qui ſperant in te, in conſpectu filiorum hominum. Impleſti ac manifeſtam feciſti bonitatem tuam, iis qui in te ſperant: quandoquidem notū eis facere uoluiſti, ꝙ tibi gratos uiros nō deſeris. & quod ait: filiorum hominū, intellige, ut declarauimus in tertio uerſiculo quarti pſalmi.

A bſcondes eos in abſcondito faciei tuæ. Varia auxiliorum Dei genera commemorat, & quomodo, timentes eum, a' quocunq; liberat periculo. nam ſi ab inimicis, inquit, exquirantur, tu abſcondes eos in abſcondito faciei tuę: hoc eſt in abſcondito loco tuo. eſt enim quædam circumlocutio.

A' perturbatione hominum proteges eos in tabernaculo. In perturbationis ſeu contentionis tempore, tu proteges eos, inquit, in tabernaculo protectionis tuæ. uel tu tabernaculi inſtar eos proteges.

A' contradictione linguarum. A' communi ſenſu ſumendum eſt uerbum proteges. a' cōtradictione autē linguarū: hoc eſt a' cōtradictiōe populi. per linguā enim ipſos loquentes, & per cōtradictionem, ſubditorū inobedientiā intelligit.

Περιοχῆς B enedictus Dn̄s qm̄ mirificauit miſericordiam ſuā in ciuitate munitionis. Per munitionē, ſeu (ut magis ſonat græca dictio περιοχὴ) per ambitum, mœnia ciuitatis intelligit: unde ciuitatem munitionis ſeu ambitus, ciuitatem appellat, mœnibus circundatam. laudandus, inquit, maxime Deus eſt, qui miſericordiam ſuam in me notam omnibus, atq; admirabilem fecit, ita ut ciuitas bene munita appellari poſſim: eo ꝙ propter ſummam in me Dei cuſtodiam, inexpugnabilis ſum, inſtar ciuitatis bene munitæ.

E go autem dixi in ecſtaſi mea, proiectus ſum a' facie oculorum tuorum. Per ecſtaſim, ut ſuperius diximus, tranſgreſſionem atq; auerſionem intelligit, a' recta uia mandatorum Dei. eo, inquit, tempore, quo deliqui, adulterium illud, & cædem cōmittens, ac deinde ad pœnitentiam conuerſus ſum, dixi me deinceps proiectum eſſe a' præſentia, & conſpectu protectionis tuæ.

P ropterea exaudiſti uocem deprecationis meæ dum clamarem ad te. Ob pœnitentiam, & contritionem meam exaudiſti me clamantem ad te. confidebam enim, ꝙ auxilium mihi eſſes præſtaturus.

D iligite Dominum omnes ſancti eius. Diuinum Propheta ſentiens auxiliū, ſanctos alios, & uirtute præditos exhortatur, ut diligant Dominum: neq; hoc ſimpliciter, ſed ex toto corde. quod ex ſequentibus ſignificauit, dicens.

ἀληθείας Q uoniam ueritates exquirit Dn̄s. Veras ſcilicet dilectiones atq; ex corde.

E t retribuit iis, qui abundanter faciunt ſuperbiam. Hoc ut prædiximus propter Achitophelem dictum eſt. Cum iis igitur, qui ſimpliciter ſuperbi ſunt, Dominus longanimis eſt: cum iis uero qui nimii ſunt in eo uitio, condigna (nec ſero) delictis retribuit ſupplicia.

V iriliter agite,& fortificetur cor ueſtrũ,omnes qui ſperatis in Dño. Adiuuabit proculdubio Dñs uos,& non deſpiciet.Nam qui in illum confidunt,non cõfun duntur.Conſona autem hæc ſunt iis,quæ habentur in fine pſalmi XXVI.

Σιωπαίας

ℭ Pſalmus ipſi Dauid intelligentiæ.

I Ntelligentiæ inſcribitur, uel, quia multa erat Propheta plenus intelligentia, quando hunc pſalmum compoſuit: uel, quia ob profundiſſimos pſalmi ſen/ſus,lectori multa opus eſt intelligentia: uel, quia lectorem erudit atq; intelli gentem reddit.admonet quippe eum dicens:Nolite fieri ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus. Conſcripſit etiã beatus Dauid hunc pſalmũ poſt cõmiſſum adulteriũ,& cędē:ob quę cũ in uarias incidiſſet calamitates,uarios ẽt pſalmos cõſcripſit, illa deplorans peccata. utilis etiam erit hic pſalmus,ſi iuxta Anagogicũ ſenſum intelligatur. Pſalmus, XXXI.

B Eati quorum remiſſæ ſunt iniquitates,& quorum tecta ſunt peccata. Cum poſt commiſſa a' ſe delicta,multos pertulerit labores,beatos nũc illos fore di cit, quibus abſq; ullo labore contigerit,propria abluere peccata:illos nimirum ſignificans,qui lauacro baptiſmatis hoc fuerint remiſſionis donum conſecuti.& quia ex iis,alii ex Gentibus futuri erant, alii ex circunciſione: iniquitates qui/dem quæ Græca dictione ἀνομίαι dicuntur, ad gentes referendæ ſunt, ueluti quæ ἄνομοι hoc eſt exleges erant, & omni prorſus carebant lege: peccata ue/ro ad Iudęos,qui ſub lege erãt.peccatũ.n.neglectus eſt,aut contemptus legis.

B eatus,uir cui non imputauerit Dominus peccatum. Cui ea ratione peccatũ nõ adſcripſerit,q; per regenerationis lauacrum ablutum iam, ac penitus deletũ ſit.peccatum autem indifferenter poſuit pro culpa.

N ec eſt in ore eius dolus. Nec poſt baptiſma mentitus eſt, aut uiolauit pa/cta, quæ cum Deo habet. dolum enim hic pro mendacio intelligere debemus. profitetur enim is, qui baptizatur, operibus Dæmonum renunciare, & Chri/ſti mandatis ſe adiungere.

Q uoniam tacui. Beati iſti ſunt,ego uero plangendo fatigatus ſilui.

I nueterata ſunt oſſa mea,dum clamarem tota die. Hæc fuit ſilentii cauſa. per oſſa autem uires ſuas intelligit. oſſa enim corpus ſuſtinent, ac ſtabilem red dunt. inueterata autem ſunt, hoc eſt infirmata, ac debilitata. nam quod anti/quum eſt, debilius fit. infirmatæ, inquit, ſunt uires meæ. tota uero die, di/cit pro ſemper, atq; aſſidue. quotiens enim in tentationes incidebat, totiens ſuum lugebat peccatum, quaſi omnis illinc uitæ ſuæ inæqualitas defluxiſſet: & quia pro delicto cædis, & adulterii, mors illum in pœnam manebat, mor/tem quidem Propheta Nathan ei remiſit, quando proprium peccatum ſuum ingenue confeſſus eſt. Dixiſſe enim illum ei legimus: non morieris, domeſti cas tamen calamitates ei comminatus eſt: in quas modo, cum ſe cerneret in/cidiſſe, flebat, ac lamentabatur.

Q uoniam die ac nocte grauata eſt ſuper me manus tua. Hæc eſt rur/

ſum clamoris

ſum clamoris cauſa. manum autem hic ponit pro puniendi potentia. manu enim caſtigare ſolemus, quæ grauata eſt, hoc eſt grauiter delata. die uero ac nocte, dixit, pro perpetuo.

Εἰς ταλαιπωρίαν ἐν τῷ ἐμπαγῆναί μοι

C onuerſus ſum in miſeriam dum configitur mihi ſpina. Peccatum ſpinam appellat, ueluti non interius ſed exterius penetrando adnatum, & ueluti pungens ac dolorem inferens. infixa mihi igitur hac ſpina peccati omnia quæ ſecunda mihi olim erant, ac proſpera, conuerſa ſunt in miſeriam.

Ἀνομίαν Ἁμαρτίαν

I niquitatem meam cognitam tibi feci, & peccatum meum non abſcondi. Ne obmurmurare Propheta aduerſus Deum uideatur, ſermonem mutat, & exponit quomodo miſericordiã à Deo conſecutus ſit. Cum Nathan, inquit, ſub alia perſona delictum meum mihi narrans confinxiſſet, ac deinceps addidiſſet: tu es de quo hæc dicuntur, indicaui ſtatim ego delictum meum, nec negaui. iniquitatem autem eam intelliges, quam & peccatum appellauit.

Ἐξαγορεύσω

D ixi annunciabo aduerſum me iniuſtitiam meam Domino. Cognoſcens me condẽnationem euitare non poſſe, dixi intra me ipſum id quod eram facturus: & ſtatim confeſſus ſum dicens, peccaui Domino.

Τῆς καρδίας

E t tu remiſiſti impietatem cordis mei. Per Nathan ſcilicet prophetam dicentem, & Dominus abſtulit peccatum tuum. cordis autem impietatem ideo peccatum appellat, quia in corde ſuo nullas ueritus fuerat leges à Deo latas de homicidio, aut de adulterio. Remiſiſti autem, hoc eſt, pepercisti. Aliqui dubitant, quomodo ſi remiſſum ei fuerat peccatum, grauatã poſtmodũ eſſe dicat ſuper ſe manũ Dei: & dicimus: ꝙ poſtquã beatus Dauid cauſam illam à Propheta Nathan confictam recte intellexiſſet & ſeipſum, ꝙ deliquiſſet non mortis tantũ, ſed noxę etiam reum eſſe iudicaſſet, mors quidẽ ei ſtatim remiſſa eſt, ob promptã atq; humilem cordis confeſſionẽ, damnum uero ab eo exactum eſt, ꝑ ſubſecutas calamitates, iuxta propriam ſententiã, ne tam celeriter, atq; in totũ liberatus, tantum facinus, ac tantum beneficium obliuioni facilius mandaret, & rurſus in eadem incideret delicta.

P ro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno. Pro hac, hoc eſt ab hac iniquitate mihi remiſſa, pius, ac religioſus uir quilibet inſtinctus rogabit te. ubi enim innotuerit, remiſſum mihi fuiſſe peccatum, ſtatim, ut confeſſus ſum, imitabuntur me deinceps pii oẽs in tempore pœnitentiæ. hoc. n. pœnitentiæ tempus, quaſi idoneum, ac commodum, opportunũ tempus appellauit. eritq; hæc remiſſio exemplum omnibus pœnitentibus: quos ideo uocauit ſanctos, quia impii, atq; omnino perditi ii ſunt, quos nulla duci contingit pœnitentia. Poſſumus & aliter dicere: ꝙ tradatur prophetia de fidelibus, qui tempore opportuno, hoc eſt poſt prædicationem Euangelii, dum eos beati Dauid pſalmos canunt, qui illius peccata commemorant, pro eorum remiſſiõe ad Deũ quodammodo orare uidentur.

V erum tamen in diluuio aquarum multarum ad eum non approximabunt Dictio uerum tamen hoc in loco pro copulatiua coniunctione ſumenda eſt, ut ſit ſenſus: ꝙ & in inundatione tentationum, (per aquas enim hoc in loco tentationes, ac calamitates

nes, ac calamitates intelligendæ ſunt, quemadmodum & alibi, libera me de aquis multis) ꝙ in huiuſmodi inq̃ inundatione, nullæ aquæ ad eum approximabunt, qui ſic confeſſus fuerit, & cui hac ratione remiſſa fuerint peccata. approximare autem ſeu appropinquare hoc in loco, idẽ eſt quod attingere & lædere. uel per diluuium, baptiſma intellige, quod in aquis fit, & peccata abluit. Aquas uero baptiſmatis multas appellat, cõſyderata potius qualitate, ac potentia ſpiritus, q̃ undarũ quantitate: quo pacto dicere ſolemus: uentum multum, hoc eſt ualidum. orabit igitur, inquit, ad te, uerum in baptiſmo ad eum non approximabunt peccata: illic nimirum demerſa, ac deleta.

Tu es refugium meum a tribulatione quæ circundedit me. Ab hac etenim, ad te confugio tanq̃ ad gaudium, & lætitiam.

Exultatio mea erue me a circũdantibus me. Opportuna eſt hæc inuocatio, tu, o Deus, inquit, qui es gaudium meum, eripe me a tentationibus, quibus quodammodo circundatus detineor, ſeu uiſibiles ſeu etiam inuiſibiles inimicos intelligas. DIAPSALMA.

Intellectum tibi dabo, & ſimul accedam in uia hac qua gradieris. Diapſalma hoc in loco mutationem indicat conſequentiæ ſermonis. uerba enim quę ſequuntur ex perſona Dei proferenda ſunt, reſpondentis ad Prophetam, cui ſoli auditus eſt: ego te prudentem faciam, ad hoc, ut inimicorum ſuperior euadas, & ſimul tecum ueniam in hoc itinere, quo ad bellum accingeris. Καὶ συμβιβῶσε

Firmabo ſuper te oculos meos. Non ſimpliciter, inquit, ego te aſpiciam, ſed conſtanter atq; indeſinenter te obſeruabo, eorum inſtar qui in bello alicuius curam ſuſcipiũt, & oculos in eum firmant, ut periclitanti ſubueniãt, ac pręſto adſint. Alibi ſæpe diximus, ꝙ ſcriptura ab humanis affectibus, aut moribus ſępenumero diuinas actiones deſcribit, auditorum imbecillitati condeſcendens.

Nolite fieri ſicut Equus, & Mulus, in quibus non eſt intellectus. Admonet nos beatus Dauid ex iis, quæ ipſe paſſus eſt: nolite, inquit, amore mulierum furere, ueluti infrenes Equi, nec ad uirtutem infructuoſi fieri, ut Muli. illi, quid bonum, aut quid malum, quid honeſtum, aut quid turpe ſit, ignorant: quia ratione, ut uos, donati non ſunt. Equi præterea hinniunt ad uoluptates, & Muli ſemina uirtutis nulla concipiunt, nec fructũ aliquem producunt: & hoc partim quidem malitiæ cauſa qua imbuti ſunt, partim uero inertia, quã ad exercendas uirtutes prę ſe ferunt.

In camo, & freno maxillas eorum conſtringas, qui non approximant ad te. Cum equi ac muli meminerit, non temere perſtans in tranſlatione, frenũ addit: & contra eos imprecatur, qui irrationabilium huiuſmodi animalium inſtar procul abſunt a Deo. Angas, inquit, domeſq;, ac pręmas eorum hominum maxillas, qui per uirtutum ſemitam ad te propius non accedunt. camus, & frenum, idem ſunt: & iuxta Græcarum dictionum etymologiam, alterum ſic dicitur, ꝙ ceruicẽ deflectat, alterũ uero, ꝙ in os mittatur. p frenũ etiã illa poteſt diſciplina intelligi, quam tẽtationes docent. A maxillis autẽ totũ hominẽ ſignificat, ueluti a parte totum. Cõtra huiuſcemodi igitur homines ideo Propheta imprecatur, Ἄγξαις Κημὸς ὡς κάμπτων αὐχένα χαλινὸς ὡς χαλώμενος εἰς τὸ στόμα

imprecatur, quia poſt ſui exẽplum inexcuſabiles eſſe eos cenſet. Alii etiã dicũt uerbũ, angas, optatiui quidẽ modi eſſe, ſed in hoc loco accipi debere ꝓ futuro.

Multa flagella peccatoris. Hoc, inquit, dico: cognoſcens, meo exemplo, ꝙ multæ caſtigationes peccatorem manent.

Sperantem autem in Domino miſericordia circundabit. Quod ſi quis poſt flagella cor ſuum, ac ſpem ſuam, uere ad Deum conuertat, is omnino etiam miſericordiam conſequetur.

Lætamini in Dominum & exultate iuſti, & gloriamini omnes recti corde. Cum in ſuperioribus infirmos omnes admonuerit, nunc fortiores etiam exhortatur: quos ideo iuſtos uocat, ꝙ iuſte uiuant: & rectos ob uitæ rectitudinẽ. Lætamini, inquit, exultate & gloriamini, nõ de ueſtris uirtutibus. infirmę enim ſunt, niſi conſeruentur a Deo: ſed in ipſo ſolo Domino, qui adiuuat, ac protegit uos. nam & ego olim in uirtute confidens, lapſus ſum. differentiam autem lętitiæ & exultationis prædiximus circa finem expoſitionis pſalmi XIII. tametſi ſæpenumero idem æque ſignificant. & quod ait in Dominum, indifferens eſt conſtructio pro in Domino.

¶ Pſalmus ipſi Dauid ſine inſcriptione apud Hebræos.

Apud Hebræos hic Pſalmus caret inſcriptione, & uidetur mihi continere pertinentia ad tempora Regis Ezechiæ, atq; exhortari ſanctos, ac probos uiros, ut Deum laudent, ꝙ Aſſyrios inuiſibiliter deſtruxerint: tametſi poſſit etiam nobis omnibus accommodari. Pſalmus, XXXII.

Exultate iuſti in Domino. Quid ſit exultatio iam prædiximus. per iuſtos autẽ hic, uirtute prędiţos uiros intelligit, quos nulla alia in re exultare iubet, q̃ in Dño, qui ſolus & uere adiuuat & uictoriam præſtat. Neq; enim aut fortitudo, aut exercitus, aut diuitiæ, aut mœnia aliquid tunc illis profuerunt.

Rectos decet laudatio. Per exultationem enim laudationem ſignificauit. nã qui aliqua in re exultat omnino eam laudat: & quia ſolis uiris uirtute præditis exultationem huiuſmodi, ac laudationem appoſuit, cauſam ſtatim addidit dicens: ꝙ eos pręcipue decet, ut Deum laudent, qui recte, ac duce ipſa uiuunt uirtute. Neq; enim, ut alibi dicitur, formoſa eſt laus in ore peccatoris, nec pes obtortus recto congruit calciamento: rectus autem eſt Dominus Deus noſter, & rectitudines uidit uultus eius. Contra uero Diabolus obliquus ac tortuoſus eſt, ut ſerpens: atq; ideo ſui ſimilibus delectatur.

Confitemini Domino in Cithara, in Pſalterio decem chordarum pſallite ei. Antiquis lex erat ut Deum laudarẽt in Cithara & in Pſalterio atq; in aliis muſicis inſtrumentis, quemadmodũ in procemio operis tradidimus, docentes quãnam differentiam habeat Pſalterium ad alia muſica inſtrumenta. Iuxta Anagogem per Citharam, quæ inferne pulſatur, ipſum poſſumus corpus intelligere. qua (ut inquit Magnus Baſilius) in Cithara, atq; in Lyra æs inferius reſonat ad plectrum. Confitemini igitur Domino: hoc eſt gratias ei agite, uos nimirum, quicunq;

quicunq; ab intellectualis Aſſyrii obſidione admirande liberati eſtis: & primũ quidem ipſo corpore, ieiunando, flendo, humi cubãdo, pſallẽdo etiam, hoc eſt, canendo: ſi qua p̃terea alia ſunt dona: quę ad moralem pertinent uirtutem, & quibus agi poſſunt gratiæ Deo: hęc omnia Deo offerte. per pſalterium autem itellectus ſignificatur: quia quemadmodum in Pſalterio decem chordæ intenduntur, quę ſoni, ſeu uocum cauſas ſuperne habent, ut alibi diximus: ita intellectui noſtro decem adiacent legalia p̃cepta, ſuperne nobis a Deo (ut ita dicam) inſonata: quæ qui obſeruauerit, per illorum ſymphonias, atq; concentus ſpiritualem, atq; intellectualem cantum Deo canet. A' Cithara igitur accedite ad Pſalteriũ, & per contemplandi uirtutem, pſallite cũ intelligentia quæcunq; canitis.

C antate Domino canticum nouum. Iuxta hiſtoriæ ſenſum, nouum canticũ dicit, ueluti de recenti, ac nuper compoſitum, ob admirandum nimirũ Dei opus quo a tam grandi fuerant Aſſyriorum obſidione liberati: iuxta Anagogem uero, Chriſtianorum cantus intelligit: quoſcunq;. ſ. fideles compoſuerunt: qui noui ſunt comparatione antiquorum mandatorum.

B ene pſallite ei in uociferatione. Vociferatio eſt ingeminata militum uox, quæ aduerſus hoſtes audaciam præſtat. per huiuſmodi uero uociferationẽ cõfidere nos admonet, dicens: pſallite iubilanti uoce, ac fiduciam præſtante, poſtq̃ hoſtes oẽs territi, atq; in fugam conuerſi ſunt. quod uero ait, bene pſallite, idem eſt quod ſublimiter, ſeu egregie, atq; ex tota anima.

ἐν ἀλαλαγμῷ

Q uia rectũ eſt uerbũ Dñi, & oia opera eius in fide. Rectus eſt, inquit, ſermo Dñi, quem p̃ Eſaiam ꝓphetã de diſſoluẽda obſidione ſignificauit. Ecce. n. ꝙ opera quæ Dñs cõtra Aſſyrios fecit, fidem p̃ſtant & confirmant illius ſermonẽ. uel aliter: oia in uniuerſum opera Dñi, in fide eſſe dicũtur: quia quoſcunq; ea cernẽtes mouẽt ad fidem, ut credant in opificem ac creatorẽ Deum. Nam (ut alia oia omittam) nõ ne uel unicus Apis aculeus, qui fiſtulę in morem factus eſt, ita ut per eũ (tametſi alioquin tenuiſſimus eſt,) Apis uenenũ effundat, abũde docere nos põt, ꝙ nõ fortuito aut ex ſeſe, ſed ꝙ diuina ui tãta tenuitas fuerit cõcauata? Et aliter: rectum eſt noui Teſtamẽti, ac ſaluatoris noſtri uerbũ, nihil obliquũ, nihil diſſolutum hñs, ut uetus lex. Pręterea & quęcunq; opera olim fecit Dñs, dum cõuerſaretur in carne, fidelem reddunt eius ſermonem, dũ ſibi cõſona ſunt & aliis credenda: ut pote uera & quibus contradici nõ poſſit. uel aliter: per uerbum, ipſe filius intelligẽdus eſt, qui rectus eſt, & uia nõ errans, ac ueritas. Ego enim ſum, inquit, uia & ueritas. omnia etiam ſigna quæcunq; fecit, ob uidentiũ, & auditorum fidem, facta ſunt, ut. ſ. crederent in ipſum.

D iligit miſericordiam & iudicium Dominus. Vide quomodo miſericordiã pręponat iudicio, utq; eam Deus magis diligat. hac etenim ratione in peccatoribus Deus, primũ expectare ab eis ſolet, an pœnitẽtiam agant: quia nimirum miſericors eſt. deinde, ſi immedicabiles p̃manſerint, eos caſtigat, qđ p̃tinet ad iudicium. uel, quia cuicũq; iudicio ſuo Deus miſericordiã cõmiſcet: iuxta illud: ſi iniquitates obſeruaueris Dñe, Dñe quis ſuſtinebit? uel miſericordiã quidem diligit Deus, in iis, quos caſtigando erudit ac dirigit, iudiciũ uero: in iis, qui per

i uerſi atq;

uerſi atq; incorrigibiles perſeuerant. uel miſericordiam diligit, in præſenti ſæculo. non ueni enim, inquit, ut iudicem Mundum, iudicium aũt in futuro. Simile eſt etiam quod alibi legimus: miſericordiam, & iudiciũ cãtabo tibi Dñe: hoc eſt, miſericordiã, & iudiciũ, in cãticũ tibi, ac laudem componã: narrans, nimirum quomodo miſericorditer iudicas, ut prædiximus. Commiſcetur. n. miſericordia iudicio, & iudiciũ miſericordię, ne miſericordia laxitatẽ, ac molliciẽ, ne ue iudiciũ deſperationẽ generet. ꝙ ſi pſalmũ referas ad tẽpora Ezechię, dic ꝙ Dñs miſerat⁹ ẽ obſeſſam Hieruſalẽ, & ꝙ iudicio ſuo Aſſyrios iniuſte obſidẽtes cõdẽnauit.

Miſericordia Dñi plena eſt terra. Omniũ. n. miſeretur Deus, impiorũ etiam, ac ſe Deum abnegãtium. nam alioqui, ſi miſericordia nõ uteretur, quomodo ſineret eos uiuere? credẽtiũ tñ ſemper magis miſeretur, & impioꝝ minus. uel p miſericordiam Dñi, Euangelii pdicationẽ intellige, quod miſericordia plenum eſt, atq; ex miſericordia creatoris noſtri Dei nobis datũ, & quo iã plena eſt tota terra ob diſſeminatã undiq; Apoſtolorũ doctrinam. ſermonẽ aũt ſuũ deinceps mutat in laudem, narrans mirabilia Dei, & dicens.

Δυνάμεις Verbo Dñi cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis potẽtia eorũ. Videtur quidẽ hæc uerba, idem ęque ſignificare. dixit enim Deus de uno quoq;, fiat, & factum eſt. uerbũ pręterea, oris ſpiritus eſt aerem uerberãs: & qualis eſt oris ſpiritus, qui aerẽ uerberat, tale eſt & ipſum uerbum. ſimiliter firmamẽtũ, ac potẽtia, pro eodem ſumũtur. Cœli enim difficile corrumpũtur, firmiq; ac ſtabiles ſunt. ſed iuxta altiorem ſenſum, (quo dicere poſſumus, beatum Dauid hoc in loco de ſancta Trinitate philoſophari,) per Dñm, patrem intellige: & filium, p uerbũ: & per ſpiritum oris eius, ſpiritum ſanctum: quẽ ideo ſpiritũ oris eius appellauit, ut eiuſdem eum oſtenderet eſſe ſubſtantiæ cum illo a' quo emittitur: & ꝙ nõ creatus eſſet aliunde. per cœlorum uero potẽtiam, cœleſtes Angelorum potentias intellige. Illud tamẽ aduerte, ꝙ nõ ſeparatim Filius Homines creauit, & ſpiritus Angelos: Sed Filius quidẽ omnia in eſſe produxit. omnia. n. inquit, per ipſum facta ſunt. Sanctus uero ſpiritus Angelos ſanctificauit, poſtquam creati ſunt: q̃ ob cauſam, nõ de facili mouẽtur ad malum. In bono cõfirmati Angeli nullo modo mouẽtur ad malũ, cũ ab initio ſtatim, ipſo ſancto ſpiritu, ueluti tinctura quadam conſolidati ac corroborati ſint.

Ὡσεὶ ἀσκόν Congregãs quaſi utrem aquas maris. Subintelligenda eſt præpoſitio in, ut ſit ordo: ꝙ cõgregat quaſi in utrem. cõgregat, inquit, aquas maris in terræ concauitates, quaſi in utrem. uel aliter: congregat aquas maris, quaſi utrẽ: hoc eſt: inſtar utris, tumẽtes nimirum nõ ſecus atq; uter, uẽtorum ui, & parimodo remiſſas, ceſſantibus uẽtis. uel per utrem, humorẽ intelligit, qui in utre cõtinetur, a' cõtinente, contẽtum ipſum ſignificans: ut ſit ſenſus: cõgregãs aquas maris, eo modo quo humor aliquis i utre cõtinetur. cõtinentur etenim in ſeipſis aquę maris, mãdato Dei, nec diſperguntur in terrã, nõ ſecus atq; humor ille, qui quaſi uinculis quibuſdam in utre continetur. Quidam etiam dicũt, Propheram hic de iis loqui uaporibus, qui generãtur e' mari, & paulatim circũlati, in aere conſiſtunt, & utris inſtar cõdenſantur & fiunt in nubem.

Ponens in

P oſtens in theſauris Abyſſos. Abyſſus dicitur aquarum profundum. eſt autem Græca dictio, Abyſſus, & iuxta nominis etymologiam ſic dicta quaſi impoſſibile ſit, ut in illud profundum quis deſcendat. Abyſſorum autem theſauri ſunt ſinus terræ, e' quibus fontes proueniunt, & flumina. uel per theſauros, locum intellige ſupra firmamētum, ubi Deus a principio aquarum dimidium poſuit: theſauros autem eum locum appellauit, uel propter loci amplitudinem, uel quia latet, & ocultus eſt, tametſi opportuno tēpore aperiatur etiam a Deo, & claudatur: huiuſmodi enim ſunt theſauri proprietates. Ego uero hunc uerſiculum puto Apoſtolis congruere, qui theſauri fuerunt: cuſtodes nimirū & conſeruatores Abyſſorum: hoc eſt profundiſſimorum myſteriorum fidei.

T imete Dn̄m omnis terra. Terram ſæpenumero, ut nūc, homines uocat, uel quia de terra plaſmati ſunt, uel, quia habitāt in terra. nam cum a creaturaꝝ magnificentia, creatoris potētiam oſtenderit, quod reliquum eſt, admonet: timendum eum eſſe, & uenerandum, quaſi ſolum Deum. uel per terram, nunc eos dicit, qui terrena tm̄ cogitant, quos iubet ut timeant Deum. Ita enim ſignificari p terram ſępe apud ſcripturam inuenimus.

A b eo autem commoueantur omnes habitantes orbem. Præ timore eius, inquit, tremant homines qm̄ magnus eſt, & terribilis. Magnus autem Baſilius uerſiculum hunc aliter intellexit. habitantes orbem, inquit, commoueantur ab eo: hoc eſt, moueantur, quemadmodum ipſe Deus uult, & ſit ſenſus: Prophetā precari, ut omnibus habitantibus orbem, corporis, atq; animæ motus, ſint ſecū dum Deum, & a' diuino timore dirigātur. Ego uero puto hoc de Chriſto dictū eſſe, a cuius operibus & uerbis omnes commoti ſunt, alii quidem ad fidem mutati, alii uero terrore ac perturbatione affecti.

Q uoniā ipſe dixit & facta ſunt. Traditur hic iuſta timoris cauſa. ipſe enim, inquit, omnium Creator eſt. Dixit enim fiat hoc, aut illud, & factū eſt ſtatim.

I pſe mandauit & creata ſunt. Idem fere ſibi uolunt hæc uerba, quod proxime, ſuperiora. uel, uerbum, mandauit, appoſitum eſt ad declarationem uerbi, dixit. neq; enim ſimpliciter dixit, ſed iuſſit etiā, quaſi omnipotens. uel, quod ait: dixit, & facta ſunt: ad ipſam tantummodo hoīum creationem referendum eſt. quod uero ſubdit: mādauit, & creata ſunt: ad regenerationem referatur, quę per Euāgelii prędicationem facta eſt. Mādauit enim Apoſtolis ut irent, & docerēt omnes gentes. Nam & ipſi fideles, noua Dei creatura, appellantur.

D ominus diſſipat conſilia Gentium, reprobat autem cogitationes populorum, &

„ reprobat conſilia principū. Varios ſenſus recipiūt hęc uerba. poſſunt enim de Aſſyriis itelligi: qui obſederūt Hieruſalē: & de Chriſti crucifixoribus: & de iis, qui Apoſtolos, ac Martyres, ui, atq; tyrannide oppreſſerunt: &, ſi quidem de Aſſyriis ītelligas, dic q; Gētes ideo eos appellat Propheta, qa ex diuerſis nationibus ad bellum huiuſmodi fuerāt cōgregati aduerſus Hieruſalē: & p populos, Hebręos ipſos intelligit. Quidā enim eorū propter anguſtias in quibus erant cōſtituti, oportere cogitabāt ſeſe in manus inimicoꝝ tradere: p principes uero, duces, ac p̄fectos Aſſyriorū. Quod ſi pſalmū exponas de Chriſti crucifixoribus,

differentiã perſonarum noſces, ſi expoſitionẽ legeris, ſecũdi pſalmi: ſi uero malis de tyrannis intelligere: per gentes, nationes uarias intellige, quę ubiq; locorũ ſũt: & p populos, inimicos fideliũ Iudęos: p pricipes uero, reges ipſos, ac duces,

C onſilium autem Domini in ęternum pmanet. Per cõſilium aũt Dñi, Euãgelicam p̃dicationem intellige, quæ oẽs hoies credẽtes p ſe ſaluari uult. hoc igitur conſilium, ſtabile, atq; inuictum uſq; ad futurum ſęculum permanebit.

C ogitationes cordis eius in generationẽ & generationẽ. Queãdmodum ſuperius conſilia, & cogitationes dixit ita & nunc. eſt aũt conſilium, ſentẽtia quæ recta eſſe exiſtimatur, cogitatio uero ſimplex cõſideratio. in generationẽ & generationem, conſueuerunt antiqui dicere, pro ſemper: quaſi p oĩum generationũ ſucceſſiones. p cor aũt Dei, humano quodã more loquẽs Propheta, uoluntatem Dei itelligit: & ſenſus eſt: q; ſemp id permanet, quod uult Deus, neq; id ſolum quod uult ſed illud ẽt, quod cogitat. cogitatio enim diuina, pfectum opus eſt. Poſſumus & aliter dicere: q; cogitationes cordis Dei, uetus nimirũ ac nouum teſtamẽtum pmanent in generationẽ & generationem: alterũ uidelicet in Iudęorum generationẽ, alterũ uero in fideliũ. Antiquum quippe illis, nouum autem iſtis pmanet. intelligi etiam poſſunt hęc uerba ſimpliciter de uiſibilibus, ſeu ẽt inuiſibilibus inimicis: q; Chriſtus nimirum eorũ conſilia diſſipabit, & q; Dominus perficiet quęcunq; ad ſalutem noſtram diſponere uoluerit.

B eata gens, cuius eſt Dñs Deus eius. Beata gens, quæ regitur, & gubernatur a' Deo ſuo. hęc autem ſola eſt Chriſtianorũ gẽs, cui ſaluator promiſit dicẽs: ecce ego uobiſcum ſum uſq; ad conſumationem ſæculi.

P opulus quem elegit in hęreditatem ſibi. Nos fideles, & gens dicimur, ueluti ex Gentibus in unam Eccleſiam congregati: & populus ueluti: qui loco abiecti illius Iudæorum populi, introducti ſumus. elegit enim nos Deus in hæreditatem, iuxta illud: dabo tibi gentes hęreditatem tuam. Beatos uero nos appellat, ob paratorum nobis bonorum fruitionem.

D e cœlo reſpexit Dominus. Hæc uerba etiam habentur in pſalmo. XIII. uide quę illic dicta ſunt.

V idit omnes filios hominum. Omnes enim ſub cœlo habitant: & nullus eum latet.

D e pręparato habitaculo ſuo. Hoc eſt habili ac cõmodo, ut facile illinc omnia perſpiciat.

R eſpexit in omnes qui habitant terram. Dum repetit Propheta Deum reſpexiſſe, uidetur uelle lectori timorem incutere, ueluti ex eo q; occulta eſſe Deo non poſſint mala quæ fecerit.

Q ui finxit ſingillatim corda eorũ. Adhuc formidabilius quoddam dicit. nam ſi plaſmauit omnes Deus: omnino etiam, & nouit cogitationes, & motus omnes eorum, quibus dedit, ut eſſent. Timendum eſt nobis igitur a' Deo cum nõ praua tantum opera, ſed nec ipſę etiam cogitationes noſtræ latere eum poſſint. Quod uero ait: Deum ſingillatim finxiſſe corda eorum: idem eſt, ac ſi diceret: feciſſe ea Deum, ſingularia, ac ſeparata a' uitiis, atq; a' paſſionum uinculis.

uínculís.uel etiã ſingillatím,hoc eſt ſeparatim; ab alíís nímirum animalibus, quaſi rationabilia.

Q uí intelligít in omnía opera eorum. Atq; hoc etiam magnum eſt, ꝙ nullís ſenſibus indiget Deus ad percípiendum,quę fiunt aut dícuntur,aut cogitantur, ſed pure ſimplíciter,ac ſyncere omnia íntellígít. εἰς πάντα

N on ſaluabitur Rex ob multam potentiam,& Gigas non ſaluab tur ín multitu/ díne fortitudinís ſuę. Ob multam potẽtiam,hoc eſt,ob militum,aut equo rum copías,armaq;,aut díuirias. per Gigantem uero quencũq; robuſtum ho/ minem íntellige,quí generoſo,ac prę ſtanti ſit corpore.ꝙ,ſiquís íſtorum alíquã/ do ſaluatur,non propriis uíribus,ſed díuína gratía ſalutem conſequitur. δύναμιν ἰσχύος

F allax equus ad ſalutem. Inſtabilis.ſ.ac non tutus.incertum enim eſt, an aſcenſorem ſuum ſaluaturus ſit.

I n multitudíne autem potentíæ ſuæ non ſaluabitur. Equus.ſ.unde Senna/ cherib quí connumeratis uíribus abundabat,nihil inde adíutus fuit, quiním/ mo malus male perdítus eſt.

E cce oculí Domíni ſuper timentes eũ, & ſup eos quí ſperãt ín miſericordia eius.

Hæc in prímis dicta ſunt propter Ezechiam Regem,& ſocios.deinde cau ſam díuinę huíus protectionis,atq; cuctodíę addit,dícens.

V t eruat a' morte animas eorum. A' morte ínq̃, quæ poſt diem illum expe/ ctabitur ut,prædiximus.Ad ueſperum enim,ínquit,demorabitur fletus.

E t alat eos in fame. In fame quę propter obſidíonem cauſata eſt.quę omnía ſubſecuta ſunt:ut in libris Regum tradítur.

A níma noſtra ſuſtinebit Dño. & rurſum,inquít,ín tentationum tempore ſu ſtinebimus Domino:ideſt in gratiam Dñí,ſeu pp Dñm,pp quem oderunt nos ínfideles.deinde longanímitatis ac patientię cauſam ínfert. ὑπομενῆ τῷ κυρίῳ

Q uoniam adiutor & protector noſter eſt. Multa enim nobís adſunt iudícía, ob quæ certí reddímur,ꝙ inter perícula nobis opem feret.

Q uía in ipſo lætabitur cor noſtrum. Suſtinebimus,inquit,quía Dominus ad íutor noſter eſt,& quia per ipſum lætabimur cum uicerimus.

E t ín nomine ſancto eius ſperabimus. In nomine ſancto eius , circunloquen/ do dixít,pro in ipſo Domino,uel ín ínuocatione nomínis eius,quæ uel ín fugã poteſt ínimícos conuertere.poſſunt hæc etiam íntelligí de Chriſtianis, quí uí/ cturos ſe ſperant , quoties uel nomen Ieſu nominant. multa etenim miracula ſolum íd nomen,tantummodo prolatum perfecít,quale illud eſt.In nomine Ie ſu Chriſti ſurge,& ambula:atq; alia huíuſmodi.

F íat Domíne miſericordía ſuper nos quemadmodum ſpera uímus in te. Sic fiat ut nos ſperauimus . ſperauimus autem q̃ maxime.maxima erít itaq;,& tua miſericordía.

¶ Pſalmus ipſi Dauid quando mutauit faciem ſuam coram Abimelech & dimiſit eum & abiit.

DAuid fugiens Saulem uenit in Nomba ciuitatẽ ſacerdotũ, & obuiam factus Achimelech, qui inter illos dignitate excellebat, finxit ſe miſſum fuiſſe a Saule ad certum negocium, petiitq; ab eo panes, & gladium: cũq; nullos alios inueniſſet, panes propoſitionis accepit, quos unà cũ ſociis fame impulſus comedit: atq; hoc præter legem. ſolis enim ſacerdotibus eos edere licebat. accepit etiam, & haſtam Goliath, quæ illic obſeruabatur in anathema: hoc eſt in oblationem Domino. Exiens autem illinc, profectus eſt ad Achis philiſtęum regem Geth: cunq; familiares quidam Regis eum cognouiſſent, & neſcio quid ſuſurraſſent, timore correptus, finxit ſe inſanũ. circũferebatur autem, & ſtrepitu fores concutiebat: defluebat autem in barbam ſpuma ab eius ore. quamobrem ſacro eum morbo corripi putauerũt, atq; hoc pacto dimiſſus, ac ſaluatus eſt. Hiſtoria quidem huiuſmodi eſt. & quidam Abimelech eundem eſſe exiſtimant, quem ſupra appellauimus Achimelech, primarium inter ſacerdotes: eumq; Gemini fuiſſe nominis affirmant: & per mutationem faciei Dauid, fictionem illam negocii intelligunt, ad quod ſe miſſum eſſe dixerat à Saul, timens ne ſi eius fuga à ſacerdotibus cognita fuiſſet, Regi id fortaſſis deferri poſſet. uerum licet concedamus ſacerdotem Achimelech gemini fuiſſe nominis, Regum tamen hiſtoria coram Achis tantum mutaſſe eum faciem tradit, & non coram Achimelech. unde ad preſentis inſcriptionis intelligentiam, Magnus Baſilius animaduertendũ eſſe admonet, ꝙ nomen Abimelech, commune quoddam fuit nomen, omnibus regibus Geth, quemadmodum Cęſaris, atq; Auguſti nomen, Romanorum Imperatoribus: & Pharaonis nomen, regibus Aegypti, & alia huiuſmodi. Quo circa regi illi Geth priuatum nomen fuiſſe Achis tradit, commune autem cum aliis Regibus Abimelech. Ex huius igitur Regis manibus liberatus Dauid, cum ſe cognoſci formidaſſet, hunc Deo cecinit pſalmum, in gratiarum actionẽ, ꝙ ſapientem eum reddidiſſet, ut per inſanię ſimulationem, uiam liberationis inuenerit. Congruit ẽt hic p̃s, cuicũq; fideli à p̃iculis liberato. p̃s. XXXIII.

BEnedicam Dominum in omni tempore. Cum periculum euaſerim retribuam deinceps ſaluatori meo gratias: laudes nimirum perpetuas: quia ſemper mihi adiutor fuit. edoctus autem ex hoc loco magnus Paulus dicebat: ſine intermiſſione orate: ſemper Deo gratias agite.

S emper laus eius in ore meo. Sed quomodo poterit quis Deũ ſemp laudare, atq; in ore ſuo illius laudes aſſiduas habere cum de uitæ neceſſariis ſæpenumero tractandum ſit? comedendũ, bibẽdum, & dormiendum? Num ideo fortaſſis, quia certũ eſt, præter hoc corporale, aliud eſſe intra hoiem, intellectuale os, per quod diuinarum cõtemplationum cibus accipitur? & de quo ſcriptum legimus, os meum aperui, & attraxi ſpiritum? item alibi: dilata os tuum, & implebo illud? hoc igitur os impediri nunquam poteſt, & Dei ſemper reminiſcetur, ſi ſobrii eſſe uoluerimus. uel aliter: in omni tempore: hoc eſt congruo tempore, & ſemper quando opportunum eſt. oportet quidem, ut noſtro hoc corporis ore,

Deum laudemus, quando aliunde nulla urgens adeſt neceſſitas, intellectus ue ro ore, perpetuo. reminiſci enim Dei ſemper debemus, ut inquit, Theologus, & nunquã ceſſare. unde in canticis canticorum dicitur: ego dormio, cor autem meum uigilat.

I n Domino laudabitur anima mea. Non ob propriam ego uirtutem ab ho minibus laudabor, ſed propter Deum: quia .ſ. illum adiutorem habui. Beatus enim inquit, cui Deus Iacob adiutor eius. anima autem mea laudabitur, circũ loquendo dictum eſt, pro eo quod eſt: Ego laudabor.

A udiant manſueti, & lætentur. Audiant ꝙ admirandum in modum, & præ ter omnium opinionem ſeruatus ſum. per manſuetos autem, hoc in loco patiẽ tes laborum appellat, atq; in afflictionibus longanimes, qualis ipſe erat bea tus Dauid. & lętentur, inquit, quia Deus huiuſcemodi ſuſtinentes uiros non deſpicit: Quinimmo in periculis conſtitutos ſaluat. Me igitur in exemplum ha beant & confidant.

M agnificate Dominum mecum & exaltemur nomen eius in id ipſum. Ipſos adhuc manſuetos alloquitur, atq; aduocat, ut magnificent, & exaltent Deum. & quomodo magnificare, atq; exaltare quis Deum poſſit, diximus in principio pſalmi. XXIX. Deinde narrat quomodo liberatus ſit.

E xquiſiui Dominum & exaudiuit me. Præpoſitio ex, intenſionem quandam maiorem demonſtrat. in mediis, inquit periculis derelictus, cum labore perqui ſiui Dominum in auxilium: & ſtatim exaudiuit me.

E t ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. Variæ enim afflictiones eum detinuerant, dum timeret, ne in Saulis manus incideret, ne contumelia af ficiendus: & poſtremo ne ſęue etiam interimendus eſſet.

A ccedite ad eum, & illuminamini, & facies ueſtrę non confundantur. Solet afflictio mentem hominum confundere, atq; obtenebrare. uos igitur qui in af flictionum tenebris conſtituti eſtis, accedite ad eum, ut quemadmodum ego feci, uos pari modo eum exquiratis. & illuminamini: ipſa nimirum lætitia, atq; alacritate, calamitatum tenebras, ac caliginem diſſipante, ne confunda mini etiam ſpe: ſpe inquam ſalutis. Iuxta Anagogen: poteſt hæc prophetæ exhortatio de diuino Baptiſmate intelligi. Accedite, inquit, ad Chriſti fidem, uos, qui in errore eſtis, & illuminamini per baptiſmum, quo anima illumina ri ſolet, & animæ oculus purgari: & non confundemini, quia omnem illic cõ fuſionis materiam, atq; originem abluetis. facies autem ueſtræ, circunloquen do dixit, pro uos, ueluti totum a' parte. Οὐ μὴ κα ταισχυνθῇ

I ſte pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationi » bus eius ſaluauit eum. Quod ait, iſte, demonſtratiue dictum aſt, ac ſi dice ret: ego ipſe quem cernitis. pauperem autem ſe uocat, quia humano indige bat auxilio: uel ob humani generis tenuitatem.

C aſtrametabitur Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Caſtra ponit Dominus circa unumquenq; hominum, qui timeat Deum, illum nimirum aduerſus omnem noxiam muniẽs aduerſitatem. uerum illius Ange παρεμβαλεῖ

 li potentiam

lí potentiam cõſidera, quí uníuſcuiuſq; noſtrum uítam cuſtodít. Nam cum unus numero tantum ſit, uniuerſo, atq; integro hoſtium exercitui reſiſtit. timentes autem Dominum eos appellat, qui illius obſeruant mandata. ubi enim, inquit, eſt timor, ibi etiam mandatorum obſeruatio.

Χρηστὸς G uſtate & uidete, quoniam bonus eſt Dominus. Cognoſcite, inquit, & uos. per guſtum enim híc experientiam intelligit. Guſtabitis autem ſi meí exemplo, ex tota ad eum anima clamaueritis: uel ſi exquiſiueritis eum diligenter: ſi non ambiguam in illo ſpem ſeruaueritis. uel aliter: exhortatur nos Propheta ad Dominici corporis, ac ſanguinis participationem: Quæ duo, omnes, qui digne guſtauerint, ſentient ſibi ſtatim uires, atq; auxilium præſtari a' Deo.

B eatus uir, qui ſperat in eo. Nam ſi maledictus homo eſt qui ſperat in homine, contra erit beatus qui ſperauerit in Deo.

T imete Dominum omnes ſancti eius. Sanctos eos uocat, qui Deo oblati atq; ei ſanctificati ſunt. timete igitur Dominum, quia huiuſmodi timor inordinatos motus coercet. Confige enim, inquit, timore tuo carnes meas. deinde infert lucrum, quod ab iſto prouenit timore.

Ὑστέρημα Q uoniam non eſt defectio timentibus eum. Nam qui Deí timorem in ſua anima plantauerunt, nunquam a' uirtutis operatione deficiunt. poſſumus etiam dicere, q; timentibus Dominum nulla eſt defectio: quia & ueſte ſacri baptiſmatis induti ſunt, & corpore, ac ſanguine Domini ueſcuntur, & telo crucis armati ſunt: & deniq;, quia neceſſariis quibuſcunq; rebus fruuntur.

D iuites eguerunt & eſurierunt, exquirentes autem Dominum non diminuen

» tur omni bono. Cum nullam eſſe aſſeuerauerit defectionem, iis, qui timent Dominum, nunc ſermoni ſuo fidem facit, docens quomodo huius ſæculi diuites ſæpius effecti ſunt pauperes, & fame uexati. terrenæ enim diuitiæ fallaces ſunt, & ſæpe commutantur, ac decidunt: contra uero omnes, qui per Deí timorem, ac mandatorum obſeruationem Dominum quærunt, nullis unquam bonis indigebunt, ex iis nimirum quæ repoſita ſunt diligentibus Dominum. Humanis enim bonis q̃ maxime indigebunt, cum per arctam afflictionum ac tentationum uiam eis incedendum ſit. Pertinere etiam uidentur hæc uerba ad Iudæos, qui olim diuites fuerunt, ciuitatum, ſcilicet ac militum copia: inſuper, & celeberrimo illo templo: diuina lege: & conuerſatione Deí: ac deinceps his omnibus priuati, pauperes effecti ſunt, ea nimirum ratione, quia Dominum Ieſum miſericordia diuitem, & pauperem effectum propter nos, impudentiſſime occiderunt: quiq; eſurierunt poſtquam uerum illum uitæ panem de medio ſuſtulerunt. fideles autem qui ex gentibus fuerunt, quærentes Dominum, omnibus bonis etiam atq; etiam aucti ſunt.

V enite filii, audite me, timorem Dominí docebo uos. Eſt hic quidam, ueluti præceptoris, ſeu doctoris ſermo. ſolent, enim doctores habere diſcipulos filiorum loco, eo, quod fingant illos quodammodo, ac forment ad uirtutes, ac pene ueluti noui patres, eos iterum generent. timorem

autem

autem Domini dixit, ad diſtinctionem timoris Dęmonum. poteſt etenim & Dęmon timorem incutere, de quo alibi ſcriptum eſt: a' timore inimici eripe animam meam.

Q uis eſt homo, qui uult uitam? Non omnes uocat Propheta, tametſi indiſtincte dixerit, uenite, ſed eos tantum appellat, qui uitam non hanc communem amant, qua irrationalia omnia uiuunt animalia, ſed peculiarem quandã ueram, atq; ęternam. præſens etenim uita, mors potius appellanda eſt. atque ideo merito Apoſtolus dicebat: quis me liberabit de corpore mortis huius? per mortem, ipſum corpus intelligens: uel uitã potius, quę eſt in corpore.

D iligens dies uidere bonos. Non huius ſæculi dies dicit, de quibus Patriarcham Iacob dixiſſe legimus, dies annorum meorum pauci, & mali: & Magnum Paulum: redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt: ſed de futuri ſęculi diebus loquitur. illud enim eſt ſæculum, quod bonos habet dies, ob uerum illud, atq; ineffabile gaudium. dies autem ideo dixit, quia illic perpetua eſt lux.

C ohibe linguam tuam a' malo. Nunc opera ſubiicit, quæ efficere ſolet Dei timor. timorem uero Dei nunc initialem dico, non perfectum. & linguã in primis iubet cõpeſcere, ueluti membrũ inter cætera magis labile, & ad omne uitii genus magis promptũ. miniſtra enim nobis eſt ad hominum cõtumelias, & ad Dei blaſphemias: turpibus etiã concupiſcentiis inſeruit, & lenocinio detrahit: prætera, accuſat: texit dolos: decipit: falſa prębet teſtimonia: peierat: & omniũ deniq; uitiorum inſtrumentum eſt. Γαῦρον

E t labia tua ne loquantur dolum. Dolus occultum eſt facinus ſub boni ſimulatione confictum: & dum ſuperius dixit cohibe linguam tuam a' malo, omnes in uniuerſum prauos ſermones comprehendit, at nunc de prauo quodam, ac magis particulari tractat ſermone, ueluti de uitio omnium grauiſſimo, cum clandeſtine componi ſoleant hi doli, atq; ideo etiam minime euitari poſſint: ac ueluti de re, quæ in uniuerſo genere humano, quam latiſſime pateat, in quod ab initio Diabolus lętiferum hoc uirus euomuit, quando primum Euam decepit.

D eclina a' malo, & fac bonum. Conſidera optimum ordinem, quia uerba in promptu magis ſunt, quam facta: ptimo a' prauis nos admonet uerbis abſtinendum eſſe. cohibe enim, inquit, linguam tuam a' malo. ſermo enim ut ſapientes dixere, uia quędam eſt ad actiones. ac deinde ab ipſis etiam prauis auertit operibus, dicens: declina a' malo. & conſequenter, ſublatis impedimentis, nos inſuper ad bene operandum adducit, dicens: & fac bonum. nam quemadmodum impoſſibile eſt, infirmum aliquem ad ſanitatem reſtitui, niſi prius a' morbo liberetur, ita etiam impoſſibile eſt aliquem bene operari, qui a' uitiis prius non abſceſſerit. Illud etiam conſidera, quomodo abſtinere tantum non ſufficit, a' uitiis, ſed bonis etiam operationibus opus eſt. uel aliter: declina a' malo, & fac bonum: illud, ne pœna afficiaris, hoc autem, ut etiam honoreris. Alia etiam ratione, uitio cui datur? ſi bonum non

ſi bonum non faciat: quia inertis ac ignaui hominis eſt, nihil operari, atq; ocio torpeſcere.

I nquire pacem, & perſequere eam. Pax eſt omnium bonorum caput, quam diſcipulis ſuis Dominus ueluti hæreditatem quandam reliquit: pacem, inquiens, meam do uobis, pacem relinquo uobis. nam qui erga Deum fuerit pacificus, is humanas etiam paſſiones omnes ſuperabit. Non igitur ſimpliciter a nobis quærenda eſt pax, ſed cum ſtudio, ut docet nos Propheta, hoc in loco: dũ ait: perſequere eam: ac ſi diceret: per illius ueſtigia uobis currendum eſt, ut præuenientes eam comprehendatis.

O culi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum. Per oculos, & aures Domini, uidendi, atq; audiendi potentias in eo intellige. Deus, inquit, ſemper uidet iuſtos, & illorũ actionibus delectatur, & preces exaudit, ut potẽ exaudiri dignas. per iuſtos aũt hoc in loco, uiros intelligit, oĩ præditos uirtute.

V ultus autem Domini ſuper facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorũ. Videt, inquit, Dominus eos etiam qui praua opera faciunt, uerum non eodem modo quo iuſtos: iſtos quidem uidet, ut cuſtodiat, illos autem ut perdat, ut cõdemnet, ut pœnas ab eis exigat. prauus enim quilibet ſtatuto a' Deo tempore perit de terra, ſiue hanc Mundi terram intelligas, ſiue terram eorum, qui ſaluantur. timeant igitur omnes peccatores, cum eorum delicta Deum minime lateant. potes etiam per uultum Domini intelligere aduentum eius, in futuro iudicio, quando ſeuero, ac acerbo uultu eos aſpiciet.

C lamauerunt iuſti, & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eo » rum liberauit eos. Qui terrena, atq; humilia uotis non expetunt, ſed cœleſtia, ac ſublimia, tametſi lingua ſileant, mente tamen ac ſpiritu palam clamant, & eorum clamor quam facillime peruenit, ad aures Domini: unde etiam exaudiuntur, & ab omni eripiuntur tentatione, ac miſeria: uel quia, ab omni aduerſitate a Deo liberantur: uel quia, fortitudine, atq; conſtantia, omnem afflictionis impetum ſuperant: quæ res etiam liberatio dicitur, ut aliis in locis declarauimus.

ἐγγὺς κ̄ς τοῖς συντετριμμένοις τ̃ καρδίαν

P rope eſt Dominus omnibus contritis corde. Deus quidem ob ſummam eius benignitatem omnibus prope eſt. ait enim per Prophetam: Deus appropinquans ego ſum: uerum nos ſceleribus noſtris longe ab eo diſcedimus. Ecce enim, inquit, alibi Propheta, ii qui elongant ſeipſos a te, peribunt. contritos autem corde eos appellat, qui de propriis peccatis compuncti ſunt. compũctio enim ſuperbiam, ac faſtum maxime conterit.

E t humiles ſpiritu ſaluabit. Præcedit enim compunctio, & ſubſequitur humiliatio. humilem autem ſpiritu dixit, hoc eſt, aĩo. nam corpore tm̃ aut geſtu, ſeu uerbis, aut alia quauis neceſſitate humiles, Deo grati non ſunt.

Multæ tribulationes iuſtorum, & de omnibus his liberauit eos Dñs. Permittit quidem eos Dñs iu uirtutis gymnaſium deſcẽdere, ſed non ſinit ſuperari a laboribus: quod tamẽ & uictoria reputatur, ut prædiximus, & illorum laudi adſcribitur. Atq; ideo alibi dicit Dominus: in mundo tribulationem habebitis, ſed confidite:

confidite:& apoſtolus in omnibus tribulati eſtis, ſed non anguſtiati, & multa
alia habentur huiuſmodi.

C uſtodit Dominus omnia oſſa eorum, unum ex his non conteretur. Atqui
multorum Martyrum, oſſa contrita ſunt, uerum homo non ſolum is dicitur,
qui exterior eſt, hoc eſt, non ſolum ipſum corpus, ſed etiam qui interior, hoc eſt
ipſa anima, quæ ſua ẽt membra habere dicitur, ſicut & corpus, atq; eiſdem no-
minibus diſtincta. Nam cum legimus: Mandatum Domini lucidũ, illuminãs
oculos: item qui habet aures audiẽdi audiat: uel, os meum aperui & attraxi ſpi-
ritum, & dentes eorum contriuiſti. item, uentrem meum doleo: aut, pes iuſti nõ
offendat: & alia huiuſmodi: non corporis, ſed animę membra intelligimus. un-
de & nunc per oſſa ſolidiores quaſdam animæ cogitationes intelligit, quæ eam
non ſecus atq; oſſa corpus ſuſtinent, atq; confirmant. cuſtodit autem Dominus
hęc, quæ diximus iuſtorum oſſa, quia ei placent, & nihil eorum conteretur, uio-
lentia. ſ. peccati.

M ors peccatorum praua. Hoc eſt laborioſa, atq; moleſta: quod ex Grecæ di- Πονηρὸς
ctionis etymologia, melius percipitur. tunc temporis etenim certius dignoſcũt παρὰ τὸ
pœnas ſibi fore repoſitas. iuſtorum autem mors ſuauis eſt, quia gaudia ſibi ſen πονέω
tiunt pręparata.

E t qui oderunt iuſtum, delinquent. Oderunt iuſtum ii, qui in peccatis ſunt,
nam ſi ſimile ſuo ſimili lętatur, illud conſequenter patet, ꝙ diſſimile ſuum odit
diſſimile. quorum enim uita diſſimilis eſt, horum etiam ſententię pugnantes
inter ſe ſunt, atq; contrarię. delinquent autem, quia omnibus aliis delictis, hoc
odii peccatum addiderunt. non ſolum enim eum imitati non ſunt, qui erat iu-
ſtus, ſed odio inſuper eum proſecuti ſunt. delinquent igitur, ideſt peccabunt
aut periclitabuntur.

R edimet Dominus animas ſeruorum ſuorum. Ab humanis nimirum ac
Diabolicis inſidiis, quas propria patientia ſuperabunt.

E t non delinquent omnes qui ſperant in eo. Nõ peccabunt, eo ꝙ ualida atq;
conſtanti ſpe ad Dominum ferãtur, nec ullum ẽt animę periculũ ſuſtinebunt.

¶ Pſalmus ipſi Dauid.

H Vnc etiam Pſalmum compoſuit beatus Dauid, cum perſecutionem ſuſtine-
ret a' Saule, & nullibi ei daretur tuto conſiſtere: congruitq; aliis omnibus
inimicorum perſecutionem ſuſtinentibus. imprecationibus autem, quæ tam
in præſenti ſunt pſalmo, q̄ alibi, uti nos oportet aduerſus Dæmones. ii enim
ſunt, qui noſtros excitant inimicos, & in nos inſurgere eos faciunt. Con-
uiciis uero, aduerſus inſidiatores uti poſſumus, ꝙ ſi alicubi pręclara aliqua
uirtutum facta percenſentur, ea applicabimus, ipſi beato Dauid, ita tamen
ut et nos ad illoꝝ imitationẽ moueamur, & excitemur. p̃s. XXXIIII.

Iudica

I Vdica domine iniuriantes mihi, impugna impugnãtes me. Primo, inquit, Saulem, & ſocios iudica, deinde impugna, ac caſtiga. eorum enim iniuſtitia aper tiſſime patuit.

A pprehende telum, & ſcutum, & exurge in adiutoriũ mihi, effunde frãmeam, & conclude aduerſum perſequentes me. Cum pugnę meminerit, conſequenter etiam armorum genera appoſuit: non ꝙ eis utatur Deus, ſed humano locutus eſt more. terribili enim hac armorum commemoratione, prauos ac ſceleſtos omnes perterrefacit. nam alioqui, ſolum Dei uerbum, quinimmo ſola etiã eius uoluntas, ſatis eſt ad coercendos, ac caſtigandos opprimentes, & ad defendendos ac liberandos oppreſſos. effunde igitur frammeam, hoc eſt exime gladium e' uagina. ob expolitam enim læuitatem ſuam gladius, fundi quodamodo uidetur e' uagina, cum euaginatur. conclude etiam aduerſus perſecutores meos: hoc eſt: obſtrue uiam ante eos, ita ut effugere amplius manum tuam non poſſint.

D ic animæ meę, ſalus tua ego ſum. Intellectuali uoce tua, loquere ad intellectualem animam meam, & dic ei: noli timere, quia ego ſum ſalus tua. Illud autem animaduertendum, ꝙ Græca dictio quę hic habetur, non indicatiui modi eſt, & præteriti temporis, ut regulariter inueniri ſolet, ſed Aoriſtus imperatiui modi, ut ſit εἶπον pro εἰπὲ, ideſt dic, eo modo, quo dicimus ποίησον pro fac.

C onfundantur & reuereantur, qui quęrunt animam meam. Verba hęc confundantur, & reuereantur, idem fere ſignificant. Confuſio enim illis ſumma erit, ſi me comprehendere nequiuerint. animam autem meam circunloquendo dixit, pro me ipſum.

C onuertantur retrorſum. Inanes, nimirum, & re infecta.

E t confundantur qui cogitant mihi mala. Verbum confundantur hic repetitum, præcipue iuxta Gręcæ dictionis uim, intenſionem addit, & maiorem confuſionem ſignificat. Cogitare autem mala, pro conſiderare, ac ſtudioſe inueſtigare dixit.

F iant ſicut puluis ante faciem uenti. Ac ſi dicat, inter fugiendum inſtar pulueris diſſipentur, ac diſpergantur. minutiſſimus enim cum ſit puluis, a uentis facile diſpergitur.

ἐκθλίβων E t Angelus Domini conterens eos. Subintellige uerbũ, ſit. Angeli. n. ſępenumero mittuntur a Deo, ut aliquos caſtigent: ueluti is, qui Aegypti primogenitos diſſipauit, item is, qui centũ octogintaquinq; milia Aſſyriorum interemit.

F iat uia eorum tenebræ, ac lubricum. Grauiſſima eſt huiuſmodi imprecatio. optat enim ut illis fugientibus, uia adeo ſit obſcura, ut uidere nequeãt, qua recta ſibi eundum ſit: pręterea etiam, ut adeo ſit lubrica, ꝙ in præceps aliquod deferantur.

E t Angelus Domini perſequens eos. Iſtos etiam, qui in tot, ac tãta mala inciderunt, Angelus Domini conterens perſequatur. quid igitur par eſt euenturum ei eſſe, qui neq; oculis uideat, neq; pedibus adiuuetur, & ab ipſo etiam perſequente Angelo urgeatur?

Quoniam

Q uoniam gratis abſconderunt mihi interitum laquei ſui. Symmachus pro gratis dixit, ſine cauſa. Cum nihil a' me, inquit, læſi fuerint, abſconderunt mihi tamen interitum laquei ſui. eſt autem ſermo hic metaphoricus, a' uenatoribus tranſlatus, qui laqueos, occulte diſponunt, per quos interitum feris inferunt.

S uperuacue exprobrauerunt animã meã. Animam meã circũloquẽdo dixit, pro meipſum. Eſtq́ animaduertẽdum, q̃ huiuſmodi figura loquendi, quæ Grece Periphraſis dicitur, frequentiſſima reperitur apud beatum Dauid, ut illud: anima mea: uita mea: facies mea: nomẽ tuum: & alia huiuſmodi. mentientes, inquit, exprobrauerunt me, ingratum appellantes, & Regis inſidiatorem.

V eniat illi laqueus, quem ignorat. Inexpectata, inquit, calamitas illi obueniat: illi inquã, qui & mihi interitum abſcondit, & qui me exprobrauit, ſiue Saulem intelligas, ſeu quemuis alium, qui Saulem urgeret aduerſus ipſum beatum Dauid.

E t rete quod abſcondit comprehendat eum. Et rete quod clam aduerſus mẽ tetendit cõpræhendat eum: hoc eſt: omnis illius conatus omne conſilium in authorem conuertatur. Ἡ θήρα

E t in laqueo cadet in ipſo. Idem etiam ſignificant hæc uerba. & cũ dixerit in laqueo, addidit in ipſo. in ipſo, inq̃ laqueo quem idem ille diſpoſuit. Καὶ ἐν πα-

E t anima mea exultabit in Domino. Inimicis meis ita caſtigatis, lætabor γίδι πεσεῖ-
in Domino, qui iuſtis eos affecit pœnis. ται ἐν αὐ-

D electabitur in ſalutari ſuo. Quia illos perdidit, & nos ſaluauit. τῇ.

O mnia oſſa mea dicent: Domine quis ſimilis tibi? eruens pauperem de manu Ἐπὶ τῷ
fortiorum eius, inopem & pauperem a diripientibus eum? Omnia aũt oſſa mea ideſt membra mea omnia quæ in profundo corporis ſunt. ſignificare autẽ uidetur per hæc uerba pleniſſimam gratiarum actionem ex intimo animæ prouenientem. uel, per oſſa, ſolidas ac ualidiores animæ cogitationes intelligit, ut ſæpe diximus. Inopem autem ſeipſum Propheta appellat, quaſi exulem, neceſſariorumq́ omnium indigentem, & ſolum. per fortiorem uero Saulem intelligit, qui & diuitiis & bellicis copiis affluebat: & dum inopem ſe bis dicit, & inſuper, pauperem, addit: tenuitatem ſuam maximam denotat, & huiuſmodi uerborum humilitate Deum pariter ad maiorem miſericordiam excitat. Diripientes etiam, ipſos hoſtes appellat: habito nimirum reſpectu ad illorum ſpem, qui ſe ſe eum direpturos ſperabant.

S urgentes teſtes iniuſti, quæ neſciebam interrogabant me. Ipſe nimirum Saul, & quicunque ei aſſentabantur: quos beatus Dauid teſtes ideo appellat, quia aduerſus ſe teſtimoniũ ferebãt: & iniuſtos, quia mendaces erãt, uel quia huiuſmodi teſtes cum ſubſannatione quadam ac deriſu interrogabant eum: nunquid aſpiraret ad Regnum? Interrogabant autem hoc, & pariter aſſeuerabant, ita eſſe. quod tamen beatus Dauid, ut pote' innocens ignoraſſe ſe ait. nunquam enim ad regnum aſpirauerat. Poſſunt etiam hæc uerba de Chriſto intelligi, propter falſos teſtes, qui interrogabant eum, nunquid non blaphemaſſet,

blaſphemaſſet, ut Euangeliorum tradit hiſtoria.

R etribuerũt mala pro bonis, ſterilitatem animę meæ. Cum communem ini micum Goliath interemiſſet beatus Dauid, & Philiſtęos ſuperaſſet, & prauum Saulis ſpiritum depuliſſet, perſecutionem tñ ſuſtinebat a Saule. Retribuerunt itaq; animę meę ſterilitatem, hoc eſt infructuoſitatem. uirtutem meam, inquit, ſtuduerunt infructuoſam conſtituere, cum occidere me cogitauerint, & facere ut anima mea ceſſaret a fertilitate uirtutum. uel retribuerũt mihi ſterilitatem, circunloquendo dixit, ac ſi diceret: pro beneficiis a me in eos collatis, illud cona ti ſunt, mihi rependere, ut me occiderent, ne uiuendo filios procrearem. uel ali ter: ſterilitas pro obliuione accipitur, quia per filios & poſteros memoria ho minum conſeruatur.

Σάκκον E go autem cum mihi moleſti eſſent, induebar ſacco, & humiliabam in ieiu » nio animam meã. Deinceps docet Propheta quo modo diſſoluere oporteat calamitates. nã cum ab inimicis calũniam ſuſtineret, ſacco ac ieiunio animam ſuam, hoc eſt, ſeipſum, humiliabat, rogans ab inſidiis liberari.

Εἰς κόλ- E t oratio mea in ſinum meum conuertetur. Hoc eſt, exaudietur mea oratio.
πον μου Ita enim intelligenda ſunt hæc uerba, quaſi ſeipſam conuerſura ſit oratio ad Prophetam, qui eam emiſit. non inanis tamẽ nec uana aut re infecta, quinim mo in illius ſinu inſtar precioſiſſimi doni ſuſcipienda ſit. uel, quia ita cõuertetur, ut orantis ſinum petitis rebus impletura ſit. tametſi aliquando etiam huiuſmo di loquendi modus cõtrarium penitus ſenſum recipiat: quando. ſ. quis nõ exau ditur, & oratio in ſinum, re infecta, inanis conuertitur.

Q uaſi proximo, & quaſi fratri noſtro ſic complacebam. Summam ſuam dile ctionem erga Saulem oſtendere uolẽs, fratris, ac proximi nomine uſus eſt. pa rentes enim, & dominos proprie honorandos nobis eſſe dicimus, fratres uero amandos, præcipue quando ſumus ſine prole.

Ὡς πλη- Q uaſi lugens & mœſtus ſic humiliabar. Videns illum mihi inuidere, quia
σίον ὡς ἀ- multitudo ac populus me laudabant, humiliabar fingens me triſtem ac mœſtũ
δελφῷ eſſe. ſolet enim inuiſi hominis humilitas, atq; deiectio, inuidiam reprimere: quẽ admodum contra, ſuperbia atq; elatio augere.

A duerſum me lætati ſunt, & conuenerunt. Me hæc agente, atq; hoc pacto ſentiente, illi lętati ſunt, credentes periiſſe uires meas: & cõuenerunt, ut inſidias aduerſum me diſponerent.

C ongregata ſunt ſuper me flagella, & ignoraui. Quod. LXX. interpretes di xerunt, flagella, Symmachus percutientes reddidit. Ait igitur occiſores aduer ſum me congregati ſunt: me, inq̃, ignorantem huiuſmodi eorum conſilia, atq; in ſidias quas aduerſum me diſponebant. eas autem puto ſubnotari, quæ in hi ſtoria Regum traduntur, quãdo eius uxor Michol omnia illi aperuit, atq; a pe riculo etiam eum ſaluauit.

D iſſipati ſunt & non ſunt compuncti. Diſſipati ſunt cum me non inueniſ ſent, ut ſperauerant, & tamen compuncti non ſunt, quia nulla ducti ſunt pœ nitentia.

Tentauerunt

T entauerunt me, ſubſannauerunt me ſubſannatione, frenduerunt ſuper me dentibus ſuis. Saul, inquit, & qui cum eo erant, aliquando tentauerũt me probantes atq; experientiam ſumentes mentis meę: aliquãdo etiam ſubſannauerunt, irridentes, ueluti infirmum, nunc uero palam, leonum inſtar, in me efferati ſunt. frendere autem dẽtibus ſolent omnes aliquãdo ob timorem, aliquãdo uero ob nimiam indignationem, quãdo nimirum, ueluti furore quodam collidunt mutuo dentes & reſonant. nunc, inquit, ira ac rabie pleni, reſonare uidentur ſuper me dentibus ſuis, auidi nimirum ut carnes meas dilanient.

D omine quando reſpicies? Tu enim longanimis ad hæc, reſpicere eos nõ uideris: quando igitur animaduertes, & uindictam facies?

R eſtitue animam meam a' malignitate eorum. Tu me libera, inquit, ab illorum peruerſitate, & in priſtinam ſecuritatem reſtitue.

A' leonibus unigenitam meam. Frendere proprie dicũtur Leones, conſequẽter igitur cum frendere eos dixerit, poſt modum Leones etiam appellauit: & maxime ob ingenitam eis ſæuitiam, & inſidiis ſemper intentum animum. unigenitam autem animam ſuam, hoc eſt, ſeipſum, ea ratione appellauit, qua declarauimus in pſalmo. XXI. a' communi etiam ſenſu hoc in loco ſubaudiẽdum eſt uerbum, reſtitue. Μονογενῆ

C onfitebor tibi in eccleſia multa, in populo graui laudabo te. Vide quæ exponendo dixerimus in commemorato ſuperius pſalmo, ibi: in eccleſia magna confitebor tibi. Πολλῇ

N on ſuper gaudeãt qui aduerſantur mihi iniuſte, qui oderũt me gratis & annuũt oculis. Gratis, hoc eſt, ſine cauſa. neq; enim ego iniuria eos affeci, aut odioſum me præbui. per annuentes uero oculis, adulatores intelligit, qui Sauli annuebãt: hoc pacto detrahentes beato Dauid, aut eum carpentes ſi quid aliquando præſens ille dixiſſet aut feciſſet. Οἱ ἐχθραίνοντες ἀδίκως

Q uoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in ira dolos cogitabant. Pacifice quidem mecũ olim uerſabãtur amica loquẽtes, & que bñuolentiam ac dilectionem preſeferre uidebantur, uerum ſumma cũ ira, quã celabant, dolos cõtexebant, cogitantes, quo nam me pacto in pericula conijcerent.

E t dilatauerunt ſuper me os ſuum. Nouiſſime etiam palam ac lato ore accuſabant me non clam amplius, aut uoce ſubmiſſa. nam qui cupiunt latere cõpreſſis pene labiis ſuſurrant.

D ixerunt euge euge, uiderunt oculi noſtri. Apud antiquos illi clamabãt euge euge, qui aſſecuti aliquid fuerant, quod optabant, repetitione illa lætitiam quandam preſeferentes. uidentes, inquit, inimici mei me fugientem, acclamauerunt uerba illa lętitiæ, euge euge: ſignificantes nimirum, eorum rem bene ſe habere. quod ſequitur, uiderunt oculi noſtri: per ſe legendum eſt, & ſubintelligendum eſt aliquid, ut puta, uiderunt oculi noſtri hoſtem noſtrum Dauid male affectum, ſeu in præceps delapſum: uel uiderunt oculi noſtri id quod erat in uotis. uel coniunctim etiã legi poteſt uerſiculus, ac ſi diceret, bene bene uiderunt oculi noſtri quæ optabamus.

Vidiſti

V idiſti Domine. Ea nimirum quę patior.

N e ſileas Ne amplius ſuſtineas.nam qui ſuſtinent tacere ſolent.

N e diſcedas a me. Nullus.n.alius eſt mihi adiutor.

E xurge Domine intende iudicio meo. Humano more hęc dicta ſunt, ut ſę-
pius diximus.exurge,inquit,Domine.longanimis enim cum ſis aduerſus inimi
cos meos,dormire quodam modo uideris.& quid ſignificat,intende,uide in ex-
poſitione pſalmi quinti.

D eus meus & Dominus meus in cauſam meam. A' communi ſenſu hoc in
loco ſumẽdum eſt uerbum,intẽde,& per cauſam,iudicium rurſus intelligit.illa
autem uerba:Deus meus,& Dominus meus:& alia huiuſmodi uerba repetita,
inuocationis intenſionem demõſtrant quę ex intimo corde proueniat, & arden
tis in deum deſyderii.adfert enim hmõi inuocatio quoddam ſecũ ſolamen,iux-
ta illud: memor fui Dei,& lętatus ſum.

κρῖνον μοι I udica mihi ſecũdum iuſtitiam meam. Iudicia hoc mihi, inquit, quod cum
iuſtus fuerim in iis omnibus,quę ad perſecutores meos pertinent, ego contra
ab illis iniuria affectus ſum.

D omine Deus meus,& nõ ſuper gaudeant mihi: Superflua eſt coniũctio:&:
uel ſubaudienda eſt dictio:amabo,ut ſit ſenſus:amabo Dñe Deus meus.

N e dicant in corde ſuo:euge euge animę noſtrę. Hic etiam aliquid ſubin-
telligendum eſt, ut ſit ſenſus: ne dicant in corde ſuo: factum eſt: euge eu-
ge animę noſtræ.

κατεπίομεν N e dicant abſorbuimus eum. In ore nimirum gladii. hęc etenim dicerent, ſi
me morti traderent.

C onfundãtur & reuereãtur ſimul qui gaudent malis meis. Verba cõfundan
tur & reuereantur,ſeu pudefiant,idem æque ſignificant, quemadmodum & il-
la in ſequentibus:lætentur & exultent.confundentur autem, ſi uacui atq; ina-
nes re infecta reuerſi fuerint.quod uero ait:ſimul: idem ſibi uult ac ſi dixiſſet
uno atq; eodem tempore omnes confundantur,qui gaudent malis:hoc eſt:in-
fœlicitatibus & infortuniis meis.

I nduãtur confuſione & pudore,qui magna loquũtur ſuper me. Hoc eſt:qui
ſe iactãt aduerſum me, & qui mala ſe mihi illatum ire gloriãtur.

E xultẽt & lætẽtur,qui uolũt iuſtitiam meam. Hoc eſt qui uolunt id, quod
iuſtum eſt in cauſa mea. iuſtum uero eſſet ꝙ inimici me temere non impugna
rent,ſed potius in periculis mihi opem ferrent,cum innumeris eos ſemper af-
fecerim beneficiis.

E t dicant ſemper,magnificetur Dominus,qui uolunt pacem ſerui tui. Dicãt
hoc,uidentes me nimirum ſuperaſſe impugnatores meos.magnificetur autem,
hoc eſt,magnus ab omnibus reputetur.

E t lingua mea meditabitur iuſtitiam tuam. Si ea.ſ.fiãt quæ petii.per iuſti-
tiam autem Dei,iuſtum eius iudicium intelligit.

T ota die laudem tuam. A' communi ſenſu hoc in loco etiam ſumendum eſt
uerbum,meditabitur. tota autem die,hoc eſt per totam uitam. uiuere enim
quodammodo

quodammodo non uidentur, qui dormiunt. meditabitur igitur, ideſt, annuncia
bit laudem tuam, quod perpetuum illi erit opus. Et hæc quidem ſunt, quę ad
præſentis pſalmi expoſitionem pertinent. uerum nobis etiam lector admonen
dus eſt, ut caueat ne ex hoc pſalmo, occaſionẽ aliquando fortaſſis ſumat, impre
candi aduerſus inimicos: uel quia beatus Dauid uitam, ac cõuerſationem lega-
lem, & non Euangelicam degebat, iuxta quam poſtea Chriſtus perfectiorẽ do-
cens doctrinam aiebat: dictum eſt antiquis: diliges proximũ tuum, & odio pro
ſequeris inimicum tuum: ego autem dico uobis: diligite inimicos ueſtros, bene
dicite perſequentibus uos: uel quia uerba hæc beati Dauid intelligenda ſunt,
non ut imprecentur, ſed ꝙ ſub imprecationis modo, ea prædicant, que inimicis
euentura erant. uel ea ratione fortaſſis imprecatur, qua ſcriptum eſt: percute ar
gentum reprobum & purgabitur. imprecabatur autem eis beatus Dauid, non
ut acerbus hoſtis, ſed ueluti is, qui prauos omnes homines oderat, & optabat
eos caſtigatione emendari, ut futurum ac horribile iudicium euaderent. uel ut
per illorum pœnas alii fierent meliores. illud inſuper addendum putamus ad
prædicta: ꝙ plura ac potiora ipſius pſalmi uerba Chriſto Domino recte accom
modari poſſunt, aduerſus ingratiſſimos iudæos.

¶ In finem ipſi puero Domini Dauid. — Τῷ παι-δὶ

CVm beatus Dauid ueritus Saulis perſecutionem moraretur in deſertum, &
quandam illic ſpeluncam ueluti dormiturus ſubintraſſet, uenit eo loci perſecu
tor eius Saul, pernoctauitq;, latere illic ignorans beatum Dauid. Noctu itaq;
Dauid conſurgens adſtitit ſupra dormiẽtem, parcẽſq; ei, fimbriam tñ diploidis
gladio abſtulit, in facti teſtimoniũ. & poſtera die exeũtem illinc Saulem cõſe-
cutus, oſtenſa fimbria diploidis acclamauit, exprobrans iniuſtas illius inſidias,
& ſuam pariter iuſtitiam annũcians: ille autem pudore ſuffuſus non mediocri,
confeſſus eſt, & compunctus, uerbiſq; dilectionem ſimulabat, rurſus tamen eũ
perſequebatur. quod ægreferens beatus Dauid, præſentem pſalmum compo-
ſuit: primo quidẽ ꝓpoſito ut illius uitiũ carperet, deinde ẽt ut doloſi cuiuſlibet
peruerſitatem notaret. In finem aũt inſcribitur, quia in eo inimicorũ deſtructio
prędicitur, quę ad finẽ ſeu exitũ puenit. puer aũt Domini dicitur beatus Dauid
duplici rõne quemadmodum ſupra declaraui in inſcriptione. pſalmi. XVII.

¶ Pſalmus, XXXV.

DIcit iniquus delinquere in ſeipſo. Dicit. i. putat. articulus aũt, τοῦ, qui habe — Φησὶ πα-
tur in Græco añ uerbũ, delinquere, ſuperfluus eſt, ut ſit ſenſus: putat iniquus — ράνομος
peccare in ſeipſo, hoc eſt putat, ſe clã ac latẽter delinquere poſſe, & in ſua ſola — τοῦ ἁμαρ-
conſcientia, ita ut neq; ab ipſo ẽt Deo uideri poſſit. uel ſi articulum τοῦ nolis — τάνειν ἐν ἑαυ-
eſſe ſuperfluũ, & legere: dicit iniquus, ut delinquat in ſe ipſo: dic ſenſum eſſe: ꝙ — τῷ
huiuſmodi uir iniquus cogitat in ſeipſo: hoc eſt intra ſe: ut peccet. ſolent. n. hu-
iuſmodi articuli aliqñ ſuperflui iacere, aliqñ ẽt aduerbialiter poni, ut declaraui-
mus. per iniquum aũt hoc in loco Saulẽ ipſum intelligit quẽ ſũma cõſtat uſum

eſſe iniquitate, dum amicum pariter ac benefactorem, & generum tanto odio
proſequeretur.

N on eſt timor Dei ante oculos eius. Hoc eſt ante oculos animæ huius ini-
qui. atq; ideo ita cogitat non perſpiciens ſe latere non poſſe.

ὅτι ἐδόλω Q uoniam doloſe egit in cõſpectu ſuo, ut cognoſceret peccatum ſuum, & odiſſet.
σεν ἐνώπιον Vide, inquit, quid fecerit. dolos expandit ante ſe: hoc eſt: praue ac peruerſe egit
αὐτοῦ τοῦ in hoc, ut peccatum ſuum cognoſceret & odiſſet: ut ſit ſenſus: noluit cognoſcere
εὑρεῖν τὴν peccatum ſuum, & odiſſe illud.
ἀνομίαν V erba oris eius iniquitas & dolus. Ea, inquit, quæ de pace mecum tractabat
αὐτοῦ, καὶ plena erant iniquitate, & dolo, & uenenum quodãmodo in ſe occultum retine-
μισῆσαι bant. quæ res iniqua pariter erat & doloſa. uolebat enim Saul me ſecurum con
fidere, atq; hoc pacto nihil uerentem comprehendere.

N oluit intelligere ut bene ageret. Noluit intelligentiam aliquam maiorem
habere, ut bonum aliquod faceret, uel ut ceſſaret ab inſidiis.

I niquitatem meditatus eſt in cubili ſuo. Etiam in lecto cubãs praua in ani
mo uerſabat. neq; enim quietis aut ſomni tempore quieſcebat: unde ſumma il-
lius malignitas demonſtratur.

A dſtitit omni uiæ non bonæ. Promptus eſt ad omne opus malum.

προσώ- M alitiam autem non ægre tulit. Malitiam, inquit, graue quid eſſe non exiſti
χθισε mauit: hoc eſt, a ſe eam non repulit.

D omine in cœlo miſericordia tua, & ueritas tua uſq; ad nubes, iuſtitia tua ſicut
„ montes Dei, iudicia tua Abyſſus multa. Quẽadmodũ ſuperius ſummam
Saulis prauitatẽ demõſtrauit, ita & nũc ſummã Dei bonitatẽ & longanimitatẽ
deſcribit, dicẽs: Dñe in cœlo miſericordia tua, & ueritas tua uſq; ad nubes: hoc
eſt, uſq; ad ipſum cœlũ. nubes. n. uſq; ad cœlũ aſcẽdũt. iuſtitia tua ſicut montes
Dei: & per mõtes magnitudinẽ pariter & altitudinẽ ſignificauit. montes autem
Dei dicũtur, ueluti a Deo creati. iudicia ẽt tua Abyſſus multa: hoc eſt, diſpenſa-
tiones tuę immẽſum quoddã atq; incomprehenſibile ſunt profundum.

κτήνη H omines & pecora ſaluabis Domine. Saluare, ſeu ſaluari aliqñ de æterna ſa
lute dicitur, iuxta illud: & ſaluabuntur iuſti: aliqñ uero de temporaria ſalute,
ut nunc. exponere. n. debemus: ſaluabis, hoc eſt: uiuificabis, ſeu uitam eis pręſta
bis. tanta eſt Dñe, inquit, tua miſericordia, ut non ſolum hoibus, ſed ipſis etiam
irrationabilibus animãtibus uitam pręſtes. per pecora. n. quę cęteris omnibus
animantibus mũdiora ſunt, oẽ animal irrationale ſignificauit. ſaluabis etiam di
xit pro ſalues, tempus ponẽs pro tempore. uel per hoĩes eos intellige, qui duce
uiuunt ratione, per pecora uero eos hoies qui obiurata omni ratione, irrationa-
bilium inſtar degũt. uel per hoies Iudęos intellige eruditos in lege, per pecora
autem Gentiles, uoluptatẽ, olim & carnis deſyderia pecorum inſtar ſectantes.
& tunc uerbum, ſaluabis, in ſua permaneat ſignificatione, & futuri ſit temporis:
& prophetiam continebunt hæc uerba, de fidelibns. ſaluabis. n. eos, qui credi-
derint audita prædicatione Euangelii.

Q uam multiplicaſti miſericordiam tuam Deus. Dictio, q̃, hoc in loco admi-
rantis animum

rantis animum demonſtrat.obſtupeſcens enim Propheta bonitatem ac miſericordiam ſummam Dei,qua hi pariter atq; illi ſaluentur,inclamat ad Deum,dicens:eum q̃ maxime ſuam in nos miſericordiam multiplicaſſe.

F ilii autem hominum in protectione alarum tuarum ſperabunt. Filii hominum,hoc eſt homines,ut diximus,in pſalmo quarto.ait igitur q; omnes qui ueri hoies ſunt,& qui huius noīs appellationẽ ſceleribus ſuis nõ adulterarũt,in diuina ſperabũt protectione,q;q; eos deus ut Auis proprios pullos fouebit ac cuſtodiet.& aliter intelligi põt uerſiculus,ut ſit prophetia de Chriſtianis.

I nebriabuntur ab ubertate domus tuę. Inebriabuntur,hoc eſt lætabuntur. lætitiam.n.hic ebrietatem appellat, quemadmodum & diuitias ubertatem.uſum.n.ut alibi inquit propheta:lætificat cor hoīs. ubertas etiam copiam quandam ampliorem ſignificat huiuſmodi,inquit,hoïes læti erunt a diuitiis domus tuę.domus aũt dei eccleſia eſt,cuius diuitię pia ſunt dogmata, quę ipſos dogmatum participes ſpirituali afficiunt lætitia.uel per domum Dei,uerbi carnem intellige:illam nimirum quam ſimul cum anima aſſumpſit,& in qua habitauit. & per ubertatem,Chriſti doctrinã,quæ animas irrigat,impinguat, & lætificat: ita ut cum Paulo dicere poſſint:quis nos ſeparabit a charitate Chriſti?

E t torrente deliciarum tuarum potabis eos. Eandem repetit ſententiam,& cum ebrietatis meminerit,conſequenter & poculum addidit.potabis.n.eos,inquit,flumine eius lætitię,quæ a te ſubminiſtratur.torrẽtem autem deliciarum, iucundiſſima Chriſti doctrinæ fluenta appellauit:torrentem quidem ob tempeſtiuam doctrinam,quæ certo tempore ab ore Chriſti defluebat: propterq; eius uæhementiam,ac uim(ut ita dicã)indetẽtam,& propter multa quæ de propheticis ſermonibus in unum collecta adducebat.torrens.n.ad tempus fluit,& uæhemens eſt ac uiolentus,& ex multiplici confluit aquarum concurſu. Delicias autem ideo dixit,quia lætificant,& impinguãt.aliqui per ubertatẽ domus Dei, ſanguinem Chriſti intelligunt,qui ex illius immaculato latere defluxit, & per torrentem,aquam illam,quæ tunc temporis cum ſanguine pariter effuſa eſt,& quæ,(ut Græcæ dictionis etymologia indicat)hiberno tẽpore defluxit. hyems, enim erat quando paſſus eſt Dominus:quæ etiam inebriauit nos,ita ut debacchati ſimus ad ſalutem,& a priori errore quo ſeducebamur in tutum educti,& ſumma affecti lætitia. τῆς τρυφῆς χειμάῤῥους χειμῶνος ῥέων

Q uoniam apud te eſt fons uitæ. Quoniam tu es qui uitã præſtas. ego ſum, inquit,uia ueritas,& uita.in ſeipſo enim Chriſtus uitæ,ut ita dicam, ſcaturiginem habet,& non aliunde:quemadmodũ ſancti illi habuere qui aliquãdo mortuos ſuſcitarunt.uel quia apud te patrem,filius qui perennis eſt uitæ largitor, inſeparabilis permanet.ego enim,inquit,in patre,& pater in me eſt.fontem autem uitę appellat,quemadmodum & alibi Hieremias dicens ex eius perſona: Et me fontem uitę reliquerunt.

I n lumine tuo uidebimus lumen. Hic Theologiam tradit de ſancta Trinitate ex fidelium perſona loquens. nos, inquit, o pater, qui fideles futuri ſumus,per lumen,hoc eſt,per diuinitatem filii tui, cognoſcemus lumen ſpiritus ſancti.

τηλαμ-πὲς tus ſancti. Nam ſi Deus, ut inquit Gregorius theologus, lumen triplex eſt, cõſequenter unaqueq; in Deo perſona lumen dicenda eſt. filius igitur docuit de Spiritu ſancto, Paracletum alium, hoc eſt alium conſolatorem atq; alium aduocatum eum appellans, eiuſdemq; poteſtatis atq; eiuſdem eſſe honoris ſignificans. uel aliter: nos a Sancto ſpiritu illuminati radios lucis filii tui contemplabimur. nemo. n. poteſt dicere Dominum Ieſum niſi in Spiritu ſancto. Item alibi: Deus nobis reuelauit per Spiritum ſanctum.

παράτεινον τὸ ἔλεός σου τοῖς γινώσκουσί σε E xtende miſericordiam tuam cognoſcentibus te. Perpetuo eorum Deus miſeretur, qui illius cognitione digni ſunt: qđ Propheta nũc dicit, rogãtis in morẽ.
E t iuſtitiam tuam iis, qui recto ſunt corde. Et aſſidue præſta iuſtum auxiliũ tuum iis, qui in ſermonibus atq; actionibus ſuis recti ſunt.
N on ueniat mihi pes ſuperbiæ. Pedem ſuperbiæ pro integra ponit ſuperbia, ueluti totum a parte. non dominetur mei, inquit, ſuperbia. ſuperbiæ autem nomine, omne uitium ſignificauit: quoniam uertex eſt, & genitrix peccatorum omnium ſuperbia.

μὴ σαλδῦσαί με E t manus peccatoris nõ concutiat me. Hoc eſt, ipſe peccator, a parte totum ſignificans, ut ſupra diximus: & per peccatorem ipſum dæmonem intelligit: uel Saulem, aut alium ex omni parte ſceleſtum. non concutiat autem: hoc eſt: non me moueat ab illa nimirum ſtabilitate ac ſede, quam in uirtute collocaui.
I llic ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem. Illic: ideſt: in loco illo, ſeu in tempore a Deo conſtituto. & non dixit, cadent, ſed ceciderunt: ueluti qui propheticis oculis illorum ruinam cerneret. intelligit autem Saulem & ſequaces: aut alios huiuſmodi ſceleſtos homines.
E xpulſi ſunt, & non potuerunt ſtare. Expulſi iam ſunt, a diuino auxilio, ob eorum. ſ. uitia: & deinceps firmari non poterunt.

¶ Pſalmus ipſi Dauid.

A Dmonitiones continet hic pſalmus. admonet, enim ut unuſquiſq; uarios rerum euentus patienter ferat, & mentem non adhibeat ad prauorũ hominum proſperitates. ¶ Pſalmus. XXXVI.

μὴ παραζήλου N E ęmuleris in malignãtibus. Aemulationem imitationem appellat: ac ſi diceret: noli imitari malignantes, tametſi ſecunda eos uideas florere fortuna. poſſumus etiam ęmulationẽ pro irritatione intelligere quemadmodum Græca dictio ſignificantius exprimit, zelum, ęmulationem appellans: unde etiam uerbum ſuum deducit: ac ſi diceret: noli irritari, aut mœrere, quando prauos uides felicem uitam degere. Conſtructio autem hoc in loco indifferens eſt, & regulã non ſeruat, iuxta Hebraicum idioma.

μηδὲ ζήλου N eq; ęmuleris facientes iniquitatẽ. Multi. n. quotiẽs prauos uidẽt externis hiſce bonis abundare, puſillanimitate ducti ad illorum imitationẽ incitantur. quam rem Propheta, ueluti perniciosam deteſtatur. eſt autem ęmulatio, ſeu potius iuxta Græcam litteram, zelus, appetitus quidam poſſidendi bonum illud, quod quis

quod quis uidet in alio:& ꝓprie quidē ponitur in bonum, ſæpenumero etiam in malum. uerſiculus uero iſte proxime ſuperiorē uerſiculum declarat, atq; eiuſdem eſt ſenſus, cum illo. uel, ne æmuleris: hoc eſt: noli beatos eos dicere, nec precari ut ſimilis eis fias.

Q uoniam ſicut herba, cito exareſcent. Non habentes.ſ.radicem ualidam.

E t quaſi olera herbarum cito decident. Idem rurſus repetit. olera autem herbarum dixit pro ipſis herbis, uiuis nimirum ac uirentibus, uel pro iis, quę pertinent ad genus herbarum. hæc enim omnia defluunt cum aruerint.

S pera in Dño & fac bonitatem. Spera, inquit, in Dño qui uirtutum tuaꝝ labores non deſpiciet, & quod bonũ eſt, operare. bonitatem enim poſuit ꝓ bono.

E t inhabita terram. Sic faciens, inquit, intrepide quam habes habitationem, poſſide. Deum enim tui cuſtodem habes.

E t paſceris in diuitiis eius. Et paſceris a Deo in bonis eius, ita ut utilibus fruaris, & a noxiis non lędaris.

D eliciare in Domino. Delectare, inquit, in Domino, per immenſam nimirũ atq; inſatiabilem eius dilectionem, aut per inexplebilem mandatorum eius, ac diuinæ legis, contemplationem. κατατρύφησον

E t dabit tibi petitiones cordis tui. Cum enim diligas Deum nihil ab eo indignum poſtulabis.

R euela Domino uiam tuam. Per uiam nunc conuerſationem, ac uitę normam intelligit, quam uiſitatione ac cuſtodia Dei dignam fieri iubet. nouit enim Dominus uias iuſtorum. de quo uide, quæ circa finem primi pſalmi dicta ſunt.

S pera in eo. Rurſus ſpem protendit, tanquam neceſſariam iis, qui in afflictionibus ſunt conſtituti. ſola enim ſpes minuit dolores.

E t ipſe faciet. Faciet nimiꝝ, quæ ſperas, quæ petis, & quæ conducunt.

E t educet quaſi lumen iuſtitiam tuam. Iuſtitia hoc in loco ſumenda eſt pro iuſta ſententia. & educet, inquit, iuſtam de te ſententiam, luminiſq; cuiuſdam inſtar, fulgentem, ac conſpicuam coram omnibus conſtituet. Pater tuus, inquit, alibi, qui uidet in occulto, reddet tibi in manifeſto. uel afferet uirtutem tuam in medium, diuulgans eam quaſi purum lumen, & prædicans in tempore opportuno.

E t iudicium tuum tanquam meridiem. Eandem repetit ſententiam. Meridies.n. pura & ſyncera eſt, ac fulgentiſſima diei lux. uel educet iudicium tuum: hoc eſt: conuerſationem, ac uitam illam quam iudicio tuo tibi ſectandam propoſuiſti, publicabit, & omnibus notam faciet, ut meridiem. Meridies enim omnibus eſt manifeſtus, ueluti ſplendidiſſima ac lucentiſſima diei pars.

S ubditus eſto Domino. Seruans nimirum illius mandata & nõ ægreferens flagella ab eo miſſa, ſed gratias ei agens, quaſi erudienti te, ac caſtiganti.

E t ora eum. Vt ſcilicet miſereatur tui, & protegat te.

N e ęmuleris in eo, qui proſperatur in uia ſua, in homine faciente iniquitatem. hęc uerba eundem ſenſum habent, quam illa: ne ęmuleris in malignantibus, neq; ęmuleris facientes iniquitatem: uerum apertiora ſunt. & , dum ait: in eo,

quí proſperat̃ ín uía ſua : díſtínxít de quo nam loquat̃: de íníuſto nímírum. nã alíoquín, ſi íuſtus ſit, quí ꝓſperatur, ímítarí eum debemus.

D eſine ab íra, & derelínque furorem. Cum uídes, ínquít, íníuſtos homínes ín ſecunda eſſe fortuna, nolí íraſcí, aut índígnarí erga eos, quaſi præter íd proſperentur, quod par eſt: neq; tecum ípſe íllud doleas, ꝙ ob ſummum tuum erga uírtutes amorem, potíus ínfœlícíor ſis. Ira autem & índígnatío híc ídem ſígnífícant: uerum ſi eorum dífferentíam quęrís, uíde quæ exponendo díxerímus círca príncípíum ſextí Pſalmí.

N e ęmulerís, ut malígnerís. Quía prauos alíquando, & alíquando bonos æmulamur, prímam æmulatíonís ſpecíem auertít. nam æmularí ad bonum rectum eſt. & conſydera quomodo ín prïncípío pſalmí obſcuríus huíuſmodí admonítíonem tradídít, & quomodo deínceps procedendo alíquanto eam apertíus declarauít, ac nunc tandem plenius manífeſtam facít. eadẽ autem ſæpíus repetít Propheta, & ſupra atq; ínfra ea reuoluít, ſperans hac ſermonís perpetuítate fírmam ac ſtabílem doctrínam ín audítorum aures ímmíttere. deínde ponít cauſam quare malígnandum non ſit.

Q uoníam quí malígnantur extermínabuntur. Corporís nanque, aut anímæ íacturam facíent.

S uſtínentes autem Domínum ípſi hęredítabunt terram. Cœleſtem ſcílícet habítatíonem, ſæpenumero etíam, & hãc ꝑſentem. eſt enim terra quædã cœleſtís, ſicut & cœleſtís quædã eſt Híeruſalem. uel terram Paradíſi dícít.

E t adhuc modícum, & non erít peccator. Non díu permanebít peccator. íllíus enim prauítas extínguetur: tametſi nímíum nobís ſuper uíuere uídeatur. uerum hoc non íuxta puſillanímítatem noſtram díctum eſt, ſed íuxta ípſius Deí longanímítatem.

E t quæres locum eíus, & non ínuenies. Non ínuenies ípſum peccatorem, íã mortuum. uel non ínuenies locum eíus, alteríus íam effectum.

M anſuetí autem hæredítabunt terram. Hoc eſt, longanímes, ac patíentes uírí. quod ípſe etíam Saluator ín Euangelíí beatítudíníbus dícebat. ea enim quę per prophetas díxerat, proprío etíam ore confírmauít. Merito autem cœleſtem íllam terram hęredítabunt poſtquam mundana hac, atq; eíus bonís ob propríã manſuetudínem príuatí ſunt.

καὶ κατατρυφήσουσι — E t delícíabuntur ín multítudíne pacís. Et fruentur ílla terra ín multa pace, unde dolor, tríſtítía, & gemítus aufugerunt.

O bſeruabít peccator íuſtum. Torue eum íntuens, ac mala cogítans.

καὶ βρύξει — E t frendet ſuper eum dentíbus ſuís. Collídens enim ac confrícans dentes, ínexpletam íllam rabíem oſtendet, qua eum appetít dílaníare. furorís etenim hoc índícíum eſt, latentís ín corde. íntellígí etíam poteſt peccator pro Dæmone, quí íuſtos obſeruat, & mente ſeu íntellectu ſuo, utpote ícorporeus, quaſi dentíbus quíbuſdam frendet.

D omínus autẽ írrídebít eũ. Neglíget eũ, ut ímbecíllem atq; omníno prauum.

Q uoníam proſpícít, ꝙ ueníet díes eíus. Præuídet enim ut Deus aduentantem díem

tem diem, qua deſtruendus eſt.

G ladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum ſuum, ut deiiciant inopẽ » & pauperem, ut iugulent rectos corde. Non ſuſtinentes nimirum eos uidere: eo ꝙ eorum iuſtitiam ac uirtutes propriȩ iniquitatis argumentum, & redargutionem eſſe exiſtimant. recte etiam gladio appoſitum eſt uerbum: iugulent: & arcui, uerbum: deiiciant. diuerſitate autem armorum multiplex inſidiarum genus indicat. inopem etiam & pauperem, indifferenter hic poſuit, uel ad commouendam miſericordiam. τὸ σφάξαι

G ladius eorum intret in corda ipſorum, & arcus eorum confringatur. Eorum, inquit, inſidiæ contra ipſos conuertentur. quod aliis uerbis alibi etiam expreſſit Propheta dicens: & incidit in foueam quam fecit. imprecatur autem eis malum, ueluti iis, qui praui erant. omnis enim, inquit dominus, qui acceperit gladium, gladio peribit. Gladius præterea & arcus accipi hic poſſunt pro lingua malignorum. Dentes enim eorum, alibi inquit, arma, & ſagittȩ, & lingua eorũ gladius acutus. ꝓprie igr̃ lingua eos ĩterficiet, & labia eoꝝ morte extinguent̃.

M elius eſt modicum iuſto, ſuper diuitias peccatorum multas. Verum multo melius a' iuſto homine eſſe cenſetur modicum quid iuſte partum: atq; ideo plura non appetit cum iniuſtitia. horum itaq; fœlicitatẽ æmulari nos oportet.

Q uia brachia peccatoris conterentur. Brachia, uires appellauit, in quibus tota pene operandi ac laboris uis conſiſtit.

C onfirmat autem iuſtos Dominus. Vexatos nimirum ab iniquis, ſeu etiam a' Dæmonibus. Conſidera autem, quomodo utrinq; nos Propheta ad uirtutem exhortatur, dum & peccatorum pœnas, & iuſtorum narrat præmia.

C ognoſcit dominus uias immaculatorum. Ipſe enim eas ſanxit. uel aliter declara, ut diximus circa finem primi pſalmi. γινώσκει

E t hæreditas illorum in ſæculum erit. Hæreditas iuſtorum, regnum eſt cœloꝝ. uenite, inquit, benedicti patris mei, hæreditate paratum uobis regnũ. quod uero ait, in ſæculum, idem eſt quod perpetuo. illius enim hæreditatis nõ erit finis: uel erit in ſæculum, futurum ſcilicet. in hoc enim ſæculo hęreditatem non habent, hoſpites ſe eſſe ſcientes, ac peregrinos.

N on confundentur in tempore malo. Non ſuperabuntur in tempore afflictionum. habent enim adiutorem Deum. uel tempus malum futurum appellat iudicium, quod peccatoribus grauiſſimum erit ac moleſtiſſimum.

E t in diebus famis ſaturabuntur. Veluti Helias qui a' Coruo nutritus eſt: & alii multi, qui admirabiliter a' Domino alimenta acceperunt. uel ſaturabuntur ſpe futurorum bonorum, nullum amplius corruptibilem cibum appetentes. neq; enim in ſolo pane uiuit homo. uel per famem figurate, omnem neceſſitatem intelligit, & per ſaturitatem, uiſitationem ac protectionem Dei.

Q uoniam peccatores peribunt. Neq; enim diu permanet cum eis fœlicitas. perire autem non tantum is dicitur, qui in hoc mundo perit, ſed ille etiam qui æternę ſalutis iacturam fecerit. perit enim, atque deletur ab hæreditate iuſtorum.

ἐξέλειπον I nimici autem Domini ſimulac glorificati fuerunt, & exaltati, deficientes ſicut fu-
» mus defecerunt. Hæc de Iudæis Chriſti occiſoribus intelligenda ſunt, qui gloriam a' multitudine conſecuti, & cæteris antelati, de morte Saluatoris gloriabundi non multo poſt tempore funditus exterminati ſunt a' Romanis, ac fumi inſtar diſſipati penitus, atq; deleti. Dici etiam hæc poſſunt de Idolis quę exaltata & glorificata ad tempus, tandem penitus euanuerunt, & deleta ſunt, & per illa Dæmones pariter qui in eis habitabant.

Mutuatur peccator, & non ſoluet. Non ſolum, inquit, peccator non donat, neq; impertitur propria, ſed aliis a' ſe debita etiam non reddit: adeo nimirum iniquus eſt & ſæuus.

δίδωσι Iuſtus autem miſeretur, & tribuit. Miſeretur quidem propria donans: & tribuit: hoc eſt: reddit quæ ab aliis mutuatus eſt, diuerſa penitus, & contraria incedens uia, atq; inceſſerit peccator. Vel aliter: iuſtus uidens peccatorem ingratum eſſe debitorem in tempore neceſſitatis, ei nihilominus mutuum præſtat.

ἐξολοθρευθήσονται Quoniam benedicentes ei hæreditabunt terram, maledicentes autem ei exter-
» minabuntur. Tanta Deo de iuſtis cura ac ſollicitudo eſt, ut illorum etiam miſereatur, qui eis benedicunt, & illos caſtiget, qui eis maledicunt. Nam & dictum eſſe legimus a' Deo ad Habraam, benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus. maledictionem autem hic contumeliam appellat. illa autem dictio, quoniam, hoc in loco non reddit rationem, ſed ſententiam tantum aſſeuerat: uel ſuperflua eſt: ut ſępenumero apud Prophetam reperitur iuxta Hebraicum idioma.

A Domino greſſus hominis dirigentur. Manifeſte docet, q; abſq; diuino auxilio, homo per ſe nullum poteſt bonum operari. niſi enim, inquit, dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt qui ædificant eam. promptitudini autem noſtræ cooperari ſolet. hominem autem hic iuſtum intelligit.

σφόδρα Et uiam eius uolet ualde. Conuerſationem iuſti benigne ſuſcipit Dominus, utpote irreprehenſibilem. Symmachus autem, pro, uolet, tranſtulit proſperabit.

καταῤῥαχθήσεται ἀντιστηρίζει Cum ceciderit non confringetur, quia Dominus contra firmat manum ſuam. Si in extemis bonis aduerſa uexetur fortuna, ut Iob, uel ſi circa ſpiritualia bona lapſus fuerit, ut Dauid: non permanebit tamen in hac ruina, quia Dominus contra firmat, hoc eſt, ſupponit manum ſuam, ſuum ſcilicet auxilium. Pœnitentia etiam accipitur pro manu Dei, tanq̃, quę a' Deo proficiſcitur, & nos de, lapſu, ac ruina trahit atq; conuertit ad Dominum.

Iunior fui, etenim ſenui, & non uidi iuſtum derelictum. ſuperflua eſt illa coniunctio enim. Senſus eſt: iuuenis fui, & ſenui iam: & in tota hac uita mea, nunquam uidi iuſtos a' Deo derelinqui. cuſtodit enim Deus omnes, qui eum diligunt. quod ſi aliquando uiſus eſt Deus ad tempus aliquos derelinquere, ueluti ipſum Dauid: non tamen eos penitus dereliquit, ſed magna cum diſpenſatione ita permiſit, ut poſt tentationes deinceps attentiores redderentur.

res redderentur.

N eq; ſemen eius quærens panem. Neque eius filios indigentes. nam et ſi ad tempus aliquantulum afflicti ſunt, non tamen perpetuo. & aliter: beatus Dauid ſe eouſq; id non uidiſſe aſſeuerat. uel altius intelligi poteſt, ut dicat: ſe non uidiſſe iuſtorum ſemen fameſcere: hoc eſt ſpirituali cibo carere: iuxta illud: non necabit fame Dominus animas iuſtorum. nam alioquin, ſemen Iacob in Aegypto panem quæſiuit.

T ota die miſeretur, & mutuat iuſtus. Tota die pro ſemper. & petentibus, aliquando pecunias, aliquando utiles admonitiones præſtat. καὶ δανείζει ὁ δίκαιος

E t ſemen eius in benedictionem erit. Dixit enim Deus ad Moyſem, ſe miſereri filiorum, propter eorum patres, qui ſibi grati fuerunt: & q; ſimiliter propter parentum uitia retribuit poſteris calamitates. in benedictionem autem erit: hoc eſt benedicetur, & laudabitur, ob parentis nimirum merita.

D eclina a' malo & fac bonum. Hoc in pſalmo XXXIII declaratum eſt.

E t inhabita in ſæculum ſæculi. Cum, inquit, iam didiceris, quæ nam ſint uirtutum, & uitiorum præmia, elige meliora, & habita longo tempore. Ita enim ſignificant uerba illa: in ſæculum ſæculi. Iuſti etenim, qui olim fuere, diutius uixerunt: q; ſi aliqui ex eis iuniores mortui ſunt, diuina id diſpenſatione factũ eſt. Nam & Salomon diuturnam pollicetur uitam timentibus Dominum. uel, habita in ſeculum futurum, tu qui incola es in preſenti ſæculo, ubi non perpetuo, ſed certo ac breui degimus tempore.

Q uoniam Dominus diligit iudicium. Hoc eſt: quoniam Dominus iudex eſt. uel per iudicium, iuſtitiam intelligit.

E t non derelinquet ſanctos ſuos. Iuſtum enim eſt, ut eos non derelinquat, qui illum non dereliquerint. per ſanctos autem, hic iuſtos, ſeu uirtute præſtantes uiros intelligit.

I n ſæculum ſeruabuntur. In preſens ſcilicet: & in futurum. εἰς αἰῶνα φυλαχθήσονται

I niqui autem expellentur. A' præſentibus & futuris bonis. (ἐκδιωχθήσονται)

E t ſemen impiorum exterminabitur. De hoc paulo ſuperius dictũ eſt, ibi: & ſemen impiorum in benedictionem erit. ἐξολοθρευθήσεται

I uſti autem hæreditabunt terram, & inhabitabunt in ſæculum ſæculi ſuper eã. De hoc ſimiliter Paulo ſuperius dictum eſt, ibi: ſuſtinentes autem Dominum hæreditabunt terram: & ibi: hereditas eorum in ſæculum erit. eadem autem Propheta ſæpius repetit, uolens, ut diximus, conſtantiorem ac diuturniorem memoriam in legentium animis imprimere.

O s iuſti meditabitur Sapientiam. Libenter beatus Dauid narrat iuſti hominis opera, ut alios ad æmulationem uirtutum trahat. diuinam, inquit, Sapientiam, quæ in ſacris ſcripturis, nobis reuelata eſt, iuſti, ac ſancti uiri ſemper meditantur.

E t lingua eius loquetur Iudicium. Iudicium Dei inquam, quod hominibus declaratum eſt. uel per iudicium ſermonem intelligit, qui cum iudicio, ac

iudicio, ac diſcretione prolatus ſit. nam iuſtus cum loquitur, inconſyderatum nunquam profert ſermonem.

L ex Dei eius in corde ipſius. Indelebilis in illius mente permanet, ſiue ſcriptam ſeu non ſcriptam Dei legem intelligas.

E t non ſupplantabuntur greſſus eius. Via eius ad Deum ab inimicis nõ impedietur, ſiue uiſibiles, ſiue inuiſibiles inimicos intelligas. quia nihil ei impedimento eſſe poterit ad uirtutem.

θανατῶσαι C onſyderat peccator iuſtum, & quærit occidere eum. Conſyderat, hoc eſt obſeruat, inſidias diſponit. per peccatorem uero non tantum iniuſtum hominem, ſed ipſum etiam Dæmonem intellige, ueluti eum, qui cauſa eſt, & pr̃ peccati.

D ominus autem non derelinquet eum in manus eius. Neque enim prorſus permittit, ut ſimul cum corpore, uoluntati pariter atq; arbitrio illius dominetur: quinimmo inter tentationes eripiet eum a' periculo, & in ſpirituali animæ pugna, uictorem eum eſſe oſtendet. uel aliter: tametſi ſæpius in eum Dominus inſidias diſponi permittat, poſtremo tandem parcit ſeruo ſuo.

N ec condemnabit eum cum iudicabitur illi. Neque in præſenti uita iuſtum derelinquet, neq; in tempore futuri Iudicii eum condemnabit, quando nimirũ peccator ſimul cum iuſto illo iudicabitur, quem inſidiis olim fuerat inſecutus. hoc enim ſignificat uerbum, iudicabitur. & aliter: Dæmones tunc iudicabuntur cum iuſtis, & illis improperabunt, ſiquid minimum in hac uita peccauerint.

E xpecta Dominum. Dum tentaris: atq; inſidiis impeteris, expecta Dominũ qui te eripiet de periculis: hoc eſt: ſpera in Domino.

E t cuſtodi uiam eius. Quam ipſe mandatis ſuis nobis demonſtrauit. cuſtodi autem, ideſt dilige.

E t exaltabit te, ut hæreditate capias terram. Superiorem te faciet inſidiatoribus tuis: uel ſublimem, ac magnum te apud homines eſſe demonſtrabit. & qa multi hæreditatem terræ appetunt, & fruitionem bonorum eius: aut diuturnam uitam: aut liberorum procreationem: aut inimicorum exterminationem: aut alia huiuſmodi: idcirco his promiſſionibus Propheta omnes ad uirtutem exhortatur, eandem ſæpius repetens ſententiam. a' ſublimioribus tamen, ſublimiora etiam hic conſyderantur: ut ſuperius diximus.

C um exterminati fuerint peccatores, uidebis. Multorum puſillanimitatem conſolans Propheta: qui ægreferebant, Deum aduerſus prauos, tanta uti patientia, & longanimitate: ait: confide, quia iniuſtorum, ac prauorum omnium exterminationem uidebis: & ſermonem ſuum confirmat ex iis, quæ ipſe uidit. ait enim.

V idi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut Cedros libani. Ipſe quidem Propheta indefinite impium dixit, nos tamen Goliath, aut Saulem intelligere poſſumus, aut Naas amonitem, aut alios huiuſmodi, quorum primo exaltationem uidit, & deinde deſtructionem. & quod ait: ſuperexaltatum: a' ſubditis, atque ab aliis hominibus ſuperexaltatũ intellige: eleuatũ uero a' ſe ipſo

& faſtu

& faſtu proprio: tametſi utraq; dictione idem poſſumus etiam intelligere. Cedris aũt impium cõparauit, eo q; altę ſunt, & infructuoſę, & ſucco amaro.

Et pertranſiui, & ecce non erat. Modo, inquit, illum ſeſe gloriantem dimiſi, pertranſiui, & ſtatim euanuit. dictio enim ecce, hoc in loco, ſtatim, ſignificat.

Et quęſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. Et inde ad tempus cogitatione quęſiui eum uidere, & non eſt inuentus locus eius: locus nimirum: qui alicubi eum exiſtentem contineret. Quomodo igitur inuenietur, cum non ſit? uel per locum eius, corpus ipſum intellige, quod antea animæ domicilium erat, & poſtea putrefactione diſſolutum eſt. Si quæres, an habeat locum, nullum inuenies. manſiones enim eorum dicuntur qui ſaluantur. nam eorum qui pereunt, Gehenna, uel huiuſmodi, hominis non dicitur eſſe locus aliquis, ſed perditio.

Cuſtodi Innocentiam. Simplicitatem dixit Symmachus.

Et uide rectitudinem. Obſerua, inquit, ut rectus ſis, & recte ambules.

Quoniã reliquię ſunt homini pacifico. Reliquias memoriam appellat, hæc aũt duplici modo conſeruatur, per prolem uidelicet, & per bona opera.

Iniqui autem exterminabuntur in idipſum. In idipſum idem eſt, quod una: hoc eſt: ſimul cum eorum memoria. quod in ſequenti etiam uerſiculo magis declarauit: dicens.

Reliquię impiorum exterminabuntur. Per Impios prauos omnes ĩtelliges.

Salus autem iuſtorum a' Domino, & ipſe protector eorum eſt in tempore tribu
» lationis: & adiuuabit eos Dominus, & liberabit eos, & eripiet eos a' peccatori
» bus, & ſaluabit eos, quoniam ſperauerunt in eum. Vide quam uarie ac multipliciter uaria, ac multiplicia auxilia annunciauit, quæ Deus iuſtis impartitur. uarii enim ſunt eorum modi, & uarie adminiſtrantur, iuxta uariam, ac multiplicem eius ſapientiam. Aperta autem, & clara ſunt hęc uerba, nec aliquid habent perceptu difficile.

❡ Pſalmus ipſi Dauid in rememorationem.

HIc Pſalmus conſimilis eſt ſexto Pſalmo. Simile enim habet principium: & ita quemadmodum ille, calamitates etiam deplorat, quæ Prophetæ de peccatis obuenerant. ab illis præterea liberari poſtulat, & requiem conſequi. Par eſt autem compoſitum fuiſſe hunc pſalmum a' beato Dauid eo tempore, quo perſequebatur eum Abſalon: cum commiſſa olim a' ſe delicta, & pręſentes calamitates memoria repeteret: ob quę in rememoratione inſcribit. p̃s. XXXVII.

DOmine ne in furore tuo arguas me, neq; in Ira tua erudias me. In ſexto Pſalmo iam diximus, quæ ad pręſentis uerſiculi expoſitionem pertinent. furorem autem, & Iram Dei paſſiones, aut affectus in eo putare nõ debemus, ſed uęhementiſſimas ſuppliciorum ſententias, quę peccatoribus debentur. παϑῶν ης

Quoniã ſagittę tuę infixę ſunt mihi. Per ſagittas Dei, hoc in loco redargutionum ſermones intellige, quos ei dixerat Propheta Nathan. uel leges aduerſus

adulteros, &

adulteros, & occiſores prolatas, quæ adeo illius cordi infixæ erant, ut ſtimularent eum aſſidue, & eius animam ſummo afficerent mœrore. uel per ſagittas dolores intellige, qui à calamitatibus proueniunt, & ſagittarum inſtar cor noſtrum pungunt, ac penetrant, quiq; ſagittæ Dei merito appellari poſſunt, quia illius permiſſione nobis infiguntur. quod autem LXX. dixerunt: infixæ ſunt: Symmachus reddidit: attigerunt.

Et firmaſti ſuper me manum tuam. Firmaſti, hoc eſt ſæpius detuliſti, dum aſſiduis me flagellis cædis. uel grauem eſſe feciſti in me ictum manus tuæ, ita ut illius uerbera ferre non poſſim. per manum autem, caſtigandi poteſtatem intellige.

ἴασις Non eſt ſanatio in carne mea à facie iræ tuæ. Verba hæc: à facie iræ tuæ, & à facie peccatorum meorum: item à facie inſipientiæ meæ, & alia huiuſmodi: per circunlocutionem dicta ſunt, pro eo, quod eſt: propter iram tuam: propter peccata mea: propter inſipientiam meam. non eſt igitur in carne mea ſanatio: hoc eſt liberatio ab illo malo, quod ego ipſe mihi intuli: atq; hoc propter iram tuam, ac minas tuas, quas, mihi tuo nomine nũciauit propheta Nathan. uel propter iram, quam legibus tuis comminaris. De huiuſmodi autem afflictione in aliis etiam pſalmis tradit, dicens: humiliabam in ieiunio animam meam: item caro mea mutata eſt propter oleum: item, adhæſit os meum carni meæ: & laboraui clamans: raucum factum eſt guttur meum: & alia huiuſmodi.

Non eſt pax oſſibus meis, a facie peccatorum meorum. Non eſt ſtabilitas, nec conſtantia in eis. ob peccata enim mea contremiſcunt: adeo prorſus concuſſa ſunt.

Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum. Auctæ nimirum, atq; eleuatæ: Magnitudinem enim ipſarum his uerbis ſignificat, quemadmodum, & alibi multitudinem, dicens: multiplicatæ ſunt ſuper capillos capitis mei.

Sicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Et graues, ac moleſtæ mihi ſunt: quia illarum memoriam ferre non poſſum. uel eo ꝙ oneris inſtar me incuruant. ſolent enim qui mœſti ſunt, proni in terram aſpicere, quemadmodum, & ii faciunt qui aliquod pondus ferunt.

Putruerunt, & corruptæ ſunt cicatrices meæ à facie inſipientię meæ. Animę, inquit, meę cicatrices, quæ ab ignitis mihi Diaboli ſagittis factæ ſunt, putruerunt: neq; id tantum in ſuperficie, ſed introrſus et penitus commarcuerunt. quibus uerbis, magnam animæ lęſionem ſignificat, dum grauem negat ſe uulnerum olentiam ferre poſſe. hoc autem factum eſt, ob inſipientiam meam: quia ſi ſapientiam non amiſiſſem, non fuiſſem hoc pacto uulneratus. Conſidera etiam quomodo delicta ſua augeat, & magno ea animi cum ardore fateatur. dixit enim magna ea eſſe & grauia: & fetere inſuper. Pœnitentię autem illud ſignum eſt, uel maximum, cum quis putredinem ſentit peccati: quia tunc uehementer illud abominatur.

Fatigatus

F atigatus, & curuatus ſum uſq; in finẽ. Defatigatus ſum ob ea, que commemoraui. uel aliter: dum ſanare atq; curare cupio corpus meũ grauiter affectum, fatigatus, ac debilitatus ſum & curuatus uſq; in finẽ: hoc eſt: oĩno, & prorſus. ἐπαλαι-πώρησα

T ota die contriſtatus ingrediebar. Quanquam Rex eſſem, ſemper tamen in mœſtitia uerſabar, ueluti, qui a' conſcientia teſte pungebar, & cui lætitia diffundi non dabatur.

Q uoniam lumbi mei impleti ſunt illuſionibus. Si affectus concupiſcentiæ illuſio eſt, & conſequenter mendacium potius, q̃ ueritas: non eſt concupiſcentia uoluptas, ſed umbra potius uoluptatis. hac de cauſa dicebat Apoſtolus: manete præcincti lumbos ueſtros in ueritate: hoc eſt, in uera uoluptate, quæ a' caſtitate, & temperantia oritur, atq; a' iuſtitia. lumbos autẽ Symmachus dixit latera: & utroq; ſermone concupiſcibilis animæ pars ſignificatur. nam iuxta latera, renes ſunt, in quibus potiſſimum libidinis appetitus iacet. Ait igitur concupiſcentia mea illuſionibus Dæmonis impleta eſt. illuſit, enim eum Dæmon, ad motus irritans iniquos & turpes.

E t non eſt ſanatio in carne mea. Et deinceps, inquit, me ita illuſo, nulla eſt requies carni meæ. caſtigo enim eam, ut prædictum eſt, & illicitæ ab ea uoluptatis pœnas exigo. ἴασις

A fflictus ſum. Fame, ſiti, uigiliis, humi cubando, & ſi quid aliud hmõi eſt.

E t humiliatus ſum uſq; ualde. Vſq; ualde, idioma Hebraicum eſt, & idem ſignificat, quod, ualde. ἕως σφό-δρα

R ugiebam a' gemitu cordis mei. Ab acerbitate gemitus cordis mei, qua cruciabar, rugire uidebar, ut Leo. nam quod. LXX. dixerunt, rugiebam, Aquila reddidit: frendebam. his autem uerbis beatus Dauid rectam erga Deum mentem ſuam omnibus patefacit. nam peccator cum in profundum malorum ceciderit, deſpicere ſolet, iuſtus autem etiam minima quæq; peccata ſemper ueretur.

D omine coram te omne deſiderium meum. Deſiderium, ſcilicet quod poſt peccata mihi innatum eſt. noſti enim q concupiſco ſalutem meam & a' præſentibus anguſtiis ac doloribus liberari. κέ ἐναν-τιόνσου

E t gemitus meus a te non eſt abſconditus. Percipis enim illum auribus tuis, ueluti uocem quandam de profundo aliquo loco emiſſam.

C or meum turbatum eſt. A' mea nimirum conſcientia atq; a' pœnitentia.

D ereliquit me fortitudo mea. Omni uidelicet paſſionis genere fatigatum: ut prædictum eſt. ἰσχὺς

E t lumen oculorum meorum, & ipſum non eſt mecũ. Propter ualde duram, ac peracerbam uitam meam, & præ aſſiduis lachrymis in hebetudinem quandam oculorum ac pene in cæcitatem deueni. ordo autem, ſic fiat & lumen oculorũ meorũ ipſum nõ eſt mecũ: cum. ſ. perierit. unde ſuperflua iacet, illa ſecũda coniunctio: &. uel, per lumen oculorum animæ beati Dauid, Spiritum ſanctum intellige, qui ob patrata, ab eo ſcelera magna ex parte auolauerat. hunc autem uerſiculum cum proxime ſubſequenti, quidam ex Chriſti perſona

perſona proferendum intelligunt, & loqui de diſcipulis.

A mici mei & proximi mei aduerſus me appropinquauerunt & ſteterunt. Sub notare uidetur Achitophelem atq; alios huiuſmodi multos. amici mei, inquit, & familiares mei uenerũt aduerſum me. hoc enim ſignificant uerba illa: appropinquauerunt, & ſteterunt contra me: Deo ſcilicet ob peccata mea id permittente: ex quibus hoc mihi calamitatum genus incubuit.

E t qui iuxta me erant delonge ſteterunt. De eiſdem inimicis loquitur, qui odio quidem appropinquauerunt, ut perſecutores, & ab antiqua beneuolentia procul facti ſunt, ueluti diſcedentes ab amicitia. uel, alios etiam amicos & ſubditos intelligere poſſumus, qui timore Abſalonis a' beato Dauid ad illum deficiebant.

E t uim faciebant qui quęrebant animam meam. Et angebant me, inquit, ii, qui animam meam, hoc eſt, qui me ipſum quęrebant, & omni arte mihi moleſtiam inferebant. uel quærebant animam meam, ut auferrent eam, quemadmodum dixit in pſalmo. XXXIX.

οἱ ζητοῦντες E t qui quærebant mala mihi locuti ſunt uanitates. Et qui meam ruinam ſitiebant, blaſphemias aduerſum me locuti ſunt, conuiciis atq; calumniis me impetentes. uanitates autem dixit ueluti mendacia quædam, ac falſa.

E t dolos tota die meditabantur. Hoc eſt inſidias: quomodo nimirum me deciperent, & compręhenderent.

E go quaſi ſurdus non audiebam. Re uera quidem audiebam, ſed audire nõ uidebar, quia tacebam, & non conturbabar. Ipſo enim Semei conuiciis ſe ſe inſectãte atq; maledicente & pleriſq; aliis, etiam idem facientibus, tacebat beatus Dauid, quaſi prorſus non audiens.

E t ſicut mutus non aperiens os ſuum. Subaudiẽdum eſt uerbum, eram. Cõſequens eſt autem, ut non loquatur quis ea, quę non audiuit.

E t factus ſum ſicut homo non audiens, & non habens in ore ſuo redargutiones. Hęc dicta ſunt ad declarationem uerſiculorum proxime præcedentium. redargutiones autem hoc in loco, contradictiones uocat, per quas redarguere quis eos ſolet, qui male loquuntur.

Q uia in te Domine ſperaui. Mutus factus ſum, & tacui, quia te mihi iudicem futurum ſperaui. mihi enim, inquit, uindictã, & ego retribuã dicit Dñs.

T u exaudies me Domine Deus meus. Et quia tu omnia huiuſmodi maledicta, intelligis: & condignas calumniatoribus pœnas retribues. uel tu eos exaudies, qui talia paſſi ſunt, & tacent.

Q uia dixi nequando ſupergaudeant mihi inimici mei. Intra me ipſum enim cum funderem preces ad Deum, dixi: cupere me exaudiri: nequando ſupergaudeant, & delectentur ſuper me inimici mei.

ἐν τῷ σαλευθῆναι πόδας μου E t dum commoti eſſent pedes mei, ſuper me magna locuti ſunt. Et cum iam auerſum eſſet iter meum a uia diuinorum mandatorum illi ſtatim pudendam quandam ceperunt libertatem glorian tes, & iactantes: uelle, me interimere.

Quoniam

Q uoniam ego in flagella paratus ſum. Quia ego poſt peccatum diuino nudatus auxilio paratus fui iis, qui caſtigare me uoluerunt. uel dictionem, qm̄, ſuperfluam eſſe intellige, ut ſæpe inueniri diximus. & ordo eſt: ego ad correctionem, & emendationem tuam ſemper paratus ſum. ob peccata enim mea, eam promptus ac libens ſuſcipio.

E t dolor meus in conſpectu meo eſt ſemper. Et commiſſorum a me delictorum memoria, quæ ſummo me dolore afficit, ſemper mihi ante oculos permanet: urgens nimirum ac ſtimulans. neq; enim eorum oblitus ſum, ueluti is, qui dolores nullos ſentiam.

Q uoniam iniquitatem meam ego annunciabo. Quia peccatum ego meum publicabo, & aduerſus me metipſum accuſator accedam.

E t cogitabo pro peccato meo. Hoc eſt ſollicitus ero de medicina peccati. Indifferenter autem, iniquitatem, & peccatum poſuit pro delicto.

I nimici autem mei uiuunt. Ii, ſcilicet qui militant cum Abſalone. uiuunt autem, hoc eſt, potentes ſunt, ego autem infirmus.

E t fortes ſiunt ſuper me. Verba hęc proxime ſuperiorem uerſiculum declarant. uel uiuunt: hoc eſt: ſani, ac bene ualentes ſunt, & fortes fiunt: hoc eſt augeſcunt uiribus. Κεκραταίωνται ὑπὲρ ἐμὲ

E t multiplicati ſunt qui oderunt me Iniuſte. Non tantum uiuunt & fortes fiunt, ſed aucti & multiplicati ſunt. Iniuſte autem oderunt me, quia nihil legitimum habent, in quo me accuſare poſſint, aut dicere, dignum odio.

Q ui retribuūt mihi mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam ſequebar bonitatem. Hoc dicit propter Abſalonem, qui benignitati atq; amori paterno Inuidiam atq; inſidias rependēs, patrem calumniabatur, quaſi iniquum, atq; iniuſtum regem, attrahens atq; alliciens hoc pacto ad conſpirationem eos, qui ad regale patris iudicium accedebant: ut in libris regum traditur. calumniabantur autem me, inquit, quia ego bonitatem ſectabar, uel quia illum ego ſic ſe gerentem, affligere, ac caſtigare nolui. hinc etenim illius ſemper magis creuit peruerſitas, hinc & ſceleſtior ſemper factus eſt. uel, per bonitatem hic, iuſtitiam intelligit. conuiciabatur me, inquit, quia præponendam ego ſemper, & præhonorandam eſſe iuſtitiam cenſui, & quia eius exemplo iniuſtitiam non dilexi.

N e derelinquas me Domine Deus meus, ne diſceſſeris a me. Priuatus enim ſum opportuno omni auxilio, & te ſolum adiutorem ac cuſtodem habeo.

I ntēde in adiutorium meum Domine Deus ſalutis meæ. Cura, inquit, ut adiuues, ac tuearis me: te dico in cuius poteſtate eſt uita mea. Et hæc quidem dicta ſunt iuxta hiſtoriæ ſenſum: iuxta quem, accommodari poſſunt uerba pſalmi beato Dauid. Congruere uero etiam poteſt hic pſalmus omnibus fidelibus, qui in peccatis conſtituti ſunt. iuxta quem ſenſum per amicos & proximos Angelos bonos intellige, qui cuſtodiunt nos, & lætari ac gaudere ſolent, in iis omnibus, quæ per uirtutem a nobis adminiſtrantur: & contra: quotiens nos peccare uiderint, ueniunt & conſiſtunt coram nobis

triſtes, ac

triſtes, ac mœſti: & primo quidem propius adſiſtunt: deinde uero ob grauem peccatorum olentiam a' nobis abſiſtunt: unde poſtmodum uenientes maligni Dæmones angunt nos, & in grauiores lapſus deducunt: qui & in auribus noſtris inanes ſermones clam inſerunt, & dolos aduerſum nos contexere ſemper moliuntur. uerum omnes qui beatus Dauid ſobrietatem imitari uoluerint, obſtruent ſibi aures animæ, eoſq; nec ipſo etiam ſermone dignos putabunt, ſolũ Deũ in ſuum aduocãtes auxilium: tametſi ipſi Dæmones, ob huiuſmodi eorũ pœnitentiam, ac ſobrietatem, aſſiduis rurſus tentationibus uæhementius affligere eos conentur & calumniis inſuper impetant, ac diffamare eos apud omnes ſtudeant, ueluti peccatores.

Τῷ ἰδιθοῦμ

¶ In finem ipſi Idithum canticum ipſi Dauid.

ABunde diximus in procemio operis, quomodo hic pſalmus ſit beati Dauid: tametſi in inſcriptione habeatur nomen Idithũ. in finem uero inſcribitur, quia humanę naturę tenuitatẽ deplorans, de illius ẽt fine tractat, dicens: notũ fac mihi Domine finem meum, & quæ ſequuntur. Pſalmus, XXXVIII.

DIxi cuſtodiam uias meas, ut non delinquam in lingua mea. Hunc pſalmum Propheta noſter compoſuit, eorum memor, quę paſſus eſt, quando Abſalonem fugiebat. fugiens enim, inquit, dixi in me ipſo: in poſterum ego cuſtodiam uias meas: uias inquam linguę meæ, ideſt ſermones meos, ita, ut lingua mea amplius non peccem, nec blaſphemium aliquem emittam ſermonem, qui ex puſillanimitate ut plurimum oriri ſolet. Caſtigans enim caſtigauit me Dominus. q; autem apud ſcripturam ſermones uiæ appellentur, teſtimonio eſt magnus Paulus ad Corinthios, dicens: miſi uobis Timotheum qui uobis in memoriam reducet uias meas.

P oſui ori meo cuſtodiam, cum conſiſteret peccator aduerſum me. Lingua ad peccatum promptiſſima eſt, atq; ideo multa circa eam prouidentia Deus uſus eſt. Conſiſtere autem hoc in loco poſuit, pro dimicare ſeu contẽdere. peccatorẽ uero Semei appellat, cum ob perditos ſemper eius mores, tum etiam ob ſummam illam impudentiam, ac ſęuitiam, quam tunc temporis magis priuatim oſtenderat. Inſectabatur. n. beatum Dauid, laceſſens eũ, ac uituperãs & lapides iaciẽs. Cõtumelia, inquit, ab eo affectus ſum, & tacui, nihil ei prorſus reſpõdẽs.

O bmutui, & humiliatus ſum. Obmutui ſponte mea nimirum ac uolens, & humiliatus ſum cum memoria repeterem, ob commiſſa a' me peccata illum aduerſum me inſurgere.

Ἐξ ἀγαθῶν

E t ſilui ex bonis. Ex bonis, hoc eſt ex bonitate. Et cum poſſem illum ulciſci, nolui ob modeſtiam. unde cum ſocius quidam beati Dauid aduerſus hunc Semei conuiciantem irrueret, gladio illum occiſurus, detentus ab eo fuit: quinimmo & rationem addidit, dicens: dimitte eum, ut maledicat mihi. Dominus enim dixit ei, ut maledicat Dauid, & quæ ſequuntur.

E t dolor meus renouatus eſt. Et dolor, inquit, qui mihi de peccatis prouenit, ea memoria

ea memoria renouatus eſt. tunc enim manifeſte cognoui me pœnas delicto- rum luere.

C alefactum eſt cor meum intra me. Cum afficeret me, Semei contumelia, tametſi id patienter tulerim, prę ira tamen intra me inflãmatus ſum. Intra me autem dixit, ut oſtenderet ꝗ huiuſmodi iram externis non demonſtrauit. Cæ- terum illud perfecti hominis eſt, & abſolutæ prorſus uirtutis, ſi illatam contu- meliam omnino non ſentiat, & ex ea nihil prorſus patiatur: ꝗ ſi quis ſentiat, modeſte tamen ac manſuete eam perferat, proficere is dicendus eſt in uirtute, tametſi adhuc perfectus non ſit. ἐθερμάν- θη

E t in meditatione mea exardeſcet Ignis. Meditando, inquit, & reuoluendo praua opera, quę commiſi, & mala quæ patior, ſemper me dolorum meorum ignis inflammabit, & animæ meæ incendium augebit.

L ocutus ſum in lingua mea. Erga inimicum quidem tacuit, ut uidimus: ad Deum uero locutus eſt. & quod ait: in lingua mea, idem nũc ſibi uult, ac ſi dice ret, ſenſim, quiete, ac quaſi in ſuſurro locutus ſum. deinde dicit, quid locutus ſit.

N otum fac mihi domine finem meum. Quando erit, aut qualis erit, uſq; quo inquit, triſtia perſeuerabunt.

E t numerum dierum meorum quis eſt, ut ſciam quid deſit mihi. Significa mihi, inquit, numerum dierum totius uitę meæ, quotus ſit uniuerſus, ut connu meratis annis meis, quoſcunq; hactenus uixi, ſciam quod reliquum eſt. nam ſi menſuram, ac modum illorum didicero, non uulgarem inde conſolationem ha- bebo in calamitatibus meis.

E cce menſurabiles poſuiſti dies meos. Quod interpres menſurabiles dixit in græco legimus παλαιστὰς quam dictionem iuxta unum ſenſum latine di- cere poſſumus, palmares. uerum ut clarius Prophetæ mentem percipias, ſcien- dum eſt, ꝗ uariæ ſunt menſuræ, quę manibus fieri ſolent. ulna uidelicet, cubi- tus, palmus, & palæſte: de qua nunc loquitur Propheta, & quam nos palmam dicere poſſumus. conficitur autem palæſte ſeu palma, coniunctiõe quattuor di- gitorum, & eſt tertia pars palmi, & minima eſt omnium menſura. hoc nomine igitur paucitatem dierum uitę ſuæ declarauit, palmares appellans dies ſuos, quaſi menſura modicos, ac breues: & quia diximus dictionem παλαιστὰς aliũ ſenſum poſſe recipere, alteram conſequenter uerſiculi lectionem attingemus, iuxta quam legere poſſumus: Ecce contentioſos ſeu laborioſos poſuiſti dies meos: hoc eſt: certaminis ac pugnę plenos. deſcendere enim etiam poteſt ea di- ctio a' palæſtra, quę tam apud Gręcos q̃ apud Latinos luctationem ſignificat. In lucta autem, labore, ac contentione multa utimur. Intelligit autem, (ut dixi- mus) Propheta reliquos uitæ ſuę dies, dicens: ꝗ paruo quidem tempore uictu- rum ſe nouit, attamen, ꝗ ignorat, quanta futura ſit hæc paucitas temporis: & ideo alibi etiam dicit: paucitatem dierũ meorum nuncia mihi: & hoc eſt, quod in pręſenti etiã ſignificari ſibi a' Deo cupit: Modicum pręterea dici poteſt hoc reliquum uitæ temporis, ad comparationem iam tranſactę uitæ. Illud pręterea non omittendum duxi, ꝗ dictio: ecce: aduerbium eſt, & frequẽter ab Hebræis

παλαι- στὰς ὀργυιὰ πῆχυς σπι θαμὴ πα λαιστὴ

uſurpatur:atq;(ut in uniuerſum dicam)aut aliquid demonſtrat, aut proximum tempus notat:priori modo, hic ſummitur: altero alibi uſum uides Prophetam in illis uerbis:pertranſiui, & ecce non erat: quod idem ſibi uult, ac ſi dixiſſet: & ſtatim ad nihilum redactus eſt.

ὡσεὶ οὐδ' ἐν ἐνώπιόν σου E t ſubſtantia mea quaſi nihilum coram te. Hoc in loco incipit palam facere, q̄ exilis, & fragilis ſit humana natura, & ait:ſubſtãtia mea, ſeu eſſentia mea, hoc eſt, ego ipſe ſum quaſi nihilum, ſi ad beatitudinem, & æternitatem tuam fuero comparatus. Ita enim ſignificat, quod ait:coram te. Tu enim, ut alibi ait, idem ipſe es, & anni tui non deficient, ego autem immutatus ſum, & pro Rege exul factus, & dies mei ſicut umbra prætereunt.

πλὴν V erũtamen uniuerſa uanitas. Dictionem uerũtamen, quidam hic ſuperfluã eſſe opinantur: alii uero poſitam eſſe dicunt pro certe. Cum animaduertiſſet igitur beatus Dauid, quæ maiorum ſuorum tempore facta fuerant, & quæ tunc temporis fierent, omnia uanitate labaſcere:hoc eſt:incertitudine, & inſtabilitate ſumma cõſtare:ueluti:opes, gloriam, imperia, iuuentam, pulchritudinem, uires, & alia huiuſmodi:ſententiam ſuam uniuerſali hoc ſermone poſteris teſtatam reliquit. quo tamen non animi dotes ob ſummam earum excellentiam, ſed corporis tantum, & fortunæ bona complecti, intelligas.

O mnis homo uiuens, Hoc eſt, humana omnis uita. eſt autem hic modus loquendi Hebræis peculiaris, iuxta illud:omnis homo mendax. pro, humana o͞is opinio falſa. omnis igitur humana uita uanitas eſt, quod ad præcedentis uerſiculi declarationem pertinet. per humanam uero uitam, carnalem intelligit, & ſpiritus expertem.

μέντοιγε V erum in imagine pertranſit homo. Dictionem, uerum, hoc in loco pari modo poſuit pro uere, ſeu certe. In imagine autem, hoc eſt, inſtar imaginis. nam quemadmodum depicta imago nullam de pulchritudine ſua aut de colorum uarietate, aut alia huiuſmodi re commodum capit, ita nullum homo ab humana fœlicitate fructum decerpit. uel in imagine, ideſt, in umbra: propter humanarum uidelicet rerum inconſtantiam.

πλὴν V erũtamen fruſtra conturbatur. Verũtamen hic poſuit pro, cæterum. quod reliquum eſt, inquit, fruſtra homo fatigatur, & diſtrahitur.

T heſaurizat & ignorat cui congregabit ea. Et, quod omnium moleſtiſſimũ eſt, hæredem non dignoſcit ſuum:cumq; anguſtias, & labores in congerendis diuitiis non mediocres ſit paſſus, fructus demum, & commoda alteri, & ignoto hæredi reponit.

E t nunc quæ expectatio mea?nonne Dominus? Cæterum, inquit, rebus ſic ſe habentibus, quæ nam eſt ſpes mea, nonne ſolus Dominus?per interrogationem autem legendus eſt hic uerſiculus.

παρὰ σοῦ ἐστί E t ſubſtantia mea a' te eſt. Et eſſentia mea, totum nimirum eſſe meum, a' te eſt. curam igitur habeto creaturę tuæ, quę grata mente ſuum agnoſcit factoré.

A b omnibus iniquitatibus meis eripe me. Iniquitates enim cauſa eſſe ſolent tentationum, & calamitatum. ab huiuſmodi igitur cauſa liberari optat. uel, per

uel per iniquitates, figurate tentationes intelligit, ueluti effectum a' cauſa.

O pprobrium inſipienti dediſti me. Ipſi Semei nimirum, qui me conuiciis impetiit, iniquum, & ſanguinarium appellans. Reaſumpſit autem ſermonem Propheta, & per crebram miſeriarum ſuarum commemorationem, miſericordem Deum, magis ad miſericordiam trahit. Solet etiam Dæmon iis, qui a' ſe uicti fuerint, uictoriam ſuam improperare, atq; in illos probra iacere.

O bſurdui Sponte mea nimirum, adeo ut non audire uiſus ſim. ἐκωφώθην

E t non aperui os meum. Neq; aliquid contra dixi.

Q uoniam tu feciſti. Quia, inquit, tu ei mandaſti ut mihi conuiciaretur. Dominus enim, inquit, dixit ei, ut malediceret Dauid: & mihi etiam iuſſit, ut tacerem. peccaſti enim, inquit, tace.

A moue a' me plagas tuas. Tentationes uidelicet, & calamitates, quę mihi exterius permiſſione tua, & ſtimulos, qui interius a' mea inferũtur conſcientia.

A' fortitudine manus tuæ ego defeci. Per manum hic puniendi potentiam intelligit. defeci, inquit: hoc eſt: debilitatus ſum. Illud conſidera, quomodo in præcedenti pſalmo Propheta, flagellis ſe erudiendum exponens diceret: quoniam in flagella paratus ſum: & nunc eis grauius percuſſus, ſolui rogat, ne ampliori abſorberetur triſtitia.

I n increpationibus propter iniquitates erudiſti hominem. Dum increpas, inquit, & redarguis: hoc eſt: dum pie mederis, erudiſti hominem: atq; hoc propter iniquitates, & non alia de cauſa. Salutaris eſt igitur caſtigatio tua. per hominem uero ſeipſum intelligit. ἐπαίδευσας

E t extenuaſti ſicut Araneam animam meam. Crebris, inquit, tentationibus, & flagellis attenuaſti animam meam: craſſitudinem illam nimirum, quæ ob peccata concreuerat, ei circumcidens,. eſt autem Aranea exile animal, cui nũc animam ſuam comparat. ſolet enim anima a' peccatis quodammodo craſſior reddi, & contra, afflictione & flagellis attenuari. ἐξέτηξας

V erũtamen fruſtra omnis homo. Ad maiorem corroborationem ſententiæ a' ſe dictæ, eundem Propheta repetit ſermonem: ſubintelligendum eſt tamen, uerbum, conturbatur. πλὴν μάτην πᾶς ἄνθρωπος

E xaudi orationem meam Domine, & ſupplicationem meam auribus percipe. Idem ęque ſignificant hæc uerba, per Prophetam more ſuo ſic ingeminata.

L achrymas meas ne ſileas. Ideſt ne deſpicias. Nam qui aliquem deſpiciunt tacere ſolent. Illud etiam conſidera: quomodo non ſimpliciter orat Propheta noſter, ſed cum lachrymis.

Q uoniam ego incola ſum apud te, & peregrinus, ſicut omnes patres mei. πάροικος Accola, ſeu indigena dicitur ille, qui loci alicuius permanens eſt, ac perpetuus habitator: incola uero is. qui ad tempus habitat, quiq; iubente fundi Dño habitationem mutat. ego, inquit, ſi cæteris hominibus comparer, accola quidē ſum, & poſſeſſæ terræ indigena, ſed ſi ad te Deum meum ſuſpicio: incola me eſſe fateor. te enim iubente tranſmigrabo, & hoc mundo relicto ad alium ire compellar. Peregrinus ſimiliter, ubi modicum quid fuerit in aliena regione

immoratus, eo poſtmodum reuertitur, unde fuerat profectus. Cui comparari poteſt quilibet mortalis. Nam ad certum ac breue tempus uiuimus, & demũ ad ea, unde originem duximus, iterum reuoluimur.

ἄνες μοι D imitte mihi, ut refrigerer priuſq̃ abeam. Parce mihi, inquit, ſiſte flagellum, ut paululum conſoler, & afflictiones a' me excutiam, anteq̃ moriar. uel dic, ꝙ peccatorum ueniam in pręſenti uita poſtulat.

E t amplius non ero. Et cum iuero, ubi ſunt patres mei, non ero amplius: hoc eſt: non amplius uiuam. uel, non ero amplius in pręſenti mundo. hæc etiam uerba ad placandam Dei iram, & ad eius miſericordiam conciliandam dicta ſunt.

¶ In finem Pſalmus ipſi Dauid.

SAncto ſpiritu afflatus beatus Dauid hunc pſalmum in perſona Eccleſiæ Chriſtianorum cecinit, quo gratias Deo agit pro mirificis donis, quibus a' Deo gratis donata eſt, & ab eo aduerſus inſurgentes in ſe tyrannos, opem petit. in finē in ſcribitur, quia quæ hic traduntur finem quendam reſpiciebant, quem poſtea habuerunt. Pſalmus. XXXIX.

E xpectans expectaui Dominum. Huiuſmodi uerborum repetitio frequentiſſima eſt apud Hebræos, & intenſionem quandam mentis denotat, ut illud: uidens uidi, & cognoſcens cognoſces: hoc eſt: exquiſite cognoſces: & alia huiuſmodi. expectans igitur expectaui Dominum: hoc eſt: ualde expectaui, adiutorem meum Chriſtum. ipſe enim eſt expectatio Gentium, quemadmodum de eo antea a' Prophetis pręnunciatum eſt.

E t intendit mihi. In me, inquit, oculos ſuos iniecit, & beneuolo aſpexit intuitu: in me, inq̃, ſumma conſtitutam in miſeria, dum Idoloꝝ errores ſequerer.

E t exaudiuit preces meas. Preces ſcilicet pro me emiſſas. rogabant enim Prophetæ pro futuro Eccleſiæ ſtatu illius etiam perſonam induentes, ut nunc facit beatus Dauid.

ἰλύος E t exaudiuit me de lacu miſeriæ, & de luto limi. Solebant antiqui huiuſmodi dictionibus maxima pericula exprimere. dici autem poteſt ꝙ lacus miſerię, ſit illa fouea erroris, in qua olim Gentes quæ in unam Eccleſiam congregatæ ſunt, ueluti in quodam carcere ſecundum animam miſere affligebantur: & ꝙ lutum limi: hoc eſt: limoſum ac putridum lutum, illa ſit humanarum paſſionum, atq; affectuum collectio, quæ corruptionem quandam in noſtris mentibus generat, & animas omnes quaſi tenaci quodam cœno obuolutas detinet, quæ in eam deciderint.

E t ſtatuit ſupra petram pedes meos. Supra petram, hoc eſt, ſupra ſecuritatem fidei.

E t direxit greſſus meos. Et oſtenſa mihi ſalute per præcepta Euangelica, omniq; prorſus exploſa tortuoſitate, iter meum adeo direxit, ut per obliqua, aut per deuios calles amplius non incedam.

E t immiſit in os meum Canticum nouum. Cantica nimirum quæ de admirandis atq;

randis atq; illuſtribus Chriſti geſtis Chriſticolæ cecinerunt. uel orationem dominicam, quam Chriſtus nos docuit.

Hymnum deo noſtro. Hoc ad declarationem dictum eſt noui cantici. ὕμνον

Videbunt multi. Lumen nimirum ſcientiæ, cum antea cæci eſſent. uel uidebunt ſigna & miracula Chriſti, & ſanctorum eius.

Et timebunt. Chriſtum ſcilicet huiuſmodi facientem miracula.

Et ſperabunt in Domino. Sperabunt, id eſt credent. credit enim qui ſperat. uel, ſperabūt q; eos ſaluaturus ſit, qui crediderint in illum. per Dominum aūt, Chriſtum intellige.

Beatus uir, cuius eſt nomen Domini ſpes eius. Nomen Domini: hoc eſt: Dominus. beatum igitur eum dicit qui in ſolo Deo confidit, & non alia in re. Alibi etiā dicit, Beatus uir qui ſperat in Domino. & ordo eſt: Beatus uir, cuius eius eſt nomen Domini ſpes. poſſumus etiam de Chriſtianis hoc dictum intelligere, & conſtruere per figuram hyperbaton, hoc modo: Beatus uir cuius eſt ſpes nomen Domini eius. Cuilibet autē Chriſtiano, nomen Chriſti ſpes eſt & ſalus: quod ſancti Martyres præcipue atteſtati ſunt coram tyrannis: quibus apertiſſime dicebant, ſe diuitias ſuas omnes, & omnē gloriā, & ſpem in hoc collocaſſe, q; Chriſti dei ſui nomine inſigniti eſſent: dum Chriſtiani appellarentur.

Et non reſpexit in uanitates. Et huiuſmodi uir inanibus rebus operam non dedit: quæ à multis ſumma reputantur bona.

Et inſanias falſas. A communi ſenſu rurſus ſubintelligendum eſt, & non reſpexit. inſaniæ autem falſæ, ex Græcæ dictionis ſignificatione, uaticinia ſunt. uates enim illi debacchati dementes fiebant, & furentium inſtar ferebantur, uerum falſa erant, quæ prænunciabant. per huiuſmodi autem uaticinia, uniuerſum Idolorum cultum denotare uoluit, ueluti totum à parte. μανία καὶ μάντης ἀπὸ τοῦ μαίνομαι

Multa feciſti tu Domine Deus meus, mirabilia. Admiratus beatus Dauid ineffabile in carnationis Chriſti myſterium, & condignum illi ſermonē inuenire non ualens, exclamatione ſolum, quod potuit tam grande donum proſecutus eſt: multa, inquiens, admiranda feciſti tu Domine Deus meus. Ita etiam alibi Apoſtolus facit: quando admirabundus clamat: o altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, q̄ inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & ininueſtigabiles uiæ eius. Mirabilia autem appellat non ea tantum, quæ tempore Moyſi, aut Ieſu Naue, aut quæ illis antiquiora à Deo facta ſunt miracula, ſed potius quæ tempore incarnationis ſaluatoris noſtri facta ſunt, & quæ per ſpiritum præuidens Propheta ſumma cum admiratione quæ diximus uerba protulit.

Et cogitationibus tuis non eſt qui ſimilis erit tibi. Et non eſt aliquis tibi in cogitationibus tuis comparandus: iis, inq̄, cogitationibus, quas ſumma cū prouidentia pro hominum ſalute ſollicitus habuiſti. Ecce enim q̄ grande & q̄ admirandum opus excogitaſti, ut tu homo fieres propter hominem.

Annunciaui & locutus ſum, multiplicata ſunt ſuper numerum. Annunciaui, inquit, & docui multa mirabilia tua, in multis pſalmis, uerum adhuc multiplicata ſunt, & adeo innumerabilia eſſe apparuerunt, ut aliquo numero concludi ς

 non potuerint.

non potuerint. Nam quæ dudum cognoui, propter altitudinem & immenſitatem incomprehenſibilia ſunt. uel, cum quid dicerem non haberem, hoc tantũ annunciaui, & locutus ſum, ꝙ omnem tranſcenderunt numerum.

S acrificium, & oblationem noluiſti, corpus autem perfeciſti mihi. Quæ ſequuntur in perſonam Chriſti dicenda ſunt, ut magnus nos docuit Paulus in Epiſtola ad Hebræos. Ait igitur ꝙ poſt incarnationem, Deus filius dixit ad patrem: tu pater, in poſterum legale omne ſacrificium reprobaſti, & oblationes omnes lege inſtitutas: uerum corpus mihi effeciſti ex uirginis ſanguinibus, ut pro hominum ſalute in ſacrificium offerrer.

ἐζήτησας H olocauſta, & pro peccato non quæſiuiſti. In Leuitico & Deuteronomio clare inuenies, quæ nam eſſent holocauſta, & quæ ſacrificia pro peccato: & omnia deniq; oblationum, & ſacrificiorum genera. Ait igitur: cum uerum ego, ac rationabile ſacrificium ſim, & omnia mundi deleam peccata, tu nullum amplius legale ſacrificium quæſiuiſti.

T unc dixi ecce uenio. Tunc nimirum quando legalia ſacrificia reprobata ſunt: tunc enim dixi ego: Pater, uenit hora, glorifica filium tuum. nam quod ait: ecce uenio: idem eſt, ac ſi diceret: uides ꝙ paratus ſum.

ἐν κεφαλίδι I n uolumine libri ſcriptum eſt de me. Conſcriptiones, Hebræi, libros appellabant, & inuolutas chartas uolumina, iuxta illud: fili hominis comede hoc uolumen. inuolutis, enim chartis ſcribebãt, & nõ quadratis libris, ut nos facimus. Ait igitur ſaluator, in uolumine libri, prophetici nimirum, ſcriptum eſt de me: hoc eſt: ea, quę ad incarnationem meam pertinent, a' Prophetis prædicta ſunt: quod ipſis etiam Iudæis Dominus poſtea iterum affirmauit, dicens: ſi crederetis Moyſi crederetis etiã, & mihi. de me. n. ille ſcripſit, & alia huiuſmodi multa.

τοῦ ποιῆσαι F acere uoluntatem tuam deus meus uolui. Et quoniã quæ ad me pertinẽt, iam determinata ſunt, & prędicta a' prophetis, ideo facere uolui uoluntatem tuam. Superfluus eſt enim articulus, qui habetur in Græco, ante infinitiuum facere. quem qui ſuperfluum non putarunt, tranſtulerunt ut facerem. uoluntas autem patris fuit ea: filii mors: ſecundum carnem: quæ pro humana ſalute, ſũma cum diſpenſatione a' deo permiſſa eſt: de qua uoluntate, ipſe etiam filius dicebat: deſcendi non, ut facerẽ uolũtatẽ meam, ſed uoluntatẽ eius, qui miſit me.

τῆς κοιλίας μου E t legem tuam in medio uentris mei. In medio uentris mei pro ex corde, atq; ex tota anima mea: ut ſit præpoſitio, pro præpoſitione. a' communi autem ſenſu ſubintelligendum eſt, uolui facere: hoc eſt: uolui adimplere ex corde meo legem tuam: tua nimirum mandata quæ dediſti mihi.

εὐηγγελισάμην E uangelizaui iuſtitiam tuã in Eccleſia magna. Vide quomodo Euangelium Dei iuſtitiam appellat: quia per Euangelium iuſtificantur credentes omnes, & obſeruantes illius mandata, quicunq; hi fuerint & undecunq;: & quia lex Moſaica ſolis tantum Iudæis data eſt, Euangelium uero omnibus gentibus, iuſtũ autem erat, ut non unus aut alter tantum populus, ſed ꝙ omnes æque ad ſalutem uocarentur. per Eccleſiam autẽ magnam, Iudæorum ſynagogas intelligit, ueluti hominibus frequẽtiſſimas, in qbus Chriſtus palã, ac libere locutus eſt.

Ecce labia

E cce labia mea non prohibebo, Domine tu ſciſti. Quemadmodum tu uides, inquit, non prohibebo lab ia mea loqui ſalutaria uerba. tu enim id recte noſti, cum me ipſum prorſus cognoueris, quemadmodum, & ego te.

I uſtitiam tuam non abſcondi in corde meo. De Euangelio rurſum ſermonem facit. non tacui, inquit, quæ ad illud pertinerent: quinimmo opportuna quæcunq; omnibus reuelaui.

V eritatem tuam & ſalutare tuum dixi. Euangelium rurſus ita appellat. neq; enim iuſtitiam tantum continet, ſed etiam ueritatem. ideo dicebat Chriſtus: ueritatē dico uobis: quinimo neq; hæc ſolū ſed ſalutē etiā credētibus pollicet.

N on abſcondi miſericordiā tuā, & ueritatem tuā a' concilio multo. De Euangelio etiam hęc dicta ſunt. appellatur enim Euangeliū miſericordia: quia ſumma Dei miſericordia nobis donatū eſt: qua nō ſuſtinuit Deus ꝓpriā creaturā ſub iniqua Dæmonis tyrānide oppreſſam amplius iacere, & qua ob noſtrā ſalutē ꝓprio ēt filio nō pepcit. uariis āūt nominibus, ut uidimus, Euāgeliū appellauit propter multiplicem gratiā, & uaria dona, quæ ꝑ illud nobis pſtita ſunt.

T u autem Domine ne elongaueris miſerationes tuas a' me. Quæ ſequuntur rurſum ex perſona Eccleſię fidelium dicta ſunt, ſupplicantis poſt acceptum diuinæ gratiæ ſignaculum, non derelinqui: cum multa ei, tam ab hominibus, q̄ a' Dæmonibus imminerent pericula.

M iſericordia tua, & ueritas tua ſemper adiuuent me. Veritas tua, ideſt uera promiſſio tua. dixiſti enim: ecce uobiſcum ſum omnibus diebus &c. quædam uero exemplaria habent: adiuuerunt: & intelligitur, ꝙ hucuſq;. ſ. adiuuerint: ſed melior lectio uidetur: adiuuent. ἀντιλά- βοιντο

Q uoniam circundederunt me mala, quorum non eſt numerus. Circunſpicio. n. inquit, uarias mihi tendi inſidias, & iam eis circundatus ſum.

C omprehenderunt me iniquitates meæ. Vide quomodo iuſti homines pre ſumma modeſtia, pericula & tentationes, quibus eos uexari accidit, propriis adſcribūt peccatis. ſic & tres illi pueri, una u oce in camino ignis dicebant: peccauimus, inique egimus: tametſi ea non tam ob peccata propria, q̄ propter deū paterentur.

E t non potui uidere. Obtenebrant enim tentationes, animæ oculos, ut quæ utilia ſunt, uideri non poſſint. hanc igitur nebulam diſſoluit illa conſolationis lux, quæ a' Deo prouenit. τοῦ βλέ- πειν

M ultiplicatæ ſunt ſuper capillos capitis mei. Summæ etiam modeſtię, ſunt hæc uerba: & uериſimile eſt, ut cum fidelibus aliqui etiam commixti ſint, qui negligentius ac minus ex uirtute uiuāt, quorum peccata iuſti, ſibi ipſis adſcribūt, propter unitatem ac communicationem fidei.

E t cor meum dereliquit me. Videor quaſi corde deſertus, cū mea omnis in te fiducia infirmata ſit. ipſum. n. cor, animū excitare ſolet & præſtare audaciam.

P laceat tibi Domine, ut eripias me. Velis, inquit, Domine me ab his omnibus eripi ac liberari periculis.

D omine ad adiuuandum me reſpice. Intende mihi, & me diligenter adſpecta.

l iiii Erubeſcant

Erubeſcant & confundantur ſimul qui quærunt animã meam, ut auferant eam. Vtraq; .n. hæc eis accident, ut & pudore afficiantur ueluti uicti noſtra patiẽtia, & confundantur, inuictam eſſe cementes potentiam tuam, qua nos protegis. ſe quitur: qui quærunt animam meam: hoc eſt: qui hoc unum uotis omnibus, & toto petũt ſtudio, ut me uariis examinẽt ſuppliciis. uel, ſimul: hoc eſt: una oẽs.

Conuertantur retrorſum, & erubeſcant qui uolunt mihi mala. Conuertãtur retro inanes re infecta, me non ſuperato, atq; ideo erubeſcant. uariis aũt modis eos execratur, ut conceptum animo dolorem apertius explicet.

Ferant ſtatim cõfuſionem ſuam qui dicunt mihi, euge, euge. De euge euge iam alibi diximus, q; aduerbium eſt irritantis.

Exultent & lætentur in te omnes quęrentes te Domine. Exultare, & lætari hic idem ęque ſignificant. q; ſi cui placet, ut ſenſu differant, uideat quid de eorũ differentia dictum ſit in tertio uerſiculo noni pſalmi. in te autem: ideſt in fide, quæ eſt in te.

Et dicant ſemper magnificetur Dominus qui diligunt ſalutare tuũ. Qui di/ ligunt ſalutem, quæ a' te eſt. uel, ſalutare tuum: ideſt: incarnationem tuam. ſalu taris .n. fuit ea incarnatio, iis, qui perierant. omnes igitur qui auxiliũ tuum con/ ſecuti ſunt, dicant: magnificetur Dominus: ideſt, magnus reputetur.

Ego autem inops, & pauper ſum. Hoc ex uniuſcuiuſq; fidelis perſona dici poteſt. inopes .n. ſunt Chriſtiani oẽs, ueluti, qui uniuerſa fortunæ bona dimiſe/ runt, & pauperes, ueluti qui propriis manibus neceſſaria ſibi parant. πτωχὸς enim qui latine inops, ex etymologia Græci nominis a' cadendo dictus eſt, ue/ luti ab omnibus antiquis opibus deciderit, & nũc ſit ſine ope. πένης uero, qui latine pauper, a' labore: quia nimirum proprio labore opportuna omnia ſibi comparat.

πτωχὸς ὡς πεπτωκὼς πένης παρὰ τὸ πένειν ἤτοι πονεῖν

Dominus ſollicitus erit mei. Ad hunc enim ſolum confugi, & ideo me in ſe ſperantem non deſpiciet.

Adiutor meus, & protector meus es tu, Deus meus ne tardaueris. Deus meus ne tardus ſis ad adiuuandum me. mihi autem neſcio quid profundius ui dentur ſibi uelle hæc uerba, ſi accõmodemus beato Dauid illum uerſiculũ: ego autem inops ſum, & pauper. Præuiderat Propheta ſummas illas diuitias quæ a' Dei gratia in Chriſtianos erant effundẽdæ: cumq; eas non mediocri deſyde/ rio concupiſſet, demum ueluti is, qui ſe nouerat ab eo tempore procul eſſe, con triſtatus eſt, & miſerum ſe ideo appellans ait: ego inops, & pauper ſum, qui hu iuſmodi diuitiarum particeps eſſe nequeo, uerũtamen Deus erit mei ſollicitus: ut ſcilicet mihi pariter gloriam illam cõmunicet, quam fideles in cœlorum re/ gno percepturi ſunt. ſiquidem & ab ipſo Domino dictum legimus, q; Dauid concupiuit uidere diẽ eius: qua ratione rogat nunc Deum Propheta noſter, di/ cens: ne tardaueris: tuam nimirum incarnationem. ſunt enim ſupplicantis uer/ ba ad Deum filium.

¶ In finem

¶ In finem Pſalmus ipſi Dauid.

IN finem inſcribitur quia prophetiam continet, quæ tendebat ad finem. prædicit. n. proditoris Iudæ rebellionem. & clarum quidem eſt huius pſalmi argumentũ. de amore enim & charitate in pauperes pertractat. Tamen altius conſyderando ad ſaluatoris noſtri Chriſti myſterium pertinet, qui egenus, & pauper fieri uoluit ob humanam ſalutem: qui etiam in Euangelio apud Ioannem præſentis pſalmi uerba de ſe dicta eſſe teſtatur, & de Iuda, dum ait ad Apoſtolos: non de omnibus dico, ſcio quos elegi, ſed, ut ſcriptura impleatur, dicens: Qui manducat panem meum eleuabit contra me calcaneum ſuum. nullibi. n. huiuſmodi teſtimonium habetur in ſcriptura, prçterq̃ quod in præſenti pſalmo dicitur: q mãducat panes meos magnificauit cõtra me ſupplantationẽ. p̃s. XL.

BEatus uir qui intelligit ſuper inopem & pauperem. Qui itelligit hoc eſt: qui conſyderat, qui cogitat, id, quod decens eſt. intelligentia enim eſt diligens, & exacta conſyderatio. inopem autem & pauperem promiſcue ſolent appellare indigentem. Antiqui uero per inopem mendicum intelligebant, ueluti qui omni prorſus careret ope, & qui, ut alibi diximus, ex etymologia Græci nominis ab antiquo ſtatu decidiſſet: pauperem uero eum, qui manibus ac proprio labore ſibi uictum pararet, ut in præcedenti pſalmo diximus. Beatus igitur is eſt, qui debitorem Deum habet. per Salomonem enim docemur illum Deo cõmodare, qui inopis miſeretur. quod proprio ore Chriſtus confirmauit, dicens: donec feceritis uni huic ex minimis fratribus, mihi feciſtis. & hoc quidem pacto ſimpliciter exponitur de pauperibus: uerum profundius intelligendo, ut diximus, exponi poteſt pſalmus de Chriſto: q.q. beatus ille eſt, qui intelligit & cõſyderat Chriſtum Deum eſſe, tametſi indigentia ac paupertate tanta eſſe uideretur circundatus, ut etiam non haberet, ubi reclinaret caput ſuum. recte enim cõſyderans id plene intelliget ex iis, quæ & ſermone ſuo docuit, & operibus comprobauit. ἄπορον

In die mala liberabit eum Dominus. Vtilitatem docet, quam ex huiuſmodi intelligentia quis percepturus ſit. Quæ autem ſit dies mala diximus in pſalmo XXXVI. ibi: non confundentur in tempore malo. ęque enim ſignificant dies mala, & tempus malum.

Dominus conſeruet eum. Precatur Propheta pro huiuſmodi homine tanq̃ pro uiro quopiam bono.

Et uiuificet eum. Ideſt uiuere faciat.

Et beatum eum faciat in terra. Et beatum eum eſſe oſtendat, æmulationeq;, ſeu imitatione dignum, non in pręſenti tantum terra ſed in regno etiam cœlorum.

Et non tradat eum in manus inimicorum eius. Nec eum uiſibilium aut inuiſibilium hoſtium manibus dedat.

Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris eius. Super lectum doloris in quo ægritudine ac morbo laborans afflictus diu olim detinetur. Aquila autẽ, & Theodotio

& Theodotio non per optatiuum modum, ſed per futurum indicatiui omnia hæc uerba reddidere, uidelicet: cōſeruabit, uiuificabit, & opem feret: omnia hæc quaſi in mercedem, ac retributionem quandam dici arbitrantes.

τὴν κοίτην ἔςρεψας Vniuerſum cubile eius, uertiſti in infirmitate eius. Per cubile, decubitum intelligit. uertiſti autem: hoc eſt: immutaſti. in tēpore, inquit, infirmitatis huius uiri, tu mutaſti eius decubitum, ab ægro nimirum, atq; infirmo ad ſanum, ac ualidum. mutaſti autem uniuerſum, hoc eſt prorſus mutaſti. aduertendum tamē ꝙ præterito tēpore uſus eſt pro futuro. uertiſti enim, hoc eſt, uertes. uel, coniectura quadam, immo uero potius prophetico more, quæ futura erant, ut iam facta commemorat.

Ego dixi Domine miſerere mei. Quæ ſequuntur ex Chriſti perſona legēda ſunt, qui uelut homo Deum rogat, oſtendens hoc pacto, quemlibet hominem Dei auxilio indigere.

Sana animam meam, quia peccaui tibi. Sed quomodo alibi legimus Chriſtum peccatū non feciſſe? certiſſimum quidem eſt, illū nunq̄ peccaſſe, uerū quia propter nos factus eſt idem quod nos: homo nimirum: paſſiones etiā, atq; affectus noſtros, quaſi proprios ſibi conſequenter uendicauit: & (quod dicere par erat, humanam naturam, quæ peccauerat.) hoc ipſe antea pro illa ad patrem clamauit, ueluti qui eiuſdem erat naturæ, tametſi ſine peccato. & quemadmodum uictima, quæ olim pro peccato immolabatur, iuxta legem, peccatum in ſe ſuſcipiebat, quod una cum uictima comburi dicebatur: ita & Chriſtus pro noſtris immolatus peccatis, in ſe ipſum omnia noſtra ſuſcepit peccata: nec ſecus ac ſi ipſe peccaſſet, ad eorum remiſſionem, & orauit, & mortuus eſt: ob ſummam nimirum atq; ineffabilem eius miſericordiam.

Inimici mei dixerunt mala mihi. Inimici Chriſti Iudæi, qui inuidia diſſecabantur, & dixerunt mala: hoc eſt: praua uerba. quænam autem dixerint, audi.

Quando morietur? Grauis eſt enim, inquit, nobis, adeo, ut nec illius aſpectū ſuſtinere ualeamus.

Et peribit nomen eius. Sed cū multa præditū potentia Chriſtum uniuerſas ægritudines ac morbos curare uiderēt, q̄uo eū aliq̄n putarunt extingui poſſe?

καὶ εἰσε- πορεύετο Et ingrediebatur ut uideret, Proditor, inquit, Iudas, ueluti familiaris meus abſq; ullo impedimento, illuc ingrediebatur, ubi ego aderam, ut uideret an opportunum eſſet tradendi tempus.

μάτην Fruſtra loquebatur cor eius. Fruſtra in corde ſuo ſecum ea loquebatur quę ad proditionem pertinebant, quando uidelicet ingrediebatur, ut uideret. uel, fruſtra in animo ſuo cogitabat, ut me lateret: cū optimus ego ſcrutator cordiū, omnia noſſem eius conſilia, & uota.

Congregauit iniquitatem ſibi. Nihil aliud miſer huiuſmodi cogitatione efficere potuit, q̄ ꝙ ſibi ipſi ſummam theſaurizauit iniquitatē, dum aduerſus proprium pręceptorem, & ſeruatorem tetēdit inſidias. Quidam poſt uerba: fruſtra loquebatur: punctum ponunt, ut ſenſus ſit: fruſtra mihi pacifice loquebatur, cū inimica in mēte uerſaret cōſilia. Sed melior eſt ſenſus quē primo loco diximus.

E grediebatur foras, & loquebatur in idipſum. Accepta enim panis bucella Iudas ſtatim exiit. quod uero ait: in idipſum: idem ſignificat quod una. loquebatur, inquit, una cum inimicis meis, de iis, quæ ad proditionem ſpectabant: quid uultis mihi, inquit, dare &c̄. hæc autem omnia apertiſſime in Euangelica narrantur hiſtoria.

A duerſum me ſuſurrabant omnes inimici mei. Suſurrabant mutuo in aurem, quomodo inſidias diſponerent: timentes nimirum aperte loqui propter turbam.

A duerſum me cogitabant mala mihi. Lętifera, inquit, cogitabant aduerſum me. iuxta quod teſtatur Euangeliſta, ꝙ concilium inierunt aduerſus Ieſum, ut eum morti traderent.

V erbum iniquum depoſuerunt aduerſum me. Depoſuerunt pro reſponderunt. interrogati enim a' Pilato: Quid faciam Ieſu, qui dicitur Chriſtus? Reſponderunt: crucifigatur. Eſt autem iniquum hoc uerbum. neq; enim licebat innocentem uirum morti tradere: atq; ideo eis ſæpius obiiciebat Pilatus, dicens: nullam cauſam inuenio in eo: item, uos uidebitis. uel, depoſuerunt: hoc eſt: fabricarunt: machinati ſunt. dixerunt enim ꝙ commoueret turbam contra Cæſarem, quæ uerba etiam iniqua erant. neq; enim falſa atteſtari licebat. κατέθεντο

N unquid, qui dormit, non adiiciet ut reſurgat? Per interrogationem hoc dicit, atq; ut deus: Nunquid dormiens homo, inquit, nolet conſurgere? Verbum enim adiiciet, Hebræi ſępenumero ponunt, pro uolet. ꝙ ſi dormiens conſurgit, ego etiam carni mortuus, cito reſurgam. mea enim mors ſomno ſimilis eſt. Nā quēadmodum qui dormit ex ſuo dormit arbitrio, ita & ipſe ſponte mea, atq; ex propria moriar uoluntate.

E tenim homo pacis meæ in quo ſperaui, qui edebat panes meos magnificauit contra me ſupplantationem. Coniunctio enim hoc in loco ſuperflua eſt, & ſenſus eſt: ille etiam mihi aduerſarius fuit, qui antea intimus mihi erat, & mihi maxime coniunctus. per hominem autem pacis Hebræi pacificum intelligūt. Ait igitur, homo pacificus meus, hoc eſt amicus meus Iudas, in quo ueluti in me ipſo confiſus ſum, quem etiam ſimul cum aliis Diſcipulis educaui, magnificauit: hoc eſt: roborauit ſupplantationem: hoc eſt: dolum contra me: quod ex metaphora eorum dictum eſt, qui intercurrendum calcaneo aliquem doloſe ſupplantant. firmauit autem Iudas dolum aduerſus Chriſtum, eumq; quodam modo ſupplantauit: conuentione nimirum ac conſpiratione illa, quam cum Scribis iniit, & cum Pontificibus. ἐπ' ἐμὲ

T u autem Domine miſerere mei, & reſuſcita me, & retribuam eis. Quod ait miſerere & reſuſcita, ut ab homine dictum eſt. homo enim Chriſtus cum eſſet, non recuſauit preces ad deum fundere: quinimmo quod naturę humanæ proprie conuenit, ſæpenumero ad Deum orabat. Quod uero ait: retribuā: ad illius diuinitatem pertinet. retribuit autē quando eos Romanis perdendos tradidit.

I n hoc cognoui, quoniam uoluiſti me, quoniam non gaudebit inimicus meus ſuper me. Voluiſti: hoc eſt: amaſti. Nam quod quis amat illud etiam habere cupit:

bere cupit:in hoc,inquit,cognoui ꝙ amaſti me,quia nomen meum in uniuerſo orbe prędicatum eſt:quæ res inimicis meis maximo fuit dolori. quærebant.n. ut morerer, & nomen meum prorſus interiret. potes etiam per inimicum,uel Dæmonem,uel ipſum Iudam priuatim intelligere.

ἀντιλά-βου M e autem propter innocentiam adiuuiſti. Hæc uerba ſimili modo ab aſſumpta carne dicta ſunt. per innocentiam autem munditiam, & puritatem intelligit.iniquitatem enim,inquit,non fecit.

E t firmaſti me in conſpectu tuo in ſæculum. Et ſtabiliſti,inquit, me penes te:iuxta illud:ſede a' dextris meis, quoaduſq; ponam inimicos tuos ſuppedaneum pedum tuorum.

ὑποπό-διον B enedictus Dominus Deus Iſrael a' ſæculo, & in ſæculum,fiat, fiat. Cum quę uidimus omnia prædixerit beatus Dauid,& ſummam Dei miſericordiam ac ineffabilem quandam eius condeſcenſionem,multa cum admiratione narrauerit,Hymnum deinceps,& laudem ei canit dicens: laudandus eſt Deus ueri iſraelis:hoc eſt:fidelium Deus,quemadmodum in.XXI.ps. declarauimus,exponentes uerſiculum illum: timeat eum omne ſemen iſrael. laudandus autem ab hoc ſæculo uſq; ad futurum.Ac demum orat,& uotis omnibus poſcit,futuram hanc Domini incarnationem,de qua ſupra locutus eſt, q̄ celeriter fieri, dicens:fiat fiat.intelligimus enim Prophetam optare id,quod ſuperius dixit. illa autem repetitio uerbi:fiat:orationis intenſionem demonſtrat.

εἰς σύνε-σιν ¶In finem in intelligentiam filiis Core.

D E filiis Core diximus in proœmio operis. In finem inſcribitur propter prophetias,quæ hic continentur,& ad finem tendebant.cum enim futurū eſſet, ut Hebræorū populus ob propria delicta ab Aſſyriis in Babylonem captiuus duceretur,ubi.LXX.annis detentus eſt, præuidens hoc beatus Dauid, utpote prophetico afflatus ſpiritu, pii ac religioſi cuiuſcunq; Iudæi in captiuitate degentis perſonam ſumit,in pręſenti pſalmo, ueluti Danielis, Ezechielis, trium puerorum,& ſimilium:& narrat:quæ tunc temporis contigerint. in intelligentiam uero dixit, iudicans, ꝙ qui inter illos maiori erant præditi intelligentia, hæc,aut huiuſmodi uerba ad Deum clamabant.uel,ea ratione, quia ad percipiendum totius palmi ſenſum multa lectori opus eſt intelligentia. ps.XLI.

ἡ ἔλαφος Q Vemadmodum deſyderat ceruа ad fontes aquarū, ita deſyderat anima mea ad te Deus. Ardentis deſyderii uehementiā oſtēdere uolens Propheta, Ceruam perquam ſitibundam in exemplum ſumpſit:quæ cum & ſuapte natura calidiſſima ſit,& reptilium ac ſerpentum carnibus,quibus ueſci ſolet, magis etiam incendatur,aquarum fontes q̄ maxime amat,& circa eos ſemper uerſari cupit.deſyderare autem hic poſuit pro feſtinare:& ita Aquila reddidit.& quod ait:ita deſyderat anima mea ad te Deus:ad te,inq̄,habitantem in Hieruſalem. putabat enim populus,qui in Babylone erat, ſe diuina præſentia illic ideo frui non poſſe,quia regio illa uniuerſa Idolorum cultui deſeruiret.

Sitiuit

S itiuit anima mea ad Deum fortem uiuentem. Sitiuit, ideſt, ualde concupiuit. ita undiq; deſyderii ardorem oſtēdit. fortem autem & uiuentem Deum appellat propter infirmos ac mortuos Babylonis deos. Quidam ex hoc uerſiculo ſumptum eſſe dicunt hymnum illum, quem Græci Triſagion uocant: quo laudare ſolemus Deum, dicentes: ſanctus deus, ſanctus fortis, ſanctus immortalis. ἰσχυρὸν ζῶντα τρισάγιον

Q uando ueniam, & apparebo ante faciem dei. Hoc eſt ante ipſum Deum. concupiſcentis ſermo eſt: quando, inquit, ueniam ad te in Hieruſalem & apparebo coram te, adorans nimirum, & colens te, ſeduloq; tibi adſiſtens, & alia faciens, quæ in templo tuo fieri decet. uniuerſo enim hoc ſolatio priuamur, poſtq̃ hic in Babylone captiui degimus.

F uerunt mihi lachrymæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: ubi eſt deus tuus? Dum Babylonii, inquit, Dei mei impotentiam mihi exprobrarent, lachrymæ meæ fuerunt mihi panis, non q; eis paſcerer, ſed quia inſtar panis eas deſyderabam, & quia non ſecus mihi erant oportunæ q̃ eſurientibus eſſe panes ſoleant: unde earũ deſyderio, non interdiu tantum, ſed aſſiduis etiam noctibus detinebar.

H æc recordatus ſum, & effudi in me animam meam. Hæc recordatus ſum: uerba illa nimirum, quæ ad me dicuntur quotidie: ubi eſt, deus tuus? quam ob cauſam effudi: hoc eſt: laxaui, in me ipſo animam meam, & conſtantiam eius omnem diſſolui. hac autem effuſionis tranſlatione uſus eſt Propheta, quia, quæ ſolidiora ſunt, firmiora atq; conſtantiora eſſe ſolent: quæ uero fluida, molliora atq; laxiora. Illud in uniuerſum animaduertendum eſt, q; Hebræi ſæpenumero uerborum conſtructionibus indifferenter utuntur, ut nunc: effudi, inquit, in me, pro intra me: uerum ſi uerba hæc, recordatus ſum, ad ſequentia referantur, alius efficietur ſenſus, uidelicet: hæc recordatus ſum, & animam meam, antea nimirum anguſtiis coarctatam, effudi: hoc eſt: abſolui, & relaxaui in me ipſo. quæ autem ſint hæc quæ recordatus ſum, audi.

Q uoniam pertranſibo in loco tabernaculi admirabilis uſq; ad domum Dei. Recreatus atq; animo relaxatus ſum, inquit, memoria repetens, q; rurſus in templo tuo deambulaturus ſum, & ad illius uſq; adyta peruenturus. per admirabile, enim tabernaculũ, celeberrimum Salomonis templum intelligit, & per domum Dei, adyta ipſius templi. q; ſi priorem expoſitionem magis probaueris, dictionem, quoniam, intellige hic iacere pro aduerbio confirmandi, iuxta Hæbraici idiomatis conſuetudinẽ, & uerba uerſiculi, prophetantis uerba eſſe. uel aliter: per tabernaculum, ſancta uerbi caro poteſt intelligi, quæ merito admirabilis dici poteſt, quia abſq; ullo ſemine concreta eſt: & per domum Dei, anima illius carnis, per quam deus in aſſumpta carne diuerſatus eſt. locus autẽ tabernaculi, ipſum eſt Verbum Dei, per quod concreta eſt, & extitit Chriſti caro. pertranſibo igitur, inquit, per Verbum dei, & uſq; ad aſſumptæ carnis animam deducar: in animo meo nimirum ea examinans, & contemplans, quæ de tanto myſterio percipere potero. ulterius enim pertranſire non dabitur. διελεύσομαι ἐν τόπῳ

In uoce

In uoce exultationis, & confeſſionis ſonifeſtiuitatem celebrantis. Pertranſibo autem in uoce gaudii, & gratiarũ actionis, in uoce ſoni feſtiui, ac ſi diceret: feſtiuitates rurſus, ut olim, Deo meo celebrabo, & ſolito utar cultu legis.

Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Quare me angis, inquit, & confundis, & quietem capere non ſinis? hæc autem uerba dicere cœpit, poſtq̃ certior factus eſt de ſuo in patriam reditu.

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi. Quoniam gratias illi agam ubi nimirum in patriam rediero.

Salutare uultus mei, & Deus meus. Cum futura & a' ſe præuiſa Dei beneficia in animo reuolueret, ſumma cum delectatione illum circũloquendo, inuocauit, dicens o, ſalus mea, & o Deus meus.

Ad me ipſum conturbata eſt anima mea. Ad me ipſum: hoc eſt: in me ipſo, nemine alio exterius mœrorem hunc meum ſciente. conturbata eſt autem, recogitans nimirum peccata, ob quæ in inimicorum manus traditi ſumus: uel moram ac tarditatem recogitans, reditus noſtri in patriam.

Propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermoniim a' monte modico. Propterea, inquit, afflictus memor ero tui: hoc eſt: recordabor ſtudii, & curæ tuæ, quam habuiſti circa nos, & præcipue ob illa bona quibus in terra promiſſionis te authore fruebamur. per Iordanem enim & per proximũ illi montem, qui & Hermoniim. & Aermon dicitur, totã Iudæam ſignificauit. addidit etiam priuatam montis illius qualitatem: ꝙ ſcilicet paruus eſt.

εἰς φωνὴν καταρακτῶν Abyſſus abyſſum inuocat in uocem cataractorum tuorum. Antiquorum dei beneficiorũ memor, deplorat, quod in præſentia ab eo derelictus uideatur, per abyſſum, uaſtum intelligens calamitatum pelagus, in quo tunc ſe conſtitutum uidebat. profunda, inquit, ac uaſta calamitas, uaſtiorem aliam ſemper uocat calamitatem, ad uocem cataractorum, hoc eſt, colliſorum tuorum. adeo enim alternæ, ac frequentes calamitates confractos, ac colliſos nos ſeruos tuos adoriuntur, ut mutuo ſeſe adhortari uideantur: & adeo nos affligunt, & pungunt, ut præ nimio dolore ad clamorem etiam nos prouocent. dictio autẽ cataractorum Græca eſt & idem hic ſignificat, ut diximus, quod colliſorum ὁ καταράκτης aut confractorum. eſt enim uerbale nomen, & deſcendit a' uerbo καταράσσω quod eſt collido, aut confringo. & licet proprie hoc uerbale nomen καταράκτης actiue ſit ſignificationis, hic tamen ponitur in paſſiua. Quod ſi in actiua ſignificatione dictionem ſumas, littera legenda eſt, in uocem confractorum, hoc eſt, collidentium ſeu confringentium tuorum: & tunc expone totum uerſiculum hoc pacto: immenſitas peccatorum noſtrorum, immenſitatem inuocat miſericordiarum tuarum: atq; hoc ad uocem prædicatorum Euangelii: hoc eſt: Apoſtolorum. ſunt enim Apoſtoli ualidiſſimi quidam confractores: omnem nimirum Diabolicam elationem confringentes. Quod ſi textum legas prout etiam legi poteſt: in uocem cataractarum tuarum: potes iuxta altiorẽ Anagogen in- ἡ καταράκτη telligere, ꝙ abyſſus, & abyſſus, uetus & nouũ teſtamentũ ſignificẽt, ob profunditatem nimiꝗ occultoꝝ ſenſuum, & dicere, ꝙ nouũ teſtamentũ, & antiquum inuocat

inuocat teſtamentum, in uocem cataractarum tuarum: hoc eſt: per uocem Prophetarum tuorum. dicuntur enim merito Prophetę eſſe quædam cataractæ: qa aquas, diuinæ ac ſupernæ prophetiæ, uæhementia quadam, cataractarum inſtar effundunt. nouum igitur teſtamentum inuocat uetus teſtamentum, in teſtem: ut oſtendat, ꝙ ipſi etiam Prophetæ myſteria Chriſti prænunciarunt.

O mnes ſubleuationes tuę, & fluctus tui ſuper me tranſierunt. Per ſubleuationes, & per fluctus, tentationum ac calamitatum incurſus intelligit. ait igitur, omnia flagella tua fecerunt iter ſuper me. omnes autem dixit, propter earum multiplicitatem. πάντες οἱ μετεωρισμοί

D ie mandabit Dominus miſericordiam ſuam. Die: hoc eſt: in die, pro manifeſte, & palam. mandabit autem, hoc eſt, mittet. Iubere enim ac mandare uidetur qui mittit: uel, ordinabit, & diſponet miſericordiam ſuam. Sermo uero hic, prædicit, quemadmodum reuocatio eorũ in patriã omnibus fiet manifeſta. ἡμέρας ἐντελεῖται

E t nocte canticum eius apud me. Per totũ hoc captiuitatis tempus, noctuq;, quando tuto magis id facere poſſum, canam deo meo. in die enim ocium mihi nullum datur, cum dominis ſeruiam, & opportuno caream tempore.

O ratio Deo uitæ meæ. Non modo illius canticum erit apud me, ſed etiam oratio: canticum quidem in gratiarum actionem pro opportuna & iam diu expectata liberatione, oratio uero ad accelerationem huius liberationis. & quod ait: Deo uitæ meæ: expone: ideſt, deo datori uitæ, ut illud: deus ſalutis meæ: ideſt, ſaluator meus.

D icam deo adiutor meus es, quare oblitus es mei, & quare contriſtatus incedo » dum affligit me inimicus? Oblitus eſſe uidebatur Deus Iudęorum, quia iam diu in inimicorum poteſtate ab eo relicti fuerant, ubi affligebantur, quemadmodum ueriſimile eſt eos affligi, qui in captiuitate conſtituti ſunt. ἀντιλήπτωρ

D um confringuntur oſſa mea, exprobrauerunt mihi inimici mei, dum dicunt mi » hi per ſingulos dies, ubi eſt deus tuus? Contritis nimirum oſſibus meis ob tam graue onus ſeruitutis, uel ob uerbera, & plagas, quæ aſſiduo mihi a' Babyloniis infliguntur. uel, fatigatus ſum, ac debilitatus uiribus meis. per oſſa enim uires intelligit. cum itaq; hoc pacto me haberem, irridebant me inimici mei, illud mihi ſemper obiicientes, ubi eſt deus tuus, qui te eripiat & liberet?

Q uare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? ſpera in deo quoniam confi » tebor illi, ſalutare uultus mei, & Deus meus. Repetit quæ iam ſuperius dixerat, quod facit ut fiducia ſeſe ac patientia muniret. Congruit etiam hic pſ. pio cuilibet, ac religioſo uiro, qui multas calamitates in præſenti uita paſſus ſit, quiq; diſſolui cum Paulo optet, & redire ad Deum. & tunc per exprobrantes, non ipſos tantum Dęmones, ſed inimicos etiam intelliges, & per terram Iordanis, inferiorem terram hanc noſtram, quæ comparatione cœleſtis longe eſt inferior. Iordanis nanq; interpretatur terra inferior. Hermoniim uero locus doloris: & alia iuxta hunc ſenſum conſequenter expones.

Pſalmus

Pſalmus ipſi Dauid qui apud Hebræos ſine inſcriptione habetur.

PRęſens pſalmus caret inſcriptiõe, ueluti qui eiuſdem eſt argumenti & ſententię cum ſuperiori pſalmo, & illius quodammodo pars eſſe uidetur. plurimum enim cum eo congruit: & ueriſimile eſt eundem fuiſſe, qui hæc, atq; illa uerba protulerit: quæ etiam ſimili modo ex unius tantum dicuntur perſona, ueluti qui totius populi cauſam ac paſſiones in ſe ſuſceperit: quod fortaſſis illa ratione effectũ eſt, quia rarus ac pene unicus qs repiri poſſit, q id faciat. ps. XLII.

κρῖνόν μοι IVdica mihi Deus. Verbum iudica ſi cum accuſatiuo iungatur idem ſignificat quod condemna, iuxta quod dictum legimus iudica illos Deus: ſi uero cum datiuo. ut hic: idem erit, quod iudex eſto.

Et diſcerne cauſam meam de gente non ſancta. De gente, ideſt, cum gente. uel, diſcerne cauſam de gente ſceleſta, atq; iniuſta & deum uerum non colente. Intelligit autem Babylonios.

A uiro iniuſto & doloſo eripe me. Iniuſtum quidem dicit, ueluti iniquũ, atq; ex legem, doloſum uero, ut deceptorem. ſimilia autem fere habent, in illa triũ puerorum oratione. dediſti enim, inquiunt, nos regi iniuſto, & omnium quæ in terra ſunt peſſimo. illud etiam adnotandum q ſingulari aliquãdo, & aliquãdo plurali ſeu collectiuo nomine eos accuſat: quia nimirum, & priuata, & cõmuni prauitate conuiuebant. tu uero per gentem, & hominem iniuſtum & doloſum ipſos Dæmones, & Dæmonum principem intelliges. nihil enim differunt ab homine perturbationibus, quippe cum, more hominũ, ueſano uoluptatũ amore corripiantur, corporeisq; afficiantur paſſionibus, & uariis inquinentur concupiſcentiis.

Quia tu es Deus fortitudo mea. Stabilitas ſcilicet mea ac uires meæ.

Quare me repuliſti? Tradens me in captiuitatem. ego enim ſeruus tuus ſum, hi uero tibi aduerſantur.

Et quare triſtis incedo, dum affligit me inimicus. Non accuſans Deum hoc dicit, ſed placans, potius ac mitigans.

Emitte lucem tuam, & ueritatem tuam? Iuxta Anagogen per lucem & ueritatem Chriſtum intelligit. ego enim, inquit, lux ſum ueritas, & uita: iuxta hiſtoriam uero, lucem, appellat protectionem, & cuſtodiam Dei, quæ ſummũ quoddam lætitię lumen ſecum affert, cuius ſplendore omnes afflictionum tenebrę diſſoluuntur. ueritatem autem expone, ideſt, uerum auxilium.

Ipſa me deduxerunt, & adduxerunt, in montem ſanctum tuum, & in tabernacula tua. Hoc in loco tempus poſitum eſt pro tempore, præteritum nimirum pro futuro: tua, inqt, lux, & tua ueritas, ipſa me deducent, & adducent in montem ſanctum tuum Sion, & in tabernacula: hoc eſt: in templum tuum. iuxta Anagogen Chriſtus qui, ut ſuperius diximus, lux eſt, & ueritas, deducet, & adducet fideles omnes ad ſupernam Sion, & ad cœleſtia tabernacula. Ego enim ſum, inquit, uia ueritas &c.

Et introibo

E t introibo ad altare Dei. Adorabo,inquit, Deum, & ſacrificabo ei.
A d Deum qui lætificat iuuentutem meam. Hæc ex eorum perſona dicta ſunt,qui in captiuitate nati erant,& qui modo aſcendebant in Hieruſalem. ue riſimile enim eſt,eorū parentes in Babylone captiuos periiſſe.uel per iuuentutem,uigeſcens animi propoſitum intelligit. renouabatur enim, & quodāmodo iuueneſcebant,cum diuini cultus ſemper magis ſuccenderētur deſyderio.iuxta Anagogen,per iuuentutem renouatio illa intelligitur,quæ fit per Baptiſmum, quando exuto antiquo homine nouum induimus.
C onfitebor tibi in cithara Deus, Deus meus. Primum,inquit, atq; amœnio rem uitæ meæ ſtatum recuperabo,organiſq; atq; inſtrumētis muſicis, ut olim, tibi gratias agam:quæ omnia ab eo tempore quo in Babylone captiui ſumus, ſuſpendimus in ſalicibus:ea nimirum ratione, ut poſtq̄ nullus nos tunc Muſices uſus decebat,ipſa inſtrūmenta illic ueluti ad ocium,atq; inertiam condemnata iacerēt.iuxta Anagogen per Citharam, uirtutem moralem intelligimus, quæ circa actiones uerſatur, ut alibi diximus. uerba autem illa:Deus, Deus meus: ingentem ac ualidum ardorem in Deum demonſtrant.
Q uare triſtis es anima mea,& quare cōturbas me?ſpera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi ſalutare uultus mei,& Deus meus. Eadem rurſus ipſe ſibi ad maiorem mentis ſuæ confirmationem præcipit.

¶In finem filiis Core ad intelligentiam Pſalmus ipſi Dauid.

SImilis eſt inſcriptio pſalmi.XLI.de qua iam diximus.nunc illud tantum dicere oportet,ꝙ beatus Dauid pſalmum hunc ſcripſit in perſonam Matathiæ Machabæi,& filiorum eius.qui cum eo tempore,quo Iudæa regio ab Antiocho cognomento Illuſtri,atq; a' macedonibus uaſtaretur,exules eſſent,ſero licet,uires tamen,atq; animum tandem receperūt. unde collectis pro tempore copiis, ad defenſionem ac uindictam ſuorum in Deo fidentes ſeſe accinxerunt,ut uberius in eorum hiſtoria Ioſephus retulit. Cum igitur hi exules cum cæteris fugitiuis,qui ex Iudæis congregati fuerant, ob Macedonum ſæuitiam trepidarent, exhortationem ſibi in orationis formam compoſuerunt, quæ mirabilia queq; progenitorum ſuorum facta commemoraret: ut his nimirum exemplis animarentur & fidentius excitarentur ad pugnam. Pſalmus.XLIII.

DEus auribus noſtris audiuimus,patres noſtri annūciauerūt nobis opus quod operatus es in diebus eorum,in diebus antiquis. Quod dicit audiuimus auribus noſtris,dictum eſt ad maiorem confirmationem & maiorem fidem ſermonis. ſolemus enim quando aliquod factum narramus de quo certi ſumus, ſenſus ipſos aſſumere in teſtes,ut illud:uiderunt oculi noſtri:item, manus noſtrę contrectauerunt.& cum dixerint:audiuimus:ſubdit,a' quibus:a' patribus, ſcilicet:per illa nimirum,quæ nobis ſcripta reliquerunt:quid autem audierint, & quid operatus ſit Deus,audi, in ſequentibus.
M anus tua gentes exterminauit,& plantaſti eos. Per gentes Cananæos intelligit,&

m

ligit, & alios populos, qui olim in terra promiſſionis habitauerant: & per manũ eius, diuinam potentiam. plantaſti eos: ideſt, habitare feciſti patres noſtros. & conſydera exquiſitum loquendi modum. de illis enim gentibus dicit, ꝙ Deus exterminauit eas, eo ꝙ penitus eradicatæ ſunt ab illa regione: De Iudæis uero ait: plantaſti eos: quia nimirum in Gentium ſede, unde illę exterminatæ & pulſæ fuerant, ipſi firmas ac ſtabiles radices miſerunt. ipſi enim primi patres, illinc nunq expulſi ſunt, tametſi eorum liberi admiſſorum ſcelerum luentes pœnas, ſæpe poſtmodum Deo iubente alio tranſmigrauerint. Prioribus autem omnibus omiſſis miraculis, ſermonis ſui argumentum Propheta hinc potiſſimum elicit, quia ſi extraneos Deus alienam in ſedem collocauit, eis nunc magis ſperandum ſit, ut pulſi e patria illuc a Deo iterum reducendi, & in priſtinum ſtatum reſtituendi ſint.

A fflixiſti populos, & eieciſti eos. Gentes ſcilicet. Neq; enim tantummodo eiectæ ſunt ſed anteq̃ eiicerentur, diutino etiam bello, & uariis calamitatibus fuerunt afflictæ.

N on enim in gladio ſuo hæreditauerunt terram. Terram enim promiſſionis armis conſecuti non ſunt.

E t brachium eorum non ſaluauit eos. Neq; potentia eorum eos liberauit a tantis, & tam tremendis gentibus.

S ed dextera tua & brachiũ tuũ. Per dexterã, quidã auxiliũ intelligunt, & p brachiũ potentiã. Alii uero p utranq; dictionẽ ęque ſignificari dicũt potẽtiam.

E t illuminatio uultus tui. Hoc eſt uiſitatio tua. oſtende enim, alibi inquit, faciem tuam, & ſalui erimus. uiſitatio autem diuina, aut aſpectus diuinus, pro eius auxilio ſumitur: quia ſi periclitanti cuipiam quis auxilio eſſe uelit, neceſſario ad eum oculorum aciem dirigit.

εὐδόκησας Q uoniam complacuiſti in eis. Ideſt quia bene uoluiſti patribus noſtris. ita enim ſignificat hoc loco uerbum, complacuiſti.

T u es ipſe Rex meus & Deus meus. Tu, qui illa operatus es, idem ipſe es, & nunc, qui olim fuiſti, uelut immutabilis: nos quoq; eorũdem filii ſumus: Reſtat tantum, ut eadẽ in nobis opereris miracula: cum te, ut Regem & Deũ colamus, quemadmodum & illi antea coluerunt.

Q ui mandas ſalutes Iacob. His uerbis facilitatem atq; celeritatem diuini explicat auxilii. Tu, inquit, qui ſolo uerbo uteris cum populum illum ſaluas, qui deſcendit ex Iacob. uel aliter: tu qui in præliis ſuggeris, & ſubminiſtras populo tuo modum, quo ſaluari debeat, dicens: hæc aut illa facite.

κερατιοῦμεν I n te inimicos noſtros cornu petemus. Ideſt profligabimus. tractũ eſt autẽ hoc ex metaphora animalium, quæ cornibus certant.

E t in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nos. Confidimus, inquit, ꝙ tantũ inuocantes nomen tuũ aduerſus hoſtes noſtros, & tantũmodo uociferãtes, Deum Iſrael, hoc nomine confirmati, ſpernemus, & flocci faciemus eos.

N eq;.n. in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me. Nam & ſi lege belli huiuſmodi armis accinctus ſim, nulla mihi tamen in eis adeſt fiducia.

Saluaſti nos

S aluaſti nos de affligẽtibus nos, & qui oderant nos confudiſti. Nam tuum experti ſumus auxilium.aduocantibus enim adfuiſti: ſcimusq; ꝙ impoſterum pari modo,te aduocantibus aderis.

I n deo laudabimur tota die. Pro laudabimur, ſymmachus dixit, gloriabimur.nã qui gloriatur ſeipſum laudat.tametſi,inquit,multa ad noſtram gloriã adduci poſſent,nulla tamẽ alia in re gloriabimur,q̃ in uno hoc,ꝙ Deum cognoſcimus.& ꝙ ait:tota die:ſymmachus ꝑ omnẽ diẽ dixit,& Aquila:ꝑ totã uitam.

E t in nomine tuo confitebimur in ſæculum. Confitebimur pro narrabimus ut ſit ſenſus:in nomine tuo narrationem faciemus, mirabilia connumerantes, quę hoc nomen tuum,tam in patribus noſtris,q̃ in nobis, ſupra hominum fidẽ effecit.uel aliter:nomini tuo gratias agemus. & quod ait: in ſęculũ: omnes alii interpretes paſſim tranſtulerunt, ſemper.

N unc autẽ repuliſti & cõfudiſti nos. Repuliſti quidẽ, ut indignos, cõfudiſti uero,ideſt cõfundi ꝑmiſiſti,dũ nobis tanta ſuſtinẽtibus mala,opẽ nullã tuliſti.

E t non egredieris deus in uirtutibus noſtris. Hic etiam tẽpus pro tempore ponitur,queãdmodum Symmachus reddidit,dicens.Nec ſimul egredieris cum exercitibus noſtris.exercitus enim,uirtutes,hoc eſt,poteſtates appellauit.

C onuertiſti nos retrorſum poſt inimicos noſtros. Nos amicos olim tuos,& qui olim apud cuſtodiam,& protectionẽ tuã in primo ordine ſiſtebamus,auertiſti in ultimum locũ,& inimicis propriis ſubieciſti.

E t qui oderant nos diripiebant ſibi. Diripiebant ſibi noſtra nimirum bona.

D ediſti nos tãq̃ oues eſcarũ. Tradidiſti nos,ſicut oues: oues dico,nõ,quę i poſſeſſionẽ,ac ꝑ pͬimonio retineanť,ſed quę uiliores ſint,& carnificinę exponanť.

E t in gentibus diſperſiſti nos. In ſeruitutem nimirum.uarię,enim gentes cũ Macedonibus ſimul militabant.In captiuorum enim ut diximus & exulũ perſonam,Propheta hęc dicit.

V endidiſti populũ ſine pretio. Populum,inquit,tibi antea dilectũ in ſeruitutem tradidiſti.& quod ait:ſine pretio:ad populi contemptum dictũ eſt. prauos enim ac mancos ſeruos ſolemus ſine pretio tradere,atq; eoꝝ emiſſionem lucro putare.quod etiã ꝑ Eſaiam prophetã alibi dictũ eſt,dũ ait:gratis uenditi eſtis.

E t non erat multitudo in cõmutationibus noſtris. Et pretiũ,inquit,quo alienati ſumus ad paruã aſcendebat ſummã. cõmutatio ſerui.n. pretium eſt loco ſerui datũ.huiuſmodi autẽ uerbis aduerſus ſeipſos ironice cauillanť.Nã abſq; ullo etiã pretio traditi fuerant in ſeruitutem. Quędam uero exẽplaria habent: & non erat multitudo in uociferationibus eoꝝ: ut ſit ſenſus:ꝙ nõ erat grandis hoſtium numerus, quando ſuperati ſunt,& quando hoſtes in ſignum uictorię exultantes uociferationibus utebãtur.uicerunt enim nos,inquit, cum pauci numero eſſent,nobis nimirum comparati.

P oſuiſti nos opprobriũ uicinis noſtris, ſubſannationẽ,& deriſionẽ iis, q in circuitu noſtro ſunt. Subſannare idem ſibi uult quod negligere.per uicinos aũt, & eos,qui in circuitu ſunt, alienigenas intelligit, ueluti Idumæos, Moabitas, Ammonitas,& alios huiuſmodi.

εἰς παραβολὴν P oſuiſti nos in parabolam in gentibus. In parabolam dixit,pro in exemplũ. Solebant enim dicere,uicinę ille gentes,utinam omnibus aliis hoſtibus noſtris ita accidat, quemadmodum accidiſſe uidemus populo iſraelitico.uel,in narrationem,ſeu in fabulam.narrabantur.n.ab omnibus,Iudęorũ calamitates.

C ommotionem capitis in populis. A' communi ſenſu ſumẽdum eſt uerbũ, poſuiſti.mouent,inquit,Gẽtium populi capita aduerſus nos, ii quidem noſtrũ miſerti,alii uero gaudentes potius,& lętitię uocibus inſultantes.

κατεναντίον μου T ota die uerecundia mea coram me eſt. Semper eſt in conſpectu meo.

E t cõfuſio faciei meę cooperuit me. Eo φ tam ignominioſe direptus ſum & diſperſus.idem autẽ ęque ſignificant,hęc & pauloante pręcedentia uerba.

A' uoce exprobrantis & obloquẽtis, a' facie inimici & pſequentis. Verecundia, inqt, & cõfuſio mihi eſt,φ uicini atq; inimici exprobrant me:& ſupbe adeo me reſpiciunt,ut ex aduerſo intueri eos non audeã.& quod hic legimus:obloquentis:Aquila,blaſphemantis,dixit.

H ęc omnia uenerunt in nos. Has omnes calamitates ſuſtinuimus.

E t obliti non ſumus tui. Vt alium inuocaremus Deum.

E t iniuſte non egimus in teſtamento tuo. Non tranſgreſſi ſumus legẽ tuã. iniuſte.n.agit,& iniuria ipſam legem afficit,qui illam tranſgreditur.

E t non receſſit retro cor noſtrũ. Non cõfugimus, inquit, ad deteriora. dicta autem hęc ſunt,in perſonam eorum,qui inter cęteros in populo,pietati,religioniq; ac diuino cultui magis ſtudebant:qui,& ſi tantis eſſent calamitatibus circũdati,diuina tamen mandata obſeruabant: unde etiam pro aliis omnibus,qui defecerant,Deo ſe purgant, & ſocios pariter ad magnanimitatem excitant.

E t declinaſti ſemitas noſtras a' uia tua. Et mutaſti ſemitas noſtras a' uia templi tui,ut ad illud amplius pergere nequeamus: cum noſtrum alii, captiui ſint,& alii procul fugerint a' patria.

Q uoniã humiliaſti nos in loco afflictionis. In loco anguſtię aut captiuitatis.

E t cooperuit nos umbra mortis. Ideſt calamitas præſens, quę adeo acerba eſt,ut morti pene' ſimilis uideatur.umbram.n. eam appellauit,quia umbrę iis rebus ſimiles eſſe ſolent,quarum formas repręſentant.

S i obliti ſumus nominis Dei noſtri. Hoc eſt,ſi Dei noſtri obliti ſumus. circũlocutione enim uſus eſt.

E t ſi extendimus manus noſtras ad Deum alienum. Hęc uerba ad præcedẽtis uerſiculi expoſitionem dicta ſunt,

N on ne Deus requiret iſta? Si hoc,inquit, aut illud fecerimus non ne Deus hęc omnia exquiret?

I pſe enim nouit abſcondita cordis. Ac ſi diceret, neq; in animum noſtrum tale quippiam aliquando induximus.

Q uoniam propter te mortificamur tota die. Ex noſtro nimirum propoſito & ſponte noſtra.nam cum pacifice poſſimus ac tuto degere inter Idolatras homines,ac Dei hoſtes:propter te tamen omnia ſuſtinemus,& ad obeundam pro te mortem parati ſumus.dictio autem,quando,ſuperflua eſt.

Exiſtimati

E xiſtimati ſumus quaſi oues occiſionis. Quia ſcilicet neci ſumus expoſiti, ut nobiſmetipſis auxilio eſſe nequeamus.

E xurge. Ad populi tui uindictam. ἐξεγέρθητι

Q uare obdormis Domine? Quare quieſcis, ac tanta uteris longanimitate? quieſcere enim uidetur qui dormit.

R eſurge. In auxilium noſtrum ſcilicet. & idem ſignificat reſurge, hoc in loco quod exurge. ſolemus autem actiones, paſſioneſq; ſeu affectus humanos diuinitati attribuere, ut ſæpe diximus, non ualentes aliter, ob auditorum infirmitatem, ſenſum explicare. ἀνάςηθι

E t ne repellas in finem. Cum iam ex parte & ad tempus repuleris, ne perpetuo etiam repellas.

Q uare faciem tuam auertis? Hoc eſt uiſitationem & cuſtodiam tuam, tanq̃ ab indignis.

O bliuiſceris inopiæ noſtrę, & tribulationum noſtrarũ. A' communi ſenſu rurſus ſumenda eſt dictio: quare: per inopiam uero hic, moleſtiam & paſſionem ſignificat. quare obliuiſceris igitur inopiæ noſtræ? id eſt, cur nullam calamitatum noſtrarum rationem habes.

Q uoniam humiliata eſt in puluere anima noſtra. Ipſi nos, inquit, tanquã humiles, atq; abiecti humi decumbimus, & in terra proſtrati ſumus.

C onglutinatus eſt in terra uenter noſter. Accubando nimirum humi. uel dũ calamitatum pondere depreſſi, curuati, in terram inſpicimus. ille etiam humilis in terram demittitur, qui terenis negociis immergitur: & ille conglutinatur terrę, q guloſus eſt, aut fornicator, aut ſiqs alius blandis adhęret uoluptatibus.

E xurge domine adiuua nos. Videris enim ſedere & pereũtes nos deſpicere.

E t libera nos propter nomen tuum. Non ob noſtrarum uirtutum merita id poſcimus, cum & peccatores, & ſalute indigni ſimus, ſed ut timeatur, & ueneratio ni ſit nomen tuũ, & ne ab Idolatris blaſphemetur. & iuxta hiſtoriã abunde pſalmũ hũc expoſuimus. iuxta Anagogen uero dicere poſſumus, uerba pſalmi efferenda eſſe ex ſanctorum Martyrum perſona ad Chriſtum, qui multa & grauia, ipſius Chriſti gratia, paſſi ſunt, & tota die mortificati. uel, ex pſona quorumcũq; fidelium, ac religioſorum hominũ, qui a' ſanguinariis Gentibus lędantur.

¶ In finem pro iis, qui cõmutãdi ſunt, filiis Core, in intelligentiam, Canticum pro dilecto. ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων

IN finem quidem inſcriptum eſt ob prophetias in pſalmo contentas quę ad finem tendebant. pro iis uero, qui commutandi ſunt: hoc eſt: pro Chriſtianis, qui per baptiſmatis regenerationem innouandi erant, ueterem exuentes hominẽ, & nouum induentes. Antiqua enim, inquit, Propheta, tranſierunt, ecce noua facta ſunt omnia. hęc igitur commutatio transformatio eſt, & prioris conuerſationis immutatio. Filiis etiam Core ideo inſcriptum eſt, quia eis datus fuit hic pſalmus a' beato Dauid, ut eum canerent, quemadmodum in procemio operis declarauimus,

declarauimus. Ad intelligentiam uero: quia ob reconditos pſalmi ſenſus, multa lectori intelligentia opus ſit. & canticum: quia non una cum muſicis inſtrumentis, ſed humana tantum uoce canebatur. Poſtremo quod dicitur: pro dilecto: totius inſcriptionis ſummulam continet & caput: quia nimirum hic tractatur de Chriſto: qui & ipſi patri dilectus eſt, tanquam filius unigenitus: & nobis pariter, quia omnium noſtrum pater eſt ſtudioſiſſimus: unde etiam de eo dictum eſſe legimus a' patre: hic eſt filius meus dilectus. Pro dilecto autem, hoc eſt, de dilecto. eſt enim prępoſitio pro prępoſitione, ut alibi ſępe a' Prophetis uſurpari diximus. Pſalmus. XLIIII.

E ructauit cor meum uerbum bonum. Cernens Propheta, ꝙ magna quędã de Chriſto ſibi erant prędicenda, exordio quodam utitur, dicens: ſermonem ſe bonum ac ſalutarem prolaturum. Tu uero etiam emphaſim conſydera uerbi, eructauit. illud enim nobis indicare uidetur, ꝙ quemadmodum eructatio, etiã a' nolentis ore exit, humano nimirum uentre eam, ui quadam efflante, ita, & hic pſalmus de Dilecto ab intimo Prophetę noſtri corde emiſſus ſit, ſuperna quadam ui ita impellente, cum ſuauiſſimo Sancti ſpiritus epulo refertus eſſet.

D ico ego opera mea Regi. Profero autem, inquit, Chriſto regi opera mea, hoc eſt, prophetias, quas de eo afflatus ſpiritu pronuncio. Prophetę enim opus eſt prophetias contexere.

L ingua mea calamus ſcribę uelociter ſcribentis. His etiam uerbis illud demonſtrat, quomodo ex ſe ipſo aliquid dicturus non eſt. quemadmodum calamus, inquit, ſcribentis manui inſeruit, & illuc tantum mouetur, quo manus illum impulerit, ita & lingua mea ſummo illi ſcribę, ſancto nimirum Spiritui, calami cuiuſdam uicem pręſtat, & eo tantum mouetur, quo ſpiritus illã direxerit. ſcribam autem uelociter ſcribentem dixit, ut enunciationis facilitatem oſtẽderet. homines enim ob proprię mentis tenuitatem, uix, pariter enunciare poſſunt, & ſcribere, dum ad ſenſum inuentionem, & dictionum connexionem attẽtius occupantur. Hactenus fuerunt exordii uerba: nunc autem ſermonem agreditur, & uerba dirigit ad Chriſtum de aſſumpti hominis uirtutibus loquens.

S pecioſus forma prę filiis hominum. Subintelligitur uerbum, es. Speciem uero hanc: hoc eſt: formoſitatem, non corporis, ſed animę pulchritudinem intellige: quam integram ſemper Chriſtus ſeruauit, ſolus ſupra omnes permanens ſine peccato. Eſaias enim dicens: uidimus eum non habentem ſpeciem, neq; decorem, ſed ſpecies eius uilis, & deficiens ſuper omnes filios hominum: de corpore eius loquitur: qualis nimirum futurus eſſet Chriſtus paſſionis tempore, ꝙ probris ſcilicet ac plagis afficiendus & ignominias multas paſſurus.

D iffuſa eſt gratia in labiis tuis. Euangeliſta enim ait, ꝙ mirabantur turbę, ſuper uerbis gratię quę exibant de ore eius. poſſumus etiam per labia eius ſanctos Apoſtolos intelligere: in quos adeo abunde ſancti ſpiritus gratia effuſa ẽ, ut p eam aduerſantes reprimerent, & cęteris omnibus pro uolũtate pſuaderẽt.

P ropterea benedixit te deus in ſęculum. Propter has igitur tuas uirtutes, Deus benedixit, hoc eſt glorificauit te. glorificaui enim te alibi, inquit, & iterũ glorificabo.

glorificabo.uel,benedixit pro benedicendum & laudãdũ fecit,ut ſemper nimirum lauderis atq; honoreris a' fidelibus. Antiquus enim ille Adam propter inobedientiam maledictus eſt, nouus uero propter obedientiam benedicendus:quam benedictionem nobis etiam participauit. ait enim alibi Propheta: Benedicti uos a' Domino.

A ccingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime. Cum forma ſpecioſum eum eſſe dixerit & pulchro ore, nunc ſtrenuum etiam eſſe militem demonſtrat.& illa quidem ſigna,integritatem eius & doctrinam ſignificabant,hæc uero,pugnam eius & certamen denotant aduerſus Dæmonem. Aduocat enim Chriſtum Propheta ad certamen cum Dæmone,ut nos iam diu peccato captiuos liberet,& de exuuiis erigat trophæum:atq; ut terribilem ac magis formidabilem Dæmonibus eum conſtituat,primo,humanum in morem armis eum munit.Milites quippe enſem femori accingunt. Armare, inquit, & congredere in pugna aduerſus tyrannum.per arma autem,Chriſti facultatem puniendi intelligimus,qua contra inimicos ſuos uti ſolet.potentem uero eum appellat ob unitam ac coniunctam diuinitatem.

S pecie tua & pulchritudine tua. Accingere,inquit, gladio tuo ſimul cum decore,& pulchritudine tua, ut gladio inimicos terreas, & uirtutum pulchritudine amicos trahas. Nec ab re eſt, ſpeciem & pulchritudinem idem ſignificare. uel,per gladium,Dei uerbum,&, per femur, incarnationem intellige: quæ incarnatio iuxta alium ſenſum dictionis Græcæ,facta eſt in tempeſtiuitate: hoc eſt:in tempore opportuno.dictio.n. ὡραιότης & ſpeciẽ,hoc eſt, pulchritudinẽ ſignificat, & tempeſtiuitatem. ὡραιότης

E t intende. Hoc eſt adauge motum atq; impetum tuum.

E t proſpere procede. Hoc eſt,uirtute ipſa perfice quodcũq; cupis.

E regna. Dominare omnibus,inquit, qui tibi reſtiterunt. & licet uerba hęc, imperatiui ſint modi,uim tamen optatiui habent,quemadmodum ſępius apud ſcripturam reperitur. ſanctificetur,inquit,nomen tuum,adueniat regnum tuũ, fiat uoluntas tua:quę uerba nõ optatiui,ſed imperatiui ſunt modi,ut ex lectione Græca manifeſtiſſime patet:& tamen optantis animum referunt.

P ropter ueritatem,& manſuetudinem,& iuſtitiam. Omnia hæc,inquit,operare,& uince,ut uerax,mitis,& iuſtus.omnibus enim his pollebat Chriſtus uirtutibus.ego enim ſum uia & ueritas, item diſcite a' me quia humilis ſum: & alibi:ſic decet adimplere nos omnem iuſtitiam.& aliter:hęc quæ dicta ſunt facito,ut in terra,loco mendacii,feritatis,& iniuſtitiæ, ueritatem, manſuetudinẽ, & iuſtitiam ſemines.

E t deducet te mirabiliter dextera tua. Dextera,inquit,tua: hoc eſt: bona ac recta tua natura,deducet te, ad præclara: hæc nimirum uirtutis opera. tu enim ipſe tibi ſatis es,& nullo alio indiges auxilio. Admiratione autem ſumma dignum eſt,q; a' ſe ipſo quis ad rectam uirtutum ſemitam deducatur. θαυμαστῶς ἐν ἡγεμονίᾳ

S agittæ tue acutæ,o' potens,populi ſub te cadent in corde inimicorum regis. Expoſitores omnes,per hyperbaton conſtruunt præſentis uerſiculi uerba, hoc

m iiii pacto:

pacto: Sagittæ tuæ acutæ, o' potens, in corde inimicorum regis infixæ ſunt. & quod ait: populi ſub te cadent: per parentheſim iacet. Sagittæ autem Chriſti, Euangelici ſunt ſermones, qui per q̃ celeriter uniuerſum orbem percurrunt, & ictu certiſſimo bene ſentientes animas feriunt: qui ſermones acuti effecti eſſe dicuntur, & propter ſummum eorum ſplẽdorem, & propter incidendi uim. nitidi enim ſunt & ipſa ueritate ſplendeſcunt, ac pariter incidunt peccata. illud autem animaduertendum eſt, q̃ dictio: acutæ: participium paſſiuum eſt a' uerbo acuo: quod ex græca lectione clarius patet. Potentem uero Chriſtum appellat, non ſolum ob omnipotentem diuinitatem, ſed etiam quia fortitudine ac robore, & humanis uirtutibus Dæmonem ſuperauit. Hæ igitur ſagittæ in eorum corde infixę ſunt, qui antea dei Regis inimici erant, ita ut eorum multitudo nunc dicere poſſit, quod in Canticis canticorum legimus: uulnerata ego ſum a' charitate: hoc eſt: a' ſagittis aut a' iaculis charitatis. huiuſmodi autem ſagittæ ictu ſuo, uulnerant quidem, ſed non interimunt, quinimmo eos potius, qui olim uirtutibus mortui erant uiuificant, & ad diuinum amorem pertrahunt. Sequitur: populi ſub te cadent: hoc eſt: tibi ſubiicientur: quot quot nimirum ab huiuſmodi ſagittis fuerint uulnerati. per ſagittas etiam Chriſti Apoſtolos poſſumus intelligere, q acuti: hoc eſt: nitidati, ac lucidi eſſe dicunt, ꝓpter uitæ ſplendorẽ, & quia propria doctrina in diſcipulorũ corda penetrarũt. hactenus de Chriſti humanitate ſermo fuit, deinceps de illius diuinitate pertractat.

ἠκονημένα

θρόνος

T hronus tuus Deus in ſæculum ſæculi. Thronus eſt regiæ dignitatis indicium, unde per thronum merito Regnum ſignificatur, & ſenſus eſt: Regnum tuum ęternum erit. ex quibus uerbis apertiſſime patet, q̃ Chriſtum Propheta Deum eſſe intellexerit.

V irga directionis uirga regni tui. Per uirgam, iudicis authoritas ac poteſtas deſignatur. iudicis, inquit, poteſtate recte uteris. recte. n. iudicas, & iuſte procedis. uel aliter: per uirgam directionis, caſtigandi poteſtatem intellige: quę merito ita appellatur, quia dum prauos iuſte caſtigat, eiſq; ſupplicium infert, multos huiuſmodi exemplis ad rectam uirtutum ſemitam dirigit.

D ilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem. Per iniquitatem iniuſtitiam intelligit. uariis autem modis Propheta Chriſto iuſtitiam adſcribit ueluti ei qui uniuerſum orbem iudicaturus ſit. deinde rurſus ad aſſumptum hominem ſermonẽ ſuum iterum conuertit, dicens.

ἀγαλλιάσεως

P ropterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis prę participibus tuis. Participes ii dicũtur qui inter ſe in aliquo cõmunicant: hoc eſt: quibus aliquid commune eſt. Chriſto autem in nomine, reges omnes cõmunicant: quia Chriſti omnes, id eſt, uncti appellantur, eo q̃ oleo uncti ſint. ungebantur enim olim Reges, uerum illos quidem Prophetę uili hoc, atq; uſitato oleo ungebant, in regni ſignum, te uero, inquit, longe aliter, atq; illi inungerentur, deus unxit in Regem. unde alibi de Chriſto ſcriptum legimus: ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo: Non huiuſmodi, inquit, tu oleo unctus es, ſed oleo exultationis. Quemadmodum uero cum gladium Dei & arcum, & ſagittas dicimus, aut qd ſimile, ea

ſimile, ea non demiſſe, aut humano aliquo more intelligimus, ſed diuinam quandã uim, atq; efficaciã per ea ſignificamus, ita & per olei unctionẽ hic quo unctũ eſſe legimus dilectũ, aliud quiddã q̃ uerba ſonent intelligẽdũ eſt: ſancti nimirũ ſpiritus aduentus, qui lętitiam & gaudiũ afferre ſecũ ſolet. integra autẽ ac perfecta fuit hęc Chriſti inunctio, quia non ut in aliis ſpiritualibus hominibus eſſe ſolet, ex quadã tantũ chariſmatũ parte ſpiritus in Chriſto inerat, ſed totus per oẽs partes eũ repleuerat: qua in re cęteris omnibus longe pręſtabat.

Myrrha & Stacte & Caſia a' ueſtimẽtis tuis. Per ueſtimẽta di uinitatis Chriſti, στακτὴ animã & carnem intelligimus aſſumpti hominis, q̃bus Chriſti diuinitas ineffabiliter circũamicta erat, & quę apoſtolus ad Hebræos uelamen appellauit dicens: Chriſtũ initiaſſe nobis uiã nouam per uelamen, id eſt, p carnem ſuã. uerũ ad ſenſum uerbo℞ Prophetę diligenter attende: Caro, inquit, tua mortẽ patietᷣ, ſed non corruptionẽ: & anima tua, ad inferos deſcendet. Myrrha etenim inungi ſolebãt mortuo℞ hominũ corpora, ut incorrupta ſeruarentᷣ. & Stacte humor quidam eſt, qui emanans a' Myrrha ſtillat: omnis autẽ ſtilla ſeu gutta, ut inquit, Baſilius, deorſum fertur, & ad inferiora delabitᷣ. dum igitᷣ Myrrham & Stactẽ prouenturas dicit a' ueſtimẽtis diuinitatis Chriſti, id eſt, a' corpore, & ab anima eius, q̃d aliud q̃ corporis mortẽ abſq; corruptiõe, & animę ad inferos deſcẽſum ſignificat? Caſia etiã cortex quidã eſt odoratiſſimus. p Caſiam igitur, ſuauiſſimũ Dominici corporis odorem ſignificat, quod natura ipſa optimi erat odoris, eo q; ſine peccato ſemper fuerit.

A' domibus eburneis. In Gręco pro a' domibus legimus, ἀπὸ βαρίων. dicuntᷣ autem βάρεις & domus & templa. per domus igitur, ſeu templa, animam & aſſumptũ Chriſti corpus intelligit, quę & diuinitatis ueſtimenta ſuperius appellauit, & nũc eiuſdem domos appellat ſeu tẽpla. ordo autem talis ſit: Myrrha & Stacte & Caſia erũt a' ueſtimentis tuis: a' tuis, inq̃, eburneis domibus ſeu tẽplis. eburneis autẽ dixit pro ſplendidis. candidum.n. ebur eſt & ſplendeſcit.

Ex quibus delectauerũt te filiæ regum in honore tuo. Propter quæ, inquit, (propter tuam nimirum mortem, incorruptionem & deſcenſum ad inferos, & propter quæcũq; alia, quæ ad uoluntariam pro hominibus paſſionem tuã pertinent) credentes & fideles animæ delectauerunt te. eas enim intelligimus Regum filias appellari: quia ſi Apoſtoli, filii atq; hęredes ſunt cœleſtis regni, manifeſtum eſt etiam, q; effecti ſint Reges. hi igitur Apoſtoli credentium animas per ſacrum genuerunt baptiſma. per Euangelium enim, inquit, Apoſtolus ego uos genui. ſed quomodo delectauerunt? dum ſcilicet non ficto animo te colunt. uerum hæc iuxta altiorem ſenſum dicta ſunt, ſed iuxta alium ſenſum, qui clarior uideri poteſt, dic: q; uarius ac multiplex uirtutum odor ſpirat ab aſſumpta Chriſti humanitate: neq; ab ea ſolum, ſed a' multis etiam præclaris templis, atq; Eccleſiis, quæ in uniuerſo orbæ ſitæ ſunt. Multiplex nanq; odoramentorum genus, multiplicem etiam uirtutũ odorem ſignificat: ex quibus, inquit, templis delectauerunt te fideles illi, qui egregia in te fide ducti, magna illa templa tibi conſtruxerunt. delectauerunt autem dixit, ut iam

factum, &

miſericordiam & benignitatem Dei:adorabis eum, inquit, ut ſerua, tametſi ille te ſibi ſponſam fecerit & filiam.

E t filia Tyri in muneribus. Idola colebat Tyrus & impiiſſima inter omnes alias erat ciuitas. prædicit igitur ipſam etiam Tyrum Chriſto dona allaturam eſſe: templorum nimirum conſtructiones, oblationes, & reliqua, quæ ad diuinum pertinent cultum. Erit, inquit, in donis filia Tyri: hoc eſt: ipſa Tyrus. eſt enim Idioma Hebraicum: iuxta quod & filiam Babylonis dici legimus, & filiam Sion, & alia huiuſmodi multa. filiam autem ciuitatem appellat, ad totius prouinciæ comparationem, cuius ipſa Tyrus eſt pars. ſimilem loquendi modum inuenies in fine pſalmi LXXII. ibi: ut annunciem omnes laudatiões tuas in portis filiæ Sion. καὶ θυγά-θηρ

V ultum tuum deprecabuntur omnes diuites populi. Per uultum ſeu (ſi ita mauis reddi) per faciem, ipſum caput intelligit. Caput autem congregationis, atq; Eccleſiæ fidelium, Chriſtus eſt, quem deprecabuntur: hoc eſt: cui ſupplicationes ferent, uel, quem honorabunt (ut reddit Theodotio) reges & duces. ꝙ ſi principes eum honorabunt, multo magis etiam populi eis ſubditi. & aliter: uultus, ſeu (ut diximus) facies Eccleſiæ, ſacerdotes dici poſſunt, quos ipſi etiam reges honorabunt, tanquam interceſſores ſuos ad Deum.

O mnis gloria filiæ Regis ab intus. Ne fortaſſe aliquis exiſtimaret, ꝙ Propheta in præcedentibus de ueſtimentis, ac pulchritudine corporis loqueretur, auditorum mentes nunc erigit, ut non ſenſibilia hic à ſe tradi putent, ſed intellectualia quædam, & ſpiritu plena, dum dicit: ꝙ omnis decor, elegantia, atq; ornatus Reginæ eſt in eius anima. rationalem enim pulchritudinem, Deus diligit, ornatumq; & ſtolam non auream, ſed uirtutem.

I n fimbriis aureis circũamicta uarietate. Superius quidem dixit in ueſtitu, modo autem in fimbriis: hoc eſt in zonis. unde aliqui in cingulis tranſtulerũt, à quibus fimbriæ quędam dependent. per zonam uero, temperantiam aut modeſtiam intelliges, quæ concupiſcibilem animæ partem coercet, à qua multæ aliæ dependent uirtutes. nam qui concupiſcentiam temperantiæ zona refrenauerit, pręclara alia etiam multa peraget. Alii uero per fimbrias ſimpliciter, multiplicem uirtutum, aut ſpiritualium donorum uarietatem intelligunt.

A dducentur regi uirgines poſt eam. Virginitatem quidem introducendam prędicit, ſed non ſtatim ab initio congregationis fidelium. atq; ideo dicit: poſt eam: hoc eſt: aliquanto poſt tempore. uerum ubi ſtabilita eſt Eccleſia, multę uirgines per Apoſtolorum doctrinam Chriſto allatę ſunt. Quidam per ſponſam & filiam, omnem animam intelligunt, quę ſumma beneuolentia ac familiaritate Chriſto coniuncta ſit, ac maiori prędita perfectione. per uirginem uero, illam quę ab affectibus quidem carnis munda ſit, ſed integram perfectionẽ nondum conſecuta: atq; ideo hęc poſt ſponſam & filiam: hoc eſt: poſt perfectionem, ſecunda Deo adducitur. ἀπενεχθή-σονται

P roximę eius adducentur tibi. Illę nimirum, quę moribus, & ſapientia proximę ſunt, quęq; à ſponſa Regis filia non longo diſſeparantur interuallo.

Adducentur

ἀπενεχθή σονται A dducentur in lætitia,& exultatione. Docuit enim nos Paulus, ꝙ mulieres quæ matrimonium Virginitati preponentes nupſerint, afflictionem habituræ ſunt,ſollicitæ nimirũ de uiro,de liberis,de ſeruis, de domo deq; tota re familia ri:quibus ſollicitudinibus hæ Virgines immunes ſunt:cum ad unicum,& cœle ſtem ſponſum ſolum ſpectantes,ſpiritualiter oblectentur.

ἀχθήσον- ται D ucentur in templum regis. Vel quia Virginum ordines in Eccleſia ſtatuẽ tur:uel per templum,cœleſtem regiam intelligit, ad quam Virgines adducen tur ab Angelis.

P ro patribus tuis nati ſunt tibi filii. Hæc ad Eccleſiam fidelium dicta ſunt: quam quia iuſſerat Propheta a' patria domo diſcedere, conſolatur nunc dicens: ꝙ filii eius,fideles nimirum,qui per baptiſmum regenerandi erant, naſcentur loco parentum eius,atq; in eorum ſufficientur dignitatem:Epiſcopiq;, ac cuſto des hominum,& Eccleſiarum præſides in toto orbe conſtituentur: quod in ſe quentibus etiam magis explicat dicens.

C onſtitues eos principes ſuper omnem terram. Ad Chriſtum ſermonem ha bet:cuius parentes ſeu patres ex materno genere,Habraam fuit, ac cæteri Pa triarchæ,& Prophetæ:filii uero Apoſtoli,q in dignitatẽ parentũ Chriſti ſuffecti ſunt:effecti nimirũ,& ipſi Patriarchæ, ac pluримaꝝ gentiũ patres,quos per ba ptiſmum ſibi genuerunt:qui etiam digni habiti ſunt, ut ſpiritus gratiam reci perent,utq; ueluti eximii quidam duces in uniuerſum orbem terrarum mitte rentur.Euntes enim,inquit,docete omnes gentes:nec tantummodo dum uiue rent principatum hunc retinuerunt,ſed etiam poſt mortem.eorum enim præce ptis ac monitis,ubiq; gentium fideles obtemperant,atq; ab eis diriguntur.oſtẽ dant itaq; Iudæi,quinam eorum filii imperauerint aliquando toti terræ: cũ ipſi potius uniuerſo nunc orbi ſeruiant.

μνησθήσο μαι M emor ero nominis tui in omni generatione & generatione. Hoc ex perſo na Eccleſiæ dictum eſt, poſtq̃ tam præclaris donis digna eſt hab.ta. repetitio autem illa generationis, perpetuam prolem ac ſucceſſionem ſignificat. & ſane ſemper Chriſti memor fuit eccleſia:cuius nomine inſignita nimirum in modum gloriatur.

P ropterea populi confitebuntur tibi in ſæculum. Quoniam tanta in me pro uidentia ac ſtudio uſus es, fidelium populi dum uiuent gratias tibi agent in numeras.

E t in ſæculum ſæculi. Non in præſenti tantum ſæculo, ſed etiam in futuro, quod ſæculum ſæculi dicitur, quaſi nobilius ſit & nullo fine concludatur.

ὑπὲρ τῶν κρυφίων ¶ In finem pro filiis Core pro occultis.

IN finem quidem dictum eſt,quia prophetiæ quæ hic continentur ad finem ten debant. prædicit autem hic pſalmus futuros aduerſus Eccleſiam inſultus: qui mox ab Euangelicæ prædicationis initio concitandi erant. ipſius etiam Eccleſię patientiam, & pacem demum ſecutam. unde non immerito poſt præceden tem pſalmum

tem pſalmum collocatur. ille enim Eccleſiæ uocationem continet, hic autem ea, quæ poſt uocationem ſubſecuta ſunt. in aliquibus autem exemplaribus inſcriptum eſt: filiis Core: abſq; illa dictione: pro: uerum patet id effectum eſſe ſcriptoris in curia, a' quo, error in cæteros emanauit. poſſumus etiam exponere præpoſitionem: pro: loco præpoſitionis, per: ut ſit ſenſus: q, per filios Core decantatus eſt hic pſalmus, tametſi compoſitus a' Dauid. aiunt enim præpoſitionem hanc apud Hebræos in utraq; poni ſignificatione. Quod uero ait: pro occultis: expone: id eſt, de occultis. multis enim occulta: hoc eſt: obſcura atq; ignota ſunt, quæ in hoc pſalmo continentur, efferũtur autem huius pſalmi uerba ex Apoſtolorum ſeu Martyrum perſona. Pſalmus. XLV.

DEus noſter refugium & uirtus. Chriſtus in quem credimus, & refugium nobis eſt, quoties ab inimicis fugamur, & uirtus etiam: hoc eſt: robur ſeu poteſtas, quoties impetum illorum ſuſtinentes reſiſtimus. ipſe enim & tentationes fugere nos iuſſit, & irruentibus in nos inimicis, per patientiam reſiſtere, ne ab illis ſuperemur.

Adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos ualde. Dictionem, ualde, Chryſoſtomus referendam eſſe dicit ad dictionem: adiutor. illud nunc conſyderа, docente te Propheta noſtro, q, afflictiones & calamitates inuenire eos homines ſoleant, qui uiuunt ſecundum Deum: qđq; permittente ſic Deo. eos perſequuntur, ut exercitatione probatiores fiant. Tribulatio enim, inquit, patientiam operatur, patiẽtia uero probationẽ. hac de cauſa Deus inſurgentes in nos tentationes, nõ ſtatim prohibet, ſed cũ aduenerint opem ſuam nobis impẽdit. σφόδρα

Propterea non timebimus dum turbatur terra, & transferuntur montes in corda „ mariũ. Locũ hũc, nec magnus Baſilius, nec Chryſoſtomus iuxta Anagogen exponunt, ſed uno ore iuxta litteram, tantũ dicunt: uerba hęc ſanctoꝝ dici perſona, fatentium, q, Chriſto eos adiuuante nunq̃ timebũt, neq; ſi uniuerſa terra horrẽdis concutiatᷓ terremotibus, neq; ſi montes a' ſtabilitate ac ſede ſua naturali diuulſi, in profundũ maris transferantᷓ: ac ſi dicerent: ſi elemẽtis adeo cõfuſis formidaturi non ſumus, multominus inſurgentibus in nos Tyrãnis trepidabimus. unde etiam Apoſtolus dicebat: Quis nos ſeparabit a' charitate Chriſti? tribulatio, an anguſtia, an fames, an nuditas, an periculum, an perſecutio, an gladius? & quę ibi ſequuntur. ἐν τῷ ταράσσεσθαι ἐν καρδίαις θαλασσῶν

Sonuerunt & turbatæ ſunt aquæ eorum, conturbati ſunt montes in fortitudine „ eius. Omnipotens, inquiunt, nobis auxilio eſt. Sæpenumero enim marium fluctus fremuerunt conturbatiq; & commoti ſunt, efferueſcentes nimirum irruentium uentorum ui: montes etiam nonnunquam concuſſi ſunt. omnia autem hæc poteſtate Dei efficiuntur. unde alibi etiam ait: Qui conuertis profundum maris: Item, qui reſpicit terram & facit eam tremere. Maria autem in plurali numero dicit, iuxta Hebraicæ linguæ conſuetudinem, ut alibi diximus. uel, per Maria, uarios maris ſinus aut tractus intelligit, ueluti Aegæum, ionicum, & alios huiuſmodi. Nec tamen ab re fuerit, his uerbis Anagogicum etiam ſenſum accommodare. non timebimus, inquiunt, dum

turbatur terra: hoc eſt: dum Tyranni & ſubditi eorum populi terrena ſapientes turbabuntur. (turbati autem ſunt, antiqua ac patria eorum conuerſatione immutata.) quinimmo, neq; etiam timebimus dum montes: hoc eſt: ſuperbi elatiq; animo, ac tumentes Dæmones, in amareſcêtium ac maris inſtar infructuoſorum hominum corda transferêtur: hoc eſt: dum irruere eos uidebimus, in huiuſmodi homines, ita ut ad furorem eos atq; inſaniam commoueant, & ſequire eos etiam cogant in nos. Multa.n.huiuſmodi facta fuiſſe traduntur in Apoſtorum actis. & quod ait: ſonuiſſe ac conturbatas eſſe aquas eorum: ita intelligendum eſt, ut relatio ad montes dirigatur, ac ſi diceret: aquæ eorũ montium. per aquas autem montiũ Diabolicos atq; idolatras homines intelligit, qui aquarũ inſtar huc & illuc a' ſpiritu deceptionis agunt, quiq; clamantes ſonuerunt & mutuo ſeſe ad fidelium necem irritantes turbati ſunt, & perterriti in admirandis ſeruorum dei operibus, atq; in inuicto eorum robore. turbati etiam ſunt montes: hoc eſt: ipſi etiam Dæmones debiliores facti ſunt atq; in fugam acti.

τὰ ὁρμή- ματα εὐ φραίνουσι

F luminis impetus lætificant ciuitatem dei. Occulta hic traduntur myſteria. & flumen quidem Chriſtus dicitur propter dulciſſima doctrinæ eius fluenta, quæ fideles animas irrigant, impinguant, & ad uberrimos uirtutum fructus deducunt. unde per quendam Prophetam dicit: ecce ego declino ad eos, quaſi flumen pacis. per impetus autem huius fluminis, ſanctos intelligimus Apoſtolos, qui ab eo miſſi atq; impulſi ſunt, ad fidelium doctrinam. Euntes enim inquit, docete gentes. Ciuitas uero Dei eſt fidelium congregatio: ipſa nimirum Chriſtianorum Eccleſia, quæ Dei eſſe dicitur: quia uita & conuerſatio eoꝝ Deo grata eſt. lætificant igitur Eccleſiam Apoſtoli, exemplo, ac doctrina. uel aliter: per impetus fluminis, dona atq; chariſmata intelligere poſſumus ſancti ſpiritus, quibus Eccleſia ab eo ornata eſt.

S anctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus. Ipſa etiam Chriſtianoꝝ Eccleſia locus eſt & tabernaculum Dei. Inhabitabo.n.inquit, & inambulabo in eis.

D eus in medio eius non commouebitur. Ecce ego, inquit, uobiſcum ſum omnibus diebus uſq; ad conſummationẽ ſæculi. Item ubi ſunt duo, aut tres cõgregati in nomine meo, illic ſum ego in medio eorum: non commouebitur aũt, ui aliqua uiſibilium, ſeu inuiſibilium inimicorum conantium eam euertere. portæ enim, inquit, Inferni non præualebunt aduerſus eam.

τὸ πρὸς πρωῒ πρωΐ

A diuuabit eam Deus mane diluculo. Adiuuabit eam, inquit, Deus q̃ celerrime: quoties nimirum in periculis fuerit conſtituta. Nam quod ait: mane diluculo, ſeu (ut lectio Græca magis poſcit,) diluculo ad diluculum: ſummam indicat celeritatem & comparationem unius diluculi ad aliud diluculum: ueluti ſit quoddam diluculum alterius diluculi.

C onturbatæ ſunt gentes. Quia diſſeminata prędicatione Euangelica omnes commoti ſunt, alii currentes ad fidem, alii uero aduerſus eam impetũ facientes.

I nclinata ſunt regna. Regna omnia quę aduerſus Eccleſiam pugnauerunt, uicta tandẽ ac ſuperata eo deducta ſunt, ut contra eã certamen detrectauerint. uel, inclinata ei ſunt per fidem. utrũq;.n. multis in ciuitatibus effectum eſt.

Dedit uocem

D edit uocem ſuam altiſſimus,& mota eſt terra. Hoc in loco ſummam Dei potentiam declarat,dum ad ſolam eius uocem ſtatim tremere terrã dicit.quod alibi etiam fieri teſtatur ad ſolum aſpectum,dum ait.Qui reſpicit terram, & facit eam tremere.huiuſmodi autem uerba metaphorice dicta ſunt ad eorũ exemplum,qui aliquem cruciari iubent:ſeu qui torue,aut iracunde aliquem intuentur.Iracundia autem commotum eſſe Deum dicimus,quando aut pœnas peccatis condignas infert,aut alio quouis modo peccatorem condemnat.uel aliter: dedit Deus uocem ſuam in Mundo per Euangelium,& cõmoti ſunt omnes,ut prædiximus. Terram.n.accipimus hoc in loco pro habitatoribus terræ, iuxta quam ſignificationem alibi legimus: & erat omnis terra labii unius. ὁ ὕψιστος

D ominus uirtutum nobiſcum,adiutor noſter Deus Iacob. Hæc uerba profert Eccleſia ſeipſam cohortans ac confidere iubens.opportune autem meminit Patriarchæ Iacob:quia eum inter cæteros, Deus per ſæpe ab inſidiis liberauit, & quia primus Gentium uocationem apertius prædixit:non deficiet, inquiens, Princeps de Iuda, neq; dux de femoribus eius donec ueniat cui repoſitum eſt, & ipſe eſt expectatio Gentium.

V enite & uidete opera Dei,quæ poſuit prodigia ſuper terram. Aduocat eos Propheta qui ingenii acumine,atq; intelligentia cęteris pręſtant,ut contẽplentur opera Dei:hoc eſt pręclara eius geſta, quæ per Euangelium facta ſunt, & quæ Deus ueluti prodigia quędam poſuit in terra,ut per ea ineffabilis eius poteſtas prædicaretur.neq; enim ulla naturæ conſequentia contigerunt. Piſcatores.n.uicerunt philoſophos,& pauci homines,totum orbem, & qui nudi erant, diuites,& qui pauperes,ipſos reges:qui etiam mortales erant & uiſibiles, immortales atq; inuiſibiles Dæmones ſuperarunt.

A uferens bella uſq; ad fines terræ. Naro.n.Ieſu bella,quæ inter nationes mutuo ante inualuerant,ceſſarũt omnia, cum totius orbis imperium ad Romanos deueniſſet.Exiit.n.inquit Lucas, edictum a' Cæſare auguſto, ut deſcriberetur uniuerſus orbis. cum igitur ſumma eſſet in toto orbe pax, arma effecta ſunt inutilia:conuerſis nimirum omnibus hominibus ad agriculturam, atq; ad reliquas artes.Quod etiam ſignificans Eſaias dicebat:ſcindent gladios ſuos in uomeres,& lanceas ſuas in falces,& gens non ſummet gladium contra gentem. Conſydera etiam uim dictionis Grecę ἀντανουρῶν quæ proprie non tantum auferens ſignificat,ſed contra auferens.ante Chriſti nanq; aduentum homines a' diuturnis bellis ablati:hoc eſt:perditi atq; interempti fuerãt.ipſe itaq; Deus & homo Chriſtus,ecõtra,bella abſtulit:hoc eſt:extinxit ac penitus deleuit. μέχρι τῶν περάτων

A rcum conteret & confringet,telum & ſcutum comburet igni. Hęc omnia iuxta hiſtoriam euenerunt quemadmodum docet Ezechiel. telum autem hic ponit pro gladio,aut pro omni telõ quo pugnatur comminus. Non immerito autem beatus Dauid tam pręclari facti gloriam adſcribit Deo. ὅπλον

V acate & uidete quoniam ego ſum Deus. Vacate, inquit, a' uiſibilibus ſeu etiam ab inuiſibilibus bellis,& cognoſcite,ꝙ ego uere Deus ſum. perſpicuum enim id fit ex ſignis atq; miraculis,quę ꝑ Euangelii uires facta ſunt.

Exaltabor

E xaltabor in Gentibus. Cum natura ipſa magnus ſim, maximus etiam ob miracula apud omnes nationes reputabor.

E xaltabor in terra. In cœlo quidem incorporeæ omnes poteſtates altitudinē meam nouerunt, tantum Reſtat, ut pari modo in terra etiam ab hominibus co gnoſcatur. & cum terram dicit uniuerſam terram intellige.

D ominus uirtutum nobiſcum, adiutor noſter Deus Iacob. Inſurgens atq; in ſultans aduerſus hoſtem Eccleſia inuocationem iam ſuperius factam denuo re petit, quæ animum ſibi & uires ſubminiſtret ad maius fortitudinis, & magna nimitatis incrementum.

¶ In finem pro filiis Core, Pſalmus ipſi Dauid.

IN finem etiā inſcribitur hic Pſalmus, propter prophetias, quæ in eo continent ut ſæpius dictum eſt, & ad finem tendebant. prædicit. n. conſequenter ad præcedentem Pſalmum, ſummam atq; inuictam Euangelicæ conuerſationis uirtu tem: & quod ait: pro filiis Core: ibi ſuperiori Pſalmo, iam expoſuimus. eſt autē hic Pſalmus totus clarus, & nihil obſcurum continet. illud tantum animaduer tendum eſt, ut ex Apoſtolorum perſona proferatur, qui ueluti proſpere ac feliciter præeuntes, & multos adducentes ad fidem, præ lætitia, quam ipſi ſummā inde percipiebāt, gaudere pari modo iubent omnes gentes, ad quas, a ſaluatore miſſi fuerant: q ſcilicet effectæ ſint hęreditas dei. Pſalmus. XLVI.

OMnes Gentes plaudite manibus. Plauſus manuum in ſummæ lætitię ſignum fieri ſolet. per hoc igitur ſignum Gentes iubet lætitiam præſeferre. neq; enim illud tantum petit, ut ſenſibili crepitu plauderent, quantum ut animo, ac ſpiritu lætatentur: quia talem ac tantum eſſent conſecuti Dominum, mi ſericordem, uidelicet, & omnipotentem.

I ubilate deo in uoce exultationis. Verbum, iubilate, metaphorice dictum eſt, ac ſi diceret: uictoriæ hymnū canite. eſt enim iubilus proprie militaris quędam uociferatio, quam uictores in pugna emittere conſueuerunt, ut hoſtes in fugam iam uerſos magis perterreant. uox etiam exultationis, uox eſt lætitiæ plena: deinde cauſam addit.

Q uoniam Dominus excelſus, terribilis, Rex magnus ſuper omnem terram. Quoniam Chriſtus, qui ſecundum diuinitatem altiſſimus eſt, terribilem etiā, uel ut potius ſonat Græca dictio, φοβερός, timendū ſe omnibus demonſtrat, ob ſigna uidelicet, & miracula, quæ ſingulis diebus operatur. Huius. n. uel ſolū nomen, torquet atq; expellit Dęmones, & morbos curat: quia etiam Rex magnus eſt, ſuper omnem terrā: quippe cum in omni terra hęreditatē ſibi adeptus ſit, per nos nimirum Apoſtolos, quos in uniuerſum mundū ad Euangeliū prædicationem miſit. Magnum autē regem Chriſtum appellauit, propter tēporarios iſtos reges noſtros, q & minimi ſunt illius cōparatiōe, & exiguo regnāt tēpore.

S ubiecit populos nobis. Per populos hic Iudęos illos intelligit qui primi omnium in Chriſtum crediderunt: illa ſcilicet tria millia, & illa quinq; millia, quæ ſtatim

quæ ſtatim poſt Paracleti ſpiritus aduentum, depoſitis ſimultatibus, ad Apoſtolos confugerunt, antequam illi exirent ad Gentes.

E t gentes ſub pedibus noſtris. Et eos, qui de Gentibus crediderunt, qui fide ardentes Apoſtolorum pedibus inclinati ſunt, & illorum ueſtigia pie ac religioſe amplexati.

E legit nobis hęreditatem ſibi. Per nos diſpenſatores Eccleſię ſuę elegit eos, qui ex Gentibus digni eſſent in hęreditatem ſuam: iuxta illud: dabo tibi Gentes hęreditatem tuam: quoſq; magnus hic noſter Rex per nos, ueluti per duces quoſdam, ſibi in milites aſſumpſit. Nam quod ait: elegit nobis: poſitum eſt, pro, in nobis: ideſt: per nos. ἑαυτῷ

S peciem Iacob quam dilexit. Neq; hoc tantum, ſed eos ẽt per nos elegit, qui utiliores erant de genere Iacob, quos dilectam ſpeciem Propheta appellat: hoc eſt: formoſos atq; ornatos: uirtutibus nimirũ: atq; ideo ẽt maxime dilectos. Et ſuperius quidem ꝓpoſuit Iudęos, qui primi poſt Chriſti reſurrectionẽ credidiſſent, nunc contra pręponit Gentes, qđ ex eis plures ſemper crediderint. Iudæi enim Gentibus comparati, minima quędam pars ſunt fidelium. ἐν

A ſcendit Dominus in iubilo, Dominus in uoce tubę. Hoc in loco Chriſti aſcenſum in cœlos prænunciauit: quemadmodum, & in XXIII. pſalmo, ſignificauimus. per iubilationem aũt, & per tubæ uocem, uoces intelligit pręcedentium tunc Angelorum: iubilationem quidem, propter illa uerba tunc ab Angelis ꝓlata: Dñs fortis & potens, & Dominus potens in prælio: quæ in uictoriæ hymnum dicta uidentur. Iubilum enim uictorię uocem eſſe diximus. Tubę aũt uocem dixit ob uerba illa: tollite portas principes ueſtras, & quæ ſequuntur. præire.n. ſolent tubicines, quoties exercituum duces cum uictoria in patriam reuertuntur. uel aliter: per iubilum, & per uocem tubæ, Angelorum uoces intellexit: quia huiuſmodi uerba clare ac manifeſte ad omnes mundi fines ꝑ Apoſtolorum doctrinam peruenerunt.

P ſallite Deo noſtro, pſallite, pſallite Regi noſtro, pſallite. Cum præclara Chriſti opera & illorum magnitudinem narrauerit, ſummo deinceps cum ſtudio uniuerſum orbem aduocat ad illius laudes. hoc enim ſibi uult repetitio illa uerbi: pſallite: ideſt canite. & deinde cauſam addit cur canendum ſit.

Q uoniam Rex omnis terræ Deus, pſallite ſapienter. Canite, inquit, Deo regi noſtro: ideſt Chriſto: quoniam Rex eſt totius terræ. data eſt.n. mihi, inquit, omnis poteſtas in cœlo & in terra. pſallite autem non ſimpliciter, ſed ſapienter, hoc eſt, non lingua tantum, ſed corde, & intellectu: intelligentes ſcilicet id qđ canitis, & quæ nam ſint præclara illius opera.

R egnauit Deus ſuper Gentes. Antea quidem Deus Gentium etiam dominabatur, uerum ut nolentium, & rebellium, nunc autem uolentibus imperat, ut redemptor. & quia duplicem Chriſtus habet naturam ante incarnationem eum regnaſſe dicimus, ut Deum: poſt reſurrectionem uero regnum denuo aſſumpſiſſe, ut hominem: & ideo tunc ab eo dictum legimus: data eſt mihi oĩs poteſtas. data eſt autem ſuper omnes Gentes, quia in omnibus gentibus fideles reperti

les reperti ſunt.& alibi quidem in uniuerſum tota natio credidit, alibi autem pars maior, aut minor. In omnē enim terram exiuit Apoſtolorum ſonus.

θρόνον D eus ſedet ſuper thronum ſanctum ſuum. Thronus eſt regiæ dignitatis ſignum ſedere autem ſtabilitatis indicium:& ſenſus eſt: Chriſtum in hoc regno ſuo ſtabilem eſſe: iuxta quem ſenſum legimus apud Apoſtolum, ꝙ ſedere illū fecit Deus in dextera maieſtatis in excelſis. ſanctum uero thronum dixit, uelu ti purū ac mundū omni acceptione pſonarū, atq; alia omni exceptione carentē.

P rincipes populorum congregati ſunt cum Deo Habraam. Euangelicæ prædicationis uires magis etiā demōſtrat, quod nō idiotas tm̄ & priuatos homines, ſed principes ēt & reges ipſos attraxerit. Siquidē & eorū multi cū Chriſto cōgregati ſunt, & partiū eius effecti. Deū aūt Habraā Chriſtum appellauit, ut eundē eū eſſe ſignificaret, qui olim Habraę & poſterorū eius Deus fuerat, utq; eundem eſſe oſtēderet antiqui teſtamenti legiſlatorem Deum, qui etiam & noui.

τοῦ θεοῦ οἱ κραταιοὶ Q uoniam fortes Dei à terra uæhementer eleuati ſunt. Congregati autē ſunt cū Deo Habraam, illi populorū principes: qm̄ Apoſtoli, (quos ea ratione fortes Dei, hoc eſt robuſtos Dei appellauit, quia ſancti ſpiritus auxilio fortificati, Dæmones & tyrannos uicerunt.) qm̄ hi inq̄ Apoſtoli, terrena ac mundana oia ſuperauerunt: nec uoluptatibus ullis aut tribulationibus uicti ſunt, ſed uita ac ſermone ſemper claruerunt: atq; ideo per eos, ſummi ēt principes ac Reges, ad Chriſtū adducti ſunt. illud non prętereundū duximus ꝙ dictio Dei genitiui caſus eſt, quēadmodum expoſitio docuit, & ex Gręca lectione apertius patet.

℃ Pſalmus cantici, filiis Core, ſecunda ſabbati.

QVid ſignificet pſalmus cantici, diximus in procœmio operis, ubi etiam declarauimus, quid ſibi uelit inſcriptio: filiis Core. quod uero ait: ſecunda ſabbati: diem illam ſignat, qua pſalmus fuit decantatus. Sabbatum autem Iudæi totam hebdomadam appellant. Continet hic pſalmus gratiarum actiones ex eoꝝ perſona, qui è Babylonica captiuitate in Hieruſalem rurſus reuerſi ſunt: tamet ſi omnibus etiam poſſit fidelibus aptari, qui ab Idolorum ac Dæmonum captiuitate ad cognitionem Dei redierint. Pſalmus, XLVII.

MAgnus Dominus. Poteſtate nimirum ſapientiaq; & bonitate.

Et laudabilis ualde. Et ualde dignus qui laudetur ob ſumma uidelicet miracula, quæ operatus eſt in nobis. obliuioni enim dati uidebamur, & tamen mirandum in modum, & pręter omnium opinionem ab exilio in patriam reuocati, & miſericordiam conſecuti ſumus.

I n ciuitate Dei noſtri. Dignus eſt autem qui laudetur in ciuitate Hieruſalē, in qua cognoſcitur & colitur. neq; enim Deum laudant qui eum ignorant.

I n monte ſancto eius. Cum ciuitatis meminerit, conſequenter & montem ei uicinum, ac quodam modo unitum nominat. ſæpenumero ēt appellatiōe mōtis Sion, ipſa Hieruſalē intelligitur. Ciuitas aūt Dei dici poteſt Eccleſia fideliū, in qua Deus creditur habitare, quę etiā mons dicitur: quia ſupra terrena omnia uitia eminet,

uitia eminet, & in ipſum fertur cœlum.

B ene fundato exultatiõe uniuerſę terræ. In mõte, inq̃, bene fundato, exultatiõe uniuerſæ terrę: hoc eſt: cum gaudio ac delectatione totius orbis. εὐρίζῳ

M ontes Sion, latera aquilonis, ciuitas regis magni. Quoties quis mihi ex ὄρη tranſuerſo, atq; ex latere conuerſus eſt, ille latera mea non temere à me appellari poteſt. Nam quod tranſuerſum mihi eſt, recte dicitur ex latere mihi eſſe: & quia mons Sion Aquiloni uento è directo aduerſus nõ eſt. Neq; enim Aquilo recta contra eum ſpirat, ſed ex tranſuerſo, nil admirandum ſi hunc montem Propheta latera Aquilonis appellauit, dicens: uos, ò montes Sion qui ex tranſuerſo Aquiloni eſtis, atq; ex latere eius iacetis, ſcitote quia magnus Dominus eſt & laudabilis ualde, &c̃. non illepide etiam montem una ac ciuitatem aduocat: & montem quidem plurali numero montes dicit, iuxta Hebraicum idioma, ut ſæpe diximus, magnum uero regem Deum appellat, quia ſoli Deo oblata ac dedicata erat Hieruſalem. Iuxta Anagogen per Aquilonem, Diabolum ſæpe ſignificari intelligimus. Ab Aquilone enim, inquit, accendentur omnia mala ſuper terram. Item alibi: Aquilonem expellam à uobis. Latera autem: hoc ẽ: membra Aquilonis: Gentes erant. Ait igitur ꝙ mẽbra Diaboli, quibus olim ille dominabatur, effecta ſunt montes Sion: hoc eſt: ſublimia quędam atq; excelſa Eccleſiæ cacumina, eo ꝙ à terrenis atq; humi affixis rebus eleuati, ſublimes in altum conſcenderunt. Verum parum dixi, ꝙ excelſa facta ſint cacumina, cum potius facta ſint ſedes ac diuerſorium Chriſti. ex eis enim congregata eſt fidelium Eccleſia in qua inhabitat & reſidet Chriſtus Dominus.

D eus in domibus eius cognoſcetur cum auxiliatus fuerit ei. Pro domibus ἀντιλαμ in Græco legimus βάρεσι. Sunt autem βάρεις magnificæ ac ſplendidæ domus, βάνηται per quas hoc in loco templum ſignificatur, quod erat in Hieruſalem: in quo manifeſtare ſe ac notum ſacerdotibus facere ſolebat Deus, quando adueniente aliquo bello eis erat auxiliaturus. Hęc autem in laudem ciuitatis dicta ſunt. Iuxta Anagogen per ciuitatem communio illa intelligitur, qua fideles in uita, atq; conuerſatione ſua coniunguntur. Eſt autem una hęc ciuitas, propter fidei ac religionis unitatem. per domus autem, templa intelliguntur, quæ in uariis Mundi partibus à Chriſtianis erecta ſunt: in quibus cognoſcitur, ac manifeſtatur Chriſtus, quoties adueniente perſecutione ipſe Eccleſiam ſuam adiuuerit. Illud etiam animaduertendum eſt, ꝙ una eſſe fidelium Eccleſia dicitur, & multæ: una quidem, fide: & multæ propter uaria, quæ ubiq; locoꝝ ſunt, templa.

Q uoniam ecce Reges terræ congregati ſunt. Aduerſus ipſam Hieruſalem: uel aduerſus Eccleſiam fidelium.

C onuenerunt in unum. Aduerſus Hieruſalem uel Eccleſiam ut diximus. In unum aũt conſpirauerunt, & una ĩpetũ fecerunt, ut mutuo ſibi auxiliũ ferrent.

I pſi uidentes ſic admirati ſunt. Dictio ſic, illud hoc in loco ſignificare uidetur, ꝙ, tunc demum illi reges admirati ſunt, poſtquam Chriſti potentiam uiderunt. nam antequam uiderent non admirabantur.

T urbati ſunt. Hoc eſt tumultuati ſunt.

C ommoti ſunt. Quia a' priori ſententia deſtitere.

T remor appræhendit eos. Magno timore affecti ſunt.

I llic dolores ut parturientis. Afflictiones in eis erant, & dolores & periculorum ſuſpiciones, quemadmodum parientibus ineſſe ſolent.

I n ſpiritu uæhementi conteres naues Tharſis. In uæhementi, ac ualido impetu iræ tuæ tam faciliter eos conteres, quam conterere ſoles naues Tharſis. aiunt enim ſubintelligi debere dictionem, ut. Tharſis uero loci nomen eſt, ubi conſpicuæ atq; excelſę naues fabricari conſueuerant. uel aliter: ipſas, inquit, naues Tharſis, quæ inimicos noſtros uehunt, tu conteres. Sunt qui per Tharſim Carthaginem Libiæ intelligant. Sunt & qui Indię regionem eam eſſe dicant.

οὕτως καὶ εἴδομεν S icut audiuimus ita & uidimus, in ciuitate Domini uirtutum, in ciuitate Dei noſtri. Hęc uerba eorum nomine dicta ſunt, qui inimicorum impetus effugerunt. Nos, inquit, in potentiſſimi regis noſtri ciuitate oia uidimus conſona his, quę audiuimus. audiuimus. n. q́ mirabilia quędā operatus eſt ꝑ populo ſuo: unde & cōſequēter admiranda multa cōſpicimus, & in certiori fide cōfirmamur.

D eus fundauit eam in ſæculum. Hęc uerba ſoli conueniunt Eccleſię fidelium. portæ enim, inquit, inferni non prçualebunt aduerſus eam. ipſa etenim Hierufalem a' fundamentis euerſa ac ſolo ęquata eſt. Quid igitur ad hęc dicere poterunt Iudæi?

λαοῦ S uſcepimus Deus miſericordiam tuam in medio populi tui. Expectauimus, inquit, auxilium tuum & ſpe noſtra fruſtrati non ſumus. Quidā tamen dictionē ὑπελάβομεν ſignificare dicūt hoc in loco idē quod, exiſtimauimus, ſeu cognouimus, cum id uerbum apud Grçcos non tantum ſuſcipere, ſed ſuſpicari etiam, atq; exiſtimare ſignificet.

S ecundum nomen tuum Deus, ſic & laus tua in fines terræ. Quemadmodum nomen tuum, inquit, diuulgatum eſt, & pertranſiit in fines terræ, propter opera nimirum tua admiranda, ſic etiam diuulgabitur laus tua: quia omnes im menſam potentiam tuam ſummis efferent laudibus.

I uſtitia plena eſt dextera tua. Eo q́ iure de iniquis oībus uindictā ſummas.

τῆς ἰουδαίας L ętetur mons Sion, & exultent filiæ Iudeæ. Per montem Sion, homines intelligit, qui illic habitant: & per filias Iudeæ, mulieres ipſas, quas ueluti uiris timidiores, ac mœſtiores, lætari etiam iubet. Nam ſi his etiam lætandum eſt, tanto magis uiris: uel, per filias Iudęę, ciuitates dicit, quę ſitę erant circa Hierufalem, atq; ei ſubiectæ. Poſſumus & per montem Sion unicam fidelium Eccleſiam intelligere, ut diximus: & per filias Iudææ, filias confeſſionis & fidei: hoc eſt, fideliū animas: uel Eccleſias, quæ in uariis Mūdi partibus fundatę ſunt.

P ropter iudicia tua Domine. Hæc eſt lætitiæ cauſa: quia æquiſſimo iudicio tuo inimicos noſtros, pœnas nobis pendere compuliſti.

C ircundate Sion & complectimini eam. Hoc eſt: ipſam Hieruſalem, quæ ob populi captiuitatem, iam pene' erat diruta & poſt illius reditum inſtaurata, ꝑterq; oīum opinionē amplior effecta eſt. iubet igitͤ Propheta populū cricuire eam, &

eam, & inſpicere quam mirandum in modum priſtinas uires receperit & antiquum nacta ſit decorem. circundate autẽ & complectimini:hoc eſt: circũquaq; eam ſpectate. uel idem æque hæc duo uerba ſignificant.

N arrate in turribus eius. Narrate, inquit, ſedentes in turribus ipſius Hieruſalem, quid antea paſſa ſit a' Babyloniis, quantiſq; affecta ſit malis, & q̃ nũc ad mirabilis ſit facta. Chryſoſtomus, narrate in turribus eius, expoſuit, pro, menſu rate turres eius: ad quantam nimirum altitudinem perductæ ſint.

P onite corda ueſtra in uirtute eius. Mentem, inquit, adhibete & conſyderate quas nam uires & quam nuper poteſtatem haberet.

E t diſtribuite domos eius. Quod latine domos, in Græco legimus βάρεις. dicuntur autem βάρεις nõ ſolum domus & templa, ut diximus, ſed ẽt turres. ait igitur diſtribuite unicuiq; ueſtrum turres eius, ut commode unuſquiſq; opus ſibi commiſſum ędificare, ac perficere diligentiſſime poſſit.

V t enarretis in progenie altera, quoniam hic eſt Deus noſter in ſæculum & in ſæculum ſæculi. Hęc omnia, inquit, quæ dixi perficite, ut ſummam hinc Dei potentiam plane perſpicientes, nepotibus, ac poſteris ueſtris narretis, ꝙ hic Deus in ſæculum eſt: hoc eſt, perpetuo. uerum hæc ſic ſecundum hiſtoriam dicta ſunt. Iuxta Anagogen iubet Propheta Apoſtolos, & doctores circuire Eccleſiam fideliũ, pp hoſtes, qui & palã, & clã ei inſidiãtur. per turres aũt uniuerſalis Eccleſię, ſingulas Eccleſias intellige, quæ ubiq; locorũ Deo dicatę ſunt, quas etiam βάρεις idest, domos appellat: & in eis narrare illos iubet magna Dei prodigia, atq; eas etiam edocendas ſibi partiri, & ponere corda: hoc eſt, animum adhibere, ut uires ei ac robur adiungerent, ut illa demum apte inſtructa ac perfecta, narrent etiam poſteris diuinas laudes, utentes nimirum miniſterio ac lingua fidelium qui crediderunt.

I pſe paſcet uos in ſæcula. Ait enim ego ſum paſtor bonus. ποιμανεῖ

℄ In finem filiis Core'.

PRęſens pſalmus, de uniuerſali iudicio tractat, in quo finis erit pręſentis ſæculi, atq; ideo in finem inſcribitur. reliquum autem inſcriptionis clarũ eſt, ex iis quæ in præcedentibus declarauimus. Pſalmus, XLVIII.

A Vdite hæc omnes, Gentes auribus percipite oẽs habitãtes terram Ad auditionem ſermonis ſui excitat Propheta uniuerſam hominũ naturã. Et quoniã gentes, diuerſarum nationũ homines ſunt, & differẽti utuntur lingua, ac moribus (ex eis.n.quidã in oppidis congregati degũt, alii in agris, alii in uicis, nõnulli ſocialem uitam repudiantes, in ſpeluncis aut rupiũ cauernis latitãt) ut uno ſermone in uniuerſum omnes comprehenderet, addidit: oẽs qui habitatis terram, ubicunq; gentium, ueſtrum quiſpiam ſit, ne quis forte ſe non arceſſitum queratur. Et quod ait: auribus percipite, idem eſt quod audite: q̃q̃ hic ſermo uehementiam quandam indicet exauditionis.

Q uiq; terrigenæ & filii hominum. Magnus Baſilius per terrigenas, homi-

 nes intelligit

nes intelligit terrena ſapientes, & mundanis rebus affectos, filios autem homi num, eos qui rationem ducem ſequuntur. proprium enim hominis eſt, ut e' ratione omnia moderetur. Chryſoſtomus uero aliam expoſitionem tradidit dicens: q cum Propheta omnes in uniuerſum homines conuocauerit, in ipſo ſtatim initio eos comprimit, ſiquis forte illis tumor, aut elatio in proximos, obuenisset. hoc autem agit dum in memoriam reuocat, q omnes e' terra ac uili materia prodiere. deinde ne illud quis fortaſſis putaret, q homines a' principio, e' terra, iuxta Græcorum fabulas, pullulauerint, a' quibus traditur ſatos olim homines fuiſſe, atq ita a' terra productos, addidit: & filii hominum: ac ſi diceret: audite homines, qui & terrigenæ eſtis, propter primum parentem de terra formatum, & filii hominum, propter aliorum hominum generationem, quæ mutua coitione, ſexuum copula, in poſteros emanauit.

S imul in unum diues & pauper. Non diſtinguo, inquit, diuitē a' paupere. æque enim omnes aduocat Sanctus ſpiritus. animam enim tantum quærit intelligentiæ compotem, quam non diuitię exhibent, ſed timor Dei. & quod dicit ſimul in unum, idem eſt, quod una.

O s meum loquetur ſapientiam. Auditores excitat ad attentionē ueluti qui de rebus non minimis tractaturus ſit, ſed de excelſis potius ac uenerandis. per ſapientiam autem diuina intelligit eloquia, quæ ſapientia ſunt referta.

συνέσιν E t meditatio cordis mei intelligentiam. Pollicetur ſe nihil temere ſed accurate omnia dicturum. Meditatio, inquit, cordis mei, hoc eſt, diligens & attenta mentis meæ conſyderatio, uerba loquetur pleniſſima intelligentiæ. uel, loquetur uerba, ad quæ percipienda multa erit opus intelligentia.

I nclinabo in parabolam aurem meam. Sermonem habiturus ad uos, inclinabo uiciſſim aurē animæ meę in parabolam, quę a' Sācto mihi ſpiritu ſuggeritur. per parabolam uero hic ambiguū, atq ænigmaticum ſermonem intelligit. Sunt enim prophetica omnia ambigua admodum, propter occultos ſenſus obſcuritate uerborum uelatos. fidem ēt ſermoni ſuo, præſtat his uerbis, dum ſuperne ea ſibi denotat inſpirari.

A periam in Pſalterio propoſitionem meam. Per propoſitionem ſermonem intelligit, ad exhortationem atq utilitatem audientium propoſitum, ac prolatum. Aperiam igitur hoc eſt manifeſtabo hunc ſermonem meū, una cum Pſalterii harmonia. nam qui ianuam aperit, omnia manifeſtat, quæ intus ſunt. ex eo enim quod præcedit, denotauit id quod conſequitur. manifeſtaturū ſe autē id ait, cum harmonia & cantu, ut ſermo ſuus iucundior ſit. iuxta Anagogen ille aperire dicitur propoſitionem ſuam in Pſalterio, qui facit pariter & docet: cuius opera ſermonibus congruunt. Ad melodiam enim Pſalterii excitandam manibus opus eſt, per quas operandi facultas deſignatur.

C ur timebo in die mala? Per interrogationem legenda ſunt hæc uerba. uultis ſcire, inquit, cur mihi timendum ſit in die futuri iudicii. hanc enim diem malam appellat, quemadmodum & alibi in pſalmo. XL. ibi: in die mala liberabit eum Dominus, ubi diximus: audite igitur cauſam timoris.

Iniquitas

Iniquitas calcanei mei circundabit me. Timeo, inquit, quia tunc iniquitas peccati mei, hoc eſt, quia peccatum meum circundabit me. Calcaneũ.n.poſuit pro deceptione: quemadmodum & alibi in cõmemorato pſalmo. XL. ibi: magnificauit aduerſum me ſupplãtationẽ: declarauimus. quod tamen ex lectione Græca melius percipitur: cum Græca dictio πτερνισμὸς, hoc eſt, ſupplantatio ἀπὸ τῆς πτέρνης, hoc eſt, a' calcaneo deducatur. peccatum uero merito deceptio appellatur, quia peccantem ipſum decepit. uidiſti ſapientia plenum ſermonẽ, quo Propheta, dum ſe timere introduxit, alios caute admonuit timere a' peccatis, cum iudiciũ Dei eiuſmodi futurum ſit, ut corrumpi non poſſit.

Qui confidunt in poteſtate ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur. Subaudiendum eſt, hoc in loco, uerbum, auſcultent. poteſtatis autem nomen large intelligendum eſt, ita, ut non tantum ad eos dirigatur ſermo, qui in operibus, ſed ad eos etiam qui in ſermone potentes ſunt. ſimili modo diuitias dicit, non eas tantum, quæ in pecuniis aut aliis fortunæ bonis conſiſtunt, ſed eas etiam quæ ad doctrinam & philoſophiæ ſtudia pertinent. his igitur ita ſingillatim conuocatis ſermonem proſequitur, dicens. δυνάμει

Frater non redemit, redimet homo? Illic, inquit, neq; ipſe etiam frater redimere fratrem poteſt a' ſupplicio, frater inquam, qui ſanguine nobis coniunctiſſimus eſt. uires enim, & diuitiæ illuc nobiſcum pariter non deſcendent: quod ſi frater non redimit, quo pacto alienus homo redemerit? huius autem uerſiculi uerba diuiſim legenda ſunt, ita ut abſolute, & cum determinatione dicatur: frater non redimit: & puncto facto, redimet homo? interrogatiue enunciando. Reſtat igitur, ut nulla illic ſperanda ſit redemptio: cum in præſenti uita pœnitentiæ lachrymis tantum, uenia impetrari poſſit. Ait enim alibi ſcriptura: ſi ſurrexerint Noe, Iob, & Daniel, filios ſuos & filias ſuas non liberabunt.

Non dabit Deo placationem ſui. Nec frater, inquit, nec extraneus quis, illic dare poterit placationem: hoc eſt, redemptionem ſui ipſius: cum ipſe potius pœnas pariter daturus ſit, ut pote' peccatis obnoxius. ἐξίλασμα ἑαυτοῦ

Et pretium redemptionis animæ ſuæ. Et non dabit pretium redemptionis: hoc eſt: non dabit redemptionem pro libertate animæ ſuæ: cum pro unius hominis anima, uniuerſus etiam orbis ſufficiens pretium non ſit. Quippe cum Saluator noſter, hominum animas a' ſæuo Dæmone in captiuitatem actas redempturus, terrã non dederit, non mare, non ipſum deniq; orbẽ, ſed ſuum pro nobis pretioſiſſimum ſanguinẽ effuderit. Quam nam igitur redẽptionem illic quiſpiam idoneã inuenire poterit? Tu uero ipſa etiam Prophetę uerba conſydera, quantam ſub obſcurioribus uerbis ſapientiam reconditam habeant.

Et laborabit in ſæculum, & uiuet in finem. Cum pupugerit Propheta eos, qui pœnitentiam non egerunt in præſenti uita, nunc ad pœnitentes conuertitur, & futurorum ſpe, pœnitentiæ moleſtias conſolatur. Et uiuet, inquit, in ſæculum hoc præſens, ille nimirum qui pœnitentiam agit: & deinceps etiã uiuet perpetuo. hoc enim ſignificant uerba illa: uiuet in finem. uitam autẽ eam dicit, quæ proprie uita eſt, & ſine labore. Iſta enim pręſens improprie αἰῶνα

 uita dicitur,

uita dicitur, ut alibi tradidimus: per finem uero futurum ſæculum intellige, quo præſens ſæculum terminatur.

κατα φ.θο ζαν N on uidebit corruptionem, cum uiderit ſapientes morientes. Huiuſmodi homo, qui de futuro iudicio certus eſt, cum uiderit ſapientes uiros, ac uirtute præditos mori, non exiſtimabit ſe corruptionem eorum uidere, eam dico corruptionem, qua amplius futuri non ſunt: quinimmo arbitrabitur ſe immutationem uidere a' fragili hac & caduca uita ad ſtabilem quandam & incorruptam. uel aliter: cum uiderit ſapientes mori, ac falſis huius Mundi bonis priuari, non arbitrabitur animam pariter extingui cum corpore, quẽadmodum uiuentes homines mortem eſſe definierunt: quinimmo demigrationem eſſe cenſebit, & lætum quendam acceſſum ad uitam iucundiorem. hæc autem ad magis ſimplicem pſalmi intelligentiam dicta ſunt. Magnus uero Baſilius iuxta Anagogen hæc dicta exponens, ait, ꝙ uerba illa: redimet homo, & quæ ſequuntur: de Chriſto prænunciata ſunt. Quia enim captiui olim ſub Dæmonis detinebamur imperio, admonet nos beatus Dauid, ꝙ nullus frater: hoc eſt nullus Propheta, ab huiuſmodi nos poterit captiuitate liberare. fratres enim nobis eſſe dicuntur Prophetę: quia propter nos uenerunt, & quia eiuſdem nobiſcum ſunt fidei. & dum hoc admonet, illud pariter prædicit: ꝙ homo: hoc eſt: ꝙ Chriſtus, qui uerus ac perfectus eſt homo, quemadmodum, & uerus ac perfectus Deus, redimet nos. uerus enim ac perfectus homo, uere tantum dici poteſt, Chriſtus: quia ſolus ipſe humanitatis dignitatem a' Deo homini datam integram atq; immaculatam ſeruauit. merito igitur proprie homo dicitur, & ille ſolus eſt, qui non dabit Deo placationem ſui, neq; pretium redemptionis animæ ſuæ. peccatum enim non fecit. pro nobis igitur, & non pro ſe ipſo placationem dedit proprium ſanguinem. Qui etiam laborauit in pręſenti ſæculo: quando nimirum ex itinere fatigatus ſedit ſuper fontem. Et qui non uidebit corruptionem, quãdo cæteri morientur. neq; enim, inquit, dabis ſanctum tuum uidere corruptionem.

S imul inſipiens & ſtultus peribunt. Hi pariter, inquit, diem ſuum obibunt, & ſegregabuntur ab iis, qui ſaluandi ſunt. inſipiens autem eſt quicunq; Deũ non nouit, iuxta illud: dixit inſipiens in corde ſuo non eſt Deus. Et ſtultus ille, qui Deum quidem nouit, ſed terrenis tamen rebus affixus a' cœleſtibus animum auocauit.

E t relinquent alienis diuitias ſuas. Repente enim mortui, aliis diuitias relinquent, quas multo ſibi labore parauerant.

E t ſepulchra eorum domus illorum in ſæculum. Ipſi quidem magnificas ſibi domos extruxere, quas cum alii poſſideant (eis nimirum mortuis) reſtat ut eorum ſepulchra, domorũm eis uicem præbeant, per totum hoc præſentis uitæ ſæculum.

εἰς γενεὰν T abernacula eorum in generatione & generatione. Rurſus eandem repetit ſententiam, & inane eorum conſilium magis, ac magis carpit. erunt enim illis, inquit, eorum ſepulchra pro tabernaculis.

Inuocauerunt

I nuocauerunt nomina ſua in terris tuis. Conſydera aliud prauitatis genus. inanis etenim gloriæ cupiditate ducti, certis locis nomina ſua indidere: perpetuam inde memoriam aucupantes. Byzantium ſiquidem a' Byzante denominatum eſt: Diogenianus ager a' Diogeniano: Hermonium theatrum ab Hermone: & ſic alia complura loca: cum tamen eos magis oportuiſſet non inanium nominum, ſed animarum ſuarum fuiſſe ſollicitos. ἐπεκάλεσαν

E t homo cum in honore eſſet non intellexit. Cum eſſet homo in honore ueluti qui ſolus ad Dei imaginem creatus ſit, non intellexit quanta inſignitus fuerit gloria, ſed illud negligens æmulari exemplar, ad cuius imaginem factus fuerat, quorſum abierit, ſpecta.

C omparatus eſt pecoribus inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Comparatus eſt: hoc eſt: collocatus cum illis. nam cum ratione a' Deo donatus eſſet, imperatumq; ei fuiſſet, ut rationis ſceptro uſus, Brutis omnibus dominaretur, ipſe abiectis proprii regni inſignibus, ſeſe inter pecora conſtituit. Nam & conſyderationem omnem de rebus cœleſtibus animo exuit, & irrationabilem animæ partem ſibi dominam ſtatuens, circa uilia, ac terrena uerſatus, Brutorum inſtar, cupiditates ſectatus eſt: & ſiue ira impulit, beluino furori, paruit: ſiue immoderata uentris allexit ingluuies, nullum adhibuit modum: & ita demum libidine actus eſt, ut Brutorum omnium inſaniam excellerit. per pecora autem in uniuerſum omnia intelligit animantia. κτήνεσι

H æc uia eorum ſcandalum ipſis. Hæc, inquit, ſimilitudo, qua pecorum ac brutorum deſyderia & mores referunt, magno illis impedimento eſt, & damno ad profectum uirtutis.

E t poſt hæc in ore ſuo complacebunt. Et poſtquam peruerſe agendo ſimiles facti ſunt pecoribus, illud etiam mali addiderunt, ut proprio ore de commiſſis a' ſe delictis glorientur. hoc enim ſibi uult, q; ait: in ore ſuo complacebunt: quod certe grauiori damnatione dignum eſt, cum non ipſi ſolum mala agant, ſed proprio etiam ſermone ea prædicent, & extollant.

S icut oues in Inferno poſuit. Cæterum Deus illos, ut oues in Infernum intruſit, cum.ſ. irrationales facti ſint, & ſibi ipſis auxilio eſſe nō poſſint. uel, oues ideo eos appellauit, tanquam cruciatui, ac neci expoſitos. ἔθετο

M ors paſcet eos. Cum oues dixerit, addidit, qui nam eſſet futurus paſtor, ſimilitudinem ſeu tranſlationem ſeruans. per Mortem autem ſupplicium intelligit. nunquam enim a' pœnis abſoluentur, qui ita mortui ſunt. paſcet autem eos, hoc eſt, eos caſtigabit. illud autem ſcire oportet, q; per animę mortem, & per animæ perditionem ſolet ſcriptura, ſupplicia ac pœnas animę ſignificare. ποιμανεῖ

E t dominabuntur eorum recti in matutino. In matutino dixit pro cito. dominabuntur autem: hoc eſt: potentiores erunt. Senſus eſt igitur, quod qui recte uixerint, & uirtute præſtiterint, cito illis erunt potentiores: neque illic tantum, ubi uirtutis laurea repoſita eſt, ſed in hac etiam uita. quia & a' diuino protegentur auxilio, & ſummo honore conſpicui

illis etiam

illis etiam uidebuntur a' quorum peruerſitate ſuperari non potuerunt. Exemplo tibi ſit beatus Ioſeph, qui cum in ſeruitute eſſet, impudica Domina potentior factus eſt, & glorioſior.

E t auxilium eorum ueteraſcet in Inferno. Veteraſcet, hoc eſt, prorſus fiet inutile. nam quod uetuſtum eſt, inutile eſſe cenſetur: quod autem utile non eſt, quaſi iam non ſit, abiicitur. confidebant illi, inquit, in diuitiarum atq; amicorum copia: quæ in Inferno, aut nulla aut inutilis erit. illic enim huiuſmodi non admittuntur auxilia.

ἐκ τῆς δόξης αὐτῶν ἐξώσθησαν

A' gloria ſua expulſi ſunt. Non hæc tantum eis acciderunt, quia brutis ſe ſimiles reddidere, uerum & propriam amiſerunt gloriam, ob quam ipſi periere. ſummo enim ſtudio tenebantur, ut memoriam ſibi laudis pararent. neque modo hanc amiſerunt, ſed & inſuper ignominia tantum ac probris celebrem illam reliquerunt.

V erum tamen Deus redimet animam meam de manu Inferni, cum acceperit » me. Hæc de Chriſti incarnatione prędicta ſunt & de animarum liberatione, quæ tunc in Inferno erant. redimet, inquit, animam meam, quando per incarnationem me ſibi in domicilium acceperit.

N e timueris cum diues factus fuerit homo, aut cum multiplicata fuerit gloria » domus eius, quoniam cum interierit non ſumet omnia, neq; deſcendet cum » eo gloria eius. De iniuſto homine ſermonem habet, tametſi ſimpliciter de homine loqui uideatur. ne formides, inquit, aut cogites q; humana Deus bona non aſpiciat. nihil enim eorum deſcendet cum illo in Infernum: ſed nudus abibit relictis omnibus. gloriam autem domus, magnificentiam ſeu faſtum appellat, & uiuendi ſuperbiam. uel aliter: gloria domus ipſius, domus ſunt ornamenta, ut porticus, deambulationes, aurata tecta, pauimentum, animalia illic lapillis diſtincta, prata, horti, ſeruorum greges, ſumptuoſa ſupellex, & uaſa, aut ſiquid aliud eiuſmodi eſt. gloria autem corporis, fortitudo eſt, pulchritudo, & proceritas. Gloria uero animæ, ſola uirtus. Reſtat igitur, ut uerba illa Prophetę: omnis gloria hominis, ſicut herba, uel ſicut flos herbæ. de corporis gloria dicta eſſe intelligantur.

Q uoniam anima eius in uita ipſius benedicetur. Ipſe enim dum uixerit beatus dicetur, & laudabitur ab iis, qui ignorant, quæ nam ſit uera uitę beatitudo. nam ubi mortuus fuerit contraria prorſus patietur.

C onfitebitur tibi cum bene feceris ei. Verba hæc ad pauperem dicta ſunt. ubi, inquit, bona, hoc eſt, grata ei feceris, tunc tantum tibi aget gratias. nam poſtmodum deſpiciet, atq; contemnet, tametſi in omni uirtutum genere profeceris. Dicere etiam poſſumus, quod hæc uerba per Prophetam ad Deum de iniuſto homine dicta ſint, ac ſi diceret: quoties prauo huic homini beneficium aliquod contuleris, tunc gratias tibi aget, uerum ſi quę illi calamitates obuenerint, ad blaſphemias & maledicta confugiet: non ſic autem iuſtus, ſed benedicet dominum in omni tempore.

I ntroibit uſq; in generationē patrum ſuorū Vbi mortuus fuerit ingredietur

in infima terrę uſq; in Infernum, ubi eſt generatio patrum ſuorum.
V ſq; in ſæculum non uidebit lucem. Donec, inquit, ſęculum eſt: ſæculum uero ſemper eſt. nunquam igitur uidebit lucem, ut pote' miſſus ad tenebras.
E t homo cum in honore eſſet non intellexit, comparatus eſt pecoribus inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Rurſus miſeriam deplorat humanam, q; homo ſcilicet qui modicum quid ab Angelis minoratus eſt, & de quo Salomõ: magnus homo, & honoratus uir: cõparatus ſit pecoribus, & ſimilis eis ſit fact9.

❡ Pſalmus ipſi Aſaph.

QVid ſibi uelit inſcriptio Aſaph, abunde diximus in prooemio operis. ideo ſuperfluũ ducimus, ea iterum repetere. non temere tamen hic pſalmus collocatus eſt poſt proxime pręcedentem, cum utrobiq; conteſtetur nos & repræhẽdat Propheta. tam & ſi illud quis fortaſſis diuerſum eſſe dixerit: q; illic humana oĩs natura ad audiẽdum cõuocatur, hic aũt cœlum ipſum, & terra. aduocabit enim, inquit, cœlum de ſurſum, & terram &c̃. & q; in illo quidem in uniuerſum quilibet, accuſatur, qui praue uiuit, in hoc uero Iudæi tantum repræhendi uideantur. Eſt & alius Propheta, qui Deũ ſimili modo iudicãtem & repręhẽdentem introducit dicens: audite ualles & fundamenta terrę, quoniam iudicium Deo eſt erga populum ſuum, & cum populo ſuo diſceptabit. & Eſaias: audi cœlum, & auribus percipe terra. familiaris.n. eſt apud ſcripturam hic loquendi modus, quo ad timorem pariter, ac pudorem excitandum uti ſolet, dum facit, q; ipſa etiam inanimata confeſſura ſint, ipſoſq; anima præditos homines iudicatura. ſummam præterea Dei in nos miſericordiam Propheta in eo demonſtrat, dum illum nobis adeo condeſcendere tradit, ut nobiſcum etiam iudicari uelit. Pſalmus, XLIX.

DEus deorum locutus eſt, & uocauit terram. Apud ſcripturã nomen Deus quattuor aſſumitur modis. Et primo quidem Deum illum dicimus, qui rerũ omnium creator eſt, & Dominus. Secundo per ſimilitudinem atq; imitationẽ, Deum aliquem appellari uidemus, ut in præſenti pſalmo. Deus deorum locutus eſt: item, Deus ſtetit in ſynagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicabit: & ego dixi Dei eſtis, & filii altiſſimi omnes: item: Deis non maledices, & principibus populi tui non dices malum. manifeſtum enim eſt huiuſmodi nomine eos uocari, qui per uirtutẽ Deũ uerum imitantur, quiq; ueluti principes ac iudices, regendo, imperando, iudicando, Deo ſimiles facti ſunt. Tertio modo Deum dici inuenimus iuxta analogiam, eo modo quo Moyſes Pharaonis Deus dictus eſt: ueluti qui magna aduerſus illum miracula ac prodigia operabatur, qui eum caſtigabat, qui pro arbitrio flagella inferebat, qui ſententiæ ſuæ Prophetam habebat Aaron, & demum qui mortis & uitæ Dominus ab illo eſſe ferebatur. differt autem hæc ſignificatio a' ſecunda, quia hic non ſimpliciter dicitur Deus, ſed cum adiectione: Deus Pharaonis. Quarto ex colentium errore: iuxta quam ſignificationem illud ſcriptum legimus:

legimus: ite & clamate ad Deos, quos elegiſtis: iterum non facietis uobis Deos argenteos, aut aureos. Dicit igitur Sanctus ſpiritus per Prophetā noſtrū Dauid, q̧ Deus principū omniū ac iudicū terrę creator, locutus eſt. quid aūt ſit locutus, alius Propheta declarauit, ut ſępe diximus: audite, inquiens, ualles & fundamēta terrę: & uocauit terrā ad audiēdū. Sed poſſumus ēt Deorū appellatione eos intelligere, qui ad imaginem Dei procreati, integram atq; incorruptam illius imaginem ſeruauerunt, nec terreno eam fuco aut uitioſo aliquo corruperunt pigmento.

A ſolis ortu uſq; ad occaſum. Omnem, inquit, terram aduocauit. his enim terminis tota terra continetur.

Ex Sion ſpecies decoris eius. Verba hęc & quę ſequūtur, per parentheſim dicta ſunt, & prophetias cōtinent. ſenſus eſt q̧ ſicut olim ſpecies ac pulchritudo diuini decoris fuit ex Sion: quia. ſ. templum, quod ornamētū quoddā & gloria erat diuinę maieſtatis, olim in ea pulcherrimum effulſit: ita in poſterum ſimiliter ſpecies diuini decoris erit ex Sion: quia ex ea fulgētiſſimos lucis ſuæ radios Chriſtus emiſſurus ſit: Chriſtus, inq̃, ſumma diuini decoris ſpecies, & uerum diuine maieſtatis templum. per decorem enim hic diuinitatem intelligit. quid enim ipſa eſt diuinitate magis decorum?

Deus manifeſte ueniet, Deus noſter & non ſilebit. Verba hęc ſecundi aduentus prophetiam continent. in primo enim aduentu incognitus uenit Chriſtus, & non manifeſte: quinimmo ipſum etiam fallens Diabolum. neq;. n. eū interrogaſſet, an eſſet filius Dei, ſi ei cognitus fuiſſet. in ſecūdo aūt manifeſte ueniet cū potētia, & gloria multa. In primo igitur aduentu uenit in perſonam ſerui, uelut i uenaturus eum, qui à ſe rebellauerat Dæmonem. In ſecundo autem, ueniet tanq̃ iudex totius creaturę, & quemadmodum exit fulgur ab oriente, & uidetur uſq; ad occaſum, ita erit aduentus filii hominis, omnibus nimirum & formidabilis, & manifeſtus. & non ſilebit Deus: hoc eſt: non perpetuo tanta patienti animo mala ſuſtinebit.

καυθήσεται | Ignis in conſpectu eius accendetur, & in conſpectu eius procella uæhemens. Terribilē Dei pręſentiam, atq; intolerādā quodāmodo eſſe prędicit his uerbis. Talē etiā eum uidiſſe legimus prophetam Danielem: fluminē, inquit, ignis trahebat ante eum, thronus eius flammæ ignis, rotæ eius, ignis comburens. procella aūt, uiolentus eſt atq; intolerabilis uentorum impetus.

καὶ κατ αιγὶς σφοδρά

προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω καὶ τὴν γῆν διακρῖναι | Aduocabit cœlum ſurſum, & terram, ut diiudicet populum ſuum. Cœlum ſurſum dixit, pro eo quod ſurſum eſt. aduocabit aūt cœlū & terrā, ut populū ſuū praue uiuentē diiudicet. diiudicare uero poſuit ꝓ redarguere. conſydera etiam q̧ Moyſes populum introducēs in terrā promiſſionis, cœlū & terram teſtes pactionum aſſumpſit, tāquam firmiora ac durabiliora corpora, ac ueluti ea, quę & peccatores & uirtute prędítos homines complectantur. huiuſmodi autē figura Proſopopeia dicit᷑, qñ uidelicet inanimatis reb⁹ animatā perſonā imponimus.

Congregate illi ſanctos eius. Per ſanctos, Iſraelitas intelligit, ueluti Deo ſanctificatos prorſus atq; oblatos.

Qui diſponunt

Q ui diſponunt teſtamentum eius in ſacrificiis. Qui teſtamentum Dei quod cum illis diſpoſuit, adimplent, ac peragunt in ſacrificiis. per teſtamentum aũt legem intelligit. ea enim ſeruantes, quæ in lege tradebantur de ſacrificiis, uniuerſam ſe exiſtimabant legem ad implere: & in huiuſmodi ſacrificiis quaſi religioſiſſimi, ſummopere gloriabantur. Congregate uero illi hos ſanctos: illis nimirum diebus, qui propheticorum ſermonum lectioni dicati ſunt. τοὺς διαθεμένους

E t annunciabunt cœli iuſtitiam eius. Cum introducturus ſit Propheta Deũ in iudicio, præoccupat, & prædicit, ꝙ iuſte omnia iudicabit. Ipſa enim, inquit, inanimata, illius etiam iuſtitiam annunciabunt. uel per cœlos, cœleſtes, atq; incorporeos ordines intelligit, qui ſemper ſunt apud Deum.

Q uoniam Deus iudex eſt. Hęc eſt comprobatio diuinę iuſtitię. quia Deus qui iuſte iudicaturus eſt, iudex erit. Ille enim iuſte iudicabit, qui natura ipſa iuſtus eſt.

A udi popule meus & loquar tibi. Ex hoc loco uerba Dei incipiunt. iubet autem ante omnia attentionem eos præſtare. Audi enim, inquit: hoc eſt: mentem adhibe.

I ſrael & atteſtabor tibi. A' communi ſenſu ſumendum eſt uerbum: audi. Et cum populum dixiſſet, proprium ac iucundiſſimum una nomen addidit: o Iſrael, inquit, atteſtabor tibi: hoc eſt: loquar ad te. διαμαρτύρομαι

D eus Deus tuus ego ſum. Ego qui loquor ad te, ſum Deus tuus. perhorreſce igitur. hoc autem dicit ad immenſam longanimitatem ſuam demonſtrandam, ueluti, qui cum propriis etiam ſeruis loquatur. ad maiorem pręterea exprobrationem craſſitudinis, atq; inſenſibilitatis eorum, repetiit nomen Dei.

N on in ſacrificiis arguam te: holocauſta autem tua in conſpectu meo ſunt ſemper. Non hanc, inquit, redargutionem conſtitui ut accuſarem te de neglectis ſacrificiis. nam holocauſta tua ſemper ſunt in altari meo. Et quantum ad ſacrificia pertinet, culpa cares: uerum alia ſunt in quibus te accuſem.

N on accipiam de domo tua Vitulos, neq; de gregibus tuis Hircos. Ne exiſtimes, inquit, gratum mihi cultum impendere, aut mihi inſeruire, dum ſtudioſe ſacrificas. neq; enim indigeo ſacrificiis, cum nulla re deficiam: quinimmo, & oĩa ego, et ſingulis præbeã. Quo circa nulla in poſterũ huiuſmodi ſuſcipiam ſacrificia. Alibi etiam acerbius per Eſaiam eoſdem carpit, dicens: quid mihi multitudo ſacrificiorum ueſtrorum? plenus ſum holocauſtis arietum: adipem agnorum, & ſanguinem taurorum atq; hircorum non uolo. Quis enim exquiſiuit hæc de manibus ueſtris? Iterum per Hieremiam, dicens: quid mihi thus fert de Sabba, & cinnamomum de terra longinqua? & rurſus: non locutus ſum ad patres ueſtros de ſacrificiis, & de holocauſtis non mandaui eis, & alia huiuſmodi multa plæriq; Prophetarum tradunt. Quod ſi quis a' Deo dicat per Moyſem in lege, tradita fuiſſe mandata de ſacrificiis, illud ad hanc obiectionem dici poterit: ꝙ ſacrificiorum lex, non principaliter, neq; ex primo propoſito tradita eſt propter Deum, ea ratione, ꝙ huiuſmodi ſacrificia illi placerent. neq; enim his rebus indigebat aut delectabatur Deus: ſed humanæ duritiæ miſertus legem

miſertus legem illam tradidit: conſyderans enim Hebręos in Aegypto iam didiciſſe uti ſacrificiis, & libenter in eis uerſari, nec poſſe ̃d facili ab his auelli, ſumma diſpenſatione ea, ad tempus conceſſit illud interim lucrifaciens: ꝗ ad ſui cultum ea trãſferret, ꝗꝗ illi ſui ſępius meminiſſent dũ frequentioribus ſacrificiis intereſſent. nouerat. n. hoc pacto intercedente aliqua oblectatione, pietatem ac Religonem in Deum, in tam ingratis atq; obliuioſis animis diutius poſſe conſeruari: at nunc quando tam diuturno tempore, ac tantis ſignis ubiq; gentium factis homines iam in hoc confirmati ſunt, ꝗ unus eſt uerus Deus, denudat palam ille atq; aperit nobis per Prophetam ſententiam ſuam, ſacrificiorum ſuperfluitatem clare omnibus annuncians. Confundãtur igitur Iudęi, qui ueritatẽ peruertũt: & lucem, quę in ſcripturę uerbis iacet, obtegunt atq; abſcondunt.

τοῦ ἀγροῦ κτήνη Quoniam meæ ſunt omnes ferę agri, pecora in montibus & boues. Ea, inquit, ſacrificia non ſuſcipiam, quoniam creata omnia, mea ſunt. per feras autem agri, munda intelligit quadrupedia, quæ in agris paſcuntur. ſolet enim ſcriptura non immitia tantum ac ſylueſtria animalia, ſed mitiora etiam, ac domeſtica ferarum nomine appellare. Meas autem eſſe dico, quia huiuſmodi omnia ego creaui. Quędam uero exemplaria habent: omnes ferę ſiluarum: & tunc immitia intelliges ſignificari animalia. Siquidem agros, domeſtica prædia appellamus, & ſyluas, immitiora loca, in quibus feræ ſolent magis uerſari: & tunc expones: ꝗ non ſolum domeſtica prædia Dei ſint, ſed etiam ſylueſtria. His autem paucis animalium nominibus, cætera omnia contineri uoluit, quæ ſacrificiis ſunt idonea.

Cognoui omnia uolatilia cœli. Noui, inquit, hæc omnia ac ueluti certiſſimus eorum Dominus, enumerata ea habeo penes me.

Et pulchritudo agri mecum eſt. Per pulchritudinem agri, fructus intelligit qui in agris naſcuntur, qui etiam pulchritudinem quandam, atq; ornamentum agris omnibus præſtant. Et quia Græca dictio ὡραιότης, non pulchritudinem tantum, ſed tempeſtiuitatem etiam ſignificat, quæ in agris id efficit, ut ſuis quæq; temporibus miro ordine proueniant, dic ꝗ hanc tempeſtiuitatem Deus ſecum eſſe dicit: quia in eius facultate eſt, eam pręſtare agris aut negare. Et cõſydera quam paucis omnium meminerit, quæ in ſacrificio offerebantur. offerebantur enim ex quadrupedibus Boues, Hirci, atq; Oues: ex uolucribus, columbæ, & Turtures: & ex terræ frugibus, Siligo, Vinum, atq; Oleum.

Si eſuriero non dicam tibi. Per ironiam hoc dicit, redarguens eorum craſſitudinem, qui putabant egere Deum ſacrificiis ad manducandum: ac ſi diceret: tametſi tu id recte exiſtimares, ego tamen a te nullum peterem cibum ad mãducandum. Et cauſam ſubiicit.

Meus eſt enim orbis terræ & plenitudo eius. Cum igitur mea ſit terra, ſumã ego, ſi opus fuerit, a me ipſo, quodcũq; libuerit. ſed quia nullis Deus huiuſmodi adiumentis indiget, audi quid dicat.

Nunquid manducabo carnes Taurorum, aut ſanguinem Hircorum potabo? Per interrogationem legenda ſunt hæc uerba. latius autem eorum amentiam

amentiam redarguit: nunquid ego, inquiens, (quemadmodum falſi Gentium Dii) huiuſmodi cibo, aut potu indigeo? quandoquidem multi etiam ęquiores homines ea negligunt, & contemnunt? πολλοὶ τῶν ἐπιεικεστέρων

I mmola Deo ſacrificium laudis. Palam patet ex his uerbis legalem cultum expelli, & Euangelium introduci. Sacrificium enim quod per laudem fit, Chriſtianis attributum eſt. per laudem uero benedictionem & gratiarum actionẽ intelligit. utrunq; enim debemus Deo: benedicere ei nimirũ, & gratias agere: ꝙ.ſ. in eſſe producti ſumus, cũ antea nõ eſſemus: ꝙ uſui noſtro neceſſaria poſſedimꝰ: ꝙ cognitiõis lumẽ accepimꝰ: & ꝙ ſummis deniq; affecti ſumꝰ beneficiis.

E t redde altiſſimo uota tua. Ideſt orationes & preces pro ſalute tua. debes enim id facere. uel per uota, promiſſiones intellige, quas fecerat Deo. Ita enim ſe facturos Deo pollicebantur Iudęi, & nos etiam pollicemur, tanquam ſerui. Deo autem is ſolus placet, qui uirtute pręditus eſt: ſed ſacrificare animalia, nullius prorſus eſt uirtutis. Neq; enim Gentes ob ſua ſacrificia uirtute præſtare exiſtimantur.

E t inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & glorificabis me. Sacrifica, inquit, hoc pacto, & redde Deo quod debes, & tunc demum inuoca me, & eripiam te ex omni hominum aut Dæmonũ afflictione, & glorificabis me tanquã ueracem, ac celerem adiutorem. obſeruandum uero eſt quomodo Deus Euangelici cultus nobis hic ianuam aperiens, ſtatim etiam ſanctæ Trinitatis cognitionem tradiderit: ſacrifica, inquit, Deo, & redde altiſſimo uota tua, ac demum etiam inuocabis me. nec dico, ꝙ ſolum Patrem Deum dicere debeamus, aut ſolum Filium eſſe altiſſimum, aut ſolum inuocare Sanctum ſpiritum, ſed ꝙ huiuſmodi diſtinctione, diſtinctionem etiam nos perſonarum intelligimus.

P eccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iuſtificationes meas, & aſſumis δικαιώματα
» teſtamentum meum per os tuum, tu uero odiſti diſciplinam & proieciſti ſer-
» mones meos retrorſum. Per peccatorem hoc in loco Iudæorum ſacerdotũ ac ſcribarum genus intelligit, qui legales iuſtificationes narrabant populo, quiq; ore tantum non etiam corde ex ueteri teſtamento ſententias atq; authoritates afferebant: gloriabantur etiam in lege, ac ueluti per eam prorſus iuſtificati eſſent, omne genus delicti committebant. id circo de eis loquens Dominus ad populum dixit: quæ dicunt facite, ſed iuxta opera eorum nolite facere. Quare, inquit, tu qui alios doces, eam diſciplinam atq; eam animi moderationem odiſti, quam doces? cur proieciſti ſermones meos retrorſum? hoc eſt cur expuliſti atq; odiſti eos? retro enim expellere aliquem quis dicitur, qui illum odit. repuliſti autem dum ea non adimpleſti, quæ illic mandantur. ore igitur ac lingua te fateris ſermones meos ſuſcipere, re ipſa autem abiicis eos prorſus & repellis.

S i uidebas furem currebas cum eo. Cerne hic ueluti in tabula quadam, peccatorum colores. Si uidebas, inquit, furem, uel una conſpirabas, uel lætabaris, & placebant tibi illius actiones: dum non erudiebas eum, non caſtigabas, ſed potius uitia eius contegebas.

Et cum

E t cum adulteris portionem tuam ponebas. Eodem pacto communicabas adulteris, quo currebas cum fure. per Adulterum autem ſeu(ut uerius in Græco habetur)per Mœchum, etiam fornicatorem intelligit, & quencunq; alium intemperantem ſiue impudicum.

O s tuum abundauit malitia. Impletum eſt mendacio.

E t lingua tua complicabat dolos. Hoc per ſe clarum eſt.

κατελάλεις S edens aduerſum fratrem tuum obloquebaris. Cum aliis nimirum cōſpirās.

E t aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum. Idem rurſus repetit, narratione ſua accuſationem augens. ſcandalum autem ponebas: hoc eſt: laqueū aut offendiculum aliquod.

H æc feciſti & tacui. Longanimitate mea tuam expectans pœnitentiam.

ἀνομίαν E xiſtimaſti iniquitatem, ꝙ ero tibi ſimilis. Tu non modo ea operatus non es, quæ recta ſunt, & ſecundum uirtutem: uerum ſceleſta etiam cogitaſti. ſcelus autem fuit cogitare ꝙ eſſem ego tui ſimilis, & ꝙ conſentire ac parcere deberem peccatoribus.

ἁμαρτίας σου A rguam te & ſtatuam contra faciem tuam peccata tua. In die ſcilicet Iudicii

I ntelligite hæc uos, qui obliuiſcimini Deum. Conſyderate quæ dicta ſunt uos qui obliuiſcimini Deum, & non animaduertitis quam longanimis ſit in peccatis ueſtris.

N e quando rapiat, & non ſit qui eripiat. O' longanimitatem incompræhenſibilem: adhuc tolerantia utitur, cupiens illos in tuto eſſe, ne quando, inquit, ipſe per uiolentos Angelos repente rapiat animas ueſtras.

δοξάσει S acrificium laudis glorificabit me. Iterum ea mandat, quæ ad nouum pertinēt ſacrificium. hoc enim, inquit, glorificabit, hoc eſt honorabit me, & nō animalium ſacrificia.

τὸ σωτήριόν μου E t illic iter quo oſtendam illi ſalutare meum. Et illic, inquit, ideſt in eo genere ſacrificii, uia quædam eſt ad ſalutem, per quam uiam, ego ſacrificanti cuilibet, eam ſalutem oſtendam, quæ a' me prouenit. quædam uero exemplaria habent: & illic iter, quod oſtendam: & tunc expone ſubintelligendo, ut infra: & illic, inquit, eſt iter, iuxta quod iter, ego oſtendam illi &c̄. Aliqua etiam exemplaria poſt uerbum oſtendam, punctum habent, poſt quod ſequitur: illi ſalutare meum: uiam autem ad ſalutem eſſe credimus, baptiſmum aut pœnitentiam.

ἐν τῷ εἰσελθεῖν. εἰσῆλθε

❡ In finem pſalmus ipſi Dauid, cum ingreſſus eſſet ad eum Natham Propheta, quando ipſe ingreſſus eſt ad Berſabee uxorem Vriæ.

INſcriptio in finem indicat pſalmum hunc prophetias, continere, quæ lectorem moueant, ut earum finem inſpiciat. Neq; enim in hoc pſalmo beatus Dauid medicinam tantum adulterii, & cædis, uulneribus ſalutarem conſtruxit, ſed de uariis etiam rebus in eo tractauit: quippe cum & inſtaurationem prædixerit Hieruſalem, quæ facta eſt poſt populi reditum e' Babylone, ubi captiuus

detinebatur,

detinebatur. gratia enim Sancti ſpiritus in eo prorſus non defecerat, cum inter cætera uel illud cognoſceret, ꝙ omnes delictorum ſordes iamiam erat abluturus, & clarior etiam futurus, q̃ antea fuiſſet. hac ratione reſtitui ſibi non petiit ſanctum ſpiritum, ſed non auferri. uerum humilis hæc Prophetę noſtri confeſſio omnibus poteſt accõmodari peccatoribus. & eo quidem tempore fuit facta, quando Nathan propheta ad eum ingreſſus eſt, ut de cõmiſſis delictis illum reprę̃hẽderet. Tunc.n. ad ſe ipſum rediit beatus Dauid. Nam hactenus delicti ſui enormitatem minime perpenderat. Quod uero ait: quando ingreſſus eſt ad Berſabee: non hoc ſibi uult, ꝙ ſtatim poſt huiuſmodi ingreſſum, ad eum uenerit propheta Nathan. interfuit.n. quoddam temporis interuallum, ut tradit᷑ in primo Regum libro: ſed illud aduerbium, quando, hoc in loco futurũ aliquan to poſt tempus deſignat, ut ſit ſenſus: cõpoſuiſſe eum hunc pſalmum, poſtq̃ intrauit ad Berſabee & grauidã eam reddidit. Pſalmus. L.

MIſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam. Iuxta Immenſam, inquit, tuam miſericordiam miſerere mei. immenſum enim eſt » quod deliqui.

Et ſecundum multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam. Supplicantium more eundem ſæpius repetit ſenſum. & per iniquitatem pro qua. LXX. ἀνομίαν dixerunt, iuxta ſignificationem Græcæ dictionis, preuaricationem legis intelligit, in adulterio & cæde a' ſe commiſſam. utrunq; enim le ge uetabatur. uel, cum iniquitatẽ ſeu potius (ut diximus) ἀνομίαν ſe cõmiſiſſe fateatur, conſequenter illud etiam affirmat, ſe ἄνομον hoc eſt, tanquam ex legem eſſe, cũ alienigenę inſtar, q ſub lege non ſit, nefanda hæc delicta cõmiſerit.

Amplius laua me ab iniquitate mea. Venia quippe ei iam data fuerat per prophetam Nathan dicentem: Deus abſtulit peccatum tuum: uerum prę maxi mo quodã ardore, amplius etiam lauari cupit. uel amplius, expone, pro ualde.

Et a' peccato meo munda me. Rurſus peccati nomine delictum a' ſe cõmiſſum appellat, quod ſuperius, iniquitatẽ: ſeu (ut diximus) ἀνομίαν id eſt, tranſgreſſionem legis appellauit. proprie enim ille peccare dicitur, qui legem tranſgreditur. ſolet autem Propheta promiſcue uti his nominibus.

Quoniã iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatũ meũ contra me eſt ſemper. Miſerere mei, inquit, & munda me, quia perpetrati a' me criminis oblitus non ſum, nec ueluti de Regia dignitate ſuperbus, illud neglexi. Nam & ſi homines lateat, ego tamen illius enormitatem cognoſco, ac conſcientiæ meæ oculis diu noctuq; illud cerno: quippe cum aſſidue ac peracerbe animam meam ſtimulet. quæ res certam pœnitentiæ coniecturam præſtat, ac peccatorum etiam ueniam conciliat.

Tibi ſoli peccaui. Cum Rex ſim & te ſolum commiſſorum a' me ſcelerum iudicem habeam, tibi ſoli peccaſſe uideor: hoc eſt, tibi ſoli iudici ſubiicior. cæterorum enim omnium ego dominus ſum, & ob potentiam meam, licere mi hi uidentur, quæcunq; libuerint. uel, quia leges tuas tranſgreſſus ſum, iccirco

tibi ſoli peccaſſe uideor illarum legiſlatori.

E t malum coram te feci. Omnia enim uides non tantum quando ea fiunt, ſed quando etiam futurum eſt ut fiant. hoc autem dicit, pudore ſeipſum confundens, qui Deum uidentem tantum committi facinus ueritus non ſit. illud auté conſydera, ꝙ de uno tantum a ſe commiſſo crimine loqui uidetur, cum tamen plura eſſent: ea nimirum ratione: quia unum ab altero dependebat: quippe cum adulterio impulſus fuerit ad cædem,

V t iuſtificeris in ſermonibus tuis, & uincas cum iudicaris. Delictum, inquit, quod feci coram te, fateor in caput meum commiſiſſe, ut quoties tu mecum iudicaris, & quæ inter nos eſt cauſa diſcutitur, ꝙ ſcilicet tu me ex infimo, Regem feceris, tantaq; ac tali gloria conſpicuum: ꝙq; ego contra, & leges tuas ſpreuerim, & te ſceleribus meis ad iram concitauerim, ut in hoc, inquit, iudicio tu magis iuſtificeris, & ego uiciſſim, ueluti erga tantum benefactorem adeo ingratus, magis condemner. ea enim fuit maligni Dæmonis intentio, cum magna me ui ad peccandum impulit, ac ſuperauit, ut meæ me conſtitueret condemnationis miniſtrum. Dicere autem poſſumus iudicatum fuiſſe Deum cum Dauid, quando Nathan propheta eum redarguit, ꝙ pro tantis beneficiis a Deo acceptis ipſe contra, prauis benefactorem actionibus remuneratus ſit: ubi poſtquam Dei iuſtificationes percenſuit, condemnationem etiam addidit dicens: Hæc dicit dominus, ecce ego ſuſcitabo in te mala ex domo tua: & alia, quę plenius habentur in libris Regum.

E cce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea. Vt Deum magis ad miſericordiam traheret, natiuitatem ſuam commemorauit. Nam ſi Adam non peccaſſet, nunquam oportuiſſet illum Euæ coniungi. peccatum itaque copulam generauit: & copula rurſum eos produxit, qui ex Adam & Eua nati ſunt: & ſic deinceps illi alios, atque alii alios, uſque ad Dauid. & licet nuptiæ nunc ob filiorum procreationem in honore habeantur, natura tamen ex peccato proueniunt. ex peccato igitur conceptus & genitus ſum. nam quod ſecundo loco dicit: & in peccatis concepit me mater mea: Symmachus reddidit: & in peccatis genuit. non eſt igitur magnum ſi ego peccaui, naturæ conditionem ſuſtinens.

E cce enim ueritatem dilexiſti. Hoc ad beati Dauid confeſſionem referendum eſt, de qua ſupra diximus. Ait enim, ego, quæ uera ſunt fateor: me ſcilicet peccaſſe. hoc autem fateor, & non nego, quia tu ueritatem dilexiſti, & odiſti mendacium. Illa autem uerba: ecce enim: ſuperflua ſunt, tam in hoc uerſiculo, q̄ in proximę ſuperiori. Hebraicum enim eſt Idioma, iuxta quod, ſuperflua multa in oratione reperiri ſolent.

I ncerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi. Hoc in ſui ignominiam & confuſionem dixit. adeo tu, inquit, dilexiſti me, ut ineffabilia prouidentię tuæ arcana, per propheticum mihi ſpiritum feceris manifeſta, ego tamen ingratus erga te eſſe apparui.

Aſperges me

A ſperges me Domine Hyſſopo & mundabor. Varia a' multis dicta ſunt ad præſentis uerſiculi explanationē, nihil tamen ab eis adeo apertum traditur, ut contradictione omni prorſus careat. Ego autem Prophetam puto his uerbis de ſe ipſo prædicere, q̄ adhuc exactius ac perfectius abſoluendus eſſet a' crimi ne, & gaudio replendus. Quia enim lex immundos quoſdam, Hyſſopi aſperſio nibus mūdari iubebat, ea nimirum ratione, quia Hyſſopus herba quædam eſt multum abſterſiua, iuxta illius purgationis metaphoram ait: tu Domine, ea me potiſſimum aſperſione aſperges, quæ perfectius omnes abſtergit maculas: hoc autem fiet, per prolatam a' te omnimode abſolutionis ſententiam, uel per lachrymas pœnitentię: qppe cū & huiuſmodi lachrymę, ut Dei donum ab eo proueniant. nam ſi hęc a' te mihi dona adfuerint in abſtergendis meis maculis, Hyſſopi uicem præbebunt.

L auabis me & ſuper niuē dealbabor. Eundem præ gaudio ſenſum repetit.

A uditui meo dabis exultationem & lætitiam. Quia auribus animæ meæ te mihi perperciſſe inſtillabis. exultatio autem & lætitia idem ſignificant. ἀγαλλίαση

E xultabunt oſſa humiliata. Oſſa mea, inquit, peccatorum pondere depreſſa exultabunt, ac depoſito eo onere alleuabunt. per ſua uero oſſa, ſeipſum prorſus ſignificat. aliqui autem dicunt, q̄ illa uerba: auditui meo dabis exultationē: ad Saluatoris incarnationem pertinēt, ut ſit ſenſus: annunciabis mihi iucundiſſimū gaudium: illam nimirum ineffabilem incarnationem: & tunc oſſa mea, quę nūc humiliata ſunt, præ ſumma uoluptate exultabunt & ſubſilient.

A uerte faciem tuā a' peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Omnia, inquit, peccata mea in conſpectu tuo iacent: quia tu omnia conſpicis: uerū peto, ut aſpectum ab illis tuum amoueas, & commiſſa a' me ſcelera e' libro deleas actionum mearum.

C or mundum crea in me Deus. Cor apud ſcripturā multa ſignificat. aliquan do. n. pro ſingulari corporis mēbro accipitur: aliq̄n uero pro interiori illa ratio- nis, atq; intellectus parte, a' qua regimur, iuxta illud: quare cogitationes aſcen- dunt in corda ueſtra? aliquādo ſententiā ſignificat, & propoſitum, iuxta illud: cor autem eorum longe eſt a' me. Aliquando beneplacitum & animi affectio- nem iuxta illud: inueni Dauid uirum ſecundum cor meum. & aliquando ani- mam, ut hic: cor mundum crea in me Deus. Non peto, inquit, ut aliam in me naturam crees, ſed ut quam habeo in antiquam reſtituas pulchritudinem. crea bis autem cor mundum in me, ſi ueuſtatem illam, quæ ob peccatorum ſordes animæ meæ inhæret, ab ea prorſus abſtuleris. Crea igitur hoc in loco, dixit, pro reſtitue.

E t ſpiritū rectum innoua in interioribus meis. Innoua pro denuo immitte: Deinceps, inquit, immitte in me ſpiritū rectū: hoc eſt, directionis gratiam, quæ Diabolicas in me omnes tortuoſitates dirigat. per interiora autem, intimas ani- mæ partes intelligit. ſimile etiam his eſt, quod legimus apud Ezechielem dici ad eos, qui in Babylone erant: Dabo. n. uobis, inquit, cor nouum, ac ſi dixiſſet, infirmum ac languidum cor ueſtrum, & promptitudinem ueſtram renouabo. ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου

o ii Ne proiicias

N e proiícias me a' facie tua. Quaſi tua indignum cuſtodia.

E t ſpiritum ſanctum tuum ne auferas a' me. Non auferas a' me, inquit, prophetiæ donum, ob ſcelera quæ commiſi.

R edde mihi exultationem ſalutaris tui. Gaudium quod habebam? quia a' te fueram conſeruatus. & cōſydera quomodo his duobus uerſiculis, & non auferri, rogat, quod nunquam amiſerat, & reddi poſtulat, quod iam fuerat ablatum: ante commiſſa enim crimina, in ſumma degebat lætitia, ꝙ tantum fuiſſet ſaluatorem conſecutus.

E t ſpiritu principali confirma me. Robora me, inquit, gratia illa ſpirituali, quæ animi perturbationibus imperat, & dirigit ad meliora. per hoc autem principale ſpiritualis directionis donum, uariæ poſſunt intelligi uirtutes, quæ animabus noſtris a' ſancto ſpiritu tribuuntur.

D ocebo iniquos uias tuas, & impii ad te conuertentur. Hæc eſt etiam futurorum prophetia, quæ iam adimpleta eſt quippe cum, ſimulac Euangelii prædicatio cœpit in gentibus ſeminari, Dauitici ſtatim pſalmi precipui doctoris uicem eis pręſtiterint, ad parandas uirtutes.

L ibera me de ſanguinibus Deus, Deus ſalutis meæ. Iuxta hiſtorię ſenſum per ſanguines, iniquam cædem intelligit, memoria nimirum repetens ſe Vriam occidiſſe. Iuxta Anagogen uero, Dæmones, qui ſanguine gaudent tam occiſorum hominum, q̃ immolatorum animalium, non immerito ſanguines dici poſſunt. & quod ait: Deus ſalutis meæ: ſæpe diximus idē eſſe, quod Deus ſaluator meus. illa autem repetitio: Deus Deus, uæhemens cordis indicat deſyderium.

δικαιοσύνη E xultabit lingua mea iuſtitia tua. Ipſa etiam lingua mea, inquit, annunciatione lætabitur iuſtitię tuę. per iuſtitiam autem hoc in loco iuſtificationem intelligit ſibi a' Deo conceſſam: hoc eſt, liberationem a' peccato. Quędam uero exēplaria habent: iuſtitiam tuā: & tunc ſenſus eſt, ꝙ lingua mea exultationem ſibi faciet, eam iuſtificationem quę a' te mihi eſt pręſtita, exultans nimirum & ſubſiliens propter eam, ad hymnos & laudes tibi decantandas.

D omine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Pręmonitus ego, inquit, a' Sancto ſpiritu, noui, ꝙ tu iterum aperies labia mea ad hymnos & laudes tibi concinendas, non ſecus atque aperta erant, ante commiſſa a' me delicta. Nam in præſentia ob condemnationem tuam occluſa ſunt.

Q uoniam ſi uoluiſſes ſacrificium, dediſſem utiq;, holocauſtis non delectaberis. Vide rurſus brutorum ſacrificia, quæ a' lege imperabantur, reprobari. ſi uoluiſſes ea, inquit, dediſſem ſane, uerum tu holocauſta non ſuſcipis, tametſi ea ſint omnibus aliis ſacrificiis honoratiora. Quod ſi quis obiiciat, beatum Dauid poſt huiuſmodi uerba Deo ſæpius ſacrificaſſe, illud animaduertendum ducimus, ꝙ non ex propoſito, neq; ex propria uoluntate id agebat, ſed legis reuerentia, & quia noui ſacrificii dies nondum uenerat.

S acrificium Deo ſpiritus contritus. Anima, inquit, quæ humilitate ac demiſ ſione quadam uoluntaria contrita fuerit, gratum atq; acceptabile Deo ſacrificium reddit. συντε-τριμμένον

C or contritum & humiliatum Deus non deſpiciet. Sæpenumero, ut diximus, ſcriptura per cor, animam intelligit, eo ꝙ animæ ſedes ſit, & in eo potiſſimum diuerſetur:atq; ideo ubi cor patitur, anima ſtatim a' toto euolat corpore. Non deſpiciet autem pro, non auertet:hoc eſt:ſuum ab eo non dimouebit aſpectum. ἐξουδενώ-σει

B enefac Domine in bona uoluntate tua Sion. Supplicat hoc in loco pro re ædificatione Hieruſalem, quæ futura erat poſt reditum e' Babylone. Quædam uero exemplaria non in accuſatiuo caſu, ſed in datiuo habent dictionem, Sion: quod ex lectione Græca melius percipitur propter articulum.iuxta quem & nos commodiſſime legere poſſumus primam litteram:Benefac ipſam Sion: uel in datiuo: Benefac ipſi Sion: & tunc expone benefac, pro, bona facito. aliud enim eſt hoc ab illo: iuxta quod alibi legimus:benefac Domine bonis & rectis corde. in bona autem uoluntate tua:hoc eſt, auxilio, & ope tua. ἀγάθυνον

E t ædificentur muri Hieruſalem. Optantis ſermo eſt, tametſi ex Græca lectione imperatiui modi eſſe uideatur.

T unc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ. Tunc, inquit, iuſtum ſuſcipies ſacrificium. in alio enim loco nunc q̃ in Hieruſalem ſacrificia tibi non rite offeruntur. cum lex in ea tantum ſacrificari poſſe mandauerit.

O blationem & holocauſta. Per oblationem ea intelligit ſacrificia, quorum pars aliqua tantum offerebatur: per holocauſta autem, ea quæ integra incendebantur. ἀναφο-ρὰν

T unc imponent ſuper altare tuum uitulos. Hæc quidem iuxta hiſtoriæ ſenſum dicta ſunt. iuxta Anagogen uero ea prædicit Propheta, quæ ad Ecclesiam fidelium& ad Euangelicum ſacrificium pertinent. & per bonam uoluntatem, Saluatoris incarnationem intelligit, ueluti bonum quoddam propoſitum: & per Sion, Chriſtianorum conuerſationem: per muros item Hieruſalem, Epiſcopos & Doctores. & tunc inquit, accipies ſacrificium iuſtitiæ: hoc eſt ſacrificium uniuerſæ uirtutis: & oblationem: hoc eſt: ſanctos Confeſſores: & holocauſta: hoc eſt, ſanctos Martyres. illi enim oblationibus, iſti uero holocauſtis merito comparari poſſunt, cum utriq; deo oblati, ac ſanctificati ſint: & Confeſſores quidem ex parte, ſe Deo obtuliſſe uidentur, propter aſſeuerationem fidei, Martyres autem ex integro, cum & animum pariter, & ipſum corpus in totum Deo deuouerint. uel, per oblationes, membrorum extremitates intellige, de Confeſſorum corpore detruncatas: per holocauſta uero, integra Martyrum incendia, aut cædes. uel aliter: oblatio uirtutem quidem ſignificat, ſed ex parte diminutam: ueluti ſi quis in coniugali, aut alio mundanæ uitæ ſtatu uirtutem præ ſe ferat: holocauſtum uero perfectam uirtutem, ueluti ſi quis in uirginitate, aut monaſtica degat conuerſatione. Per uitulos etiam eos intellige, qui uirtutum miniſte-

rio paſti ac cibati ſunt, & effecti pingues gratia Sancti ſpiritus, qui, Dæmones, fortium uitulorum inſtar, cornu petunt: & deniq; eos omnes, qui actione & ſermone perfecti ſunt, qui etiam ad cœleſte adducuntur altare in odorem ſuauitatis. Illud autem ſcire oportet, ꝙ multi ſæpenumero futurum tempus indicatiui accipiunt pro optatiuo, idioma id eſſe dicentes Hebraicæ linguę, ut illud: Aſperges me Domine Hyſſopo, & mundabor, lauabis me &c̃. pro eo quod eſt, utinam me aſpergas, atq; utinam laues & alia huiuſmodi.

¶ In finem pſalmus intelligentiæ ipſi Dauid, quando uenit Doech Idumæus & annunciauit ipſi Saul, & dixit, uenit Dauid in domum Achimelech.

CVm fugeret Saulem beatus Dauid, atq; (ut accidit) eſuriret, profectus eſt, Nombram Ciuitatem ſacerdotum, ad Achimelech Pontificem, ubi & panes propoſitionis comedit, & alia egit, quæ ſupra commemorauimus in expoſitione. pſalmi. XXXIII. Hunc cum uidiſſet Doech regiorum mulorum præfectus, omnia Sauli renunciauit. qui hoc audito, adeo furere ac ſæuire cœpit aduerſus Achimelech, ut centum & quinquaginta. ſacerdotes ad ſe adduci iuſſerit, & occidi a' Doech, & in cuiuſcūq; ætatis homines in ea ciuitate ſæuiri. quod cum reſciſſet beatus Dauid, conſcripſit hunc pſalmum, ad eos conſolandos, qui iniuria affecti fuerant. In finem inſcribitur, quia ad eorum finem illos iubet aſpicere, qui iniuriam intulerunt, atq; interim patienter ferre, ac longanimes eſſe. Intelligentiæ autem, ſeu (iuxta aliam Græcę dictionis συνέσεως ſignificationem) prudentię, ideo dixit, quoniam iis, qui iniuria affecti fuerant, multa opus erat prudentia atq; intellectu, ut patienti animo illatas ferrent iniurias. Pſalmus. LI.

ὁ δυνατὸς QVid gloriaris in malitia potens? Sermo eſt ad Doech, quem oportuerat potius malitiam ſuā obtegere, q̃ de ea gloriari. per malitiā autem omnem in uniuerſum prauitatem intelligit. potentem uero eum appellauit, ob familiaritatem atq; amicitiam, quam habebat cum Saule: uel potentem in lędendo ac maligne agendo.

ἀνομίαν Iniquitatem tota die, iniuſtitiam cogitauit lingua tua. Pro cogitauit, Theodotio reddidit, locuta eſt. quod uero ait: tota die: Symmachus dixit: per ſingulos dies. ordo eſt: lingua tua ſemper locuta eſt iniquitatem, iniuſtitiā, ſine copula, pro eo, quod eſt: iniqua, & iniuſta. exprobrare autē Propheta uidetͤ illius uitam, ac conuerſationem prorſus perditam. neq; enim huiuſmodi ciuitatē aliquando uaſtaſſet, ſi non perditis prorſus fuiſſet moribus.

Quaſi nouacula acuta feciſti dolum. Dolum hic calumniam appellat, quam adeo potentem parauerat Doech, ut ſacerdotum ciuitatem, inſtar nouaculę deraſerit, cum Sauli detuliſſet, Achimelech ſacerdotem fauere partibus Dauid.

Dilexiſti

D ilexiſti malitiam, ſuper bonitatem, iniuſtitiam magiſq̃ loqui iuſtitiã. Malũ potiuſq̃ bonum ſemper amaſti, & iniuſta facere potiuſq̃ iuſta.

D ilexiſti omnia uerba demerſionis lingua doloſa. Omnia uerba demerſionis, quæ perimere ac delere homines ſolent, in quos, ueluti quidam unus flatus, irruerint. hæc enim omnia uerba Doech. dilexit in lingua doloſa: hoc eſt, in lingua moliente inſidias. Aliqua uero exemplaria non in ablatiuo, ſed in accuſatiuo habẽt: linguã doloſam: & tunc diuides uerſiculi uerba, ut ſit ſenſus: dilexiſti etiam linguam doloſam.

κατα ποντισμοῦ

P ropterea Deus deſtruat te in finem. Nimirum ueluti male ædificatum, tametſi ob delationem à te factam Sauli regi, ad maiorẽ ab illo honorem prouectus ſis. ꝙ ſi uerbum deſtruat, & alia, quæ ſequuntur, intellexeris non optantis eſſe, ſed execrantis, prophetiam continebunt future ꝑditionis ipſius Doech.

καθέλοι σε

E uellat te. Veluti in eius uinea male plantatum,

ἐκτίλαι σε

E t emigrare te faciat à tabernaculo tuo. Ideſt animam tuam à corpore tuo. uel emigrare te faciat à domo tua, & ab ea ueluti mortuum efferri.

μετοικι-σεύσαι σε

E t radicem tuam à terra uiuentium. Per radicem generationem, ac ſtirpem eius tam præteritã q̃ futuram intelligit. Radices .n. Doech tã parentes dici poſſunt, q̃ liberi ac poſteri: parentes quidem quia eum produxere: filii uero, ac poſteri, quia radix ſunt aliorum, qui ab eis generantur. per radicem igitur tam aſcendentes, q̃ deſcendentes, & omnem deniq; generationem ſignificauit. per terram autem uiuentium, & præſentem terram intelligit, quam uiui homines habitant, & cœlum, qui eorum locus eſt, qui ſemper uiuunt,

V idebunt iuſti, & timebunt. Videbunt integram perditionem Doech. unde ineuitabilem pœnarum ſententiam timentes, cautiores fient.

E t ſuper eum ridebunt. Gaudebunt, inquit, cum eum tanti ſceleris uiderint pœnas dare: iuxta quam ſententiam alibi dictum eſt: lætabitur iuſtus, cum uiderit uindictam.

E t dicent, ecce homo, qui non poſuit Deum, adiutorem ſui. Quia me iniuria à Rege affectum cælare noluit, ſed prodere: quam ob cauſam Deum ſibi inimicum conſtituit, qui pro hominibus iniuria affectis pugnare ſolet.

βοηθὸν αὐτοῦ

S ed ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarum. Veriſimile eſt autem hunc Doech fuiſſe diuitem. uel diuitias non auri dicit, aut argenti, ſed malignitatis, & uitiorum: quibus ſupra, potentem eum eſſe dixit.

E t præualuit in uanitate ſua. Quod pauloante diuitias, nunc uanitatem appellat, ueluti quæ illi in periculis minime erant profuturę.

E go autem quaſi Oliua fructifera in domo Dei. Prędicit ea, quæ ad ſe pertinent. Illi, inquit, adeo in ſane aduerſum me inſidias diſponunt, ciuitates perdunt, nemini parcunt, ego uero integer atq; innocuus cõſeruabor, ueluti Oliua fructifera, cuius fructus non periit: conſeruabor autem in protectione & cuſtodia Dei, non ſecus atq; Oliua in pingui horto cõſeruetur. uel per domum Dei, tabernaculum intelligit: & prędicit, ꝙ deuicto Saule, & regnum ipſe conſecuturus ſit, & ciuitates, & tabernaculum.

S peraui in miſericordia Dei in ſæculum, & in ſæculum ſæculi. Non ſperaui ego in diuitiis, aut in robore, ut illi, ſed in tua tantũ miſericordia, quam iis pręſtas, qui iniuriam patiuntur: ſane autem ſpem habeo, tam in pręſenti ſæculo, q̃ in futuro, cum omnes Deus actiones noſtras diiudicaturus ſit.

C onfitebor tibi in ſæculum, quia feciſti. Gratias tibi agam ſemper Domine, quia feciſti: ſubintellige uindictam. huiuſmodi autem uox ab intimo uidetur mihi Prophetæ corde emiſſa, atq; ideo deficere. ſolent. n. ii, qui ulciſcuntur defectiua quædã uerba proferre, ueluti prę gaudio reliqua in eis uerba intercidantur, ut illud: uiderunt oculi noſtri. ſubintelligitur. n. uindictam, uel quid ſimile. pręuidebat. n. Propheta inſidiatorum, atq; hoſtium ſuorum interitum.

E t expectabo nomen tuum. Hoc eſt, expectabo te ultorem. eſt. n. circũlocutio. uel prę multa reuerentia nomen Dei, pro ipſo accipit Deo.

Q uoniam bonum eſt in cõſpectu ſanctorum tuorum. Quoniam, inquit, hoc utiliſſimum eſt, apud eos, qui tibi ſanctificati ac dicati ſunt. efferri etiam poteſt hic pſalmus a quolibet fideli aduerſus Dæmonem, ueluti aduerſus eum qui iniqua aſſidua operatur, & doloſa: & uſq; ad illa uerba: & emigrare te faciat de tabernaculo tuo: facile omnia congruunt huic ſenſui. per tabernaculum autem, principatum Dæmonis intellige, quem in humanũ habebat genus: & per radicem, huius principatus ſtabilitatem. uidebunt autem iuſti omnes, inimici noſtri Dæmonis depreſſionem: & tunc magis timebunt Dominum, qui opem ferre ſolet timẽtibus ſe. per hominem etiam hoc in loco Dæmonem intelligit, quẽ admodũ & alibi dicemus in pſalmo. LV. & quæ ſequunt omnia ad hunc ſenſum exponi poſſunt.

ὑπὲρ μαϊλὶθ

In finem pro Maeleth intelligentiæ ipſi Dauid.

HIc pſalmus idem eſt, cum pſalmo XIII. duobus tãtum uerſiculis exceptis, qui in hoc pſalmo amplius habent q̃ in illo: eos tantũ hic interpretabimur. Nam aliorum expoſitionem illic tradidimus. Hi autem uerſiculi ea ratione amplius hic habentur, ne uideri poſſet idem pſalmus ſuperfluus eſſe, dum bis ponitur. præterea ut doceret nos Propheta, ꝙ ſenſu differunt, tametſi uerborum prolatione iidem eſſe uideantur. ille etenim inſaniam, ac furorem carpit, quo Sennacherib & Rhapſaces aduerſus Ezechiam Regem ferebãtur, hic uero Iudæorũ rabiem contra Chriſtum. ꝙ ſi aliter ſe haberet, proculdubio huiuſmodi ſuperfluitas, neq; interpretes neq; ipſos etiam Iudęos latuiſſet. uerum excuſationẽ nullã habẽt Iudæi, tametſi ſponte ſua cæcutiant. Aliã enim ac diuerſam prorſus inſcriptionem uterq; eorum ſortitus eſt. pręſens itaq; inſcriptio, ad finẽ nos iubet inſpicere propter prophetias, quæ hic aduerſus Iudæos pręedicuntur: ueluti monens lectorem ut illarum finẽ animaduertat. Quod uero ait: pro maeleth. idẽ ſibi uult, ac ſi dixiſſet, de chorea. chriſtianis etenim, cũ legitur hic pſalmus, exultandũ, ac chorea quodammodo utendum eſt, propter finem, atq; euentũ rerum, quæ in eo prædictæ ſunt. Exultabit, inquit, Iacob & lætabitur Iſrael.

Iſraelis

Iſraelis enim populus pro populo accipitur Chriſtiano, ut diximus in pſalmo XIII. intelligentiæ & ideo inſcriptus eſt: quia multa lectori opus eſt intelligẽtia in his diſcernendis. nam licet uerborum prolatione eadem eſſe uideantur, quæ in hoc, & quæ in XIII. habentur pſalmo, ſenſu tamen differentias habent, myſterio refertas. ſed illos iã uerſiculos exponamus, quos amplius hic haberi diximus.

Pſalmus. LII.

DIxit inſipiens in corde ſuo, non eſt deus, corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt, in iniquitatibus. Vide, quæ exponendo diximus in pſalmo. XIII. quod uero hic: in iniquitatibus: ibi dixit: in ſtudiis.

N on eſt, qui faciat bonum. In commemorato pſalmo dixit: non eſt qui faciat bonitatem.

D eus de cœlo proſpexit ſuper filios hominum, ut uideret ſi eſt, qui intelligat, aut
» qui exquirat Deum. omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt, qui
» faciat bonum, non eſt uſq; ad unum. non ne cognoſcent omnes, qui operantur
» iniquitatem? qui deuorant populum meum, in cibo panis? Deum nõ inuocaue-
» runt, illic timuerunt timore, ubi non erat timor. Vide, quę in XIII. pſalmo dicta ſunt.

Q uoniam deus diſperſit oſſa eorum, qui hominibus placent. Iudæos carpit, quos ſtudioſos eſſe dicit, ut hominibus placeant, tametſi latina dictione, nõ ita ſignificanter id uitium exprimi poteſt, q̃ gręca, quæ unico uocabulo, ἀνθρωπαρέσκους huiuſmodi homines appellauit. hoc autem uitium ſępenumero Chriſtus Iudęis exprobrauit, hypocritas eos appellans & ſecundum aſpectum iudicantes: qui etiam ut Cæſari placerent, clamauerunt: non habemus Regem, niſi Cæſarem: item ad Pilatum: ſi hunc dimittis, nõ es amicus Cęſaris. quorum Iudęorum oſſa, hoc eſt, quorum tribus, quibus ipſi quaſi membris quibuſdam conſiſtebant, Deus diſperſit. diſperſi etenim ſunt per orbem, ut omnibus ſeruirent nationibus. uel ideo diſperſos eos fuiſſe dicit, quia Romanorum gladio perditi, ac diſcerpti, canibus & uolucribus laniandi relicti ſunt. ἀνθρωπάρεσκοι

C onfuſi ſunt, quoniam deus ſpreuit eos. Confuſione atq; ignominia pleni eſſe apparuerunt apud omnes gentes, ueluti omnium hominum, infeliciſſimi. huiuſmodi autem calamitatem ea ratione paſſi ſunt, quia Chriſtus ſpreuit eos, in opprobrium illos uniuerſo orbi prębens.

Q uis dabit ex Sion ſalutare Iſrael, cum conuerterit dominus captiuitatem plebis
» ſuę, exultabit Iacob & lętabitur Iſrael. Horum etiam uerborum expoſitionem in ſępe commemorato tradidimus pſalmo.

¶In finem in hymnis, intelligentię ipſi Dauid, cũ ueniſſent Ziphęi, & annunciaſſent Sauli, nonne ecce Dauid abſconditus eſt apud nos?

FVgiens Saulem beatus Dauid, profectus eſt in eremum Ziph. Ziphæi uero amicitiam fingentes, Sauli ſignificarunt, latere illum apud ſe. hoc audito Saul cum exercitu illuc contra eum proficiſcebať, uerum bellum, quod à Philiſtęis

repente ſuperuenit, Saulem diuertit, ne tunc ultra illum perſequeretur. tanto itaq; beatus Dauid liberatus periculo, aufugit, & pręſentē pſalmum in gratiarum actionem compoſitum, Deo dicauit: quo adiutore omnes Saulis inſidiæ facillime ſemper diſſolutæ ſunt. atq; ideo in hymnis inſcribitur. Confitebor enim' inquit, nomini tuo Domine, quoniam bonum eſt, quoniam ex omni tribulatione eripuiſti me. in finem uero ideo dixit, quia ad finem tendebant, quæ hic prædicebantur: prædicebatur autem inimicorum ipſius deſtructio. Conuertet enim, inquit, mala inimicis meis, & in inimicis meis uidit oculus meus: quę uerba dilucide locis ſuis exponemus. Intelligentiæ autem, ſiue, ut alibi diximus, prudentiæ ideo inſcriptum eſt, quia prudentis uiri eſt huiuſcemodi tempore amiſſis omnibus, liberatorem Deum laudare, eumq; ueluti iudicem optimum aduocare. Pſalmus. LIII.

DEus in nomine tuo ſaluū me fac. Salua me inquit, propter nomen tuum. Saluatoris etenim, & miſericordis, & iuſti nomē habes. præſto igitur mihi adſis, quoniam undiq; mihi incumbunt inſidiæ.

ἐν δυνά-
μει σου
κρινεῖς

Et in potentia tua iudicabis me. Et cum potēs ſis, recte, noui, iudicabis me, ſimul cum iis, qui opprimunt infirmitatem meam, (Saulem dico,) & uindictam facies. eſt autem indifferēs conſtructio huius uerbi iudicabis. poſuit enim iudicabis me, pro iudicabis mihi: hoc eſt: iudicium mihi facies.

Deus exaudi orationem meam, auribus percipe uerba oris mei. Verba illa exaudi, auribus percipe, & alia huiuſmodi, non uidentur mihi inter ſe ſenſu differre, ſed intentionem, atq; conſtantiam precum ſignificare: quemadmodum in principio quarti pſalmi, & XVI. & LIIII. & in multis aliis locis uidere licet: tametſi nonnulla a' ſtudioſis uiris inueniri poſſit differentia. per orationem aūt, hoc in loco, eam intelligere poſſumus, quæ mente & animo fit: & per uerba eas preces, quæ labiis effunduntur, cuiuſmodi erant uerba illa: deus in nomine tuo ſaluum me fac, & ſiquid aliud huiuſmodi eſt.

Quoniam alieni inſurrexerūt aduerſum me, & fortes quęſiuerunt animam meā. Saulem, & eius complices ita appellat, alienos quidem, quaſi animo, a' ſe alienatos, atq; inimicos: fortes uero, eo q; apparatu bellico præſtabant. uel per alienos, Ziphæos intelligit, ueluti a' uera ac recta beneuolentia alienatos: per fortes uero, Saulem & ſocios eius, ut diximus.

Et non propoſuerunt deum in conſpectu ſuo. In mente, inquit, atq; in animo ſuo Deum ſibi non conſtituerunt, quemadmodum ii faciunt, qui deum timent. hi etenim aſſidua cogitatione illum ſibi ante faciem animarum ſuarum conſtituunt, prohibereq; atq; uetare illum putant ne proſiliant ad mala.

ἀντιλή-
πτωρ

Ecce enim deus adiuuat me, & dominus defenſor eſt animę meę. Superflua eſt coniunctio enim. accepta autem beatus Dauid certitudine de ſuperno auxilio, prę lętitia illud omnibus palam annuntiat, dicens: ecce &c̄. quę dictio hoc in loco temporis propinquitatem ſignificat, quaſi dicat, nunc.

ἀποστρέ-
ψει

Conuertet mala inimicis meis. Illa nimirū mala, quę illi aduerſum me meditabantur in eos conuertet.

Et in ueritate

E t in ueritate tua diſperde illos. Per ueritatem hoc in loco iuſtitiam intelligit.uel aliter: quia ueritas delet atq; extinguit mendacium, tu in eo q; uerax es, eos diſperde, qui mendaces ſunt. Ziphæi enim magna ſe affectos eſſe beneuolentia erga beatum Dauid mentiti fuerant, ſimiliter & Saul: qui ſæpenumero uerbis cõfirmauerat ſe nullas de cętero aduerſus eum inſidias moliturũ eſſe.

V oluntarie ſacrificabo tibi. Voluntarie: hoc eſt: prompto ac læto animo, non tantum ueluti mandato legis coactus, quantum ex ardore quodam animi. tibi igitur ſacrificabo, ueluti ſummo ac potentiſſimo eorum defenſori, qui iniuriam patiuntur.

C onfitebor nomini tuo Domine. Hoc eſt gratias agam tibi.

Q uoniam bonum eſt. Gratias nimirum tibi agere. bonum enim eſt, inquit alibi, confiteri Domino.

Q uoniam ex omni tribulatione eripuiſti me. Interrupto etenim nunc Saulis impetu quo in me ferebatur in aliud bellum eum diuertiſti.

E t in inimicis meis diſpexit oculus meus. Animæ nimirum oculis: ac ueluti propheta, Ziphæorum ac Saulis interitum cernens. Sermo autem defectiuus eſt, & ſic intelligitur: oculus meus, inquit, diſpexit ac uidit in inimicis meis: ea omnia nimirum, quæ optauit, uel ea omnia quæ paſſuri ſunt: quemadmodum etiam tradidimus in pſalmo.XXIIII. Efferri etiam a' nobis poteſt hic pſalmus aduerſus Dæmones, qui a' Deo alieni ſunt ut rebelles ei atq; aduerſarii: & fortes ſimiliter ſunt ad patranda ſcelera tanquam incorporei ſpiritus, & tanquam huius etiam Mundi principes. ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου ἐπεῖδεν

¶In finem in hymnis intelligentiæ ipſi Dauid.

HVnc pſalmum pari modo conſcripſit beatus Dauid, cum Saulem fugeret, & uagabundus in eremo diuerſaretur. uerum, dum proprias paſſiones narrat Propheta, quodammodo Chriſti paſſiones deſcribit. atq; ideo in finem inſcribitur, & in hymnis, & intelligentiæ. auditorem enim ad eorum finem remittit, quæ de Chriſto hic prædicta ſunt: ſuadetq;, & hortatur nos ad illius laudes q propter nos tantas paſſiones ſuſtinuit. cum intelligentia etiam omnia hæc audiri admonet, propter umbram, atq; obſcuritatem prophetiæ. Pſalmus.LIIII.

A Vribus percipe Deus orationẽ meã, & ne deſpexeris deprecationem meam, intende mihi, & exaudi me. Huiuſmodi uerba, ac ſententiam expoſuimus ſupius in ſecũdo uerſiculo pſalmi.LIII. obſeruandũ eſt tamen, quod in pſalmo XVI. alius ac diuerſus eſt uerborum ordo, atq; hic habeatur. prius enim ibi ponitur: Exaudi, deinde, intende, & proſtremo loco, auribus percipe: ita ut manifeſte pateat nullam eſſe apud Prophetam harum dictionum differentiam.

C ontriſtatus ſum in meditatione mea. Quod latine hic meditationem legimus, Græce habetur ἀδολεσχία quæ dictio proprie quidem nugacitatem, ſeu (ut alii propius huic ſenſui reddiderunt) argutationem ſignificat, & apud Prophetam noſtrũ ſæpenumero pro aſſidua meditatione reperitur: iuxta quod alibi dicit: ἀδολεσχία

alibi dicit:& meditabar in iuſtificationibus tuis.nam quod ait, meditabar Græce legitum ἠδολέσχουν. Contriſtatus ſum,inquit,in meditatione mea,cogitando quonam pacto,euitare poſſem inimicorum inſidias: cūq; nullam artem, aut conſilium reperirem,contriſtatus ſum. ἀδολεσχία etiam pro ſublimiori illa ac diuiniori contemplatione accipitur,iuxta illud:exiuit Iſaach, ut meditaretur in agro,inclinante iā die.in Græco.n.eadē dictione ibi Prophetā uſum uidemus.

E t turbatus ſum a' uoce inimici,& a' tribulatiōe peccatoris. Inimicum Saulem appellat tanq̄ inſidiatorē:item & peccatorem:eo q; lędendo innocentem delinqueret.tanto autem grauius etiam peccabat, quanto nō tantū innocens erat beatus Dauid,ſed de Saule etiam bene meritus. benefactorem enim ille ſuum atq; innocentē quęrebat interimere.per uocē igitur inimici,Saulis contumelias intellige, & per tribulationem, perſecutionem ipſam.

ἀνομίαν Q uoniam declinauerunt in me iniquitatem. Quia Saulis amici mouerunt iniquitatem in me:hoc eſt:quoniam crimen mihi impoſuerunt,dicentes: me inſidias tendere aduerſus Saulem.Quædam uero exemplaria, iniquitates, habēt in recto caſu:& tunc expone, q; iniquitates, hoc eſt iniqui homines,moti ſunt contra me.ſæpenumero .n.iniuſtitiā dicimus pro iniuſto homine. nā cū aliquē uehemētius uolumus carpere, non ſceleratū eū,ſed ſcelus ipſum appellamus.

ἐνεκότουν μνησικότος ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι E t in ira oderant me. Et dum iraſcerētur, memoriā odii conſeruabant, quod ex dictione Gręca ἐνεκότουν ſignificantius exprimitur:quę ex ſui etymologia conſtantiorem ac diuturniorem quādam irę atq; odii ſedem denotare uidetur.

C or meum turbatum eſt,in me. Per cor,animam intelligit, quam turbatam eſſe dicit,ueluti in inimicorum inſidiis aſſidue uerſatam.

E t formido mortis cecidit ſuper me. Verum quomodo alibi dicit,non timebo milia populorum circūuallantiū me?& alia huiuſmodi multa: & nunc aperte timorem fatetur?quia ſcilicet ſentiens tunc diuinum auxilium, ſumma erat plenus fiducia. aliquando tamē diuina diſpenſatione derelictus eſt:ut illius patientia,atq; conſtantia in inuocatione diuini nominis clarior appareret.

T imor,& tremor uenerunt ſuper me. Idem turſus repetit intenſiorem indicans formidinem. formidine etenim aucta timor obuenit,timore uero adaucto,tremor inſequitur.

E t contexerunt me tenebrę. Tenebrę nimirum mœſtitię, ac doloris, quę nō mediocriter humanos animos obtenebrant, atq; confundunt.

E t dixi quis dabit mihi pennas,ut columbę?& uolabo, & requieſcam? Columbę ſibi pennas non temere petiit beatus Dauid.celerrimi enim eſt uolatus columba:manſuetum pręterea eſt,domeſticumq;,ac ſimplex animal: quemadmodum & ipſe erat Dauid.& uolabo,inquit,in loca tuta, & requieſcā: hoc eſt: quiete fruar:a' tanto ſcilicet timore,ac labore liberatus.

φυγαδεύων ἀπὸ ὀλιγοψυχίας ἀπὸ καταιγίδος E cce elongaui fugans, & manſi in ſolitudine. Fugans dixit pro fugiens,ſeu fugam arripiens.

E xpectabam deum,qui Saluum me facit a' puſillanimitate,atq; a' tempeſtate. Commorans ego in deſerto,nullum alium hactenus mihi adiutorē expectaui, q̄ te ſolum

q̄ te ſolū Deum.per tēpeſtatē uero uehemētem tentationū procellā intelligit.

D emerge Domine,diuide linguas eorum. Quę ſequuntur aduerſus Iudęos dicta ſunt,& de Chriſto.demerge, inquit, o' Domine,linguas eorum, qui filiū tuum blaſphemant.demerge autem eas linguas:hoc eſt: mitte in profundum, fac illas in profundo proprii gutturis ſuffocari: & diuide eas , faciens , ne una amplius in eandem ſententiam conueniant,adeo,ut aduerſus Saluatorem de cętero cōſpirare nō ualeant.quod ſane' eis accidit, poſtq̄ a' Romanis deleti ſunt. κατα πόν-τιζον

Q uoniam uidi iniquitatem,& contradictionem in ciuitate. Quoniam propheticis,inquit,ego oculis uidi in ciuitate Hieruſalem : iniquitatem quidem, dum inique,me uitę authorem,ſtuderent interimere,contradictionem uero,dū ſaluberrima docenti aduerſarentur.

D ie ac nocte circundabit eam ſuper muros eius. Diu,inquit,iniquitas,quam diximus,eam ciuitatem uſq; ad muros continebit.iniquiſſimi itaq; fuerunt Iudęi ēt poſt Chriſti mortē,donec Romani,miſſo exercitu eos prorſus diſſiparūt.

E t iniquitate,& labor in medio eius,& iniuſtitia. Rurſus iniquitatem eorū exprobrat,illos eo magis redarguens,quo, cum uiuere ſe gloriarentur ſecundū legem,iniqua ſemper magis agebant: & cum dixerit, q iniquitas eam circundabit uſq; ad muros, docet quomodo illa eadem non diſcedet a' medio ciuitatis:quinimmo illic ſimiliter permanebit:& iniquitas quidem uerſatur in iudiciis,labor autem in inſidiis,& machinationibus,quas aduerſus innocentes moliuntur:iniuſtitia uero,in auaritia,atq; amore plus poſſidendi. καὶ

E t non defecit de plateis eius uſura, & dolus. In omni ciuitate latę quędam uię ſunt,quę platęę dicuntur : ſunt & alię anguſtiores. & per plateas quidem currus tranſeunt,eas nos ἐξαγέρους appellamus:per anguſtiores uero incedimus.plateas autem hoc in loco appellat:quia fora illic erant uenalia,& cōmercia.uſuram etiam illis exerceri dicit,quia ſub mutui prętextu uſuras clam exigebant:quod in lege uetitum erat.dolum etiam ibi adfuiſſe aſſerit , ob fallacias,quas in mutuis commerciis ſtruebant,uel, ob omne aliud inſidiarum genus:& hoc pacto uniuerſa illic uitia adeſſe teſtatur.

Q uoniā ſi inimicus meus maledixiſſet mihi,ſuſtinuiſſem utiq;,& ſi is, qui oderat „ me,ſuper me magna locutus fuiſſet,abſcondiſſem me forſitan ab eo. Quę ſequūtur ex Chriſti perſona proferenda ſunt aduerſus Iudam.& quod ait,maledixiſſet,ſeu iuxta aliā Grecę dictionis ſignificationē,exprobraſſet, poſuit pro ſpreuiſſet,& calumniatus eſſet: quod uero ait:magna locutus fuiſſet : expone, pro impudenter,& minaciter locutus eſſet . utrunq; enim ille ſcelus commiſit. Nam & apud Iudęos probroſa retulit de Chriſto, & comminatus eſt ſe eum illis ad necem daturum:illa etiam dictio,quoniam,hoc in loco, narratiuę cōiunctionis uim habet,ut alibi dictum eſt.

T u uero homo unanimis,dux meus,& notus meus. A' communi ſenſu ſumendum eſt uerbum,maledixiſti.unanimem autem dixit, pro amico. Ducem uero ſuum Iudam appellat, quia illum ſimul cum aliis Apoſtolis ducem fidelibus conſtituerat . Conſtitues enim eos,inquit,principes ſuper omnem terrā.

Notus etiam

Notus etiam meus, hoc eſt, mihi cognitus, ac familiaris.

ἐγλύκαινας Q ui ſimul mecum dulcorabas cibos. Qui cum una mecum eſſes dulcorabas, hoc eſt, præparabas cibos. nam quod præparatur, dulcius ſentitur. per cibos aūt Euangelicam doctrinam intelligit, qua fideles animæ alebantur. hanc etenim doctrinam ipſe etiam Iudas, utpote Apoſtolus, & ad prædicandū miſſus antea dulcorabat: hoc eſt: gratam & iucundam Chriſto reddebat.

I n domo Dei ambulauimus cum conſenſu. Vnanimiter, inquit, in templū profecti ſumus. te etenim mihi adeo familiarem habebam, ut à latere meo nunquam paterer diuelli.

V eniat mors ſuper eos. Hæc igitur cū præuidiſſet beatus Dauid, imprecat' deinceps, in Iudā in Caiphā, in Annā, atq; in cęteros Chriſti interfectores Iudęos.

E t deſcendant in infernum uiuentes. Sed quomodo deſcendent uiuentes in infernum, ſi mors, quam imprecatus eſt in eos uenerit? quia nimirū eorum aliqui uiolenta morte interimendi erant. Mortem etenim non naturalem aliquā imprecatur, ſed uiolentam. & alii Romanorum timore in prærupta ſeſe contulerunt, in cauerniſq; & in ſpeluncis uixere, fame & ſiti atq; formidine cruciati, ut in ſua refert Ioſephus hiſtoria. huiuſmodi autem foueas, ac ſpeluncas Propheta infernum appellauit. nam & illic demum ſepulti ſunt. illius enim uitæ duritiam non ferentes, cito ibidem perierunt. Alii dicunt, q ex quo, & Iudæi & Dæmones inſidias aduerſus Chriſtum moliti ſunt, q Iudæis quidem mortem imprecatus eſt, mortem dico pœnarum ac ſuppliciorum, Dæmonibus uero deſcenſum ad infera terræ uiſcera: q q hos Dæmones uiuentes appellauit, ueluti immortales. Deſcendant inquit, in infernum uiuentes iuxta eorū naturam.

πονηρία Q uoniam malitia in habitaculis eorum, in medio eorum. Quoniam malitia uerſatur in eorum habitaculis, atq; in media eorum ciuitate, ac ſi dicat: eorum malitia non tantum in ſuperficie eſt, atq; extrinſecus, ſed in medio: hoc eſt, in profundo, atq; in cordibus eorum. per habitacula autem, ſeu (ut ſignificantius græca dictione exprimitur,) per παροικίας: habitationes & domos temporarias intelligit, ueluti breui perduraturas & cito perdendas.

E go ad Deum clamaui, & deus exaudiuit me. Certior factus de diuino auxilio, ait: exaudiſti me. Verum iuxta altiorem ſenſum dicamus: Ego quidem, inquit, clamaui ad patrem, & filius exaudiuit me. Ipſe etenim filius Iudęos perdidit: iuxta quod alibi ex eius perſona ſcriptum legimus: tu autem domine miſerere mei & reſuſcita me, & retribuam eis.

V eſpere, & mane, & meridie narrabo & annunciabo, & exaudiet uocem meam. Tempora ſignificat magnarum trium Synaxeum, quas nos cōgregationes, ſeu collectas uocare poſſumus, ueſpertinum nimirum, matutinū, & miniſterium. narrabo, inquit, mirabilia dei, & annunciabo ea omnibus, qui mecum erunt, ita ut idem, ſit narrare quod annunciare. uel narrabo quidem antiqua, annunciabo autem ea, quæ poſtremo in me facta ſunt.

ἐν πολλοῖς R edimet in pace animam meam ab appropinquantibus mihi: quoniam in multis erant mecum. In pace hoc eſt, ſine labore. appropinquantes autem eos uocat, qui

uocat, qui erant cum Saul, tanq̃ ſibi cognatos atq; olim commilitones : deinde propinquitatis rationem ponit: quoniam, inquit, ſimul cum multis aliis militibus antea mecũ fuerant: hoc eſt: qm̃ mecũ conuixerant, & mecũ cõmilitauerãt.

E xaudiet Deus & humiliabit eos, qui eſt ante ſæcula. Ipſe etenim Deus fecit ſæcula: non mirum igitur, ſi ante ea fuiſſe dicitur.

N on eſt enim eis commutatio, neq; timuerunt Deum. Immutatio, inquit, nulla eis eſt, a' malitia ad bonitatem, a' uitio ad uirtutes, ſed immutabiles permanent. ad hunc enim ſenſum Symmachus reddidit. poſſunt etiam hæc uerba proferri aduerſus Chriſti occiſores, Iudæos, contra quos, cum ſuperius imprecatus fuerit, modo ait, exaudiet me Chriſtus, & humiliabit eos : quemadmodũ factum uidemus. Alii etenim eorum ſublati ſunt, cæteri uero, qui relicti fuere, diſperſi per orbẽ abiecti, atq; humiliati, omnibus ſeruiunt nationibus. & quod ait: qui eſt ante ſæcula: ad Chriſti diuinitatem referatur. Ipſi enim Iudæi ex ſola Ieſum matre principiũ habuiſſe affirmabant. Et quod ſequitur : non eſt illis commutatio : alium ſenſum habet, intelligendo etiam de Iudæis. quia enim Chriſtus pro uniuerſo genere humano in commutationem datus eſt, & Iudæi commutationem hanc: hoc eſt: ipſum dominum Ieſum recipere noluerunt, reſtat, inquit Propheta, ut nulla amplius alia eis ſit commutatio.

E xtendit manum ſuam in retribuendo. Extendit Deus poteſtatem, ac uires ſuas in puniendo, ut condigna nimirum peccatoribus retribuat ſupplicia.

P rofanauerunt teſtamentum eius. Saul & complices profanauerũt: hoc eſt: ſpreuerunt legem Dei, qua mandatur : diliges proximum tuum, & alia huiuſmodi. Chriſti autem occiſores ſpreuerũt Euangelium. profanum autem appellatur, quod commune eſt, & non ſacrum. ἐβεβήλωσαν

D iuiſi ſunt ab ira uultus eius, & appropinquauerunt corda eorum. Iudæi, inquit, diuiſi ſunt ab ira uultus Chriſti. quia cum Romani eos obſiderent, inter ſe diuiſi ſunt. Quidam enim eorum illa ſe pati dicebant propter Chriſtum: inter quos erat Ioſephus: qui etiam in illo opere ſuo de expugnatione Hieruſalem, Chriſtum fere' deum eſſe teſtatus eſt: & corda eorum ueritati appropinquauerunt, dum cogitarent, q; Chriſtus eſſet Deus. appropinquare enim illi dicuntur ueritati, qui ſaltem dubitare incipiunt. καὶ ἤγγισαν αἱ καρδίαι αὐτῶν

M olles facti ſunt eorum ſermones ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula. Hoc de omnibus Chriſti interfectoribus in uniuerſum dictum eſt: qui antequam eum occiderent blandos ei, ac leues ſermones loquebantur, Rabbi eum appellãtes, & dicentes: ſcimus quia uerax es & uerbum dei in ueritate doces, & alia huiuſmodi. qui tamen re ipſa erant, ueluti acutiſſima quædam iacula, & illius ſanguinem appetebant. Dici etiam poſſunt hæc uerba de Saule, qui prophetæ noſtro blande ſed ſimulate loquens dicebat: fili Dauid, & alia huiuſmodi.

I acta cogitatum tuum in domino, & ipſe te enutriet. Omnibus, qui inſidiis impetuntur, communem admonitionem prębet. ipſe enim, inquit, Dominus, ſi in eo fiduciam habueris, enutriet te: q; ſi nutriet, induet etiam, & ſi induet, cuſtodiet inſuper, & liberabit.

Non dabit

N on dabit in ſæculum fluctuationem iuſto. Non ad multum, inquit, tempus dabit iuſto tempeſtatem aut procellam tentationum. Ait enim Apoſtolus, fidelis Deus, qui non permittet nos tentari ſupra id, quod poſſumus. dixit autẽ Deum non daturum tentationes, non quia ipſe eas immittat, ſed quia permittens eas a Dæmone nobis inferri ipſe illas quodam modo uidetur immittere, cum prohibere potuiſſet & non prohibuerit.

T u autem Deus deduces eos in puteum interitus. Eos dico, qui aduerſus innocentes tendunt inſidias. per puteum autem interitus, uaſtas quaſdam, ac ueluti ob loci profunditatem ineuitabiles pœnas intelligit: quia ſiquis in puteũ ceciderit non de facili illinc exitus pateat.

V iri ſanguinũ, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. Atqui in pſalmo ſeptuageſimoſecundo de huiuſmodi hominibus Propheta dicit, ꝙ dies pleni inueniẽtur in eis: uerum ibi plenos dies dixit, reſpiciens non ad uitæ ſed ad uitiorum, ac malitiæ menſuram. illorum enim dies uitiis pleni erant: hoc autem in loco ait, ꝙ præuidens Deus ſcelerum immenſitatem, eos ante tempus euellet, ne ſcilicet magis peccent: unde diuina caſtigatio eis efficitur in miſericordiam. & ſermo iſte non uniuerſalis, tametſi in pluribus id contingat. nonnullos enim cũ ſuis uitiis uidemus conſeneſcere. hoc autem dixit, ut ſanguinolentos, ac doloſos uiros perterrefaceret. uiros autem ſanguinum, & doloſos dixit, ueluti uiriliter agentes circa dolos, & cædes: & per dolum omne uitium intelligit. & quẽadmodum ſæpenumero uirum pacis, dictum reperimus apud ſcripturam, pro uiro pacifico, ita & uirum ſanguinum nũc poni uidemus, pro uiro ſanguinario: hoc eſt: pro eo, qui ſanguine delectatur.

E go autem ſperabo in te Domine. Hæc eſt conſueta inuocatio beati Dauid: qui cum ſæpius illius ſpei fructum expertus fuerit, quæ in Deum eſt, in poſterum & ſtabilem in eo ſpem collocat, & collocaſſe eam confitetur. Cõgruit etiam hic pſalmus omnibus fidelibus, paucis tantum exceptis, quæ in progreſſu declarando ſignificabimus: uerum non omnia rurſum exponemus. ſed obſcuriora tantum. nam quæ facilia ſunt, ſinemus intelligi iuxta expoſitionẽ iam traditam. Contriſtatus ſum in meditatione mea, hoc eſt, in conuerſatione, quã habui dũ in cogitationibus eſſem perturbatiſſimis, affectibuſq; ac paſſionibus plenis. Huiuſmodi enim cogitationes meæ, ſubſecuta pœnitentia, dolorẽ mihi afferunt. Vel quia, ut ſuperius diximus, Greca dictio ἀδολεσχία non tantum meditationem ſed nugacitatem etiam, aut argutationem ſignificat: iuxta alium ſenſum, dic: cõtriſtatus ſum in intempeſtiuo, ſermone meo quo aſſidue in quotidianis colloquiis ſupſlue utor: & turbatus ſum ab inimici mei, & ab iniqui ac peccatoris Dæmonis ſuggeſtione: Elongatus etiam ſum a Deo, & adhæſi Diabolo, prauis nimirum actiõibus meis: & manſi in ſolitudine, ſeu (ut expreſſius, in Græco habetur) in eremo: hoc eſt, in deſerto, atq; in ſterilitate uirtutum. Demerge Domine, & diuide linguas eorum: Dæmonum nimirum, ita ut conſpirare amplius non poſſint, aut contexere inſidias aduerſum me. Quoniam uidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate. hoc eſt, in communi illorum conuerſatione.

uerſatione. inique.n.agunt, dum peccant: & diuinis cõtradicunt mandatis, dũ ea tranſgrediuntur: per muros autem ciuitatis, eos Dæmones intelligere poſſu mus qui inter illos potentiores ſunt. Et quod ait: calorem eſſe in medio illius ciuitatis, pp eos dictum eſt, qui ſtrenue cum illis decertant. plateæ item illius ciuitatis, Dæmonum uiæ ſunt, utpote, diuinæ illi uiæ oppoſitæ, quam arctam eſſe legimus in Euangelio. Vſura etiam, quæ augumentũ ſorti apponit, augumentum ſignificat priorum ſcelerum. Quod uero ait: quoniã ſi inimicus meus maledixiſſet mihi, & quę ſequũtur uſq; ad illa uerba:ueniat ſuper illos mors:dicta ſunt ex perſona Chriſti aduerſus Iudam: ut diximus. Veniat aũt mors ſuper eos, Dæmones nimirum: hoc eſt, ad omnimodam prorſus redigãtur inefficaciam. Et quod ſequitur: & deſcendãt &c̃.iam ſuperius expoſuimus. & quod ait: qm̃ malitia in habitaculis eorum:alio modo legi poteſt:qm̃ malitia in peregrinationibus eorum. dictio.n. Græca παροικίαι, peregrinationem, & incolatũ ſignificat.p peregrinationes igitur Dæmoniorum, illorũ inſultus atq; appopinquationes intelligit, quas in nos faciunt. eoſdem etiã eſſe intelligit, quos appropinquãtes appellat:eo q; impetu ſemp in nos ferunt:& qd ait:& in multis erãt mecum: immutatis præpoſitionibus expone, pro, cum multis erant in me: hoc eſt, aduerſus me, ac ſi dicat: & multi contra me conuenerunt. Non eſt illis commutatio:hoc eſt, immutatio a malitia ad bonum, ut pdiximus. Profanauerũt teſtamentum eius: pro ſpreuerunt. Et appropinquaue rũt nobis corda eorum: hoc eſt, eorum conſilia. Et molles ac lenes nobis facti ſunt eorum ſermones:dũ ſua nobis inſtillãt conſilia. Initio etenim nobis, inanibus quibuſdam uerbis blãdiuntur, ſed re ipſa tandem deſinunt in malum.

¶ In finem pro populo, qui a ſanctis elongatus eſt:ipſi Dauid, in tituli inſcriptionem, cum tenerent eum Allophyli in Geth.

QVemadmodum coniũctim poſitos uidimus eos pſalmos, quibus inſcriptum eſt intelligentię, ita etiam cõiuncti habent ii, quibus inſcribitur: in tituli inſcriptionẽ: quorum pręſens primus eſt: qui ad populum pertinet Iudaicum, qñ captiuus erat in Babylone, & elongatus fuerat a ſanctis: hoc eſt, a templo atq; ab oibus ſacris, quæ erant in Hieruſalem. quam ob cauſam etiam in finem inſcribitur, quia ad finem eorum tẽdebat, quæ in eo de populo prædicta fuerãt. Nomine uero populi, omnes in uniuerſum intelligere poſſumus, qui ad tempus a ſanctis hominibus elongati ſunt, dum captiui ſub peccati iugo detinentur. Et quod, ait: pro populo:idem ſibi uult, ac ſi dixiſſet, ex perſona populi. Deinde ſecunda ſequitur inſcriptio: ipſi Dauid in tituli inſcriptionẽ, &c̃. Ita ut duplex etiam ſit pſalmi argumentum. Diximus in pſalmo XLIII.q; beatus Dauid fugiens Saulem profectus eſt, in Geth ad Achis Philiſtęorũ regem, q;q; cum ſuſpicio orta eſſet, eum eſſe Dauid, qui Goliam occiderat, & periclitari cœpiſſet, inſaniã finxit:q;q;, quaſi comitiali morbo laboraret, dimiſſus eſt, & pter opinionẽ ſeruatus. eo igit tẽpore, hũc pſalmũ pręſentibus ſuis tunc, & futuris populi afflictionibus accõmodatũ cõſcripſit, cupiens pręterea tã amplũ Dei in ſe beneficium

neficium perpetuo prędicari debere, ea pſalmo, quę uidimus, uerba prępoſuit: in tituli, ſeu potius in ſtatuę, aut columnę inſcriptionē: quēadmodum per Grę cam dictionem ϛυλογραφίαν uerius alibi diximus ſignificari: ac ſi diceret, in ſem piternam huius facti memoriam. hunc autē loquendi modum ſumptum putamus, ex metaphora eorum, qui lapideis, aut æneis columnis uerba quędā inſcribebant in æternum poſteris monumentum.

Pſalmus, L V.

M Iſerere mei Deus, qm̄ conculcauit me homo. Conculcauit, expone pro cōtriuit. Quod ſi ſermo ex captiui populi perſona proferatur, per hominē, Babyloniorū regē intellige: ſi uero ex peccatorū perſona, Diabolū, quē aliquando ſcriptura ſub hominis appellatione expreſſit, ueluti in parabola Zizaniorum. inimicus.n. inquit, homo hoc fecit. poſtremo ſi ex beati Dauid perſona legeris: per hominē Saulē intellige. & tunc, q̄ ait, conculcauit, expone, pro, ſpreuit: iuxta quod alibi ſcriptum eſt: qui filium Dei conculcauit.

T ota die bellans afflixit me. Tota die dixit pro quotide. bellans, autem: hoc eſt, lædens, ſeu impetum faciens.

C onculcauerunt me inimici mei tota die. Siue Babylonios intelligas, ſiue Diabolicas poteſtates, ſiue ipſum Saulem.

ἀπὸ ὕ-ψους Q m̄ multi bellātes aduerſum me ab alto. Per altitudinē hoc in loco poteſtatē, ac uires intelligit. uel ideo dixit: alto: quoniam qui ex alto pugnant certiori ictu feriunt, qui inferius ſunt.

ἡμέρας D ies nō timebo, ego autem ſperabo in te Domine. Dies: hoc eſt, fœlicitatem, ac proſperam fortunā. conſolans enim ſe ipſum, liberationem ſuam prædicit, affirmans minime ſe inimicorum ſuorum proſperitates formidare.

I n Deo laudabo ſermones meos. Laudabo hic poſuit pro ornabo. laudabiles, inquit, eos faciam in eo, dū loquūtur de Deo. Solus quippe ille ſermo merito uideri poteſt ornatus, qui Dei meminerit. uel aliter: quia gloriatus fuerat beatus Dauid, dicens: dies non timebo, caſtigat nunc ſermonem ſuum, dicens: in Deo laudabo: hoc eſt, extollam, & magnificabo ſermones meos.

I n Deo ſperaui non timebo, quid faciat mihi caro. Carnem dicit, pro carnali homine, qui affectibus, ac paſſionibus ſubiectus ſit.

T ota die ſermones meos abominabantur. Hoc eſt, deſpiciebant, ſiquid nimirum ego dixiſſem. id autem agebatur eo q̄ negligerent me.

A duerſū me oēs cogitatiōes eoꝝ ī malū. Vt mihi mala īferrēt, ut me affligerēt.

I nhabitabūt, abſcōdēt. Aſſidebūt mihi: atq; īſidias & laqueos occulte diſponēt.

I pſi calcaneū meū obſeruabunt. Iter, inquit, uitæ meæ inueſtigabunt, ut ſuis me laqueis cōpręhendant: quibus uerbis uarias illorū indicat inſidias.

ὤσεις & non σώσεις S icut ſuſtinuerunt animam meam, pro nihilo impelles eos. Quemadmodū illi, inquit, latentes in inſidiis expectauerunt me, ita & tu impelles eos, hoc eſt expelles, & quod ait: pro nihilo: idem eſt quod, de facili.

I n ira populos confringes. Tu iratus, uictos exercitus, & innumerabilem populorum multitudinem conteres.

D eus uitam meām annunciaui tibi. Conuerſationem tibi meam ſignificaui,

ſecundum

ſecundum quam iamdiu uiuo.

P oſuiſti lachrymas meas in conſpectu tuo, quemadmodum, & in promiſſione » tua. Tu uidiſti, inquit, lachrymas meas, quemadmodum pollicitus olim es in promiſſone tua. legem enim ſtatuens dixiſti de omnibus qui iniuriam patiuntur: clamabit ad me & ego exaudiam eum. miſericors enim ſum.

C onuertentur inimici mei retrorſum. Hoc eſt fugient. prędicit enim, quod futurũ erat. ſecundũ Anagogen uero dicere poſſumus, ꝙ quẽadmodũ Dæmones pręire nos ſolẽt quoties nos ſuperauerint, & uiã nobis oſtẽdere quę ducit ad perditionẽ, ita quoties a' nobis uicti fuerint, retro, poſt nos cõſequũtur oblatrãtes.

I n quacũq; die inuocauero te, ecce cognoui quõ tu Deus meus es. Quoties, inquit, ardẽti te aio inuocauero, ſtatim cognoui, hoc ẽ cognoſco, ꝙ tu Deus meus es. poſuit enim tẽpus pro tẽpore. ſed quomodo cognoſco? dũ ſcilicet exaudies.

I n Deo laudabo uerbum, in Domino laudabo ſermonem. Verbum laudabo, eundem hic ſenſum habet, quem ſuperius diximus in uerſiculo: in Deo laudabo ſermones meos: & per uerbum, breuiorem orationem intelligit, per ſermonem uero, longiorem.

I n Deo ſperaui, non timebo, quid faciat mihi homo. Ille nimirum homo, de quo in principio dixit, quoniam conculcauit me homo.

I n me ſunt Deus uota, quæ reddam laudationis tuæ. In mea, inquit, memoria illæ laudationis tuæ promiſſiones ſunt, quas me redditurum affirmo. pollicitus enim fuerat beatus Dauid, ſe Deum benefactorẽ ſuum laudaturũ eſſe. αἰνέσεώς σου

Q uoniam eripuiſti animam meam de morte. Animam meam, hoc eſt, me ipſum: ꝙ ſi animam ui ſua ſignificari uelis intelligere, per mortem peccatum intellige, ueluti quod primo omnium parenti mortis cauſa extiterit.

O culos meos a' lachrymis, pedes meos a' lapſu. Per lapſum, aut pręceps aliquod intellige, aut laqueum, & per pedes, huius uitæ uiam,

P lacebo coram Domino in lumine uiuentium. Illud primo animaduertendum ducimus, ꝙ gręca dictio εὐαρεστήσω non ſolum ſignificat placebo, ſed etiã gratum faciam. Iuxta quem ſenſum, quæ Deo, inquit, grata ſunt, faciam, donec lucẽ hanc uideo, quę uiuentibus lucet. nam poſt mortem nullum erit amplius gratificandi tempus. Et aliter: per uiuentium lucem, mandata Dei intelligit. Pręceptum enim Domini, inquit, lucidum illuminans oculos. Item lucerna pedibus meis uerbum tuum. uel gratus atq; acceptus apparebo in ęterna illorũ luce qui perpetuo uicturi ſunt.

¶ In finem ne corrumpas ipſi Dauid in tituli inſcriptionem cum fugeret a' facie Saul in ſpeluncam. μὴ διαφθείρῃς

P Salmum hunc conſcripſit beatus Dauid, cum pręter omnem ſpem periculum effugiſſet, quod ſuſtinuerat in ſpelunca deſerti Gad: quando ſcilicet ipſo illic latitante ingreſſus etiam eo eſt Saul, & pernoctauit, ut prędiximus. inſcribitur etiam hic ut proxime præcedens, in tituli inſcriptionẽ, eadẽ nimirũ ratione, q̃ ibi diximus. Itẽ in finẽ, quia ad finẽ eorũ tẽdebat, quę de gentiũ Eccleſia in eo ꝓ

 dicuntur.

dicũtur.Et qđ legimus: nẽ corrũpas, ſeu (ut aliter exponi poteſt Gręca dictio) μὴ διαφθείρῃς, ne perdas, per ſe priuatim legendum eſt. ea enim nocte beatus Dauid cum gladio ira commotus ſupra Saulem adſtabat. uerum huiuſmodi uerba crebro canens, furorem atq; iram omnem repreſſit, & inimico parcens non interemit. huiuſmodi igitur uerba etiam pſalmo inſcripſit, docens quomodo ipſe iram ſuperauerit, & admonens hoc pacto cæteros omnes, ne corrumpãt ſeu perdant: hoceſt: ne abigant patientiam. illud ſcire oportet ꝙ hunc pſalmum cõſcripſit poſtquam de ſpelunca egreſſus eſt: centeſimum uero & quadrageſimum primum cum adhuc in ſpelunca eſſet atq; in anguſtiis, & quaſi ab inimicis concluſus.

Pſalmus, LVI.

MIſerere mei Deus, miſerere mei, quia in te confidit anima mea. Repetitio illa, miſerere mei, intẽtum ſupplicantis animum indicat. Nulla alia, inquit, in te confido niſi in te ſolo. Miſerere ergo mei, poſtquam huiuſmodi perſecutionem ſuſtineo.

Et in umbra alarum tuarum ſperabo, donec tranſeat iniquitas. Per umbrã alarum Dei, diuinam protectionem, atq; cuſtodiam intelligit, de qua multa diximus in pſalmo. XVI. ibi: in ꝓtectiõe alarũ tuaꝝ proteges me. Aquila aũt inſidias dixit, qđ LXX. hic: iniquitatẽ: reddiderũt. inſidias uero eas intelligere poſſumus, quas inuiſibiles ęque atq; uiſibiles aduerſum nos inimici ſtruũt. oĩno autem tunc tranſibunt, quãdo reſoluto corpore, à Deo qs in cœlo coronabitur.

Clamabo ad Deum altiſſimum, Deum. qui benefecit mihi. Altiſſimum appellat, ꝙ cœlos omnes longe tranſcendat. qui benefecit mihi, eo ꝙ antea etiam, dignum me ſuo fecerit auxilio.

ἴσως Miſit de cœlo, & ſaluauit me. Robur mihi è cœlo demiſit. neq; enim humano auxilio liberatus ſum, cum mihi in ſpelunca periculum imminetet,

Dedit in opprobrium conculcantes me. Quia cum Saul & comites eius reſciſſent quod geſtum fuerat, magna ſe ignominia affectos putarunt, eo ꝙ tantam rei bene gerendæ occaſionem amiſiſſent, unde ridiculi prorſus cenſerentur. Quid autem ſit conculcare, diximus in ſuperiori pſalmo.

Miſit Dominus miſericordiam ſuam, & ueritatem ſuam, & eripuit animã meã, „ de medio catulorum Leonum. Cum ſuperius ſimpliciter dixerit Deum miſiſſe, nunc addit quid miſerit. Illud autem animaduertendum ducimus, ꝙ multis in locis Propheta per ueritatem, iuſtitiam intelligit, ut hic. Ex ueritate enim depræhenditur iuſtitia. miſit Deus igitur miſericordiam, ut mei miſereretur: item: & iuſtitiam ut eos condemnare, qui mihi iniuriam intulerunt. Catulos autem Leonis, ipſos appellat comites Saulis: quia robore ac uiribus præſtabant, feriq; erant, ac ſanguinarii, cuiuſmodi ſunt Leonum catuli. poſſunt ét hæc uerba intelligi, ut dicta ſint ex perſona Eccleſiæ, quæ læta canet: Pater miſit Filium, qui me iam penè perditam ſaluauit: & dedit in opprobrium Dæmones olim conculcantes me. Per miſericordiam uero, & ueritatem conſubſtantialem Filium intellige. Miſertus enim noſtri eſt: cum perditi eſſemus: & aſſumpta humana natura noſtra, dixit: ego ſum ueritas: qui

etiam

etiam aliquando iuſtitia appellatur. ipſe enim, ut inquit Apoſtolus, factus eſt nobis ſapiētia a' Deo, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio. & iuxta hunc ſenſum per catulos Leonum, ipſos Dæmones intellige.

D ormiui conturbatus. Quādo nimirum Saul & comites eius ingreſſi ſunt in ſpeluncam. tunc etenim paululū dormiebam, ſed præ ſummo turbatus ſum periculo, quod mihi undiq; imminebat.

F ilii hominum, dentes eorum, arma & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus. O filii hominum, inquit, audite. Dentes enim eorum, qui mihi ſcilicet non ſecus, ac feræ quædam inſidiantur, arma ſunt, & ſagittæ: & quæ ſequuntur. per dentes autem, & per linguam, eorum ſermones ſignificauit: quia calumniis & doloſis quibuſdam detractionibus uulnerant, & (quātum in ſe eſt) interimunt. arma autem hic ea non dicit, quæ ſeruandi, ſed quæ ledendi cauſa deferuntur.

E xultare ſuper cœlos Deus, & ſuper omnē terram gloria tua. Vt ſublimis, & ſuper cœleſtis ab omnibus cognoſcaris, qui te hactenus non nouerunt, & magnificentia tua per uniuerſam diuulgetur terram, poſtquam tam ad miranda operaris. Quidam ſermonem hunc ad Chriſtum referri putant, ut ſit ſenſus: poſtquam incarnationis perfeciſti myſterium, reſtat, ut rurſus illuc in cœlum aſcendas, unde deſcendiſti: honorq; ac gloria tua per totam percrebreſcat terram. ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν

L aqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam. Laqueos quoſdam, inquit, ac plagas, mihi uenatores cōtexerunt, quibus artificioſiſſime diſpoſitis humiliauerunt me. huiuſmodi autem uerbis multiplices inimicorum inſidias ſignificat.

F oderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam. Struxerunt ante me periculum, in quod ipſi inciderunt. ego etenim euaſi illæſus, illi uero periclitati ſunt, dum eſſent in manibus meis.

P aratum cor meum, Deus, paratum cor meum. Proruptus ſum ego, inquit, poſthac, ut aduerſus omnes reſiſtam inſurgētes in me tentationes, cum te mihi defenſorem hebeam. uel, ad laudem tuam paratus ſum, aut ad uoluntatem tuā perferendam.

C antabo & pſallam in gloria mea. De his uerbis pſallo & canto iam ſæpe alibi diximus. per gloriam autem ſuam, propriam intelligit prudentiam, propter quam tantopere apud omnes claruit. ψαλῶ ἐν τῇ δόξῃ μου

E xurge gloria mea. Per gloriam rurſus ſpirituale donum intelligit.

E xurge Pſalterium, & cithara. Per Pſalterium animam, per citharam uero corpus ipſum intelligit iis nimirū rōnibus, quas in XXXII. XLII. & XLVIII. pſalmo tradidimus. Excitat autem ſeipſum propheta ad dei laudes, ut ſpiritu, anima, ac corpore, benefactorem ſuum laudet.

E xurgam diluculo. Cito nimirum.

C onfitebor tibi in populis, Domine, pſallam tibi in gentibus. Confitebor, hoc eſt, gratias agam. in populis, hoc eſt, inter Iudæos. inter Iudæos etenim, atq; inter Gentes beatus Dauid gratias ſemper agit atq; pſallit Deo.

Q uoniam magnificata eſt uſq; ad cœlos miſericordia tua, & uſq; ad nubes ueri- » tas tua. Eadem fere habentur in pſalmo.XXXV.Ibi: Domine in cœlo miſericordia tua,& ueritas tua uſq; ad nubes: ubi uide. multam autem eſſe di- cit ac ſublimem ueritatem ac miſericordiam Dei, ita ut a terra ad nubes & ad ipſum etiam cœlum pertingat.

μὴ διαφθείρῃς

C In finem,ne corrumpas, ipſi Dauid, in tituli inſcriptionem.

EIuſdem eſt hic pſalmus argumenti, cum ſuperiori pſalmo: atq; eandem ideo ſortitus eſt inſcriptionem. Pſalmus, LVII.

εὐθείας

SI uere utiq; iuſtitiam loquimini, recta iudicate filii hominum. Primum quidem ad Saulem, & ſodales eius ſermonem dirigit, deinde ad omnes alios qui eorum improbitatem ęmulantur. Ait igitur: ſi uere, & quod iuſtum eſt, lo quimini, dicentes, eam uos ob cauſam,me perſequi, quod uobis prior inſidias ſtruxerim, aut grauem aliam offenſam intulerim, uos ipſos mihi iudices ſta- tuo, unum tantum eſt, quod poſco, ut uera decernatis iudicia: hoc eſt: ut re ctas pronuncietis ſententias, declarantes qua nam in re, me minus æquum noueritis.

συμπλέκουσι

E tenim in corde iniquitatem operamini in terra, iniuſtitias manus ueſtrę com- » plicant. Reticet, q; nullam queant iniuriæ cauſam afferre, quaſi id ſubin telligatur: & ſermonem ſuum proſequitur, dicens: etenim in corde iniqui- tatem meditamini, & manus ueſtræ iniuſtitiam operantur. Et quod ait, complicant, ex metaphora eorum dixit, qui laqueos tendunt, aut plagas: ob uariam nimirum conſiliorum calliditatem. Quod uero ait, in terra, dictum eſt, quia in terra hæc peragunt.nam in Inferno,& ſi animorum prauitas omni no non ceſſabit ipſa tamen male agendi facultas prorſus aberit.

A lienati ſunt peccatores a uulua. Inuehitur in pertinaces ac fixos in pecca- tis homines: & paucis docet, cuiuſmodi eſſent, & quam paſſi ſunt ruinam. Ab ipſis, inquit, incunabulis alienati ſunt a Deo: iuxta quod ſcilicet præſci- tum erat a Deo, illos mox alienandos, ac miſere perdendos eſſe.

E rrauerunt ab utero. ab Eccleſia nimirum. uteri enim ac muliebrium loco rum Eccleſia eis inſtar eſt, qui a Deo adoptantur: quippe quæ mirifico ba- ptiſmatis lauacro, in nouos homines eos format. Errauerunt igitur a uia mā datorum Dei aberrantes ex tunc, non operibus, ut diximus, ſed pręſcientia Dei. Ita enim alibi apud Hieremiam a Deo dici legimus: priuſquam te for- matem in utero noui te, & antequam exires de uulua ſanctificaui te.

L ocuti ſunt falſa. Non ab utero falſa locuti ſunt ſed ſimulac ad gran- diorem ætatem peruenere.

F uror illis ſecundum ſimilitudinem Serpentis. Aiunt Serpentem ubi in ali- quem cœperit

quem cœpit furere, nunquam iram aut furorem deponere, donec uenenũ intulerit, aut rabiem Mors ademerit. furor æque igitur his implacabilis eſt. perſeuerant enim irati, & dolos perpetuo moliuntur.

Q uaſi Aſpidis ſurdæ, & obturantis aures ſuas. Furoris ſimilitudinẽ ad ipſam etiam Aſpidem tranſfert. Furor eorum, inquit, quaſi furor Aſpidis ſurdæ: non Aſpidem dico quæ natura ſurda ſit, ſed quæ data opera, atq; aſtu quodam audire renuit: atq; ideo conſequenter addidit: atq; obturantis aures ſuas. deinde tempus enarrat quando maxime obſurdeſcet.

Q uę non exaudiet uocem incantantium, & uenefici, incantata a' ſapienti. Per incantantes eos intelligit, quos incantatores ſeu prę ſtigiatores appellamus: qui carminibus quibuſdam, aut prę ſtigiis repentium, ac uenatorum animantium furorem cohibent. ſuis enim artificiis eorum ſæuitiam placant, atq; hoc pacto ea uenantur, & ad medicorum uſum aſſeruant. Aſpis igitur, & illa potiſſimum quæ Palamnça appellatur, certis id coniecturis prę noſcens, obſtruere aures ſuas ſolet, atq; hoc pacto eorum artes euadere. Ordo autem uerborum huiuſmodi eſt. Quę Aſpis non exaudiet uocem incantantium, & non exaudiet uocem uenefici, tametſi incantata ſit, ac prę ſtigiis illecta a' ſapienti uiro. ſapientẽ quippe hic ipſum artificem, ac ueneficum appellat: ueluti illius artis peritum. Commode uero Serpentis & Aſpidis exemplum adducit, cum Saul & iraſceretur, ut Serpens, & obſurdeſceret, uelut Aſpis, cum blãdos ac mellitos beati Dauid ſermones ſperneret, quibus tanquam ſuauibus quibuſdam atq; efficacibus carminibus emollire illum ac delinire contenderat: ueluti cum Saulem principem ac regem ſuum appellabat, ſe uero ſeruum, canem mortuum, & prorſus abiectum.

φαρμακοῦ τε φαρμακευομένη παρὰ σοφοῦ

D eus conteret Dentes eorum, in ore ipſorum. Per Dentes pernicioſas, ac ualidas eorum uires intelligit, & expoſitas ad patranda ſcelera. & cum dentium meminerit, ipſum etiam os addidit, quo complectendi, atq; comprehendendi facultas indicatur.

M olas Leonum confregit Dominus. In ſuperiori pſalmo catulos leonũ eos appellauit, in præſenti uero Leonum dentes habere illos dicit. Cęterum in hoc uerſiculo eandem repetit ſententiam, quam in præcedenti uidimus: quemadmodum ſæpenumero diximus prophetam facere. Nam & molæ, maiores dentes ſunt. potes etiam per Dentes intelligere eos tantum hic dici qui cibum conterunt, per molas uero, eos, qui interiores ſunt, quos etiam molares, aut leoninos appellamus: ita ut per huiuſmodi dentium diſtinctionem, maiores, & minores offenſiones intelligi poſſint. illud etiam conſydera quomodo aliquando Propheta in futuro tempore dicat, conteret: & aliquando in prę terito, confregit. huiuſmodi enim eſt Prophetarum mos: ut ſæpius diximus.

A d nihilum deuenient tanquam aqua decurrens. Aquam hic non fluminis dicit, aut fontis, ſed aquam intelligit a' quopiam effuſam aut fortuito eiectam, ac ſtatim diſperſam. & quod ait, ad nihilum deuenient, ſeu (ut Græce uno uerbo dicitur) adnihilabuntur, expone. pro ſpernentur, & nihili fient.

ἐκτενεῖ Intendet arcum ſuum donec infirmentur. Intendet contra eos Deus ſuã in Inferno potentiam, atq; eos percutiet.

ὡσεὶ κηρὸς τακεὶς Quaſi cæra liquefacta auferentur. Auferentur, inquit, de facili, inſtar liquantis ceræ. Ita enim meretur immitis ac ſęuus eorum animus. Nam ſimul ac cæra igni admota fuerit, continuo liqueſcit.

ἔπεσε πῦρ ἐπ' αὐτούς Cecidit ignis ſuper eos & non uiderunt ſolem. Ceræ meminit, modo igne͂ addit, ignem appellans ultione͂ a Deo illatam. cõfeſtim igitur a conſpectu ignis perierunt, ita ut ad ſequente͂ diem non peruenerint. per ſole͂ enim die͂ intelligit.

πρὸ τοῦ συνιέναι Priuſquam intelligant Spinæ ueſtræ Rhamnum. Apoſtrophe utitur Propheta. conuertit enim ſermonem ſuum ad Saulem. Ignis iſte, inquit, ſuper uos decidet, priuſquam peccata ueſtra in immenſum creuerint. ut autem clarior fiat ſenſus quem dicimus, illud animaduerte, q; ſcriptura ſæpe per ſpinã, peccatũ intelligit. Rhamnum autem Dumorum quoddam genus eſt. quod maximis, atq; acutiſſimis refertum eſt aculeis. Ait igitur, ignis ille, quem diximus, prius irruet, quam Spinæ ueſtræ, hoc eſt, peccata ueſtra, intelligant Rhamnum: id eſt, priuſquam ad ſummum deueniant cumulum: eo modo quo tenuiores Spinæ tandem adaućtæ Rhamni ſpeciem gerunt: quod & re ipſa accidit. nam Saul poſtmodum non diu uixit.

ὡσεὶ ζῶντας ὡσεὶ ἐν ὀργῇ καταπίεται Quaſi uiuentes, quaſi in ira abſorbet eos. Ignis ille nimirum, quem dixim⁹. quaſi uiuentes autem ideo dixit: q; ab eo tempore, quo Saul a Phitoniſſa interitum ſuum præſenſerat, pręcognita morte, quaſi non uiuere uidebatur. Et quaſi in ira: propter uiolentum genus Mortis. abſorbetur etiam dixit, indicans q̃ facile Deo eſſet pro libito illos perdere.

Lætabitur iuſtus, cum uiderit uindictam. Iuſtum hic eum appellat, cui iniuria nectuntur inſidiæ. lætabitur autem, non in lapſu aut ruina prauorum hominum, ſed in æquiſſima Dei iuſtitia, qui iniuriam paſſos homines non deſpexit, ne impiis impune peccantib⁹, infirmorum animi læderentur.

Manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. Non lauabit manus intingens eas in ſanguine, ſed, ueluti innocens in ipſo ſanguine, manus ſuas lauabit. hunc autem loquendi modum alibi uidimus, in pſamo. XXV. Ibi: lauabo in innocentibus manus meas. Alii dicunt ita intelligi debere: q; dum peccatoris ſanguis effundetur, iuſtus lauabit manus ſuas: hoc eſt: mundabit actiones ſuas, factus nimirum cautior ex cruciatibus peccatori illatis: lętabiturq; non quod gaudeat eum pœnis affici, ſed quia illius exemplo ipſe fit prudentior ac ſecurior. Similiter & lauabit manus ſuas, quia actiones ſuas mundabit, dum peccator ille occiditur: hoc eſt: dum punitur.

Et dicet homo, ſi utiq; eſt fructus iuſto, utiq; eſt Deus iudicans eos in terra. Et ſapiens, inquit, uir aliquis, eum uictorem eſſe conſpiciens, qui antea opprimebatur, huiuſmodi argumento iter ſibi ad uirtutem parabit: ſi aliquis, inquiens, eſt fructus iuſto: ſi ulla iuſto præmia ſunt repoſita, (clarum eſt aũt q; uindicta illa, quam Deus de iuſtorum inimicis ſumit, loco fructus iuſtis uiris reputatur) neceſſario & illud dicendum eſt, Deum eſſe, qui in hac uita tam iniuſtos

iniuſtos iudicat quam iuſtos: unde huiuſmodi rationem conſyderas, ardentior fiet ad ſectandas uirtutes.

¶ In finem ne corrumpas, pſalmus ipſi Dauid, in tituli inſcriptionem, quando miſit Saul & cuſtodiuit domum eius ut interficeret eum.

SAul liuore ſuccenſus aduerſus beatum Dauid frequentiſſimas ei tendebat inſidias: cum aũt una dierum arreptum Saul iaculum in illum immiſiſſet, declinato ictu euaſit beatus Dauid, & in domum ſuam abiit. perſeuerante aũt Regis ira, mandatum eſt, ut diligenti militum cuſtodia illius domus obſeruaretur ne ſcilicet effugeret. quod cernens Melcho eius uxor & Saulis filia, uiro omnia renunciauit, atq; ei per feneſtram effugium parauit, quemadmodum in primo Regum libro latius continetur. Cum igitur tunc aufugiſſet beatus Dauid præſentem pſalmum compoſuit. Et quod pſalmo inſcripſit, in finem, ne corrumpas, alio modo exponendum eſt, quam alibi expoſuerimus. Iubet.n. nos Propheta ad tentationum finem reſpicere, longanimitatemq;, ac patientiã non abiicere. Et quod ſequitur, ipſi Dauid in tituli inſcriptionem, intellige ideo dictum eſſe, quia elaboratus, atq; compoſitus fuerit hic pſalmus, in perpetuam rerum memoriam, quæ tunc ei contigerunt. Pſalmus, LVIII.

ERipe me de inimicis meis Deus, & ab inſurgentibus in me. libera me: eripe me ab operantibus iniquitatem, & de uiris ſanguinum ſalua me. Inſurgentes illos appellat, qui contra eum impetum fecerant, Saulem ſcilicet, & eius milites: uel Dæmones etiam, qui commiſſorum ſcelerum erant participes: eoſdem etiam appellat operantes iniquitatem, & uiros ſanguinum, eo quod iniquũ ſit inſidias tendere aduerſus innocentem. Sanguinum autem uir ille dicitur, qui in ſanguinis effuſione lætatur.

Q uoniam ecce uenati ſunt animam meam. Quoniam, inquit, ut perſpicuũ eſt, omnem adhibuerunt operam, ut me domi incluſum comprehenderent, tametſi tuo adiutus ſubſidio euaſerim. ἐθήρευσαν

I rruerunt in me fortes. Fortes appellat eos ob diuitiarum abundantiã, & militum copias. in his etenim robur, ac uires pugnantium conſiſtere ab omnibus exiſtimatur.

N eque iniquitas mea, neq; peccatum meum. Subintellige in cauſa eſt. neq; enim inique egi, neq; peccaui contra illos, ut cauſam aliquam haberent, cur in me tantum ſæuirent. quod ſiquis differre exiſtimet iniquitatem a peccato, per illam grauius delictum, per hoc, leuius erratum intelliget.

S ine iniquitate cucurri, & direxi. Abſq; peccato cum eis conuerſatus ſum, atq; ideo direxi: hoc eſt: actiones meas ad uirtutem dirigendo me omnibus æquũ præbui. uel, ſine iniquitate direxi: hoc eſt: uirtute duce recta opera egi. Chriſto etiam conuenientiſſime omnia hæc poſſunt uerba aptari: Neque iniquitas mea: neq; peccatum meum, ſine iniquitate cucurri: & direxi: & ſimiliter, quæ ſequuntur.

Exurgẽ

E xurge in occurſum meum, & uide. Veni, inquit, & occurre mihi fugienti, & uites præſta, & uide quæ nam patiat. hæc autem dici a' Chriſto, humano more Propheta introducit, ut alibi ſæpe diximus. Diuinitas enim omnia cernit, & mutari non poteſt.

E t tu Domine uirtutum Deus Iſrael intende ad uiſitandas omnes gentes. Virtutes appellat Angelicos ordines. uel Deum uirtutum: hoc eſt: Deum Poteſtatum ſeu potentiarum pro eo dixit, quod eſt: Deus potens, uel Deus potentię largitor. deinde eum rogat, ut aduentu atq; incarnatiōe ſua uiſitet oēs Gentes, quemadmodum futurum eſſe præuidebat.

N e miſerearis omnibus, qui operantur iniquitatem. Iis nimirum, qui pertinaces ſunt in malo, quales erant Saul & ſocii, Anna, Cayphas, & Dæmones, atq; hæc facito, ut cæteri homines hoc exemplo prudentiores fiant.

ὡς κύων C onuertentur ad ueſperam, & famem patientur ut Canis, & Circuibūt ciuitatē. Ad ueſperam, hoc eſt, ſero aliquando. prædicit enim futurum eſſe tempus, quando Iudæorum aliqui ex diſperſione ſua reuertentur in Hieruſalem, & nullis in ea inuentis cibis, quia ciuitas ſub externorum erit imperio, miſere eſurient: quinimmo nec illic perſiſtere poterunt, ſed ut profani, atq; ideo reiecti, extra muros ciuitatis iacentes mœrebunt: quod etiam impręſentiarum eis accidere uidemus. Canis uero ſimilitudine uſus eſt, ꝙ famellicum animal ſit, & impudens.

E cce loquentur in ore ſuo. Sententiam nimirum ferentes aduerſum Chriſtum: ueluti cum Cruci illum affigi inſtantiſſime poſtulauerunt. obſeruandū uero eſt, ut prædiximus, ꝙ dictio, ecce, abundat ſępe, apud Hebręos, atq; ut plurimum eſt ſuperflua.

E t gladius in labiis eorum. Gladium appellat acerbiſſimum ſermonem nefarię illius ſententiæ, quam pauloante prędiximus.

Q uoniam quis audiuit? Huiuſmodi, inquit, ab eis proferuntur uerba: quia eorum iudicio, nullus audiuit: nullus, inquam: qui Chriſtum iniuriis oppreſſum poſſet eximere. unde Symmachus pro, quis, nemo tranſtulit. Putauit enim, inquit, Chriſtum a' nemine adiuuari debere.

E t tu Domine deridebis eos. Hoc eſt ſimile ei quod alibi legimus in ſecundo pſalmo. Qui habitat in cœlis irridebit eos.

A d nihilum deduces omnes Gentes. Quæ Euangelii prędicationem non ſuſcipiunt, quę tuis reſiſtunt ſeruis. uel, per Gentes, Dæmonū cateruas intelligit.

I mperium meum ad te ſeruabo. Hęc aiunt beatū Dauid dicere de ſe ipſo. Regnum, inquit, quod mortuo Saule, mihi debetur, temere non inuadam: neq; ego ideo illum occidam: quinimmo illud totū tuo relinquam arbitrio. ita enim hoc in loco, ſibi uult uerbum: ſeruabo. quod uero ait: ad te: dictū ē pro: apud te.

τὸ κράτος μου πρός σε φυλάξω

Q m̄ tu Deus adiutor meus es. Quoniam tu, inquit, qui omnia moderaris, auxilio mihi es.

D eus meus, miſericordia eius præueniet me. Vide, inqt, quali, perfruar Deo, qui tā pręſto ſemp mihi ē, ut ſumma ſua miſericordia meas lōge ꝑueniat ꝑces.

Deus meus

D eus meus oſtendet mihi in inimicis meis. Subintelligendum eſt aliquid: uerbi gratia: oſtendet mihi quæcunq; optauero: uel, quodcunq; decens fuerit, ut uideam. huiuſmodi figuram loquendi uidimus in pſalmo. LIII. ibi: & in inimicis meis diſpexit oculus meus. ἐν τοῖς ἐχθροῖς

N e occidas eos nequando obliuiſcantur legis tuæ. Diſperge eos in uirtute tua, & ›› depone eos protector meus Domine. Vide miram Prophetæ patientiam, quam & nos imitari decet. rogat enim pro inimicis ne occidantur: ne morte præuenti obliuiſcantur mandatorum Dei. nam qui moritur diuinæ legis obliuiſcitur: unde alibi: quoniam non eſt in morte qui memor ſit tui: ſed uictos ad hoc tantum diſpergi, deiici, atq; humiliari rogat, ut probiores reddantur: & ipſe quidem Dauid ita optabat. Deus autem iuſtum protulit iudicium, & eos qui inſanabiles erant, occidit: alios uero, qui aliquando futurum erat, ut meliores fierent, effugere permiſit: atq; hoc pacto ſupplicanti Prophetæ annuit. & quod ait: depone: dictum eſt, pro: deprime, atq; humilia. τοῦ νόμου σου

D elictum oris eorum, ſermo labiorum ſuorum. Rurſum ad ſermonem redit de Chriſti interfectoribus, dicens, quod peccatum oris eorum, fuit impius ille ſermo quem aduerſus Chriſtum protulerunt, dicentes: Crucifigatur, aut ſiquid aliud eiuſmodi eſt. λόγος

E t comprehendantur in ſuperbia ſua. Symmachus tranſtulit cum ſuperbia ſua. iactabant enim atq; inaniter gloriabantur, quod nepotes eſſent Habraam, & qui ſoli diuinam legem haberent: a Romanis tamen expugnati pœnas dedere.

E t de execratione & mendacio annunciabuntur in conſummatione. Per execrationem nunc blaſphemiam intelligit, quam impie in Chriſtum euomuere: mendacium uero illud dicit, quod finxere, atteſtantes prohibere Chriſtum dari cenſum Cæſari. palam etenim mandauerat Dominus, dicens: reddite, quæ Cæſaris ſunt, Cæſari: ſenſus eſt igitur, quod propter blaſphemiam & mendacium Iudæi omnibus ſermo erunt, & fabula. Neq; enim amplius præclara eorum geſta narrabuntur, ſed eorum deſtructio, quam hic conſummationem appellauit.

I n ira conſummationis, & non erunt. Non ſimpliciter dixit in conſummatione, ſed in ira conſummationis. & quod, ait: non erunt, ideo dictum eſt: quia deinceps amplius ſimul conuerſaturi non erant ut antea, neq; communem rempublicam habituri.

E t cognoſcent quoniam Deus dominatur Iacob & finium terræ. Per Deum hoc in loco Chriſtum intelligit.

C onuertentur ad ueſperam, & famem patientur ut canis, & circuibunt ciuitatem. Prophetiam ſuperius dictam huiuſmodi uerborum repetitione confirmat. ὡς κύων

I pſi diſpergentur ad manducandum. Ii qui ex eis relicti fuerint, propriam non habentes ciuitatem, diſpergentur, & miſerorum inſtar ipſa etiam alimenta mendicabunt.

Q uod ſi ſaturati non fuerint & murmurabunt. Redarguit eos, quod maiorum more adhuc murmurent etiam poſt diſperſionis caſtigationem. Murmurabunt enim inquit, & tunc contra Deum.

Ego autem

Ego autem cantabo uirtutem tuam. Cantabo, ideſt, canticis laudabo.
Et exultabo mane miſericordiam tuam. Exultabo, inquit, in tua miſericordia, uel, in tuam miſericordiam. Mane autem dixit, pro cito. neq; enim ſero mei miſereberis. Quod uero ait: exultabo miſericordiam tuam, promiſcua eſt atq; indifferens conſtructio.
Quoniam factus es adiutor meus, & refugium meum, in die tribulationis meæ, adiutor meus es, tibi pſallã, qm̃ Deus adiutor meus es, miſericordia mea.
Hęc omnia per ſe clara ſunt. Gratias enim Deo agit ut benefactori.

¶ In finem iis qui commutabuntur, in tituli inſcriptionem, ipſi Dauid in doctrinam, quando incendit Meſopotamiã, Syriam, & Syriam Sobal, & conuertit Ioab, & percuſſit iuxta uallem Salinarum duodecim milia.

In finem quidem, quoniam ad eorũ finem reſpicere iubet Propheta quę in pſalmo prędicta ſunt. prędicit enim poſteris captiuorum Iudæorum reditum ex Babylone, & reędificationem ciuitatis Hieruſalem. quod uero ait: iis, qui commutandi ſunt: idem eſt, ac ſi diceret: iis, qui ex ſeruitute ad libertatem redituri ſunt. Et in tituli inſcriptionem: hoc eſt: in indelebilem ac perpetuam tanti beneficii memoriam. Et quod ait: ipſi Dauid: authoris nomen indicat, ac ſi dicat, pſalmus elaboratus ipſi Dauid. In doctrinam: hoc eſt: ut doceat: gratias nimirum agere, aut pœnitentiam. Et quæ ſequuntur, tempus indicant, quando cõpoſitus eſt pſalmus. Verum quæ hic de Meſopotamia Syria, & de Syria Sobal, & de ualle Salinarum dicta ſunt, in nulla hiſtoria aperte traduntur, niſi fortaſſe aliqua obſcura habeantur in ſecundo Regum libro: attamen ueriſimile eſt & geſta hæc fuiſſe omnia, & omiſſa cum multis aliis. Vallis autem Salinarum locus eſt, ſed loci appellatione habitatores loci intelligit: & numerum interemptorum ponit. Magnus uero Baſilius uerba illa: iis qui commutabuntur: de Chriſtianis intelligit dicta eſſe, propter immutationem ſcilicet quę fit in baptiſmo, & propter liberationem a' Dæmonum ſeruitute. hanc expoſitionem ultimo loco tractabimus: in pręſentia autem priorem proſequemur iuxta quã pſalmũ hunc pertinere diximus ad captiuos, q erãt in Babylone. Pſalmus, LIX.

DEus repuliſti nos, & deſtruxiſti nos. Repuliſti, quia te irritauimus: & deſtruxiſti, tradens nos in captiuitatem Babyloniis. ſpoliati enim ſunt Iudæi tunc regno, & uiribus.
Iratus es, & miſertus es nobis. Iratus es, quia peccauimus: & interea tamẽ miſertus es nobis, dum non perdidiſti nos ſimul cum multis aliis, in quos amplius ſæuit furor tuus: quinimmo a' graui ſeruitutis iugo liberaſti, cupiẽs hoc pacto meliores nos ac prudentiores fieri.
συνέσεισας Conquaſſaſti terram, & conturbaſti eam. Per conquaſſationem, & conturbationem terræ, Iudæorum deſtructionem intelligit: qui in ipſa tunc erant ciuitate: captiuitatemq; ac diſperſionem hominum.

Sana contritiones

S ana contritiones eius, quia commota eſt. Cum terræ conquaſſationem dixerit, conſequenter contritionem, & commotionem addit, quas terrę motus ſolet efficere. & ſignificare uidetur euerſionem Hieruſalem.

O ſtendiſti populo tuo dura. Dura: hoc eſt: laborioſa. omnia autem ea intelligit, quæ ad obſidionem, ad captiuitatem, & ad ſeruitutem pertinebant.

P otaſti nos uino compunctionis. Per uinum compunctionis, calamitates intelligit: atq; anguſtias, quæ compunctionem afferunt, & pœnitentiam eorũ delictorum, ob quæ Deum contra ſe prouocauerant.

D ediſti metuentibus te ſignificationem, ut fugiant a' facie arcus. Illi, inquit, qui effugerunt interitum, ſignum a' te quoddam uitæ habebant ſibi latenter, ueluti ſeruis tuis inſignitum: ob quod, cum hoſtes manus conſererent circa mœnia, occiſi non ſunt ſed ſeruati. de hoc ſigno etiam legitur Ezechiel, quando ait: occidite ad exterminationem, illis autem, quibus eſt ſignum in fronte, nolite appropinquare. per faciem uero arcus, ipſam ſagittam intelligit, ueluti quæ arcui præeminet: uel circumloquendo, per faciem arcus, ipſum arcum intelligit. Et dum arcum dixit, omne armorum genus ſignificauit, quaſi totũ a' parte.

V t liberentur dilecti tui. Hęc fuit cauſa cur ſignum datum ſit. ὅπως σώσον τῇ δεξιᾷ σου

S alua dextera tua, & exaudi me. Per dexteram, potentiam intelligit. exaudi etiam me populum tuum in captiuitate conſtitutum.

D eus locutus eſt in ſancto ſuo. Superiora quidem ex captiuorum perſona dicta ſunt, huius autem uerſiculi uerba ab ipſo proferuntur Propheta: qui ſeipſum hic ſanctum: hoc eſt: Deo ſanctificatum, ac dedicatum appellat. uel, Deus locutus eſt in ſancto ſuo, pro: Deus, per Sanctum ſpiritum ſuum mihi locutus eſt: & in ſumma illud affirmat, q; a' Deo ea ſibi fuerunt reuelata, quę modo dicturus eſt. Quæ autem ea ſint, audi.

L ætabor. Quod ſcilicet ii, qui in pręſentia captiui ſunt, mihi aliquando conciliandi ſint.

E t partiar Sicima. Sicima ciuitas eſt tribus Ephraim. hanc, inquit, ciuitatem, ab inimicis eã occupãtibus, liberabo, & partiar eam populo meo ad habitãdũ.

E t uallem tabernaculorum metiar. Vallis tabernaculorum locus eſt iacens ante Sicima, quem ſe Deus captiuis menſura pariter diuiſurum pollicetur. & duobus his locis, uniuerſam Iudęam ſignificauit, ueluti a' parte totum.

Meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes. A' minori ad maiorem aſcendit, atq; a' poſteriori ad priorem: quippe cum Galaad progenitorem ſuum haberet Manaſſem. per Manaſſen uero uniuerſam Manaſſes tribum intelligit: & per alia Patriarcharum nomina, alias inſigniores tribus, per quas reliquæ etiam comprehenduntur. Ait igitur, meus nunc ẽ totus populus, tametſi aliquando eum repulerim, quando me irritauit.

E t Ephraim fortitudo capitis mei. Per caput hoc loco imperium intelligit: quemadmodum ipſe etiam Symmachus tranſtulit, & ſenſus eſt: q; potentiſſima pars regni Iudęorum, in iis conſiſtit militib⁹, qui ſunt de genere Ephraim. hoc autem pronomine: meus: uendicare ſibi uidetur Deus eorũ regnum: tanq̃

L proprius

proprius ille ſibi ſit populus: ex quo maiorem illius etiam fiduciam prętat.

I udas rex meus. Ex tribu Iuda erit rex populo Iſrael. Nam & poſt captiuitatem, Zorobobel qui de tribu Iuda erat, rex conſtitutus eſt. Hoc etiam in loco, pronomē: meus: regnum illud propriū quodāmodo ipſius Dei eſſe oſtēdit.

λέβης M oab lebes ſpei meæ. Lebes genus eſt uaſis ad miniſteria: p qđ indicare uidetur: φ Moabitarū populus ſibi ſubiiciēdus eſſet, & miniſtraturus. ſpei meę: hoc ē: miniſtratur⁹ iis, q i me ſperauerint, uel iis, i quib⁹ ego ſpero, φ mei futuri ſint.

I n Idumeam extendā calciamentū meū. Per calciamentū iter intelligit. hāc inquit, Idumeā populo meo pariter ſubiiciam, cū eo ad bellū ſimul proficiſcens.

M ihi alienigenæ ſubditi ſunt. Moabitæ, & Idumæi, de quibus diximus: & alii circūuicini populi. & quod ait: ſubditi ſunt: Prophetico more dixit, prætritum, pro futuro, tempus ponens.

περιοχῆς Q uis deducet me in ciuitatem munitionis? Sermo eſt ex captiuorum perſona. Munitionis autem ciuitas dicebatur Hieruſalem: quia fortiſſimis erat mœnibus circūdata, & undiq; bene munita. Præ ſumma aūt lętitia hęc uerba pferre itroducūtur, cū antea i captiuitate detinerent, unde nulla fugę ſpes apparuerat.

Q uis deducet me uſq; in Idumeam? Ita ut non tantum in patriam reſtituamur, ſed proximos etiam circunquaq; uicinos populos ſubiugemus.

N on ne tu Deus qui repuliſti nos? Per interrogationem hoc legendum eſt, & ſimili modo ſubſequens uerſiculus. interrogant autem quaſi aliunde futuram huiuſmodi ſalutem non expectarent, quam a' Deo.

E t non egredieris Deus in uirtutibus noſtris. Huiuſmodi uerba uidimus in pſalmo X L I I I. ubi ea expoſuimus.

D a nobis auxilium de tribulatiōe, & uana ſalus hominis. Hoc in loco ſuperflua eſt coniunctio illa, &. Symmachus autem ita reddidit: tu da nobis auxilium: uana eſt, enim ſalus ab homine.

I n Deo faciemus uirtutem, & ipſe ad nihilum deducet omnes tribulantes nos. Faciemus, p, adipiſcemur ſeu poſſidebimus. nā ex nobis infirmi ſumus. Et hoc pacto quidem primam expoſitionem exegimus, de captiuis in Babylone tempore regis Zorobobel: aptari autem poſſunt, ut diximus, huius pſalmi uerba ipſis etiam fidelibus, qui olim ſub Dęmonum captiuitate detinebantur, ita ut ex eorum perſona dictum ſit: tu Deus repuliſti nos olim, antequā fidem haberemus: & deſtruxiſti nos, permittens bellis, & mutuis cædibus nos perimi, ac multis aliis huiuſcemodi malis. Et iratus quidē es quia te creatorē noſtrū ignorauimus, & miſertus es noſtri, cū antea a' Dęmonibus deciperemur. concuſſiſti aūt terrā, & cōturbaſti eam: quando nimirū tu in terra nobiſcum cōuerſabaris, & docebas populos. fama etenim operū, & ſermonū tuorum tunc, oēs conturbauit qui erant in terra. Sana igit̃ afflictiones eorū, quas ideo ſuſtinēt, φ a' recta uia declinarunt. Tu oſtēdiſti nobis p Euangeliū uias duras: arctā illā nimirum uiā, & conculcatam. Et potaſti nos uino cōpunctionis Euangelico. prędicatio etenim, cōpūctionis uinū dicitur, quia & lętificat, & ad peccatorū pœnitentiā pariter adducit. Dediſti metuentibus te, ſignificatiōnē illā nimirum quæ per ſigillum

gillum diuini baptiſmatis fidelibus oibus inſignitur, & figurã uiuificæ Crucis: ita ut tanto ſigno muniti, a' maligni Dæmonis arcu effugerimus. Et quę ſequũtur ſimili modo expone. illa ẽt uerba: Deus locutus eſt in ſancto: expone ut iã prędiximus: eo tm̃ excepto, ꝙ per Deum, Chriſtũ intelliges. Similiter & uerba illa: exultabo: partibor etiam Sicimã Iudæorũ ciuitatẽ, fideli meo populo Chriſtiano: & uallẽ tabernaculorum ẽt dimetiar. Chriſtiani etenim oia ea loca poſt modũ poſſederũt, & ibidem Eccleſias erexerunt. Quod uero ait: meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes, & quæ ſequuntur: ex perſona Chriſti dicta ſunt, docentis, ſe ſecundũ hominẽ, Iudæorũ affinẽ eſſe. hac etenim de cauſa ſuos eos eſſe dicit. uel aliter: dic, ꝙ Chriſtus illos ſibi adſumit, ſuos eſſe eos dicens, ꝓp fideles, qui ex eis crediderũt. Calciamentum aũt diuinitatis, humana Chriſti caro erat, quæ ferebat Deũ, & ad uaria accedebat loca, & ad uarias gentes ẽt alienigenas, ſubiiciens eos, ac ducẽs ad fidẽ. cupiens deinde Propheta ea oculis atq; ipſo ſenſu cernere, quæ in ſpiritu uiderat: quis, inquit, deducet me in Eccleſiã fidelium Euangelii legibus bene moderatã, Chriſtiq; ſanguinẽ, baptiſmate, cruce, Angelis, & doctrina munitã? Quæ Eccleſia munitionis ciuitas, ſeu (ut propius poſcit Græca dictio) ciuitas cõplexus dici poteſt, eo ꝙ oẽs cõplectať uirtutes. Et quis deducet me in terrã infidelium, ut ex infideli uideam fieri fidelem? περιοχῆ nonne tu Deus, qui repuliſti nos? hoc eſt: qui cognatos ac poſteros meos Iudæos, ut Chriſti interfectores proieciſti. Reliqua ex fideliũ perſona dicta ſunt, exceptis paucis, ut ſupra diximus.

¶ In finem, in hymnis, pſalmus ipſi Dauid.

IN finem ẽt hic pſalmus nos iubet aſpicere, ob prophetias, quę in eo traduntur: efferturq; ex populi perſona, qui captiuus detentus eſt in Babylone. illorũ .n. reditũ in patriam prędicit. Inhabitabo, inquit, in tabernaculo tuo in ſæcula: atq; ideo ſumma cõſequentia poſt ſuperiorẽ collocatus eſt. Chriſtiano etiã populo recte accõmodať. In hymnis inſcribitur, quia benefactorẽ Deũ laudat, & illius beneficia cõmemorat. obſeruandum uero eſt, ꝙ pſalmi, quibus inſcriptũ eſt, in hymnis, ipſo tm̃ humano ore canebãtur, abſq; organorum modulatione: illi aũt quibus inſcribitur: in hymnis: pſalmi, una cũ muſico canebantur inſtrumento.

Pſalmus, LX.

EXaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ. De his uerbis, exaudi, & intende, diximus in pſalmo XVI.

A' finibus terrę ad te clamaui. Per fines terræ iuxta hiſtoriæ ſenſum Babylonẽ intelligit, quę in ultimis mãſuetioris huius regionis noſtrę partibus ſita ẽ: iuxta Anagogẽ uero cogitatiões terrenas, quę efficiũt ut ꝓcul elõgemur a' Deo.

Dũ triſte eſſet cor meũ in petra exaltaſti me. Per petrã, fidẽ intelligit, quã in Deum habet: ꝓp illius nimirũ ſoliditatẽ ſecuritatẽq; ac ſublimitatẽ. quoties .n. inquit, ob pręſentes anguſtias fatigatus aut cõtriſtatus ſum, ad ſummã quandã a' Deo mihi immiſſam ſpem euchebar, ueluti ad ſolidiſſimã quandam petrã, atq; ad tutiſſimum refugium. ἐν τῷ ἀκρι δίάσου

Deduxiſti me

D eduxiſti me quia factus es ſpes mea. Dux mihi olim fuiſti ad bona.te. n. unicũ ſalutis meę authorem futurum ſperabam.

T urris fortitudinis a' facie inimici. A' communi ſenſu ſumendum eſt,uerbũ factus eſt.Turrim autem fortitudinis a' facie inimici,dixit,pro:turrim fortẽ co ram inimico, adeo ut illum arcere poſſit.

I nhabitabo in tabernaculo tuo in ſæcula. Iam diximus in his uerbis prophe tiã contineri de reditu populi ex Babylone,& reſtitutione in patriam.per taber/ naculum autem templum Dei intelligit. Et in ſæcula dixit pro perpetuo.uerũ huiuſmodi prophetia pp prauos Iudæorũ mores in nos cecidit. Illi enim iãdiu pditi a' Romanis in tẽplo amplius nõ habitant,qđ ab ipſis prorſus fundamẽtis euerſum ẽ,ſed fidelis ac Chriſtianus populus in tẽplo Dei ſemp,& ubiq; inha/ bitat:cũ ab eo p totũ orbẽ Chriſto erecta ſint tẽpla in qbus aſſidue Deũ colit.

ἐν σκέπῃ P rotegar in protectione alarum tuarum. Simile eſt quod legimus in pſalmo XVI.ibi:& in protectione alarũ tuarũ proteges me:quę uerba ibi expoſuim⁹.

Q m tu Deus exaudiſti orationes meas. Quando ſcilicet inuocaui te.

τῶν εὐχῶν D ediſti hęreditatem timentibus nomen tuum. Per hęreditatem iuxta hiſto rię ſenſum,inferiorem hanc Hieruſalem intelligit,& ſupernã,iuxta Anagogen. uenite.n. inquit, benedicti patris mei,hęreditate paratum uobis regnum.

D ies ſuper dies regis adiicies. Dies,inquit,plurimos adiicies ad dies uitæ re gis Zorobabel, pp ſummũ eius in te amorẽ, & pp illius ſummã prudẽtiã.Quę ſequuntur non conueniũt antiquo regi Zorobabel,ſed nouo noſtro Zorobabel Chriſto Dño ſecundum carnem.Nam & Zorobabel Chriſti tenuit figuram,dũ captiuos qui in Babylone erant in patriam adduxit, quẽadmodum,& Chriſtus fidelem populum, qui ſub errore ac fallacia Idolorum, ac Dæmonum captiuus detinebatur,in cœlum reduxit, ubi noſtra erat patria. Superne enim anima no bis omnibus a' Deo data eſt.

A nnos eius uſq; ad diem generationis,& generationis. Erunt, inquit, anni eius uſq; ad ultimum diem duarum generationũ: antiqui nimirũ populi & no/ ui:hoc ẽ:ad ipſã uſq; cõſummationẽ.eo uſq;.n.hęc atq; illa extẽdet generatio.

P ermanebit in ſęculum in cõſpectu Dei. Verba hęc ſuperiorem uerſiculum declarant.ex omnibus autem regibus qui a' ſæculo fuerũt,ſolus Chriſtus uiuit corã Deo.nã & ſi mortu⁹ ſit reſurrexit trĩ poſt tres dies,& ſedet a' dextris Dei,

M iſericordiam,& ueritatem eius quis exquiret? Quis intelliget?uere nullus. eſt enim quoddã miſericordiæ pelagus. adeo autẽ ueridicus eſt ut ueritas ipſa appelletur. uerum de illius miſericordia,& ueritate dictũ eſt, in pſalmo LVI.

S ic pſallam nomini tuo in ſæcula. Pſallens tibi,inquit, ut nunc facio, in per petuum te laudabo.

V t reddam uota mea de die in diem. Hoc eſt ut ſucceſſiuis diebus adimpleã quæ pollicitus ſum. promiſerat autem beatus Dauid ſæpe in præcedentibus pſalmis,ſe perpetuo Deum laudaturum eſſe.

¶In finem

C In finem pro idithum pſalmus ipſi Dauid.

IN finem inſcribitur propter finem prophetię, quę in eo cōtinetur. Machabęorū enim pugnā prędicit, q̄ pro religione ſuſceperūt.& quod ait:pro idithum:idem ſibi uult ac ſi dixiſſet,ad Idithū.ab eo enim decantatus eſt hic pſalmus.Erat aūt Idithum princeps chori, ut in procœmio operis prędiximus. exhortatur etiam nos Propheta hoc pſalmo ad patiētiā atq; ad ſpem in Deo collocādā. p̄s.LXI.

NOnne Deo ſubiecta erit anima mea?ab ipſo.n.ſalutare meū. Verba hæc proferunt ex pſona cœtus Machabeorū, aduerſus inimicos tyrānos conantes auertere eos a' lege Dei atq; a' moribus patriis. Et iis oibus in ſup accōmodari poſſunt,q imitati fuerint illorū pro uirtute cōſtantiā.per interrogationē uero ꝓferenda ſunt.Non ne,inquiūt,Deo potius obtēperabimus,iubēti non recedēdū eſſe ab eius legibus?certe obtēperabimus.ab illo.n.uniuerſa pendet nr̄a ſalus.

E tenim ipſe Deus meus,ſaluator meus, & adiutor meus,nō fluctuabo amplius. Amodo, inquit, non timebo, tametſi anteq̄ in huiuſmodi calamitates inciderē, humano more timuerim.fluctuationem.n. hic timorem appellauit. οὐ μὴ σαλευθῶ

Q uouſq; irruitis in hominem? interficitis oēs uos tanq̄ parieti inclinato,& macerię impulſæ? Quouſq;,inquit,in infirmū hominem eo modo impetum facitis quo irruit quis in parietem ad ruinā uergētem, aut in maceriā cōcuſſam? in hæc etenim irruere ſolemus, ut prorſus euertantur. Et quod ait, quouſq;, illos indicat perſæpe irruiſſe. deinde iis, quæ in medio dicta ſunt, per parentheſim a' communi ſenſu addenda eſt dictio, quouſq;,ut huiuſmodi efficiatur ſententia:quouſq; uos oēs interficitis,quouſq; ſanguini,ac cędibus uacatis? propriam uero infirmitatē fatētur, parieti inclinato & depulſæ macerię ſe cōparātes:quia in Deum peccauerant: & idcirco multa mala paſſi fuerant. ἐπὶ πλεῖον φραγμῷ ὠσμένῳ

V erū tamen honorē meū cogitauerūt repellere. Inimici mei,inquit,meditati ſunt ut a' me abiicerent ſeruitutem quā in Deū habeo, & illa me potiſſimū reſtudebāt ſpoliare quæ ſummo mihi honori eſt, & gloriæ. Nam ſi ſermo honori eſt, ut regi deſeruiat, quanto magis ſiquis ſeruiat Deo? τιμὴν

C ucurrerunt in ſiti. Non ſimpliciter,inquit, me aggreſſi ſunt,ſed ſummo cum deſyderio feſtinarūt.Deſyderium.n.ſitim appellauit.omni aūt artificio Antiochus,& miniſtri eius machinati ſunt, ut Machabæis perſuaderet Deū ſuum cōtemnere queādmodum in hiſtoria tradit Ioſephus,q̄ de Machabæis cōſcripſit.

O re ſuo benedicebant, & corde ſuo maledicebant. Proprio ore adulantes me laudabant,corde uero contemnebant,quod alteram fidem ſectarer:& palā quidem cōſilium ſuum mihi impertiri uidebantur,& mecum eadem ſentire, ſecreto tamen ueluti inimiciſſimi, fallacias cōponebant.

V erum tamen Deo ſubiecta eſto aīa mea: qm̄ ab ipſo patiētia mea. Ab ipſo ē patientia:quia inter calamitates mihi cōſtātiā pręſtat. Hęc aūt mutuo inter ſe cōſilia agitabāt, ad maiorē ſe magnanimitatē alter alterum excitantes. μὴ μεταναστεύσω

Q m̄ ipſe eſt Deus meus, & ſaluator meus,& adiutor meus, non recedā. A' ſeruitute,inquit,Dei ad Antiochi iugum nunq̄ deſciuero.

q In Deo ſalutare

In Deo ſalutare meum & gloria mea. In Deo, inquit, ſitum eſt, ꝙ ego ſalutem & gloriam conſequar, & non in hominibus. uel, in Deo habeo ſalutem & gloriam, & nulla alia in re.

Deus auxilii mei. O' Deus adiutor meus. uocant enim eum ſæpius præ ſumma uoluptate, quam ex ſermonibus de eo habitis conſequebantur.

Et ſpes mea, in Deo eſt. Eandẽ, ob ſummã lętitiã, ſentẽtiã repetũt, palã ac libere ſpem in Deo ſuã profitẽtes: alios ꝑterea ad ſui ęmulationẽ excitãtes, addũt.

Sperate in eo omnis congregatio populoꝶ, effundite corã illo corda ueſtra: quo„ niam Deus, adiutor uideẗ. Per corda hoc in loco, preces, atq; obſeruationes intelligit: unde alibi ait: effundã coram eo orationẽ meã. ſyncera etenim ſupplicatio de medio ſolet cordis proficiſci. effundi autem dicũtur preces, eo ꝙ ſermo effluere quodammodo uidetur ab ore. uel aliter: educite atq; euacuate corã eo occultos cordis ueſtri affectus, ſynceram agentes confeſſionem.

Verũ tamen uani filii hominũ. Dictio uerũ tamen ſuperius qdem ſuperflua iacet, ſed hoc in loco idẽ ſignificat, quod uere. Cum. n. admonuerit Propheta, uniuerſum humanũ genus quid facto opus ſit: & deinde intellexerit prauos homines ſibi obtẽperaturos non eſſe, ſententiam aduerſus eos profert, dicens: ꝙ uere uani ſunt filii hominum, ueluti, qui in uaniſſimis rebus peruerſe operantur. uanum autem eſt quod inutile eſt, & infructuoſum.

τῦ ἀδικῆσαι Mendaces filii hominũ in ſtateris, ut iniuſte agãt. Mendaces ſunt in eoꝶ iudiciis. p ſtateras. n. iudicia ipſa intelligit. Corrupta ẽ in eis, inqt, iudicii ſedes. inſtabilia etenim eligunt pro ſtabilibus, & mala pro bonis: & adeo mendaces ſunt, ut ſe ipſos in primis iniuria afficiant, dum uirtutibus ſe priuant. ſermo autem hic, prauos omnes in uniuerſum tangit: ſed præcipue Antiochum & ſocios, qui ob auaritiam Iudæis iniuriam inferebant.

ἐκ Ipſi ex uanitate in idipſum. Ex uanitate, inqt, hoc eſt, ob uanitatẽ ipſi eadem ſentiũt, ut iniuriam inferãt. in idipſum. n. omnes ferunẗ, eadem ducti uanitate.

Nolite ſperare in iniuſtitia & in rapinas nolite cõcupiſcere. Admonet beatus Dauid omnes homines in uniuerſum, & diuitias iniuſtitiam appellat, eo ꝙ ut plurimum ex iniuſtitia proueniãt. quod uero ait: & in rapinas: prępoſitio, in, eſt ſuperflua, ut ſenſus ſit: rapinas ne concupiſcatis.

ἐὰν ῥέῃ Diuitiæ ſi fluant nolite cor apponere. Si diuitiæ, inquit, ab his ad illos tranſferantur, ut perſępe accidit, cum inſtabilem & fluxam habeant naturam, uel ſi ab aliis fluant in uos, nolite ullo modo affigere eis cor ueſtrum, ut ſtudioſe eis incumbatis. Quędam uero exẽplaria habẽt, nolite corde apponi, ac ſi dicat nolite ex toto corde, atq; animo eis prorſus inhærere.

καὶ σοῦ κύριε τὸ ἔλεος Semel locutus ẽ deus, duo hęc audiui, ꝙ poteſtas Dei ẽ, & tua dñe miſericordia. Verba hęc nõnulli de Dei ſentẽtia dicta eẽ intellexerũt, & ſenſum eſſe: ꝙ ſimul cũ minatoria Dei ſentẽtia una ſemp audiẗ illi⁹ cõminatiõis ſolutio. hac etenim rõne Deus cõminaẗ, ut cõmutato delinquẽtiũ ꝓpoſito, nullus minis amplius relinquaẗ locus. Põt aũt q ſemel loquiẗ plura eodẽ ſermone ꝓferre, & ſermonis ſeries plura cõtinere. quo circa duo hæc, quæ ſe audiſſe aſſerit propheta, ad eũdẽ debent

debẽt ſermonem referri, quẽ ſemel, hoc eſt, una quadam uice Deus locutus eſt: tametſi hęc dictio ſemel hoc in loco melius exponi poſſit, pro conſtanter. Deus, inquit, conſtantiſſime mihi per ſanctũ ſpiritũ locutus eſt. quę nam aũt ſint, duo hæc, poſtmodũ declarat dicens: ꝙ ſolus Deus potens eſt, & ꝙ ſolus miſericors: quo ſermone hoc indicare nobis uoluit Propheta: ꝙ Deus potens eſt, qui inimicos noſtros repellat, & qui noſtri miſereatur: & docẽt pariter: ꝙ ueluti potentẽ eum timere debemus, & ad eum cõfugere tanquã ad miſericordem. intelligere etiam poſſumus ſimpliciter, Deum duo hæc locutum eſſe ad Moyſem. huiuſmodi enim ſententiam ſæpenumero ab eo Moyſi dictam legimus, ut eam populo annunciaret.

Q uoniam tu reddes unicuiq; ſecundum opera ſua. Tu enim futuro iudicio condigna unicuiq; pro operibus retribues, ſiue bona ea fuerint, ſeu mala.

¶ Pſalmus ipſi Dauid cum eſſet in deſerto Iudææ.

F Vgiens Saulem beatus Dauid, occupauit deſertum quod ſiccitatis dicitur, ſeu ſqualloris, ubi hunc pſalmum compoſuit: quo & ſummum omnibus amorem declarauit, quem erga Deum habebat, & perſecutorum ſuorum pariter ruinam prædixit, docens: ꝙ nobis hoc pacto in deſerto ac ſterilitate uoluptatum erga Deum affectis, deſtruentur ac fugabuntur ſimiliter tam inuiſibiles q̃ uiſibiles inimici. Quædam uero exemplaria habent in deſerto Idumææ. uerilimile eſt autem deſertum illud antea Idumææ regionis fuiſſe, & deinde Iudęę partem effectum eſſe. Pſalmus. LXII.

D Eus deus meus ad te de mane ſurgo. Ad te inquit, tempeſtiuus feſtino, qui & diluculum & mane diei diceris. experrectus enim a' ſomno ſtatim cogitationibus meis tibi adſum, cõuerſationemq; hanc & ſermonẽ, quẽ tecũ habeo, qbuſcũq; aliis rebus & negotiis prępono, & ꝓ totius diei primitiis tibi offero. ὀρθρίζω

S itiuit te anima mea. Per ſitim, dilectionis uehementiam ſignificat, de qua dictum eſt in pſalmo XLI. in tertio uerſiculo. σὲ

Q uam multipliciter tibi caro mea. Pro q̃multipliciter, Theodotion tranſtulit, q̃ ſæpiſſime: hoc eſt: aſſidue. tibi, inquit, aſſidue intentus, in cui dilectionem feror. per carnem enim ſuam, & per animam ſuam, circũloquendo ſe ipſum paſſim intelligit. dictio autẽ, q̃ multipliciter, immenſitatẽ demonſtrat dilectionis.

I n terra deſerta, & inuia, & inaquoſa. In hoc, inqt, deſerto, ubi nũc moror, ita me gero, ut locus qui alioqui omni prorſus uacat ſolatio, meum erga te deſyderium minime imminuat.

S ic in ſancto apparui tibi. Hoc pacto diſpoſitus apparui tibi in tabernaculo cum, ut lex mandat, colerem te. per ſanctum enim ipſum intelligit tabernaculum, & ſenſus eſt: ꝙ tunc in tabernaculo, & nunc in deſerto, æqualem erga Deũ affectionem & beneuolentiam conſeruauit.

V t uiderem uirtutem tuam & gloriam tuam. Hoc autem facio ut uirtutem ac potentiam tuam uideã aduerſus inimicos meos, quos a' te fugandos ſpero: q i i & ſimiliter,

& ſimiliter, ut uideam gloriam tuam, dum omnes te glorificant, ꝙ adiuues ſperantes in te.

Q uoniam melior eſt miſericordia tua ſuper uitas. Vitas deliciis deditas dicit & uoluptatibus. præſtat, inquit, ut in deſerto tuam conſequar miſericordiã, q̃ ſi in deliciis, ac uoluptatibus humanis degam.

L abia mea laudabunt te. Et ideo, inquit, ego te laudabo.

S ic benedicã te in uita mea. Sic, ut nunc facio, ſyncere nimiſ, atq; ex tota aĩa.

I n nomine tuo leuabo manus meas. Ad te unum, inquit, manus meas extendam. uel, inuocato tuo nomine, eas extendam, & nullũ aliud poſcam auxilium.

Q uaſi adipe & pinguedine repleatur anima mea. Eo pacto, quo adipe quis repletur & pinguedine, eodem opto, ut anima mea, tua repleatur miſericordia. de ea etenim ſermo erat.

E t labiis exultationis laudabit os meum. Et de cætero, inquit, exultantibus labiis te laudabo.

εἰ ἐμνημόνευον ἐμελέτων

S i memor eram tui ſuper ſtratum meum, in matutinis meditabar in te. Si memor tui ſum cubans in lecto, in matutinis etiã meditor in te: hoc eſt: inuenior cogitare de te, & ſenſus eſt: ꝙ memor Dei erat & cum ſomnum caperet, & rurſus cum expergeſieret, ita ut ſomnus, Dei memoriã minime intercideret. optimum eſt igitur, ut qui ſomnum uult capere, cum Dei memoria id faciat, quæ prauas ac turpes ſolet imaginationes auertere. immutatum eſt autẽ tempus uerborum: memor eram, & meditabar, pro memor ſum, & meditor.

Q uoniam fuiſti adiutor meus. Hoc autem facio quia te unum adiutorem habeo: & deinceps aliud mihi opus non eſt, q̃ ut tui memor ſim. cætera enim omnia, & ſuperflua reputo, & inutilia.

σκέπῃ

E t in protectione alarum tuarum exultabo. De alarum protectione diximus in pſalmo XVI.

A dhæſit anima mea poſt te. Deſyderii nimirum uinculo adeo alligata, ut a tui memoria diuelli nuſq̃ poſſit.

M e autem adiuuit dextera tua. Ex hoc loco prædicere incipit, auxilium ſibi a deo præſtitum, Saulisq;, ac cæterorum inimicorum interitum.

ἀντελάβετο

I pſi uero in uanum quæſierunt animã meam. Cum auxilio mihi ſit Deus.

I ntroibunt in inferiora terræ. Mortui etenim deſcendent in infernum.

T radentur in manus gladii. Dixit eos interituros nunc, & mortis genus narrat. gladium autem metaphorice manus habere finxit, ut illius ictum ineuitabilem eſſe indicaret, ueluti qui quaſi manu quadam illos appræhenſurus, atq; adacturus ſit.

P artes Vulpium erunt. Vbi, inquit, occiſi fuerint, Vulpes ſibi in cibum, eorũ diuident cadauera. uel, ideo partes Vulpium futuros dicit, quia non a fortibus & generoſis occidendi eſſent inimicis, ſed a puſillis quibuſdam, imbecillibuſq; atq; doloſis, quales eſſe Vulpes nouimus. ab huiuſmodi itaq;, inqt, inimicis dilaniabuntur: & Palæſtinos mihi uidetur populos ſubſignare, a quibus Saul cũ filiis, atq; exercitu trucidatus eſt.

Rex uero

R ex uero lætabitur in Deo. Seipſum Regem appellat, ueluti diuina ſententia iam unctum in regem. lætabitur autem non in eorum morte, quemadmodũ poſtea re ipſa declarauit, lugens ac plangens: ſed lætabit̃ in Deo, qui liberauit diligentes ſe. per Regem etiam hoc in loco quẽlibet intelligere potes, qui affectibus, ac paſſionibus propriis dominat̃: iuxta quẽ ſenſum expone ſequentem uerſiculum: q illi etiam laudandi ſunt, qui iurauerint in Deo: ideſt: qui uitam Deo pollicentur uirtute prædità, & qui quod polliciti ſunt, operibus cõfirmant.

L audabũtur omnes, qui iurant in eo. Olim mos fuit ut iurarent per Reges, ueluti per ſalutem, aut caput Regis. Viuente igitur Saule periculum ei fuiſſet, qui per Dauid Regis ſalutem iuraſſet. Mortuo, inquit, Saule ille laudabitur ut amicus & beneuolus, qui per Dauid Regis ſalutem iurauerit.

Q uoniam obſtructum eſt os loquentium iniuſta. Morte nimirum obſtructũ eſt os hominum loquentium iniuſta aduerſus ipſum Dauid, cum calumniarentur, eiq; detraherent, atq; inuicem de illius morte tractarent. Et hæc quidem ex poſitio ad uiſibiles inimicos pertinet. Cæterum de inuiſibilibus ſimili modo exponi poteſt: uerum q hic legimus: introibũt in inferiora terrę: tunc expone: hoc eſt: in ipſum Tartarum. quia (ut dicit apoſtolus Petrus) miſſos illos Deus tradidit in Tartarum ad iudicium. Tartarum uero ſub terra eſſe dicunt. Gladium etiam tunc expones, pro ſupplicio.

¶ In finem Pſalmus ipſi Dauid.

HIc pſalmus eandem, quam præcedens tractat materiam. eaſdem enim beatus Dauid inimicorum inſidias carpit, & ab eis ſe liberandum prædicit: Atq; ideo etiam in finem inſcribitur. Pſalmus. LXIII.

EXaudi deus uocem meam, dũ oro ad te, à timore inimici eripe animam meã, protege me à conuentu malignantium, à multitudine operantium iniuſtitiã. Per conuentum, congregationem, atq; ordinem militum intelligit: Cætera uero per ſe clara ſunt.

Q uoniam exacuerunt, ut gladios, linguas ſuas. Vt de facili nimirum calumniari poſſent, & contexere inſidias. & ſimilia uidentur hæc uerba iis, quæ uidimus in pſalmo LVII. lingua eorum gladius acutus.

I ntenderunt arcum ſuum, rem amaram, ut ſagittent in occultis immaculatum. Immaculatum dixit, pro innocentem, & ſeipſum intelligit. ordo autem fit per hyperbaton, hoc modo: parauerunt arcum ſuum, ut latenter ſagittarẽt innocentem hominem, & amaram, rem: hoc eſt: grauem ac moleſtam eſſe ait, q huiuſmodi uſiſint apparatu. appoſitiue enim id dictũ eſt, & per parentheſim. graue etenim eſt, & doloſi cuiuſpiam opus, ut in occulto ſagittis quempiam impetat, qui ſibi nihil cauet. per arcum uero linguam intelligit, quam & gladium appellauit, ueluti quæ proximum adeo lędit, ut pene interimat: & arcum ſimiliter, quia de longe ferit. in aperto etenim laudabant eum inimici, ac benedicebant, clam uero, ac latenter mala conſpirabant.

S ubito ſagittabunt eũ,& non timebunt. Statim,inquit,nec pręcauentem eũ ſagittabunt,nullam,aut Dei iram,aut humani iuris legem timentes.

ἐκραταίω σαν S tabiliuerunt ſibi ſermonem prauum. Prauum inſidiarum conſilium ſequi decreuerunt, ut omnino perficiendum.

N arrauerunt ut abſconderent laqueos. Symmachus reddidit: conſuluerunt. conſuluerunt etenim,ut laqueos abſconderẽt & plagas,dũ collocarent inſidias.

D ixerunt:quis uidebit eos? Quis ultor nimirum,aut uindex illius erit,quem occidere conantur?ac ſi dicant:nullus huiuſmodi uindex eos uidebit.

S crutati ſunt iniquitatem. Per quiſiuerunt iniquitatem, ut ea uterentur.

ἐξερευνῶν τες ἐξερευ νήσεις καὶ καρ- δία D efecerũt ſcrutãtes ſcrutinia. Hoc eſt,defatigati ſunt,quęrẽtes doloſas artes.

A ccedet homo,& cor profundum, & exaltabiť Deus. Ad prauos iſtos talia molientes accedet homo aliquis,illoꝝ prauitati , aduerſum me inſeruiturus:& homo iſte,erit cor profundũ:hoc eſt: magni ac profundi conſilii & uergentis ad malum.Nam & profunda inueniunť ad malũ cõſilia. Cum uero apparuerit huiuſmodi hominẽ conſilium ſuum nõ poſſe perficere,tunc magnificabiť Deus,q cõprehendit ſapientes in aſtutia eoꝝ,q inefficaces fuiſſe oſtendet eoꝝ inſidias. uerisimile eſt autem aliquos fuiſſe qui ut inimicis gratificarentur acceſſerint,& operam ſuam aduerſus iuſtum polliciti ſint.

S agittæ paruuloꝝ, facta ſunt uerbera eorum. Inefficaces nimitum. huiuſmodi enim ſunt paruulorum ictus. uel etiam, propter percutientium infirmitatem.per uerbera autem hic,afflictiones intellige.

E t infirmatæ ſunt contra eos linguæ eoꝝ. Per linguas, ipſas intelligit calũnias,& cõſpirationes,quæ per linguam cõtexunť. hęc etenim ſunt linguę opa. infirmatę igiť ſunt linguę eoꝝ in eis:nequeuntes ſcilicet aliqd amplius facere.

T urbati ſunt omnes qui uidebant eos. Ii,inquit, qui tales ac tãtos homines conatibus ſuis omnibus fruſtratos uiderunt,non mediocriter pturbati ſunt.

E t timuit omnis homo. Omnis homo qui eos uiderat, in ſe ipſo conterritus eſt,cognoſcens ꝙ deus eorum omnium uindex eſſet,qui iniuria opprimerenť.

E t annunciauerunt opera dei. Et alii miracula omnia annunciauerunt, quæ propter me Deus operatus eſt.

E t facta eius intellexerunt. Et cognouerunt qualia faciat dominus adiuuãs ſeruos ſuos.futura autem dixit,ut iam facta:lege ſcilicet prophetiæ.

L ætabitur iuſtus in Domino,& ſperabit in eo. Lætabitur & ſperabit , ubi magnum Dei ſtudium in me uiderit.

E t laudabuntur omnes recti corde. Ii,inquit,qui obliquũ nihil, aut tortuoſum ferunt in corde,qualis erat beatus Dauid,ab omnibus ſemper laudabuntur,ueluti eis Deus præſto ſemp futurus ſit. q̃ bonus enim,inquit, Deus Iſrael iis,qui recto ſunt corde?Quidam ea uerba:accedet homo: intelligunt dicta eſſe de Iuda:qui,cum deprauato eſſet animo, ad Chriſti aduerſarios profectus eſt, & pollicitus,ſe illum eis traditurum eſſe. Verum Chriſtus ex eo magis Magnificatus atq; exaltatus eſt. multa ſiquidẽ & ſumma admiratione digna,miracula tam moriens, q̃ reſurgens,operatus eſt, quæ illius gloriam prædicant. nam

ꝙ ſupplicia

ꝙ ſupplicia ſuſtinuerit, eius gloria nõ minuitur, cum & diuinitas ipſa minime lęſa ſit, & humanitatis excellentia ac nomen eius tolli ideo non potuerit, ut pu tarant. Hæc autem omnia cum cernerent Gentiles, & inſuper ipſos Chriſti cru cifixores tradi uiderent Romanis in interitum, turbati ſunt, & timuerunt Chri ſtum Dominum, ob quem Iudæorum genus tantis affectum eſt ſuppliciis. & iuxta hunc ſenſum per iuſtos, fideles omnes ex Gentibus intelliges, qui per fi dem iuſtificati ſunt: qui etiã ut recti corde, lætabuntur in Chriſto: eo ꝙ in corde ſuo nunq̃ a' recta illa fide declinauerunt, quam ſemel profeſſi ſunt.

¶ In finem Pſalmus Cantici ipſi Dauid.

IN finem etiam inſcribitur hic pſalmus, quia captiuorum reditum prædicit, qui in Babylone erant, ex quorum perſona fuit a' Propheta conſcriptus. futuram etiam Gentiliũ religionem, ac fidẽ interſerit, quę omnia ad finẽ ſuũ tendebant. Quid autem ſit pſalmus Cantici in proœmio operis dictũ eſt. ps. LXIIII.

TE decet hymnus Deus in Sion. Illic etenim te coli debere mandaſti. Et tibi reddetur uotum in Hieruſalem. Vide prophetiam de reditu. iuxta Anagogen per Sion & per Hieruſalem, uniuerſalis fidelium Eccleſia intelligit', & templa etiam, quæ priuatim erecta ſunt in uariis mundi partibus.

E xaudi orationẽ meã. Orationẽ de his rebus, ꝑ qbus ſemp ad te ꝓces fundo.

A d te omnis caro ueniet. Prophetia hic traditur de ſalute Gentiũ: per carnẽ etenim ipſas Gentes intelligit, ut totum a' parte: uel quia olim uiuebant carna liter. uel fortaſſis ſermo eſt de uniuerſali corporum reſurrectione.

V erba iniquorum pręualuerunt ſuper nos. Blaſphemię inimicoꝝ quas ad uerſum nos atq; aduerſus ipſum Deum fundunt, pręualuerũt ſup nos: hoc eſt: oppreſſerunt nos, cũ non auderemus contradicere, ueluti ſerui effecti. & quia in Gręco, pro uerbo, pręualuerunt, legimus, ὑπερεδυνάμωσαν poteſt id uerbum aliter exponi, ut ſenſum etiam contrarium faciat, & ſententia ſit: ꝙ uerba ini quorum ualde fortes nos reddiderunt, ita ut fiduciam pręſtiterint, ꝙ Deus hu iuſmodi iniurias, inultas non dimittet. Quędam autem exemplaria habẽt: uer ba iniquorum ualde infirmos nos reddiderunt.

E t impietatibus noſtris tu propitiaberis. Tu, inquit, iis ignoſces peccatis, propter quæ nos effecti ſumus captiui, unde etiam liberabis nos. ὑπερεδυνάμωσαν

B eatus quem elegiſti & aſſumpſiſti: habitabit in Aulis tuis. Beatus, inquit, Iudęorum populus, qui ex omnibus gentibus a' te electus eſt, & tuus populus appellat'. ex captiuitate etenim reuocatus, rurſum cũ honore habitabit in Hie ruſalem: quã Aulas Dei eſſe dixit, propter celeberrimum templum, quod in ea Deo dicatum erat. iuxta Anagogen uero, de nouo loquitur populo, quem Do minus ex Gentibus ſibi in hęreditatem elegit: & per Aulas, Eccleſias intelligit, quæ ubiq; locorum Chriſto erectæ ſunt. intelligi etiam poſſunt hæc uerba, ut uniuiq; aptentur fideli, qui pie ac religioſe uiuat, qui electus dicetur, & aſſum ptus ad cœleſtem Hieruſalem, ubi Aulæ Dei, ſunt manſiones iuſtorum. αὐλαῖς

q iiii Replebimur

R eplebímur ín bonis domus tuæ. Per domum Dei & ínferíorem hanc,& ſupernam Hieruſalem íntellíge,& templa, quæ ubiq; locorum ſunt. bona autē domus Deí, ſacra ſunt dogmata, ac cætera ſpiritualía ac temporalía bona, quíbus fruí ac delectarí, Deus hominibus tribuit. his autem bonis replendum etiā populum Propheta aſſerit, ſimulac ab inimicorum ſeruitute fuerit liberatus.

ἐν δικαιοσύνῃ S anctum eſt templum tuum, mirabile in iuſtitia. Per templum ſimiliter & illud intellige, quod eſt in inferiori Hieruſalē,& quod in ſuperna:& alia etiam templa quæ uariis Mundi locis ſunt Chriſto dicata. ſanctum autem templum appellat, quod illius eſſe dicit, qui ſanctus eſt, & quia plenum eſt ſanctimonia. & mirabile in iuſtitia, propter iuſtos uiros, qui in eo uerſantur. uel templum Dei eſſe intelligit, uiros omnes uirtutes præditos, qui habitaculum Dei merito dici poſſunt:& ſancti quidem ſunt, ob uitæ munditiam, mirabiles uero ob ſummā integritatem, ac ſummam iuſtitiam.

ὁ σωτὴρ καὶ τῶν ἐν θαλάσσῃ E xaudi nos Deus Saluator noſter, ſpes omnium finium terræ, & eorum, qui in mari ſunt procul. Eſt,& hæc prophetia de gentibus, quæ crediderunt. exaudi, inquit, tu nos, qui in poſterum futurus es omnium ſpes. fines autem terræ, homines appellat qui terræ fines incolūt. per eos uero quos in mari procul eſſe dicit, inſulanos intelligit. Dictio autem procul, diſtantiā ſeu interuallum a' terra denotat. diſiunctæ enim ſunt inſulæ a' terra continenti.

P ræparans montes in fortitudine ſua. De diuina nunc pertractat potentia, collaudans eam, atq; extollens. quod uero ait: præparans: Symmachus dixit: ſtabiliens. Subintelligitur autem ſubſtantiuum uerbum, eſt. Deus, inquit, ille eſt, qui ſtabiles reddit montes, ita ut nullis, tametſi ualidiſſimis, uentorum flatibus dimoueri poſſint, aut fluctuare.

δυναστείᾳ A ccinctus in potentatu. Zonæ inſtar, inquit, circūdatus es, in potentatu: hoc eſt: in immenſa potentia, tam in iis, quæ ad creatas res pertinent, quā ad quæcūq; alia. alibi etiam huiuſmodi fere' utitur ſermone, cū dicit: indutus eſt Dominus fortitudinem & præcinxit ſe.

Q ui conturbas profundum maris. Maris profundum ita conturbat, ut arena, quæ illic iacet ſurſum feratur, tanta perturbatione commota. illud igitur ex huiuſmodi prophetæ noſtri uerbis conſyderandum eſt: quod uenti, nulla propria uirtute ſed mandato Dei, mare atq; alia elementa conturbant.

τίς ὑποςήσεται S onos fluctuum eius quis ſuſtinebit? Cum graues uidelicet ſint, terribileſq; & ferri nequeant.

T urbabūtur gentes. Propter nouum atq; inſuetū prædicationis genus, quo maiorū religio & antiqua patriæ cōſuetudo deſtruet, atq; in aliā immutabitur.

πέρατα E t timebunt qui habitant fines a' ſignis tuis. Ii, inquit, qui extremos terræ fines incolunt, timebunt præ multitudine miraculorum, quæ paſſim in tuo fient nomine. quod ſi ii timebunt, qui extremas orbis partes habitant, quanto illi magis, qui in medio eius uerſantur? & nos quidem hæc de admirādis Chriſti operibus prædicta fuiſſe affirmamus: Hebræi uero de iis, quæ a' Moyſe geſta ſunt, uerum reprobantur, atq; conuincuntur ex ſequentibus.

Exitus matutini

E xitus matutini & ueſperę delectabis. Populum, inquit, tuum delectabis, tam in exitu matutini temporis, quando & mane diei dicitur & dies progredi incipit, q̄ etiam in exitu ueſperę: hoc eſt: in ipſo ueſpere. prædicitur autem hoc ſermone, ꝙ delectabuntur tam in principio q̄ in fine diei. delectabuntur autem in diuinis laudibus, atq; in ſacris canticis. Aliqui, per exitus matutini, & per exitus ueſperæ, orientales atq; occidentales terrę partes intelligunt. in altera enim parte mane oriri uidetur, in altera prodire nox. incarnatione atq; conuerſatione tua, inqt, tã eos delectatiõe afficies, qui oriẽtẽ habitãt, q̄ eos qui occidẽtẽ. Quæ ſequuntur primo iuxta hiſtoriæ ſenſum exponemus, deinde iuxta Anagogen.

V iſitaſti terram & inebriaſti eam. Poſt reditũ, inquit, è Babylone, tu regionis Iudæę curam ſuſcepiſti, quæ iam pene exaruerat. aqua etenim & pluuia eam inebriaſti.

M ultiplicaſti locupletare eam. Multiplicaſti pluuiam, ut uberiorẽ eam redderes frugum copia.

F lumen Dei impletum eſt aquis. Iordanis etenim inundauit, quod celeberrimum eſt Iudææ flumen.

P araſti cibum eorum, quoniam ita eſt præparatio. Cibum eis, inquit, præparaſti, qui è Babylone reuerſi ſunt. hoc pacto etenim fit præparatio terra nimirum antea à te per pluuiam inebriata.

S ulcos eius inebria, multiplica germina eius. Cum terræ feracitatem prædixerit, eam poſtmodum fieri rogat.

I n Guttis ſuis lætabitur germinans. Lętabitur, inquit, terra in guttis ſuis: hoc eſt: in iis aquis quę propter eam mittuntur. ob rorem quippe qui ſuper eã cadet, multã herbam germinabit. ꝙ autẽ ait: lętet terra: metaphorice dictũ eſt.

B enedices coronę anni bonitatis tuę. Sanctificabis, inquit, totum illius anni circulum, illius anni dico, qui à tua nobis donandus eſt bonitate.

E t campi tui implebuntur ubertate. Vbertate, hoc eſt, fructuũ abundantia.

P ingueſcent ſpecioſa deſerti. Per deſertum hoc in loco ipſam intelligit Hieroſolymam, à Babyloniis in deſertum ac ſolitudinem redactam. per ſpecioſa uero deſerti, eas regionis partes quę omnibus anni temporibus aptiores, atq; elegantiores ſunt: hoc eſt: quę ſunt magis fructiferę. uel qa gręca dictio ὡραῖα non tantum ſpecioſa ſignificat, ſed tempeſtiua, dic, ꝙ per tempeſtiua deſerti, fructus ipſos intelligit ueluti tempeſtiue ad maturitatem perductos.

E t exultatione colles accingentur. Metaphoricus etiam ſermo eſt: & eſt ſenſus, ꝙ ex omni latere uniuerſi homines paſſim exultabunt. & quia campos & ſpecioſa deſerti dixerat, nunc addit & colles, & paulo poſt ulterius progrediẽs, ipſas etiam ualles addet.

I nduti ſunt arietes ouium. Induti nimirum lanarum copia, quę de paſcuorum prouenit pinguedine. per arietes uero, omnifariam greges ſignificauit.

E t ualles abundabunt frumento. Hoc per ſe clarum eſt.

C lamabunt, etenim hymnum dicent. Quod reliquum eſt, inquit, ii, qui & libertate, & tanta à te frugum copia donati fuerint, ex intimo corde tibi gratias agentes,

τὰς αὔλακας αὐτῆς μέθυσον γεννήματα ἐν ταῖς σταγόσι χρηστότητος

fideles diffuſa eſt: iuxta quod legimus ad eos dictum fuiſſe a' Domino: uos autem ſedete in ciuitate Hieruſalem, donec induamini potentiam ex alto. uel Epiſcopi & Sacerdotes, qui ubiq; terrarum ſunt, quiq; induerunt Chriſtum per baptiſma. Quicũq; enim, inquit, in Chriſtũ baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. illud etiã dicere oportet, ꝙ nullibi in hiſtoria reperimus, ꝙ populus qui ex Babylone reuerſus eſt, huiuſmodi abundantiã habuerit: ex quo ſequit̃, ꝙ Anagogicus ſenſus huic pſalmo magis congruere uidetur.

¶ In finem Canticum Pſalmi Reſurrectionis.

IN finem inſcribitur propter prophetias, quæ in eo continentur, quæ ad finem tendebant, ut alibi diximus. prædicit autem & Gentium fidẽ, & Martyria quæ pro Chriſto multi fidelium paſſuri erant. quid autem ſit canticum pſalmi dictũ eſt in proœmio operis. Reſurrectionis uero dixit pro, tranſmutationis. in eorũ enim perſonam conſcriptus eſt, qui a' Babylonica ſeruitute in propriam patriã tranſlati fuerant ita ut ab unoquoq; eorum qui reuerſi ſunt proferri poſſit. & nihilominus congruit etiam unicuiq; reſurgenti: hoc eſt: commutato a' peccatis, in quibus olim, ueluti paſſionum ſagittis confoſſus, captiuus detinebatur a' Dæmone. ἀναστάσεως ἀντὶ τοῦ μεταστάσεως
Pſalmus. LXV.

IVbilate deo omnis terra. Quid ſit iubilatio diximus in ſecundo uerſiculo pſalmi XLVI. iubet aũt Propheta uictoriæ laudes Deo canere, qa & inimicos, a' qbus acti fuerãt in captiuitatẽ, formidine affecit, & ipſos Iudæos a' duriſſima ſeruitute liberauit. per omnẽ autem terrã omnes homines intelligit qui ſunt in terra. & hoc pacto Symmachus reddidit. in his autem uerbis prophetia continetur, uocationis Gentium.

P ſallite nomini eius. Expoſitionem uide in quarto uerſiculo. IX. pſalmi. ψάλατε

D ate gloriam laudi eius. Hoc eſt honorem & magnificentiam. & ſenſus eſt, ꝙglorioſe ac magnifice eum laudent, & non humano more.

D icite deo, q̃ terribilia ſunt opera tua. Quæ nimirũ olim tam in Aegypto, q̃ alibi gentium operatus es.

I n multitudine uirtutis tuæ mentientur te inimici tui. Et ſenſus eſt, ꝙ cognitione Dei ubiq; gentium diuulgata, multi ueritatis inimici ſummam illius poteſtatem timentes, quam habet in regno fidelium, mentientur ſeu ſimulabũt Deum: hoc eſt: fidem ipſam, quam in eo habere, ſe falſo aſſerent. ipſam etenim hypocriſim ac ſimulationem hoc in loco mendacium appellauit. & ſane' q̃plurimos huiuſmodi ſimulatores uidere licet tam Gentiles q̃ hæreticos. ψεύσονται σε

O mnis terra adoret te, & pſallat tibi. Clarius atq; apertus hic traditur Gentiũ uocatio. adorent autẽ primo: hoc eſt: tibi ſubiiciant̃, & deinde pſallant. ſumma autem fiducia hęc fieri mandauit Propheta, ueluti qui certus erat futuri iudicii.

P ſallant nomini tuo altiſſime. Simile eſt quod legimus in. IIII. uerſiculo IX. pſalmi. præ grandi autem lætitia, reminiſcit̃ prodigiorum Dei, & pſallere omnes iubet, ac Redemptorem Deum laudare.

Venite & uidete

V enite & uidete opera Dei. Quæ ubiq; gentium operatus eſt, ſumma admi ratione digna. aduocat autem uniuerſas Gentes.

ἐν μηχανοῖς

Q uam terribilis in conſiliis ſup filios hominũ. Symmachus reddidit in machinationibus:hoc eſt:in inuentiõibus.terribilis eſt igiť Deus in cõſiliis,ſeu in inuentionibus,eo q magnis qbuſdã artificiis utitur, quoties ei placuerit populũ ſuum ſaluare:ueluti ea ſunt quę aduerſus Aegyptios adinuenit, conatus atq; aſtutias omnes humanas ſemp uincens.Antiqua deinde connumerat miracula.

ὁ μεταφέρων

Q ui conuertit mare in aridam. Hoc factum eſt in mari Rubro, ut habetur in Exodo.poſuit autem tempus pro tempore. nam dictio,conuertit,præſentis eſt temporis hic:ut ex græca dictione perſpicitur:& poſita eſt pro præterito.

I n flumine pertranſibunt pede. Hoc uero accidit in Iordane cum tranſiret Arca:& tempus etiam hoc loco poſuit pro tempore,pertranſibunt,pro pertranſierunt: maiores noſtri nimirum.pede autem:hoc eſt: pedeſtres. & dum pedeſtres inceſſiſſe eos dicit per flumen,per ſiccam eos ambulaſſe ſignificat. illorum autem miraculorum meminit,quæ in eo reditu facta ſunt,putãs geſtarum illic rerum memoriam ad præſentem reditum in patriam pertinere, dum exemplo eorum,quæ tunc geſta ſunt, faciliorem hũc reditum demonſtrat. Symmachus uero hic tempus ſeruauit.tranſtulit etenim:Qui tranſmutauit mare in aridam: item:& flumen pertranſierunt.

ἐπ' αὐτῷ, τῷ δεσπόζοντι ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ, τοῦ αἰῶνος,

I bi lætabuntur in ipſo dominante,in potentatu ſuo ſæculi. Ibi,hoc eſt, in eo loco,ad quem feſtinamus.per potentatum uero Dei,diuinam intelligit, potentiam,ueluti immenſam,atq; inuictam.Dominatur autem Deus tam pręſenti q̃ futuro ſæculo,ueluti is,cuius regnum infinitum eſt.

O culi eius in Gentes reſpiciunt. Tanquam ad eos, quos in hæreditatem eſt poſſeſſurus,& uendicaturus per fidem.Agnoſcas igitur o Iudæe, quomodo protectionem & cuſtodiam ſuam Deus a te auertit, & ad Gentes tranſtulit.

Q ui exaſperant,non exaltentur in ſemetipſis. Quod Reliquum eſt,inquit, Iudæi in ſeipſis,hoc eſt,apud ſeipſos non eleuenť,quaſi ſoli ipſi ſint, qui a Deo ſint cogniti.exacerbantes autem eos appellat,ueluti qui ſemper murmurabant aduerſus Deum,atq; ei contradicebant.Similiter & alii Prophetæ exacerbantẽ domum,eos appellauere.Vel aliter:Iudæi illi exacerbantes dici poſſunt,ſeu potius,ut græca dictio magis proprie ſignificat, amaricantes, qui Chriſto in cibũ amariſſimum fel dederunt,& acetum in potum. Aenigmatica autem, atq; admodum obſcura ſunt hæc Prophetæ uerba,ob eas rationes quas alibi prædiximus.Quicũq; etiam fuerit fidelis,qui Deum ſui cuſtodem habeat, exacerbantes appellare poteſt tam ipſos Dæmones, q̃ inimicas ac Barbaras gentes.

παραπικραίνοντες

B enedicite gentes Deum noſtrum. Gentes dico,ad quas cuſtodia & protectio Dei pertranſiuit.

E t auditam facite uocem laudis eius. Hoc eſt maiori uoce extollite.uel,auditam facite uocem laudis iis hominibus,qui poſt uos futuri ſunt.

Q ui poſuit animam meam ad uitam. Per uitam,libertatem intelligit: quoniam ſeruitus,ut ſapientes dicunt,morti ſimilis eſt.

Et qui non

E t qui non dedit in fluctuationem pedes meos. Qui conuerſationẽ,ac ui- tam meam a' pietate ac religione ad impietatem peruerti non permiſit. εἰς σάλον

Q uoniam probaſti nos Deus. Hæc uerba præſtantiſſimis quibuſdam ſan- ctis accommodari poſſunt,quales fuere Daniel & tres pueri,& alii huiuſmodi. deinde cõnumerant genera diſciplinæ.probaſti nos,inquiunt, in tentationibus: hoc eſt:exquiſiuiſti quo nam modo fidem ac patientiam haberemus.

I gne nos examinaſti ſicut examinatur argentum. Hoc propter caminum ignis dictum eſt,in quo fuerunt tres pueri.poſſumus etiam per ignem, ipſam tribulationem, atq; calamitatum flammam intelligere.

I nduxiſti nos in laqueum. Hoc propter lacum Leonum dictum uidetur,in quẽ Daniel immiſſus eſt:tametſi omne aliud afflictiõis genus intelligi poſſit.

P oſuiſti tribulationes in dorſo noſtro. Plagas nimirum & uerbera,quibus prę̨mebamur.uerisimile eſt autem eos uerberibus ſæpe fuiſſe afflictos.uel per tribulationes,omne calamitatum genus ſignificat,per dorſum autẽ,totum ho- minem,ueluti totum a' parte.

I mpoſuiſti homines ſuper capita noſtra. Subieciſti nos inimicis noſtris, de diſtiq; eis,ut conculcaremur.Metaphoricus enim ſermo eſt.olim nanq; Reges qui aliquos deuicerant, ſolebant in triumphis captiuorum capita conculcare.

T ranſiuimus per ignem & aquam. Per ignem & aquam,uarias calamitates intellige,& quia animam incendunt,& quia demergunt & ſuffocant.illud quę- rendum uidetur,cur Deum potius accuſent Iudæi,eiq; calamitatum ſuarũ cau- ſam adſcribant,potius q̃ Babyloniis,a' quibus afflicti fuerant.Deo etenim di- cũt:igne nos examinaſti,item induxiſti nos in laqueum,& alia huiuſmodi. Ad quod dicendum eſt:illos Deo omnia hæc aſcribere, quia cognoſcebanr ab illo fuiſſe,ut inimici tanta potuiſſent aduerſus ſe:permittit autem ſæpenumero ſer uos ſuos caſtigari.

E t eduxiſti nos in refrigerium. Et tamen tu noſtri miſertus in refrigerium nos poſtea adduxiſti.illud etiam animaduertẽdum,ꝙ uerba illa:probaſti nos, & quæ ſequuntur,uſq; ad illa: eduxiſti nos,ut Paulus docet,prædicta ſunt, ex perſona Martyrum Chriſti.Hæc etenim omnia Chriſti Martyres diuiſim ſal- tem ſuſtinuerunt,

I ntroibimus in domum tuam in holocauſtis. Iuxta Hiſtoriam uerba clara ſunt,iuxta Anagogen domus Dei cœlum eſt. holocauſta autem perfectæ ſunt operationes uirtutum,quas iuſti ac ſancti uiri Deo ſacrificant.

R eddam tibi uota mea quæ diſtinxerunt labia mea,& locutum eſt os meum in » tribulatione mea. Per uota promiſſiões intelligit. quod uero ait:locutum eſt,os meum:declarando dixit,priora illa uerba:diſtinxerunt labia mea.

H olocauſta medullata offeram tibi. Non ſimpliciter dixit holocauſta,ſed pin guia.Eſt autẽ pinguis illa uirtutis opatio,quę excellẽs eſt,& prę oibus p̃cipua.

C um incenſo arietum offeram tibi boues cum hircis. Iuxta hiſtoriam quidẽ, ut alibi diximus,manifeſta ſunt ſacrificiorum genera.offerebãtur enim omnia, quę hic cõmemorantur in ſacrificiis,iuxta Anagogen uero,incẽſum dici poteſt,

bonus ille

bonus ille odor, qui ab anima munda, ac pura ſpirat: Arietes uero, principalio-res animæ cogitationes, quæ ueluti cornu quodam carnales feriunt paſſiones: & Boues, ipſius corporis operationes. eſt etenim bos terrę operator, & hominis corpus, e terra creatum eſt, & terram colit. per Hircos autē ſupplicationes intelligimus, pro peccatis, quoniā pro peccatis Hirci olim immolabant. omnia hęc, inquit, tibi offeram, ubi me ab inimicorum ſeruitute liberaueris.

V enite, audite, & narrabo uobis, omnes, qui timetis Deum, quanta fecit animę
» meę. Ordo huius uerſiculi fit per hyperbaton, ut ſit ſenſus: uenite, & audite omnes, qui timetis Deum: & narrabo uobis quanta fecit animę meę: hoc eſt: quanta fecerit mihi. uel per ſe ſimpliciter legendum eſt, quęcunque fecit animę meę: hoc eſt: quęcunque fecit mihi bona. deinde narrat, quomodo hęc ſibi pręſtiterit beneficia.

A d ipſum ore meo clamaui, & exaltaui ſub lingua mea. Exaltaui, inquit, linguam meam, inuocando illum mihi in auxilium. obſeruandum uero eſt, quod prępoſitio, ſub, poſita eſt pro prępoſitione, in: ac ſi diceret: in lingua mea: & ſimile eſt, quod alibi legimus: ſub lingua eius labor & dolor: item: uenenum Aſpidum ſub labiis eorum.

I niuſtitiam ſi aſpexi in corde meo, non exaudiat me Dominus. Quando, inquit, Deum rogabam, iniuſtum tunc aut iniquum quippiam in corde meo non conſyderabā, ſermonique ſuo Propheta fidem faciēs, ait: ſi huiuſmodi alicuius rei mihi fui conſcius, nunquam me impoſterum Deus exaudiat, quādo eū inuocabo.

P ropterea exaudiuit me Deus. Quoniam ſcilicet puro ac mundo corde ei preces obtuli. ſi aliquid ab eo igitur conſecuturi ſumus, munda nos cum conſcientia oportet ad eum ſupplicantes accedere.

I ntēdit uoci orōnis meę. Simile ē qđ legimus in tertio uerſiculo quinti pſalmi.

B enedictus Deus qui non amouit orationē meā. A ſe, inquit, eam nō amouit.

E t miſericordiam ſuam a me. A cōmuni ſenſu ſumēdū eſt uerbū: nō amouit.

¶ In finem in hymnis Pſalmus Cantici.

IN finem inſcribitur, quoniam Dei uerbi incarnationem pręnicit, ad cuius finem reſpicere lectorem iubet: in hymnis uero, quia laudandum illum eſſe admonet. Quid autem ſit pſalmus cantici, diximus in procemio operis. ps. LXVI.

DEus miſereatur noſtri & benedicat nobis. Pręuidens Propheta diuinę incarnationis myſterium, adimpleri ſupplicat, quod pręuidet. & primo quidem Deum petit: ut humanę miſereatur naturę, quę ſub ſęua Dęmonis detinebatur tyrannide: deinde benedici etiam, hoc eſt, ſanctificari eam rogat. quid autē ſit benedicere, uide in quinto uerſiculo pſalmi. XX.

ἐπιφάναι A ppareat uultus eius ſuper nos. Vultus ſeu facies patris, filius eſt. qui uidit enim, inquit, me, uidit & patrem meum. optantis igitur in morem Propheta ait: appareat uultus eius: hoc eſt: utinam illuceat nobis uultus patris, ipſe ſcilicet filius, ſua nimirū incarnatione: & ſuper nos illuceat, qui in terra ſumus. uel,

uultus eius:

uultus eius: hoc eſt: uultus Chriſti ſecundum carnem: ipſe uidelicet Chriſtus, nobis illuceat.

E t miſereať nr̄i. Bis Deū rogat ut ſui miſereať:ueluti optatę rei ualde cupidꝰ.

V t cognoſcant in terra uiā tuam. Hoc,inquit, atq; illud fieri opto, ut homines qui in terra ſunt, cognoſcant uiam uitæ, ac conuerſationis tuæ, per quam tu ambulaſti, & quam tu oſtendiſti diſcipulis.

I n omnibus Gentibus ſalutare tuum. Atq; ut homines, inquit, in omnibus Gentibus cognoſcāt incarnationē tuam,quæ propter nos facta eſt.hanc etenim ſalutare appellat, quia propter eam ſaluamur.

C onfiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi oēs. Populi quidem ſimpliciter dicti,ii intelligendi ſunt, qui ex circūciſione:populi aūt oēs, ii qui ex Gētibus credidere,ueluti plures ex multis nationibus cōgregati.Cōfiteanť aūt: hoc eſt: gratias agāt,& laudēt,ꝙ pp eoꝝ ſalutē humanā carnē aſſumpturus es.

L ætentur,& exultent Gentes. Hæc clara ſunt.de lætitia aūt, & exultatione, plerunq; alibi diximus. deinde cauſam lætitię addit.

Q m̄ iudicabis populos in rectitudine, & gentes in terra diriges. Qm̄ Iudæos, qui olim populi tui fuerunt, iuſte iudicabis: eo ꝙ te non ſuſceperint. Et exiſtēs in terra, diriges gentes ad ſemitā uirtutū.uel, diriges gentes,quę in terra ſunt.

C onfiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi oēs. Eandem rurſus ſententiā repetit,ut celeres populos faciat, & promptiores eos reddat.

T erra dedit fructū ſuū. Hominibus etenim a' Deo benedictis, terra abūde fructificauit. uel fructum terre homines appellat, qui e' terra nati ſunt, quiq; per tribulationes, & uirtutum exercitationes Deo in fructum dati ſunt. uel ꝑ fructum,ipſum Chriſtum intelligit.

B enedicat nos Deus, Deus noſter,benedicat nos Deus. Vide apertum ac denudatum ſanctiſſimæ trinitatis myſterium,hac triplicatiōe Deus,Deus,Deus.

E t metuant eum omnes fines terrę. Ea triplicatione quidē ut diximus tres expreſſit perſonas,ſingulari aūt ſermone, eum,non eos,adorari iubens,diuinitatis unitatem ſignificauit.nam & ſi unaquæq; perſonarum Deus ſit,omnes tamen perſonæ non tres Dii, ſed unus eſſe Deus dicuntur.

¶ In finem pſalmus cantici ipſi Dauid.

IN finem quidem inſcribitur,quia Saluatoris aduētū,& Dęmonū deſtructionē manifeſtius pręnūciat:qd aūt ſit pſalmus cantici,iā alibi diximus.p̄s. LXVII.

EXurgat Deus,& diſſipētur inimici eius. Cum Dęmones in humanū genus tyrannidē exercerēt, nec homo aliq̄s, nec Angelus captiuis hominibus opem ferret,uocat Propheta in auxiliū,ipſum omniū creatorem,rogans eum,ut celeriter exurgat.ſurrectionem autem in Deo, ſane' & digne Deo intelliges,motum quēdā eſſe ad delinquentiū uindictā. & licet uerbū,exurgat,imparatiui ſit modi, ut ex gręca lectione aperte dignoſcitur, ſenſum tamen optantis habet hoc in loco:& ſimili modo alia ſequentia uerba: quemadmodū & multis aliis in locis reperitur:

reperitur:ubi etiam diximus.inimici autem Dei,proprie Dęmones ſunt,ueluti rebelles,ac Deo aduerſantes.

E t fugiant,qui oderunt eum a' facie eius. Fugiant a' præſentia & conſpectu Dei,illius, uultum in carne ferre nequeuntes. quod etiam re ipſa accidiſſe uide mus:cum ſicubi Chriſtus coleretur,illius adeo præſentiam fugerēt Dæmones, ut retro nunquam conuerterentur.

S icut deficit fumus deficiant. Quemadmodū deficit fumus ſpirante uento, ita etiam hi Dæmones deficiant,impulſi nimirum ac diſſipati a' Sancto ſpiritu.

τήκεται S icut liqueſcit cæra a' facie ignis,ſic pereant peccatores a' facie Dei. Quemadmodum,inquit,aſpectu ignis cæra liqueſcit, ita Dęmones a' conſpectu Chriſti,qui ignis conſumens eſt,defluentes euaneſcant.& quod ait:pereant:nō ideo dixit,quia prorſus delendi ſint Dæmones,ita,ut amplius,nulli ſint, ſed quia in eiſdem amplius locis non regnabunt. eoſdem etiam Dęmones Propheta pecca tores appellat,quia & primi omnium in Deum peccarunt, & quia peccatorum inuentores merito dici poſſunt & magiſtri.

εὐφραν-θήσονται E t iuſti lætentur. Per iuſtos,eos intelligit, qui per fidem in Chriſtum erant iuſtificandi.hi igitur deſtructa Dęmonum tyrannide lętentur.

E xulrent in conſpectu Dei & delectentur in lętitia. In conſpectu Dei,qui eos nimirum protegit,& cuſtodit,iuxta illud:oculi Domini ſuper iuſtos.uerba autem exultent,delectentur,& lętentur,idem ſignificant:coniuncta tamen ſum mam gaudii indicant intenſionem.

C antate Deo. Vos,qui huiuſmodi gaudio digni facti eſtis.

P ſallite nomini eius. Hoc declarauimus in tertio uerſiculo VIII.pſalmi.

ἐπὶ δυ-σμῶν I ter facite ei,qui aſcendit ſuper occaſus,Dominus nomen illi. Ad Apoſtolos eſt ſermo,quo iubentur ut ad Gentes excurrant,& uiam animarum, ipſarū ſcilicet gentium,per prędicationem aduenienti Chriſto pręparent. ſimile illud eſt,quod apud Eſaiam ex perſona pręcurſoris dictum legimus : parate uiam Domino:uiam,inquit,Chriſto facite,omne impedimentum ex ea, atq; offendiculum auferētes.Aſcendere autem eum dixit ſuper occaſus,quia cum inacceſſi bilis lux ſit,& Sol iuſtitiæ,ſuper hominum animas aſcendit, & per fidem in his animabus habitauit,quę antea occaſus,hoc eſt noctes merito dici poterant,ꝓpter obſcuritatem atq; caliginem erroris,quo olim circūfuſę detinebantur.uel, occaſus dixit,pro uniuerſo mundo,iuxta illud:& lux in tenebris lucet, & tenebrę eam non compręhenderunt. tenebras etenim illic Euangeliſta uniuerſum orbem:hoc eſt:uniuerſos mundi homines appellauit.deinde etiā illius nomen dicit,ꝙ ſcilicet Dominus omnium ac Deus eſt ille,qui aſcendit,ut diximus.

E t exultate in conſpectu eius. Hoc paulo ſupius in tertio uerſiculo expoſuimꝰ.

ταραχθή-σονται T urbētur a' facie eius patris orphanorum ac iudicis uiduarum. Quod ait, a' facie eius,expoſuimus ſuperius in ſecundo uerſiculo.Patris autē & iudicis appellatione,& ſummam illum prouidentiam, & curam habere demonſtrauit, & iudicandi inſuper poteſtatem exercere.nam & curam eorum habet Deus, qui omni uidentur ope deſtituti,& iudex etiam eorum eſt,qui per alicuius iniuriā opprimuntur.

opprimuntur. orphanos preterea, ac uiduas eos appellat, qui ex Gentibus credi derunt, alterum quidem, eo ꝙ patrem olim ſuum, Diabolum uidelicet, abiecerunt, alterū uero, quia fideles animę, quę crediderūt, ipſo prorſus uiduatæ ſunt Diabolo, quem antea ſponſum hebebant, & cui adheſerant: quippe cum poſt prędicationem & Baptiſma, alium patrem aliūq; ſpōſum, loco priorum receperint: ipſum nimirum Deum, quem in patrem quidem acceperunt ueluti curatorem, & prouidentiā neceſſariorum omnium habentem, atq; In ſponſum, cui ut caſtæ uirgines coniungantur per fidem.

D eus In loco ſancto ſuo. In cœlo nimirum, & ſubintelligitur, uerbum, eſt. Nā cum dixerit: exurgat deus: item: iter facite ei qui aſcēdit ſup occaſus: neceſſario ſubdidit: Deus in loco ſancto ſuo: ut doceret, quod ille Deus, q exiſtit in cœlo, ubi locum ſanctum ſuū eſſe dicimus, idem ille eſt, qui exurgit in auxilium, & qui aſcendit ſuper occaſus, & qui adminiſtrat, quęcūq; ei grata ſunt, nulla utēs loci mutatione, nullo trāſitu. eſt etenim incircūſcriptus Deus. ſimile etiā illud eſt: nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis, qui eſt in cœlo. in terra etenim conuerſans Dei filius, in cœlo erat indiuiſus a' patre. Dicit̄ ēt locus ſanctus, Eccleſia fideliū, & qlibet fidelis uir religioſus, ac Deo gratus.

D eus habitare facit unius moris homines in domo. Vnius moris homines eos eſſe intellige, qui iuſti ſunt ac uirtute prędíti, ueluti omni prorſus malitiæ duplicitate ac doli complicatione carentes, uni tantum rei: hoc eſt: diuino cultui incumbentes. hos etenim homines Deus in ea domo habitare facit, de qua Apoſtolus Paulus dicit: ꝙ habitationem ex Deo habemus non manu factā, ęternam in cœlis. Symmachus uero pro hominibus, quos unius moris eē dixit Propheta, ſeu unanimes, Monachos reddidit: quaſi ab omni mundano negocio prorſus ſegregatos, ac ſolitarios: quoſq; ſingulariter Deus habitare facit in paruis domiciliis. & iuxta hūc ſenſum ꝑdicare uidet̄ Propheta Anachoritaꝝ uitā. μονοτρόπους

E ducens uinctos in fortitudine. Educens: hoc eſt: liberans: eos nimirum, qui peccatorum ſuorū cathenis, & Dęmonum uinculis: hoc eſt: affectibus ſeu paſſionibus, ac peccatorum perturbationibus uincti, atq; alligati ſunt: quo ſermone fideles intelligit, qui ex Gentibus congregandi erant. Educit aūt eos in fortitudine: hoc eſt: in diuina uirtute, ac potentia, qua tyrannum deuicit. uel etiā, in uirtute ſermonis Euangelici.

S imiliter eos, qui exaſperant, qui habitant In ſepulchris. Non ſolum, inquit, tu gentiles educis e' uinculis, ſed & ipſos etiam ex circunciſione Iudęos, quos exaſperantes appellat, ſeu exacerbantes, ea ratione quam diximus in pſalmo LXV. Poſſunt etiam uerba hęc ita intelligi, ut prophetiam contineant, de uniuerſali mortuorum reſurrectione: ꝙ ſcilicet Deus ex monumentis omnes uinctos mortis uinculo, educet, ac ſuſcitabit, & ꝙ ſimiliter educet Iudęos. illa autem uerba: qui habitant in ſepulchris: ad maiorem declarationem dicta ſunt, & per ea omnes homines ſignificare uoluit, qui mortui fuerint, ubicunq; id eis acciderit, aut in terra, aut in mari, aut in igne.

D eus cum egredereris in conſpectu populi tui, cū ꝑtranſires in deſerto, terra mota eſt:

r ta eſt:

„ ta eſt: etenim cœli diſtillauerunt. Quando dixiſti ad Iudęos: ecce dimittitur domus ueſtra deſerta: & quando Hieremię prophetia ex perſona Chriſti prolata, finem accepit, quę dicit: quoniam dereliquerunt domum meam, diuiſi hęreditatem meam. Tunc etenim poſtquã egreſſus es, recedens a' cõſpectu populi, q eouſq; tuus fuerat, & pertranſiſti ad Eccleſiã ex Gentibus congregatam, quæ olim deſerta erat, ac nuda omni ſcientia, atq; cognitiõe Dei, ſteriliſq;, atq; iufructuoſa germine uirtutum, tunc, inquam, poſtquã exiſti, terra cõmota eſt, paſſionis nimirum, & reſurrectionis tempore. & Cœli diſtillauerũt, deſcendente Sancto ſpiritu in Apoſtolos, in die Pentecoſtes. uel, terra commota eſt, pertranſeuntibus gentibus ab errore ad ueritatem: & ſtillauerunt Apoſtoli aquã prędicationis, qua fideles irrigabantur animæ. Apoſtoli etenim cœli eſſe dicuntur, & quia cœleſtia ſapiunt, & quia quibuſcunq; terrenis rebus ſupereminẽt. illa autem coniunctio, enim, ſupeiflua eſt.

A' facie Dei Sinai, a' facie Dei Iſrael. A' facie Dei circunloquendo dixit, pro ab ipſo Deo, ut ſit ſenſus: hæc facta ſunt ab eo, qui eſt Deus mont's Sinai. ipſe etenim idem eſt, qui & Deus Sinai dicitur, & Deus Iſrael. Horum autem nominum meminit Propheta: quia & in mõte Sina, Deus miracula operatus eſt, & quia apparuit Iſrael: hoc eſt: patriarchę Iacob. eſt enim idem Deus, qui hęc omnia operatur, & non eſt alius Deus, præter eum.

P luuiam uoluntariam ſegregabis Deus hęreditati tuæ. Per hęreditatem Dei, Gentes intelligit, iuxta illud: poſtula a' me, & dabo tibi gentes hęreditatẽ tuã: per pluuiam uero Euangelicum ſermonem, quo duriores irrigantur, ac molliuntur animę: quam Euangelii pluuiam, appellat uoluntariam: eo q, Moſaica lex non data erat ex mera Dei uoluntate, ſed potius ex diſpenſatione. neq; enim optabat, aut uolebat Deus ſacrificia, aut alias eiuſmodi uarias obſuatiões, quæ habentur in lege. quis.n. hæc exquiſiuit? & rurſus alibi Dominus. Ad duritiã ueſtram Moyſes hæc ſcripſit, ab initio autem non erat ſic. Euangelicæ autem prædicationis ſermo, diuinæ prorſus congruit uoluntati. Vel uoluntariam ideo appellat, quia lex etiam inuitos iubebat legem ſeruare, alioquin lapidabat, cædebat, incendio perdebat, & ſæuiſſime deniq; occidebat, Prædicatio autem Euãgelica neminem cogit, ſed uolentibus tantum offertur.

E t infirmata eſt, tu uero perfeciſti eam. Infirmata eſt, & debilitata, ac diu oppreſſa Idolorum tyrannide. tu uero ſanam eam, & perfectam reddidiſti, per Baptiſmi regenerationem, renouans nimirum eam, & ſuper ſolidam mandatorum tuorum petram ſtabiliens.

A nimalia tua habitabunt in ea. Ii nimirum qui a' te ſpirituali cibo aluntur, quiq; animam: hoc eſt: uitam habent in te. uel, per animalia Chriſti, Apoſtolos intellige, quos Abbacuch equos appellauit: induxiſti, inquiens, in mare equos tuos: mare appellãs, amarã, Salſuginoſãq;, ac ſterilẽ olim gẽtiũ ĩfidelitatẽ.

P araſti in bonitate tua pauperi Deus. Per pauperem, gentilem populum intelligit, qui nullas olim ſpirituales diuitias acceperat. neq; enim legem habebat, aut Prophetas, ſed prę ſumma Dei benignitate, alię eis paratę fuerunt diuitię: illa

uitiæ:illa nimirum pluuia uoluntaria.

D ominus dabit uerbũ euangelizantibus uirtute multa. Hoc ad Apoſtolos pertinet, quibus, cũ piſcatores eẽnt, atq; Idiotæ, ſubminiſtrauit Deus ſapiẽtię uerbũ: atq; hoc tanta cũ uirtute, ut multa etiam, atq; admirabilia operarent̃ miracula.

R ex uirtutum dilecti. Dilectum appellat unigenitum Filium Deum, de quo dictum legimus a' patre: Hic eſt Filius meus dilectus. per uirtutes uero dilecti, ipſos Apoſtolos intellige, ueluti illius milites. eos etenim ut milites ſuſceperat, ut ſumma ui, ac potentia aduerſus Dæmonum Impetum reſiſterent. haꝝ aũt uirtutũ ipſe Deus pr̃, Rex dr̃ eſſe, regno hoc nimiꝝ ſibi p Filiũ parato.

S peciei domus diuidere ſpolia. Dabit, inquit, eis Deus uerbũ, ut inimicorum exuuias diuidant: ipſas nimirũ Gẽtes. deuictis.n.Dęmonibus expoliarũt eos Apoſtoli, & ab illis homines eos abſtulerũt, qui illis antea inſeruiebãt. Dabit, dico, Deus Apoſtolis uerbũ, ut inimicorum ſpolia diuidãt, formoſiſſimæ ac ſpecioſiſſimę fidelium Eccleſiæ: in qua, ueluti in decentiſſima domo Chriſtus Dñs habitat: queãdmodũ & nos diuiſa ea eſſe cõſpicimus. Apoſtolorũ.n.alter gentem illã, & alter alterã ad fidẽ adduxit. poſſumus etiã p ſpeciẽ domus, Euãgelii pulchritudinem intelligere, quo ueluti quopiam inſtrumento Apoſtoli hęc ſpolia diuiſerunt: uerum tunc non ſpeciei legendum eſt, ſed ſpecie. utraque enim lectio Græcis poteſt uerbis accommodari. ὡραιότητι

S i dormiatis inter medios cleros. Dormire in pſenti loco poſuit p mori.ſermo .n.Prophetæ eſt ad Apoſtolos, dicẽtes, ita demũ adducent̃ uobis hęc ſpolia, ſi moriemini inter medios cleros: hoc eſt: iter medias gentes, quę in clerũ, hoc ẽ, in ſorte, uobis datę ſunt. & ſane' qdẽ pdicantes occiſi ſunt. uel aliter: ſi dormieritis: hoc eſt: ſi immorati fueritis. immorat̃.n.& diutius pmanet, qui dormit.

A lę columbę deargentatę, & poſteriora dorſi eius in pallore auri. Colũbã putamus Chriſtũ eſſe, ob eius nimirũ mãſuetudinẽ, ac patientiã. p huius aũt columbę alas, Chriſti corpus intelligere poſſumus, ueluti exteriorẽ, ſeu magis extremã partẽ: p poſteriora aũt dorſi, quæ Græci unico uocabulo μετάφρενα dicũt, & nos poſſumus ſcapulas dicere, animã Chriſti itelligit, tanq̃ interiorẽ, ac magis tectã partẽ. ſplendidũ, inquit, atq; elegãs eſt Chriſti corpus, & argẽti inſtar refulget. omni.n. caret peccati macula, uerũ ipſa ẽt anima, nõ minori luce, ac fulgore ſplendeſcit, cũ puriſſimo poſſit auro cõparari. ab ipſa.n.diuinitate, cui unita, atq; coniuncta eſt, huiuſmodi lucis radios ſumit. pallorẽ uero auri dixit, qa pallere ſolet aurũ, quod puriſſimũ eſt. Alii pcedentẽ uerſiculũ huic cõiungẽtes, ita exponunt: ſi ſtabiliti fueritis in medio duorum Teſtamentorum, ueteris nimirum, & noui. ſtabilis enim ac immobilis permanere uidetur, ut diximus, qui dormit: & ſortes merito appellari poſſunt duo teſtamenta, cum illud antiquo populo ante crucem, alterum nouo populo, poſt crucem, in ſortẽ data ſint. ſi igitur conſtiteritis in medio utriuſque teſtamenti, & quod nouũ eſt, ueteri conſonum credideritis. (uetus etenim figura eſt, & nouum ueritas,) tunc alæ Columbę: hoc eſt exteriores, ac ſimpliciores Sancti ſpiritus ſenſus, ſplendidi eſſe uobis uidebuntur: & Scapulæ, hoc eſt, interiores, & magis myſticę contempla- πτέρυγες

tiones, inſtar pallidiſſimi, ac puriſſimi auri fulgorem, ac lucem ſuam nobis de- monſtrabunt. & quanquam utrunq; ex his metallis ſplēdidiſſimum ſit, auri ta- men ſplendor intenſiorem pręſefert fulgorem. per Columbam uero, Sanctum ſpiritum intelligunt, qui in Colūbę ſpecie ſup Chriſtū deſcendit, cū baptizaret.

χιονωθή- σονται D um diſcernit cœleſtis Reges ſuper eam, quaſi niue dealbabūtur in Selmon. Per Reges, ipſos etiam Apoſtolos intelligit, eo ꝙ cœli regnum hęreditarunt: quos etiam in Pſalmo XLIIII. principes appellauit. pręd icit igitur futurum in die Pentecoſtes Sancti ſpiritus in Apoſtolos aduentum. Quando cœleſtis, in quit, Deus mittet ac diuidet: hoc eſt: quando ſortietur Reges ſuper eam: ſup eam, inquam, hęreditatem: hoc eſt: ſuper gentes, quæ hęreditas Chriſti ſunt: quod tunc futurum erat, quando ad Apoſtolos diceretur: euntes docete omnes gentes: tunc Reges illi, ueluti niue quadā dealbabuntur: hoc eſt: clari ac ſplē didi fient, per gratiam ſcilicet Sancti ſpiritus. & locum etiam addidit, dicens: in Selmon. ipſam autem intelligit Hieruſalem, ubi poſt Domini aſſumptio- nem, diſcipuli conſederunt, donec induti ſunt uirtutem ex alto. obſeruandum eſt autem, quod dictio, dum, ſæpenumero futurum tempus deſignat, ut in pre- ſenti loco: dum diſcernit: hoc eſt: poſtquā diſcreuerit. hanc autem obſerua- tionem, tradidimus etiam in inſcriptione pſalmi quinquageſimi.

τετυρωμέ νον M ons Dei, Mons pinguis, Mons coagulatus, Mons pinguis. Montem Dei Ec- cleſiam fidelium appellat, ueluti à terrenis eleuatam, & contemplatione, atque actionibus ſuis tendentē in cœlum. Dei ēt eam eſſe dicit, quaſi propriā eius eſſe ctam, atq; in illius poteſtatē delapſam: pinguē etiā ob ſpiritualis pabuli, quod in ea eſt, tum abundantiā, tum etiam excellentiam: & deinde coagulatā, ſeu (ut magis poſcit Gręca dictio) caſeatam eam eſſe dicit ob ſoliditatem dogmatum, quæ in ea ſunt. Caſeus etenim, ſicuti à coeundo dictus eſt, aut à lacte coacto, ita etiam ſoliditatem quandam ſignificat. Poſtremo pinguem rurſus appellat, ob chariſmatum ac donorum Sancti ſpiritus abundantiam. uariis uero laudi- bus hunc montem laudat, atq; exornat Propheta ob uarias nimirum, ac multi- plices illius uirtutes.

Q uare ſuſpicamini montes coagulatos. Ad Eccleſiæ inimicos eſt ſermo. quare, inquit, ſuſpicamini? hoc eſt: quare opinamini, alios etiam montes caſeatos, quam hunc noſtrum montem?

M ons in quo beneplacitū eſt Deo habitare in eo. Mons inquit, quem Deus uoluit ſuum eſſe, ut illic habitaret, hęc, inqens, Reqes mea in ſęculum ſæculi.

E tenim Dominus habitabit in finem. In finem, hoc eſt, perpetuo. quid ad hoc dicēt Iudęi? neq;.n. habitauit ꝑpetuo Dn̄s in Sion, ſed certo ac finito tm̄ tēpore.

τὸ ἅρμα τοῦ θεοῦ μυριοπλά σιον C urrus Dei in infinitū multiplicatus. Cum ſuperius dixerit, iter facite ei qui aſcēdit ſup occaſus: nunc in ſpecie, currus Dei meminit. per currū uero Dei, eos omnes intelligere poſſumus, qui fidei habenas ſuſcepere, quiq; ad ſuaue Chri- ſti iugum iuncti ſunt, aſcenſoremq; & aurigam eum habent. huiuſmodi enim homines, currus Dei dici poſſunt: quinimmo & currus multiplicatus ab anti- quo illo iuſtorum curru, qui inter Iudæos erant.

Millia abundantium.

Millia abundantium. Subintellige uerbum ſunt. abundantium uero uber/ χιλιάδες
tate, ac fertilitate uirtutum. εὐθυνούν-
Dominus in eis: in Sina erat in ſancto. Subintellige relatiuum, qui, ut ſit των
ſenſus: ille Dominus in eis eſt, qui olim erat in ſancto Sina: & abundat altera ἐν σινᾷ ἦν
prępoſitio, in. Vnus igitur atq; idem Deus eſt, ille, qui tunc in Sina, & qui mo/
do legem ſtatuit. ſanctum autem Sina appellat, ueluti ſanctificatum, ipſius
Dei pręſentia, atq; ei dicatum.

Aſcendiſti in altum, captiuaſti captiuitatem. In altum: hoc eſt, in crucem, uel ἠχμαλώ-
in cœlum. aſcenſus autem hic, libertatem oſtendit, dum ait: aſcendiſti: ſponte τευσας
tua nimirum. Tu etiam ipſum Diabolum, qui tyrannidem in nos exercebat, αἰχμα-
crucis iaculo confodiſti, & gentium captiuitatem captiuaſti, quam ille antea ca/ λωσίαν
ptiuauerat, eos ſibi in ſeruitutem redigēs. propterea ipſe Dominus alibi ait: cū
autem exaltatus fuero a' terra, omnia traham ad me.

Cepiſti dona in hominibus. Verū Apoſtolus Paulus hūc referens uerſiculū, nō
cepiſti, ait, ſed dediſti: & utrūq; factū eſt. nā ab iis, qui ad ſe accedūt Deus fi/
dē, & gratiarū actionē capit, & eis contra multiplicia tribuit chariſmatū dona.

Etenim nō credētes ut inhabitares. Accepiſti.n. eos homines, qui primū nō cre τοῦ κατα-
debāt. accepiſti aūt eos ut ihabitares in eis, ſi te dignū effecti eēnt habitaculū. σκηνῶσαι

Dominus Deus benedictus, benedictus Dominus de die in diem. Vide ſer/ ἡμέραν
monem de ſancta trinitate: Dominus Deus & Dominus. ſic.n. Moyſes dixe/ καθ' ἡμέ-
rat: Dominus Deus tuus, Deus unus eſt. & cū laudandū eū eſſe dixiſſet de die, ραν
hoc eſt: p totā diē, dictionū obſcuritatē declarauit, addēs: in diē. Alii aūt uerba
hęc: de die in diē: ſimpliciter intelligunt, pro ſemp, & p dierū ſucceſſionem.

Proſperum iter nobis faciat Deus ſalutariū noſtrorū, Deus noſter, Deus ſalutis. κατευο-
Hoc etiam in loco contemplari licet ſermonem de trinitate. nā ter hic inuocat δώσαι
Dei nomen. & quia in Gręca lectione dictio, ſalutariū, & dictio, ſalutū, ſolo ac/ τοῦ σώζειν
centu differunt, aliqui etiam Deum ſalutum legunt, & ſenſus idē eſt. & quod
ſequitur: Deus ſalutis, ad eundem ſenſum pertinet, ac ſi diceret: Deus Salua/
tor noſter, & Deus ſaluans.

Et Domini Domini exitus mortis. Ad poteſtatem, inquit, Dei pertinet, ut a'
morte quis ad uitam educatur. per mortem uero, & illam intelligere potes, quę
corporis opationes extinguit: ipſam nimirū naturalē mortē. & illā, quę uirtutū
opationes in anima mortificat, quā appellamus peccatū. ab utraq;.n. morte pōt
nos Deus liberare. Intelligi etiā poſſunt hęc uerba, ut prophetiam contineant
de Saluatoris reſurrectione, qui primus exiit a' morte. ea etenim ſuperata in
ſua carne, rurſus reſurrexit.

Verum tamen Deus confringet capita inimicorum ſuorum. Principaliores, in/
quit, atq; efficaciores Dęmonum potentias confringet, quas capita ideo appella
uit, quia in capite potiores, ac pręcipuę ſunt noſtri corporis uires. Abundat aūt
hoc in loco dictio, uerum tamen. huiuſmodi autem confractionem capitum, nō
intelliges corporalem eſſe: cum corporibus careant Dæmones. ſed intellectua
liter: cum & ipſi intellectuales ſint ſubſtantiæ.

Verticem Capilli pērambulantium in delictis eorum. Confringet, inqt, Deus capita inimicorum perambulantium uerticem capilli:hoc eſt:cōculcantium uerticem comę: comę dico quorumlibet delinquentium. capillum enim hic dixit pro coma. conculcare uero delinquentium comam dicuntur Dęmões: eo quod peccatores quosq; ueluti ſibi ſubiectos conculcant. Poſſumus etiam immutato ſermone,aliter exponere: quod confringet Dominus capita hominum perambulantium,hoc eſt,inueſtigantium in delictis humanis capillum uerticis: hoc eſt: tenuiſſima quęq; hominum peccata. Exquirunt etenim Dęmones, etiam hęc minima,quoties animam uiderint rationem Deo eſſe reddituram.

ἐκ Dixit Dominus,ex Baſſan conuertam. Baſſan confuſionem ſignificat,ſeu ſordes. conuertit igitur Deus eos,qui fideles fuerunt ex gentibus ab Idolorum cōfuſione,atq; a' ſordibus peccatorum.

ἐν βυθοῖς θαλάσσης Conuertam in profundis maris. Conuertit autem eos Deus a' ſordibus,ut diximus: atq; hoc in ſacro baptiſmatis lauacro,quod profunda Maris appellauit. in eo etenim Deus amarum ac ſalſuginoſum demerſit peccatum, quemadmodum,& Michęas Propheta prędixit. ipſe,inquiens,conuertet nos,& miſerebitur noſtri,& diſſoluet peccata noſtra,& proiicientur in profunda maris.per profunda etiam maris,peccatorum profunditatem:hoc eſt:grauiſſima quęq; delicta,poſſumus intelligere:a' quibus delictis conuertit nos Deus,ad uirtutis lucem adducens. & iuxta hunc ſenſum quod dicit in profundis, expones, pro ex profundis,ut ſit prępoſitio pro prępoſitione.

Vt intingatur pes tuus in ſanguine. Hoc autem facies,o' Domine,ut ſęuos prorſus ſuperes Dęmones. eſt enim ſermo metaphoricus,& tractus a' ſtrenuorum militum certamine: qui cum fuerint uictores, cęſorum hoſtium cadauera conſcendunt: & in defluenti ſanguine pedes intingunt. huiuſmodi tranſlatione utitur Eſaias,ex perſona Chriſti dicens: conculcaui eos in furore meo, & deduxi ſanguinem eorum in terram,& aſperſa ſunt ueſtimēta mea,iu uictoria. ſenſus igitur præſentis uerſiculi eſt,quod eos prorſus ſuperabit.uel aliter:intelligendo de Chriſto: per Chriſti pedem,ipſam poſſumus Eccleſiam intelligere: quę per fidem eum ubiq; fert. ipſius etenim Eccleſię caput eſt,Chriſtus, & ipſa rurſus Chriſto pedum uicem pręſtat. Hęc igitur Eccleſia intincta eſt in Chriſti ſanguine,eo nimirū ſignata,atq; itīcta,ut quēadmodū ferꝝ tinctura,ſic & ipſa eius ſanguine cōſolidata fuerit,ac roborata. uel etiā martyrū ſanguine: tametſi intellectualiter Dęmonū ſanguinē itellectualiter occiſoꝝ,poſſis ēt intelligere.

Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo. A' communi ſenſu rurſum ſumēdum eſt uerbum,ut intingatur. Canes autem Chriſti,Epiſcopi ſunt,qui inſidiatores expellunt,& rationales greges cuſtodiunt. horum igitur canum intellectualis lingua in tincta eſt, in ſanguine nimirum, qui profluebat ex inimicis. ſubaudiendū eſt.n. aliquid ex p̄cedenti uerſiculo,ita ut ordo,ac ſenſus pfectus ſit:ut intingat',inquit, eoꝝ lingua ex inimicoꝝ ſanguine, ab ipſo Deo patre nimiꝝ adiuta. eſt aūt hic ſermo metaphoricus. cęſis ſiquidem inimicis, cędentiū canes lambere ſolēt occiſorum ſanguinem,& illorum cadauera dilaniare.

Viſi ſunt

Viſi ſunt inceſſus tui Deus. Per inceſſus hic actiones Chriſti in carne conuerſationemq́; ac uitam eius intelligit, quorũ omnium ſpectatores, Apoſtolos fuiſſe legimus, iuxta quod per alium Prophetã dicitur: poſt hęc in terra uiſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαί σου

Inceſſus Dei mei, Regis mei, qui eſt in ſancto. Vide, quam ingenue beatus Dauid, Chriſtum fateatur Deum eſſe, ueluti, qui certiſſimam futurorum habebat ſcientiam. ſanctum autem patrem ipſum appellat, in quo filius ineffabiliter eſt. ego enim, inquit, in patre, & pater in me eſt.

Pręuenerunt principes coniuncti pſallentibus. Apoſtolos principes appellat, quemadmodum & alibi: cõſtitues, inquit, eos principes ſuper omnem terram: & diximus in pſalmo XLIIII. Hi igitur principes, omnes alios credẽtes in fide pręuenerunt. per pſallentes uero, ipſos Prophetas intelligit, eo q́ omnia cecinerint, ac prędixerint, quæ ad Chriſtum pertinebant. his igitur Prophetis Apoſtoli coniuncti fuerunt: hoc eſt, proximi ac uicini extiterunt: quia & tempore, & prædicatione illos conſecuti ſunt.

In medio iuuencularum tympaniſtriarum. In medio Iudaicarum ſynagogarum, quę propter uitę, atq́; conuerſatiõis imperfectionem, adoleſcentulę adhuc: hoc eſt: imperfectiores fuiſſe dicuntur: & tympaniſtriæ, quia non tam ſpiritualem quam corporale obſequium, atq́; cultum Deo in religione ſua exhibebant. ex corporea enim pelle conficitur tympanum. Vel, in medio eccleſiarum, quæ ubiq́; locorum ſunt. quę adoleſcentulę etiam dici poſſunt, ob nouam puramq́; ac ſynceram fidem: & tympaniſtriæ, quia in Dei obſequium corpus ſuũ mortificant. tympana etenim ex mortui corporis pelle confici ſolent.

In Eccleſiis benedicite Deo. Hic ſermo, legalis cultus ceſſationem prędicit, & Eccleſiarum multitudinem, quæ in uariis Orbis partibus erigendę erãt. Nã olim unicum tantum erat omnibus Iudæis templum.

Domino ex fontibus Iſrael. Domino rurſum benedicite ex legis, ac prophetarum libris, ex quibus ueluti quibuſdam fontibus perennibus, Iſraelitico populo, Dei doctrina, atq́; cognitio perpetuo ſcaturiebat: ex quibus fontibus ſancti patres ac Deo pleni, multa haurientes, hymnos in Dei laudem cõpoſuerũt. ἐκ

Ibi Beniamin adoleſcentulus in mentis exceſſu. Illic, inquit, in Eccleſiis Beniamin aderat: Apoſtolus ſcilicet Paulus, qui de tribu fuit Beniamin, & adoleſcentulus, ſeu (ut magis poſcit, Græca dictio) Iunior dicitur, quia ultimus omnium Apoſtolorum ad fidem acceſſit. & in mentis exceſſu, ſeu (ut proprie eſt Græca dictio), in ecſtaſi, propter raptum eius ad tertium cœlum, de quo ipſe ait: ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio: Deus ſcit. Nam & in beato Paulo ea impleta ſunt: quæ de Beniamin a' Iacob patriarcha in benedictionibus prædicta fuerant: Beniamin lupus rapax mane comedet, ueſpere diuidet cibum. ipſe ſiquidem Paulus ab initio, lupi inſtar, Eccleſiam uaſtabat, furore, atq́; cędibus pene' eam deuorans, & tandem conuerſus, non tantum his cædibus abſtinuit, ſed ſpiritualem cibum atq́; cœleſtem panẽ Eccleſiæ fidelibus, per uniuerſum orbem, ut fidelis ac prudens diſtributor, diuiſit. νεώτερος

P rincipes Iuda duces eorum, principes Zabulon, & principes Neptalim. Ipſarum, inquit, Eccleſiarũ duces erunt Apoſtoli. Apoſtolos enim intelligit dũ trium harum tribuum principes nominat. nam & Iacobus, & cęteri fratres Domini e' Iudæ tribu fuerunt: Petrus: Andreas: Ioannes: & Philippus ex uico erant Bethſaida: Matthęum: & Iacobum Alphęi degiſſe legimus in Capharnaũ: Simon autem Zelotes Cananęus fuit. omnia autem hęc loca in Galilea erant regione, quę Zabulon, & Neptalim tribubus in ſortem obuenerat. Similiter & alii Apoſtoli ex his tribubus originem trahebant. & principes eos appellauit, non ꝙ Ciuitatibus & locis illis dominarentur, ſed quia excellentiores, atq; honoratiores erant, animi nobilitate. uel ſubintellige dictionem, ex: ut ſit ſenſus, ꝙ principes fuerunt ex tribu Iuda, ex tribu Zabulon, ex tribu Neptalim.

M anda Deus uirtuti tuę. Hęc ad patrem dicta ſunt, ut filio mandet ea, quę ad prędicationem pertinerent. A' me ipſo etenim, inquit Chriſtus, nihil loquor, ſed quęcunq; audiero a' patre. ꝙ autem Chriſtus uirtus Dei dicatur, Apoſtolus docuit, dicens, de eo: ꝙ Dei uirtus eſt: & Dei ſapientia.

C onfirma hoc Deus, quod operatus es in nobis, a' templo tuo in Hieruſalem. Hęc ad filium dicta ſunt, ut Euangelii prędicationem, quod in nos, uel propter nos operatus eſt, ualidiorem, ac potentiorem reddat. uel confirma quod operatus es a' templo tuo: hoc eſt: quod perfeciſti per aſſumptam humanitatẽ, quę templum dicitur, ac tabernaculum diuinitatis. nam quod ait: a' templo tuo: exponi debet: hoc eſt: per templum tuum: quod templũ: hoc eſt: quod corpus tuum, habitauit in Hieruſalem. ego enim, inquit, conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius, prędicans præceptum eius.

T ibi offerent Reges munera. Gentium nimirum Reges. munera aũt, quæ obtulerunt hi Reges, templa ſunt, & prędia Deo dicata, & uaria alia dona ab eis diuino cultui pie oblata. hęc autem munera ſtatim offerent, cum primum te immortalem eorum eſſe Regem, & Deum cognouerunt. Quanquam & immutato uerſiculorum ordine, aliter poſſimus exponere, ut ſenſus ſit: ꝙ ab hoc terreſtri tuo templo, Reges ferent tibi dona, in ſupernam Hieruſalem: quia per terreſtrium horum munerum oblationem, acceſſum & gratiam apud Deũ in cœlo conſequentur.

I ncrepa feras arundinis. Fac obmuteſcere, inquit, intellectuales Leones: immites nimirum ac ſęuos Dęmones, qui ueluti quidam Leones, in arundinibus latent, dum in leuitate, ac ſterilitate inſtabilium, atq; inconſtantium in fide hominum, latebras ac nidos ſuos faciunt: iuxta quod de Diabolo ſcriptum legimus, apud beatum Iob: ꝙ ſub omni dormit arbore, apud arundinem, & papyrum, & caricem. huiuſmodi etenim ſermone, requieſcere Dęmonem intelligimus, in iis hominibus, qui plantarum, quas ſupra commemorauimus proprietates ſeruant: qui ſcilicet, aridi ſunt, ad ferendas uirtutes, & quia ſuccum atq; humorem multum habent ad nutriendas uoluptates. huiuſmodi etenim proprietatis, & naturę ſunt papyrus, & carex.

C ongregatio taurorum in uaccis populorum ut excludantur qui probati ſunt argento.

» gento. Per tauros, pontifices & ſcribas & reliquos Iudæorum principes intelligit, ueluti temerarios ac cornu ferie͠tes. per uaccas uero, ſeu (ut potius Græca dictio ſignificat) per iuuencas populorum, plebis multitudine͠ intelligit, quæ illis ſuberat. præſunt enim in armentis tauri & ſubſunt iuuencæ. & ſenſus eſt: ꝙ ii, qui cæteris dignitate præeminebant, fuerunt in medio populoꝝ, ut Apoſtolos excluderent: hoc eſt: ut impedirent eos a' prædicatione uerbi: Apoſtolos dico qui arge͠to: hoc eſt: qui in fide, aut uirtute probati ſunt. legimus enim in actis, ꝙ cum principes ſacerdotum, & ſeniores uocaſſent Apoſtolos, & uerberibus cecidiſſent, iuſſerunt ne loquerentur in nomine Ieſu. argento autem ꝓbatos dixit, pro, probatos tanq̄ argentum. eſt enim Hebraicę linguæ proprium Idioma. uel ſubintelligendo dictionem, quaſi, alia poteſt reddi lectio, ut ſit: qui probati ſunt, quaſi argentum. δαμάλις

D iſſipa gentes, quæ bella uolunt. Intellectuales nimirū & ſenſibiles Gentes.

V enient legati ex Aegypto. Per Aegyptum omnes Gentium regiones intellige, quibus intellectualis Pharao, Dęmon dominatur. ex hac etenim Aegypto uenturos eſſe prædicit fideles ad Chriſtum, pro toto orbe interceſſuros.

A ethiopia præueniet manum ſuam Deo. Præueniet: hoc eſt: extendet. nam qui manum extendit, præuenire quodammodo illud uidet, quod procul iacebat. ab eo igitur quod conſequitur, ſignificauit id quod præcedit. Extendit auté Aethiopia Candacem illum, quem manum nunc propheta appellat, ueluti potentem inter Aethiopes. uis etenim, ac robur hominis in manu potiſſimum dignoſcitur. potens autem erat ille Candaces, cum poſt Reginam in imperio primus haberetur. Aliqui per Aegyptum uniuerſum dicunt orbem ſignificari, eo ꝙ intellectualis Pharao totius orbis dominaretur: & per Aethiopiam eiuſdé orbis fines denotari. ſunt enim Aethiopes in orbe omnium hominum extremi, qui orientem incolunt & occidentem. Reminiſcentur enim, inquit, & conuertentur ad Dominum, uniuerſi fines terræ. & iuxta huiuſmodi expoſitionem, quod ait: præueniet manum ſuam: ſimpliciter ac iuxta litteram intellige, ꝙ ſupplices ad Chriſtum manus extendet, fidelis ſcilicet iam effecta. χεῖρα αὐτῆς

R egna terræ Cantate Deo, pſallite Domino. Hic uerſiculus ad duorum præcede͠tium declarationem conſequitur. uniuerſas etenim gentes promiſcue canere Chriſto iubet, & pſallere.

Q ui aſcendet ſuper cœlum cœli in Orientem. Qui aſcendit in cœlū in Oriente͠: hoc eſt: palā, ac manifeſte, omnibus uidentibus Apoſtolis, qui in terra erant, & uide͠tibus etiam omnibus incorporeis Angeloꝝ ordinibus. E Cœlo etenim deſcendens in terram, deſcendit in occidente͠: hoc eſt: clam & latenter ab omnibus, uelataq; & obtecta ineffabili quodam modo illius diuinitate. Aſcendens uero e' terra in cœlum, palam aſcendit: & hoc eſt, quod ait: aſcendiſſe in Orientem. alii ideo dictum eſſe putant: in Oriente͠: quia Chriſtus in orientali Hieruſalem ora eſſet, quando in cœlum aſſumptus eſt. Ita enim iacere dicunt ad Hieruſalem montem oliuarum. cœlū uero cœli illud appellat, quod eſt ſupra firmamentum, quodq; ante omnes alios cœlos creatum eſt. illud enim firmamenti cœlum κατὰ ἀνατολάς

cœlum dicitur.nam per firmamentum,noſtrum cœlum intelligimus.

E cce dabit uoci ſuæ uocem uirtutis. Vox Chriſti,Apoſtoli ſunt, qui Chriſti loquũtur ſermones.his igitur in die Pentecoſtes Sanctum dedit ſpiritum, quẽ hoc loco beatus Dauid uirtutis uocem appellat,iuxta quod Lucas ait,ꝗ factus eſt repente de cœlo ſonus tanquam aduenientis ſpiritus uæhementis . ſonus autem uoci ſimillimus eſt.uirtutis uero uocem dixit, quia & ipſe Dominus uirtutem eum appellauit dicens:donec induamini uirtutem ex alto. uel aliter: per uocem Dei præcurſorem Ioannem intellige,de quo dictum eſt:ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam:per uocem uero uirtutis, ipſum Chriſtum: eo ꝗ poſt ſalutares illius ſermones,diuina quædam uis ac uirtus conſequebatur. nam ſimulac aliquid ab eo dictum erat,ſtatim etiam opere adimplebatur.

D ate gloriam Deo. Ad fideles ſermo eſt,mandans ut Deum glorificent, qui tantam illis impertitus eſt miſericordiam.

S uper Iſrael magnificentia eius. Magnalia,inquit,Dei iis hominibus innoteſcunt,qui diuinæ contemplationi uacauerint.Iſrael etenim interpr ætatᷣ mens uidens Deum:ille uero qui affectibus,ac paſſionibus fuerit obcæcatus,contemplari nõ poterit quãta ac qualia Deus ob noſtram ſit operatus ſalutẽ.& quod, ait:ſuper Iſrael:dixit pro,ipſi Iſrael.uel aliter:ſuper fideliũ Eccleſiam,quę mente ac ſpiritu Chriſtum uidet,fiunt mirabilia Dei,quorum contemplatione digna eſſe ſemper reputatur.

E t uirtus eius in nubibus. Per nubes,hic ipſos etiam Apoſtolos intelligit, ueluti ſupra exiſtentes atq; eminentes à terrenis negociis,ac ueluti ſpirituali, aqua plenos,quam ex Sancti ſpiritus profundis hauſerunt,ut animarum arua ac campos,hoc eſt,ut ipſos credentes irrigarent.

M irabilis Deus in ſanctis ſuis. Soli,inquit,ſancti Deum admirantur: ueluti, qui magnificas atq; ampliſſimas illius adminiſtrationes ſoli pro animi dignitate concipere ac compræhendere poſſint. Mirabilis igitᷣ atq; admirãdus eis eſt.

I pſe dabit uirtutem & fortitudinem populo ſuo. Nouo nimirum populo: uirtutem quidem ut ab Idolorum errore & ſeductione eripiantur,fortitudinem uero ut per eam in ſyncera fide conſtanter poſſint permanere.

B enedictus Deus. Qui rite omnia adminiſtrauit:qui creauit nos,& denuo iterum reparauit:qui tantis populum ſuum donis dignum effecit.& hæc quidẽ huius pſalmi expoſitio eſt iuxta Anagogen. Verum & Iudæi iuxta hiſtoriam rebus ſuis accommodare eum conantur. ſed exequi propoſitum non poſſunt. ſcire igitur decet,quo pacto illius ſenſum detorqueant . Aiunt enim: exurgat Deus in auxilium corporalis Iſrael.& per inimicos,Philiſtæos aut alios alienigenas populos intelligunt:quos etiam eſſe eos dicunt , qui Deum oderunt: & peccatores inſuper & iniquos.per iuſtos uero omnes probos ac uirtute præditos uiros intelligunt,qui tunc erant inter Iudæos.& quod,ait: iter facite ei qui aſcendit ſuper occaſus:aiunt de Arca dictum eſſe,cum Sanctus ſpiritus parari uiam iuſſerit,per quam Deus erat aſcenſurus,atq; hoc in occidentali parte Hieruſalem. Ita enim ſitum fuiſſe templum dicunt in quo tandem arca quieuit.

Deus in loco

Deus in loco ſancto ſuo:hoc eſt in templo:qui Iudęorum populum(quos unanimes,ſeu unius moris homines appellari dicunt, quia in unum Deũ credunt,) habitare facit in domo:hoc eſt:in templo ſuo. Deinde ea connumerari: dicunt, quæ in exitu Aegypti contigerunt. Magna enim ui eduxit Deus Iudæos de Aegypto,ſeruitute antea illic alligatos,quos & paulo poſt exaſperantes appellari dicũt,ratione quam alibi diximus:& ſepulchrorum habitatores, eo q̃ dum in Aegypto eſſent, tanquam pene mortui reputabantur,& nihil per ſe poterãt operari.Egrediebatur autem tũc Deus coram populo in colũna nubis & ignis, & ſimul cum populo pertranſibat in deſertum.tunc etiam terra concuſſa eſt,facta nimirum ualidiſſima quadam tempeſtate in monte Sina, & cœli deſtillauerunt manna.per uoluntariam uero pluuiam,gratam aquam intelligunt, quę fructuum præſtitit copiam.& infirmata eſt,eorum nimirum hęreditas,quando in Aegypto uariis calamitatibus atq; afflictionibus fuit percuſſa.perfecit autẽ eam Deus muniens & corroborans eam regno.per animalia uero Dei, ſe ipſos intelligunt,ueluti Deo dicatos. Præparaſti etiam, inquiunt, tu Deus ea bona pauperi populo tuo,erranti in deſerto,& certam adhuc regionem non habenti. & per euangelizantes,antiquos prophetas intelligunt, qui populo annunciabant,ut inimicorum ſpolia diuiderent,& ad templi pulchritudinem atq; ornatum ea deputarent.qua in re falſa dicere conuincuntur,cũ nulla fuerint ſpolia, quæ illi ad decorem templi obtulerint:ſed,ut diximus, Anagogice hæc omnia intelligẽda ſunt. per dilectum etiã, ipſum Dauid intelligunt,aut Salomonem: & uerba illa:ſi dormieritis inter medios cleros : ita exponunt: ſi ſtabiliti fueritis in medio prædiorum terræ promiſſionis:quæ prædia uobis in cleros : hoc ẽ: in ſortes contigerunt,adeo ueſtræ augeſcent diuitiæ,ut alæ columbarum,quas prædiuites uiri Gypſinas ſuper tecta in ſummę fœlicitatis ſignũ infigere ſolebant,futurę ſint deargentatę,& ſcapulæ,ſeu poſteriora dorſi,pallidiſſimo ac puriſſimo ſint auro ornanda.uerum nullibi legimus Iudæos huiuſmodi ritum aliquando ſeruaſſe,ut Columbas in domorũ tectis infigerent. Dum diſcernit:hoc eſt:dum eligit Cœleſtis Deus Reges ſuper Hieruſalem,ſplendeſcent & lucebũt illi reges in ea.Montem etiam Dei Sion,appellat montem pinguem, quia paſcentia illic pecora facile pingueſcant:& montem coagulatum ſimiliter, ſeu caſeatum, quia paſcuorum abundantia aſſidue lac præbeat.uerum quod dicit: etenim Dominus habitabit in finem,ut iam prædiximus, ab eis recte exponi non poteſt.per currum etiam Dei ſeipſos intelligunt,quaſi in ipſis ſolis Deus requieſceret,& quem currum multiplicatum eſſe dicunt in infinitum : hoc eſt: ualde numeroſum:& Millia etiam abundantium diuitiis in eis eſſe:item q̃ Dominus ille in eis ẽ,qui olim fuit in Sina,cum eorum progenitoribus.Et ad Deũ deinde ſermonem dirigunt,dicentes:aſcendiſti in altum:hoc eſt:ſublimis atq; excelſus,reputatus es ſupra omnes.Captiuaſti captiuitatem per populum tuũ, qui hoſtes tuos deuicit.Accepiſti dona,hoc eſt, oblationes, Deo dicatas:& eos homines qui tibi antea non parebant,accepiſti in ſeruos, ut inhabitare eos faceres ſimul cum populo tuo, atq; ei ſeruire. Quæ ſequuntur manifeſta ſunt:

A domino

A' domino autem ſunt exitus ac uiæ mortis, qui conteret alienigenarũ capita, & uerticem capilli hominum perambulantium in peccatis. decreuiſſe etiã olim Deum dicunt, & dixiſſe: Conuertam: hoc eſt: eripiam populum meum, & ſaluũ educam e' Baſſanitide Regione, in qua Og gigas regnauit: & conuertam eum ex profundo maris ſanguinum. Riui enim ſanguinum tunc inundarunt, iis interfectis, qui cum Og rege erant, ut pes tuus o' Hebræe intingatur in iugulatorum hominum ſanguine: & ipſa etiam lingua canum tuorũ, ex eodem inimicorum ſanguine per ipſum Deum intingatur. itinera autem eſſe dicunt Dei uias: hoc eſt: Dei ueſtigia olim in monte Sina. Aſcendit enim, inquit, in monte Moyſes & Aaron, & quæ ſequuntur. & paulo poſt: & uiderunt locum ubi ſteterat Deus Iſrael, & quæ ſub pedibus eius opus lapidis Saphyri. per Sanctum uero, ipſum intelligunt cœlum. ſequitur: præuenerunt populum, ipſius populi principes. inter canendum etenim Deo, atq; inter pſallendum, adſtiterunt propius pſallentium choro, in medio iuuencularum tympaniſtriarum: & accidiſſe hæc intelligunt, poſt tranſitum maris Rubri, quando Maria ſoror Aaron, prima inter alias adoleſcentulas cœpit canere canticum. & quod ſequitur: in Eccleſiis benedicite Deo: nullo pacto, ſuo poſſunt accõmodare propoſito. & Beniamin pro tota tribu intelligunt: & aduleſcentiorem, ſeu iuniorem appellari dicunt, quia cæterorum fratrum iunior fuerit. in extaſi uero & mentis exceſſu, eum fuiſſe dicunt, eo q, huius tribus milites in certamine, furere quodãmodo, atq; extra ſe rapi uidebantur. uerum frigida admodum huiuſmodi uidetur expoſitio. Principes etiam Iuda regnaſſe dicunt in populo Hebræorum: principes autem Zabulon, & Neptalim ideo aiunt hic fuiſſe commemoratos, quia cæteris inſigniores harum tribuum homines uidebantur, ob ſummam, quam in bello ſemper oſtenderunt, ſtrenuitatem. Deinde manda, inquiunt, Deus uirtuti tuæ: hoc eſt: Angelis tuis. uirtus enim Dei Angelus: manda inq̃ ea quæ ad defenſionem noſtram pertinent: & confirma Regnum, quod in nobis iam paraſti, ſi nõ propter nos, ſaltem propter celebre templum tuum. ita enim intelligunt illa uerba: a' templo tuo. tibi etiam ferent reges munera: ut Salomonis tempore factum eſt, ab Hyram rege Tyri, qui ligna ad conſtructionem templi Cedrina obtulit. Per feras autem harundinis, immites gentes intelligunt, quæ in occultis, atq; acceſſu difficillimis locis habitabant. Congregationem etiam taurorum ſeipſos eſſe aſſerunt, ueluti duces quoſdam inter ſubiectos populos confidentes, & congregationem conuocantes, eoſq; dirigentes, ac conſeruantes: ut excludant: hoc eſt: ut ex clauſura liberent, populum probatum in munditia fidei, tanquam argentum. quod ſequitur: uenient legati ex Aegypto: impletũ eſſe dicunt Solomonis tẽpore, quãdo Aethiopia ſuã ad Solomonẽ manũ: hoc eſt: quãdo uim ac potẽtiã ſuã miſit. illã ſcilicet Reginã quę uiſitatura uenit Solomonẽ: & quę ſequuntur eodẽ conanť tenore, rebus ſuis accõmodare: q̃q̃, ut diximus, cõuincanť nõ poſſe. illud profecto admiratione dignũ eſt, quomodo Sanctus ſpiritus Anagogicum ſenſum cũ hiſtorico cõplicauerit, & p̃cipuis q̃buſdã locis merã Anagogen, omni prorſus nudam hiſtoria appoſuerit, ad conuincendum aduerſarios Iudæos.

¶ In finem

¶ In finem pro iis, qui commutabuntur, Pſalmus ipſi Dauid.

IN finem inſcribitur ob prophetias hic contentas, quæ ad finem tendebant. & pro iis, qui commutabuntur, quia rerum mutationem pertractat. conſcriptus autem fuit ex populi perſona, qui captiuus erat in Babylone, & mutatione fa- cta a' ſeruitute liberatus, & in patriam reſtitutus eſt. Accommodari etiā poteſt cuilibet fideli, qui a' uiſibilium atq; ab inuiſibilium hoſtium oppreſſione fuerit liberatus. Pſalmus. LXVIII.

SAluum me fac deus quoniam intrauerunt aquę uſq; ad animam meā. Per aquas, tentationum ac calamitatum affluentiam intelligit, quæ ab inuiſibili- bus, ut diximus, ſeu a' uiſibilibus inimicis proueniant: quarum calamitatum profunditas, aquarum inſtar, facillime omnes ſuffocat, qui in eam inciderint. huiuſmodi aquę, inquit, totum me obtexerunt, & ad ipſam uſq; animam perue nerunt: quo ſermone doloris ſui uæhementiam demonſtrat.

Infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſiſtentia. Quædam exemplaria habent: infixus ſum in materia. Græcæ enim dictiones ἰλὺς & ὕλη (quarum prior limum, altera materiam ſignificat) modica & litterarum & uocum differē- tia diſtinguuntur. quo circa ſcriptorum uitio facile introducta eſt lectionis ua- rietas. uerū utcūq; legas, fecem illam Propheta metaphorice ſignificare uoluit, quæ ſub profundo aquę eſſe ſolet. Qui igitur in huiuſmodi fece, infixi ſunt, ſub ſiſtentiam, hoc eſt, ſtabilitatem nullam inueniunt, ipſa nimirum fece, ob cœno- ſam ac fluxam illam materiam, ſemper magis infra ſe conſidente. ὑπόστασις

Veni in profunda maris, & tempeſtas demerſit me. His tribus proximis uer ſiculis eandem Propheta ubiq; repetiit ſentētiam, multiplicibus abſorptum ſe eſſe aſſerens calamitatibus, quas uariis explicare conatur nominibus: aquas pri mo eas appellans, eo ꝙ impetu quodam, aquę inſtar defluunt, & ſuffocant: de- inde limum profundi, propter infinitatem. & tertio, profunda maris, ob copiam atq; amaritudinem aquarum: poſtremo etiam tempeſtatem, ob ſummam hu- iuſmodi calamitatum uæhementiam. εἰς τὰ βάθη

Laboraui clamans, raucæ factæ ſunt fauces meæ. Clamans ſcilicet ad te, unde aſſiduo atq; intenſo clamore effectus ſum raucus.

Defecerunt oculi mei. Fatigati nimirū ac debiles effecti dū intenti te intuenſ.

Dum ſpero in Deum meum. Hoc mihi accidit quia in te tantum ſpero. a' te ſolummodo, opem, & poſco & expecto, atq; ideo intentus te intueor.

Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, qui oderunt me gratis: inualuerunt » inimici mei, qui perſequuntur me iniuſte. Et multi, inquit, ſunt, & poten- tes, qui perſequuntur me, & ſine cauſa oderunt me. ἐκραταιώθησαν

Quæ non rapui, tūc exoluebam. Metaphoricus eſt ſermo, deſumptus ab iis, qui ea reddunt quæ nunquam abſtulerunt: & ſenſus eſt: ꝙ earum rerum cauſa ſe pœnas dare dicit, pro quibus ipſe moleſtiam alicui aliquā nunquam intule- rat. & ꝙ ait: tunc exſoluebam: ad illud tempus referendum. eſt, quando pœnæ huiuſmodi ab eo exigebantur.

Deus tu noſti

Deus tu noſti inſipientiam meam, & delicta mea a te non ſunt abſcondita. Tu, inquit, noſti omnia, tu inſipiétiam meam cernis, & ſiquid aduerſus eos aut imprudenter egi, aut deliqui, nihil prorſus te latet.

μὴ αἰσχυνθείησαν Non erubeſcant ſuper me, qui ſuſtinent te Domine, Domine uirtutum. Quod ait ſuper me, eſt conſtructio indifferens, pro, in me. nõ erubeſcant igitur in me, quaſi id auxilium non ſim conſecutus quod a te expectabam. illi, inquam, non erubeſcant in me, qui ſuſtinent: hoc eſt: qui expectant te ſibi adiutorem futurum. dominum autem uirtutum ſeu potentiarum, eum appellauit, ueluti qui ſaluare omnes poteſt, qui illum inuocant.

Neq; confundantur ſuper me, qui quærunt te, Deus Iſrael. Similis eſt ſenté tia, quam in præcedenti habuimus uerſiculo. illi uero quærere Deum dicuntur, qui in anguſtiis atq; afflictionibus propriis, eum inuocant.

Quoniam propter te ſuſtinui opprobrium, operuit confuſio faciem meam. De opprobrio dictũ eſt in pſalmo XLI. ibi: quoniã exprobrabãt mihi inimici mei, dicentes: ubi eſt Deus tuus? poſt opprobrium uero, ſequitur confuſio.

ξένος Extraneus factus ſum fratribus meis, & hoſpes filiis matris meæ. Quæ ſequuntur manifeſte Chriſto congruunt. Quidam uero & ſuperiora ei eſſe applicanda contendunt, ueluti paſſo lege humanæ naturæ. per fratres autem Iudæos intelligit. eundem enim omnes progenitorem Habraam habebant, quos ſimili modo matris ſuę filios appellat, ob Sarram cõmunem omnium matrem. hi igiẽ fratres ſui extraneum eum reputarunt, cum dicerent: hunc neſcimus unde ſit: & rurſus: nonne bñdicimus quia Samaritanus es, & Dęmoniũ habes. atq; ideo ipſe etiã Ioannes Euangeliſta dicebat: in ꝓpria uenit & ſui eũ non receperunt.

Quoniam Zelus domus tuę comedit me. Hoc impletum eſt, quando magna cum authoritate ementes & uendentes expulit de templi. meminerunt enim, inquit, diſcipuli, quod ſcriptũ erat: Zelus domus tue comedit me: Zelum appellans iuſtam illam indignationem, quam conceperat, quia nullam Dei templo reuerentiam exhibebant.

Opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt ſuper me. Hunc etiam uerſiculũ magnus Paulus Chriſto accõmodauit, ſcribens ad Rom. dicit igitur Chriſtus ad patrem: opprobria ego tua reputaui mea eſſe, quia ſcilicet unum ſumus: ea autẽ dico opprobria, quæ Idololatræ homines in te iactabãt, infirmitatem tibi exprobrantes, quaſi in una Iudæorum gente tantum colereris & pauci te in orbe hoies adorarẽt. Quo circa ego in uniuerſas natiões tui cognitionẽ expandi.

Et operui in ieiunio animam meam. Maceraui atq; afflixi me, quando quadraginta diebus ieiunaui, & alias ſæpenumero.

Et factum eſt in opprobrium mihi. Et hoc ieiunium factum eſt mihi in opprobriũ. hinc etenim infirmũ me ac debilẽ eſſe Dæmon ſuſpicatus eſt, & ueluti ſimplicem ac nudum hominẽ exprobauit, & multipliciter tentauit.

Et poſui indumentum meum ſaccum. Per ſaccum aſſumptam carnem intelligit ita enim eam appellauit propter illius aſperitatem & tactui reſiſtentem naturam.

Et factus

E t factus ſum eis in parabolam, aduerſum me nugabantur, qui ſedebant in por tis, & in me pſallebant, qui bibebant uinũ. Veriſimile eſt, ꝙ Chriſtus poſt mortem factus ſit in parabolã Iudæis, & ꝙ aduerſus inimicos eadẽ imprecaren tur, qualia Chriſtũ pati uiderant, ꝙꝙ eadẽ fere dicerẽtur & uociferarent ab iis, qui conciliis & conuentibus eoꝝ intererant apud tẽpli ianuas, ubi eiuſmodi ho minum cœtus conuenire atq; congregari ſolebant. neq; eos etiam Chriſti famę atq; honori peperciſſe ueriſimile eſt, qui comeſſationibus & ſympoſiis uacabãt, cũ huiuſmodi homines uino uires præſtãte, facillime carmina ac cantus ſoleãt cum immodeſtia ac mordacitate componere. ἠδολέσχουν ἐν ταῖς πύλαις

E go autem oratione mea ad te. Alterum explicuit propheta ſermonem ex Chriſti perſona, & rurſus alterum aſſumit, dicẽs: ego autem cũ hęc ſcirem ante paſſionem meam, oratiõe mea ad te: ſubintelligitur, orabam, ſeu eleuatus ſum. deinde ipſa orationis uerba apponit. τῇ προσευχῇ μου πρός σε

T empus beneplaciti Domine. Simile illud eſt, quod dixiſſe eũ legimus apud Euangeliſtam: paret uenit hora. per beneplacitum enim, crucis mortem intelligit. nam beneplacitum idem ęque ſignificat quod bona uoluntas. bona autem uoluntas fuit, ꝙ per huiuſmodi mortem nos, qui antea mortui eramus ob peccatum, ad uitam rurſus ſimus reſtituti. κύριε

D eus in multitudine miſericordiæ tuæ exaudi me. Prædiximus, ꝙ Chriſtus lege humanæ naturæ orabat, & liberari optabat a' tentationibus, quemadmodum Euangelica docet hiſtoria. hoc autem dictum, uidetur eſſe illi ſimile: ſalua me propter miſericordiam tuam. ὁ θεός

I n ueritate ſalutis tuæ ſaluum me fac a' luto, ne infigar. Sola enim illa uera eſt ſalus, quæ a' te eſt. homo etenim hominem iuuare nõ poteſt. in ueritate igi tur ſalutis tuæ: hoc eſt: in uera ſalute tua. eſt etiam proprium hoc Hebraicę lin guæ Idioma. Quod autem ſuperius limum appellauit, nunc lutum dicit. eadẽ enim loquendi figura nunc utitur, qua illic uſum eum uidemus.

L iberer ab iis qui oderunt me, & de profundis aquarum. Oderunt autẽ eũ tam uiſibiles q̃ inuiſibiles inimici. per profunda uero aquarũ, occultas inſidias intelligit. nam quod profundum eſt, abditum atq; occultum uidetur. ῥυσθείην

N on me demergat tempeſtas aquæ, neq; abſorbeat me profundum. Iam diximus ꝙ hæc omnia metaphorice ac figurate dicta ſunt.

N ec contineat ſuper me puteus os ſuum. Ne relinquar in tentationum fouea. is etenim, qui in puteum cadit, ſolamen aliquod, uel modicũ habet, quoad putei os aptũ eſt. nã ubi id occluſum fuerit, ſtatim deſperare incipiet de ſalute. συσχέτω

E xaudi me Domine, quoniam bona eſt miſericordia tua. Quoniam tua, inquit, miſericordia indigeo.

S ecundum multitudinem miſerationum tuarum, reſpice in me. Ea uerba: ſecundum multitudinem miſerationum tuarum: expoſuimus in pſalmo. L. & quæ ſequuntur in pſalmo XXIIII.

N e auertes faciem tuam a' puero tuo quoniam tribulor, uelociter exaudi me. De uerbis: ne auertas faciem tuam: diximus in pſalmo XXVI. per puerum autem hic,

autem hic, unigenitum intelligit Filium.

I ntende animæ meæ, & libera eam. Intende ei in calamitatibus conſtitutę.

P ropter inimicos meos libera me. Ne morte lętentur mea.

T u enim cognoſcis opprobrium meũ, & ignominiam meam, & confuſionẽ meã. Noſti quanta mihi exprobrent, uoratorem, ac uini potatorem appellantes, publicanis, ac peccatoribus amicũ, Dęmoniacũ, & Deo cõtrariũ. tu ẽt noſti quomõ me cõfundãt: hoc eſt: quãta (ut eis uidet) ignominia me, ac pudore afficiant.

I n conſpectu tuo ſunt omnes, qui tribulant me. Me, inquit, affligunt coram te, te, inquã, uidente ac diſcernente omnia. uel, ſunt in cõſpectu tuo: hoc eſt: effugere a' te nequeunt. Quod ſiquis addubitet quo pacto non potuerit Chriſtus poſt tot ac tantas ſupplicationes, calamitatum ac tentationum moleſtiam euitare, animaduertat ꝙ Chriſtus ut homo, rogabat non incurrere in tentationes, ut huiuſmodi ſupplicandi normam nobis traderet: quia ſpiritus quidẽ promptus eſt, caro autem infirma: & quoniam ob noſtram ſalutem illum pati oportebat, paſſiones noſtras libens in ſe ſuſcepit, & Dei patris uoluntatem, humanę ſuę prępoſuit uoluntati. orans etenim dicebat: pater ſi poſſibile eſt tranſeat a' me calix iſte: & demum addidit: pater, mi, ſi non poteſt tranſire a' me, niſi bibero illum, fiat uoluntas tua.

ἡ ψυχή O pprobrium expectauit anima mea, & miſeriam. Præuidebam olim, inquit, hæc omnia. dicebat enim diſcipulis: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & filius hominis tradetur principibus ſacerdotum, & ſcribis, & condemnabunt eum, & quæ ibi ſequuntur.

E t ſuſtinui, qui ſimul contriſtaretur, & non erat, & qui conſolaretur, & non inueni. Suſtinui pro expectaui poſuit, ſeu pro quęſiui. hoc autem accidit, quando aſſumpto Petro, & filiis Zebedęi, cœpit contriſtari, & mœrere. tunc enim, inquit, dixit eis Ieſus, triſtis eſt anima mea uſq; ad mortem, expectate hic & uigilate mecum, & progreſſus modicum, cum oraſſet, uenit ad diſcipulos, & inuenit eos dormientes, & dixit Petro, ſic non potuiſtis una hora uigilare mecum?

E t dederunt in cibum meum fel, & in ſiti mea potauetunt me aceto. Ait enim Ioannes Euangeliſta: poſt hæc cum ſciret Ieſus, quod iam omnia impleta ſunt, ut impleretur ſcriptura: dicit: ſitio. Vas igitur erat aceto plenum. illi autem cum impleſſent ſpongiam aceto, circumpoſito Hyſſopo obtulerunt eius ori. per ſcripturam enim Ioannes pręſentem uerſiculum intellexit. Matthęus etiam dederunt, inquit, ei bibere acetum, cum felle miſtum. & Marcus rurſum: cum accurriſſet unus, & impleſſet ſpongiam aceto, imponens ei arundinẽ, potum ei dabat. in cibum autem & in potum: hoc eſt: ut manducaret: & biberet. & Iudæi quidem ſimul cum aceto fel in potum dederunt. acetum enim, inquit, erat felle miſtum: uerum noſter Propheta in cibum ea diſtinxit, & in potum. dicere etiam poſſumus, quod poſtquam Saluator ſe ſitire dixit: Iudęorum illudentium alii acetum tantum attulerunt, ad bibendum, alii uero fel ad manducandum: & quod alii inſuper fel aceto miſcuerint, ut quod per ſe acerbum erat, & moleſtum, amarulentius etiam redderetur. ueriſimile eſt etiam ꝙ Iudæi ad

maiorem

maiorem irriſionem Chriſto prius fel porrexerint, ut comederet, ne inſuauis fortaſſe fieret potus ſi ieiunus adhuc potum ſumpſiſſet.

Fiat menſa eorum in laqueum, & in retributionem, & in ſcandalum. Per menſam, aliqui lætitiam ſignificari dixerunt, contra uero dolorem, & triſtitiam per illa tria, laqueum, retributionem, ſcandalum: ut ſenſus ſit: utinam eorũ gaudium in afflictionem, & calamitatem immutetur. læti autẽ eſſe ſolent, qui ſunt in menſa, contra mœſti, & triſtes qui in laqueo aut retributione pœnarum ſunt, aut in ſcandalo. poſſumus & altius contemplando, per menſam, ſacras intelligere ſcripturas diuinitus inſpiratas, quæ ſingulis diebus Iudæis olim in Synagogis prębebantur. harum enim cognitio intelligentium nutrit corda, uerum Iudæi ſe illis nutriri exiſtimantes, & gloriantes, ac iactantes ſe per eas conuicturos eſſe Chriſtianos, ab eis potius ueluti a' quibuſdam laqueis irretiti, atq; inuoluti ſunt, cum clare atq; aperte ſcripturę omnes de Chriſto loquãtur. Atq; hęc expoſitio quantum ad laqueum, recte hactenus procedit, quantum autem ad retributionem, dic quod Iudæi retributionem receperunt, dum pœnas luũt, quia huiuſmodi ſcripturas intelligere noluerunt: quodq; in ſcandalum factæ ſunt, dum ab illis ſcandalum Iudæis generatur, eo quod iuxta nudum ac litteralem ſenſum omnia intelligunt, quæ in eis de Chriſto dicta ſunt, qualia ea ſunt quæ de Chriſti aduentu apud aliũ Prophetam dicta habentur, quod ſimul paſcet tunc Lupus cum Oue, & Pardus requieſcet, cum Hædo, quod Leo, & Bos una comedent paleas, & alia huiuſmodi: quę tamen iuxta ſublimiorem ſenſum in Chriſto perfectiſſime ſunt adimpleta, tam etſi ipſi qui iuxta corporis ſenſum omnia intelligunt, offendantur hac prophetia, & perquirant, quomodo iam hæc in Chriſto adimpleta ſint, & ſcandalizentur credentes hæc nondum fuiſſe adimpleta. illa autem uerba, fiat, obtenebrentur, & alia, quæ ſequuntur, tametſi uocem habeant imperatiui modi, hoc tamen loco futuri ſignificationem retinent, pro, fiet, obſcurabuntur & cętera. prædicunt enim futura mala, quæ illos compręhenſura erant. uериſimile eſt etiam Chriſtum uti Deum, omnia imperare, quæ futura ſunt.

Obtenebrentur oculi eorum, ne uideant. De animæ oculis ſermo eſt. obtenebrentur autem, quia lucem illã uidere noluerunt, quæ illuminat omnem hominem: & quia ipſum etiam iuſtitiæ Solem intueri noluerunt. oculos etenim habentes, non uiderunt, & habentes aures non audierunt, ſicuti & ipſe Heſaias, & Chriſtus etiam eis exprobrauit.

Et dorſum eorum ſemper incurua. Ab eo quod conſequitur denotauit id quod præcedit. hoc etenim ſermone ſeruitutem uoluit nobis Propheta ſignificare. illud autem eos omnes ut plurimum conſequitur, qui ſerui ſunt, ut onere, aut alio laboris ſeu calamitatis genere oppreſſi, curuati incedant. Conſydera etiam quanta cura ſermonem ſuum aduerſus eos perſtringat Propheta, dum ait: ſemper incurua: ac ſi diceret, eos amplius a' ſeruitute liberandos non eſſe

tam etſi ſępenumero in pręteritum fuerint liberati, ſed ad ipſum uſq; Mundi finem, in quacunq; orbis parte fuerint aliis nationibus ſeruient.

E ffunde ſuper eos iram tuam, & furor iræ tuæ compręhendat eos. Vnũ atq; idem dicunt hi duo uerſiculi, eo excepto, ꝙ ſecundus uæhementiori utitur loquendi modo.

F iat habitatio eorum deſerta, in tabernaculis eorum non ſit, qui inhabitet. Per habitationem, uniuerſam appellat Hieroſolymam, in qua omnes Chriſti occiſores habitabant: per tabernacula uero, priuatas eorum domos intelligit. Et ſane ita effectum eſt. nemo enim in eis amplius habitauit, poſt euerſionem illam a Romanorum exercitu illatam. Hæc autem uerba Apoſtolus Petrus proditori Iudę accommodauit tanq̃ uni ex iis, qui Chriſtum occiderunt.

Q uoniam quem tu percuſſiſti ipſi perſecuti ſunt. Percuſſiſti dixit, pro percutere permiſiſti. Sic etiam Zacharias dixit: percutiam paſtorem & diſpergentur oues gregis: & Heſaias alibi: Dominus tradidit eũ pro peccatis noſtris. eſt etiã & hæc Hæbraicæ linguę proprietas, ut ei, qui permittit, factum adſcribat, eo ꝙ prohibere potuit, & non prohibuit. quod uero perſecuti ſunt, expone, pro, grauibus afflixerunt pœnis: uel, perſecuti ſunt, quouſq; occiderint.

E t ſuper dolorem uulnerum meorum addiderunt. Auxerunt mihi uulnerum dolorem, addẽdo opprobria. uel, ſuper uulnerum dolorẽ, addiderũt calumniam dicentes, quod ſepultum me diſcipuli furto ſubtraxiſſent, & negantes me uere reſurrexiſſe.

A ppone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum. Per iniquitatem, hic multi calamitatem intelligi dicunt, quemadmodum etiam in pſalmo LVI. ibi: donec tranſeat iniquitas: ubi diximus, augebis tu, inquit, eorũ calamitates, quia & ipſi afflictiones mihi etiam augebant.

E t non intrent in iuſtitiam tuam. Non ingredientur, inquit, ut iuſtificentur a te, & conſequantur miſericordiam, eo modo quo eam omnes illi conſecuti ſunt, quibus a te dicetur: uenite Benedicti patris mei. Aliqui uero iuſtitiam hic accipi dicunt, pro Euangelio. eſt etenim Euangelium iuſtitia, eo ꝙ omnes æque uocat ad ſalutem, & omnes ſuſcipit, qui ad illud accedunt.

D eleantur de libro uiuentium. Hic eſt ille liber de quo legimus, quod cum iratus eſſet Deus aduerſum populum, qui uitulum fecerat, & dixiſſet ei Moyſes, ſiquidem dimittis eis peccatum, dimitte, ſi minus, dele me de libro, quem ſcripſiſti, reſpondit ei Deus: ſiquis peccauerit coram me, delebo eum de libro meo. Vnus eſt itaq; liber in quo omnes ſcribuntur, qui uita digni ſunt, & quem Propheta hic uiuentium librum, appellauit, prædicens illos non diu poſt moriturus eſſe. Alius etiam liber eſt, in quo iuſti omnes ſcribuntur, quem nobis ſignificauit Propheta dicens.

E t cum iuſtis non ſcribantur. De hoc autem libro locutus eſt Chriſtus, quãdo ad Apoſtolos dicebat: gaudete quia nomina ueſtra ſcripta ſunt in cœlis. ait igitur eos

igitur eos morituros eſſe, & cum peccatoribus connumerandos. Eſt & tertius liber, in quo peccatores ſcribuntur. iudiciũ enim, inquit, ſedit, & libri aperti ſũt. per libros autem ſcriptura uariam, ac multiplicem Dei cognitiõem figurate intelligit.

Pauper & dolens ſum ego. De Chriſti paupertate diximus, in pſalmo XXI. & nunc etiam dicemus, quod ſummus Rex Regum Chriſtus, de pauperrima matre natus eſt, non in domo aliqua, ſed in ſpelũca: poſituſq; non in lecto, ſed in irrationalium animalium præſepio, uiliſſimis ac contemptibilibus pannis induebatur, nulloq; comitatus ſeruo circumibat, atq; ipſo etiam carebat tugurio, & ab aliis alimenta ei prſtabantur. Erubeſcant igitur qui gloriantur in diuitiis. dolere uero eum introducit Propheta, ob ſacratiſſimi corporis paſſiones, quas propter nos ſuſtinuit. hactenus autem ex unigeniti filii perſona ſermonẽ fecit, quæ ſequuntur ex Eccleſiæ perſona conſcripta ſunt.

Salus tua Deus adiuuit me. Illa, inquit, ſalus, quæ a' te proficiſcitur, ab errore, in quo eram, me liberauit.

Laudabo nomen Dei mei cum cantico, magnificabo eũ in laude, & placebit Deo
» ſuper uitulum nouellum cornua producentem, & ungulas. Vide Euangelicum ſacrificium legali præponi, & rationale, irrationali. noua autem cornuum, atq; ungularum productio, uigoris ſeu roboris indicium eſt. & ſubnotare uidetur Propheta his uerbis futuram legalis cultus extinctionem. cornua ſiquidem & ungulæ, emortuæ quædam partes ſunt in corpore.

Videant pauperes, & lætentur. Per inopes, & pauperes, fideles intelligit, ut diximus, in pſalmo IX. uideant, inquit, quæcunq; propter eos Deus paſſus eſt, & quæcunq; etiam præclara adminiſtrauit.

Quærite Deum, & uiuet anima ueſtra. Beatam ac felicem uitam uiuet.

Quoniam exaudiuit pauperes Dominus, & uinctos ſuos non neglexit. Qui nã autem ii ſint, quos uinctos uocat, diximus in pſalmo LXVII.

Laudent eum cœli, & terra, mare, & omnia repentia in eo. Quaſi non ſint ſatis Angeli neque homines ad agendum gratias Deo, ipſa etiam conuocat Propheta elementa ad Dei laudes, eo ordine, quo eorum meminit Moyſes in Geneſeos principio. & improprie ipſos piſces, appellauit repentia: atque ita fortaſſis ob piſcium multitudinem.

Quoniam Deus ſaluam faciet Sion. Nouam nimirum Sion, ideſt Eccleſiam fidelium, uel, ipſam Hieruſalem ſaluam faciet: hoc eſt: conſeruabit: ſibi ipſi uidelicet Chriſto, cui ſoli illius cura commiſſa eſt, & non alteri: tametſi modo impii illius dominentur regionis.

Et ædificabuntur ciuitates Iudææ. Mihi templa nimirum, atq; hoc a' Chriſtianis.

Et inhabitabunt ibi & hæreditate acquirent eam. Chriſtiani uidelicet.

Et ſemen ſeruorum tuorum poſſidebit eam. Serui autem Chriſti, Apoſtoli ſunt. Paulus enim, inquit, ſeruus Ieſu Chriſti. eorum uero ſemen, Apoſtolici diſcipuli, tanquam ab eis per baptiſma ſpirituali ſemine regenerati.

Et omnes qui diligunt nomen tuum habitabunt in ea. Chriſtiani ſcilicet
nomen tuum inuocantes. uerum quemadmodum fidelium multi huius pſalmi
principium uſq; ad uerſiculum: Extraneus factus ſum fratribus meis: conten-
dunt referri debere ad Chriſtum, ita Iudęi contra, captiuo in Babylone po-
pulo, omnia applicant, quæ illinc ſequuntur uſq; ad finem pſalmi: Extraneus,
inquiunt, factus ſum, ſeu (ut magis poſcit græca dictio ἀπηλλοτριωμένος,)
alienatus ſum a' fratribus meis, quia mihi conceſſum non eſt, cum eis uiuere.
diuerſis ſi quidem dominis ſeruiebamus, & quia ſeruorũ cognationem lex nul-
la nouit. eadem ſententia in proximo illic repetitur uerſiculo. Mecum præte-
rea templi deſolationem reputans, non mediocri conſumor dolore, & opprobria
tua Deus, quæ a' Babyloniis ſuſtines, cum arcere non poſſim, propria reputa-
ui: unde etiam amiſſo cibi appetitu, laſſus contabui. uerum illi magis me ex-
probrabant, ueluti incaſſum ieiunarẽ. & in afflictionis indicium induebar ſac-
co. quæ ſequuntur apertiora ſunt. Deinde ait: orabam etiam ad te, quoniam
tempus eſt bonæ uoluntatis, hoc eſt, tempus miſericordiæ. quæ ſequuntur ex-
pone, ut iam prædiximus, præterquam quod filium non natura intelliges, ſed
adoptione. filius enim, inquit, primogenitus meus Iſrael. uel aliter: puerum:
ideſt ſeruum. opprobrium etiam, inquit, & uarias afflictiones expectaui, pro-
pter te, quaſi captiuus: & ideo quęſiui aliquem, qui conſolaretur, & non inue-
ni, cum non concederetur mihi, ut commode cum cognatis meis uerſarer. & dũ
ea exponunt uerba: Dederunt in cibum meum fel, & in ſiti mea potauerunt
me aceto, labuntur non mediocriter, dum ex populi perſona dictum putant,
quod Babylonii amarum populo poculum, quaſi ſeruo cuipiam proiecerint, &
quod ſitientem acetoſo potauerint uino, & quod ob uarias afflictiones factum
ſit, ut cibus ei amarus, & potus uideretur acerbus. quod uero ſequitur: fiat mẽ
ſa eorum &cętera. iuxta priorem expoſitionem intelligunt, & proxima his uer
ba imprecationem continere dicunt aduerſus Babylonios. per habitationem
uero, ciuitatem intelligunt Hieruſalem. illum præterea populum, inquiunt,
quem tu erudiſti, & caſtigaſti, ſeu quem caſtigari permiſiſti, grauiſſimis Baby
lonii afflixerunt ſuppliciis, & prioribus doloribus ipſi plura ſemper addide-
runt. in eo etiam uerſiculo qui dicit: & placebit Domino ſuper uitulum no-
uellum: pari labuntur errore. & quæ ſequuntur, gratiora eis ſunt, ueluti magis
conſona reditui ex Babylonica captiuitate. Nos autem accuratam Sanctorum
patrum opinionem ſequentes, eam expoſitionem ueluti tutiorẽ amplectimur,
quam ſuperius retulimus.

¶ In finem

CIn finem pſalmus ipſi Dauid in rememorationem.

HVnc pſalmum beatus Dauid iiſdem pene ſententiis, ac uerbis compoſuit, quæ alibi per eum dicta eſſe uidemus in Pſalmo XXXIX. promptumq; ac præ manibus eum ſemper habebat, quoties delicti reminiſcebatur quod aduerſus Vriam commiſerat. illum etenim ueluti potens aliquod carmen aduerſus Dæmones canebat, tanquã aduerſus eos hoſtes, qui ſe in illud barathrum conieceraut. hoc igitur pſalmo Deum rogat, ut ſui amplius Dæmones non dominentur. Alii autem dicunt, quod quoties ei in memoriam ueniebant quanta ab inimicis temere paſſus fuerat, hunc pſalmũ tũc canere ſolebat. in finem aũt ideo inſcribitur, quia oratio & preces, quæ in eo continentur ad certum finem tendebant, quem etiam conſecutę ſunt. Pſalmus. LXIX.

DEus in adiutorium meum intende. In pſalmo autem XXXIX. dixit: Domine ad adiuuandum me intende.

Domine ad adiuuandum me feſtina. Idem ſignificant quod: accelera, ut eruas me. quæ uerba habentur in pſalmo XXX.

Erubeſcant & confundantur, qui quęrunt animam meam. Hæc uerba habentur etiam in prædicto pſalmo XXXIX.

Conuertãtur retrorſum, & confundantur, qui uolunt mihi mala. Hæc ſimiliter illic habentur, eo excepto, quod uerba illic optantis ſunt, quæ hic imperantis: quod ex græca lectione clarius dignoſcitur. ut optans igitur hoc poſcit Propheta tametſi imperare uidetur.

Conuertantur ſtatim erubeſcentes, qui dicunt mihi, euge, euge. Simile eſt: ferant confeſtim confuſionem ſuam qui dicunt mihi, euge, euge.

Exultent, & lætentur in te omnes, qui quęrunt te Deus. In illo pſalmo pro, Deus, poſitum eſt, Dominus.

Et dicant ſemper magnificetur Dominus qui diligunt ſalutare tuum. Et in illo rurſus, pro Domino, dictum eſt, Deus.

Ego autem inops ſum, & pauper, Deus adiuua me. In illo autem pro, Deus adiuua me, dicitur, Dominus ſollicitus eſt mei.

Adiutor meus, & liberator meus es tu, Domine ne tardaueris. In illo pro liberator, protector dicitur, & pro, Domine, Deus meus.

¶Ipſi Dauid pſalmus filiorum Ionadab, & aliorum, qui primo captiui facti ſunt, apud Hebræos caret inſcriptione.

FErunt beatum Dauid conſcripſiſſe hunc pſalmum ex perſona filiorum Ionadab, & aliorum, qui primo a' Babyloniis in captiuitatem ducti ſunt. hanc autem inſcriptionem LXX. interpretes pręſenti pſalmo impoſuere, cum omni prorſus inſcriptione carere eum apud Hebræos inueniſſent. poſteri autem Ionadab ſummo tunc in honore erant apud cæteros captiuos: ex quorum omniũ perſona, ut diximus, petit a' Deo Propheta, de hoſt um poteſtate liberari, & ſalutem conſequi. Poſſumus & nobis pręſentis pſalmi uerba, accommodare aduerſus uiſibiles, atq; inuiſibiles inimicos. Pſalmus, LXX.

IN te Domine ſperaui, non confundar in ęternum, in iuſtitia tua libera me, & eripe me: inclina ad me aurem tuam, & ſalua me. Hæc omnia uerba habentur in pſalmo XXX. & pro ſalua me, ibi eſt: accelera, ut eruas me.

E ſto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, ut ſaluum me facias. Ibi non munitum locum dixit, ſed locum refugii.

παρανο-μοῦντος καὶ ἀδικοῦν-τος ὑπομονή ἐπεστηρί-χθην

Q m̃ firmamẽtũ meũ, & refugiũ meũ es tu. Ibi fortitudinẽ dixit ꝓ firmamẽto.

D eus meus libera me de manu peccatoris, & de manu inique agentis, & iniuſti. Tales enim erant, qui eis dominabantur.

Q uoniam tu es expectatio mea Domine. Dictum eſt in pſalmo XXXVIII. ibi: & nunc, quæ expectatio? mea non ne tu Deus? item in pſalmo XXIIII. ibi: & te expectaui tota Die.

D omine ſpes mea a' iuuentute mea. Hoc per ſe clarum eſt.

I n te firmatus ſum ex utero. Neq; in te tantum ſperaui a' iuuentute, ſed ex ipſo materno utero: hoc eſt: ex eo tempore quo natus ſum, in te ſolo ſtabilitus ſum, ueluti ſuper quodam ſuſtentaculo ac munimine mihi a' parentibus meis tradito. ex quo iudicare uidetur pios ſe ac religioſos parentes habuiſſe. uel aliter: cum octaua Die uniuerſos infantes circunciderent, ex ipſo quaſi utero, eos Domino dicabant. illud autem ſcire oportet, quod uerba hæc, ex utero, item, de uentre matris meæ, & alia huiuſmodi, per hyperbolen, hoc eſt, per exceſſum in ueteri ſcriptura dici ſolent, intelligendiq; ac cogitandi initiũ ac tempus ſignificant, illud nimirum tempus, quo cogitare quis ac ſapere incipit. ſimile quid legimus apud beatum Iob: ſi bucellam, inquit, meam comedi ſolus, & orphanis non tribui, ſi non ex uentre matris meæ dux illis fui, &c. impoſſibile eſt autem, ab ipſa natiuitate, huiuſmodi aliquid efficere. Reſtat igitur ut hic loquendi modus illud tempus ſignificet ex quo quis ſapere incipit.

D e uentre matris meæ tu es protector meus. Si enim diuina uirtus fœtum non cuſtodiſſet, ſi infantem non ſeruaſſet, ſi puerum non protexiſſet, periſſet ſane' inter uarios caſus aliquo infortunio. hi uero tres uerſiculi, paucis mutatis habentur etiam in pſalmo XXI. uerum illic omnia ad Chriſtum referuntur.

I n te laudatio mea ſemper. In te, inquit, hymnos ac laudes meas ſemper fero.

Q uaſi prodigium factus ſum multis, & tu adiutor fortis. Ego, inquit, ſqualidus, atq; afflictus & deformis effectus ſum, pręieiunio ſaccoq; & triſtitia:

atq; ideo

atq; ideo a' multis quaſi monſtrum quoddam exiſtimatus ſum,tametſi re ue-ra non ita eſſem,ſed ſic uiderer: imprudentibus nimirum ac uiliori multitudini. per multos enim ſcriptura ſolet ſæpe uiliſſimos quoſque intelligere. Paulus etiam conſona Prophetæ noſtri uerbis de multorum opinione loquens dicebat: nos ſtulti propter Chriſtum,uos autem prudentes in Chriſto.

I mpleatur os meum laude,ut cantem gloriam tuam,tota die magnitudiné tuã. Impleatur imperantis uerbum eſt,ſed poſitum pro optatiuo ut diximus. imple bitur autem ſi ſeruitute,qua nunc premor liberatus fuero. tunc etenim ore diuinarum laudationum pleno,cantabo in Hymnis magnam potentiam tuam, & quęcunq; alia in tui gloriam,a' religioſis uiris cõmemorari ſolent, aut cogitari de te. uel,per gloriam,ſimpliciter magnitudinem intelligit.& non ſemel tantum laudabo,ſed perpetuo id faciam. ita enim Symmachus ea uerba reddidit, quæ hic habentur: tota die.

N e proiicias me in tempore ſenectutis. Tu,inquit,Deus, qui a' iuuentute mea adiutor mihi fuiſti, non proiicies me in tempore ſenectutis. iãdiu etenim conſenui tam diuturno Babylonicæ ſeruitutis tempore.eſt autem ueriſimile,ꝙ hęc uerba per Prophetam dicta ſint,quaſi ex perſona ſeniorum populi. Cęterũ corporis quidem ſenectus omnibus nota eſt,& palam patet, animę autem ſenectus eſt peccatum, eo quod non ſecus uirtutis operationes comprimat, atq; corporis actiones,ſenectus.

C um deficiunt uires meę ne derelinquas me. Hic uerſiculus ad proxime pręcedentis declarationem conſequitur,ſiue de animę,ſeu de corporis uiribus eum intelligas. ἐν τῷ ἐκλείπειν

Q uoniam dixerunt inimici mei mihi. Mihi dixit,pro in me,ſeu propter me. dixerunt autem mutuo inter ſe.

E t qui obſeruabant animam meam conſilium fecerunt in unum. Repetitur hic atq; exponitur ſententia prioris uerſiculi. nam quod ait:conſilium fecerunt in unum,ad expoſitionem poſitum eſt uerbi,dixerunt: per obſeruantes autem, hoc in loco,inſidiatores intelligit, uiſibiles nimirum atq; inuiſibiles inimicos. οἱ φυλάσσοντες

D icentes Deus dereliquit eum,perſequimini,comprehendite eum,quoniam non » eſt,qui eripiat. Hi ſunt inimicorum ſermones,perſequimini, inquiunt: quia ſi populus fugam acceperit, uos perſequimini, & comprehenderis eum. Nam cum Deus,quem uenerantur, eos dereliquerit, nullus aderit amplius, qui eos liberet.

D eus meus ne elongeris a' me. Tametſi grauis ſit peccatorum meorum odor, ac moleſtus, & te compellat,ut auertaris a' me,quod alius etiam Propheta ad Iudæos dicebat, peccata ueſtra,inquiens, diuidunt & diſiungunt uos a' Deo: quæſo tamen atq; oro ne elongeris a' me. elongatur autem Deus non loco, aut eſſentia ſua.(eſt etenim incircunſcriptus Deus atq; indefinitus,) ſed tantum prouidentia.

D eus meus in auxilium meum intende. Hic etiam uerſiculus, habetur in pręſentis pſalmi principio.

E rubeſcant & deficiant qui calumniantur animam meam. Pro deficiant, ſymmachus dixit: conſumantur: animam autem meam, hoc eſt, me ipſum: per calumniantes uero tam inuiſibiles q̃ uiſibiles inimicos intelligit.

I nduantur rubore, & confuſione, qui quærunt mala mihi. De rubore & confuſione dictum eſt, in præcedenti pſalmo. ea autem uerba: qui quærunt mala mihi: expoſita fuerunt in pſalmo XXXVII. inuenies etiam in pſalmo CVIII. induantur calumniantes me confuſione, & operiãtur ſicut diploide pudore ſuo.

E go autem ſemper ſperabo in te, & adiiciã ſuper omnẽ laudem tuam. Quia quod uotis expetiueram, adeptus ſum. omnem autem laudem ideo dixit, quia non ſermone tantum aut uerbis ſed operibus etiam laudetur dominus. & ideo ſaluator noſter dicebat: ut uideant bona opera ueſtra, & glorificent patrem ueſtrum, qui in cœlis eſt.

O s meum annunciabit iuſtitiam tuam, tota die ſalutem tuam. Quando uidelicet, & inimicos condemnaueris, & nos ſaluaueris.

γραμματεί-ας ἐν δυ-ναστείᾳ Q uoniam non noui litteraturas, introibo in potentatu Domini. Cum pollicitus ſit Propheta ſe annunciaturum eſſe iuſtitiam dei, & ſalutem quam ab eo fuerat conſecutus, & poſtmodum ſe ad hoc minus idoneum eſſe perſpexerit, ſermonem ſuum temperat, & moderatius loquitur, dicens: nunquam didiciſſe ſe diſciplinas, aut ſcientias, ut condigne poſſit diuinas uirtutes annunciare: & ꝙ ideo, ut pollicita a' ſe adimpleat, ingredietur in diuina poteſtate, qua fretus, huiuſmodi prouinciam tentabit. Dictio autem, quoniam, abundat, uel confirmantis aduerbium eſt, pro uere. Aliqui etiam dicunt, ꝙ dictio, quoniam, hoc in loco rationem reddit, atq; ita intelligentes, punctum ponunt, poſt dictionem litteraturas, & coniungunt, quod ſequitur. Alii uero per litteraturas, ſeu potius, iuxta aliam græcę dictionis γραμματείας, ſignificationem, per ſcribarum ſcripturas, mandata intelligunt. ſcribæ etenim ter in anno populum iubebant ingredi in templum, quod erat in Hieruſalem. Ego, inquit, poſthac non ob ſcribarum iuſſa, ſed ex diuina potentia illuc ingrediar.

D omine memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius. Nunquam huiuſmodi iuſtitiæ tuę obliuiſcar, quinimmo in mente eam ſemper retinebo. ſolius autem dixit ac ſi diceret: tu ſolus noſtram & inimicorũ cauſam iudicabis, & nullus alius: atq; ideo non humanę iuſtitiæ. Sed tuæ ſolius recordabor.

D eus meus, quæ docuiſti me a' iuuentute mea, & uſq; nunc, annunciabo mirabilia tua. Hæc quæ ſequunt̃ dicta eſſe intelligũtur, ex perſona beati Dauid: & conſtructio fit per hyperbaton: Deus meus annunciabo mirabilia tua, quæ docuiſti me a' iuuentute mea & uſq; nunc. mirabilia autem appellauit omnia admiranda opera, quæ ob Iſraelitici populi ſalutem, Deum feciſſe legimus, uel etiam quæcunq; temporibus ſuis contigerant.

E t uſq; ad ſenectam & ſenium Deus meus ne derelinquas me. Per ſenium extremam ſenectutis partem intelligit, unde ſenior populi. Qui autem a' Deo eouſq; fuerit protectus, amplius non derelinquetur. uel indeterminate intelliges dictionem uſq;, quemadmodũ ſępe apud ſcripturã reperitur, & coniunctim ac ſub eodem

ac ſub eodem ſenſu, intelligantur uerba quæ ſequuntur.

D onec annunciem brachium tuum generationi omni quæ uentura eſt. De brachio quidem Dei dictum eſt, in pſalmo XLIII. De uentura autem generatione in pſalmo XXI. quædam autem exemplaria habent donec annunciem, & quędam, donec annunciauero.

P oteſtatem tuam & iuſtitiam tuã Deus uſq; ad altiſſima. A' communi ſenſu ſumenda ſunt uerba illa, donec annunciem. Dictio autem poteſtas, hoc in loco poſita eſt, ut exponat & declaret dictionem, brachium. iuſtitiam autem tuã uſq; ad altiſſima: hoc eſt: quæ ad ipſa uſq; attingit altiſſima. uel ordo fiat per hyperbaton: iuſtitiã tuã, quæ eſt uſq; ad altiſſima. per altiſſima uero ipſos cœlos intelligit. Diuina aũt iuſtitia aſcendiſſe dicit' uſq; ad cœlos, eo ꝙ cœleſtes uirtutes eam intelligunt, & congaudent ſuper eam. Quæ ſequuntur rurſum ex populi perſona efferri debent.

Q uæ feciſti mihi magnalia. Quæ poſuit pro quanta. cũ affectu etenim, atq; ex corde hæc legenda ſunt. Aliqui poſt uerba illa: & iuſtitiam tuam: perfectum ponunt punctum, & quæ ſequuntur huic uerſiculo coniungunt: quæ feciſti mihi magnalia, Aquilam in hoc ſecuti, ut ſit ſenſus: magna & grandia beneficia, quæ in me contuliſti, tam admiranda fuere, ut eorum fama ad ipſas etiam cœleſtes poteſtates peruenerit. imagine etenim me tua honoraſti, & Regẽ me eorum omniũ conſtituiſti, quæ in terra ſunt: alimenta etiam præſtas, protegis, cuſtodis, atq; eripis a' piculis, & alia demũ mihi huiuſmodi multa impertiris.

D eus quis ſimilis tibi? Nemo ſcilicet.

Q uantas oſtendiſti mihi tribulationes, multas, & malas. Hæc uerba etiam cum affectu legenda ſunt. & cum dixerit, quantas, infert demum, multas & graues. neq; enim beneficiis tantũ affectus ſum, ſed etiam calamitatibus afflictus ac malis, alterum quidem bonitate tua, alterum uero prauitate mea.

E t conuerſus uiuificaſti me. Conuerſus ſcilicet ad me, a' quo antea auertebaris. & quia græca dictio ἐπιστρέψας utranq;, ſignificationẽ recipit, dicere poſſumus, ꝙ dũ me conuerteres ad te, uiuificaſti me, ab imminenti ſcilicet me morte eripiens. per mortem autem omnifariã calamitates atq; affluctiones de more intelligit, quemadmodum contra, per uitam, ſæpenumero intelligi uidemus, liberationem a' malis.

E t de Abyſſis terræ rurſum reduxiſti me. Abyſſos terræ, & infernum, & lacum, & ſepulturam, & alia huiuſmodi nomina, ſæpenumero apud ſcripturã pro uaſtis atq; immenſis calamitatibus poni uidemus: unde apud Ezechielem dicit Dominus ad Hebręos: aperiã ſepulturas ueſtras, & educã uos de Babylone. ἐπ' ἰμέ

M ultiplicaſti in me magnificentiã tuam. Hoc eſt largã atq; abundantẽ feciſti.

E t conuerſus conſolatus es me, & ex Abyſſis terrę iterum deduxiſti me. Verba hæc ſoli fidelium populo recte accommodantur, quem in ignorantię, atq; in idolorum tenebris olim errantem Chriſtus conuertit, & aduocauit in ſalutem, & conſolatus eſt eũ dicens: uenite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego quieſcere uos faciam. Quem etiam iuxta carnis naturam mortuum eduxit Dominus

xit Dominus e' ſepultura. Nam dũ corpus ſuum Chriſtus mortuũ uiuificauit, & reſurgere fecit e' ſepultura, atq; immortalitate donauit, conſequenter etiam omnibus, qui diuina gratia digni ſunt huiuſmodi reſurrectionẽ effecit eſſe cõmunem: quod ex uerborum etiam repetitione perſpicuũ eſſe poteſt. neq; enim hæc uerba ſuperflue repetita uideri debent, ſed illud denotare, quod diximus, præſertim cum dictio, iterum, hoc in loco immutationem ſenſus ſignificet.

E tenim ego confitebor tibi in populis Domine. Superflua eſt, hoc in loco, dictio, enim, quemadmodum etiam aliis in locis tradidimus. Ait igitur beatus Dauid, q̃ deinceps acturus eſt gratias Deo, in populis, non in uno tantum populo, neq; in ſolis Iudæis, ſed in omnibus gentibus, quod etiam manifeſtius dicit circa finem pſalmi. XVII.

I n uaſis pſalmi ueritatem tuam Deus. Per uaſa pſalmi, uaria muſicorum inſtrumẽtorũ genera intelligit. iuxta Anagogen uero, uaſa pſalmi, fideles omnes ſunt: quorum animas in ſummam harmoniam ac conſonantiam concinnans & in unum colligens beatus Dauid perpetuas Deo laudes pſallit. a' cõmuni autẽ ſenſu ſumendum eſt uerbum confitebor. & conſequens quidem fuerat, ut tertium caſum Propheta redderet conſtructioni, ubi quartum appoſuit. dictio ſiquidem, confitebor, idem ſignificat, quod gratias agam. Gratias, inquit, agam ueritati tuæ, quoniam tu uerax Deus es, non tantum quia uerum te eſſe aſſeramus Deum, ſed etiam, quia omnia a' te promiſſa ſumma cum fide adimples.

P ſallam tibi in cithara ſanctus Iſrael. Hæc uerba ad declarationẽ dicta ſunt præcedentis uerſiculi, ubi ait, confitebor tibi in uaſis pſalmi. eſt etenim cithara, uas ſeu inſtrumentum quoddã muſicum, quo pſalmos etiam canebant: per citharam uero reliqua muſicorum inſtrumentorum genera intelligit. hoc autem in loco per citharã Regium organum, pſalterium uidelicet, puto intelligi: ut ex iis patet: quæ in proœmio opis tradidimus. hac etenim de cauſa ſolũ hoc inſtrumẽtum tanq̃ cæteris omnibus excellentius cõmemorauit. Ve℞ ut nobis ẽt hęc pſalmi uerba accõmodemus, per uaſa pſalmi, os, labia, & linguã intelligemus, & quæcũq; alia ſunt uocis organa: per citharã uero, animã ipſam. Sanctus autẽ Iſrael ille eſt, qui Iſraelẽ ſanctificat. dicit' etiã Deus ſanctus, & homines ſancti, illa quidem ut ſanctificãs, iſti uero ut ſanctificati, ille natura, iſti adoptione ſeu participatione. & quod hoc uerum ſit audi Apoſtolum, de Chriſto dicentẽ: qui factus eſt nobis ſapientia a' Deo iuſtitia & ſanctificatio, & redemptio: ſapiẽtia quidẽ Chriſtus fuit, iis, qui ſapientiores effecti ſunt, & iuſtitia iuſtificatis, ſanctificatio autem & redemptio iis, qui ſanctificati ſunt, & redempti.

ὅταν ψα- E xultabunt labia mea cum pſalluero tibi. Per labia eius intelligere poſſumus fideles omnes quorum linguis pſallere eum ſemper uidemus Deo.

λω quũ cãtauero E t anima mea, quam redemiſti. A' uiſibilibus nimirum, atq; ab inuiſibilibus inimicis.

S ed & lingua mea tota die meditabitur iuſtitiam tuam. De his uerbis tota die, ſæpe diximus idem ſignificare, quod ſemper. meditabitur autem, hoc eſt, loquetur ſeu reminiſcetur.

Cum erubuerint

C um erubuerint & confuſi fuerint, qui quærunt mala mihi. Hæc, inquit, quæ pollicitus ſum, faciam, quando ab inimicis prorſus fuero liberatus. ſuperius autem de diuina iuſtitia dictum eſt, & de iis, qui quærunt mala.

In Salomonem pſalmus ipſi Dauid.

DOcuimus in procemio operis hunc pſalmum non eſſe Salomonis, nunc illud etiam dicemus, quod neq; ad ipſum pertinet Salomonem. Neq; enim Salomon is fuit qui permanſerit cum Sole: quippe qui iamdiu mortuus eſt: neq; etiam fuit ante Lunam, nec dominatus eſt finibus terræ, neq; ante Solem fuit nomen eius. Et quia Salomon interpretatur pacificus, manifeſtum eſt hunc pſalmum in Chriſtum dictũ eſſe. Ipſe etenim eſt pax noſtra qui fecit utraq; unum, quiq; intermedium maceriæ parietem diſſoluit: quemadmodum magis particularim ipſius pſalmi uerba demonſtrabunt. Pſalmus LXXI.

DEus iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuã filio Regis. Præuidens beatus Dauid ſũma Chriſti myſteria, optat atq; orat ea accelerari, & ipſi Chriſto tanquam homini ea dari, quæ ſemper habebat, ut Deus. Ita etiam Chriſtus dixit de patre, quod omne iudicium ſibi dedit, ut filio: & rurſum: data eſt mihi omnis poteſtas, in cœlo, & in terra. Regem autem & Regis filium, Chriſtum appellat, tanquam Deum, & Dei filium. per iudicium uero ipſam iudicandi facultatem intelligit. quod ut magis declararet, addidit: iuſtitiam. Chriſtus etenim iuſtus iudex eſt, ut Deus, uerum ut homo id acceperat a patre. Ego enim, inquit, conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius. Poteſt & Chriſtus ſecundum humanitatem appellari Rex, ueluti qui de tribu erat Regia, & Regis filius, tanquam filius Dauid. liber. n. inquit, generationis Ieſu Chriſti filii Dauid.

V t iudicet populum tuum in iuſtitia & pauperes tuos in iudicio. Hæc eſt cauſa, cur petat beatus Dauid Chriſto tribui iudicandi facultatem: ut ſcilicet iudicet &c. per populum autem, fidelem populum intelligit, qui licet Chriſti, hoc eſt, filii populus appelletur, dicitur etiam & patris: omnia, inquit, mea tua ſunt: quem etiam populũ, alio nomine appellat, pauperes Dei, quia fideles ueri, omnes propter Deum pauperes facti ſunt. per iuſtitiam autem Dei, futurum iudicium intelliges: in quo unicuiq; condigna Deus pro meritis reddet: quod paulopoſt magis declarat, dicens: in iudicio: ut iudicet autem eos, cum Diabolo nimirum, & cum Iudæis, atq; aliis fidei inimicis. Alii per populum, iudaicum intelligunt, qui olim Dei populus dicebatur, & per pauperes, nouũ populum ex Gentibus congregatum, de cuius paupertate, diximus in IX. & XI. pſalmo. ut iudicet eos, alios quidem iuſto iudicio condemnans, alios autẽ ad ſalutem iuſtificans. κρίνειν

S uſcipiant montes pacem populo, & colles iuſtitiam. In proſopopeiæ ſpeciem, montes iubet ſuſcipere pacem erga Chriſti populum, & colles iuſtitiam: & montes quidem, pacificam eis uitam præſtare, expulſis nimirum ſeditioſis, ac malignis Dæmonũ ſpiritibus, colles uero iuſte eis deſeruire, quaſi creatoris

Dei ſeruis

Dei ſeruis.per montes etiam & colles tanquam eminentiores , omnem terram comprehendit, in qua , habitaturi erant Anachoritæ, atqꝫ Eremitæ , & omnes Chriſti milites.uel per montes quidem, Archangelos intelligit, tanquam eminentiores ,& ſuperiores potentias,per colles uero, ipſos Angelos,tanquam illis ſubiectos.Eleuati tamen ſunt utriqꝫ eoꝝ ordines a᾽ terrenis , non ſecus ac montes,& colles a᾽ terra.hos igitur deinceps iubet,ut pacifice ſe habeant cũ Chriſti populo,utqꝫ iuſtam illi ac debitam, quaſi ipſius Domini hæreditati , opem ferant.prius nanqꝫ inimice nobiſcum agebant Angeli,ob ueterem nimirum impietatem. uel per montes,Reges ac Duces excellentiores quoſqꝫ intellige,per colles uero,alios principes illis ſubiectos. multi enim eorum uenerunt ad fidẽ, pacifice agentes atqꝫ erga Chriſti populum benigniſſime ſe habentes.

Iudicabit pauperes populi,& ſaluos faciet filios pauperum . Per pauperes, populi rudiores quoſlibet Iudæorum intelligunt : qui intellectu & prudentia erant pauperes,dum nudæ legis litterę inſiſtentes , ad occultas Sancti ſpiritus diuitias proſpicere non ualebant:per filios autem pauperum,fideles in Chriſtũ intelligit,quorum parentes pietate ac religione pauperes fuere , nullas habentes diuitias ueræ cognitionis Dei.uel ipſos etiam Apoſtolorum diſcipulos.piſcatores etenim erant Apoſtoli, & aſpectu uiles. illos igitur , ut infideles condemnabit, hos uero ſaluabit, ut fideles.

Et humiliabit calũniatorem. Diabolum nimirum, qui Deum ipſum primo calumniatus eſt,inuidioſe illum uetuiſſe aſſerens, ne homines de ligno ſumerent:& qui nunc paſſim omnes etiam calumniatur.unde,iuxta nominis etymologiam,uere ac proprie,Diabolus appellatur.idem enim eſt Græcis Diabolus, quod latinis calumniator.

γενεᾶς γενεῶν Et permanebit cum ſole & ante Lunã generationes generationum . Oſtendere uolẽs Propheta Chriſti diuinitatem ſine principio eſſe, & ſine fine, duobus magnis luminaribus eam comparauit : quando quidem inter omnes uiſibiles creaturas potiora exẽpla aut diuturniores ſimilitudines iuueniri nequiuerint. permanebit,inquit, cum Sole, hoc eſt,erit, donec erit ſol. Eſt autem peculiaris quidam loquendi modus apud ſcripturam ſacram , ut tempus uſqꝫ ad aliquid determinet,& quod ſequitur,non neget,ut alibi latius diximus,& dicemus: & hoc pacto quidem Chriſti perpetuitatem explicat ex parte finis. deinde etiam declarat quomodo ſit abſqꝫ principio:& dicit, ꝙ erat ante Lunam . Quod uero ait:generationes generationum:idem ſibi uult,ac ſi dixiſſet, per ſpatia ſpatioꝝ: hoc eſt:per immenſa atqꝫ infinita tẽporũ interualla.per generationem etenim, temporis ſpatium intellexit, uerbi gratia , quantum una hominum generatio: hoc eſt:quantum unus homo poteſt ſuperuiuere.uel aliter:ſolem accipe pro diuinitate,cũ ut Theologus Gregorius dixit,id ſit Deus inter intellectuales creaturas,quod Sol inter ſenſibiles.Cum hac autem diuinitate perpetuo permanet Chriſti humanitas,ex quo ei ſemel eſt coniuncta,& ab ea nunquam ſeparatur: & per Lunam ipſam fidelium Eccleſiam intellige, ante cuius faciem & coram qua,Chriſtus erit in generationes generationum:hoc eſt:perpetuo. Nã quem-

admodum

admodum Luna a' Sole, ita Eccleſia a' Chriſto altero iuſtitię Sole, lucē accipit:
unde eos omnes illuminat, qui in erroris ſunt nocte, rectum illis uidelicet cal-
lem demonſtrans.

D eſcendet ſicut pluuia in uellus, & ſicut ſtilla ſtillans ſuper terram. Docet σταγὼν
quomodo diuina uerbi incarnatio latenter ac clam facta ſit: deſcendente nimi-
rum uerbo inſenſibiliter in uirginis uterum. pluuia etenim abſq; ullo ſtrepitu
in lanæ uellera deſcendit: atq; eodem pacto ſtilla quæ in terram cadit. uerum
per ſtillas minutiſſimas illas guttas, ſeu potius rores intelligit, qui ante pluuiā
ex interuallo ſparſim in terram cadunt.

O rietur in diebus eius iuſtitia & multitudo pacis donec auferať Luna. Nato πλῆθος
etenim Chriſto uaria gentium Regna, in unam Romanorum monarchiam de-
ducta ſunt. Exiit enim, inquit, edictum a' Cæſare auguſto, ut deſcriberetur uni
uerſus orbis. Tunc igitur ciuitates, quę inter ſeſe antea inimicitias exercuerāt,
uno tantum imperatore omnia moderante, mutua iuſtitia ac pace utebantur. &
quod ait: donec auferať Luna: poſuit pro donec Luna ab officio ſuo ceſſet: quod
nimirum accidit in die conſumationis. Sol quippe tūc obtenebrabitur & Luna
non dabit lucem ſuam. ꝙ ſi iuſtitia & pax modo omnibus non permanent uſq;
ad tēpus conſumationis ſed multæ adhuc hodie ciuitates inter ſe inimice agūt,
non mireris. neq; enim de uniuerſali iuſtitia propheta loquitur, aut de uniuer-
ſali pace, ſed de ea, quæ inter ueros erit fideles, & Chriſti ſeruos. uel aliter: de iu
ſtitia, & de pace loquitur, quę in Deum eſt: quippe cum iuſte: hoc eſt: condigne
unius diuinitatis ſancta trinitas tunc fuerit adorata, & pax facta ſit cœleſtium
& terreſtrium, quæ uſq; ad ſęculi conſumationem permanebit.

E t dominabitur a' mari, uſq; ad mare. Mare & mare, propter aquarum mul
titudinem orientalem, atq; occidentalem Oceanum appellat. Hi etenim fines
ſunt ac termini, quos quis longitudini Orbis terræ poteſt adſcribere. latitudi-
nis autem terminos eadem ratione Arcticum atq; Anatarcticum Oceanum di
cemus. aiunt etenim Oceanum in orbem, uniuerſam terram ambire.

E t a' fluminibus uſq; ad terminos Orbis terrarum. Eundem ſenſum repe-
tit: & quod ibi maria appellauit, nunc dicit flumina, ueluti partes quaſdam ἀπὸ πο-
Oceani fluminis. fines autem terræ ab orientali quidem Oceano, heſperius, ab ταμῶν
Arctico autem, Antarcticus: & rurſus ecōtrario, ut ita dicam, a' fluminibus ad
flumina. uel aliter: flumina hic Iordanem appellat, & pluralem numerum po-
ſuit pro ſingulari, iuxta Hebraicæ linguæ Idioma. ab illo etenim flumine cœ-
pit Chriſtus in cæteris ſibi hominibus dominium parare: quando ſancto ſpiritu
in columbæ ſpeciem deſcendente, pater filio ſuperne teſtimonium præſtitit. ba
ptizabatur enim tunc a' Ioanne in Iordane.

C oram illo procidēt Aethiopes. Duplex eſt Aethiopum genus, ut diximus, in
pſalmo LXVII. alii enim in extrema orientis, alii in extrema occidentis parte
habitant. ꝙ ſi extremæ omnium Gentes Chriſtum adorabunt, multo illæ ma-
gis, quæ in medio orbis ſunt. uel per Aethiopes, ipſos Dæmones intellige, qui
nigri prorſus, Aethiopum inſtar, apparere ſolent, ob eorū nimirum caliginem.
& tenebras.

& tenebras. & q̄ ait:cadent, expone pro, adorabunt, ſi de ueris Aethiopum populis uerſiculum intelligas:quia ſi Aethiopes, eſſe dicas Dæmones, tunc expone, cadent, pro deſtruentur atq; humiliabuntur.

E t inimici eius terram lingent. Et Iudæi, inquit, Chriſti occiſores iugulabũtur. Solent enim qui uiolenta morte pereunt, præ graui dolore terram mordicus appræhendere.uel, quia dum Euangelii prædicationem oppugnant, multi eorum conuertentur, & ſanctorum Chriſti templorũ ſolum ac pauimenta exoſculabuntur.uel rurſus, per Chriſti inimicos, Dæmones intellige, qui a' ſanctis uiris in terram deiicientur, atq; adeo conculcabuntur, ut ipſam humum lambere uideantur, dum illinc exurgere nequeunt.

R eges Tharſis, & inſulę munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducent. Per Tharſis, expoſitores omnes Carthaginis ciuitatem intelligunt, quę eſt Libyæ caput, & per Saba, ciuitatem quandam Indorum celeberrimam. inſigniorum igitur Regum memoriã faciens Propheta, alia pariter Regna omnia denotaſſe uidetur:quod ex ſequentibus etiam manifeſtius apparet, dum collectim uniuerſos reges atq; uniuerſas gentes connumerat: quemadmodum in XLIX. pſalmo declarauimus. inſulas autẽ, omnes intellige quæ in mari ſunt. uere autẽ quælibet gens Chriſto dona tulit, hæc q͂dẽ tẽpla, illa alias oblatiões, & alias uirtutes, & hi quidẽ ſenſibilia, alii uero intellectualia dona obtulerũt.

E t adorabunt eum omns reges terræ, omnes gentes ſeruient ei. Nondum tamen omnes eum adorauerũt, tametſi ex omni gente ſit, qui adoret, & ſeruiat, ut in LXII. pſalmo prædictum eſt. ſimilis eſt autem hic uerſiculus, uerbis illis, quæ a' patriarcha Iacob de Chriſto prædicta ſunt: & ipſe, inquit, erit expectatio Gentium.

Q uoniam eripuit inopem a' potente, & pauperem cui non erat adiutor. Inopẽ & pauperem hic Chriſtianum populum appellat, ut in IX. atq; in XXXIX. pſalmo diximus. per potentem uero ipſum intelligit Diabolum, qui diu olim humano generi, atq; uniuerſo orbi dominatus eſt. uel timorem potentibus Propheta his uerbis incutere uoluit, ueluti Chriſtus iis omnibus opem laturus ſit, qui ab eis oppreſſi fuerint.

P arcet pauperi, & inopi, & animas pauperum ſaluas faciet. Eandem repetit ſententiam: & inopem quidem iudaicum populum appellat, ueluti eum, qui, iuxta Gręci nominis etymologiam, ab ope atq; a' diuitiis ceciderit diuini auxilii. pauperem uero Gentilem populum. utrunq; enim populum miſeratus eſt Deus. propter uniuerſum etenim humanum genus incarnatus eſt, uerũ Iudęos qui eum non receperunt, dimiſit, Gentes uero quæ ad eius fidem accurrerunt, ſaluauit. uel aliter: eripiet Chriſtus, parcet, & ſaluabit, eos nimirum omnes, qui propter ipſum inopes facti fuerint, & pauperes.

E x uſuris & iniuſtitia redimet animas eorum. Per uſuras, Auaritiæ uitium intelligit, quod inter cætera peſſimũ eſt. iniuſtitiæ autem nomine, omne aliud genus peccati in uniuerſum comprẹhẽdit. omnis enim qui peccat, iniuſte agit, atq; iniuriam facit, ſibi ipſi nimirum, aut alteri. ab his autẹm peccatis redemit

omnes Chriſtus

omnes Chriſtus Euangelicis præceptis.

E t honorabile nomen eius coram illis. Et uere adeo honoratum eſt hoc no- men apud fideles, ut pro ſumma dignitate eis ſit, & ad ampliſſimam nobilita- tem reputetur, ꝙ ab eo Chriſtiani appellentur. ὄνομα αὐ- τοῦ

E t uiuet. Dicunt aliqui his uerbis idem ſignificari, quod alibi dicit̃: & Regni eius non erit finis: ego autem puto illius reſurrectionem hic ſignari, & ꝙ mor- tuus denuo uiuet.

E t dabitur ei de auro Arabiæ. Arabia olim auro abũdabat, & felix ideo atq; aurea dicebatur a' Graiis. per hanc autem prouinciam, ueluti in Aſia celebrio- rem, indicare uidetur, ꝙ omnis regio munera offeret Chriſti templis. uel aliter: Arabes primi omnium Gentium, Chriſti fidem receperunt, edocti nimirum a' Paulo, quemadmodum ipſe ad Galatas ſcribens teſtatur, dicens: cum autem ei placuit, qui me ſegregauit ex utero matris meæ &c. nõ contuli carni, & ſangui- ni, neq; aſcendi in Hieroſolymam, ſed abii in Arabiam.

E t orabunt de ipſo ſemper. Chriſtiani ſemper orabũt de ipſo, ſeu pro ipſo: hoc eſt: pro ea, quæ ab ipſo eſt ſalute, ut ſcilicet eos adiuuet & ſaluet. Aliqui autem hoc dictum ad Prophetas referunt, ꝙ præuidentes aduentum Domini rogabunt ac ſupplicabunt patrem ut celerius filium mittat & Dæmonis tyran nidem deſtruat.

T ota die benedicent eum. Hoc eſt, ſemper eum fideles laudabunt.

E rit firmamentum in terra, in ſũmis montiũ. Chriſtus erit firmamentũ in terra, hoc eſt, iis, qui ſunt in terra, firmans nimirum eos & ſtabiliẽs, qui antea quaſi nutantes circũferebantur a' Dæmone: & quod ait: in ſummis montium, poſuit pro uſq; ad ſumma montiũ: quod propter ſanctos Eremitas dictũ eſt, & alios Dei milites, qui illic habitaturi erant, ueluti eos quoq; eſſet ſtabiliturus.

S uper extolletur ſuper Libanum fructus eius. Libanum dixit propter ſum mam eius altitudinem. fructus inquit, Chriſti, mirum in modum augeſcet. per fructum uero Chriſti, Euangelicam doctrinam intelligit. uel aliter: Libanum hic, pro Idolorũ cultu poſuit, eo ꝙ huiuſmodi mons olim idolis plenus eſſet. ſenſus eſt igitur: ꝙ fructus Chriſti, hoc eſt, ꝙ prædicatio Euangelica, ut dixi- mus, ſuperextollet̃ ſuper Libanum, id eſt, ſuperabit cultum idolorum.

F lorebunt de ciuitate quaſi herba terræ. Ciuitatem indefinite dixit, eo ꝙ de omni ciuitate fideles florere debebant, atq; hoc tanta cũ copia, ut floridiſſimæ, ac denſiſſimę herbę cõparari poſſent. poſſumus ẽt ꝑ ciuitatẽ, Eccleſiã intellige- re, tametſi nõnulli ipſam intelligant Hieruſalem, ex qua Iudæi floruerunt: qui creſcente poſtmodum Euangelii prædicatiõe inſtar herbę celerrime perierunt. ὡσεὶ χόρ- τος

E rit nomen eius benedictum in ſęcula. Hoc per ſe manifeſtum eſt. laudabi tur autem ubiq;, & perpetuo a' fidelibus. per nomen autem eius, nomen Chri- ſti intelligit, aut nomen Ieſu. ἔσται

A nte ſolem permanet nomen eius. Illud dico nomen Dei permanet ante So lem, quo ipſe ſe in monte appellauit, Moyſi loquens, quando ait: ego ſum, qui ſum. Item qui eſt, mittit me. ꝙ ſi de Chriſti nomine hoc dictũ putes, ante Solẽ

expone, pro

expone, pro ſupra Solē, hoc eſt, amplius q̃ Sol. nã in conſummatione ſeculi. Sol cadet, & cætera aſtra. hoc autem Chriſti nomen, ſemper firmum, atq; integrum & omnibus notum permanebit.

Et benedicentur in eo omnes tribus terræ. Benedicentur: hoc eſt: ſanctificabuntur, uel gratias conſequent̃. Glorificamur etenim, dum Chriſtiani dicimur. Et hoc ẽ, quod Deus Habraæ pollicitus eſt, pro eius ſemine, quod ẽ, Chriſtus. per tribus autem terræ, uarias Gentium nationes intelligit.

μακαριοῦσι αὐτὸν Omnes gentes Beatificabunt eum. Hoc eſt laudabunt.

Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui facit mirabilia ſolus. Ecce q; quæ occulta erant, reuelauit: Dominum illũ eſſe prædicans, & Deum Iſrael, ut oſtendetet q; Chriſtus, idem ille eſt Deus, qui olim dicebatur Deus Iſrael, & qui mirabilia olim propter illum operatus eſt. Quod uero ait, ſolus, ad diſtinctionẽ aliorum Deorum dictum eſt, qui falſo Dei appellantur.

τῆς δόξης Et benedictum nomen gloriæ eius in ſæculum, & in ſæculũ ſeculi. Per Chriſti gloriam, eius poſſumus incarnationem intelligere, & omnes pariter eius paſſiones, quæ ad eandem incarnationem pertinent, & propter quas glorificatur a' fidelibus, q; tãta ac tam grauia ſuſtinuerit propter nos, qui Deus erat. Nomen autem huius glorię, Chriſtus eſt, qui & in pręſenti ſeculo benedicitur, ut ſuperius declarauimus, & multo magis benedicetur in futuro, quando nullus ei maledicet, omnibus nimirum tunc ei ſubiectis. poſſumus etiam per eius gloriam, circũloquendo ipſum Chriſtum intelligere.

Et replebitur gloria eius omnis terra, fiat fiat. His uerbis omnium Gentiũ fides prędicitur. ita etiam ad Moyſem dixit Deus: uiuit nomen meum, quoniã implebit̃ gloria mea omnis terra. hoc & Heſaias ꝓpheta audiuit, clamantibus Seraphim, Sanctus Sanctus Sanctus, Dominus, Deus Sabaoth, plena ẽ omnis terra gloria eius. illam aũt repetitionẽ uerbi, fiat, intellige prout declarauimus, in fine pſalmi. XL. illud etiã ſcire oportet, q; Hebręi diuidunt Dauidicos pſalmos in quinq; libros, q;q;, quattuor primos libros habere dicunt in fine ultimi pſalmi, fiat fiat. & primi quidem libri finem eſſe dicunt pſalmum XL. ſecundi. LXXI. tertii octogeſimum octauum. quarti. CV. quinti autem libri finis, ultimo clauditur pſalmo.

ℭ Defecerunt hymni Dauid filii Ieſſe, pſalmus ipſi Aſaph.

Docuimus in procemio opis, omnes pſalmos cõpoſitos fuiſſe a' beato Dauid, quomodo igitur nunc pręſenti pſalmo inſcribitur, q; defecerint? quia ſcilicet non defeciſſe pſalmos, ſed hymnos dicit. ſiquidem pſalmorum alios, ueluti hymnos ac laudes ipſe ſua Deo canebat cithara, alios uero cantorum ducibus canendos prębebat, ſicuti pręſentem pſalmũ, & undecim alios ſequentes, quos unius chori cantorum, principi Aſaph, modulandos dedit, item aliis alios, quemadmodum ibidem plenius diximus. Dictio igitur defecerunt, non negat ſequẽtes pſalmos cõpoſitos fuiſſe a' beato Dauid, ſed ab eo negat fuiſſe decantatos. illud autem

illud autem admiratione dignum eſt, quomodo Sancti ſpiritus gratia multiplicibus hominum affectibus, ac uariis animorum ægritudinibus, multiplicia etiã ac uaria per pſalmos pharmaca miſcuerit, ſicuti impreſentiarum facit. pertinet enim hic pſalmus ad puſillanimes, & ad eos, qui in impſcrutabilibus Dei iudiciis facile ſcandalizantur, dum ſcilicet cernũt Deum, prauorum hominum quã plurimos non tantum tolerare, ſed ſceleſtiſſimos ac nefandiſſimos quoſq; feliciter per ſæpe uiuere, contra autem probos in afflictionibus, & calamitatibus ut plurimum conſtitutos eſſe, & pene negligi ab eo. efferendus eſt, autem hic pſalmus, ex Iſraelitici populi perſona, qui captiuus detinebatur in Babylone, & ex illorum præſertim, qui in toto illo populo magis pii in Deum, ac magis religioſi fuerunt: tam etſi unicuiq; etiam fideli accommodari poſſit, qui proximi ſui puſillanimitatem ſtudeat conſolari. Pſalmus.LXXII.

QVam bonus Deus ipſi Iſrael. Dictio, quam, confirmantis uim habet hoc in loco. Vere, inquit, bonus eſt Deus populo Iſrael: quippe qui per afflictiones, & calamitates eum erudit, & caſtigat, quiq; ſalutem ei excogitat. neq; enim ex odio caſtigat aliquem Deus, aut dirigit, ſed præ amore & dilectione.

I is qui recto ſunt corde. Cum Deus adeo bonus ſit, ut docuimus, talis etiam eſſe iudicatur ab iis, qui recte ſentiunt. cordis etenim appellatione hic, mens & cogitatio ipſa intelligitur.

M ei autem pene moti ſunt pedes. Per pedes hic cogitationes intelligit, ueluti quæ animæ noſtrę religionem pedum inſtar, regunt, ac ſuſtinent. pene, inquit, peruerſus, ac pene lapſus ſum, ut nullam Deum crederem Mundi habere prouidentiam. quod autem latinus interpres dixit, moti ſunt Greca dictio ἐσαλεύθησαν aliquanto ſignificantius exprimit, & nos propius dicere poſſumus fluctuarunt.

P ene effuſi ſunt greſſus mei. Per greſſus ſimili modo cogitationes intelligit, ſeu opiniones, & ſententias animi. effuſi autem ſunt, pro euanuerunt. euaneſcit enim, quod effunditur. deinde cauſam etiam infert ob quã in huiuſmodi fuerit periculo, ut fluctuarent eius pedes, & effunderentur eius greſſus.

Q uoniam zelaui propter iniquos, pacem peccatorum uidens. Per zelum, irã illam ſæpe intelligimus, quæ a recta ratione aduerſus aliquid irrationabiliter factum, proficiſcitur. Quoniam, inquit, aduerſus iniquos hoſtes noſtros iratus ſum: & mea quidem ſententia non temere, eo, ꝙ, pacem eos agere uidebam, & a potentioribus nunquam uexari, & quia ut ſecuri ac tuti multa fruebantur quiete, tametſi omnium hominum eſſent perditiſſimi. ἐπὶ τοῖς

Q uoniam non eſt renuitio in morte eorum. Quoniam mors, inquit, quæ eis obuenit, abnuenda, aut reſpuenda non eſt, ueluti quæ & ſecundũ naturam aduenit, & nulla cum uiolentia. ἀνανεύσεως

E t firmamentum in plaga eorum. Nec ulla, inquit, diuturnitas, aut perſeuerantia eſt in eorum plaga. nam etſi aliquando calamitate aliqua affliguntur ſtatim tamen ab afflictione liberantur.

I n laboribus hominum non ſunt, & cum hominibus nõ flagellabuntur. Neq;

t ſunt, ut

ſunt, ut cæteri hominum in laboribus.eſt etenim proprium ac peculiare omniū hominum, ut labores ſuſtineant:at illi abſq; ullo labore poſſident bona,& com muni omnium hominum ſententia,eo modo non affliguntur, quo alios ut plurimum affligi uidemus.

P ropterea tenuit eos ſuperbia eorum, in finem. Omnia eis,inquit, ſecunda obueniunt,& ampliori idcirco ſuperbia detinentur.

περιεβάλοντο I nduti ſunt iniuſtitia, & impietate ſua. Adeo,inquit,ſuperbi ſunt,& temerarii, ut impietate atq; iniuſtitia, non ſecus ac ueſte aliqua operiantur. Et dum indui eos dicit impietate & iniuſtitia,ſummam undiq; huiuſmodi uitiorum am plitudinem uidetur ſignificare.hac autē loquendi metaphora ſæpenumero alibi Prophetam uſum uidemus,ueluti quando,ait:induantur confuſione,& pudore: item,induantur,qui calumniantur me,confuſione,& operiantur, quaſi diploide pudore ſuo: & rurſus: induit maledictionem, ut ueſtimentum,& alia huiuſmo di. hoc autem in loco,poſuit pro,oſtentare & gloriari.

ἐξελεύσεται E gredietur quaſi ex adipe iniuſtitia eorum. Ac ſi diceret ampla, & abundās erit eorum iniquitas. pinguedo etenim, quæ profluit ex adipe,copiam atq; abū dantiam quandam ſignificat. Vel per adipem, indolentiam, ac delicias eorum intelligit, dicens:q; tanta eorum iniquitas, ex multis prouenit deliciis, atq; ex multa petulantia. & iuxta hunc ſenſum abundat dictio,quaſi.& quod,ait,egre dietur, dixit,pro,egreſſa eſt, tempus ponens pro tempore.Et ita reddidit Symmachus.unde & uerbū flagellabuntur cōſequenter expones,p flagellati ſunt.

διάθεσιν T ranſierunt in diſpoſitionem cordis. Venerunt,inquit,in habitum iniuſtitię. per diſpoſitionem etenim ſeu per habitudinē cordis, habitū intelligit ad malū.

ἐν πονηρίᾳ C ogitauerūt & locuti ſunt in prauitate. Pręmeditati inquit,& cū cōſyderatiōe locuti ſunt praua.neq;.n.incōſulto,aut raptim,ſed ſummo cū ſtudio oia egerūt.

I niuſtitiam in excelſum locuti ſunt. Hoc eſt aduerſus Deū altiſſimū, dicētes nimirum eum Deum non eſſe.iniuſtitiam uero eos locutos eſſe dicit,quia iniuſtitia ſumma eſt,priuare Deum gloria,& creatis ab illo rebus eam preſtare.ille autem loquitur iniuſtitiam in altū,ſeu in excelſum, qui aliquid Deo attribuit, quod diuinitate indignum ſit.appellatur etiam diuinitas altitudo, quia altius ea nihil eſt, aut ſublimius.

P oſuerunt in cœlum os ſuum,& lingua eorum pertranſiit in terrā. Per cœlū quidē Deum intelligit,q in cœlis habitat:per terrā uero,homines in ea cōmorā tes,ac ſi diceret:os ſuum blaſphemātes aduerſus cœleſtē Deū mouerūt, & lingua eorū ſimiliter aduerſus terrenos homines deſæuiit. ii etenim,quibus oia ſe cunda erant,& qui incūbebant deliciis, multa ducti temeritate,& Deum cōtumeliis,& homines calumniis inſectabantur.uel, pp Philoſophos dictus eſt hic ſermo,qui poſuerunt in cœlū os ſuum,dū auſi ſunt de Deo, & de diuinis rebus philoſophari,& lingua eorum pertrāſiit in terrā,dū terrena de Deo nugarētur. uel aliter:Aſtrologos carpit,qui os ſuū poſuerūt in cœlū,dū nimis curioſe aſtra ac ſtellas cōtemplātur,quę in cœlo ſunt: & lingua eorum pertranſiit in terram, dum inanibus nugis uniuerſum complent orbem.

Ideo conuertetur

I deo conuertetur populus meus huc. Hęc uerba dicta ſunt, per Prophetam ex perſona Dei. propterea, inquit, hoc eſt, ob prędictā inimicorum iniquitatē, populus meus, ille nimirum, qui in captiuitate cōſtitutus eſt, cōuertetur in patriam ſuam. ita. n. ſignificat quod ait, conuertetur huc. ibi. n. erat beatus Dauid cum pſalmum hunc componeret: in Hieruſalem ſcilicet. ἐν ζῶθα

E t dies pleni inuenientur in eis. Pleni, hoc eſt, impleti, ad uitæ nimirū menſurā. uel pleni operibus uirtutum: & ſenſus eſt: ꝙ cōſeneſcent, uel ꝙ placebunt Deo. intelligi ēt poſſunt hæc uerba, ut aduerſus inimicos dicta ſint, ꝙ dies eoꝝ in eis inuenientur pleni in malis, ita ut ad eorum prauitatem nihil deſit.

E t dixerunt quomodo nouit Deus? Quotquot in populo erant magis puſilla nimes, aut minus prudentes, tanta cernentes facinora, quāta Barbari illi cōmittere audebāt aduerſus uiros illos ſanctos, dicebāt: quomodo nouit Deus hęc? Et quo modo tolerat? uere hæc Deus non nouit.

E t ſi eſt ſcientia in altiſſimo. Subaudiendum eſt uerbum exquiſiuerūt. ſcientiam autem eorum dicit, quæ aduerſus eos facta fuerant. ἐν τῷ ὑψίστῳ

E cce hi peccatores & abundantes, in ſæculum poſſederūt diuitias. Ita. n. cōſyderantes intra ſe dicebāt: ecce ꝙ hi Babylonii peccatores ſunt, & tñ in pręſenti ſæculo abundāt, & diuitias poſſident. uel, poſſederunt in ſęculū, pro diu, & lōgo tempore. huiuſmodi ēt uerba a' Hieremia propheta ad Deum dicūtur. Quare, inquit, uia impiorum proſperatur? abundarunt omnes, qui reprobant reprobationes? plantaſti eos & radicem miſerunt. κατέχον

E t dixi nunquid in uanū iuſtificaui cor meū? Ego, inquit, qui aliquanto maiores animi ac prudentię uires me habere cōfido, fluctuaui cogitationibus meis, & dixi: nunquid fruſtra cor meū ab oī iniuſtitia emūdaui, & iuſtū eſſe effeci? ἄρα ματαίως

E t laui in innocentibus manus meas. Et dixi, nunquid incaſſum laui manus meas inter innocentes uiros? quid aūt ſibi uelint hęc uerba, diximus in pſalmo. XXV. a' cōmuni aūt ſenſu tā hic, q̄ in duobus ſequentibus uerſiculis, ſubintelligēdū eſt: nunquid in uanū? nā & hæc uerba dubitatiue legenda ſunt? ἐν ἀθῴοις

E t flagellatus fui tota die. Ieiunio nimirū, & uigiliis, & aliis huiuſcemodi afflictionibus, quas aſſidue ſectandę uirtutis gratia ſuſtineo.

E t repręhēſio mea in matutinis. Repręhenſio mea, q̄ ego mihi ipſi aduenié te mane adfero. repræhendere etenim ſoleo me ipſum, ꝙ in præteritum Deo reſtiterim, ꝙꝙ uitam ac conuerſationem eo dignā non exhibuerim. ἔλεγχός μου

S i dicebā narrabo ſic, ecce generationem filiorū tuorum reprobaui. Si in me ipſo, inquit, dicebā, ꝙ aliis ita eſſem dicturus, queādmodum cogitaui: ꝙ ſcilicet in uanum iuſtificaui cor meū, & reliqua: ecce ꝙ reprobaui generatione filiorū tuorū, ſeu (ut ꝓpius poſcit Gręca dictio ἠσυνθέτηκα) ecce ꝙ incompoſita. hoc eſt, nō utilia, & nō grata cogitaui populo tuo. ꝑ generationē. n. filiorū Dei, populus intelligitur Iſraeliticus. ita. n. Deus ipſe eū alibi appellauit, dicens: filius meus primogenitus Iſrael, itē alio in loco: filios genui, & exaltaui. uel aliter: filii Dei ſunt, qui creatorē eū agnoſcūt, & illius obſeruāt mādata. quædā aūt exēplaria, non ἠσυνθέτηκας, habent in prima pſona ſed ἠσυνθέτηκα. Et quoniā Gręca

hęc dictio, non tm̃ reprobare ſignificat, aut incompoſita ſeu inutilia cogitare, ut
diximus, ſed ẽt pactionibus ac promiſſis non ſtare, conſequenter alia fieri po-
teſt huius uerſiculi lectio, uidelicet: ecce ꝙ generationi filiorũ tuorũ pacta ru-
piſti. Et tunc expone: ſi in me ipſo dicebam: me ita aliis eſſe dicturũ: ꝙ ſcilicet
fruſtra iuſtificaui cor meũ &c. ut ſupra expoſuimus: ecce ꝙ iuxta hãc narratio
nẽ meã huic populo tuo rupiſſe uideris ea fœdera, quæ olim cũ Habraã, & ꝓge
nitoribus noſtris pepigeras: de terra. ſ. promiſſionis, & de generatione noſtra: &
quod perpetuo hanc terram eſſemus poſſeſſuri.

ὑπέλαβον E xiſtimaui, quod cognoſcerem. Speraui, inquit, ſcire me poſſe, & cognoſce-
re id de quo dubitabam.

τοῦ γνῶναι H oc, labor eſt coram me. Verum hoc, ut id. ſ. cognoſcam de quo dubitaui, la-
ἐνώπιόν borẽ non modicũ ſecum habere uidetur. difficillimũ. n. eſt, ut cognoſcatur.

μου D onec intrem in ſanctuariũ Dei. Labor uero iſte eouſqꝫ mihi erit, donec in-
greſſus fuero in templũ Hieruſalẽ, ubi populus ſanctificari ſolet. Antiqua. n. hę
reditate ac ſolita felicitate recupata, cognoſcã, ꝙ nõ fruſtra iuſtificaui cor meũ.

E t intelligã in nouiſſima eorũ. Verba hęc manifeſtam cõtinent prophetiam.
εἰς τὰ ἔ- ꝑdicit. n. ſe huiuſmodi delinquentium finem perſpecturum eſſe. de Babyloniis
σχατα autem ſermo eſt, quorum felicitas, & imperiũ finem habitura erant: quemad-
modum etiam poſtea factum eſt. Nam Cyrus Perſarum rex deuictos illos ꝑ-
petuæ tradidit ſeruituti: & Iſraeliticũ populum, quem captiuum reperit In Ba
bylone, in patriã reſtituit. Iuxta Anagogen, per ſanctuarium Dei, futurum in-
telligimus iudicium, in quo unicuiqꝫ Deus condigna retribuet, pro meritis. uer
bum. n. Græcum, ἁγιάζω, quod paſſim omnes interꝑtant̃ ſanctifico, unde
ἁγιαστήριον, ſanctuariũ, ꝑ ſæpe etiã idem ſignificare inuenitur, quod determino.
non mirum igitur ſi ἁγιαστήριον pro iudicio accipitur, cum in eo omniũ homi-
nũ præmia, aut ſupplicia determinanda ſint. tunc igitur uel ipſi etiam puſillani
mes intelligent, quid nam proſit uirtus, & obſit uitium.

V erum tamen propter dolos. Ob eorum nimirum dolos.

κακὰ P oſuiſti eis mala. Manifeſtius ex hoc loco Babyloniorum deſtructionẽ prę
dicit. Superflua tñ eſſe uidetur, dictio illa, uerum tamẽ, quemadmodum iuxta
Hebraicũ idioma ſępenumero alibi inuenitur, Symmachus pro uerum tamen,
uere dixit, & paraſti, pro, poſuiſti.

ἐν τῷ ἐ- D eieciſti eos dum eleuarentur. Cum in altum iam eleuati eſſent, diuitiiſqꝫ,
παρθῆναι & omni felicitatis Genere ſublimati, tu eos rurſus confregiſti.

Q uomodo facti ſunt in deſolationem ſubito? Eorum deſtructionem pręui-
dens Propheta, tam repentinam mutationem admiratur.

D efecerunt, perierunt, propter iniquitatem ſuam. Verbum perierunt, ad ma
iorem declarationem poſitum eſt, uerbi defecerunt. idem. n. hic ſignificant. hac
aũt repetitione Propheta ſummũ quoddã gaudiũ, atqꝫ alacritatẽ demonſtrat.

ὡσεὶ ἐνύ- Q uaſi ſomnium exurgentis. Aliquid ſubintelligendum eſt, uerbi gratia: Ba
πνιον ἐξε- byloniorum felicitas: ac ſi diceret, quod quemadmodum is, qui per ſomnũ, gra
γειρόντων tum quid uidet, ac delectabile, ſtatim contriſtatur, cum a ſomno exurgit, quaſi
inani delectatione

inaní delectatiõe detentus ſit,ita etiã Babylonií decurſa eoꝝ felicitate, inanem plorabunt ſe habuiſſe fortunã. huiuſcemodi.n.ſunt humanæ oẽs delectatiões, ſomniís ſimiles,ob eaꝝ nimirũ inſtabilitatẽ,& frequẽtiſſimas mutationes.

Domine in ciuitate tua imaginem eoꝝ ad nihilũ rediges. Propter ciuitatem tuam Hieruſalem eoꝝ felicitatem reprobabis: quam ideo imaginem appellauit,quia humana felicitas,uera felicitas nõ eſt,tametſi eſſe uideatur: ſed ut imago,aut umbra,imitatur tantum felicitatem.per Ciuitatem,autem hoc in loco,intelligere potes populi ciuilitatem,uel ipſam ſupernam Hieruſalem.

Quia inflãmatũ eſt cor meũ. Ardenti.ſ.quodã zelo:qđ ẽt in initio pſalmi dixit:quia zelaui ſuper iniquos,pacẽ peccatorũ uidẽs.eãdẽ.n.hic repetit ſentẽtiã.

Et renes mei cõmutati ſunt. Per renes concupiſcentiam intelligit,ut ẽt alibi diximus. antea,inquit, ea concupiui,quę erant bona, poſtmodum uero non eadem amplius,quę bona erant optaui, ſed quę eſſe uidebantur bona:quando. ſ. inimicorum pacem zelaui.

Et ego neglectus ſum, & non cognoui. Hic uerſiculus,& reliqua,quę ſequũtur,tempus reſpiciunt poſt reditũ e' captiuitate. Neglectus.n.inquit, & proiectus ſum a' te tunc pp peccata mea, atq; ideo illuminatione tua priuatus,id nõ cognoui,de quo dubitaueram.Symmachus ꝑ, neglectus,dixit, indoctus eram. καὶ οὐκ ἔγνων

Vt iumentũ factus ſum apud te. Ego,inquit, in pręteritum inſipiens tecum fui, uerum deinceps iudicia tua curioſe amplius non inueſtigabo, ſed iumenti inſtar, omiſſa oĩ curioſitate,tuam ſequar uoluntatem. cognoui etenim ꝙ ſumma cum ratione ac iudicio,oĩa adminiſtras. laudabile eſt aũt,ut apud Deũ nos ipſos exiſtimemus,ut iumenta,tametſi contra,criminoſum ſit,ut iumentum haberi,apud Dęmonẽ,ut alibi uidimus in ps XLVIII.Ibi: homo cum in hono re eſſet,cõparatus eſt iumentis inſipientibus,& ſimilis factus eſt illis.

Et ego ſemper tecũ, Subintelligitur,uerbũ,ero: te nimirũ ſemper cogitãs, & loquẽs, quę tua ſunt, atq; a' tui memoria nunquam recedens.

Tenuiſti manũ dexteram meã. Tu,inquit,optimi ductoris inſtar,manũ mẽã appręhendiſti,& de terra,ac ſeruitute Babyloniorũ me eduxiſti. uel ꝑ dexterã manũ,meliores ac laudabiliores actiones ſignificat, quibus tu eduxiſti me,benigno nimirum animo eas ſuſcipiens.

Et in conſilio tuo deduxiſti me. Et conſilium mihi ſubminiſtraſti, quo duce per tot Gentium regiones in patriam deductus ſum. ἐν βουλῇ

Et cum gloria ſuſcepiſti me. Et honoratum mihi in ciuitatem tuam introitũ donaſti. is .n.populi reditus in patriã,celeberrimus apud oẽs effectus eſt.Regia etenim edicta, quę pro populi reditu a' Cyro emanarunt, ad uniuerſas orbis nationes dirigebantur.

Quid.n.eſt mihi in cœlo, & a' te quid uolui,ſuper terrã. Hęc uerba quidam ita intelligunt,ut a' Deo ad humanam naturã dicta ſint:quid mihi,inquit,aliud in cœlo eſt, ab Angelis, niſi cultus, adoratio, atq; obedientia? Et a' te quid nã aliud uolui in terra?ꝗ ut eadẽ mihi pręſtares,quę ab Angelis mihi ſunt in cœlo? Vel aliter:quid mihi in cœlo aliud curæ eſt,ꝗ tu ipſa natura humana? Et a'

te quid nam aliud uolui, q̃ utilitatem, & cõmodum tuum, & ad hunc ſenſum Aquila interpretatur. uerum, ut in uniuerſum dicã: ſæpenumero apud Prophetas defectiuos quoſdã reperimus ſermones. ob Hebraicę etenim linguæ anguſtiã, a' qua uetus teſtamẽtũ in Grǽcã liguã trãſlatũ eſt, impoſſibile fuit paribus dictionibus amplã ęque, ac claram ſignificationem reddere.

D efecit cor meũ, & caro mea. Cõſumptũ eſt cor meum. igne etenim quodam ac deſyderio tui extabuit, & caro mea idem etiam paſſa eſt, dum corpus multis in doloribus, atq; anguſtiis uerſatur.

D eus cordis mei. Circumlocutione utitur, ac ſi diceret, o' Deus meus. Verba autem hæc deſyderio, atq; affectu plena ſunt.

E t pars mea Deus meus, in ſæculum. O' Deus, inquit, qui es pars mea: idest ſors, ſeu hæreditas mea: uel quẽ diuitiarũ ac theſauri ſemper loco habui.

Q m̃ ecce qui elongant ſe a' te pereunt. Peccatores elongari dicuntur a' Deo non loco, ſed conuerſatione: quemadmodum contra ille appropinquari Deo dicitur, qui uirtutes ſectatur. Ita. n. peccata diuinũ conſpectum refugiunt, ut tenebræ lucem: & quantum quis elongatur a' Deo, tantum perditioni appropinquat. dictio autem, quoniam, hoc in loco confirmat. idem enim ſignificat, quod uere. perire etiam hic poſuit pro decidere a' ſalute.

D iſperdidiſti oẽs qui fornicantur a' te. Per fornicationem a' Deo hic, rebellionem, atq; abſceſſum ab eo intelligit, ſeu Idololatriam, atq; omnem aliũ Dęmonũ cultum, quẽadmodum alibi apud Hieremiam habetur: profecta es, inquit, in omnẽ montem altum, & ſub quocũq; ligno nemoroſo, & fornicata es illic: & rurſus: & fornicata es lignum, & lapidem: pro eo quod eſt: adoraſti lignũ, & lapidem. Eccleſia etenim ſponſa Chriſti dicitur, eiq; p fidem & p mandatorum obſeruationem eſt coniuncta.

M ihi autem adhęrere Deo bonum eſt In ſponſæ nimirum morẽ Deo coniungi, & nunquam ab eo ſeparari.

P onere in Domino ſpem meam. Nunquam enim concepta ſpe fruſtratus ſum, quoties in eo ſperaui. bonum igitur atq; utile eſt, ita facere.

V t annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Syon. Vt tua ſecurus protectione, narrem mirabilia omnia, quæ feciſti laude digna. uel alias: ut ſcriptis meis laudes eas exponas, quæ tibi debentur. omnes autem ideo, dixit, q̃m Dei laudes tot ſunt, quot eius potentiæ, ut annunciem autem eas in portis Siõ, idest in portis Hieruſalem. duplici enim nomine appellata eſt ea ciuitas: Hieruſalem nimirum, & Sion, a' uicino monte. per filiam autem Sion, ipſa Sion intelligitur, quemadmodum per filium hominis ipſe homo, iuxta Hebraicum idioma. ſolebant autem antiqui iuxta ciuitatis aut templi portas, concilia ac cœtus hominum congregare, & illis quecunq; noua contingebant narrare. Iuxta Anagogen per portas Sion, particulares Eccleſias intelligimus, quæ in uariis ſunt Orbis partibus. per eas etenim ut për portas quaſdam ingredimur in ſupernam Hieruſalem.

¶ Intelligentiæ

ℭ Intelligentiæ ipſi Aſaph.

DE Aſaph alibi dictum eſt. Intelligentiæ autem ideo dixit, quia multa lectori opus eſt intelligentia. ea enim in hoc pſalmo tractatur, quæ ad ultimam Iudæorum captiuitatem, atq; ad illam Hieruſalem deſtructionem, pertinent, quę a' Romanis facta eſt. Nam etſi antea a' uariis fuerint ſæpenumero captiuati nationibus, nunquam tamen tanta eis, ut tunc, accidit calamitas. nam & in perpetuum abiecti ſunt, & incenſum eſt templum, & deſtructæ domus, & omnia depopulata, quodq; malorum omnium illius Gentis euidentius ſignum eſt, nullus deinceps inter eos Propheta extitit. Illud autem animaduertendum eſt, q̃ dum hic pſalmus Iudęorum annunciat calamitates, fideliũ una prædicit ſalutẽ.

Pſalmus, LXXIII

VT quid Deus repuliſti in finem? Prophetarum more, narrat, ut iam facta, quæ futura erant. Dignum eſt autem ut admiremur bonitatem Dei, qui, cum Iudęorum infidelitatem præuideret, tam aperta prophetia ac futurarum calamitatũ prædictione a' tanta illos nitebatur ſęuitia, atq; impietate auertere, qua aduerſus Saluatorem uſuri erant, tametſi ob arbitrii libertatem, quam homini Deus dedit, illi in prauitate ſua immutabiles perſtiterint. hos etiam ſermones ſummo cum dolore Propheta enunciat, populi uicem plorans, qui grauiſſima quædam ac miſerabilia paſſus erat. Poſſumus aliter intelligere hæc uerba: ut ex prudentiorum Iudæorum perſona dicta ſint: nec tantum repuliſti, inquiunt, ſed in finẽ repuliſti: quod omnimodam prorſus deſtructionem ſignificat. Nam & ſi prius eos ſæpe repulerat, non tamen in finem. Vnicuiq; enim captiuitati certum tempus per Prophetas ſtatuerat. Illę autem uerba: ut quid, interrogatiua quidẽ eſſe uidentur, & rationẽ indagare, ſed iuxta uſum Hebraici idiomatis diuinam miſericordiam conciliant.

I ratus eſt furor tuus, ſuper oues paſcuæ tuæ. A' communi ſenſu rurſus ſumendum eſt: ut quid? de ira autem, & furore Dei, in ſexti pſalmi principio dictũ eſt. per oues ẽt, ipſum populũ intellige, & per paſcua, ſacra ſcripturæ eloqa, quibus animas ſuas illi omnes nutrire ſolent, qui ſecundũ legem Dei uiuunt.

M emor eſto congregationis tuæ, quam poſſediſti ab initio. Quam, inquit, congregationem ab initio: hoc eſt: olim, ac primo, ut poſſeſſionem quandam habuiſti. Et ſubſignare uidetur q̃ aliã ex Gentibus Eccleſiam poſſeſſurus ſit.

R edemiſti uirgam hæreditatis tuæ. Priora connumerat beneficia. per uirgã autem, regia dignitas ſignificat', ſeu ipſum regnum, ut in XLIIII. pſalmo dictum eſt. Aquila pro uirga hæreditatis, ſceptrum dixit ſortitionis. Hebræorum autem regnum intelligit, uel etiam populum ipſum, ſub rege conſtitutum, qui hæreditas Domini dictus eſt: quia, ut ait Moyſes: facta eſt pars Domini populus eius, Iacob: funiculum hæreditatis eius, Iſrael. Redemit autem eos Deus ſæpenumero ex bellis, atq; captiuitatibus.

M ons Sion, hic eſt, in quo habitaſti in eo. Mons Sion ille celeberrimus hic eſt, in quo fecit Deus prædictam hæreditatis ſuę uirgam habitare. uel in quo, tu habitaſti. dictio enim Græca, κατεσκήνωσας, utranque interpretationem recipit. & quod ait, in eo, expone, ut diximus, alibi, exponentes illum uerſiculum: cuius maledictione os eius plenum eſt. & præmittit Propheta inter prima uerba montis memoriam, ut dedicati Deo montis commemoratione illum ſibi magis redderet beneuolum.

L eua manus tuas in ſuperbias eorum in finem. Deſtruat prorſus ait, inimicorum elationes, qui capta Hieruſalem procaciores effecti ſunt, ac magis temerarii, & inſipienter aduerſus te inflati. leua autem manus tuas, ex metaphora eorum dictum eſt, qui manus in altum tollunt, ut uerberibus inimicum deiiciant.

σου Q uanta malignatus eſt inimicus in ſancto tuo. Per inimicum, Titum Imperatorem intelligit: & per ſanctum, templum ipſum, quod ab illo tandem deſtructum eſt, poſtquam multa alia nefanda ſcelera in eo patraſſet. quanta autem dixit pro, heu quanta.

E t gloriati ſunt, qui oderunt te in medio ſolennitatis tuæ. Paſchæ feſtiuitatem intelligit. in illius enim ſolennitatis medio, Titus obſedit Hieruſalem, & Iudæos feſtiuitatem illam celebrantes captiuos fecit. Conſydera autem, quo pacto in paſchatis ſolennitate Iudæi pœnas dederint, in qua Dominum Crucifigentes tam immenſum ſcelus patrarant.

ὑπεράνω P oſuerunt ſigna ſua, ſigna, & non cognouerunt, quaſi in exitu deſuper.
Vnuſquiſq; ordo militaris ſigno ſuo utitur, quod haſtili īfixum ante aciem præmittitur, ut cohors internoſcatur à cohorte: id uexillum appellamus. hæc igitur uexilla, Romanorum acies igredientes in Hieruſalem fixerunt in exitu: hoc eſt: in portis Ciuitatis: quinimmo & deſuper ipſas portas. abundat autem dictio, quaſi. erexerunt autem hæc ſigna ſua, ſigna: hoc eſt: in ſignum uictoriæ, ac pro trophæis: idq; nondum ab iis cognitum fuerat, qui erant intra Ciuitatem: eo ꝙ circa ſolēnitatem occupati, nullis aliis rebus animum intendebāt. uel, non cognouerūt, ipſi ſcilicet inimici, quo pacto ceperint Ciuitatem. id quippe ea ratione non accidit, quod Iudæorum Deus impotens eſſet, aut infirmus, ſed ob Chriſti cædem illos Deus pœnas luere permiſit.

Q uaſi in ſylua lignorum ſecuribus exciderūt Ianuas eius in idipſum. Inſtar inquit, ſyluæ lignorum, illius Ianuas prorſus, excidebant: in idipſum: ideſt, una omnes.

I n ſecuri & uecte confregerunt eam. Securi quidem, tecta, ac domorum, &
λαξευτη ciuitatis Ianuas, & quæcunq; alia lignea ſubuertebant, uecte uero muros, mœ
ρίῳ nia, & lapidea quælibet. uectis enim ſeu (ut in Græca lectione habetur) λαξευτήριον quoddam inſtrumenti genus eſt quod & ad incidendos lapides idoneum eſt, & ad mœnia diruenda. confregerunt autem, hoc eſt, deiecerunt.

I ncenderunt in igne ſanctuarium tuum. Per ſanctuarium templum intelligit quemadmodum

git quemadmodum in præcedenti pſalmo diximus.

I n terram profanauerunt tabernaculum nominis tui. Profanauerunt: hoc eſt:profane, atq; impie illud ſolo æquarunt. exquiſito autem loquendi modo dicit, tabernaculũ nominis Dei. nullum enim diuinæ ſubſtantiæ tabernaculum eſſe poteſt, cum natura illa diuina immenſa ſit & incircũſcripta: unde eleganter tabernaculum nominis Dei dixit. Aliqui uero Prophetã dicunt circũlocutione uti, & tabernaculum nominis Dei, pro tabernaculo Dei dixiſſe.

D ixerunt in corde ſuo cognationes eorum ſimul. Omnes inimicorum cognationes mutuo inter ſe ſimul dixerunt. in corde autem ſuo: hoc eſt: ex toto corde, atq; ex tota animi promptitudine. Dictio autem, uenite, quæ ſequitur, uetat ne exponere poſſimus, dixerunt, pro cogitauerunt: niſi quis eam non in uim uerbi, ſed aduerbialiter eſſe poſitam, dicat, pro, eia age. quid autem dixerint, audi.

αἱ συγγένειαι

V enite quieſcere faciamus omnes feſtiuitates Dei in terra. Omnes nimirũ legales cultus ac cęrimonias illius Dei, quem Iudæi colunt: hoc autem perficiemus, ſi leges, ac mores, & remp. eorum deleuerimus, quemadmodum permittente Deo effecerunt.

πάσας τὰς ἑορτὰς

S igna eorum non uidemus. Miracula ſcilicet quæ Iudęi Deum ſuum olim in parentum ſuorum gratiarum operatum eſſe aſſerebant. hæc enim miracula Romani milites, qui obſidebant Hieruſalem, negant uſquam ſe uidiſſe. nihil huiuſmodi, inquiunt, eorum Deus aduerſus nos operatus eſt.

σημεῖα αὐτῶν

N on eſt amplius Propheta. Amplius pro deinceps. Vere autem hoc à Propheta noſtro ex illorum perſona prædictum eſt. neq; enim tunc ullus inter Iudęos erat Propheta, qui aut aduerſus Romanos prędicaret aut Iudęos iuberet confidere.

E t nos non cognoſcet amplius. Cumq; nullus deinceps Propheta futurus ſit inter eos, conſequenter nullus etiam ea amplius cognoſcet, quę ad nos pertinent, aut quem exitum habitura ſint. & quod ait, amplius, idem eſt quod in poſterum.

V ſq; quo Deus improbabit inimicus? Vſq; quo te & nos pariter improbabit, quaſi infirmos atq; imbecilles?

I rritabit aduerſarius nomen tuum in finem? Blaſphema aſſidue aduerſus te uerba proferet, atq; ad iram te irritantia, tametſi tu & longanimis ſis, atq; illos ob eorum delicta, multa huiuſmodi facere permittas.

V t quid auertis manum tuam & dexteram tuam de medio ſinu tuo in finem? Obſeruandum eſt, ꝙ hæc uerba, in finem, quæ ſæpius in præſenti pſalmo poſita ſunt, perpetuam Iudæorum abiectionem notant. Manum autem eandem appellat quam & dexteram. ſinus autem Dei eſt bonorum omnium theſaurus, & manus dextera, illam operationem ſignificat, quæ diuina bona diſpenſat: & ſenſus eſt. Quare bona tua nobiſcum plus non participas, ut olim agebas? & eſt metaphoricus ſermo, tractus ab iis, qui ſinum habuerunt multiplicibus bonis plenum, unde certo tempore amicis largiebantur. nam ſi iraſci eos

contingat

contingat, manum a' ſinu auertent, nec illuc amplius eam mittent, ut conſueta amicis bona largiantur.

D eus autem Rex noſter ante ſæculum. Ante ſæculum impropríe dixit, pro a' principio. quo pacto enim ante ſæculum Rex eſſe potuit creaturæ, cum nulla adhuc ſenſibilis eſſet creatura. uel per ſæculum, præſentem uitam intellige, ut ſit ſenſus: ante uitam noſtram, ſeu a' progenitoribus noſtris Deus, Rex fuit generationis noſtræ. libenter autem illius meminit, eo q; in memoriam reuocet eundem hunc Deum eſſe, qui progenitorum ſuorum tempore multa in eorum gratiam miracula operatus eſt.

O peratus eſt ſalutem in medio terræ. In medio terræ dixit pro palam atq; in omnium hominum conſpectu: & in ſpecie libertatem Iudæis præſtitam intelligit ab Aegyptiaca ſeruitute.

T u roboraſti in potentia tua mare. Hoc eſt tu diuiſas maris rubri partes ſolidaſti. Murus enim, inquit, a' dextris, & murus a' ſiniſtris potentia nimirũ tua concretus eſt, qui aquarum defluxum continuit.

T u contriuiſti capita Draconum in aquis. Per Dracones, Aethiopes intelligit, ob ſummam eorum prauitatem: & per Draconum capita, eos milites, tribunos, centuriones & duces, qui a' Pharaone miſſi ſunt ad perſequendũ populum, Iſrael: qui plebis comparatione, ut digniores, capita appellari poterant. hi omnes igitur inundante aqua contriti ſunt & perierunt.

τὴν κεφαλὴν T u confregiſti caput Draconis. Per Draconem ſingulari ſermone, Pharaonẽ intelligit, & per confractionem capitis, Regni atq; imperii imminutionem.

D ediſti eum eſcam populis Aethiopũ. Aethiopes finitimi ſunt Aegyptiis. hi autem populi inimicitias olim inter ſe exercebant, & mutuo alter alteri tendebat inſidias. Aethiopes igitur, pſpecta Aegyptioꝝ clade, excurſiones fecerũt, Aegyptũq; deprędati ſunt, & reliquos oẽs, qui ſupfuerant in ore gladii comederunt. per Pharaonem aũt, oẽs alias regiones denotat ei ſubiectas.

T u dirupiſti fontes & torrentes. Dirupiſti dicit pro dediſti. illã autem aquã intelligit, quæ de petra fluxit in deſerto. & fontes quidem ideo appellauit, quia aquę illæ fontis inſtar ſcaturirent: torrentes uero ob fluxus uæhementiam: utrunq; autem plurali numero dixit, iuxta Hebraicæ linguæ uſum. Aquila autem & Symmachus ſingularem numerum ſeruarunt.

T u ſiccaſti fluuios Etham. Symmachus pro Etham, antiquos reddidit: Sodomęq;, & Gomorræ fluuios & fontes intelligit, quos ob eoꝝ peccata Deus in cinerẽ redegit. uel ſimpliciter: tu dediſti nobis, inquit, nouas aquas, tu antiquas ſiccaſti, utcunq; tibi placitum eſt. Iſidorus uero Peluſiotes, Etham dicit loci nomen eſſe, non procul a' Hieruſalem, qui fluminibus olim irriguus, poſt euerſionem Hieruſalem a' Romanis factam, ob dei iram illis omnibus prorſus exſiccatus eſt.

T uus eſt dies & tua eſt nox. Cum a' particularibus & priuatis quibuſdam rebus cœpiſſet Deum laudare, nunc ſermonem uertit ad cõmunia: dies, inquit, & nox a' te ſunt creata, atq;, ut famuli, tuo inſeruiunt mandato.

Tu perfeciſti

T u perfeciſti Auroram & Solem. Per Aurorā diei ortum ſeu diluculū ipſum intelligit. perfeciſti aūt, id eſt feciſti: & p Solem cęteros oēs ſtellas ſignificauit. κατηρτίσω φαῦσιν

T u feciſti omnes fruges terrę. Per fruges iuxta Græci nominis etymologiā annuos fructus intelligit. quidam uero non fruges ſed terminos legendū eſſe aſſeuerant: & lectionis uarietas ex dictionū Græcarum uicinitate eſt orta: melior tamen lectio uidet᷑ quæ habet fruges, ut ex ſequentibus demonſtrabitur. ὡραῖα ὡραῖα ὅρια

A eſtatem & uer tu plaſmaſti ea. Harum enim frugum aliæ in uere naſcunt᷑, alię æſtate, aliæ etiam ipſa æſtate perficiuntur. harum autem duarum anni partium tantum meminit, quaſi cum his aliæ ſimul comprehendantur. dictio aūt, ea, abundat. uel ſic legi poteſt: tu plaſmaſti ea æſtatem nimirum, & uer. indifferenter etiam æſtatem, priuſq̄ uer commemorauit.

M emor eſto huius. In principio pſalmi dixit, memento congregationis tuæ, quam poſſediſti ab initio: idem igitur nunc repetit.

I nimicus exprobrauit dominum. Titus nimitū uel Romanorum exercitus.

E t populus inſipiens irritauit nomen tuum. De eiſdem rurſus loquit᷑, qui nō recte de Deo ſentiebant. de uerbo autem, irritauit, diximus paulo ſuperius. παρώξυνε

N e tradas feris animam confitentē tibi. Præuidens Propheta ea, quæ Iudęis euentura erant, fundit preces ad Deum, ne Iudæorum populum in Romanorum poteſtatem tradat, quos ob ſummam ſęuitiam feras appellat. per animam uero hominem intelligit, ueluti totum a' parte, ut alibi diximus. confitentem autem, hoc eſt, gratias agentem. θηρίοις

E t animas pauperum tuoꝝ: ne obliuiſcaris in finem. Indifferenter Propheta quartum atq; ſecundum caſum apponit uerbo reminiſcaris: & per animas pauperum circumloquendo ipſos pauperes intelligit. pauperum uero animas dixit, ut huiuſmodi ſermone ad maiorem Deum miſericordiam excitaret. eoſdē etiam Iudęos pauperes appellat, eo q; ob Romanorum obſidionem in ſumma erant rerum omnium neceſſitate conſtituti.

R eſpice in teſtamentum tuū. Dictio Gręca διαθήκη & teſtamentum ſignificat & pactum ſeu fœdus. de pacto igitur loquitur, quod pepigit Deus cum Habraam, & cum aliis progenitoribus, quemadmodum in pręcedenti pſalmo diximus, ibi: ecce generationi filiorum tuorum fœdera rupiſti. noli igitur pacta, quę nobiſcum habes, deſpicere. οἱ ἐσκοτισμένοι τῆς γῆς

Q uoniam obſcurati terrę, repleti ſunt domibus iniquitatum. Quoniam terreni homines Iudęi, quos obſcuratos terrę appellauit, ueluti propriis paſſionibus atq; affectibus obtenebratos, impleti ſunt domibus iniquitatum: hoc eſt, multitudine, ac copia delictorum. iniquitatum .n. domos hic dixit quaſi amplā quandam menſuram: ad ſummā uidelicet copiam denotandam. ſimili enim loquendi modo uti ſolemus, quando aliquem frugum aut alterius rei copiam habere indicamus: uerbi gratia: ille domos frumenti habet, aut domos olei. μὴ ἀποστραφήτω τεταπεινωμένον

N on conuertatur humiliatus confuſus. Tuus, inquit, populus, qui in hoc obſidionis tempore tibi ſupplicationes porrigit, non auertatur, quęſo, a' te humiliatus, & confuſus, dum non exauditur. κατῃσχυμμένος

Inops & pauper

I nops & pauper laudabunt nomen tuũ. Populus de quo ſupra diximus, ibi: & animas pauperum tuoꝝ ne obliuiſcaris in finem. Iudæi, inquit, perpetuo lau dabunt te, ſi eos ſaluaueris, non ſic autem inimici.

E xurge Deus, iudica cauſam tuã. Cauſa autẽ quæ uertebatur inter Deum, & inimicos Romanos, de contumelia erat in Deum illata. neq;.n. illis ſatis fuerat furere aduerſum populum, ſed Deum inſuper infirmum, atq; imbecillẽ impro/ perabant. uel aliter: cauſam populi tui dicere poſſumus cauſam tuam.

ὀνειδισμοῦ M emor eſto opprobrii tui, quod ab inſipiente fit tota die. Per inſipientẽ, Titũ intelligit, & quemlibet ex Romanis militibus. ſicuti & ſuperius dixit: & popu lus inſipiens irritauit nomen tuũ. Opprobrii autem tui tota die: hoc eſt: quod aſſidue fit aduerſus te.

οἰκετῶν N e obliuiſcaris uoces ſeruorum tuoꝝ. Qui illo tempore tibi preces porrigẽt, ut diximus. Quędã autem exẽplaria non ſeruoꝝ habent, ſed ſupplicũ, orta ni/
οἰκέτης mirum lectionis uarietate ob Græcarum dictionũ uicinitatem, quã tum in pro latione habent, tum in ſcriptura.

ἱκέτης S uperbia eoꝝ, qui oderũt te, aſcendit ſemp. Aſcendit pro exaltata eſt, atq; in ſublime eleuata. uel aſcendit ſemper corã te. illud aũt conſydera, quomodo his dictis nulla promiſſio aut ſpes bonoꝝ coniuncta eſt, & nulla melioris fortunæ ſpes eis data, quẽadmodũ alias ſemp fit in aliis pſalmis. & hęc quidẽ expoſitio ita a nobis relata eſt, ꝓut ab ipſis traditꝰ Iudęis. Verior tamẽ expoſitio ẽ, ut ab illo uerſiculo: operatus ẽ ſalutẽ in medio terrę: omnia, quę ſequunt, referamus ad Chriſtũ, q incarnatione ſua ſalutẽ nobis uere opatus eſt, a priſtino nos erro re liberans, & ſalutis uiã oſtendens. in medio autem terrę, id eſt, in omni terra: tametſi aliqui in ipſa intelligant dici Hieruſalem, quã in medio terrę ſitam eſſe aſſerunt. Roborauit autẽ Chriſtus mare, quia ſacri baptiſmatis aquã ualidam, atq; efficacem reddidit, aduerſus omnes Dęmonum conatus. Nam & Michęas propheta, mare illud appellauit ad Deũ dicens: tu peccata noſtra in profunda maris demerges. mare aũt Baptiſma appellatꝰ, eo ꝙ animarum ſordes, quę illic baptizantꝰ, recipit, & qa purgat, & qa non ſecus gratiarũ ac chariſmatum copia abundat, q̄ mare undarũ ac fluctuũ multitudine. & dracones quidẽ dici poſſunt Dęmones. draco aũt, eoꝝ princeps Diabolus: quoꝝ capita: hoc eſt: quoꝝ pecca ta Dominus cõtriuit, & confregit in aqua baptiſmatis. In his etenim capitibus mortiferũ omne repoſitũ eſt uenenũ. his igitꝰ capitibus, hoc eſt, his peccatis per baptiſmatis aquã perditis, ac deletis, nulli amplius in nobis uiuent Dracones. Populi uero Aethiopum ii ſunt, qui caligine ac ſordibus peccati animas olim nigrantes habebant: ipſę nimirum Gentes, quibus Dracone illũ Deus poſt ba ptiſma in cibum, hoc eſt, in conſumptionem dedit: dirupit etiã: hoc eſt: prębuit Deus fontes, & torrẽtes ſpiritualis doctrinę, in gẽtilis populi terra, quę prius deſerta erat: & fontes quidẽ dicit: ob perpetuitatẽ, puritatẽ, & ſuauitatẽ fluxus: torrẽtes uero ea rõne quã diximus, in pſalmo XXXV. flumina aũt Ethã, anti/ quę Iudęoꝝ ſunt ꝓphetię, quę aridę ſunt, ſi iis cõparentꝰ quę fidelibꝰ Chriſtiãis ſunt traditę. exſiccata aũt dicuntur hæc flumina, quoniã, ut diximus, defecerunt

Prophetę:

Prophetæ:atq; hoc ob ſummã Iudæorũ prauitatẽ a' Deo pmiſſum eſt.Quæ ſe/quunť Chriſtũ uniuerſę creaturę factorẽ, & Dominũ eẽ demonſtrant. Memor autẽ eſto huius congregationis,nouæ ſcilicet, & nõ illius antiquę.inimicus aũt Iudæus,& Gentilis,Chriſtum exprobrauit, quaſi Deus non ſit: quinimmo etiã quaſi impotens ſit:multa alia etiam contumelioſe in eum dixerunt,& illius no men irritarunt.per feras etiam,Iudæos,Gentiles,& Dæmones intellige: & per paupes,ipſos fideles,qui relictis omnibus Chriſtũ ſecuti ſunt ut in IX.pſalmo diximus.teſtamentum autẽ ſeu pactum illud intellige quod a' Chriſto diſpoſi tum eſt,ad Apoſtolos: & illud præ cęteris : ecce ego uobiſcum ſum omnibus diebus uſq; ad conſumationem ſæculi.per obſcuratos autem terræ, omnes in uniuerſum infideles intellige, qui ſplendeſcentes ueritatis radios cernere ne/queunt:& quæ ſequuntur ſimili modo accõmodari poterunt ſi recte diſquiras.

¶In finem ne corrumpas ipſi Aſaph Pſalmus Cantici. μὴ διαφθείρῃς

HOc pſalmo futurum prædicitur in mundi conſummatione iuſtũ Dei iudiciũ, delinquentium nimirum ſupplicia,& iuſtorum pręmia . Atq; ideo uniuerſos homines,in uitę finem aſpicere iubet,ne ſeipſos propriis peccatis perdant.Ali/qui,ne corrumpas,exponunt,pro ne pecces,ne delinquas. De Aſaph & de reli/qua inſcriptione diximus,in proœmio operis. Cõſcriptus uero eſt hic pſalmus, ex eorum perſona qui captiui erant in Babylone. Pſalmus. LXXIIII.

COnfitebimur tibi Deus, cõfitebimur tibi. Vbi,inquit,a' ſeruitutis iugo, quo premimur fuerimus liberati,tunc ſummas tibi agemus gratias. illa autẽ repetitio uerbi, confitebimur,intenſionem quandam aut certitudinem ſignifi/cat,gratiarum actionis. σοί

E t inuocabimus nomen tuum. In auxilium noſtrũ illud nomen tuum inuo/cabimus,quod ab inimicis exprobratum eſt. Ego autem hęc uerba congruere magis puto iis,qui in Chriſtum credituri erant, a' quibus Chriſti nomen inuo/catum eſt,quiq; Chriſtiani nomine dicti ſunt.

N arrabo omnia mirabilia tua. Huiuſmodi uerba etiã habenť in pſalmo. IX.

C um accepero tẽpus,ego rectitudines iudicabo. Quidã ſimul cum pręcedenti uerſiculo coniungũt uerba illa:cũ accepo tẽpus,ut ordo ſit: ego narrabo omnia mirabilia tua,cũ accepo tẽpus:hoc eſt: cũ primũ ab inimicis fuero liberatus,me lius tñ uideť,ut ſubſequẽtibus cõiũganť,& introducať ſermo,ueluti ex Chriſti perſona dicentis:nolite eſſe puſillanimes:quia cum iudicii tẽpus accepero,iuſte omnes iudicabo,tam eos qui intulerũt,q̃ eos,quibus illata eſt,iniuria. & quod ait,accepero:ſane' intelligendum eſt,non q; ab alio Chriſtus,ut Deus,acceptu/rus ſit tempus,q̃ a' ſeipſo.uel, ut homo,a' Deo tempus accipiet. εὐθύτητας

L iquefacta eſt terra,& omnes,qui habitant in ea. Liquefieri dicitur omnis uirtus,quę diſſoluitur.adueniente igitur iudicio liquefacta eſt terra,& habitan tes eam:hoc eſt:liquefient.Cœlum enim, inquit, & terra tranſibunt. pręterea etiam omnes habitantes in ea:quoniam uniuerſi homines morientur.

Ego firmaui

ἐστερέωσα E go firmaui columnas eius. Me iubēte liquefacta eſt, quoniam a' principio ego eam creaui. per terrę autem columnas, illud Propheta mandatum Dei intelligit, quo terræ iuſſum eſt ut firma conſiſteret. hoc.n. mandato ſuſtinetur, & regitur terra, nulli alii rei innixa & nulla alia ſuffulta ſtabilitate. poſſumus etiam per liquefactionem, corruptionem intelligere. corrupta eſt etenim terra idololatriis & multiplicibus hominū peccatis. uerum ego, inquit, creaturæ perditionē miſeratus, Apoſtolos confirmaui. hos etenim columnas orbis eſſe merito dicimus, ueluti, qui ſolida ſua doctrina omnes ubiq; gentium fideles ſuſtineant, & regāt. hoc nomine Paulus illos appellauit, dicens: Petrus & Iacobus, qui uidebantur columnæ eſſe. quidā terræ nomine hic ipſam intelligunt ſignificari Hieruſalem: quam liquefactam eſſe dicunt, quia a' Romanis militibus uaſtata, ac depopulata eſt. eius aūt Hieruſalem columnas Apoſtolos eſſe dixit, quia illinc erant oriundi, uel quia illinc miſſi ſunt ad uniuerſum terrarum orbem, uel, quia poſtq̄ terra illa Hieruſalem atq; illius habitatores liquefacti fuiſſent, erant deinceps fidei columnis rurſus confirmandi.

D ixi iniquis, nolite iniqua agere, & delinquētibus nolite exaltare cornu. Cum futurum ſit iudiciū, ut prædiximus, ne ullus peccatoribus excuſationis locus relinquatur, Propheta narrat, quemadmodum ipſe iniquos omnes eſſet cōteſtatus dicens: nolite inique agere: & rurſus ut peccatoribus dixiſſet: nolite exaltare cornu: hoc eſt: nolite de propriis peccatis, quaſi de præclaris aliquibus geſtis gloriari. ſummæ id nāq; inſipientię eſt. eoſdem autem inique agentes appellat, quos & delinquentes. diuerſimode autem accipi reperimus, cornu, in pſalmis. aliquando.n. pro potentia ponitur, aliquando pro gloriatione, & iactantia. Cornuta ſiqdē animalia & ſtrenue cornib⁹ certare ſolēt & illoꝝ ornamēto gloriari.

N olite extollere in altum cornu ueſtrum. Idem iterum repetit, ad conteſtationis ſuæ confirmationem.

E t nolite loqui aduerſus Deum iniuſtitiam. Verba hæc idē æque ſignificāt, quod illa: iniuſtitiā in ſublime locuti ſunt: de q̄bus diximus in pſalmo LXXII.

ἐξ ἐξόδων οὔτε ἀπὸ δυσμῶν Q m̄ neq; ab egreſſu neq; ab occidēte, neq; a' deſertis mōtibus. Gloria, inquit, & diuitiæ, item in gloria, & paupertas, non eſt nobis ab aſtrorum ortu, neq; ab eorum occaſu, ut aſſerunt Aſtiologi: quinimmo nec a' Dæmonibus iſta hominibus obueniunt (per deſertos enim montes ipſos Dæmones intelligit, quia omni uirtutum genere deſerti ac ſteriles ſunt, & montium inſtar ſuperbia elati) ſed iuſto Dei iudicio omnia diſpenſantur. per egreſſum autem, Solis ortum intelligit, quemadmodum & alibi cum ait: a' ſummo cœlo egreſſio eius. per occaſum uero, occidentem: & per deſertos montes, Septentrionis & Meridiei climata, quæ ob nimiū frigus, aut calorem, hominibus deſerta ſunt. eſt autem hic ſermo defectiuus: unde aliquid ſubintelligendum eſt, uerbi gratia: nihil latet. nihil, inquit, in futuri iudicii tempore poterit Deum latere. Omnia etenim ei patebunt, in quacūq; ea fuerint regione: atq; ideo nolite prauum aliquod ſcelus committere. neq; enim latere eum quis poterit, ſi in eum deliquerit. Et deinde cauſam ponit, cur nihil Deum lateat.

Quoniam

Q uoniam Deus iudex eſt. Quoniam Deus eſt, qui iudicat quicq; omnia opti me nouit, etiam anteaq̃ fierent.

H unc humiliat, & hunc exaltat. Hunc quidem honorat, & alium reprobat, iuxta uniuſcuiuſq; uitam, ac iuxta iuſtiſſimas quaſdã rationes diuini iudicii.

Q uoniam Calix in manu Domini uini meri plenus miſtione. Totus ſermo metaphoricus eſt. & per manum quidem Domini, illius potentiam, intelligit, per Calicem autem uini, menſuras ac modos pœnarum. per uinum enim hoc in loco ſupplicia intelliguntur, atq; calamitates, quæ æque, ac uinum, & uires hominum tollunt, & mentis harmoniam diſſoluunt, & aberrare nos faciunt a' uia. Merum uero eſſe dicitur hoc uinum, quaſi auſterum atq; efficax ui ſua, & nulla miſtum miſericordia. & hic quidem calix eſt uini meri, uerum in manu Domini alius etiam eſt calix, plenus miſtione: hoc eſt, miſericordia. miſtio enim uini, aqua, & miſtio auſteritatis, miſericordia. debemus autẽ ea uerba: plenus miſtione: non ſequenti uerſiculo coniungere, ſed per ſe ſoluta legere, ſubintelligendo coniunctionẽ, & ſumendo a' cõmuni ſenſu uerba: calix in in manu Domini, ut ſit ſenſus: q; in manu Domini, eſt calix uini meri, & in eadem manu, eſt calix, plenus miſtione. nam alioqui, quomodo unus, atq; idem calix poterit & merũ, & miſtum cõtinere: & q; duo ſint calices, patet ẽt clarius ex ſequẽtibus. κεράσματος

E t inclinauit ex hoc in hoc. Et de menſura meri ſupplicii, effudit in menſuram miſericordię, ut miſturam faceret, utq; eam in potum illis præberet qui & leuius deliquiſſent & adhuc eſſent medicabiles.

V erũ tamen fex eius non eſt exinanita. Per fecem Calicis, craſſitudinẽ, ut ita dicam, intelligit meri ſupplicii: hoc eſt: extremas omnium pœnas, quę iis reſeruantur, qui aut maxime deliquerunt, aut a' uitiis immutari noluerunt.

B ibent omnes peccatores terræ. Bibent fecem. per peccatores autẽ eos nunc intelligit, qui a' peccatis nunquam conuertuntur.

E go autem exultabo in ſæculum, pſallam Deo Iacob. Ab inimicorum nimirum ſeruitute liberatus, exultabo quidem q; calamitates ceſſauerint, & pſallã in gratiarum actionem. ἀγαλλιά σομαι ψαλῶ

E t omnia cornua peccatorum confringam. Inimicorum ſcilicet rurſus me oppugnantium.

E t exaltabitur cornu iuſti. Simulac uicerit. Iudæorum enim populus poſt reditum e' captiuitate, inſurgentes in ſe uicinas Gentes deuicit. & Chriſtiani ſimili modo ex Idolorum ſeruitute, in libertatem reſtituti, Dæmonum omniũ uires confringunt, qui interim in circuitu orbis ſunt, quærentes quem deuorent & uariis nos tentationibus impetentes. per iuſtum autem, pium quemlibet ac religioſum uirum intelligit, uel ipſum Zorobabel, qui populum e' captiuitate in patriam reduxit. Verum magis proprie ipſe intelligitur Chriſtus, ueluti qui omni caruit peccato: cuius figuram tenuit Zorobabel. Quoties uero fidelis quiſpiam aut Martyr, incorporeas Dæmonũ potentias ſibi aduerſantes, atq; inſultantes deuicerit, Chriſti potẽtia magis exaltatur & Chriſto maior laus tribuitur, qui tantas ei uires præſtitit & robur. ὑψωθήσεται τὸ κέρας

¶In finem

¶ In finem in hymnis pſalmus ipſi Aſaph canticum ad Aſſyrium.

DIximus in procemio operis, ꝙ hæc uerba in finem, quæ in pſalmorum inſcriptionibus habẽtur, indicant illic prophetiam contineri: & lectorem iubent in illius finem aſpicere. in hoc igitur pſalmo, latet Prophetia, quæ iuxta Hebręos deſtruendam eſſe prædicebat poteſtatẽ Sennacherib: & iuxta Chriſtianos profligandum annunciat Dæmonem, quem nos intellectualem Sennacherib uere poſſumus appellare. uel aliter: in finem ideo inſcribitur pſalmus, quia hic tractatur de Mundi ac futuri iudicii fine. in hymnis uero, quia gratiarum actiones continet, pro obtenta uictoria. De Aſaph & cantico diximus in procemio operis. Ad Aſſyrium uero, quia Sennacherib Aſſyrius erat. ad illum enim multa pertinent, quæ in pręſenti pſalmo habentur. tu uero illud cõſydera, quo pacto Sanctus ſpiritus ſimul cum Iudaica hiſtoria Chriſtiana dogmata cõplicauerit, ut & Iudæis ſolamen pręſtet, qui humiles tantũ ſenſus ſequunt᷑, & Chriſtianũ etiã magis lętificet, ad ſublimiores tendentẽ ac penetrantem contemplationes.

Pſalmus. LXXV.

NOtus in Iudęa Deus. Iudæi quidem cognoſci tantum affirmant Deum a' Iudæis, contra autem Deus ad illos, per prophetam dicit: iuxta numerum ciuitatum tuarum fuerunt Dei tui Iuda, & iuxta numerum biuiorum Iſrael, ſacrificauerunt Baal. Manifeſtum eſt igitur, ꝙ de Iudæa illa non loquitur, quę eſt in Palæſtina, ſed per Iudæam, ſacram intelligit ſcripturã, in qua uniuerſa, Chriſtus notus eſt. nam & Moſaici, & cæteri omnes libri, de eo annunciauerunt: & ipſe etiam diuinus cultus, qui lege conſtitutus eſt, figuram & characterem eorum continebat quæ ad Chriſtum pertinerent. I

I ſrael magnum nomen eius. Atqui nec in ſolo Iſrael. Ab oriente enim, inquit, Propheta uſqꝫ ad occaſum, glorificatum eſt nomen meum inter gentes: & alibi ad Iudæos: uos autem profanaſtis eum: item alibi: nomen meum magnũ inter gentes. Rurſus igitur per Iſrael, Iſraelitarum ſcripturam intelligit, datam populo Iſrael, in qua magnum ac glorioſum canit᷑ Chriſti nomen. Maximus autem philoſophus per Iudæam eam philoſophię partem intelligit, quæ circa actiuas actiones uerſatur, & per Iſrael eam partem quæ contemplationibus uacat. Iudas quippe interpretatur confeſſio: confeſſio autem initium quoddã pręſtat ad agendi uirtutes: Iſrael uero interpretatur mens uidens Deũ. cognoſcit igitur Deum, is, qui per uirtutem operatur, ſciens illum iudicem iuſtum eſſe, & condigna unicuiqꝫ pro actionibus in iudicio redditurum: atqꝫ ideo ſeipſum ab omnibus maculis mundat. Cognoſcit etiam Deum is, qui in diuinoꝝ contẽplatione uerſatur, & conſyderans Dei magnalia, condigne ẽt illũ magnificat. poſſumus etiam per iudęam, nouã ex Gentibus Eccleſiam intelligere, quę & antiqua peccata confeſſa eſt, & quę uerum Deum per contemplationem ſemper intuetur. & ſimiliter nouum Iſrael. quia, ut ait magnus Paulus, non ille qui in manifeſto Iudęus eſt, neqꝫ quę in manifeſto, carnalis circũciſio, ſed q̄ in occulto Iudęus, &

Iudæus,& circũciſio cordis,in ſpiritu, non littera.

F actus eſt in pace locus eius,& habitatio eius in Sion. Ni tã crebro obſeſ- ſa & capta fuiſſet Hieruſalem,haberent colorem aliquem Iudæi, ut hæc uerba de ea dicta eſſe uiderentur:uerum hoc in loco,per pacem, non ipſam intelligit Hieruſalem,ſed pacificos homines:pacificos,inq̃ mutuo inter ſe,dum & proxi- mos diligunt,& ipſi ab eis inuicem diliguntur: & pacificos etiam in ſeipſis, dũ affectus ac paſſiones inſurgere ac pugnare non ſinunt aduerſus rationem, ſed rationi eas ſubiiciunt.in huiuſmodi igitur homine locus quidam nobilis fit,ipſi etiam deo habitabilis. cęterum cũ Sion idẽ ſignificare dicatur quod ſpecula,ille merito Sion poterit appellari, q inimicoꝶ aduentũ de longe fuerit ſpeculatus.

I llic confregit potentias arcuum,telum gladium & bellum. Iuxta hiſtoriã hoc pertinet ad Aſſyriorum deſtructionem,illic enim in Sion Deus,arcuum ui- res contriuit:hoc eſt:diſſoluit, & inanes reddidit. per telum autem, pro quo in Gręca lectione, ὅπλον legimus,nõ offenſiua hoc in loco arma intelligi debẽt, ſed defenſiua,ueluti thoracem,aut aliud quid ſimile: unde apud Gręcos militẽ thorace armatum, ὁπλίτην appellabãt, ad eorum militum diſtinctionem,qui huiuſmodi carebant armatura,quoſq; ψιλοὺς hoc eſt nudos uocabant.arcuũ uero potentias,ſeu robur dixit,quia Aſſyrii arcu plurimum utebantur, atq; in eo armorum genere ſuas potiſſimum uires collocabant.per telum igitur,defen ſiua omnia,& per arcum,offenſiua omnia arma ſignificauit.Deinde ipſum addi dit bellum propter quod uniuerſa armorum genera cõfici ſolent.omnia etenim arma,belli ſunt inſtrumẽta.iuxta Anagogen, per arcus,artificioſas Dęmonum machinas intelligimus: unde ardentes immittunt paſſionum ſagittas. Telum autem Dęmonis,quo ſe tueri ſolet, eſt diuina permiſſio, quę uires ei aduerſus nos ſubminiſtrat.ea etenim permanente, ictus noſtros Dęmon in ſe immiſſos non ſentit.illius etiã gladius,quo incidere ſolet,ſeparatio illa eſt, qua per affe- ctus & paſſiones noſtras a' Deo diſiungimur:Bellum uero,pugna illa,& lucta, qua nobiſcum certat.uel,per Bellum,ipſe poteſt Dęmon intelligi, ut quemad- modum Deus,pax,ita Dęmon,Bellũ appelletur. hęc omnia igitur arma,Deus deleuit,ac fugauit in eo homine,quem exhibuiſſe ſe pacificum prędiximus, & ſpeculationi intentum.

τὰ κράτη τῶν τόξων ὅπλον

I llumínas tu mirabiliter a' montibus ęternis. Per ęternos montes cœlos in- telligit:quos propter altitudinem montes uocat,& ęternos propter diuturnam eorum ſubſtantiam.Illuminas autem luce lętitię: eos uero hac luce illuminas, qui in mœroris caligine obtenebrati ſunt: quemadmodum contra, ſplendore auxilii,atq; opis tuę eos ẽt illuſtras,q tetra fuerint deſpationis nube circũdati.

φωτίζεις σὺ

T urbati ſunt omnes inſipientes corde. Ob inexpectatum interitum turbati ſunt.inſipientes autem eos appellat,tanquam deo reſiſtentes.

D ormierunt ſomnum ſuum,& nihil inuenerunt. Aſſyrii milites qui obſide- bant,dormierunt ſumma cum ſpe, uerum nihil eorum inuenerunt quę expe- ctabant.poſſumus & aliter dicere, ꝙ Iudęi qui obſeſſi erant,turbati ſunt,dum aſpicerent inimicos in circuitu, & diuinas uires ignorarent; ꝙq; dum captiuos

ſe paulo poſt futuros eſſe arbitrarentur, ut ipſa docet hiſtoria, ſomno correpti dormierunt, & mane expergefacti, ea non uiderunt, quę fieri timuerant: quinimmo neq; ipſum etiam inuenerunt inimicum, cum unica nocte ad centũ, & octoginta millia hoſtium occiſa fuerint. dictio autem, corde, Hebraici idiomatis more abundat: uel maiorem inſipientiæ intenſionem ſignificat.

χερσὶν αὐτῶν

Omnes uiri diuitiarum in manibus eorum. Viros diuitiarum, dicit, pro uiros diuites, quemadmodum alibi uiros ſanguinum, pro ſanguinolentos. dicit igitur q; Aſſyrii putarant eſſe ſe ſequenti die habituros in manibus omnes Iudęos diuites. uel aliter: omnes uiri Aſſyriorum diuites, Iudęorũ manibus capti ſunt, qui obſeſſi erant in Hieruſalem. nam cum interemptos inueniſſent, capiebant eos ut ſpoliarent.

Ab increpatione tua Deus Iacob dormitauerunt qui aſcenderunt equos. Per increpationem Dei, ſententiam intelligit aduerſus inimicos, & per dormitationem, uirium remiſſionem. diſſoluere enim uires ſomnus ſolet: per equorum uero aſcenſores, inimicos ipſos intelligit, qui in equorum multitudine, quibus in bello pręcipue utebantur, nimis confidebant: ideo alibi: hi in curribus, inquit, & hi in equis.

Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi? Hęc uerba per ſe ſatis clara ſunt.

Ex tunc ira tua. Hoc eſt: ex eo tempore quo aduerſum te dixerunt blaſphema uerba: tu tamen dediſti eis pœnitẽtię locum, iuxta benignitatis tuæ legem. uel, ex tunc, intellige, pro olim, ſeu iamdiu.

De cœlo auditum feciſti iudicium. Audiri enim feciſti de cœlo iam dictam ſententiam. eam etenim in me quaſi in propheticum quoddam organum inſonuiſti. poſſumus etiam hæc uerba de futuro uniuerſali iudicio intelligere. auditum enim illud fecit Deus humano generi, ex ſcripturis ſanctis: atque hoc pacto, quæ ſequuntur, conſequentiſſime dicta eſſe uidentur.

Terra tremuit, & quieuit, dum exurgeret in iudicio Deus, ut ſaluos faceret man-
„ ſuetos terræ. Per terram, humanam intelligit naturam, ad quam alibi dictum eſt: terra es, & in terram reuerteris. pręcipue tñ eos dicit, qui terrena ſapiunt. Cum exurgeret igitur, Deus in uniuerſale iudicium, quieuerunt omnes homines, deletis atq; extinctis in poſterum quibuſcunq; aliis operibus. cum exurgeret, autẽ in iudiciũ, ut iuſtos homines ſaluaret: quos mites appellat, ſeu mãſuetos: qa ꝓpriũ, ac peculiare ẽ cuiuſcũq; uiri iuſti, ut mitis ſit ac mãſuetus.

Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi. Hoc dictum eſt ad timorem in iis excitandum, qui indolentiæ uitio laborant. tunc etenim, inquit, cogitatio omnis humana, iudicanti Deo ſe ipſam reuelabit. cogitationibus enim, inquit Paulus, inter ſe mutuo accuſantibus, & defendentibus, in die, qua iudicabit Dominus occulta hominum.

Et reliquię cogitationis, diem feſtum agent tibi. Ipſe etiam minimę cuiuſcunq; cogitationis portiunculæ, diem feſtum tibi agent: hoc eſt: ſe ipſas tibi manifeſtabunt. feſtiuitas enim nihil aliud eſt, q̃ declaratio ac manifeſtatio illius ſolennitatis, cuius feſtum celebratur, agent igitur diem feſtum: hoc eſt: ſpecta-

cul um

culũ facient. Poſſumus etiam dicere, q̃ non ſolum cogitationes erunt Deo manifeſtæ, ſed & ſiquis tentatus fuerit a' Dæmone, ut p rauum quid cogitaret licet prorſus perſuaſus non ſit, ut in incepta cogitatione pſiſteret, q̃d tamen illa cogitatio, tametſi reiecta, & relicta, ſe ipſam Deo manifeſtabit: adeo nihil erit etiam minimum, quod latere Deum poſſit.

V ouete, & reddite Dño Deo ueſtro. Cũ hæc ita ſe habeant, promittite Deo, in quit, ꝑmittite dona pœnitẽtiæ, atq; ea tanq̃ neceſſariũ aliq̃d debitũ illi reddite.

O mnes qui ſunt in circuitu eius afferẽt munera. In circuitu Dei ſunt, qui eũ diligunt. in his nanq; eſſe Deus dicitur, & manere. Illic enim, inquit, ſum in medio eorum. hi igitur omnes Deo dona afferent, ipſas nimirum uirtutes. πάντες οἱ κύκλῳ αὐτοῦ οἴσουσι δῶρα

T erribili, & auferenti ſpiritus principum. Spiritus, hoc eſt, animas,

T erribili apud reges terræ. Apud Pharaonem nimirum, & omnes alios, qui Aegypti plagas, & reliqua illius miracula audiuerunt.

¶ In finem pro Idithum pſalmus ipſi Aſaph.

IN finem inſcribitur hic pſalmus, quia prophetias continet, quæ ad finem tendebant. prædicit enim quæ paſſuri erant Iudæi, in Babylonica captiuitate, & multa quæ illic dicturi erant uerba cõmemorat. ordo autem & ſenſus inſcriptionis huiuſmodi eſt: pſalmus qui decantatus eſt ipſi, ſeu ab ipſo Aſaph, chori unius principe, pro Idithum. Nam cum Iditum huic negotio uacare non potuiſſet, decantatus fuit ab Aſaph pro eo: hoc eſt: loco eius: conſcriptus eſt autem ex pſona populi captiui olim in Babylone. Pſalmus, LXXVI.

VOce mea ad Dominum clamaui. Agens ego, inquit, duram in Babylone ſeruitutem, clamaui ad Deum.

Voce mea ad Deum. A' communi ſenſu ſumendum eſt uerbum, clamaui. Sciendũ uero eſt, quod uerba illa, uoce mea, ſuperflua ſunt: uerum Hebraicũ eſt idioma, quemadmodũ & illud, quod bis eandem repetit ſententiam: tametſi poſſint repetita uerba emphaſim quandã, & maiorem actus intẽtionẽ p̃ ſe ferre.

E t intendit mihi. Ardenter atq; ex tota anima clamanti.

I n die tribulationis meæ Deum exquiſiui. Verbũ, exquiſiui, inquiſitionem cum ſtudio indicat: inquirebat autem eum in ſui auxilium.

M anibus meis nocte coram eo. A' cõmuni ſenſu ſumendum ẽt hic eſt uerbũ, exquiſiui: exquirere autem manibus Deum ille uidetur, qui cum fundit preces, manus ad Deum quodam cum affectu extendit. nocte uero, inquit, id facio, quando omnia ſilent, & quieſcunt, quando maxima adeſt ſecuritas, & omne abeſt impedimentum. Coram eo autẽ, hoc eſt, in illius pręſentia, qui omnes uidet. Aliqui p manus, actiones intelligunt: & nocte, pro clam, ac latenter, ita ut exquiſiſſe ſe Deum affirmet per bonas actiones, bene ac ſecundum uirtutẽ operando, clam tamen & latenter ab hominibus. ἐναντίον αὐτοῦ

E t non ſum deceptus. Et cum adiutorem illum mihi fore ſperaſſem, concepta ſpe fruſtratus non ſum. patet igitur pſalmi uerba populo accommodari, poſt re

dítum e' Babylonica captiuitate, quemadmodum, & modo cuilibet congruere poſſunt, qui a' periculis ſaluatus ſit.

R enuit conſolari anima mea. Non eſt paſſa ut aliquis conſolationem afferret, graui nimirum dolore affecta.

εὐφράνθην

M emor fui Dei, & lætatus ſum. Vnicum mihi in tantis malis fuit ſolamen, Dei ſcilicet memoria. Cogitans enim quod poſſet ille me ex omnibus periculis liberare, ampliſſimum inde capiebam ſolatium.

ἠδολέσχησα καὶ ὠλιγοψύχησε

Diuus Hieronymus.

E t meditatus ſum & defecit ſpiritus meus. Quod hic latine legimus meditatus ſum, in Græca lectione habetur ἠδολέσχησα: eſt autem ἀδολεσχία proprie, ut alibi diximus, ſermo ſuperfluus: hanc nos nugacitatem dicere poſſumus, iuxta illud: narrauerunt mihi iniqui nugacitates, ſed non ut lex tua: eſt etenim illic in Græco eadem dictio ἀδολεσχία. accipitur etiam pro meditatione, & ſollicitudine, ut hic: & aliqui mitiori uocabulo argutationem interpretati ſunt, quod medium quoddam uidetur eſſe inter nugacitatem, & meditationem, & utriq; ſignificationi facillime poſſe accommodari. argutabar, inquit, & meditabar in me ipſo, & ſollicitus cogitabam, quo nam pacto a' tanta mœſtitia liberari poſſem. cumq; ſolutionem, aut requiem nullam inuenirem, anima mea anguſtiis undiq; detenta eſt. eiuſmodi etiam eſt, quod alibi legimus: in mandatis tuis meditabar. item: ſeruus autem tuus meditabatur in iuſtificationibus tuis: tam etſi latinus interpres perſæpe exercebar, reddiderit, ſeu exercitatus ſum. multa etiam alia inueniri poſſunt in pſalmo CXVIII. inuenimus etiam ἀδολεσχίαν poni pro oratione: unde ab Anna dictum legimus: in multitudine orationis meæ contabui. eadē enim dictio ibi habet in Græco, pro oratiōe.

προκατελάβοντο φυλακὰς

P ræuenerunt cuſtodias oculi mei. Qui exercituum curam habent, ſolent noctis cuſtodias in quattuor partes diuidere, quattuor conſtituentes cuſtodias, quas certo ordine alternāt. oculi mei, inquit, omnes noctis cuſtodias præuenerunt: hoc eſt: uigilando omnia cuſtodiarum tempora præuenerunt. cum enim meditarer, & ſollicitus eſſem, receſſit ab oculis meis ſomnus. uel aliter: oculi mei: hoc eſt: obſeruatores atq; inimici mei, omnes præuenerūt cuſtodias, ſollici ti nimirum, ut ſuis me inſidiis comprehenderent.

T urbatus ſum, & non ſum locutus. Afflictionibus, atq; anguſtiis confuſus ſum, uerum huiuſmodi afflictiones inimicis meis non reuelaui, ne maiori extollerentur lætitia.

C ogitaui dies antiquos, & annos æternos memoria repetii, & meditatus ſum. Per antiquos dies, tempora Moyſi intelligit, & Ieſu naue: cogitaui, inquit, quo pacto illi de Aegyptiaca ſeruitute fuerint liberati, quomodo ſiccis pedibus pertranſierunt mare Rubrum, quomodo innumeris a' Deo affecti beneficiis in terram tandem pmiſſionis cum gloria ingreſſi ſunt. ęternos autem annos, dixit, pro antiquos, quemadmodum a' ſeculo atq; ab æteno dicere ſolemus, aliquando, pro antiquitus: & meditatus ſum: hoc eſt: reuolui in memoria mea: & quos paulo ante dies antiquos dixerat, poſtea æternos annos appellauit. Hinc quidam moti ſunt, & uerba illa: præuenerunt cuſtodias oculi mei: alio modo expoſuerunt, dicentes:

runt, dicentes:oculi animæ meæ: hoc eſt: mens mea, prius conſiderauit omnes uitæ meæ cōuerſationes. præſens quippe hæc uita, nox dici poteſt, ob multiplices errores, qui in ea reperiuntur. cuſtodiæ autem huius uitæ, conuerſationes uariæ ſunt, ſeu uariæ uiuendi regulæ: uerbi gratia: conuerſatio quæ ante legem fuit: item conuerſatio legalis: deinde Euangelica. contemplatum igitur ſe eſſe dicit antiquos dies: hoc eſt: patrum uitas: & nuſq̄ inueniſſe ſe dicit, quod patres ac maiores ſui adeo deſtituti eſſent diuino auxilio. Nam & Patriarchis ſummā Deus opem tulit, & aliis quibuſcunq; maioribus, qui poſt datam legem in captiuitatem inciderunt. De huiuſmodi autem cuſtodiis loqui uidetur Dominus in eo loco, ubi beatos dicit, ſeruos uigilantes: quia ſi in ſecunda, aut tertia cuſtodia, Dominus uenerit, & inuenerit eos ſic, beati ſunt ſerui illi.

N octe cum corde meditabar. Nocte quando maxima rerum omnium eſt quies. de huiuſmodi autem meditatione eadem dici poſſent, quæ ſuperius diximus: cum corde uero, id eſt, in animo meo. ἠδολέσχουν

E t fodiebat ſpiritus meus. Veſtigabat, inquit, & ſcrutabatur. atq; hoc pacto, reddidit Aquila. quid nam autem inueſtigaret audi. ἐσκάλλε

N unquid in ſæcula proiiciet Dñs, & non apponet, ut complacitior ſit adhuc? Dubitantis uerba hæc ſunt, uſq; ad uerſiculum: & dixi nunc cœpi. ueſtigabam inquit, dicens: nunquid Deus nos prorſus abiecturus eſt, & nuſquam amplius recipiet? Hoc enim ſibi uolunt illa uerba: & non apponet ut complacitior ſit adhuc: hoc eſt: ut benignior ſit erga nos.

A ut in finem miſericordiam ſuam abſcindet? Aut in perpetuum conſuetam a' nobis recidet miſericordiam. quæ uerba tametſi eadem eſſe uideantur, cum illis: nunquid in ſæcula proiiciet Dominus: maiori tamen affectu plena ſunt, & ad maiorem mouent miſericordiam.

C onſummauit uerbū a' generatione in generationē. Nunquid cōſummauit uerbum illius ſermonis, quem mandauit in mille generationes? de quo in pſalmo CIIII. conſummauit autem: ideſt: concluſit, & præſcripſit, ab illa nimirū generatione, uſq; ad hanc generationem, ita ut ulterius ei locus non ſit. συνετέλεσεν ῥῆμα

N unquid obliuiſcetur miſereri Deus? aut continebit in ira ſua miſerationes ſuas? Hæc uerba tametſi præcedentibus ſimilia eſſe uideantur, illud tamen ſpeciatim demonſtrant, quod Deus natura ipſa eſt miſericors, quemadmodum, & lux natura ipſa, ſplendida eſt, & ignis natura ardet, quodq; ideo Deus nunquam id deponet, quod ſibi naturale eſt. Ex hoc igitur illud intellexit de quo dubitabat, & de quo ſollicite meditabatur: q; ſcilicet Deus in ſæcula eum non proiiciet, nec illa faciet, quæ ſuperius dicta ſunt: uerum q; iuxta delictorum grauitatem adducet ſupplicia.

E t dixi nunc cœpi. Hæc uerba grati ac benigni animi ſunt. cogitans, inquit, quæ commiſi peccata, dixi: nunc initium mihi eſt condigni ſupplicii. nam quę hactenus ſuſtinui, præludium quoddam pœnarum tantummodo fuere.

H æc mutatio dexterę altiſſimi, Hæc immutatio eſt a' libertate, & quiete, ad ſeruitutis anguſtias. Eſt igitur opus hoc, opus quoddam diuinæ manus, pu- ὑψίστους

 nientis, &

nientis, & caſtigantis nos.

Memor fui operum Domini   Opera Domini correctiones appellat, & caſtigationes a' Deo præſtitas, quæ ad hominum utilitatem dantur.

Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum, & meditabor in omnibus operibus » tuis, & in adinuentionibus tuis cogitabo.   A' communi ſenſu rurſus ſumendum eſt: & dixi. in illo inquit, tempore dixi, ꝙ memor ero, & quæ ſequuntur. eorum enim memoria ſolamen mihi afferebat, ut dictum eſt. per adinuentiones autem, artes uarias intelligit & conſilia, quibus Deus ad hominum ſalutem uſus fuerat.

Deus in ſancto uia tua.   Per ſanctum, cœlum intelligit, tanquam purum, ac mundum, in quo commorari dicitur Deus. uel ipſum montem Syna, uelu ti Deo dicatum, & ſanctificatum, & ad quem Deus deſcendebat. uel templū ueluti ſacrum, ac uenerandum, & in quod deſcendens Deus oracula reddebat, & reſponſa. Symmachus pro ſancto, dixit, in ſanctitate, illud ſignificans ꝙ omnis Dei actio ſancta eſt, atq; irreprehenſibilis, tametſi illius correctiones graues nobis, & duræ aliquando uideantur.

Quis Deus magnus, ut Deus noſter?   Cum pollicitus ſit ſe futurum memorem mirabilium Dei, nunc præ cæteris omnibus eum laudat, dicens: quis gentium Deus adeo magnus eſt, uel tantę eſt, aut tam immenſæ potentiæ ut Deus noſter?

Tu es Deus, qui facis mirabilia.   Tu uere Deus es, qui admiranda opera perficis.

Notam feciſti in populis uirtutem tuam.   Per populos, hoc in loco Gentes intelligit, Aegyptios nimirum, aut alios quoſcunq; populos Deo olim contrarios, qui tandem a' Iudæis ſuperati ſunt, & ipſa didicerunt experientia, ꝙ Deus ille, qui Iudæis auxiliabatur, magnus ac potens Deus eſt:

Redemiſti in brachio tuo populum tuum.   Per brachium Dei, diuinas uires, ſeu Dei potentiam intelligit.

Filios Iacob, & Ioſeph.   Ipſum inquit, populum, quem & Iacob filium dicit, eo quod omnes tribus progenitorem illum haberent, ueluti Patriarcharum omnium patrem, & filium Ioſeph, eo ꝙ Ioſeph, dum omnes Patriarchas, & uniuerſum populum aluit, patris officium præſtitit. Maxima igitur ſunt huius Patriarchæ beneficia in uniuerſum populum, cuius etiam uires, & ſapientia immortalem populo gloriam pepererunt.

Viderunt te aquæ Deus uiderunt te aquæ, & timuerunt.   Sermo eſt de his quæ in mari Rubro facta ſunt. uiderunt te, inquit, aquæ, & ob timorem diuiſę ſunt. præibat enim Deus ante populum in columna ignis, & nubis.

Turbatę ſunt Abyſſi.   Profunda, inquit, maris conturbata ſunt, a' uento, qui in aquas impetum fecerat.

πλῆθος ἤχους   Multitudo uocis aquarum.   Multitudo, & copia tunc magna fuit uocis aquarum: hoc eſt: multus ſonitus aquarum.

Vocem dederunt nubes.   Nubium uox eſt tonitrus.

Etenim

E tenim ſagittæ tuæ pertranſeunt. Legimus in ueteri hiſtoria, ꝙ ualido ſpirante Auſtro diuiſum eſt mare. procella autem facta uerifimile eſt, fulgura etiam, ac tonitrua ad maiorem Aegyptiorum terrorem decidiſſe. per ſagittas igitur fulgura intelligit, quæ ad inimicos pertranſibant. poſuit enim Propheta tempus pro tempore. illa etiam dictio, enim, abundat, ut ſit ſenſus: & ſagittæ tuæ pertranſibant.

V ox tonitrui tui in rota. Et coniunxit, inqt, Dominus axes curruum eoꝝ, & duxit eos cum uiolentia. uox, inquit, tui tonitrui, in unoquoqꝫ curru confracta eſt. per rotam enim currum intelligit, ueluti a' parte totum. equis igitur hac ratione perturbatis, curruum axes mutuo complicati ſunt. uel aliter: uox theologiæ in nobis eſſe dicitur inſtar rotę quæ ex minima quadam ſui parte terram tangit, reliquis omnibus partibus a' terra ſubleuatis.

I lluxerunt coruſcationes tuæ orbi terræ. Claritas, inquit, huius miraculi, ab omnibus uiſa & cognita eſt, qui tunc aderant.

C ommota eſt & contremuit terra. Turbati ſunt & conterriti uniuerſi homines, poſtquam didicerunt quanta pro populo tuo operatus es.

I n mari uiæ tuæ. Exaggerat miraculum, tu, inquit, per mare ambulas cum libuerit.

E t ſemitæ tuę in aquis multis. Eadem rurſum repetit, amplificans Dei laudes.

E t ueſtigia tua non cognoſcentur. Quia ſcilicet mare iterum coniunctum atqꝫ unitum adeo in ſe eſt, ut nulla amplius diuiſionis ueſtigia apparerent.

D eduxiſti ſicut oues populum tuum in manu Moyſi, & Aaron. Ouibus populum comparauit, ut cuſtodiam & curam oſtenderet quam Deus eorum habuit: & ꝙ, ut bonus paſtor, ad uberrima paſcua, & ad tutiſſimum ouile eos deduxit. unde & paſcere etiam dicitur Deus populum Iſrael, iuxta illud, qui paſcis Iſrael intende. Quidam, inter quos eſt Gregorius theologus, hunc pſalmū accommodant beato Dauid, dicentes, uerſimile eſſe, ꝙ poſt liberationem conſecutam a' ualido illo calamitatum exercitu a' quo perſepe obſeſſus fuerat, & animæ etiam captiuitatem paſſus, ꝙ poſt huiuſmodi, inquam, liberatione, hunc pſalmum compoſuerit, & calamitates ſuas in eo narrauerit, de Chriſto una' prophetias complicans, propter quas, ut puto, in finem inſcriptum eſt. Clamaui, inquit, cum afflictionibus detinerer: & quæ ſequuntur facile omnia accommodā tur uſqꝫ ad uerſiculum: recogitaui dies antiquos: quos intellige eſſe feliciores dies illos quando Deum protectorem habebat: quæ deinde ſequuntur etiam facilia ſunt, uſqꝫ ad uerſiculū: conſummauit, uerbū a' generatione in generationem: qui uerſiculus, non cum dubitatione ſed definite legendum eſt. perfecit. n. Deus, atqꝫ adimpleuit omnes ſententias quas de unoquoqꝫ homine in præteritum determinauit. dictio enim uerbum, hoc in loco, pro ſententia intelligi dicitur. Reſtat igitur, inquit, ut illa ego etiā paſſurus ſim, quæ ab eo de me decreta ſunt. Quod uero ait: a' generatione in generationem, expone: hoc eſt: p ſucceſſiones uniuſcuiuſqꝫ generationis, ſeu in unaquaqꝫ generatione. uerba autem illa: hęc mutatio dexteræ excelſi: Euangelicæ cōuerſationis prophetiam cōtinēt.

legalem.n.cõuerſationem mutandã eſſe in Euangelicã cernens, dixit:hęc eſt mutatio dexterę excelſi: quæ uerba illud etiam nobis indicant, ꝙ hæc mutatio proprium fuit Chriſti opus. hunc enim Chriſtũ Dei dexteram appellauit, quia per filium quaſi ꝑ dexteram manum, pater omnia creauit. Chriſtus etenim rerum omniũ creator eſt. Quæ ſequunt̃ clara ſunt, uſq; ad uerſiculum: Deus in ſancto uia tua. per ſanctum etiam, hoc in loco Chriſtum intelligit, ueluti mundiſſimum, atq; innocentiſſimum, qui peccatum non fecit: in hoc, inquit, Chriſto cõſilium tuum operaris, quod de incarnatione deq; humana ſalute olim decreuiſti. per uiam enim hic diuinũ conſilium intelligit. deinde tñ admiratus Propheta myſterium, Deum ſumma cũ laude magnificat, dicens:notum feciſti Filium tuum in omnibus Gentium populis. Chriſtus enim, inquit, Dei uirtus ẽ: hunc etiam brachium Dei eſſe dicit, in quo redemit Deus populum ſuum, filios Iacob, & Ioſeph: nos nimirũ fideles, qui olim ſub Dęmonis captiuitate detinebamur, qui & populus eius dicimur, & filii Iacob, & Ioſeph: qm̃ in illius ueteris populi locum ſubrogati atq; adoptati ſumus:qui non denominationem tm̃, ſed beneuolentiam etiam, ac familiaritatem, quæ cum Deo illis intercedebat, hęreditauimus, ut dictũ eſt, in fine pſalmi XIII. Viderunt te aquæ Deus: qñ ſcilicet nauicula fluctuãte excitatus a' ſomno, uentos, & mare increpauit.tui.n. timore omnia ſedata ſunt. Illius ẽt increpationis formidine tũc Abyſſi maris, & multitudo ſonitus fluctuum pariter turbata eſt. Vocem præterea nubes dederunt, quãdo in trãſfiguratiõe Dñi uox de nube ueniens dixit:hic eſt filius meus dilectus. poſſunt etiam Prophetæ, nubes dici, ut diximus, in pſalmo XVII. ubi etiam de ſagittis Dei traditur, & de fulgure ſeu coruſcatione. Vox uero tonitrui, Euangelicæ prędicationis eſt ſermo ueniens de cœlo. ualidus.n. ac uehemens eſt & adeo reſonat ut ab omnibus exaudiri poſſit. per totam autem Mundum poſſumus intelligere, ob eius nimirum inſtabilitatem, terra ẽt commota eſt, & contremuit, eo modo, quo in prædicto pſalmo XVII declarauimus. totus.n.hic uerſiculus illic etiam habetur. in mari uia tua:quando ſcilicet Dominus acceſſit ad Diſcipulos, ambulans ſupra mare.quam deambulatiõem manifeſtius exprimens, ſubdidit: & ſemitæ tuæ in aquis multis:hoc eſt: in profundis fluctibus:& ueſtigia tua, quæ fient in mari non cognoſcentur.Non perſtant.n.ueſtigia in aqua.Aliqui ꝑ mare, præſentem hanc uitam, intelligunt, ueluti incertam, inęqualem, atq; amaram, ob uarias quæ in ea ſunt afflictiones, & calamitates.aiuntq;, ꝙ, in hac uita:hoc eſt:in hoc mundo, erunt uiæ tuæ o' Chriſte: actiones nimirum aſſumptæ carnis. uita.n.ac conuerſatio tua a' nobis uidebitur, uerum ueſtigia tua, hoc eſt, huius tuæ incarnationis modi non cognoſcẽtur.erunt.n. incomprehenſibiles. Populus etiam patris, nouus, eſt & fidelis populus, qui ꝑ ſpiritualis ac myſtici Moyſi, & Aaron, Chriſti uidelicet manũ, in terram ſanctam deductus eſt.poteſt enim Chriſtus & moyſes dici, tanquam Euangelicæ legis optimus legiſlator:& Aaron, tanquã pontifex, quia ſeipſum Deo pro populo ſuo immolauit.

¶ Intelligentiæ ipſi Aſaph.

INſcribitur intelligentiæ hic pſalmus, quia multa nobis opus eſt intelligentia, ut intelligamus, quisnam ſit, qui in eo loquatur, & quinam ſint ad quos ſermo dirigatur, & quæ nam illa ſit lex, de qua hic traditur. & pſalmum quidem conſcriptum putamus a' beato Dauid, uerum ex Chriſti perſona, ſermonem ſuum ad fideles Chriſtianos dirigentis. Pſalmus. LXXVII.

ATtendite populus meus legem meam. Legimus apud Zachariam: & cōfugient multę Gentes ad Dominū, & erunt ei in populū. ad hunc igitur populū ex Gentibus congregatū Chriſtus loquitur, & legem eos nō Moſaicam audire iubet, ſed Euangelicā, de qua loquēs Heſaias dicebat: de Sion exibit lex & uerbum Domini de Hierusalem, & iudicabit in medio Gentiū. eſt autē indifferens hęc conſtructio uerbi, attēdite: tametſi quædam exemplaria non legem meam habeant, ſed legi meæ.

Inclinate aurē ueſtrā in uerba oris mei. Supponite, inqt, aures ueſtras ſermōi meo. uel mutate aures ueſtras ab inani ſermōe ab ineptis fabulis ad Euāgelia.

Aperiam in parabolis os meū, loquar propoſitiones ab initio. Hęc uerba prophetiam continent. Chriſtum etenim in parabolis ad populum locuturum eſſe prædicunt: iuxta quod legimus apud Matthęū: hęc omnia locutus eſt Ieſus in parabolis, ad turbas, & ſine parabolis ad eos nō loquebatur, ut impleret quod dictū eſt per Prophetā: aperiā in parabolis os meū, eructabo abſcondita a' conſtitutione Mundi: unde perſpicuum fit, ꝙ ex ſaluatoris perſona cōſcriptus fuit hic pſalmus. per propoſitiones autem, ſeu (ut uerius in lectione Græca habet,) per problemata, ipſas intelligit parabolas. & Matthæus quidē locum hunc referens occulta appellauit, quæ hic dicunt problemata, Hebraica nimirum dictione uſus, quæ utranq; habet ſignificationem. Euangelicę enim omnes parabolæ occultam in ſe continent ueritatem. Aquila ęnigmata tranſtulit. quod autem hic ab initio legimus, Matthęus a' conſtitutione Mundi dixit: Hebraica pari modo uſus dictione. & quod hic, loquar, ipſe dixit eructabo,

Quanta audiuimus & cognouimus ea. Dictio quāta nō ad problemata refert, quę locuturū ſe eſſe dixit cū totus hic uerſiculus ſeparatim per ſe admirantis in morē legēdus ſit. O' quāta, inquit, a' maioribus noſtris, atq; a' diuinis didicimus ſcripturis. mens. n. Prophetę eſt cōmemorare, q̄ multa, & q̄ grandia Deus in antiqores Iudęos cōtulerit beneficia, & cōtra, q̄ ualde illi Deum irritauerint, & quātas idcirco, ac q̄ graues pœnas dederint. ex perſona autem Chriſti nō incōgrue dicit: quanta audiuimus: cū aſſumpta eius humanitas cęterorū hominū more doctores audiret. & qđ ait: cognouimus: expone ꝑ certiores facti ſumus. neq;. n. ſimpliciter audiuimus, inqt, ſed maiorē de his certitudinem accepimus.

Et patres noſtri annunciauerunt nobis. Dixit ſe audiſſe, nunc addit a' quibus nam ea audiuerit. patres autem non natura dicit. neq; enim dici poteſt, ꝙ fideles, qui ſunt ex Gentibus, a' propriis parentibus edocti fuerint, ſed de patribus loquitur quos ob obſequium, quod deo ſemper præſtiterunt, Chriſtiani

omnes libenter

omnes libenter ſibi, ut ita dicam, adoptant in parentes. hac etenim ratione & Moyſen & multos alios diuinos ſcriptores interpreteſq; & populi doctores, patres noſtros appellamus: quorum filios Chriſtum, ſecũdũ carnem, atq; Apoſtolos, fuiſſe dicemus. Chriſti uero atq; Apoſtolorum filios populum Chriſtianũ.

N on ſunt occultata a' filiis eorum in generatione altera. Et parentes, inquit, ea filiis ſuis tradiderunt, & filii ea quæ didicerant, uenturam poſt ſe generationem non cælarunt: quinimmo filiis ac nepotibus ea omnia expoſuerunt, & illi in poſteros ſuos eadem tranſtulerunt. lex etenim id iubebat, dicens: docebis ea filios tuos & filios filiorum tuorum.

δυνα-στείας N arrantes laudes Domini & poteſtates eius & mirabilia eius, quæ fecit. Verba illa: patres noſtri, annunciauerunt nobis: coniungi debent huic uerſiculo. uſus eſt enim Propheta figura hyperbato. laudes uero poteſtates & mirabilia Dei, hæc eſſe dixit: quia & laudabilia ſunt & ſummam Dei indicant potentiam, & admiratione digna eſſe uidentur. uel, per poteſtates ea ſignificat, quæ aduerſus hoſtes operatus eſt: per mirabilia uero, ea quę in ſuo populo adminiſtrauit, de quibus ſingulatim tractabit.

E t ſtatuit teſtimonium in Iacob, & legem poſuit in Iſrael. Vt exponeret quid ſit ſtatuiſſe teſtimonium in Iacob, addidit: & legem poſuit in Iſrael. idem enim eſt hoc in loco, ſtatuere quod ponere, idem teſtimoniũ, quod lex, ut dictũ eſt in pſalmo & idem eſt Iſrael qui & Iacob. poſitum.n. eſt ei nomen Iſrael, quando ſcalæ uiſionem uidit: quænam autem eſſet hæc lex, audi.

ὅσα Q uæcunq; mandauit patribus noſtris nota fieri ea filiis eorum. Statuit, inquit, ac decreuit, omnia, eorum filiis nota fieri, quæcunq; ipſe eorum patribus mandauerat.

V t cognoſcat generatio altera. Hęc eſt ratio cur patres ea debeant filiis annunciare, ut generatio, quæ poſt eos futura eſt, ea omnia nota habeat. deinde declarat, quænam ſit hæc altera g eneratio.

F ilii qui naſcentur. Per ſucceſſiones ſcilicet.

E t exurgent & annunciabunt ea filiis ſuis. Filii filiorum filiis ſuis narrabũt. exurgent autem poſuit, pro generabuntur.

V t ponant in Deo ſpem ſuam. Addiſcentes quanta iis Deus polliceatur, qui in eo ſperant.

E t ne obliuiſcantur opa eius. Meditando eas narrationes. per opera uero eius, ea intelligit, quæ ſuperius, & poteſtates appellauit, & mirabilia.

E t mandata eius exquirant. Exquirant dixit pro ſequantur. qui enim aliquem inquirit, illius ſequitur ueſtigia. poſſumus etiam per generationem alteram, Chriſtianorum generationem intelligere.

N e fiant, ſicut patres eorum, generatio praua, & exaſperans. Peruerſos eos fuiſſe dicit, eo q; in diuinis promiſſionibus nullã fidem habebant, nec credebant ei cum eſſent in periculis: & exaſperantes, quia cum in aliquam incidiſſent difficultatem, continuo murmurabant, & quia præſtitam eis liberationem a' tam graui iugo ſeruitutis ægre tulerunt. Satius enim putabant in Aegypto eſſe, & ſeruire:

eſſe, & ſeruire: quemadmodum multis in locis, tam in Exodo legimus, quàm in Numeris.

G eneratio, quæ non direxit cor ſuum. Non rectum ei cor fuit, ut ſimplici ac conſtanti animo Deo crederet, ſed ambigua, & dubitans claudicabat.

E t fidelis non fuit cum Deo ſpiritus eius. Et ſpiritus eius generationis, inquit, Deo fidem non præſtitit, nec illius credidit ſermonibus. per ſpiritum uero, animos eorum intelligit.

F ilii Ephraim intendentes & iaculantes arcu, cõuerſi ſunt in die belli. Ephraim fuit filius Ioſeph. tribus autem Ephraim præ cæteris tribubus arcu utebatur: ad gerenda etiam bella magno uſui erat: unde celebre ſibi nomen parauerat: ad hæc omnia illius etiam famam augebat, regio ipſa, quæ ei in ſortem obuenerat. prima enim illa Arcam & teſtimonii tabernaculum a' Moyſe confectum ſuſcepit. Nam Silo ubi Arca Domini diu fuit, & tabernaculum, ad ſortem tribus Ephraim pertinebat. Hæc igitur tribus, quæ aliquando in bello tam celebris fuit, ob idololatriæ ſcelus tandem pugnando ſuperata, ac deuicta eſt. uel aliter: per hanc tribum, quæ uiribus præſtabat, omnes alias tribus ſignificat quæ ob ſimile idololatriæ uitium, in Hoſtium manus deuenerunt, ut liber Iudicum docet. Ait igitur Propheta, quòd filii Ephraim, qui arcus ſuos tendunt unde emittant ſagittas: hoc eſt: qui arcu potiſſimum utuntur, conuerſi ſunt in bello: quia fugientes dederunt terga. Aliqui in his uerbis dicunt Prophetiam contineri, de ultimo lapſu, tribus Ephraim in idololatriam. Nam cum decem tribus ſe diſiunxiſſent a' Regno Roboam, tribus Ephraim, quæ princeps erat inter eas, populo perſuaſit, ut uaccas erigerent, & a' uero Deo deficerent: atque ideo omnes in hoſtium poteſtatem traditæ ſunt, quemadmodum in tertio Regum libro inuenies. alii etiam Prophetæ multa aduerſus hanc tribum exclamant, quaſi origo, & cauſa ipſa Idololatriæ fuerit in populo.

καὶ οὐκ ἐπιστώθη μετὰ τοῦ θεοῦ τὸ πνεῦμα καὶ βάλλοντες τόξοις

N on cuſtodierunt teſtamentum Dei, & in legẽ eius noluerunt ambulare. Sermonem dirigit aduerſus uniuerſas tribus, cauſam proferens ob quam deiectæ ſint. per teſtamentum uero, pacta intelligit, quæ Deus ſæpe cum Hebræorum populo pepigit, cum in promiſſionis eos terram adduceret. per legem uero, ipſa Dei mandata.

E t obliti ſunt beneficiorum eius, & mirabilium eius, quæ oſtendit eis. Beneficiorum quæ contulit in populum Iſrael, ueluti, quod duxerit eos per Mare Rubrum immadidos, & cætera, quæ longa ſerie in ſequentibus commemorat. Mirabilium autem dicit, quia Aegyptiorum flumina in ſanguinem mutauerat, & alia huiuſmodi quæ ſimili modo in ſequentibus percurrit. quod uero ait, Deum eis hæc oſtendiſſe, non ideo dicit quaſi ipſi ea propriis uiderint, oculis, ſed quia ita a' ſuis acceperunt maioribus.

C oram patribus eorum, quæ fecit mirabilia Quæ miracula, inquit, fecit, coram eorum patribus: & deinde locum etiam addit, ubi hæc geſta ſunt.

I n terra Aegypti in campo Taneos. Tanis eſt Aegypti ciuitas, ubi regiam habebat Pharao, de qua ait, Heſaias: defecerunt principes Taneos. & licet huius loci Moyſes non meminerit, uériſimile eſt tamen beatum Dauid, id reſciuiſſe ex eo libro, ubi ſcriptum eſt: Chebron autẽ ędificata eſt in Aegypto, ante Tanim. uel ex aliis apocryphis libris, aut ex Aegyptiorum hiſtoriis.

διήγαγεν I nterrupit mare, & ęduxit eos. De mari Rubro loquitur, ut habetur in Exodo: & omnia ſuccincte narrat: quinimmo nec omnia, nec ſuo ordine, ſed paſſim quæcunq; ei & quomodocunq; in mentem ueniebant ita appoſuit. Neq; enim hiſtoriam contexere propoſuerat, ſed aduerſus Iudæorum inuehi ingratitudinem. & primo quidem illud poſuit, quod præ cæteris uidebatur admirabilius.

ὡσεὶ ἀσκὸν S tatuit aquas quaſi utrem. Et aqua, inquit, quaſi murus illis erat a' Dextris, & a' ſiniſtris. ſtatuit igitur aquas: hoc eſt: aquarum moles, hinc atq; illinc fecit exurgere. quaſi utrem uero dixit, hoc eſt tumidas, inſtar utris.

E t deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis. Et Deus, inquit, deducebat eos, die quidem in columna nubis, ut oſtenderet eis uiam, nocte autem in columna ignis. eadem igitur columna die pręibat, & protegebat eos ab ęſtu ſolis, quę & nocte eis illucebat, ut foueret nimirum ac tueretur eos a' frigiditate, atq; ab humiditate noctis.

I nterrupit petram in eremo, & potauit eos, quaſi in Abyſſo multa. Hoc factum eſt in deſerto montis Choreb, ut habetur in Exodo. per Abyſſum autem, aquarum copiam intelligit.

E t eduxit aquam de petra, & eduxit tanquam flumina aquas. Hoc eſt aliud miraculum factum in Choreb, ut traditur in libro Numerorũ. bis etenim illis Deus aquam eduxit e' petra, diuerſiſq; temporibus & locis. & locus quidem ille in Choreb, ubi data eſt aqua, appellatus eſt, tentatio, & obiurgatio. tentauerunt enim illic Deum Iudęi, probantes nimirum illius potentiam, & miraculis nondum credentes, quę in pręteritum ſępius fecerat: & obiurgauerunt Moyſen, ꝙ ex Aegypto in tam deſerta eos loca deduxiſſet. locus uero illa in Cades, ubi aqua etiam populo data eſt, appellatus eſt aqua contradictionis: eo ꝙ contradicerent Deo Hebręi & murmurarent. & Deus quidẽ eos iubebat, ut ſuis tantum pręceptis parerent, utq; in eo confiderent, illi uero & parere negligebant, & nullam in eo habebant fidem. Hanc autem maris & aquarũ interruptionem per Moyſen Deus operatus eſt.

E t appoſuerunt adhuc peccare ei. Quaſi eorum uitia ex libris Moyſi, ſatis omnibus nota ſint, dicit, & appoſuerunt adhuc. Qualia autem peccauerint, audi.

E xacerbauerunt altiſſimum in inaquoſo. In loco ſcilicet inaquoſo. quomodo exacerbauerint, paulo ſuperius diximus, ibi: generatio peruerſa & exaſperans.

E t tentauerunt Deum in cordibus ſuis, ut peterent eſcas animabus ſuis. De his & aliis, quę ſequuntur uſq; ad uerba illa: & ignis incenſus eſt: Moyſes nihil ſcribit, ſed

ſcribit, ſed ipſe tantum Dauid quemadmodum, & alia huiuſmodi multa: ſeu ꝙ ex apocryphis, ut diximus, libris ea collegerit, ſeu ex antiquorum traditionibus: ſeu ꝙ a ſancto ſpiritu edoctus ſit. Ait igitur, ꝙ tentauerunt Deum in cogitationibus ſuis, dubitantes, nunquid poſſet eis Deus dare, quæ petebant. tentauerunt autem petendo cibum animabus ſuis: hoc eſt: ſibi ipſis.

E t obloquuti ſunt de Deo. Hoc eſt murmurauerunt, quaſi fame eos necaſſet, & delectabiles ac gratos cibos omnes ab eis abſtuliſſet. κατελάλησαν τοῦ θεοῦ

E t dixerunt: nunquid poterit Deus parare menſam in deſerto? Verba hæc ambigentis ſunt, & ideo quaſi cum addubitatione legenda ſunt.

Q uoniam percuſſit petram & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt, nūquid » & panem poterit dare? & parare menſam populo ſuo? Quoniam, inquiunt, ea Deus fecit, quæ prædicta ſunt, nunquid poterit etiam hoc facere? O ſummā hominum amentiam, ſi ea fecit, quo pacto impotens eſt iudicandus, ne iſta efficiat? & quod ait: inundauerunt: expone, id eſt fluxerunt cum uæhementia. eduxit enim, inquit, tanquam flumina aquas. per menſam uero, carnes præſtitas intelligit. Tu illud conſydera, quomodo beatus Dauid ante panem & carnes datas, fluxiſſe dicat aquam e petra, cū in Exodo Moyſes contrarium tradat. ibi. n. primo legimus pluiſſe illis Deum panem Mannæ, & Coturnicum carnes, & deinde aquam dediſſe e petra. Non eſt igitur alia huius addubitationis ſolutio niſi dicas de alio pane, & de aliis carnibus Prophetam hic loqui, de quibus in libro numeri ſcriptum eſt. bis etenim eis Deus & Coturnices pluit, & panem: unde etiam per petram, hoc in loco aquam eam intelligit, quę effuſa eſt in Choreb, & non eam quæ in Cades. petra enim in Cades tunc nondum fuerat percuſſa. & ſiquis dicat, ꝙ in numeris carnes poſcebant, & non panem, Aduerte quia ꝑ panem hic, carnis cibum intelligit. tunc etenim ut apud LXX. interpretes legimus dicebant, τίς ἡμᾶς ψωμιεῖ κρέα, quæ uerba tametſi latinus interpres, aut ſimplicem ſenſum ſecutus, aut ob latinę linguę anguſtiam, reddiderit, quis nobis dabit carnes ad ueſcendum, tamen aliquid amplius etiam poſſunt nobis indicare, quod ad præſentem locum atq; illius intellectum conferat. Nam cum Greca dictio, ψωμὸς, unde ψωμίζω, uerbum deducitur, maſſam ſeu bucellam panis ſignificet, dum murmurarent dicentes τίς ἡμᾶς ψωμιεῖ κρέα, petiſſe mihi uidentur, quis nam eos pane pariter nutriturus eſſet & carne. unde beatus Dauid qui nunc dixit: nunquid panem poterit dare? uidetur mihi illa Moyſi uerba declaraſſe, maxime ex ſequentibus. addidit enim & menſam præparare populo ſuo? illa etenim coniunctio, &, poſita mihi eſſe uidetur, non ut diſiungat, ſed ut declaret.

I deo audiuit Dominus & reiecit, & ignis accenſus eſt in Iacob, & ira aſcendit in Iſrael. Licet corde, & non lingua Deum tentauerint, ille tamen, qui corda hominum ſcrutatur, nō ſecus eos audiuit ac ſi palam id locuti eſſent. quod uero LXX. dixerunt: reiecit: Symmachus reddidit, iratus eſt. Solent enim iis, qui ira perciti ſunt, ueſtem reiicere: hoc eſt: pertrahere, dum ad uindictam parantur. & huic ſenſui ac litteræ Symmachi, adſtipulantur Moyſi uerba, dicentis ꝙ Dominus ira ἀνεβάλετο

nus ira

nus ira commotus eſt,& incenſus eſt ignis in eis a' Domino, quo caſtrorũ bona pars conſumpta eſt.per Iacob autem,& Iſrael,ipſum populum ab eis deſcẽdentem intelligit,ut alibi diximus.

Q ui non crediderunt in Deo. In Dei uiribus non crediderunt, tametſi tanta iam uidiſſent miracula.præpoſitio uero,in,ſuperflua eſt.

N ec ſperauerunt in ſalutari eius. Nec ullam,inquit, habuerunt fidutiam, ut qui tot iam,ac tanta eorum cauſa perfecerat,eos eſſet impoſterũ ſaturaturus.

E t mandauit nubibus deſuper:& portas cœli aperuit,& pluit eis Manna ad man
„ ducandum, Ad priora rurſus ſermonem conuertit,quæ habetur in Exodo. per nubes uero deſuper, eas intelligit, quæ excelſiores ſunt. aliquæ enim ſunt terræ uiciniores.eaſdem ẽt ſuperiores nubes,portas cœli appellauit,quaſi cœlo proximiores.mãdauit aũt eis ut pluerẽt Manna. Manna uero erat quaſi ſemen Coriandri,& ſpecies eius quaſi ſpecies cryſtalli. & circuibat,inquit, populus & colligens illud Mola frangebat,& in Mortariolo terebat,coquens in Olla,& faciebant ex eo ſubcinericios panes, eratq; ſuauitas eius quaſi ſapor dulcoris cuiuſdam oleo confecti.& hęc quidem in Numeris ita habentur.Nam in Exodo dicitur,ꝙ ſapor eius erat,quaſi dulcor quidam ex melle.

E t panem cœli dedit eis. Per cœlum hic aerẽ intelligit iuxta illud: uolucres cœli.uel,quia Manna e' cœlo uidebatur deſcendere.

P anem Angelorum manducauit homo. Non hoc dicit,quaſi Angeli Manna ueſcantur,ſed quia Angeli illud miniſtrabant. Accuſat nanq; & Chriſtus eos, qui panẽ hunc,cœleſtẽ uere panem putabant,dicens:amen amen dico uobis,nõ Moyſes dedit uobis panem de cœlo: ſed pater meus dat uobis panem de cœlo uerum:hoc eſt:de cœlo uere deſcendentẽ.ꝙ autem illud Manna non eſſet Angelorum cibus, ibidem aſſerit Chriſtus dicens:patres ueſtri manducauerunt in deſerto,Manna,& mortui ſunt, hic eſt panis de cœlo deſcendens, ut quiſquis ex eo manducet,nõ moriatur. poſtq̃, inquit,ii, qui Manna illud manducabant, mortui ſunt, reſtat ut cœleſtis proprie panis non ſit, nec Angelorum cibus. & deinceps ibidem conſequitur: ego ſum panis uitæ &c.

C ibaria miſit eis in abundantiam. Confecta nimirũ ex Manna,hoc eſt,panem.

T ranſtulit Notum de cœlo,& induxit in uirtute ſua Aphricũ: & pluit ſuper eos,
„ quaſi puluerem carnes,& quaſi arenã maris uolatilia alata: & cecidit in mediũ
„ caſtrorum eorum,in circuitu tabernaculorum eorum,& comederunt,& impleti
„ ſunt ualde,& deſyderium eorum attulit eis:non ſunt priuati a' deſyderio ſuo. Moyſes quidem in Numeris ait:ecce ſpiritus a' Domino. & immiſit Coturnices a' mari,& impulit in caſtra,& quæ ſequuntur.Beatus uero Dauid Deum diuiſiſſe dicit ſpiritum:hoc eſt:uentum,in Notum nimirum, atq; in Aphicum: qui uenti calida perflant loca,ubi Coturnicum genus moratur. Tranſtulit autẽ Notum:hoc eſt:commouit,atq; immiſit eum. pluiſſe uero dicit, quia Coturnices ſuperne e' cœlo atq; condenſæ,inſtar pluuiæ cuiuſdam, ferebantur. & quia maxima erat earum copia, pulueri eas & arenæ maris etiam comparauit. tot quippe immiſſę ſunt, ut ſexcenta millia hominum,& quingenti quinquaginta

ad ſaturitatem

ad ſaturitatem ex eis díu nutrití ſint.uſq; ad menſem enim,inquít,dierum man ducate, donec exeat ex naribus ueſtris.totidem quippe erant in eo populo homines ad bellum idonei, a' XX annis & ſupra,abſq; minori ætate, & mulieribus,& tota tribu Leui.in medio autem caſtrorum & in circuitu tabernaculorũ, pluebat Deus illud Manna, ne fatigarentur colligendo.& per caſtra quidem, uniuerſum exercitum intelligit,per tabernacula uero, priuata cuiuſlibet tentoria.& quod ait,attuliſſe eis Deum deſyderium eoꝝ,ſane' intellige,ꝗ ea a' Deo receperint,ob quæ deſyderium,& concupiſcentiam ſuam adimpleuerunt.attulit enim eis Deus,quod optabant: deſyderium igitur poſuit pro re deſyderata, quemadmodũ & Paulus ſpem,pro ſperatæ rei fruitione ponit,quando ait: ſpes autem non pudefacit.

A dhuc eſcæ erant in ore ipſorum, & ira Dei aſcendit in eos, & occidit plures eo» rum,& electos Iſrael compediuit. Nam & ſi uiderant Coturnices, diuinæ συνεπό- tamen promiſſioni non crediderunt,ꝗ ſcilicet uſq; ad menſem atq; ad ſatietatẽ δησεν his auibus nutriendi eſſent,ſed timuerunt ne abuolarent.uel ne cito omnes cõſumerentur Coturnices.atq; ideo exſiccauerunt eas per gyrum caſtrorũ:& carnes adhuc,inquit,erant ſub dentibus eorum,priuſꝗ deficerent & Dominus iratus eſt in populum, & percuſſit Dominus populum plaga magna ualde. uide quo pacto anteꝗ carnes conſumerentur,quas in ore habebant, fide defecerint, & diuinę uirtutis obliti ſint:unde deſyderio qdẽ ſuo ſatiati ſunt, ut diuina erga eos prouidentia & uirtus conſpiceretur, ob eoꝝ tamen infidelitatem & uentris ingluuiem,effectus eſt ille cibus tandem eis in nauſeam: ob quod multi eorũ periere,ut apud Moyſem legimus.Quod uero LXX hic:plures eorũ:dixerunt, Symmachus,pingues reddidit: & Aquila ad eundẽ ſenſũ, abundantes: periiſſe intelligentes,ditiores quoſlibet.ac fortiores in populo. uериſimile eſt autẽ illos ingluuiẽ ſuã cæteris magis expleſſe,ꝗ plura aliis colligerent.puto etiã Aquilã & Symmachum,in huiuſmodi ſenſum adductos,ob alia uerba, quæ hic proxime habentur:& electos Iſrael compediuit. LXX etiam nõ,plures,dixerunt,ut mortuos ſuperſtitibus cõpararent,ſed plures,pro multis dixerunt.ita.n.conſonant uerba Moyſi.percuſſit.n.inquit,Dominus populum plaga magna ualde. Magna autem plaga in multorũ uerificatur interitu. Electos uero dixit ueluti ſtrenuos in bello.erant.n. omnes hi, quos ſuperius cõmemoraui,ſummopere ad bellũ idonei:atq; ideo ad hoc ſelecti, ut in acie prę cæteris dimicarent.

I n omnibus his peccauerunt adhuc. Ad hęc omnia,inqt,hoc eſt, poſt tot & beneficioꝝ & ſuppliciorꝝ exempla,adhuc in multis Deũ offendebãt, atq; inter cętera ꝗ habitatores illos terrę promiſſionis adeo formidarent, non credentes diuinæ promiſſioni.

E t non crediderunt in mirabilibus eius. Putabãt.n.ea omnia fortuito, ac caſu contigiſſe.ubiq; autem Propheta eoꝝ infidelitatem carpit, ob quam periclitabantur,& de qua ipſe etiam Deus dixit:quouſq; irritabit me populus iſte?& quouſq; mihi nõ credẽt in omnibus ſignis,quę feci inter eos?unde ẽt Dominus noſter incredulã gñationẽ Iudęos appellauit,dicẽs:gñatio incredula & peruerſa.

 Et defecerunt

Et defecerunt in uanitatē dies eorum. Pręclarum uirtutis opus nullum agebant, ſed carnis concupiſcentias ſequebantur. unde omnes in deſerto mortui ſunt, ſicut eis dixit Deus: terram enim, inquit, quam iuraui patribus eorũ, nulli alii uidebunt, q̄ eorum filii, qui mecũ hic ſunt, quicunq; non nouerunt bonum, aut malum. item alibi, in hac, inquit, Eremo cadent corpora ueſtra: & rurſus: Ego dominus locutus ſum, ſic profecto faciam huic congregationi praue, quæ inſurrexit in me in deſerto hoc: conſumetur quippe, & illic morietur.

Et anni eorum cum feſtinatione. Cum feſtinatione, inquit, defecerunt ad uana. uel ideo dicit cum feſtinatione, quia ob leuitatem, quam ſecum affert uoluptas, anni celeriter iis omnibus pertranſire uidentur, qui ocioſe, ac negligenter uiuunt. Nam iis, qui per uirtutē operantur, ob laboris intenſionē, tardior uidetur annorũ decurſus. uel ideo dicit defeciſſe cũ feſtinatione, quia cito mortui ſunt.

Cum occideret eos, quęrebant eum. Quando contulit in eos Deus beneficia, diuinum munus non agnoſcebant, quando autem eos malus afflixit, caſtigatiores pariter ac prudentiores effecti ſunt.

Et reuertebantur, & diluculo ueniebant ad eũ, & rememorati ſunt, q; Deus adiu
» tor eorum eſt, & Deus altiſſimus redemptor eorum eſt. In huiuſmodi etiã ſententiam a' Moyſe dictum eſt q; ſummo mane flebant.

Et dilexerunt eum in ore ſuo. Dilexerunt autem, non affectu cordis, ſed nudis uerbis. huiuſmodi uitio Heſaias etiã ex pſona Domini eos accuſat, dicens: populus hic labiis me diligit, cor autem eorum longe eſt a' me.

Et lingua ſua mentiti ſunt ei. Verbis quidem ſe ei credere affirmabant, re autem ipſa increduli erant, aduerſabanturq; ſibi inuicem cogitationes, & ſermones eorum: iuxta quod in ſimili Apoſtolus dicebat: Deum ſe ſcire confitentur, factis autem negant.

Cor autem eorum non erat rectum cum eo. Non erat rectũ eorum cor erga deum. ſimile eſt quod alibi ait: generatio, quę non direxit cor ſuum.

Nec fideles habiti ſunt in teſtamento eius. Hoc etiam ſimile ei eſt, quod uidimus in pręcedentibus: & non fuit fidelis cũ Deo ſpiritus eius. neq; enim fidē ullam habebant in iis, quę Deus illis pollicebatur.

Ipſe autem miſericors & propitius erit peccatis eorum, & non perdet. Propitius erit & non perdet, pro propitius fuit & non perdidit, tempus nimirũ ponēs pro tēpore. neq;.n. eos tunc ſtatim pdidit, ſed longaminis fuit. dixiſſe.n. eũ legimus ad Moyſem, placatus ſum eis iuxta uerbũ tuũ. uel, nõ prorſus eos pdidit.

Et abundabit ut auertat furorem ſuum, & non accendet omnē iram ſuã. Hæc uerba etiã, abundabit, & accendet, poſita ſunt, pro abundauit, & accendit. Abundauit, inquit, Deus in miſericordia, ut furorem ſuũ auerteret. eſt autem hic ſermo defectiuus, quēadmodũ & uerba illa, quæ habentur in pſalmo LXIIII. multiplicaſti locupletare eam. Non accēdit autem Deus omnē iram ſuam. uniuerſi etenim prorſus periiſſent, ſi omnē iram ſuã accendiſſet. ſumma etenim uſus eſt miſericordia, dum ex parte tantum iratus eſt. Dixit.n. ad Moyſem: dimitte, & accenſus ira in eos, conterã eos: uel, ex parte iratus eſt, & ex parte eos puniuit.

Et recordatus

E t recordatus eſt, quia caro ſunt, ſpiritus uadens & non reuertens. Hac etiã de cauſa maiori longanimitate uſus eſt, quia caro erant: infirma. ſ. & parum diu tuma: & ſpiritus qui cum uita non permanet. ubi enim ex hac uita ſemel profectus eſt, ad eandem rurſus non redit. illud obſeruandum eſt, ꝙ metaphorice ſcriptura Deum dicit reminiſci. nã quemadmodum obliuiſci eum aliquorum dicimus, quando differt ut laborantibus atqꝫ afflictis opem atqꝫ auxilium ſuum impertiat, ſic contra, humano more memorem eum appellamus, quãdo eiſdem præſto eſt. hoc autem loquendi modo Propheta ſæpe utitur, ut lectoris hebetudini ſe accommodet.

ἐπιχεί-φων

Q uoties exacerbauerunt eum in deſerto, irritauerunt eum in terra inaquoſa? Sæpe nimirum, ut ex ipſa licet perſpicere hiſtoria. uerum illorum cõſydera prauitatem. neqꝫ enim tantũmodo eũ ſepe exacerbauerunt, ſed in deſerto etiã, atqꝫ in inaquoſo id fecerunt, quando ob ſummam indigentiam inſeruire eos magis Deo atqꝫ humiliari & ſupplicare oportebat.

E t conuerſi ſunt, & tentauerunt Deum, & ſanctum Iſrael irritauerunt. Verbum, conuerſi ſunt, hoc in loco, in malum accipitur. Conuerſi enim ſunt à uitio, ad aliud uitium. & ꝙ ait: tentauerunt, aliqui exponunt, pro contriſtauerunt. ꝑ Sanctum autem Iſrael, Deum ipſum intelligit, ac ſi diceret: Deum illum adeo celebrem, adeo laudatum, & glorioſum.

N on ſunt recordati manus eius. Per manum Dei diuinam intelligit potentiã, qua Iudæis quidem bona, hoſtibus uero mala ſunt præſtita.

D iei qua redemit eos de manu tribulationis. A' communi ſenſu etiam hic, ſumendũ eſt uerbum: nõ ſunt recordati. ꝑ tribulantẽ uero, Pharaonẽ intelligit.

S icut poſuit in Aegypto ſigna ſua, & prodigia ſua in campo Taneos. Nec recordati ſunt, inquit, ꝙ poſuerit ſigna ſua, & quæ ſequuntur &c̃. Signa autem & prodigia, multi dicunt idem æque ſignificare, & ſententiam hic repeti: Aliqui uero ſigna, ea omnia eſſe intelligunt per quæ Deus à naturali rerum ordine non recedens, Aegyptiorum gentem afflixit, ueluti pecorum ægritudines, quæ ſuapte natura mortem afferunt, & locuſtarum lationem. huiuſmodi. n. animalia naturaliter terræ fructus perdunt. per prodigia uero, miracula illa dicunt ſignificari quæ naturali rerum curſu repugnante facta ſunt. ueluti aquæ mutationem in ſanguinem, & ꝙ Ranæ quarum natura eſt, ut in aquis uerſentur, in ſicca terra habitauerint, & alia huiuſmodi

E t conuertit in ſanguinem flumina eorum. Hæc prima fuit Aegyptiorum plaga. per flumina autẽ, Nilum ipſum intelligit. unicus etenim hic fluuius per uniuerſam Aegyptum fluit. Alibi ẽt diximus Hebræorum peculiare eſſe, ut plurali numero utantur pro ſingulari. Aliqui flumina in plurali numero, dictum eſſe dicunt, ob multiplices riuos, qui è Nilo exeunt, quos Propheta ob aquarum copiam fluminum dignitate donauit. Dictionẽ uero, eorum, ad Aegyptios referẽs, ut relatio ad homines illius prouinciæ fiat, quam pauloante nominauit, dicens: ſicut poſuit ſigna ſua in Aegypto.

E t imbres eorum, ne biberent. Per imbrẽs loca illa intelligit, in quibus aquas

ex imbribus collectas condebant. Aliqui uero impropríe imbres poſitos eſſe dicunt, pro fontibus.

Miſit in eos Cynomyiam, & comedit eos. Hæc eſt quarta plaga.ſecunda.n.fuit Ranarum:& tertia Culicũ:& quẽadmodum ſuperius beneficia in Hebræos collata commemorans,ordinẽ non ſeruauit,ita etiam in præſenti,Aegyptiorũ plagas narrans,nullum ordinem ſeruat.ſufficiãt autẽ quę illic diximus de huiuſmodi ordinis peruerſione.intentio.n.Prophetæ hic tñ fuit,ut demonſtraret, quomodo omnia elemẽta mãdato Dei aduerſus Pharaonem militarũt. ipſarum.n. geſtarum rerum ordinem iam diu Moyſes ſeriatim deſcripſerat.Cynomyia aũt ſylueſtris Muſcæ genus eſt quod inter cætera Muſcarum genera eſt impudentiſſimum. Verbum etiam, comedit, impropríe poſuit pro, momordit.

Et Ranam,& perdidit eos, Vaſtarunt etiam Ranæ Aegyptios. nam & eos mordebant, & eorum rapiebant aut inquinabant cibos, & ſumma inſuauitate ac faſtidio, omnia replebant.

Et dedit Aerugini fructus eorum,& labores eorũ Locuſtę. Tametſi inter plagas quæ à Moyſe commemoratæ ſunt, nulla Aeruginis mentio expreſſa facta eſſe uideatur, puto tamen Moyſen etiam hanc commemoraſſe.eſt etenim Aerugo nouũ quoddam germen,ſeu noua proles Locuſtæ,q̃ illic etiam Moyſes deſcribit, & dicitur Bruchus, atq; ita eam Aquila appellauit. p fructum aũt, oẽs terræ fruges intelligit, quas laboris etiam nomine expreſſit,ex q̃ ſummo parẽtur labore. Locuſtæ autem plaga, in ordine octaua fuit,ex Ioele tamen Propheta aliud Locuſta eſſe uidetur, & aliud Bruchus.

Et occidit in grandine uineas eorum. Vaſtauit enim eas, ne fructum facerent. atq; hæc ſeptima fuit plaga.

Et Moros eorum in pruina. Hæc plaga tametſi à Moyſe miſſa eſſe uideatur, continetur tñ ſub grandinis plaga. conficitur etenim, & concreſcit pruina ex grãdine.Multæ ãt Mori in Aegypto ſunt, q̃ id genus arboris calidis in locis ualde creſcat. Et quemadmodum uineis grando, ſic & Moris pruina inimiciſſima eſt.

Et tradidit Grandini Pecora eorum,& ſubſtantiam eorum igni. Grando una cum igne mirabiliter delata, primũ ipſas uineas occidit & Moros, quæ ad primum impetũ reſiſtere minime ualuerunt: deinde & pecora,quæ in campis paſcebantur. Hæc autem aliquanto amplius reſtiterunt: & ignis poſtremo qui ſimul cum grãdine immiſſus fuerat, herbas,ac plantas uniuerſas depaſtus eſt.Illud autem non mediocri admiratione dignum eſt, ut ignis cum aqua pariter concurreret. per ſuperbiam autem,diuitias herbarum,ac plantarum fructum intelligit. ſcire etiam illud oportet, quod,licet ſcriptum hic ſit, q̃ herbæ ac plantæ omnes perditæ ſint, tamen aliquæ Locuſtis relictæ ſunt,quæ poſt grandinem igni mixtam immiſſę ſunt,& de quibus, ſcriptum eſt, q̃ comederunt herbam terræ, & omnes fructus lignorum quos reliquit grando: uerum Propheta uniuerſali uſus eſt ſermone, cum fere omnia fuiſſent uaſtata.

Miſit in eos iram indignationis ſuæ. Per iram indignationis,ſeu (ut potius in Græco

in Græco habetur) excandeſcentiæ, uæhementem excandeſcentiam intelligit.

Indignationem, & iram, & tribulationem. Supplicia, ac pœnas in eos inflictas huiuſmodi nominibus appellat. Deus quippe affectu ac paſſione omni prorſus caret, & per indignationem quidem, ſeu (ut uerius ſignificat Græca dictio θυμὸς) per excandeſcētiam, pœnas minores intelligit, per iram uero, maiora ſupplicia: & per tribulationem, alia inſuper mala.

Immiſſionem per Angelos malos. Quæ omnia ſcilicet immiſſa, ac delata ſunt, per malos Angelos. malos autem non natura dico aut electione, ſed quia mala afferunt, laborem nimirum, & dolorem, & quia pœnarum ſunt miniſtri. malos enim ideo appellat, hoc in loco, quia pœnas inferunt, & ſupplicia.

Viam fecit, & ſemitam iræ ſuæ. Semitam, inquit, fecit iræ ſuæ, ita ut hæc ira quę diuina miſericordia antea quieſcebat, uia hac aduerſus obſtinatos Aegyptios incederet. uel aliter: ſemitam Deus Angelo fecit, q Aegyptiorum primogenita erat occiſurus, ne ad obſignata limina declinaret. hunc enim Angelum Propheta iram Dei appellat, tanquam iræ miniſtrum.

Et non pepercit a' morte animabus eorum. Hæc eſt decima plaga, non pepercit, inquit, a' morte: hoc eſt: non abſtinuit quominus occideret. ſeu non pepercit, dum eos occideret. & quod ait: animabus eorum: de primogenitis loquitur. non pepercíſſe autem Deum dicit primogenitis, quia a' Deo ad Moyſem dictum eſt: peribit omne primogenitum in Aegypto, a' primogenito Pharaonis, qui ſedet in throno, uſq; ad primogenitum ancillæ, quæ eſt apud molam, & uſq; ad primogenitum omnium pecorum.

Et pecora eorum in morte concluſit. Hæc eſt quinta plaga. perierunt enim, inquit, pecora omnia Aegyptiorum: ea ſcilicet quæ erant in agris. concluſit autem: hoc eſt: comprehendit, ita ut fugæ nullus fuerit locus. uel, comprehendit, id eſt occidit.

Et percuſſit omne primogenitum in terra Aegypti. Repetit ſermonem de primogenitis. Cæteris quippe omnibus plagis hæc acerbior fuit.

Primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham. Primitias hoc in loco, pro præcipua re dixit, ac magis pretioſa. perdidit enim, inquit, omne primogenitum, hoc eſt, omnes primitias laboris eorum. per laborem autem, bonorum ac ſubſtantiæ poſſeſſionem intelligit: eo q; cum labore poſſideantur. poſſeſſionis uero nomine ipſi etiam filii continentur. poſſedi enim, inquit, filiũ. per tabernacula autem Cham, ipſam Aegyptum intelligit, ab Aegypto regē ita appellatam: qui a' Cham filio Noe trahebat originem. utrunq; enim nomē regio illa habuit. & quia Cham omnium primus, eam habitauit, & quia, ut diximus, Aegyptus rex in ea regnauit. Illud etiam obſeruādum eſt, q; ex decem Aegypti plagis, Propheta hic VII tantum connumerat. Nam & Culicem omiſit, & tremores, & palpabiles tenebras: quorum tamen meminit in in pſalmo centeſimo quarto.

Et abſtulit ſicut oues populum ſuum. Eduxit enim eos ui quadam ex Aegypto, duxq; eis itineris fuit. curauit item, & fouit, non ſecus, ac paſtor

oues proprias.

E t eduxit eos tanquam gregem in deſerto. Idem rurſus repetit quod dixerat.

E t eduxit eos in ſpe, & non timuerunt. Exeuntes Iudæos prima nocte in il lius promiſſionis ſpe deduxit, quæ facta fuerat a' Deo Habraam, quando ei di/ xit: cognoſcens, cognoſces, ꝙ incola erit ſemen tuum in terra Aegypti, & in ſeruitutem eos redigent, affligentq́;, & humiliabunt eos annis quadringentis. Gentem autem illam, cui ſeruient iudicabo ego, & exibunt illinc cum multo apparatu. ea enim nocte exeuntes non timuerunt. nam poſtea ſæpenumero in ſumma fuerunt formidine.

E t inimicos eorum operuit mare. Per inimicos, eos intelligit, qui popu/ lum perſecuti ſunt, de quibus iam diximus.

E t induxit eos in montem ſanctificationis. Omiſſis iis, quæ in Eremo con/ tigerunt, cum in præcedentibus narrationis locum præoccupauerit, loquitur nunc de terra promiſſionis. de monte etenim loquitur Sion, ueluti in uniuerſa regione celeberrimo: & ſanctificationis montem appellat, eo ꝙ inter cæteros prælectus ſit, ut in eo fœderis arca habitaret. Arcam autem fœderis ſanctifi/ cationē appellabāt. dicitur etiā mons ſanctus, ueluti ab Arca Dñi ſanctificatus.

M ontem hunc, quem acquiſiuit dextera eius. Hunc, inquit, montem, demon ſtratiue, apud quem nunc adſumus. quem non populi robur, ſed tua nobis pa rauit potentia. tu enim eos primo expuliſti, qui illic habitabant.

E t eiecit a' facie eorum gentes. Illos VII populos, qui terram promiſſio/ nis poſſidebant. Cananeum. ſ. Chetteum, Pherezeum, Eueum, Amorreum, Ger gezeum, & Iebuſeum.

E t ſorte diuiſit eis terram in funiculo diſtributionis. Sorte uniuerſam illam eis terram diuiſit. Subintelligenda eſt autē dictio, quaſi, ut ſit ſenſus: qui quaſi in funiculo diuiſit. eſt & hic defectiuus loquendi modus Hebraico idiomati fa miliaris. Ita enim terram illam Deus inter tribus diuiſit: quemadmodum ſi pater aliquis illo fune inter filios eam diuideret, quo agros ſolemus metiri.

E t habitare fecit in tabernaculis eorum, tribus Iſrael. In habitationibus præ dictarum gentium.

ἐπίκρι- ψαν καὶ ἠθέτησαν

E t tentauerunt, & exacerbauerunt Deum altiſſimum, & teſtimonia eius non ſer » uauerunt, & auerſi ſunt, & ſpreuerunt, quemadmodum patres eorum. Ii, qui in terram promiſſionis introducti ſunt, illorum erant filii, quorum membra, ut prędiximus, ceciderunt in deſerto. horum igitur poſteri tentauerunt etiam, & contriſtauerunt Dominum, ut in libro Iudicum ſcriptum eſt. ſurrexit enim, inquit, generatio altera poſt eos, qui non cognouerunt Dominum, neq; opus quod fecit in Iſrael, & fecerunt filii Iſrael praua coram Domino, & coluerunt Deos Baalim, & quæ ſequuntur. per teſtimonia autem, diuinas conteſtatio/ nes intelligit. auerterunt autem ſe a' Deo, & ſpreuerunt eum, maiores nimirū ſuos imitati, qui uitulum fecerant in deſerto.

στρεβλὸν

C onuerſi ſunt in arcum obliquum. A' pietate ad impietatem inſtar obliqui arcus mutati ſunt. Nam quemadmodum ob tortus arcus recta ictum non mit tit, ſic &

tit, ſic & peruerſa eorum mens, diuinos ſenſus recte non aſſequitur.

E t irritauerunt eum in collibus ſuis, & in ſculptilibus ſuis, ad zelum eum prouo » cauerunt. Eo φ & gentilibus commixti ſunt, & eorum opera didicerunt. Gentes quippe in collibus ſacrificabant, & ſculpta habebant Idola. prouocarũt ãt Deũ ad zelum: hoc eſt: fecerunt, ut ob huiuſmodi eorũ uitia iuſte iraſceret. παρεζήλωσαν αὐτὸν

A udiuit Dominus, & deſpexit. Audiuit clamantes uoces, hoc eſt, ea omnia quæ impie operati ſunt. eo autem modo audiuit, quo, & uocem ſanguinis Abel clamantem olim audierat, & Sodomorum, atq; Gomorrœorum uoces. Ipſa ſiquidem peccata clamãt coram Deo, atq; authores ſuos indicant, & propalant omnes qui talia committunt. eſt etiam hic loquendi modus apud ueterem ſcripturam frequens, ut auditum Deo adſcribat, quando commotum illum eſſe ſignificat ad uindictam. deſpexit autem eos: hoc eſt: auerſus eſt. ὑπερεῖδε

E t neglexit ualde Iſrael. Inhonorauit & contemptibiles reddidit. uariis enim gẽtib⁹ & diuerſis tẽporib⁹ eos in captiuitatẽ tradidit, ut in libro iudicũ legim⁹. ἐξουδένωσε

E t repulit tabernaculum Silo. Quę ſequuntur in primo Regum libro ſcripta ſunt: quemadmodum. ſ. Arca ab alienigenis, hoc eſt, a' Philiſtæis ſit capta: & quomodo Iſraelite occiſi ſint: & eorum ciuitates in hoſtium poteſtatem deuenerint. & repulit, inquit tabernaculum quod erat in Silo ubi habitabat tunc Deus erat enim illic, ut diximus, Arca Domini. Nam ſi tabernaculum illud in Silo, non repuliſſet, non permiſiſſet, ut hoſtes Arcam caperent. σφόδρα τὸν ἰσραὴλ

T abernaculum quod habitabat in hominibus. Propter Arcam enim ſic dicit. primo. n. ut ſæpe diximus, Arca habitauit in Silo, poſtea uero in Hieruſalem.

E t tradidit in captiuitatem potentiam eorum, & pulchritudinem eorũ in manus » inimicorum. Per potentiam, & pulchritudinem, quidam intelligi dixerunt ſtrenuos quoslibet ac fortes Iudæorum in bello: uerum melius eſt, ut intelligamus ipſam Arcam ita appellari: quia eouſq; uires ac robur populo præſtiterat, atq; ornamentum.

E t concluſit in gladio populum ſuum, & hæreditatem ſuam deſpexit. Moyſes quippe Dei hæreditatem eos appellauit, quaſi ſoli Deo dicatos. facta eſt. n. inquit, pars Domini populus eius, Iacob, funiculus hæreditatis eius, Iſrael. ὑπερεῖδε

I uuenes eorum comedit ignis, & uirgines eorum non ſunt lamentatæ. Hęc autem in hiſtoria nominatim ſcripta non ſunt, uerum ex quo, & ciuitates, & domus eorum uaſtatæ ſunt, ueriſimile eſt, ut & adoleſcentuli qui nondum militabant, una' cum domibus exuſti fuerint, & quod uirgines eorum in captiuitatẽ ductæ, non habuerint aliquos, qui earum calamitatem aut mortem lugerent: cum parentes, & cognati omnes occiſi eſſent, aut pariter in captiuitatem acti.

S acerdotes eorum in gladio ceciderunt. Orphni enim, & Phines filii Heli, qui una' cum Arca Domini exierant, ab hoſtibus interempti ſunt.

E t uiduæ eorum non plorabuntur. Tempus immutauit, pro ploratæ non ſunt. Nam & ipſæ una' aut occiſæ, aut actæ in captiuitatem, nullum habuerunt q easploraret: ciuitatibus ſcilicet prorſus deletis. κλαυθήσονται

E t excitatus eſt tanquam dormiens Dominus. Quemadmodum dormiens

quis tandem ſomnum excutit cum excitatur ita & Dominus, ſero licet, in Arcæ ac populi auxilium excitatus eſt. Satis enim pœnas dederant. longanimitatemq; illam ac patientiam excuſſiſſe uiſus eſt, ob quam tanta hoſtes euſq; perficere potuerant.

Tanquam potens, & crapulatus a uino. Ad ſuperioris uerſiculi declarationē hæc conſequuntur. non ſecus, inquit, Deus excitatus eſt: hoc eſt: non minori cum robore ac uehementia, atq; excitari ſolet homo quiſpiam ſummis prędítus uiribus: q ſi ad proprias uires illud etiam addiderit, ut uino repletus, ac crapulatus ſit, tametſi aliquo tempore ob uini potentiam, ſopore, aut capitis grauedine occupari eum contingat, ubi a ſomno huiuſmodi conſurrexerit, uehementius, atq; impetuoſius, quam antea moueri ſolet. Coniunctio autem illa, &, abundat.

Et percuſſit inimicos ſuos in poſteriora. Verbum, percuſſit, apud ſcripturam ut plurimum accipitur, pro occidit. aliquando tamen ſimpliciter accipitur pro uerberauit, ut nunc. percuſſit autem eos retro in natibus, ut ſcriptura docet. honeſtioris autem ſermonis gratia dixit, retro, ſeu in poſteriora.

Opprobrium ęternum dedit eis. Per opprobrium uulnus illud intelligit, qđ habuerunt in poſteriori corporis parte. quocunq; enim Arcam ducerent, ab illius uulneris dolore occupabantur.

Et repulit tabernaculum Ioſeph. Hoc eſt habitare Deus noluit, in finibus hæreditatis Ioſeph. per Ioſeph autem ipſam intelligit tribum Ephraim, qui filius fuit Ioſeph. ſimilem autem ſententiam ſuperius dixit Propheta, quando ait: & repulit tabernaculū Silo. Erat. n. Silo in ſorte tribus Ephraim, ut pdixim⁹.

Et tribum Ephraim non elegit. In Arcæ ſcilicet habitationem. atq; hoc ob ſcelera, & iniquitates eorum.

καὶ Et elegit tribum Iuda. Ad Regnum nimirum. hoc autem propter ſeipſum dicit beatus Dauid, reticuit autem quæ ad Saulem pertinebant, ne illi detrahere uideretur.

Montem Sion, quem dilexit. Pro tribu enim Beniamin, de qua fuit Saul, elegit tribum Iuda, de qua erat Dauid: & pro monte Ephraim, ubi erat ciuitas Silo, elegit montem Sion, in quo erat Hieruſalem. dilexiſſe autem dicit Dominum montem Sion, quia eum honorauit, & celebrem apud omnes reddidit, ab eo tempore, quo Arca fœderis illuc perducta eſt.

ἁγίασμα Et ædificauit quaſi Vnicornis ſanctificationem ſuam. Aedificauit pro, ædificabit. tempus enim poſuit pro tempore. prophetiam autem tradit de templo, quod a Salomone conſtruendum erat, in Hieruſalem, & de regno, quod futurum erat in tribu Iuda. reuelatum enim ei fuerat a Deo, quando ait: ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, qui eſt de uentre tuo, & pręparabo regnum eius, hic ędificabit templum nomini meo, & erigam thronum eius uſq; in ſæculum. illud enim templum hoc in loco ſanctificationem appellauit. Et quod ait: quaſi unicornis: defectiuus eſt ſermo, & ſub intelligi debet dictio, cornu: quod ut clarius dignoſci poſſit animaduertendum eſt, q dictio, Vnicornis, eſt ſecūdi caſus,

ὡς μονοκέρωτος

quod ex Græca

quod ex Græca lectione aperte dignoſcitur. ſenſus autem eſt, quod hoc templum a Salomone conſtruendũ, ædificabitur quaſi cornu quoddam Vnicornis. Nam quemadmodũ cornu illud unicum eſt, & maximum, pulcherrimumq́ pariter ac fortiſſimum, ſic & unicum Deo templum & maximũ, pulcherrimumq́ ſtructura pariter ac fortiſſimum in tota Iudæa conſtructũ eſt, ueluti unicum atq́ uni Deo dicatum.

I n terra fundauit eam in ſæculum. Eam tribum Iuda. ſtabiliuit.n. eam, inquit, in ea terra, ubi habitat, ita ut ab hoſtibus illinc expelli non poſſet. quod uero ait in ſæculum: idem eſt, quod, ſemper: uerum improprie hæc de ipſa tribu dicta ſunt. ſiquidem illinc expulſos fuiſſe uidemus. ἐν τῇ γῇ ἐθεμελίωσεν

E t elegit Dauid ſeruum ſuum, & aſſumpſit eum de gregibus ouium, retro fœtã›› tes accepit eum, Vide quomodo uere ac ſimpliciter beatus Dauid narrat, quæ ad ſe pertinent, quomodo fateri non erubeſcit, q́ paſtoris nomine nondũ dignus erat. nã ut minus idoneus fœtantes oues ſequebatur. Quinimmo minora quęq́ de ſe aſſerere non puduit, & quæ maiora erant omiſit. neq́ enim uires ſuas cõmemorauit, quas aut aduerſus feras ſæpe oſtẽdit, aut aduerſum Goliã. ἐξόπισθεν τῶν λοχευομένων

V t paſceret Iacob ſeruum ſuum. Generationem ſcilicet & prolem Iacob. uerbo autem paſcendi metaphorice uſus eſt. ποιμαίνειν

E t Iſrael hæreditatem ſuam. Repetitio eſt eiuſdem ſententiæ, qui loquendi modus apud Hebręos eſt frequentiſſimus, de hęreditate autẽ paulo ſuperius diximus.

E t pauit eos in inocẽtia cordis ſui, In ſimplicitate, rectitudine, & mãſuetudine.

E t in intelligentiis manuum ſuarũ deduxit illos. Per manuum intelligentias, ipſas actiones intelligit ratione diſpoſitas, quibus ſumma cum prudentia populum dirigebat. Illud aũt ſciendum eſt, q́ elegit tribum Iuda, ad Regnũ pp Chriſtum, qui ex ea tribu originẽ ducturus erat. Et aliter: per Iudam quidem Chriſtum intelliges, q de ea tribu natus eſt, & p tribũ Iuda, ipſum Chriſtianorum genus, quorũ doctor, ac pater eſt Chriſtus. hanc.n. tribũ Chriſtus in uniuerſa terra fundauit in ſæculũ: hoc eſt: in æternum. portæ enim, inquit, Inferi non prævalebunt aduerſus eam: ita ut q́ perpetuitatem indicat, ad Chriſtianorum tribum referatur. συνέσεσι

Pſalmus ipſi Aſaph.

DE Aſaph ſuperius dictum eſt. In hoc autem pſalmo ſæuitia præ dicitur Antiochi, qui aduerſus Iudæorum gentem immitiſſimus fuit. efferri autem dicitur ex eorum perſona qui in Iudæorum populo magis pii erant & magis religioſi.

Pſalmus. LXXVIII.

DEus uenerunt gentes in hęreditatẽ tuam. De hæreditate, in ſuperiori pſalmo diximus. per Gentes autem, ipſos Macedones, & illorum adiutores intelligit. dictio uero, Deus, uocantis eſt.

P olluerunt templũ ſanctũ tuũ. Et profanis illud pedibus calcantes, & porcos

 ibidem

ibidē immolātes, & Idola illuc introducētes, & alias, uariis illud modis fœdātes.

ὡς ὀπωρο φυλάκιον

P oſuerunt Hieruſalem, ut pomorum cuſtodiam. Per pomorum cuſtodiam, tugurium quodpiam intelligit, in quo pomarii cuſtos matureſcentes ſolet fructus a' furibus obſeruare. poſuerunt etenim ipſam Hieruſalem, ueluti ruinā quandam & rudera, ciuitatis tantum figuram habentem, exteriori quadā ſpecie, & non re ipſa: quēadmodum, & tugurium illud, quod Græci unica dictione ὀπωροφυλάκιον dicunt, & nos latinæ linguæ inopia, pomorum cuſtodiam appellamus, domus quidem ſpeciē præſefert, tametſi uere domus non eſt, ſed caſula, & tuguriolum, ex paucis quibuſdam lapidibus tumultuario opere conſtructū.

θνησιμαῖα

P oſuerunt morticina ſeruorum ſuorum eſcas uolucribus cœli, carnes ſanctorum „ tuorū feris terræ. Per morticina, mortua appellat corpora, hoc eſt, ipſa cadauera: per ſeruos uero, ac ſanctos Dei, eos intelligit, qui ex Iudæorum gente occiſi fuerant. Sanctos enim appellat Iudæos, eo φ gens illa præ cæteris omnibus Deo dicata ac ſanctificata erat: & q̄ q̄ a' ſanctificatis operibus iam diu abſtinerent, ſanctitatis tn̄ denominationem retinebant. hoc pacto ſcriptura alibi eos, qui Pſeudoprophetæ erant, Prophetas appellauit, & Apoſtolus ſanctos dixit ramos, qui ob impietatem erant confracti, quia nimirum a' ſancta erant radice. illud præterea dici poteſt φ Machabei, & complures alii iuſtorum, cum eis tunc occiſi ſunt, ut in ciuitatum direptionibus fieri ſolet, quos ſanctorum nomine appellat. legimus.n. apud Ezechielem dictū ex perſona Domini: ecce ego ad te & extendā gladiolum meum ex uagina ſua, & excidam ex te iuſtum, & iniuſtum: & rurſum: ecce ego accendo in te ignem, & deuorabit in te omne lignū humidum, & omne lignum aridum. per humidū etenim, iuſtum quemlibet intelligit, ob uirtutis nimirum humorem, per aridum uero iniuſtum, ob ſterilitatem illam uidelicet atq; infructuoſitatem, quā oſtendunt in operibus uirtutū.

E ffuderunt ſanguinem eorum quaſi aquam in circuitu Hieruſalem, & non erat, q „ ſepeliret. Tantum, inquit, ſanguinis effuderunt, ut inſtar aquę, ac riuuli, ſeu potius fluminis in modum dilaberetur. effuderunt autem illum in circuitu Hieruſalem, pro ubiq; per totam Hieruſalem: & non erat q ſepeliret: aliis nimirum fugientibus, & aliis in captiuitatem actis.

χλευασμὸς

F acti ſumus opprobriū uicinis noſtris, ſubſannatio & deriſio iis, q in circuitu no „ ſtro ſunt. Finitimis uidelicet gentibus, quę iam diu nobis inuident, & aduerſum nos texunt inſidias. eiuſdemq; eſt ſententiæ ſecundus uerſiculus cum primo, & figura quędā eſt quæ dicitur ſermonis iteratio. exprobrabant autem Iudæis uicini tantā deſolatiōem & tā grandem eorum infirmitatem, ſubſannabātq; quaſi inſipienter Deo crediđiſſent. deridebant eos ēt: hoc ē: carpebāt. Iudęorū uero uicini Amanitę erāt, & Moabitę, Idumęiq;, & alię huiuſmodi gētes.

V ſquequo Domine iraſceris in finem? In finem hoc in loco, poſuit, pro uæhementer.

ἐκκαυθήσεται

E xardeſcet uelut ignis zelus tuus? A' communi ſenſu etiam hoc in loco ſumēda eſt dictio, uſquequo. p zelū uero ſępe diximus, iuſtā Dei irā intelligi. Nā & ipſe Deus leges ſtatuens de ſeipſo dixit: ego Deus zelator, ignis conſumēs,

ductuſq;

ductusq; eſt hic loquendi modus metaphorice ab iis, qui uxoribus ſuis iraſcuntur, quotiens in adulterii eas ſuſpitione deprehendunt. Eandem etenim analogiam, hoc eſt, eandem proportionem, ſeu rationem retinebat olim Deus cum Synagoga, quam habet maritus cũ uxore, ueluti qui præ cæteris Gẽtibus eam diligebat, & uiciſſim ab ea ſola diligebatur. huiuſmodi tranſlationẽ ſeruat Oſee propheta, qui Deum repudiantem introducit Synagogam & dicentem: hæc non eſt uxor mea, neq; ego uir eius: ibidem etiam Idola amatores illius omne dicit, fornicationemq; & adulterium eam commiſiſſe dicit quoties in idololatriam inciderit. Nunc igitur Synagogam amplius uxorem non habet, cum unica ei ſit ſponſa, Eccleſia nimirum, de qua in pſalmo XLIIII dictũ eſt.

E ffunde iram tuam ſuper Gentes, quæ non cognouerunt te, & ſuper Regna, quæ » nomen tuum non inuocauerunt. Moleſtiſſimi, inquit, nobis ſunt Gentiũ populi. nam & armis bella gerunt aduerſum nos, & te factorem ſuum ignorant. Regni autem nomine omnifariam poteſtates intelligit.

Q uoniam comederunt Iacob, & locum eius deſolauerunt. Effunde, inquit, iram tuam in eos, quoniam comederunt nos in ore gladii.

N e memineris iniquitatum noſtrarum antiquarum. Quas eouſq; commiſerant. per antiquas enim iniquitates, delicta omnia in præteritum perpetrata intelligi uult,

C ito anticipent nos miſericordiæ tuæ Domine, quia pauperes facti ſumus ni» mis, adiuua nos Deus ſaluator noſter. Pauperes, inquit, facti ſumus, & ab omnibus bonis deiecti, & ſi ullas aliquando poſſedimus uirtutes, eis omnibus hoc tempore caremus. Saluatorem autem Deum appellant, quia ſæpenumero eis ſalutem præſtiterat. σωτήρ

P ropter gloriam nominis tui Domine libera nos, & propitius eſto peccatis no» ſtris, propter nomẽ tuum. Tametſi nos indigni ſumus miſericordia tua, tu tamen quæſo eripe nos, ne inglorium ſit apud Gentes nomen tuum, neue exprobretur ab eis quaſi infirmum ſit, & quaſi nequeas populum tuum liberare. ſecundus autem uerſiculus repetitam continet ſententiam. idem.n. eſt: libera, quod, propitius eſto. nã qui ad liberationẽ eſt paratus, is etiam eſt propitius.

N equando dicant Gentes, ubi eſt Deus eorum? Hoc per ſe clarum eſt.

E t cognoſcatur in Gentibus coram oculis eorũ ultio ſanguinis ſeruorũ tuorũ, qui » effuſus eſt. Vt in aliis Gentibus hoc cognoſcat, & nobis adhuc ſupſtitibus. γνωσθήτω αὐτῶν

I ntret in conſpectu tuo gemitus cõpeditorũ. Eorũ.ſ.q in captiuitatẽ acti ſunt.

S ecundum magnitudinem brachii tui ſerua filios interemptorum. Salua, inquit, occiſorum filios, qui cædem effugerunt. uel ſalua eos, qui in ſeruitutem ducti ſunt. per brachium uero, fortitudinem, ac potentiam intelligit. περιποίησαι

R edde uicinis noſtris ſeptuplũ, in ſinu eorum, opprobrium ſuum, quod exprobrauerunt tibi Domine. Septuplum Hebræorũ more poſuit pro multiplici, quemadmodum & ſeptem perſæpe poni uidemus pro multis. per opprobriũ uero contemptum intelligit. in ſinu etiam eorũ reddi optat ſupplicia, quia quod in ſinu eſt, de facili non reiicitur & ſemper circũfertur. ὀνειδισμὸν αὐτῶν ὃν ὠνείδισάν σε κύριε

Nos autem

N os autē populus tuus, & oues paſcuæ tuæ. Tametſi peccauerimus, tui tamē ſemper ſumus. diuina autem mandata abundantiſſimum præbent populum.
C onfitebimur tibi Deus in ſæculum. Si nos exaudieris, gratias tibi ſemper pro conſecuta agemus ſalute. uel ſimpliciter ſe acturos gratias pollicentur.
I n generationem & generationem annunciabimus laudem tuam. In omnes, inquit, generationes, laudes tuas annunciabimus: hoc eſt: laudationes illas, quæ pro tantis beneficiis tibi debentur. Et hoc pacto quidem hic pſalmus fuit iuxta hiſtoriæ ſenſum expoſitus. Accommodari tamen poſſunt præſentis pſalmi uerba ſanctis fidelibus Chriſtianis, qui a' tyrannis perſecutionem paſſi ſunt: iuxta quem ſenſum per Gentes, tyrannos intelliges, & alios omnes Chriſtiani nominis hoſtes: & per Chriſti hæredes, ipſos fideles, quemadmodum in primo pſalmo declarauimus: & per templum Dei, unum quodq; templum Deo dicatum. per Hieruſalem etiā, ipſam Chriſtianorum ciuitatem, & per morticina, ſancta Martyrum corpora. Quæ ſequuntur iuxta eandem rationem intelliges. Iacob etiam pro Chriſtiano accipitur populo, ut ſæpe diximus. & per uicinos noſtros, ipſos intelliges Hebræos: eo ꝙ illorum ſcriptura nobis etiam in legem eſt, & quia Iudæi nobis ad fidem magis proximi ſunt, q̄ reliquę nationes: q̄q̄ & ipſos Hęreticos poſſumus uicinos noſtros appellare, cum in multis dogmatis nobiſcum ſentiant. contempſerunt autem Chriſtum Hęretici, dum ualde blaſphema aduerſus illius diuinitatem loquuntur, quemadmodum Sabellius & Arrius. uel aduerſus illius humanitatem: quēadmodum Apollinarius, & Neſtorius.

¶ In finem, pro iis, qui commutandi ſunt, teſtimonium ipſi Aſaph, Pſalmus pro Aſſyrio.

IN finem dictum eſt, non ſolum ob prophetias, quæ in pſalmo continentur, ut ſæpe diximus, ſed quia finem, hoc eſt, conſumptionem continet Iudaicæ fœlicitatis. prædicit enim obſidionem & captiuitatem eorum & quæcunq; alia a' Babyloniis paſſi ſunt, qui primæ eorum fœlicitati finem impoſuerunt. quod uero, ait, pro iis, qui commutandi ſunt, ut alibi iam declarauimus, immutationem rerum indicat. teſtimonium autem dixit, quia conteſtaẗ Propheta in hoc pſalmo, & annunciat futuras calamitates, ſtudens nimirum, ut aliquo pacto ob timorem ſaltem Iudæi ſapientiores fierent. De Aſaph etiam alibi prædictum eſt. Per Aſſyrium uero, ipſum intelligit Nabuchodonoſor Babylonium, qui de Aſſyriis genus trahebat. Pro Aſſyrio igitur, dixit, pro, de Aſſyrio, hoc eſt de iis, quæ Aſſyrius Nabuchodonoſor geſſit aduerſus Iudæos.

Pſalmus.LXXIX.

ποιμαίνεις QVi paſcis Iſrael intende. Per Iſraelem, uel ipſum Iacob patriarcham, intelligit, cui Deus pollicitus eſt, ſe ei ſemper ad futurum, & ſeruaturum ſe eum in periculis, uel ipſum populum, qui ab eo originem traxit.

dictum eſt

dictum eſt enim in præcedenti pſalmo, q duxit Deus hunc populum, quaſi gregem in deſerto. Qui paſcis autem, poſuit, pro, qui pauiſti: & ſimiliter, qui deducis, pro, qui deduxiſti. efferendus eſt autem hic pſalmus ex eorum perſona, qui tunc ab hoſtium gladio euaſerunt.

Qui deducis quaſi ouem Ioſeph. Vel ipſum patriarcham intelligit Ioſeph, cui Deus in periculis, ut dux optimus, præſto fuit. ſcriptum enim legimus q, erat Dominus cum Ioſeph: uel ipſum populum. tanta enim uniuerſo populo beneficia præſtita ſunt ab hoc Patriarcha, & tantam omnium curam habuit, ut pater omnium tribuum eſſe uiſus ſit: unde ſæpenumero Propheta illum, ueluti omnium tribuum patrem appellat: tametſi Ephraim, & Manaſſes tantũ ab eo deſcenderint: unde in pſalmo LXXVI. dixit: filios Iacob, & Ioſeph. ubi etiam diximus.

Qui ſedes ſuper Cherubim manifeſtare coram Ephraim, Beniamin, & Manaſſe. Cum mandaſſet Moyſi Dominus, ut Cherubim duo aurea conficeret, utq; ex utraq; propitiatorii parte ea poneret, ſubiunxit: & cognoſcar illic a' te, & loquar tibi deſuper propitiatorium. Manifeſtare autem coram Ephraim &c. ac ſi diceret: opto, ut cognoſcaris ueniſſe coram iis, qui derelicti ſunt, quos Ephraim, Beniamin, & Manaſſe appellauit. nam ex quo meminerat patriarche Ioſeph, merito duorum etiam maxime dilectorum ei filiorum meminit, Ephraim nimirũ, & manaſſe, & præ cæteris omnibus cariſſimi etiam fratris Beniamin, quẽ unicũ ex eadem matre fratrem habebat. Ab his autem tribus patriarchis uniuerſum populũ nominauit: atq; hoc, ut ob egregias uirtutes patriarchę huius Ioſeph. flecteretur & placabilior fieret Deus erga illius poſteros. illud etiam ſciendum eſt, q Manaſſes erat maior natu, & tamen Moyſes ipſum Ephraim, ei paſſim præponit: quia pręhonoratus fuerat ab auo Iacob, & Maiores fuerat benedictiones conſecutus: q.q; paſſim Beniamin a' Moyſe coniũgitur cũ filiis Ioſeph, ueluti qui ob prædictam rationem illi eſſet magis deuinctus, & quia ſtatim natus fuerat poſt ipſum Ioſeph, ideo beatus Dauid Moyſem ſecutus eundem ordinem in eorum commemoratione ſeruauit: & quoniam loco tribus Leui, quæ diuino cultui fuerat dicata, aſſumpta eſt tribus Manaſſe, ad militandum, non temere omnium nunc extrema ponitur, ueluti quæ ex dimidio, ut ita dicam, erat tribus, & quia etiam imbecillior erat tribu Beniamin, quemadmodum & ipſa tribus Beniamin, inferior erat tribu Ephraim. uel aliter: hæ tribus cæteris omnibus erant audaciores, & in honorem patriarchę Ioſeph ambo eius filii tribuum principes fuere.

Excita potentiam tuam, & ueni, ut ſaluos facias nos. Supremam quęſo potentiam tuam, quæ ob diuturnam longanimitatem tuam quodammodo dormitare uidetur, ſuſcita in auxilium noſtrum. illud a' nobis iam, ſæpenumero dictum eſt, q ſacra ſcriptura Deo paſſim actiones, & paſſiones adſcribit humanas, craſſiori admodum more locuta, ut Hebræorum hebetudini inſeruiret. ſuperfluum eſt autem eadem ſæpius repetere. atq; ideo huiuſmodi regulam, in ſimilibus loquendi modis opportunum eſt obſeruare.

Deus conuerte

D eus conuerte nos. A' tribulatione in gaudium, a' fuga ad pugnam, a' ſeruitute ad libertatem, ab aliena regione in patriam. uel, conuerte nos ad te, & nobis cooperare, ut uoluntatem tuam ualeamus perficere, iuxta illud: conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos.

O ſtende faciem tuam, & ſalui erimus. Indica nobis, inquit, & demonſtra faciem tuam: & hoc erit nobis ſatis ad ſalutẽ. ſermo eſt metaphoricus. ubi enim aliquis dux, aut imperator certantibus militibus ſuperuenerit, continuo ſuis quidem animum & uires præſtat, hoſtibus uero timorem.

ὀργίζῃ ἐπὶ τὴν προσευχὴν D omine Deus uirtutum uſqꝫquo iraſceris ad orationem ſeruorum tuorum? Iraſceris dixit, pro non reſpicis, a' præcedentibus ſignificans id quod conſequitur. Solent. n. qui iraſcuntur, ad illorum petitiones non reſpicere, qui eos ad iram prouocarunt.

C ibabis nos pane lachrymarum & potabis nos lachrymis in menſura? A' cõmuni ſenſu ſumenda eſt dictio uſqꝫquo. Cibabis autem, hoc eſt, dabis ad manducandum. uſqꝫquo, inquit, uoles, ut manducemus panem, & bibamus uinum in lachrymis. indicat autem his uerbis, ꝙ ſimul cum lachrymis panem, & uinũ ſumebant. uel, uſqꝫquo, pro Cibo & potu præbebis nobis lachrymas? in menſura autem dixit, pro ad menſuram: hoc eſt: ad delictorum noſtrorum proportionem & modum. Aquila autem & Symmachus, Cibaſti nos, dixerũt & potaſti.

P oſuiſti nos in contradictionem uicinis noſtris, & inimici noſtri ſubſannauerunt » nos. In contradictionem, hoc eſt, in opprobriũ. Eadem autem repetit quæ in ſuperiori pſalmo dicta ſũt, ibi: facti ſumus opprobriũ uicinis noſtris, ſubſannatio, & deriſio iis, qui in circuitu noſtro ſunt.

D omine Deus uirtutum conuerte nos, oſtende faciem tuam, & ſalui erimus. Hæc etiam ſuperius dicta ſunt. repetitione autem ſermonis intenſionem precum ſuarum demonſtrat.

V ineã ex Aegypto tranſtuliſti. Antiqua cõmemorat beneficia, narrans unde Hebræorum genus euenerit. ex Aegypto autem, tranſlata eſt in Palæſtinam. deinde etiam proſequitur, multa narrans beneficia, quæ Deus Iudæorum gratia operatus eſt, ut huiuſmodi cõmemoratiõe illũ flecteret, utqꝫ impetraret, ne illos prorſus deſpiceret, ob quos tanta olim effeciſſet. Docet etiam hoc pſalmo Propheta quo pacto oporteat nos Deum placare, & quibus uerbis. per uineam aũt figurate Iudæorum gentem intelligit, quę olim mineę inſtar florẽtiſſima erat.

E iciſti Gentes & plantaſti eam. De his Gentibus tradidimus in pſalmo LXXVII. perſiſtit autẽ Propheta in iam cœpta metaphora. plantaſti enim, inquit, eam: hoc eſt: ſtabiliſti: tametſi poſtmodum Iudæi ob multa eorum ſcelera in Deum commiſſa, illinc prorſus expulſi ſint.

ὡδοποίησας ἔμπροσθεν αὐτῆς V iam feciſti ante eã. Omnibus aliis impedimẽtis, ſpinarũ inſtar, euulſis, uiã populo latam feciſti. uel, iter ei feciſti, legem. ſ. pręſtans per quam ambularent.

E t plantaſti radices eius. Hæc uerba etiam magis declarant pręſtitam populo ſtabilitatem. per radices autem, tribuum principes intellige, uel, in uniuerſum ipſum Regnum Iudęorum.

E t impleuit terram. Non uniuerſam terram, ſed terram promiſſionis, quam poſſederunt.

E t operuit montes umbra eius, & arbuſta eius Cedros Dei. Per montes quidem finitimas intelligit gentes, & per umbram eius, authoritatem, & potentiam Iudæis præſtitam: per Cedros uero, illos principes, qui inter gentium nationes ſublimiores & clariores erant, & p arbuſta eius, illos uiros, q ſuper Iudęorum populum Duces conſtituti fuerant. Dei autem Cedros eſſe dixit, ueluti ab eo exaltatas. Temporibus autem tam beati Dauid q̄ Salomonis multæ gentes ſeruierunt Iudæis.

E xtendit palmites ſuos uſq; ad mare, & uſq; ad flumina propagines ſuas. Per palmites, augeſcentem populi multitudinem, & per mare, indicum mare intelligit: per propagines uero, ipſos Proſelytos, qui ex Gentibus, Iudęorum ſe religioni adiungebant, & cognitionem Dei aſſequebantur. hi etenim antiquæ Iudæorum radici quodammodo adnaſcebantur. per flumina etiam ipſum Euphratem ſignificat, plurali uſus numero pro ſingulari, Hebræorum more, ut diximus in pſalmo LXXVII. in tertio tamen Regum libro, flumen ſingulari ſermone ſcriptum eſt.

Q uare deſtruxiſti ſepem eius? Per ſepem, diuinam protectionem intelligit, quæ illos olim cuſtodiebat. φραγμὸν

E t uindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur uiam? Et uaſtant eam oẽs Gentes, quæ iuxta illam ambulant, per uiam. præpoſitio enim, præter, hoc in loco, uicinitatem ſignificat. Quicunq;, inquit, iuxta eam iter faciunt, uel, quicunq; illinc tranſeunt, lædunt eam, & damnum ei inferunt. Verum ad huiuſmodi Iudæorum ſermones, per Heſaiam prophetam reſpondet cœleſtis agricola, dicens: expectaui, ut faceret uuas, fecit autem ſpinas.

V aſtauit eam Sus de ſylua. Babylonius nimirum Nabuchodonor, Sus ideo dictus ꝙ in uoluptatũ luto uolutaretur, & quia omnifariam ſpurcitiæ genere fœdus atq; immundus erat. per ſyluam uero, ipſa intelligitur Babylon, quia habitantium multitudine, inſtar ſyluæ denſa erat, & in fructuoſa germine uirtutum: & quia locus atq; habitatio eſt intellectualium ferarum. ἐλυμήνατο αὐτὴν ὗς ἐκ δρυμοῦ

E t ſingularis ferus depaſtus eſt eam. Eundem rurſus Nabuchodonoſor ſingularem appellat, ueluti qui abſq; auxiliaribus copiis ſolus aduerſus Iudæos militaſſet: & ferum quaſi ſæuum, atq; immitem, & feræ alicui ſimilem. Crudeliſſimus enim fuerat in Hebræos. ſingularis autem ſeu ſolitarius Sus ille dicitur, qui ſolus incedit, & ob ſummam feritatem aliis non miſcetur. Quidã uero per Suem de ſylua, Aſſyriũ intelligunt Salmanaſar, qui ante Nabuchodonoſor depopulatus eſt Samariam, quiq; ex aliqua parte Iudæis damna intulit. Nam Nabuchodonoſor eos prorſus perdidit.

D eus uirtutum conuerte, & reſpice de cœlo, & uide, & uiſita uineam iſtam, & perfice eam, quam plantauit dextera tua. Conuerte, hoc eſt, dirige nos: uel, ut ſuperius diximus, conuerte nos ad te: aut a' tribulatione ad gaudium &c. & uiſita uineam iſtam: hoc eſt; medere eam, quę contrita eſt, & perfice: hoc eſt: refoue, & in ἐπίστρεψον

foue, & in priorem ſtatum eam reſtitue, eam, inq̃, uineam, quam dextera tua plantauit. diuina enim poteſtate factum eſt, ut in hac regione habitaremus.

ἐκραταίω σας

Et ſuper filium hominis, quem roboraſti tibi. A' communi ſenſu ſumendũ eſt uerbum, reſpice. per filium autem hominis, Iudæi quidem, Regem intelligunt Zorobabel, cui robur præſtitum eſt a' Deo, quiq; apud Regem Darium duos illos adoleſcentes ſuperauit, docens ꝙ mulieres, uino, & Rege fortiores eſſent, & tamen, ꝙ ueritas omnia uinceret: unde omnibus admirationi fuit, & conceſſum ei eſt, ut aſcenderet in Hieruſalem, utq; exuſtum templum, & dirutam ciuitatem inſtauraret. Nos autem per filium hominis, aſſumptum a' Deo hominem intelligimus, Chriſtum nimirum: quia Deus uerbũ, ſibi ipſi, hoc eſt, in ſe ipſo aſſumptum hominem roborauit, tradens atq; impertiens ei omnem uirtutem ſuam, & potentem eum efficiens aduerſus inimicum. hæc autem uerba ad aſſumentem diuinitatẽ de aſſumpta humanitate a' Propheta dicta ſunt, ut ad futuram, atq; a' ſe optatam Dei incarnationem eum magis incitaret.

Incenſa igni & ſuffoſſa. Subintelligiť uerbum, eſt, uel fuit: ut ſit ſenſus: uinea hæc tua igni fuit incenſa, & amplius, etiam ſuffoſſa: hoc eſt: ab ipſis radicibus euerſa. per uineam autem illius uineç agrum, uel ipſam Ciuitatem intelligit Hieruſalem, quam non tantum igni incenderunt ſed etiam ſuffoderũt, atq; a' fundamentis euerterunt. hæc autem omnia a' Babyloniis geſta ſunt, quemadmodum in Regum libris traditur.

Ab increpatione uultus tui peribunt. Per increpationem hoc loco diuinã irã intelligit. ira tua, inquit, Hebręos ꝑdet, te ſcilicet ꝑmittente Babylonios ſic facere. neq;.n. Iudęos Babylonii ſuꝑaſſent, niſi tu uineę ſepẽ deſtruxiſſes, ut dixim⁹.

Fiat manus tua ſuper uirum dexterę tuę. Atq; hoc ſimili modo dicta eſſe intelligunt de Zorobabel. ueniat, inquiunt, in eum potentia tua. uirum aũt dexterę ſcriptura eum appellare ſolet, cui dextera familiaris eſt. nos uero hoc in loco aſſumptum hominem intelligimus, quaſi optet Propheta, ut ſigna & miracula, quæ manus dei & Dei digitus dicuntur, fiant ſuper uirum dexterę: hoc eſt, ſuꝑ illum uirum, cui dextera patris familiaris eſt. dextera autem patris, eſt filius, ueluti rerum omnium creator, & opifex.

ἐκραταίω σας

Et ſuper filium hominis, quem roboraſti tibi. De eodem Chriſto loquitur, eundem repetens ſermonem. filium autem hominis ſeipſum Chriſtus aſſidue appellabat propter carnem aſſumptam e' uirgine.

καὶ οὐ μὴ ἀποςῶ- μεν

Et non diſcedamus a' te. Hebræi quidem ducti a' Zorobabel, nos autem a' Chriſto. ex noſtra enim perſona uerſiculum hunc Propheta conſcripſit.

Viuificabis nos & nomen tuum inuocabimus. Iudæos uiuificabis renouãdo eorum ciuitatem nos autem fideles, renouando animarũ dignitatem, ꝑ ſalutare baptiſmatis lauacrũ. his.n. amiſſis bonis. utriq; mortui uidebamur. Nomen aũt tuum iuuocabimus: hoc eſt: alium nobis Deum non aſſumemus, Deum alium nullum appellabimus, te unum in defenſionem, atq; in auxilium expetemus. & proprie ſermo eſt ad Chriſtum, qui uiuificauit nos, & dixit: ego ſum uita: & cuius nomine inſigniti, Chriſtiani appellamur omnes, q̃ illius fidẽ ſuſcepimus.

D omine Deus uirtutum conuertē nos & oſtende faciem tuam,& ſalui erimus. Huiuſmodi uerba habentur etiam in ſuperioribus, uerum illic ſermonem in Hebræos retulimus,hoc autem in loco,ea nobis accōmodabimus:Domine qui uirtutum omnium Angelicarum es Deus:uel ſimpliciter,qui uirtutum, ac potentiarum omnium es Deus: uel, Domine Deus uirtutum dator ac miniſter: uel,etiam Domine uirtutum,pro Domine uiribus potens,ut alibi diximus,conuerte nos ab errore,& oſtēde nobis filium tuum, qui eſt uultus, ſeu facies tua. Qui uidit enim,inquit,me,uidit & patrem meum.nam ſi eam faciem tantū nobis oſtenderis,ſtatim ſaluabimur,effecti nimirum ueri fideles.Dicta autē ſunt hæc uerba:oſtende faciem tuam:ad declarationem uerborum: conuerte nos. & hæc quidem quantum ad huiuſmodi expoſitionem ſufficiant: uerum non hæc pauca tantum uerba,ſed totus pſalmus Chriſtianis congruit:quorum ciuitates & templa,quæ ubiq; locorū ſunt,infideles incenderunt, & depopulati ſunt, ita, ob noſtra ſcelera,Deo permittente.poſſumus enim ipſum Chriſtianum populum appellare Ephraim,ueluti uberem uirtutibus.Ephraim ſiquidem abundantiam fructuum ſignificat:& ſimili modo appellare eū Beniamin, tanq̄ dexterū in fide.Beniamin quippe interpretatur filius dexterę:& Manaſſem pari modo, ueluti qui primi erroris oblitus ſit.Nam Manaſſes obliuionem ſignificat.Quæ ſequuntur clara ſunt.Per uineam,etiam Chriſtianorum genus intelliges,quod ex Aegypto:hoc eſt:à tenebris,ab errore, atq; ab ignorantia, tranſlatum eſt in terram bonā,& religioſam,unde eiectæ ſunt Gentes:hoc eſt: Dæmones,Idola, & Tyranni,qui Chriſtiano nomini erant infeſti. Viam autem eis fecit Deus p Euangelica mādata,quæ materiā omnem alienā & uepres omnes callem rectū occupantes reſecant.per uineæ autem radices ſana de Chriſto dogmata intellige.impleuit autem uinea omnem terram,quia in omnem terram exiuit ſonus eorum,&c̄.Vmbra etiam eius uineę:hoc eſt:gloria eius,operuit:hoc eſt: ſuperuit montes,& ſupra eos fuit exaltata.per montes autem ii intelligēdi ſunt,qui, uirtute duce,in altum ac ſublime euecti ſunt.Rurſus per arbuſta,dogmata intelliges,& per Cedros Dei,eos homines qui in philoſophia & rerum contēplatione claruerunt.palmites uero & propagines, expones ut iam ſuperius,diximus.per mare etiā & p flumina,uniuerſum pelagus & uniuerſa flumina intelliges,quo ſermone uniuerſus orbis ſignificatur.per ſuem uero ipſum Dæmonē expone,eo q̄ immunditiis delectat̄.per ſyluam etiam,quę,iuxta uim Grecæ dictionis δρυμὸς, condenſum ſignificat,animæ illæ poſſunt intelligi,quę paſſionibus,atq; affectibus adeo abundant,ut denſæ quodammodo ac nimiæ in huiuſmodi affectibus dicendæ ſint, & nihilominus ſteriles ſunt,atq; infructuoſæ.in his autem animabus,ille Dęmon cōmoratur, qui uitio, ac prauitate unicus & ſingularis,immanitate autem & ſæuitia ferus appellatur:uerum licet ipſe Dæmon principaliter ita appellet̄, ſecundario tamen,eo ſingularis ac feræ nominē quilibet intelligitur Tyrannus, qui uineæ Chriſti hoſtis ſit. Quæ ſequuntur iuxta ſenſum Anagogicum ex ſuperius dictis ſatis ſufficienter expoſita ſunt.

¶In finem.

¶ In finem pro Torcularibus Pſalmus ipſi Aſaph.

OCtauus pſalmus ſimilem habet inſcriptionem, pro Torcularibus, ubi expoſitionem clare tradidimus. illa igitur Torcularia à Propheta noſtro mutuo iubere atq; exhortari ſeſe introducunt ad ea peragenda quæ in præſentis pſalmi habentur principio. Redarguuntur etiam in hoc pſalmo Iudæi de ſumma eorum in Deum ingratitudine, atq; infidelitate, ob quam conſequenter eis prædicitur, ꝙ abiiciendi erant. ex qua redargutione & Prophetia, prudentior, ac cautior redditur nouus populus, ne & ipſum aliquando abiici contingeret, ſi antiqui illius uitia fuerit imitatus.

Pſalmus. LXXX.

EXultate Deo adiutori noſtro. Videntur prima facie hæc uerba prolata eſſe ex Iudæorum perſona, qui è Babylonica redierũt captiuitate, ueluti exultantium de ſuo in patriam reditu. atq; hoc pacto exponitur hic pſalmus à Iudæis: uerum ſi ſequentia omnia conſyderes, ubi multa mœrore referta ſunt, conuincemus hunc eorum ſenſum rectũ nõ eſſe. Torcularia illa igitur mutuo ſeſe exhortãtur, ad exultandũ in Chriſto, qui eis auxiliaturus manifeſte aduenerat.

I ubilate Deo Iacob. De iubilatione ſępius diximus, & nunc breuibus repetemus, idem eſſe iubilare quod uociferari, & uictorię cantum canere. Deo autẽ Iacob ideo dixit, ut in memoriam reuocaret, ꝙ Deus iſte, qui incarnandus erat, idem ille eſſet, qui olim patriarchę Iacob in figura hominis apparuerat, futurã incarnationem ſuam pręnuncians.

S umite Pſalmum, & date Tympanum. Amplectimini diſciplinas Dei, (eſt autem hic pſalmus moralibus refertus documentis) & pulſate ac percutite corpus ueſtrum plectro temperantię.

P ſalterium iucundum cum Cithara. Per Pſalterium, ipſam mentem, aut intellectum intelligit, & per Citharam, corpus, ut in XXXII pſalmo tradidimus. Mouete, inquit, intellectum & corpus ueſtrum, ut lętitia Deum afficiatis. utrobiq; autem à cõmuni ſenſu ſumendum eſt, uerbũ, date. Neq;.n. de materialibus organis loquitur, tametſi aliter ſentiant Iudęi. iucundum autem dixit, ut indicaret, ꝙ Deus huiuſmodi Pſalterii genere, q̄ maxime delectatur.

B uccinate in Neomenia, tuba, in inſigni die ſolennitatis ueſtrę. Lex erat Iudęis ut prima die menſis ſeptimi, qua die erat Neomenia, ideſt noua luna, ſacerdotes tubis canerẽt, in memoriam cœleſtis illius tubę, quę audita eis fuerat in Monte Syna. Metaphorice igitur atq; exemplo huiuſmodi legis, Propheta, ſanctos iubet Apoſtolos tuba canere, tuba nimirum linguę, ac uocis, indefeſſo ſpiritu Chriſtũ reſurrexiſſe prędicantis: atq; hoc in Neomenia fieri iubet: hoc eſt: in die reſurrectionis eius in qua die creatura renouata eſt. hanc etenim diẽ, inſignem ſolennitatis diem appellauit, eo ꝙ feſtiuitatum omnium clariſſima ſit, & celeberrima. quocirca non immerito Gregorius theologus ſolennitatum ſolennitatem eam appellauit. Moyſes etiam Neomenię diem laudans ſignificationis diem eam eſſe tradidit.

Quoniam

Quoniam præceptum in Iſrael eſt, & iudicium Deo Iacob. Conſydera Sancti ſpiritus artem, qui cum legali præcepto reſurrectionis Euangelium coniunxerit, iterum quæ legis cum pertractat, & ad Hebręos ſermonem refert, ita, inqt, facere iubeo, quia ſic uobis a' Deo pręceptum eſt, & quia hoc iudiciũ eſt Deo Iacob: hoc eſt: quia iſta eſt determinatio, & ſententia diuina ita eſt.

Teſtimonium in Ioſeph poſuit illud. Per Ioſeph uniuerſum populum intelligit, ut diximus, in pſalmo L X X V I. hoc pręceptum, inquit, ut tuba canant in Neomeniis, Deus poſuit teſtimonium: hoc eſt: in conteſtationem, & mandatum, in populo. deinde tradit, quando hoc mandauerit.

Cum exiret ipſe de terra Aegypti. Cum ipſe populus exiret.

Linguam quam non nouerat audiuit. Populus nimirum. per linguam autẽ, uocem illam Dei intelligit, qua Decalogum eum mandantem audiuerunt: qñ omnis populus timore affectus procul receſſit, Moyſi dicens, tu loquere ad nos, & non loquatur nobis Deus, ne moriamur. uocem autem dicit, quam non nouerant, pro, nouam, & eorum auribus non conſuetam.

Diuertit ab oneribus dorſum eius. Docens Propheta ſumma fuiſſe ea beneficia, & dona, quæ a' Deo populus ille conſecutus eſt, poſtq̃ audiſſe eos dixit Dei uocem, addit, & priora beneficia: liberationẽ dico ab Aegyptiaca, & dura illa ſeruitute. per onera aũt, luti & laterum opus dicit, atq; aliorum huiuſmodi, a' quibus omnibus Iudæorum humeros Deus liberauerat.

Manus eius in Cophino ſeruierũt. Subintelligenda eſt dictio.n. ut ſit ſenſus: manus.n. ei⁹ &c̃. Cophinus caniſtri genus ẽ, in quo lutũ, & lateres ferebãt. cũ.n. Pharaõi ciuitates ędificarẽt, lutũ ac lateres oportebat eos ꝓpriis humeris d:erre.

In tribulatione inuocaſti me, & liberaui te. Ex hoc loco beatus Dauid Chriſtum introducit loquentẽ ad Iudæos, & docentem, ꝙ ipſe ille ſit Deus, qui eos olim affecit beneficiis. ꝑ tribulationem aũt, afflictionẽ Aegyptiacã intelligit, qñ ab operum præfectis aſſidue ad opus urgebantur: unde Dominus ad Moyſen: uidens, inquit, uidi afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorem eorum audiui aduerſus operum compulſores. Noui.n. dolorem eorum, & deſcendi, ut eriperem eos. Et rurſus: ego uidi preſſurã, qua Aegyptii eos premunt. Inuocaſti uero me, & liberaui te, & alia huiuſmodi, propter eorũ progenitores ſunt dicta. ꝓgenitores qppe & poſteri unũ gen⁹ efficiũt. ipſam.n. Iudęorũ gẽtẽ alloquit̃.

Exaudiui te in abſcondito tempeſtatis. Tuas, inquit, petitiones adimpleui, cum in occulta parte illius tempeſtatis laterem, quæ Aegyptiorum caſtra perturbauerat, quæq; curruũ axes cõiunxerat, & Aegyptios magna ui in perditionem abduxerat. tempeſtas autem, ualida eſt ac uehemens uentorũ procella.

Probaui te apud aquam contradictionis. De hac aqua diximus in pſalmo L X X V I I. probaui te, permittens ut paululum ſitires, & continuo immemorẽ te reperi, atq; ingratum: quod prius quidem noueram, uerum tunc tuum uitium prorſus omnibus patuit.

Audi populus me⁹, & cõteſtabor tibi. Per populũ ſuũ Hebręos intelligit, ſicuti in Aegypti exitu ad eorũ ꝓgenitores dixerat: eritis mihi populus peculiaris, διαμαρτυ ρήσομαί σοι

y hoc eſt:

hoc ē:familiaris,& beneuolus.uel,populũ ſuũ ideo Chriſt⁹ eũ appellat,quia ſe
cundũ carnē illoꝝ erat cognatus.in propria,inquit,uenit,& ſui eũ nõ receperũt.

πρόσφα- I ſrael ſi audieris me, non erit in te Deus nouus,neq; adorabis Deũ alienum.
τος O' popule Iſrael ſi credideris mihi, q nouũ condidi teſtamentũ,ſi credideris,inq̃
mihi ut Deo, eſto ſecurus,ꝙ legē tuā non tranſgredieris. Nā & ſi in lege ſcri
ptũ ſit: non erunt tibi alii Dei præter me, tibi tñ ideo dubitandũ non eſt. ego
etenim alius Deus non ſum. Nā qđ hic dicitur:Deus nouus: dictũ ē:pro Deus
alius,ſicuti cõtinuo exponit,cũ ait: neq; adorabis Deũ alienum. Siquid.n.aliud
fuerit ab eo, quod olim eſt, id nouum dicitur tanquam poſtea ac de nouo adue
niens: atq; ideo etiam appellatur alienum.

E go.n. ſum Dominus Deus tuus,qui eduxi te de terra Aegypti. Ille ipſe ego
ſum & nõ alius.huius autem uerſiculi uerba apud Moyſem ad unguem ſcripta
ſunt, in libro Exodi.

D ilata os tuum,& implebo illud. Aperi, inquit,os tuum,os dico nõ corporis
ſed intellectuale animę tuæ os. nā ſi os tuũ ad ſpiritualem cibũ, & ad diuinos
ſenſus percipiẽdos paraſti, ego illud implebo ſapientia,& a terrena hac lega
lis literæ humilitate,te abducā,ad altā atq; excelſam occulti ac latẽtis in littera
ſpiritus ſublimitatē,& ſpeculam. poteſt,& ipſum os corporis intelligi,ut ſit ſen
ſus:ſi parueris mihi,neceſſarios tibi corporis cibos præſtabo.

E t nõ audiuit populus meus uocē meā. Ego quidē ita eis conteſtatus ſum,
& talia pollicitus,uerum populus meus mihi non credidit: quod Ioannes euan
geliſta ſignificauit, dicens: & ſui eum non receperunt.

οὐ προσέ E t Iſrael non attendit mihi. Repetitio eſt,atq; expoſitio prioris dicti:uerbũ au
χειν tem attendo, ſiue audio, ſæpe idem ſignificat quod credo, ut hic: alibi autem ac
cipitur pro intelligo, iuxta illud: qui habet aures audiendi,audiat.

κατὰ τὰ E t dimiſi eos ſecundum ſtudia cordiũ ſuorum. Dimiſi, inquit,eos ueluti incrē
ἐπιτηδεύ dulos ferri iuxta uoluntatē ſuorum cordium:& deinceps ad Gentiũ populos per
ματα τῶ tranſiui. per ſtudia autem alii interpretes uoluntates intelligunt.
καρδιῶν I bunt in ſtudiis ſuis. Protectione.ſ.diuina deſtituti,atq; omni ſuperna gra
αὐτῶν tia ſpoliati, ueluti immedicabiles.Ibunt autem hoc pacto deſtituti, ſimul ac ſal
uatorem repulerint.

ἐν μηδενὶ S i populus meus audiſſet me, Iſrael ſi in uiis meis ambulaſſet, in nihilo ſane ini
» micos eorũ humiliaſſem,& ſup tribulãtes eos miſiſſem manũ meā. Verba il
la:Iſrael ſi in uiis meis ambulaſſet: ad ſuperioris uerſiculi declarationem dicta
ſunt.Similiter uerba illa:ſup tribulãtes eos miſiſſem manũ meā:exponũt ꝓcedē
tia, & ſentētiæ repetitionē cõtinēt.In nihilo aũt,expone,ꝓ de facili,ac ſine labo
re:uel,in nihilo,ꝓ in re uili,& nullius momēti.Nā & olim Deus i Ranis in Lo
cuſtis,& in huiuſcemodi aliis minimis rebus hoſtes eorum flagellauerat, ut
ſuarum uirium magnitudinem demonſtraret.

I nimici Domini mentiti ſunt ei. Inimici crucis Chriſti,teſte Paulo,Iudęi ſunt:
mentiti aũt ſunt Chriſto Iudæi, dũ ſermonibus ei blandiebãtur, appellãtes
eũ Rabbi,ut diximus,in pſalmo LIIII.quæ oĩa tamen ſimulantes dicebãt. uel
aliter

aliter: uolens beatus Dauid docere q; Iudæorũ infidelitas de progenitorũ radice deſcendebat, eos dicit Dño mẽtitos eſſe. Nã cum olim Deus legẽ eis ſtatueret polliciti ſunt p progenitores ſuos, obſeruaturos ſe eſſe oĩa quę mãdauerat, dicẽtes, oĩa quæ dixit Dñs Deus faciemus, & audiemus: & tñ ſæpenumero mẽtiti ſunt, & illius cõtempſerũt ſermones. Poſſumus & illud dicere, q; cũ Iudæi cognati Chriſti eſſent, inimici ei facti ſunt, & illius cognationem mentiti.

E t erit tempus eorũ in ſæculũ. Per tẽpus, tã Syri, q̃ Hebræi calamitates ſolent ſignificare. eos igitur à calamitatibus nũq̃ eſſe liberãdos prædicit. uel, condemnationis eorũ tempus intellige, futurum nimirum ſæculum.

E t cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra, melle ſaturauit eos. Hic Deus inquit, cui Iudæi nõ crediderũt, Manna olim eos cibauit, quaſi pinguiſſimo quodã frumẽto. ſubintelligitur.n. dictio, quaſi, ut ſit ordo, & ſenſus: cibauit eos quaſi ex adipe frumenti. per adipem uero frumẽti, tenuiſſimã, ac puriſſimã illã triticeę farinæ partẽ intellige, q̃ Similã appellant: & p Mel, aquã illã intellige, quæ ex petra manauit, non q; natura eſſet mel, ſed opinione, & ſapore. illis.n. tunc fatigatis & ſitientibus adeo fuit ſuauis, ut mel prorſus eſſe uideretur: atq; ideo ipſe ẽt Moyſes hoc pacto eã in cantico Deuteronomii appellauit dicẽs: exſſit mel de petra. Huiuſmodi ãt cibi & potus, ac ſatietatis cõmemoratione, bonorũ oĩum eis pſtitorum abundantiã ſignificauit. Et aliter: cibauit Chriſtus quattuor milia hominum VII panibus, & potauit eos mellita eius doctrina uſq; ad ſaturitatem. Quã dulcia.n. inquit, faucibus meis eloquia tua, ſup mel ori meo. petra enim illa, unde fluebat aqua, ut Apoſtolus docuit, erat Chriſtus.

Pſalmus ipſi Aſaph.

QVædam exẽplaria inſcriptionẽ habent q̃ poſuimus: pſalmus ipſi Aſaph: quædam uero: intelligentiæ ipſi Aſaph: uel quia hic pſalmus prudentiores atq; intelligentiores reddit oẽs iudices, uel quia intelligentia opus eſt, ad percipiendam Prophetiã, quæ in eo cõtinetur. Redargutionẽ etenim illam prædicit, qua in Scribas, atq; i Phariſæos Dñs noſter in Euãgelio uſus ẽ. Pſalm⁹, LXXXI.

DEus ſtetit in Synagoga Deorum. Chriſtus ſtetit in medio Synagogę Scribarũ Phariſæorũ, & ſeniorũ populi, quos Propheta hic Deos appellat, quia aliis præerant, & inter inferiores iudicabant, quemadmodum in primo quadrageſiminoni pſalmi uerſiculo latius tradidimus. Gregorius autem theologus in ſecundo ſermone de baptiſmate aliter hoc declarat, ubi poteris uidere.

I n medio aũt Deos diiudicabit. Stans in medio eorũ diiudicabit: hoc eſt: redarguet, principes.ſ. & Iudices populi, ut iã dictũ eſt. uel, in medio, dixit, pro, corã multis. Magna etenim cũ libertate Chriſtus eos reprehẽdebat, dicẽs: uæ uobis Scribæ, & Ppharifæi hypocritæ, q; hæc, atq; illa facitis. Hebræi uero expoſitores dicũt: Deus ſtetit in medio principum, inuiſibilis conſpectui eorum exiſtens: & in medio multorum eos redarguet per Prophetas, ſi principatum atq; imperium indigne exercuerint. διακρινεῖ

y ii Vſquequo

V ſqueq́uo iudicatis iniuſtitiā.& facies peccatorū accipitis? Stetit Deus & iudicabit, dicēs nimirū uerba hæc, quæ ſequūtur: uſq́ꝫquo &c̃. Iniuſtitiā autē hoc in loco poſuit ꝑ iniuſte. uel, uſq́ꝫquo iudicatis iniuſtitiā? pro, uſq́ꝫquo iuſtificatis peccatores? ꝑ peccatores āt, iniuſtos oēs intelligit. Quouſq́ꝫ, inquit, accipitis iniuſtos? hoc eſt, quouſq́ꝫ eos ueremini? huiuſmodi loquēdi modo alibi ſcriptura utitur, quando ait in lege: non accipietis faciem in iudicio, quoniam iudicium Domini eſt. ille autem perſonarū acceptor dicitur, qui iniuſtorum ac prauorum hominum potentiam, & magnitudinem ueretur.

ὀρφανῷ I udicate orphano, & inopi. Horum, inquit, cauſam iudicate, & nolite deſpicere eos aut negligere.

H umilē & pauperē iuſtificate. Si iniuria affecti fuerint: & rurſus idē repetit ꝙ in pręcedēti dixit uerſiculo. uel, inopis, & paupis differentiā, quęre ī pſalmo XI.

E ripite pauperem & inopem, de manu peccatoris liberate eū. V ide quātæ curæ ſint Deo inopes & pauperes, cum ſępius Propheta ſermonem de eis repetat. eripite igitur, & liberate eos, quoties opprimuntur.

ἔγνωσαν N on cognouerūt neq́ꝫ intellexerūt, in tenebris ambulāt. Spōte ſua cæci effecti ſunt, & diuinos ſermones nō cognouerunt: hoc eſt: nō intellexerunt. ad maiorem. n. declaratiōem additū ē, id uerbū a' Propheta: in tenebris ambulāt. hoc eſt in errore perſeuerant. uel aliter: non cognouerunt neq́ꝫ intellexerunt, quid nam bonum atq́ꝫ honeſtum ſit, atq́ꝫ ideo ambulant in ignorantia iniuſtitiæ.

σαλευθήτωσαν C ōmoueantur ōia fundamenta terræ. Hęc uerba Symmachus ita reddidit: cōturbabo terrā, pp habitantes in ea: & iuxta primā lectionem, iubet Deus terrā cōmoueri & fluctuare, ut iniuſtis principibus atq́ꝫ iniquis iudicibus terrorem incutiat. uel, commoueantur fundamenta terræ, & illorum iniquitates non ſuſtineant. per fundamenta uero terræ, illius profunditatem intelligit. Sunt autem hæc uerba ſummo plena terrore. diuinam enim indignationem aduerſus iniquos iudices ac principes, maximam eſſe demonſtrant.

ὑψίστου E go dixi Dii eſtis, & filii altiſſimi oēs. Verū ubi nā in ueteri ſcriptura hoc dictum eſſe legimus? Quidam dicunt ſententiam hanc contineri in illis uerbis a' Deo prolatis: faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtrā. Mihi āt uidetur, ꝙ iudices, & principes Dei appellati ſint, in libro Exodi, qñ populo Deus mādauit dicens: Deis non maledices, & principibus populi tui nō dices male. per Deos etenim illic principes intellexit, quemadmodum in pſalmo XLIIII iam expoſuimus. per filios autem altiſſimi, ipſos Iſraelitas intelligit. de eis enim a' Deo dictum eſt: filius meus primogenitus Iſrael.

V os aūt ſicut homines moriemini. Sicut homines ſimplices. tāetſi, inquit, imagine Dei honorati eſtis, & tāto donati nomine, ut Dei appellemini, licet etiā plęriſq́ꝫ ob principatū honoratiores ſitis, moriemini tñ, ut ſimplices. homines enim hic uulgares quoſlibet homines intelligit, ꝙ nec diuinam nouerunt legem, nec prudentiam ullam habent, cuiuſmodi Gentes ſunt. Et dicens, moriemini, illud etiam ſignificauit ꝙ huiuſmodi uiuendi normam uſq́ꝫ ad mortem ipſam, perpetuo retinebunt; ac ſi diceret: hoc pacto uiuetis, uſq́ꝫ ad mortem.

Et quaſi

Et quaſi unus ex principalibus cadetis. Idem rurſus repetit.per principes ait Gentium duces intelligit. Et cadetis, dixit, pro moriemini. Quidam uero per unum ex principibus, ipſum Dæmonem intelligunt, ueluti Angelici olim ordinis principem: iuxta quem ſenſum, cadetis,expone, pro decideritis, a' dignitate nimirum priſtina:atq; hoc pp exiſtimatione ac ſuperbiam ueſtram. Nam & Dęmon ſuo principatu male uſus, ab honore illo decidit diuino.

Exurge Deus iudica terram. Hoc de Chriſti reſurrectione abſq; ulla cõtradictione dictum eſt.optat enim Propheta, & ſupplicat, ut reſurgat Chriſtus, & iudicet terram,per Apoſtolos nimirum,quos principes miſit ſuper omnẽ terrã.

Quoniam tu hęreditabis in omnibus gentibus. Tu,inquit,hęreditatem conſequeris in omnibus gentibus. Hęreditas autem Chriſti, omnes ſunt qui credunt in eum.

Canticum pſalmi ipſi Aſaph.

QVid ſit canticum pſalmi,diximus in procemio operis. compoſitus eſt autem hic pſalmus ex eorum perſona qui e' Babylonia captiuitate reuerſi ſunt. Nam cum Iudæorum finitimi uidiſſent poſt huiuſmodi reditum reædificari tẽplum, & ciuitatem reſtitui, conuenerunt in unum, & Barbaricis gentibus collectis, impetum fecerunt in Iudæos, tametſi ab eis uicti,& ſuperati fuerint,duce Iudæorum Zorobabel. huiuſcemodi igitur materiam pertractat hic pſalmus, in orationis ſpeciem formatus. Pſalmus.LXXXII.

DOmine,quis ſimilis erit tibi? Non interrogantis ſed laudantis eſt ſermo, & diuinam,ut ita dicã, incomparabilitatem admirantis.dictio enim,quis,hoc in loco non raritatem, ſed impoſſibilitatem ſignificat: ac ſi diceret: nullus tibi ſimilis reperiri poteſt: ex quo diuinę conſtituitur uirtutis immenſitas.

Ne ſileas, neq; miteſcas Deus. Noli adeo eſſe longanimis, aut patiens. Ita enim cæteri interpretes reddidere. Quare autem ſic dicat audi. κατα-πραΰνῃς

Quoniam ecce inimici tui ſonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput. Inimici tui,qui tuũ populũ oppugnãt,uel qui propter te nobis infenſi ſunt.ſonuerũt autem, hoc eſt, inauditum dedere clamorem, quemadmodum in exercitibus fieri ſolet, quando magna adeſt militum multitudo. uel aliter:ii qui olim ſuas in nos inimicitias, ſuſurro pene' tantum, ſignificabant, aperto nunc marte, ac palam hoſtiles animos fatentur,& temere omnia in nos agentes, gloriantur. Extulerunt autem caput: hoc eſt: animos ceperunt,& multis ſecum adiunctis coadiutoribus,audaciores effecti ſunt.

Super populum tuum malignauerunt conſilio. Conſilio,hoc eſt,concordi ac communi omnium ſententia. quædam exemplaria habent,conſilium,in quarto caſu, & tunc ſenſus eſſe uidetur, quod comune conſilium maligno ac peruerſo animo inierunt. Sciendum eſt autem quod Græca dictio γνώμη, quæ hic in græco habetur, & pro qua interpres conſilium reddidit, aliquando admonitionem ſignificat: iuxta illud Apoſtoli: de uirginibus autem præceptum Do- γνώμη

mini, non habeo, conſilium autem do: aliquando, conſilium, ut hoc in loco: ſuper populum tuum malignauerunt conſilium: aliquando autem ſententiam, ut illud Danielis: Quam ob cauſam exiuit tam impudens ſententia? Aliquando etiam opinionem de fide, aut de quopiam dogmate, quale illud eſt apud Theologum dicentem: ſed ſuam ex aduerſo opinionem adducere, uiri pii eſt, & ſapientis. In omnibus enim his locis in Gręco habetur, ut diximus dictio γνώμη.

ἐβουλεύσαντο

Et conſuluerunt aduerſus ſanctos tuos. Iteratio ſermonis eſt, ad maiorem prędictorũ declarationem. De ſanctis autem, uide quæ in pſalmo LXXVIII. dicta ſunt.

Dixerunt: uenite, exterminemus eos ex gente, & non memoretur nomen Iſrael » amplius. Hoc eſt, conſilium quod inierunt. exterminemus autem ex gente: hoc eſt: priuemus eos hac qualitate ut gentes ſint, deducendo eos nimirum ad nihilum & amplius non memoretur, hoc eſt, in futurum prorſus non nominetur: perdita uidelicet ac penitus diſſipata illa gente.

Quoniam conſultauerunt unanimiter ſimul. Hoc eſt, ſceleſte, ac maligne meditati ſunt conſilium. reaſſumit enim ſermonem de conſilio, communi eorum cõſpiratione Deum hoc pacto excitans ad uindictam, q gentium ſolet diſſipare conſilia. dictio autem, qm̃, narrantis eſt. dictio, unanimiter, ad conſilia eorum refertur. dictio uero, in unum, ad locum: & ſenſus eſt, ꝙ in unam conuenerunt ſententiam, atq; in eodem loco.

Aduerſus te teſtamentum diſpoſuerunt. Teſtamentum poſuit pro fœdere, ſeu pacto. ꝙ enim Gręcæ dictiones, διαθήκη & συνθήκη tam uoce q̃ deriuatione, & ſignificatione cognatę quodammodo ſunt, hinc factum eſt, ut altera alterius ſæpe loco ponat̃. deinde eos connumerat, qui in unũ ſimul conuenerunt.

Tabernacula Idumęorum, & Iſmaelitæ. Per Idumæorum tabernacula, uel ipſos ſimpliciter Idumęos intelligit, uel eorum ciuitates. Idumæi autem deſcẽdunt ab Eſau, qui alio nomine dictus eſt etiam Edom. Iſmaelite uero genus ſuum deducunt ab Iſmaele filio Habrææ.

Moab & Agareni. Moabitæ populi ſunt, qui originem trahunt a Moab filio Loth: Agareni uero ab Agar matre Iſmaelis: quæ poſtq̃ expulſa eſt e domo Habraę, alteri ſe uiro coniunxit, unde iſti deſcenderunt.

Gebal & Ammon, & Amalech. Gebalei populi erant, qui prope Idumæam habitabant. Ammonite autem ita denominati ſunt ab Ammon filio Loth. Et Amalechitæ ab Amalech, qui & ipſe originem ducebat ab Eſau, qui ſane aliã ab Idumæa regionem ſeparatim habitabant.

Alienigenæ cum iis qui habitant Tyrum. Per alienigenas, Philiſtæos intellige, quos nunc Palęſtinos dicimus. hi etenim uiciniorem Iudæis regionem habitabant: atq; ideo alienigenæ in ſpecie appellati ſunt. per habitantes autem Tyrum, Tyrios intelligit.

Etenim & Aſſur uenit cum illis. Aſſur proprie Aſſyrii ſunt: uerum hoc in loco, Samaritanos ita appellat, ueluti Aſſyriorum colonos. nam poſt duarum tribuum captiuitatem, illuc miſſi ſunt Samaritani ab Aſſyriis, ut regionem illam

incolerent. abundat autem, hoc in loco coniunctio, etenim.

F acti ſunt in adiutorium filiis Loth. Filios Loth, eos eſſe intellige, quos ſuperius Moabitas appellauit, & Ammonitas. Hę etenim nationes Iudæis præcipue inuidebant, & ideo in eos alias gentes in unum collegerunt.

F ac eis ſicut Madian, & Siſaræ, ſicut Iabin in torrente Ciſon. Imprecatur Propheta aduerſus gentes ſuperius connumeratas, quæ ciuitatis Hieruſalem inſtaurationem ferre non poterant, atq; in memoriam, illorum hominum ruinam reuocat, qui Iudæorum populo olim infeſti fuerant, & præter, omnium opinionem perierant, optatq;, ut eodem pacto nunc prædicti omnes pereant, ob malignam eorum mentem in Iudæos, quo illi ſuperiores. Et per Madian quidem Madianitarum exercitum intelligit, quem multitudine, ac copia militum terram obtexiſſe legimus, & tamen a' trecentis uiris, Gedeone duce ſuperatum, atq; his quidem inermibus omnibus, lampades tantum, & tubas ferentibus, ut in libro Iudicum legimus. Siſara Dux fuit exercitus Iabin regis Canaan potentiſſimi. Noningentos etenim ferreos currus habebat: hos autẽ omnes ſuperauit Barach aduerſus eos iuſſu Delboræ profectus, quæ illis temporibus iudicabat populum Iſrael. Et Siſaram quidem fugientem, Iael uxor Caber hoſpitio acceptum ſomno ſopiuit, ac deinde malleo & clauo illius tempora penetrauit, atq; hoc pacto interemit: ipſe autem Iabin occiſus fuit a' Barach, qui uniuerſum cum rege exercitum diſſipauit. Torrens autem Ciſon proximus eſt & contiguus loco, ubi prælium illud commiſſum eſt. Hæc autem omnia diſtinctæ habentur in libro Iudicum.

E xterminati ſunt in Aendor. Aendor locus eſt ubi bellum cum Siſara commiſſum eſt. aliqui locum torrentis Ciſon eundem eſſe dicunt & Aendor, & geminum habere nomen.

F acti ſunt quaſi ſtercus terrę. Inſepulti, diſſoluti, & putrefacti.

P one principes eorum, ſicut Oreb, & Zeb. Et Zebee, & Salmanan. Per principes, duces gentium intelligit, quas ſuperius, commemorauimus. Oreb & Zeb, Madianitarum erant duces, quos Gedeon, ut diximus, interemit. Zebee autem & Salmana, eorundem erãt reges, qui ſimili modo a' Gedeõe occiſi ſunt.

O mnes principes eorum. Ita ut nemo relinquatur. uerum dum aduerſus principes imprecatur, ſubditos etiam eis populos comprehendit.

Q ui dixerunt hæreditemus nobis ſanctuariũ Dei. Hæreditemus, pro dominemur, uel in poteſtate noſtra habeamus, non ut honoremus illud, ſed ut ſacra uaſa, & reliquas oblationes diripiamus. per ſanctuarium autem, templum ipſum intelligit, in quo Deus populum ſanctificabat. κληρονομήσωμεν

D eus meus pone eos, ut rotam. Continue inſtabiles, & crebris mutationibus circumactos. hoc pacto enim rotæ poterunt comparari.

V t harundinem ante faciem uenti. Ita, ut facile diſſipentur, & nullam inueniant ſtabilitatem. καλάμην

Q uaſi ignis qui comburet Syluam, & quaſi flamma comburens montes, ita perſequeris illos in procella tua, & in ira tua conturbabis eos. Non ſecus ὃν κατακαύσει

 illos

illos perſequaris, quæſo, & conſumas, atq; ignis ſolet Syluam populari. ſumma etenim ui fertur ignis in ſyluam, & omnia corripit. Hæc autem uerba a' ſequentibus exponuntur, quæ dicunt: & ſicut flamma comburens montes. Et ſimili modo uerba illa: ita perſequeris eos in procella tua: a' ſequentibus uerbis declarantur: & in ira tua conturbabis eos. procellam enim hoc in loco celerem atq; impetuoſum iræ motum metaphoricæ appellauit. procellę enim proprium eſt, omnia conturbare. quod uero ait: perſequeris, & conturbabis: uel prophetice dicta ſunt, ueluti futura prædicantur, uel operantis modum, continẽt pro, perſequaris, & conturbes.

I mple facies eorum ignominia. Eis nimirum profligatis.

E t quærent nomen tuum Domine. Interrogantes cum timore, ac tremore, quis nã ſit is Deus qui tam admirãde nos populũ ſuũ liberauit, & eos perdidit.

E rubeſcant, & conturbentur in ſæculum ſęculi, & confundantur, & pereant. Cum aduerſus eos imprecatus fuerit, ut in præſenti pereant ſæculo, imprecatur etiam, ut pereant in futuro, quod ſæculum ſæculi appellauit, ut alibi etiam diximus. perire autem in futuro ſæculo ille dicitur, non qui ita perit, ut amplius non ſit, ſed qui eas perſoluit pœnas, quas qui ſuſtinent, perire omnes dicuntur. In illo enim ſæculo, praui omnes erubeſcent, & confundentur, publicatis, ac diuulgatis eorum operibus: & turbabuntur, ubi iudicis conſtantiam, ac ſeueritatem uiderint, & deinde etiam punientur.

ὅτι E t cognoſcant, q; nomen tibi, Dominus Inuiti igitur id cognoſcant, poſt quam ſponte noluerunt.

T u ſolus altiſſimus in omnem terram. A' communi ſenſu ſumendum eſt uerbum, cognoſcant. addiſcant, inquit, q; tu ſolus Deus es totius terræ. Altiſſimum autem Deum uocauit, ueluti ſupercœleſtem. poteſt etiam hic pſalmus iis omnibus accommodari, qui pro Chriſto perſecutionem ſuſtinent.

❡ In finem pro torcularibus filiis Core, pſalmus.

O Ctogeſimus ẽt pſalmus huiuſmodi iſcriptionẽ ſortitus ẽ. ibi uide expoſitionẽ. de eiſdem enim torcularibus Propheta noſter nunc loquitur. ps. LXXXIII.

Q Vam dilecta tabernacula tua Domine uirtutum. Dictio, quam, hoc in loco idẽ ſignificat quod alibi diximus, in pſalmo LXXII. ibi: q̃ bonus Deus ipſi Iſrael. per tabernacula autem, Eccleſias intelligit, quæ uariis in locis conſtructę ſunt, & in quibus diuina habitant chariſmata. has etenim Eccleſias, mentis oculo præuidens Propheta noſter, dilexit eas. de his autem uerbis, Domine uirtutum, dictum eſt, in pſalmo LXXVIIII.

αὐλὰς C oncupiſcit, & deficit anima mea in aulas Domini. Anima mea deficit, cupiens ad huiuſmodi Eccleſias peruenire: quas aulas Dei etiam appellauit, quia in eis moratur, ac conuerſatur Chriſtus. uel, deficit, hoc eſt, diſſoluitur ac debilitatur, nimio. ſ. fatigata deſyderio. dicitur. n. ardẽtes amatores deficere, qñ amatę rei diſiunctionẽ ferre nequeunt. Quiſquis etiã cœleſtem appetit regẽ, dicere poteſt, quam

poteſt, q̃ amabilia ſunt tabernacula illa tua intellectualia, quæ in cœlis ſunt, illæ, inq̃, aulæ cœleſtes. concupiſcere autem poſuit, pro feſtinare.

C or meum, & caro mea exultauerunt in Deum uiuum. Non hoc tantum, inquit, accidit animæ meæ, ſed & corpus meum in Chriſto lætatum eſt. uiuum autem ſeu, ut in græco habetur, uiuentem Deum appellauit, propter Idola quę mortua eſſe dicũtur: uel quia a' mortuis Chriſtus reſurrexit. Primo autem cor ipſum lætitia afficitur, & deinde gaudium in uniuerſum corpus diffunditur.

E tenim Paſſer inuenit ſibi domum, & Turtur nidum ſibi, ubi ponet pullos ſuos, altaria tua Domine uirtutum. Paſſerem animam appellat, ueluti, quæ ab intellectuali aucupe, laqueis, atq; aliis multiplicibus inſidiis impetitur. Anima enim, inquit, mea ſicut paſſer erepta eſt de laqueo uenantium. per Turturem ſimili modo caſtam omnem animam intelligit, quæ & mœſta ſit, & quietem ſectetur: cuius pulli, hoc eſt, cuius filii, uirtutes ſunt. habent autem huiuſmodi animæ in Eccleſiis, quaſi in quibuſdam tutiſſimis nidis, protectionem, atq; refugium. ubi ponet, autem dixit, pro, ubi diſponet, atq; ubi operabitur, huiuſmodi ſcilicet uirtutes. & aliter: Paſſer eſt populus Chriſtianus, cui tam intellectuales, q̃ mundi huius uenatores, Dæmones nimirum atq; impii homines, inſidiantur: Turtur autem eſt, Epiſcopus quilibet, aut Doctor Chriſtianæ religionis, qui in Eccleſiis filios ponit, quos per ſpiritum regenerat. inuenit enim inquit, Paſſer domum, & Turtur nidum, altaria nimirum tua: hoc eſt: Eccleſias tuas, in quibus ſingulis diebus ſpiritualis Agnus immolatur. θήσει

R ex meus & Deus meus. Verſiculus iſte habetur etiam in Quinto pſalmo.

B eati, qui habitant in domo tua. Cõcupiuit quidẽ beatus Dauid introire in aulas Domini, quas diximus, & tamen procul ab eis conſtitit, mentis oculis tantum cernens: quod reliquum eſt igitur, illos appellat beatos, qui illic habitaturi erant. per domum enim Dei, has ipſas aulas, Chriſti nimirum Eccleſias intelligere debemus. indifferenter autem ſingulari numero, & plurali uſus eſt: quoniam ſi loca reſpicias, Eccleſiæ, numero plures ſunt, ſi Religionem & fidei communicationem, omnia quæ ubiq; locorum ſunt templa, unam conſtituunt fidelium Eccleſiam.

I n ſæcula ſæculorum laudabunt te. Semper ac perpetuo laudes tuas in ore habebunt.

B eatus uir, cui eſt auxilium ei abs te. In hoc uerſiculo idioma quoddam Hebraicum eſt, illi ſimile, quod uidimus in pſalmo IX, ibi: cuius maledictione os eius plenum eſt: ubi uide.

A ſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit. Talis, inquam, homo excogitauit intra ſe gradus, atq; aſcenſus quoſdam, a' ſenſibilibus ad intellectualia, a' peioribus ad meliora. ſunt autem iſtæ aſcenſiones, bonæ quædam cogitationes, per quas ueluti per ſcalam gradatim ad alta & diuina dona conſcendimus. Beatus itaq;, inquit, ille eſt, qui auxilio tuo ſe poteſt iuuare. illi autem auxiliũ tuũ præſto fuerit, qui aſcenſiones iſtas in ſuo corde diſpoſuerit.

I n ualle lachrymarum. Diſpoſuit autem in ſeipſo huiuſmodi aſcenſiones, exiſtens in loco

exiſtens in loco lachrymarum. Vallis autem lachrymarum, ſeu uallis fletus, metaphorice dicta eſt, ab illo loco, ubi olim Deus, Hebræorum iniquitates redarguens, populum cõmouit ad fletum: unde uallis fletus appellatus eſt locus ille. & quia cuiuſcunq; uallis ſitus humilitatem præſefert, docemur q; cum humilitate agenda eſt omnis pœnitentia. de pœnitentibus enim loquitur Propheta eos beatificans qui in ualle lachrymarum aſcenſiones diſpoſuerint in corde. Nam iuxta Anagogen idem nobis ſignificat, uallis fletus, quod, pœnitentiæ locus.

I n loco, quem poſuit. Exiſtens in ualle fletus, atq; in loco, quem ſibi ipſi poſuit: hoc eſt: in loco, quem elegit.

E tenim benedictiones dabit legiſlator. Beati illi, inqt, ſunt quos prędiximus. Nam & Chriſtus, qui hanc nobis legem dedit, Euangelicis etiam mandatis ſuis benedictiones eis dabit, quemadmodum apud Matthæum, & Lucam legimus.

I bunt de uirtute in uirtutem. Ex humilitate ad luctum, ex luctu ad compunctionem, atq; hoc pacto ex una in aliam uirtutem, ſummo cum profectu, ad ſublime uirtutum culmen aſcendent. uirtus autem ideo dicta eſt, quia uiribus potentiorem illum hominem reddit, qui eam amplectitur: uires autẽ cum dico, non corporis tantum, ſed animi etiam facultates intelligo. Poſſumus & aliter dicere: q; ibunt ab oratione ad lectionem ſacrarum litterarum: & ab huiuſmodi lectione, ad imperfectorum quorumlibet admonitionem, atq; exhortationem: item ab exhortatione, ad gratiarum actiones, atq; ad laudem Dei. & aliter: a' uirtute donorum Dei, quæ hic in terra nobis præſtantur, ad eorum uirtutem, quæ in cœlorum regno tribuentur.

V idebitur Deus Deorum in Sion. Prophetia hic continetur de incarnatione Saluatoris: qui in Sion ortus eſt, iuxta illud: Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius, annuncians præceptum eius. Deum autem Deorum ea ratione appellauit, quã diximus in principio pſalmi XLIX.

D omine Deus exaudi orationem meam, auribus percipe Deus Iacob. Idem eſt dicere Deum uirtutum quod Dominum uirtutum, de quo in principio diximus præſentis pſalmi. per orationem autem eas preces intelligit, quas in progreſſu dicturus eſt. Deus etiã Iacob pro Deus, qui olim luctans, in figura hominis apparuiſti Iacob.

P rotector noſter aſpice Deus, & reſpice in faciem Chriſti tui. Hæc eſt illa oratio, quam exaudiri poſtulauit. per Chriſtum autem hoc in loco quencunq; Chriſtianum intelligit, qui in Chriſto baptizatus ſit, & Chriſtum induerit: de quo in fine procemii præſentis operis dictum eſt.

Q uia melior eſt dies una in aulis ſup millia. De diuinis aulis paulo ſuperius dictum eſt. melior eſt autem una huiuſcemodi dies ſuper millia aliorum dieꝝ, qui alibi q̃ in tua aula agant. dictio aũt, quia, cõfirmãtis eſt hoc in loco, ꝓ uere.

E legi abiectus eſſe in domo Dei mei magis, q̃ habitare in tabernaculis peccato-
» rum. Idem rurſus repetit, ſed manifeſtius. Tu uero mecum cõſydera quãto diuinæ

diuinæ domus amore ac deſyderio teneretur, is qui abiectus eſſe mallebat in domo Dei, ob eam nimirum ſanctificationem, quę illic perpetuo adeſt, q̃ delitioſe cum peccatoribus habitare.

Q uoniam miſericordiam, & ueritatem diligit Dominus Deus. Admiſcet Propheta in hoc pſalmo admonitiones, atq; ad actiuã nos, & contẽplatiuã uitã hortaẗ, dicens, ꝙ Deus diligit miſericordiã, & ueritatẽ. Miſericordia autem ad actiuã, & ueritas ad contemplatiuam uitã pertinet: ꝙ ſi iſtas Deus diligit uirtutes, neceſſario ẽt eos amabit, qui huiuſmodi uirtutes amplectuntur: quia Deus eſt ipſa miſericordia, & ipſa ueritas. dictio autem, quoniam, narrantis in morẽ poſita eſt, & abundat, ut ſæpe diximus, more Hębraici idiomatis. Poſſumus & aliter dicere, ꝙ Chriſtus noſtri miſertus eſt, & ueꝝ nobis Euangeliũ ꝑdicauit.

G ratiam & gloriam dabit. Gratiam remiſſionis peccatorum, ueluti dedit Meritrici, & aliis multis. uel, gratiam miraculorum dabit, qualem Apoſtolis præſtitit, & cæteris ſanctis. gloriã uero, & eã, quæ eſt ab hominibus, & eam quę in cœlo eſt, uel deificationis gloriam, ut Dei ſcilicet efficiamur, & gloriam cœleſtis Regni adipiſcamur.

D ominus non priuabit bonis èos qui ambulant in innocentia. Quidam per figurã hyperbaton conſtruunt hũc uerſiculũ, uidelicet: Dominus dabit gratiam & gloriã, iis, qui ambulant in innocentia: deinde Dominus priuabit eos cœleſtibus bõis: & qa Gręca lectio indifferẽtẽ cõtinet cõſtructionẽ, (habeẗ.n. in gręco κς̄ οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ quod ad litterã dicere poſſumus, Dominus non priuabit bona iis qui ambulent in innocentia,) dic ꝙ dictio, priuabit, ſic poſita, accipitur pro prohibebit. quidam uero dicunt caſus in cõſtructiones fuiſſe immutatos, & poſitũ: nõ priuabit bona, iis, qui ambulent in innocentia: pro, non priuabit eos bonis. innocentiam autem hoc in loco pro abſtinentia uitioꝝ poſuit, conſydera ẽt, ne fortaſſis uerbũ ἀποστερῶ, hoc eſt, uerbum priuo, eodem modo conſtruatur, quo uerbum aufero: quod aliquando cũ datiuo iungitur, & accuſatiuo, ueluti: aufero tibi eam rem, ſicuti repimus apud Ariſtidem: abſtulit ei ægritudinem. item apud philoſtratum: cum fortuna ei magnum præmium abſtuliſſet.

D omine deus uirtutum, beatus homo, qui ſperat in te. In pſalmo etiã. LIII. legimus: beatus uir, qui ſperat in eo. ille autẽ ſperare diciẗ in Deo, qui mundana oĩa deſpicit, & ab eo ſolo depẽdet. Hebręi uero hunc pſalmũ dicunt ad captiuũ in Babylone populũ ꝑtinere, qui ad Hieroſolymitanũ tẽplũ accedere optabat, & beatos eos oẽs dicebat, qui illic degerent: Qui ẽt populus in illo templo, uel unica tantũ die cõmorari maluiſſet, q̃ alibi uel longiſſimo temporis interuallo: ueꝝ non poſſunt ꝑ omnia huiuſmodi expoſitionẽ ſuo accõmodare propoſito: cũ illa eis uerba aduerſenẗ: in ſęcula ſęculoꝝ laudabũt te. Nã & tẽplũ, & laudes, quæ in eo templo Deo dicebantur, abierunt omnia. & uerba illa, in ualle lachrymarum, nullam iuxta eorum expoſitionem haberent conſequentiam. Et multa alia pretęrea erunt diſſona. Nam & ipſa in primis inſcriptio aduerſatur, quæ torcularia plurali numero appellat, cum paſſim in ueteri teſtamento,

templum

adnumerat,ſupplicans,ut petita ſuperius conſequantur.Quid autem ſignificet illa uerba, Deus ſalutarium noſtrorum, dictum eſt in pſalmo LXVII. Conuerte autem nos à captiuitate in priſtinam dignitatem.

N unquid in ſæcula iraſceris nobis? In ſæcula hic poſuit, pro ꝑpetuo:ſeu pro, nunquid diu iraſceris? Quidam autem non per interrogationem hoc dictũ eſſe intelligunt,& dictionem μὴ, quæ habetur in græca lectione exponunt,ut recte etiam exponi poteſt,pro ne,& ſit ſenſus:ne imperpetuum nobis iraſcaris.

A ut extendes iram tuam à generatione in generationem? Idem rurſus repetit.in generationem autem dixit,pro uſq; ad aliam generationem: de quo in IX.pſalmo dictum eſt:& extendes, pro protendes.

D eus tu cõuertens uiuificabis nos. Conuertẽs nos nimirũ à captiuitate ad libertatem,atq; à uitiis ad uirtutes:uel quia græca dictio ἐπιστρέψας in utroq; poteſt ſenſu accipi,& legi ẽt poteſt:Deus tu cõuerſus:dicamus, Deus tu cõuerſus ad nos.antea.n.auerſus eras à nobis:uiuificabis,hoc eſt, uiuos nos reddes, ad opera uirtutum.nam antea ad ea pene mortui eramus. ἐπιστρέψας

E t populus tuus lętabit᷑ in te. Huiuſmodi.ſ.conuerſionem conſecutus.

O ſtende nobis Domine miſericordiam tuam,& ſalutare tuũ da nobis. Hęc & quę ſequunt᷑ de Chriſto intelligẽda ſunt:rogat.n. propheta Deũ patrẽ ex fidelis populi pſona,ut Chriſtus,quẽ & miſericordiã Dei,& Dei ſalutare appellat, ſibi oſtendat᷑.Miſericordiã aũt & ſalutare ideo eum appellauit,qa miſericordia motus ẽ,ut carnẽ aſſumeret,& nos ſaluaret.unde & miſericors,& ſaluator merito appellatur.Miſericordiam uero tuam Deus & ſalutare tuũ hunc dicimus, qa miſericordiã illã,& ſalutare illud petimus,quod à te eſt.ad patrem.n.loquitur propheta,tu uero illud nobis dabis, quod petimus ita ut aliquando canere poſſimus cũ Propheta:puer natus eſt nobis,& filius datus eſt nobis.

A udiã quid loquat᷑ in me Dominus Deus. Diuinam Propheta ſpirationẽ,atq; auram in ſe aduentaturam ſentiens,ad audiendum pręparatur. quod uero ait: quid loquatur in me:dictum eſt,ut oſtenderet,ꝙ Deus non ĩ exteriores corporis,ſed in interiores animæ autes locuturus erat.

Q uoniã loquet᷑ pacẽ ſup populũ ſuũ,& ſup ſanctos ſuos,& in eos, q conuertunt corda ſua ad eũ. Audiã,inquit,qd loquet᷑.omnino.n.loquet᷑ Deus,atq; euãgelizabit pacẽ populo ſuo.Et uere quidẽ populus Dei & ſecũ ipſe,& cum Deo ſemper pacẽ habet,ſicuti cõtra,idẽ populus ſemp pugnã, ac bellum habet cum Dęmone,& cum uniuerſis qui Dæmonis amici,aut Deo inimici ſunt.eoſdẽ aũt fideles,& populum Dei appellauit,& ſanctos:hoc eſt:ſanctificatos, ac dicatos Deo,& conuertentes corda ſua:hoc eſt:animas ſuas ad eum:uel à corde totum hominem ſignificauit,ueluti à parte totum. ἐπὶ τὸν λαὸν ἐπιστρέφοντας καρδίαν ἐπ' αὐτὸν

V erũ tamen prope timẽtes eũ ſalutare ipſius. Hoc illud eſt,qđ in ſe Propheta Deũ loqui audiuit.dictio aũt,uerũ tamẽ,ſupflua eſt in hoc loco,uel accipit᷑ pro uere.erit,inquit,ſalutare ipſius Dei,prope eos qui Deum timent, & ſenſus eſt, ꝙ ſimul ac fuerint aliqui timentes eum,qui fideles nimirum futuri erant, tunc prope eos erit Chriſtus,hoc eſt ſtatim tunc aduenict.

Vt inhabitet

V t inhabitet gloria in terra nr̃a. Quod in Græco legimus, τοῦ κατασκηνῶσαι, exponi poteſt, ut expoſuit Latinus interpres. uel etiã ut inhabitare faciat gloriam: quæ lectiones tamen eodem tendunt. prope igitur erit Chriſtus, ut inhabitare faciat gloriam, gratiam, & honorem, in terra Hieruſalem, uel quia ipſe ille erat qui caro factus eſt, & habitauit in nobis, uel quia poſt ſaluatoris incarnationem, uſq; in hodiernum diem, terra illa Hieruſalem nobilis, honorata & omnibus deſiderabilis facta eſt.

M iſericordia: & ueritas obuiauerunt, iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. Quidam his uerſiculis connumerari dicunt eas uirtutes, quæ in Chriſto conuenerant: uelutí miſericordiam & ueritatem. & miſericordiam quidem demonſtrauit Chriſtus ſanando ægrotos, ueritatem uero docendo, & prędicando. conuenerant etiã in Chriſto iuſtitia, & pax. ita. n. ſignificatur nobis illis uerbis: exoſculatæ ſunt. iuſtitia autem Chriſti apparuit, in recte iudicando cum & prauos redargueret, & uirtute præditos homines laudaret. Pax uero in manſuetudine ac modeſtia: uerum, ut altius exponamus, Miſericordia quidẽ diuina dici poteſt Chriſti natura: quæ poteſtatem habet dimittendi peccata, & ſanandi infirmitates: ueritas autem humana eiuſdem natura, quia nõ inuentus eſt dolus in ore eius, & quia ipſe ſolus illam hominis dignitatem ac ſimilitudinẽ uere ſeruauit qua ad imaginem Dei factus fuerat: & quia uerus homo erat, & non phantaſma, ut hæretici quidam dixerunt. quod igitur ait: obuiauerunt: idem eſt, quod conuenerũt in unum: hoc eſt: in unam perſonam unitæ ſunt. iuſtitia item pro diuina accipitur natura. ſolus enim Deus iuſtus iudex eſt. Pax uero pro natura humana ob ingenuã nimirũ ac natiuã eius manſuetudinẽ. hę igit̃ uirtutes mutuo ſe exoſculatæ ſunt, eo q̃ ſummã inter ſe unionẽ, atq; conuenientiã habebant in Chriſto.

V eritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cœlo proſpexit. Quãdo homines uerã per filiũ fidem amplexati ſunt, tũc pater iure ac merito eorũ prouidentiã amplio rem ſuſcepit, deſtructo nimirũ Dæmone, eorũ tyranno. uel aliter: p ueritatem, ipſum Chriſtũ intellige. ait. n. ego ſum ueritas. orto igit̃ Chriſto de terra, iuxta generationẽ hanc inferiorẽ, & diſſoluto deinceps omni errore ac mendacio, pater, qui ſumma eſt, ut diximus, iuſtitia, de cœlo in terrã proſpexit, cũ antea ob mẽdaciũ, qđ in uniuerſam erat terrã diffuſum, a' nobis omnibus eſſet auerſus. ſuperna igit̃ tunc atq; cœleſtia inferioribus ac mundanis ſunt conciliata.

E tenim Dominus dabit bonitatẽ, & terra dabit fructũ ſuũ. Vide q̃ cõſtanter prędicat nobis beatus Dauid, q̃ pater daturus eſſe filiũ ſuũ hominibus. p bonitatẽ. n. nihil aliud intelligere poſſumus, q̃ ipſum Deũ. nullus. n. inqt, bonus, niſi ſolus Deus. & littera Symmachi habet: etenim Dominus dabit bonũ, terra etiã dabit fructum ſuum: Apoſtolos nimirum & alios fideles, qui e' Iudæa regione germinarunt. Aptius uero ac manifeſtius eſt, ut dicamus, q̃ nato Chriſto, Deus dabit miſericordiam hominibus, & q̃ terra fructibus abundabit.

I uſtitia corã eo pręcedet. Per iuſtitiã hic uniuerſas complectit̃ uirtutes. harum igitur uirtutũ lux, inſtar Lampadis, a' Chriſto coruſcans, tantum ante illũ emittet ſplendorem, ut celebrem ac pręclarũ apud omnes illũ redditura ſit.

Et ponet

E t ponet in uiam greſſus ſuos. Deinceps autẽ Chriſtus ponet greſſus ſuos: hoc eſt: illam uirtutum ſemitam per quam ipſe ambulabat, ponet, inq̃, eam in hoc, ut ſit uia cæteris Chriſtianis, per quam illi incedentes ad eum tandem perueniant. uel aliter: Ioannes Domini præcurſor, quem beatus Dauid hoc in loco iuſtitiam appellat, ueluti qui omnem legis iuſtitiam ſeruauit, præcedet coram Chriſto: hoc eſt: ante Chriſtum. Ecce enim ego, inquit, mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui parabit uiam tuam ante te. Clamabit, enim parate uias domini, rectas facite ſemitas eius. & qa Græca dictio, αὐτοῦ ita referri poteſt, ut non ſolum legamus, greſſus ſuos, ſed etiã, greſſus eius, alio modo expone, q iuſtitia Chriſti, uel eius diuinitas, præcedet coram eo: hoc eſt: ante aſſumptam carnem, ueluti optimus quidam dux. & ponet in uiam greſſus eius: iuxta illud: præuidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, propterea a dextris eſt mihi ne commouear. διαβήμα τα αὐτοῦ

Oratio ipſi Dauid.

CLara quidẽ atq; aperta eſt hæc inſcriptio, ut ĩ proœmio operis dictũ eſt. illud tamen ad inſtitutionem noſtram pertinet, q dum Prophetæ noſtri preces uidemus, quas ad Deum fundebat, nos illinc pariter docemur, quo nam pacto quando in anguſtiis ac calamitatibus conſtituti ſumus, orare ad Deum debeamus. Prædicitur etiam in hoc pſalmo Gentium uocatio. non deſunt tamen qui orationẽ hac ex Ezechiæ regis pſona ſcriptam afferant. Pſalmus LXXXV.

I Nclina Domine aurem tuam, & exaudi me. Quomodo aurem Deus dicatur inclinare diximus in pſalmo. XVI.

Q uoniam inops & pauper ſum ego. Veluti, qui aduerſus uiſibiles, aut inuiſibiles inimicos, idoneas uires non habeo, & eis reſiſtere non poſſum.

C uſtodi animam meã, quoniã ſanctus ſum. Tunc. n. ſanctificatus ſum, quãdo tibi oblatus ſeu dedicatus fui. illa quippe ſancta efficiunt̃ quę in Dei miniſterium dedicantur, ut in pſalmo XV dictũ eſt, uel ſanctũ ſeipſum appellat quaſi pium, ac religioſum erga Deum, inimicorum. ſ. comparatione, qui impii erant.

S aluum fac ſeruum tuum Deus meus ſperantem in te. Salua eum, inquit, ab imminenti periculo, qui nulla alia in re, ſed in te ſolo confidit. κεκράξομαι

M iſerere mei Domine, quoniam ad te clamabo tota die. Pro tota die, Symmachus, ſemper, interpretatur.

L ætifica animam ſerui tui: qm̃ ad te leuaui animã meã. Mœrorẽ, quo detineor, diſſolue. de uerbis, leuaui animã meã, dictũ eſt in primo uerſiculo p̃s XXIIII.

Q m̃ tu Domine bonus, & mitis, & multũ miſericors, omnibus inuocantibus te. Pro mitis, Aquila, & Symmachus dixerunt, propitius. Mitis autem idem eſt q manſuetus. inuocantibus aũt te, non ſimpliciter, ſed ex toto corde inuocãtibus. Nã & in pſalmo CXLIIII, cũ dixiſſet, ppe eſt Dominus omnibus inuocãtibus eum, addidit, omnibus inuocantibus eum in ueritate: hoc eſt, ex tota anima. πολυέλεος

A uribus percipe Domine orationem meam, & intende uoci deprecationis meæ. Hæc uerba expoſita inuenies in primo uerſiculo pſalmi XVI.

Non eſt ſimilis

N on eſt ſimilis tibi in Diis Domine, non eſt ſecundum opera tua. Omnes enim Dii Gentium Dæmonia, Dominus autem cœlos fecit. & tu, uerus quidē Deus es, illi autem falſi. uidetur autem mihi hic uerſiculus aſſumptus fuiſſe, ex uerbis Moyſi, dicentis. Quis ſimilis tibi glorificatus in ſanctis, admirabilis, glorioſe faciens prodigia? Chriſti uero opera ſunt, non creatio tantum, aut prouidentia tam uiſibilis, q̄ inuiſibilis creaturæ, ſed ipſius etiam creaturæ reformatio tyranniq; deſtructio, illa inſuper mortis occiſio, quā propria operatus eſt morte: item illa totius orbis expiſcatio, quam per paucos, ac uiles quoſdam piſcatores perfecit: quibus omnibus addi etiam poteſt miraculoꝝ uis. Nam etſi multi alii ſimilia operati ſint miracula, nullus tamen propria authoritate id poterat, ut Chriſtus. inuocatione quippe Diuini nominis operabantur.

O mnes gentes, quaſcunq; feciſti, uenient, & adorabunt coram te, & glorificabunt » nomen tuum, quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus ſolus. Hæc eſt Prophetia de Gentium fide. uenient, inquit, ad te, ipſę etiam gentes. Adorare autem dicitur coram Deo is, qui ſe a' Deo uideri cognoſcit. eſſe autem dicitur coram Deo omnis locus imperii eius. glorificabunt te igitur, hoc eſt, laudabunt te omnes Gentes & magnificabunt te, dicentes, ꝙ Magnus uere es & ꝙ tu ſolus Deus es, qui facis mirabilia.

πορεύσομαι D educ me in uia tua, & ambulabo in ueritate tua. Per uiam Dei, uirtutem illam intellige, quæ ad actiones pertinet: per ueritatem uero, illam quæ ad contemplationem. ille autem qui diuinitus ad primam ductus fuerit uirtutem, per uenire de facili poterit ad alteram. De hac uia & ueritate inuenies etiam in pſalmo XXIIII, ibi: uias tuas Domine iudica mihi: & paulo poſt: deduc me in ueritate tua.

τοῦ φοβεῖσθαι L ætetur cor meum in timore nominis tui. Lætetur non in mundana lætitia, ſed in tui timore. uide queſo nouum genus lætitiæ. timor, inquit, tuus ſit mihi lætitia. Alibi uero dicitur: letetur cor querentium Dominum. ille autem querit Dominum, qui timet eum, cæterum nō tantū Dei timor, ſed ſimplex etiā illius memoria pios ac fideles oēs letificat, iuxta illud: memor fui Dei, & letatus ſum.

C onfitebor tibi Domine Deus meus, in toto corde meo. Hoc ē gratias agam.

Q uia miſericordia tua magna eſt ſuper me. Magnam dixit pro multa.

E t eruiſti animam meam ex inferno inferiori. Si pſalmum pertinere intelligas ad beatum Dauid, per infernum, profundam peccati foueam intelliges adulterii nimirum, atq; homicidii. Si uero ad Regem Ezechiam, infernum accipe pro morte, cui proximus fuit, & a' qua admirande admodum liberatus eſt. poteſt etiam infernus accipi pro quolibet periculo, quod a' uiſibilibus, ſeu ab inuiſibilibus immineat inimicis.

D eus, iniqui inſurrexerunt in me. Et hoſtes beati Dauid, qui inſidias in eum moliebantur iniqui erant, & Aſſyrii, qui Ezechiam regem obſidebant, & omnes deniq; tam uiſibiles q̄ inuiſibiles hoſtes noſtri, iniqui appellari poſſunt.

E t congregatio potentiū quęſiuerūt animā meā, & nō propoſuerūt te in cōſpectu » ſuo. Illi ipſi quos iniquos diximus. hęc aūt uerba habent̄ ēt in pſalmo LIII.

Et tu Domine

E t tu Domine Deus meus miſerator, & miſericors, patiens, & multũ miſericors, „ & uerax. Quia miſerator es, & miſericors, omnibus iis ſemper compateris qui oppreſſi ſunt. & quia patiens es, & longanimis, non ſtatim peccatores in hoſtium manus tradis: & quia multum es miſericors, non ſemel tantum, ſed ſę pius misereris: & quia uerax es, omnes eos ſaluas qui ſperant in te.

R eſpice in me, & miſerere mei. Hic uerſiculus habetur ẽt in pſalmo XXIIII.

D a robur tuum puero tuo. Robur, quod a' te aduerſus inimicos haberi poteſt. puero autem tuo, hoc eſt, ſeruo tuo. κράτος

E t ſaluum fac filium ancillę tuæ. Hoc eſt ſeruæ tuæ. his autem uerbis indicare uidetur Propheta ſe ex piis ac religioſis parentibus ortum eſſe.

F ac mecum ſignum in bonum. Impone, inquit, mihi ſignum, ſeu iudicium in bonum: hoc eſt: ſignum bonum, quale Iudęorum luminaribus olim appoſuiſti, quando Aegyptiorum primogenitos perdidiſti. eſt etenim aliquando ſignum in malum, quale illud erat, quod poſuerat Deus in Cayn. Nam Hebræorum ſignum cuſtodiam ac protectionẽ diuinam indicabat. illud ãt in Cayn, irã Dei.

E t uideant, qui oderunt me, & confundantur, quoniam tu Domine adiuuiſti me, „ & conſolatus es me. Ordo fit per Hyperbaton: & uideãt qui oderunt me, ꝙ tu Domine adiuuiſti me, & conſolatus es me: & erubeſcant illi atq; confundantur, ueluti deuicti ac ſuperati. Et ſecundum hunc ſenſum legendum eſt. ꝙ tu Dñe, non qm̃. dictio enim gręca, ὅτι, utrunq; poteſt lectionem recipere.

Filiis Core pſalmus cantici.

DE filiis Core in procemio operis dictum eſt. in hoc autem pſalmo & Chriſti natiuitas, & Gentium ſalus aperte prædicitur. Pſalmus, LXXXVI.

FVndamenta eius in montibus ſanctis. Cuius nam eius? Chriſti nimirum: atq; hoc manifeſtius fit ex uerbis illis, quæ paulopoſt ſequuntur: mater Sion, dicet homo, & homo natus eſt in ea, & ipſe fundauit eam in ſæculum. fundamenta autem Chriſti, dogmata illa ſunt, quæ de Chriſto traduntur. hæc etenim dogmata baſes quędam ſunt, ſeu radices fidei Chriſtianæ. hæc igitur Chriſtianæ fidei fundamenta iacta ſunt, in apoſtolis, quos Propheta hoc loco ſanctos montes appellat. montes quidem ueluti fortes, ac conſtantes in fide, & tanq̃ ab omni terreno, atq; humili ſtatu eleuatos: uel etiam, quia ſicut terreni montes denſiſſimis pleni ſunt nemorum arboribus ita & illi multiplicibus referti ſunt uirtutum germinibus. Sanctos uero Apoſtolos appellat ut ſępe diximus, ueluti ſanctificatos, ac dicatos Deo, ſeu tanquam Sancto ſpiritu plenos. poſſumus & alio modo, per fundamenta Chriſti, Apoſtolos intelligere. fundamenta quidem ueluti principia ędificationis Eccleſiæ fidelium: & Chriſti fundamenta, quoniam ab ipſo iacti quodammodo atq; in opus ſubmiſſi ſunt. fuerunt autem hi Apoſtoli in montibus ſanctis, in Sion nimirum atq; in Thabor, & in aliis montibus, qui præ cæteris, Chriſti conuerſatione, ſanctiores, ac ſacratiores effecti eſſe uidentur. Aliqui per fundamenta Chriſti, prophetias de Chriſto

z intelligunt.

intelligunt, tanquam Chriſtianæ fidei principia. Montes etenim ſancti non immerito Prophetæ dici poſſunt, propter prophetiæ ſublimitatem, & propter ſanctificationem Sancti ſpiritus, ita ut ſenſus ſit, ꝙ principia fidei Chriſtianæ, ſint in Prophetis.

Diligit Dominus portas Sion, ſuper omnia tabernacula Iacob. Magnus Paulus nos docuit cœleſtem quandam eſſe Sion, & quandam eſſe cœleſtem Hieruſalem, hoc pacto conuerſationem illam exprimens, quæ in cœlo eſt. hac ratione per portas Sion, Eccleſias omnes fidelium intelliges quæ in uariis ſunt orbis partibus, ut diximus, in fine pſalmi LXXII. has etenim portas Dominus diligit, & uniuerſis Iudæorum ciuitatibus eas prepoſuit. per tabernacula.n. ipſas Iudæorum ciuitates intelligimus: uel ipſam particulariter Silo, aut terreſtrem Hieruſalem, in quibus tabernaculum cum Arca commorabatur, quemadmodum in ſeptuageſimo ſeptimo pſalmo tradidimus.

Glorioſa dicta ſunt de te, ciuitas Dei. Cum iam audiſſet Propheta a Sancto ſpiritu, ꝙ Deus in Hieruſalem uidendus erat, & ꝙ conuerſaturus eſſet cum hominibus, ſtupore quodam correptus conuerſuſq; ad ipſam Hieruſalem, clamauit, dicens: magna atq; admiranda quędam, mihi o Dei ciuitas, de te dicta ſunt. Ciuitatem autem Dei eam appellat, quia iam diu Deo fuerat dicata, & quia de nuo ipſi Chriſto, hoc eſt, illius paſſioni, & ſepulturę erat, dicanda.

καὶ Βαβυλῶνος τοῖς γινώσκουσί με

Memor ero Raab, & Babylonis cognoſcentibus me. Efferendus eſt hic ſermo ex Chriſti perſona, & prædicit, ꝙ Eccleſia ex multiplicibus erat Gentium nationibus congreganda, atq; illis quidem olim impiis. per Raab etenim Cananeos ſignificat. Cananęa enim fuerat Raab. Cananæi uero omnium fuerunt impiiſſimi. Simili modo & Babylonii, & aliæ Gentes, quas ſtatim connumerat. ꝑ cognoſcentes autem ſe, fideles, atq; in ſe Chriſtum credentes omnes intelligit. In ea igitur fidelium congregatione, qui in me crediderint, ego memor ero Raab, & Babylonis, & aliorum, qui connumerantur: hoc eſt: ego eos memoria dignos faciam, præclaraq; eorū facta fidelibus cōmemorabo. uel, curā eorū habebo, ſollicite cogitās de eis tanq̄ ꝑ dilectis fidelibus. Aliqui ꝑ Raab Arabiā intelligūt.

ἐγεννήθησαν ἐτέχθησαν

Ecce alienigenę, & Tyrus, & populus Aethiopum hi generati ſunt illic. Alienigenæ Tyri, & Aethiopes, nati ſunt in Sion, uel in portis Sion, ut dictum eſt, uel in cognoſcentibus Deum. Nā quod LXX dixerunt generati ſunt, Symmachus, & Aquila reddiderunt, nati ſunt. nati autem ſunt, per ſacri Baptiſmatis regenerationem. abundat autem dictio ecce, iuxta idioma Hebraicum. dictio etiā hi, abundare parimodo uidetur. ordo tñ hic eſſe poteſt: ecce hi generati ſunt illic: & ſi quęris quinam ſint hi? ecce, inquit, alienigenæ & Tyrus, & quæ ſequuntur. De alienigenis dictum eſt in pſalmo LXXXII. hæ autē gentes, quæ hic connumerantur cęterarū omnium, ut diximus, impiiſſimę erant. Si igitur tā impiæ gentes Chriſto crediture ſunt, quanto magis omnes aliæ minus impiæ etiam ei credent?

μήτηρ

Mater, Sion, dicet homo. Manifeſte ac palā ꝑdicit, ꝙ ex quacunq; gente quis ingreſſus fuerit in Sion, dicet, ꝙ Sion mater eſt. ſubintelligi.n. debet dictio ē.

Mater aut

Mater aũt ideo appellatur Sion, quia regenerat, ut diximus: uel quia Chriſtia-norum ac ſpiritualiũ dogmatum cibo fideles oẽs ueluti pia mater alit. uel ma-ter appellatur, tanq̃ amabilis. ea etenim nihil ſuauius, aut amabilius eſt. uere quippe amabilis eſt Eccleſia, iis, qui in eam ingrediuntur, eo ꝙ ibi conuerſatus eſt ſecundum carnẽ Chriſtus Dñs, qui locum conuerſationis ſuę ſanctificauit.

Et homo natus eſt in ea. Hoc ad Chriſti generationẽ pertinet, qui intra Ec-cleſiæ terminos natus eſt: Chriſtus inq̃, qui uerus homo fuit, & qui integram humanitatis dignitatem ſeruauit: uerum ne nudum hominem putares, ſed Deum pariter & hominem cognoſceres, addidit.

Et ipſe fundauit eam altiſſimus. Et ille, inquit, q in ea natus eſt, ut homo, idẽ ille ab initio eã fundauit, ueluti terrę ac cœli creator, q altiſſimus ẽ, tanq̃ Deus.

Dominus narrabit in ſcriptura populorũ, & principum horũ, qui generati ſunt in ea. A' Prophetarum ſcripturis Chriſtus omnia docebit, quæ ad ſe pertinẽt. Ait.n. Lucas, & traditus eſt ei liber Heſaię prophetæ, & explicato libro, inuenit locum, ubi ſcriptũ erat: ſpiritus Domini ſuper me, cuius gratia unxit me, euan-gelizare pauperibus miſit me, & quæ ſequuntur. huiuſmodi igitur Propheta-rum ſcripturam, populorũ ſcripturam appellat, & ſcripturam principum eorũ, ueluti quæ & Iudæorum populis & eorũ principibus data erat, & illorum pro-pria erat poſſeſſio, qui in ea generati ſunt: hoc eſt: qui nati ſunt in Sion. ἐν γραφῇ

Quam lætantium omnium habitatio eſt in te. Dictio, q̃, in modũ confirmã-tis eſt poſita. uere, inquit, o' Sion in te eſt habitatio omnium ſpiritualiter læ-tantiũ. dictio autem oĩum, tametſi uniuerſalem ſermonem reddit, apud He-bræos tamen frequentiſſime ita ponitur, ut nõ tã uniuerſos q̃ multos ſignificet.

¶ Canticum pſalmi filiis Core, in finem pro Maeleth, ad reſpondendum, intelligentiæ ipſi Eman Iſraelitę.

QVid ſit canticum pſalmi, & de filiis Core diximus in proœmio operis. In fi-nem uero ideo inſcriptum eſt, quia ad finem tendebat prophetia, quæ hic cõtinetur. Et pſalmus quidem proxime pręcedens Chriſti natiuitatem prędixit, hic autem Chriſti mortem. qđ aũt inſcribitur pro Maeleth, exponitur, hoc eſt, pro chorea. canere.n. ſolebant, atq; una' choreas ducere, quando hunc pſalmũ recitabant. Ad reſpondendum aũt, hoc eſt, cum reponderent. tripudiabant.n. dum ad organorũ muſicen reſponderẽt. intelligentiæ uero, quia intelligentia le ctori opus eſt, ob occultum, ac pręſignatum hic, de Chriſti morte myſteriũ. Ipſi uero Eman Iſraelitæ, quia non ſolis Core filiis, ſed etiam Eman principi alterius Chori, traditus fuit hic pſalmus, a' beato Dauid, & ab utroq; choro una' fuit, aut fortaſſe 'alternatim decantatus. quædam exemplaria non Eman habent ſed Ethan, uerum placet ut in prę ſenti pſalmo legamus Eman, & in ſequenti Ethã. Nam in primo Paralipomenon libro, uterq; eorum chori princeps fuiſſe tradi-tur. Iſraelitæ etiã dixit, non ꝙ alii cantores non eſſent Iſraelitæ, ſed quia alii fortaſſis erant homines huiuſmodi nomine Eman, & Ethan, qui erant alieni-

genæ, ad quorum diſtinctionem ſic dictum eſt: uel forte quia tale illis erat cognomen. Pſalmus, LXXXVII.

D Omine Deus ſalutis meæ in die clamaui, & in nocte coram te. De his uerbis: Deus ſalutis meæ, dictum eſt in pſalmo LXVII. dñm autem & Deũ Chriſtus patrem appellat, ut homo: & multa huiuſcemodi dicta reperies in pſalmo XXI. die āt & nocte dixit pro perpetuo. ſummam enim hæc uerba in Deum fidem atteſtantur: quia qui ſyncera mente Deum amat, aſſidue aut ore aut cor de coram eo clamat: quoniam & aſſidue illius ope indiget. uel diem & noctem particulatim illam intelligit, qua proditus eſt Dominus.

I ntret in conſpectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad preces meas. Orationem & preces, uel eas intellige, quas habuit pro Diſcipulis, uel eas quas protulit, quando petiit tranſire a ſe calicem mortis. humilia autem huiuſmodi uerba proferre introducitur, ut homo, quemadmodũ diximus, in pſalmo XXI. Quid autem in Deo ſit inclinare aurem, diximus in pſalmo XVI.

Q uia repleta eſt malis anima mea, & uita mea Inferno appropinquauit. Malis, hoc eſt, calamitatibus, & afflictionibus. triſtis enim, inquit, eſt anima mea uſq; ad mortem. p Infernum etiam, hoc loco, mortē ipſam intelligere debemus.

R eputatus ſum cum deſcendentibus in lacum. Reputatus ſum pro connumeratus ſum. collocatus ſum, inquit, cum ſepultis, quos in lacum deſcendentes appellauit. diximus enim alibi q; ſepultura etiam lacus dicitur. Quæ igitur ſuperius dicta ſunt, tempori congruunt ante mortem: hæc autem, & quæ ſequuntur, tempori poſt ſepulturam.

ἐγενήθην F ui ſicut homo ſine adiutorio. Non dixit ſicut homo ſimpliciter, ſed ſicut homo ſine adiutorio. omnes enim, ut inquit Euangeliſta, dimittentes eum fugerunt. humano igitur iudicio, uiſus eſt omni eſſe auxilio deſtitutus, tametſi ſecus fuerit. dixiſſe enim eum legimus ad Petrum, an putas, q; non poſſim nunc rogare patrem meum, & præſtabit mihi pluſq̃ XII. legiones angelorum?

ἐν νεκροῖς I n mortuis liberi. Liber a corruptione, uel etiam liber, quia non ab Angelis, in Infernũ deductus ſum, ſed ſolus deſcendi. ſubaudiri. n. debet uerbũ, fui: acceſſi, inquit, ad mortuos liber: hoc eſt: inſons, atq; innocens. oẽs enim alii peccatum ſecum habent ut cauſam mortis. pœna. n. ac mulcta peccati, mors, ſolus autem Chriſtus inſons, & ſine peccato ad mortem acceſſit. uel liber: quia alii inuiti moriuntur, & ideo mortis ſerui ſunt: at Chriſtus ſponte ſua, ac uolens mortuus eſt. poteſtatem. n. inquit, habeo ponendi animam meam. uel aliter: liber, ueluti qui Inferni uinculis non eſt detentus, ſed cum authoritate atq; cum dignitate illuc deſcendit, atq; ibidem etiam conuerſatus eſt, & aliorum uincula diſſoluit. Præterea illa ratione liber dicitur Chriſtus, quia tanquam Deus morti ſubditus non fuit.

S icut uulnerati dormientes in ſepulchro. Subaudiri etiam debet hoc in loco uerbum, fui. Symmachus uero ita reddidit: quaſi uulnerati iacentes in ſepulchris.

Q uorum non es memor amplius. Cum iam corrupti ſint, atq; in pul-

uerem reſoluti.

Et ipſi de manu tua repulſi ſunt. Illi nimirum qui ob propria peccata ab auxilio tuo deciderunt. ſimilis enim, inquit, factus ſum huiuſmodi hominibus, multorum ſcilicet opinione, tametſi haud ita eſſet. licet, inquit, clauis confoſſus ſim, & lancea, ac poſitus etiam in ſepulchro, a' te tamen nō ſum derelictus. neq; enim tu mei unquam oblitus es, qui olim pollicitus fueras non daturum te eſſe ſanctum tuum uidere corruptionem. neq; etiam de manu tua repulſus ſum. me enim, inquit alibi, propter innocentiam ſuſcepiſti.

Poſuerunt me in lacu inferiori. Per lacum inferiorem ſepulturam intelligit, cuius profunditatem Chriſtus in Euangelio cor terræ appellauit dicens: ſic erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. illi autem in ea me poſuerunt: qui ſepulturam meam curarunt.

In tenebroſis, & in umbra mortis. In locis, inquam, tenebroſis. ſuperpoſito enim ſepulturæ lapide, tenebræ in ea efficiuntur. per umbram etiam mortis, tenebroſa ſepulturę loca ſignificauit, uarietate uſus ſermonis. ſiquidem umbroſa loca tenebroſa etiam appellamus.

Super me confirmatus eſt furor tuus. Symmachus pro confirmatus reddidit, aggrauatus eſt. in me, inquit, irruit ira tua quam delicta hominum in ſe concitauerant, ego tamen libens eam ſuſtinui, & te placaui. paſſione quippe ac morte mea, indignationem tuam omnem ſedaui, ueluti cum quis plagam in puerum delatam in ſe ſuſcipit. liuore enim, inquit, eius ſaluati ſumus, & Dominus tradidit eum peccatis noſtris: hoc eſt: propter peccata noſtra.

Et omnes fluctus tuos induxiſti ſuper me. Per fluctus, calamitatum ac tentationum inſurrectiones intelligit: & Dei fluctus eas appellat, quia Dei ſententia ob noſtram immittuntur ſalutem. omnes uero dixit pro multos: quoſcunq; ſcilicet tu uoluiſti.

Elongaſti omnes notos meos a' me. Legimus apud Lucam, q̀ omnes noti eius ſteterunt a' longe. Deū uero elongaſſe eos dicit, q̄a patris uoluntate omnia hæc geſta ſunt.

Poſuerunt me abominationem ſibi. Iudæi nimirum, apud quos nunc etiam abominabile eſt Chriſti nomen.

Traditus ſum, & non egrediebar. Traditus ſum Iudæis ab Iſcariote, & cum egredi ab eis atq; effugere poſſem, non aufugi tamen, ſed ſpōte mea ēt perſtiti.

Oculi mei languerunt præ inopia. Præ inopia uidelicet lachrymarum. Nam cum antea copioſiſſimæ effluxiſſent, euacuati tandem eis ſunt oculi. ueriſimile eſt autem q̀ Dominus ob ſummam ſuam miſericordiam ita Iudæ caſum, & Iudęorum omnium abiectionem atq; interitū deplorauerit, quemadmodum ploraſſe eum nouimus ſuper Hieruſalem. Quidam hoc in loco, per inopiam, demacrationem corporis intelligunt præ afflictione.

Clamaui ad te Domine tota die. Dixit etiam in principio. pſalmi Domine Deus ſalutis, in die clamaui. clamauit autem non tantum pro ſe ipſo, ut homo, ſed pro Diſcipulis etiam, & pro populo.

E xtendi ad te manus meas. Pro eiſdem ſcilicet ſupplicans.

N unquid mortuis facies mirabilia? aut medici ſuſcitabunt, & confitebuntur tibi? Lege humanę naturę formidat Chriſtus mortem, & rogat ſe diutius uiuere. Nam & in Euangeliis dicebat: pater meus, ſi poſſibile eſt, tranſeat a᾽ me calix iſte. Similia autem ſunt hęc uerba & quę ſequuntur, iis, quę habentur in pſalmo XXVIIII, ibi: nunquid confitebitur tibi puluis? aut annunciabit ueritatem tuam? Nunquid tu mirabilia facies in inſenſibilibus mortuis? qualia ſępenumero in uiuentibus facis? uel, nunquid medici eos mortuos ſuſcitabunt? Et deinde gratias tibi agent? Minime, inquit, ſed uiui hęc cognoſcunt beneficia, & gratias tibi agunt: atq; ideo quæſo, ut diutius me uiuere permittas, ſi poſſibile eſt.

ἐν ἀπω λείᾳ N unquid narrabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuã? aut ueritatem tuam in » perditione? Ad eandem hæc uerba ſententiam pertinent. Et per perditionem, rurſus ſepulchrũ intelligit, ueluti quod Cadauera illic iacẽtia corrumpit, ac perdit. diximus autem alibi ꝙ eandem Propheta ſententiam ſæpenumero uariis repetit modis, atq; hoc præcipue quoties affectum quendam animi uult explicare: non mortuus quiſpiam, inquit, ſed uiuens quis tuam ſentiet miſericordiam, & hominibus eam annunciabit. de ueritate aũt Dei, dictum eſt in pſalmo XXVIIII.

ἐπιλελ σμένῃ N unquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua? & iuſtitia tua in terra obli» ta? Per tenebras ſepulturam intelligi diximus. eandem etiam terram oblitam appellauit. ab hominibus quidem oblita uidetur, ob corruptionem, & a᾽ Deo, quia amplius non uiuunt, qui illic iacent. uiuere.n. illi dicuntur, quorum Deus reminiſcitur. omnia autem hæc uerba eiuſdem ſententiæ ſunt, & per interrogationem & cum affectu legenda ſunt.

E t ego ad te Domine clamaui. Et ego ſimul cum aliis hominibus, ueluti, querus etiam ſum homo,

E t mane oratio mea præueniet te. Mane dixit pro cito. cito enim, inquit, oratio mea ad te ueniet. abundat autem præpoſitio præ. ideo autem cito ueniet ad te mea oratio, quia impedimento ei eſſe non poſſunt peccata.

V t quid Domine repellis animam meam? auertis faciem tuam a᾽ me? Similia hæc ſunt iis, quę habentur in pſalmo XXI, ibi: quare dereliquiſti me? item clamabo per Diem, & non exaudies. Hæc autem ex perſona noſtra, Chriſtus ad patrem loquitur: pro nobis, inquam, qui antea expulſi eramus. uniuſcuiuſq; enim fidelis animam, propriam animam appellat, in ſua ipſius perſona unumquenq; noſtrum ſubiiciens. Quare, inquit, adhuc repellis eos? Ego enim deinceps pro omnibus pœnas ſoluo.

I nops ſum ego, atq; in laboribus ab adoleſcentia mea. De hac Chriſti inopia, Gregorius theologus loquens, dixit: qui diues erat, effectus eſt inops, inops, inquam, ob carnem meam, ut illius ego diuinitate diues efficerer. De ſe ipſo etiam Chriſtus ad Scribam illum dicebat: Vulpes latebras habent, & uolucres cœli nidos, filius autem hominis non habet ubi reclinet caput ſuum.

In laboribus

In laboribus autem atq; ab adoleſcentia, dictum eſt, quia ab ipſis incunabulis inſidiæ aduerſus eum tendebantur, & quia infans perſecutiones ſuſtinuit: ab Herode ſcilicet atq; a' Iudæis. per labores autem ærumnas intelligit.

Exaltatus autem humiliatus ſum. Exaltatus miraculis, & depreſſus conuicijs, Iudæorũ nimirũ opiniõe. uel exaltatus in cruce, humiliatus in ſepulchro.

Et deſtitutus ſum. Et hoc etiam quantum ad Iudæorum opinionem. uiſus eſt enim illis, ueluti deſtitutus eſſe, & indigere auxilio: atq; ideo dicebant: uideamus ſi uenit Helias ſaluaturus eum. ἐξηπορή θην

In me pertranſierunt iræ tuæ, & terrores tui conturbauerunt me. Iras Dei eas intelligit, quas Deus aduerſus peccatores conceperat, ſimiliter & terrores. Et iras quidem pertranſiſſe dicit, & in ſe ingreſſas fuiſſe, terrores uero conturbaſſe & refrenaſſe a' uitiis. Verum Origenes per iras, & terrores Dei, Dęmones ipſos intelligit: iras quidem, quia hominibus ſemper irati ſunt, Dei uero iras, quia permiſſione diuina id faciunt: terrores item, quia terrorem incutiunt. Ait igitur Chriſtus, q; paſſionis tempore, inuaſerunt eum Dęmones, & q; ut hominem eum conturbauerunt.

Circundederunt me ſicut aqua. Iudęi. ſ. in pſalmo autem XXI dixit, circundederunt me uituli multi, tauri pingues circuibant me: & circundederunt ſicut aqua, quia aqua undiq; & non ex una' tantũ parte eos circũdat, quos cõprehẽdit.

Tota die circundabant me ſimul. Diem paſſionis intelligit. & quod ait, ſimul, expone, pro, una' omnes.

Elongaſti a' me amicũ, & proximum & notos meos a' miſeria. Ob miſeriã meã, inquit, atq; ob opprobria, quę mihi inferebantur, elongaſti a' me Diſcipulos meos, de quibus ſuperius diximus: elongaſti a' me notos meos. Amicũ aũt & proximum, & notos, eoſdem intelligit. Et amicum dicit iuxta illud: uos amici mei eſtis. proximũ uero, quia una' ſecũ uiuebant, & notos, quia & cognoſcebant & cognoſcebantur. Et hoc pacto quidem totus hic pſalmus in Chriſtum relatus eſt. Congruit tñ cuilibet etiam fideli in anguſtiis conſtituto. Domine Deus ſalutis meę, aſſidue clamaui in conſpectu tuo, adiutorem te mihi aduocans. quæ ſequuntur clara ſunt: quia anima mea ęrumnis impleta eſt, quibus adeo fatigatus ſum, ut morti proximus fuerim. adnumeratus ãt ſum cum mortuis, quantum ad ſæuiſſimorum Dęmonum uotum, ac ſtudium pertinet: & factus ſum uelut homo ſine auxilio, ita ut de facili capi poſſem. fui etiã in mortuis, quantum ad illorum, ut diximus, ſtudium pertinet, tametſi ego adhuc liber ſim a' morte, ueluti qui re uera nec dum mortuus ſum. factus ſum ſicut uulnerati iacentes in ſepulchris, uulneratus & ipſe iaculo peccati, uel iaculo mœſtitię. Quæ ſequuntur eadem ratione expones: poſuerunt me Dęmones in profundo atq; in fouea peccati, in afflictionum tenebris, quæ ob ſummã amaritudinẽ, umbra ac ſimilitudo quædã eſſe mortis uidentur. In me grauatus eſt furor tuus. Nam ſi tu mihi iratus non fuiſſes, me illi certe non ſuperaſſent: oẽs etiam elationes, & afflictionum, ut ita dicam, inſurrectiones, ſeu impetus, quos fieri pmiſiſti inducti ſunt ſuper me. Elongaſti a' me notos meos, ſanctos

ſcilicet Angelos, qui antequam peccarem, amiciſſimi atq; beneuoli mihi erant: illis tunc notus eram, uerum nunc ob peccata abominantur me. atq; ideo traditus ſum afflictionibus, a` quibus egredi non datur, ſed magna ab eis ui detineor. illa autem uerba: oculi mei languerunt præ inopia, declara ut ſuperius expoſuimus. clamaui ad te aſſidue in auxilium te meum aduocans. & quæ ſequuntur, expone, ut diximus. Mane etiam, hoc eſt, quam primum, ac ſtatim, ubi a` ſomno exurgam, ante omnia orationem ad te meam effundam, dicens: quare Domine repellis animam meam? hoc eſt: meipſum in anguſtiis conſtitutum, & feruide ad te ſupplicantem. deinde inops ego ſum, nullum aliunde auxilium habens, & in laboribus ſum ob errorem meum: & licet in hoc a` te fuerim exaltatus, q; ad imaginem me tuam creaſti, humiliatus ſum tamen, quia imaginis tuæ dignitatem amiſi: uel, opinione, atq; exiſtimatione mea exaltatus, tandem humiliatus ſum: quia lapſus cecidi: & conſilio deſtitutus ſum, neſciens quid facerem. tranſierunt præterea: hoc eſt: peruenerunt in me iræ tuæ, dum in præſenti uita pœnas luo, dum mœrore ſuffocor: & terrores tui qui æternas mihi pœnas comminantur, conturbauerunt me, & circundederunt me, ſicut aqua. uel per iras & terrores Dei, Dæmones, & tribulationes intelligit. ab his enim, inquit, aſſidue premor, & ſemper me hæc mala circundant. Elongaſti a` me familiares meos, quia ob calamitates, & miſerias, quibus detineor, omnes me derelinquunt, & fugiunt.

ℂ Intelligentiæ ipſi Ethan Iſraelitę.

AD præſentis inſcriptionis declarationẽ ea ſufficiant, quę diximus in proxime præcedenti. tractat autem beatus Dauid in præſenti pſalmo ea, quę ad res ſuas pertinent: Deumq; ut benefactorem laudat. quędam tamen in ſermone ſuo de Chriſto interſerit: atq; ideo intelligentiæ inſcribitur, quia intelligentia lectori opus eſt, ad dignoſcendum ea, quę in pſalmo de Chriſto ſparſim dicuntur. prædicit etiam Babylonicam captiuitatem. Pſalmus, LXXXVIII.

MIſericordias tuas Domine in ſæculũ cantabo. Miſericordias, inquit, quas in me operatus es, & pro quibus in ſecundo Regũ libro latius gratias agit. in ſęculũ: hoc eſt: ſemper cantabo: in cãticũ nimirũ atq; in hymnos eas redigẽs. In generationẽ, & generationẽ annunciabo ueritatẽ tuã in ore meo. In generationẽ, & generationẽ, dicit, ꝓ in oẽm generationem. deficiente. n. una` generatione, altera ſubintroducitur: atq; hoc pacto uſq; ad ſęculi conſũmationẽ procedıtur. uel in generationẽ Iudęoꝝ, & in generationẽ Chriſtianorũ. his. n. duabus generationibus tm̃, & nõ aliis beat⁹ Dauid ueritatẽ Dei annũciat, in ore ſuo. poſſumus ẽt dicere, q; pſalmoꝝ liber, os ſit beati Dauid. ueritatem aũt Dei expone, ꝓ, ueras ꝓmiſſiones Dei, factas. ſ. ipſi Dauid, partim p Prophetã Nathã, ut traditur in ſecundo Regũ libro, & partim per illam prophetandi gratiam, quæ ei a` Sancto ſpiritu data erat. Multa enim Deus ei pollicitus fuerat, tam de hoſtium uictoria, q̃ de futuro eius ſemine. per quod ſemen Hebræi, Solomenem, atq; alios illius poſteros intelligũt: nos autem Chriſtũ, ut in ſequentibus dicet.

Quoniam

Quoniam dixiſti, in ſæculum miſericordia edificabitur. Ideſt fiet. tu, inquit, dixiſti mihi, ꝙ a' te ſemper fiet miſericordia. & Hebręi quidem factam eſſe dicunt hanc miſericordiã ipſi Dauid, quãdo adiuuit eum Deus: nos uero fieri eã dicimus omnibus fidelibus. Nam ipſi Dauid non potuit in ſæculũ, ac perpetuo fieri miſericordia, cũ iã olim mortuus ſit: fidelibus uero ſemp põt. factus ẽ. n. eis ꝑpetua miſericordia, Ieſus Chriſtus, cuius corpus, ut ita dicã, ędificatus, & ineffabiliter ex puriſſimus beate Virginis ſanguinibꝰ cõpactus ẽ. nec mirũ, ſi Chriſtũ ędificatũ fuiſſe dicamus, cũ aſſumpta eius humanitas apud ſacrã ſcripturam, domus ẽt appellata ſit, aſſumẽtis Dei, iuxta illud: ſapiẽtia ædificabit ſibi domum.

In cœlis præparabitur ueritas tua. Dei ueritas Chriſtus dicit̃, qa uerax eſt, & nõ mendax, qui etiã de ſeipſo dixit: ego ſum ueritas. Hęc, inquit, ueritas ſtabilietur in cœlis. uerbũ. n. pręparo, ſępenumero apud Hebręos accipit̃ pro, ſtabilio: atq; ita reddidit Symmachus. ꝙ aũt Chriſtus in cœlo eſſet ſtabiliendus, beatus Dauid alibi tradidit, dicens: dixit Dñs Dño meo, ſede a' dextris meis &c̃.

Diſpoſui teſtamentũ electis meis. Hęc ex Dei perſona dicta ſunt. & teſtamentũ quidem promiſſionẽ appellat, quę de huiuſmodi electoꝝ ſemine facta fuerat. per electos uero, ipſos Habraam, Iſaac, & Iacob intelligit, quibus Deus pollicitus fuerat ſe eorum ſemẽ magnificaturum. atq; ideo magnus Paulus, ad Habraam, inquit, dictę ſunt repromiſſiones, & ſemini eius. deinde addidit: non dicit ſeminibus quaſi multis, ſed tanq̃ de uno, ſemini tuo dixit, q̃ eſt Chriſtus.

Iuraui Dauid ſeruo meo, uſq; in ſęculũ pręparabo ſemen tuum. Iuraui: hoc eſt: conſtantiſſime pollicitus ſum. iuramentũ. n. in Deo antiqui conſtantẽ illius promiſſionẽ eſſe intelligebant. apud nos etiã iuramentũ nihil aliud eſt q̃ confirmatio. iuraui autem, ꝙ pręparabo: hoc eſt: ꝙ ſtabiliã ſemen tuũ, uſq; ad omne ſęculũ. per ſemen etiam Dauid, iuxta ſenſum magis uulgarem, Solomon intelligitur, ſed iuxta altiorẽ, Ieſus Chriſtus, qui ęx Dauid ſemine natus eſt, ex ſancta nimirũ Virgine, quę de ſtirpe erat Dauid. ſtabiliuit autẽ eum Deus, ꝑpetuũ ei regnũ tribuens. data eſt. n. mihi, inquit, omnis poteſtas in cœlo, & in terra. de quo etiam apud Danielem legimus: & ei datus eſt honor, imperiũ, & regnũ: omnes populi tribus, lingue, ſeruient ei: regnum illius, regnum æternum, & potentia incorrupta: quæ uerba Solomoni non congruunt.

Et ędificabo in generationẽ, & generationẽ thronũ tuũ. Aedificare, hoc in loco, ponit, ꝓ augere, & ꝑficere, & thronũ pro regno. illud cõſydera, quomodo Propheta regnum Chriſti appellauit regnum Dauid, quia Chriſtus ſecundum carnem ab illo deſcendebat. Solemus etenim filii regnum, patris nomine appellare, ob cognationem ſcilicet & tam arctam neceſſitudinem. θρόνον

Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine. Per cœlos cœleſtes intelligit potentias. ipſe, inquit, cœleſtes uirtutes gratias tibi agent, de tam admirandis operibus. uel per cœlos eos homines intelligit, qui ſapiunt cœleſtia, qq; uita ac conuerſatione ſua cęteris ſublimiores ſunt.

Etenim ueritatem tuam in Eccleſia ſanctorum. Abundat dictio enim. Confitebuntur tibi, inquit, mirabilia tua, ꝙ ſcilicet admiranda operaris, & ueritatem tuam

tem tuam

tem tuam:hoc eſt:ꝙ ueras eſſe facies promiſſiones tuas . atq; hęc lætus admodum ac gaudens dicit,ob admirandam nimirum promiſſionem.gratias, inquit, tibi agent cœleſtes illæ uirtutes, in ſanctorum illorum Eccleſia, qui in cœlis ſunt.huiuſmodi autem Eccleſiam Paulus, primogenitorum Eccleſiam appellat deſcriptorum in cœlis.Quod ſi iuxta aliam expoſitionem, per cœlos cœleſtes homines intelligas,qui cœleſtia ſapiũt, ſanctorum Eccleſiam illorum eſſe Eccleſiam dices,qui in terra uiuentes,cœleſtiũ Angelorũ uitã,ac conuerſationẽ imitantur.

Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino?ſimilis erit Domino in filiis Dei? Quod hic legimus in nubibus,quidam interpretes , in alto,reddiderunt: alii, in locis cœleſtibus.manent autem in alto atq; in locis cœleſtibus Angeli.Quis,inquit,Angelus equabitur Domino?uel quis inter ſanctos omnes,ei poterit comparari?per Dei enim filios,ſanctos uiros intelligimus, iuxta illud : ego dixi dii eſtis,& filii altiſſimi omnes,ac ſi diceret, nullus profecto ei potent comparari. tu enim factor, illi autem factura.uerum hæc Propheta non dicit ut comparet Deo homines,ſed idioma Hebraicum ſecutus, ex hac diſſimilitudine , Dei excellentiam demonſtrat,eumq; laudat,ueluti qui magna quædam , ac ſalutaria pollicitus ſit.his autem uerbis,illa Apoſtoli ualde ſimilia ſunt,ꝙ neq; Angelus neq; homo,ſed ipſe Deus ſaluauit nos.

Deus qui glorificatur in cõſilio ſanctorum,magnus & terribilis eſt ſuper omnes, ›› qui in circuitu eius ſunt. Per conſilium hoc in loco congregationem,& concilium intelligit,ut in primo etiam diximus pſalmo.in congregatione enim ſanctorum glorificatur,& laudatur Deus.Ait igitur, ꝙ Deus in illa congregatione, & glorificatus,& magnus eſt,& terribilis: hoc eſt: timendus ab iis ſanctis, qui circũquaq; per uirtutum adeptionem ei propinquiores fiunt . Magnus autem & timendus eſt Deus his ſanctis,quia illius eminentiam ac potentiam maxime cognoſcunt.per ſanctos etiam cœleſtes intelligi poſſunt poteſtates quæ ſemp circa eum ſunt.legimus etiam apud ſanctum Maximum,ꝙ ille dicitur circundatus,qui coram,retro,ad dexteram,atq; ad ſiniſtram , aliquos quaſi in circulo habet.Quoniam igitur Deus in circuitu ſuo habere multos dicitur,qui eum circundant:retro quidem eos eſſe intelligemus,qui per uirtutem illã eum ſequuntur,quæ ad actiones pertinet:ad ſiniſtram uero illos, qui naturalẽ philoſophiã dirigunt ad ſpiritualia.de ſapientia enim in prouerbiorum libro dicitur: in ſiniſtra eius diuitiæ & gloria:ad dexteram etiam Dei eſſe illi intelligendi ſunt,qui immaterialium atq; inuiſibilium rerum cognitionem ab omni ſenſibili atq; carnali phantaſmate puram ac mundam ſuſceperunt. in dextera enim,inquit,eius anni uitę:coram deo etiam illos eſſe dicemus, qui ob immenſum diuinæ pulchritudinis amorem,digni effecti ſunt,ut ppetuo Dei fruantur conſpectu,facie ad faciem illum intuentes,& quodammodo ipſi pariter effecti dii.

Domine Deus uirtutũ. Huiuſmodi uerba expoſuimus in pſalmo LXXXIII.

Quis ſimilis tibi ? Huiuſmodi etiam ſententiam crebro inuenies apud beatũ Dauid.dicta autem ſunt non ut interrogaret , ſed ueluti obſtupeſcens , ut nos hoc pacto illius incomparabilitatem doceret.

Potens es

P otens es Domine. Vt facias, quæ pollicitus es, unde etiam credo te omnia deinceps perfecturum.

E t ueritas tua in circuitu tuo. Non ſolum potens es, ſed uerax etiam. ueritatem enim indutus es inſtar ueſtis, quę circũquaq; ex omni parte hominem operit: quæ uerba illud uidentur indicare, q Deus ſemper uerax eſt.

T u dominaris poteſtati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Poteſtatem maris, undarum uiolentiam appellat: tu & procellarum, inquit, & tranquillitatis imperium in mari habes: & quemadmodum in pſalmo LXXIII, Deum ab admirandis eius operibus laudauit dicens: tu hæc atq; illa feciſti: ita etiam agit in præſenti.

T u humiliaſti ſicut uulneratum, ſuperbum. Iuxta hiſtoriæ ſenſum, omnem ſuperbum ac temerarium hominem intellige. Dominus enim, inquit, reſiſtit ſuperbis: uerum altius conſyderando, per ſuperbum, ipſum Dæmonem intellige, qui in ſuperbiam elatus eſt, atq; ideo deiectus, & in præceps delatus. uulneratum autem ideo dixit, quia uulnerati omnes, ut plurimum, humiles ſunt, ueluti labore afflicti. Quidam per ſuperbum Pharaonem intelligũt, & per inimicos, Aegyptiorum populos, qui diſſipati ac ſuffocati ſunt in mari.

I n brachio uirtutis tuæ diſperſiſti inimicos tuos. In brachio potentiæ tuæ, hoc eſt, in potenti brachio tuo. per inimicos uero, impios omnes in uniuerſum intellige, uel ipſos etiam Dæmones.

T ui ſunt cœli, & tua eſt terra. Creaturæ enim tuæ ſunt, & ſeruiunt tibi: nam & alibi ait: quoniã omnia ſeruiunt tibi: de cœlis uero diximus in pſalmo VIII.

O rbem terræ & plenitudinem eius tu fundaſti. Idem rurſus repetit. de hoc etiam diximus in pſalmo XXXIII, ibi: Domini eſt terra, & plenitudo eius, orbis terræ, & uniuerſi, qui habitant in ea.

A quilonem, & mare tu creaſti, Heſychius dicit, q ſcriptura nomine maris perſæpe occaſum ſignificat, unde liber numerorum, qui Iudæorum tribus deſcribit, & alias ad orientem, alias ad occidentem, alias ad ſeptentrionem, aut ad tabernaculi meridiem ordine quodam diſpoſitas fuiſſe dicit, hac maris dictione, eos ſignificauit, qui ad occidentem erant collocati. Ait enim: caſtra Ephraim iuxta mare. Quia igitur ſeptentrionalis ora, & ora maritima: hoc eſt: occidentalis, tenebroſæ ſunt, hiemalesq;, & frigidæ, & futurum erat, ut aliqui ea ratione illarum creatorem eſſe Dæmonęm dicerent, neceſſario Sanctus ſpiritus, hunc errorem antea eradicauit. illud ſcire etiam oportet, q quãdo orientem aſpicimus, ante faciem ipſum orientem habemus, occidentem poſt terga, in dextera meridiem, atq; in ſiniſtra ſeptentrionem.

T habor & Hermon in nomine tuo exultabunt. Thabor & Hermon montes ſunt, & contermini terræ promiſſionis. per hos autem montes, uniuerſam terram illam ſignificauit, quam exultaturam eſſe prædicit in Chriſti nomine: hoc eſt: in Chriſto. uel exultaturam in hoc, ut a Chriſto denominetur. per terrã uero homines intelligimus, qui terram illam incolebant. in his autem montibus Chriſtus ſæpenumero conuerſatus eſt, quippe qui & in Thabor transfiguratus eſt,

guratus eſt, & in Hermon uiduæ filiam ſuſcitauit. in monte enim Hermon ſita eſt ciuitas Naim, in qua miraculum illud factum eſt.

T uum brachium cum potentia. Senſus eſt ꝙ Chriſti uirtus efficaciſſima ſit. per brachiũ.n. uirium efficaciã ſignificauit. ꝙ aũt potentiſſimus fuerit Chriſtus, ex Apoſtolo docemur, q de eo ſcribẽs dicit: ꝙ Dei potẽtia eſt, & Dei ſapientia.

κραταιωθήτω

P rævaleat manus tua. Aduerſus inimicos ſcilicet.

E xaltetur dextera tua. Ad protectionem ſcilicet noſtram. per manum autẽ & per dexteram ſimili modo Dei potentiam intelligit. utrãq; uero manus Dei potentiam, in auxilium ſuum poſcit, ut & hoſtes pariter ulciſcatur, & tueatur beneuolos. de his etiam uerbis, exaltetur manus tua, dictum eſt in pſalmo. IX.

I uſtitia & iudicium præparatio throni tui. Aquila tranſtulit: iuſtitia, & iudicium baſis throni tui, Symmachus uero: ſtabilitas. iam enim ſuperius dictũ eſt, ꝙ uerbum præparo apud ſcripturam perſępe idem ſignificat quod ſtabilio: & ſenſus eſt: tu Domine iuſtus iudex es, & iudicialis ſedes tua, in iuſtitia, atq; in iudicio fixa eſt. per iuſtitiam igitur & per iudicium, iuſtum iudicium intelliges. eſt autem hæc figura frequens apud antiquam ſcripturam, ut alibi diximus, ſicuti cum miſericordia & ueritas ponitur, pro uera miſericordia. uel per iuſtitiam, iudicandi habitum intellige, per iudicium uero ipſam ſententiam, & per miſericordiam, elemoſynam, & per ueritatem, promiſſionis euentum.

M iſericordia & ueritas præcedent faciem tuam. Quattuor hæ uirtutes, quattuor quædã particulatim in Deo nobis ſignificant, ꝙ Deus uidelicet ſui natura ſapiens ſit in iudicando, ꝙ iudicet, ꝙ miſereatur, ꝙ uera dicat. tu idcirco, inquit, humanæ naturæ, quæ tyrannide coercetur, iudicium facies, & aduerſus idolorũ errorem, qui tyrannidem hanc in homines occupauit, ſententiam feres, & miſereberis creaturæ tuę, & ueras eſſe facies promiſſiones tuas, quas mihi, atq; aliis electis tuis pollicitus es. poſſumus & aliter dicere: ueritas & miſericordia dicũtur Deum præcedere, quia nemo ad faciem Dei, hoc eſt, ad illius cognitionem poteſt accedere, niſi prius ipſe ſit miſericordiam conſecutus, & in dogmatum ueritate uerſatus. Miſericordia enim & ueritas in hoc obuiauerunt: hoc eſt: concurſum habent, atq; conueniunt in hac re. Quidam uero omnia hæc de futuro intelligunt iudicio, ut ſit ſenſus: tu iuſtiſſimus iudex es, & in iudicio tuo miſericordia ueritatem præcedit. Neq; enim aliquis poſſet redargutionum tuarũ ueritatem ſuſtinere, niſi cum ueritate, tua quoq; commixta eſſet miſericordia.

B eatus populus qui ſcit iubilationem. Perſæpe diximus ꝙ iubilum eſt uox uictoriæ. beatos igitur Propheta illos dicit, qui uictoriæ laudes, atq; hymnos ei canere nouerunt, qui Diabolum ſuperauit: & de fidelibus ſermo eſſe uidet̃. uel aliter: beatos illos dicit, qui aduerſus inuiſibiles inimicos nouerunt iubilare, dum eos uincunt.

D omine in lumine uultus tui ambulabunt. Vultus quidem patris, eſt filius, ut in III pſalmo diximus. lumen autem filii, illius mandata. lucerna enim, inquit, pedibus meis, lex tua, & lumen ſemitis meis. ait igitur ꝙ illi in filii mandatis ambulabunt, qui huiuſmodi iubilationem cognoſcent.

Et in nomine

E t in nomine tuo exultabunt tota die. Appellando atq; inuocando nomen tuum. Nam ſi in ſola Dei memoria lætatur iuſtus, (memor. n. inquit, fui Dei, & lętatus ſum,) multo magis ille exultabit, q illũ nominat. uel ſermo eſt ad Chriſtum, in cuius nomine illi exultant, qui ab eo Chriſtiani denominabuntur.

E t in iuſtitia tua exaltabunť. Filius, eſſe dicit̃, patris iuſtitia, qa, ut inqt Apoſtolus, ipſe datus eſt nobis a' Deo ſapiẽtia, iuſtitia, & ſanctificatio, qui ẽt fideles exaltauit, abſtrahens eos a' terrenis per Euangelium, atq; in cœlum euehens. καύχημα

Q uoniam gloriatio uirtutis eorum tu es. Virtus. n. Chriſtianorum Chriſtus eſt. ipſe. n. potentes uiribus eos reddit. gloriatio autem Chriſti, pater, in quo filius ipſe adeo ornatur & gloriatur, ut paſſim in Euangelio, & patrem ſuum eũ appellet, & facta ſua omnia ad eum referat.

E t in beneplacito tuo exaltabitur cornu noſtrum. Beneplacitum patris, incarnatio eſt uerbi, & quæcunq; alia ad huiuſmodi incarnationẽ pertinent. quid ſignificet cornu apud ſacram ſcripturam, diximus in pſalmo LXXIIII. Hoc autem in loco beatus Dauid ſeipſum Chriſtianis coniunxit, quemadmodum plerũq; etiam alibi facit, quia ex ſuo ſemine Chriſtus erat naſciturus, quo medio cognatus effectus eſt Chriſtianis. nam Chriſtiani Chriſti filii ſunt, & Chriſtus Dauid. poſſunt etiã hęc uerba intelligi, ut ex Chriſtianoꝝ pſona ſint ꝓlata.

Q uia Domini eſt auxiliũ. In Dei facultate eſt ut adiuuemur. ſimilis loquendi modus eſt, quem uidimus in pſalmo III. Domini eſt ſalus. ἡ ἀντίληψις

E t ſancti Iſrael regis noſtri. Idem rurſus repetit. in facultate, inquit, Dei & ſancti Regis noſtri Iſrael eſt, ut adiuuet nos. Deus autem appellatur ſanctus Iſrael, hoc ẽ: ſanctus populi Iſrael, queadmodũ diximus in pſalmo LXXVII. Regem etiam Deum appellat, quia natura omnium Dominus eſt.

T unc locutus es in uiſione filiis tuis. Dictionem, tunc, pro certo quidem tempore poſuit, ſed non expreſſo. Tunc igitur locutus es ea, quæ ad me Dauid pertinent, & locutus ea in uiſiõe: hoc eſt, quodam alio modo ſenſui magis aperto. clarius. n. ac melius ea cognoſcimus, quę per oculorum ſenſum uidemus, q̃ quę aliis ſenſibus percipimus: unde ſcriptum legimus in Exodo: & populus uidebat uocem Domini, hoc eſt, clariſſime ſentiebat. per Dei autem filios, Prophetas intelligit, tanq̃ ab eo dilectos, propter uirtutem. ueriſimile eſt. n. multis fuiſſe reuelata ea quæ pertinebant ad ipſum Dauid, atq; ab illis ei fuiſſe annunciata, quemadmodum & Nathã prophetã multa ei legimus annũciaſſe. Quæ nã aũt hæc ſint, quæ Deus locutus eſt, refert in ſequentibus. & uidentur hæc quidem dicta fuiſſe de beato Dauid, eo ꝙ multis in locis illius geſtis conueniunt, uerũ tamen ipſi potius Chriſto accommodãtur. admiranda eſt autem ſancti ſpiritus gratia, quæ Dauiticis rebus opportune ea admiſcuerit, quæ ad Chriſtum pertinent, & ueritatem ſimilitudine adumbrauerit.

E t dixiſti poſui adiutorium ſuper potentem. Præbui a' me ipſo auxilium potenti. & potentem quidem uidetur propheta ſeipſum appellare, ueluti Regem. Nam olim Reges & principes, potentes dicebantur. uerius tamen Chriſtum intelligimus, qui Dei potentia eſt, & Dei ſapientia. ἐπὶ δυνατόν

Exaltaui

E xaltaui electum de populo meo. Videtur etiam hoc loco, primo aſpectu loqui de ſeipſo, qui ex Iudæorum populo electus fuerat in Regem, & ob ſummam ſtrenuitatem, ad ſublimẽ gloriam euectus: re uera tamen Chriſtũ intelligit, electum quidem, ut ipſe una illa eſſet pſona, in qua ſecundum hypoſtaſim cum humanitate uniretur diuinitas: atq; ideo dicit, ꝙ Deus eum exaltauit.

I nueni Dauid ſeruũ meũ. Hæc uerba, & quæ ſequuntur uſq; ad illa uerba: & in nomine meo exaltabit̃ cornu eius: intellige ut ad ſolum ptineant Dauid, tametſi aliqui iſta etiã ad Chriſtũ referant. Inueni eum, inquit, ad Regnum, cũ inter Ieſſe filios eũ quęſiſſem. dixit. n. ad Samuel, uidi in filiis Ieſſe mihi Regẽ.

O leo ſancto meo unxi eum. De unctione iſta Dauid, traditur in primo Regum libro: & accepit, inquit, Samuel cornu olei, & unxit eum coram omnibus fratribus eius. Sanctum autem Dei oleum dixit, ut illius confectionem, & diuinitus traditam, & myſteriis refertam eſſe ſignificaret.

κατίσχύσει Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meũ roborabit eum. Per manum, & per brachium Dei, diuinam appellat opem, atq; potentiam.

N ihil proficiet inimicus in eo. Hebræi per ſæpe proficere dicunt pro perficere, ueluti in Euangelio: uidetis qa nihil proficitis: hoc eſt: nihil operamini, nihil ad perfectum ducitis.

E t filius iniquitatis non apponet nocere ei. Filium iniquitatis dicit pro, filiũ iniquum, ſicut filium hominis, pro hominem, ita & iniuſtitię filius dicitur, pro filius iniuſtus, & filius perditionis pro, pditus: filii etiã inobedientiæ pro inobedientes. eſt & hoc proprium quoddam Hebraicæ linguæ idioma. non apponet etiam dixit pro non amplius tentabit, ueluti iam ſemel repulſus.

E t concidam a' facie illius inimicos eius, & qui oderũt eum, in fugam conuertã. A' facie eius, hoc eſt, in conſpectu eius. in fugam conuertam, ideſt ſuperabo.

E t ueritas mea, & miſericordia mea cum ipſo. Vera miſericordia mea, ut ſuperius declarauimus. uel ueritas quidem ad promiſſiones reſpicit, miſericordia autem ad auxilium.

E t in nomine meo exaltabit̃ cornu eius. Cornu Dauid Chriſtus eſt: hoc eſt: illius gloria. nã quemadmodũ quędã animalia cornua emittunt e' capite, quæ non tantũ fortitudini ſunt, ſed ornamento, ita ex beato Dauid, qui Iudæorum fuit caput, ueluti eoꝶ Rex (principes etenim capita appellamus) pulcherrimũ quoddã cornu germinauit, quod non robur tantum ſed gloriã, atq; ornamentũ etiã ei præſtitit. Alia etiam ratione poteſt illius cornu dici, qa ratione diuinitatis omnibus eſt ſublimior. cornu. n. membris omnibus corporis ſupeminet. ex perſona igitur Dei patris dicit Propheta, ꝙ cornu Dauid, ipſe nimirũ Chriſtus, exaltandus eſſet in ipſius Dei nomine. exaltatus eſt autem Chriſtus in nomine Dei, eo ꝙ & ipſe Dei nomen habet, & ab omnibus appellatur Deus. his autem conſona ſunt ea, quę in Euangelio legimus, dicta fuiſſe a' Zacharia, dum ait: & erexit cornu ſalutis nobis, in domo Dauid pueri ſui, ſicut locutus eſt per os ſanctorum: eos nimirum prophetas intelligẽs, quos beatus Dauid ſuperius filios Dei appellauit. per domum autem Dauid, illius generationem intellexit.

Et ponam

E t ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. Per marē quidem, inſulas ſignificauit, quæ in mari ſunt, & per flumina, continentem terram, in qua flumina perfluunt. per manum autem & per dexteram, ut ſæpe diximus, poteſtatem, & dominium intelligit. uerum ſi quærimus quando totius orbis dominium unquam habuerit beatus Dauid, nuſquam id inueniri poterit: at Chriſtus totius maris, ac totius terræ Rex manifeſte conſtitutus eſt, atq; illius dominium adeptus, iuxta quod legimus in pſalmo LXXI. & dominabitur a' mari, & a' fluminibus uſq; ad terminos orbis terrarum. quapropter non ad ipſum Dauid hæc pertinent, ſed ad Chriſtum.

I pſe inuocabit me, pater meus es tu, Deus meus & adiutor ſalutis meæ. Inuocabit me aliquando dicens: pater meus es tu. Verum ubi nam beatum Dauid legimus appellaſſe Deum patris nomine? nuſquā profecto: at Chriſtus paſſim in Euangelio patrem illum ſuum dicit, ut Deus: Deum uero & adiutorem, ut homo.

E t ego primogenitum ponam eum. Ita etiam magnus Paulus eum appellat, primogenitum in multis fratribus, & primogenitum ex mortuis: & rurſus primogenitum omnis creaturę, tanq̄ noui populi primitias, & ueluti eum qui primus a' mortuis ad immortalitatem reſurrexit, & tanquā præcipuum quid, atq; electum in noua fide & in creatura.

E xcelſum præ Regibus terræ. Eos quidem qui illum cognoſcunt ſubditos ſub ſe habet, atq; ei inclinatos: hoſtium uero, atq; eorum, qui illius detrectant imperium ſemper eſt ſublimior: & hac ratione excelſus eſt præ omnibus Regibus terræ, ſeu fideles ſint illi Reges, ſeu infideles. at Dauid, qui uni tantum imperauit prouincię, omnibus Regibus ſublimior eſſe non potuit.

I n ſæculum ſeruabo illi miſericordiam meam. Illi inquam Chriſto, qui ſecundum hominem diuina indiguit miſericordia ſi nō propter ſeipſum, propter ſuos ſaltem Chriſtianos, ac fideles, pro quibus ad patrem rogabat, Dei atq; hominum mediator effectus.

E t teſtamentum meū fidele ipſi. Promiſſio, quæ ad ipſum Dauid facta eſt, fidelis, hoc eſt, firma erit, ipſi Chriſto: hoc eſt: adimplebitur in eo. dictum eſt. n. ſuperius: uſq; in ſæculum præparabo ſemen eius.

E t ponam in ſęculum ſęculi ſemen eius. Semen Chriſti ſermo eſt Euangelicus, qui in Diſcipulorum animis fuit diſſeminatus: qui ſermo manet in ſæculum ſęculi. uel pro ſemine eius, nouū populū intellige, qui in omni gente regeneratus eſt. Symmachus autem pro his uerbis: in ſęculum ſęculi: tranſtulit, perpetuo. uere autem contra Chriſti Eccleſiā portæ inferni in ęternum non præualebunt.

E t thronum eius ſicut dies cœli. Et rurſus ponam thronum Regni eius, ita perpetuum, ut dies cœli, qui perpetui ſunt, & terminum ſuum uſq; ad Mundi cōſummationem ſeruabunt. ſimilia ſunt illa uerba: & permanebit cum ſole: ut uidimus in pſalmo. LXXI. dies autē cœli dicuntur, eo q a' cœlo, ipſo Solis curſu effici uidentur. oſtendant nobis igitur Iudæi ſemen Dauid poſitum in ſæculum ſæculi: hoc eſt: conſeruatum in Regno, aut regalem illius thronum adhuc permanere. uerum

manere. uerum id non poterunt. in Iechonia etenim, atq; in Sedechia finem habuit regnum Dauid. uterq; enim eorum a' Babyloniis in captiuitatem actus eſt: & Sedechias quidem oculis orbatus, Iechonias uero in perpetua ſeruitute detentus eſt. Tunc itaq; deſtructum eſt prorſus regnum, & thronus Dauid, & nullus amplius in eo ſedit. Nam Zorobabel poſt reditum e' captiuitate non Rex fuit ſed dux: adeo, ut Regnum Dauid in poſteros quadringentorum annorum tempus non ſuperauerit.

δικαιώματα S i dereliquerint filii eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: ſi „ iuſtificationes meas profanauerint, & mandata mea non cuſtodierint, uiſitabo „ in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus iniuſtitias eorum. Chriſti filii ii ſunt qui per Euangelium, & per baptiſmatis lauacrum ei regenerãtur. Quid inter ſe differant lex, iudicium, iuſtificationes, & mãdata, dictum eſt in pſalmo XVII. profanauerint autem dixit pro paruipenderint. nam profanum ad ſacri diſtinctionem dicitur. quod autem non eſt ſacrum, immundum exiſtimatur, & modici momẽti. per uirgã uero & per uerbera, tentationes & calamitates intelligit. ſenſus eſt: ego delinquentes illos caſtigabo, & uariis eos modis corrigã, gentium nimirũ inſurrectionibus, bello, fame, tyrannide, atq; huiuſmodi aliis caſtigationibus: eos tamen omnino non repellam. per iniquitates autem, & iniuſtitias, idem æque intellige ſignificari.

ἀπ' αὐτοῦ M iſericordiam autem meam non diſpergam ab eis. Parcens eis ſcilicet, & eorum pœnitẽtiam expectans. O immenſam Dei miſericordiã. miſeretur etenim Deus etiam dum flagellat, & meras nunq̃ adhibet pœnas. & uerberat quidem atq; caſtigat ut contemptores, miſeretur tamen ut ſuis.

ἀδικήσω N eq; iniuſte agam in ueritate mea. Nullam ego, inquit, iniuriam inferam ipſi Dauid: promiſſionesq; & pacta cum eo inita nuſq̃ transgrediar. hoc autem non faciam, propter ueritatem meam. quia ſcilicet ego uerax ſum.

N eq; profanabo teſtamentum meum. Non paruipendam, inquit, nec ſpernam teſtamentum meum. teſtamenti autem authoritas in hoc ſita eſt, ut & uerum ſit, & obſeruetur: quemadmodum contra: paruipendi dicitur, ſi infringatẽ, aut non ſeruetur. per teſtamentum autem, ſeu (ut græca dictione διαθήκης uerius ſignificatur) per diſpoſitionem, uerba illa intelligit, quibus diſpoſuit dicẽs: in ſæculum ſeruabo ei miſericordiam meam.

E t quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita. Verba hæc ad præcedentium declarationem conſequuntur. introducit autem Propheta Deum hic humano quodam more loqui, dum labia illum ſua appellare facit. per labia autẽ, & per os ac linguam Dei, ipſum Dei uerbum intelligendum eſt.

S emel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar. Dictio ſemel cõfirmationẽ ac ſtabilitatem quandam ſignificat, ac ſi diceret: firmiter iuraui. ſimile illud eſt: ſemel locutus eſt Deus. & iuraui, pro, conſtanter aſſerui. iuraui autem per ſanctitatem meam. Omnis enim qui iurat, per maius quid iurat, uerũ Deus per maiorem ſe iurare non ualens, per ſe ipſum iurat: hoc eſt: in ſe ipſum, quemadmodum Magnus nos Paulus docuit. ea aũt uerba: ſi Dauid mentiar: idẽ ſignificãt ac ſi dixiſſet:

ac ſi dixiſſet: non mentiar ipſi Dauid. eſt enim hoc quoq; ueteris ſcripturę idioma, ut in iuramentis dictionem, ſi, ponat, loco negatiuę. tale quid inuenies in pſalmo CXLI, Ibi, ſi introibo in tabernaculum domus meæ, pro, non introibo, & quæ ſequuntur.

Semen eius in ſæculum manet. Semen quidem Dauid Chriſtus eſt ſecundum carnem, ut diximus, qui perpetuo regnat, & omnibus dominatur, Chriſtianis quidem uolentibus, infidelibus uero etiam inuitis. Data eſt enim mihi, inquit, omnis poteſtas, in cœlo & in terra. Semen autem Chriſti ſermo Euangelicus dicendus eſt, aut fideles, qui ei per baptiſmum regenerati ſunt, ut diximus. hoc igitur atq; illud ſemen perpetuo manebit iuxta promiſſionem meã. μένει

Et thronus eius ſicut Sol coram me. Regnum Chriſti in fideles celeberrimũ eſt, & diuturnum tanquam Sol. Quare autem Solem aſſumpſerit in diuturnitatis ſimilitudinem, dictum eſt in pſalmo LXXI, ibi: & permanebit cum Sole.

Et ſicut Luna perfecta in ſæculum. Regnum, inquit, illius celeberrimum eſt, & inſtar Solis diuturnum, & diuturnum in ſæculum: & tanquam Luna in plenilunio, quam perfectam Lunam appellauit. duo etiam luminaria in ſimilitudinem aſſumpſit, quemadmodum uidiſti in ſæpe dicto pſalmo LXXI.

Et qui teſtis in cœlo fidelis. Symmachus pro, teſtis, dixit, conteſtatus. Ille, inquit, qui conteſtatus, ac pollicitus mihi ẽ, ſe ea meo ſemini daturũ, quæ dixi mus, ille in cœlo ẽ, & fide dignus ẽ. huius.n. Mũdi hoĩes nõ adeo fide digni ſũt. καὶ ὁ μάρτυς

Tu uero repuliſti, & deſpexiſti. Quæ ſequuntur Propheta ex iudaici populi perſona conſcripſit, Babylonicam captiuitatẽ deplorans, & promiſſiones a Deo factas ipſi Dauid, pene neglectas fuiſſe reputans. Tu uero, inquit, qui prędicta omnia pollicitus es, repuliſti atq; inhonoraſti ſemen Dauid. & reſpicere uidentur hæc uerba ad Iechoniam & Sedechiam. uerum non mediocriter deſipiunt Iudæi, qui Deum mentiri poſſe ſuſpicantur: quod qui ſuſpicatur, tam impie agit, q̃ impoſſibile eſt Deum, aut fallere, aut falli. Cæterum ſemen Dauid, cui regni ęternitas promiſſa eſt, Chriſtum eſſe affirmamus: cuius regni non erit finis. Et Iudæi quidem terreſtre, ac mundi huius tam regnum, q̃ thronum intelligunt, nos autem Chriſti regnum, non huiuſmodi eſſe dicimus, cum ipſe illud eſſe negauerit de hoc Mundo: quia nimirum corporis ſenſu percipi non poteſt, ſed ſpiritu tantum, atq; intellectu. Regnum aũt Chriſti eſt uoluntaria fidelium oĩum ſubiectio, & ſeruitus. Et enim, inquit, conſtitutus ſum rex ab eo: & rurſus: dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.

Diſtuliſti Chriſtum tuum. Per Chriſtum tuum, idem intelligit, ac ſi diceret: regem illum, qui tua ſententia unctus fuit ad Regnũ. hoc pacto beatus Dauid in primo Regũ libro Saul regẽ, Chriſtũ Domini appellabat. diſtuliſti aũt: hoc ẽ: ſeorſum a te poſuiſti, ac repuliſti, nõ adimplẽdo nimirũ ꝓmiſſiões ei factas.

Deſtruxiſti teſtamentum ſerui tui. Irritaſti, inquit, promiſſionem, q̃ ei feciſti.

Profanaſti in terrã ſanctuarium eius. Vidimus in pſalmo LXXIII: profanauerunt in terrã tabernaculum nominis tui. per ſanctuarium aũt eius, eius dico, Dauid, celeberrimũ illud templũ intelligit, quod fuit in Hieruſalem: quaſi

in finem? exardeſcet uelut ignis zelus tuus?

Memor eſto, quę mea ſubſiſtētia. Memento quare ego ſubſtiterim: hoc eſt: cur plaſmatus fuerim. ea āt prorſus ꝙ cauſa creatus ſum ut uiuēs magnalia tua glorificarem. eripe igitur quęſo me a' morte. neq;. n. mortui laudabūt te Dñe. ὑπόστασις

Non enim uane creaſti omnes filios hominum. Non fruſtra, nec ſine cauſa hominem plaſmaſti, ut, inutilis ac ſuperfluę cuiuſpiam rei inſtar, perire debeat: quinimmo imagine illum tua honoraſti, magnumq; & honorabilem feciſti. ne deſpicias igitur nos miſere pereuntes. μὴ γὰρ ματαίως

Quis eſt homo, qui uiuet, & non uidebit mortem? eruet manū ſuam de manu In» ferni? Quis poſuit pro nullus: & ſubaudienda eſt eadem dictio, in ſecundo uerſiculo, ac ſi diceret: & quis eſt, qui eruet &c. per Inferni uero manum, poſſeſſionem, & tyrannidem mortis intelligit: & quoniā neceſſario futurū eſt, ut moriamur, eo ꝙ mortalem habemus naturā, opportune participari ſibi optat Dei miſericordiam in pręſenti uita, dicens.

Vbi ſunt miſericordię tuę antiquę Domine, quas iuraſti Dauid in ueritate tua? Per miſericordias, promiſſiones intelligit a' Deo factas de ſemine & de regno Dauid. ſumma enim erga homines miſericordia motus fuerat Deus: ut huiuſmodi promiſſiones faceret. Antiquas aūt has promiſſiones ideo eſſe dicit, ꝙ ſupplicanti olim populo factę fuerant: quo populo beatus Dauid multis annis erat iunior: uel, quia ante ſęculum a' Deo ita determinatum fuerat, ut ait Paulus de Chriſti myſterio, abſconditum inquiens fuiſſe id myſterium ante ſæcula. Heſaias etiam has Dei miſericordias antiquum, & uerum cōſilium appellauit. iuraſti autem, hoc ē, conſtanter pollicitus es: in ueritate tua, hoc ē, quia uerax es.

Memor eſto Dñe opprobrii ſeruorum tuorum, quod continui in ſinu meo multa» rum gentium. Seruorum tuorum, Hebræoꝝ. ſ. quod opprobrium a' multis gentibus ſuſtinui, quæ obſidioni & captiuitati interfuerunt. ſuſtinui āt, hoc eſt, geſtaui in corde meo. Aquila. n. tuli, & Symmachus, geſtaui, reddiderunt, pro ſuſtinui. ꝑ ſinum uero, ipſum cor intelligit, quia in eo lætitiam aut dolorem, ueluti in ſinu quodam reponimus.

Quod exprobrauerunt inimici tui Domine, quod exprobrauerūt cōmutationē» Chriſti tui. Per Chriſtum Dñi, ipſum intelligit regem Dauid, ut ſuperius tradidimus. per commutationem uero ipſius Chriſti ſeu Dauid, Iechoniam intelligit, aut Sedechiam, qui loco ipſius Dauid in populo regnauerunt: quibus Babylonii captiuitatem exprobrabant. repetitio autem uerbi, exprobrauerunt, uæhementiam indicat doloris.

Benedictus Dominus in ſæculū: fiat fiat. Docet Propheta in fine pſalmi ne inter afflictiones aīo conſternemur, ſuadens rogandum Deum eſſe, & illius reminiſcendum benignitatis, & poſtremo ēt eundem eſſe laudandum, ueluti qui noſtra omnia recte adminiſtret, & dirigat ad utiliora. laudabilis igitur, inquit, ſemper eſt Deus: fiat fiat laudabilis. uel, fiat fiat ſemper eius uoluntas. ad ea enim ſemper dirigitur, quę nobis magis conducunt.

Oratio ipſi Moyſi homini Dei.

DE hac inſcriptione diximus in procemio operis. docemur autem hoc pſalmo, quo pacto in afflictionis & calamitatum tempore, rogare Deum debeamus.

Pſalmus, LXXXIX.

DOmine refugium factus es nobis in generatione, & generatione. Hoc eſt, in omni generatione. Ita enim reddidit Symmachus.

P riuſquam montes fierent, & plaſmaretur terra, & orbis a' ſæculo, & uſq; in ſæ- » culum tu es. Tu ideo es nobis refugium in omni generatione, quia ſemper tu es, ēt ante montium, aut terræ, aut totius prorſus orbis creationem. Et cum creatorem Deum creaturis omnibus priorem eſſe dixerit, alio deinceps modo eundem æternum eſſe ſine principio tradit, & ſine fine. Nam quod ait: a' ſæculo & uſq; in ſæculum tu es: idem ſibi uult ac ſi dixiſſet: ab ęterno uſq; in æternum, tu ſolus es, & non alius. Sęculum enim pro ſemper, ſeu pro æterno per ſæpe poni legimus, apud ſcripturam. uerba autem illa priuſq̃ montes crearent̃, & plaſmaret̃ terra, & orbis: idē æque ſignificant: & iteratione cōtinēt ſermonis: tametſi magnitudinem quandam, ac faſtum præ ſe ferre etiam uideantur.

N e auertas hominem in humilitatem. Variis modis humilitas accipitur apud ſcripturam. aliquando enim ponitur pro modeſtia, iuxta illud: diſcite a' me, quia mitis ſum & humilis corde. aliquando pro illa caſtigatione, quæ de afflictionibus prouenit, iuxta illud: bonum mihi, quia humiliaſti me. aliquando ēt pro deſtructione, iuxta illud: tu humiliaſti quaſi uulneratum ſuperbū. Et aliquando, pro ſubiectione, ueluti cum quis hoſtibus ſuis ſubiicitur: & hoc pacto ponitur in præſenti pſalmo: ne permittas me, inquit, in hanc humilitatem conuerti, poſtquam ad te confugi.

E t dixiſti conuertimini filii hominum. Tu, inquit, dixiſti: o' filii hominum conuertimini. multis autem in locis id dictum legimus fuiſſe a' Deo, præcipue apud Moyſem. ſuſcipe igitur nos, qui conuertimur ad te.

Q m̃ mille anni in oculis tuis Domine, ſicut dies heſterna quæ præteriit, & cuſto- » dia in nocte. Hoc etiam dictum eſt ad demoſtrandam Dei ęternitatē: mille, inquit, anni coram te, tam breue tempus reputantur, quam apud nos dies una' uel quæ iam ēt pręterierit. breuior nāq; uidetur ea dies, quæ pręteriit, q̃ ea quę adhuc pręſens eſt: & rurſus, tam breue tēpus reputantur mille anni, coram te, q̃ apud nos reputatur quarta pars noctis: q̃ partem noctis, cuſtodiā appellauit. Solent.n. ii, qui in exercitu per uices cuſtodias faciunt, quālibet noctē in quattuor diuidere partes, & unam q̃q; partem, cuſtodiam appellare: uerbi gratia primā, aut ſecundā cuſtodiā. Cum igitur primo mille annoꝝ ſpatiū, tempori unius diei comparauerit, atq; eius quidē pręteritæ, addidit & quoddā tēpus multo breuius: quartam.ſ.noctis partē.breuior.n.uidetur nox q̃ dies, cum nox multo citius pręterfluere uideatur, & quia qui dormiunt temporis lapſum nō agnoſcūt, & quia ob tenebras id ēt minus ꝑcipitur, & quia laborantibus ho

minibus lógius eſſe uídetur tẽpus, q̃ ceſſantibus ab opere. Nõ ſecus igiť apud Deũ mille annoꝝ interuall[illegible] reputatur, q apud nos, aut pterita dies, aut quarta noctis pars, cũ anni ipſi ſemp labatur, & fluãt, Deus uero immobilis ſit, & ęternus. Dictio autem, qm̃, ad confirmandum poſita eſt, & idẽ ſignificat, quod here.

Contẽptus eorum adhuc erũt. Cu h[illegible] uitæ annos exiguos e[illegible] Propheta docuerit, tametſi ad mille annoꝝ ſpati[illegible] noſtra protẽderetur uita, adhuc tñ amplificat prolatã a' ſe ſententiã, dicens: ſe magis eti[illegible], ac magis h[illegible]modi [illegible]rum ſpatia nihil facturum, quinimmo & contemp[illegible]rum eſſe, cum ad [illegible] æternitatem, prorſus nihil ſint. contemptus, inquit, eorum [illegible] annorum, adhuc erunt apud [illegible] hoc eſt: etiam at[illegible] a' me magis [illegible]ur. A[illegible] h[illegible]modi annorum conte[illegible], ac u[illegible] [illegible]. — τὰ [illegible] νώ[illegible] τα αὐτῶν ἔτι ἔσονται & nõ τη[illegible]

Mane quaſi herba tranſeat. Mane hoc in loco p[illegible] dixit, [illegible] [illegible]s. [illegible] inquit, [illegible]ibut mille anni, [illegible] herba a[illegible] [illegible]t.

Mane floreat & [illegible] ueſpere decidat, induret & areſcat. H[illegible] a a [illegible] herba [illegible], quæ mane qu[illegible] flore[illegible]t, & [illegible] a [illegible] & ueſpere dec[illegible] [illegible] tota: atq; ita conſumpt[illegible] e[illegible] humore, quẽ an[illegible] [illegible] enim hæ uerba licet optant[illegible] [illegible]e a[illegible]puantur. Atq; ut oſtende[illegible] Propheta quod herba p[illegible] florere cam delo[illegible]p[illegible]t, atq; areſcere [illegible] [illegible] ſint herbæ quæ u[illegible] at[illegible] floreſcat, & pe[illegible] Q[illegible] de Iudæis [illegible] relig[illegible] ac cultũ in te[illegible] mille [illegible] annis [illegible] a' Solomone [illegible] ad Chriſt[illegible] ut ſen[illegible] h[illegible] [illegible] ſunt, q[illegible]es [illegible], atq; [illegible] [illegible]us eorum [illegible] & ſemp magis a[illegible]. Et uideo[illegible]us [illegible] eos [illegible] per magis c[illegible], & [illegible]. Et alia etiam [illegible] ad præ[illegible]cta intelligunt: q.ſ. mane [illegible] hoc eſt [illegible] eorũ, [illegible]bit uelut herba. eo[illegible] autẽ fe[illegible] dura[illegible] te[illegible]re [illegible] p[illegible] ſemper concu[illegible] ſunt. alia aut [illegible] ſequuntur [illegible]a, ad [illegible]es [illegible] modo, q[illegible]am prædiximus.

Quia [illegible] ira tua & in furo[illegible] conturbati ſumus. De[illegible] h[illegible], d[illegible] [illegible]mus, dum tu pe[illegible] noſtris [illegible] ira a[illegible] furo[illegible] [illegible] Græco[illegible] θυμὸς ſignificationem, de excand[illegible] [illegible] eſt, & pr[illegible]ipue in p[illegible] VI.

Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo. Manifeſtas [illegible] ac conſpicuas coram te, & [illegible] ſe[illegible] tui pateant, te ideo ſemper ma[illegible]s [illegible].

Sæculum noſtrum [illegible] uultus tui. Sęculum noſtrum, hoc eſt uitam, & conuerſationem noſtram. [illegible] inquit, uita & conuerſatio [illegible] eſt in cõſpectu tuo: & idem eſt [illegible], [illegible] in præcedenti uerſiculo.

Quoniam oẽs dies noſtri defecerunt. Omnes [illegible] noſtræ dies præterierũt. ita [illegible]it, me ſentire priuatio[illegible] calamitatũ uehemẽtia. eſt aũt mos iis, qui in anguſtiis ſunt, ut dicat ſe ab [illegible] oppreſſos eſſe, ac [illegible] ueluti deſperata

prorſus ſalute. Dictum etiã eſt per ſcpe, & denuo repetemus, ꝙ dictio, qm̃, ſeu quia, aliqñ ponit̃ ut cõfirmet, ꝓ uere, aliqñ rationẽ reddit, & aliqñ tantũ narrat, & abũdare quodãmõ uidet̃, ut hic: & ita ſępe poſitã eã inuenim⁹ apud beatũ Dauid. ſit igr̃ hęc tibi i futuꝝ norma certiſſima. ſup[illegible]uũ.n.ẽ eadẽ ſe[illegible]p repetere

E t in ira tua defecimus. Idem etiam ſuperius dixit, ſed ſermonem re[illegible]ert, eorum more, qui miſericordiam implorant.

ἐμελέτων A nni noſtri quaſi Aranea meditabantur. Araneam ponit pro Araneæ [illegible], Verbũ autem meditabãtur in pa[illegible]ua hic ſignificatione p[illegible] eſt [illegible] bantur, ſeu repu[illegible]abantur: & ſ[illegible]ſus eſt: ꝙ anni noſtri a' n[illegible]is ex[illegible], pro exiſti[illegible]antur, quaſi Araneæ tela quæ ſu[illegible] cu[illegible] labore [illegible] rat tempore. ob [illegible] enim earum tenu[illegible]ate[illegible] [illegible] mediocri [illegible] cum labore, & ob i[illegible]firmitatem cel[illegible] per[illegible].

D ies annorum noſtrorum in [illegible] ſep[illegible]ginta [illegible] autem in pot[illegible]

» ginta [illegible] Numeru[illegible] a[illegible] [illegible] nat, [illegible] ce[illegible]x, h[illegible] eſt [illegible] ſ[illegible] & qu[illegible]t [illegible] a[illegible] hoc eſt ꝙ anni [illegible] ipſis, p[illegible] g[illegible]ta a[illegible] [illegible].n. nos noſtri ſumus: hoc [illegible] n[illegible]bus n[illegible] [illegible] aũt in potẽtat[illegible] [illegible] ho[illegible] ti[illegible], eo ꝙ [illegible] al[illegible]uid fieri poteſt [illegible] ta a[illegible] [illegible]

καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν E t quid amplius e[illegible], labor, & dolor. V[illegible] hos [illegible] ei ent, & [illegible], ob [illegible]m nimirum ætatis [illegible] fuit pro [illegible] Al[illegible] ea uerba: & [illegible] in iis a[illegible]s, [illegible] ultra d[illegible] ſe[illegible]tuag[illegible]ta uel [illegible] in eis dele[illegible]ta[illegible], ſed maior eſt aff[illegible]

Q u[illegible] [illegible] in[illegible] [illegible] modica[illegible] Dei caſtig[illegible]onem [illegible] [illegible]gat[illegible], & c[illegible] a [illegible] ſtra [illegible] eſſicim[illegible] n[illegible] caſtig[illegible] [illegible]

κράτος Q uis nouit robur iræ t[illegible]? [illegible] quis n[illegible]e poterit [illegible] cos [illegible] cum m[illegible] perueni[illegible] [illegible] Magnæ ſane [illegible] e[illegible]e debent, at[illegible] in[illegible]erabiles.

θυμὸν E t præ [illegible] indignationem [illegible]? Et qu[illegible] tuam no[illegible] hoc e[illegible]: cognoſcere [illegible] ſit. uere [illegible] pote[illegible] n[illegible] terr[illegible], ac t[illegible] es.

γνώρισόν μοι D extera[illegible] [illegible] dine [illegible] iudicii. [illegible] tuam [illegible]

πεπεδημένους νοῦ πεπαιδευμένους E t u[illegible] in ſapientia. [illegible] uidelicet me co[illegible] [illegible]gens, [illegible] cum ſapien[illegible]a. pr[illegible]m a[illegible] eſt [illegible]or D[illegible], uel, ſapientia, eſt diſcretio inter uirtutem, & uitia, & operatio per [illegible]. Et h[illegible] ita præ[illegible]unt,

ita pręcedunt, intelligendo hęc uerba de futuro iudicio. Poſſumus etiam intel ligere ut ſit ſenſus: notam fac mihi dexteram tuam: hoc eſt: illam potentiam, q̃ in defendendo habes, atq; in conſeruando: & eos etiam [illegible] fac mihi no- tos, [illegible] in iis rebus ſapientes ſunt, quæ pertinent ad diuina. cupio enim illo [illegible] conſuetudine prudentior fieri.

C [illegible] Domine. Vel te ad nos, a quibus auerſus es, [illegible] maxima delicta noſtra, uel nos ad te, qui palam aberrauimus a [illegible].

V [illegible] Non conuertis [illegible] cet: & [illegible] interrogatione [illegible] eſt.

[illegible] c[illegible]s eſto in ſeruis tuis. Qui a[illegible], atq; [illegible] ant te.

[illegible] us mane [illegible] rda [illegible], & [illegible]. Præ- ſens qu[illegible] uita ue[illegible] a noſt[illegible] [illegible] uita mane [illegible] poteſt, & [illegible] [illegible] a [illegible] [illegible] e rep[illegible] [illegible] c [illegible] es [illegible] .De [illegible] s.

[illegible]

[illegible] Huius [illegible] mala au- [illegible] es [illegible]

[illegible] ſuper [illegible] ad panes [illegible] ſed [illegible] ſpectuu.

[illegible] Do[illegible] gratia [illegible] Dei [illegible] a Deo [illegible]

[illegible]

[illegible] pluali n[illegible] ſunt [illegible] [illegible] &

[illegible] ſermone [illegible] ipſum [illegible] q [illegible] ad Deum.

℄ Pſalmus ipſi Dauid ſine inſcriptione.

DE pſalmis, q inſcriptionē nullā habent dictū eſt in procemio operis. docemur at hoc pſalmo quantę, & q inc[illegible]biles ſint illius ſpei uires, quæ in Deo eſt.

Pſalmus. LXXXX.

QVi habitat in adiutorio altiſſimi, in protectione Dei cœli commorabitur. Ille, qui [illegible] auxilio [illegible], uel uti habitatione quadam, aut domo: hoc eſt, ille qui extra hoc diuinum auxilium non moratur, ſed in eo ſolum confidit, in cuſtodia atq; in protectione Dei ſeruabitur: hoc eſt: protegetur a Deo. Deum a[illegible] dixit, ut D[illegible] cœli Dñs eſt [illegible] eſt, q. [illegible] terræ, & cęter[illegible] eſt Deus [illegible] auxili[illegible] ſeu [illegible] da[illegible] quæ [illegible] hominibus de[illegible] a Dæm[illegible]

D icet D[illegible] cum. [illegible] D[illegible] libertate [illegible] es re[illegible].

D [illegible] Dñ [illegible]

Q [illegible] a ue[illegible] pa[illegible] La[illegible] bus [illegible] parant [illegible] helles [illegible] a[illegible] nos [illegible] aut [illegible] ad pa[illegible] ſ[illegible] ſ[illegible] D[illegible]

S [illegible]

F [illegible]

S [illegible] Deo [illegible] Qui [illegible]

N [illegible] D[illegible] hic [illegible]

A'[illegible]a

A' ſagitta uolante in die. A' quocũq; ea ſagitta immiſſa ſit. immittuntur autẽ ſagittæ, materiales quidem ab hominibus, intellectuales uero a Dæmonibus, quæ paſſionibus [illegible] animam uulnerant.

A re[illegible] perambulante in tenebris. In tenebris ambulant fur, inſidiator, incendia[illegible], adulterium, Dæmon, & alia [illegible].

A b[illegible] & Dæmonio meridiano. Q[illegible] in [illegible] aut in uoluntate [illegible]gens [illegible] poteſt [illegible] uero meridian[illegible] a[illegible] a[illegible] one [illegible] ut q; illo tempore [illegible] nos a[illegible]. Ali[illegible] [illegible] Dæmoné [illegible]um, qui [illegible]bus cogitat[illegible] præcel[illegible] atq; [illegible] in [illegible] enim [illegible] uehementius [illegible] & in a[illegible]as [illegible].

C a[illegible] latere tuo mille, & [illegible] a [illegible] dextris tuis, ad te autem nõ appropinquabit. D[illegible] hoc [illegible] [illegible]ficat [illegible] [illegible] ſagitta a' [illegible] extra [illegible] Alius tamen [illegible] alios [illegible] ſenſ[illegible] [illegible] a [illegible] ſed [illegible] a dextra [illegible] a [illegible] [illegible] inimicus q; multi [illegible] ac palam eos in[illegible] [illegible]bus, [illegible].

V[illegible] [illegible] Verũ [illegible] intellectus tu[illegible] [illegible] ac pœnas delinquentium [illegible].

Q[illegible] tu es Domine ſpes mea. [illegible] [illegible] habi[illegible] [illegible] uttu Domine es ſpes [illegible].

A [illegible] poſuiſti refugium [illegible] ad te [illegible]. [illegible] [illegible] a[illegible] [illegible] bat a[illegible] [illegible] & [illegible] cum [illegible] [illegible].

E t flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Q[illegible] mæ ulla appropinquabit [illegible] l[illegible] ab re e[illegible] mina [illegible] & [illegible] [illegible] pula peccati[illegible].

Q uoniam Angelis ſuis mandabit de te [illegible] [illegible] LIII, [illegible] Dæmo[illegible] & [illegible] ſuam [illegible]

ſu[illegible] conſiderē iubens dicebat: bonus Dominus mittet Angelum ſuū ante faciem tuam. Ipſum etiam Iacob dixiſſe legimus: Angelus, qui liberauit me ex [illegible]us malis. ex his autem [illegible] bus illud colligimus, ꝙ Deus per Angelos ſuos omnes eos tuetur qui in eo con[illegible]. per uias a[illegible], actiones [illegible].

αρ[illegible] σε μή ποτε — I n manibus [illegible] te ne quādo [illegible] ad lapidem pedem tuum. Per Angelorum [illegible] [illegible] cuſtodien[illegible] [illegible] ut nec ad lapidem [illegible] pedem tuum. & a[illegible] [illegible] tum a[illegible], per uer[illegible] ille [illegible] or[illegible], ac [illegible] han[illegible] [illegible]mus.

ἐπιβήσῃ — S uper [illegible] ambulabis, & conculcabis Leonem & Dra[illegible] [illegible] nunq̄ [illegible] [illegible] animal [illegible] [illegible] [illegible] Dr[illegible] [illegible] D[illegible]

Q [illegible]

[illegible]

E [illegible]

[illegible]

E t oſtendam illi ſalutare meum. Salutem, quę a' me eſt, q. ſcilicet ſaluare omnes poſſum, qui in me ſperant.

Pſalmus Cantici in diem Sabbati.

QVid ſit pſalmus Cantici in procemio operis [illegible] ctum eſt. & hic quidem pſalmus authoris & cantoris caret nomine. nullum enim nomen habet aut [illegible], aut aliorum cantorũ principis: quia ſcilicet ab omnibus [illegible] ro, ſic decantatus: inſcriptione tamen penitus non caret. inſcribitur enim in diem Sabbati: ea ratione, ut quidam dicunt, quod beatus Dauid, ſolis Sabbatis in gra [illegible] Deo canendum eſſe eum [illegible] uerat tunc etiam omnes [illegible] m principes [illegible] conuenire ſolebant, ut eum canerent. [illegible] qui di [illegible] ur, pertinere [illegible] pſalmum ad futuri iudicii [illegible] & [illegible] pœnis, & [illegible] tractare. & quemadmodum S [illegible] b omni proſus opere [illegible], ita [illegible] dies, quæ [illegible] eſt præſ [illegible] ab omni [illegible] homines liberat: atq; ideo [illegible], hoc eſt, requies appellatur. [illegible] XCI.

B [illegible] D [illegible] o gratias.

[illegible] ut a [illegible] tuã & ueritatem tuam [illegible] eſt [illegible] ach [illegible] es. Quidam [illegible] bonũ eſt confiteri [illegible] primum Deo peccata, de [illegible] nere e [illegible] ut [illegible] a noſtra [illegible] ac pura ſit, & cum dixerit: bonũ eſt [illegible] hoc, atq; illud [illegible] bono [illegible] eri, aptũ, atq; idoneum etiam [illegible] n [illegible] cip'o diei annunci [illegible]: hoc eſt: [illegible] me [illegible] ur, atq; e [illegible] Deus ſcilicet miſericordia noſtri permotus [illegible] terræmotu nos obrui per [illegible], [illegible] u extingui, aut a [illegible] necari ne [illegible], neq; ab inimicis, aut ab aliis ma [illegible] permi [illegible]. Quę omnia in nocte accidere ſolent. &, quod omnium ma [illegible] eſt non conce [illegible], ut Dęmonum [illegible] er & per no [illegible] eſt Dei ueritatem [illegible] are, hoc eſt, prędicare, aut e [illegible] ere [illegible] co [illegible] quam [illegible] latere poteſt. atq; hoc facere [illegible] bonũ eſt, ut noctis [illegible] ad corporis uoluptates moueri magis ſ [illegible], annunciando has [illegible] primamur a uitiis, in memoriam [illegible] modo latere [illegible] quod a nobis geſt [illegible] aut e [illegible] tu fuerit. poſſ [illegible] intelligere, [illegible] ane, totũ diem ſignificet, ueluti a' parte totũ.

I n decachordo pſalterio cum [illegible] in Cithara. Quinq; nimirum corporis ſenſus, & quinq; animæ potentias conſonas, atq; concinnas mutuo inter ſe reddentes: & per hæc omnia Chriſto Domino canentes: ut diximus in tertio uerſiculo pſalmi XXXII. ubi fere ſimilia habentur uerba.

Q uoniam lætificaſti me in factura tua, & in operibus manuũ tuarum exultabo. Per facturam, quidam uniuerſam hanc totius mundi machinam intelligunt. & per manuum opera, particulares [illegible] creaturæ ſpecies, quarum magnitudinẽ

inquit, &

[Margin notes, handwritten: τῶ ἀναſ- γιλλειν; δι φςα- νας με]

inqui[illegible] & pul[illegible]hritudinē, uarietatē, concinnitatē, utilitatē'q;: & cætera huiuſmodi tā in uniuerſum, [illegible] particulariter proſpiciens, lætor, & amplius etiā ſemper exul tabo. alii uero per [illegible] a[illegible], & per [illegible] opera, idem æque dixerunt ſignificari.

Q[illegible] m magni[illegible]cata ſunt opera tua Domine. Di[illegible]o [illegible] intenſionem ſignificat. ualde magna, [illegible] a[illegible] da ſunt opera tua [illegible] u, quæ ad creationē, ſed ea ēt, quæ ad proui[illegible], ad diſpenſ[illegible], ad miracula, & ad omnic deniq; ad [illegible] [illegible] ēſt in pſalmo LXXXV.

N [illegible], ac [illegible] [illegible] bi[illegible]a. [illegible] & [illegible] atq; [illegible].

V ir [illegible] [illegible] [illegible] ertab[illegible] [illegible]

ἀσυνέτος E [illegible] [illegible] [illegible]entem[illegible]

ἐν τῷ αἰα C u[illegible] & i[illegible]ti ſunt omnes, qui [illegible]

τεῖλοαι »» i[illegible] [illegible]n[illegible]t hoc in loc[illegible]

incu[illegible] atq; hu[illegible]iliari ut [illegible] peccat[illegible], & [illegible]

χόρτος a[illegible] floreret, ill[illegible] tamen florem, ac uigore[illegible] re[illegible]ere ne[illegible], ſ[illegible]ti ſunt, & de[illegible] [illegible]em autem, peccatores appellat, & [illegible] tes iniquitatem.

ἐξολοθρευθῶσι V t e[illegible] in ſ[illegible]. Ind[illegible]ti uero ſunt, & a prima [illegible]a te[illegible] deciderunt, ut p[illegible]r in futuro ſ[illegible]lo. ſolet. n. beatus Dauid [illegible] cu[illegible] pœnas, at[illegible] [illegible] extre[illegible]tionē appel[illegible] [illegible] a[illegible] [illegible] pro arrab[illegible] p[illegible] a[illegible]tur Propheta tractatum de [illegible] die, [illegible] in principio [illegible].

T u autem [illegible] in æternum Domine. Tu [illegible] abilis es, & iudicia tua inſcrutabilia.

Q uoniam ecce [illegible] tui Domine, quoniam [illegible] tui peribunt. Dei in[illegible] ta[illegible]m [illegible]es ſunt ſed [illegible] de[illegible]quentes, qu[illegible]a Diab[illegible] De[illegible] perant. p[illegible]bunt autem in futuro [illegible].

E t [illegible]es qui operantur iniquitatem. Ad [illegible] pœnas [illegible] ſuppl[illegible]a.

E t exaltab[illegible] ſicut Vnicornis cornu meum. Cornu ſuum beatus Dauid, Chri[illegible] appellauit, quaſi ex ſe ge[illegible] carnem de qu[illegible] di ctum eſt in pſalmo LXXXVIII ibi & in nomine meo exaltab[illegible] cornu [illegible], exaltab[illegible] hoc [illegible] in[illegible]bit, in t[illegible] iudi[illegible], [illegible]tis atq; humil[illegible]s [illegible]us [illegible], [illegible] uti cornu quod [illegible] Vn[illegible]is, hoc eſt, ua[illegible] exaltab[illegible] a[illegible]t Vnicornis e[illegible] ut a[illegible]us.

Et ſenectus

E t ſenectus mea in oleo pingui. Per oleum, hilaritatem denotauit, unde alibi dicitur, ut exhilaret faciem in oleo. cognoui, inquit, cornu meum exaltandum eſſe, atq; ideo futurum ſpero, ut ſenectus mea in pingui, hoc eſt, in multa hilaritate ueſcetur, utq; iucunde ac ſine mœrore extremum illud uitæ meæ tempus agam, futurorum ſpe conſolatus.

ἐν ἐλαίῳ πίονι non αὐτ ἐλέει

E t diſpexit oculus meus in inimicis meis. Symmachus & Theodotio pro diſpexit, reddiderunt, uidebit: LXX. uero interpretes quæ futura erant, expoſuerunt ut iam facta. per inimicos autẽ, & Dæmones, & infideles intelligit, in quibus uiſurum ſe ſperat uindictam, ſeu ultionem. ſubintelligenda enim eſt aliqua huiuſmodi dictio.

ἐπεῖδεν ὁ ὀφθαλμός μου ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου

E t in inſurgentibus in me malignantibus audiet auris mea. Hęc uerba etiã defectiua ſunt. audiet enim auris mea ſententiam Domini, aduerſus eos, quos inſurgentes ac malignantes promiſcue appellat.

καὶ ἐν τοῖς

I uſtus ut palma florebit. Cum ſuperius de peccatoribus ſermonem habuerit, dixeritq;, ꝙ florebunt ut herba, quæ cito perit, nunc de iuſto dicit, ꝙ florebit ut Palma, quæ uiuacior eſt, & cuius flos nunquã decidit, ſed in dulciſſimum fructum prouenit, cuiuſq; germen non tabeſcit, ſed ſemper uiget.

S icut Cedrus quæ in Libano eſt, multiplicabitur. Eſt autem Cedro coma copioſa ac multiplex. alias etiã ſimilitudines habet iuſtus ad Palmam. nã quemadmodum modica illius arboris pars terræ infigitur, & tota pene a' terra in cœlum eleuatur, ita & iuſtus cor ſuum a' terrenis in cœlum attollit: & quemadmodum Palmæ fructus feris diripi non poſſunt, ſic etiam iuſti uiri opera a' Dęmonibus perdi nequeunt, aduerſante nimirum in utroq; rerum ſublimitate. Multo præterea tẽpore utriq; opus eſt ad perfectionem. Cum Cedro etiam, iuſtus ſimilitudinem retinet: quia ſicut Cedrus bonum ex ſe odorem emittit, & incorruptibilem materiam habet, & ramorum copia abundat, & umbrã conſequenter multam facit, ita & iuſtus bono uirtutũ odore plenus eſt: & cum ſemel purgatus fuerit ab omni labe, incorruptibilis permanet, & filios q̃ plurimos ex ſe ſpirituales, non ſecus, ac ramos quoſdam generat, & multorum etiam indigentium efficitur protector.

P lantati in domo Domini in aulis Dei noſtri efflorebunt. Plantati in inferiori Eccleſia, in qua habitat gratia Domini, & radicati in fide, florebũt in ſupernis aulis cœleſtibus: hoc eſt: illic apparebunt uirtutum floribus ornati. uel aliter: domus Domini ſcientia eſt diuinarum ſcripturarum, in qua ſcientia Dominũ inuenimus, Aulæ uero ſunt illius mandata.

A dhuc multiplicabuntur in ſenecta pingui. Per pinguem ſenectam, plenã intelligit ſenectutem. tametſi, inquit, iuſti homines ſenuerint non deficient tamen in profectu uirtutum, quinimmo magis, ac magis ſemper uirtutibus multiplicabunt.

καὶ εὐπαθοῦντες ἔσονται

E t bene eis accidet. Bene illis eueniet, inquit, in futuro ſæculo: quia ſcilicet delectabuntur atq; exultabunt.

V t annuncient ꝙ rectus Dominus Deus noſter, & non èſt iniuſtitia in eo. Ita ut læti mutuo

ut læti mutuo annuncient, ꝙ Dominus iuſtus eſt, qui ſeruis ſuis requiem præſtat, pro iis laboribus, quos in uita ſuſtinuerunt. ꝙ uero ait: & non eſt iniuſtitia in eo: repetitio eſt ſententiæ, & idem ſibi uult, ac ſi iuſtum eum appellaret.

¶ In diem ante Sabbatum quando habitata fuerat terra.

ὅτε κατῴκιστο

HIc pſalmus apud Hebræos omni prorſus caret inſcriptione. quædam exēplaria ęditionis LXX interpretum, inſcriptionem illam habent, quam ſuperius retulimus, & quidā exponūt, ꝙ dies Sabbati accipiẽ, pro die uniuerſalis iudicii, ut in pręcedenti pſalmo diximus: dies uero ante Sabbatum, dies ſit, reſurrectionis Domini. fuit. n. illa dies, ueluti præludiū quoddam uniuerſalis reſurrectionis. in illa aūt die, habitata eſt terra, ab iis nimirū hominibus qui ꝑ Euangeliū & baptiſmū regenerati, & quodammodo replaſmati ſunt. ueꝝ caſtigatiora exēplaria ēt iuxta ęditionē LXX, carent huiuſmodi inſcriptione. Pſalmus. XCII.

DOminus regnauit. Dei quidē filius, ab æterno ſemper Rex fuit, id tamen non ſemper fuit ab hominibus cognitum, quinimmo eum olim ignorabant homines: uerū ubi Chriſtus a' mortuis reſurrexit, fideles omnes, & q in eū credidere, certiores effecti ſunt, Dei filiū, & Regē eſſe, & Deum. Hoc eſt igiẽ, quod nunc nobis prædicit beatus Dauid, dicens: Dominus regnauit: hoc eſt: cognitus eſt, ut Rex. uel aliter: Rex quidem olim erat Chriſtus ut Deus, ſed poſt reſurrectionem regnat, ut homo: data eſt, inquit, mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra: & rurſus: ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo.

Decorem indutus eſt. Hoc eſt: gloriā & poteſtatē eiuſmodi demonſtrauit, quæ decētiſſima illi erat, etiā ut Deo. uel aliter: Dominus carni quidē mortuus, decorem non habebat nec ſpeciem, iuxta Prophetæ teſtimonium, uerum reſurgens decorem, quem antea non habebat, indutus eſt.

δύναμιν περιεζώσατο

Indutus eſt potentiam, & accinxit ſe. Eodem modo intelliges hunc uerſiculum. habuit pręterea Chriſtus ſemper & decorem, & potentiam, uerum olim id homines latebat: manifeſtum autem fieri cœpit poſtq̄ in cœlum aſcēdit, tametſi huiuſcemodi indumentum exterius nullum induerit. pie etenim hoc intelligendum eſt, ut diximus, quemadmodum & uerbū, accinxit. idem. n. ſignificat, quod aptauit, ſeu ornauit. Cingulum quippe, ornamenti cuiuſdam ſignum eſt.

ἐστερέωσε

Etenim ſtabiliuit orbem terræ, qui non commouebitur. Orbem, Dæmonum fraude fluctuantem, ac pene concuſſum, ueritate ſua Chriſtus ita ſtabiliuit, ut erroribus amodo huc atq; illuc non abducatur: quia in fidei petra fundatus ac ſtabilitus eſt. per orbem autem terræ, quem iuxta ueriorem Græcæ dictionis ſignificationem, habitabilem quis appellauerit, Eccleſiam intelligi dicunt, in qua fideles habitant: aduerſus quam, iuxta Domini ſententiam, inferni portæ non præualebunt.

οἰκουμένη

θρόνος

Paratus thronus tuus ex tunc. Paratus, hoc eſt, firmus, & ſtabilis, ut diximus, in pſalmo LXXXV. & ꝙ ait, ex tunc, expone, pro a' principio. illud tamen ſemper animaduertendum,

per animaduertendũ, ꝙ huiuſmodi ſermo, ab initio nimirum ſeu a' principio, nullum tẽpus inducit in diuina natura, ſed æternam quandã antiquitatem tantum ſignificat. tale quiddam eſt, quod paulopoſt ſubdit, dicẽs: a' ſęculo tu es: tametſi, inquit, tu ſerui pſonã indueris, ſtabile tamẽ ac firmum tibi eſt ab initio regnum tuum. neqꝫ enim unq̃ ab eo decidiſti, aut illinc pulſus es.

A' ſæculo tu es. Stabile, inquit, tibi ideo eſt regnum tuum ab initio, quia tu es a' ſæculo: hoc eſt, a' principio, ut diximus.

E leuauerunt flumina Domine, eleuauerunt flumina uoces ſuas. Per flumina, Apoſtolos intelligit, ueluti qui ſpiritualibus Euangelii fluentis, humanas irrigant animas: & dicit, ꝙ exaltauerũt uoces ſuas: hoc eſt: clare & aperte, palamqꝫ, ac ſine ulla uerecundia, Euangelicam doctrinam prædicauerunt. illud tamen animaduerte, quod alibi perſæpe diximus, Prophetam frequentiſſime prę terito tempore uti, pro futuro, uel futura narrare, quaſi iam pręterita. illa etiam repetitio uerbi, eleuauerunt, gaudii intenſionem ſignificat.

φωνάς

T ollent flumina attritiones eoꝝ. Illa flumina, quæ poſt flumina pauloante dicta, hoc eſt, poſt Apoſtolos uentura ſunt, tollent, hoc eſt, capient, ſeu ſequentur eas uias, quæ ab illis tritę fuerint, & formatæ. p attritiones etenim, ſemitas illas ac ſectiones, aluei cuiuſdam inſtar formatas, intelligit, quas flumina, cum per terram feruntur, lambendo ac terendo incidere ſolent, ac formare. & ſenſus eſt, ꝙ doctores, qui poſt Apoſtolos uenturi ſunt, eas uias, atqꝫ eaſdem ſequentur diſciplinas, quibus ipſi etiam Apoſtoli uſi fuerint.

ἀροῦσιν οἱ ποταμοὶ ἐπιτρί- ψεις αὐτῶν

A' uocibus aquarum multarũ, mirabiles eleuatiões maris. Per aquas multas, baptiſmi lauacra, intellige, quę ubiqꝫ in Eccleſiis perficiuntur. uoces autẽ huiuſmodi aquarum, inuocationes ſunt ſanctę trinitatis, & ſupernæ gratiæ, quæ in baptiſmatis ſacramento fieri ſolent. per mare etiam ſingulari ſermone, ipſum baptiſma ſignificauit, quod ubiqꝫ terrarũ celebratur, quẽadmodum dictũ eſt, in pſalmo LXXIII. certo etenim merito multiplex uidet, quia uariis in locis, & innumerabilibus pene' pſonis celebrat: uirtute tamẽ unũ, atqꝫ idẽ eſt ſacramentũ. eleuationes aũt huiuſcemodi maris, fluctus illi ſunt, qui ex immerſione atqꝫ emerſione eoꝝ fiunt, q baptizantur. has igitur ſpiritualis ac myſtici maris eleuationes, admirãdas admodum eſſe dicit, ſi elementalis maris eleuationibus cõparentur. huius. n. maris fluctus hominibus qdem timendi ſunt, ueꝝ Dęmonibus iucũdi, contra autem illi baptiſmatis fluctus, timendi quidẽ ſunt Dęmonibus, iucundi aũt ac ſuaues ſunt hominibus: & illi quidẽ in patriam nauigantes pdunt, iſti uero ſubmerſos ſeruant. effectæ aũt ſunt hæ eleuationes mirabiles, ab inuocatione illa diuina, ut dictum eſt, & ab illo, quod illic ineſt myſterio.

μετεωρι- σμοί

M irabilis in altis Dominus. Admirabilis uero Deus potiſſimũ ẽ. in huiuſcemodi altis ac ſublimibus rebus. uel ordo ſit: mirabilis eſt Dominus, qui in altis eſt. unde alibi, ait: qui in altis habitat, & humilia reſpicit in cœlo, & in terra.

T eſtimonia tua credibilia facta ſunt ualle. Teſtimonia de te ualde ſunt fidelia, hoc eſt, uera. ea autem intelligit, quæ de Chriſti incarnatione, de diſpenſatione in carne, ac de eius conuerſatione, a' Prophetis uarie prædicta ſunt.

ἐπιστώθη- σαν σφό- δρα

Domum tuam

D omum tuã decet ſanctitudo Domine,in longitudine dierum. Domus Dei eſt,uniuerſalis Eccleſia fidelium,ut ſæpius dictum eſt.hanc,inquit, domum decet ſanctitudo;hoc eſt:ut ſit ſancta,ea nimirum ratione,quia Dei ſancti domus eſt:uerum hoc,ita demum fiet,ſi in iis, qui illud templum habitant, mundítia extiterit ab omni prorſus inquinatione. huiuſmodi uero mundítia, & ſanctitas ſemper decet domum Domini.domus etiam Domini eſt templũ Dei,quod ſecundum Apoſtolum,fidelis quilibet repræſentat: atq; ideo eos omnes decet ſanctitudo in longitudine dierum.

Pſalmus ipſi Dauid quarta Sabbati.

EST & præſens pſalmus ſine inſcriptione apud Hebræos.ea autẽ uerba: quarta Sabbati:a' quopiam fuere appoſita, cum quarta hebdomadæ die pſalmũ hũc decantari inueniſſet.per Sabbatum.n.hoc in loco, quẽadmodum & ſæpe alibi, ipſa hebdomada ſignificatur.uoluit autem hoc pſalmo beatus Dauid omnibus hominibus ſolamen præſtare,qui ab iniuſtis, atq; a' prauis opprimuntur hominibus. Pſalmus XCIII.

DEus ultionum Dominus. Deus ultionum dixit,pro,Deus ultor. idioma eſt & hoc Hebraicum,iuxta quod alibi etiam dicitur, Deus miſericordiæ, & Deus miſerationum,& Deus conſolationis, & Deus pacis, & alia huiuſmodi. ait igitur,q Dominus,eſt Deus ultor.

ἐπαῤῥη-σιάσατο D eus ultionum libere egit. Libere,ſeu palam egit:hoc eſt: manifeſtauit,iuſtum nimirum iudicium ſuum:cumq; longanimis hactenus fuerit ac patiens, uindicta tandem uſus eſt.

E xaltare qui iudicas terram. Exaltare,inquit, ſimulac iudicialem thronum tuum conſcenderis:hoc eſt:appareas,& cognoſcaris ab omnibus Deus delinquẽtium ultor,dum iudicas,& ſententias pronuncias, & dum ſumis uindictam.de hoc autem uerbo exaltare,uide,quæ dicta ſunt,in pſalmo LVI.

R edde retributionem ſuperbis. Per ſuperbos,potẽtiſſimos quoſq; intelligit, qui pauperes opprimant aut deſpiciant.

V ſq;quo peccatores Domine?uſq;quo peccatores gloriabũtur? Eoſdẽ rurſus peccatores appellat,quia & in Deum peccant,dum eius legem de iuſtitia traditam contemnunt,& in ipſos qui iniuriam patiuntur,dũ eos lædunt.atq; ita etiã eos appellauit in pſalmo IX.eſt autem mos huiuſmodi hominibus,de propria potentia gloriari.illa autem repetitio, uſq;quo peccatores Domine, loquentis Zelum demonſtrant,quemadmodũ,& illa repetitio quæ ſequit̃ uerbi,loquentur.& q̃q̃ hoc pacto dubitanter loquatur nunc Propheta, non ignorat tamen, momentaneam eſſe omnium eorum fœlicitatẽ,qui iniuſte agunt,ſed tam diuturnam Dei patientiam ægrefert.

E ffabuntur & loquentur iniuſtitiam?loquentur omnes, qui operant̃ iniquitatẽ. In uerbo effabunt̃ a' cõmuni ſenſu ſumenda eſt dictio,uſq;quo,& ſimili modo in ſecundo uerſiculo in uerbo, loquentur, a' cõmuni ſenſu ſumenda eſt dictio, iniuſtitiam.

iniuſtitiam. dictiones uero effabuntur, & loquentur idem æque ſignificant.

Populum tuum Domine humiliauerunt, & hęreditatem tuam afflixerunt. iam pędiximus, ꝙ per antiquum populum, & ꝑ antiquam hęreditatem, Iudæi intelligendi ſunt, per nouum autem, & per nouam, fideles ex Gentibus.

Viduam, & orphanum interfecerunt, & proſelytum occiderunt. Hęc & Iudæorum principes ob ſummam auaritiam faciebant, & multi ex noſtris ſimiliter principibus faciunt. Interficere enim dicuntur non tm̄ ii, qui gladio in eos ſęuiunt, ſed illi etiam qui eorum rapiunt bona, qui illos deſpiciunt, quoties iniuria afficiuntur, quiq; eos lędentibus, ut amicis, gratificantur. Proſelytū uero Iudæi eum appellabant, qui ex Gentili effectus fuiſſet Iudæus. nos autem per ꝓſelytum, aduenam omnem ac peregrinum intelligimus.

Et dixerunt non uidebit Dominus, & non intelliget Deus Iacob. Hęc tametſi ipſo ore, ac lingua, non ſæpe dicant, corde tamen perſæpe intra ſe reuoluunt, iniqui homines. Neq;.n. tanta unq̄ auderēt, niſi huiuſcemodi ſententiis, uel cogitatiōe ſaltē ſe ſubſcriberēt. & qđ ait: itelliget: poſuit ꝓ, audiet, ſeu cognoſcet.

Intelligite ſane' inſipientes in populo, & ſtulti aliquando ſapite. Ea animaduertite, quæ iam diu oībus nota ſunt, atq; aliqn̄ ſero ſaltem prudentes eſtote.

Qui plantauit aurem non audiet? & qui plaſmauit oculum non conſyderat? Non conſyderat, dixit, pro non uidet. At quomodo ueriſimile eſt, illum eſſe ſine ſenſu, qui ſenſus in aliis creauit. Confundit eos igitur Propheta huiuſmodi interrogationibus, quæ apud omnes in confeſſo ſunt.

Qui corrigit Gentes non arguet? Ille, inquit, qui gentes erudit, ac corrigit, iis nimirum legibus, quæ apud eas ſunt. (harum etenim legum ſciētiā Deus ipſis etiam Gentibus pręſtitit, ut earū ſeueritate delinquentes coercerentur,) quomō nō arguet ēt & caſtigabat eos oēs, q ſcelera aliqua, aut iniquitates cōmiſerint?

Qui docet hominem ſcientiam. Is, qui aliis ſcientiam & cognitiōem præſtat, quomodo ipſe non cognoſcet aut quomodo ignorabit?

Dominus cognoſcit cogitationes hominum, qm̄ uanæ ſunt. Hominum dico talia cogitantium, ꝙ Deus. ſ. humana non curet. cognoſcit eos igitur Dominus, ꝙ errāt, ſed patiens ē perſępe, & lōganimis. ex quadā diſpēſatiōe. uel, cogitationes eoꝝ hominum dicit, qui, quę uentris ſunt, cogitant, & nō quę ſunt Dei.

Beatus homo, quē erudieris Dn̄e. Quem prudentem feceris doctrina tua.

Et de lege tua docueris eum. Lege tua, naturali, uel ſcripta, uel etiam utraq;. ſunt etenim hæ leges prudentiæ ac ſapientiæ fontes.

Vt mitigetur a' diebus malis. Ita ut in diebus afflictionis, mitis fiat, & patiens, & non ægreferat, neq; indignetur aduerſus labores, ſed ex tua lege cognoſcat, ꝙ ii, qui calamitates ſuſtinēt, ad propriā utilitatē, & cōmodū uexanť, ꝙq; cōtra, ii, qui eos affligūt, cōdignas aliquādo criminibus ſuis pœnas dabūt.

Donec effoſſa ſit peccatori fouea. Donec iniquis paratum ſit ꝑiculum, ſeu donec i illud inciderint. tunc etenim iis ēt miſerebitur, qui ſe iniuria affecerint.

Qm̄ non repellet Dominus populum ſuum, & hęreditatem ſuā non derelinquet. Non repellet eos, tametſi affligi eos ad tēpus perſępe ꝑmittat, ſicuti ad ipſam

uſq; ſæculi conſummationem in futurum etiam permiſſurus eſt, modo ſinens ut praui iuſtos uiros opprimant, modo etiam opem atq; auxilium ſuum probis impertiens, & utrũq; ad eorum cõmodum diſpenſans. populus autem, & hæreditas Domini, olim Iudæi erant, uerum illis expulſis, Chriſtiani ac fideles in eorum locum adoptati ſunt, quemadmodum alibi ſæpe diximus.

Quoaduſq; iuſtitia conuertatur in iudicium. Donec Chriſtus, qui ipſa eſt iuſtitia, relicta ſua longanimitate, ad iudicandum ſe conuertat. quod autem Chriſtus iuſtitia appelletur, teſtatur beatus Paulus de eo dicens: qui datus eſt nobis à Deo, ſapientia, iuſtitia, ſanctificatio, & redemptio.

καὶ ἐχόμενοι αὐτῆς πάντες

Et proximi eius omnes recti corde. Cæterum prope eum tunc omnes iuſti aderunt, illi nimirum adſiſtentes, qui uniuerſam erit terram iudicaturus.

Quis conſurget mihi aduerſus malignantes? Quis mihi, inquit, aduerſus malignos adiutor aderit inimicos?

Aut quis conſiſtet mecum aduerſus operantes iniquitatem? Eandem repetit ſententiam, opem ſibi ferri maxime expetens, ob immenſam nimirum Dęmonum malignitatem. quis, inquit, ſimul mecum in acie aduerſus inimicos conſiſtet? Deus profecto, qui & olim perſæpe mei curam ſuſcepit.

Niſi quia Dominus adiuuit me, paulominus habitaſſet in inferno anima mea. Pene, inquit, periiſſem, animę aut ipſius etiã corporis morte, ſi periclitanti mihi Dominus opẽ non tuliſſet. per infernũ aũt poſſumus peccati foueã intelligere.

Si dicebam motus eſt pes meus, miſericordia tua Domine adiuuabat me. Si ad Deum dicebã, ſtabilitarẽ, atq; conſtantiã meã fluctuaſſe, ſi me huc, atq; illuc ob propriam infirmitatem diſtrahi palam fuiſſem confeſſus, confeſtim tu mihi aderas adiutor. hoc autem ſermone docemur à Propheta, quod quicũq; lapſus delictum ſuũ agnouerit, & non deſperauerit, aut alioqui negligenter aliquid non egerit, ſed ingenue corã Deo id cõfeſſus fuerit, quod ſtatim auxiliũ cõſequet. miſericors etenim eſt Deus, & infirmitatibus noſtris facile compatitur.

Secundum multitudinem dolorũ meorũ in corde meo, cõſolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Iuxta proportionem dolorũ, quos in corde gerebã, præſtita ſunt à te mihi ſolamina. Sicuti.n. dolorum uaria ſunt genera, ita etiã multiplicia ſunt refrigeria, quæ nobis tribuit Deus. Nam iuxta uulnerum qualitatem, conuenientem applicat medicinam.

μὴ συμπροσέστω σοι θρόνος ὁ πλάσσων

Non adhæreat tibi Thronus iniquitatis. Thronus iniquitatis eſt Diabolus, in quo iniquitas & conſidet, & regnat. nõ adhęreat igit tibi, hoc eſt, non adſit tibi iudicanti. eſt aũt apud Græcos imperantis modus pro optatiuo. quædã uero exẽplaria habẽt, nõ adhęrebit, & tũc futurũ tẽpus intellige poſitum mõ optatiuo.

Qui fingit laborẽ in pcepto. Qui laborẽ nobis deſcribit, ut impedimentũ omnibus pręſtet obſeruare uolẽtibus mãdata tua: uel, qui ante mandatũ tuũ poſuit laborem, atq; ærumnas, ut tanquã aliquid laborioſum illud pertranſeamus. deinde cauſam etiam reddit, cur Dęmonem optet Deo non adſiſtere.

θηρεύσουσι ἐπὶ ψυχὴν

Venabunt aduerſus animã iuſti. Quia ſi Dæmon, inquit, & ſocii eius tibi adſtiterint, ſtatim ceu laqueos quoſdã ac uenatorias plagas tẽdere icipiẽt aduerſus

iuſtos

iuſtos quoſlibet,accuſãtes nimirũ eos ď peccatis quę aut ignorãter,aut,p̃ter ſen
tẽtiã cõmiſerint,atq; hoc,ob immẽſam eoꝝ malignitatẽ , atq; inhumanitatem.
E t ſanguinẽ innocẽtẽ cõdẽnabunt. Quantũ in eis fuerit. ſanguinẽ uero inno
centẽ, circũloquẽdo dixit,ꝑ innocẽtes homines.uel,huiuſmodi ſermone eos dã
nat, ꝙ indicta cauſa pœnas inferant , ut ſit ſenſus:ꝙ immeritis hominibus infli
gent ſupplicia,atq; ideo,tibi,inquit,non adhęrebunt.
E t factus eſt mihi Dñs in refugium. Mihi,inquã,oppreſſo,& perſecutionem
in hac uita ſuſtinenti .
E t Deus meus in adiutoriũ ſpei meę. Sperabã equidẽ reſiſtere,uerũ cũ op-
primerer ac fatigarer, defluebã, ac labebar cõcepta ſpe,Deus ãt mihi p̃ſto fuit,
& ſpem meam rurſum confirmauit,tribuitq;,ut meliora adhuc ſperarem.
E t reddet illis iniquitatem ipſorum. Condemnationem. ſ.pro eoꝝ iniquitate.
E t ſecundum malitiam eorũ delebit eos Dñs Deus . Delebit, hoc eſt, tollet καὶ κατὰ
eos de medio. amplius quippe nõ apparebũt,tecti nimirũ,atq; obruti igne iam τὴν πονη
diu eis parato. Poſſunt tñ prędicta de prauis hoĩbus intelligi . Non adhęrebit, ρίαν αὐ-
inquit, tibi thronus iniquitatis, hoc eſt,nullus iniuſtus princeps tibi appropin- τῶν ἀφα
quabit.ponere aũt ſolent huiuſmodi iniuſti principes laborẽ in pręcepto: eo ꝙ νιεῖ
fideles nõ permittũt diuina mãdata ſine labore obſeruare . uenantur ẽt aduer-
ſus iuſtos oẽs, & innocẽtes cõdẽnant,& quæ ſequũtur cõſequẽter intellige. qđ
uero ait:in adiutoriũ ſpei meæ:idẽ eſt,ac ſi dixiſſet: ad cõfirmationẽ illius ſpei,
quam antea fluctuantem habebam,cum uiderer derelictus. illico.n.eam Deus
confirmauit, ut mihi pręſto fuit. Reddet autem illis in futuro ſæculo, deſtruẽs
nimirum eos, atq; interimens .

℄ Laus cantici ipſi Dauid .

ISte ẽt pſalmus apud Hebręos inſcriptiõe caret, uerũ LXX & laudem Dauid
inſcripſerunt,eo ꝙ pręſenti pſalmo Propheta Deũ laudauerit , & canticũ, quia
cũ melodia,humana uoce,canebať.atq; iõ in eo dicitur:i pſalmis iubilemus ei.
Cõuocãtur ãt hoc pſalmo ad exultationem fideles oẽs in Chriſtũ.& Iudæi,q nõ
dũ crediderũt,uniuerſi admonenť,ut donec idoneũ pœnitentię tempus habent,
conuertantur ad Dominum,& adorent eũ.utriq; ãt populo beatus Dauid uelu
ti ſuo populo ſe ipſum cõiungit, Chriſtianis quidem ob pietatem,& fidem,Iu-
dęis uero ob generis originem . Pſalmus XCIIII.

VEnite exultemus Dño. Dño noſtro ſcilicet Ieſu Chriſto.ea ãt ratione no-
bis exultandũ eſt,quia digni effecti ſumus ut tã benignũ, ac tam miſericordẽ
Dominum conſequeremur .
I ubilemus Deo ſalutari noſtro. Iubilemus ei tanq̃ tyrannorũ uictori,ac tan
quam liberatori,qui ab illorũ nos captiuitate eripuit. eſt autem iubilatio, quæ
dam militum uociferatio, quę fieri ſolet in uictoria .
P ręueniamus faciem eius in confeſſione. Pręueniamus,inquit,ſecundũ Chri προφθά
ſti aduentum,& antequam rurſus nobis appareat,cõfiteamur,hoc eſt,pœniten- σωμεν
tiam agamus.Signum autem pœnitentiæ maximũ , eſt peccatorum confeſſio .

E t in pſalmis iubilemus ei. Et nos quoq; poſt fidem in uictoriæ ſignum, pſalmis ei iubilemus: ei inquam, qui dicit: confidite, ego uici Mundum.

Q m̃ Deus magnus Dñs, & rex magnus ſuper omnẽ terram. Nam & ſi hominẽ eſſe cũ conſtiterit, & multiplices ſuſtinuiſſe corporis paſſiones, attamẽ Deus eſt magnus & Dñs, & quæ ſequuntur. cũ delectatione aũt Propheta in diuinæ magnitudinis ac potentiæ narratione immoratur.

Q uia in manu eius ſunt oẽs fines terræ. In illius facultate eſt uniuerſa terra. uel aliter: intellige ut Propheta idẽ fere dicat, quod alibi legimus dici de Deo, apud Heſaiam, qui continet, inquit, gyrum terræ pugno.

E t altitudines montiũ ipſius ſunt. Ipſius nimirum creaturæ, atq; ipſius bona.

Q m̃ ipſius eſt mare, & ipſe fecit illud. Non ſolum enim ipſe eſt maris Dominus, ſed illius etiam creator.

ἔπλασαν E t Aridam manus eius finxerunt. Per ipſa ãt elementa, quæ commemorat, ea etiam ſignificauit, quæ in eis ſunt. Montium uero altitudines dixit, ut condigna admirandis operibus uerba proferret.

V enite adoremus, & procidamus ei, & ploremus coram Dño, qui fecit nos. Adoremus ut ſerui, & procidamus ut ſupplices atq; eius opem implorantes, & ploremus ut peccatores.

Q uia ipſe eſt Deus noſter, & nos populus paſcuæ eius & oues manus eius. Per populum, prudentiores quoſq; intelligit, & p oues, eos qui minus prudentes ſunt. & populus quidẽ dicitur, ut regis, oues aũt ut paſtoris. appellamur ãt populus paſcuæ, ueluti qui ab eo educamur, & paſcimur, & illius regimur prouidentia. oues uero manus eius, tanquam qui ab eo dirigimur, & manu quodammodo e periculis in tutum educimur.

H odie ſi uocẽ eius audiueritis, nolite obdurarẽ corda ueſtra ſicut in exacerbatiõe. Dictiõ hodie, nõ determinatã diẽ aliquã deſignat, ſed quãcũq; diẽ, i qua dici poteſt hodie. Ita enim nobis declarauit magnus Paulus. quocũq;, inquit, temporẽ audiueritis uocẽ eius: eius, dico, uocantis uos p diuinas ſcripturas, & pſertim p Euangeliũ, nolite obdurare corda ueſtra ob audiendo, & nõ ſuſcipiendo eã uocem, quemadmodum in exacerbatione factum eſt.

I n die tentationis in deſerto. Dictũ eſt in pſalmo LXXVII, ꝙ exacerbauerũt altiſſimũ in inaquoſo, & ꝙ tentauerũt Deũ in cordibus ſuis. tũc. n. obdurarunt corda ſua, uocẽ illã Dei repellẽtes q̃ audiuerãt in mõte Syna, & obliti ſunt beneficiorum eius, non credentes, ꝙ Deus poſſet omnia.

V bi tentauerũt me patres ueſtri. Verũ ubi nã id accidit? in deſerto nimirũ, uel eo tẽpore quo me tentaſtis. eſt aũt hic ſermo, ex Sancti ſpiritus perſona.

P robauerũt me, & uiderũt opa mea quadraginta annis. Admiranda nimirũ opa illa, ac bñficia, quæ plenius cõnumerantur in pſalmo LXXVII. Et qđ ait, quadraginta annis, aliq ſupioribus uerbis cõiũgunt, aliq uero ſubſequẽtibꝰ dicẽtes

προσώχθισα Q uadraginta annis infenſus fui generationi illi. Hoc eſt inimicus ei erã atq; implacabilis, ob duritiam nimirum cordis, atq; ob infidelitatem eorum.

E t dixi, ſemper errant corde. Inſtabiles ſunt, generatio. n. alibi inquit, quæ

non direxit

[illegible] ſunt.

[illegible] uias meas. [illegible] uias Dei [illegible] apud ſcri-
[illegible]
[illegible] paratur, aut
[illegible] per [illegible].

[illegible] mea. [illegible] eſt [illegible] ω
[illegible] beraui [illegible]
[illegible] ra [illegible] D [illegible] in [illegible]
[illegible] Dei [illegible]
[illegible] me [illegible] et in locis
[illegible] apud Hebræos [illegible] no. per
[illegible] p [illegible]
[illegible] regno.
[illegible] legitur.

[illegible] eſt poſt captiuitatem.

C[illegible] apud Hebræos [illegible] LXX [illegible]
[illegible] dominus,
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] & [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Deo.

Pſalmus XCV.

C[illegible] pſalmo XLII.
C[illegible]
[illegible] Dei &
[illegible] Venit [illegible] a [illegible] mo
[illegible] poſt
[illegible] præter Iudæorum ge-
[illegible].

[illegible] Laudate nomen eius, quoniam
[illegible] eſt [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible].

[illegible] Salutare [illegible] ἀγγε-
[illegible] λίζεσθε
[illegible] XLVIIII [illegible] uer

 [illegible]

ſiculi: u[illegible]tatem tuam & ſal[illegible]tare tuum d[illegible].

A [illegible]nunciate inter gentes gloriam eius. Incarnationem h[illegible]ium & paſſiones omnes, quas ob ſalutem noſtram ſuſtinuit. fuit quippe ill[illegible] gloria, ut pro [illegible] rum ſuorum redemptione, atq; ſalute tanta ſit paſſus.

I n [illegible]ibus populis mirabilia eius. Mirabilia [illegible] opera, [illegible], cum inter homines uerſaretur.

Q m̃ magnus Dominus, & laudabilis ualde. Magnus [illegible], laudabilis uer[illegible] ut miſericors.

φοβιgος T imendus eſt ſuper omnes Deos. Nam & in pr[illegible] & in futuro: ne[illegible] corpus tm̃ ſe[illegible] et [illegible] aiam, [illegible] dem uere timendus, illi au[illegible] potius [illegible] mandantur. Deos u[illegible] improprie h[illegible] entium Deus [illegible]

Q uoniam omnes Dii Gentium [illegible] Gentiles olim [illegible] labant Dæmones, tanquam ſ[illegible]tes, ac [illegible]ufcun[illegible] bon[illegible] mones eos appellamus, tanquam [illegible]

D ominus autem cœlos fecit. Atqui fecit, & cætera [illegible] facta ſunt: Propheta autem hoc lo[illegible]o ad ma[illegible] gloriam, ea tantum commemorauit, quæ digniora ſunt, & [illegible]

C onfeſſio, & pulchritudo in conſpectu eius. Per ipſas [illegible] homines illos ſignificare uoluit, qui huiuſcemodi [illegible] ſunt [illegible] confeſſionem [illegible] eos qui propria delicta confitentur, & per [illegible] eos, qui ipſa confeſſione pulchriores atq; ornatiores [illegible] huiuſmodi pœnitentiã antiquas quodammodo peccat[illegible] igitur uiri, ſunt in [illegible]ſpectu Domini, iuxta illud. oculi Domini ſuper iuſtos & aures eius in preces eorum.

S anctimonia & magnificentia in ſanctificatione eius: [illegible] tione [illegible] quæ dictio non tantu[illegible] ctuariu[illegible] et ſignificat per ſanctuarium [illegible] Dei dicatum [illegible] ſanctuarium appellat, quia a [illegible] & [illegible] omnes eos homines ſan[illegible] ſanctuario, magnificentia, & ſanctimonia [illegible] & puritas, & opera omnia quæ ma[illegible] decent.

πατριαι A fferte Domino patriæ Gentium, afferte [illegible] Per [illegible] parentelas nationes orbis u[illegible] Vel [illegible] parentelas tm̃, ſed paternitates [illegible] patres forte intelligit quos [illegible] glo[illegible] & [illegible] honorem Deo a[illegible] XXVIII. ubi [illegible] fere habe[illegible] uerba. uel aliter: afferte [illegible] ac proprie de[illegible] pa[illegible] tu[illegible]m eſt autem [illegible] Deus, [illegible] & [illegible] pater. per bapt[illegible] nos a[illegible]

A fferte Domino gloriam nomini eius. Huiuſ[illegible] in pſal[illegible]

illo pſalmo XXVIII, ubi ea expoſuimus. uel aliter: omnibus mandat, qui Chriſti nomine induti ſunt, & Chriſtiani appellantur, ut laudabili cōuerſatione illum glorificent, eademq; hæc uerba ter repetit, iuxta ratiōem, quam ſuperius in principio pſalmi reddidimus.

Tollite hoſtias, & introite in aulas eius. Hoſtias nimirū ſpirituales tolli iubet. ſpiritus.n. Deus eſt, & eos qui eū adorāt, adorare oportet in ſpiritu & ueritate. hoſtię āt huiuſmodi, uirtutes ſunt, aulæ uero eius, uarię p orbē Eccleſiæ. αὐλάς

Adorate Dn̄m in aula ſancta eius. Hic uerſiculus expoſitus ēt a' nobis fuit in eodē pſalmo XXVIII. illud autē animaduertendum ducimus, q̄ cū ſuperius plurali numero aulas dixerit, nūc ſingulari ſermone rurſus aulam nominauit: docēs nimirū, q̄ multę, quidē numero Eccleſię ſunt, fide uero una' eſt oīum mater Eccleſia. diuiſæ ſiquidē ſunt, locis, quę coniunctæ ſunt unitate opinionis.

Cōmoueatur a' facie eius uniuerſa terra. Illius, inquit, aduentu, uniuerſus orbis ab errore ad ueritatem commoueatur. unde alius Propheta Chriſti aduētum, terręmotum appellauit illam ēt terræ cōmotionē fortaſſis Propheta hic intelligit, quæ paſſionis tempore facta eſt. uel commouendam eſſe terram prædicit, quia ad Euangelii pędicationem quo aduentus atq; incarnatio Dei annunciatur, uniuerſi populi ac gentes conturbatæ ſunt.

Dicite in gentibus quia Dominus regnauit. Huiuſmodi ēt uerba expoſita fuerunt, in pſalmo XCII. uel dicite, q̄ Dn̄s Regnauit. hactenus nanq; Diabolus, & peccatū regnauerant. uel aliter: regnare hic Chriſtus dicitur, pp uolūtariā illā credentium ſubiectionem, quam fides præſtat. nam alioqui ab æterno etiam, ſuper impios atq; inuitos regnat.

Etenim direxit orbem terrę. Modum, inquit, pparauit Chriſtus, quo humanū genus uniuerſum, recta ad pietatem atq; ad uirtutes, poſſet incedere: uel ſtabiliuit eos Chriſtus in cognitione Dei: & per orbē terrę, uniuerſam Eccleſiam in toto orbe exiſtentē intelligit. In omnē.n. terram, inquit, exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. ſuperflua eſt autem dictio enim. κατώρθωσε

Qui non cōmouebit᷑. Ex quo enim liberatus eſt a' Dęmonum ſeruitute, qui antea illū commouebant, conſequenter fundatus fuit ſuper imperfectam fidei petram. ſimilem pene ſententiam uidimus in pſalmo XCII, ibi: etenim firmauit orbem terrę, qui non commouebitur: ubi expoſuimus.

Iudicabit populos in rectitudine. In die ſcilicet iudicii. hoc autem dicit, ut ſciamus, q̄ Chriſtus omnes iudicaturus eſt. δικάσει

Lętentur cœli, & exultet terra. Ob cœleſtē nimirū & deinde terreſtrē Chriſtū. altera qppe ei⁹ natura ſuperne deſcēdit, altera uero inferius e' terra ortū habuit.

Commoueat᷑ Mare, & plenitudo eius. Cōmoueri hoc in loco poſuit, pro exultare. plenitudo autem maris, ſunt illius fines, uel flumina, ſtagna, fontes, ac tota deniq; aquarum materia. exultet autē huiuſcemodi aquarum plenitudo, ob ſacrum Chriſti baptiſma, quod in eis celebratum eſt.

Gaudebūt campi, & oīa quæ in eis ſunt. Quia. ſ. illinc tranſiturus ē Chriſtus, atq; hoc pacto ea oīa ſāctificabit. p oīa uero, quę i eis ſunt, ipſas plātas itelligit.

B iiii Tunc

T unc exultabũt oĩa ligna ſyluarũ. Eo q̃ ex eis ſumẽdũ ſit ſalutare Crucis lignũ.
A' facie Dñi,qm̃ uenit. Erit autem lætitia hæc atq; hęc exultatio a' facie Dñi: hoc eſt,pp eius pręſentiam, atq; aduentum. Qm̃ ecce iam uenit ad carnis diſpẽ ſationẽ. Solent autem Prophetę ſæpenumero ipſis etiã inanimatis, atq; inſenſibilibus rebus gaudium adſcribere, quoties nimirum ſummã aliquã uoluerint lætitiam demonſtrare:quaſi ipſa ẽt elementa anima ac ſenſu carentia lætentur. uel aliter:p cœlos, cœleſtes Angelos intellige: per terram uero,terrenos homines:& per mare, nautas ipſos,aut maritimos quoſcũq; homines:hoc eſt: inſulanos: p campos item, Agricolas:& p ligna ſyluarum, arborũ inciſores,eoſq; q ſyluas incolunt & montes. uel aliter: p cœlos, eos intellige, q cœleſtia meditantur: p terram uero, eos qui terrena tm̃ curãt: itẽ p mare,eos qui amaram impie tatem ſectantur:per campos ẽt reſupinos quoſlibet homines,& carnis paſſionibus ſubiectos:& deniq; p ligna ſyluarum,duros,rudeſq;,& infructuoſos ad uirtutem homines. hi omnes etenim, Chriſti incarnatione, ad illius fidem inuitati, delectatione atq; uoluptate maxima replebuntur.
Q uoniam uenit iud.care terram. Duplici,inquit, afficientur gaudio, & quia ueniet ad dirigendũ orbẽ terrę,& quia rurſus ueniet ad iudicandam terrã,& ad retribuẽdũ unicuiq; ſecũdũ opera ſua, & ad liberãdũ elemẽta ab incorruptiõe.
I udicabit orbem terræ in iuſtitia,& populos in ueritate ſua. Per orbem terrę, Gentes intelligit, in orbe habitantes: per populos uero, ipſos Iudęos. uel, per orbem terrę, & p populos,idẽ ęque ſignificat.populos autẽ in plurali numero diximus ob generationũ diuerſitatem. Iudicabit autem Chriſtus in iuſtitia: hoc ẽ:iuſte:quia nõ eſt perſonarũ acceptor:& in ueritate iudicabit ueluti is, qui oia exactiſſime nouit.

℄ Ipſi Dauid quando terra eius cõſtituta eſt.

H Ic pſalmus ſimiliter inſcriptione caret apud Hebræos.hanc aũt inſcriptionem LXX ei impoſuerũt,quam arbitrati ſunt illius argumentum continere. Ipſi enim Dauid ideo inſcripſerũt,quia ad Chriſtum pertinet,qui oriundus eſt ex genere Dauid. Et aliter:Dauid interpretatur manu fortis, unde p manu fortem, ipſum proprie Chriſtum intelligimus,qui omnipotens eſt.Quãdo terra eius cõ ſtituta eſt, hoc eſt, quando pacem & tranquillitatem habuit,liberata a' Dęmonũ tyrannide. Dñi.n.inquit,terra,& plenitudo eius.tũc enim hic pſalmus Chriſto uere accõmodatur,tãetſi multo tẽpore antea fuiſſet cõpoſitus. ps. XCVI.
D Ominus regnauit exultet terra. De hoc uerbo regnare,diximus in ſuperiori pſalmo. Regnauit autem Dominus deſtructo Dæmõe,& peccato, qui antea in orbe regnabant: de exultatione terrę,ibi etiam dictum eſt.
L ętentur inſulæ multæ. Eccleſię nimirũ quę in uariis ſunt Mũdi ptibus,queq; ab amara & ſalſuginoſa,ut ita dicã,infidelitate,inſularũ inſtar,eleuatę ſunt,queq; licet aſſiduis tẽtationum fluctibus impellantur,fundamentum tamen,ac ſolidã in rege ſuo Chriſto ſtabilitatem habent.uel per inſulas,ſimpliciter fideliũ oĩum animas intellige: & per terram, nouam creaturam.

Nubes &

N ubes & caligo in circuitu eius. Per nubem & per caliginem, aſſumptam carnem intellige, quæ diuinitatem occultabat. ſimilia pene uerba ea ſunt, quæ habentur in pſalmo XVII: poſuit tenebras latibulum ſuum, in circuitu eius tabernaculum eius.

I uſtitia, & iudicium directio Throni eius. Throni eius, pro regni eius dixit, quod regnum ipſe Chriſtus Regnans direxit. illud autem uere fuit iuſtum iudicium, quo & tyrannum Dæmonem deſtruxit, & oppreſſum tyrannide humanum genus ſaluauit. uel aliter: per iuſtitiam, in uniuerſum, omne uirtutis genus intellige, & per iudicium, rectitudinem ac diſcretionem. quæ omnia regnante Chriſto didicimus. κατόρθωσις

I gnis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Hæc uerba pertinent ad tempus uniuerſalis iudicii, quod & Propheta Daniel proſpiciens dixit: fluuius ignis trahebat gradiens ante eum. Chriſti uero inimici omnes ſunt, qui inimico eius Diabolo obtemperant: in circuitu autem eius, hoc eſt, undiq;, atq; ex omni parte. ἔφαναν

I lluxerunt fulgura eius orbi terrę. Apoſtoli nimirum, qui ueræ lucis participes effecti ſunt, ac ueluti aſtra quædam coruſcantia omnibus apparuere, & ad quos a' Chriſto dictum legimus: uos eſtis lux mundi. ſuntq; conſona hæc uerba iis, quæ in pręallegato pſalmo habent', ibi: Carbones ſuccenſi ſunt ab eo.

V idit, & commota eſt terra. Vidit huiuſcemodi fulgura, & exultauit. uel commota, id eſt, commutata eſt, ab errore nimirum ad ueritatem, & a' tenebris ad lucem. uel commota eſt, ut melius ſtabiliretur. ſiquidem artifices prius commouere omnia ea ſolent, quæ uolunt renouare. ideo de Paulo & Sila in Actis dictũ legimus, ex impiorũ perſona: hi concuſſo uniuerſo orbe huc ueniũt.

M ontes quaſi cæra liquæfacti ſunt, a' facie Domini, a' facie Domini totius terrę. Per montes figurate ipſos Dæmones intelligit, quia elati, atq; in altum quodã modo eleuati ſunt, & arrogantes: ſteriles itẽ ac rigidi & pręcipitiis ac pręruptis locis referti. dictum eſt etiam in pſalmo LXVII, ꝗ quemadmodum liqueſcit cæra a' facie ignis, ſic pereunt peccatores a' facie Dei: ibi uide. ἐτάκησαν πάσης τῆς γῆς.

A nnunciauerunt cœli iuſtitiam eius. Per Cœlos, Prophetas aut Apoſtolos intellige, qui cœleſtem uitam ac conuerſationem optime colebant: & dum ait annunciaſſe eos iuſtitiam eius, hoc intelligit, ꝗ non ſolis Iudæis aperta ſit Dei cognitio, quinimmo ꝗ ipſæ etiam Gentes ad ueritatis cognitionem uocatæ ſint. uel iuſtitiam aliter expone prout ſuperius diximus, exponendo illa uerba: iuſtitia & iudicium directio throni eius. uide etiã in pſalmo XLIX, ibi. Euangelizaui iuſtitiam in Eccleſia magna.

E t uideant omnes populi gloriam eius. Admiranda nimirum illius opera, propter quæ glorificatus eſt.

C onfundantur omnes, qui adorant ſculptilia, qui gloriantur in idolis eius. Erubeſcant cum tanta ac talia opera a' Deo ſint geſta, uel erubeſcant, dum de idololatrię errore redarguuntur. εἰδώλοις

A dorate Deum omnes Angeli Dei. Et alii quidem Domino, ſecundũ carnem nato, laudent

nato, laudēt eū dicētes: gloria in altiſſimis Deo: alii uero ſeruiliter ei miniſtrēt, queādmodū in deſerto miniſtrarūt poſtq̄ tentatus fuit a' Diabolo: & alii aſcen dēti illi in cœlū pēūtes inſeruiāt, & clamēt: tollite portas principes ueſtras &c.

A udiuit & lętata eſt Sion. Audiuit Sion cœlos annūciātes ea, quę ad Chriſtū pertinebant. uel noua Sion, uniuerſalis nimirum Eccleſia, audiuit, & lætata eſt.

ἰουδαίας E t exultauerunt filiæ Iudææ. Filiæ Iudęæ olim dicebantur eſſe particulares illæ Synagogæ, quæ in uariis erant oppidis ac ciuitatibus prouinciæ Iudææ & Iudęoꝝ imperio ſubditis: nūc aūt per filias Iudææ, hoc eſt, per filias uniuerſalis Eccleſię, omnes & ſingulas intelligimus Eccleſias, quę in uariis ſunt mundi lo/cis, tanq̄ ab uniuerſali illa matre procreatas. & qa Sion interpretat̃, ſpecula, & Iudęa cōfeſſio, recte poſſumus tam per Sion, q̄ per Iudæam Eccleſiam ipſam in telligere: quia ſpeculationibus uacat, & ueritatem contemplatur, & quia confi/tetur & condignas Deo gratias agit: uerum ſi quæris, cuius rei gratia lætata ſit Sion, & quam ob cauſam filiæ Iudęæ exultauerint, audi, quæ ſequuntur.

P ropter iudicia tua Domine. Quia. ſ. iuſto tuo iudicio unicuiq; reddes iuxta opera propria, fidelibus nimirum requiem, infidelibus uero æterna ſupplicia.

Q uoniā tu Dominus altiſſimus ſuper omnem terram. Dominus ſup omnem terrā. uel altiſſimus ſuper terram, quemadmodum etiam ſuper cœlum.

V alde exaltatus es ſuper omnes Deos. Eos. ſ. qui Dii reputant̃. & illi quidē falſo' exaltati ſunt, atq; ob errorē, tu aūt uere exaltatus es, ob ſummā tuā potē/tiam. quāto igit̃ ueritas errore maior eſt, tanto etiā tua ſublimitas illoꝝ altitu/dinem ſuperat. exaltatus es autem: hoc eſt: cognitus es altus eſſe. conatur autē his uerbis Propheta ſummam Dei altitudinem exprimere, ualde exaltatum eū eſſe dicens, ſuper omnem terram, & ſuper omnes Deos.

Q ui diligitis Dominum, odite mala. Odit. n. Deus malos, & diligit bonos.

C uſtodit Dominus animas ſanctorum ſuorum. Eorum nimirum, qui Deo dicati, atq; ei ſanctificati ſunt.

D e manu peccatoris liberabit eos. Quoties nimiꝝ oppreſſi fuerint, & læſi. peccator autem proprie eſt Diabolus, ueluti delictorum omnium author.

L ux orta eſt iuſto. Lux uerę lucis, lux, inq̄, ſpiritualis, dirigēs eū in omnem ueritatē. uel, lux cōtēplationis ei orta eſt q in actionibus ſuis iuſtitiam ſeruat.

E t rectis corde lætitia. Lętitia, hoc eſt, ſpiritualis conſolatio.

L ætamini iuſti in Domino. Omnibus aliis Mundi uoluptatibus expulſis, ueluti falſis. ſimilis fere ſententia habetur in fine pſalmi XLII, ibi: lætamini in Domino & exultate iuſti, ubi uide.

E t confitemini memoriæ ſanctificationis eius. Gratias, inquit, ei agite, me/moria repetentes diuinam illam ſanctificationem, qua ſanctificati eſtis. uel con fitemini antiquas omnes inquinationes ueſtras, dum tantam Dei munditiam, ac puritatem animo reuoluitis, cum inter homines nullus omnino mundus ſit. poſſunt & prædicta omnia a' uerſiculo illo: ignis ante ipſum præcedet, uſq; ad uerba illa: audiuit & lætata eſt Sion: de ſecundo Chriſti aduentu intelligi. illu/xerunt, inquit, fulgura eius orbi terrę, Chriſto nimirum rurſus e' cœlo deſcen/dente, nam

dente. [illegible] fulgur exit ab oriente, & uenit uſq; in occidentem, ſic erit [illegible] nubis. q Solem tunc obtenebrandum eſſe a [illegible], & [illegible] lucem ſuam, ſtellaſq; caſuras e cœlo, unde naturali ſic illuminabantur [illegible], a Chriſto uidit autem terra [illegible] & com [illegible] commota eſt, [illegible]. Montes autem [illegible] ſunt, & [illegible] elementa [illegible] his etiá [illegible] LXXIIII. ibi [illegible] facta eſt [illegible] erunt [illegible] hoc eſt, ſublimes atq; alti [illegible] Prophetæ [illegible] eſt iudex. & tunc, hoc eſt, in [illegible] pater [illegible] eius, exeuntes [illegible] in gloria patris, [illegible], qui [illegible] uolent, [illegible], ut [illegible] re [illegible] Angelis [illegible], et adueniet eum. [illegible] Angelis Chriſtum adorantibus, cæteri [illegible] Apoſtolum, omne genu ei flectitur, cœleſtium, terreſtrium, [illegible].

Pſalmus [illegible] Dauid.

H Ic pſalmus [illegible] cogitationé [illegible] & [illegible] ad [illegible]. Pſalmus XCVII.

C Antate Domino [illegible]. [illegible] in pſalmo LXXXV. ubi expoſuimus.

Q uía mirabilia fecit Dominus. In nouis rebus nouo cantu [illegible] magis, aut magis admirandum eſt [illegible] q Deus carné [illegible] atq; alia fecerit, quæ ex ſacro [illegible] Euangelio?

S aluauit eum dextera eius, & brachium ſanctum eius. [illegible] dextera atq; illius brachium, hoc eſt [illegible] quod [illegible] dextrum [illegible] omnibus eſſe ſoler & potes, ſaluauit hoc eſt, [illegible] eum populum, [illegible] eos omnes, qui ab [illegible] tenebant. dextera n. & brachium [illegible] in pſalmo XXXIII [illegible] dextera tua [illegible]. Aliqui [illegible] q Deus ſaluauit [illegible] hominé qui [illegible] admiradum [illegible], q rebellem ac perditum [illegible] Dominus, paſſione ac morte ſua, ſaluauit.

N otum fecit Dominus ſalutare ſuū. Manifeſtum fecit Deus [illegible], quæ ab eo eſt. incarnatione [illegible] uel ſalutare [illegible] uenit. n. [illegible] quit, ut iudicem Mundum [illegible] Mundum.

I n conſpectu Gentium reuelauit iuſtitiam ſuam. Verba hæc ad prioris dicti declarationem dicta ſunt. in [illegible] terram exiuit ſonus Apoſtolorum, [illegible] uniuerſis Gentibus [illegible] tem illam prædicauerunt, quam Chriſtus [illegible] eſt. Iuſtitiam autem hoc in [illegible] expone, quemadmodum [illegible] in pſalmo LXXXXII. poſſumus etiam intelligere, q Dominus [illegible], [illegible] Prophetis,

[illegible] αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐ[illegible]

ſuæ Propheti[illegible], & q[illegible] [illegible] [illegible] ſuam [illegible].

ἐμνήσθη
τῷ ἰακώβ

M[illegible] [illegible] ipſi Iacob, & [illegible] Iſrael. [illegible] [illegible] Deus [illegible] [illegible] eſſe, & [illegible] [illegible] ſeruaret, [illegible] [illegible] [illegible] exhiberet [illegible] Iacob [illegible] Iſrael [illegible] dico Chriſtiani [illegible] eis etenim [illegible] Iſrael [illegible] [illegible] ſupplantator & [illegible], & ta[illegible] [illegible] [illegible] Deu[illegible] [illegible] interpretatur ſupplantator & Iſrael [illegible] Deum.

V[illegible] omnes termini terræ [illegible] Dei [illegible]. [illegible] [illegible] per Apoſtolos [illegible].

I[illegible] Deo [illegible]. De [illegible] pſalmo XCIII [illegible] ſe[illegible] uer[illegible].

C[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible].

P[illegible] in Cithara in Cithara [illegible]. [illegible] A[illegible] [illegible] [illegible] & [illegible]

I[illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] tamen [illegible] Euangeliſta [illegible] tamen ac [illegible] [illegible] Euangeliſtam, & dec[illegible] [illegible] dicit [illegible] a [illegible] o ſpiritu [illegible] [illegible]

ὡς ζωγρα̃ν

ne[illegible] tub[illegible] ex a[illegible].

I[illegible] R[illegible] D[illegible]. De [illegible].

C[illegible] mare & [illegible] eius, [illegible] terrarum, & [illegible] in eo. Per [illegible] ex[illegible] in pſalmo XCV, [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible].

F[illegible]. [illegible] una [illegible] [illegible] ga[illegible] [illegible] a D[illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible].

M[illegible] Domini [illegible]. [illegible] pſalmo XCV [illegible] etiam [illegible] [illegible].

iuxta Anagogen, Montes, prophetę ſunt, ob contēplationū nimię ſublimitatē. exultabūt aūt, uidētes ꝙ oīa ea quę ꝑdixerūt re ipſa euentū ſuū cōſecuta ſunt. Quoniam uenit iudicare terrā, iudicabit orbē terrę in iuſtitia, & populos in recti- tudine. Omnia hęc expoſita ſunt in pſalmo XCV. ubi tamē nō in rectitudi ne legimus, ſed in ueritate tua: ita ut idē intelligaẜ eſſe rectitudo, quod ueritas. quicūꝗ.n. uerax fuerit, rectus etiam erit, & contra, quicunꝗ rectus, uerax.

¶Ipſi Dauid Pſalmus.

Est etiam hic pſalmus apud hebræos abſꝗ inſcriptione. illa enim uerba ipſi Dauid, addita fuerunt a' ſeptuaginta, ut annotauimus in inſcriptione pſal- mi XCVI. Pſalmus. XCVIII.

Dominus regnauit, iraſcantur populi. Scribit Matthęus, ꝙ nato Domino, Magi ab oriente uenerunt Hieroſolymā, dicentes: ubi eſt, qui natus eſt Rex Iudæorꝫ? ꝙꝗ audiēs ea Herodes Rex, turbatus eſt, & uniuerſa Hieroſolyma cum eo. hoc igitur myſteriū pręuidens beatus Dauid, dicit: Dominus Rex na- tus eſt. ipſe.n. Dominus de ſe dicebat, tu dicis quia Rex ſum ego, ego in hoc na tus ſum &c. iraſcantur igitur Iudæorum populi.

Qui ſedet ſup Cherubim. Ille, inq̄, Dn̄s Regnauit, q ſedet ſup Cherubim, ut in LXXIX pſalmo declaratū eſt, ibi: qui ſedes ſup Cherubim manifeſtare. ὁ καθήμενος

Commoueatur terra. Iudæorum nimirum Regio, quæ turbata eſt, ut iam di ximus. uel commoueatur omnis terra, aliis quidem ob metū perturbatis, aliis uero ad pietatem, atꝗ ad religionem commutatis. σαλευθήτω

Dominus in Sion magnus, & excelſus eſt ſup oēs populos. Iuxta Hiſtoriam Chriſtus magnus fuit in Hieruſalē, docens, & efficiens miracula. egrediebaẜ enim, inqt, fama de eo. Item alibi: exiit fama eius ſtatim in oēs finitimas regio nes. & rurſus: exiit fama eius in totam Syriā. iuxta Anagogen uero, magnus eſt Dn̄s in Eccleſia. Sion quippe interꝑtaẜ ſpecula. fideliū aūt Eccleſia, nō immerito ſpecula appellaẜ, cū fideles, qui in ea uerſanẜ (ut ait Apoſtolus) nō terrena ſolū, ſed cœleſtia contēplenẜ. in hac igitur Eccleſia, ſpecula, Chriſtus, excelſus eſt ſup omnes homines, utpote, qui nō tantū homo eſt, ſed etiam Deus. uel, magnus in Sion, excelſus aūt in omnibus Gentiū populis, ut ſit ſenſus, ꝙ Chriſtus magni ficatur inter Iudæos, & inter gentes, hoc eſt, in iis fidelibus, qui ex Circūciſione ſunt, atꝗ in iis qui ex Gentibus. nam quod ait: ſuper omnes: non ſolum ſignifi- cat ſupra omnes, ſed etiam in omnibus.

Confiteanẜ nomini tuo magno. Gratias agant, inquit, nomini tuo, hoc eſt, no mini diuinitatis tuæ. donauit.n. Deus aſſumptę humanitati nomen, quod eſt ſuper omne nomen. uel confiteantur nomini tuo, non curioſe inquirentes natu- ram tuam, nec modum incarnationis tuæ.

Quoniam timendum, & ſanctum eſt. Timendum quidem inimicis dum eos eiicit, & flagellat, ſanctum uero domeſticis ac beneuolis, quos ſanctificat, & mundat. uel, de ipſo etiam nomine Ieſu loquitur, quod timēdum etiam, & ſan- ctum eſt, ut φοβερὸν

ctum eſt, ut iam diximus.

E t honor regis iudicium diligit. Dignitas atq; authoritas regis diligit iuſtitiam. atq; ideo & preſto iis aderit, qui tyrannide opprimuntur & ipſum etiam tyrannum Dæmonem deſtruet.

T u paraſti directiões. Tu legẽ dediſti, in qua directiões ſunt, & rectitudines.

I udicium & iuſtitiã in Iacob tu feciſti. Idem nũc & manifeſtius repetit. tu, inquit, iudicium feciſti & iuſtitiam in generatione Iacob, in ipſo ſcilicet Iſraelitico populo, atq; hoc per legem datam.

E xaltate Dominum Deum noſtrũ. Alta ac ſublimia de illo cogitate. exaltate etiam hymnis ac laudibus, exaltate mandatorũ obſeruatione. ſi.n. blaſphemari dicit̃ in gentibus Deus propter eos q diuina ſpernunt mãdata, perſpicuũ fit, q̃ contra, magnificari dicetur propter eos, qui illa obſeruauerint.

E t adorate ſcabellũ pedum eius. Scabellũ pedũ Chriſti, ut Dei, terram eſſe legimus, cœlum. inquit, thronus mihi eſt, & terra ſcabellum pedum meorum. ſcabellum uero pedum Chriſti, ut hominis, montem Golgotha eſſe dicemus, in quo fuit Crucifixus: uel ipſam ẽt Crucẽ, in qua illius pedes clauis confixi ſunt.

Q uoniam ſanctus eſt. Propter diuinitatẽ nimirũ, quę ſanctificat. ſanctus uero ipſe cum ſit, huiuſmodi etiam ſcabellum ſanctificauit. & quoniam iuſtos omnes ſanctos quoq; appellare ſolemus, oſtendit deinceps quanta ſit differentia inter Chriſti atq; inter illorum ſanctitatem, dicens.

M oyſes & Aaron in ſacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen » eius: inuocabant Dominũ, & ipſe exaudiebat eos. Hi omnes, inquit, miniſtri illius erãt, & ſerui. Moyſem uero dicit, ut legiſlatorẽ, Aaron uero ut primũ inter ſacerdotes: & Samuelẽ tanq̃ principem inter Prophetas. uel per Moyſem Aaron, & Samuelẽ, eos omnes intelligit, qui illorũ imitant̃ uirtutes. Nam & in Ezechiele dicens Dominus: ſi gladiũ induxero ſup terrã, & inuenti fuerint in ea Noe Iob & Daniel, in his non ueniet gladius: non illos ſignificare uoluit, qui multis iam annis mortui erant, ſed per ea nomina illos ſignificauit, qui eorum uitam ac conuerſationem fuiſſent imitati.

I n columna nubis loquebatur ad eos. Ad Moyſem nimirũ, atq; ad Aaron. Atqui ad ſolũ Moyſem Deus loquebat̃, uerũ hæc eſt quędã figura, quę Syllepſis dicitur eo q̃ alterum comprehendat. Nam & Apoſtolus cũ omnes connumeraſſet: qui per fidem crediderunt, collectim demũ addidit: qui per fidem uicerunt regna, & quæ ſequuntur. uult enim Propheta nunc illud nobis dicere, q̃ hic Chriſtus, eſt ille Deus, qui in columna nubis ad eos loquebatur.

Q uoniam cuſtodiebant teſtimonia eius, & pręcepta eius quæ dedit illis. Eius enim Chriſti erant teſtimonia omnia, & mandata legis, quæ illis data ſunt.

D omine Deus noſter tu exaudiebas eos. Tu ille es, qui tunc eos exaudiebas.

D eus tu propitius fuiſti eis. Eis nimirum placantibus ac mitigantibus te pro populo, a quo fueras irritatus, uel pro ſeipſis etiam, quando in te peccarũt. Nam & Moyſes Deum irritauit, dum minus crediſſet ſe ab eo impetraturũ aquam, & Aaron, quando uitulum fabricauit.

Et ulciſcens

Et ulciſcens in omnes adinuentiones eorum. Vlciſci poſuit hoc loco, pro auxiliari. & adiuuãs eras, inqt, hoc eſt, adiuuabas, omnia eoꝝ ſtudia ad populi cõmodũ. uel eras ulciſcens omnes eoꝝ adinuentiões, intelligẽdo in paſſiuo ſenſu: hoc eſt: omnes adinuentiones, quę aduerſus illos compoſitę ac ſtructę fuiſſent.

Exaltate Dominum Deum noſtrum. De hoc iam ſuperius dictum eſt.

Et adorate in monte ſancto eius: quoniam ſanctus eſt Dominus Deus noſter. Mons eius ſanctus, Iudæis quidem terreſtris dicitur Sion, nobis uero cœleſtis: de qua Apoſtolus Paulus dixit: accedite ad Sion montẽ, & ciuitatẽ Dei uiuẽtis Hieruſalẽ cœleſtẽ. uel p mõtẽ ſanctũ Eccleſiã intellige, ꝑpter dogmatũ nimirũ & cõuerſatiõis eius ſublimitatẽ. Adorate, inqt, igitᷣ Chriſtũ in Eccleſia. Atqꝫ hęc Propheta dicit, ſeipſum nobis coniungens: uel ita fieri iubet ex fideliũ perſona.

Pſalmus ipſi Dauid in confeſſionem.

HAnc inſcriptionem ſeptuaginta etiam appoſuerũt, cognoſcẽtes ex pſalmi uerbis, eum Chriſto uere manu forti ac deſcendenti ex ſanguine Dauid dedicatũ fuiſſe, cui mandat, ut inſeruiamus, & confiteamur. Pſalmus. XCIX.

Iubilate Deo oẽs terra. Huiuſmodi uerba habuimus ẽt in pſalmo. XCVII. Seruite Domino in lætitia. Seruite ei, qui liberauit uos a' Dęmonũ ſeruitute: & in lætitia: quia a' tanta erepti eſtis tyrannide, & effecti digni, qui tantum Dominum habeatis.

Introite in conſpectu eius in exultatione. Ingenue illum colite cum gaudio & lætitia.

Scitote quoniam Dominus ipſe eſt Deus noſter. Cognoſcite, inquit, a' Prophetis ea, quæ de illo ſcripta ſunt: & ab ipſis etiam operibus addiſcite, ꝙ Dominus Ieſus ipſe eſt Deus noſter.

Ipſe fecit nos, & nõ ipſi nos. Tametſi patres, ii eſſe uideantur, qui filios faciũt, re uera tamen Deus eſt, qui eos facit. ipſe etenim illoꝝ eſt cauſa, parẽtes uero coadiutores tantũ, ueluti qui diuino illi inſeruiunt mandato, quod eſt a' principio. Atqꝫ ideo multos uidemus optantes procreare filios, qui tamen minime id poſſunt. eadem etiam ratione ad mulierem illam, quæ uiro ſuo dicebat: da mihi filiũ, prudenter ac dogmatice maritus reſpondit: nũquid ego ſum tibi pro deo, qui priuauit te fructu uentris?

Nos autẽ populus eius, & oues paſcuæ eius. Vidimus etiã huiuſmodi uerba in pſalmo XCIIII. & licet ibi populus paſcuę ſcriptum ſit, & oues manus eius, nulla hinc tamen ſenſus differentia conſtituitur.

Introite in portas eius in confeſſione, in Aulas eius in hymnis. Quemadmodum primo ingredi oportet portas, & deinde aulas, ita ẽt primo cõfiteri oportet peccata, & deinceps laudare Deũ: ut lingua per confeſſionẽ expurgata, purę ac mũdę laudes offerantᷣ Deo. Portæ aũt & aulę Chriſti, uarię ſunt, quæ in uniuerſo habentur orbe Eccleſiæ, ueluti propriæ quædam illius domus: de aulis etiam diximus in pſalmo LXXXIII.

efficiantur, & recedẽtes deſpicere. intelligitur etiã hic uerſiculus de Diabolo: ut ſenſus ſit: Dæmoni ad me acceſſum nullum dedi: atq; idcirco non contigit, ut aliquãdo a me declinare: hoc eſt, recedere eum cognoſcerem.

D etrahentem ſecreto proximo ſuo, hunc perſequebar. Tanq̃ malis præditũ moribus, atq; illiberalem, ac ueluti canem latenter mordẽtem. ſecreto autẽ, hoc eſt, clam, ideo appoſuit: quia is qui præſenti detrahit, minus peccat, cum is qui præſens eſt, ab irrogata infamia ſe tueri poſſit.

S uperbo oculo & inſatiabili corde, cum hoc non edebam. Hoc eſt, non degebam cum eo. per oculum autem ſuperbum, quemcunq; ſuperbum hominum intelligit, ueluti à parte totum: & ſimili modo, per inſatiabile cor, auarum hominem. utrunq; uero deinceps uno ſermone comprehendit, dicens: cum hoc non edebam.

O culi mei ad fideles terræ, ut ſedeant mecum. Ad eos nimirum qui ob rectam eorum conuerſationẽ effecti ſunt digni, ut eſſent fideles. uel fideles nunc bonos omnes appellat, iuxta quod à Solomone dictum legimus: uirum autẽ fidelem inuenire labor eſt. nam quod bonum eſt rarũ eſt: huiuſcemodi, inquit, hominibus ego adhærebam, & cum eis conſidebam.

A mbulans in uia immaculata, hic mihi miniſtrabat. Miniſtris, inquit, uſus ſum, quorum uita eſſet irreprehenſibilis. decet nãq; non amicis tm̃: ſed & miniſtris uti bonis.

N on habitabat in medio domus meæ, faciens ſuperbiam. Superius de ſuperbo amico locutus eſt, nunc autem de miniſtro.

Q ui loquitur iniuſta non direxit in conſpectu oculorum meorum. Non direxit, hoc eſt, perficere non potuit, quod optabat, nec corã me proſpere proceſſit. κατεύθυνε

I n matutinis interficiebam omnes peccatores terræ. Matutino tempore, cum nulla uini, aut iræ ebrietate detinerer, quando cogitatio mea decipi non poterat. terræ autem peccatores dixit, non ut totius orbis delinquentes ſignificaret, ſed eos tantum, qui ſibi ſuberant. omnes etiam, nõ una omnes intelligit, ſed modo hunc, modo illum.

V t exterminarem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem. Interficiebam autẽ eos ut exterminarem iniquos omnes ea nimirum ratione, ut ipſa iniquitas, pœnarum auſteritatem cernens, coerceretur ac deleretur. iuxta Anagogen, per terram, per corpus ipſum intelligimus, & corporalia omnia, tanquam terrena. huius autẽ terræ peccatores, cogitationes ſunt de peccatis. in matutino, inquit tempore, quãdo in anima mea oriebatur Sol Sãcti ſpiritus (hunc enim appellare poſſumus intellectuale matutinum) interficiebam omnes affectuum meorum cogitationes, quæ ex terreno corpore atq; ex materialibus aliis rebus naſcuntur. per domini uero ciuitatem, animam intellige, tanquam Sancti ſpiritus domum.

C Oratio

ὅταν ἀκη-
διάσαν καὶ
ἐκχέῃ

℄ Oratio ipſi pauperi, cum anxius
fuerit, & effuderit preces
ſuas coram Domino.

PAuperem hoc in loco eum appellat, qui diuino indiget auxilio. huic etenim oratio accommodatur pręſentis pſalmi, quoties ob uiſibilium, ſeu inuiſibiliũ hoſtium pugnam, in anxietate fuerit conſtitutus, & orationem ſuam obtulerit coram Deo. effundam enim, inquit, in conſpectu tuo preces meas. quod magis etiam declarans adiunxit: afflictionem meam coram eo annunciabo: tam etſi ex primo propoſito pro ſeipſo Propheta hunc pſalmum conſcripſerit, eo nimirum tempore, quo perſecutionem paſſus eſt. tunc etenim & triſtis fuit, & Deum rogauit dicens. Pſalmus, CI.

DOmine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te ueniat. Per orationem, oris uerba intelligit, & per clamorem, ipſius cordis propoſitum. Symmachus pro clamore, fletum dixit. uenire autem ad Deum dicitur huiuſmodi clamor, quando ab eo auditus fuerit. auditur autem, quando placet.

N e auertas faciem tuam a' me. Ne me auertas, quęſo, ut indignum: quod facere ſolent, qui ſupplicantium petitiones audire nolunt.

I n quacunq; die tribulor, inclina ad me aurem tuam, in quacunq; die inuocauero te, uelociter exaudi me. Non tantum nunc, ſed per totam uitam. de inclinatione uero auris Dei, dictum eſt in pſalmo XVI, ibi: inclina aurem tuam mihi, &c.

Q uoniam defecerunt ſicut fumus dies mei. Cito, inquit, exaudi me, quoniam anima mea iam defecit. alibi etiam dicit, uelociter exaudi me, quia deficit ſpiritus meus. defecerunt, inquit, ſicut fumus dies mei, & anni uitæ meæ, fumi inſtar, cito pertranſierunt, & iam tranſacti ſunt.

E t oſſa mea ſicut Cremium aruerunt. Symmachus pro Cremio, Torrem dixit. oſſa, inquit, mea inſtar Torris aruerunt, tentationum nimirum igne combuſta. iuxta Anagogen, oſſa, ſanctiores illæ cogitationes ſunt, quæ animam fortificant, & regunt: quæ ſi tentationum igne accenſæ ſint, debiles fiunt.

χόρτος P ercuſſus ſum, ut herba, & aruit cor meum. Quemadmodum herba percuſſa tabeſcit, ita ego flagellis percuſſus, in corde meo contabui, nulla conſolatione inuenta, quæ flammam meam irrorando ac refrigerando mitigaret.

Q uia oblitus ſum comedere panem meum. Præ huiuſmodi, inquit, mœſtitia, omnem cibi appetitum abieci. Antiqui enim appetitum, cibi memoriam appellabant, & appetitus priuationem, cibi obliuionem.

A' uoce gemitus mei adhæſit os meum carni meæ. Verus gemitus omnem illam tollit pinguedinem, quæ eſt inter carnem, & oſſa. aliqui carnem dictam eſſe intelligunt, pro cute: ac ſi diceret, ꝙ conſumpta præ mœrore omni carne, quæ intermedia erat, cutis, oſſibus coniuncta ſit.

ἐρημικῷ S imilis factus ſum Pellicano ſolitario. Fugiens nimirum multitudinis conuerſationem,

conuerſationem, & ſolitudinem quærens. eſt autem Pellicanus animal quodſdam, quod ſolitudine delectatur.

F actus ſum ſicut Nycticorax in domicilio. Hoc animal natura timidiſſimū eſt:atq; ideo undecunq; fugiēs in domorum ruinis cōmoratur? Ego, inquit, uelu ti Nycticorax in deſertis, ac ſolitariis locis uerſor. aiunt Nycticoracem in domi ciliis, ſeu tuguriis degere, ac nocte clamare prę formidine, atq; ideo hoc nomine a Græcis appellatur q; nocte clamet. nō ſecus igitur de nocte ad Deū ſe cla mare dicit, dum hoſtium incurſum reformidat.

V igilaui & factus ſum ſicut Paſſer ſolitarius in tecto. Vigilat nāq; & ipſe paſſer prę formidine, & ſolus in tecto degit: uel tn̄ in tectis manet.

T ota die exprobrabāt mihi inimici mei. Exprobrabant mihi formidinem, & miſeriam, omnes ii, qui perſequebantur me.

E t qui laudabant me, aduerſum me iurabant. Qui prius me admirabantur, aut laudabant me, poſtmodum iurarunt aduerſum me, iuramento. ſ. confirman tes conſpirationes, atq; inſidias illas, quas in me moliebantur: uel, calamitates meas in iuramentum redigebant, uerbi gratia: ſic nos non patiamur ea, quę ille patitur, neq; efficiamur, ut ipſe eſt. quidam uero hęc uerba dicta eſſe intelligunt, ex perſona Chriſti, ita ut ſit prophetia de Petro, qui iurauit ſe non nouiſſe hominem.

Q uia cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miſce» bam. Si aliquando cibi memineram, & panem cinere aſpergebam, & po tum meum miſcebam fletu, ut facere ſolent ii, qui in ſummis conſtituti ſunt ca lamitatibus, & non ſuſtinent uel cibum ipſum ſibi abſq; triſtitia adferri. uel, cinerem quidem pro pane manducabam, potū uero in fletu miſcebam: hoc eſt: lachrymas miſcebam pro potu: hoc autem faciebam, cum alii omnes cibum ſu merent, atq; hilares eſſent. tunc etenim ego in faciem procumbens, & lugens, ore ipſo puluerem attrahebam, qui uento, aut ſpiritu attollebatur: atq; hoc pa cto miſcebam eum cum lachrymis. huiuſcemodi autem uerbis, uitam ſuam mœſtitia plenam eſſe iudicauit. Dictum eſt autem ſæpius, q; dictiones, quia & quoniam, aliquando cauſam reddunt, aliquando confirmant, & aliquando prorſus abundant, ſeu per modum quendam ponuntur narrationis, ut hic.

A' facie iræ tuæ, & indignationis tuæ. Hæc mihi contigerunt ab ira tua, quo niā mihi iratus fuiſti. es autem iratus, quia peccatis te meis irritaui. per faciem uero iræ, ipſam iram circunloquendo dixit. τῆς ὀργῆς σου κὴ τῦ θυμοῦ σου

Q uoniam eleuans confregiſti me. Olim me in altum eleuaſti, cum mea oīa bene ſe haberent, ſed poſtea confregiſti me, a' priſtino me ſtatu decidere permittens. Simile illud eſt: exaltatus autem humiliatus ſum. κατέῤῥαξας

D ies mei, ſicut umbra declinauerunt. Cito pertranſierunt. alibi etiam ait: homo uanitati ſimilis factus eſt, dies eius ſicut umbra prætereunt. umbra ete nim breui extinguitur.

E t ego quaſi herba exarui. Huiuſmodi uerba etiā ſuperius uidimus, uerum illic quidem, cor ſuum, hic uero, totum ſe ait exaruiſſe.

Tu autē domine in ſæculum permanes. Ea quidē, quæ ad me pertinent, hoc eſt, humana omnia huiuſcemodi ſunt, mutabilia nimirū, atq; inęqualia tu autē Domine æternus es, atq; immutabilis.

Et memoriale tuum in generationem, & generationem. Hoc eſt, æternū. uel in generationem ueteris populi, & in generationem noui populi.

Tu exurgens miſereberis Sion. Iuxta ſenſum qui magis præ manibus uidetur eſſe, hæc eſt prophetia de terreſtri Hieruſalē, qua prædicitur q; impleto illo tempore, quod a Deo captiuitati iudæorum determinatū eſt, Deus rurſum miſerebitur Sion quādo tempus diuinę protectionis aduenerit: tempus, inq̄, quod etiā fuerat prædictum. & quæ ſequuntur pari conſequentia intelligenda ſunt. ſed iuxta altiorem ſenſum, Prophetia hęc eſt de noua Sion, id eſt, de Eccleſia fidelium: uel quia tu reſurgens a mortuis miſereberis Eccleſię Apoſtolorum, atq; ei auxiliaberis.

Quia tempus miſerendi eius, quia uenit tempus. Tempus, inq̄, quod auxilium expoſtulat, cum omnes iam aduerſum eam inſurgant & bellū moueāt.

εὐδόκησαν οἱ δοῦλοι σου τοὺς λίθους αὐτῆς καὶ τὸν χοῦν αὐτῆς

Quoniam probauerunt ſerui tui lapides eius, & pulueres eius miſerebuntur. Quia Apoſtoli parauerunt lapides ad ædificationē ipſius Hieruſalē, eos nimirū lapides, qui ſtabiliores & probatiores fuere ad religionē, & ad uirtutē, & quorum mutua etiā aptitudo & conuenientia, ſpiritualis Eccleſiæ cōſtructionē effecit. iidem etiā Apoſtoli cura ac ſtudio ſuo digniorem reddent puluerem ipſius Hieruſalē: quippe qui infirmiores quoſq; ac magis terrenos homines, ſuo fouebunt auxilio.

Et timebunt gentes nomen Domini. Propter ſigna & miracula, quæ ex ſola nominis Chriſti inuocatione fient in ea.

Et omnes reges gloriam tuam. Gloriam tuam, quæ naſcitur a potentia. intelligere etiā poſſumus per Gentes, eos fideles, qui ex Gentibus crediderūt, & ſimili modo per reges, eos reges, qui fideles fuerunt.

οἰκοδομήσει

Quia ædificabit Dominus Sion. Hoc eſt, uere ædificabit.

Et uidebitur in gloria ſua. Videbitur rurſum in glorioſo eius aduentu quādo ueniet cum potentia, & gloria multa, quēadmodū ipſe dixit in Euangeliis.

Reſpexit in orationem humilium. Eorum ſcilicet qui humilia ſentiunt: & ueram animi humilitatem ſectantur.

Et non ſpreuit preces eorum. Non deſpexit, non repulit.

γραφήτω αὕτη

Scribantur hęc in generationem alteram. Accipiatur inquit, pręſens oratio, ſeu hic pręſens Pſalmus, qui inſcriptus eſt, oratio ipſi pauperi, & tradatur in generationem alteram, hoc eſt, in generationem noui populi, poſtq̄ antiquus populus, Prophetarum uerbis, quæ de Chriſto prędicta fuerant, credere noluit.

ὁ κτιζόμενος

Et populus, qui creatur, laudabit Dominum. Chriſtum dico. populus autem, qui creatur, nouus eſt populus, de quo dixit Paulus: ſiquis in Chriſto eſt. noua creatura. Et non dixit, qui creatus eſt, ſed qui creatur, propter credentium incrementum, quod ad ipſam uſq; conſummationē perſeuerabit. Creari autem dixit, pro immutari. neq; enim nouus populus creandus erat, ſed in melius

in melius immutandus.

Q uoniam proſpexit de excelſo ſancto ſuo. Proſpexit ſuperius quidem in cœlo permanens, inſerne tamen in terra uiſus. proprium enim eſt iis, qui de ſuper proſpiciunt, manere in alto, & uideri ab iis, qui inferius ſunt. Viſus eſt autem per incarnationem. per excelſum autem ſanctum, cœlum ipſum intelligit, uel ipſam diuinitatis celſitudinem.

D ominus de cœlo in terram aſpexit. De cœlo in terram deſcendit. per aſpectum enim, illius aduentum denotauit.

V t audiret gemitus compeditorum. Vt audiret, inquit, gemitum, quem iuſti homines emittunt, pro iis, qui peccatorum ſuorum innexi ſunt cathenis. τῦ ἀκοῦσαι

V t ſolueret filios interemptorum. Atq; ut ſolueret a' peccati uinculis, & a' Dæmonum ſeruitute, eorum filios, qui in peccatoris perierant. τῦ λῦσαι

V t annunciaret in Sion nomẽ Domini. Nomen nimirum patris: hoc eſt: q; Dominus Deus, pater ſuus eſſet, & uerus pater: atq; ideo Chriſtus etiam dicebat: manifeſtaui nomen tuum hominibus. τῦ ἀναγγεῖλαι

E t laudem eius in Hieruſalem. Hoc eſt, honorem eius. patris uero honor eſſe dicitur, ipſum nomen paternum. uel aliter: laudem illam intellige, qua Chriſtus ſemper patrem laudabat, omnia illi perpetuo adſcribens, & ab illo dicens, ſe miſſum eſſe. deinde dicit, quando hoc factum ſit.

D um conuenirent populi in unum, & reges ut ſeruirent Domino. Tunc inquam cum reges & populi ad eum conuenirent, ut per fidem ei ſeruitutem, & obſequium præſtarent: ei dico, qui ſecundum diuinitatem uere, ac proprie Dominus eſt. tunc etenim Chriſtus annunciauit nomen patris in Sion, & laudem eius in Hieruſalem, quando iſti omnes conuenerunt: unde alibi conſequenter ex Chriſti perſona dicitur: in medio Eccleſiæ laudabo te. Eccleſia etenim congregationem, & cœtum hominum ſignificat. per reges autem, ipſos Apoſtolos intelligit, non ſolum, quia animi paſſionibus, atq; affectibus regnarent, & quia dominarentur Dæmonibus, ſed etiam quia ab uniuerſo orbe ſupra ipſos reges honorati ſunt, & quia de eis dictum eſt, in pſalmo XXXIIII, conſtitues eos principes ſuper omnem terram. completa autem huiuſcemodi prophetia, redit iterum Propheta ad priorem conſequentiam. ἐν τῷ ἐπισυναχθῆναι

R eſpondit ei in uia fortitudinis ſuæ. Inops ille & pauper, de quo in inſcriptione pſalmi dictum eſt, reſpondit, pro locutus eſt, ei ad quem oratio præſentis pſalmi dirigitur. Reſpondere enim hoc in loco poſuit ſimpliciter pro dicere, ſicuti alias ſæpe ponitur apud ſcripturam ſacram. per uiam uero fortitudinis, illud tempus intelligit, quo uires adhuc aliquas habebat, nec dum eas amittere cœperat, tanta oppreſſus ac deiectus mœſtitia. ἰσχύος

P aucitatem dierum meorũ annuncia mihi. Hæc ſimilis uidetur ſententiæ ei quæ habetur in pſalmo XXXVIII: notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum, quis eſt, ut ſciam quid deſit mihi. cernens, inquit, me iam debilitatum eſſe, & malum hoc ingraueſcere, ſuſpicor medium, mihi tempus uitæ ſupereſſe, quo circa indicari mihi illud opto, ut animæ meæ maio-

rem curam, ac ſollicitudinem habeam.

ἀναγάγῃς Ne educas me in dimidio dierum meorum. Eductionem hoc in loco peregrinationem animæ appellauit, eductæ, ſcilicet per aerem, uel eductæ a corpore. per dimidium uero dierum, imperfectionem, hoc eſt, infructuoſitaem dierum illorum appellat, qui ſibi ad ferendos uirtutum fructus ſtatuti fuerant. hac enim de cauſa, certi dies, uitæ hominum ſtatuuntur, ut fructus ferant: precatur igitur non mori in infructuoſitate, ut ita dicam, ſeu ſterilitate uitæ ſuæ, ſed diutius uiuere, donec fructum aliquem adferat. uel fortaſſis ita dicit, propter illud quod traditur in pſalmo LIIII, ubi habetur, quod uiri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos, ubi uide expoſitionem.

In generatione generationum anni tui. Per generationem generationum Hebræi idem intelligunt, quod perpetuo. cōplicat autē Propheta inter orandū etiā dogmata de Deo. tu enim, inquit, diuinitate tua æternus es, quinimo & ſupra ipſam æternitatem ac ſempiternus.

Initio tu domine terram fundaſti. Stabiliſti, feciſti.

Et opera manum tuarum ſunt cœli. Cœli, inquit, efficaces potentiæ tuę opus ſunt. per cœlos autē ipſum primum cœlū intellige, & firmamentū. in principio. n. inqt, fecit Deus Cœlo, & terrā: & rurſus, & uocauit Deus firmamētū cœlum.

Ipſi peribunt. Immutabuntur enim ut potè creaturæ.

Tu autem permanes. Immutabilis, ut creator.

Et omnes ſicut ueſtimentuim ueteraſcent. Omnes, hoc eſt, utrunq; cœlū: uel ipſa terra ſimul cum cœlis, aſſiduo uſu, & tempore ueſtimentorum inſtar ueteraſcent. uſu enim & tempore ueſtes conſumuntur.

ἑλίξεις Et ſicut opertorium uolues eos, & mutabuntur. Inuolues dixit, pro coercebis, & contrahes: quod tanta, inquit, facilitate efficies, quanta quis opertorium aut pallium aliquod inuoluit. his autem uerbis, ſummam Chriſti potentiam, ac robur conſtituit. quod autem ſuperius dixit, peribunt, nunc ait mutabuntur, exponens nimirum, & declarans priora illa uerba, & ſignificans, ꝙ ipſi etiam cœli immutabuntur, ac renouabuntur in incorruptionem. atq; ideo in huiuſmodi ſententiam Paulus dicebat, ꝙ præterit figura huius Mundi: & Heſaias, ꝙ cœlum reuoluitur, ut liber. Sunt qui dicant, ita exponendum eſſe hunc uerſiculum, ꝙ ſicut opertorium, ſeu amictus, completo uſu deſtinato, inuoluitur, ſic etiam & cœlum, meliori uſu adueniente, in melius & ipſum mutabitur.

Tu autem idem ipſe es Immutabilis ſcilicet.

Et anni tui non deficient. Nam quemadmodum ſecundum diuinitatem cares principio, ita etiam fine. per annos autem Dei, intelligere debemus perpetuitatem diuinæ eſſentiæ.

τὴν παρά-
τασιν τοῦ
εἶναι συν-
πτον

Filii ſeruorum tuorum habitabunt. Seruorum tuorum de quibus ſuperius dictum eſt, ꝙ probauerunt ſerui tui lapides eius, Apoſtolorum nimirum. filii autem Apoſtolorum ii ſunt, quos per Euangelium genuerunt: qui eorum filii ideo dicuntur, quia ſimili morum ac dogmatum eruditione illis coniunguntur. hi igitur habitabunt in Sion, hoc eſt, in Eccleſia, cuius tu miſertus es.

Et ſemen

E t ſemen eorum in ſæculum dirigetur. Eorum ſeruorum tuorum, uel ſemen filiorum ſeruorum tuorum. ſemen uero, non ſecundum carnem dixit, ſed ſecundum uirtutis ac pietatis ſucceſſionem. hoc igitur ſemen in æternum dirigetur. & pręparabitur. portæ enim, inquit, Inferni, non præualebunt aduerſus eam.

ℭ Pſalmus ipſi Dauid.

HIc pſalmus gratiarum actiones continet, quod ab eius principio facile digno ſcitur. Pſalmus, CII.

BEnedic anima mea Domino. Gratias, inquit, ei age, eum lauda, & glorifica, qui me tantis ac talibus affecit beneficiis.

E t omnia, quę intra me ſunt, nomini ſancto eius. Dum ait, omnia, quæ intra me ſunt, animæ uirtutes intelligit, cōſyderationes nimirum, & cogitationes omnes: uel ſimul cum his, omnia ac ſingula ſui corporis mēbra, ho: eſt, ſeipſum ex omni prorſus parte, iubet Deo benedicere. inſup & nomini ſancto eius: cū hoc nomen omnes eos ſanctificet, qui digne illi benedixerint.

B enedic anima mea Domino. Intenſio eſt exhortationis, uel etiam ſimplex ſermonis repetitio.

E t noli obliuiſci omnes retributiones eius. Retributiōes dixit pro beneficia: atq; ita Symmachus reddidit. nam cum a' Deo multa acceperim⁹ bona, & inobedictia noſtra ei reddiderim⁹ mala, ipſe tamē rurſus bona nobis retribuit. deinde ipſa cōnumerat beneficia.

Q ui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis. Qui in uno quoq; tuo delicto placatur, & propitius fit, ſi tamē ſingulorum delictorum pœnitent iā egeris.

Q ui ſanat omnes infirmitates tuas. Animæ, ſcilicet & corporis, quādo ardēti pectore pro illis rogas. ἐκ φθο

Q ui redimit de corruptione uitam tuam. Ex animæ nimirum & corporis periculis. uel, qui incorruptam uitam donat in reſurrectione. ρᾶς

Q ui coronat te in miſericordia & miſerationibus. Te dico qui curſum confirmaſti, & fidem ſeruaſti. in miſericordia autē & miſeratiōibus ideo dixit, quia nullus ex operibus ſuis iuſtificat᷑. ſi iniquitates. n. inquit, obſeruaueris Dñe, Domine quis ſuſtinebit? quia apud te propitiatio eſt: & rurſum, quia apud Dominum miſericordia & copioſa apud eum redemptio: & ipſe redimet iſrael ex omnibus iniquitatibus eius. cōmiſcet enim Deus miſericordiā ſuam bonis operibus noſtris, atq; hoc pacto omnia ſupplet, in quibus nos deficimus

Q ui replet in bonis deſyderium tuum. Hoc eſt, qui te bona ſitientem, bonis ſatiat, quidam deſyderium hic tale intelligendum eſſe dicunt, quale habuit Adā ut efficeretur Deus: quod deſyderium ipſe Adam ſtuduit explere in malis dum Deo obediens non fuit: tuum uero, inquit, huiuſcemodi deſyderium implebit Deus in bonis, propter tuam nimirum obedientiam. horum igitur omnium donorum memor, inquit, o anima benedic Deo, qui tanta in te contulit beneficia.

R enouabitur ut Aquilæ iuuentus tua. Iuuentus, inquit, ſeu adoleſcentia tua, omnem illam ſenectutem depellet, omnemq; illum langorem, atq; infirmitatem, quæ ab animi paſſionibus obuenerat: nec ſecus ea omnia depellet, atq; Aquilæ, ueteres pennas deiiciunt. Et eodem pacto p pœnitentiam renouaberis, ut Aquila renouatur, cui nouæ pennæ renaſcuntur.

F aciens miſericordias Dominus. Subintelligitur uerbum, eſt.

E t iudicium omnibus iniuriam patientibus. Iudicium ultionis.

N otas fecit uias ſuas Moyſi. Per legem, quam ei mandauit. p uias autem, diuinam uoluntatem, ac mandata eius intelligit. abunde autem diximus de his in pſalmo XXIIII, ibi: uias tuas Domine demonſtra mihi.

F iliis Iſrael uoluntates ſuas. Primum ipſi Moyſi, & per illum cōſequenter uniuerſo populo.

M iſericors & miſerator Dominus, longanimis, & multum miſericors. Hæc expoſita fuerunt in pſalmo LXXXV, ibi: & tu Domine Deus miſerator, & miſericors, & quæ ſequuntur.

εἰς τέλος N on in finem iraſcetur. Cum facillime reconcilietur pœnitentibus.

μηνιεῖ N eq; in ſæculum ſuccenſebit. Eandem ſententiam repetit, ſed manifeſtius.

N on ſecundum iniquitates noſtras, fecit nobis, neq; ſecundum peccata noſtra, re» tribuit nobis. Veluti patiens & multum miſericors. eundē autem ſermonem de diuina miſericordia multipliciter reuoluit, demonſtrare cupiens, ꝙ ſumma ea in nos Deus uſus eſt.

Q uoniam ſecundum altitudinem cœli a' terra, corroborauit miſericordiam ſuam » ſuper timentes ſe. Quantum, inquit, eſt interuallum, a' cœlo in terram, tantam ſtabiliuit Deus oſtendere miſericordiam ſuper timentes ſe, immenſam uidelicet, & quæ coniectari nō poſſit. hac āt comparatione Propheta uſus eſt, cū maius aliquod interuallum non inueniſſet, quo in exemplum uteretur.

Q uantum diſtat ortus ab occidente, lōge fecit a nobis iniquitates noſtras. A' nobis dico, quicunq; eum timemus. nam ubi diuinus timor adeſt, illis eſt etiam mandatorum obſeruatio.

Q uomodo miſeretur pater filiorum, miſertus eſt Dominus timentibus ſe. Miſeretur pater filiorum. prouidentiam etenim, & curam illorum habet, & licet in aliquo delinquant, ſuſtinet tamen, admonet, exhortatur, cōminatur, longanimis eſt, uerberat, ſanat, & omnia deniq; ad illorum eruditionem, & ſalutem, q̄ diligentiſſime moderatur.

Q uoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum. Merito ſuſtinet, ac miſeretur. nouit enim figmentum noſtrum debilē eſſe atq; infirmum.

R ecordatus eſt, quoniam puluis ſumus. Hoc ad præcedentis dicti interpretationem cōſequitur. meminit inquit, qui de puluere plaſmati ſumus. de pulue re inquā, qui natura ſua, tenuiſſima quædam atq; infirmiſſima res eſt. & quod ait, recordatus eſt, poſuit, pro nouit. nam & hoc idioma eſt Hebraicæ linguæ.

χόρτος H omo ſicut herba dies eius. Facile enim deficiunt homines, & in hac uita nō diu, ſed ad tempus tantum permanent. per dies autem, uitam, ſeu uitæ curſum intelligit.

intelligit. Quod ſi Salomon hominem magnum eſſe dicit, & quid uenerandum, ne mireris. ex duplici etenim apparatu homo confectus eſt: ex puluere nimirũ, atq; ex uiuifica illa Dei ſpiratione: unde terrena illa corporis pars uilipẽdit̃, alia aũt ſpiritualis, ac cœleſtis magnificatur: propter animæ nimirũ immortalitatẽ. ob proprias igitur infirmitates ac labores, homo inhonorat̃, ideq; ob uirtutes, & ſtrenua facta, habetur in honore. obſeruando etenim mandata, imago Dei eſt. & hæres regni Cœlorum: quæ ſi tranſgrediatur, & ſeruus ſtatim efficitur peccati, & ſuppliciorum reus.

T anq̃ flos agri ſic efflorebit. Modo formoſus, & pulchra ſpecie, mox ſeparatione animæ tabefactus, & corruptus.

Q uoniam ſpiritus pertranſiuit in illo. Quæcunq; aerem, ſeu ſpiritũ trahunt, & remittunt, corruptibilia ſunt. uel, per ſpiritum, animam intellige, quæ in uniuerſum corpus pertranſit, & ſtatuto ac determinato tempore ab eo exit.

E t non ſubſiſtet. In pręſenti ſcilicet uita moriens, ut homo.

E t non cognoſcet amplius locum ſuum. Ad aliam demigrans habitationẽ. ſed neq; ipſe, inquit, ſpiritus, hoc eſt, ipſa anima, ſimulac huius corporis uincula pertranſierit, ſubſiſtet amplius in ipſo corpore, aut illic amplius habitabit, nec cognoſcet locum habitationis ſuę, ipſum nimirum corpus. Nam, & ſi animæ reſurrectionis tempore propria corpora ſint recepturę, non tamen eadem recipiẽt corruptioni amplius ſubiecta, aut mutationibus obnoxia: unde merito ob huiuſmodi immutationem, ea amplius non cognoſcent.

M iſericordia autem Domini à ſæculo in ſęculũ ſuper timentes eum. A pręſenti ſęculo uſq; in futurum, hoc eſt, in pręſenti & in futuro ſęculo. perpetua. n. hic, atq; illic eſt Dei miſericordia, & nunquam ceſſabit. nam & hic à pręſentibus nos eripit periculis, & illic à ſuppliciis liberat ęternis. eſt autem hęc miſericordia ſuper eos, qui timent Dominum.

E t iuſtitia illius in filiis filiorum. Iuſtitiam dixit, pro retributione bonorum operum. ad hunc enim ſenſum Symmachus tranſtulit. dicit igitur ꝙ huiuſmodi iuſtitia perpetua eſt, & ꝙ per temporũ ſucceſſiones, filiis filiorum retribuet, iis, inquã, filiis, qui iuxta patrum uiam ambulauerint. deinde eos ponit, apud quos huiuſmodi iuſtitia reperitur. ἐπὶ ὑἱοῖς

I is qui ſeruant teſtamentum eius. Teſtamentum dico diuinorum mandatorũ, quod diſpoſuit pro adoptatis ſibi filiis, pollicitus per illud eis hęreditatẽ.

E t memores ſunt mandatorum ipſius, ut faciant ea. Qui, inquit, memores ſunt, non ut ea ſciant ſimpliciter, ſed ut opere perficiant. filii autem filiorum, nõ tantum ii ſunt, qui per cognationis ſucceſſionem generantur, ſed illi etiam, qui pietatis ac religionis hęredes ſunt, ac ſucceſſores. τοῦ ποιῆσαι

D ominus in cœlo parauit thronum ſuum. Qui igitur illius throno adſiſtere cupiunt, cogitent cœleſtia, & terrena deſpiciant. denotatur autẽ his uerbis ſumma Dei celſitudo. & uide in ſecundo pſalmo expoſitionem illius uerſiculi: qui habitat in cœlis irridebit eos.

E t regnum ipſius omnibus dominabitur. Veluti creatoris regnum: uerum fidelibus,

fidelibus, non ut inuitis dominabitur, ſed ut ſponte ſubiectis, infidelibus uero, etiam inuitis.

B enedicite Domino omnes Angeli eius. Cum throni cœleſtis meminerit, cõſequenter aſſiſtentium etiam throno Angelorum memoriam facit, exhortans illos ueluti conſeruos, ut communi Domino benedicant, atq; ut lętentur, quod tanta hominibus contulerit beneficia.

P otentes uiribus. Hoc eſt robuſti. Angelorum enim uirtus, non ſeneſcit, ſed immortalis eſt: atq; ideo uirtutes & poteſtates appellantur, quia potentes nimirum ſunt ut perficiant quæ ſibi a' Deo iniunguntur.

τῶ ἀκοῦσαι F acientes uerbum eius, audiendo uocem ſermonum eius. Qui diuina impletis mãdata, ſimulac audieritis uocẽ ſermonũ eius, quæ ab illis. ſ. audiri poteſt.

B enedicite Domino omnes uirtutes eius. Cum de Angelis dixerit, nunc de aliis ordinibus dicit, de incorporeis nimirum uirtutibus.

M iniſtri eius, qui facitis uoluntatem eius. Qui in uariis ordinibus ei inſeruiunt, quiq; eius uoluntatem perficiunt. deinde in uniuerſum, omnem exhortatur creaturam ad Dei benedictionem, dicens.

B enedicite Domino omnia opera eius. Verum quo nam pacto Deo benedicent, quæ irrationabilia ſunt, aut inanimata? dum nimirum pro uoce, aſpectu utuntur, pulchritudine, magnitudine, ſitu, utilitate, atq; aliis huiuſmodi, quæ omnia admirabilia ſunt, ſapientiamq; ac potentiam Dei indicant. ab iis enim rationales creaturę in creatoris laudem mouentur. ſolent etiam Prophetæ ſæpenumero ad diuinas laudes concinendas, ipſam etiam irrationalem, atq; inanimatam naturam aduocare, denotare uolentes, quod rationalis creatura ad dicendas huiuſmodi laudes non ſufficit: quod ſi ipſa etiam irrationalia ad diuinas laudes excitantur, quanto magis a' rationabilibus creaturis Deus laudandus eſt?

I n omni loco dominationis eius, benedic anima mea Domino. Verum quis nam locus eſt, qui non ſit ſub dominio Dei? certe nullus. reſtat igit̃ ut ubicunq; locorum fuerimus, illic indiſtincte Deum laudemus. ſed quid ad hæc dicent illi? qui cantare nequeũt canticum Domini in terra aliena, cum propheta Euangelicum cultum ac religionem introducere manifeſte uideatur, eumq; ipſi etiã legi præferre?

Pſalmus ipſi Dauid pro mundi conſtitutione.

IN ſuperiori pſalmo benedixit Deo, gratias ei agens, pro beneficiis in nos collatis, in præſenti rurſus, ei benedicit, & creaturam omnem ab eo conditam admiratur. Pſalmus.CIII.

BEnedic anima mea Domino, Domine Deus meus magnificatus es uehementer. Magnus ualde omnibus apparuiſti, ob tuorũ nimirũ operum magnitudinem & ob ſummã prouidentiã, quã erga creaturam tuã indeſinẽter oſtendis.

μεγαλοπρέπειαν C onfeſſionem, & magnificentiam induiſti. Per confeſſionem quidem, gratiarum actiones ſignificat, per magnificentiam uero, honorem illũ, qui magno atq; excelſo cuipiam

excelſo quipiam debetur. Hæc duo, inquit, tibi circumpoſuiſti. ob magnitudinem quippe operum & creaturarum, ut dictum eſt, gratiæ Deo iuges aguntur, q propter humanum genus tot bona creauerit: honorq ei etiam ſummus habetur, tanquam rerum omnium opifici.

A mictus lumine, quaſi ueſtimento. Ille, qui amictus eſt luce, tegitur a luce. ſimile quiddam de Deo, ipſe etiam Paulus dicit, qui habitas, inquiens, lucem inacceſſibilem. Ex his uero docemur, Deum inuiſibilem eſſe, & intellectu humano comprehendi non poſſe. Huic autem uerſiculo nō aduerſatur, quod alibi Propheta dixit: qui poſuit tenebras latibulum ſuum. Quippe cum inacceſſibilis lux, idē efficiat quod efficiunt tenebrę. utrūq; n. oculorum aciem nō admittit. q ſi exterior Dei lux, & qua circūdatur inacceſſibilis eſt, quanto magis id quod in ea tegitur, uideri non poterit? Cæterum, alii per lucem, munditiam, alii cognitionem & ſcientiam intellexerunt.

E xtendens cœlum quaſi pellem. Domine, inquit, Deus meus magnificatus es uehementer: tu hæc atq; illa operatus es: tu facile cœlum extendiſti: nec ſecus, ac ſiquis pellem extendat. & Dauid quidem hoc pacto nos docet, q̄ facile Deo fuerit cœlum creare. Heſaias autem alia quadam atq; eleganti tranſlatione uſus, illius etiam immobilitatem ac figuram demonſtrauit, dicens: qui ſtatuit cœlum quaſi cameram. q ſi pellem pro tabernaculo intellexeris, dicemus figuram cœli hoc ſermone ſignificari. erat quippe tabernaculum inſtar fornicis. Dictio autem, Extendens, quamuis pręſentis ſit temporis, tamen pro præterito poſita eſt. ſæpenumero enim apud ſcripturam tempus ponitur pro tempore, quemadmodum etiam in ſequentibus fieri uidebis.

Q ui tegis aquis ſuperiora eius. Qui tegis, inquit, & cooperis eius cœli excelſa: ipſum ſcilicet ſecundum cœlum. & diuiſit, inquit, Deus inter medium aquæ quæ erat infra Firmamentum, & inter medium aquæ, quæ erat ſupra Firmamentum. Admirandū eſt igitur, q fluida aquæ natura contineri potuerit ſupra Firmamentum, quod curuum eſt, & non effluxerit. Nam & ipſum Firmamentum fornicis figuram habet, quemadmodum aſpectus docet.

Q ui ponis nubi aſcenſum tuum. Qui aſcendens ſuper nubem, eaq;, ut uehiculo uteris: ſicuti olim in monte Syna. ὁ ζιθεὶς νέφη

Q ui ambulas ſuper alas uentorum. Qui alis uentorum ueheris: quibus uerbis denotare uidetur, illum ubiq; eſſe. Quippe cū uenti, motu uelociſſimi ſint, & citiſſime ab extremis terrę finibus, ad alios fines perueniant, & totum orbem quaſi momento circumeant.

Q ui facis Angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignem urentem. Illum etiam inuiſibilis naturæ factorem eſſe prædicat. Eoſdem uero Angelos, & ſpiritus, & ignis nomine appellat, ut uelocem illorum motum, atq; efficaciam exprimeret: uel, eorum naturam etiam hoc pacto deſcribens. Angeli etenim ſpiritus intellectuales ſunt, & ignis quidam immaterialis.

Q ui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam. Sed quam nam intelligit terrę ſtabilitatē? Dic q diuina diſpoſitio pro ſtabilitate ei effecta eſt. ſuper ſeipſam enim eam

enim eam ſtabiliuit Deus.

N on inclinabitur in ſæculū ſæculi. Non peruertetur nec cōmouebit̃ aliquādo.

A byſſus quaſi ueſtimentum amictus eius. Amictus elemēti eius terreſtris, Abyſſus eſt: ipſa uidelicet aquarū moles, quam Mare appellamus : quæ inſtar cuiuſdam ueſtimenti terram complectitur, atq; expanditur ſuper eam. Poſſunt etiam hæc Prophetæ uerba intelligi de incompræhenſibilitate ſapientiæ, potentiæ, ac prouidentiæ Dei, cuius immenſitatem admiratus, dicit, ꝙ Abyſſus diuinæ incomprçhenſibilitatis, eſt quaſi quoddam ueſtimentum. Nam cū ex omni parte Deus incompræhenſibilis ſit, incompræhenſibilitate illa ueluti indumento quodam amictus eſſe quodammodo uidetur & circundatus.

S uper montes ſtabunt aquæ. Aquæ, inquit, in ipſis montibus congregātur, & fontes illic ſcaturiunt, q̄q̄ alioqui ſuapte natura ab alto ſoleant ad interiora defluere. uel aliter: aquæ ac fluctus adeo in altum tollentur, ut ipſa etiam montium æquent cacumina.

A b increpatione tua fugient. Ob authoritatē & efficaciam mandatoꝝ tuoꝝ, Aquę quæ in montibus ſcaturiunt, exſiccabunt̃, & ſublimes etiā Maris fluctus cōprimentur. increpauit enim, inquit, Dominus, mare Rubrū, & exſiccatū eſt.

A' uoce tonitrui tui formidabunt. Contremiſcent naturali quadam ratione, uel ad utilitatem noſtram. Quod ſi aquæ quæ ipſo etiam ſenſu carent, facto tonitruo formidabunt, quanto magis nobis, qui rationales ſumus, id accidere debet? ut ſcilicet timore corripiamur.

A ſcendunt montes, & deſcendunt campi in locum, quem fundaſti eis. Exaltati ſunt montes & depreſſi ſunt campi in locum, quem illis ſtabiliſti. ꝙ ſi de montium, & camporum ſitu hæc intelligenda non cenſeas, dici etiam poteſt, de aquis maris, ꝙ fluctus eius aſcendunt, atq; extolluntur in altum, quaſi montes, & depreſſi, camporū inſtar, humiles deſcendunt. iuxta quem ſenſum, ſubintelligenda eſt dictio, ueluti.

T erminum poſuiſti, quem non tranſgredientur. Montes. ſ. uel fluctus maris. terminus aūt iſte eſt mādatū diuinū, qđ omnia ſuis ſedibus cōtinet, & coercet.

N eq; conuertentur operire terram. Non mutabuntur a' ſtatuto ordine. neq; enim montes deuoluentur, aut fluctus terminos ſuos pertranſibunt.

Q ui emittis fontes in conuallibus. Qui fontes tribuis ad cōmodum animalium, in montibus degentium.

I nter medium montium pertranſibunt aquæ. Illuc enim pertranſeunt flumina. & deinde cauſam addit, dicens.

B ibent omnes feræ agri. Agri ideſt montis, ſeu ſaltus. neq; n. fruſtra Deus eiuſmodi aquas emiſit, ſed per illas ignobiliū etiam animaliū ſalutē procurat.

προσδέ- ξονται & non προσδοκή- σονται

A ſſument Onagri in ſiti ſua. Accipient has aquas, ob ſuam ſitim. eſt autem Onager natura aridum, ac ualde ſitibundum animal: quod docet Hieremias eo in loco, ubi ſiccitatem quandam deſcribit, dicens inter cætera: Onagri ſteterunt in ſaltibus ſuis, traxerunt uentum, ut animarentur.

I n eis uolucres cœli habitabunt. Apud aquas fluminum, & in eorum ripis habitabunt

habitabunt aues,quęcunq; ſcilicet aquas incolunt.

D e medio petrarum dabunt uocem. Aquę nimirũ,quę cum impetu, ac ſtrepitu exeunt de petris,& ſuaui quodam ſuſurro animalia ad potum uocare uidentur,ipſosq; homines ad cantum, & diuinas laudes mouere:cum admirandum omnino uideatur,q́ ex aridiſſimis petris,natura huiuſmodi,humida ſcilicet,tam copioſe ac perpetuo profluat.

Q ui Rigas montes de cœnaculis tuis. De nubibus ſcilicet.illinc enim montes irrigantur.q́ ſi montes ab eo irrigantur,cõſequenter & campi, & tota terra, ſubminiſtratis uidelicet ſuperne pluuiis,& cum menſura. ἐκ τῶν ὑπερώων

A' fructu operum tuorum ſatiabitur terra. Per terram, animalia intelligit, quæ ex terra ſunt,ſeu quæ terram habitant:per fructus etiam operum Dei,oẽs fructus intelligendi ſunt, non tantum ea ratione, q́ illius mandato facti ſunt, ſed etiam,quia plantæ,quæ fructus producunt ab eodem ſunt creatæ.Quidam uero præcedentem uerſiculum,de montibus tantummodo intelligẽtes,pręſentem intelligunt de reliqua parte terrę,quæ irrigatur a' fructu operum Dei, dicentes,per fructum operum Dei, hoc in loco, pluuiam intelligi tanq̃ fructum diuinarũ adminiſtrationũ quibus nubes creat. deinde addit pluuiarũ utilitatẽ.

Q ui producis herbam pecoribus,& holus ſeruituti hominum. Per dictiones χόρτον & χλόην, quæ hic in Gręco habentur,non fœnum & herbam ſimpliciter ſignificare uoluit Propheta,ut Latinus reddidit interpres, ſed per χόρτον, quę magis proprie herba dicitur,q̃ fœnum,illam herbam,ut aliqui ſentiunt,quę in cultis in locis naſcitur, per χλόην uero illam quã nos, tametſi minus proprie,uocabuli inopia holus diximus, & ex cultis percipitur locis: quorũ alterã datam eſſe dicunt liberis pecoribus,quę herbis ueſcuntur,alterum iis, quę humano generi deſeruiunt,ueluti Bubus,equis,Ouibus,& ſimilibus,quę animalia,Propheta,ſeruitutem hominum appellauit,q́ hominibus ſeruiunt. Alii uero per χλόην omnem herbam intellexerunt, quę humano uſui in cibum deſeruit: qua ratiõe holus eam appellauimus:& per herbam,quicq́d hominibus, in cibi uſum non uenit.hanc igitur pecoribus productam dicit propheta, illud uero hominibus.ſeruituti etiam hominum dixit, quia terra hominum uſibus inſeruit,ob quos a' Deo fuit creata. χόρτον κτήνεσι καὶ χλόην

A d educendum panem de terra. Satiabitur,inquit, terra ut,educatur ex ea panis,qui de frumento in terra nato conficitur. τοῦ ἐξαγαγεῖν

E t uinum lętificat cor hominis. Ipſum etiam uinum terrę fructus eſt, & lętificat cor hominis:quippe cum & robur pręſter,& ſollicitudines remittat.

A d exhilarandum faciem in oleo. Et rurſus ea ratione ut aridam antea atq; aſperam hominis faciem,hilarem reddat,idq; efficiat in oleo,quod a' terrę planta producitur. τοῦ ἱλαρῦναι

E t panis cor hominis confirmat. Vinum quidem lętificat cor,panis autem uires fatigatis pręſtat,& ipſius etiam terrę fructus eſt.omniũ igitur creaturaꝝ prouidentiã habuit Deus,tam irrationalium,q̃ ratione pręditaꝝ: terráq; ipſam ſatiauit,ut pinguefacta,opportuna omnibus alimẽta tribueret, & neceſſaria.

Saturabuntur

S aturabuntur ligna campi. Irrigabuntur & pingueſcent plantæ omnes terræ, & uniuerſæ arbores.

ἐφύτευσας C edri libani, quas plantaſti. Per Cedros ueluti inſigniores arbores, cæteras etiam ſignificauit. plantaſti autem, hoc eſt, e' terra eduxiſti mandato tuo.

I bi Paſſeres nidificabunt. Ibi in plantis ſcilicet, & arboribus, in Cedris. per paſſeres ſimili modo omne aliud uolucrum genus intellige. neq; enim hominibus tantum ſed ipſis etiam auibus, utiliſſima fuit arborum creatio.

ἡγεῖται E rodii domus præcedit eas. Erodius genus eſt auis, quæ prima auium omnium nidum figit.

αὐτῶν. λαγωοῖς M ontes excelſi Ceruis, petra refugium Leporibus. Vide ipſorum etiã montium ac petrarum utilitatem, & quomodo uel infirmoꝶ etiam animantiũ ſummus opifex curã habeat. nã ſi montes nulli eſſent, nec ullę petrę, defeciſſent ſane olim omnia, quę diximus animãtia, & ab immitioribus feris fuiſſent cõſumpta.

εἰς καιρούς F ecit Lunam in tempora. In tempora ſcilicet noctis. Lunam enim & Stellas in præfecturas noctis creauit, ut eam illuminarent.

S ol cognouit occaſum ſuum. Cognouit occaſum ſuum Sol, nõ ueluti is, qui animam, aut ſenſum habeat, ſed ueluti is qui diuinam determinationem non tranſgreditur. quocirca creatoris mandatum non ſecus uidetur cognouiſſe, ac ſi rationem haberet. Eſt autem ſermo hic metaphoricus, & ſignificat ꝙ ipſe etiam Sol mandato Dei operatur, & cõſtitutum ab eo occaſus ſui ordinem obſeruat.

P oſuiſti tenebras, & facta eſt Nox. Determinaſti, inqt, tenebras, quæ poſt Solis, & diei lucem ſuccedunt, & facta eſt nox. tenebras. n. appellauit noctem.

I n ipſa pertranſibũt omnes feræ ſiluæ. Conſydera etiam Noctis utilitatem: quæ non tantum hominibus requiem adducit, & diurnis feſſos laboribus fortiores reddit, ſed ipſis etiam feris liberam prodeundi facultatem præſtat.

C atuli Leonum rugientes, ut rapiant, & quærant a' Deo eſcam ſibi. Catuli Leonum frendentes ut rapiant, & parent ſibi cibos, qui a' Deo eis miniſtrãtur. ab eo etenim cunctis cibus præbetur animantibus. Qui dat enim, inquit, eſcam omni carni. uel, ut quærant, & petant cibos a' Deo. Nam & multi homines ſæpenumero, famis aut ſitis tempore, animalia conſpexerunt cœlum ipſum intueri, & ineffabili quodam quaſi ſermone factorem ſuum inuocare.

κοιτασθήσονται O rtus eſt Sol & congregatę ſunt, & in cubilibus ſuis decumbent. Naturali enim quodam inſtinctu ferę omnes cognoſcere uidentur illud tempus, quod eis ad perambulandum tributum eſt.

E xibit homo ad opus ſuum. Ad opus ſcilicet diurnum. dies nãq; homini, & aliis manſuetis animalibus deſtinata eſt, ne immitia ſimul & mitia in unum conuenientia, mutuo lęderentur.

E t ad operationem ſuam uſq; ad ueſperam. Per opus & operationem Propheta ęque idem appellat. inter huiuſmodi autem ſermones dum potentiam Dei admiratur, ueluti ſtupore quodam correptus exclamauit, dicens.

Q uam magnificata ſunt opera tua Domine. Valde admirabilia eſſe apparuerunt, alio nimirum opere ad aliud optime ſe habente, & omnibus in uniuerſum inter ſe,

ſum inter ſe,ad unius Mundi perfectionem tendentibus.

O mnia in ſapientia perfeciſti. Cum nihil,uel minimum ſit fruſtra aut ſuperflue a' te creatum,ſed omnia rationem habeant,ob quam facta ſunt. tametſi in terra a' nobis ea percipi non poſſint,ueluti incomprehenſibilia.

I mpleta eſt terra creatione tua. Hoc eſt,rebus a' te creatis. κτίσεως

H oc mare magnum,& ſpatioſum. Ipſum etiam mare creatiõe tua plenũ eſt. σου & νό

I bi reptilia,quorum nõ eſt numerus. In ipſo mari,inquit,nantia atq; aquatilia degunt animantia,quæ numerum pene' excedunt. κτήσεως

A nimalia puſilla cum magnis. Hoc per ſe clarum eſt.

I bi naues pertranſeunt. In mari ſcilicet. διαπορεύ-

D raco iſte quem plaſmaſti ad ludendum in eo. Ipſum etiã Cete quod creaſti,ad ſubſiliẽdum in mari.Draconem enim Cete appellauit. ueluti inter pelagi animãtia uaſtę cuiuſdã magnitudinis animal.quẽadmodũ Draco inter terrena. ονται. ὃν ἔπλα

O mnia a' te expectãt,ut des eis cibum in tempore. Omnia animalia,inquit, in te ſperant,tametſi bruta ipſa,nulla animi ratione,cuius expertia ſunt, ſed naturali quodã inſtinctu id faciũt,quẽadmodũ ſupra diximus in uerſiculo:quærunt a' Deo eſcam ſibi. Expectant aũt ut des eis cibum,in tẽpore.ſ.indigentiæ. σας ἐμ- παίζειν αὐτῷ

D ante te eis colligent. Cibum ſcilicet.

A periente te manum tuam,omnia implebuntur bonitate. Per manum,tribuendi potentiam,& per bonitatem,prouidentiam intellige.

A uertente autem te faciem tuam,turbabuntur. Faciem Dei, cuſtodiam & protectionem diuinam,appellat.

A uferes ſpiritum eorum, & deficient, & in puluerem ſuum conuertentur. Auferes animam eorum,& morientur, atq; ita demum reſoluti, reuertentur in terram ſuam,a' qua deſumpti ſunt.Eſt autem ſermo de hominibus.

E mittes ſpiritum tuum & creabuntur. Emittes,inquit, uitalem ſpiritum tuum,& creabuntur iterum, reſurgentes e' terra.uel, emittes ſpiritum tuum, qui per ſanctum Baptiſma uẽturus eſt,& creabuntur, in nouam nimirum creaturam,atq; in nouum populum. intelligi enim hoc poteſt de reſurrectione a' mortuis,uel de regeneratione baptiſmatis.

E t renouabis faciem terræ. Hoc eſt,pulchritudinem terræ,per quam,ipſos homines intelligere poſſumus, uel ipſum etiam terræ elementum: quia terra tunc,ut,inquit Apoſtolus,liberabitur a' corruptione.

S it gloria Domini in ſæcula. Cum alia eorum,quæ dicta ſunt, iam effecerit Deus,alia nunc efficiat,alia deinceps effecturus ſit.

L ætabitur Dominus in operibus ſuis. In operibus,inquam,quæ diuinæ incarnationis gratia effecta fuerint,uel in operibus creationis Mundi.

Q ui reſpicit terram,& facit eam tremere. Terræmotu nimirum. iracunde.n. terram aſpicit,cum libet:quæ illius aſpectum ferre non ualens,contremiſcit,naturali,uel potius,ineffabili quodam ſenſu.

Q ui tangit montes,& fumigant. Quemadmodum accidit in monte Syna.tacti autem a' Domino montes fumigant,inſtar herbę, quæ igni propinquior ſit facta.illud

facta. illud uero animaduertendum eſt, ne uerba illa: qui reſpicit, & qui tangit: humano more, ſed digne Deo intelligamus.

C antabo Domino in uita mea. Donec uixero.

P ſallam Deo meo, quãdiu ſum. Eundem repetit ſermonem clarioris intelligentiæ gratia.

I ucundum ſit ei eloquium meũ. Placebit ei ſermo meus, quem offeram in pſalmis & Canticis. uel, ſermo meus, & conuerſatio mea illi erit grata.

E go uero lętabor in Domino. Quod ſermo meus, ac conuerſatio mea, ut diximus, ei placeat.

D eficiant peccatores a terra, & iniqui, ita ut non ſint. Deficiant inquam, effecti pro peccatoribus iuſti, pro iniquis æqui, ita ut amplius non ſint quales fuere, ſed mutentur. optat itaq; Propheta, non ut homines ſed ut uitia deleantur. uel, iniquos & peccatores, ipſos appellat Dæmones, aut eos, qui immedicabili uitio laborant, quiq; alios, non ſecus ac peſtis quædam, inficiunt & ledunt. illud prædictis addi poteſt, ꝙ quemadmodum is, qui preces ad Deum fundit, petens nullos eſſe ægrotos, nullos pauperes, non hominum, ſed ægritudinum & paupertates interitum cupit, ita & beatus Dauid his uerbis, non hominum, ſed uitiorum ac ſcelerum expetiuit interitum.

B enedic anima mea Domino. Finem pſalmo apponit conſimilem principio. Non me latet præterea, quoſdam allegorice hunc pſalmum expoſuiſſe: uerum huiuſmodi expoſitionem libenter omiſi, tanq̃ uiolentam quodammodo, & quæ non facile ab omnibus recipiatur.

ℂ Alleluia.

ABunde dictum eſt in procemio operis de pſalmis, quibus inſcriptum eſt, alleluia. ſignificat autem hæc dictio, laudate eum qui eſt, uel, laudate Dominum. Hortatur itaq; nos in præſenti pſalmo Propheta, ut hymnos & laudes Deo concinamus. priuatim uero multa cõnumerat beneficia, in priorem populũ Dei, olim collata, atq; inter cętera, quomodo ꝑ exiguo, ac tenui populo, ut olim erant, amplum ac numeroſiſſimum conſtituerit. Pſalmus. CIIII.

COnfitemini domino, & inuocate nomen eius. Simile eſt dictum illud Prophetę: cõfitemini ei, laudate nomen eius: quod expoſuimus in pſalmo. XCIX.

A nnunciate in Gentibus opera eius. In pſalmo LXXXXV dixit: annunciate in Gentibus gloriam eius, idem æque dicens, quod nunc. gloria enim Dei ea eſt, quam in conſequentibus declarabit.

C antate ei, & pſallite ei. In procemio operis, & multis aliis in locis abunde docuimus de differentia inter canticum & pſalmum, ꝙq; ſæpenumero idem ſignificant, quãquam huiuſmodi dictiones geminatæ, aut inuicem coniunctæ in tenſionem quandam ſermonis efficere ſoleant.

N arrate omnia mirabilia eius. In prædicto etiam pſalmo XCV legimus: in omnibus Gentibus mirabilia eius.

L audamini in nomine ſancto eius. Exultate, inquit, ac ualde gloriamini in hoc Chriſtiano nomine. ad Apoſtolos enim eſt ſermo, & ad eorum ſucceſſores.

L ętetur cor quęrentium Dominum. Hoc eſt, inuocantium eum in auxilium. præſto quippe eis aderit. uel, lætetur cor hominum accedentium ad Deum per mandatorum ſemitam, quæ illuc perducit. inuenient enim eum.

Q uærite Dominum, & roboramini. Conſtantes eſtote & fortes in perquirendo eum, omnemq; animi mollitiem, ac languorem depellite. ἐκραταιώθητε

Q uærite faciem eius ſemper. Per faciem Dei, Deum ipſum circũloquitur, uel diuinam indicat cuſtodiam, ac protectionem erga homines: aut ipſum fortaſſis unigenitum Dei filium, Chriſtum intelligit, qui incommutabilis eſt imago patris, & character ſubſtantiæ eius: qui .n. inquit, uidit me, uidit & patrem meum.

M ementote mirabilium eius, quę fecit. Quando ſalutarem eius doctrinã annunciabitis, tunc, admirabilia etiã cuncta, que fecerit, prædicate.

P rodigia eius, & iudicia oris eius. Repete uerbum, mementote. abutitur autem hic quarto caſu, pro ſecundo: quem loquendi modum dictio etiam Græca ſeruauit. prodigia autem, ea ſunt, quæ a' Deo pręter omnem naturę legem fiunt: iudicia uero ea, quę Deus, data per Moyſem lege, decreuit.

S emen Habraæ ſerui eius. Vos, inquit, o' ſemen Habraæ, qui ſerui eius eſtis. ad Apoſtolos autem ſermo eſt.

F ilii Iacob electi eius. Apoſtoli nimirum, qui duobus his a' Deo inſigniti ſunt nominibus. Nam & ſerui ex eo uideri poſſunt, quod dixit ad eos Chriſtus: ſi ego Dominus & magiſter laui pedes ueſtros: & electi, quia idem alibi ait: non uos elegiſtis me, ſed ego elegi uos.

I pſe Dominus Deus ueſter. Ipſe ſcilicet Chriſtus.

I n omni terra iudicia eius. Non in Iudæa tantum, ſed ubiq; locorum diuulgata ſunt eius iudicia. uniuerſo quippe orbi ſunt tradita.

M emor fuit in ſæculum teſtamenti ſui. Teſtamenti ſui, quod in ſęculum eſt, hoc eſt, æterni atq; incommutabilis. incipit autem Propheta ex hoc loco, connumerare beneficia in Hebręorũ populũ collata, & ab ipſo exorditur Habraã.

V erbi quod mandauit in mille generationes. Idem repetit. per teſtamentũ enim & per uerbum, promiſſionem a' Deo Habraæ factam intelligit. memor etiam, inquit, fuit Deus, ſermonis. quem mandauit in mille generationes, hoc eſt, qui ad multas nationes peruenit. Mille enim poſuit pro multis, & mandauit pro pollicitus eſt.

Q uod diſpoſuit ad Habraam. Quod uerbum ſcilicet.

E t iuramenti ſui ad Iſaac. Memor item fuit iuramenti ſui, quod iurauit filio Habraæ Iſaac. eadem etenim promiſſio filio, quæ patri facta eſt, tam de regione, quam de multitudine ſeminis. Quid autem ſit iuramentum Dei, diximus in pſalmo LXXXVIII, ibi: iuraui Dauid ſeruo meo.

E t ſtatuit illud Iacob in pręceptum. Adeo ut ipſe Iacob certus iam eſſet, mãdatum illud Dei uiolari non debere.

E t Iſrael in teſtamentum ęternum Vt eſſet ipſi Iſrael incommutabile ęque ac

D ſempiternum

ſempiternum teſtamentum.

D icens, tibi dabo terrā Chanaā. Palæſtinā. ſ. quā Chananei ppli habitabant.

πάροι-κοι F uniculum hæreditatis ueſtræ. Hoc eſt menſuram ac portionem ueſtram.

C um eſſent numero breues. Hæc, inquā, ita diſpoſuit, et pollicitus eſt Deus, quū adhuc pauci eſſent Habraam nimirum Iſaac & Iacob, atq; eorum liberi.

P auciſſimi & peregrini in ea. Quinimmo pauciſſimi cum eſſent & derelicto pauloante patrio ſolo, in Chananeorum terra, ueluti hoſpites atq; extranei mo rarentur. Habraam enim, ut inquit ſcriptura, peregrinatus eſt in terra Chanaā.

E t pertranſierunt de Gente in Gentem. Per multas nationes uagati ſunt, & plurimas ſedes commutarūt, quæ oīa in libro Geneſeos exponuntur.

E t de Regno in Populum alterum. Aliæ.n. regiones ad Regis imperiū ad miniſtrabantur, aliæ uero cōmuni Populorum conſilio, more reipublicæ.

N on permiſit hominē nocere eis. Neminem, inquit, permiſit iniuria eos affi cere. Pharaonem quippe ob Sarram uxorem magnis cruciatibus torſit: ipſi quo q; Abimelech Palæſtinorum Regi cōſimili de cauſa iratus, & noctu imminēs, horrenda quædā cōminatus eſt ſupplicia, niſi Sarrā reſtitueret: illud etiā addēs quoniā propheta eſt Habraā, & ſi pro te orauerit, uiues. ab iratis præterea atq; infenſis animis Eſau, & Labam, dilectum ſibi protexit Iacob, multoſq; alios ſi mili modo prohibuit, ne Patriarchis iniuriam inferrent.

ἤλεγξεν E t redarguit pro eis reges. Redarguit eos, cōfuditq; ac perterruit, cū iniuſti eſſent, ueluti Pharaonem Aegypti & Abimelech Palæſtinæ reges.

Nolite tangere Chriſtos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Redar guit, inquā, eos, dicens huiuſmodi uerba. Chriſtos autē, Patriarchas appellauit, ueluti Sancto ſpiritu uel gratia prophetandi unctos, prophetas uero, quia futu ra multa predixerunt. quo circa Deus ipſe, cum loqueretur, ut diximus, ad Abimelech, atteſtatus eſt de Habraā, q; Propheta eſſet. quod ſiquis dicat, uer ba præſentis uerſiculi, ut hic iacent, in libro Geneſeos non haberi, ſatis eſſe arbi tramur, q; quæ ibi dicuntur ad huiuſmodi ſenſum tendant.

E t uocauit famem ſuper terram. Hoc eſt, ordinauit, ſeu miſit, ſummo ipſe ar tificio iter præparans Iacob & filiis eius, ut deſcenderent in Aegyptum, quando ſeptem ſterilitatis annos, & totidem famis ſuſtinuerunt.

E t omne firmamentum panis contriuit. Eſculenta omnia cōſumpſit, & quic quid famis ſolatium eſt, deleuit.

M iſit ante eos hominem. Fecit Deus ut Ioſeph præiret familiam Iacob, & impiorum fratrum malignitate, ipſe uſus eſt in bonum. unde nefarium eorum delictum, quo ille in ſeruitutem actus eſt, Propheta hic mitiori uocabulo Dei miſſionem atq; Apoſtolatum nuncupat, dicens: q; Deus eū præmiſerit. Quam obrem ipſe etiā Ioſeph fratribus ſuis dicebat: in uitā miſit me Deus ante uos.

I n ſeruum uenundatus eſt Ioſeph. A' fratribus uenundatus eſt Hiſmaelitis, & ab Hiſmaelitis rurſus in Aegypto Pentephræ Pharaonis eunucho.

H umiliauerunt in compedibus pedes eius. Afflictus quippe fuit Ioſeph a' Domino ſuo in Aegypto, miſſuſq; ab eo in carcerem.

Ferrum

F errum pertranſiit anima eius. Anima eius, hoc eſt ipſe Ioſeph pertranſiit ferrum. per ferrum uero ferreũ quoddam ſupplicii genus intelligit. uel, pertranſiit ferrum, pro effugit gladium. ad ipſum enim pene gladium deuenerat. σίδηρον διῆλθεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ

D onec ueniret uerbum eius. Hoc eſt, donec ueniret ſapientia illa, qua ſomnia conuinctorum comitum diſſoluit. uel, donec ueniret conſilium, quod diſpoſuerat Deus de Ioſeph, uolẽs, eũ & genus eius clarũ, ac celebre reddere apud oẽs.

E loquium Domini inflammauit eum. Gręca lectio pro eloquio, λόγιον habet: quę dictio a dictione, λόγος, deducit: quę non uerbum tantũ aut ſermonem ſed rationem etiam ſignificat. unde & λόγιον non eloquium ſimpliciter ſed rationale eloquium ſignificabit. ſenſus erit igitur ꝙ intima illa atq; innata cuiq; homini ratio, quam Deus nobis largitus eſt, ut per eam rationales, & dicamur, & ſimus ꝙ hęc inquam natura, homini inſita rationis flãmula, eum in afflictionũ, & calamitatum fornace tentatum, conſtantem atq; inuictum reddidit, ac ueluti igne examinatum purgatiſſimi auri inſtar ſumma eũ mũditia, & puritate conſpicuũ demõſtrauit, atq; effecit, ut caſtitatis zelo ſuccenſus, non modo alienam uxorẽ nõ appeteret, ſed ut dñæ eũ etiã appetentis, laqueos, relicta ueſte, ꝑter fugeret.

M iſit Rex, & ſoluit eum. Pharao ſcilicet, quẽadmodum in libro Geneſeos omnia aperte ſunt tradita.

P rinceps populi & dimiſit eum. Idem repetit, ut facit ſępenumero.

C onſtituit eum dominum domus ſuę & principem omnis poſſeſſionis ſuę, ut eru
» diret principes eius ſicut ſe ipſũ, & ſeniores eius ſapientiã doceret: Et ingreſſus
» eſt Iſrael in Aegyptum. Deo ſcilicet omnia hęc ita diſpenſante. per modum autem compendii, breuibus uerbis hiſtoriam narrat.

E t Iacob peregrinatus eſt in terra Cham. Idem rurſus repetit. per terram uero Cham, Aegyptũ intelligit. Aegyptus enim fuit filius Cham. unde ab utroq; eorum nomen deſumpſit.

E t auxit populum ſuum uæhementer. Deus nimirũ, q auxit populũ Iſrael. populũ uero Dei, ideo eos appellauit, qa ſoli Iudæi rite Deũ colere uidebant.

E t roborauit eum ſuper inimicos eius. Supra Aegyptios ſcilicet, qui Iſraelitas pariter, & ipſum Deum oderant.

C onuertit cor eius, ut odio haberet populum eius. Cor. ſ. Pharaonis, nõ illius dico, qui amabat Ioſeph, ſed alterius, q eũ non nouerat. indurauit. n. inqt, Deus cor Pharaonis, hoc eſt, obdurari ꝑmiſit: ut afflicti. ſ. Iſraelitę cũ ardore animi ad Aegypti exitum contenderent, & acerbiſſimam Aegyptioꝝ preſſurã euaderẽt.

E t dolum faceret in ſeruis eius. Vt. ſ. ſtrueret inſidias. dixit. n. Pharao Aegyptiis: Ecce nunc gens iſta ualde multiplicat, & inualeſcit ſup nos. Quapropter uniuerſos, qui ex Iudæis mares naſcerentur, occidi iuſſit, aut necari.

M iſit Moyſem ſeruum ſuum. Deus ſcilicet miſit.

A aron, quem elegit ſibi. Fratrem Moyſi.

P oſuit in eis uerba ſignorum ſuorum. Mandata ſcilicet diuina, quibus efficerent miracula. uel, docuit eos cauſas ſignorum ſuoꝝ, atq; eorũ modos. Gręca enim dictio λόγους, ut diximus, non ſolũ uerba ſed rõnes ẽt & cauſas ſignificat.

E t prodigiorum ſuorum in terra Cham. De ſignis & prodigiis dictum eſt pſalmo LXXVII:ibi: queadmodũ poſuit in Aegypto ſigna ſua,& ꝑdigia ſua in cãpo Taneos: in quo pſalmo etiã beneficia Dei i Iſraeliticũ populũ cõmemorauit.q̃q̃ illic ab exitu Aegypti tñ initiũ faciat,& diuerſo ordine ea ꝓſequat̃.

M iſit tenebras,& obſcurauit. Atqui ante tenebras,alias Aegyptiis plagas intulit:ſed beatus Dauid indifferenter hanc plagam primo loco commemorat. uel,ut grauiſſimam omnium prępoſuit, cum lux,quę per tenebras auſertur, rerũ omnium ſit pulcherrima,& hominibus maxime opportuna.in p̃d cto etiã pſalmo LXXVII,nullo ordine,huiuſmodi plagas commemorauit, ut ibi diximus,in uerſiculo:miſit Cynomyiam.

Q uoniam exacerbauerunt ſermones eius. Quoniam,inquit Aegyptii irritauerãt eius mandata,eo tempore,quo iuſſerat dimitti populum.Exacerbauerũt autem ſermones Dei,eis non credentes.improprie autẽ atq; abuſiue dictũ eſt de ſermonibus Dei,ꝗ exacerbauerint eos.uel aliter:per ſermones eius illum ſignificat,qui ſermones protulerat.Aliqui etiã uerbum exacerbauerunt,exponũt pro tranſgreſſi ſunt,ꝗ apud Hebræos aliquãdo huiuſmodi ſignificationem habeat.quędã uero exemplaria negandi dictionẽ habent:Et non exacerbauerũt: ita ut referatur ad Moyſem,& Aaron.

C onuertit aquas eorum in ſanguinem,& occidit piſces eorum. Vide in prędicto pſalmo,ibi:& conuertit in ſanguinem flumina eorum.

ἐξῆρψεν E t ebulliuit terra eorum Ranas. Ibi etiam de hoc dictum eſt. ebulliuit autem,hoc eſt,repente Ranas edidit.ex aquis enim ortę ſunt Ranę, ut in Geneſi legimus,quarum tanta fuit copia,ut Ranarum quaſi fontes emittere terra uideretur.& q̃q̃ Gręca dictio,ἐξῆρψεν,quę hoc in loco habet̃,proprie,non tam ebullire, q̃ repentes edere ſignificet,quod uerbum reptili Ranarum naturę conueniẽtiſſimũ fuit,tamen hoc pacto,ſatis commode ſenſum reddi arbitrati ſumus, poſtq̃ unico latino uerbo,ut par erat,ſenſum apte reddere non ſperabamus.

ϐασιλειῶν I n penetralibus Regiarum ipſorum. Non tantum omnibus aliis in locis ſed in ipſis quoq; regiis domibus, atq; in penitioribus eorum locis, quo tutiſſimum ſolet eſſe confugium.

D ixit & uenit Cynomyia & Scnipes in omnibus finibus eorũ. Illic etiam de σκνῖπες his dictum eſt, ibi:miſit in eos cynomyiam.

P oſuit pluuias eorum grandinem,ignem comburentẽ in terra ipſorum,& pcuſſit
» uineas eorum,& ficulneas eorũ,& contriuit omne lignum finium eorum:Dixit
» et uenit Locuſta,& Bruchus:cuius nõ erat numerus:& comedit omnem herbã
» in terra eorum,& comedit omnem fructum terrę eorũ:& pcuſſit omne primoge
» nitũ in terra eorũ,primitias omnis laboris eorũ. De his etiã illic dictũ eſt.

E t eduxit eos in argento & auro. Quod mutuo acceperant ab Aegyptiis Deo id iubente,& reputatum eſt hoc in mercedem miniſterii, quod impenderant fabricando lateres,& aliis operibus inſeruiendo.

E t non erat in tribubus eorum infirmus. Ea autẽ ratione ita a' Deo prouiſũ eſt,ne aliquis ob ęgritudinẽ in itinere relinqueretur,& q̃q̃Moyſes id ſpecialiter non ſcripſerit

non ſcripſerit, ſatis tamen ex eo intelligi poteſt, quod aliquem eorum ægrotaſſe nuſquam traditur. & fortaſſis beatus Dauid aliunde hoc didicit. uel aliter: qui Deum ſequuntur, non infirmãtur, quinimmo omnia poſſunt in Chriſto, qui eis uires ac robur ſuggerit. potuit etiam beatus Dauid id ſciuiſſe, ex aliquo nõ celebrato libro ueluti ex his quos apocryphos nominant, aut ex ſeniorum ſermone, aut etiam a' diuino ſpiritu edoctus, a' quo multa perdidicit.

L ætata eſt Aegyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum ſup eos. Incubuerat timor, ob flagella a' Deo Aegyptiis immiſſa, iudæorum gratia. per Aegyptum autem, Aegyptios homines intelligit. cum autem huiuſmodi flagella cõpendio quodã pcurrerit, redit rurſum ad beneficia in Hebræos collata.

E xpandit nubem in protectione eorum, & ignem ut luceret eis per noctem, pe-
» tierunt & uenit Coturnix, & pane cœli ſaturauit eos: dirupit petram, & fluxerũt
» aquæ, & abierunt in ſicco flumina. De his omnibus etiam in prædicto pſalmo dictum eſt. abiiſſe autem dicit in ſicco flumina, quia aquæ, quæ a' petra manarunt, per aridas regiones deuolutæ ſunt. huiuſmodi uero aquæ riuulos, flumina appellauit, ob aquarum copiam.

Q uoniam memor fuit uerbi ſui, quod habuit ad Habraam puerum ſuum. Illius nimirum promiſſionis, quod multiplicaturus eſſet ſemen eius, & quod daturus eis eſſet terram Chanaam: hoc eſt: palæſtinam regionem.

E t eduxit populum ſuum in exultatione. Gaudentem ſcilicet, & lætantem poſt Aegyptiorum demerſionem.

E t electos ſuos in lætitia. Eundẽ populũ electos appellat, tanquã Deo dicatũ.

E t dedit illis regiones Gentium, & labores populorum hæreditarunt. Gentium nimirum illarum quas iam commemorauimus. ἐκληρονόμησαν

V t cuſtodiant iuſtificationes eius, & legem eius exquirant. Hæc autem fecit exhortans ad obſeruationem mandatorum ſuorum, atq; ad exquiſitionẽ legis ſuæ. per exquiſitionem autem, ſummum deſyderium intellige. nam quod quis ualde deſyderat, illud etiam ſummo ſtudio exquirit.

¶Alleluia.

HIc Pſalmus ſimiliter, ut proximé præcedens, mirabilia Dei opera narrat, multaq; in Iudæorum populum collata a' Deo beneficia: rurſuſq; ſummam iſtorum ingratitudinem, ac malignitatem, Deiq; ineffabilem longanimitatẽ, & miſericordiã exponit: ſimileq; priori inſcriptionẽ ſortitus eſt. Pſalmus. CV.

COnfitemini Domino, quoniam bonus. Gratias agite ei, ut alibi dictum eſt. uel, confitemini ei peccata ueſtra, quoniam bonus eſt, iniuriarumq; ac delictorum immemor, ſi, qui ea perpetrarunt, ſcelus illi ſuum fateantur.

Q uoniam in ſæculum miſericordia eius. In præſenti ſæculo miſericordia eius pœnitentibus præſto eſt, in futuro autem iudicium reſeruatur: atq; ideo oportet in hoc ſæculo ei confiteri. uel, quia Deus ſemp miſeretur, decet, ut nos etiam ſemper ei confiteamur. uel, in ſæculum miſericordia eius eſt, quia iis qui ea di-

gni ſunt miſericordia Dei ſemper patet.

Quis loquetur potentias Domini? Hoc eſt, maxima ac potentiſſima eius beneficia, quæ in populũ ſuum contulit. nemo quippe ea unquã narrabit. ineffabilia enim ſunt. uel, ſimpliciter, potentias expone, pro: magna eius opera. Deus enĩ noſter, alibi ĩquit, ĩ cœlo, oĩa, quęcũq; uoluit, fecit. uel, potẽtias ei⁹ diuinas, quas operat⁹ eſt, cũ uerſaret̃ in Carne, ita ut ſit prophetia de operib⁹ Chriſti.

Auditas faciet oẽs laudes ei⁹? Quis ĩ unaquaq; re meritas ei⁹ laudes adnũciabit?

Beati qui cuſtodiunt iudicium. Qui ſeruant legem Dei: uel: qui habent iudicium ad recte iudicandũ, nõ ſolũ aliis, ſed ſibi ipſis ĩ primis, ita, ut nõ permittant ea quæ deteriora ſũt inſurgere aduerſus potiora neq; bonũ uinci a malo.

Et faciunt iuſtitiam in omni tempore In ſeipſis, ut dixi, & in aliis.

Memento noſtri Domine in beneplacito populi tui. Pręuidens beatus Dauid incarnationis diſpẽſationem, & futurum nouũ populum, ſupplicat ſui tunc memoriam haberi, beneplacitũ appellans huiuſmodi populi electionẽ a' Deo faciẽdã. Memor eſto, inquit, noſtri ut cum eligendo illo a' te populo, nos ſimul coniungas. uel beneplacitum appellat bonam uoluntatem, de qua angeli dicebant: hominibus bona uoluntas.

Viſita nos in ſalutari tuo. Idem rurſus repetit petitionem ſuam magis intendens. in ſalutari, inquit quod per te in Mundo futurum eſt: hoc eſt: in incarnatione tua. ipſe enim inquit ſaluabit populum ſuum.

τοῦ ἰδεῖν Vt uideamus in bonitate electorum tuorum. Vt uideamus & nos in beneficiis populi tui: ea ſcilicet, que illi uidẽt. uñ ad diſcipulos ſuos Chriſtus dicebat: multi prophetę & iuſti optauerunt uidere, quę uos uidetis.

τοῦ εὐφρανθῆναι Vt lętemur in lętitia Gentis tuę. Gentis Chriſtianorum ſcilicet, de qua rurſũ Angelus dixit, Ecce euangelizo uobis gaudium magnum.

τοῦ ἐπαινεῖσθαι Vt laudemur cum hęreditate tua. Per hæc omnia ſupplicat cõmunionem & participationem quandam habere in ſorte atq; in hęreditate noui populi: quaſi & ipſe beatus Dauid iam omnia crederet, quę de Chriſto credenda erant, & magnitudine fidei iam eſſet inſignis.

Peccauimus cũ patribus noſtris, inique egimus, iniuſtitiã fecimus. Intelligi poſſunt uerba hęc, & quę ſequuntur, prolata eſſe ueluti in perſona eorum qui ex circunciſione crediturí erant in Chriſtum, ita ut beatus Dauid reuelatione Sancti ſpiritus futura prænoſcens, illorum, ut diximus, perſonam induens, confiteatur peccata, quę ante huiuſmodi fidem commiſerant.

Patres noſtri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua. Non intellexerũt miracula, quę illic facta ſunt.

Et non fuerunt memores multitudinis miſericordię tuę. Quę in eos tunc facta eſt. non intellexerunt autem, & memores non fuerunt: hoc eſt: omniũ obliti ſunt. id uero accidit, quando appropinquantes mari Rubro, uiderunt poſt ſe Aegyptiorũ exercitũ. tũc. n. inquit, perterriti ualde, dixerũt ad Moyſẽ: Quia ſepulchra nõ erãt ĩ Aegypto, eduxiſti nos ut occideremur in deſerto. itẽ: dimitte nos, ut ſeruiamus Aegyptiis. ſatius. n. eſt eis ſeruire, q̃ in deſerto occumbere.

Et exacerbauerũt

E t exacerbauerunt aſcendentes in mari Rubro. Huiuſmodi uerba dicentes, irritauerũt eum, ſecus mare Rubrũ, cui uicinũ eſt deſertũ: ubi caſtrametati murmurabant, uel aſcẽdẽtes ad mare Rubrũ. Aſcẽdentes autẽ dixit, quia Aegypti regio unde aſcendebãt in Palęſtinã, humilior eſt.

E t ſaluauit eos propter nomẽ ſuũ. Non concluſit eos in manus Aegyptiorũ pſequentium, ne blaſphemaretur Deus, quaſi infirmus eſſet, aut fallax. nã alio qui ob propriã ingratitudinẽ indigni erant ſalute.

V t notã faceret potẽtiam ſuam. Vt ſummas, inquit, uires ſuas, non Hebręis tãtũ, aut Aegyptiis, ſed omnibus etiã nationibus notas redderet.

E t increpauit mare Rubrum, & exſiccatum eſt. Statim ut pręcepit, continuo in mari medium quoddam iter exaruit. ἐπετίμησε

E t deduxit eos in Abyſſo, tanquam in deſerto. Quaſi in arido aliquo ſolo. in Abyſſo, autem dixit, ꝗ per medium maris iter facerent.

E t ſaluauit eos de manu inimici. Pharaonis ſcilicet. quędam uero exemplaria habent: de manu proſequentis odio.

E t redemit eos de manu inimicorum. Aegyptiorum ſcilicet.

E t operuit aqua tribulantes eos, unus ex eis non remanſit. Aqua maris ſcilicet.

E t crediderunt uerbo eius. Ideſt promiſſionibus diuinis.

E t laudauerunt laudem eius. Cecinerunt enim canticum pro uictoria, quod mandauit illis Moyſes.

A ccelerauerunt, obliti ſunt operũ eius. Cito iterũ obliti ſunt beneficiorũ, quæ contulerat in eos Deus. quãdo. ſ. eſurientes & reminiſcentes lebetum, carnium, & ſaturitatis panũ, quos in Aegypto habuerant, murmurarunt. ἐτάχυναν

N on ſuſtinuerunt conſilium eius. Non expectarunt exitum diuini conſilii, quo mira prouidentia, ob eorum ſalutem auxilium a Deo ſerius demittebatur, & eſurire permittebantur.

E t concupierunt concupiſcentiam in deſerto. Concupiſcentiam carnium, & panum, ut dictum eſt.

E t tentauerunt Deum in inaquoſo. Vide in pſalmo LXXVII, ibi: exacerbauerunt in inaquoſo, & tentauerunt Deum in cordibus ſuis.

E t dedit illis petitionem ipſorum. Cibos quippe, & aquã largiſſime prębuit. per petitionem uero, deſyderium hic intellige. nihil enim aperte petierunt, ſed ſecum taciti murmurantes, ea concupiſcebant.

M iſit ſaturitatẽ in animas eorũ. Non tenuiter eos aluit, ſed ad ſatietatẽ alimẽtũ exhibuit, pro carnibus quidẽ Coturnices, & pro panibus Mãna: aquã pręterea, tum eã, quę ex amara dulcis effecta eſt, tũ eã, quę in Marathe petra defluxit.

E t irritauerunt Moyſem in caſtris. Dathan nimirum, & Abyron, qui reſtiterunt ei, ut in libro Numerorum traditur.

A aron ſanctum Domini. Sanctificatum & dedicatum Deo. irritauerunt autẽ eum Core, & alii ambientes fungi ſacerdotio.

A perta eſt terra, & deglutiuit Dathan. Eum quippe uiuum abſorbuit.

E t operuit ſuper congregationem Abyron. Et operuit congregationẽ ipſius Abyron. ſuperflua enim eſt prępoſitio ſuper. In numerorum autem libro ipſum

Dathan, pariter & Abyron congregationemq; & iumenta eorũ & tabernacula, & omnia deniq; eorum bona una abſorpta fuiſſe ſcriptum eſt: que beatus David diſiunxiſſe arbitror, ut eorum calamitatem magis amplificaret.

E t exarſit ignis in congregatione eorum. In congregatiõe Core. ſ. & cõplicum. Ignis enim egreſſus a Dño, incendit C C L uiros, qui offerebant incenſum.

F lamma combuſſit peccatores. Superius commemoratos: atq; hoc, quia indigne ſacerdotium arripere conabantur.

E t fecerunt uitulum in Choreb. Vt traditur in Exodo. ordinem autem hiſtorię Propheta nullum ſeruauit, ſed omnia antiqui illius populi ſcelera, atq; impietates, ut ſeſe offerebant, narrauit.

E t adorauerunt ſculptile. Ipſum ſcilicet uitulum.

χόρτον E t cõmutauerunt gloriã eius, in ſimilitudinem uituli comedentis fœnũ. Cõmutauerunt honorẽ Dei in ſimilitudinem uituli: hoc eſt, in ſimulachrũ, atq; in Idolum uituli. Addidit autẽ comedentis fœnũ, ſeu herbã, ut Gręca dictio χόρτος uerius ſignificat, carpẽs Iudęorũ amẽtiã, qui irrõnalia colerẽt animãtia, cũ ipſi rõne prędití uiderẽtur. Quędã uero exẽplaria habẽt, gloriã ſuã, ita ut gloria eorũ intelligatur Deus eſſe, qui per beneficia, ſupius cõnumerata, eos glorificauerat: ut ſit ſenſus, ꝙ uerũ Deum deſerentes, loco eius aſſumpſerant uituli ſimulachrũ.

O bliti ſunt Dei, qui ſaluauit eos, qui fecit magnifica in Aegypto, mirabilia in ter-
» ra Cham, terribilia in mari Rubro, & dixit, ut exterminaret eos. Dixit enim Deus ad Moyſem, dimitte me, & indignatus conteram eos.

Εἰμὴ N iſi Moyſes electus eius ſtetiſſet in cõfractione in cõſpectu eius, ut auerteret irã
» eius, ut exterminaret eos. Quãdo ſcilicet placaturus Dñm dicebat: precor Dñe peccauit populus hic pctm̃ grãde, & fecit ſibi Deos aureos, & nũc, ſi, quidẽ dimittis eis peccatũ, dimitte, ſi minus, dele me de libro, quẽ ſcripſiſti. & aliqui dicunt, ꝙ licet ſcriptura de uno tantũ uitulo loquatur, ꝙ tñ plures tũc uitulos confecerant: quodq; ideo Hebręi dicebãt, hi ſunt Dii tui Iſrael, qui, deduxerũt te de terra Aegypti: & Moyſes aureos etiam Deos dixit, ut dictum eſt. Alii uero pluralem numerum poſitum etiam dicunt pro ſingulari, more Hebraici idiomatis.

Ἐξουδένωσαν E t ſpreuerunt terram deſyderabilem. Promiſſam regionem ſpreuerunt, q̃uis optima eſſet, ut in libro numerorum legitur. deinde narrat, quo pacto eam ſpreuerint. uerum dices, non ſpreuiſſe eos hanc terram, quinimmo admiratos eſſe, ſed Propheta intelligit, ꝙ dum molles ac languidi fuere, & laborare noluerunt ut illam reciperent, ſpreuiſſe eam uideantur.

N õ crediderũt uerbo eius. Quod daturus eã eẽt pplo, quẽadmodũ promiſerat.

E t murmurauerũt in tabernaculis ſuis. Omnis. n. inqt, cõgregatio, dedit uocẽ, & flebat ppls nocte illa, & murmurabant, qñ. ſ. exploratores reuerſi ſunt: & adnunciarũt, ꝙ potentiſſimi eſſent illi populi, qui promiſſionis terram incolerent.

N on exaudierunt uocem Domini. Vocem illam ſcilicet qua dixerat daturũ ſe eis illam terram. huiuſmodi quippe uoci non crediderunt.

E t eleuauit manum ſuam ſuper eos. Mouit manum ſuam aduerſus eos: hoc eſt: puniendi ac caſtigandi potentia in eos commotus eſt.

Καταβαλεῖν V t deſtrueret eos in deſerto. Vt eos ſcilicet occideret.

Vt conſtitueret

V t cōſtituerēt ſemē eorū in Gentibus. Vt plātaret filios eorū in terra gētiū:cha naneorū.ſ.& aliorū populorū. dixit.n.inqt,Dn̄s ad Moyſem, oēs uiri,qui iam decies tentauerunt me,& non audierunt uocem meam, certe non uidebunt terram,quam iuraui patribus eorum,ſed filii eorum,qui ſunt mecum hic. Κατακῦσαι

E t diſpergeret eos in regionibus. Prædictarum gentium.

E t initiati ſunt Beelphegor. Beelphegor Moabitarum ſeu Madianitarū Idolo,initiaſſe ſeſe Iudæi ac dicaſſe uiſi ſunt, dum ſolennes ac feſtiuos ei dies celebrarent,ut in numerorum libro traditur, quando Moabitidarum puellarū pulchritudine deliniti,perſuaſi ſunt,ut illorum colerent ſimulachra.

E t comederunt ſacrificia mortuorum. Mortua appellat Idola tanq̄ quæ ſine ſenſu ſunt,& ſine aliqua operandi poteſtate.

E t irritauerunt eum in adinuentionibus ſuis. In huiuſmodi eorū operibus.

E t multiplicata eſt in eis ruina. Multi quippe eorum perierunt.

E t ſtetit Phinees & placauit,& ceſſauit quaſſatio. Surrexit de media congregatione,& placauit Deum, quando accepto Iaculo Iſraelitem uirum, una cum Madianitide muliere tranſfixit: quam ob cauſam ceſſauit ira Dei:ideſt populi ruina.erat autem Phinees filius Eleazari,filii Aaron.

E t reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Hoc eſt, in uirtutem.Atq; ideo præmium a' Deo ei & ſemini eius datum eſt, ſacerdotium æternum.

I n generationem & generationem uſq; in ſæculum. Perpetuo quippe ab omnibus laudatur,pro illata illa nece,quam religionis ac pietatis zelo patrauit.

E t irritauerunt eum ad aquas contradictionis. In deſerto Cades. illic enim populus ſitim perpeti ægre tulit. quo circa murmurauit, & contradixit: unde aqua, quæ de petra illa effluxit contradictionis aqua appellata eſt.

E t afflictus eſt Moyſes propter eos. A Deo enim iuſſus eſt accipe uirgā ſuā & cōgregare populū,petramq; alloqui,quę illic erat,& iubere,ut aquā daret.accepta itaq; Moyſes uirga,& cōgregato pplo,dixit:Audite me,o increduli,nūqd ex hac petra educemus uobis aquā:deinde uirga petrā bis pcuſſit, & emanauit aqua.quia igitur nō allocutus eſt Moyſes petrā,ut iuſſerat Deus,in gloriā ſuā, ſed puſillanimitate ductus,ad populū cum indignatione uerba direxit, idcirco afflictus eſt a Deo.qui ei poſtmodū,ac fratri Aaron dixit:quia nō crediſtis mihi,ut ſanctificaretis me corā filiis Iſrael,propterea non inducetis uos congregationē hanc in terrā, quā dedi uobis.ſanctificaretis enim dixit,pro glorificaretis. Ἐγκακοῦσθαι

Q uia exacerbauerunt ſpiritum eius. Animum Moyſi, Iſraelitę exacerbauerunt,murmurantes & maledicentes ei.docemur autem his uerbis,quemadmodum ipſe etiam Moyſes,anguſtiis preſſus,puſillanimis effectus eſt.

E t diſtinxit in labiis ſuis. Ambiguo qppe ac flexiloquo ſermone locutus eſt, hęſitans,an aq̄ flueret.puto eteni q̄ ob frequētes Iudeorū ingratitudines aduerſus Deū,q tāta eis pſtiterat bn̄ficia,ſuſpicat⁹ ſit Moyſes,aq̄s emanaturas nō eē.

N on exterminarunt gentes,quas dixit illis, Hoc traditur in libro iudicum.

E t commixti ſunt in gentibus,& didicerunt opera eorum,& ſeruierunt ſculptilibus eorum. Opera,iniqua,nimirum,& impia.uide in pſalmo LXXVII ibi:& auerſi ſunt,& ſpreuerunt quemadmodum & patres eorum.

Et factum eſt

E t factum eſt illis in ſcandalum. Hoc ꝙ ſeruierint ſculptilibus factum eſt eis in impedimentum diuinę protectionis, in offendiculumq́, & in Ruinam.

E t immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas Dæmoniis, & effuderũt ſanguinẽ inno »cẽtẽ, ſanguinẽ filiorũ ſuorũ & filiarũ, quas imolauerũt ſculptilib⁹ Chanaã. Veluti eos feciſſe par eſt, q opa Gẽtiũ didicerãt. gẽtes. n. aliqñ olim hęc agebant.

E t infecta eſt terra in ſanguinibus, & contaminata eſt in operibus eorum. Cõtaminata hoc in loco idem eſt, ꝙ cęde infecta.

E t fornicati ſunt in adinuentionibus ſuis. Recedentes enim a Deo Dæmonibus adhæſerũt: qđ delictum Prophetæ, adulterium, aut fornicationem appellant. Intelligi etiam poſſunt hæc uerba, de eorum intemperantia.

E t iratus eſt furore Dominus in populum ſuum, & abominatus eſt hęreditatem »ſuam: & tradidit eos in manus Gentiũ. Quemadmodũ Iudicũ liber docet.

E t dominati ſunt eorũ, ii qui oderant eos, & tribulauerunt eos inimici eorum, & »humiliati ſunt ſub manibus eorum, ſæpe liberauit eos, ipſi autẽ exacerbauerũt »eum in cõſilio ſuo. Maligna quippe, atq́ ingrata mente ſua Deũ ꝓuocauerũt.

E t humiliati ſunt in iniquitatibus ſuis. Deciderũt enim ab adeptis uiribus, infirmiq́, ac debiles effecti ſunt.

E t uidit Dñs cum tribularentur, dũ exaudiuit orationem eorum, & memor fuit teſtamenti ſui. Teſtamenti, inquã, ad Habraam, Iſaac, & Iacob.

E t pœnituit eum ſecundum multitudinem miſericordiæ ſuæ. Commutauit enim iram in miſericordiam. eſt etenim ualde miſericors.

E t dedit eos in miſericordias. Eorum miſertus eſt.

I n conſpectu oĩum, qui ceperant eos. Adeo palam atq́ adeo manifeſte eoꝝ miſertus eſt, ut oẽs, qui fecerant eos captiuos, ꝑſpicue id cognouerint. uariæ. n. Gentes, uariis temporibus eos in ſeruitutem redegerunt, quemadmodum in prædicto iudicum libro traditur. factum eſt autem hoc, tempore Cyri, Darii, & Artaxerſis, ut Eſdras ſcribit.

S aluos fac nos Domine Deus noſter. Iterum ad preces recurrit.

E t congrega nos de nationibus. Puto petitionem hanc proferri ex perſona Eccleſiæ, quę de Gẽtibus congregata eſt: uel forte ex perſona Iudęorũ, qui poſt Babylonicam captiuitatem diſperſi ſunt.

V t confiteamur nomini tuo ſancto. Vt gratias tibi agamus, tanq̃ Saluatori ac liberatori noſtro.

E t gloriemur in laude tua. Magnum etenim quid eſt, Deum laudare. uera etiam, ac ſumma gloriatio eſt omnibus, qui eum laudant: ea ratione uidelicet, ꝙ digni eſſecti ſunt tanto miniſterio.

B enedictus Dominus Deus Iſrael, a ſęculo & uſq́ in ſæculum. Benedicendus enim ſemper eſt, & laudandus.

E t dicet omnis populus, fiat fiat. Dicet omnis populus: Benedictus Dominus: uel dicet omnis populus, fiat, inquam, fiat benedictus Dominus.

¶ Alleluia.

C Vm hic pſalmus ſimili modo beneficia Dei narret in humanum genus collata, eandẽ merito cũ ꝓcedentibus pſalmis inſcriptionem ſortitus eſt. Pſal. C V I.

Confitemini Dño,

COnfitemini Dño, quoniam bonus, quoniã in ſæculũ Miſericordia eius. Eiſdem uerbis Propheta in præcedenti pſalmo exorſus eſt.

Dicãt qui redẽpti ſunt a Dño. Dicant, inquã, ꝙ bonus eſt, & quæ ſequũtur.

Quos redemit de manu inimici. Diaboli. ſ. eſt. n. ſermo de fidelibus Chriſtianis: q̃q̃ Iudæi contendant pſalmũ hunc intelligi debere de iis qui ex Babylonica captiuitate reuocati ſunt in patriã. quædam uero exemplaria habent, de manu inimicorum: hoc eſt, de poteſtate Dæmonum.

Et de regionibus congregauit eos. De regionibus Gentium congregatos, in unam Eccleſiam, atq; in unicam fidem coniunxit.

A Solis ortu, & occaſu, ab Aquilone, & Mari. Ex quattuor. n. Mũdi partibus in unum congregati ſunt: quia in omnem terram exiuit ſonus Apoſtolorum, & in fines orbis terræ uerba eorum:

Errauerunt in ſolitudine, in inaquoſo. Errabant olim Gentes omnes ambulantes in conuerſatione quadam deſerta ſolitariaq; ac uiduata uirtutum fructibus, & omni ſacræ doctrinæ potu prorſus carente.

Viã ciuitatis habitaculi nõ inuenerũt. Ciuitas habitaculi ꝓprie cœlũ eſt: cuius uiã nõ inueneriãt, ueluti errabundi: uel ipſa etiam cognitio Dei, uirtusq;, & religio. κατοικητηρίου

Eſurientes, & ſitientes. Erant ſcilicet neq; enim cognitionem Dei aut doctrinam ullam habebant, qua cibum, aut potum animabus ſuis præſtarent.

Aĩa eoꝶ ĩ ipſis defecit. In pctis nimiꝶ cõtrita, atq; iõ ẽt effecta debilis, & ĩfirma.

Et clamauerunt ad Dominum cum tribularentur. Clamabant Prophetę ad Dominum, ſalutem ac redemptionem Gẽtium optantes: ipſiq; Angeli pariter, qui uniuerſis ſortito nationibus præſunt.

Et de oĩbus neceſſitatibus eorũ eripuit eos. De multiplici. ſ. Dęmonũ tyrãnide.

Et deduxit eos in uiam rectã. Quæ ad cœlum ducit, quã antea non inuenerũt, cũ in errore degerent: incarnatus uero Deus docuit eos omnem ueritatem.

Vt irent in ciuitatem habitaculi. De qua paulo ſuperius diximus. κατοικητηρίου τοῦ ἐλέη

Confiteãtur Dño miſericordias eius. Adnũcient, inqt, miſericordias Dei erga ſe.

Et mirabilia eius filiis hominum. Et narrent, inquit, filiis hominum id neſcientibus, mirabilia Dei opera in eos, ſeu propter eos facta.

Quia ſatiauit animã inanem. Vacuas ac eſurientes animas diuino pane impleuit, potuq; uiuifico: Euangelica nimirum doctrina.

Et animam eſurientem ſatiauit bonis Idem repetit aliis uerbis,

Sedentes in tenebris, & umbra mortis. Hoc eſt in tenebris erroris. Error ẽte nim umbra eſt, atq; imago corporeæ huius mortis, dum a uera ac ꝑpetua cœleſti uita nos ſeparat, quemadmodum illa a pręſenti.

Vinctos in mendicitate & ferro. In mendicitate, hoc eſt, inopia uirtutum: in forti præterea ac graui cathena peccatorum. cathenis enim, inquit, peccatorum ſuorum unuſquiſq; conſtringitur.

Quia exacerbauerunt eloquia Dei. Hoc eſt, Deum ipſum loquentẽ de eorũ ſalute, loquentem, inquã, per eam rationẽ, que oĩbus hominibus inſita eſt: uel ꝑ legẽ datã, ꝑ prophetas, per beneficia, ꝑ minas, ꝑ plagas, & ꝑ cætera oĩa, qbus, ut inquit,

inquit Gregorius theologus, ſtuduit Deus uitia hominum conterere.

E t cõſiliũ altiſſimi irritauerunt. Ipſum .ſ. altiſſimũ, eorum ſaluti conſulentem. per eloquia.n. Dei, & per conſiliũ altiſſimi, Deum ipſum circunloquitur.

E t humiliatum eſt in laboribus cor eorum. Afflicta eſt miſeriis anima eorũ in malis, & peccatis.

I nfirmati ſunt, & nõ erat, qui addiuuaret. Qui eripet eos a tyrãnide Diaboli.

E t clamauerunt ad Dñm cũ tribularẽtur, & de neceſſitatibus eorũ ſaluauit eos. Hæc uerba, quæ Propheta diuinorũ beneficiorũ magnitudinẽ exprimere ſata gẽs, in pñti pſalmo ſæpius, hoc eſt, q̃ter repetit, iã a nobis ſupius expoſita ſunt.

E t eduxit eos de tenebris, & umbra mortis. Atq; hęc uerba ẽt ſupiꝰ expoſuimꝰ.

E t uincula eorum dirupit. Vincula uidelicet peccati, quibus Dæmon eos inuoluerat: uel uincula ſeruitutis Dæmonum.

C onfiteantur Dño miſericordias eius, & mirabilia eius filiis hominum. Hæc uerba, quæ ut ſermonem de gratiarum actionibus intenſionem redderet, ſimili modo a Propheta quater in hoc pſalmo de induſtria repetheuntur, paulo ſuperius a nobis ſatis declarata ſunt.

Q uia contriuit portas æreas. Occluſas diu olim, & ualide obfirmatas inferni ianuas infregit Dñs, qñ illuc deſcendens carceri emãcipatos patres eripuit.

E t uectes ferreos confregit. Vectes inquã huiuſmodi portarum. per portas etiam æreas, & per uectes ferreos intelligere poſſumus ſignificari, q̃ difficile eſſet euadere loca illa.

A diuuit eos in uia iniquitatis eorum. Hoc eſt, cum adhuc in iniquis, ac prauis eorum operibus, perſeuerando procederent.

P ropter iniquitates enim ſuas, humiliati ſunt. Valde enim afflicti ſunt, ob quod miſericordia & auxilio diuino dignos ſe oſtenderunt.

O mnẽ cibũ abominata eſt aĩa eorũ, Oẽm inquã cibũ aĩæ rõnabilẽ, & oẽm doctrinã. adeo.n. deprauatis erant animis, ut ipſa ẽt Gentiliũ ſtudia faſtidirent.

E t appropinquarunt uſq; ad portas mortis. Mortem animæ intelligit, quæ perpetuis ſuppliciis hominem obnoxium reddit. per portas autem mortis, magna ac grauia nuncupat delicta, quæ morti hominem addicunt: uel ipſam circũ loquitur mortem. eſt autem ſermo de fidelibus.

E t clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum ſal„ uauit eos. Dictum eſt ſuperius.

M iſit uerbum ſuum, & ſanauit eos. His uerbis perſonarum diſtinctio in diuinitate demonſtratur, dũ dicitur: miſit uerbũ ſuũ: hoc eſt: filium ſuum. neq;.n. dicere poſſumus miſſum, niſi miſſi pſona ſubſiſtat, & uiuat. unde cõſona Prophetæ noſtro Dñs loquens, dicebat: q; pater eũ miſit. hoc igitur uerbũ qđ a patre miſſum eſt, omnem languorem, atq; omnem infirmitatem ſanauit.

ἐκ διαφθο ρῶν E t eripuit eos de corruptionibus eorum. Hoc eſt, a peccatis.

C onfiteãtur Dño miſericordias eius, & mirabilia eius filiis hominũ. De his uerbis ſuperius dictum eſt.

E t ſacrificent ei ſacrificiũ laudis. Sacrificium inquã rationabile: atq; euangelicum

licum, laudantes, benedicentes, & gratias agentes.

E t adnuncient opera eius in exultatione. Scientes ignorantibus adnunciẽt, ſenes iunioribus. per opera autem Dei, illius beneficia, miſericordiã & incarnationẽ intellige, & cætera oĩa, que ad ſalutarẽ diſpenſationẽ pertinent.

Q ui deſcendunt in mare nauibus, facientes opationẽ in aquis multis, ipſi uiderũt opera Domini. Sermo eſt de Apoſtolis, qui antea piſcatores fuere: qui in mare nauibus deſcenderunt, & piſcatorum munus in aquis maris exercentes, præcipue, ac ſupra omnes, uiderunt opera Domini noſtri Ieſu Chriſti.

E t mirabilia eius i profundo. Sed quę nã ſint hæc mirabilia, audi ex ſequẽtibus.

D ixit, & ſtetit ſpũs procellæ, & exaltati ſunt fluctus eius. Dixit & ſurrexit procella. facta eſt. n. inquit, tempeſtas uenti magna & fluctus irruebant in nauim, ita ut operiretur.

A ſcendunt uſq; ad cœlos, & deſcendunt uſq; in Abyſſos. Fluctus maris qui tempore illius procellæ excitati ſunt, tollebantur modo quaſi in cœlos, modo aũt in ima deſcendebant: queãdmodũ in huiuſmodi fluctuationibus, atq; atrocibus tempeſtatibus fieri ſolet. Eſt autẽ ſermo hyperbolicus, quo loquẽdi mõ ſæpenumero ſcriptura utitur: ut illud eſt: ſuper niuem dealba buntur: itẽ illud: ciuitates munitæ erant uſq; ad cœlum, & cætera huiuſmodi.

A nima eorũ in malis tabeſcebat. In timore atq; in periculis defecerat. ipſe n. Dominus dormiebat, Apoſtoli uero accedentes excitauerunt, eũ dicentes: Domine ſalua nos, quia perimus.

T urbati ſunt, & cõmoti ſunt ſicut ebrius. Cõmoti ſunt in pręcordiis ſuis: q̃q̃ ebrius quidem a uino cõmouetur, Apoſtoli uero timore perturbati ſunt.

E t omnis ſapientia eorum deuorata eſt. Sapientia, hoc eſt, peritia remigandi, tunc omnis defecerat.

E t clamauerũt ad Dñm cũ tribularẽtur. Dũ tẽpeſtate agitarẽtur, ut diximus.

E t de oĩbus neceſſitatibus eorũ eduxit eos. Ex timore illo uidelicet, atq; ex periculo. deinde, quo pacto id factum fuerit, narrat.

E t mandauit procellæ, & ſtetit in auram, & ſiluerunt fluctus eius. Increpauit enim, inquit, Dominus uentos, & mare: & facta eſt tranquillitas magna. aura quippe, mitis ac placida eſt & tranquilla quædam ſpiratio.

E t lætati ſunt, quoniã quieuerunt. Vaſtiſſimi. ſ. illi fluctus. ἡσύχασαν

E t deduxit eos in portum uoluntatis ſuæ. Per portum diuina mandata intellige, quæ illic commorantem ab omni animæ naufragio tutum ſeruant.

C onfiteantur Dño miſericordias eius, & mirabilia eius filiis hominũ. Hæc omnia Apoſtoli adnunciabunt.

E xtollent eum in Eccleſia populorum. In nationũ omnium congregatione.

E t in Cathedra ſeniorũ laudẽt eũ. Eorũ. ſ. q cæteris in concilio ſupeminent.

P oſuit flumina in deſertũ. Græcos & gentiles. ſ. qui cũ eloquentiæ quaſi fluminibus, & omnis generis diſciplinis redundarent, omni demum ſapientia deſerti eſſe uiſi ſunt, cum illitterati ac piſcatores homines eos repreſſerint.

E t exitus aquarũ in ſitim. Dũ hm̃oi ſtudiorũ redũdãtiã ariditate damnauit.

Terram

las quis melius dixerit, uniuerſas Eccleſiarum congregationes intelligit, tum
propter cognationem fidei, tum quia unum Chriſtum uerum patremfamilias
habent: qui & paſtor bonus appellatur, & animam ſuam poſuit pro ouibus.
V idebunt recti, & lætabuntur. Fideles, qui per rectã uiam ſemper incedunt,
uidebunt ea, quæ ſuperius dicta ſunt.
E t omnis iniquitas obturabit os ſuum. Dilatata nimirum prædicatione ad ἐμφράξει
ipſos uſq; Reges. per iniquitatem aũt iniquos ipſos homines intelligit.
Q uis ſapiens & cuſtodiet hæc? & intelligent miſericordias Domini. Quis ſa καὶ συνή
piens erit, & obſeruabit hæc, credens ꝗ futura ſint? & intelligent miſericordias σουσι
Domini, hoc eſt, cognoſcent hæc, ubi finem habuerint.

Canticum Pſalmi ipſi Dauid.

T Ituli huius ratio, in proœmio operis, & alibi etiam explicata eſt.

Pſalmus. CVII.

P Aratum cor meũ Deus, paratum cor meum. cantabo & pſallam in gloria mea.
exurge gloria mea, exurge pſalteriũ & Cithara. exurgam diluculo, confitebor
» tibi in populis Domine, pſallam tibi in nationibus, quoniam magna eſt ſupra
» cœlos miſericordia tua, & uſq; ad nubes ueritas tua. exaltare ſup cœlos Deus,
» & ſuper omnem terram gloria tua. Hęc omnia eodem ordine habentur in
pſalmo LVI, ubi ea expoſuimus. idẽ.n. ſignificat: Magna eſt ſupra cœlos: quod
Magnificata eſt uſq; ad Cœlos. illa autem uerba: exurge gloria mea: item illa:
exurgã diluculo: intelligi poſſunt de reſurrectione Domini: ipſo ſcilicet Dauid
aliud ſupplicante, & Chriſto aliud promittente, & certum etiam Reſurrectio-
nis ſuæ tempus præſignante. profundo quippe diluculo ſurrexit, ut Lucas tra-
dit. Gloriam uero ſuam beatus Dauid Chriſtum appellat, ueluti, qui ex eius ſe
mine naſciturus erat, & ſummam ei gloriam paraturus.
V t liberentur dilecti tui. Nouus populus nimirum. cum dilexiſſet enim, in-
quit, ſuos Ieſus in Mundo, in finem dilexit eos.
S aluum fac dextera tua, & exaudi me. Deus locutus eſt in ſancto ſuo. exaltabor,
» & diuidam Sicima, & Vallem tabernaculorum dimetiar, meus eſt Galaad,
» & meus eſt Manaſſes, & Ephræm defenſio capitis mei: Iudas rex meus, Moab
» Lebes ſpei meæ. in idumęam immittam calciamentum meum. mihi alienige-
» næ ſubditi ſunt. quis deducet me in ciuitatem munitam? quis deducet me uſq; ἐπβαλῶ
» in idumæam? Nõne tu Deus qui repuliſti nos? Et non egredieris in uirtutibus
» noſtris. Da nobis auxilium de tribulatione, & uana ſalus hominis. In Deo fa-
» ciemus uirtutem, & ipſe ad nihilum deducet inimicos noſtros. Hæc oĩa
etiam eodem ordine reperies, in pſalmo LVIII: ubi ea expoſuimus. Et li-
cet in aliquibus dictionibus modicum quid hæc ab illis differant, eundem tamẽ
ſenſum habent. Nec admireris, ſi eadem uerba, atq; eaſdem ſententias Prophe
ta ſæpius repetit in aliis pſalmis, cum hic mos apud Hebręos habeatur, & apud
Prophetas præcipue.

¶ In finem

¶In finem ipſi Dauid.

DE hac inſcriptione ſæpè alibi dictum eſt. illud animaduertendum eſt, q Propheta in hoc pſalmo imprecantis quidem perſonam induere uidetur, re uera tamen prophetiam eorum malorum contexit, quę proditorem Iudam, atq; eius complices manebant. eſt enim hic dicendi modus frequens in Prophetis: & plurima exempla apud ſcripturā inueniri poſſunt. unde & Ieſus Naue, duodecim tribus diuidens, quando in terram promiſſionis ingreſſi ſunt, uiſus eſt iuſſu Dei quibuſdam benedicere, & quibuſdā mala imprecari. Benedictiones aūt illæ, & maledictiones, futurorū prophetias continebant. Pſalmus. CVIII.

DEus laudem meam ne tacueris. Præſentem pſalmum in perſona Chriſti ſupplicantis credimus fuiſſe conſcriptum: qui cum hominis perſonam induiſſet, omnium hominum more, diutius etiam uiuere cupiebat. Deum igitur alloqui introducitur Chriſtus, ī hoc pſalmo, & dicere: noli Deus extinguere aut ſilentio tradere laudem illam, quæ propter me filium tuum tibi iugiter offertur, ab iis, qui mirabilia opera mea inſpicientes, ſummis te propterea glorificant laudibus. uel, noli Deus extinguere laudem meam, qua aſſidue te laudo. quæcunq; enim operor, tibi adſcribo, atq; in gloriam tuam efficio. ſilentio itaq; nō prætereas preces meas, quas cum laude offero.

Quia os peccatoris, & os doloſi, ſuper me apertum eſt. Peccatorem & doloſum, Iudam intellige, qui os ſuum aduerſus ſaluatorem aperuit, quando cum principibus ſacerdotū, & ſenioribus populi locutus eſt, ut Chriſtū prodere.

Locuti ſunt aduerſum me lingua doloſa. Iudas nimirum & principes ſacerdotum, ac ſeniores populi, dolos, atq; inſidias aduerſum me ſimul ſtruentes.

Et ſermonibus odii circundederunt me. Plena odio in me uerba uomentes. ſæpenumero enim Iudæi, qui Chriſto circumaderant, huiuſmodi ſermones proferebant, ſummo ſtudio contendentes, ut ei aliquo pacto detraherent: quippe, qui aut expreſſe contumelia eum afficiebant, aut peruerſe interrogabant.

ἐπολέμησαν Et impugnauerunt me gratis. Hoc eſt temere, & abſq; ulla cauſa.

Pro eo, ut me diligerent, detrahebāt mihi. Cum diligere me debuiſſent, qui aſſidue uerbo & opere beneficia in eos contuleram, hi contra, deridebant me, ſeductorem, iniquum, & Deo aduerſarium appellantes.

Ego autem orabam. Orabam pro eis. In Euangeliis quippe orari iuſſit Chriſtus pro calumniantibus, & pro perſequentibus. uel orabam inuocans auxiliū tuum. ſæpenumero enim oraſſe eum ad patrem, ibidem legimus.

Et poſuerunt aduerſum me mala pro bonis. Ipſi, inquit, contra operati ſunt in me mala, pro beneficiis a' me, in eos collatis.

Et odium pro dilectione mea. Pro dilectione, qua eos proſequebar.

Conſtitue ſuper eū peccatorē. Verbū cōſtitue, & alia uerba imperatiui & optatiui modi, quæ ſequuntur, q̄q̄ ſub eiuſmodi figura loquendi ſint poſita, habent tamē ſignificationem futuri temporis, ac ſi dixiſſet: conſtituet, ſtabit, exibit, & ſic de ſingulis. Conſtitue, inquit, Diabolū ſuper Iudam. intrauit enim, ut legimus, in Euangelio,

in Euangelio, in eum Sathanas. Conſtitue uero poſuit, pro permitte conſtitui;
iuxta peculiare illud ſcripturæ idioma, de quo ſæpe diximus.

E t Diabolus ſtet a dextris eius. Hoc eſt, fiet ei Sathanas familiaris. ſolent enim familiares ac domeſtici alicuius ſtare ei a dextris: Atq; ideo iuſtis Deus dextram regionem in futuro iudicio aſſignauit. Et aliter: Diabolus ſtabit a dextris eius, dexteras illius operationes rapiens. Quod ſi apud Zachariam Prophetam ſcriptum legimus, de Ieſu Magno Pontifice, φ Diabolus ſteterit a dextris eius, animaduertendum eſt, illic addi cauſam, ut aduerſaretur ei. ſtetit enim a dextris eius, ut bona, ac dextera illius opera impugnaret.

C um iudicetur, exeat condemnatus. Cum a morſu propriæ conſcientiæ condemnatus fuerit, exibit de Iudæorum concilio condemnatus. pœnitentia enim ductus retulit triginta argenteos principibus ſacerdotum, & ſenioribus, dicẽs: peccaui tradens ſanguinem innocentem. illi autem dixerunt, quid ad nos? tu uidebis. A ſeipſo itaq; atq; ab illis pariter condemnatus eſt. cõdemnantium enim uerba ſunt, tu uidebis.

E t oratio eius fiat in errorem. Aberret, inquit, eius oratio & non conſequatur, quod poſtulat. optabat enim Iudas, uotiſq; ac precibus ipſe pariter, ac Chriſti inimici, quibus ſe coniunxerat, id unũ petebantut ut exterminaretur Chriſtus, & eius memoria deleretur. inanis igitur fuit huiuſmodi eorum oratio, & uotũ. uel, generaliter etiam dicit, φ omnis eius oratio aberrabit, φ non fruetur optatis rebus, ob prauos ac peruerſos ſcilicet eius mores. Εἰς ἁμαρτίαν

F iant dies eius pauci. Cito poſt proditionem morietur. modico enim tempore ſuperuixit, cum paulopoſt ſuffocatus ſit.

E t epiſcopatum eius accipiat alter. Matthias ſcilicet, qui illius Apoſtolatum ſortitus eſt. Apoſtoli quippe, Epiſcopi: hoc eſt: cuſtodes erant & paſtores credentium.

F iant filii eius orphani, & uxor eius uidua. Hæc, & quæ ſequuntur ad Iudam pertinere non uidentur, cum de uxore, aut de filiis eius, ſacra hiſtoria nobis nihil tradiderit. Atq; ideo Chryſoſtomus dicit, hæc prædicta eſſe de alio quodam, qui poſt reditum populi e Babylone, ſacerdotium inuadere conatus eſt, in quo manifeſte hæc omnia adimpleta eſſe traduntur.

F luctuantes transferantur filii eius, & mendicent. Veluti tempeſtate concuſſi ex propriæ domus ſede transferentur, & mendicabunt, paupertatem una cum cæteris calamitatibus ſuſtinentes. Σαλευόμενοι

E iiciantur de habitaculis ſuis. Ex ipſis etiam habitaculis eiicientur, nec in eis dabitur habitandi facultas. per habitacula autem, (ut Græca dictio, οἰκόπεδα, ſignificantius denotat,) ruinas domorum intelligit. huiuſmodi uero pœnas dabunt, quia paternæ iniquitatis fuere participes.

S crutetur fœnerator omnem ſubſtantiam eius. Scrutabitur eam fœnerator, quærens ſibi reddi quę crediderat.

E t diripiant alieni labores eius. Poſt fœneratorem, iſti rapient quæcunq; fuerint relicta.

E Non ſit

N õ ſit illi adiutor. Nemo ei opem aliquam ferat: poſt mortem ſcilicet.

N ec ſit, qui miſereatur pupillis eius. Nec erit aliquis, qui eorum miſerea tur, ob rationem ſuperius dictam.

F iant filii eius in exterminationem. Sed nec ſimpliciter exterminabuntur: quinimmo & ipſi erunt ſine prole. addidit enim Propheta dicens.

I n generatione una deleatur nomen eius. Delebitur eius memoria concluſa in una generatione: in unica inq̃ generatione ipſorum filiorum, nullis aliis poſt ſe liberis relictis.

I n memoriam redeat iniquitas parentum eius in conſpectu Dñi. Parentum: hoc eſt, patris, & aui, & aliorum maiorum. nam de matre particulariter infe rius dicit. horũ uero iniquitas redibit in memoriã: quia una adiutores ei fuere, uel quia filios reſtituerunt ad uitia. rediturã aũt iniqtatẽ eoꝝ in memoriã, ideo dicit, quia nõ dimittetur eis delictũ nec oblitterabitur, aut nihil exiſtimabitur.

E t peccatũ matris eius non deleatur. Non delebitur: quia ſimul cũ parentũ ini quitate peccatũ matris cõdẽnabitur. p iniquitatẽ aũt & p peccatũ iſtoꝝ, inſtitu tionẽ filioꝝ intelligit ad uitia, uel cõſenſum, aut auxiliũ pręſtitũ eorũ delictis.

Γενηθήτω σαν ἐναντίον κυρίου διαπαντὸς

F iant coram Domino ſemper. Eorum peccata & iniquitates erũt ſemper co ram Deo, ideſt, nunq̃ eorum obliuiſcetur Deus.

E t exterminetur de terra memoria eius. Rurſus ad Prophetiã reuertitur de Iuda, & eſt modus hic quidam, conſuetus aliquando apud prophetas, quo pro phetias intercidunt, & alia in medio ponunt, ac rurſus ad primum argumentũ redeunt, ſicuti ſubminiſtrauerit ſanctus ſpiritus. Exterminabitur uero memo ria eius, quia nec bona eius, nec gñatio p ſucceſſiões, illius memoriã ſeruabũt.

E o q̃ non recordatus eſt facere miſericordiam. Quoniam, inquit, noluit face re miſericordiam erga eum, qui ſummis impetitus iniuriis, & multiplicibus op preſſus fuit inſidiis. Quinimmo cũ ipſis etiã inſidiatoribus cõſpirauit, beneficio rum ſibi a Chriſto collatorum immemor. nam ſi meminiſſet, uериſimile eſt factu rum eum fuiſſe miſericordiam, hoc eſt, illius miſerturum fuiſſe.

E t perſecutus eſt hominem pauperem, & inopem, & compunctum corde, ut mor tificaret. Perſecutus uero eum eſt, quando accepta turba multa a princi pibus ſacerdotum, & ſenioribus populi, cum gladiis, & lignis uenit, ut eum quę reret. inops autem & pauper Chriſtus dicitur, ob tenuitatem aſſumptę carnis, & quia adeo inops erat, ut non haberet, ubi caput reclinaret, ut diximus in principio pſalmi XL. Compunctum uero corde dixit, iuxta illud: diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde.

Τοῦ θανατῶσαι

E t dilexit maledictionem, & ueniet ei, & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. Propriis enim operibus alteram attraxit, & alteram repulit: & male dicent quidem ei pii ac fideles omnes, benedicet autem nemo.

E t indutus eſt maledictiõe, quaſi ueſtimento. Maledictione, inq̃, qua prorſus ſemp detinebatur, quę nũq̃ ab eo aberat. indutus eſt aũt ea, pditiõe itercedẽte.

E t ingreſſa eſt quaſi aqua interiora eius. Non exterius tantũ huiuſmodi ma ledictio eũ circundedit, ſed ea etiã, nõ ſecus atq; aqua intrinſecus imbutus eſt.

Et quaſi

Et quaſi oleum in oſſibus eius. Nec tantũ intro ingreſſa eſt, ſed ultra etiã interius magis penetrauit. auget aũt ſermone ſuo hoc factũ Propheta, grãdẽ eſſe indicãs maledictiõis cumulũ. & per aquã quidẽ, eius uehementiã oſtendit, per oleum uero difficultatem in abluendo, & conſequenter illius diuturnitatem.

Fiat ei quaſi ueſtimentũ quo circundatur, & quaſi zona qua ſemper accingitur. Ea ſcilicet ratione, ut perpetuo eum contineat, & conſtringat.

Hoc opus detrahẽtium mihi a' Dño. Hoc opus, ideſt, hęc pœna, ſeu hoc opus pœnarum, qua ſupra cõmemorauimus Iudam & complices paſſuros eſſe: hęc, inq̃, pœna, Iudę & ſocioꝵ, mihi detrahẽtiũ, a' Dño erit. uel iuxta aliã litterã, hoc ẽ opus hominũ detrahẽtiũ mihi apud Dñm, dũ. ſ. me Deo dicũt aduerſariũ eẽ.

Et loquentium mala aduerſus animam meam. Diximus in pſalmo XL, ibi: aduerſum me cogitabant mala mihi.

Et tu Dñe Dñe fac mecum propter nomen tuum. Fac in me miſericordiam. non quia ea ego dignus ſim, ſed propter te, qui Miſericors es. humano autem more Chriſtus hic preces ſuas fundit, docens nos, uti animi moderatione, ſi quãdo iniuria afficimur, atq; hoc pacto diuinum nobis auxilium attrahere. dictum eſt etiam in eodem pſalmo ex Chriſti perſona: tu autem Dñe miſerere mei: & multa alia eiuſmodi in X X I pſalmo legi poſſunt.

Quia bona eſt miſericordia tua. Hoc eſt, ſemper utilis, atq; efficax. humana quippe miſericordia ſæpenumero inefficax eſt, interdum uero etiam nocet.

Libera me quia inops, & pauper ſum ego. De inope & paupere ſuperius diximus. legimus etiam dictum ex Chriſti perſona, in pſalmo X X I, libera a' frã mea Deus animam meam: & in Euangelio pater ſalua me ex hac hora.

Et cor meum turbatum eſt intra me. Legimus etiam eum dixiſſe in Euangelio: Nunc anima mea turbata eſt: item, triſtis eſt anima mea uſq; ad mortẽ.

Sicut umbra, quæ declinat ablatus ſum. Tam cito ablatus ſum, inquit, ſicut aufertur umbra cum deletur. prępoſitio autẽ illa quæ habetur in dictione Græca, ἀντανῄρέθην, aut ſuperflua eſt, Hebraici ſermonis more, aut idem ſibi uult, ac ſi diceret: ꝓ bonis, quę eis cõtuli, ego cõtra ab illis ablatꝰ, atq; interẽptꝰ ſum.

Et excuſſus ſum ſicut Locuſtę. Tam facile, inq̃t, ob ſummã eorũ inuidiam e' pñti uita excuſſus ſum, ut Locuſtæ excutiuntur, ſi qñ uentis fuerint agitatæ.

Genua mea infirmata ſunt a' ieiunio, & caro mea immutata eſt propter Oleum. Duram quippe atq; aſperam uitam agebat Dominus, & teſtimonium reddunt quadraginta ieiunii dies & panes illi hordeacei, & ſpicæ quę uellebantur a' Diſcipulis: tametſi, benigna quadam diſpenſatione, lautiori aliquando menſa uteretur. & caro mea immutata, ſeu commutata eſt ad aſperitatem, & ſqualliditatem quandam: atq; hoc propter indigentiam olei: quia ſcilicet oleo unctus non ſum. ſolebant enim ueteres ungi, cum lauarentur.

Et ego factus ſum opprobrium illis. Illis, inq̃, ſanguinolentis Iudæis, qui Chriſtum exprobrabant, atq; ei illudebant, ut ſcribunt Euangeliſtæ.

Viderunt me, & cõmouerunt capita ſua. Viderunt me ſuſpenſum in ligno. pertranſeuntes enim blaſphemabant eum, mouentes capita ſua, & dicentes: o

qui deſtruis templum, & in tribus diebus ædificas illud, ſalua temetipſum.

A diuua me Domine Deus meus, & ſaluum me fac ſecundum miſericordiam » tuam. Quemadmodum, uelut homo patiebatur, ita etiam uelut homo preces fundit ad Deum. quod uero ait: ſecundum miſericordiam tuam: dic: ideſt in miſericordia tua, & tanq̃ miſericors.

E t ſciant, quia manus tua hæc, & tu Domine feciſti eam. Sciant, inquit, ꝙ auxilium hoc tuum eſt. adiuuiſti enim me, tanq̃ filium dilectum, nec deſpexiſti ueluti tibi aduerſarium.

M aledicent illi, & tu benedices. Dicebant enim Iudæi illi Deo inimici: nunquid aliquis ex Principibus credidit in eum, aut ex Phariſæis? ſed turba hæc, quę non cognoſcit legem, maledicta eſt. Maledictio etiã dicitur blaſphemia.

Q ui inſurgunt in me, confundantur: Poſt reſurrectionem enim meam, aut poſt uniuerſalem reſurrectionem, omnino confundentur.

S eruus autem tuus lætabitur. Propter homines, qui ſaluati fuerint.

I nduantur, qui detrahunt mihi, pudore. Induentur confuſione, diſperſi in omnes gentes, ſeruituti addicti, atq; inhonorati.

E t operiantur, quaſi diploide, confuſione ſua. Eundem ſenſum aliis repetit uerbis. diplois autem eſt ueſtis duplex.

C onfitebor Domino ualde in ore meo. Gratias ei agam, tanq̃ liberatori & ſaluatori.

I n medio multorum laudabo eum. Vere gratias Deo agit Chriſtus, & uere laudat eum in medio multorum, cum aſſidue in Eccleſia legantur Euangelia, in quibus patrem laudat & glorificat.

Q uia adſtitit a' dextris pauperis, ut ſaluam faceret a' perſequentibus animam » meam. A' dextera enim parte adſtant, qui in bello alicui opem ferunt. uel aliter: adſtitit ex dexteris actionibus, allectus ad eius auxilium, ab illius uirtutibus: & ſaluauit eum, ſuſcitando illum a' mortuis.

ℂ Pſalmus ipſi Dauid.

DE hac inſcriptione ſæpe dictum eſt. hunc autem pſalmum Propheta in Chriſtum conſcripſit. Pſalmus, CIX.

DIxit Dominus Domino meo. Pater aſſumpto in cœlum Chriſto Domino dixit uerba quę ſequũtur. Dominum autem patrem, & Dñm etiam filium appellat, diuinitatẽ indicans utriuſq; perſonæ. quod ſi alibi ſcriptũ legimus: Dñs Deus tuus, Dñs unus eſt, dictum id fuit, non ut unigenitum filiũ Deum eſſe negaret, ſed ut eos, qui falſo dii putabantur, a' uero Deo diſtingueret. dixiſſe autẽ eo modo Deũ intellige, quo dignũ ac congruũ eſt, illum loqui. Huiuſmodi aũt uerbis impiorũ Iudæorum ora obſtruuntur. dicant enim quæſo, qui nam ſint hi duo Dñi Regis Dauid, quorum alter ex uentre ante Luciferum eſt genitus, & ſacerdotio honoratus ſecũdũ ordinẽ Melchiſedech. Neq;.n. hiſcere ẽt poterũt.

S ede a' dextris meis. Quemadmodum per dictionem Dominus, patri ac filio æque

lio æque adtributam, ita etiam per ſedem filii a' dextris patris, æqualis honor filii cum patre manifeſtatur. Quorum enim ſedes æqualis eſt, eorundem commune eſt etiam imperium. ſileant igitur Arrius, & Eunomius, qui æqualem patri filium negant. Quoniam uero Deus pater incorporeus eſt, & dexteram non habet aut ſiniſtram, (corporum enim hæc ſunt,) reſtat, ut per ſedem, requiem & fruitionem diuini imperii intelligamus, utriq; eorum propriam, & honore parē.

D onec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Iudæos, Gentiles, Hæreticos, & Dæmones. dictio autem, donec, non ad diſtinctionem futuri temporis poſita eſt, ſed quemadmodum ſæpe alibi diximus, certū tempus deſignat, & uſquequo, non tollens aliud poſtea futurū tempus, ut egregie declarat Gregorius Theologus in primo ſermone de Filio: & nos etiam antiquos ſecuti patres, ſcripſimus, in illud dictum Euangelii, donec peperit filiū ſuum primogenitum. Quomodo enim ſuſtineri poſſet aliud ſcripturę teſtimonium? Regnū eius, quod in ſæculum non deſtruetur: aut illud? & Regni eius non erit finis. Quod ſi in pręſenti pſalmo legis patrem ponere Filii inimicos ſcabellum pedum eius, & apud Paulum legis, ipſum filium id facere (oportet enim, inquit Paulus, Chriſtum regnare, donec ponat omnes inimicos ſuos ſub pedibus ſuis,) non ideo tamen turberis. Cōmunis etenim utriq; operatio eſt: Ambo eandem habent efficiendi poteſtatem. omnes autem ſubiicientur, alii quidem inuiti, alii uero ſponte: ubi ſcilicet eum e' cœlo deſcendentem uiderint, ut manifeſtius docuit Paulus. ponere etiā ſcabellum dixit. pro ſubiectos reddere, ſeu ſubiugare.

V irgam uirtutis emittet tibi Dn̄s ex Sion. Virga aliquando in ſignum pœnarum ponitur, ſeu caſtigationis, iuxta illud Apoſtoli: quid? uultis in uirga ueniā ad uos? an in dilectione? quandoq; pro paſtorali cura, iuxta illud: paſces eos in uirga ferrea. Aliquando uero pro regno: ut illud: Exibit uirga de radice Ieſſe. ponitur etiā pro potentia, ut in pręſenti pſalmo. miſit enim Deus pater Chriſto, uelut homini potentiam ex cœleſti Sion: uel ex Sion, quę erat Hieroſolymis. illinc enim potentia operationum, & prædicationis Chriſti, principium ſumpſit: intelligere etiā poſſumus, per uirgā uirtutis, ſanctam crucē Chriſti. quid enim ea potentius eſt, aut efficacius, cum tam facile inimicos oēs in fugam cōuertat?

E t dominare in medio inimicorum tuorum. In ditionem atq; in Dominium tuos inimicos compellens, & iugo Euangelico ſubmittens. hoc autem ſumma admiratione dignum fuit, q; Apoſtoli in medio inimicorum conſtituti, minisq; ac perſecutionibus tyrannorum undiq; impetiti, non tantum illorum manus euaſerint, ſed potentiſſime etiam eos ſuperauerint. κρὰ

T ecum principatus in die uirtutis tuæ. In illa, inquit, die quādo uirtus, & potentia tua illuſtrabitur, tecū erit principatus, hoc eſt, Regnū tuū tunc erit in te, non aliun de ſcilicet adueniens, ſed diuinitatis tuæ, naturæ coniunctus. & quia dictio ἀρχὴ, principium ſignificat, & principatum, intelligere poſſumus, q; principium hoc in loco accipiatur pro Filio Dei, tanq̄ cauſa omnium: quia ſimul eſt cum patre: & q; dies uirtutis, ſit primus eius aduentus, quo multa fecit miracula: uel etiam ſecundus, quando ultima tuba mortuos omnes ſuſcitabit. ἀρχὴ

I n ſplendoribus ſanctorum tuorum. Quando ſplendebunt ſancti tui. quid enim Apoſtolis fuit ſplendidius? qui ſolis inſtar, totũ orbẽ circumeuntes, uirtutum ſuarum radiis eum illuſtrarunt. ꝙ ſi in præſenti uita adeo clari atq; illuſtres fuerant, quales futuros eos eſſe credendum eſt, reſurrectionis tempore? quando iuxta Dñi uocem fulgebunt iuſti ſicut ſol. ſiue igitur de primo ſiue de ſecundo aduentu hoc intellexeris, non errabis.

E x utero ante Luciferum genui te. Verba illa: ſede à dextris meis: itẽ iſta: ex utero ante Luciferꝝ genui te: dicta mihi eſſe uidẽtur, ueluti ex perſona patris ad filiũ. Illa uero: uirgã uirtutis tuę: itẽ illa: tecũ principatus in die uirtutis tuę: ad filiũ quidẽ ſed ex Prophetę pſona proferri: & hęc quidẽ uerba: ex utero: uerã ac germanã illam diuinã generationẽ ſignificant, atq; identitatẽ ſubſtãtię. uerũ etenim proles de uẽtre parentũ generatur. illa uero: ante Luciferũ: ęternitatẽ diuinę huius generationis, dum ante Luciferꝝ eam fuiſſe atteſtãtur: hoc eſt: anteq̃ ipſe Sol creatus eſſet: quo loquẽdi modo alibi etiã Propheta uſus eſt, in pſalmo LXXI, dicens: ante ſolem permanet nomen eius: ſed nũquid forte hoc ita intelligendũ eſt, ut tantũmodo eum pater ante Solem genuerit, & non antea? Minime. nam & alibi ait: à ſæculo & uſq; ad ſęculum tu es: tametſi nec à ſęculo tantum, ſed & ante ſęculum: neq; uſq; in ſęculũ tantũ, ſed etiã ſine fine eum eſſe, diuina tradãt eloquia. oportet igitur uerba hęc digna Deo intelligere, atq; illud cõcludere, ꝙ ante omnia, etiã ante ipſa ſæcula, ſemper fuerit hæc diuina generatio. ii itaq; qui uerba illa: ante Luciferũ: referũt ad noctem, qua Chriſtus ſecundum carnẽ natus ẽſt, patris nimirũ beneplacito, & cooperatione Sancti ſpũs, nõ recte Prophetæ ſermonẽ intelligunt. oportuiſſet. n. dicere: ante ortũ Luciferi, & nõ ante Luciferũ. nã quod ſimpliciter dicitur, ante Solem, tẽpus ſignificat, quod fuit ante ipſius ſolis naturã, quemadmodũ cõtra, ſi ante Solis ortũ dixeris, tẽpus diluculi ſignificabis. Magnus Baſilius in ſermone de Spirituſancto, ait, ꝙ, dicitẽ quid ex aliquo eſſe, uel ratiõe creatiõis, iuxta illud: unus eſt Deus pater ex quo omnia. uel ratiõe naturę, iuxta illud: operatio noſtra ex nobis eſt: & quẽadmodum ſplendor Solis ex Sole. uel ratione generationis, iuxta illud: ego exiui ex patre, item quod hic legimus: ex utero ante Luciferum genui te. non ꝙ Deus uterum habeat, ſed quia ueri atq; ingenui liberi, ex utero parentum naſci ſolent. hac igitur ratione, hoc in loco Deus uentrem ſe in generatione filii habere dixit, ad confuſionem impiorum: ut in ſeipſis propriam illi conſyderantes naturam, diſcant filium, uerum fructum eſſe ex patre, ueluti qui ex illius uentre dicitur eſſe generatus.

I urauit Dñs & non pœnitebit eum. Vt indignatio in Deo perturbationem non ſignificat, ſed motum diuinæ poteſtatis ad uindictam, ita iuramentum Dei, non humanos iurandi ritus, ſed confirmationem atq; aſſeuerationem ſignificat diuinæ ſententiæ. & non pœnitebit eum: hoc eſt: non mutabit decretum, quemadmodum ſępenumero Deus conſulto multis in rebus facit. Quid autem iurauerit, hoc eſt, quid aſſeueranter decreuerit, audi.

T u es ſacerdos in ęternũ, ſecundũ ordinẽ Melchiſedech. Sacerdos quidẽ ueluti qui

luti qui myſticũ panem,& uinũ in cœna Apoſtolis tradidit,quemadmodũ Melchiſedech Habrae & ſociis dedit redeuntibus e' bello. Aeternũ autem eſt hoc ſacerdotiũ,quia nec principiũ dierũ,neq; uitæ finem habet:ratione nimirũ diuinitatis Chriſti,quemadmodũ nec ullum habuiſſe principium, aut finem ipſum legimus Melchiſedech.uerum hunc Melchiſedech principiũ aut finem non habere dicimus, quia hiſtoria id tacuit. At Chriſtus diuinitatis ſuæ nullum uere unq̃ principium habuit, nec finem ullum habiturus eſt.

D ominus a' dextris tuis. Auxilium ei ueluti homini laturus.Nam & in pſalmo X V ex perſona Chriſti ſcriptum legimus: præuidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam a' dextris eſt mihi, ne commouear.

C onfregit in die iræ ſuæ reges. De die iudicii ſermo eſt,quãdo impios reges conteret Deus,ſtatutis nimirum ab eo pœnis.q; ſi reges ipſos cõtriuerit, perſpicuum eſt,q; multo facilius ceteros omnes puniet,qui aduerſus eũ deliquerint.

I udicabit in nationibus. Hoc eſt iudicabit nationes: uel eos, qui in nationibus digni fuerint, ut iudicentur.

I mplebit ruinas. Multiplicabit ruinas, multos deſtruens, quotquot ſcilicet praue in eum inſurrexerint. συμπλάσει

C onfringet capita in terra multorum. Capita multorum:hoc eſt:multos. nã quod ſuperius ſingillatim dixit de regibus,nunc in uniuerſum de aliis dicit. q̃q̃ his uerbis,non tantum contineatur prophetia futuri iudicii, ſed illud etiam doceamur,intolerandas admodum nobis eſſe uires Dei,qui quoties iratus fuerit, confringet reges,& alia faciet, quæ ſuperius dicta ſunt.

D e torrente in uia bibet. Hoc in loco, uitæ ac conuerſationis Chriſti tenuitatẽ prædicit: q; ſcilicet tenuem uitam aggreſſus, bibet de torrente fluente in uia. uel bibet ambulans in uia.iuxta anagogen uero,per torrentem redundantia intellige tentationum ac calamitatum fluenta, per uiam uero, temporariã hanc uitam, & per potum, participationem: ut ſit ſenſus, q; Chriſtus in præſenti uita tentationum ac calamitatum erat futurus particeps.

P ropterea exaltabit caput. Propter humilitatẽ ac tenuitatẽ uitæ ſuę,inquit, exaltabitur,& aſcendens in cœlum,glorificabitur:ſedebitq; a' dextris Dei:quia hæc non modo eũ nihil lęſerunt,ſed in ineffabilem eũ ſublimitatẽ inuexerunt.

¶Alleluia.

H Ic Pſalmus gratiarum actiones continet. Pſalmus, CX.

C Onfitebor tibi Dñe in toto corde meo. Gratias agam tibi nõ uerbis tantum,neq; ore ſimpliciter,aut lingua,ſed in toto corde meo,anima contrita,oratione aſſidua,ac mente ab omni mundana cura iam libera,atq; in te totus aſpirans.gratias uero huiuſmodi agam,pro beneficiis,quæ tum in me,tum in alios ampliſſime contuliſti.hoc enim promptiſſimum eſt ſacrificium, & facilis oblatio: hoc neceſſarium opus eſt,quod aſſidue a' nobis exigit Deus.

In conſilio rectorũ & congregatione, magna opera Dñi. Omnia opera Dñi magna ſunt in conſilio, & congregatione eoꝝ, qui recte ſentiũt. quęcunq; enim aut initio effecit, aut nunc facit, aut perpetuo in futurum efficiet, ſumma admiratione digna ſunt. admirabili. n. ſapiẽtia Mundũ creauit, & creatũ regit. intelligitur uero pręcipue hoc dictum, de mirificis Dei operibus, quę in uniuerſa creatura liquido cõſpiciũtur: quę quoties probi ęque, ac pii homines, una pariter cõgregati, contẽplantur, nihil in eis perperã factũ, nihil minus aptũ, aut ſuo opifice indignũ inueniunt. omnia. n. adamuſſim procreata ſunt, & ſua ratione conſiſtunt, tametſi ſępenumero multis, ob deprauatas eoꝝ mẽtes, ſec⁹ uiſum fuerit.

Exquiſita in omnes uoluntates eius. Hoc eſt, exacte, ac diligenter facta, & quemadmodum alius interpres ſignificantius reddidit, pręd icta opera, perfecta ſunt, & accõmodata ad omnes Dei uoluntates. diſponunt etenim probos ac ſapientes uiros, ad implendam eius uoluntatem. Nam quis eſt, qui uideat, aut audiat huiuſmodi opera, & non excitetur ad ſectandum, quodcunq; Deo gratum eſſe iudicauerit? intelligens ex his Deum uere eſſe, & uere miſericordem eſſe? uoluntates autem Dei ſunt eius mandata.

Confeſſio & magnificentia opus eius. Gratiarũ actio, & magnifica laus, ſunt Dei opera: nõ tantum hoc, inq̃, aut illud opus, ſed in uniuerſum omnia Dei opera, & coniunctim & diuiſim eiuſmodi ſunt, ut ad gratiarum actiones, & ad magnificas Dei laudes, mouere eos poſſint, qui ea aut uiderint, aut audierint. poteſt etiam hoc in loco, iſtud opus particulariter accipi, pro incarnatione Dñi.

Et iuſtitia eius manet in ſęculũ ſęculi. Hoc ad ſolamen eoꝝ dictũ eſt, qui affliguntur iniuriis, & ad eruditionẽ etiã eoꝝ qui iniurias inferũt, cum iuſtum, atq; ęternum, utroſq;, Dei iudiciũ maneat, quo alteri requiẽ, alteri uero ſupplicia, ac pœnas ſuſtinebunt: uel quia iuſtitia eius perpetua eſt, hoc eſt, immutabilis.

Memoriam fecit mirabilium ſuorum. Verbum, meminit, ſeu, memoriam fecit, & alia huiuſmodi, ſolent Prophetæ ſæpenumero ponere pro operari, quemadmodũ alibi diximus. Ait igitur Propheta, ꝙ Deus operat̃ mirabilia, nec aliqñ ceſſat ab huiuſmodi operatiõe, ut per ea craſſiores ac rudiores quoſq; homines ad ſe traducat. Huiuſmodi autem fuerunt ea, quę fecit tempore Diluuii, & quę in confuſione linguarum, aut quæ Sodomitarum tempore, item quę in tempore Habraam, Iſaac, & Iacob. Et quę in Aegypto, aut in exitu Iudęoꝝ ab Aegypto, quęq; in deſerto, in terra promiſſionis, in Babylone, & poſt reditum ex Babylone, aut tempore Machabęorũ, & quę in Chriſti aduẽtu, & poſt illum hactenus, priuatim ac publice, Apoſtolorumq; ac Martyrum, & aliorum ſanctorum temporibus, in priuatis domibus, in ciuitatibus, & ubiq; gentium facta ſunt.

Miſericors & miſerator Dominus. Qui prędicta omnia facit, magna cum miſericordia, & ſalutem hominum cupit.

Eſcam dedit timentibus ſe. Atqui & non timentibus ſe, cibum preſtat: uerũ hoc in loco rationalem ac ſpiritualem animę cibum intelligit: cœleſtem, inq̃, panem, quem ſolis ſe timentibus tribuit. poſſunt etiã intelligi hæc uerba de pane myſtico: uel quia ſæpenumero Deus ſeruos ſuos admirande admodũ, & pręter

ſpem

ſpem multorum paſcit,quemadmodum Heliam,Danielem,& cõplures alios.

M emor erit in ſęculũ teſtamẽti ſui. Iudęi dicunt memorẽ Deũ fuiſſe teſtamẽti ſui,quia fecit illud eſſe ĩmutabile:illud,inꝗ,teſtamẽtũ qđ de multitudine ſeminis Habraæ,& de promiſſionis terra diſpoſuerat.Nos uero affirmamus uerba hæc de Chriſto prophetiã continere.memor.n.erit,inquit,Deus in ſęculum: hoc eſt:in debito,& cõuenienti tempore teſtamẽti ſui,qđ ad Patriarchas diſpoſuit,promittens,ꝙ in ſemine eorũ benedicendę eſſent omnes Gentes, & ꝙ hoc teſtamentum adimplebit Deus.

V irtutẽ opeꝝ ſuoꝝ annũciabit pplo ſuo. Antiquo qdẽ pplo oſtẽdit Deus uires operũ ſuoꝝ,hoc ẽ potẽtiã in ſuis opib⁹,quã oẽs cognouerũt p ea miracula,quę tũc facta ſunt:nouo aũt pplo,p ea quę poſt reſurrectionẽ ſuã ubiq; opatus eſt.

V t det illis hęreditatẽ Gẽtiũ. Iudæis quidẽ terrã promiſſionis,quã Gẽtes olim hĩtabãt : nobis uero uniuerſam illã terrã,cuius fideles efficiẽdi erant Dñi.

O pera manuũ eius ueritas,& iudiciũ. Per manus patris aliqui Filiũ & ſpiritum ſanctũ intelligunt,tanꝗ cooperatores atq; una pariter opifices,quoꝝ opa,ueritatẽ eſſe dicũt,& iudiciũ:ueritatẽ qdẽ,ſancto ſpiritui tribuentes,de quo ſcriptũ eſt:ille inducet uos in oẽm ueritatẽ:iudiciũ aũt Filio,de quo alibi legimus dictũ a Dño,ꝙ pater oẽ iudiciũ dedit Filio: quocirca ſcriptura ſępenumero prędicta noĩa illis reſpectiue attribuit.uel aliter:dic ꝙ opa Chriſti uera ſunt,& nõ imaginaria,& ſiſi modo,ꝙ iuſta ſunt:uel ꝙ recto iudicio,& cõgrua adminiſtrãdi norma,a Deo oĩa diſpenſantur.Chryſoſtomus uero uerſiculũ hũc exponens dicit,ꝙ apud ſcripturã ſæpenumero ueritatis nomen reperitur p miſericordia: iuxta quã ſignificationẽ dicit,ꝙ Dei opa,miſericordia ac iuſtitia plena ſunt, cũ utrãq; ſemp una Deus cõmiſceat.Nã ſi miſericordia ppetuo uteretur,negligẽtes omnino redderemur, rurſus ſi ſola iuſtitia, iam diu olim omnes periſſent.

F idelia omnia mãdata eius. Fidelia,hoc eſt,fidedigna.& quia oĩa dixit mãdata, primo ea intellige,quæ ad creationẽ ſpectãt,quæq; natura duce, oĩa obſeruant elemẽta,Cœlũ nimirũ,Sol,Luna,Sydera,Dies,Nox,Horæ,Terra,Flumina,Stagna,Fontes,Plantæ,Herbæ,& oĩa deniq;,quę tã ad naturã aĩę prorſus expertã ꝗ ad animatã ſed ratione carentem ptinẽt.Deinde omnia etiã mandata,quæ ab initio humano generi data ſunt,quæq; ab iis obſeruabantur,qui legem ſcriptã nõ habuerant:tertio loco ea etiã,quę p legem Moyſi ſcriptis tradita ſunt:poſtremo uero ipſa præcepta Euangelica,quę mandata omnia,fidelia ſunt:hoc eſt:firma,atq; inconcuſſa.Nam & ſi quædam Moſaicæ legis mandata,ſoluta ſint,uerũ non tã ſoluta,ꝗ in melius diſpoſita,atq; intellecta dici poſſunt.nemo igiť ea poterit delere.Cœlũ.n.inqt & terra trãſibit,uerba autem mea non tranſibunt.

C onfirmata in ſæculum ſæculi. Stabilia,inꝗ,& perpetuo manſura.

F acta in ueritate,& rectitudine. Nihil enim,inqt,in eis falſum eſt,nihil obliquum.uel aliter:per ueritatem,claritatem intellige,per rectitudinem uero, rectum iudicium.omnia enim eius mandata uera ſunt, & clara,ac recte incedere nos docent.

R edemptionem miſit populo ſuo. Pater miſit filium ſuum,miſit enim me,inquit,prædicare

quit, prædicare captiuis remiſſionem.& rurſus de eo ſcriptum eſt: ipſe ſaluum faciet populum ſuum.Item Apoſtolus,qui datus eſt nobis a Deo redemptio.

Mandauit in ſæculũ teſtamentũ ſuũ. In ſæculũ,inq̃,conueniẽs,ac ſi diceret teſtamentũ ſuũ Deus in apto & cõueniẽti tẽpore hominibus tradidit.uel in ſæculũ,pro in æternũ,ipſum Euangeliũ,æternũ appellãs teſtamẽtũ,de quo alibi ſcriptũ legimus:dabo uobis teſtamẽtũ æternũ.Teſtamentũ.n. Moſaicũ tẽporariũ fuit,ſi exteriorem eius ſenſum,ſi figuras,& umbras in eo contentas aſpiciemus & occidentem literam:ſecus uero ſi interiorẽ ſpectemus ſenſum ac res ſub huiuſmodi umbris,ac figuris deſignatas:

Sanctũ,& terribile nomẽ eius. Chriſti nomẽ,ſanctũ qdẽ eſt,ueluti quo innumerabil.a effecta ſunt miracula,terribile uero ſeu,ut propius ſignat Græca dictio, φοβερὸν,timẽdũ,quia Dæmones expellit,& ægritudines.Quod ſi Chriſti nomẽ ſanctũ eſt,oportet ipſa ẽt ora,ac linguas,quę illud laudatura ſunt, ſancta eſſe.

Initium ſapientiæ timor Domini. Eſt enim huiuſmodi timor fons,ac radix ſapientiæ.ubi.n. eſt timor,illic & mandatorum obſeruatio:ubi aũt obſeruatio mandatorũ,illic & munditia:ubi uero munditia,ibi,etiam & ſplendor.

συνέσις Prudentia autem bona omnibus facientibus eam. Hoc eſt operantibus ſecundum prudentiam,bona adcreſcit prudentia.eſt.n. quædam prudentia mala, de qua ſcriptũ eſt:prudẽtes ut malefaciant.uel aliter:prudẽtia bona eſt,&utilis nõ iis ſimpliciter,qui eã habẽt:ſed iis,qui ea utũtur in ſermone,atq; in opibus.

Laudatio eius manet in ſæculum ſæculi. Chriſti laus ſine fine apud Angelos manet,& apud homines, decet Igitur ut nos illum ſemper laudemus, & ſummas illi ſemper gratias agamus.

ℭ Alleluia.

PRincipium huius pſalmi maximam mihi uidetur cõſequẽtiam habere ad finẽ ſuperioris:qua ratione eandem cum illo inſcriptionem ſortitum puto. eſt etenim ueluti quædã illius pars.Ibi.n.legimus:initiũ ſapientiæ eſt timor Dñi, hic autẽ:beatus uir,qui timet Dominũ.ferunt aũt hunc pſalmũ cõſtare ex duobus & uiginti uerſiculis,iuxta hebraicaꝝ literarũ numerũ.ipſaq; uerſiculorum principia,apud Hebræos oĩa huiuſmodi litterarũ ſignare elementa.Pſalmus, CXI.

BEatus uir qui timet Dñm. In prędecẽti pſalmo dictũ eſt quod timor Dñi ſapiẽtẽ hominẽ reddit,in hoc uero ꝙ ẽt beatũ:Beatus uir,inqt,qui timet Dominũ,nõ tñ q ſimpliciter timet,(nã & Dæmones etiã Deũ timẽt)ſed q timet,ut ſeruet mandara.ille.n.timor leuis atq; inanis eſt,iſte aũt efficax & potens.

In mandatis eius uolet ualde. Huiuſmodi uir,in mandatis Dñi ſui gaudebit & letabitur.Ita.n.ſignificãt illa uerba:uolet ualde.hanc aũt delectationem, quam ex diuinis mandatis Propheta conſequebatur,alibi etiã manifeſtius exprimens ait:quam dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo.

Potens in terra erit ſemen eius. Reddetur.n.potẽs ac ualidũ,aduerſus oẽs,qui lædere eos uoluerint.ſemen uero Dñi diſcipuli ſunt, & imitatores Chriſti.qui

ſimilitudinem

ſimilitudinem ac germanitatem uitæ ac conuerſationis Chriſti ſeruātes, eamqꝫ ueluti paternā quandā hereditatē ſuſcipiētes, robore, ac uiribus ſemp augētur.

Generatio rectorū benedicetur. A generatione. ſ. cōſimilium hominū, qui nō peruerſa ſentiunt, ſed recta.

Gloria & diuitiæ in domo eius. Gloria, inquit, a Deo erit uiro timenti eū, & cum gloria etiā diuitiæ: diuitiæ, inq̄, bonorū operū. uel gloria ei erit ab hominibus, quia ob huiuſmodi uirtutem eū honorabunt. ſimili modo etiā ei aderūt diuitiæ, quia rebus oībus affluet, quas optabit: iuxta quē ſenſum intellige, ꝙ uolet ualde in mandatis Dei, ob ſuam uidelicet ſummā in Deū fiduciā, ac fidem.

Et iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi. Virtus, quæ eū iuſtificauit incorrupta pmanebit in futurū ſæculū. qppe quæ poſt hāc uitā, illū ſemp comitabitur.

Exortum eſt in tenebris lumen rectis. Exortus eſt, inquit, Deus hominibus, qui in tentationum, atqꝫ afflictionum tenebris iacebant. ille, inq̄, Deus, qui lumen, ſeu lux eſt ueræ liberationis, ac ueri refrigerii. uel lumen ueritatis, qd̄ apparuit in Chriſto, exortum eſt e terra in tenebris erroris. Ego enim, inquit, ſum lux mundi. rectis autem exortam eſſe diem hanc lucem, ideſt iis, q̄ recta ſentire poſſunt, lumenqꝫ illud oculis intueri. Nam peruerſi omnes ad huiuſmodi lucem oculos occludunt.

Miſericors miſerator & iuſtus. Hoc de Deo etiam dictū eſt, qui miſericors & miſerator eſt, tanq̄ qui bonus eſt: & iuſtus, tanq̄ omnium iudex. uide in pſalmo C ibi: miſericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine.

Benignus homo qui miſeretur & cōmodat. Miſeretur quidem eorum, qui in anguſtiis ſunt, cōmodat autem iis qui mutuo indigent. ſcriptum eſt enim alibi in pſalmo XLVI: tota die miſeretur, & cōmodat iuſtus. χρηστὸς

Diſponet ſermones ſuos in iudicio. Huiuſmodi uir timens Dn̄m, bene ēt utetur ſermonibus tuis, nec fortuito, aut inconſiderate loquetur, ſed cū iudicio, & diſcretione uerba ſua diſpenſabit, ubi opus fuerit. uel, quia Græca dictio λόγους non tantū uerba, & ſermones, ſed rationes etiā ſignificat, Dic ꝙ uir iſte, qui timet Dominum, recto ac ſano iudicio, rationes & negocia ſua omnia ſemper diſponet, quemadmodū ēt Symmachus reddidit. Vel, ꝙ bene diſponet defenſiones ſuas in futuro iudicio, eaſqꝫ antea ſūmo cū examine ac ſtudio pparabit nō ſecus, ac facere conſueuit fidelis quis ac ſapiens adminiſtrator.

Quia in ſæculū nō cōmouebitur. In hoc ſæculo tētationes aliquę eū nō cōmouebūt, ueluti eū, qui ædificatus eſt ſupra ſolidā fidei, dilectionis, & ſpei petram: quiqꝫ propriā cōſcientiam tutiſſimā anchoram habet. Nec dicit Propheta ꝙ huiuſmodi homo nullas paſſurus ſit inſidias, (Multę enim tribulationes iuſtorū) ſed ꝙ ab eis nō cōmouebitur. hoc etenim ualde admirandū eſt, ꝙ ſancti qui innumerabilia paſſi ſunt pericula, adeo conſtantes, atqꝫ immobiles aduerſus ea pmanſerint, & ſententiā uſqꝫ ad extremū finē firmā, ac ſtabilē ſemp ſeruauerint. Hæc celeberrima eſt eorū uictoria: hoc digniſſimū præſtantium huiuſmodi uirorum præconium. uel, in futurum ſæculum non commouebitur: iuxta id qd̄ alibi legimus: paratus ſum & non ſum turbatus: quia ſcilicet nullius mihi

ſceleris conſcius ſum.

I n memoria æterna erit iuſtus. Ob proprias ſcilicet uirtutes, nec tantum uiuens erit in memoria, ſed poſt mortem.

A b auditione mala non timebit. Non formidabit, inquit, licet terribile, atq; horrẽdum aliquid ei fuerit adnunciatum. Nec dixit ꝙ non audiet, ſed ꝙ non timebit. depoſuit. n. antea diuitias ſuas tuto in loco: atq; ideo eis ſemp magis ꝓpior fieri feſtinat. ubi. n. inquit, eſt theſaurus tuus, illic & cor tuũ erit. eadem. n. ratione eos nõ timet, qui corpus occidunt, & animam occidere non poſſunt.

P aratum cor eius ſperare in Domino. Hoc eſt, ſtabile, atq; inconcuſſum permanet cor eius in illa ſpe, quam habet in Domino, confidens, ꝙ ope illius ſalutem ac uictoriam conſecuturus ſit.

οὐ μὴ φοβηθῇ C onfirmatũ eſt cor eius, non timebit. Vt ſuperius declaratum eſt.

D onec aſpiciat ſup inimicos ſuos. Per inimicos, Dęmones ꝓprie intellige: donec, inquit, aſpiciat ſuper illos ea, quæ uult, aut, quæ illi patiẽtur: Quod ſi formidaturus nõ eſt, quouſq; ruãt inimici, multo minus poſtea ei timẽdũ erit. Afferẽs qppe id, quod ambiguũ magis uideri poterat, tacuit qđ ſeqtur tanq̃ minus ambiguũ, minuſq; incertũ. atq; hoc pacto dictio, donec, ſępe ſumitur apud Hebręos.

D iſperſit, dedit pauperibus. Diſperſit. ſ. bona ſua. diſperſionis autem uocabulo liberalitatem donantis expreſſit. quam etiam ueluti ſemen, aut ſationem quandam eſſe ſignificauit. ſpargere enim ſolent, qui ſeminant.

I uſtitia eius manet in ſæculum ſæculi. Repetit uerba iã ſuperius dicta, ad maiorem ſententiæ ſuæ confirmationem. uel per iuſtitiam hoc in loco eam intelligit, quæ a miſericordia proficiſcitur: hoc eſt: ab elemoſyna, & de qua ſcriptum eſt: attendite, ne iuſtitiam ueſtram faciatis coram hominibus.

C ornu eius exaltabitur in gloria. Per cornu, honorem intelligit. eſt. n. ſermo metaphoricus. honor ac gloria eius, inquit, magnificabitur. de hoc aũt cornu, dictum eſt in pſalmo LXXXVIII, Ibi: & in noĩe tuo exaltabitur cornu noſtrũ.

P eccator uidebit & iraſcetur. Iraſcetur peccator exiſtimans, ꝙ iuſti huius uiri miſericordia ſuam conuincat ac carpat ſæuitiam. talis enim eſt uirtus, Moleſta nimirum ſemper, & grauis prauis omnibus.

D entibus ſuis frendet, & tabeſcet. Stridebit quidem atq; interiorem mœrorem dentibus ſuis demonſtrabit: attamẽ loqui non audebit: quia iuſti huius uiri uirtus, os ei obſtruet: quinimo ob ſummã eius uirtutẽ, & ob præclara eius geſta, inuidia ac liuore tabeſcet, ipſe nimirum ſui ſæuiſſimus effectus carnifex.

D eſyderium peccatoris peribit. Peccatoris dico amantis ac cõcupiſcentis pereuntes, atq; corruptibiles res: quibus deperditis deſyderium unà cum illis perditur. Verum uerba illa: Exortum eſt in tenebris lumen rectis: quidam applicant illi uiro, quem Propheta in præcedentibus beatum dixit, & ſenſum eſſe dicunt quod huiuſmodi uir timens Dominum, illuminabit infidelium animas antea errore obtenebratas: & ſimili modo ei applicant proxime ſubſequentem uerſiculum; dicentes, ꝙ huiuſmodi uir miſericors eſt, & miſeretur, & ꝙ iuſta iudicat. ſuperius uero nos utrunq; uerſiculum Deo accommodauimus.

℄ Alleluia.

ℭAlleluia.

HIc pſalmus in gratiarum etiam actiones conſcriptus eſt, unde ſimilem cum præcedentibus inſcriptionem retulit. Pſalmus, CXII.

LAudate pueri Dominũ, laudate nomen Domini. Per pueros hoc in loco ſeruos ſignificat, nã & in pſalmo CXXXIIII ait: laudate nomẽ Dñi, Laudate ſerui Dñm: eandẽ ſententiã exprimens, præpoſtero uerſiculorũ ordine. Aliqui uero per pueros, intellexerunt puros, ac ſimplices hoĩes: uel Chriſti, aut Apoſtolorum diſcipulos. laudate autẽ eũ, nõ ſermonibus tm̃, ſed ẽt operibus, iuxta illud: ut uideãt bona ueſtra opera, & glorificent patrem ueſtrum, qui in cœlis eſt.

S it nomen Domini benedictum, ex nunc & uſq; in ſęculum. Benedicatur, inquit, & non blaſphemetur nomen Domini, uobis illud aſſidue benedicentibus, ac perpetuo laudãtibus, opere ac uerbis, ut ſuperius diximus. Nam et ſi nomen Domini per ſe ipſum ſatis ſemper benedictum ſit, ſit tamen in nobis etiam benedictum, quãdo non ſolis uerbis, ſed operibus etiam benedicimus. Deũ quippe omnes glorificant, quando uirtutum opera ab aliquibus fieri uident.

A ſolis ortu uſq; ad occaſum, laudabile nomẽ Dñi. Non in palæſtina tãtum, ſed ubiq; terrarũ laudandum eſt nomẽ Dñi. pręd icit autẽ his uerbis Propheta Euangelicæ pręd icationis uocẽ, quæ in uniuerſum orbẽ erat peruentura.

E xcelſus ſuper omnes Gentes Dominus. Excelſus erit in Gentibus, non ꝙ tunc efficiendus ſit excelſus, ſed quia tunc demum excelſus apparebit, quando erunt, qui alta, ac ſublimia de Deo tradent dogmata, quiq; contemplationibus, & ſtudiis ſuis, quantum poterunt, ea extollent.

S up cœlos gloria eius. Quia in cœlis ab Angelis glorificatur. poſſunt ẽt hæc de Chriſto intelligi, & de Angelis, q nato Chriſto cecinerũt: Glĩa ĩ excelſis Deo.

Q uis ſicut Dominus Deus noſter? Hæc a Propheta dicta ſunt, ut falſos illos Deos carperet, qui a Gentibus colebantur.

Q ui in altis hĩtat, & humilia reſpicit. Atqui ſi cõmẽſurauit Deus cœlum palmo, & terrã pugno, ut alibi legimus, itẽ ſi cœlũ, & terrã implet, & ubiq; adeſt, ſi incõprehenſibilis eſt, & incircunſcriptus, quõ in cœlo habitat & terram aſpicit? Patet igitur ita loqui Prophetam, ut Iudæorum, aut aliorum hebetudini cõſentiret, tãetſi illorum mentem paulatim eleuans addidit, dicens.

I n cœlo, & in terra. Et ſuperius, inquit, & inferius habitat: hoc eſt ubiq; locorum. uide, quæ diximus, in II pſalmo, ibi: qui habitat in cœlis irridebit eos. Alii uero aliter conſtruunt, dicentes: Quis ſicut Deus noſter in cœlo & in terra?

E rigens a terra inopem, & de ſtercore eleuans pauperem. Per terram & ſtercus, tenuitatem ac paupertatem intelligit. laudat autẽ, atq; admiratur Propheta Dei potentiam, qui de facili immutat quæcunq; uult.

V t collocet eũ cũ principibus, cũ principibus populi ſui. Non ſolũ diuitem & glorioſum facit, ſed cũ ppl̃i ſui principibus eũ ẽt collocat: hoc eſt: ad principatũ atq; ad imperiũ eũ etiam ꝓuehit. ꝑ inopẽ uero & pauperẽ, fidelẽ ppl̃m ex Gentibus congregatũ intellige, quẽ a turpibus, atq; ab inhoneſtis affectibus erigẽs

Chriſtus per Euangelium in altum euexit, eundem ei quẽ populis honorẽ im/pertitus: Apoſtolis, inq̃, quos principes ſup oẽm terram cõſtituerat, ut uidimus in pſalmo XLIIII. poſtremo maiorem quandã, ac potiorem potentiã Dei ad/miratur q nõ ipſas tm̃ res ĩmutare poſſit, ſed ipſam etiam rer naturã. unde ait.

Q ui habitare facit ſterilem in domo matrem de filiis letantem. Quemadmodum ſæpenumero effecit. quidã domũ hic pro puerorũ familia intellexerunt.

Ἐπὶ τέκνοις

¶Alleluia.

E T hic pſalmus in gratiarum actionem conſcriptus eſt, & beneficia a' Deo Iudæis olim collata connumerat, diuinãq; pariter potentiam laudat, & infirmitatem Idolorum carpit. Pſalmus. CXIII.

I N Exitu Iſrael de Aegypto, domus Iacob de populo Barbaro, facta eſt iudæa ſanctificatio eius, Iſrael poteſtas eius. Per Iſraelem, & per domum Iacob, Iſraelitarũ genus ſignificat: p Aegyptũ autem, & populũ Barbarũ, ipſos Aegyptios. In exitu, inquit, populi Iſraelitici, Atq; in receſſu domus, ſeu familiæ Iacob ab Aegyptiorũ gentibus, hoc eſt, ubi diſceſſerunt Hebræi ex Aegypto, tũc Regio illa, quã modo Iudæã appellamus, facta eſt ſanctificatio Dei: eo q, uelu ti res quædam Deo oblata, ac dicata ſanctior quodãmodo effecta eſt. tunc etiã Iſraelitarũ populus effectus eſt hæreditas Dei, & ſub eius ptãte manifeſtius cœpit conſtitui, atq; ab eo dirigi. Nã etſi oẽs alii ppl̃i natura ipſa, & creatiõis iure ſub diuina ſemp fuerint ptãte, nullus tñ tãtã neceſſitudinẽ, aut familiaritatẽ habuiſſe uidet, quãtã Iſraeliticus ppl̃s: q ꝑpterea, peculiaris Dei ppl̃s appellatus ẽ. Ex iis aũt, quę diximus, patet, dictionẽ, eius, utrobiq; ad Deũ eẽ referẽdã.

M are uidit & fugit. Ipſum etiam Mare diuinam nouit potentiam, & ineffabili quodam modo diuinam etiam agnouit uoluntatẽ, non ſecus ac ſi rationalis fuiſſet creatura: unde diuiſum e' medio refugit alueo, liberumq; ac tutum tranſeunti populo iter prębuit. fugiſſe uero dicit ipſum Mare, ut nõ tantũ formidaſſe illud a' cõſpectu Dei oſtẽderet, ſed ut celeritatẽ ẽt illi⁹ diuiſiõis demõſtraret.

I ordanis conuerſus eſt retrorſum. Hoc accidit tempore Ieſu Naue, quando Iordanis fluuius curſum ſuum detinuit, præbens & ipſe ſiccum tranſitum Arcæ Dei. hec duo miracula una etiam recenſentur per Prophetam in pſalmo L X V ibi: qui conuertit mare in aridam, & in flumine pertranſibunt pede.

M ontes exultauerunt quaſi Arietes, & Colles quaſi Agni Ouium. Summũ atq; ineffabile quoddam populi gaudium, quod illis fuit temporibus, deſcribere nobis uolens Propheta, ipſa etiam inanimata elementa, montes nimirum & colles Iudeæ fingit gaudio exultaſſe, ac lætatos fuiſſe, non ſecus atq; Arietes & Agni faciunt: qui quando læti ſunt, ſaltibus, atq; exultationibus, lætitiam ſuam demonſtrant. ſolent enim Prophetæ aliquando inanimatis rebus humanos affectus adſcribere, ut diximus in pſalmo X C V, ibi. lętentur cœli, & exultet terra, commoueatur Mare &c̃. gaudebunt campi &c̃. Tunc exultabunt omnia ligna ſyluarum, a' facie Domini quando uenit; ubi uide.

Quid eſt

Quid eſt tibi Mare, q́ fugiſti? & tu Iordanis, q́ conuerſus es retrorſum? Mon
» tes q́ exultaſtis, quaſi Arietes? & Colles, quaſi Agni Ouium? Ex quadã proſopopœia Propheta nunc ipſa alloquitur elementa, rationem expoſtulans, cur ſic fecerint, tanq̃ admirandum aliquid id fuerit, & ſupra naturam: & deinde ipſe pro eis rñdet, ſeu interrogationi ſuę illos reſpondere introducit & dicere.

A' facie Dñi mota eſt terra. A' pręſentia, inquit, & conſpectu Dñi exultauit terra, ipſi Montes nimirum & Colles. pręſentiam autem Dñi intellige aduentum Dñi in Iudæam. Alio modo etiam expone iuxta ea quę dicta ſunt in pſalmo LXXXXV, Ibi nunc exultabunt omnia ligna ſyluarum. & de Mari quidem ac de Iordane nihil amplius dixit, tanq̃ cauſa fugę, aut detentionis in utro q́ ſatis iam nota ſit.

A' facie Dei iacob. Scriptũ ẽ.n. alibi, ego ſum Deꝰ Habraã, Deꝰ Iſaac, Deꝰ Iacob.

Qui conuertit petram in ſtagna aquarum. A' facie illius Dei, inq̃, qui a naturali duritie petram commutat, adeo ut ex ea deinceps aquæ ſcaturiant: de quo diximus in pſalmo LXXVII.

Et rupem in fontes aquarum. In Græco hic, non rupem legimus ſed ἀκρότομον, quæ dictio tametſi pro rupe accipiatur, proprie tamen de re aliqua dici poteſt, quę extrema ac ſumma in parte truncata ſit, aut inciſa. ita igitur hanc petram Propheta appellauit, ueluti, quę ob ſummam eius duritiem, etiam in ſumma, atq́ in extrema ſui parte uix ferro ſecari poſſet, huiuſmodi loquendi modo uſus, ut miraculum magis augeret. enarratis autem antiquis beneficiis pro pręſentibus rebus ſupplicat.

Non nobis Domine, non nobis. Non propter nos miſericordiam te facturum confidimus. ſumus quippe ea indigni, quemadmodum & maiores noſtri, qui ſuperius commemorata receperunt a te beneficia.

Sed nomini tuo da gloriam. Tu tamen, inquit, nomen tuum glorifica.

In miſericordia tua & ueritate tua. Glorifica illud, inquit, in miſericordia tua & ueritate tua, hoc eſt, miſertus noſtri, & uere miſertus. Miſericordiam enim & ueritatem, ſæpenumero Propheta coniunctim ponit, pro uera miſericordia. Nam diuina miſericordia proprie ac uere & eſt, & dicitur miſericordia: humana autem, diuinæ cõparata, non uera eſt, ſed umbra quędã miſericordiæ. Ἐπὶ τῷ ἐλέει

Ne quando dicant Gentes, ubi eſt Deus eorum? Ne quando, inquit, Gentes noſtri dominentur, & tuam nobis poſtmodum exprobrent infirmitatem.

Deus autem noſter in cœlo, & in terra, omnia quęcunq́ uoluit fecit. Gentes quidem huiuſmodi fortaſſis uerba blatterabunt: at nos cõtra clamabimus q́ in cœlo atq́ in terra Deus noſter omnia poteſt, tñ uelit: q̃q̃ certis, atq́ ei ſoli cognitis q̃buſdã rõnibus, ex diſpẽſatione ſępenumero longanimis ſit, & patiẽs. Καὶ ἐν γῇ

Idola Gentium argentum, & aurum, opera manuum hominũ: os habent, & non
» loquentur: oculos habent, & non uidebunt: aures habent, & non audient: na
» res habent, & non odorabunt: manus habent, & non palpabunt: pedes habent,
» & non ambulabunt: non loquentur in gutture ſuo. Omnia Idolorũ membra, atq́ omnes eorum partes percurrit, aliquid ſemper amplius in eis carpens: Εἴδωλα Φωνήσουσι

& primo

& primo quidem ſenſuum organa, deinde etiam manus, & pedes inſenſibilitatis accuſat, oſtendens nihil aliud eſſe ea ſimulachra, q̃ materiam quandam, anima prorſus atq; ſpiritu carentem. Quęret aliquis fortaſſe, cur Propheta cęteros ſenſus corporis ordine percenſendo, de ſenſu oris non dixit, ꝗ ore ſuo non guſtabunt, ſed dixit, ꝗ ore ſuo non loquentur. & uidetur mihi ea ratione id dictum non fuiſſe, quia Audire quidem, Videre, Odorare, & reliqua, dici uidemus ſępenumero de Deo, ſed ꝗ Deus comedat, nuſq̃ legimus. uñ loco Guſtus, ipſum ſermonẽ ſemel, atq; iterũ ori attribuit, quo qs uiuere potiſſimũ ꝓbatur.

S imiles fiant eis, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis. Similes eis fiant: ſurdi ſcilicet ac ſine efficacia. uerum Idola quidem Gentium huiuſmodi ſunt, & qui ea colunt, hoc pacto, ut diximus, ſunt fatui: ut ea uenerentur, a quibus nihil opis capiunt: nos uero non ſic.

D omus iſrael ſperauit in Dño, adiutor, & protector eorum eſt: domus Aaron ſperauit in Dño, adiutor, & protector eorum eſt: qui timent Dñm ſperauerunt in Dño, adiutor, & protector eorum eſt. Non fruſtra, inquit, ſperauimus in Dño, qui opem aſſidue nobis ſuam præſtat, qui fouet nos. in triplicem autẽ ordinem uniuerſum Dei populum diſtinxit, in ipſum ſcilicet Iſrael, in Sacerdotale genus, atq; in Proſelytos. per domum quidem Iſrael in uniuerſum, Iudæorũ populum ſignificans: & Leuitas, per domum Aaron, qui primus omnium ſacerdotiũ adminiſtrauit, & cęterorũ poſt ſe ſacerdotũ, prima fuit radix: p timẽtes autẽ Dñm, ꝓſelytos expſſit undecunq; ueniẽtes ex gẽtibus, & colentes Dñm.

D ominus memor noſtri benedixit nobis. Hoc eſt a' primis progenitorib⁹ ad hęc uſq; tempora gentem noſtram ſummis ſemper Deus affecit beneficiis.

B enedixit domui Iſrael, benedixit domui Aaron, benedixit iis qui timent dñm. Eadem, qua paulo ante, utitur diuiſione.

P uſillis cum maioribus. Hęc in uniuerſum de omnibus paruis & magnis, non ætate ſolum, aut ſtatura, intelligenda ſunt, ſed etiam de paruis & magnis, imbecillitate & uiribus, paupertate & diuitiis, ignominia & gloria, ſeruitute & libertate.

A diiciat Dominus ſuper nos, ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Augeat, inquit, nos Dominus, & filios noſtros. uel adiiciat ſuper nos, bona ſcilicet. quædam exemplaria habent, ſuper uos, & ſuper filios ueſtros: ita ut Prophetam dicamus preces fundere pro Chriſtianis, qui poſtea magis aucti ſunt: & quibus ea adiecta ſunt bona, cœleſtia nimirũ, quę uera ac ꝓprie bona dici poſſunt.

B enedicti uos a Domino, qui fecit cœlum & terram. Hæc uerba etiam de iis intelligenda ſunt, quibus Chriſtus in cœlum aſcenſurus benedixit: ut Lucas tradit. benedicens enim Apoſtolis, per eos cæteris fidelibus benedixit.

C œlum cœli Domino. Primum cœlum ſcilicet ubi habitare dicitur Deus. uide in ſuperiori pſalmo, quę diximus in uerſiculo: qui in altis habitat.

T erram autem dedit filiis hominum. Vt ea fruerentur, ut illic habitarent. propter homines enim eam creauerat.

N on mortui laudabunt te Domine, neq; omnes qui deſcendunt in Infernum, ſed

nos, qui

„ nos, qui uiuimus, benedicimus Dño, ex nunc, & uſq; in ſæculum. Huic dicto ſimile illud uidetur: nunquid confitebitur tibi puluis, aut annunciabit ueritatem tuam? item: nunquid narrabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuam? mortuos autẽ ſi paulo altius conſyderes, intelligas eos eſſe, qui ante naturalem corporis mortem, uirtutum operationibus mortui ſunt: occiſi ſcilicet a' peccatis: uiuentes uero eos, qui comite uiuunt uirtute, & ab hac uita ad altiorem etiam, atq; ad diuiniorem tranſcendunt. Neq; enim peccatores in præſenti uita Deum laudant, cum ſcriptum ſit, non eſſe pulchram laudem Dei in ore peccatoris: neq; etiam in futura, ubi perpetuis affligendi ſunt cruciatibus. at iuſtos contra, decet, ut in utraq; uita diuinas canant laudes: & ideo dicit: ex nunc & uſq; in ſęculum. & illi quidem deſcendere dicuntur in Infernum, hi uero aſcendere in cœlum. illud etiam animaduerte ꝗ dum Propheta, in prima perſona dixit: nos qui uiuimus: illos ſignificare uoluit, qui ſui inſtar claris eſſent prędıti uirtutibus.

¶ Alleluia.

HIc Pſalmus ſimili modo, in gratiarum actionem fuit compoſitus.

Pſalmus, CXIIII.

DIlexi quoniam exaudiet Dominus uocem orationis meæ. Hac de cauſa, inquit, lætatus ſum, quia exaudiet &c.

Quia inclinauit aurem ſuam mihi. De inclinatione auris Dei, diximus in pſalmo XVI, ibi: inclina aurem tuam mihi.

Et in diebus meis inuocabo. Cunctis ſcilicet diebus uitæ meæ.

Circundederunt me dolores mortis, & pericula Inferni inuenerunt me, tribula-
„ tionem & dolorem inueni, & nomen Domini inuocaui: Videntur hæc conſentanea eſſe iis quæ habentur in pſalmo XVII: ubi ait Propheta: diligam te Dñe: & deinde addit cauſam, cur dılecturus ſit, dicens: quoniam tu fortificas & confirmas me. tu enim, inquit, fortitudo mea, & firmamentum meum, & refugium meum, & alia huiuſmodi. & paulopoſt: laudans inuocabo Dominum. & narrat calamitates, in quas olim inciderat, & quarum mole afflictus, inuocaſſe ſe Dominum dicit, & exauditum eſſe. in præſenti igitur pſalmo Propheta conſimili utitur loquendi modo, dicens: dilexi quoniam me orantem Dominus exaudiet: pro exaudiuit: uel, quia impoſterum exaudiet. nam & nunc etiam exaudiuit. hanc enim dilectionis ſuæ cauſam reddit. deinde poſt uerba illa: & in diebus meis inuocabo: quemadmodum in prædicto pſalmo, narrat calamitates, ob quas dicit ſe inuocaſſe Dominum, & liberatum fuiſſe, & cuius liberationis gratia dixit: dilexi &c. & quia doloribus Mortis, & Inferni periculis, dixit ſe fuiſſe circundatum, ad huiuſmodi uerborum declarationem addidit, dicens: tribulationem, & dolorem inueni: ſed de his plenius in ſæpe dicto pſalmo dictum eſt.

O' Dñe libera animã meam. Amplius atq; amplius a' futuris malis eam libera.

Miſericors Dñs & iuſtus, & Deus noſter miſeretur. Vide quomodo auditorem inſtruit:

rem inſtruit : miſericors, inquit , eſt Dominus : ſi peccaſti non idcirco deſperes:
uerum quia etiam iuſtus eſt , caue, ne ſumma illius fretus miſericordia, iterum
cadas : oſtendens tamen ad miſericordiam illum ſemper magis inclinare , q̄ ad
iuſtitiam , addidit : & Deus noſter miſeretur . quod uero ait : Deus noſter : ad
deorum diſtinctionem dictum eſt , quos Gentes falſo' colunt.

C uſtodiens paruulos Dn̄s. Subintellige uerbum, eſt . laudat enim Prophe-
ta ſummam Dn̄i prouidentiam , qua niſi uniuerſos ac ſingulos cuſtodiret, de fa
cili, aut Scorpio interemiſſet, aut aliud uenenoſum animal : aut alio pacto cele
riter omnes periſſent, in foueam aut in preceps aliquod, aut in aliud quodpiam
periculum delapſi . quidam uero intelligunt loqui Prophetam de infantibus ,
adhuc in utero exiſtentibus : qui in obſcuris illis , atq; humidis locis , inſtar pi
ſcium feruntur, nec cæterorum hominum more , reſpirare queunt, quiq; ab illo
demum matricis calore , ad frigidum hunc, atq; eis inſuetum aerem prouenien
tes , nec modico quidem tempore in hac uita ſupereſſe poſſent, niſi a' diuina ſer
uarentur prouidentia . uel aliter : paruulos eos intellige , qui nuper in uirtute
ſtabiliti ſunt , quos Dn̄s inexperientia adhuc circundatos conſeruat, donec ad-
uerſus inimicos magis idonei ad pugnam efficiantur.

H umiliatus ſum , & ſaluauit me. Afflictum me uariis calamitatibus libera
uit . permiſit quidem prius affligi, ut prudentior fierem, ſed huiuſmodi poſtea
afflictiones diſſoluit : ut eius gratiam & donum agnoſcerem , & utrinq; in
me beneficus fuit . & aliter : Deus ſaluare eos ſolet , qui humilitatis nouerint
amplecti uirtutem , & per illam ſemper magis proficere.

C onuertere anima mea in requiem tuam , quia Dn̄s benefecit tibi , quia eripuit
animam meam de morte , oculos meos a' lachrymis , & pedes meos a' lapſu.
Quidam Prophetam putant, his uerbis ad quietem ſeipſum exhortari, tanq̄ qui
diuinum auxilium iam ſit conſecutus , atq; ereptus ab afflictionibus, & ab ex-
pectata morte, hoc eſt, a' diſiunctione animę & corporis liberatus: & ſimili mo-
do liberatus a' lachrymis , quas antea effundebat , ob inſidias nimirum & la-
queos , quos inimici aduerſus eum ſtruxerant, & in quos ſæpenumero lapſus,
inciderat. iuxta anagogen uero, per requiē, animę diſceſſum intellige a' p̄nti ui-
ta: animę, inq̄, iuſti alicuius uiri: cuius anima ab omni moleſtia liberatur. talis. n.
diſceſſus, beneficio Dei adſcribi debet. liberātur enim huiuſmodi iuſti uiri, tam
ab huius corporis onere , q̄ etiam ab omnibus eius malis : quia, ut ait Paulus,
nos, qui ſumus in hoc tabernaculo, gemimus grauati : unde alibi idem Apoſto
lus cupere ſe diſſolui dixit & eſſe cum Chriſto . ſed multo etiam magis , præ-
ſentis pſalmi uerba congruere uidentur probis ac religioſis uiris omnibus, qui
ex hoc corpore iam egreſſi ſunt . & cum dixiſſet Propheta: benefecit tibi, addi-
dit etiam : quia eripuit animam meam a' peccato . peccatum quippe mors me-
rito dici poteſt : quia omnes animæ ad uirtutem operationes mortificat . item ,
quia eripuit oculos meos a' lachrymis . nam ereptus ab huiuſmodi ęrumnis la
chrymas amplius non effundam . item , quia eripuit pedes meos , non a' uiſibi
lium tantummodo , ſed ab inuiſibilium etiam inimicorum inſidiis , qui greſſus
meos ſupplantare

meos ſupplantare conabantur.

D electabor coram Dño in regione uiuentium. Regio uiuentium, cœlum eſt, uel futurus Mundus, ubi nullus eſt, qui moriatur. præſens enim Mundus, non uiuentium, ſed morientium regio dicenda eſt, ubi nullus eſt, qui nõ moriatur. delectabor, inquit, in illa regione, uerſans ſimul cum Angelis, & Deum colens abſq; ullo prorſus impedimento, nullo hoſte illic mihi amplius tendente inſidias. uel, iuxta aliam litteram: placebo Dño: hoc eſt: eiuſmodi eſſe cenſebor qui Deo placere poſſim. Græca enim dictio, εὐαρεστήσω, exponi poteſt, pro, delectabor, & pro, placebo. ſimile dictum expoſuimus in pſalmo L V: iuxta alium tamen ſenſum. εὐαρεστή-σω

¶ Alleluia.

P Ræſens etiam pſalmus gratiarum actiones continet. Pſalmus, CXV.

C Redidi propterea locutus ſum. Ait magnus Baſilius, q; cum Propheta in ſuperiori pſalmo dixerit: placebo ſeu delectabor coram Dño in regione uiuentium, modo in huius pſalmi principio, ait, credidiſſe ſe: ea ſcilicet, quæ ibi prædixit, q; placebit ſeu delectabitur in regione uiuentium: & propterea, inquit, ita locutus ſum. nam & alibi in pſalmo X X V I dixit: credo uidere bona Dñi in terra uiuentium: tametſi aliam ibi tradiderimus expoſitionem. διὸ

E go autem humiliatus ſum ualde. Cum tanta mihi præuidere datum ſit, humiliatus tamen ſum ualde, & indignum me putaui, ne dono elatus, huiuſmodi gratiam amitterem.

E go autem dixi in Extaſi mea, omnis homo fallax. Per Extaſim, ſtuporem quendam intelligere debemus. ſtupefactus enim, inquit, ob admirationem illius regionis uiuentium, cuius, per ſancti ſpiritus gratiam, uiſionem habui, dixi palam ac manifeſte, q; omnis homo in hac uita fallax eſt, iuxta humanam hanc beatitudinem, quam magnus Gregorius falſi nominis fœlicitatem appellauit, ueluti non permanentem, ſed ſomnii inſtar cito auolantem. omnia enim humana, uanitas uanitatum ſunt. mutantur enim & corrumpuntur. ſed quæ in illa ſunt uiuentium regione, non fallacia, ſed uera ſunt omnia. ueluti perpetua, immutabilia, atq; incorruptibilia. ἐκστάσει ψεύστης

Q uid retribuam Dño, pro omnibus, quæ retribuit mihi? Nam cum innumeris me affecerit beneficiis, prædictam etiam gratiam ad cumulum addidit. retribuit autem, hoc in loco, expone, pro, tribuit, quemadmodum etiam diximus in pſalmo V I I, ibi: ſi reddidi retribuentibus mihi mala. cum autem nihil inueniſſet condignum quod Deo redderet, ait.

C alicem ſalutaris accipiam. Per calicem ſalutaris, mortem ac Martyrium pro Chriſto intelligit. nam & ipſe Dñs in Euangelio, poteſtis, inquit, bibere calicem, quem ego bibam? ſalutis autem ideo dixit, quia ſaluat, immo eos, qui mortui fuerant, ad meliorem uitam uiuificat: pro Chriſto, inquit, mo-

riar.ſitio.n.ut pro eo mortem patiar,qui me tantis cumulauit beneficiis.

E t nomen Dñi inuocabo. Et ipſum,inquit,Dñm inuocabo, ut calicem mihi iſtum præſtet.proinde ſi propoſitũ & mentem animaduertas Beati Dauid, manifeſte perſpicies,illũ,qđ in ſe fuit,ſæpenumero pro Chriſto mortuum eſſe.

V ota mea Domino reddam coram omni populo eius. Reddam,inquit, quicquid Deo pollicitus ſum,anteq̃ e præſenti uita excedam.

P retioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius. Lætor,inquit, moriẽs. honorata.n. eſt apud Deum illorum mors,qui ei dicati ac ſanctificati fuerint. Nam ſi illorum uita honorata eſt,multo etiam magis mors,quæ ad ipſum Dominum eos prouehit,ſanctorum Angelorum comitatu ac ſocietate honoratos.

O Dñe ego ſeruus tuus. Dedicatus ſcilicet atq; oblatus tuo imperio.

E go ſeruus tuus,& filius ancillæ tuæ. Repetit nomen ſerui, gaudens ita appellari.reiecto enim omni pudore,ſeruitutem hanc libere fatetur,& prædicat. filium autem ancillæ tuæ,dixit,oſtendens ſe ſeruum Dei,etiam ab ipſis progenitoribus.

D irupiſti uincula mea. Tu uincula,inquit,peccatorum dirupiſti,gladio nimirum pœnitentiæ.

T ibi ſacrificabo hoſtiam laudis. Hoſtiam & ſacrificium rationale, qđ uerũ ac proprium eſt ſacrificium,fœtuſq; ac germen ſpiritualis uentris mei. hãc,inq̃, hoſtiam laudis tibi ſacrificabo in altari animæ meæ.

E t in nomine Domini inuocabo. Et inuocabo nomen Domini in ſubminiſtrationem,atq; in auxilium huius ſacrificii.

V ota mea Domino reddam,coram omni populo eius. Repetit uerba paulo ante dicta,ad maiorem ſermonis ſui confirmationem.

I n aulis domus Domini,in medio tui Hieruſalem. Apponit & locũ,ubi redditurus eſt uota.in aulis,inquit,domus Domini.uarias enim aulas habuit tabernaculum illud,qđ Beatus Dauid fabricari iuſſerat in medio Hieruſalem.Et hæc quidem iuxta præcedentis pſalmi conſequentiam expoſuimus,uerũ Chryſoſtomi etiam expoſitionem addamus dicentis,ꝙ, cum præuidiſſet Beatus Dauid quæcunq; paſſuri erant Iudæi in obſidione,& captiuitate Babylonica,& mẽte etiam reuoluiſſet eos illinc poſtmodum reuocandos eſſe,atq; in patriam reſtituendos,prorupit in hæc uerba,dicens:Credidi ꝙ.ſ.captiui erunt Iudæi, & ꝙ in patriam etiam reſtituentur: credidi uero,ita edoctus a Prophetica gratia:& ꝓpterea locutus ſum de hac re uariis.ſ.in pſalmis.Ego autẽ humiliatus ſum ualde,dum affligor.ſ.& doleo captiuorũ uicem.Ego autem dixi in extaſi mea, oĩs homo fallax.ſummo Ego,inquit,dolore correptus,quo, ut adſolet ſæpenumero,extra me quodammodo ad tempus effectus ſum,& penẽ redditus ſine ſenſu:eo ꝙ maximam humanæ fœlicitatis inconſtantiam cernerem, atq; in ſpecie mutationem ſtatus Iudæorum præuiderem,dixi:uere humanum omne bonum fallax eſt:quia propriæ naturæ ratione permanẽs non eſt:uerum quia illos rurſus in patriam reuocandos perſpexi,& non mediocri propterea gaudio affectus ſum, dico:Quid retribuam Domino,pro omnibus quæ retribuit mihi? ſibi.n.

Propheta

Propheta atq; in rationem ſuam acceptum refert omne Beneficium, qđ in Iudæos cognatos ſuos fuerit collatum. Multa mihi, inquit, beneficia contulit Dñs. Quid igitur pro omnibus his illi retribuã? Animi ualde grati atq; hilaris ſunt uerba. Calicem ſalutaris accipiam: hoc eſt: uas libaminum. libabo, inquit, Deo pro ſalute populi. erant. n. apud Iudæos uarii ſacrificiorum modi: quorũ unus libamen ſalutaris dicebatur. uas autem illud, quo libabant, calicis figuram habebat. Et nomen Domini inuocabo: ad ſalutem populi. Vota mea Dño reddã, in conſpectu omnis populi eius: hoc eſt: promiſſiones illas perſoluam, quas feci pro ſalute mea cum eſſem in periculis. Pretioſa in cõſpectu Dñi mors ſanctorum eius. Docemur ex hoc loco, mortem ſeruorũ Dei Angelorum ac cæterorũ ſanctorum pręſentia per ſæpe honorari. quorum autem mors honorata eſt, illorum uita etiam eſt honoratior: in qua, ſectantes uirtutum opera, Dñm ſuum colebant. O Domine ego ſeruus tuus, ego autem ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Non cõmunem hanc ſeruitutem Propheta intelligit, iuxta quam oẽs ſunt ſerui Dei (omnia enim, inquit, ſeruiunt tibi,) ſed aliam ſeruitutem electione, de ſyderio, atq; amore ſuſceptam: quam cæteris oĩbus pręponit dignitatibus, exultans & ſe magis iactans in huiuſmodi ſeruitute, q̃ in regia ſua corona. Quod uero ait: & filius ancillæ tuæ: conſimili modo intellige. Dirupiſti uincula mea: uincula, inq̃, triſtitiæ, quibus ob aſſiduas calamitates conſtringebar. uel iuxta expoſitionem prædictam: tibi ſacrificabo hoſtiam laudis, pro diruptione. ſ. huiuſmodi uinculorum. Dirupiſti enim ea gladio miſericordiæ. per ſacrificium autẽ laudis, hymnos & gratiarum actiones intelligit. Et in nomine Domini inuocabo: pro, nomen Domini inuocabo. ſumma. n. mihi eſt fiducia in huius Diuini nominis inuocatione, poſtq̃ illius uires ac potentiam ipſe etiam experimento cognoui. Quæ ſequuntur, intellige, iuxta ea, quæ ſuperius declarata ſunt. Reddidit etiam uota ſua, beatus Dauid coram omni populo, non, ut quaſi gloriabũdus aliquis, ſe oſtentaret, ſed ut cæteros ad ſui imitationem adduceret, & operis ſui faceret participes. Ipſa autem gratiarum actio acceptior eſt omni ſacrificio. facillima præterea res eſt, & qua is etiam qui omniũ indigentiſſimus fuerit, quocunq; tempore poteſt abundare.

¶ Alleluia.

HIc pſalmus gratiarum etiam actiones continet. conuocat enim uniuerſas Gẽtes ad Chriſti laudes, & ad gratias ei agendas, pro tantis in nos collatis beneficiis. Pſalmus, CXVI.

LAudate Dominum omnes Gentes. Vniuerſas, inquit, Gentes appello, quæ ab erroris tenebris ad lucem ueritatis adductæ ſunt.

Laudate eum omnes populi. Sub aliis uerbis eandem repetit ſententiã laudationis exhortationem magis intendens. uel, per populos, Iudæos illos intellige, qui fideles effecti ſunt: uel omnes etiam populos in uniuerſum. oportet enim omnes homines, communiter Deo gratias agere: quia pro omnium ſalute miſericorditer

lute miſericorditer carnem aſſumpſit,& ſalutares paſſiones ſubiit: Ipſos tamen Iudæos præcipue decet,ut Chr.ſtum laudent,qui dixit:non ſum miſſus, niſi ad oues quę perierunt domus Iſrael.

ἰκραταιώθη Q uoniam roborata eſt ſuper nos miſericordia eius. Valida ac fortis effecta eſt, Miſericordia Dei.ampla enim ac uehemẽs in omnes defluxit, tametſi multi a ſe eam repulerint.ſcipſum uero nobis Propheta,hoc in loco coniungit: quẽ admodum ſępe alibi facere conſueuit,unum ſe ex iis reputans,qui in Chriſtum credunt.

E t ueritas Domini manet in ęternum. Veritas,inq̃,Euangelii, quę Apoſtolis per Chriſtum data eſt.Nam quæ in lege ſcripta ſunt,non ueritatem,ſed umbram continebant ueritatis.Adueniente autem Euangelica ueritate umbra illa legis ceſſauit,non ſecus atq; adũbratio aliqua picturę extinguitur,Quãdo ueri colores ſuper eam immituntur.Gratia enim,inquit,& ueritas . per Ieſum Chriſtum facta eſt.

¶Alleluia.

ET hic pſalmus etiam gratiarum actiones continet pro receptis beneficiis.

Pſalmus, CXVII.

COnfitemini Domino quoniam bonus,quoniam in ſæculũ miſericordia eius. Huiuſmodi uerba habentur etiam in pſalmo CV, ubi ea expoſuimus.

δὴ D icat ſane domus Iſrael quoniam bonus,quoniã in ſæculum miſericordia eius:
» Dicat ſane domus Aaron quoniam bonus , quoniam in ſæculum miſericordia
» eius:Dicant ſane omnes qui timent Dominum , quoniam bonus , quoniam in
» ſæculum miſericordia eius. Omnes enim hi bonitate & miſericordia Dei, multis modis potiti ſunt.In triplicem autem ordinem Propheta diſtinxit populum Dei,quemadmodum & alibi fecit in pſalmo, CIII,Ibi:domus Iſrael ſperauit in Domino:cumq; omnes populi ordines in unum chorum conuocauerit, iuſſeritq; debitas Deo gratias agere,& dicere ꝙ bonus eſt,& ꝙ in ſæculum miſericotdia eius,narrat ea poſtmodum,quæ ad ſe pertinent.decebat nãq; uniuerſum populum condignas Deo gratias agere pro Rege ſuo,qui pro eis certauerat,quiq; in tentationes & calamitates inciderat,& mirabiliter fuerat ab eo liberatus.

D e tribulatione inuocaui Dominum,& exaudiuit me in latitudine. Non ſimpliciter,inquit,exaudiuit me,ſed in latitudine:hoc eſt:in libertate , ab arcta & anguſta in latam atq; amplam regionem me deducens . dictũ eſt etiam in IIII pſalmo,in tribulatione dilataſti me : ubi uide , quæ exponendo dicta ſunt .

D ominus mihi adiutor , & non timebo quid faciat mihi homo . Habentur & hæc uerba in pſalmo XXVI , Ibi:Dominus illuminatio mea , & ſalus mea , quem timebo ? illud conſydera , quomodo non hoc dicit , ꝙ ab homine nihil paſſurus ſit ſed ꝙ tantum negat ſe timere, tam & ſi pati aliquid

contigerit:

contigerit: ꝙ ſi patiar, inquit, id accidet, non ob imbecillitatem Dei, quaſi opem ille ſuam mihi adferre non poſſit, ſed ob illius permiſſionem, qui hac ratione me erudire conſtituit, ac dirigere.

D ominus mihi adiutor, & ego reſpiciam inimicos meos. Ille pugnabit pro me, & ego inimicos meos reſpiciam, cadentes ſcilicet: & uiſibiles quidem corporeis, inuiſibiles uero, animi atq; intellectus oculis, intuebor. accommodari etiam poſſunt hæc uerba iis omnibus, qui certam ac ſtabilem in Domino ſpem habuerint. ἐπόψομαι

B onum eſt confidere in Domino, q̃ confidere in homine: bonum eſt ſperare in Domino, q̃ ſperare in principibus. Beatus enim, inquit, qui ſperat in Domino: & alibi etiam maledictus omnis, qui ſperat in homine: Item, alius ſapiens dicit, reſpicite in antiquas generationes, & uidete, quis nam ſperauerit in Domino, & confuſus ſit. ꝙ ſi aliquis confuſus eſſe uidetur, ille in Domino, ut oportebat, non ſperauit. atq; ideo Paulus huiuſmodi ſermonem confirmans, dixit: ſpes autem non confundit. illud etiam animaduerte, ꝙ Propheta hic, non dixit, bonum ſeu melius hoc eſſe, comparando ſcilicet illa ad hoc ſummum bonum, ſed auditorum imbecillitati condeſcendens, humanum in morem ſic locutus eſt.

O mnes gentes circundederunt me, & nomine Domini ultus ſum eos: circundantes circundederunt me, & nomine Domini ultus ſum eos. Omnes Gentes, quæ in circuitu ſunt palæſtinæ regionis in unum congregatæ ſimul in me irruentes impetum fecerunt, ac ueluti in ſagena me compræhenderunt. uel uarias Dæmonum copias fortaſſis ſignificat, quæ una aliquando iuſtum aliquem adoriuntur, uariiſq;, ac multiplicibus modis ei pauorem incutiunt. repetens autem Propheta ſæpius, ſe circundatum fuiſſe, & ſæpius ultum inimicos ſuos, huiuſmodi repetitione, & ineuitabilis periculi magnitudinem oſtendit, & admirandam fuiſſe liberationis rationem conſtituit, & ſummam deniq; diuini nominis fuiſſe potentiam docet, quo tanta potuit efficere. καὶ τῷ ὀνόματι κῦ

C ircundederunt me, ſicut Apes fauum, & exarſerunt ſicut ignis in ſpinis, & nomine Domini ultus ſum eos. Periculorum magnitudinem deſcribit. & per Apum quidem ſimilitudinem, uehementiam & promptitudinem inimicorum ſignificat, per ignem uero effrenatam iram. Apes ſiquidem Fauo mellis inuento, ſumma promptitudine, ac uehementia illum circundant, ac mellis ſuccum exugunt: ignis etiam ubi Rubum aliquem aut ſpinetum apprehenderit, retineri non poteſt. ὡσεὶ μέλισσαι κηρίον

I mpulſus, uerſus ſum, ut caderem, & Dominus adiuuit me. Impulſus, inquit, ab hoſtibus ueluti iamiam caſurus declinaui: hoc eſt, parum abfuit, quin caderem, & Dominus adiuuit me, ut uires ſuas, & ſtudium ſuum in me magis demonſtraret. ἀνετράπην

F ortitudo mea & laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem. Fortitudo mea, inquit, & laus mea Dominus eſt. in eo etenim uires meas omnes habeo: propter eum etiam ab omnibus laudor, & glorificor, ꝙ talem

 adiutorem

adiutorem fortitus ſum.uel,ipſum Deum ſemper laudo,qui factus eſt ſaluator meus.

V ox exultationis,& ſalutis in tabernaculis iuſtorum. Et rurſum factus eſt mihi Dominus,uox exultationis,& ſalutis:hoc eſt,factus eſt cauſa uocis exultationis,& uoc is ſalutis:quæ canitur in tabernaculis iuſtorum,cum ob admirabiliter mihi præſtitam ſalutem,impulſus ſim ut exultationem,& ſalutem illā laudarem,quam mihi tribuit.uel,impulſus ſum ad laudandum eum in exultatione,& ſalute.per tabernacula autem iuſtorum,puto eum Prophetice Heremitarum tuguria prędicere,in quibus Dauidici pſalmi præcipue decantantur: uel uarias,ac particulares,quæ per orbem ſunt,Eccleſias.

D extera Domini fecit uirtutem. Dextera Domini ideſt diuinum auxilium, qđ tribuit uobis uictoriam,& Trophæum erexit.

D extera Domini exaltauit me. Erexit me iam penitus inclinatum.uel,glorificauit me,poſtq̄ inimicos meos in fugam conuertit.

D extera Domini fecit uirtutem. Eandem rurſus ſententiam repetit,& prę lætitia in gratiarum actione extenditur.uel ter nominās Dei dexteram,triplex trium perſonarum auxilium in diuinitate denotauit,

N on moriar ſed uiuam,& narrabo opera Domini. Non moriar deinceps,nec perdar ab iis,qui circundederunt me,quemadmodum ipſi ſperabant:cū illi contra potius perierint:ſed uiuam,& laudabo mirabilia Dei.uel,non moriar animæ morte,ſed uiuam ea uita,quę eſt ſecundum Deum. uel,non moriar,ſed uiuam,hoc eſt,immortalis ero:quia mea cantica canentur perpetuo,& illorum cantus nullo unq̄ tempore deficiet.poſſumus etiam hunc uerſiculum intelligere,ut ſermo ſit de reſurrectione,& afferat Propheta,ſe non moriturum ea conditione,ut nulla ei amplius reſurrectionis ſit ſpes:quinimmo ſi moriar,inquit, perpetua mihi tamen non erit mors:atq; ideo non uere moriar,ſed una cum cæteris hominibus rurſum uiuam,& propterea narrabo opera Domini,qui mihi ſimul cum aliis bonis reſurrectionem hanc largitus eſt.

C aſtigans caſtigauit me Dominus,& morti non tradidit me. Caſtigauit autem,dum in uarias me permiſit calamitates incidere,ea nimirum ratione,ut periculorum atq; afflictionum timore,de cętero melior ac prudentior fiam. nec tamen permiſit me mori,quinimmo eripuit a periculis,ea ratione ut uires ſuas,& ſtudium ſuum erga me oſtenderet,ut diximus.

A perite mihi portas iuſtitię. Tabernaculi portas,ubi legalis iacebat iuſtitia:iuſtificationes ſcilicet legis.

I ngreſſus in eas confitebor Domino. Intro ingreſſus in eas,inquit,agam gratias Domino & laudabo eum,ſicuti pollicitus ſum.per portas autem iuſtitiæ,tabernaculi ut diximus portas intellige,ſeu Eccleſiarum,quæ ubiq; locorū ſunt,in quibus iuſtitia una cū reliquis uirtutibus colitur,& intra quas beatus Dauid ingreſſus,ꝑ pſalmos ſuos cōdignas ꝓ tātis beneficiis Dn̄o gratias agit.

H æc porta Domini,iuſti intrabunt in eam. Videtur mihi Propheta,arctam illam atq; anguſtam portam ſignare,de qua Dominus in Euangeliis ait:intra/

te per

te per anguſtam portam. hanc etenim propheticis oculis cernens beatus Dauid, clamat, dicens: hæc eſt porta Domini: hæc eſt illa porta, de qua Dominus Ieſus Chriſtus docebit uos. uel, illa porta, quæ ad Chriſtum ducit. & deinde addidit: ꝙ iuſti tantum intrabunt in eam: hoc eſt, per eam. quamobrem ipſe etiam Chriſtus dixit, ꝙ pauci ſunt, qui inueniunt eam.

Confitebor, quia exaudiſti me, & factus es mihi in ſalutem. Rurſus pollicetur ſe gratias acturum Deo.

Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. Hæc eſt etiam prophetia, quæ ad Chriſtum pertinet. animaduertendum uero eſt, Prophetas perſæpe ſermonem inceptum intercidere: ea nimirum ratione, ut ipſæ prophetiæ, umbra quadam ac uelamine obtegantur, ne ſi apertius traderentur, maius ſacris libris immineret ab inimicis periculum. delerent enim eos omnes fortaſſis. per ædificantes autem, ſacerdotum principes intelligit ac ſcribas, & doctores Iudæorum, quibus cura commiſſa fuerat, ædificandi & perficiendi populum in fundamento legis. lapis uero reprobatus, ſine dubio Chriſtus eſt: lapis quidem ob ſummam ſoliditatem ac conſtantiam aduerſus omnia uitia. peccatum enim, inquit, non fecit. reprobatus uero ab ædificantibus, ut inutilis: quia Iudæi Samaritanum eum dicebant, & negabant eum eſſe a Deo. quinimmo populi ſeductorem appellabant: uerum lapis iſte, qui ab illis reprobatus eſt, ita poſtmodum approbatus fuit, ut factus ſit in caput anguli, effectus nimirum angularis lapis. neq; enim omnis lapis eſſe poteſt angularis lapis, ſed ille tantum, qui aliis probabilior eſt, & ex utroq; latere poteſt in unum angulum duos parietes colligare. Chriſtus uero effectus eſt lapis angularis: quia in ſeipſo duos populos in unam fidem coniunxit: fidelem nimirum populum ex Circunciſione, & illum, qui ex Gentibus. quocirca Apoſtolus Paulus de eo dixit: ꝙ Chriſtus, eſt pax ueſtra, qui fecit ex utroq; unum. præterea ipſe etiam Dominus ad Iudæos dicebat, ſe alias Oues habere quæ non erant ex illo ouili, & quas adduci etiam oportebat, ut fieret unum ouile, atq; unus paſtor. uel per angulum intelligit Eccleſiam fidelium: quia quemadmodum angulus facit duos parietes in ſe coniungi, ita etiam Eccleſia duorum populorum, ut diximus, coniunctionem, atq; unitatem operatur. huius autem Eccleſiæ, quam lapidi angulari comparari diximus, Chriſtus, caput eſt, tanq̃ unius corporis præcipuum ac principale membrum, nec tantum caput, ſed coniunctio, & uinculum, & fundamentum.

A Domino factus eſt iſte, & eſt mirabilis in oculis noſtris. Iſte angulus nimirum, hoc eſt, iſta duorum parietum, ſeu potius duorum populorum coniunctio, a Deo ipſo, & non a ſimplici quopiam homine facta eſt: & eſt mirabilis in oculis noſtris, eo ꝙ digni effecti ſumus, ut coniunctionem hanc oculis noſtris uideamus. quomodo igitur opus hoc non eſt admirabile?

Hæc dies, quam fecit Dominus. Per diem, mundi fœlicitatem intelligit: nam quemadmodum ſcriptura ſæpe diem malum dicit, non ut ſolarẽ diei curſum aliquem malum deſignet, ſed mala illa, quæ in eo die ſunt, ita etiam per

bonum diem,

bonum diem, bona illa intelligit, quæ in eo die perfici contingit. prædicare uult igitur Propheta hoc in libro, ſumma illa bona, quæ in die reſurrectionis Domini futura erant, & quæ Chriſtus ipſe operatus eſt. nam & iratum hominibus Deum conciliauit, & Dæmonis tyrannidem diſſoluit, & mortis potentiam exinaniuit. eos, qui uel ipſius terræ habitatione indigni erant, fecit eſſe dignos cœlo. erroris tenebras diſſoluit. fugauit peccata. plantauit uirtutes. & innumerabilibus deniq; bonis Mundum repleuit.

E xultemus, & lætemur in ea. Spirituali ſcilicet gaudio. exhortatur autem fideles omnes ad hanc lætitiam, tanq̃ dignos tantis bonis effectos.

O' Domine ſalua ſane. Populum tuum ſcilicet.

σῶσον δὴ O' Domine bene proſpera. Populum tuum nimirum: aut Euangelicæ prędi-

εὐόδωσον cationis fidem.

B enedictus, qui uenit in nomine Domini. Hoc etiam ad Chriſtum pertinet, qui, uenire dicitur in nomine Domini: hoc eſt, a' Domino patre, atq; ab eius ſubſtantia. quo circa ad Iudæos dicebat: ego ueni in nomine patris, & non accipitis me. uel, in nomine Domini pro in nomine Dei: eo ꝙ Chriſtus Dei nomen habet, eſtq;, & appellatur Deus.

B enediximus uobis de Domo Domini. Nos Prophetæ, inquit, qui olim tanta pręuidemus bona, benediximus uobis hominibus, qui eſtis ex domo Domini, qui eſtis Eccleſiæ grex, & digni effecti eſtis, quibus benedicamus.

D eus Dominus, & apparuit nobis. Chriſtus, qui per incarnationem ſuam

ἐπέφανεν hominibus apparuit, Deus ac Dominus eſt. prophetico autem more futura narrat tanq̃ pręterita.

ἑορτὴν C onſtituite ſolennitatem in condenſis, uſq; ad cornua altaris. Vnus quidem

ἕως τῶν κε- interpretum expoſuit: agite celebritatem in operientibus: hoc eſt, in ſacrificiis, per, quæ altare operiri ac tegi ſolet, uſq; ad eius cornua: hoc eſt, uſq;

ράτων ad eius extremitates. Alius uero: feſtiuitatem, inquit, agite in germinantibus: hoc eſt, in florentibus coronis, atq; in uirentibus arborum ramis. Græcam enim dictionem πυκάζειν, quæ hic habetur alii idem ſignificare intellexerunt, quod operire, alii uero idem, quod germinare. hoc autem ſermone, omnino illud ſuademur, ut celebrem Deo ac ſplendidam ſolennitatem agamus: & quę iuxta Hebręos quidem, eo modo agenda eſt, ut iam diximus, iuxta fideles uero ſpiritualibus celebranda eſt ſacrificiis, & uirtutũ coronis, bonorumq; operum ramis: quorum denſitate ac copia inuiſibile animæ noſtræ obtegatur altare.

D eus meus es tu, & confitebor tibi, Deus meus es tu, & exaltabo te. Ea inquit, ratione, quia Deus meus es, a' me tibi maxime agendę ſunt gratiæ, tam etſi nulla in me hactenus contuliſſes beneficia. oportet enim nos Deo creatori gratias agere, & illum glorificare, & quia creauit nos, & quia perpetuam noſtri prouidentiam habet.

C onfitebor tibi quia exaudiſti me, & factus es mihi in ſalutem. Gratias, inquit, ſemper tibi agam, ut benefactori.

C onfitemini Dño, qm̃ bonus, quoniam in ſæculum miſericordia eius. Hic pſalmus eodem

mus eodem uerſiculo finem faciens, quo initium ſumpſit, circulum atq; orbem quendam imitatur & ad eadem agenda rurſus populum ſuadet, ad quæ initio etiam ſuaſerat.

¶ Alleluia.

VArias ſtatus ſui mutationes ſuſtinuit beatus Dauid, quemadmodũ diximus in proœmio operis. nam & aliqñ belli pericula euadere ei contigit: aliquando autem in calamitates incidere: & aliquando placidiorem, ac magis tranquillam uitam habere: & modo quidem per mandatorum Dei uiam inceſſit, modo uero ab illa decidit. quæ omnia breui in hunc pſalmum cõgeſſit. ad lectoris præterea inſtitutionem, multas preces ſuas appoſuit, quas Deo ſæpius uerbis tantum, & non ſcriptis obtulerat. Poteſt autem hic pſalmus fideles omnes ad uirtutem accedentes perfectiores reddere, & omnes qui hactenus negligentius uixerint, ad uirtutem excitare. & quoniam in hoc pſalmo frequenter inuenies mentionẽ fieri, de lege, de teſtimoniis, de mandatis, de iuſtificationibus, de iudiciis, de eloquiis, atq; id fere in unoquoq; uerſiculo, (de his etenim, ut breui dicam, totus pſalmus pertractat. huic enim materiæ beatus Dauid eum applicauit,) uide quæ in XVII pſalmo dicta ſint, ibi: & omnia iudicia eius in conſpectu meo. unde quotiens aliquid huiuſmodi inuenerimus, ſuperfluum fuerit ibi dicta repetere. illud tamen ſcire oportet, ꝙ licet, hæ dictiones inter ſe differant, ut ibi iam dictum eſt, ut plurimum tamẽ his nominibus beatus Dauid ipſam legem ſignificauit, ueluti continens a contentis. Pſalmus CXVIII.

BEati immaculati in uia. Per uiam, tranſitoriam hanc uitam intelligit, beatos eos dicens, qui abſq; reprehenſione per eam ambulant, & recte uiuunt. Græca enim dictio ἄμωμος, non tam immaculatũ q̃ irreprehenſibilem ſignificat.

Qui ambulant in lege Domini. Qui legitime uiuunt, & ſecundum Dei legem conuerſantur, & non extra eam.

Beati, qui ſcrutantur teſtimonia eius. Qui cum ſtudio, & cum attentione ea legunt, & occultum in eis inueſtigant theſaurum.

In toto corde exquirunt eum. Exquirunt autem, quia lucem ac pulchritudinem eius iam quodammodo deguſtarunt. quocirca totis deſyderii uelis, ad illum tendentes, Mundana omnia pertranſeunt, atq; illum ſolum inquirunt: feſtinantes nimirum cum eo eſſe, atq; illi placere. ille uero exquirere Deum dicitur, qui per mandatorum ſemitam incedit, quæ ad illum ducit.

Non enim qui operantur iniquitatem, in uiis eius ambulauerunt. Vbi abſolute dicit, uiam, præſentem uitam ut plurimum intelligit, ubi uero uias Dei, ſeu uias eius, legem intelligit, & præcepta. ait igitur, ꝙ omnes, qui aliqua in re inique agunt, non ambulant in uiis Dei. ubi enim quis delinquit, ſtatim ab eis noſcitur declinare.

Tu mandaſti

σφόδρα

Tu mandaſti madata tua cuſtodiri ualde. Tu in lege tua hoc mandaſti, & maledictionem aduerſus mandatorum tuorū contemptores addidiſti. oportet nos igitur illum timere, qui mandata ſua adeo obſeruari iuſſit: & ſimili modo, nihil eorum tranſgredi, quæ ab illo nobis tradita, atq; ordinata ſunt.

Vtinam dirigantur uiæ meæ, ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas. Vtinā, inquit, uię conuerſationis meæ adeo dirigantur, ut tua adimpleam mandata. poſtulat autem hoc, optime dignoſcens, ꝙ ex ſeipſo nihil poſſet perficere niſi Dei ope, ac gratia adiutus fuerit. neq; enim uolentis aut currentis, ut inquit Paulus, ſed eſt miſerentis Dei.

ἐν τῷ με ἐπβλέ- πειν

Tunc non cōfundar, cum proſpexero in omnibus mandatis tuis. Vbi uiæ meæ, ut dixi, a te fuerint directæ, tunc non confundar. ego etenim iam proſpexi ad omnia mandata tua, & omnia iam adimpleui. uel aliter: tunc non confundar, cū proſpexero ad omnia mandata tua: cum ſcilicet omnia adimpleuero. qui. n. aliquod diuinum negligit mandatum, ex huiuſmodi contemptu ignominiam pariter refert, & condemnationem. illud tamen adnotandum eſt, ꝙ legere poſſumus etiam hunc uerſiculum: tunc non confundar: quia proſpicio: & ad huiuſmodi lectionem aptatur prima expoſitio. Gręca enim dictio utranq; patitur lectionem.

εὐθύτητι ἐν τῷ με- μαθηκέ- ναι

Confitebor tibi in rectitudine cordis, cum didicero omnia iudicia iuſtitiæ tuæ. Cum legem tuam didicero, gratias tibi agā, in recto corde, atq; ex tota anima, ꝙ edoctus fuerim, ꝙ mentem meam illuminaueris, & ꝙ ſummis a te effectus ſim beneficiis.

ἕως σφό- δρα

Iuſtificationes tuas coſtodiam, ne me derelinquas uſq; ualde. Legem, inquit, tuam cuſtodiā, utpote eam edoctus. atq; ideo peto a te, ne me diu derelinquas. hoc enim ſignificat, quod ait: uſq; ualde. noli igitur me diu derelinquere, tametſi ad priuatum meum, & ad commune aliorum commodum, noui te perſępe hoc uſum conſilio, ut me ueluti neglectum a te, derelinquere uiſus ſis.

In quo corriget adoleſcentior uiam ſuam? in cuſtodiendo ſermones tuos. Interrogat, & reſpondet. & quoniam adoleſcentiæ ætas natura ipſa ſimplex, ac leuis eſt, & facilis cui imponatur, merito ſumma ei opus eſt cuſtodia, & obſeruatione mandatorum Dei, quibus dirigatur & conſeruetur adoleſcentum uita.

In toto corde meo exquiſiui te, ne repellas me a mandatis tuis. In toto corde, non diuidens ſcilicet mentem meam ad ſæculi huius cogitationes. ſupplex igitur peto a te, ne me indignum, a mandatis tuis repellas. Eſt autem humilitatis ſermo, illius dico humilitatis, quæ uirtutē ſectatur. uel ne repellas me, ſi qñ ad eorum obſeruationem frigidior fuero: quinimmo ſiquid in me huiuſmodi acciderit, reaccende precor denuo calorem meum.

In corde meo abſcondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Eloquia, hoc eſt, mandata. abſcondi autem ea, in penu cordis mei, ut eorum memoriam indelebilem conſeruarem, utq; hoc pacto, ea ſemper ante mentis oculos habens, nunq̄ peccem tibi. neq; enim ille homo peccare permittetur, qui tanto cum ſtudio eorum ſemper meminerit.

Benedictus es Dñe, doce me iuſtificationes tuas. Benedicit Dñm Propheta

laudans eum,

laudans eum, quod utilitatem acceperit ab eius lege: quam etiam rogat melius ſe, ac ſublimius, edoceri.

In labiis meis annunciaui omnia iudicia oris tui. Non tantum ego ea didici, ſed aliis etiam annunciaui.

In uia teſtimoniorum tuorum delectatus ſum, ſicut in omnibus diuitiis. Non dixit in diuitiis ſimpliciter, ſed in omnibus. Ambulans, inquit, in uia mandatorum tuorum, ita delectatus ſum, ac ſi diuitias omnes poſſiderem. uel non ſecus delectatus ſum, atque is, qui ſæculi diuitiis delectari ſolet.

In mandatis tuis meditabor, & conſiderabo uias tuas. Pro meditabor, in Græco legimus ἀδολεσχήσω, de quo diximus in pſalmo L I I I, ibi: cõtriſtatus ſum in meditatione mea. crebro, inquit, meditabor in mandatis tuis, atque ex hoc exquiſitius uias tuas, hoc eſt, placita ac uoluntates tuas, conſyderabo. ἀδολεσχή σω

In iuſtificationibus tuis meditabor, non obliuiſcar ſermones tuos. Meditabor, inquit, & non obliuiſcar. eorum enim quæ quis fuerit meditatus, diuturniorem memoriam conſeruat.

Retribue ſeruo tuo. Pro mandatorum & iuſtificationum tuarum meditatione, aliquam, inquit, ſeruo tuo retributionem redde.

Viuam & cuſtodiam ſermones tuos. Accepta retributione, quam mihi dederis, uiuam, inquit, meliori uita, ad ea ſemper me extendens, quæ ante me ſunt. Quædam autem exemplaria habent, uiuifica me, & cuſtodiam. ζήσω καὶ

Reuela oculos meos, & conſyderabo mirabilia de lege tua. Aufer uelũ hoc, & tegmen ab oculis animæ meæ: craſſitudinem nimirum & obſtaculum legalis litterę: atque hoc pacto admirabiles, & reconditos in lege ſenſus conſyderabo, qui ad incarnationem, atque ad alia aduentus tui pertinent myſteria.

Peregrinus ego ſum in terra, ne abſcondas a me mandata tua. Præſenti, inquit, uita utor ut tranſitoria, ad aliam nimirum uitam feſtinans: atque ideo indica mihi, quęſo, profundius mandata tua, ut ſtudioſior eorum fiam, & intenſius ad te curram.

Concupiuit anima mea deſyderare iudicia tua in omni tempore. Anima mea ualde ſemper concupiuit teneri deſyderio iudiciorum tuorum. ualde, inquit, mihi placuit iudiciorum tuorũ deſyderium. atque ideo in omni tempore ea ſemper deſyderaui: hoc eſt, ardenter amaui. uel concupiuit anima mea iudicia tua in omni tempore, ita ut eorum tenerer deſyderio. uel, quia ea deſyderabam. κρίματα σου

Increpaſti ſuperbos. Comminatus es ſupplicia in lege tua iis, qui mandatorum tuorum contemptores fuerint. uel, maledixiſti eis, quemadmodum in ſequentibus dicetur.

Maledicti qui declinant a mandatis tuis. Scriptum eſt enim: maledictus omnis, qui nõ permãſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis, ut faciat ea.

Aufer a me opprobrium & contemptum: quia teſtimonia tua exquiſiui. Illud dico opprobrium quod prior negligentia mea mihi pręſtitit, multis nimirũ ob eam exprobrantibus & contemnentibus me. uel, aufer, pro, repelle, & noli oĩno permittere, uinci me aut affligi ab hoſtibus, neque ab inſidiatoribus meis.

Etenim

Etenim ſederunt principes, & aduerſum me obloquebantur, ſeruus autem tuus
» meditabatur in iuſtificationibus tuis. Illi quidem calumniabantur me, irri-
ἀδολέσχει dentes, q legem tuam meditarer, ego uero in illius meditatione ſemper ma-
gis intendebam, utilitatem nimirum cognoſcens, quæ mihi illinc prouenie-
bat. per principes autem, intelligere poſſumus principatus & poteſtates tene-
brarum huius ſæculi.

Nam & teſtimonia tua meditatio mea eſt, & conſilia mea, iuſtificationes tuæ.
Illis quidem alia omnia cordi ſunt, alia omnia prorſus meditantur: mihi autem
lex tua meditatio eſt, & certa norma, cuius conſilio dirigar.

Adhæſit pauimento anima mea, uiuifica me ſecundum uerbum tuum. Fe-
re, inquit, pauimento ac ſolo ipſi adhæſi. hoc eſt, ualde humiliatus ſum. atq;
ideo fac me, quęſo, ſecundum legem tuam uiuere. uel, adhęſit anima mea ter
renis rebus, quibus affixus ſum.

Vias meas annunciaui. Peccata mea tibi nota feci.

Et exaudiſti me. Quærentem remiſſionem peccatorum. Dic enim, inquit,
tu primus iniquitates tuas, ut iuſtificeris.

Doce me iuſtificationes tuas. Diligentius ſcilicet, & profundius.

Viam iuſtificationum tuarum inſtrue me, & meditabor in mirabilibus tuis.
Fac, inquit, ut legis tuæ uiam cognoſcam. cupio enim per eam incedere, & de
cętero meditabor, & uerſabor, in admirabilibus operibus, quę a te facta ſunt,
faciens ea eſſe argumentum meditationis meæ.

ἀπὸ ἀκη-
δίας Dormitauit anima mea præ tedio, confirma me in uerbis tuis. Laſſus, inquit,
ac remiſſus effectus ſum, præ triſtitia, quam aut ſęcularium rerum ſollicitudo
afferre mihi ſolet, aut perpetuum quod mihi eſt cum Dæmone certamen. fir-
mum me igitur, ac ſtabilem redde, in uerbis tuis: hoc eſt, in meditatione man
datorum tuorum, ne ab ea meditatione diſcedam, quæ abiicere a me poteſt
omnem dormitationem triſtitiæ.

ἀδικίας Viam iniuſtitiæ amoue a me, & lege tua miſerere mei. Via iniuſtitiæ eſt
omnis actio iniuſta, quę authorem ſuum ad iniuſtitiam deducit. per eam enim
uiam omnes ambulant, qui iniuſti ſunt. hanc, inquit, uiam amoue a me, &
miſerere mei, lege miſericordiæ tuæ, quæ eorum omnium ſemper miſereri ſo
let, qui ex corde ad te preces fundunt.

Viam ueritatis elegi, iudicia tua non ſum oblitus. Vera dogmata, uiæ atq;
itinera ſunt ueritatis: per ea etenim ad Deum quis recta incedit. uel, quia
Chriſtus eſt ueritas, (ego enim, inquit, ſum ueritas, & uia) dicere poſſumus
q uia ueritatis, eſt uia Chriſti: Euangelica nimirum conuerſatio, quam fide-
libus ſtatuit. hanc uiam igitur Propheta, uelut ſibi precognitam dicit ſe amaſ-
ſe: ſimiliter & iudicia Dei, Euangelica nimirum præcepta quæ aſſerit ſe non
ignoraſſe.

Adhæſi teſtimoniis tuis Domine, noli me confundere. Indiſſolubili, in-
quit, quodam uinculo eis affixus ſum. rogo igitur ne me confundas, permit-
tens me ab hoſtibus ſuperari.

Viam

V iam mandatorum tuorum cucurri, quum dilataſti cor meum. Quando liberaſti, inquit, animam meam a' tentationibus, atq; ab anguſtiis, tunc cucurri uiam mandatorum tuorum, hoc eſt, ſtudioſe per eam inceſſi, uerſans in eis, & in lege tua.

L egem pone mihi Dñe uiæ iuſtificationum tuarum, & exquiram eam ſemper. Sed quomodo ait legem pone, cum lex uiæ iuſtificationum Dei, iam diu eſſet data? dicendum eſt igitur, dixiſſe eum: legem pone mihi: pro, doce me: iuxta quem ſenſum Symmachus pro, legem pone, dixit, oſtende. nam qui docet, uidetur quodammodo de nouo ſtatuere, ac legem ponere, dum ignaros exhortatur ad bona, & auertere eos ſtudet a' uitiis. in præcedentibus etiam dixit: doce me iuſtificationes tuas. uel, declara mihi uiam iuſtificationum tuarum, & exquiram eam ſemper. occulta enim eſt multis illa uia, eo q; obſcura eſſe uidetur. νομοθέτη σον κέ τὴν ὁδὸν

D a mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam, & cuſtodiam illam in toto cor» de meo. Scrutabor quidem magno ſtudio, & diligenter conſiderans, eam ſeruabo. dictum eſt autem alibi, q; legis cuſtodia eſſe dicitur, quando quis adimplet legis mandata.

D educ me in ſemitam mandatorum tuorum, quia ipſam uolui. Deduc me, inquit, in eam. ſolet enim Deus omnes eos illuc deducere, qui animo erga eum prompti ſunt. per ſemitam autem, quam græci τρίβον, appellant, quaſi tritam, uiam hanc intelligit, ueluti non nouam uiam, ſed tritam, ut dixi, eo q; iuſti per eam ambulant, & ſolent eam frequentare.

I nclina cor meum in teſtimonia tua, & non in auaritiam. Conuerte (inquit) cor meum ad dilectionem mandatorum tuorum, & illius promptitudinem adiuua, & noli permittere, ut in auaritiam conuertar, & a' ſæculi huius negociis uincar. petit autem omnia a' Deo, docēs illum omnia efficere. ſine me, inquit, nihil poteſtis facere. hęc igitur deinceps ſit tibi norma in ſequentibus, ubi ſimilia inuenias: adiuuat autem Deus, non omnes promiſcue, ſed dignos ſe, & qui totum intulerint, quod in ſe fuerit.

A uerte oculos meos ne uideant uanitatem. Auerte eos a' noxiis ſpectaculis, ita ut inania nō uideant. oculos aūt nō corporis tantū, ſed animę etiā intelligit.

I n uia tua uiuifica me. Hęc etenim uia ueram iis uitam pręſtat, qui in ea uerſati fuerint. pręſens etenim uita, uera uita non eſt, cum mortem ſecum ferat.

S tatue ſeruo tuo eloquium tuum, in timore tuo. In me, inquit, ſeruo tuo Dominicum mandatum tuum, firmum ac ſtabile efficito in timore, ita ut diuina eloquia tua uerenda mihi ſint, ac timenda.

A ufer opprobrium meum, quod ſuſpicatus ſum. Quod inflictum mihi eſt a' peccato, quodq; ego iam diu infligi mihi timebam a' Dæmone, ſeu ab inſidiatoribus meis. uel quod ſuſpicatus ſum, cum in ęrumnis, atq; in miſeriis me conſtitutum cernerem. περίελε

Q uia iudicia tua benigna. Quoniam iuſte iudicas, cognoſcens, q; pœnitentia ducor, quodq; in te ſperaui, ac me tibi totum prorſus obtuli. χρηστά

Ecce concupiui

δικαιοσύνη

Ecce concupiui mandata tua, in iuſtitia tua uiuifica me. Eſurio, inquit, & ſitio mandata tua. uiuifica me igitur in tua iuſtitia. quod fere idem eſt cum iis uerbis, quæ ſuperius dixit: in lege tua uiuifica me.

Et ueniat ſuper me miſericordia tua Dñe, ſalutare tuum ſecundum eloquium tuum. Vt ſcilicet miſericordiam conſequar, & ſalutem. miſericordiæ enim finis eſt, ut ſalutem conſequamur. ueniat autem hæc ſalus, iuxta promiſſionem tuam. pollicitus enim es in lege tua, te omnes ſaluaturum, qui cuſtodiunt mandata tua.

Et reſpondebo exprobrantibus mihi uerbum. Iis qui afflictionem, & calamitatem meam mihi exprobrant, reſpondebo uerbum hoc, quod ſequitur.

Quod ſperaui in ſermonibus tuis. Hoc eſt, quod ego illis reſpondebo, ſperaſſe me in Dei uerbis, qui multa bona omnibus pollicitus eſt, qui illius ſeruauerint mandata. quam ob cauſam afflictiones, & calamitates omnes facile ſuſtineo: optima nimirum in ſpe educatus.

Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis uſq; ualde. Ne auferas a' me in perpetuum Propheticam gratiam: ſed ſi ex diſpenſatione ad tempus illam abſtuleris, rurſus precor mihi eam reſtitue. uel, ne permittas diu ex ore meo ueritatem auferri, ſi quando, ut accidere poteſt, ab ea me decidere contigerit. uel, ne ualde eam auferas: hoc eſt, nunq̄ auferas.

Quoniam in iudiciis tuis ſuperſperaui. Quoniam in lege tua ualde ſperaui, confidens ſi legem tuam ſeruauero, conſeruandã in me eſſe ueritatis tuę gratiã.

Et cuſtodiã legem tuam ſemper, in ſęculum & in ſęculũ ſęculi. Semper legem tuam cuſtodiam: hoc eſt, in omni negotio. illa autem uerba: in ſæculum & in ſæculum ſæculi: idem ſignificant, quod ſemper: tametſi ad maiorem perpetuitatis, atq; æternitatis intenſionem dicta etiam eſſe poſſunt. uel cuſtodiam hanc legem tuam, non in hoc tantum ſæculo, ſed etiam in futuro, quod ſæculum ſæculi appellatur, tanq̄ præſenti ſæculo honoratius. his autem uerbis promptitudinis uehementiam demonſtrauit, quam habebat, ut legem obſeruaret.

Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquiſiui. Proſpere dirigebar ad omnia, quæ agenda erant. cauſa autem huius rei fuit, quia mandata tua dilexi. uel cum calamitatibus circundarer, animo non angebar, quia inter afflictiones illud mihi ſaltem delectationi & ſolatio erat, q conſcius mihi eſſem, diligenter me exquiſiſſe omnia mandata tua. ſolet autem bona conſcientia maximum ſemper ſolamen pręſtare.

Et loquebar in teſtimoniis tuis coram regibus, & non cõfundebar. Loquebar legem coram regibus, & bonum inde nomen reportabam. libere enim loquebar in mandatis tuis, & timore nullo cohibebar. congruunt etiam hæc uerba ſanctis Chryſti Martyribus.

Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi ualde, & leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Meditabar quidem in eis, legens ea, leuabam autem manus meas ad mãdata tua, operibus uidelicet ea adimplens, & perficiẽs.

ἠδολέσχουν

Et meditabar in iuſtificationibus tuis. Pro meditabar in Græco legimus ἠδολέσχουν

ἀθλίχοιω de cuius ſignificatione, ſuperius dictum eſt.

Memor eſto uerbi tui ſeruo tuo, in quo mihi ſpem dediſti. Erga me ſeruum tuum, inquit, memor eſto illius uerbi, in quod me ſperare iuſſiſti. uerbum autem hoc tuum illud eſt, quo dixiſti te miſericordem eſſe, atq; ideo omnes eos etiam ſaluaturum, qui mandata tua cuſtodierint, quemadmodum alibi declarauimus. debemus etiam digne Deo intelligere ſermonem hunc: Memor eſto: pro, perfice & ad finem deducito. neq; enim ulla in Deū cadit obliuio, aut reminiſcentia.

Hæc me conſolata eſt in humilitate mea. Hæc ſpes ſcilicet me conſolata eſt: hoc eſt, ſpes iſta recreauit ac refouit me, in humilitate ac miſeria illa conſtitutum: in quam, aſſiduę tentationes & calamitates, me deduxerant.

Quia eloquium tuum uiuificauit me. Verbum, inquit, illud tuum de quo paulo ante diximus, cum prę tantis afflictionibus angerer, ac pene mortuus eſſem, iterum me ad uitam reuocauit.

Superbi iniquę agebant uſq; ualde, a lege autem tua non declinaui. Illi quidem in multis legem tuam tranſgrediebantur, ego uero illis non me adiunxi. uel, inique agebant, deridentes me, q; legi tuę ſemper incumberem, & ab illius meditatione nunq̄ recederem. ſuperbos autem appellat, legis contemptores. tales enim eſſe ſolent elati omnes, ac ſuperbi.

Memor fui iudiciorum tuorum a ſeculo Domine, & conſolatus ſum. Quæ a ſæculo, hoc eſt, quæ ab initio ſunt, & in futurum erunt. in his autem iudiciis continetur, q; uirtute præditos homines, tametſi ad tempus affligi permittas, tandem glorificabis. quodq; eos in honorabis, qui prauis imbuti ſunt moribus, quāq̄ interea tranquillam, ac felicem uita degere uideantur.

Triſtitia detinuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. Triſtis fui, inquit, propter peccatores, partim quidem iratus, quod legem tuam adeo contemnant, partim etiam dolens, quod ipſi perituri ſint. ἀθυμία

Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuę, in loco peregrinationis meæ. Cantandę, hoc eſt meditandę a me ſunt: ubicunq; habita uero, ubicunq; uitam degero. uel aliter: loco canticorum mihi erant, & in pſalmos eas mihi conſtituebam, atq; eas pſallendo, delectabar.

Memor fui nocte nominis tui Domine, & cuſtodiui legem tuam. Nocturno, inquit, tempore quando immundi Dæmones, plures ſoleñt perturbationes afferre, ego te in memoria ſemper habebam, & præ timore tuo ſapientior reddebar. uel, in nocte paſſionum, atq; affectuum, & quando ab illis obtenebrabar.

Hęc facta eſt mihi, quia iuſtificationes tuas exquiſiui. Hęc memoria ſcilicet. ſolet enim Propheta aliquādo uerbum mutare in nomen: iuxta illud: hęc me cō ſolata eſt in humilitate mea. hęc memoria, inquit, ideo mihi facta eſt, quia ualde exquiſiui iuſtificationes tuas. illinc enim ego timorem accepi.

Portio mea Domine, dixi, cuſtodire legem tuam. Tu portio mea es. hęreditas, inq̄, mea, & diuitiæ meæ. alia enim terrena oia deſpicio. atq; ideo dixi: hoc

G eſt, pollicitus

eſt pollicitus ſum, cuſtodire legem tuam, & nullo pacto eam tranſgredi.

Deprecatus ſum faciem tuam in toto corde meo, miſerere mei ſecundum e- loquium tuum. Te, inquit pro delictis meis ex toto corde deprecatus ſum: miſerere ergo mei, iuxta eloquium tuum. ſcriptum eſt enim in lege tua, quod delinquentium miſereberis. uel, ſecundum promiſſionem, aut diſtinctionem tuam. per faciem autem Dei, ipſum Deum circumloquitur.

ὁδούς σου Cogitaui uias tuas, & conuerti pedes meos in teſtimonia tua. Legem tuam meditatus ſum, conuerſationisque, ac uitæ meæ ſemitam, direxi ad mandata tua. quædam autem exemplaria habent: cogitaui uias meas: hoc eſt: prius conſyderaui, quid agendum mihi eſſet, aut quid dicendum: atque ideo ambulaui intra mandata tua.

Paratus ſum, & non ſum turbatus, ut cuſtodiam mandata tua. Paratus ſum ad cuſtodiendum ea, atque ideo ab eorum difficultate, aut ſeueritate turbatus non ſum. malum enim quod quis prius conſyderat, atque expectat, tolerabilius efficitur. uel Dæmonibus, ſeu tentationibus me inuadentibus, turbatus non ſum, ſciens, quod impetum in me facturi erant. quam ob cauſam ad tolerantiam me præparaui.

περιεπλάκησάν μοι Funes peccatorum circumplexi ſunt mihi, & legem tuam non ſum oblitus. Funes peccatorum, prauę ſunt Dæmonum cogitationes, quibus, ceu uinculis quibuſdam, nectere, atque alligare omnes conantur, quibus cum certant. hi, inquit, funes mihi circumplexi ſunt, nec tamen ideo oblitus ſum legis tuę. illius enim timore, omnibus peccatorum uinculis ueluti gladio quodam, inciſis, liberatus aufugi.

τοῦ ἐξομολογεῖσθαί σοι ἐπὶ τὰ κρίματα Media nocte ſurgebam ut confiterer tibi, ad iudicia iuſtitiæ tuæ. Media nocte quando Dæmones aduerſum homines magis inſurgunt, & alios quidem ad prauas cogitationes, alios uero ad ipſa urgent facinora. uel aliter: eo, inquit, tempore ſurgebam e lecto, ut tibi confiterer, quando ſomnus quieſcentibus ſuauior uideri ſolet: ſurgebam dico, ut confiterer: hoc eſt: ut gratias tibi agerem, propter iudicia iuſtitiæ tuæ. hæc autem iudicia tu nobis parcens, mandaſti lege tua obſeruari: ut dum tui timorem addiſcimus moderatiores efficiamur: ne intemperantiam ſecuti, maioribus damnemur ſupplicíis. uel ſurgebam, ut confiterer tibi peccata mea, propter iudicia iuſtitię tuę: hoc eſt, timens propter ea.

Particeps ego ſum omnium timentium te, & cuſtodientium mandata tua. Aeque ego, inquit, atque illi, te timeo, æque etiam mandata tua obſeruo. unus et enim ex illorum numero ſum, qui te maxime uenerantur, atque obſeruant.

Miſericordia tua Domine plena eſt terra, iuſtificationes tuas doce me. Tu totius orbis miſereris, tu omnes nutris, tu omnium curam ac prouidentiam habes, tu patiens es ad omnes. Miſerere igitur mei, & doce me iuſtificationes tuas, ita ut altius & perfectius eas intelligam. huiuſmodi autem uerbis utitur beatus Dauid, non quod procul eſſet a miſericordia Dei, ſed ut illum ſibi magis beneuolum redderet, & ut ampliorem erga ſe miſericordiam conciliaret.

Bonitatem

B onitatem feciſti cum ſeruo tuo Domine, ſecundum uerbum tuum. Beneficio, inquit, affeciſti ſeruum tuum. ita enim Symmachus reddidit. ſecundum autem uerbum tuũ, quod in lege ſcriptũ eſſe, diximus. ibi enim expreſſe pollicitus es, te affecturum beneficio eos, qui tibi placere ſtuduerint. uel aliter: quia Græca dictio λόγος, non uerbum tantum, ſed rationẽ etiam ſignificat ſecundũ rationẽ, inquit, feciſti hanc bonitatem: hoc eſt, ſecundũ id quod diuinitatem tuã decet. continet autem hic ſermo gratiarum actiones, pro acceptis beneficiis.

B onitatem & diſciplinam, & ſcientiam doce me, quia mandatis tuis credidi. Doce me, inquit, bonitatem erga amicos & cognatos, diſciplinam in actionibus, & ſcientiam in contemplando. inſtrue me igitur in his omnibus, quia mandatis tuis obtemperaui, uel quia credidi, ꝙ inſtrui deberem a᾽ mandatis tuis, atq; ab illis ſapientior reddi.

P riuſq̃ humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuum cuſtodiui. Anteq̃ affligerer ego peccaui: & quia poſt peccatum caſtigatus ſum, de cætero legem tuam cuſtodiui, timens ne ſi rurſus mihi peccare contingeret, rurſus pari modo afflictione aliqua caſtigandus eſſem. ſolet enim poſt peccatũ afflictio conſequi, atq; humiliatio. fortaſſis etiam, de ea loquitur humilitatis uirtute, quę cordatis hominibus de conſcientia innaſcitur peccati, ita ut ſenſus ſit: ꝙ peccatum ſibi fuit cauſa humilitatis.

B onus es tu, & in bonitate tua doce me iuſtificationes tuas. Tanq̃ bonus, & miſericors doce me ſyncerius, ut ego etiam bonus fiam. ſæpius uero idem repetit, orationem intendens, ac ueluti diuinæ doctrinæ auidus.

M ultiplicata eſt ſuper me iniuſtitia ſuperborum, ego autem in toto corde meo ſcrutabor mandata tua. Illi, inquit, ſumma me afficiunt iniuria, ego tamen propterea a᾽ mandatis tuis non recedam, nec ſuperbos imitabor: quinimmo ſcrutabor mandata tua, in quibus conſolationem capio. per ſuperbos autem & Dæmones intellige, & Legis contemptores.

C oagulatum eſt ſicut Lac cor eorum, ego uero legem tuam meditatus ſum. Induratum eſt, inquit, eorũ cor aduerſum me. Lac enim coagulatum in Caſeũ obdureſcit. uel quia Græca dictio, ἐτυρώθη, non tam coagulatum q̃ Caſeatum ſignificat, caſeatum eſt, inquit: hoc eſt: pingue effectum, & abundans iniquitatibus. effici enim ſolet pinguius Lac, ubi in Caſeum concreuerit.

B onum mihi, quia humiliaſti me, ut diſcam iuſtificationes tuas. Vtile quidem mihi fuit corripi a᾽ te, uariis afflictionibus, ut iuſtitiam tuam addiſcerem: ꝙ ſcilicet tu peccantes caſtigas. ꝙ ſi in præſenti uita punis peccatores, quanto magis id facies in futura?

B ona mihi lex oris tui, ſuper millia auri & argenti. Lex, quam Moyſi tradidiſti, bona mihi eſt, eo ꝙ inſtruit, atq; erudit me. nam & corpus caſtigat, & mores dirigit, & ſapientiorem animam reddit. ἀγαθός μοι ὁ νόμος

M anus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me, da mihi intellectum, ut diſcam » mandata tua. Tu me, inquit, plaſmaſti, tu mihi prudentiam præſta, tu me doce, & ego addiſcam mandata tua, quæ hominem ad rectam ſemitam di-

rigunt.aliqui etiam dicunt,ꝙ Filius & Sanctus Spiritus dici poſſunt manus patris: eo ꝙ per eos omnia fecit.

Qui timent te,uidebunt me,& lætabuntur,quia in uerba tua ſuperſperaui. Videbunt me proficere,ſi mihi intellectum præſtiteris:& lætabuntur,ꝙ in mãdatis tuis ualde ſperauerim & non in aliis ſæculi huius auxiliis.

Cognoui Dñe,ꝙ iuſtitia iudicia tua,& ueritate tua humiliaſti me. Experiẽtia cognoui,ꝙ iudicia tua iuſta ſunt,ꝙq; merito multis me afflictionibus depreſſiſti,ut prudentior fierem. in te enim deliqueram.

Fiat mihi miſericordia tua,ut conſoletur me,ſecundum eloquium tuum, ſeruo » tuo. Fiat mihi ſeruo tuo miſericordia tua,ut me calamitatibus afflictũ refrigeret.fiat autem hoc mihi, iuxta promiſſionem tuam.pollicitus enim es in lege tua,opem te laturum eſſe omnibus pœnitentibus.

Veniant mihi miſerationes tuæ,& uiuam. Mihi,inq̃,qui modo triſtitia ac mœrore pene eram ſuffocatus.

Quia lex tua meditatio mea eſt. Veniant mihi,inquit,illæ miſerationes tuę, quia deinceps,præ cæteris omnibus,lex tua erit meditatio mea.

Confundantur ſuperbi,quia iniuſte iniquitatem fecerunt in me. Erubeſcãt, ꝙ nihil potuerunt perficere,eo ꝙ ſuperati & profligati ſunt. ipſos autem Dæmones intelligit,ſeu diuinæ legis contemptores,ut diximus.Iniuſte autem fecerunt iniquitatem in me,quia propter inuidiam me aggreſſi ſunt.

Ego autem meditabor in mandatis tuis. De hoc iam alibi ſæpe dictum eſt.

ἐπιςρεψάτωσαν Conuertant me timentes te,& qui cognoſcunt teſtimonia tua. Ii,inquit, qui timent te conuertant me,ſi aliquando ſeductus,a mandatis tuis aberrauero.

ἄμωμος Fiat cor meum irreprætenſibile,in iuſtificationibus tuis,ut non confundar. Irreprætenſibile fiat cor meum,dum in iuſtificationibus tuis meditatur, et utinam timore eorum purgatus,non confundar,turpe aliquid committens.

Deficit in ſalutare tuum anima mea. Abit quodammodo,atq; diſſoluitur anima mea, deſiderii uęhementiam non ferens. per ſalutare autem ſalutarem Chriſti incarnationem intelligit. ait igitur ſe illius ſalutaris deſyderio maxime teneri.

In uerba tua ſuperſperaui. In uerbis tuis confido,futurum eſſe qđ cupio: in eius dico uerbis,quæ in lege de ipſo ſalutari ſcripta ſunt.aliqui uero intelligũt beatum Dauid hęc uerba dixiſſe de ſua ſalute.opto,inquit,eam conſequi ſalutem,quæ a te prouenit:& in mandata tua ualde confido:ꝙ ſcilicet ea obſeruãs ſaluabor.illud etiam annotandum duximus,ꝙ indifferenter Propheta nunc,ſingulari ſermone,uerbum dicit,nunc uerba in plurali.

Defecerunt oculi mei in eloquium tuum,dicentes,quando conſolaberis me? Debiles effecti ſunt animæ meæ oculi, aſpicientes in legem tuam. defecerunt autem quærentes,quando conſolaberis me:inſtruens ſcilicet & docens me, & occultos in lege tua theſauros reuelans.

Quia factus ſum ſicut uter in pruina, iuſtificationes tuas non ſum obli» tus. Aiunt utrem pruina frigefactum conſtringi. talem ſe beatus Dauid

effectum

effectum eſſe dicit: conſtrictum nimirum & caſtigatum calamitatibus. qua de cauſa negat ſe ullo unquam tempore iuſtificationum Dei futurum immemorem, ne rurſum in tentationes, & calamitates deferri eum contingat. Alii utrem dicunt tractum in pruina molliorem ac laxiorem fieri. talis, inquit, ego effectus ſum, quia multis calamitatibus diſtractus, tandem etiã debilitatus, ac diſſolutus ſum: attamen neq; ideo iuſtificationes tuas oblitus ſum. uel aliter: factus ſum ſicut uter: mortuus nimirum quantum ad animi affectus: ueruntamen capax eloquiorum Dei. effectus autem ſum huiuſmodi, in pruina diuinæ gratiæ, quæ ab eo deſcendit, & paſſionũ mearum flammã refrigerauit. atq; ideo non receſſi a lege tua, ſciens, q; per illam ego, gratiam etiam a te conſecutus ſum.

Q uot ſunt dies ſerui tui? quando facies mihi de perſequentibus me iudicium? μοὶ
Q uot ſunt? pauci prorſus. quando igitur facies mihi iuſtitiã de perſequẽtibus me inuiſibilibus ſeu etiã uiſibilibus inimicis? facies autem hoc iudicium, ſi illos in fugam conuerteris, & procul a me eos inſecutus fueris.

N arrauerunt mihi iniqui garrulitates, ſed non, ut lex tua. Narrauerunt mihi dogmatum quorundam nugacitates legi tuæ contrarias. uel, ii, qui legem tuam interpretabantur, narrauerunt mihi garrulitates: legi tñ cõſonũ aliquid nõ dicebant. poſſunt autẽ hæc uerba generaliter aduerſus oẽs Hęreticos accõmodari. ἀδολεσχίας

O mnia mandata tua æquitas: iniuſte perſecuti ſunt me, adiuua me. Ea, inquit, mãdata omnia, uera ſunt, in quibus nemini inferendã eſſe iniuriã mandaſti. adiuua me igitur affectũ iniuria, & uindictam ſume de iis omnibus, qui legẽ tuã tranſgrediuntur. eſt autem hic ſermo de uiſibilibus inimicis. ἀδίκως

P aulo minus cõſummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mãdata tua. Pene' inquit, interemerunt me. conſummare dixit, pro uitam finire. conſummauerunt me igitur: hoc eſt: præparauerunt ut meam uitã conſummarent. uel concluſerunt me in terra, ſeu euerterunt me in terram: ego tamen a meditatione aut ab obſeruatione mandatorum tuorum non receſſi.

S ecundum miſericordiam tuam uiuifica me, & cuſtodiam teſtimonia oris tui. In miſericordia tua uiuifica me, tanq̃ miſericors. & de his uerbis: uiuifica me: iã ſuperius dictum eſt. teſtimonia uero oris tui, ea dico, quæ Moyſi mandaſti.

I n ſæculum Domine uerbum tuum permanet in cœlo. Mandatum tuum incommutabile in cœlo ſemper permanet. illud, inq̃, mandatum, quo cœlum in ſuo ſemper ordine continetur.

I n generationem & generationem ueritas tua. Veritas huius mandati in omni ſemper generatione conſtans permanet: & ordo ſemel conſtitutus, in diuerſa non mutatur.

F undaſti terram, & permanet ordinatione tua. Hæc etiam permanet ordinatione tua: hoc eſt, quemadmodum tu diſpoſuiſti.

P erſeuerat dies, qm̃ oia ſeruiũt tibi. Permanet dies, ut ordinaſti. antiquũ. n. atq; a te ſtatutũ ordinem cõſeruat. huius aũt pſeuerãtiæ, cauſa eſt, qa hęc, & alia oia ſimul tibi ſeruiũt, & mãdato tuo nõ ſecus, ac ſerui Dño ſuo, obtempant. Altius

etiam intelligẽdo: uerbũ tuũ in cœlo ſemp pmanet, apud Angelos. facientes. ſ. inquit, uerbũ eius. in generationẽ etiã & generationẽ antiqui & noui populi eſt ueritas tua: illa, inq̃, ueritas, quæ eſt in lege. apud utrãq;. n. generationẽ uerbũ tuũ uerum eſſe prædicatur. fundaſti etiã Eccleſiam, & in Euangelica eã fide ſtabiliſti: Eccleſiam dico, quę antea terra merito dici poterat, quia terrena ſapiebat, & in terrenis uerſabatur. ideoq; permanet, ut ordinaſti. & q̃q̃ multa tentationũ, ac perſecutionũ Maria, ut ita dicam, quaſi Oceanus quidã, undiq; in eam irruerint, non tamen aduerſus eam pręualuerunt. pſeuerat ẽt dies: hoc eſt, pietatis ac religionis lumen, qđ ſimulac ex Euãgelii prędicatione ortũ atq; accẽſum eſt, ab aduerſarii potentia nũq̃ extingui potuit. prophetice autem hęc dicta ſunt.

N iſi ꝙ lex tua meditatio mea eſt, tunc forte periſſem in humilitate mea. Niſi inquit, ea de cauſa fuiſſem liberatus, quia aſſidue meditor legẽ tuã, ꝓculdubio calamitatibus tũc, maiori in me cũ impetu, irruẽtibus, pꝑiſſem, in afflictiõe mea.

I n ſæculum Dñe non obliuiſcar iuſtificationes tuas: quia in ipſis uiuificaſti me. Per totũ ſęculũ, iuſtificationũ tuarũ memoriã non amittam: qm̃ p ea tu me iam pene expirantẽ uiuificaſti. ideo autẽ liberatus ſum, quia legẽ tuam meditabar.

T uus ſum ego, & ſaluũ me fac, quia iuſtificationes tuas exquiſiui. Scriptum eſt. n. in lege tua, ꝙ qui fecerit eas iuſtificationes, uiuet in eis. quoniam igitur ego tuus ſum, ſalua me ab inſidiatoribus meis. tuus autem ſum, ueluti qui iuſtificationes tuas toto corde exquiro.

M e expectauerunt peccatores, ut perderent me. Mihi, inquit, inſidiati ſunt. nam qui inſidiantur expectare eum ſolent, cui inſidias tendunt.

T eſtimonia tua intellexi. Prudentior a te effectus, atq; ideo in illis refrigeror & conſolor.

O mnis conſummationis uidi finẽ, latũ mandatũ tuũ ualde. Finẽ, inquit, cognoui eſſe in humano quolibet aut Diabolico ſtudio. latũ. n. mandatum tuũ ualde. neq;. n. humanã mentem arctat, quinimmo ad cognitionẽ atq; ad intelligentiã, eã dilatat. ab ea. n. ego dilatatus ſum, & finẽ omnis cõſummatiõis cognoui. Vel aliter: omnis conſummatiõis, hoc eſt, omnis deſtructionis finẽ noui: qualis nimitum mortis finis ſit iuſto homini, & qualis peccatori. ſequitur: latũ mandatum tuum ualde: quia eos omnes recreat, & eorum corda dilatat, qui in anguſtiis atq; afflictionibus uerſantur. per mandatum uero legem intellige. uel, latum eſt mandatum tuum, eo ꝙ anguſtias & ærumnas nullas præſtat, tametſi inertibus ac pigris hominibus laborioſum id eſſe uideatur.

ὡς

Q uã dilexi legẽ tuã Dñe, tota die meditatio mea eſt. Valde, inquit, amaui legẽ tuã, atq; ideo tota die meditor in ea: quacũq;. ſ. die: modo illã legens, modo mẽte contemplans, modo etiam operibus omnia perficiens: quæ in ea mandantur.

ἐσόφισάς με

ἐμή ἐστι

S uper inimicos meos inſtruxiſti me, mandato tuo, quia in ſæculum, meũ eſt. Omnes qui legem non obſeruant, inimici illorum ſunt, qui eam obſeruant. ſuper eos, inquit, docuiſti me, mandatum tuum, quia illud ſemper dilexi. quo circa illi quidem me iniuria afficiunt, ego uero eos minime. quia maiorem ſcilicet a te ſapientiam edoctus ſum.

S uper omnes docentes me intellexi, quia teſtimonia tua meditatio mea eſt. Ipſis etiam doctoribus meis ſapientior effectus ſum, quia aſſidue meditor legem tuam, quæ illuminare, atq; inſtruere ſolet mentes hominum.

S uper ſenes intellexi, quia mandata tua exquiſiui. Super antiquiores me, inquit, & maiores ætate. & ſubnotare uidetur ipſum Saul. talis etiam fuit, & Daniel, qui Suſannæ cauſam ſupra omnes populi ſeniores intellexit. eſt autem huius maioris ſapientiæ cauſa diuinorum mandatorum inquiſitio, diligẽſq; inueſtigatio, & cuſtodia. poſſunt etiam hæc uerba legi ex perſona noui populi, cuius inimici ſunt Iudæi: eo quod aduerſus eos inimico atq; infenſo ſemper ſunt animo. dici etiam poſſunt Iudæi, doctores, eo q; primi ipſi, Gentes docuerunt eſſe unum Deum, primiq; ſacræ Scripturæ libros, eis tradiderunt. appellabimus eos etiam ſeniores, ueluti priorem atq; antiquiorem populum. filius meus, inquit, primogenitus Iſrael. ſuper hos Iudæos igitur nos in lege melius inſtructi ſumus: quia illam ſapientius, iuxta occultiores ſenſus intelligimus. quocirca magis etiam eam amamus, cum multis de cauſis, tum præcipue, quia omnia nobis præſignauit, quæ pertinerent ad Chriſtum.

A b omni uia mala prohibui pedes meos, ut cuſtodiam uerba tua. Feci hoc, inquit, ne mandata tua ſpernerem, quæ hoc iubent.

A iudiciis tuis non declinaui, quia tu legem ſtatuiſti mihi. Non homo, ſed Deus: quem cum timerem non declinaui ab eius mandatis.

Q uam dulcia gutturi meo eloquia tua, ſuper mel ori meo. Eloquia dico, quæ corporis quidem gutture proferuntur, ſed interiori animę gutture guſtantur. illã autẽ intelligit uoluptatẽ, qua omnes ii fruuntur, qui intellectualibus animæ ſenſibus pollent. iis etenim qui inualidiori ſunt ſtomacho, quiq; cibum male digerunt, ipſum etiam mel amarum uidetur.

A mandatis tuis intellexi, propterea odi omnem uiam iniuſtitiæ. Ab his, inquit, inſtructus ſum, & effectus ſapientior. atq; i deo ab omnibus malignis hominibus auerſus ſum.

L ucerna pedibus meis lex tua, & lumẽ ſemitis meis. Luminis. n. ac lucernæ inſtar lucis radios emittens ſemitam illam manifeſtam reddit, quę ad uirtutẽ deducit. in nocte etenim pręſentis uitę, atq; in affectuũ noſtrorum tenebris: rectam nobis lex uiam ad bene ac beate uiuẽdũ demonſtrat, nec labi nos ſinit in peccatum. per pedes etenim, & per ſemitas, uitę ac conuerſationis modum intellige. illud etiã ſciendũ, q; lex Moſaica iuxta literã intellecta, lucerna iis eſt, q̃ p illã uirtutũ ſemitã incedũt, q̃ ad actiones ptinet. ſpiritualiter uero intellecta, lucerna illis eſt, qui per contemplationis callem, feruntur ad Deum.

I uraui & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ. Vbi utilitatis illius experientiã cepi, quę a mãdatis tuis ꝑuenit, ſtatim iuraui: hoc eſt: pollicitus ſum, & ſtatui mihi ueluti incõmutabile iuramẽtũ ut ea obſeruarẽ. ſtatuere. n. dixit, pſtabilir.

H umiliatus ſum uſq; ualde Dñe: uiuifica me ſecũdũ uerbũ tuũ. Diu inquit humiliatus ſum a uolũtaria, ſeu ẽt ab inuoluntaria afflictione. de uerbis aũt: uiuifica me: iam ſuperius dictum eſt, ibi: adhæſit pauimento anima mea & cætera.

V oluntaria oris mei beneplacita fac Domine. Voluntarias, inquit, promiſſiones meas, quas nulla neceſſitate, ſed ſponte ac uolenti animo pollicitus ſum, ſuſcipe, precor, benignus, & dirige. Huiuſcemodi autem fuit promiſſio illa, ac iuramentum obſeruandi mandata.

E t iudicia tua doce me. Difficilia enim ſunt, atq; obſcura. iudicia enim, inquit, tua, abyſſus multa. uel, doce me, ut profundius ea intelligam.

Ἐν χερσί σου A nima mea in manibus tuis ſemper, & legem tuam non ſum oblitus. Animam, inquit, meam in manus tuas ſemper trado, req; ut illius cuſtodem protectorem, ac moderatorem ſuſcipio. atq; ideo legis tuæ oblitus non ſum, ne fortaſſis caderem.

P oſuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erraui. Poſuerunt mihi laqueum ut comprehenderent me, & ſeductus non ſum a mandatis tuis, timens ne in laqueum inciderem: uerum qui ambulant in lege Dei in laqueos incidere non poſſunt.

H ęreditaui teſtimonia tua in ſæculum: quia exultatio cordis mei ſunt. Perpetuam hęreditatem ea eſſe reputaui, & lucrum quoddam, quod perire nõ poſſet. hoc autem ſermone affectum ſuum indicat, erga diuina mandata.

I nclinaui cor meũ ad faciendas iuſtificationes tuas in ſæculũ ꝓpter retributionẽ. Perſuaſi, inquit, cor meũ, & cõuerti illud ad faciẽda ſemꝑ mãdata tua: atq; hoc, ob repoſitã iis oĩbus retributionẽ, qui, quę tibi placita ſunt, adimpleuerint.

I niquos odio habui, & legem tuã dilexi, adiutor, & defenſor meus es tu, in uerba tua ſuperſperaui. In lege, inquit, tua confiſus ſum quæ & eos iuſtificat, qui illam obſeruant, & bona inſuper eis pollicetur.

D eclinate a me malignantes, & ſcrutabor mandata Dei mei. Maligni nãq; hoĩes, & Dæmones, fideliũ atq; piorũ aĩos ꝑturbant & impedimẽtũ eis ꝓſtant.

ἀντιλαβοῦ μου καὶ ζῆσόν με A diuua me ſecundũ eloquiũ tuũ. Iuxta ꝓmiſſionẽ tuã. pollicitus. n. es in lege te eos oẽs defenſurũ, qui illã ſeruauerint. uel ſimpliciter iuxta ꝓmiſſionem tuã.

E t uiuifica me. De hoc iam dictum eſt.

E t non confundas me ab expectatione mea. Ne confundi me permittas, aut fruſtrari ſpe in te mea.

A diuua me & ſaluus ero, & meditabor in iuſtificationibus tuis ſemper. Ab inimicorum inſidiis ſaluabor.

S preuiſti oẽs diſcedentes a iuſtificationibus tuis, quia iniuſta cogitatio eorum. Tanq̃ inutiles neglexiſti & repuliſti, eos. recedunt autem a Dei lege, qui quæ iniqua ſunt, cogitant.

παραβαίνοντας T ranſgreſſores reputaui oẽs peccatores terrę. ideo dilexi teſtimonia tua. Quiſquis deliquerit, iudicio meo, legis tuæ tranſgreſſor efficitur. atq; ideo legẽ ego tuam dilexi, ne ſimili modo tranſgreſſor exiſtimarer. terrę autem peccatores dixit, quia de terra ſunt, uel quia in terra peccant.

C onfige timore tuo carnes meas. à iudiciis enim tuis timui. Dum iudicia tua, inquit, lego, in animo quidem, timore corripior, ipſum tamen corpus huiuſcemodi timore non caſtigatur. Tu igitur confige & ipſum corpus hoc timore, ita

re, ita

re, ita ut ad immoderata deſyderia, aut ad minus honeſta opera, amplius non feratur.

F eci iudicium & iuſtitiam: non tradas me calumniantibus me. Iuſtum, inquit, iudicium feci. me igitur, quod iuſtum eſt, iudicantem ne tradas quæſo iis, qui iniuſte mihi inſidiantur. nec dominentur mei iniqui homines, cum ego ęqua & iuſta ſemper ſectatus ſim. dictio autem Græca, ἀδικοῦσι, non tam calumniantes q̃ iniuriam ſeu iniuſtitiam facientes ſignificat.

S uſcipe ſeruum tuum in bonum: non calumnientur me ſuperbi. Longanimis eſto ſeruo tuo pro bono, ita ut per ſynceram pœnitentiam, ſuperuenientes peccati ſordes poſſit abluere, nec ſuperbi: hoc eſt: nec legis contemptores calumnientur me, quaſi fato quopiam, & non ob delicta mea, in calamitatem huiuſmodi inciderim. uel, non calumnientur me, ut temere pœnitentem, aut tanq̃ fruſtra ſperantem ullam ſalutem.

O culi mei defecerunt in ſalutare tuum, & in eloquium iuſtitiæ tuæ. Animæ, inquit, meæ oculi non mediocriter debilitati ſunt, dum ad ſalutem illam aſſidue aſpiciunt, quæ ex te pendet: & ad promiſſionem iuſtitiæ tuæ.

F ac cum ſeruo tuo Domine ſecundum miſericordiam tuã, & iuſtificationes tuas » doce me. Fac miſericordiam tuam in ſeruum tuum, tanq̃ miſericors. uel fac beneficiũ in miſericordia tua: & miſertus mei, doce me iuſtificationes tuas.

S eruus tuus ſum ego, da mihi intellectum ut cognoſcam teſtimonia tua. Et ſi intellectum mihi pręſtiteris, cognoſcam ea.

T empus faciendi Domino: diſſipauerunt legem tuam. Tempus eſt tibi Domino faciendi ſcilicet ultionẽ, cum iniqui legem tuã ſpreuerint & deſtruxerint.

P ropterea dilexi mandata tua, ſuper Aurum & Topazion. Quia illi legem tuam diſſipauerunt, ego idcirco eam magis dilexi, q̃ aurum aut pretioſos lapides, aut omnes deniq; diuitias.

P ropterea ad omnia mandata tua dirigebar. Non ad hoc tantum, aut ad illud mandatum, ſed ad omnia mandata tua: quod maioris perfectionis ſignum eſt. ad id uero dirigebar, ut tibi inſeruirem, utq; tibi parerem, qui mandata ea obſeruari iuſſeras: cum illi contra te ad iram excitarent.

O mnem uiam iniuſtam odio habui. Qui mandata Dei diligit, omne uitium odit, ueluti eis contrarium. neq; enim inter ſe conueniunt uitium & uirtus, lux & tenebrę, ægritudo & ſanitas.

M irabilia teſtimonia tua, ideo perſcrutata ea eſt anima mea. Mirabilia ſunt: quia & omne uirtutis genus docent, & omne uitium arcent. & idcirco anima mea non ſimpliciter, aut uulgari quodam modo ea ſcrutata eſt, ſed perſcrutata: ſumma nimirum cum diligentia, atq; exquiſitione.

D eclaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Vel ipſis ætate paruulis, nec dum etiam uiris: uel mente atq; intellectu paruulis: uel ipſis etiam fidelibus, qui ex Gentibus crediderunt, ueluti nuperrime Deo adiunctis: uel ſimpliciter, nouo populo Chriſtiano, qui paruuli nomen merito habet, propter uoluntariam humilitatem.

Os meum

O s meum aperui, & attraxi ſpiritum, quia mandata tua deſyderabam. Os, inquam, animæ meæ: hoc eſt, mentem meam: hanc etenim mentem prauis ego cogitationibus claudens, & bonis aperiens, prudentiæ ſpiritum & ſapientiæ gratiam attraxi. uerba autem illa: deſyderabam: perſcrutatus ſum: ſuperſperaui: & alia huiuſmodi, uæhementiorem animi intenſionem demonſtrant.

R eſpice in me & miſerere mei ſecundum iudicium diligentium nomen tuum. Quilibet homo miſericordia Dei aſſidue indiget. reſpice igitur in me tentationibus afflictum. ſecundum iudicium uero: hoc eſt, iuxta determinationem, quam poſuiſti diligentibus te, iudicans te eorum miſertum iri, atq; auxiliaturum eis, & præſertim iis, qui in tentationibus forent.

G reſſus meos dirige, ſecundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis » iniquitas. Viam, inquit, uitæ meæ ſecundum legem tuam direxi. non dominabitur igitur mei iniquitas, ita ut faciam eam. omnis enim, qui facit peccatum ſeruus eſt peccati. uel, iniquitatem dixit pro iniquo homine, rogans, ut iniqui homines ſui non dominentur. omnem etiam iniuſtitiam dixit, quęcunq; ſcilicet ea fuerit, pro nulla iniuſtitia.

R edime me à calumniis hominum, & cuſtodiam mandata tua. Ne aut illi me calumnientur, aut ego illos, grauiſſimum enim quid eſt calumnia, & deſperationem perſæpe in eos immittit, qui puſillanimes ſunt, atq; in diuina ſapientia parum confidunt. pollicetur autem beatus Dauid diuina ſe obſeruaturum mandata in retributionem, atq; in præmium præſtitę ſibi à Deo libertatis. uel redime me, & cuſtodi, ne perturber, à calumniis, quæ mihi ſæpenumero impedimenta ſolent præſtare.

ἐπίφανον F aciem tuam oſtende ſuper ſeruum tuum: doce me iuſtificationes tuas. Oſtēde mihi, inquit, illam potentiam tuam, quam in proſpiciendo habes, & cuſtodiendo creaturam tuam. hoc eſt, reſpice in me. uel aliter facies Patris eſt Filius. qui uidit, inquit, me, uidit & patrem. unde & patris character Filius dicitur. rogat igitur Propheta incarnandum filium ſibi oſtendi, qualis nimirum futurus ſit, & tradendas ſimiliter Euangelii iuſtificationes edoceri. uel ex perſona noui populi ad Deum ſupplicat, petens mitti ſibi hunc filium, & doceri ſe ab eo iuſtificationes legis.

διεξόδους ὑδάτων κατέδυσαν D ecurſus aquarum ſubierunt oculi mei, quia non cuſtodierunt legem tuam. Per aquarum decurſus, Charadras & ualles intelligit, ac loca concaua, per quę aquæ fluere ſolent. oculi, inquit, mei lachrymando concaui effecti ſunt, charadræq;, ac uallis cuiuſdam ſpeciem ſubierunt: uel contabuerunt lachrymarum copia: quam ideo emiſi, quia tranſgreſſores non cuſtodierunt legem tuam. tota etenim nocte miſeriam ego illorum deflebam. intelligi etiam poſſunt hæc uerba, ut pertineant ad Iudæos, qui inique agentes Chriſtum interemerunt. lachrymatus enim eſt Dominus ſuper eos, tanq̄ ſuper cognatos, ac eiuſdem generis homines.

I uſtus es Domine, & recta iudicia tua. Hoc aſſidue cogitare, dicere, credere, & confiteri optimum eſt.

Mandaſti iuſtitiam teſtimonia tua, & ueritatem tuam ualde. Mandaſti ea ualde, iuſtitiam nimirum & ueritatem. uel mandaſti ea teſtimonia obſeruari, ut ualde iuſta, & ualde uera. lex etenim tua quod iuſtum eſt, omnibus retribuit, tam iis, qui recte agunt, q̃ iis, qui non recte: & uerax etiam eſt, in promiſſionibus ſuis.

Tabeſcere me fecit zelus meus; quia obliti ſunt uerba tua inimici mei. Zelus quo propter te accendor, quod ab eis ſpernaris: uel iuſta ira, qua pro te commoueor, quod mandatorum tuorum obliti ſunt, quodq; a' ueteri meditatione ſua receſſerunt inimici illi mei, qui ob ardorem animi in te meum, mihi infenſi ſunt.

Ignitum eloquium tuum uehementer, & ſeruus tuus dilexit illud. Puriſſima, inquit, atq; immaculata eſt lex tua, quaſi aurum quoddam ignitum, atq; igne examinatum. ſimilem ſententiam habuimus in pſalmo undecimo, ibi: eloquia Domini eloquia caſta, argentum ignitum. eadem enim dictio utrobiq; eſt, in græca lectione,, quæ & ignitum ſignificat, & igne examinatum. hoc uero eloquium ſeu mandatum tuum is ſolus diligit, qui ſeruus tuus eſt, qui tibi ſeruit, te colit, & cum timore ueneratur.

Adoleſcentulus ſum ego, & contemptus, iuſtificationes tuas non ſum oblitus. Iuxta hiſtoriam beatus Dauid adoleſcentior erat inter cæteros fratres, & propter ſtaturæ exilitatem fuit etiam contemptus a' patre, quando Samuel Propheta uncturus eum in Regem, aduenit. fuit etiam iunior ipſo Saul & neglectus ab eo, cum perſecutiones ab eo uarias ſuſtineret: ueruntamen hic iunior & neglectus ſupra hos omnes, diuinorum mandatorum meminit. poſſumus etiam intelligere hæc uerba, ut prolata ſint ex perſona noui populi qui contemptus quidem & neglectus fuit ab antiquo Iudæorum populo, & tamen ſupra eum diuinam legem intellexit, atq; obſeruauit.

Iuſtitia tua iuſtitia in ſæculum. Diuina iuſtitia proprie ac uere eſt & dicitur iuſtitia. quencunq; enim Deus iuſtificauerit is iuſte atq; in æternum iuſtificatur: hominũ uero iuſtitia huiuſmodi non eſt, ſed temporalis & perſępe fallitur.

Et lex tua ueritas. Lex tua idem fere' eſt, quod ueritas, cum in omnibus uera dicat. uel ueritatem dixit, pro rectitudine, iuxta illud: iuſtus es Domine & recta iudicia tua. de hoc etiam dictum eſt in pſalmo XVIII, ibi: iudicia Domini uera ſimul & iuſtificata.

Tribulationes & anguſtiæ inuenerunt me: mandata tua meditatio mea eſt. Inter tot calamitates meas illud mihi unicum fuit ſolamen, quo dolorem leuabam, quod in mandatis tuis aſſiduus meditabar.

Iuſtitia teſtimonia tua in ſæculum. Hoc eſt, iuſtitia æterna, ut prędiximus. δικαιοσύνη

Intellectum da mihi, & uiuam. Græca dictio, συνέτισον, non ſolum ſignificat intellectum da, ſed etiam prudentem facito. ſi igitur intellectum & prudẽtiam mihi dederis, uiuam & uere uiuam. nam qui prudentes non ſunt, uere non uiuunt. eorum etenim uita inanis eſt.

Clamaui in toto corde meo, exaudi me Domine, iuſtificationes tuas exquiram.

Dum tribularer,

Dum tribularer, inquit, clamaui ad te: nec ſimpliciter, ſed in toto corde meo: ideo exaudi me. nam ſi exaudiueris, iuſtificationes tuas perquiram.

Clamaui ad te, ſaluum me fac, & cuſtodiam mandata tua. Eandem repetit ſententiam, preces ſuas magis intendens, & promiſſionem confirmari cupiẽs. ſaluum autem fac me, periclitantem ſcilicet.

ἐν ἀωρίᾳ Pręueni ante tempus, & clamaui, quia in uerba tua superſperaui. Præueni, inquit, diluculum. in ipſa etiam intempeſta nocte, cum tempus adhuc nõ eſſet, quo exurgere homines ſolent: & clamaui ad te, confidens in uerbis tuis, quæ per ſanctum mihi ſpiritum manifeſtaſti. clamabit enim, inquit, ad me, & ego exaudiam eum.

Pręuenerunt oculi mei diluculo, ut meditarer eloquia tua. Ipſum etiã diem præoccupauerunt oculi mei, diluculi nimirum tempore: atq; hoc ut legem tuã meditarer. orabat autem beatus Dauid ante tempus, hoc eſt, ante diluculum. in ipſo uero diluculo, meditationibus atq; contemplationibus uacabat.

Vocem meam audi Domine ſecundum miſericordiam tuam. In tua ſcilicet miſericordia, ac tanq̃ miſericors.

Secundum iudicium tuum uiuifica me. Secundum legem tuam fac, ut uiuam, atq; ut legitime uiuam.

Appropinquauerunt perſequentes me iniquitati, a' lege autem tua longe facti
» ſunt. Quanto illi magis iniquitati appropinquant, tanto magis a' lege tua ſe elongant. in quibuſdam uero exemplaribus iniquitatem in quarto caſu ſcriptum eſt, ut ſit ſenſus: quod perſequentes me appropinquauerunt iniquitatẽ mihi: hoc eſt, iniquitatem ſuam prope me adduxerunt, ac pene' comprehenderunt me. huiuſmodi uero homines tam praua operantes longe facti ſunt a' lege tua.

Prope es tu Domine. Alibi etiam ait: prope eſt Dominus omnibus inuocantibus eum. item alibi ſcriptum eſt: deus appropinquans ego ſum, & nõ Deus a' longe, iuxta illud: nonne cœlum & terram ego impleo? dicit Dominus. & rurſus: adhuc loquente te dicam, ecce adſum. appropinquat igitur Deus iis, qui per profectum & aſcenſum, ei pariter appropinquant. peccatores uero elongantur a' Deo. de eis enim ſcriptum eſt, ecce qui elongauerint a te, peribũt.

Et omnes uiæ tuæ ueritas. Tua omnia uera ſunt, & firma. uel omnes prouidentiæ tuæ rationes, quibus mundum gubernas, ueræ ſunt, tanq̃ prouidentia tua uera ſit prouidentia. uel omnia iudicia tua uera ſunt, tanq̃ tuta & recta.

Initio cognoui ex teſtimoniis tuis, ꝙ in ſæculum fundaſti ea. A' principio, inquit, ex his cognoui, quod æterna illa eſſe ſtabiliſti. nam cum ea intelligere inciperem, cognoui quod feciſti immobilia ea eſſe, atq; incõmutabilia, & quod nullus ea aboliturus eſſet: quod ſi plura ex his per Euangelium aboleri uidentur, re uera tamen iuxta interiorẽ atq; recõditum ſenſum non abolentur, ſed iuxta exteriorem quandam apparentiam, & ipſius litteræ umbram, ut iam declaratum eſt.

Vide humilitatem meam & eripe me, quia legem tuam non ſum oblitus.

Vide, inquit,

Vide, inquit, afflictionem meam, & ex huiuſmodi me eripe calamitatibus: quia licet propter legem tuam affligerer, eius tamen oblitus non ſum, nec ſuſtinui iniquum aliquid agere aut odiſſe inſidiatores meos. uel uide humilitatis meæ uirtutem, & eripe me, quia legis tuæ oblitus non ſum, illius, inquam, legis, quæ humilitatem iubet eſſe ſectandam.

I udica iudicium meum, & redime me. Iudicium meum dico, quod cum iis mihi eſt, qui me oppugnant.

P ropter uerbum tuum uiuifica me. Propter legem tuam, propter quam in mortis periculo conſtitutus ſum, uiuifica me a' ſæuiſſimis hoſtibus oppreſſum. λόγον

L onge a' peccatoribus ſalus, quia iuſtificationes tuas non exquiſiuerunt. Longe eſt ſalus ab iniquis. in periculo enim ſunt, quia mandata tua contemnunt, uerum mihi ea ſalus prope eſt. liberabor etenim ab illorum inſidiis, quia mandata tua ego exquiſiui. uel docentis ſermo eſt, dicens, quod nulli peccatores ſaluabuntur, tametſi in hac uita fortunati ac felices eſſe uideantur. uel peccatores, a Deo auxilium non conſequentur, eo quod illius iuſtificationes contempſerunt.

M iſericordiæ tuæ multæ Dñe, ſecundum iudicium tuum uiuifica me. Tu ualde miſericors es. fac igitur ut in uniuerſali iudicio beatam ego uitam uiuam, quando boni ac iuſti in uitam abibunt æternam. uel fac me in hac uita uiuere ſecundum legem tuam, adiuuans promptitudinem meam, & ſimul cooperans.

M ulti qui perſequuntur me & tribulant me; a' teſtimoniis tuis non declinaui. Complures uiſibiles, atq; inuiſibiles perſecutores ſunt, qui quærunt me comprehendere, & omne tentationum genus excitant, uerum ego in te ſolo fretus a' teſtimoniis tuis auerſus non ſum. uariis autem modis repetit Propheta ea, quæ ſæpe ab eo dicta ſunt, & diuerſis prolata temporibus.

V idi inſipientes & tabeſcebam, quia eloquia tua non cuſtodierunt. Superius etiam dixiſſe eum legimus, tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt uerba tua inimici mei. ἀσυνετοῦντας

V ide quoniam mandata tua dilexi Domine, in miſericordia tua uiuifica me. Aliquando uiuificari petit propter mandatorum obſeruantiam, & aliquando, propter miſericordiam Dei: illud quidem ut ſe iuſtificet, hoc uero ut modeſtiā, atq; humilitatem ſuam in exemplum cæteris proponat. perfectioris autem animæ eſt quod ſecundo loco eum facere diximus. nemo enim, ut, inquit apoſtolus, ex operibus legis iuſtificatur. uide in pſalmo C I I quę dicta ſint, in illo uerſiculo: qui coronat te miſericordia & miſerationibus.

P rincipium uerborum tuorum ueritas. Omnia, inquit, uerba tua ueritate nituntur. nam ſi earum principia ſunt uera, conſequenter & reliqua etiam uera ſunt, & principio ſuo correſpondent. fortaſſe etiam de primis uerbis loquitur, quæ locutus eſt Dominus ad Adam: ab omni, inquiens, ligno, quod in Paradiſo eſt, comede, de ligno autem ſcientiæ boni & mali non comedetis. in quacunq; autem die comederitis morte moriemini. principium enim eſt hic ſermo uerborum omnium, que a' Deo ad hominem dicta ſunt: qui adeo etiam

fuit uerus,

ſuit uetus, ut in uniuerſum humanum genus Mors imperium ſumpſerit.

E t in ſæculum omnia iudicia iuſtitiæ tuæ. Hoc eſt, æterna ſunt, atq; incon cuſſa. nam & ſuperius dixit: quia in ſæculum fundaſti ea.

P rincipes perſecuti ſunt me gratis, & a' uerbis tuis formidauit cor meum. Non ab illis formidauit, qui occidunt corpus ſed a' uerbis tuis: quia tu non corpus tantum, ſed animam etiam occidere potes in Geenna: hoc eſt: manda ta ego tua magis timui, q̃ ſæculi huius principes, ob quorum timorem nunq̃ ego aliquid aduerſus tua commiſi mandata. intelligere etiam poſſumus prin cipum nomine, ipſum Saul Regem: quem cum beatus Dauid occidere ſępius potuiſſet, ob uenerationem tamen mandatorum Dei abſtinuit. principi enim, inquit, populi tui non maledices. quod ſi maledicere prohibemur quanto ma gis lędere, aut occidere?

ἀγαλλιάσομαι E xultabo ego ſuper eloquia tua, ſicut qui inuenit ſpolia multa. Quemadmodum, inquit, quis diues efficitur inuentis ſpoliis, ita eloquia tua mentem illuminantia, & ſcientiæ theſaurum præſtantia, me diuitem faciunt.

I niuſtitiam odio habui & abominatus ſum, legem autem tuam dilexi. Non ſimpliciter odio habui, ſed etiam abominatus ſum. eſt autem abominatio maior quædam odii intenſio. de odio enim iam ſuperius dixerat: iniquos odio habui & legem tuam dilexi.

S epties in die laudem dixi tibi ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ. Septies apud Hebræos ſæpenumero ponitur pro pluries. ſæpe, inquit, in die laudaui te, propter iudicia iuſtitiæ tuæ. hoc eſt, propter legem tuam: uel propter diſpenſationes, atq; adminiſtrationes tuas. quæ cum iudicio a' te fiunt: cum iuſte omnia & decenter facias. quod ſi ſepties referri dicamus ad numerum, diem hic intelliges perfectum: hoc eſt: diem & noctem. & connumera hoc pacto, mediam noctem, diluculum, mane, tertiam horam, ſextam, nonam, & ueſperas.

P ax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcandalum. Diligentibus legem tuam pax eſt, non cum inuiſibilibus inimicis, ſed cum Deo: & non eſt illis offendiculum aliquod. lex etenim omnem illis uiam uirtutis explanat, & omne peccati impedimentum aufert. uel illis eſt pax cum iis, qui eiuſdem ſunt fidei, tametſi hi ſæpenumero pacem habere cum eis nolint.

E xpectabam ſalutare tuum Domine, & mandata tua dilexi. Et dilexi ea, ut adinuenirem, quod expectabam.

C uſtodiuit anima mea teſtimonia tua, & dilexit ea uæhementer. Non ſolum cuſtodiuit, ſed etiam dilexit, nec tantum dilexit: ſed dilexit uæhementer.

S eruaui mandata tua & teſtimonia tua. Quę ſuperius diuiſit, nunc coniungit.

Q uia omnes uiæ meæ in conſpectu tuo Domine. Cauſa, inquit, huius obſeruationis meæ eſt, quia omnes conuerſationis meæ uiæ, & omnis actio mea in conſpectu tuo perficitur, & te teſte, uitæ meæ ſemitam ambulo. præuidebam enim, inquit, Dominum in conſpectu meo ſemper. unde timens te, qui omnia mea ſemper uides, obſeruo etiam mandata tua, & teſtimonia tua.

A ppropinquet deprecatio mea in conſpectu tuo Domine. Non auertatur, nec

repudietur

repudietur a' te, tanq̃ quæ admittenda non ſit. quæ nam autem fuerit hæc deprecatio, audi.

I uxta eloquium tuum da mihi intellectum. Ecce Prophetæ noſtri deprecationem. fac, inquit, me non iuxta humanas artes, aut Mundi ſcientias ſapere, ſed iuxta rationem tuam, ut & ſermones tuos intelligam, & legem tuam ad plenum cognoſcam.

I ntret poſtulatio mea in conſpectu tuo Domine. Poſtulationem Aquilas orationem dixit, & Symmachus ſuppoſitionem. & ſuperius quidem dixit: appropinquet: modo uero: intret. nam ſi appropinquauerit omnino etiã intrabit.

S ecundum eloquium tuum eripe me. Iuxta ſapientiam tuam libera me ab afflictionibus: uel, iuxta promiſſionem tuam, queamdmodum & ſuperius dictum eſt. nam priuatim Dominus ei pollicitus fuerat, auxilium atq; opem ſuam ſe illi præſtiturum eſſe.

E ructent labia mea hymnum cum docueris me iuſtificationes tuas. Simulac iuſtificationes tuas ſapientius me docueris, hymnum aliquem in gratiarum actionem, mea efferant labia: hymnum, dico, priuatum aliquem qui pro huiuſmodi acceptis beneficiis in laudem tuam, atq; in gratiarum actionem conſcriptus ſit. hoc autem orationis & precum genere ſuum Propheta omnibus ardentiſſimum demonſtrat deſyderium. ἐξερεύξοιτο

P ronunciet lingua mea eloquia tua. Aſſidue ea loquatur, ita ut ſemper eadem, aut mediter, aut alios doceam, & nulli rei alii uacem. φθέγξοιτο

Q uia omnia mandata tua, iuſtitia. Hoc eſt rectitudo, ſeu directio: mandata, inquam, tua humanam uitam moderantia. huiuſmodi autem ſermone ſuperius etiam uſus eſt, dicens: iudicia, teſtimonia tua.

F iat manus tua, ut ſaluet me, quia mandata tua elegi. Adueniat, ut ſaluet me. huiuſmodi illud eſt, quod alibi legimus: eſto mihi in Deum protectorẽ.

C oncupiui ſalutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea eſt. Salutem eam concupiui, quæ a' te eſt, & non humanum aliquod auxilium: atq; ideo lex tua meditatio mea eſt, ut per eam ab inimicorum inſidiis me eripias. poſſunt hæc etiam intelligi dicta eſſe, de Saluatoris noſtri incarnatione, quæ quodam mundi ſalutare a' Deo miſſum merito appellatur, (natus eſt enim, inquit, nobis hodie ſaluator.) quod ſalutare, Propheta noſter uidere optabat: quemadmodum alibi diximus. unde merito ſubdit: lex tua meditatio mea eſt: ueluti quæ de huiuſmodi ſæpenumero loquitur ſalutari: tametſi adumbrate, atq; obſcure admodum illud nobis ſignificet.

V iuet anima mea, & laudabit te, & iudicia tua adiuuabunt me. Viuet anima mea ueram uitam, quando qui bona fecerunt, ibunt in uitam æternam: & laudabit te tunc ſublimius & perfectius. & iudicia tua legalia adiuuabunt me, qui ea ſeruaui, & non mediocrem mihi fiduciam præſtabunt. quædam uero exemplaria habent, optantis in modum: uiuat & adiuuent: ita ut precetur Propheta uiuere uitam ex uirtute, quæ proprie uita eſt: & adiuuari ad hoc a' lege, quæ dirigat eum, & moderetur, ut prædictum eſt.

Erraui ſicut

E rraui ſicut ouis perdita: quære ſeruum tuum, quia mandata tua nõ ſum obli
» tus. Erraui non deperdita aut relicta uia mandatorum tuorum, ſed erraui in montibus, errabundus illic degens, huc atq; illuc pertranſiens, dum perſecutionem ſuſtineo. quære igitur me, & iterum ad priorem habitationem reducito, perſecutores meos compeſcens: quia mandata tua non neglexi. uel ſermo eſt, ex noui populi perſona. erraui, inquit, quaſi ouis perdita per rectam religionis ſemitam non ambulans, ſed per obliquas quaſdam atq; ambiguas uias, quæ ad perditionem ferunt. quære ſeruum tuum. omnia, inquit, ſeruiunt tibi. quære eum igitur tu, o paſtor bone, qui iuxta Euangelicam deperditæ ouis parabolam, animam poſuiſti pro ouibus tuis, & me perditam ouem ad ouile tuum congrega. uerum quod ſequitur, aduerſari uidetur huic ſenſui. neq; enim obliuiſci dicitur mandatorum Dei is, qui nondum ea didicit, ſed qui ea olim edoctus eſt. niſi quis fortaſſe tempus, hoc in loco, poſitum eſſe dicat pro tempore: non ſum oblitus, hoc eſt, non obliuiſcor.

ἀναβαθμῶν ¶ Canticum aſcenſuum.

QVindecim hæc cantica eandem prorſus inſcriptionem habent: uidelicet canticum aſcenſuum: uel iuxta alium interpretem: canticum aſcenſionum. huiuſmodi autem inſcriptionẽ ſortita ſunt, quia captiuos in Babylone Iudæos aſcenſuros eſſe prædicunt in Hieruſalem. continent nanq; huiuſmodi materiã, & tradunt quomodo illi tunc in captiuitate conſtituti, Deum rogauerint, ac tandem ab eo exauditi, ſuam patriam receperint. & incipiunt quidem a' clamore atq; a' precibus, quas ad Deum fundebant, cum ea calamitate premerentur: finem uero habent, qui ad illud tempus pertinet, quo integre in patriam reſtituti fuerunt. & hoc quidem ſecundum hiſtoriam. iuxta Anagogen uero, huiuſmodi inſcriptionem habent, hæc cantica, quia inter cæteros pſalmos huiuſmodi præcipue, Dei populum a' Babylone, hoc eſt, a' ſæculi huius confuſione, ubi in paſſionum atq; in affectuum ſeruiture captiuus detinebatur, ad ſupernam deducunt Hieruſalem. quicunq; enim legerit, atq; intellexerit, quanto antiquus ille populus, terreſtris Hieruſalem teneretur deſyderio, & quomodo lamentabatur, & quales ad Deum emittebat uoces: quæ nam etiam diceret uerba, cum illuc reduceretur: atq; ea deniq; omnia, quæ in his canticis continentur: ardentior profecto, & ipſe reddetur, & uehementiori amore flagrabit, ſupernæ ac cæleſtis Hieruſalem. Pſalmus, CXIX.

AD Dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me. In captiuitatis ſcilicet calamitate, quam in Babylone ſuſtinui. clamorem autem non oris intelligit, ſed animæ ualde dolentis, & contritæ, atq; ad ſolum Deum intentæ, qui ſolus eripere hominem poteſt a' periculis. huiuſmodi etenim animæ clamorẽ ſtatim exaudit Deus. uerba autem hæc, ex fidelium etiam perſona dicta eſſe poſſunt.

D omine eripe animam meam a' labiis iniuſtis, & a' lingua doloſa. Hoc eſt, quod a'

quod a' Deo petiit cum clamaret. uel, hoc una' cum aliis, quæ inferius poſtulaſſe eum uidebimus. per labia autem iniuſta, ea intelligit, quæ iniuſtitiam in alto loquuntur, quemadmodum in LXXII pſalmo ſcriptum eſt. uel calumniantium, & iniquorum hominum labia. linguam etiam doloſam, eorundem linguam appellat, uel ſpeciatim inſidiatorum linguam.

Quid detur tibi & quid apponatur tibi ad linguam doloſam? Alius interpres reddidit, quid dabitur tibi, & quid apponetur? ad ipſum enim ſupplicantem Propheta ſermonem conuertit interrogans, quænam ei defenſio, ſeu quænam dabitur uindicta aduerſus doloſam linguam illam. & ſignificare nob s uidetur hoc ſermone, uel quod huiuſmodi lingua ob ſummam ſuam malignitatem difficillime poterit ſuperari, uel quod nulla ei defenſione aut uindicta aduerſus talem linguam opus eſt: cum doloſo homini, dolus ipſe ſatis ampla ſit pœna.

Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus deſolatoriis. Hoc etiam a' Propheta ad ſupplicantis populi conſolationem dictum eſt, cui his uerbis ſuadere nititur, triſtandum ei minime eſſe. cum potentis Dei ſagittæ acutæ effectæ ſint aduerſus iniquos, & doloſos, & cum deſolatoriis pariter carbonibus paratæ: ita ut iniqui ferro cedendi, atq; igne exurendi & penitus delendi ſint. per ſagittas autem & carbones uaria ſuppliciorum, ac pœnarum genera intelligit. quidam uero per potentem hoc in loco, Diabolum ſignificari dixerunt, tanq̃ inualeſcentem aduerſus negligentes, atq; inertes: & per ſagittas cum carbonibus deſolatoriis, cogitationes quaſcunq; paſſionum, atq; affectuum plenas. nam & cito ſagittarum inſtar penetrant: & carbonum: hoc eſt, ardentium prunarum inſtar incendunt, & uirtutem delent: quaſq; ipſe etiam Apoſtolus carbones ignis appellauit. deinde rurſus ſermo eſt, ex perſona ſupplicantis populi. ſequitur enim.

Heu mihi quia peregrinatio mea prolongata eſt. In Babylone nimirum, ſeu in captiuitate, cuius nunc diuturnitatem deplorat. παροικία

Habitaui cum tabernaculis Cedar. Habitaui, inquit, in medio tabernaculorum Cedar. hanc etenim miſeriam etiam deplorat. Cedar autem regio quædam eſt, babyloni proxima, quæ habitatores prauos habebat. inter hos uero, Babylonii Iudæos habitare ſtatuerant. & quia Cedar interpretatur obtenebratio, non immerito ii, qui inter tenebrarum tabernacula habitant, lamentantur. poſſumus autem tenebrarum tabernaculum appellare, moram illam, ac conſuetudinem, quam quis inter animi affectus & paſſiones ducit, quæ mentem obtenebrant.

Multum peregrinata eſt anima mea. Multis annis, ac longo tempore in captiuitate peregrina fuit. παρῴκησε

Cum iis qui oderant pacem, eram pacificus. Cum contentioſis illis hominibus Cedar, pacem agebam, nec pro mundana aut temporali re ulla eis aduerſabar: quinimmo, ut captiuus omnia illis permittebam. do-

H cemur

Dominus te hoc pacto incedentem cuſtodiet, Dominus protectio tibi erit iuxta manum dexteram tuam: hoc eſt: adiutor tibi erit in bello. ſolent enim, qui aliquem protegunt illius dexteræ aſſiſtere. uel, protectio tua ad dexteras actiones tuas: protegens nimirum te bona opera facientem. uel, protectio tibi erit, per actiones tuas bonas, & dexteras. ἐπὶ χεῖρα δεξιῶν σου

P er diem Sol non uret te, neq; Luna per noctem. Tantam tui curam habebit, ut neq; Solem, aut Lunam permittat tibi perturbationem aliquam inferre: quod dixit, ut ſummum erga huiuſmodi hominem Dei ſtudium eſſe demonſtraret. ueriſimile eſt autem antiquum populum prædicto tempore hanc gratiam à Deo fuiſſe conſecutum. Lunam autem urere dixit, iuxta aliquos, eo quod non humida ſit tantum, ſed etiam calida. uel Sol non uret te, neq; etiam Luna lædet te. urere enim dixit pro lædere.

D ominus cuſtodiet te ab omni malo, cuſtodiet animam tuam Dominus. Eandem ſæpius repetit ſententiam, ſermonem confirmans, & diuinæ protectionis deſyderio nos exhortans, ut per rectam, quam diximus, uirtutum ſemitam incedamus. uel cuſtodiet corpus tuum, & animam tuam, ab omni periculo.

D ominus cuſtodiet introitum tuum & exitum tuum. Hoc eſt: conuerſationem, & uitam tuam. uel ingreſſum in hanc uitam, & exitum ex ea. uel omnem uitam, quæ in ingreſſu, atq; in exitu perſpicitur.

E x nunc & uſq; in ſæculum. Hoc eſt & in futurum: uel uſq; in ſæculum uitæ tuæ.

¶ Canticum aſcenſuum. Pſalmus, CXXI.

LAetatus ſum in his, quæ dicta ſunt mihi, in domum Domini ibimus. Huiuſmodi uerba dicebant, cum incederent, & proficiſcerentur cum gaudio.

S tantes erant pedes noſtri in Aulis tuis Hieruſalem. Cum prædicta audiſſemus uerba, pedes noſtri illico ſtantes erant in Aulis Hieruſalem, opinione ſcilicet, ſeu reputatione noſtra. uiſus enim mihi ſum illic conſiſtere, ita animo imaginatus, ob uehemens patriæ deſyderium.

H ieruſalem ædificata, ut ciuitas. O' Hieruſalem, quæ olim, ut uera ciuitas, conſtructa es.

C uius participatio eius in idipſum. Vel iuxta alium interpretem: cuius contiguitas ſimul eſt: hoc eſt: cuius participationes, atq; habitationes ob inhabitantium multitudinem contiguæ, atq; in unum connexæ ſunt. nam quod ait: in idipſum: idem eſt, quod unà, aut ſimul.

I lluc enim aſcenderunt Tribus, Tribus Domini. Hoc ad maximam Hieruſalem laudem dictum eſt. neq; enim adeo magnitudine ſua, aut ædificiorum ſtructuris, ornata erat, quantum una hac re, quod uniuerſæ tribus populi

Iſrael, ter in anno illuc congregabantur, quando totus populus in unum conueniebat: in Paſchate nimirum, in Pentecoſte, atq; in Scenopegiis. illuc igitur olim ante captiuitatem aſcenderunt Tribus Iſrael, illuc congregabantur. Domini autem Tribus eas appellauit, tanq̃ peculiarem Dei populum: uel tanq̃ Tribus a' Deo ordinatas.

T eſtimonium ipſi Iſrael. Quæ res, inquit, demonſtratio quædam eſt non uulgaris ipſi Iſraelitico populo, diuinæ promiſſionis, quæ finem ſuum iam eſt conſecuta. nam & multiplicatum eſt ſemen Habraam, & promiſſionis terram obtinuit. uel conteſtatio hæc fuit populo Iſrael. conteſtatus eſt autem Deus, quod aliquando, & certis temporibus illic eſſent congregandi. ordo eſt, illuc aſcenderunt tribus, & quæ ſequuntur: ita ut abundet dictio, enim. & quod ait: teſtimonium ipſi Iſrael: defectiuus eſt ſermo. ſubintelligenda enim eſt dictio, iuxta, ut ſit ſenſus, quod illuc aſcenderunt iuxta conteſtationem & diuinum mandatum a' Deo olim factum ipſi populo.

A d confitendum nomini Domini. Hoc eſt: ut per diuinum cultum a' lege ordinatum, condignas Deo gratias agerent.

ἐκάθισαν θρόνοι Q uia illic collocatæ ſunt ſedes in iudicium. Ecce alia laus urbis Hieruſalem. illic etenim ſtabiliti ſunt, inquit, regales throni ad populum iudicandum.

S edes ſuper domum Dauid. Hoc eſt in domo, ſeu in palatio Dauid. uel, primo loco ſedes ſacerdotum dixit, ſecundo autem loco regias ſedes.

ἐρωτήσατε I nterrogate quæ ad pacem ſunt ipſam Hieruſalem. Ad ipſam, inquit, Hieruſalem pacifica loquimini uerba. pax ſcilicet ſit tibi: pax populo. deinceps etenim immenſam, atq; (ut ita dicam) profundam pacem habebit, & gaudium. alius uero interpres: ſalutate eam: dixit.

E t abundantia diligentibus te. Et abundabunt non tui tantum ciues, ſed uicinæ etiam gentes, quæ te diligunt. prophetiam autem continent hæc uerba.

F iat pax in uirtute tua. Alius autem interpres in futuro dixit, fiet. per uirtutem autem, ipſos iudaici populi milites intelligit, quibus certiſſima erit pax, ſi bellum, aut hoſtem nullum habuerint.

E t abundantia in turribus tuis. Alius etiam interpres in regiis tuis dixit: & alius in ſeptis tuis. illud etiam ſciendum eſt, quod in Græca lectione, non in turribus ſimpliciter legimus, ſed in πυργοβάρεσι: qua dictione hoc in loco mœnia turribus circunſepta ac munita intelligimus.

P ropter fratres meos, & proximos meos loquebar pacem de te. Prophetæ uerba ſunt ad ipſam Hieruſalem. propter cognatos, inquit, meos Iſraelitas, & propter tribus eiuſdem populi, rogabam pacem pro te: ut illi nimirum in pace degentes & Deum ſuum colerent, & pro acceptis beneficiis condignas ei gratias agerent.

Propter

P ropter domum Domini Dei noſtri quæſiui bona tibi. Propter ſacrum Dei templum, quod in te conſtructum eſt, tranquillitatem, atq; abundantiam tibi ſtudioſe quæſiui: ut proprium ſcilicet, atq; antiquum decorem recuperares, & diuinum cultum lege conſtitutum.

Canticum aſcenſuum. Pſalmus, CXXII.

AD te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlo. Ex eiuſdem populi perſona proficiſcentis in patriam, legenda ſunt hæc uerba. habitare autem Deus dicitur in cœlo, ueluti, qui in ſanctis, ac mundiſſimis Angelicis uirtutibus, illic in cœlo habitantibus, requieſcit. nam & de ſanctis, qui in terra ſunt, dictum legimus inhabitabo in eis, & inambulabo.

E cce ſicut oculi ſeruorum ad manus Dominorum ſuorum, ſicut oculi ancillæ ad » manus Dominæ ſuæ, ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum, donec mi » ſereatur noſtri. Hac ſeruorum atq; ancillarum comparatione, ſeu exemplo, illud ſignificare uolunt, quod ad Deum aſſidue & conſtanter aſpiciunt, quodq; nullam aliunde habent auxilii ſpem, quinimmo, & quod nunq̃ deſiſtent, donec miſericordiam conſequentur. uerbum autem, miſereatur, tametſi optantis modum teneat, futuri tamen ſignificationem habet, pro miſerebitur. quidam etiam dicunt ancillæ comparationem ideo appoſitam fuiſſe, ut maiorem affectionis intenſionem in Deum oſtenderent. magis etenim id fieri ſolet ab ancillis, utpote infirmiori ſexu, q̃ a' ſeruis.

M iſerere noſtri Domine, miſerere noſtri, quia multum repleti ſumus deſpectio » ne. Contemptu, inquit, atq; opprobrio, ab iis afficimur, qui nos fecere captiuos, atq; a' prauis etiam uicinis, qui calamitatibus noſtris delectantur: uel ab aliis gentibus per quarum regiones in patriam incedebant. repetitio autem illa uerbi miſerere, ardorem quendam animi demonſtrat: ſupplicant. igitur ea ratione miſericordiam a' Deo conſequi, & celerius in patriam reſtitui.

A mplius repleta eſt anima noſtra. Prædicta ſcilicet deſpectione.

O pprobrium abundantibus, & deſpectio ſuperbis. Subaudi uerbum obueniat. obueniat igitur opprobrium, & deſpectio ad humiliationem ſcilicet, atq; eruditionem eorum, ne dum proſpere omnia eis ſuccedunt, & ſuperbi ſunt, extollantur inde, atq; eleuentur aduerſus humiliores, atq; infortunatos homines. congruit, etiam hic pſalmus iis omnibus qui ad ſupernam ambulant Hieruſalem, quiq; a' uiſibilibus, atq; ab inuiſibilibus læduntur inimicis.

¶ Canticum aſcenſuum. Pſalmus. CXXIII.

ἄρα N Iſi quia Dominus erat in nobis, (dicat ſane Iſrael,) niſi quia Dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, ſane uiuos deglutiſſent nos. Hæc uerba ex eorum perſona prolata ſunt, qui iam reuerſi erant in Hieruſalē. agunt enim gratias Deo, atq; hortantur uniuerſum populum, ut cum eis dicant: quod cum quidam hoſtes aduerſus eos modo ex captiuitate reuerſos, con ſurrexiſſent (uicinæ enim gentes contra eos bellum mouerant, cum nondum munita eſſet Hieruſalem) niſi erepti, inquiunt, fuiſſemus a' periculo, ea ratione, quia Dominus erat in nobis, prę ſumma ſane tunc inuidia, uiuos nos omnes deglutiſſent. hoc autem figurato ſermone Propheta ſummam imminentis ruinæ celeritatem denotauit. quidam etiam aiunt dictionem, quia, hoc in loco abundare.

ἄρα C um iraſceretur furor eorum in nos, ſane aqua demerſiſſet nos. Per aquam uæhemētem hoſtium impetum intelligit. qui idcirco ira ac furore perciti erant, quod Iudæorum populus fuiſſet in patriam reſtitutus. dictionem autem ſane, poſuit, pro cæterum, ſeu etiam pro, uere.

T orrentem pertranſiuit anima noſtra. Væhementem atq; inordinatum hoſtium impetum momentaneumq; & omne obuium ſecum rapientem, turgido torrenti comparat, quemadmodum & ſuperius aquæ comparauit. pertranſiſſe autem dixit pro, prætergreſſam eſſe, atq; effugiſſe. anima etiam noſtra dixit, pro ipſi nos, ueluti a' parte totum ſignificans.

S ane' pertranſiit anima noſtra aquam intolerabilem. Vere eam pręte rgreſſi ſumus, atq; in ſecuritate nunc conſiſtimus.

δῆρα B enedictus Dominus qui non dedit nos in prędam dentibus eorum. Per dentes, & feritatem & potentiam hoſtium denotauit: quaſi auidi uiderentur, ut ipſos etiam uiuos homines deglutirent.

A nima noſtra ſicut Paſſer, erepta eſt de laqueo uenantium. laqueus contritus eſt, » & nos liberati ſumus. Quemadmodum hoſtium uires, ac feritatem denotauit, indignationeq; & potentia armatos eos eſſe docuit, ita etiam populi debilitatem declarat, Paſſeri illum comparans. eſt etenim Paſſer infirmiſſimum quoddam animal, & captu facillimum. per laqueos uero inſidias eorum uarias, ac machinationes intelligit, quas omnes contritas eſſe dicit, ac diſſolutas.

A diutorium noſtrum in nomine Domini, qui fecit cœlum, & terram. Non in curribus neq; in equis, aut in huiuſmodi uiribus, quemadmodum in pſalmo XVIIII prædictum eſt, ſed in nomine Domini, qui uere Deus eſt. hoc eſt: adiutorium noſtrum in ſola Dei inuocatione conſiſtit: dum ſcilicet uel Deū illum appellamus, aut alio modo eum inuocamus. uel, in nomine Domini circunloquendo dixit, pro in Domino. congruit etiam hic pſalmus iis omnibus, qui diuina prouidentia a' tentationibus, & a' calamitatibus fuerint liberati.

Canticum

¶ Canticum aſcenſuum. Pſalmus, CXXIIII.

QVi confidunt in Domino, ſicut mons Sion. Hic pſalmus optime conſequitur ad præcedentes, & gratiarum actiones continet, pro liberatione ab inimicis. ii inquit, qui confidunt in Domino, erunt, ſicut mons Sión: conſtantes nimirum, incommutabiles, & ſecuri.

Non commouebitur in ſæculum, qui habitat in Hieruſalem. Qui habitant, inquit, in Hieruſalem in ſæculum, hoc eſt per totum ſæculum determinatum non euertentur, nec decident. proprie autem hæc Prophetæ uerba ad eos pertinent, qui in ſuperna ac cœleſti habitant Hieruſalem. illi etenim nunq̃ commouebuntur.

Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi ſui, ex nunc & uſq; in ſæculum. Maximam etiam, inquit, ſecuritatem habet ob montes qui in circuitu eius ſunt, uerum illa præcipua eſt omnium ſecuritas, quod Dominus eam cuſtodit. idcirco, qui illic habitant non commouebuntur, uſq; in ſæculum: in ſæculum, inquam, quod ad ipſius Hieruſalem ſalutem, iam a' Deo determinatum eſt, ut diximus.

Quia non dimittet Dñs uirgam peccatorum, ſuper ſortem iuſtorum. Cauſam reddit diuinæ cuſtodiæ. per peccatores autem, impios, atq; iniquos omnes intelligit, quales etiam ipſi ſunt Dęmones. per uirgam uero, eorundem regnum, aut potentiam intelligit. iuſtos uero eos appellat, qui ſecundum legem uiuunt. ἀφήσει

Ne extendant iuſti ad iniquitatem manus ſuas. Iuſtos Deus ſua hac cuſtodia, & protectione frui uoluit, ut iniquum aliquid non attingant, ſed benefactorem colant.

Bene fac Domine bonis, & rectis corde. Sermonem ſuum Propheta in orationem concluſit. bona, inquit, facito Domine, & bona dato hominibus bonis & rectis, qui non peruerſo aut doloſo, ſed ſimplici ſunt corde.

Declinantes autem in tortuoſitates adducet Dominus cum operantibus iniquitatem. In tortuoſitates, hoc eſt, in peruerſa, atq; obliqua. huiuſmodi enim homines adducet Deus ad pœnas, & perpetuis eos tradet ſuppliciis. uel repellet eos tanq̃ iniquis hominibus ſimiles. σραγγαλιάς

Pax ſuper Iſrael. Subaudiendum eſt uerbum, ſit. congruit etiam hic pſalmus, iis qui in excelſa atq; incommutabili Eccleſia habitant, in cuius circuitu ſunt ſublimes doctores, munientes nimirum & cuſtodientes eam, & Chriſtus etiam in circuitu populi ſui.

¶ Canticum aſcenſuum. Pſalmus, CXXV.

CVm conuerteret Dominus captiuitatem Sion, facti ſumus, ſicut conſolati. ἐν τῷ ἐπιστρέψαι
Hic pſalmus etiam conſequentem ad pręcedentes materiam continet. per conuerſionem enim Propheta, reditum ac reſtitutionem intelligit in patriam: cuius patriæ

ius patriæ filios, hoc eſt, cuius populum in captiuitatẽ olim conſtitutum, captiuitatem Sion appellauit. per conſolationem uero, refrigerium intelligit. reuerſi, inquit, in patriam ualde refrigerati ſumus. nam Græca dictio ὡσεὶ, pro qua interpres reddidit, ſicut, non ſolum hanc ſignificationem habet, ſed interdum ponitur pro q̃, ideſt pro ualde, quemadmodum & alibi. quam bonus Deus Iſrael. utrobiq; enim eadem habetur dictio. uel facti ſumus quemadmodum conſolati: hoc eſt in gaudio fuimus atq; in lætitia.

T unc repletum eſt gaudio os noſtrum. Hoc eſt iucundis ac lætis uerbis, quę ſummum animæ gaudium ſignificabant.

E t lingua noſtra exultatione. Idem repetit. pręd icit autem quæ futura erant, ueluti iam facta.

T unc dicent inter gentes. Tunc ii qui in Gentibus ſunt, dicent. uel ſimpliciter, Gentes uiſa admiranda populi reſtitutione cum admiratione dicent.

M agnificauit Dominus facere cum eis. Hæc ſunt uerba quæ finitimę Gentes dicent, loquentes de nobis Iudæis: magnificauit Dominus facere cum eis: eo quod magnam in eis fecit miſericordiam. deinde iterum ſermonem profert ex populi perſona dicens.

M agnificauit Dominus facere nobiſcum. Vere magnificauit, ut diximus: eſt etiam proprium hoc idioma Hebraicæ linguæ, dicere: Dominus fecit cum illo. ſubintelligitur enim dictio, miſericordiam.

F acti ſumus lætantes. Et quia reſtituti ſumus in patriam, & quia Dei potentia, nota facta eſt uicinis Gentibus.

χειμάῤ-ῥους C onuerte Domine captiuitatem noſtram ſicut Torrentes in Auſtro. Supplicant deinceps pro iis, qui in captiuitate remanſerant. multi enim in Babylone relicti fuerant, quibus pari modo reditum in patriam præſtari petunt. conuerte, inquit, Domine reliquias noſtræ captiuitatis, ipſamq; captiuitatem urge, atq; impelle, non ſecus ac urgere atq; impellere ſoles Torrentem per Auſtrum. ſolet enim hic uentus diſiecta ac liquefacta nubium denſitate, pluuiam adducere, & torrentes magno cum impetu mouere. uel huiuſmodi metaphora uſus eſt, optans captiuitatem, Torrentis inſtar, cito ferri, ita ut q̃ primum ceſſet, & tota prorſus euacuetur, Iudæorum nemine in Babylone amplius relicto. cito etenim exſiccantur torrentes. uel per Auſtrum, ſeu Notum, ipſam intelligit Hieruſalem, hoc nomine a' Prophetis perſæpe alibi appellatam, tanq̃ ſitu ſuo uergentem ad Auſtrum. conuerte, inquit, eam captiuitatem in Auſtro: hoc eſt in Hieruſalem.

Q ui ſeminant in lachrymis in exultatione metent. Qui ſeminant ſpem ſalutis in orationum lachrymis, huiuſmodi ſpei fructum metent in exultatione. fructus autem erit liberatio a' preſſura. totus autem hic ſermo iis congruit, qui in tentationibus ſunt.

E untes ibant & flebant, mittentes ſemina ſua. Ab uniuerſalibus ad particularia pertranſiit, de iis loquens, qui in captiuitate fuerant, & dicit: quod cum irent in captiuitatẽ, in itinere ibant, & flebant, ſpem illã ſeminantes, q̃ diximus.

Venientes

V enientes autem uenient in exultatione, tollentes manipulos ſuos. Verum in eorum reditu uenient illinc exultantes, & meſſem, hoc eſt ſeminatæ ſpei fructum ferentes: quem ideo in lachrymis ſeminarunt, quia quemadmodum frumenti ſemen indiget pluuiis, ita & huiuſmodi ſpei ſemen, ad ferendos fructus indiget lachrymis: & quemadmodum terrenus ipſe ager, aratri ferro indiget ut concreta terra ſcindatur, atq; incidatur, ita, & anima afflictionibus indiget, & tentationibus, quæ maiori quadam duritie illius duritiem molliant, ne ſpinas germinet, aut tribulos, aut huiuſmodi alias noxias herbas. αἴροντες

¶ Canticum Aſcenſuum. Pſalmus, CXXVI.

NIſi Dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt, qui ædificant eã. Cum reuerſi eſſent Iudæi ex captiuitate, templumq; & ciuitatem rurſum ædificare cœpiſſent, prohibebantur a' uicinis Gentibus ob inuidiam pariter, & timorem, ne eorum res proſpere ac feliciter ſuccederent. & multum quidem temporis fuit, annorum ferme quadraginta, quo & Iudæi ædificare, & illi contra modis omnibus impe dire eos nitebantur. hoc igitur erudiens Propheta noſter docet, ut ad Deum confugiant, & coadiutorem incepto operi inuocent, atq; in hãc prorumpit ſententiam: niſi Dominus cooperatione ſua adſtiterit, & domum ipſe conſtruendam ædificauerit, fruſtra omnes ædificantes laborant. diſtulerat autem aliquot annis Deus ſuum Iudæis auxilium impendere, ut paulatim a' ſomno, ut ita dicam, excitarentur, & ne diuturna quiete inertiores fierent, atq; ad priorem redirent prauitatem, ueluti, quos celeriter ac de facili Deus liberaſſet a' malis. in uniuerſum etiam hic ſermo multis poteſt caſibus, ac propoſitis accommodari.

N iſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra uigilat, qui cuſtodit eam. Sed quid dico, inquit, de ciuitatis ædificatione, cum neq; conſtructam ac iam perfectam ciuitatem cuſtodire, aut conſeruare quis poſſit, abſq; illius auxilio? τὸ ὀρθρί-ζειν

V anum eſt uobis ante lucem uigilare, ſurgere poſtq̃ ſediſtis, qui manducatis pa » nem doloris. Cæterum, inquit, uos, o, Iudæi, qui doloris panem manducatis, hoc eſt, qui nec panem ipſum abſq; dolore comeditis, qui in afflictionibus uitam ducitis, admoneo, fruſtra id a' uobis fieri, ut ante lucem ſummo mane, operi, atq; ædificationi incumbatis. fruſtra etiam a' uobis fit, ut poſtq̃ ſediſtis, ſtatim ad accelerandum ipſum opus ſurgatis: hoc eſt: quod & noctu ſomno nõ uacatis, & interdiu nulla fruimini quiete. quibus uerbis dolore illos atq; anguſtiis plenos, eſſe oſtendit: ea nimirum ratione, quia non ſolum fatigabantur laborando, ſed etiam aduerſus hoſtes eis pugnandum erat. armati etenim mœnia conſtruebant, & aduerſus impedientes pariter bellum gerebant, duplicem hoc pacto ærumnam ſuſtinentes. ἐγείρεσθαι μετὰ τὸ καθῆσθαι

C um dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hæreditas Domini filii. Cum dilectis ſuis Deus ſuauem ſomnum dederit, ſomnum dico, curis ac ſolicitudinibus uacuum: hoc eſt: cum quietem ac libertatem a' perturbationibus præſtiterit, dabit autem

bit autem

bit autem hanc quietem tunc, cum utile ac bonum fuerit eam dari. tunc non templum tm̃, aut ciuitatis mœnia ædificari nobis concedetur, ſed dabuntur etiã & filii, qui ita Deo grati erunt, ut illius hæreditas, atq; illius populus appellari mereantur. hoc autem dixit tanq̃ bonorum omnium caput. liberorum enim procreationi Iudæi ſtudebant q̃ maxime. uerum hæc noſtra expoſitio ad Iudæos tantum, & priuatim pertinet. ut autem magis in uniuerſum dicam, cum Deus dederit dilectis ſuis ſomnum, ut prędiximus, tunc non tantum ea perficiẽtur, quæ cum ſtudio acta fuerint, ſed addentur etiam perpetui, ut ita dixerim, quidam filii: filii, inq, hęreditas Domini: ac ſi diceret hæredes ſtudiorum, hæredes uirtutum, hæredes dati a' Domino.

Merces fructus uentris. Merces illa, quæ de uentris prouenit fœcunditate, pietatis eſt merces. retributio ſiquidem illa quæ in liberorum, ac prolis datur copia, retributio plærunq; ſolet eſſe uirtutum. Iuxta Anagogen uero, ii, qui a' Deo in filios per regenerationis lauacrum adoptantur, merces ſunt incarnationis Chriſti: Chriſti inquam, qui uere ac proprie eſt fructus uentris beatæ Virginis: ueluti qui ex ea abſq; ullo uiri ſemine natus eſt.

Sicut ſagittæ in manu potentis, ita filii excuſſorum. Quemadmodum, inquit, ſagittæ quæ in manu robuſti alicuius uiri ſunt, ob illius uires ac fortitudinem, terribiliores eſſe uidentur, ita & filii eorum, qui a' Babylonica excuſſi fuerint captiuitate, hoſtibus ſuis timendi ac terribiles uidebuntur, propter inſuperabilem nimirum adiutoris Dei potentiam. tales etiam ſunt ſpirituales fidelium doctorum filii, qui a' Dæmonum captiuitate excuſſi ſunt: ipſis ſcilicet Dæmonibus terribiles, ac timendi.

Beatus uir, qui implebit deſyderium ſuum ex eis. Sed quibus nam eis? ex eis dico bonis, quæ ſuperius commemorauimus: ex hoc uidelicet, quod perficiatur templi & ciuitatis conſtructio: quod requies detur, & liberatio ab omnibus perturbationibus: q multam ac pulchram prolem ſuſcipiant: q; alia huiuſmodi Dei dona conſequantur.

ἀπύλαις Non confundentur cum loquentur inimicis ſuis in portis. Ii qui deſyderium ſuum impleuerint, ut dictum eſt, non confundentur quaſi imbecilles, cum in portis ciuitatis hoſtes ſuos allocuti fuerint. omnes etenim eorum res, ac negotia bene ſe habebunt. uel non confundentur quaſi infirmum, ac debilem habeant Deum, quemadmodum ante ciuitatis inſtaurationem, hoſtes eis exprobrabant, ſed multa loquentur cum libertate. antiquis autem mos fuit, ut hoſtium nunciis, aut legatis, ante portas ciuitatis loquerentur.

¶ Canticum Aſcenſuum. Pſalmus, CXXVII.

Beati omnes, qui timent Dominum. Recte conſequitur hic pſalmus ad præcedentem. nam cum illic beatum eum dixerit Propheta qui impleuerit deſyderium ſuum ex eis, ut declaratum eſt, hoc in loco uniuerſalem magis, & perfectiorem beatitudinem deſcribit. beati enim uere ſunt, qui timent Dominum, uniuerſalem

num. uniuerſalem autem dictionem addidit dicens: beati omnes: ut denotaret pauperes, aut ſeruos, aut alioqui mancos, aut membris mutilatos hac beatitudine non priuari, modo Deum timuerint. nam ſi hoc unum adfuerit, nihil eiuſmodi impedimento illis eſſe poteſt ad beatitudinem. contra, qui Deum nō timet, tameſi omnibus potiatur bonis, quæ alioqui hominibus amanda, atq; appetenda eſſe uidentur, & beata, omnium tamē eſt miſerrimus: cum tamen is, qui Deum timet, ſi omnia ei aduerſa contingant, quæ abominabilia hominibus, atq; execranda eſſe uidentur, omnium beatiſſimus ſit. & aliter: pulchritudo fortitudo, diuitiæ, gloria, multorum item atq; elegantium filiorum copia, & alia huiuſmodi, non proprie beatum quem faciunt, ob huiuſmodi ſcilicet bonorum incertitudinem, atq; inſtabilitatem. deinde declarat qui nam ii ſint, qui Dominum timent, dicens.

Qui ambulant in uiis eius. In uiis ab eo ſtatutis, & per diuina præcepta demonſtratis.

Labores palmarum tuarum manducabis. Cum docuerit quis nam uere ſit beatus, & oſtenderit illum uere beatum dici, qui Deum timet, atq; ex hoc ad hortatus fuerit populum ad ambulandum in uiis Dei, deinceps ad hunc timentem Deum ſermonem dirigit, futura ei bona prædicens. quidam uero palmas dici intellexerunt pro manibus, ueluti a parte totum. eſt etenim palma pars manus: & ſenſum huiuſmodi eſſe dicunt: quod timens Deum manuum ſuarū labores percipiet, & nullo impediente lucrum cōponet, atq; hoc pacto Aquilas & Symmachus reddidere. aliqui uero figuram hic contineri dixerunt q̄ Græce ἀντιπαραστασιν, uocant: hoc eſt: ſignificationem contrariam. ad cuius declarationem animaduertendum eſt primo, quod Græca dictio καρπὸς non ſolum palmam, ſeu potius iuncturam manus ſignificat, ſed etiam fructum: iuxta quem ſenſum, præſentis uerſiculi littera legenda eſſet: labores fructuum tuorum mā ducabis. exponunt igitur hoc pacto: ut labores fructuum, dictum eſſe affirment, pro, fructus laborū, & ſenſus ſit, quod manducabit fructus laborum ſuorum quiſquis timuerit Dominum. τῶν καρπῶν

Beatus es. Si times ſcilicet Deum. ad maiorem enim ſermonis ſui confirmationem, iterum repetit beatitudinem.

Et bene tibi erit. Et proſpere tibi cuncta ſuccedent.

Vxor tua, ſicut uitis abundans, in lateribus domus tuę. Quemadmodum uitis abundat racemis, ita & ipſa filiis abundabit. abundantem autem eam filiis dixit, hoc eſt, ornatam ac ſtipatam. latera autem, ſeu potius, ut in Græca lectiōe habetur, κλίτη, pars quędam domus ſunt: quo ſermone idem ſibi uult ac ſi diceret: in circuitu domus tuæ. alius uero interpres reddidit, in penetralibus domus: hoc eſt: in thalamis, ubi recumbere ac requieſcere ſolemus.

Filii tui, ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ tuæ. Florentes nimirum atq; in ſummo uigore, tanq̄ nouæ oliuarum plantæ.

Ecce ſic benedicetur homo, qui timet Dominum. Huiuſcemodi diuina benedictione fruetur. per benedictionem uero gratiam & beneficium intelligit,

tanq̄ laude

tanquam laude dignum, & de quo bene ab omnibus dicendum ſit. quod ſiquis quæſtionem moueat, dicens, quomodo iis qui timent Deum, non maiora promittantur bona, ſed hæc tantum temporalia: illud in primis dicendum eſt, Prophetam ad eos ſermonem ſuum dirigere, qui talium bonorum amore detinentur: deinde illud etiam addemus, quod ex abundanti Propheta hæc etiam bona pollicetur, ueluti una cũ æternis bonis Deus hæc temporalia etiam ſit præſtiturus: ſecundum quod alibi ſcriptum legimus: quærite primum regnum Dei, & hæc omnia adiicientur uobis. iuxta Anagogen uero: uxor pii ac religioſi uiri eſt anima, quæ coniugis inſtar corpori coniuncta, uirtutibus iis delectatur quæ corpori inſunt: filii uero illius animæ, diſcipuli ſunt, & eiuſdem religionis imitatores, ſeu ſucceſſores: qui etiam in ſpiritualis ætatis augumento florent, ac uigent, & ipſum doctorẽ circundant, rationalibus eos cibis paſcentẽ.

B enedicat te Dominus ex Sion. Laudet te, & gratias etiam tibi tribuat. quẽ enim ſuſcipit Deus, eum etiam laudat, & quem laudat, eundem gratiis, ac donis multiplicibus ſolet cumulare. Dominum uero dixit ex Sion, pro qui habitat in Sion, hoc eſt, in ea domo, ſeu in eo templo, quod eſt in Sion. illic etenim habitare dicebatur Deus, eo quod ibidem ſacerdotibus reſponſum dabat, atq; ad eos loquebatur.

E t uideas bona Hieruſalem omnibus diebus uitæ tuæ. Bona quidem inferioris ac terreſtris huius Hieruſalem hæc ſunt: opes, diuitiæ, potentia, exercitus, uictoria de inimicis, gloria apud omnes, atq; alia huiuſmodi: bona uero ſupernæ ac cœleſtis Hieruſalem ea ſunt, quæ nec oculus uidit, neq; auris audiuit, & quæ in cor hominis non aſcenderunt.

E t uideas filios filiorum tuorum. Iuxta hiſtoriam quidem generis tui ſucceſſores: iuxta Anagogen uero per filios filiorum, hæredes ac ſucceſſores in religione, ac pietate intelligit: te nimirum eos docente, & ſpiritualiter regenerãte.

P ax ſuper Iſrael. Huiuſmodi etiam uerba habuimus in pſalmo CXXIIII. per Iſraelem uero, non ſolum antiquum populum, ſed nouum etiam intelligimus, ut alibi ſæpe dictum eſt. quod ſi pax interciſa eſt aliquando, id illorum gratia effectum eſt, qui ſe indignos præſtiterunt. neq; enim comminante Deo, deſperandum nobis eſt, ſed per pœnitentiam confitendum, ut illius a nobis irã auertamus, ſicuti fecerunt Nineuitæ: nec rurſus eodem Deo bona pollicente, nobis pigreſcendum eſt: quinimmo maiori tunc ſtudio nobis eſt contendendũ, ut promiſſiones illius ad finem perducamus. ſiquidem & Iudæ Dominum promiſiſſe nouimus quod ſimul cum aliis Apoſtolis conſeſſurus eſſet ſuper thronum, & iudicaturus duodecim tribus Iſrael: ueruntamen promiſſionem huiuſmodi tandem repulit, & ſe ea indignum eſſe omnibus probauit.

¶ Canticum Aſcenſuum. Pſalmus, CXXVIII.

ἐπολέμη σαν S Aepe oppugnauerunt me a iuuentute mea. Hæc uerba ẽt ex populi perſona dicta ſunt, cui ſæpenumero, ut diximus, bellum illatum eſt a finitimis

illis

illis Gentibus, quæ & templi & ciuitatis inſtaurationem impedire nitebantur. per iuuentutem uero, hoc in loco Propheta, primum illud tempus intelligit, quo populus è Babylone in patriam reuerſus eſt. quod ſi hæc uerba de Dæmonum impugnatione intelligenda eſſe dicas, per iuuentutem expones primam ætatem. in ea etenim à Dæmonibus ſtatim nobis bellum infertur.

Dicat ſane Iſrael, ſæpe oppugnauerunt me à iuuentute mea. Aperte hoc & palam dicat, ut omnibus innoteſcat, à quantis nos Deus liberauit periculis.

Etenim non potuerunt mihi. In me aliquid non potuerunt, ſeu non prorſus præualuerunt aduerſum me, Deo ſilicet illud non permittente. atque ideo frequentius me impugnabant contendentes ſubuertere.

Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores. Impii, inquit, ac praui homines, multa mala machinati ſunt ſupra dorſum meum: hoc eſt: non tantum coram me, atque in conſpectu meo aut palam, ſed retro, etiam & clam, ac latenter plurima in me moliti ſunt, corpori meo & carnibus meis etiam non parcentes.

Prolongauerunt iniquitatem ſuam. Dum diu ſilicet me impugnant.

Dominus iuſtus. Vere iuſtus eſt, me quidem pati permittens, ut moderatior fiam, illos uero iniuſte in me irruentes, tanquam inuidos caſtigans.

Concidit ceruices peccatorum. Elatas hoſtium ceruices, hoc eſt arrogantiam & ſuperbiam illorum abſtulit, dum illis nos ſuperiores facit.

Confundantur & conuertantur retrorſum, omnes qui oderunt Sion. Optantis ſunt uerba, tametſi, ut ex Græca lectione manifeſte dignoſcitur, imperantis modum habeant. uel Prophetico more imperatiuo modo uſus eſt, pro futuro, ac ſi diceret: confundentur & conuertentur: quam loquendi figuram in ſequentibus etiam obſeruabis. poſſumus etiam hunc pſalmum de noua Sion, & de futura fidelium Eccleſia intelligere.

Fiant ſicut herba tectorũ. Nõ ſimpliciter dixit ſicut herba, ſed ſicut herba quæ ſupra domos in tectis naſcitur. tabeſcit. n. hæc facilius, & citius deperditur. fiant igitur caduci & faciles ad ruinã: cito etiam pereant, ac ſine fructu. deinde in hac herbæ ſimilitudine immoratur, narrans quæ nam ei accidant. χόρτος

Quæ priuſquam euellatur, exaruit. Immatura, atque intempeſtiua exaruit. aliæ etenim non prius areſcunt, quam fructum dederint, & poſt datum fructum euelluntur.

De qua non impleuit manum ſuam qui metit. Ideſt quam nemo metit, eo quod iam antea periit.

Nec ſinum ſuum, qui manipulos colligit. Et ſinum ſuum non implebit, quẽadmodum fieri ſolet in tempeſtiua ac matura herba.

Et non dixerunt prætereuntes, benedictio Domini ſuper uos. Et ſuper qua herba uiatores non benedixerunt, ut benedici ſolet metentibus. per benedictionem uero, ut diximus, diuinam gratiam intelligit. οἱ παράγοντες

Benediximus uobis in nomine Domini. Iſta etiam uerba ex prætereuntium uiatorum perſona dicta ſunt. benediximus autem uobis dixit, pro benedictionem uobis precati ſumus, in nomine Domini pro inuocando ipſum Dominum.

¶ Canticum

Canticum Aſcenſuum. Pſalmus. CXXVIIII.

DEprofundis clamaui ad te Domine. Hunc pſalmum conſcripſit Propheta, modum narrans, quem ipſe ſeruaret quando in tentationibus atq; in calamitatibus conſtitutus ad Deum orabat: & docet eos pariter, qui ex Babylonica captiuitate in patriam reuerſuri erant, ſe imitari, & ſperare in Domino. ex profundo, inquit, corde clamaui ad te, non ex ſummis labiis. alter enim clamor ardentiſſimus eſt, & alter frigidiſſimus: & ille quidem inferne intenſus ex intimo corde aſcendit, & cum labore: hic uero ſuperne ab ore & remiſſus ac maxima cũ facilitate: ille etiam orantem prorſus trahit ad Deum, alter uero ſola uocis organa commouet. per clamorem igitur, emiſſam uocem intelligit, non cum exteriori hac ſpirationis uehementia, ſed cum interiori affectus intenſione.

Domine exaudi uocem meam. Ex profundo ſcilicet emiſſam.

Fiant aures tuæ intendentes in uocem deprecationis meę. Aures dixit pro audiendi potentia. intende, inquit, ad preces meas, ueluti rationabiles, & decenter factas, ex ardentiſſimo nimirum, atq; intentiſſimo corde.

Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? Si exquiſiueris, & diligenter inueſtigare uolueris delicta omnia, quis, quæſo inquiſitionem huiuſmodi tuam ſuſtinere poterit? uel quiſnam inultus relinquetur? certe nullus. quis enim, inquit, gloriabitur mundum ſe habere cor? uel quis uere dicere poterit ſe mũdum eſſe à peccato? omnes, inquit, Paulus peccauerunt: & rurſus de ſeipſo: nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum. illud autem Domine Domine, admirantis in modum dictum eſt: admirantis dico ſummam Dei miſericordiam & benignitatem.

Quia apud te propitiatio eſt. Vere, inquit apud te, uera illa eſt propitiatio, & miſericordia: quoniam parcendo, ac remittendo ſemper exquiris.

ὄνομα Propter nomen tuum ſuſtinui te Domine. Non ob mea uirtutum opera, ſaluatorem te mihi adfuturum ſperaui. peccator etenim ipſe etiam ſum, ut dictũ eſt, ſed id futurum ſperaui propter nomen tuum, ne ſcilicet contemneretur nomen tuum ab inimicis, quaſi, qui populum tuum à calamitatibus eripere ac ſaluare non poſſes. unde dixiſſe Deum legimus, apud Ezechielem: non propter uos hæc facio, ſed propter nomen meum, ne deſpiciatur in Gentibus.

Suſtinuit anima mea in uerbo eius. Expectaui & ſperaui in diuina illa permiſſione, quæ ad Patriarchas & progenitores noſtros facta eſt: quod ſcilicet promiſſionis terram hæreditabimus: & quod ſi audiuerimus te, bona terræ comedemus. uel etiam promiſſionem illam: quod tu eos omnes ſaluabis, qui placere tibi ſtuduerint: atq; eos, qui pœnitentiam egerint peccatorum.

ἀπὸ φυλακῆς πρωΐας Sperauit anima mea in Domino. In ſolo ſcilicet Deo, & nulla alia in re.

A cuſtodia matutina uſq; ad noctem, à cuſtodia matutina, ſperet Iſrael in Do» mino. In eo nimirum, qui à periculis ſolus eripere eum poteſt, & ſaluare. Cuſtodias autem antiqui, certas noctis partes appellabant; eo quod milites in

lites in exercitibus noctem in quattuor ſolent partes diuidere, quibus alterna-tim uigilantes reliquum exercitum ab hoſtium inſidiis cuſtodiunt. quartam igitur noctis uigiliam, matutinam cuſtodiam appellabant, ueluti quæ mane ipſum iam iam adfore ſignificaret. admonet igitur Propheta uniuerſum populum Iſrael, ut toto uitæ tempore, in ſolo Domino ſpem ſuam collocet. per diem enim & noctem, omnem prorſus uitam ſignificauit. nam qui inceperit a matutina cuſtodia & peruenerit ad noctem, & rurſum ad matutinam redierit cuſtodiam, hic circularem diei & noctis ambitum peraget. a' mane etenim incipiẽs redibit ad mane.

Quia apud Dominum miſericordia, & multa apud eum redemptio. Vera nimirum miſericordia quam & celerem & ualidam & illabantem iis omnibus præſtat, qui Deo digni ſunt. πολλή

Et ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eius. Populum Iſrael, Deo ſcilicet placere ſtudentem, ac iuxta legis præcepta conuerſantem. congruit autem hic pſalmus nouo etiam populo Iſrael.

¶ Canticum Aſcenſuum. Pſalmus, CXXX.

Domine non exaltatum eſt cor meum, neq; eleuati ſunt oculi mei. Hunc pſalmum etiam conſcripſit in ſe ipſum beatus Dauid, narrans qualem animi moderationem haberet, quando a' tentationibus atq; a' calamitatibus libera tus, quietam uitam agebat. inſtruit tamen & populum e' Babylonica reuerſum captiuitate, eandem ſecum humilitatem, atq; animi moderationem ſectari, docens in factis etiam atq; uirtutibus propriis non confidere, ſed in unico tãtum Deo ſperare. non exaltatum eſt inquit, cor meum, elatione aliqua, aut temeraria exiſtimatione: neq; oculi mei ſuperbiæ morbo eleuati ſunt. ſed dicet aliquis nonne hoc in loco Propheta gloriatur? quod elationis ac ſuperbiæ uitiũ eſt. profecto gloriatur. uerum, exigente id tempore, gloriari etiam nos decet de uirtute: quando nimirum non ad oſtentationem gloriamur, ſed ad audien tium commodum: hoc eſt: quando illi huiuſcemodi gloriatione, ad uirtutũ imitationem inuitantur. & cum dixerit: non exaltatum eſt cor meum, atq; addiderit: neq; eleuati ſunt oculi mei, docuiſſe uidetur quod ubi primum cor exaltatum in nobis fuerit, oculi etiam deinceps eleuantur.

Neq; ambulaui in magnis, neq; in mirabilibus ſuper me. Non ambulaui, inquit, cum hominibus maioribus, & ſupra me admirandis. cum huiuſcemodi enim uiris conuerſatus non ſum, indignum me illorum conuerſatione eſſe reputans. niſi illi fortaſſis me inuitum coegiſſent. uel per magnos & admirandos, eos forte intelligit, qui ſibi ipſis magni atq; admirabiles eſſe uidebantur: hoc eſt: qui animo elati eſſent, & ſuperbi: ac ſi diceret: non tantum ego ſuperbiam euitaui, ſed cum hominibus eo uitio laborantibus etiã non conuerſabar. ἁμὴ ἐπὶ τὴν

Si non humiliter ſentiebam, ſed exaltaui animam meam ſicut ablactatus in matrem ſuam, ita retribues animæ meæ. Si humilia, inquit, non ſum ſectatus, ſed μητέρα αὐ τα ποδώ- σεως

probos & ad uirtute prǽditos homines loquebatur, ut in ſuperioribus diximus. nam alioqui Deus nulla habitatione ſeu domo indiget, aut tabernaculo.

E cce audiuimus eam in Ephrata. Quoniam, inquit, a' patribus noſtris, uel etiam aliunde ex ſacris libris audiuimus eam, arcam nimirum, in Ephratæ locum delatam fuiſſe. eſt autem Ephrata eadem, quæ & Bethleem. legimus enim alibi apud ſcripturam: Bethleem domus Ephrata: Item Iacob, uxorem Rachel ſepeliuit in Hippodromo Ephratæ: hæc, inquit, eſt Bethleem. appellabatur tanquam olim locus ille primi poſſeſſoris nomine.

I nuenimus eam in campis ſylue. Inuenimus eam: hoc eſt: eo modo didicimus, ut ſupra dictum eſt, a' maioribus nimirum noſtris, ſeu ex diuinis libris. didicimus inquam, eam commoratam fuiſſe in campis ſyluæ, hoc eſt, huc atque illuc errantis in morem circunlata: utpote, quæ certum ac deſtinatum locum aliquem non haberet. hoc autem dicunt demonſtrare contendentes, quod beatus Dauid neceſſario admodum pro ea zelo correptus eſt, ut locum illum inueniret, pro quo ipſi in præſentia ad Deum ſupplicant.

I ntroeamus in tabernacula eius, adoremus in loco, ubi ſteterunt pedes eius. Hęc uerba ex ſanctorum perſona dicta ſunt, qui in populo ex captiuitate in patriam reſtituto aderant. prędicitur autem his uerbis, quemadmodum templum denuo erigendum erat, & quemadmodum ipſi illuc ingreſſuri erant, & adoraturi ibi Deum, ut antea. tabernacula autem, templi Aulas appellauit, uel ipſum templum, plurali uſus numero, Hebræorum more, ut ſæpe diximus. præterea Dei tabernacula, ac pedes Dei, & ſtetiſſe Deum, humano more dixit, ut auditorum hebetudini condeſcenderet. illinc etenim horrendæ illæ uoces exibant, quæ obſcura, atque ambigua quælibet de Iudæorum rebus declarabant, & futura prædicebant.

εἰσελευ-σόμεθα προσκυνή-σωμεν

E xurge Dñe in requiē tuam. Hoc eſt in templum tuū atque ad eius ędificationem, in quo antea requieſcebas: hoc eſt, ueni ad illud templū, atque ad illius loci auxilium, quod refrigerium, ut ita dicam, præſtare tibi ſolebat, & requiem.

T u & Arca ſanctificationis tuę. Exurge, inquit, tu una cum ſanctificationis tuę Arca. poteſt etenim & illa quemadmodum olim, admiranda nunc etiam multa perficere, propter diuinam gratiam, quæ in ea eſt. diuinæ etenim gratiæ domus merito poterat appellari. ſanctificationis etiam Arcam dixit tanquam ſanctificatione plenam, & per quam multa ſanctificari dicebantur. nam & omnia, quæ in ea reponebantur, ſancta erant, & præſertim lex, quæ quoſlibet ad ſe accedentes ſanctificabat. uel per ſanctificationem templum ipſum intelligit, tanquam Deo ſanctificatum, & quod in pſalmo LXXIII ſanctuarium appellauit, dicens: incenderunt in igne ſanctuarium tuum.

S acerdotes tui induentur iuſtitia. Si hoc factum fuerit, ſacerdotes tui inſtar ueſtis iuſtitiam induent: cultus nimirum diuinos. uel omni iuſtitia induentur: hoc eſt: uniuerſa uirtute, utpote iam Deum colentes, atque in dies magis uirtutis ipſius ſtudium amplexuri.

ἐνδύσον-ται

E t ſancti tui exultabunt. Et reliqui, inquit, homines, qui tibi ſanctificati

ἀγαλλιά-σονται

I ac dedicati

ac dedicati ſunt, exultabunt: hoc eſt, uniuerſus populus tuus lætitia afficietur. uel per ſanctos, eos intelligit, qui præ cæteris excellebant uirtutibus. deinde rurſus ad memoriam confugiunt beati Dauid, ſeipſos indignos eſſe iudicantes, qui gratiam a' Deo poſſint impetrare.

P ropter Dauid ſeruum tuum non auertas faciem Chriſti tui. Hoc eſt, eum non reſpuas, qui, ut princeps foret ſuper nos, a' te in regem unctus eſt. tuum autem dixit, ut Dei beneuolentiam erga eum oſtenderet. uel unctum a' te per legem tuam. non auertas autem eum nobiſcum pro templi, ciuitatis, & regni erectione ſupplicantem, nec inanes illius preces fore permittito.

I urauit Dominus ipſi Dauid ueritatem. Hoc eſt, ſtabilem ac ueram promiſſionem fecit.

E t non contemnet eam. Cum uerax ſit, quinimmo & ipſa ueritas. quæ nam autem fuerit hæc promiſſio audi.

D e fructu uentris tui, ponam ſuper thronum tuum. Hoc eſt, in throno, atque in ſede regni tui. nec tantum hoc dixit ſed & alia, quæ ſequuntur.

S i cuſtodierint filii tui teſtamentum meum, & teſtimonia mea hæc, quæ doce-
„ bo eos, & filii eorum in ſæculum ſæculi ſedebunt ſuper thronum tuum.
Si filii tui, inquit, qui per ſucceſſiones regnabunt, legem meam obſeruauerint, per teſtamentum enim & per teſtimonia, legem ipſam intelligit, quemadmodum, & ſæpe alibi præſertim, in pſalmo CXVIII. ubi etiam diximus: ſi obſeruauerint, inquit, teſtimonia, quæ ego eos docebo, ſi lectioni legis meæ uacauerint, non ipſi ſolum regnabunt, ſed illorum etiam filii perpetuam regni ſucceſſionem conſequentur. & hæc quidem a' Deo eis promiſſa ſunt: uerum poſtquam ipſi pacta non obſeruarunt, iure etiam a' promiſſis deciderunt. poſſunt etiam hæc uerba intelligi, ut ab eis dicta ſint, ea ratione ut Deum ſibi magis conciliarent, reuocantes ei in memoriam antiquas pollicitationes, & rogantes quodammodo ut eas adimpleret, uel ut mutuo ſeſe conſolarentur, & bonam populo ſpem præſtarent. deinde addunt etiam ſequentia uerba, ueluti & quæ a' Deo olim dicta etiam fuiſſent ad beatum Dauid.

Q uoniã elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem ſibi. Sedebunt, inquit, filii tui in throno tuo, quoniam Dominus elegit Sion, in qua ſedes eſt regni tui. ille inquam Dominus, qui hæc tibi nunc loquitur uerba: ego uidelicet qui Dominus ſum.

H æc requies mea in ſæculum ſæculi. Hoc eſt, hæc habitatio méa.

H ic habitabo quoniam elegi eam. Hæc & ſequentia dicunt tanquam etiam ſibi promiſſa.

ϑήραν & non χήραν — V enationem eius benedicens benedicam. Per uenationem, ciborum atque eduliorum ſuppeditationem intelligit. hæc, inquit, benedicens benedicam: hoc eſt: præſtabo magna cum abundantia.

P auperes eius ſaturabo panibus. Hoc eſt, diuites reddam.

S acerdotes eius induam ſalute. Hoc eſt, ſecuritate, ac bona ualetudine.

E t ſancti eius exultatione exultabunt. Qui nam ſint ſancti Dei, iam

ſæpe alibi

ſæpe alibi dictum eſt. quod autem ait exultatione exultabunt, item bene-dicens benedicam, & alia huiuſmodi, quidam idioma eſſe dicunt Hebraicę linguæ: quidam uero huiuſmodi ſermone uti dicunt ſcripturam, ad maiorem intenſionem, & ad ualidiorem ſententiæ confirmationem.

Illic oriri faciam cornu ipſi Dauid. In Sion ſcilicet, in qua oriri ei faciam gloriam, ac celſitudinem ex genere Dauid, quia & a poſteris glorificabitur, & illius generatio ſemper regnabit. ἐξανατελῶ & nõ ἐξανατελῶ

Parauí lucernam Chriſto meo. Chriſto meo, hoc eſt, regi meo Dauid. meum autem ideo dixit, ut beneuolentiam ſuam erga eum oſtenderet, ut diximus. per lucernam uero gloriam poſterorum eius intelligit, quæ lucernæ inſtar, gloriæ eius ſplendorem omnibus demonſtrat, & huiuſcemodi generationis progenitorem, ueluti quoddam lumen futuris generationibus illucere facit. uel, per lucernam, generis ſui ſplendorem ideo intelligit, quia ſplendet inter Gentes. uerum hæc omnia ea conditione illis promiſſa ſunt, ſi teſtamentum Dei cuſtodiuerint, ut dictum eſt.

Inimicos eius induam confuſione. Inimicos ſcilicet Dauid aut generis eius.

Super ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea. Super ipſum Dauid ſeu ſuper eius ſemen. ſuper ipſum autem: hoc eſt: tempore ipſius Dauid, uel tempore ſeminis eius, quo tempore templum meum ſummo cum ſplendore florebit: hoc eſt: eo regnante. quidam uero per cornu, & per lucernam, regem intelligunt Zorobabel, cuius hoſtes aiunt fuiſſe confuſos, & quo regnante templum Domini, quod diu olim profanatum dirutum, atq; ut (ita dicam,) tabefactum fuerat, effloruit. quidam etiam uerba illa: quia elegit Dominus Sion, & quæ ſequuntur omnia, prophetiam continere dicunt, de iis, qui in Iudæorum populo digni fuerunt, ut propheticam gratiam conſequerentur. Et quoniam iuxta hiſtoriæ ſenſum pſalmum iam expoſuimus, reſtat, ut tradamus etiã quæcunq; de ſaluatore noſtro in eo tractantur. introibimus, inquit, in tabernacula eius, adorabimus in loco, ubi ſteterunt pedes eius. hæc uerba ex fidelium perſona prophetice dicta ſunt, qui mutuo inter ſeſe conſultant, quid nam facturi ſint. & per tabernacula, loca intelligunt, quæ in Palæſtina ſunt, ubi habitauit aut conuerſatus eſt Chriſtus. per locum autem ubi ſteterunt pedes eius uel eadem intellige tabernacula, & loca, in quibus Dominus ambulauit, uel ipſam Crucem, cui Chriſti pedes confixi ſunt, & quam in pſalmo X C V I I I ſcabellum pedum eius appellauit. ex uniuerſis ſiquidem Mundi partibus illuc confluunt homines, atq; in ea ſancta loca ingrediuntur, & adorant illic Dominum. exurge, inquit, Domine in requiem tuam, tu & Arca ſanctificationis tuæ: hoc eſt: tuæ diuinitatis tabernaculum: tuum ſcilicet ſacratiſſimum corpus. quemadmodum enim Arca illa ſancta Dei, ex incorruptibilibus lignis fabricata erat, & puriſſimo inſuper auro inaurata, ita etiam aſſumpta Chriſti humanitas, ex incorrupto eius corpore erat compacta, ex ipſaq; uera, ac ſanctiſſima diuinitate, (ut ita dicam,) erat deificata;

per unionem nimirum illam ineffabilem ueri Dei. ſacerdotes tui induentur iuſtitia: Euangelica nimirum, uel omni uirtutum genere ornabuntur: & ſancti tui exultabunt, & quicunq; cum ſacerdotibus amatores fuerint uirtutum, Angelicam peragentes conuerſationem, illorum etiam more exultabunt. propter Dauid ſeruum tuum ne auertas faciem Chriſti tui. ſi nullam aliam ob cauſam, propter me ſaltem ſeruum tuum, quæſo, ne Chriſti tui præſentiam, auertas: qui per incarnationem ſuam hominibus apparebit: quinimmo rogo te, ut cito appareat. ueritas etiam quæ iurata fuit ipſi Dauid quod ſemen eius conſeſſurum eſſet ſuper thronum regni eius, ad ipſum etiam Chriſtum pertinet. hic etenim uere ac proprie illius ſemen fuit. quia ex ſemine quidem fuit Dauidico, propter matrem: quæ à beato Dauid genus ducebat. fuit etiam uere Rex, eo quod ſubditis ſuis fidelibus, legem impoſuit, & ſummam eorum curam habens, ueri regis, & directoris amorem atq; officium docuit, cum pro eis mortuus ſit: quæ omnia ueri regis characterem ac figuram exprimunt. ſi cuſtodierint, inquit, filii eius teſtamentum meum, Euangelicum nimirum: & teſtimonia mea, hæc, quæ docebo eos: te ſcilicet prędicante. eſt etenim hic ſermo ex perſona patris ad Chriſtum natum ex ſemine Dauid unigenitum filium: ſermo inq̄, de Apoſtolis & diſcipulis, quos in Euangelio etiam Chriſtius filios ſuos appellauit, tanq̄ per doctrinam & fidem ſibi adoptatos. ſi igitur hi filii tui hæc fecerint, quæ dico, non ipſi tantum, ſed eorum etiam diſcipuli ſedebunt ſuper thronum tuum: ſuper thronum inquam paſtoris & doctoris. conſtitues enim eos, inquit, principes ſuper omnem terram. uel in fruitione & requie æterni regni. quæ promiſſio ſanè tunc demum adimpletur, ſi cuſtodierint legem, ut dictum eſt. hæc requies mea in ſæculum ſæculi. æterna Dei requies Eccleſia eſt fidelium, in qua Deus quieſcit. portæ enim, inquit, inferni non præualebunt aduerſum eam. per uenationem autem eius, ſeu ut Græca dictio θήρα, aliter ſignificat, per capturam, prædicationis ſagenam ac rete intelliges, per quam Chriſtus uenatur & capit eos, qui in hac natant, ut ita dicam, erroris ſalſugine. uel uenationem & capturam illam iuxta quam piſcatores Apoſtoli, non amplius uiuos piſces capiebant, ut occiderent, ſed mortuos peccatis homines irretiebant, ut uiuificarent. per pauperes etiam eius, pauperes ſpiritu intellige, quos cœli pane, hoc eſt, cœleſti regno, Chriſtus erat ſaturaturus. ſacerdotes autem eius, æterna Chriſtus tunc demum induet ſalute, ſi antea iuſtitia induti fuerint, ut prædictum eſt. eius etiam ſancti exultatione exultabunt, poſt diſceſſum ſcilicet ex hac uita. tunc etenim & ſacerdotes ita induti erunt, ut diximus, & ſancti exultabunt. in eccleſia etiam oriri fecit cornu ipſi Dauid: hoc eſt: gloriam, atq; honorem Dauidici nominis celebrari, atq; exaltari, dum laudatur ſcilicet & glorificatur ab omnibus, tanq̄ progenitor Chriſti. uel oriri fecit, ualidū & ſublime cornu regni ipſi Dauid, in Sion, feriēs ſcilicet, atq; deiiciēs quoſcunq; ſibi aduerſantes.

ſibi aduerſantes. hoc autem eſt regnum Chriſti. Lucerna uero, quæ Chriſto fuit parata, caro illa ſanctiſſima eſt, quæ a Deo fabricata, & diuinitati fuit con iuncta: quæ lucentiſſima erat, propter uitæ ſplendorem. (fuit etenim ſine pecca to,) & quia in ea requieuit, ſeptemplicis illius fulgentiſſimæ lucernæ inſtar lucentiſſima ſeptemplicis ſpiritus potentia. uel per lucernam, Euangelium intellige, per quod omnes qui conſtituti erant in tenebris, illuminati ſunt, & ad clariſſimam deducti uirtutem. Lucerna enim, inquit, pedibus meis uerbum tuũ. uel ipſum etiam Domini præcurſorem, de quo ſcriptum eſt: ille erat lucerna ar dens. inimici uero eius Dæmones ſunt, & reliqui omnes ueritatis inimici: qui etiam omnes pariter confundentur, ſed præcipue in die reſurrectionis uniuerſę carnis. & ſuper ipſum deniq; efflorebit illius ſanctificatio: ſancta nimirum Eccleſia, quæ omnes ad ſe accedentes ſanctificat, quęq; ipſum Chriſtum tanquam florentiſſimam coronam in decorem, atq; in ornamentum erat habitura.

Canticum Aſcenſuum. Pſalmus CXXXII.

ECce ſane quid bonum, aut quid iucundum, quam habitare fratres in unum. ἰδοὺ δὴ τί καλὸν ἢ τί τερπνὸν ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν

Integram atq; plenam captiuorum reſtitutionem proſpiciens beatus Dauid, & quomodo a perturbationibus atq; ab ęrumnis liberati, templum & ciuitatem iterum ædificaturi erant, & ſub uno principe uitam acturi, admonet eos, ne rurſus diuidantur, ne in diuerſas, ac uarias ſcindantur partes, ut antea, quando decem tribus proprium habebant ducem, & reliquæ duæ alterum imperatorem: quæ res tranſgreſſionum legis contentionumq;, & calamitatum perſæpe illis cauſa fuit. admonet igitur eos, ut una, atq; ſub eodem degant principe, dicens: ecce ſane quid tam bonum, aut quid tam iucundum eſt, q̃ ut fratres eodem habitent in loco, atq; eiſdem animis, ſumma cum concordia & con ſenſu. & multa quidem bona ſunt, quæ non ſunt iucunda & rurſum iucunda multa, quæ non bona: fratrum autem concordia & communis eorum habitatio, utrunq; hoc in ſe bonum continet. nemini enim dubium eſſe puto, quod fraterno conſenſui utrunq; hoc conueniat bonum. deinde huiuſcemodi bonum, ſimilitudine atq; exemplo quodam, deſcribit dicens.

S icut unguentum in capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron. Hoc quod diximus, adeo bonum eſt & iucũdum, ſicut legale illud unguentum, quo ſacerdotes ungebantur, quodq; ſuper eorum capita effundi ſolebat. nam quemadmodum huiuſcemodi unguentum bonum eſt, utpote ſanctum, & iucundum etiam, ueluti odoriferum: ita & illa communis fratrum habitatio, atq; concordia, ſummum quoddam bonum eſt, ueluti quod, & natura ipſa, & lege etiam diuina commendatur. & iucundum bonum eſt, eo quia utile eſt, & cõmodum: & quoniam a ſacerdotum capite unguentum in barbã deſcendebat,

addidit, quod deſcendit in barbam: & deinde, in cuius nam barbam deſcenderet, expreſſit dicens: in barbam ipſius Aaron. hic etenim ſacerdotum omniũ primus unguento unctus eſt. uel per Aaron, quencunq; ſacerdotem intelligit, tanq̃ omnes ab eo deſcenderent. & quoniam unguentum hoc a' barba in ſacerdotalis indumenti oram rurſus deſcendebat, iterum addidit, dicens.

Q uod deſcendit in oram ueſtimenti eius. Oram ſeu marginem ueſtimenti, reliqui interpretes os ueſtimenti reddiderunt. eo uſq; enim deſcendebat.

S icut ros Aermon, qui deſcendit in montes Syon. Aermon mons eſt, Libano adiacens, ubi multa niuium copia conſeruatur, unde uapores generantur, qui aerem montium Sion craſſiorem atq; hebetiorem reddunt, ac rorem æſtatis tempore non modicum efficiũt: quem bonum quidem eſſe dicemus, ueluti terrę areſcenti neceſſarium, iucundum uero eo quod æquabiliter & cum delectatione ſuperne in terram defertur. quia igitur ros iſte cauſam atq; originem habet ex monte Aermon, idcirco rorem Aermon eum appellauit.

Q uoniam illic mandauit Dominus benedictionem. Illic ideſt in communi habitatione, in concordia, in amore fraterno, atq; in dilectione, quæ eſt uirtutum omnium caput. cæterum Dei benedictio erga homines idem eſt, quod diuina gratia: & benedictio ab hominibus in Deum diuina laus eſt, ſeu gratiarum actio. benedictio uero ab hominibus in homines, humana eſſe dicitur ad Deum oratio, quando nimirum pro aliis preces effundimus ad Deum.

V itam uſq; in ſæculum. Et rurſus Dominus mandauit & miſit in concordes homines diuturnam uitam uſq; ad ſæculum ab eo determinatum: hoc eſt: per uniuerſum, ac præſtitutum uitæ tempus. nam quemadmodum contentio mortes operatur, ita & pax uitam, cum unanimes, ac pacifici homines neq; mutuo ſeſe occidant, neq; ab hoſtibus lædi poſſint: quia coniuncti ſunt, & muniti. congruit etiam hic pſalmus fidelibus omnibus Chriſtianis.

¶Canticum Aſcenſuum. Pſalmus, CXXXIII.

δὴ E Cce ſane' benedicite Dominum omnes ſerui Domini. Cantica aſcenſuum, ſeu (ut diximus) aſcenſionum in hoc pſalmo finem accipiunt: quem Propheta in gratiarum actionem deſinere uoluit. iubet enim hic condignas Deo gratias agi, qui & captiuitate populum liberauerat, & ei præſtiterat, ut per tot inimicas Gentes illęſus, atq; tutus in patriam rediret, & ab aſſiduis finitimarum Gentium bellis quieſceret: qui etiam ciuitatem & templum rurſum ædificari permiſerat, feceratq; ut ſecuri iam conuerſarentur, atq; habitarent in patria. de cætero enim, inquit, uos o' ſerui & cultores Dei, condignas Deo gratias agite. ſeruus autem Dei dicitur, qui eum colit, atq; illius paret mandatis.

αὐλαῖς Q ui ſtatis in domo Domini, in aulis domus Dei noſtri. Vos inq̃ Deo benedicite, qui aſſidue in templo commoramini qui templum a' modo perfectum, ſuoq; decore & cultu iam recepto ingredimini.

In noctibus

In noctibus extollite manus ueſtras in ſancta, & benedicite Domino. Nolite, inquit, uniuerſam noctem ſomno perdere, ſed in ea, manus ueſtras ad ſancta ſanctorum extollite: ubi propter diuinam illam gratiam, quæ illic erat, habitare Deus dicebatur: atq; in noctibus præcipue Deum laudate, quando mens a' ſollicitudinibus & curis magis uacua eſt: quando uobis maius ocium adeſt. quod ſi noctu eos iubet e' lecto ſurgere, atq; in templum accedere, quã nam unquam ueniam ii conſequentur qui tempore illo, neq; etiam domi ad preces, neq; ad orationem conſurgunt. deinde rogat pro populo, dicens.

Benedicat tibi Dominus ex Sion, qui fecit cœlum & terram. De huiuſcemodi uerbis alibi etiam dictum eſt, uidelicet in pſalmo CXXVII. hic pſalmus præterea omnibus poteſt accommodari.

¶Alleluia.

Iam in ſuperioribus dictum eſt, quod pſalmi, qui huiuſcemodi habent inſcriptionem gratiarum actiones continent. Pſalmus, CXXXIIII.

Laudate nomen Domini, laudate ſerui Dominum. De his uerbis diximus in pſalmo CXII.

Qui ſtatis in domo Dñi, in aulis domus Dei noſtri. Hęc uerba ad unguem habentur in proxime præcedenti pſalmo, ubi ea expoſuimus: uerũ hic non uniuerſum populum alloquitur Propheta, ſed eos qui in templum frequentius accedebant. uos, inquit, qui ſtatis in templo, laudate Deum. iis etenim, qui in templo non manebant, non licebat Deum laudare, neq; alio in loco ad Deum orare: ea nimirum ratione ut templum cementes, atq; ea, quæ erant in templo, diuinæ maieſtatis nunq̃ obliuiſcerentur.

Laudate Dominum, quoniam bonus eſt Dominus. Quoniam miſericors, ac beneficentiſſimus eſt in omnes. ſed in illos præſertim, qui eum laudant.

Pſallite nomini eius, quoniam pulchrum eſt. Pulchrum eſt ei pſallere. ex pſalmis etenim & canticis, diuinorum dogmatum excellentiam addiſcimus. pſalmi etiam & cantica pſallentium mentes protendunt ad Deum: humanos affectus ſedant: animam cantu delectant: & cum delectatione coniũctam quoq; utilitatem adferunt. uide quæ dicta ſint in pſalmo IX. in eo uerſiculo: pſallam nomini tuo altiſſime.

Quoniam Iacob elegit ſibi Dominus. Quoniam Dñs ex omnibus nationibus Iſraeliticum ſibi populum elegit, ac ſibi repoſuit, ueluti eum populum a' quo ſolo coleretur.

Iſrael in peculium ſibi. Populum Iudæorum deſcendentem ex Iacob, duplici nomine appellauit, Iacob nimirũ & Iſrael: quemadmodũ ipſe etiam patriarcha Iacob utroq; hoc nomine fuit appellatus. eundẽ, inquit, populũ elegit ſibi Deus in hęreditatem, atq; in ſortem: & ideo peculiarẽ populum illum perſępe appellauit: ea nimirum ratione, quod non ſecus illum amaret, ſummoq; ſtudio cuſtodiret, q̃ diuitias quaſdam non uulgares, & peculium quoddam pretioſiſſimum,

Q uoniam ego cognoui quod magnus eſt Dominus. Ecce quod aliam diuinę laudis cauſam apponit, dicens: quoniam ego amplius q̃ uos cognoui:uel quia id exactiſſime noui, quod Dominus magnus eſt. cognoui autem id a' diuina gratia, & quia illius opera, multa cum prudentia conſyderaui.

E t Dominus noſter præ omnibus Diis. Hic ſi quidem eſt: illi uero nõ ſunt. hic etiam uere Dominus, illi autem non uere Dii. nam etſi comparationis uerba, hæc eſſe uideantur, non tamen falſos Deos uero Deo comparant: ſed ex diſpenſatione quadam propter populi hebetudinẽ Propheta ſic loquitur:quippe qui alibi Deum Deorum appellat: & nunc etiam auditorem pedetentim erigit, mirabilium rerum ipſum Deum operatorem eſſe demonſtrans, ac deinceps paulopoſt Gentium Deos ſubſannans. dictum eſt etiam in pſal. XCVI: nimis exaltatus es ſuper omnes Deos:ibi uide, quę in expoſitione diximus.

O mnia quæcunq; uoluit, fecit. Eadem uerba habentur in pſalmo CXIII ibi: Deus autem noſter in cœlo, & in terra omnia quęcunq; uoluit, fecit.

ἐν ταῖς θαλάσσαις I n maribus & omnibus Abyſſis. Maria quidem uarios Maris ſinus appellat. congregationes, inquit, aquarum appellauit Maria. Abyſſos autem ſubterranea loca, quæ imperſcrutabilia ſunt: in quibus tamen fecit omnia Deus, quæ uoluit. deinde priuata quædam Dei opera admiratione digna laudat, maiora præteriens, ut ex minoribus, magnitudinem eius, ſummis eſſe laudibus dignam oſtenderet.

E ducens nubes ab extremo terræ. Qui ex ipſa inferiori terræ profunditate nubes educit, eoſq; tametſi graues ſint, in altum extollit, & illarum humorem, qui natura ſua deorſum fertur, ut ſublime eleuari facit.

F ulgura in pluuiam fecit. In tempus ſcilicet pluuiæ, uel in pluuia. effecitq; ut quæ ſuapte natura mutuo ſeſe perdunt, una, ac pariter ſine alterius læſione coniuncta deferantur, ita ut neq; fulgur, quod natura ignitum eſt, pluuialem aquam conſumat, neq; aqua rurſum magna ut delata fulgur extinguat.

ὁ ἐξάγων Q ui educit uentos de theſauris ſuis. Per theſauros Dei, hoc in loco Propheta occulta illa loca intelligit, unde exeunt uenti. occultus enim eſſe dicitur theſaurus: eo quod & generatio & locus eius ignoratur. theſauri nomine præterea, non tantum pecuniæ aut occulta alia bona intelliguntur, ſed & ipſa etiam loca, ubi theſauri recondi ſolent. uel qui educit uentos tanq̃ e' theſauris ſuis, ut ſubintelligatur dictio illa, tanq̃, uel, quaſi: ita ut ex his uerbis educendi facilitas denotetur, & quod eos Deus ſemper in promptu habet, cum uoluerit. illud autem q̃ maxime admirandum eſt, quod modo hunc, modo illum, Deus uentum emittat, & aliquando una utrunq;: perſæpe etiam plures uno atq; eodem tempore: per ſæpe etiam nullum prorſus: atq; hæc omnia ex utilitate, & nihil ſine ratione: illis ſcilicet interea incluſis, ueluti in quibuſdam theſauris: atq; illinc quotiens Deo libuerit, maxima cum facilitate eductis.

Q ui percuſſit primogenita Aegypti ab homine uſq; ad pecus. De hoc diximus in pſalmo LXXVII: uide ibi: in uerſiculo: fecit ſemitam iræ ſuæ. uſq; ad pecus uero dixit, ut calamitatem augeret.

E miſit ſigna & prodigia in medio tui Aegypte, in Pharaonem, & in omnes ſer-
» uos eius. Ibidem etiam dictum eſt, quod poſuit in Aegypto ſigna, & prodigia, ſua in campo Taneos. cunque grauiſſimæ omnium plagæ meminerit, collectim poſtmodum ſigna dixit, & prodigia.

Q ui percuſſit gentes multas. Siue eas quæ tranſitum Iudæis prohibebant: ſeu gentes, quæ in Palæſtina erant. in cõpendio etenim omnia narrat & curſim.

E t occidit reges fortes. Illarum ſcilicet gentium duces.

S eon regem Ammoreorum & Og regem Baſam. Seon quidem rex, diuitiis ac militum copiis erat celeberrimus: Og uero magnitudine ac fortitudine corporis conſpicuus, in omnium hominum ore ferebatur. aiunt enim eum lecto uſum fuiſſe ferreo, nouem cubitorum in longitudine, & quinque in latitudine.

E t omnia regna Chanaam. Hoc eſt Paleſtinæ prouinciæ: cuius populi magis particulariter præ cæteris Chananei dicebantur.

E t dedit terram eorum hęreditatem, hęreditatem Iſrael populo ſuo. Bis hæreditatem dixit, ut illius prouincię ubertatem denotaret, ac ſi diceret: hęreditatem dico, ac uere hęreditatem.

D omine nomen tuum in ſæculum, & memoriale tuum in generationem & gene-
» rationem. Propterea, inquit, nomen tuum, ac memoria tua in ſæculum atque in omnes generationes perpetua erit: apud eas nimirum, qui huiuſcemodi a te beneficiis donati ſunt.

Q uia iudicabit Dominus populum ſuum. Iudicabit eum pro ulciſcetur eum. quoties ab inimicis læſus fuerit: hoc eſt, iuſtum ei reddet iudicium.

E t in ſeruis ſuis exorabitur. Hoc eſt, ad orantes & placantes eũ ſeruos ſuos flectetur. uel populum quidem peccantem iudicabit, & pœnas ab eo exiget, a pœnitentibus uero exorabitur, atque eos adiuuabit. παρακληθήσεται

I dola gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum. Huiuſcemodi uerba habes etiam in pſalmo CXIII. at qui apud nos ſunt etiam Sanctorũ imagines, quæ & aurum, atque argentum ſunt & opera manuum hominum: uerum enim uero Idola non ſunt: quoniam Idolorum quidem, primæ ſpecies, ac prima eorum argumenta, falſa ſunt: fabulæ nimirum: quæ nulla rei ueritate ſubſiſtunt. Deos etenim ſibi adſcribunt gentes, qui Dei non ſunt, ſed Dæmones falſo ſibi diuinitatem arrogantes: uerum Sanctorum noſtrorum imagines primas ſuas ſpecies, ueras habent, ac prima eorum argumenta, uera ſunt: quoniam ſecundum ueram rerum hiſtoriam, uere id fuerunt quod appellantur, & uera etiam quæcunque de illorum uita ac conuerſatione traduntur. unde Idola ſceleſtorum ac nequiſſimorum hominum aut Dæmonum ſunt Simulachra: noſtræ autem, Sanctorum & clariſſimorum hominum, imagines. τὰ εἴδωλα πρωτότυπα

O s habent & non loquentur, oculos habent & non uidebunt, aures habent & non
» audient. Hæc uerba pari modo illic etiam habentur.

N eque enim eſt ſpiritus in ore eorum. Reddit rationem Propheta, & docet, quomodo Idola omnia ſenſibus careant. & delectatur, dum in eorum accuſatione, atque repræhenſione ſermonem ſuum magis extendit.

Similes

S imiles fient eis, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Ibidem etiã huiuſcemodi habentur uerba.

D omus Iſrael benedicite Domino, domus Aaron benedicite Domino, domus „ Leui benedicite Dño, qui timetis Dñm benedicite Dño. Illic etiam huiuſcemodi ordinum diuiſionem fecit, ubi uide, quæ per nos in expoſitione dicta ſunt. q̃q̃ ibi Propheta ſperare iuſſit, hic autem benedicere, propter prædicta nimirum beneficia. & cum Aaron meminerit, deinceps ad ipſius Leuiticæ tribus principem Patriarcham recurrit, ut ſermonem ſuum clariorem redderet, & magis uniuerſalem.

B enedictus Dominus in Sion. Dictum eſt in pſalmo XXVII.

Q ui habitat in Hieruſalem. Hoc eſt, in templo ciuitatis Hieruſalem.

Alleluia.

H Ic pſalmus multa proxime pręcedenti conſona habens, ſimilem etiam ſortitus eſt inſcriptionem. Pſalmus, CXXXV.

C Onfitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia eius. Gratias ei agite pro innumerabilibus beneficiis. alio autem modo hunc uerſiculum expoſuimus in principio pſalmi CV. appoſuit etiã Propheta uerba hęc, quoniam in ſeculum miſericordia eius, omnibus ſubſequentibus uerſiculis, ut maiorem diuinę huiuſcemodi miſericordię laudem eſſe demõſtraret, uel etiã ut lectorem in admirationem, ac ſtuporem diuinę maieſtatis adduceret.

C onfitemini Deo Deorum quoniam &c. Falſorum ſcilicet Deorum, uel Deorum falſi nominis. illorum etenim etiam Deus eſt. nam & ſi a' Deo inhonorati ſunt Dęmones, ipſiq; Deo pariter aduerſentur, ueruntamen, & illius ſerui ſunt, & uoluntati eius neceſſario ſuccumbunt.

C onfitemini Domino Dominorum, quoniam &c. Dominorum dico huius ſęculi, qui ad modicum tempus tantum, & non perpetuo ſunt Domini: atq; ideo uere Domini non ſunt: tametſi ita appellentur. Rex enim, inquit, regnantium, & Dominus dominantium.

τῷ ποιή- E i qui fecit mirabilia magna ſolus, quoniam &c. Solum dixit, ad Idolorum
σαντι diſtinctionem. nam alioqui per Dominum eum intelligit, qui in tribus perſonis unus Deus eſt.

τῷ E i qui fecit cœlos in intelligentia, quoniam &c. In ſapientia nimirum. per prædicta autem, ſummam Deo eſſe ateſtatur bonitatem, & miſericordiam, rerumq; omnium Dominium cum ſumma potentia & ſapientia ei adſcribit.

τῷ στερεώ- E i qui ſtabiliuit terram ſuper aquas, quoniam &c. In pſalmo XXIII dixit etiam Propheta: ipſe ſuper maria fundauit eam: uide quæ illic dicta ſunt.

σαντι E i qui fecit luminaria magna ſolus, quoniam &c. Solem in poteſtatem diei, „ quoniam &c. Lunam & ſtellas in poteſtatem noctis, quoniam &c. Et fecit inquit, Deus duo luminaria magna, luminare magnum in pręfecturas diei, & luminare minus, in pręfecturas noctis: & poſuit ea in firmamento cœli, ut lucerent ſuper

rent ſuper terram, & imperarent diei ac nocti.

E i qui percuſſit Aegyptum cum primogenitis eorum, quoniam &c. Ei dico, qui flagellis Aegyptum affecit.

E t eduxit Iſrael de medio eorum, quoniam &c. in manu potenti & in brachio
» excelſo, quoniam &c. Eorum ſcilicet Aegyptiorum. per manum autem, & per brachium Dei, diuinam intelligit potentiam. magnæ autem potentiæ, prodigia illa fuerunt & ſigna, quæ in Aegypto facta ſunt, magnæ etiam potentię quod captiuum illinc populum eduxit.

E i qui diuiſit mare Rubrum, in diuiſiones, quoniam &c. & eduxit Iſraelem per
» medium eius, quoniam &c. & excuſſit Pharaonem & potentiam eius in mari
» Rubro, quoniam &c. Per diuiſiones, aquarum ſectiones intelligit. in duas etenim partes mare illud diuiſit, ut plene omnia traduntur in Exodo. per excuſſionem uero proiectionem & demerſionem intelligit.

E i qui tranſduxit populum ſuum in deſerto, quoniam &c. Atq; hoc etiam non minori admiratione dignum eſt, q̃ quod per medium Mare Rubrum deducti ſint. multa etenim populo aduerſa in deſerto, & dura contigerunt, fames ſcilicet ac ſitis, terræ ſiccitas, atq; ipſo igne ardentiores ſoles radii, ferarum præterea innumerabilis multitudo, ac multa deniq; alia grauia incommoda, quæ omnia tamen illæſi atq; tuti ſuperauerunt. prætermiſit autem Propheta in diſcurſu multa, quæ colligi poſſe ex Moſaicis libris putauit. ἐν τῷ ἐρή μῳ

E i qui percuſſit reges magnos, quoniam &c. & occidit reges fortes, quoniam &c.
» Seon regem Ammoreorum, quoniam &c. & Og regem Baſam, quoniam &c.
» & dedit terram eorum hęreditatem, quoniam &c. hęreditatem Iſrael ſeruo ſuo,
» quoniam &c. Hæc omnia etiam habuimus in ſuperiori pſalmo.

Q uia in humilitate noſtra memor fuit noſtri Dominus, quoniam &c. & redemit
» nos de inimicis noſtris, quoniam &c. Nobis ſcilicet humiliatis, atq; afflictis. uidens enim, inquit, uidi afflictionem populi mei, qui eſt in Aegypto. illud uero animaduerte, quomodo Propheta dixerit: Deum memorẽ noſtri fuiſſe, & redemiſſe nos, ipſum Iudæorum genus uniuerſum ſibi quodammodo uendicans, atq; appropriãs propter primos ſcilicet communes omnium progenitores. deinde priuata in Iudæos beneficia omittens, ad uniuerſalem Dei prouidentiam conuertitur dicens.

Qui dat eſcam oĩ carni, qm̃ &c. Omni nimirũ naturę neceſſaria ęque diſtribueñ.

C onfitemini Domino cœli, quoniam &c. Factori ſcilicet ac Domino cœli. quod ſi cœli Dominus eſt, omnino etiam & terræ. uel cœli Deum dixit, quia illic fertur habitare. poſſumus etiam tam præſentem q̃ proxime præcedentem pſalmum nobis accommodare, & nos inter nos admonere, atq; exhortari ad agendas gratias Deo, qui uariis beneficiis olim populum ſuum affecit, qui inimicos diſſipauit, & omnia alia operatus eſt, quæ in ſuperioribus dicta ſunt. quod ſi iuxta Anagogen exponere hæc uoluerimus, Propheta dicemus per Iacob & per Iſrael, electum nouum populum intelligere, per Aegyptum uero impietatem & peccatum: per ſigna etiam ac prodigia, quæ in medio Aegypti facta ſunt,

ℂta ſunt, ea intelligemus miracula, quæ per Chriſtum, & per Apoſtolos, ac reliquos ſanctos effecta fuere. ſimiliter per Pharaonem & ſeruos eius, ipſum Dæmonem, ac omnes Dæmonis cultores: per gentes etiam multas & per reges fortes, pari modo ipſos Dæmones: atq; illos magis priuatim, qui inter eos maiorem in alios poteſtatem habent: & per Seon & Og reges, ipſum Satanã, atq; illum, qui poſt eum ſtatim inter omnes Dæmones primus eſt. per regna quoq; Chanaam, uitiorum Tyrannides intellige. per terram uero eorum nouo populo datam, regiones illas dices ſignificari a' quibus Dæmones expulſi ſunt, cum earum olim dominarentur. deniq; per domum Iſrael, uniuerſum fidelium populum, & per domum Aaron, ipſos ſacerdotes, & per domum Leui, diaconos ac miniſtros, & per timentes Dominum, eos, qui clariori quadam præditi ſunt uirtute: per Sion, Eccleſiam, & per Aegypti primogenita, uoluptuoſos animi affectus, ac paſſiones eas, quæ præ cæteris Dæmoni magis placerent. per Mare Rubrum, amaram impiorum dogmatum (ut ita dixerim) ſalſuginem, in qua infideles detenti ueluti quodam aquarum profundo ſuffocantur: per deſertum, infructuoſam errorum ſterilitatem, per quod tamen pii ac fideles, illæſi pertranſeunt, & in fertilem atq; uberem tandem ueritatem deueniunt: & per humilitatem noſtram, non illam tantum intelligere debemus, quæ per afflictiones atq; calamitates efficitur, quæq; inuoluntaria eſt, ſed eam etiam, quæ uirtute conſtat, & eſt uoluntaria.

ℂ Pſalmus ipſi Dauid.

HIc pſalmus ex ſacerdotum Leuitarum, & cantorum, qui in Babylone captiui fuerant, perſona conſcriptus eſt: ita tamen ut quæ futura erant, antea prædixerit. nos etiam docet, in huiuſcemodi calamitatibus eadem agere, atq; hoc pacto Deum ad miſericordiam incitare. eſt autem hic pſalmus apud Hebręos ſine inſcriptione. Pſalmus, CXXXVI.

SVper flumina Babylonis, illic ſedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Captiui enim cum eſſent Iudæi in Babylone, extra ciuitatis mœnia commorabantur: atq; ideo ſecus fluminum ripas ſæpenumero incedentes, priuatim inter ſe ſe, cum ſilentio lamentabantur. conſilio autem diuino factum eſt, ut poſtq̃ bona illa deſpexiſſent Iudæi, quæ habebant in manibus, inuiti deciderint ab eis, ut rurſus ad eorum deſyderiũ commouerentur. hoc pacto enim ſolet Deus, ad ſenſum, atq; ad cognitioné eos reuocare, q̧ beneficia in ſe collata neglexerint, aut nõ cognouerint: dũ illos nimirũ a' cõceſſis donis p̃mittit decidere.

In ſalicibus in medio eius ſuſpendimus organa noſtra. In Salicibus ſcilicet, quæ in illius regionis medio, ſecus fluminum ripas erant diſpoſitæ. per organa autem, Muſica illa inſtrumenta intelligit, cum quibus canere ſolebant cantica, ueluti Pſalterium, Citharam, aut alia huiuſmodi. attulerant enim ea inſtrumenta, ad concinendas diuinas laudes, uerum cum ea in ſalicibus ſuſpendiſſent attoniti rurſum, ac mœſti ea ſpectabant, atq; occaſionem

illinc lamentationum magnam ſumebant, repetentes memoria diuinum cultum, & conuerſationem illam laude dignam, quam habuerant in Sion. iuxta Anagogen, in Salicibus expone, pro in ocio. per ſalices enim, quę infructuoſę arbores ſunt, ceſſationem a cantibus ſignificauit.

Q uia illic interrogauerunt nos, qui captiuarunt nos, uerba canticorum, & qui ab » duxerunt nos, hymnũ. Interrogauerunt nos, ut reſponderemus uerba canticorum: præterea & hymnum: hoc eſt, iuſſerunt nos canere, cupientes nimirum cantu noſtro delectari: uel etiam irridere ea uolentes, quæ nos diuina ac ueneranda eſſe ducebamus.

οἱ αἰχμα-
λωτεύσαν
τες λόγους
ᾠδῶν

C antate nobis de canticis Sion. Dicebant ſcilicet.

Q uomodo cantabimus canticum Domini, in terra aliena? Reſpondimus ſcilicet, quomodo, inq̃, cantabimus, diuina lege id prohibente? uide quemadmodum captiuitas illos iam meliores reddidiſſet. nam cum in propria ciuitate ac regione legem eſſent tranſgreſſi, modo in aliena eam obſeruant. per alienam etiã terram, quodcunq; humanum cor poteſt intelligi, quod a cultu atq; a religione Dei alienum ſit. & conſona ſunt huic dicto, illa Domini uerba: nolite ſancta dare canibus, & Margaritas nolite proiicere ante porcos.

S i oblitus fuero tui Hieruſalem, obliuioni detur dextra mea. Hoc eſt, potentia, ſeu efficacia mea. paralyticus, inquit, reddar, uel areſcat manus mea, ita ut in ea nihil amplius ſenſus relinquatur.

A dhæreat lingua mea gutturi meo, ſi non meminero tui. Detineatur uox mea, atq; impediatur: uel omnis a me operationis, & ſermonis potentia auferatur. horum, enim alterum per dexteram, & alterum per linguam ſignificauit. hæc etiam a nobis dicenda ſunt de ſuperna Hieruſalem. uel per dexteram quidem, opera uirtutis intelligit, per linguam uero, ſcientiæ contemplationem. lingua etenim ſermonem profert, & ſermo ſcientiam & contemplationis ſenſus explicat. per gutur etiam, gulæ affectus intelligere poſſumus: hoc eſt: ciborum uoluptatem. obliuioni, inquit, detur omnis mea operandi potentia, atq; hoc per ipſam ignauiam. & omnis ſimiliter contemplandi uirtus, ciborum adhęreat uoluptati, ita ut ad diuinæ ſcientiæ delectationem, de cætero immobilis fiat, & in ea amplius non uerſetur.

S i non præpoſuero ipſam Hieruſalem, in principio lętitię meę. Hæc, inquit, atq; illa patiar, ſi præ cęteris omnibus in mea memoria, ipſam Hieruſalem non collocauero, tanq̃ illam, quæ inter omnes uoluptates, ac delectationes meas, primum locum obtineat, & omnis meæ lętitię, ac gaudii præcipuum ſit caput.

M emento Domine filiorum Edom, diem Hieruſalem, dicentium, euacuate, eua- » cuate, uſq; ad fundamenta eius. Filios Edom Arabes appellat: qui una cũ Babyloniis pugnauerant aduerſus Iudæos, & Hieruſalem: qui etiam cum ea ciuitas euerteretur, ipſos urgebant euerſores, ut uſq; ad fundamenta euerterẽt. memento, inquit, eorum ut condigna eorũ meritis retribuas ſupplicia, eo quod cognati noſtri erant, & nihilominus ob inuidiam, cæteris omnibus inimicis ſæuiores, in nos fuerunt. & cum dixerit filiorum Edom, addidit, diem Hieruſalem: hoc eſt:

ἐὰν μὴ
προανα-
τάξωμαι
τὴν ἱερ(ουσα)λὴμ
τὴν ἡμέ-
ραν
ἐκκενοῦτε
ἕως τῶν θε
μελίων αὐ
τῆς

hoc eſt: diem Hieroſolymæ calamitatis. a' ſecundo autem caſu indifferenter ad quartum pertranſit. uel aliter: memento filiorum Edom, qui fuerunt in die calamitatis Hieruſalem. poteſt enim uterq; ſenſus elici ex his uerbis: quia Græcæ orationi in quarto caſu ſubintelligi poteſt dictio κατὰ. ita enim ſæpenumero ſubintelligitur, & ſenſus efficitur, quem diximus: in die Hieruſalem, hoc eſt, in die Hieroſolymæ calamitatis.

F ilia Babylonis miſera. Quemadmodum Hebræis mos eſt, filium hominis, hominem appellare, ita & filiam Babylonis, Propheta ipſam Babylonem appellat. o' filia, inquit, Babylonis miſera: ob ea nimirum, quæ tibi contingent. prædicit enim futuram illius ciuitatis ruinam.

B eatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuiſti nobis. Verba hęc ex perſona populi dicta ſunt, inimicorum euerſionem appetentis. retributionem uero quam retribuiſti, dixit, pro afflictionem quam dediſti: ita ut præpoſitiones illæ hoc in loco, ſuperfluæ ſint, quemadmodum & alibi diximus.

B eatus, qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram. Iram ſuam populus ad immaturam etiam ætatem extendit, beatos eos dicens. qui uel ipſos Babyloniorum infantes, cum ſæuitia crudeliter occiderint. uerum non huiuſcemodi ſunt noſtra fidelium uota, qui Diſcipuli ſumus mitiſſimi ac miſericordis Domini: qui uel ipſos etiam inimicos diligi iuſſit & eorum curam haberi. ſed ad Anagogicum ſenſum reducenda ſunt, quæcunq; recte accommodari poſſunt. per filios igitur Edom, Dæmones intellige, qui mutuo ſeſe. fidelis cuiuſcunq; animę diuitias, ad extremum uſq; fundamentum, euacuare iubent. per Hieruſalem etenim, unaquanq; huiuſcemodi fidelem animam intelligimus ſignificari. per miſeram uero Babylonem, ipſam impietatem miſeria atq; ærumnis circundatam, ueluti a' pietate ſuperatam, ac demum oppreſſam. hanc etenim impietatem quiſquis deſtruxerit beatus erit. per paruulos etiam eius, cogitationes affectuum plenas, ac nuper exortas intellige: uel pueriles etiam ac fatuas, quas qui opprimit, & allidit ad fidem, hoc eſt ad Chriſtum, beatitudinem hanc conſequetur. (petra etenim, inquit, erat Chriſtus.) quicunq; igitur eas, ut diximus, ad Chriſtum alliſerit, atq; hoc pacto perdiderit, beatus erit.

¶Pſalmus ipſi Dauid. Pſalmus, CXXXVII.

C Oonfitebor tibi Domine in toto corde meo. Eadem uerba habentur in principio pſalmi noni, ubi expoſita ſunt.

E t in conſpectu Angelorum pſallam tibi. Coram Angelis inquit, pſallam tibi: hoc eſt: ego inferius in terra, canam tibi ſimul cum Angelis, quorum proprium ac peculiare opus eſt, ut te laudet. uel per Angelos ſacerdotes intelligit, ſolet enim ſcriptura aliquando ſacerdotes, Angelos appellare, atq; etiam Deos. Labia enim, inquit, ſacerdotis cuſtodient iudicium, & ex ore eius exquirent iuſtitiam, quia Angelus Domini omnipotentis eſt. Iterum alibi: Deis non maledices, & principi populi tui non dices male. coram, inquit, ſacerdotibus canam

tibi cantica in gratiarum actiones.

Quoniam audiſti omnia uerba oris mei. Quoniam omnes preces meas exaudiſti, quæ decenter tibi factæ ſunt.

Adorabo ad templum ſanctum tuum. Reddam tibi gratiarum actiones.

Confitebor nomini tuo ſuper miſericordia tua, & ueritate tua. Et gratias tibi agam, quia miſertus es mei, & uere miſertus es, ut alibi diximus: uel, quia uere omnia adimpleuiſti, quæ mihi es pollicitus.

Quoniam magnificaſti in omne nomen ſanctum tuum. Quoniam ſanctum nomen tuũ, mirabile eſſe feciſti, in omne opus: uel in omne tempus. ſubaudienda enim eſt aliqua eiuſmodi dictio. omnia enim quæcunq; feciſti, nominis tui magnificentiam prædicant. alius uero interpres reddidit: quia magnificaſti ſuper omne: & tunc, alio etiam modo intelligi poteſt, ut ordo, ac ſenſus ſit: quia magnificaſti ſanctum tuum ſuper omne nomen. ἐπὶ πᾶν

In quacunq; die inuocauero te, uelociter exaudi me. Eadem hæc uerba habentur in pſalmo CVIII.

Magnipendes me in anima mea potentia tua. Hoc eſt, tu animæ meæ non mediocrem rationem habebis: quinimmo magnæ illa tibi erit curę, pręſertim cũ hoc facere poſſis. uel aliter: tu inquit, potentia tua animam meam extolles, hoc eſt, exaltabis, & facies eam calamitates atq; ærumnas omnes ſuperare. uerbum autem magnipendes, pro quo in Græco hic habetur, πολυωρήσεις, idem ſignificat, quod rationem habere, ſeu magnifacere: quemadmodum & grȩcum uerbum, ὀλιγωρέω idem ſignificat quod paruipendo, aut negligo, ut diximus in fine pſalmi undecimi, ibi: ſecũdũ altitudinẽ tuã magnipẽdiſti filios hominũ. πολυωρήσεις

Confiteantur tibi Domine omnes reges terræ. Omnes nimirum pii, ac fideles. deinde cauſam addit, ob quam eos iubeat gratias agere.

Quia audierunt omnia uerba oris mei. Verba, inquit, oris mei per Legem dicta, per Prophetas, per Euangelium, per Apoſtolos. neq; enim ita debemus ob reliqua a' Deo accepta beneficia, ei gratias agere, quantum, ob hoc ſpirituale diuinorum eloquiorum donum, unde omnis defluxit pietas, & religio, & oĩs deniq; uita, uirtute prædita: quod ueriſſimum eſt animæ beneficium.

Et cantent in canticis Domini. Cantent, inquit, tibi cantica quæ in laudem tuam ſunt cõpoſita. cantica enim Domini omnia eſſe dicuntur, quæ tam a' Moyſe quam a' beato Dauid cõſcripta fuerunt. poſſunt etiam cantica Domini appellari omnes laudationes in Deum. ᾠδαῖς & ἐν ὁδοῖς

Quoniam magna eſt gloria Domini. In Græco pro gloria δόξα, legimus: quæ dictio non gloriam tantum ſed opinionem etiam ſignificat. magna eſt, inquit, opinio illa, quæ habetur de Deo, eo quod magnum eum eſſe opinantur, qui illius beneficia cognouerunt. uel magna eſt gloria eius, iuxta quod ſcriptum eſt, plenum eſt cœlum, & terra gloria eius: cum homines una', atq; Angeli eum glorificent.

Quoniam excelſus Dominus & humilia reſpicit. Simile eſt hoc illis uerbis: qui in altis habitat, & humilia reſpicit in cœlo atq; in terra; quemadmodum

habetur

habetur in pſalmo CXII. uel natura quidem excelſus eſt, humilia autem reſpicit, ueluti, qui & terræ prouidentiam habet, & ad humiles, ac tenues res prouidentiam etiam ſuam extendit: uel, qui humiles corde reſpicit, atq; cuſtodit.

E t alta a' longe cognoſcit. Humiles ſiquidem actiones & diuina celſitudine indignas, neq; etiam cum prope eſt, uidere, aut intueri ſuſtinet Deus: iuxta, quod ſcriptum eſt, ex Dei perſona, ad impios dictum eſſe: non noui uos. alta uero ac ſublimia quæcunq;, & diuinitate eius digna, etiam a' longe peruidet. nouit enim, inquit, Dominus uiam iuſtorum. his autem uerbis multa Dei benignitas demonſtratur. uel de diuina præſcientia ſermo eſt, quod Dominus ſcilicet omnia nouit etiam anteq̃ fiant.

S i ambulauero in medio tribulationis, uiuificabis me. Me, inquit, in miſerias atq; ærumnas tuentem ſeruabis, atq; in periculis conſtitutum eripies, & uiuificabis.

ἐπ' ὀργὴν I n iram inimicorum meorum extendiſti manus tuas. Extendiſti manus tuas ad furorem, & rabiem eorum, atq; hoc pacto eam extinxiſti.

E t ſaluum me fecit dextera tua. Tua potentia.

D ominus retribuet pro me. Inimicis meis ſcilicet. mihi enim, inquit, uindictam, & ego retribuam.

D omine miſericordia tua in ſæculum. Similia ſunt uerba illa: quoniam in ſæculum miſericordia eius.

O pera manuum tuarum ne deſpicias. Tu miſericors es, inquit, tu opifex. utraq; igitur de cauſa benigne ac ſtudioſe reſpice ad nos, ne deſpicias nos dura oppreſſos tyrannide, ac iamiam perituros, uel non deſpicias nos rogantes atq; inuocantes te.

Pſalmus ipſi Dauid. Pſalmus, CXXXVII.

DOmine probaſti me, & cognouiſti me. Probaſti me, inquit, tentationum, atq; calamitatum probatione. nec tamen hoc dicit beatus Dauid, quaſi ante hanc probationem Deus eum ignoraret. nouit etenim Deus omnia, etiam antequam fiant. ſed probaſti, inquit, ut ab iis, qui me probatum eſſe ignorabant, cognoſcerer, atq; ut exiſterem eis in exemplum fortitudinis: & cognouiſti me exactiſſime, qualis ſum. uel probaſti, & cognouiſti, pro diligenter noſti. nam & Apoſtolus dicens, quod Deus ſcrutatur corda, non ſignificare uoluit Deum ignoraſſe aliquando, anteq̃ ſcrutaretur: ſed exactiſſime, atq; apertiſſime, illum omnia noſſe.

τὴν καθέδραν καὶ τὴν ἔγερσιν T u cognouiſti cathedram meam, & ſurrectionem meam. Hoc eſt uitam meam uniuerſam. in his etenim humana uita conſiſtit, in quiete nimirum, atq; in motu, in ocio atq; in negotio, in requie, & in operatione.

T u intellexiſti cogitationes meas de longe. Nequis fortaſſe Deum ſuſpicaretur per experientiam ac probationem hominum animos cognoſcere, ſermonem ſuum caſtigauit. nam qui humanas cogitationes nouit, ante earum motū

immo uero, qui multo tempore antea eas præuidit, nulla profecto experientia, aut probatione indigere putandus eſt.

S emitam meam & funiculum meum inueſtigaſti. Omnem uitæ meæ rationem, ac modum, tu perſcrutatus es, q̃tum ſcilicet uitæ tempus præceſſerit, & q̃tum ſit reliquum. funis autem apud Aegyptios atq; apud Perſas itineris menſura eſt, & idem fere, quod apud nos dicitur Stadium. uerba autem probaſti, & inueſtigaſti in Deo ueram & certam ſcientiam, & cognitionem denotant.

E t omnes uias meas præuidiſti. Actiones meas omnes, bonas & malas, & non dixit, uidiſti, ſed præuidiſti, anteq̃ ſcilicet fierent.

Q uod non eſt dolus in lingua mea. Hoc quoq; ſimul cum cæteris omnibus bene noſti, quod in ſermonibus meis nullum uitium eſt, nulla peruerſitas, nullum ſcelus. deinde magis uniuerſaliter dicit. δόλος

E cce tu Domine cognouiſti omnia nouiſſima, & antiqua. Vltima & prima: hoc eſt: omnia prorſus: & nihil cognitionem tuam effugit. noſti omnia, quæ futura ſunt, & quæ fuerunt.

T u formaſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam. Non ſolum formaſti, ſed conſeruas etiam, & tueris, ita ut alterum quidem ad creationem, alterum uero ad prouidentiam pertineat.

M irabilis facta eſt cognitio tua, ex me. Cognitio tua, inquit, magna facta eſt ſuper me (ita enim alius interpres reddidit) hoc eſt, ſuper capacitatem intellectus mei facta eſt. quod etiam ex ſequentibus magis declarauit, dicens. ἡ γνῶσίς σου

I nualuit, & non potero ad eam. Fortior ac potentior facta eſt, q̃ ut comprę̨hendi poſſit, cogitatione ac conſideratione mea: & non potero ad eam, appropinquare nimirum, ita ut cõprę̨hẽdam. per cognitionem autem Dei, nihil aliud ſignificare uoluit, q̃ ſcire & cognoſcere eum qualis naturæ ſit. nã quod ſit Deus, hoc proculdubio ſcimus, quid autem, aut qualis ſit, illius ſubſtãtia, ignoramus. ſimiliter quod ubicunq; Deus eſt, nouimus, quomodo autem id fieri poſſit, neſcimus. pari etiam modo nouimus, quod bonus eſt, quod miſericors, ꝙ ſapiens & potens, ſed bonitatis, miſericordiæ, ſapientiæ, & potentiæ, modus, aut qualitas, à noſtra cognitione procul eſt. his conſona ſunt, quę habentur apud Eccleſiaſtẽ, dixi ſapiẽs efficiar, & ipſa longius facta eſt à me, magis q̃ erat, & profunda profunditas, quis inueniet eam? Paulus etiam: ò profundum diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei dixit, q̃ imperſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles uiæ eius. quidam uero ita intellexerunt, mirabilis facta eſt ſcientia, ac ſapientia tua ex creatione, & formatione mea: & ita inualuit, ut uere cognoſcam, quod non potero ad eam peruenire ut cõdignis eam laudibus celebrem. uerum ſi plene atq; exacte non nouit tam beatus Dauid, quomodo eam admiratur? ob hoc ipſum, inquit, ſumme eam admiror, quia incompræhenſibilis eſt. nam & ſolares radios intueri, atq; compræhendere non ualemus, atq; ob hoc ipſum eos plurimum admiramur. deinde aliam Dei potentiam admirabundus narrat, quod prouidentia nimirum ac potentia ſua, Deus ubiq; adeſt, ἐκραταιώθη

K atq; omnem

atq; omnem implet locum.

Q uo ibo a' ſpiritu tuo : & a' facie tua fugiam ? ſi aſcendero in cœlum tu illic es, » ſi deſcendero in infernum, ades. Per ſpiritum Dei, & per faciem Dei, Deũ ipſum circunloquitur. uel per ſpiritum Dei, ſanctum ſpiritum intellige. per faciem uero, ipſum Filium, tanq̃ ueram patris figuram, & certiſſimum illius diuinæ naturæ characterem. qui enim, inquit, uidit me, uidit & patrem meum. per cœlum autem ſuperna, & per infernum, inferna loca denotauit. deinde etiam Abyſſum dicit, & profundum maris: per quæ omnia inacceſſa hominibus loca ſubſignauit.

S i aſſumpſero alas meas diluculo, & habitauero in extremis maris : etenim il» luc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Per alas, potentiam illam mentis intelligit, qua humanus intellectus mouetur. ſi alis, inquit, intellectus mei in Abyſſum maris peruenero, eo conſilio ut illic ſaltem poſſim a' te abſcondi, potentia tua nihilominus illuc etiam me deducet, & rurſus detinebit me : hoc eſt : neq; illuc etiam ſine tua potentia accedam: quinimmo illa præibit me, illa iter concedet, atq; illic etiam me detinebit, ita ut illinc euadere non ualeam. per diluculum autem, illud tempus intelligit, quo potiſſimum humana mens ſobria eſſe ſolet. ſuperflua eſt etiam dictio, enim. quidam præterea per diluculum, orientem intellexerunt, occaſum uero, per extrema maris, ut ſit ſenſus : ſi intellectu meo, ueluti alis quibuſdam munitus, in oriente eleuatus fuero, & peruenero uſq; in occidentem, potentia tamen tua illa erit, quæ & in oriente dux mihi erit, dum eleuor; & in occidente me comprehendet, cum illuc peruenero.

E t dixi, nunquid tenebræ conculcabunt me ? & nox illuminatio in deliciis meis. Cogitaui intra me, nunquid, ſi tenebras ingreſſus fuero, latere potero ita ut ab illis abſcondar ? ita enim ſignificare uolunt ea uerba : nunquid tenebre conculcabunt me ? quod metaphorice dictum eſt. nam ii qui ſolum pedibus conculcant, obtegere illud atq; abſcondere quodammodo etiam uidentur. deinde intellexi quod ipſa etiam nox in Deo lucida eſt. hunc etenim Deum Propheta delicias ſuas appellauit, cuius uel ſolam memoriam oblectamentum ſibi ſummum eſſe arbitratur. memor enim, inquit, fui Dei, & delectatus ſum. cognoui igitur quod nec ipſæ tenebræ abſcondere me poterunt a' Deo.

Q uia tenebræ non obſcurabuntur a' te. A' te, dixit pro apud te, quemadmodum alius etiam interpres reddidit. nam quæ apud nos ſunt tenebræ apud te tenebræ non ſunt. tibi etenim omnia lucent. deinde magis declarat dicens.

E t nox ſicut dies illuminabitur. Apud te ſcilicet.

τὸ φῶς S icut tenebræ eius, ita & lux eius. Sicut tenebre eius noctis lucidæ ſunt apud te, ſic etiam & lux diei : hoc eſt duo hæc æque ſe habent apud te, æque lucent, æque ſplendeſcunt : & iuxta hoc, ſenſus eſt, quod omnia apud Deum manifeſta ſunt. intelliguntur etiam hæc uerba iuxta alium ſenſum : tentationum, inquit, atq; afflictionum tenebris ſtipatus dixi ; quod tentationes forſitan mei

ſitan mei

ſitan mei dominabuntur, uerum, te ita poſt modum uolente, nox illa nigroris, illuminatio letitiæ mihi effecta eſt. reliqua etiam conſequenter prædictis interpretanda ſunt. Gregorius uero Theologus aliter hoc dictum expoſuit: me, inquit, deliciis uacante, nox illa deliciarum, quæ mentem obtenebrat, uiſa mihi eſt quædam eſſe illuminatio. nox enim, inquit, undiq; mihi miſero erat, & ignorabam. arbitrabar enim delicias lucem eſſe.

Quoniam tu poſſediſti omnes renes meos. Per renes ſuos ſeipſum Propheta, Chryſoſtomi ſententia, circunloquitur, ueluti a' parte totum deſcribens. quoniam tu, inquit, poſſediſti me, hoc eſt, poſſeſſionem tuam me effeciſti: dignum nimirum tua prouidentia. nam qui aliquid poſſidet, illius etiam curam habet.

Adiuuiſti me de uentre matris meæ. In ſeptuageſimo etiam pſalmo dixit, de uentre matris meæ tu es protector meus: ex ipſis nimirum cunabulis, atq; a' prima, & tenera ætate. ἀντελάβου

Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificatus es. Multa ſæpe admirari ſolemus, ſed abſq; ullo timore, ueluti pulchritudinem, ac magnitudinem corporum, ædificiorum etiam, & artium ſcientiam, atq; alia huiuſmodi: uerum ſi maris profunditatem intuemur non ſimpliciter admiramur, ſed cum timore. Propheta igitur uaſtum pelagus atq; immenſum diuinæ ſapientiæ potentiæq; & adminiſtrationis profundum intuitus, atq; oculorum uertiginem paſſus, cum timore, atq; admiratione in ſeipſum reuerſus, clamauit dicens: gratias tibi ſoli agam.

Mirabilia opera tua. Omnia enim, inquit, in ſapientia feciſti.

Et anima mea cognoſcit ualde. Cognoſcit quod hæc admiranda ſunt. γινώσκει

Non eſt occultatum os meum abs te, quod feciſti in abſcondito. Nota ac manifeſta etiam tibi eſt oſſium meorum formatio, ſeu creatio. ea etenim late re feciſti, atq; ipſa carne contegi. uel aliter: os: hoc eſt, mulier ipſa, non eſt occultata, quando comedit de ligno. Eua etenim os dicitur uiri ſui Adam, eo quod ex illius coſta creata eſt, iuxta illud: hoc nunc os ex oſſibus meis: quam etiam in occulto ideo feciſſe Deus dicitur, quia extaſim tunc immiſit Deus in Adam. ἐν κρυφῇ

Et ſubſiſtentia mea in inferioribus terræ. Manifeſta etiam tibi eſt corporis mei ſubſtantia, quæ poſt mortem meam in terræ profunditate abſcondetur, atq; diſſoluetur: hoc eſt, & compactum me uidiſti in utero matris meæ, & diſſolutum rurſus uidebis in utero terræ. uel aliter: nota tibi eſt ſubſiſtentia mea, & formatio mea, quæ in materni uteri uiſceribus, ueluti in terræ inferioribus contexta eſt. ὑπόστασις

Imperfectum me uiderunt oculi tui. Aut Embrionem informem intelligit, qui in naturæ officina figuram adhuc nullam acceperat: aut imperfectum mentis motum. noſti, inquit, me priuſq̃ formarer, & cogitationes meas priuſq̃ mouerentur: hoc eſt, noſti omnia, anteq̃ fiant. unde alius interpres reddidit: informem me uiderunt oculi tui. τὸ ἀκατέργαστόν μου

I n libro tuo omnes ſcribentur. Liber Dei eſt ſumma eius ſcientia: ſcriptura uero, perpetua memoria. in libro igitur diuinæ ſcientiæ, omnes ſcribentur, tam iuſti quam peccatores. uerum hic diuinæ ſcientiæ liber, magis eſt uniuerſalis. eſt etenim alius liber ſcientiæ Dei magis priuatus, in quo ſoli iuſti ſcribuntur: ea ratione, quod eos tantum cognoſcere, hoc eſt, approbare dicitur: iuxta id quod ſcriptum eſt: nouit Dominus uias iuſtorum.

ἡμέρας D ie formabuntur, & nemo in eis. Formabuntur in luce ſancti ſpiritus, formatione nimirum optima, & mundiſſima, quæ formationi materiali, atq; ut ita dicam, nocturnæ eſt contraria: & in eis, qui in eo libro ſcripti ſunt, ut diximus, nemo eſt, qui ſpiritualiter eo pacto formatus non ſit: ſpiritualiter nimirum, ut diximus, concinnatus, ac directus. nos igitur ut potuimus uerſiculum hunc declarauimus, ſumpta expoſitionis occaſione, ex Gregorio theologo. Chryſoſtomus uero difficultatem atq; obſcuritatem huius uerſiculi confeſſus, ſenſum tantummodo ex alio adducit interprete. informem me, inquit, uiderunt oculi tui. atq; ita uiderunt, ut eos uident, qui in libro tuo ſcripti ſunt: eos inq̃, qui in tempore, hoc eſt, tempeſtiue creati & nati ſunt, ita ut, ne una quidem dies ad perfectam eorum creationem deficiat.

M ihi autem ualde honorati ſunt amici tui Deus. Amici Dei ſunt, quicunq; per uirtutem, familiaritatem ac beneuolentiam eius adipiſcuntur. uos enim, inquit, amici mei eſtis. uirtutis igitur non minima pars eſt, amicos Dei honorare.

ἐκραταιώθησαν V alde præualuerunt principatus eorum. Alius interpres, capita eorum dixit: hoc eſt: ipſi amici Dei. fortes enim, inquit, facti ſunt uirtute, adeo, ut à uitiis ſuperari non poſſint. uel per principatus, potentiam & facultatem intellige, quam eorum unuſquiſq; aduerſus immundos ſpiritus ſortitus eſt. ſignificare autem mihi uidetur tam Apoſtolos q̃ eorum ſucceſſores, & alios omnes fideles, ſi qui illorum inſtar, uirtute fuerint præditi.

D inumerabo eos & ſuper arenam multiplicabuntur. Vtitur Propheta figura hyperbole. conabor, inquit, eos dinumerare, & adeo immenſæ erunt multitudinis, ut ſupra numerum eſſe reperiantur. eſt autem hic quidam loquendi modus: apud Deum uero non ipſi tantum numerabuntur, ſed omnes etiam capilli capitis eorum.

E xurrexi & adhuc ſum tecum. Erectus ſum à calamitatibus, & tui tamen, ut multi in ſecunda faciunt fortuna, oblitus non ſum.

S i occideris Deus peccatores. Subintelligendum eſt: bene habet. per peccatores autem, ipſos Dæmones intelligit, atq; homines quoſcunq; legis tranſgreſſores. occidi autem dicuntur Dæmones quando inefficax, atq; inualida redditur eorum potentia. peccatores uero homines tunc interimuntur quando necatis uitiis ipſi ad uirtutem conuerſi fuerint. uel in peccatoribus Propheta corpus occidi optat, quando delictorum uulnera immedicabilia ſunt: atq; hoc, ne aliis impedimento ſint ad ſtudia uirtutum.

V iri ſanguinum declinate à me. Sanguinolenti ſcilicet & cæde letantes, qui

quoſcunq;

quoſcunq; occiditis, quibus ſuperiores eſtis. huiuſcemodi autem ſunt Diabolici omnes, qui factis partim, & partim ſermone ſuo cæteros perdunt. non minima etiam eſt uirtus delinquentium commercia declinare.

Quoniam contentioſi eſtis in colloquiis. Quia litigioſi, inquit, eſtis in ſermonibus, ſeu in prauis conſultationibus ueſtris, ut alius interpres, reddidit. ἔπ ἐριστοὶ ἐστὲ εἰς διαλογισμοὺς λήψονται

Accipient in uanitate ciuitates ſuas. Hoc eſt, in uanum ac fruſtra proprias habitabunt ciuitates. Domini enim, inquit, eſt terra. permanebunt enim huiuſcemodi homines infructuoſi & ſteriles ad uirtutem.

Nonne eos qui te oderant Domine, oderam? & in inimicos tuos tabeſcebam?
» perfecto odio oderam illos: inimici facti ſunt mihi. Cum ſuperius dixerit, a' me autem ualde honorati ſunt amici tui Deus, nunc dicit: nonne eos, qui te oderant Domine, odi? & illic honoris magnitudinem ſignificans, ualde, dixit: hic etiam pari modo ſummum odium exprimere uolens, ait: tabeſcebam: hoc eſt: indignatione maxima aduerſus eos æſtuabam quodammodo, & conſumebar.

Proba me Deus, & cognoſce cor meum. Atqui in principio pſalmi dixit: Domine probaſti me, & cognouiſti me. uerum melius adhuc probari, & cognoſci cupit, non ut Deus ipſe melius eum cognoſcat, qui omnia nouit, ſed ut ii, qui Prophetæ animum, ac mentem non nouerant, illius magis certiores reddantur. γνῶθι

Examina me, ut cognoſce ſemitas meas, & uide ſi uia iniuſtitiæ in me eſt, & ἔτασόν με
» deduc me in uia æterna. Eandem repetit ſententiam, aut propter eos qui ſibi iniuriam intulerant, confirmans nulla ſe eos affeciſſe iniuria: aut etiam amplius probari cupit: ut ſi conuictus fuerit, talem animum aut mentem non habere, emendari rurſus poſſit, ac dirigi.

¶Pſalmus ipſi Dauid. Pſalmus, CXXXIX.

ERipe me Domine ab homine maligno. Hoc eſt, ſceleſto. ipſum etenim ſcelus malignum eſſe quid dicitur: eo quod mala atq; afflictiones authori ſuo præſtat. eripe me, inquit, non a' Dæmoniis, non a' feris, aut draconibus, ſed a' maligno homine. maligni etenim homines illis omnibus deteriores ſunt. nã & feras multas legimus, quæ ſanctos uiros uneratæ ſunt, quibus contra maligni homines innumerabilia intulerunt mala. feræ præterea aperte ac palam malignitatem ſuam exercent, atq; ut ita dicam, ingenue: homines uero clam id faciunt, atq; in occulto, & ſubdole. Dæmones item ſancto crucis ſigno fugantur, & quoties a' ſanctis uiris increpati fuerint, ſecedunt: homo uero malignus ipſi etiam Deo aduerſatur. nam cum iubeat Deus inimicos etiam amari, ille contra, non inimicos tantum, ſed ipſos etiam benefactores odit. beatus etiam πονηροῦ

Paulus ſolo uerbo Dæmones expulit: Alexandri autem fabri malignitatem ſuperare non potuit. deinde declarat quem nam dicat malignum.

A uiro iniuſto eripe me. A legis tranſgreſſore. uocat autem Deum Propheta in adiutorium, quia difficillimum eſt ab huiuſcemodi cauere hominibus. uide in pſalmo X L I I expoſitionem illius uerſiculi: a uiro iniuſto & doloſo eripe me. & cum in præcedenti pſalmo dixerit: uiri ſanguinum declinate a me: item in pſalmo X C: diſcedite a me, omnes qui operamini iniquitatem, & ſponte ſua, pro uiribus ſe ab eis auerterit, nunc Deum adiutorem ſuum inuocat. oportet etenim unumquenq; antea uires ſuas adferre, atq; ita demum Deũ inuocare. neq; enim Deus tibi cooperabitur, niſi tu quoq; ſtudium adhibueris & diligentiam: ſed nec tu ſtudio, aut diligentia tua aliquid perficies, niſi ille ſuam tibi opem porrexerit.

Qui cogitauerunt iniuſtitiam in corde. Tales, inquit, iniuſta & noxia cogitauerunt, ac peruerſa.

παρετάσ-
σοντο

Tota die inſtruebant prælia. In tota uita ſua bella parauerunt, modo aduerſus hunc, modo aduerſus alium. inueteratum enim uitium quieſcere eos non ſinebat: quinimmo perſuadebat magis, ut modo clam, modo palam pugnarent. per prælia autem, doli etiam intelliguntur atq; inſidiæ, & quodcunq; aliud offenſionis genus, quod cogitatione, uerbo, aut opere committi poſſit.

ὡσεὶ ὄφε-
ως

Acuerunt linguam ſuam quaſi ſerpentis. Incitarunt eam, ut exitiale uenenum emitteret: noxium nimirum ac peſtilentem ſermonem.

Venenum aſpidum ſub labiis eorum. Hoc eſt, in lingua atq; in ore eorum. pernicioſus autem ſermo Aſpidis ueneno comparatur, ueluti ualde nocuus, atq; ad perdendum efficaciſſimus. uides igitur, quo pacto uitium, in huiuſcemodi feritatem homines immutauit. quod ſi eorum natura, quantum corporeis oculis cerni poteſt, immutata non uidetur, immutatum eſt tamen propoſitum, immutata eſt mens: quo factum eſt, ut ad ſæuitiam, atq; ad immanitatem ſint deducti.

Cuſtodi me Dñe de manu peccatoris, & ab hominibus iniuſtis eripe me. Quę ſuperius dicta ſunt, rurſus repetit, orationem intendens. peccator autem, atq; iniuſtus, quicunq; intelligendus eſt, qui delinquit, atq; iniuria uel ſeipſum, uel alterum afficit. ſeipſum enim iniuria afficere quis dicitur, quomodocunq; quis peccet: alterum uero non ſemper. & quemadmodum ſæpenumero ſcriptura iuſtitiam in uniuerſum pro quacunq; intelligit uirtute, ſic contra, iniuſtitiam perſæpe ponit pro omni uitio.

Qui cogitauerunt ſupplantare greſſus meos. Cogitauerunt impedimentum præſtare itineri, & conuerſationi meæ, quam ex lege moderor.

καὶ σχοινί-
οις διέτει
ναν παγί
δα τοῖς πο
σίν μου

Abſconderunt ſuperbi laqueum mihi. Superbus eſt, quilibet legis tranſgreſſor, ueluti, qui legem deſpicit, ut ſæpe diximus. legis autem tranſgreſſor eſt, quiſquis delinquit.

Et funibus extenderunt laqueum pedibus meis. Multiplicibus, ac clandeſtinis inſidiis, ac plagis, tetenderunt mihi laqueos.

Iuxta iter ſcandala poſuerunt mihi. Hoc eſt, in iis locis quæ contigua erant ipſi uiæ, ſeu prope uiam. hoc autem fecerunt, ut dum incautus illinc incedo, in ea ſcandala inciderem. per ſcandalum autem offendiculum intelligit. enarrat etiam & dilatat Propheta ſermonem de inſidiis. abſconderunt enim, inquit, inſidias, & extenderunt eas ēt iuxta ſemitam: quo ſermone, & praua eorum ſtudia denotare uoluit, & ſcelera. σκανδαλα

Dixi Domino, Deus meus es tu. In huiuſcemodi periculis exiſtens, & capi iamiam expectans, omnia alia auxilia omiſi, ſolumq; Deum inuocaui, dicens: Deus meus es tu, ne deſpicias creaturam tuam.

Auribus percipe Domine uocem deprecationis meæ. Qua liberari poſtulo.

Domine Domine uirtus ſalutis meæ obumbraſti ſuper caput meum in die belli: Domine Domine, qui potentia illa es qua ego ſaluor, tu in die belli protexiſti, & cuſtodiſti me, tu ſecurum me feciſti, dum ſeruas me, non tantum a' ſagittis, & gladiis, intactum, ſed a' ſolaris etiam impetus moleſtia. beneficia uero accepta connumerat, tanq̄ eorum memor & homo grati animi: eo nimirum conſilio, ut Deum deinceps magis ac magis ad ſuum auxilium trahat.

Ne tradas me a' concupiſcentia mea, peccatori. Ne permittas me ob prauā meam concupiſcentiam ſub Dæmonis peruenire poteſtate. uériſimile enim eſt cōcupiſcere eum aliquando res prauas, uerum, inquit, precor, ne hac de cauſa me condemnes, ne proiiciar, aut expellar a' te. per peccatorem autem ut diximus, legis tranſgreſſorem intelligit. ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας μου

Cogitauerunt contra me, ne derelinquas me. Meditati ſunt peccatores aduerſum me.

Nequando exaltentur. Nequando magis temerarii fiant, atq; imprudentiores uictoria ſua inflati aduerſum me. μήποτε

Caput circuitus eorum, labor labiorum ſuorum operiet eos. Per circuitum, ſagenam intelligit, aut rete, hoc eſt, inſidias. caput, inquit, inſidiarum ſuarum, in quo potiſſimum confidunt, idipſum erit, quod eos abſcondet, ac perdet: quod alio etiam nomine, laborem labiorum ſuorum appellauit: eo quod, meditando in eo laborarunt, & cum labore inuenerunt. per eadem etenim ipſi deſtruentur arma, per quæ ipſi alios ſperant deſtruere. uel per laborem labiorum, prauas meditationes, & ſceleſta eorum conſilia, intelligit. huiuſcemodi enim eſt prauitas, ut authori ſuo perniciem, atq; interitum adferat.

Cadent ſuper eos carbones in igne. Non ſimpliciter carbones dixit, ſed in igne: hoc eſt: multum ignem habentes, ac ualde inflammati. per carbones autem ſupplicia intellige, quæ a' Deo deſuper immittuntur, quæq; carbonum inſtar ardentium acerbiſſimas infligunt pœnas. prophetiam uero continent hæc uerba, aduerſus huiuſmodi inſidiatores, in quorum multos, ignis a' Deo immiſſus ac delatus eſt. ἐν πυρὶ

Deiicies eos in miſeriis, & non ſubſiſtent. In afflictionibus, quæ miſeros eos reddunt: nec miſerias tantum ſuſtinebunt, ſed ob illarum immenſitatem ex primo etiam impetu deiicientur. καὶ

K iiii Vir linguoſus

V ir linguoſus non dirigetur in terra. Hoc eſt, incontinèns, garrulus, nugax, immodeſtus: aut etiam contentioſus uir, non proſperabitur: quinimmo euertetur, atq; in pręceps deferetur.

θηρεύσουσιν εἰς διαφθοράν V irum iniuſtum mala uenabuntur in interitum. Et alius ſapiens dixit, iniquitates hominem uenantur. & quoniam uenatores perſæpe aliqui ſunt ad ſalutem, hoc eſt qui feras capiunt, non ut perdant, ſed ut ſeruent, propterea addidit, in interitum: hoc eſt: in perditionem. ſunt autem hæc uerba, doctrina ac ſenſu referta non uulgari.

δίκην C ognoui quod faciet Dominus iudicium inopum, & cauſam pauperum. Licet tardus ſit aliquando Dominus ad eorum uindictam, qui oppreſſi ſunt, & quos hoc in loco inopū & pauperū nomine appellat, attamē noui, inquit, ꝙ aut in pꝛ̄ſenti aut in futura uita, faciet Dominus & iudiciū & cauſam eorū: hoc eſt: quod eos ulciſcetur. hoc autem dixit, ut iniuria affectos quoſcunq; homines conſolaretur, ſimulq;, ut ipſos iniuria inferentes perterreret, & moderatiores redderet.

V erum tamen iuſti confitebuntur nomini tuo. Verum te, inquit, tardante, iuſti non ſcandalizabuntur, ſed gratias agent, ſcientes, quod omnia cum ratione facis, & ad noſtram utilitatem.

E t habitabunt recti cum uultu tuo. Per rectos rurſum iuſtos intelligit, qui habitabunt, inquit, tecum: hoc eſt, cum tui memoria: cum ea ſemper exiſtentes, nec unq̄ recedentes. uel, per rectos quidem, Apoſtolos ſignificat: per faciem uero Dei, Chriſtum, ueluti illius ſubſtantiæ characterem. uolo enim, inquit, ut ubi ego ſum, & ipſi ſint mecum. poſſunt etiam & aliter, iuſti quidem, ii dici, qui per actiones, uirtutem operantur, recti uero, qui per contemplationem: uel iuſti ii, qui ſimpliciter uirtutem amplectuntur, recti uero qui cum iudicio & ratiōe. & qm̄ hic pſalmus de futuro iudicio pertractat, de Chriſtoq; & d̄ Apoſtolis, idcirco quidā ei inſcriptionē appoſuerūt: in finē, pſalmus ipſi Dauid.

¶Pſalmus ipſi Dauid. Pſalmus, CXL.

κέ, κέ, D Omine Domine clamaui ad te, exaudi me. Clamaui, inquit, ad te, clamore quodam igniti atq; ardentiſſimi cordis, quo clamore, & Moyſes cum taceret a' Deo audiebatur: & Anna etiam nihil loquens: nō autem oris clamore, quo Iudæi petitiones & preces ſuas multiplicantes, non audiebantur, ſed clamore animæ. nam quemadmodum, qui ore clamat, totum prorſus corpus intendit, ſic & qui corde clamat, totam animam & mentem ad Deum conuertit: atq; hoc pacto dignus efficitur, qui exaudiatur.

I ntende uoci orationis meæ dum clamo ad te. Dum clamo, inquit, ut dictū eſt, quaſi, ſi non ita clamauerit, ad uocem deprecationis ſuæ, Deus mentem adhibiturus non ſit.

D irigatur oratio mea, ſicut incenſum, in conſpectu tuo, eleuatio manuum mearū
» ſacrificium ueſpertinum. Duo altaria olim erant in templo, aureum quidē alterum, intra adyta in Sanctis ſanctorum: alterum uero ęneum, quod exte-

rius collocatum

rius collocatum erat. & in aureo quidem incenſum adolebatur, æneum uero cæteris inſeruiebat ſacrificiis. incenſum præterea multa conficiebatur cum impenſa atq; munditia iuxta legis mandatum, & gratiſſimus Deo eſſe uidebatur is uapor, qui illinc aſcendebat, eo quod odoratiſſimus eſſet, & quia nonum alium Dei cultum præſignabat. dirigatur igitur, inquit, oratio mea coram te, non ſecus atq; illud legale incenſum ad te in cœlum dirigitur: oratio, inq̃, mea, quæ incenſi inſtar ex corde meo euaporat. cor etenim meum igne quodam promptitudinis, ueluti focus, atq; altare quoddam accenſum eſt. unde orationem ſuam, quaſi odoratum aliquem uaporem emittit. & hęc quidem de incenſo dicta ſint: cæterum ſacerdotes legem habebãt, quod ubi nullus ſacrificium offerret, ipſi ſponte ſua bis in die ſacrificarent, mane quidem agnum unum, & ueſpere alterum: erantq; hæc ſacrificia pura, munda, & Deo maxime grata: cum alia ſæpenumero ab offerentium uitiis, minus pura uiderentur. ueſpertinum uero huiuſcemodi, quod diximus, ſacrificium, honoratius, atq; acceptius erat, q̃ matutinum. nam quod mane offerebatur ad ueſpertinum reſpiciebat, ueſpertinum uero uniuerſum ſacerdotale diei opus, officium, ac miniſterium perficiebat. dirigatur igitur, inquit, Domine, manuum mearum eleuatio, ſicut ueſpertinum dirigitur ſacrificium. uel eleuatio manuum mearum, fiat ſacrificium ueſpertinum, & ſit ita acceptabile, quemadmodum illud tibi acceptum eſſe ſolet, ita ut os noſtrum, unde preces emittuntur, purum ſit ab omnibus prauis ſermonibus: quinimmo & ipſum etiam cor, a' quo preces proueniunt, cogitationibus omnibus malis uacuum ſit: & ipſæ pariter manus, quas eleuamus ad te, mundæ efficiantur ab omni rapina, auaritia, & a' quocunq; illegitimo opere.

Pone Domine cuſtodiam ori meo. Sciens Propheta quod os, malorum magna cauſa eſſe ſolet, ſi negligatur, quemadmodum contra bonorum, ſi cura eius habeatur. linguæ enim facilitas innumerabilia gignit mala: & quemadmodum nulla eſſe ſolet utilitas domus, aut ciuitatis, nec portarum, aut mœnium, niſi etiã adſint cuſtodes, & norint, quando aperire oporteat & quando claudere, & quod multo hac in re opus eſt ſtudio, ac multo magis etiam ſuperno auxilio, ſciens inquam hæc omnia, ex intimo corde preces fundit, & Dei opem inuocat. per oris autem cuſtodiam, mentis præfecturam intellige, quæ animaduertere debet, & ſcire, quænam efferenda, & quænam etiam retinenda ſint. neq; enim, ut alibi dicitur, tot unq̃ homines a' gladio quot a' lingua ceciderunt. dedit autem linguæ Deus duo mœnia, dentium nimirum & labiorum, ut per ea irrationales illius motus coherceret. uerum Propheta aliam etiam cuſtodiam ad hæc implorat timens adhuc, ne indecorum aliquid proloquatur.

Et oſtium munitionis circum labia mea. Oſtium cuſtodiæ quæ os ipſum obſeruet. hæc autem uerba idem æque ſignificant quod illa, quæ in præcedenti habuimus uerſiculo. περιοχῆς περὶ τὰ χείλη μου

Ne declines cor meum in uerba malitiæ. Ne conuerti permittas cor meum ad indecentes cogitationes. nam ſi os meum cuſtodia munitũ fuerit, hoc, quod dico, conſequens erit & factu facillimum.

Vt prætexam

Quia apud te Domine Domine oculi mei:in te ſperaui,ne auferas animam meã. Ne auferas,inquit, animam meam, dum inimicorum perſecutionem, & maximas inſidias ſuſtineo.

Cuſtodi me a' laqueo, quem conſtituerunt mihi,& a' ſcandalis operantium iniquitatem. Per ſcandala & per laqueos, inſidias rurſus intelligit.

Cadent in rete ſuum peccatores. In proprium,inquit, rete incident, quod aduerſum me tetenderunt,& propria compræhendentur ſagena. uel iuxta aliam litteram:cadent in rete eius,hoc eſt, eius Dei.

Singularis ſum ego uſquequo tranſeam. Segregatus nimirum ab eis, effectus ſolus, & procul ab eorum ſententia: nec tantum loco ſeparatus, quantum a' propoſito,& conſilio aliorum alienus. ſeparatus aũt ab eis,uſquequo moriar.

πεσοῦν- ται ἐν ἀμ- φιβλήστρῳ αὐτῶν κατὰ μό- νας

Intelligentiæ,ipſi Dauid,cum eſſet orans in ſpelunca.

προσευχό- μενον

Quid ſignificet inſcriptio intelligentiæ, multis in locis declarauimus. per ſpeluncam uero illam intelligit, in qua beatus Dauid latuit,dum Saulem fugeret. cum autem eo illic latitante aduenisset Saul,& facti ignarus exterius moraretur, reſciens Dauid, ſe illic ab hoſte circundatum, ac pene concluſum eſſe; orationem hanc ad Deum protulit. Pſalmus, CXLI.

Voce mea ad Dominum clamaui, uoce mea ad Dominum precatus ſum. Atqui, nec loqui poterat, nec clamare,ne cognitus ſcilicet ſtatim compræhenderetur, & periret. reſtat igitur ut per uocem, & clamorem,intenſum cordis affectum intelligamus. corde etenim & non uoce clamabat, ipſaq; mente ad Deum preces efferebat.

Effundam in conſpectu eius orationem meam. Hoc eſt proponam.

Tribulationem meam ante ipſum pronunciabo. Eandem rurſus ſententiam repetit. tribulationem, inquit, meam quæ ad auxilium Deum flectere poterit, pro oratione ei proponam.ipſa ſiquidem tribulatio non ſolum attentiores homines reddere ſolet cum narratur, ſed fiduciam etiam ei præſtat non minimam, qui cum gratiarum actione eam protulerit: unde maxima iuſtificatio efficitur, ad hoc, ut quis exaudiatur.

ἐκχεῶ ἀπαγγε λῶ

Dum deficit in me ſpiritus meus. Hæc,inquit, facio, quia in periculis ſum, quia futurum eſt, ut moriar. auxilio etenim ex omni parte deſperato, ſeipſum penitus ad Deum conuertit.

ἐν τῷ ἐκ λείπειν

Et tu cognouiſti ſemitas meas. Ego quidem in maximis conſtitutus periculis hæc faciam, tu autem Domine conuerſationis meæ ſemitas cognouiſti: tu noſti quod nulla eos iniuria affecerim, qui mihi inſidiantur.quo circa iniuria ob ſolam eorum inuidiam in periculis uerſor.

In uia hac, qua ambulabam, abſconderunt laqueum mihi. In hac etiam uia fugæ meæ occultarunt laqueum, clam inſurgentes aduerſum me, atq; exitum mihi non præmeditato præcludere ſtudentes.uel aliter de intellectualibus inimicis hæc dicta ſunt, qui non tantum in uitiorum uia occultos tendunt laqueos,ſed

queos, ſed quod grauius eſt, etiam in uia uirtutis: ueluti in patientia ſuperbiam, & in eleemoſyna, inanem gloriam.

ἀπέβλεπον C onſyderabam ad dexteram, & reſpiciebam, & non erat qui agnoſceret me. In dextera etenim parte amici atq; adiutores adeſſe ſolent. ſpectabam igitur inquit, ad dexteram, uerum nullus mihi aderat adiutor.

P eriit fuga a' me. Hoc eſt defecit, etiam mihi fugæ remedium: cum in ſpelunca ſcilicet concluſus ſim, atq; effugere non ualeam.

ὁ ἐκζητῶν E t non eſt, qui exquirat animā meā. Qui ulciſcatur, qui liberet, qui defendat.

C lamaui ad te Domine. Cum de humano auxilio prorſus deſperauerim.

D ixi tu es ſpes mea. Tu ſalus ſcilicet.

P ortio mea in terra uiuentium. In terra uiuentium exiſtens, nullam ego terrenam habeo hæreditatem, nullum ſæculi huius patrimonium, ſed te unum in theſaurum poſſidens diues ſum. uel tu es ſors mea, & diuitiæ meæ, in cœlo nimirum, ubi uere eſt terra uiuentium: quia immortales ſunt, qui illic habitant.

I ntende ad deprecationem meam, quoniam humiliatus ſum ualde. Afflictionem, & calamitatem ſuam Propheta proponit, ut Deum magis placet, atq; ad ſuum flectat auxilium. dictum eſt etiam alibi afflictus ſum, atq; humiliatus ſum ualde: & rurſus: uide humilitatem meam, & laborem meum, & dimitte omnia delicta mea.

ἐκραταιώθησαν L ibera me de perſequentibus me, quoniam præualuerunt ſupra me. Cum illic, inquit, concluſus ſim, unde nulla datur fuga.

E duc de cuſtodia animā meam, ut confiteatur nomini tuo. Per cuſtodiam concluſionem illam intelligit, qua concluſus erat in ſpelunca. cuſtodiam enim carcerem perſæpe appellamus. per animam etiam ſuam, ſeipſum circunloquitur. educ, inquit, me, ex hoc loco, ubi concluſus ſum, ut gratias tibi agam. iuxta Anagogen uero: cuſtodia ipſum corpus dici poteſt, quod animam in ſe, quaſi carcere quodam concluſam coercet.

ὑπομενοῦσι M e ſuſtinebunt iuſti, donec retribuas mihi. Aquilas uero reddidit: me expectabūt iuſti donec remuneratus fueris me. ſuſtinebūt, inquit, expectantes me, donec ex calamitatibus liberatus fuero: atq; hoc eo uſq; facient, donec tu pro huiuſcemodi afflictione atq; humilitate mea, gratiam mihi retribueris. tales uero ſunt ſanctorum animæ. nam & cum afflictis ſimul dolent, & cum gaudentibus lætantur.

❡ Pſalmus pſi Dauid, cum perſequeretur eum filius eius Abſalon.

IN multis exemplaribus hunc pſalmum abſq; ulla inſcriptione reperimus, tametſi in aliquibus ea inſcriptio habeatur, quam præpoſuimus. conſimilem, pene' inſcriptionem habet tertius pſalmus, cui inſcribitur: pſalmus ipſi Dauid, cum fugeret a' facie Abſalonis filii ſui. Pſalmus, CXLII.

DOmine exaudi orationem meam, auribus percipe obſecrationem meam, in ueritate tua. Exaudi tanquam uerax. pollicitus enim es te exauditurum

eos, qui

eos, qui nomen tuum recte inuocauerint: & mihi rurſus priuatim idem etiam promiſiſti.

Exaudi me in iuſtitia tua. Veluti iuſtus, & qui non ſuſtines, quenq̃ ab altero affici iniuria: nec tantum parentes uetas a' filiis lædi, ſed nec quenq̃ ab extraneo. Chryſoſtomus uero, pro ueritate hic, miſericordiam intelligit, & pro iuſtitia, benignitatem. ſolus enim Deus uere miſeretur, & ſola Dei iuſtitia benignitate eſt permixta. humana enim iuſtitia caret miſericordia.

Et non intres in iudicium cum ſeruo tuo. Non cupio, inquit, iudicio tecum diſceptare. noli igitur & tu, quæſo iudicio mecum contendere. iuſtificaberis enim in ſermonibus tuis, & uinces quoties cum me ſeruo tuo iudicatus fueris.

Quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Non dixit ſimpliciter non iuſtificabitur, ſed in conſpectu tuo non iuſtificabitur: hoc eſt: ſi ad ſummam iuſtitiam tuam comparetur, & iuxta illam exquiratur. uel, ſi conſideratio habeatur ad beneficia tua, aut ad mandata tua omnia. atq; ideo beatus etiam Iob dicebat. uilipendi me ipſum, & contabui, terramq; me & cinerem putaui: manum ponam ori meo. uide etiam in pſalmo CXXIX expoſitionem illius uerſiculi. Si iniquitates obſeruaueris Dñe, Dñe quis ſuſtinebit? quod uero ait: oïs uiuens: idem eſt. quod omnis homo uitæ particeps. uerum iuxta Apoſtolum in hac uita iuſtificamur gratis gratia Dei, quæ eſt per fidem Ieſu Chriſti.

Quia perſecutus eſt inimicus animam meam. Dictio, quia, in ſuperiori uerſiculo rationem reddit: in præſenti uero, narrantis in modum ponitur. per inimicum ẽt iuxta hiſtoriã Abſalonẽ intelliges. iuxta Anagogẽ uero ipſum Dæmonẽ.

Humiliauit in terra uitam meam. Deiecit ac proſtrauit me inimicus in terram non tantum ea ratione, quod calamitatum pondere depreſſus ſum, ſed quia ipſam etiam humum pro ſede ac ſtrato meo habui, ueluti, qui exul eram a' patria, ac ſemper in fuga. iuxta Anagogen, inuiſibilis inimicus ad terrena me negocia deflexit, cum a' cœleſtibus me antea extraxiſſet. nomen uero humilitatis, ut ſæpe diximus, plura ſignificat. neq; enim uirtutis tantum nomen eſt, ſed pro ea etiam ponitur humilitate, quæ a' calamitatibus prouenit, atq; a' peccatis. accipitur etiam humilitas pro quodam uitio, quod ex auaritia naſcitur, aut a' puſillanimitate. ueluti cum quis obolum magni æſtimat, aut quæ tenuia ac uilia ſunt, digna ſtudio: quemadmodum pueri faciunt. qui pilas, aut talos, eſſe aliquid magnum exiſtimant.

Collocauit me in obſcuris ſicut mortuos ſæculi. In afflictionis tenebras me immiſit, & mentem meam ueluti caligine quadam obduxit. quod uero ait, mortuos ſæculi, dixit, ad demonſtrandam tenebrarum magnitudinem. neq; enim mortuos ſimpliciter, ſed ſæculi mortuos dixit: hoc eſt: antiquos ſeu antiquitus mortuos, augere nimirum uolens ſententiam, quam profert ſublimiori, atq;, ut ita dicam, tragico quodam ſermone. ii etenim quos ſæculi mortuos dicit, in profundiſſimis iacent tenebris, multa nimirum humo obruti.

Et contriſtatus eſt in me ſpiritus meus. Anima mea dolore affecta eſt, ob ſummam afflictionem. καὶ ἠκη-δίασεν ἐπ' ἐμὲ

In me

I n me turbatum eſt cor meum. Tumultuatum eſt, inquit, cor meum, in me & torſionibus affectum eſt.

M emor fui dierum antiquorum. In quibus Deo gratus eram, & proſpero euentu res meæ omnes procedebant. uel memor fui dierum quibus maiores noſtri, & ſecunda utebantur fortuna, & uirtutibus excellebant. uel dierum quibus per tentationes, & calamitates exquirebantur. ſolet enim huiuſcemodi memoria non minimum afferre ſolamen.

M editatus ſum in omnibus operibus tuis. Reuoluens mecum mirabilia tua, & oẽs eos animo recenſens, qui admirãde a' te ex calamitatibus liberati ſunt.

I n factis manuum tuarum meditabar. Memoria, inquit, uerſabar in uniuerſis opificiis tuis, eaq; ſumma prouidentia tua plena eſſe inueniens, ſpem bonã accepi, quod non deſpicies me, tot calamitatibus oppreſſum, ac miſeriis,

E xpandi ad te manus meas. Rogans ſcilicet, & ſupplicans.

ἄνυδρος A nima mea ſicut terra inaquoſa tibi. Anima mea ad te tota reſpicit, tuum nõ ſecus auxilium ſitiens, atq; inaquoſa terra & ſitibunda pluuiam deſyderat.

V elociter exaudi me Domine, defecit ſpiritus meus. Defecit, ita ut nunq̃ adeo. dimittet autem me ſpiritus, niſi tu cito exaudiueris.

N e auertas faciem tuam a' me, & ſimilis ero deſcendentibus in lacum. Ne derelinquas me & ſtatim moriar. mortui enim ſunt, qui in lacum deſcendunt. hoc pacto etiam mortuus uidetur, quantum ad uirtutis opera, ille qui auxilio tuo priuatus eſt. auertit autem Deus faciem, hoc eſt, protectionem & cuſtodiam ſuam ab hominibus prauis. mundus enim, inquit, eſt oculus tuus ne uideat praua.

A uditam fac mihi mane miſericordiam tuam, quia in te ſperaui. Significa mihi, inquit, cito miſericordiam tuam, ut ante experientiam, promiſſione tua refrigeter. deinde rationem apponit, cur præſtanda ei ſit miſericordia. quia ſcilicet in te ſperaui. huiuſcemodi enim ſpes magnopere ſolet Deum conciliare.

πορεύσο μαι Notam fac mihi Domine uiam, in qua ambulabo, quia ad te leuaui animam meã. Atqui, tam naturalis lex quam ſcripta, docent rectam uiam. uerum nunc, uel illud dicere intendit, quod conſcientia ſua peccatis eſſet inquinata: uel quod plurima ab hominibus ignorantur. atq; ideo Paulus dicebat: quid oremus, & quemadmodum oportet, neſcimus. ad te igitur, inquit, oſcitabundus ſpecto: indica mihi uiam, per quam ambulem ad te.

E ripe me de inimicis meis Domine, ad te confugi, doce me facere uoluntatem „ tuam, quia Deus meus es tu. Non dixit doce me uoluntatem tuam, ſed doce ut faciam eam. beatus enim, inquit, qui non nouit tantum, ſed facit eam. cognoſcere enim facilius, eſt operari uero difficilius, iis preſertim, qui ſuperna doctrina atq; ope indigent.

S piritus tuus bonus deducet me in terram rectam. In uiam rectã, & planam, qualis eſt, uia uirtutis. recta quidem, ueluti ſine errore: plana uero, tanquam periculis & ſcandalis libera: quæ dicere poſſumus eſſe peccandi affectus.

P ropter nomen tuum Domine uiuificabis me. Non ob meam uirtutem, ſed

propter tuum nomen. miſericors etenim appellaris ,ut dictum eſt , in pſalmo CXIII ,ibi: non nobis Domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam .

I n iuſtitia tua, educes de tribulatione animam meam, & in miſericordia tua ex-
» terminabis inimicos meos, & perdes omnes, qui tribulant animam meam.

ἐξολο-
θρεύσεις

Quam initio pſalmi iuſtitiam appellauit, eandem nunc eodem repetit nomine: & quam illic ueritatem dixit, nunc dicit miſericordiam. exterminabis autem & perdes inuiſibiles inimicos: hoc eſt: expelles & delebis eos , quantum ſcilicet pertinet ad ipſum, qui hoc petit. quod uero ait: uiuificabis: educes : exterminabis: & perdes: non tantum in eo ſenſu intelligi poteſt, ut uerba futuri ſint temporis , & prophetiam contineant, ſed intelligi etiam poſſunt, ut in optantis modum ſint dicta .

Q uia ego ſeruus tuus ſum . Eo quod & inſeruire tibi feſtino , & præcepta tua, tanquam Domini iuſſa obſeruare ſatago .

Pſalmus ipſi Dauid aduerſus Goliath .

QVædam exemplaria non habent uerba illa : aduerſus Goliath . nihil tamen impedimento eſt quin adeſſe poſſint: quaſi compoſitus fuerit hic pſalmus in gratiarum actionem, poſt trophæum illud de Gigante reportatum , & poſt multas alias uictorias. dicere etiam poſſumus compoſitum fuiſſe hunc pſalmũ aduerſus inuiſibilem, atq; intellectualem Goliath: cõmunem nimirum omniũ inimicum , Diabolum . Pſalmus, CXLIII.

B Enedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas in aciem, & digitos meos ad bella . Laudandus Deus eſt, qui manus, & digitos meos in acie proſperat, & in bello: & qui mihi tribuit, ut hoſtes meos ſuperem , & præclara huiuſcemodi erigam trophæa. proſperari etiam dicuntur manus in inuiſibili aduerſus Dæmones prælio, dum extendimus eas ad uirtutes , & dum ad Deum eas puro corde eleuamus. poſſumus etiam dicere, quod beatus Dauid edoctus ſit a' Domino mouere manus in acie & digitos in bello: quia & corporeis membris uiſibiles inimicos, & animæ membris inuiſibiles Dęmones ſuperabat. Nos etiam docemur a' Chriſto tollere manus in acie & digitos ad Deum, ita ut Crucis figuram exprimant .

εἰς παρά-
ταξιν
εἰς πολέ-
μους

M iſericordia mea, & refugium meum, adiutor meus & liberator meus, protector
» meus, & in ipſo ſperaui. Miſericors enim, inquit, eſt, & quæ ſequuntur.

Q ui ſubdit populum meum ſub me . Neq; enim in ſola inimicorum ſubiectione, ſupemo nobis opus eſt auxilio, ſed etiam in beneuoli, atq; amici populi regimine: & quemadmodum uictoriæ, quæ de inimicis parantur, a diuino proueniunt auxilio, ita etiam familiarium ac beneuolorum ſubiectiones.

D omine quid eſt homo, quod cognitus ei es? aut filius hominis, quoniam repu-
» taris ab eo? Huiuſcemodi pene' uerba habuimus in pſalmo octauo, ubi expoſitionem uidere poteris. quia, inquit, donaſti ei, ut cognoſcat te Deum eſſe, & quia reputaris ab eo: hoc eſt: cognoſceris Deus eſſe , & quia in cogitationi-

ἐγνώσθης
αὐτῷ
ὅτι λογίζῃ
αὐτῷ

bus: & conſiderationibus, atq; in animo illius uerſaris. magnum etenim hoc eſt, & ſupra humanæ naturæ tenuitatem.

Homo uanitati ſimilis factus eſt. Hoc dicit propter corporis infirmitatem, & quia humanum nihil eſt ſtabile, ſed corruptibilia omnia, & quæ cito tranſeunt. per uanitatem autem inania ac fatua hominum ſtudia ſignificauit.

Dies eius ſicut umbra prætereunt. Cito pertranſeunt, umbræ inſtar, quæ modicum apparet, & uidetur eſſe, & cito auolat.

Domine inclina cœlos, & deſcende, tange montes, & fumigabunt. Atqui deſcendere Deus non poteſt, cum ubiq; adſit, & impleat uniuerſa: uerum humano more Propheta nunc huiuſcemodi protulit uerba, ut per ea (terribilia enim admodũ uidentur) illos perterreat, qui magna ſapiunt, & tument ſuperbia, utq; eorundem comprimat temeritatem. nam etſi tangere montes, & fumigare, horrenda quædam uideantur uerba, inferiora tamen ſunt, ac ualde diſtant a' diuina dignitate. ait igitur deſcende quæſo, & tange montes, ut eos punias, qui humanæ naturæ imbecillitatem, ex ſe ipſis non cernunt, & nihilo ſapientiores fiunt: quinimmo, contra potius, deſipiunt. in monte etenim Syna olim huiuſce modi terrores facti ſunt: unde populus magno timore affectus eſt, caſtigatiorq; ac moderatior redditus.

ἀστραψον ἀστραπὴν Fulgura fulgurationem & diſperdes eos, mitte ſagittas tuas & conturbabis eos. Per fulgurationem & ſagittas, flagella, ac ſupplicia appellat, ueluti famem, peſtem, & alia huiuſmodi. notioribus enim, & terribilibus hiſce uocabulis reſupinum & contemptorem hominem, ueluti a' ſomno excitans, exurgere eum facit, & tremere. poſſunt etiam hæc uerba de primo Saluatoris aduentu intelligi. nam & in pſalmo XVII de inclinatione cœli ſcriptum legimus, inclinauit cœlos, & deſcendit. ſimiliter de montibus & de fumo, quod fundamenta montiũ turbata ſunt, & quod aſcendit fumus in ira eius. de fulgure etiam & de ſagittis, quod miſit ſagittas ſuas, & diſſipauit eos, fulgura multiplicauit, & conturbauit eos: ubi uide quæ exponendo dicta ſunt. nec tamen ab re fuerit, eadem hæc uerba de ſecundo Chriſti aduentu intelligere.

Emitte manum tuam ex alto. Tuam ſcilicet adiuuandi potentiam.

Eripe me, & libera me de aquis multis. Per aquas allegorice inimici intelliguntur, eo quod aquarum, ſeu torrentis inſtar, multo cum impetu, ac uehementia, & nullo ordine ferantur, & quodcunq; obuium eſt, pertrahant. uide in pſalmo LXVIII expoſitionem primi uerſiculi.

De manu filiorum alienorum. Hoc eſt, de manu hominum, qui a' me alieni ſunt, uel qui a' Deo alieni ſunt, propter ſumma nimirum eorum ſcelera.

Quorũ os locutũ ẽ uanitates. Mẽdacia ſcilicet atq; inutiles, & noxios ſermões.

Et dextera eorũ dextera iniuſtitiæ. Quorum, inquit, & ſermones mali ſunt, & opera peſſima.

Deus canticum nouum cantabo tibi. In gratiarum ſcilicet actionem. nam quemadmodum rex a' paupere, quem beneficiis affecerit, nihil aliud quærit, quam gratum animum, & laudem, ita etiam Deus, a' nobis nihil aliud poſcit; uerum

uerum ille laudes quærit, ut clarus, ac celebris fiat, Deus uero, ut clariorem eum reddat, qui huiuſcemodi laudes obtulerit.

In pſalterio decachordo pſallam tibi. Olim pſalmi huiuſcemodi organis Deo canebantur, nunc fidelis quilibet tunc demum pſalterium decachordum efficitur, ſi quinq; corporis ſenſus, & quinq; animi potentias, in ſe apte, atq; concinne diſpoſitas habuerit. quoties igitur oculus recta uidet, & auris ſpiritualibus ſuperne intendit uocibus, & reliqui omnes ac ſinguli ſenſus, & potentiæ prædictę irrepræhenſibiliter, & digne Deo, id operantur, quod decet, tunc in decachordo pſalterio Deo canimus, eiq; gratias agimus, & illius nomen glorificamus.

Qui das ſalutem regibus. Neq; enim exercitus, aut humanæ uires, ſaluare eos ſolent, ſed Dei potentia.

Qui redimis Dauid ſeruum tuum de gladio maligno. Ex graui ſcilicet prælio, atq; ex acerba morte. δαυὶδ τὸν δοῦλον αὐτοῦ

Eripe me, & erue me, de manu filiorum alienorum, quorum os locutum eſt uanitatem, & dextera eorũ dextera iniuſtitiæ. Hæc uerba etiam ſuperius dicta ſunt, uerũ eadem nunc repetit Propheta, orationẽ ac preces ſuas magis intẽdẽs.

Quorum filii eorum ſicut nouellæ plantationes, ſtabilitæ in iuuentute ſua. Fœlicitatem eorum deſcribit, & diuitias. quorum, inquit, filii florentes ſunt, atq; in uigore, ueluti nouellæ plantæ auctæ in iuuentute ſua. ὧν οἱ υἱοὶ αὐτῶν ἱδρυμένας

Filiæ eorum eleganter compoſitæ, atq; ornatæ, ut ſimilitudo templi. Hoc eſt ornatæ, inſtar templi, uel adeo ornatæ, ut ob ſummam elegantiam, atq; ornamentum, templi ſimilitudo uideantur. κεκαλλωπισμένας

Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc. Hoc eſt, ob multam reconditorum bonorum copiam, in aliud promptuariũ euacuata: quaſi prima illa promptuaria eſſent anguſta, atq; ideo delata ad maiora prõptuaria: iuxta illud: deſtruam horrea mea, & maiora ædificabo.

Oues eorum fœcundæ, multiplicantes in egreſſibus ſuis, boues eorum pingues. Per egreſſus, aut partus intelligere debemus, aut exitus ad paſcua. πολύτοκα πληθύνοντα ἐν ταῖς ἐξόδοις

Non eſt ruina maceriæ, neq; trãſitus, neq; clamor in plateis eorum. Non tantum eorum ſegetes & campi florent, & uineæ: ſed ſtabiles etiam ſunt eorũ maceriæ. per maceriem etiam, ſeu, (ut potius Gręca dictio φραγμὸς ſignificat), per ſepem, aut ciuitatis mœnia accipiuntur, aut priuati muri domus. quorũ, inquit, igitur, nihil decidit: ſed neq; excurſiones, aut clamores in eorũ ſunt urbibus, uel (iuxta aliũ interpretem) in ſuburbiis eorũ. ubi enim tumultuatio eſt, aut perturbatio ex bello, illic etiam excurſiones hoſtiũ ſunt. de hac materia dictũ eſt etiã in pſalmo LXXII. quia zelaui in iniquis, pacem peccatorum uidens.

Beatum dixerunt populum, cui hæc ſunt. Multi, inquit, hunc populum ob uiſibilium huiuſcemodi bonorũ copiam, beatũ dixerunt, cũq; fallacem hãc uulgi ſentẽtiam poſuerit, ſuã deinceps Propheta meliorẽ, ac rectiorẽ infert dicens.

Beatus populus, cuius Dñs Deus eius. Cuius portio Dñs Deus eius: uel cuius Dñs eſt Deus eius: cuius Deus dñatur: nec ſimpliciter, ſed quia illius paret mandatis. hæc etenim beatitudo uera eſt, ueluti bona, ſtabilis, ac perpetua.

L Laudationis

¶ Laudationis ipſi Dauid.

HIc pſalmus laudationem Dei continet, quę omnibus communis eſſe poteſt, & ex fidelis cuiuſq; perſona proferri. Pſalmus, CXLIIII.

EXaltabo te Deus meus, rex meus. Alta, ac ſublimia de te contemplans, uel altitudinem tuam ignorantibus declarans.

E t benedicam nomini tuo in ſæculum, & in ſæculum ſæculi. Abſurdum enim eſſet, poſtq̃ ipſa etiam irrationalis creatura, creatorem ſuũ ſemper glorificat(cœli enim, inquit, enarrant gloriam Dei) ſi rationalis homo, in hoc laudationis genere ab ea uinceretur, nec ſemper Deum glorificaret, per laudes nimirum, & per bona opera, iuxta id quod ſcriptum eſt: & uideant bona ueſtra opera, & glorificent patrem &c. ſumus etenim præ cæteris omnibus nos Deo debitores, & quia fecit nos, cum non eſſemus, & quia tales creauit: homines ſcilicet, & fideles: & quod creatos conſeruat, & quia prouidentiam noſtrum omniũ habet, in uniuerſum omnium, ac priuatim ſingulorum, ſecreto & palam, tam ſcientium q̃ ignorantium. Quis enim omnia ea enarrare poſſet, quæ Deus propter homines creauit? & miniſterium illud, quod nobis impendit? corporis formationẽ, animæ nobilitatem, ſapientiam, naturæ legem, & legem ſcriptam, & quod bonorum omnium eſt caput, illius incarnationem, paſſiones, & mortem? Horum omniũ igitur, atq; innumerabilium aliorum beneficiorum, deo debitores ſumus.

P er ſingulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in ſæculum, & in ſæ
» culum ſæculi. Hæc uerba per ſe clara ſunt.

αὐνετὸς M agnus Dñs & laudandus ualde, & magnitudinis eius non eſt finis. Magnus non tantum, ut magnarum rerum opifex, ſed ut magnorum donorum largitor: & propterea ualde laudandus eſt. quod ſi nullus eſt finis diuinæ magnitudinis, conſequenter nullus erit etiam diuinis laudibus modus.

G eneratio & generatio laudabit opera tua. Tam præſens generatio q̃ quæ uentura eſt, hoc eſt omnis generatio. opera autem hic ea dicit Propheta, quæ Mundi initio, illis ſex diebus facta ſunt: uel miracula, & prodigia, quæ aſſidue in omni generatione ab eo fieri contingit.

E t potentiã tuã pronũciabunt. Potentiã, quã in prędictis habes gñationibus, uel potentiã pręſtãdi beneficia, & infligẽdi ſupplicia. gñationẽ aũt & gñationẽ, eos appellat, qui in unaquaq; gñatiõe ſapiẽtes ſunt: & Dei amatores: q primũ quidẽ a ſeipſis diuina opa laudant, deinde etiã eius potentiã cęteris annũciant.

M agnificentiã glorię ſanctitatis tuę loquentur, & mirabilia tua narrabunt, & uir
» tutem terribiliũ tuorũ dicent, & magnitudinẽ tuã narrabunt. Per mirabilia quidẽ ea intelligit, quę in aliquorũ hominũ beneficiũ facta ſunt, quẽadmodũ in Hebręorum tranſitu ex Aegypto, Columna ignis, & columna nubis, Rubri maris diuiſio, Aqua ex petra, Coturnix, atq; alia huiuſmodi. per terribilia uero ea ſignificat, quæ ad ſupplicium, atq; in pœnam aliquorum facta ſunt, ueluti Flagella contra Aegyptios, aut alias gentes immiſſa. Vel aliter: per mirabilia quidem contemperatas

dem contemperatas temporũ mutationes intelligit, florentes item Hortos, Prata, nitidos ac potabiles Fontes, Flumina, ac Riuulos ſuauiter fluentes, Pluuiarũ irrigationes, Terræ fœtus, Arborum innumerabiles ſpecies, Fructuum uarietates, mites ac molliter ſpirãtes Ventos, Solis ſplendorem, Lunæ lampadem, Stellarum pulchritudinem, & alia quæcunq; tam in animantibus, q̃ inanimatis, admiratione digna ſunt. per terribilia uero, Fulgura, Tonitrua, Fulmina, Peſtem, Famem, Niuem, Grandinem, Glaciem, Diluuia, Incendia, & alia quæcunq; tam in inanimatis q̃ in animantibus terribilia ſunt. per magnitudinem uero & magnificentiã, diuinæ naturæ, ſapientiæq;, ac potentiæ excellentiam, intellige. deinde in melioribus, ac benignioribus Dei beneficiis magis imoratur, oſtendẽs, illũ ad humanitatẽ atq; ad miſericordiã ſemp magis uergere et ad mitiora decliare.

Memoriam multitudinis benignitatis tuæ eructabunt. Annunciabunt ſermonem plenum memoria immenſæ tuæ bonitatis. τῦ πλήθους τῆς χρηστότητός σου

Et iuſtitia tua exultabunt. Hoc eſt, ob iuſtitiam tuam, reminiſcentes nimirum, ac narrantes, quomodo unicuiq; conuenientia pro dignitate largiris: quomodo & beneficiis afficis, & pœnis, & iuſte omnia adminiſtras. exultabunt igitur quod neq; uirtus a' te irremunerata relinquetur, neq; uitium incaſtigatum.

Miſericors & miſerator Dominus, longanimis, & multum miſericors. Hæc uerba etiam habentur in pſalmo CII.

Benignus Dñs uniuerſis, & miſerationes eius ſuper omnia opera eius. Loquens Propheta de diuina bonitate, ſermonem amplificat, ſciens in ea potiſſimũ Dei diuitias cõſiſtere. neq; enim ſaluari potuiſſemus, niſi magna illius benignitas, adfuiſſet nobis & miſericordia. uniuerſis autem dixit, & non iuſtis tantum: quinimmo & peccatoribus: nec rationalibus tantum, ſed etiam irrationalibus: & deniq; quibuſcunq;, tametſi minimis operibus ſuis miſeretur: quippe qui & gehennam, & omnes alias æternas pœnas peccatoribus, præ ſumma miſericordia cõminatus eſt, ut earum timore a' uitiis abſtinerent, & uirtutem adepti, cœlorum regnum cõſequerentur. & qui in hac etiam uita ſæpenumero delinquentes caſtigat, ut (ſi uelint) meliores eos reddat, uel ſaltem, ut in futura uita minores eis pœnas tribuat, atq; ut huiuſcemodi caſtigationis exemplo, alios erudiat, & moderatiores reddat. χρηστός

Confiteantur tibi Dñe omnia opera tua. Gratias tibi agant, rationalia quidem, ipſa per ſe: irrationalia uero, & inanimata, per illos, qui ea conſpiciunt, atq; his utuntur, & propter quos etiã facta ſunt. gratias agant igitur, quod omnia, ſapientiſſimæ huic creationi tuę & tam utili opificio tuo participant, ac tua fruũtur prouidentia. & inanimata quidem gratias tibi agant, per admirandam eorũ naturam, homines uero per laudandam ipſorum conuerſationem, ac uitam.

Et ſancti tui benedicant tibi. Qui tibi ſanctificati ac dedicati ſunt. hos enim pręcipue decet, tibi ſemper benedicere, curis ac ſollicitudinibus ſęculi liberatos, atq; idoneos puro ac mundo corde tuas laudes proferre, tanq̃ aliis ſapientiores.

Gloriam regni tui dicent, & potentatum tuum loquentur, ut notum faciant filiis hominum potentatum tuum, & gloriam magnificentiæ regni tui. Docebunt hæc τὴν δυναστείαν σου

bunt hæc omnia cæteros ignorantes, ut nota hæc eis faciant. cupit enim Deus laudari, non quod laudibus indigeat, ſed ut cæteri, qui diuinam potentiam & gloriam ignorant, per huiuſcemodi laudationes eam addiſcant.

R egnum tuum Regnum omnium ſæculorum. Perpetuum ſcilicet atq; æternum, ſine principio, & ſine fine: quod manifeſtius etiam ex ſequentibus facit.

E t dominatio tua in omni generatione, & generatione. Vbiq; gentium nimirum, atq; omni tempore.

F idelis Dñs in oib⁹ ſermõib⁹ ſuis. Cõſtãs & uerax, & dign⁹ cui fides adhibeatur.

E t ſanctus in omnibus operibus ſuis. Irrepræhenſibilis, & nullam alicui iuſtæ querimoniæ occaſionem præſtans.

ὑποσηρί-ζει R egit Dñs oẽs qui corruunt, & erigit oẽs eliſos. Cũ de regno Dei dixerit, q. ſ. eſt ſine fine, & de ſermonibus q̃ ueri ſunt, & de opibus, q̃ reprẹhẽdi nõ poſſunt, & ad hẹc omnia, de diuina magnificẽtia, potentia, gloria, benignitate, & aliis huiuſcemodi rebus, iã tractauerit, nũc rurſus de diuina loqtur miſericordia, quẹ ſane magna gloria eſt regni eius, dicẽs: q̃ nõ tantũ ſtãtes cõſeruat, ſed caſuros ẽt ſubſulcit, ita ut nõ cadãt: & humi iacẽtes erigit: eos. ſ. qui non aduerſantur. neq; hũc aut illum tantũ Deus adiuuat, ſed oẽs in uniuerſum, atq; ipſos etiã ſeruos, pauperes, atq; ignobiles. omnibus etenim uolẽtibus, auxiliũ ſuũ Deus prõptiſſime impertitur. deinde aliud beneficii genus Propheta cõnumerat. eſt etenim uaria ac multiplex illius cura ac ſollicitudo pro nobis omnibus.

O culi omniũ in te ſperant Dñe, & tu das eſcam eorũ in tẽpore opportuno: aperis

εὐδοκίας „ tu manũ tuã, & imples omne animal bona uolũtate. Similia ſunt hẹc uerba iis, quẹ habẽtur in pſalmo CIII. omnia. n. inquit, a te expectãt, ut des cibũ eorũ in tẽpore. & rurſum: aperiẽte te manũ tuã oĩa implebũtur bonitate: quæ uerba ibi expoſuimus. quod igitur illic bonitatẽ dixit, hoc in loco bonã uoluntatẽ appellauit. uidiſti quomodo oſtendit Propheta quod Deus, bonus & benignus eſt uniuerſis, & q̃ miſericordia eius ſuper omnia opera eius, quodq; non terra, pluuia, ſol, atq; aer, ſed diuinum mandatum animantibus cibum largitur. per manuum uero apertionem, præbendi facilitatem demonſtrauit.

I uſtus Dñs in oib⁹ uiis ſuis. In diſpẽſatiõibus nimirũ & prouidẽtiis. quod uero ſupius diximus ſignificare dictionẽ, ſanctus, idẽ nũc ſignificat dictio, iuſtus.

E t ſanctus in omnibus opibus ſuis. Eandẽ repetit ſententiã, magis declarãdo, ita ut uerſiculus ſupius declaratus, atq; hi duo idẽ ſignificent. uel iuſtus in mandatis ſuis: eo q̃ cõmenſurauit illa Deus cum eorũ potẽtia, qbus ea diriguntur.

P rope eſt Dñs omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocãtibus eũ in ueritate. Cum ea dixerit, quẹ in cõmune infidelibus etiã data ſunt, narrat nunc ea, quẹ fidelibus priuatim prẹſtitit. q̃ ſcilicet prope eos ſit, quodq; protegat eos ac defendat. in ueritate autem in hoc loco poſuit pro recte, atq; ut oportet.

V oluntatem timẽtium ſe faciet, & obſecrationem eorũ exaudiet, & ſaluabit eos. Voluntatem dico quẹ utilis fuerit, & a diuina non diſcrepauerit uoluntate.

C uſtodit Dominus omnes timentes ſe. Diligentes ſcilicet eum ex toto corde, cuſtodit autem ab iis omnibus, a quibus cuſtodire decet.

Et omnes

Et omnes peccatores diſperdet. Eos ſcilicet qui immedicabili morbo laborant. diſperdet autem eos, ſeu exterminabit eos a' populo ſuo.

Laudationẽ Dñi loquetur os meũ. Semper enim, inquit, laus eius in orẽ meo.

Et benedicat omnis caro nomini ſancto eius in ſæculum & in ſęculum ſęculi. Dictum eſt etiã in pſalmo CII: benedicite Dño omnia opera eius. uide illic expoſitionem. uel benedicat omnis caro, quę credidit ſcilicet: hoc eſt: quę eſt fidelis. nam infidelis caro benedicere non poterit. per carnem uero totum hominem ſignificauit.

¶ Alleluia.

Hic pſalmus etiam diuinas laudes continet quod ex ipſa inſcriptione etiam denotatur. in quibuſdã uero exemplaribus huic inſcriptioni additum eſt, Aggei & Zachariæ. uerum id neq; apud Hebræos reperitur, neq; apud aliquem aliorum interpretum, neq; etiam apud ipſos ſeptuaginta. Pſalmus CXLV.

Lauda anima mea Dñm. Simile illud eſt: benedic anima mea Dño.

Laudabo Dominum in uita mea, pſallam Deo meo, q̃diu fuero. Verba illa, pſallam Deo meo, q̃diu fuero, magis ea declarant, quæ iam dicta ſunt: hoc eſt: laudabo Dominum in uita mea.

Nolite confidere in principibus, in filiis hominũ, in quibus non eſt ſalus. In quibus nõ eſt ſalus, ut ſeipſos ſaluare poſſint. q̃ ſi ſeipſos ſaluare nequeunt, multo minus alios poterũt. conſyderare enim potes, quomodo uariis ſubiecti ſunt ęgritudinibus, & periculis, atq; ipſi demum morti, quam minime effugere poſſunt. audiant hæc igitur, qui ad humana oſcitabundi attendunt auxilia. deinde docet, quomodo non ſit ſalus in eis.

Exibit ſpiritus eius. Anima nimirum illius principis, in quo confidis.

Et reuertetur in terrã ſuam. Ipſe. ſ. princeps: hoc eſt: illius corpus, in terram reuertetur, a' qua initio deſumptus eſt. terra enim, inquit, es, & in terrã reuerteris.

In illa die peribunt omnes cogitationes eius. De die loquitur exitus animę a' corpore. cogitationes uero eas intelligit, quas mortuus hic princeps de ſęculi rebus habuerat: de diuitiis nimirum: de gloria, & potentia: de confœderatione, atq; aliis huiuſmodi. poſtq̃ uero ab humana ſpe Propheta lectorem abduxit, quod reliquum eſt, tutum ei ac ſecurum deinceps portum oſtendit, atq; inexpugnabilem quandam turrim. eſt autem optimus admonendi modus, primum ab inferioribus abducere, & deinde fortiora ſtatuere: inania deſtruere, & uera erigere: arguere fallacia, atq; utilia demonſtrare. αὐτῶ

Beatus cuius Deus Iacob, adiutor eius, ſpes eius in Domino Deo eius. In pſalmo CXVII dictum eſt: bonum eſt confidere in Domino, q̃ confidere in homine, bonum eſt ſperare in Domino q̃ ſperare in principibus. beatus, inquit, ille, cuius adiutor eſt Deus Iacob: qui ſolus uere Deus eſt. in quo Patriarcha ipſe Iacob olim fretus eſt, a' quo non uulgare auxilium in neceſſitatibus ſuis reportauit. hoc enim ſignificare mihi uidentur illa uerba: Deus Iacob. deinde adiutoris huius potentiã narrat: ea nimirum ratione, ut ad illum, ueluti ad po-

erit, aut uerbum, regnabit. dictum eſt autem in præcedenti pſalmo regnum tuum regnum omnium ſæculorum, & dominium tuum in omni generatione, & generatione. per generationem igitur & generationem, morientium, & relus gentium generationem intellige. Sion uero, fidelium Eccleſia dicitur, ut in XCVI pſalmo declaratum eſt, ibi: & exaltauerunt filiæ Iudeæ.

¶ Alleluia.

LAudatorius eſt etiam hic pſalmus, & ſimiliter omnes ſequentes.

Pſalmus, CXLVI.

LAudate Dñm, quoniam bonum eſt, pſalmus. Bonum eſt, inquit, laus, ſeu diuina laudatio. Symmachus uero tranſtulit, alleluia, quia bonum eſt canticũ. ὅτι ἀγα-θὸν ψαλμός

Deo noſtro iucunda ſit laudatio. Iucunda, ac ſuauis reputetur noſtra laudatio, atq; ab eo benigne ſuſcipiatur: hoc autem fit, quando, qui Deum laudat, uitam uiuit uirtute præditam. uidetur etiam hic pſalmus ſpectare ad reditum ex Babylone, quod manifeſtum fit ex ſequentibus.

Aedificans Hieruſalem Dominus. Subaudi uerbum, eſt. pertinere autem ui dentur hæc uerba ad illam ſententiam, quam alibi tradidit, dicens: niſi Dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt, qui ædificant eam.

Diſperſiones Iſraelis congregabit. Prophetia hæc eſt de Iudæis, qui in captiuitate relicti fuerant. neq; enim una omnes reuerſi ſunt.

Qui ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Hoc etiam Apoſtolus Paulus dixit, aſſerens, ꝙ Deus humiles conſolatur. animarum enim medicus cum ſit, conſolandi officium ſuſcepit, ut eos refrigeraret, qui præ ſummis tentationibus, & calamitatibus, corde contriti ſunt. ꝙ ſi huiuſcemodi afflictos homines conſolaturus eſt, multo etiam magis eos conſolabitur, qui uera humilitatis uirtute humiliati ſunt. harum autem contritionum uincula quibus afflicti homines alligantur, piæ quædam curationes, atq; admonitiones ſunt quę partim in bonis operibus, partim uero in ſanis ſermonibus conſiſtunt. hæc igitur de diuina benignitate dicta ſunt. quæ ſequuntur, illius potentiam prædicant, & nobis omnibus fiduciam, atq; animum apud eum præſtant.

Qui numerat multitudines Stellarum. Qui illarum numerum apprime nouit. quidam uero numerare dictum putant, pro cognoſcere, ut ſit ſenſus. ꝙ Stellarum etiam multitudinem Deus nouit, & quomodo ſe habeant, loco, ordine, forma, & magnitudine: & deniq; quod habitudinem: quam inter ſe habent, cognoſcit, & cauſam.

Et omnibus eis nomina uocat. Qui nomina determinat, quibus eã appellet: quod ſane maius eſt, quam dinumerare. demonſtrare igitur illud uidetur Propheta, quod qui ſanat contritos, alligabit etiam eorum contritiones, qui in captiuitate conterebantur: & ꝙ ille qui innumerabilem Stellarum multitudinẽ adeo cognoſcit, ut unãquãq; proprio nomine appellet, quod ſane ſummæ cognitionis ac ſcientiæ indiciũ eſt, ꝙ ille, inq̃, omnino etiam eos omnes nouit, qui

diſperſi ſunt, aut in diuerſis captiui regionibus. & q͞ ueluti omnium miſericors eorum etiam miſerebitur: & quod tanq͂ omnipotens, eoſdem facillime poterit congregare.

Magnus Dominus noſter, & magna potentia eius. Quia rem grandem Propheta ſuperius dixit: q͞ ſcilicet tot Iudæorum multitudines ubiq; Gentium diſperſas, Deus eſſet congregaturus, deinceps de diuina pertractat potentia, confidere omnes iubens, & abſq; ulla dubitatione in eum credere.

Et ſapientiæ eius non eſt numerus. Noli quærere quonam modo, aut qua ratione illud facturus ſit. nam quemadmodum diuinæ magnitudinis nullus eſt finis, ita etiam eius ſapientiæ nullus eſt numerus. noli igitur de eo aliquid dubitare, cuius magnitudinem ac ſapientiam infinitam eſſe didiceris.

Suſcipiens mites Dominus. Fouens, ac recreans patriſq;, ſeu curatoris inſtar, eos fouens.

Humilians autem peccatores uſq; ad terram. Deſtruens eos funditus, & ad ſolum uehementer eos allidens. hoc enim ſignificant ea uerba, uſq; ad terram. per mites autem, humiles corde homines intelligit, per peccatores uero, ſuperbos: iuxta illud: Dominus reſiſtit ſuperbis, humilibus autem dat gratiam.

Præcinite Domino in confeſſione. Præcinite ei canticum aliquod in gratiarum actionem: uel canite ei, per gratiarum actiones.

χόρτον κ̀ χλόω — Pſallite Deo noſtro in cithara, qui operit cœlum in nubibus, & præparat terræ » pluuiam: qui producit in montibus herbam, & olera ſeruituti hominum: qui » dat pecoribus alimentum eorum. Tegit quidem Deus cœlum nubibus, ut pluat: pluit autem ut herbam producat, atq; olera: olera uero atq; herbam producit, ut mitia ſimul, atq; immitia alat pecora, quæ herbis ueſcuntur. dictum eſt autem in pſalmo CIII: irrigans montes de cœnaculis tuis. q͞ ſi montes irrigat Deus, multo magis fructiferam terram, irrigabit: & ſi irrationalium curam, ac prouidentiam habet, multo magis rationalium habebit, propter quos irrationalia ipſa ab eo creata ſunt. quæ ſequuntur in eodem ſimiliter habentur pſalmo, ibi: producens fœnum pecoribus.

Et pullis Coruorum inuocantibus eum. In eodem etiam pſalmo dixit: omnia ad te expectant, ut des illis cibum in tempore. ſenſus eſt, q͞ Coruorum pullos qui parentum crudelitate ab eis derelicti (oderunt enim Corui proprios fœtus) clamant uehementer, & ſuperne oſcitant & cibum quærunt, q͞ hos, inq͂, Coruorum pullos Deus admirandum in modum alit: ad ſupremæ ſcilicet benignitatis, & ſummæ prouidentiæ ſuæ demonſtrationem. aurã etenim quandam Deus in eorum ora demittit per quam nutrimentum neſcio quod ex aere congregatur, quo ad grandiorem uſq; ætatem nutriuntur. inuocant autem Chriſtum, non q͞ intelligant quid agant, ſed quia inuocare uidentur, & quia illorum clamor obſecrationem quandam ac preces imitatur. hac igitur de cauſa, nunc Coruorum ſpecialiter meminit. iuxta Anagogen: Coruorum pulli fideles populi ſunt ex gentibus congregati, ueluti qui in mundi erant, & fœdatas peccati caligine olim animas habebant; quibus Deus ſpiritualem cibum præbet, &

bet, & non pereuntem. dicunt etiam aliqui, ꝙ cum ille, qui ſummæ bonitatis eſt fons, iuſtam Heliæ prophetę in Iudęos indignationem mollire cuperet, famem induxit, ut ſatietatis fructus caſtigaret: & illum præparauit nutriri a' Coruo, a' uolucre dico, proprii fœtus inimica, quæ parit quidem pullos, ſed eos non nutrit, (nutriuntur enim minutiſſimis quibuſdam animalibus, quæ illorum nidos circunuolant,) ac huiuſmodi facto, uiſus eſt conſilium Heliæ præbere, ne nimia in Iudæos indignatione uteretur, ne ue ſe inhumanum magis oſtenderet, quam in eum uel illa auis fuerit, quæ tanto odio proprios perſequitur filios. Quia uero Iudæi, qui ex Babylonica reuerſi fuerant captiuitate debiles erant, ac ſine armis, omnibuſq; aliis rebus denudati, timens Propheta ne idcirco animo perturbarentur, hanc eorum in ſequentibus timoris ſuſpicionem ſanat dicens.

Non in fortitudine Equi uolet, neq; in Tibiis uiri complacet. Per uoluntatem & complacentiam, ipſum Dei beneplacitum intelligit: & rurſus, per fortitudinem, & per Tibias, ipſas uires. nam quemadmodum in brachiis, uires manuum, potiſſimum conſiſtunt, ita in Tibiis uires Pedum. non in Equi aut Equitis potentia, inquit, delectabitur: ſed in quibus nam delectetur audi. θελήσει εὐδοκεῖ

Delectatur Dñs in timentibus eum, & in iis, qui ſperant in miſericordia eius. Reſtat igitur, ut parto huiuſmodi timore ac ſpe, amplius non perturbemini. εὐδοκεῖ

Alleluia.

Laudatorius eſt etiam hic pſalmus & gratiarum actiones continet pro bonis Hieruſalem. Pſalmus. CXLVII.

Lauda Hieruſalem Dominum, lauda Deum tuum Sion. Per Hieruſalem quidem, conditam ipſam ciuitatem intelligit, per Sion uero, montem, in quo erat ædificata.

Quia fortificauit uectes portarum tuarum. Lauda, inquit, Deum, & gratias ei age, quia portarum tuarum uectes adeo ualidos eſſe effecit, ut ab hoſtibus frangi nequeant. deinde alia perſequitur beneficia. ἰσχυσε μόχλους

Benedixit filiis tuis in te. Tribuēs tibi eos, & multos, & fortes, & ſapientes, & diuites, &, ꝙ cæteris longe maius eſt, hi filii in te una' omnes ſunt. nam ꝙ dixit in te, idem ſibi uult, ac ſi dixiſſet eos tibi tribuit una' ac pariter in te habitantes. ecce enim, inquit, quid bonum, aut quid iucundum, q̄ habitare fratres in unū.

Qui poſuit fines tuos pacem. Ab omnibus finibus tuis bellum remouit, unde regionis tuæ terminos effecit pacificos. uel qui poſuit pacem in finibus tuis.

Et adipe frumenti replet te. Non frumento ſimpliciter, ſed frumenti adipe, ipſam autem Siliginem intelligit, quæ pinguiſſima, ac puriſſima eſt farinę pars. nec dare eum ſimpliciter dixit, ſed replere: quo ſermone abundantiam pariter, ac largitatem fructuum denotauit. ἐμπιπλῶν

Qui emittit eloquium ſuum terræ. Sicuti ei mos eſt, a' priuatis ad communia ſermonem transfert. & rurſus a' communibus ad priuata. cum enim de particularibus

ticularibus

ticularibus dixerit beneficiis, quæ in ipſam ſunt collata Hieruſalem, nunc in uniuerſum de diuina loquitur prouidentia, per eloquium, mandatum Dei intelligens, de ferendis ac producendis fructibus.

V elociter curret ſermo eius. Mittente Deo eloquium ſuum, id eſt, iubente aliquid ſermone, ſeu uerbo ſuo, huiuſcemodi ſermo, uelociter curret: hoc eſt: cito & quamprimum perficietur. iuxta Anagogen uero: Hieruſalem & Sion Eccleſia eſſe dicitur fidelium, ut alibi diximus. portæ uero illius, Baptiſma & Fides. per earum etiam uectes, ſanctam intelligimus crucem. benedixit autem Deus filiis eius Eccleſię: hoc eſt: Apoſtolis Chriſtus. extollens enim, inquit, manus ſuas, benedixit eis: & per eos omnibus ſimiliter benedixit, qui Apoſtolicæ fidei ſucceſſores fuerunt. poſuit etiam eius Eccleſiæ fines, pacem: quia dum perſecutorum pugnas conſtanter ſuſtinet, uincendo poſtmodum, pacem adipiſcitur. per frumenti uero adipem, ſpiritualis cibi puritatem ac munditiã intellige, & per eloquium quod terræ emiſſum eſt, prædicationem fidei, atq; Euangelium, quod celeriter curſurum eſſe prædicit Propheta. ſed nequis huiuſmodi prophetiam impoſſibilem putaret, fidem ſermoni facit, ſequentibus miraculis, ac ſi diceret: nunquid is, qui tam de facili omnia hæc potuit perficere, imbecillis aut infirmus in illis exiſtimabitur?

Q ui dat niuem ſuam ſicut lanam. Adeo copioſam ac denſam, ut breui tempore uniuerſa ab ea contegatur terra, non ſecus atq; a' candida quadam lana.

N ebulam ſicut cinerem ſpargit. Multam hanc quoq; & ſimiliter denſam.

κρύςαλλον M ittit glaciem ſuam ſicut bucellas. Defertur etiam huiuſmodi glacialis nix, paruis quibuſdam bucellarum fruſtis perſimilis. quidam uero per glaciem, maiorem grandinem intellexerunt.

A nte faciem frigoris eius, quis ſuſtinebit. Hoc quoq; admirabile eſt, & magnam Dei potentiam demonſtrat: quomodo ſcilicet tam repente magnum adeo frigus fiat.

E mittet uerbum ſuum, & liquefaciet ea. Eſt & hoc aliud admirandum, q; eius mandato, niues & glacies ſtatim liqueſcant.

F labit ſpiritus eius, & fluent aquæ. Per ſpiritum, uentum intelligit: Auſtrum nimirum, aut Notum. toto autem hoc ſermone Propheta, illud nobis manifeſtum facere intendit, q; hæc omnia, quæ ſuperius commemorauit, nõ fortuito, aut caſu fiant, nec ſponte ſua, ſed q; diuinis obtemperant mandatis: atq; ideo de facili commutantur, nunc quidem ex Aqua in Niuem, aut Glaciem, nunc uero ex his in Aquam: item modo a' calore ad frigus, modo ad calorem a' frigore. quocirca non difficile eſt, ut credamus breui futuram eſſe etiã tentationum ac calamitatum diſſolutionem, & finem, ac demum ex ardentiſſimo bello maximam pacem: ſimiliter & calamitates, atq; afflictiones cito eſſe in gaudium conuertendas. ſignificare etiam uidentur ſuperiora neſcio quid profundius: & q; quemadmodum hibernum tempus, tametſi ipſum per ſeſe moleſtiſſimum ſit, terræ tñ utiliſſimum eſt, ſic & pręſentis ſæculi tentationes ualde proſunt, tametſi multas ſecum afferant moleſtias; & dum diuina diſpenſatione commutantur,

ne commutantur

ne commutantur, partim caſtigant, & partim adferunt ſolamen. utrunq; tamen ex re noſtra, atq; ad humanum commodum. deinde a' communibus rurſum ad particularia ſermonem conuertit, ut ſuperius declaratum eſt.

Qui annunciat eloquium ſuum Iacob. In pſalmi principio de ſenſibilibus beneficiis, & corpori utilibus tractauit, ueluti de ciuitatis tutela, de prolis fœcunditate, de pace, de abundantia: nunc autem de ſublimioribus bonis, pertractat, & animam ipſam ornantibus: per hæc ſcilicet atq; illa, populum excitās ad laudem, atq; ad dilectionem Dei, qui huiuſmodi eis beneficia contulit. qui annunciat, inquit, mandatum ſuum Iſraelitico populo, illudq; eos docet, ac notum eis facit. notas enim, inquit, fecit uias ſuas Moyſi, filiis Iſrael uoluntates ſuas. quod magis etiam declarans, addidit. τὸ λόγιον αὐτοῦ

Iuſtificationes & iudicia ſua Iſrael. Quod ſuperius eloquium dixit, hoc nunc iuſtificationes appellat & iudicia. δικαιώματα

Non fecit ſic omni nationi. Nulli nationi ſic fecit.

Et iudicia ſua non manifeſtauit eis. Tanta ac talia beneficia alicui nationi non contulit. quippe qui mandata, aut uoluntates ſuas Gentibus non manifeſtauit, ſed Iudæis tantum. aliis enim Gentibus naturæ tantum legem præſtitit, quæ a' conſcientia naſcitur, iuxta quam eos etiam iudicat, & punit, populo uero Iſrael una' cum naturali lege, ſcriptam tradidit, quæ diuina iudicia declarabat: atq; ideo ipſi magis punientur. multa ſiquidem Dei miſericordia, maioris condemnationis cauſa, negligenti ac contemptori efficitur.

¶ Alleluia.

Conſueuerunt ſancti uiri, ob ſummam animi gratitudinem, quando gratias Deo acturi ſunt, multos laudationis participes aduocare, rogareq;, ut pulchrum atq; honeſtum huiuſcemodi laudationis officiū ſecum adſumāt: quemadmodum & tres illi ſancti pueri fecerunt, cum eſſent in camino, uniuerſam creaturam pro collatis in ſe beneficiis aduocantes, ut Deo benediceret. hoc in præſentia facit etiam Propheta noſter, utrunq; Mundum complexus, ſuperiorem ſcilicet atq; inferiorem, intellectualem & materialem, atq;, ut ita dicam, ſenſibilem. Nam ueluti per ſe ſoli, ad benedictionem & laudem diuinam idonei non ſint, omnia ſermone ſuo circumeunt elementa, omneſq; ad creatoris gloriam creaturas aduocant. poſſumus etiam dicere ꝙ Propheta hoc ſermone aliud quoddam profundius uoluit ſignificare: docere nimirum, ꝙ creaturarum omnium unus ſit atq; idem Creator: & eos reprimere, qui duos eſſe opifices dicebant, alterum nimirum intellectualis, alterum uero materialis creaturæ. etenim ne ex operum diuerſitate uarios quis opinaretur eſſe Creatores, unum ex utroq; hoc creaturarum genere, chorum ſtatuit, atq; unam complicat laudationem, uni atq; ſoli Deo. Pſalmus, CXLVIII.

Laudate Dn̄m de cœlis, laudate eum in excelſis. Ex cœlis quidem, hoc eſt, ex primo, atq; ex ſecundo cœlo, ad diuinam laudem Angelos uocat, & Stellas, & omnia

lum, Deum laudat, multo magis ab eo laudari par eſt, quod dicitur uiſibile.

Quoniam ipſe dixit & facta ſunt. Hoc ſermone Propheta duo hæc nobis demonſtrare uoluit, quod & creauit Deus ea, quæ antea non erant, & quod multa cum facilitate id fecit, dum dixiſſe tantum eum dixit, & facta eſſe, ac ſi dixiſſet: quemadmodum tibi facile eſt aliquid dicere, ita & Deo facile eſt ea creare, quæ non ſunt: quinimmo & multo facilius id poteſt. neq; enim poſſibile eſt diuinæ facilitatis magnitudinem demonſtrare.

Ipſe mandauit & creata ſunt. Eandem more ſuo Propheta repetit ſententiã. ſcriptum eſt autẽ in libro Geneſis: & dixit Deus, fiat lux, & facta eſt: & reliqua ſimili ratione ac modo.

Statuit ea in ſæculum, & in ſæculum ſæculi. Stabiliuit ea ordine nimirum, operatione, atq; utilitate, ut immobilia eſſent, ac ſæculum & naturę terminos non tranſgrederentur.

Præceptum poſuit, & non præteribunt. Hæc uerba etiam facilitatem demõſtrant, qua huiuſcemodi Elementa, atq; creaturæ, in eſſe a' Deo producta ſunt, & qua deinceps conſeruantur, & perſeuerant. poſuit enim, inquit, eis mandatum de terminis eorum, quod nunq̃ præteribunt, non ſecus atq; ſerui, qui tranſgredi non audent dominorum pręcepta. omnia enim, inquit alibi, ſeruiunt tibi.

Laudate Dominum de terra Dracones, & omnes Abyſſi. Per Dracones hoc in loco, ipſa Cetę intelligit, quemadmodum & alibi, quando ait: Draco iſte, quẽ formaſti eis. per Abyſſos uero, ipſa ſignificat Maria. quoties enim, inquit, uideris Cetę magnitudinem, & corporis illius compactionem, quam apud beatum Iob ſcriptura plenius atq; apertius deſcribit, quomodo non admirabundus, tantorum animantium creatorem, laudabis? qui innauigabiles Maris ſinus ac regiones, pro illorum habitatione eis tradidit, nec ea ſinit ſtatutos prætergredi terminos, nec ad terram, aut ad nauigabiles Maris partes excurrere? ne Naues ſcilicet aut alia piſcium genera, ab illis uaſtarentur. uerum neq; hoc tantum admiratione dignum eſt ſed & ipſum Mare, non mediocrem admirationis diuinæ potentiæ occaſionem præbet: quomodo ſcilicet cum tantam aquarum copiam habeat, & Ventorum ui impellatur, atq; horribiliter ebulliat, & furore pene quodam feratur, proprios tamen terminos non tranſgreditur, neq; audet uicinam terram demergere, ſed Domini mandatum obſeruat: & q̃q̃ inſtabilem, ac nullo ordine conſtantem naturam habeat, ordinem tamen ſuum perpetuo conſeruat. Hæc ſi animo reuolueris, diuinam ſapientiam, potentiam, atq; adminiſtrationem, uere admiraberis, & maximam laudum occaſionem aſſumes, quas in honorem Dei complices atq; contextas.

Ignis, Grando, Nix, Glacies, Spiritus Procellæ, facientia uerbum eius. Miniſtrantia ſcilicet atq; inſeruientia ad hominum utilitatem, propter diuinum mandatum: non quod fortuito, aut caſu, id faciant, aut ſponte ſua. per Ignem uero, hoc in loco, ipſum Fulgur intelligit.

Montes & omnes Colles, ligna fructifera, & omnes cedri, Feræ, & uniuerſa Pecora, Reptilia, & Volucres alatæ. Quoniam ea omnia, quę iucunda atq; utilia

ſunt,

ſunt, manifeſtam, atq; apertam ſuam adminiſtrationem & diuinam laudem oſtendunt, in triſtioribus ac ſeuerioribus immoratur, dicens: Ignis, Grando, &c. quibus etiam ea adiungit, quæ minus utilia uideri poterant, dicens: Montes, & omnes colles, Ligna fructifera & omnes Cedri: quibus inſuper ea addit, quæ noxia exiſtimantur, dicens: Feræ & Reptilia: ex omni nimirum parte diuinam plene prouidentiam demonſtrans, ac docens, quod etiam hæc omnia, admiranda, atq; utilia ſunt, & rationem habent, quare a' Deo in eſſe adducta ſint: tametſi id a' nobis fortaſſe non percipiatur, uel difficile percipiatur. Fulgur etenim Pluuiæ ſignum eſt, & ſæpenumero etiam Ventorum. Grando autem Nix & Glacies, ad terræ cultum utilia ſunt. Spiritus uero Procellæ, aliquando quidem Nubes diſſoluit, aliquando uero etiam adducit: utrunq; tamen ad noſtrum commodum, tametſi ob ignorantiam noſtram nobis plærūq; ſecus uideatur. Cedri quoq; per quas ueluti maiores arbores, omnes aliæ infructuoſæ compræhenſę ſunt, ad Domorum ædificationem, & nauium conſtructionem, commodiſſimæ ſunt, & neceſſariæ: nihilq; omnino ſuperfluum eſt, aut fortuito factum. Leones præterea, Pardi, Elephanti, Vnicornes, Rhinocerotes, atq; alia huiuſmodi: & Reptilia, qualia ſunt Dracones, Serpentes, Scorpiones & reliqua, non mediocrē utilitatem ad humanam uitam adferunt. timorem enim nobis Deus per ea præſtat, & moderatiores fieri præparat, ac magis ſolliciros, & primi parentis delictū in memoriam reuocat: propter quod, uniuerſa hæc immitia animalia ſeruitutem illam a' ſe excuſſerunt, quam in ea habuit Adam. tradita enim ei a' Deo fuerant in ſeruitutem, & ſubiectionem: atq; ideo appellationes & nomina ab eo etiam ſuſceperant. Taceo innumerabiles utilitates quas in Medicinis præſtant, & Pharmacis. Si igitur ea quæ triſtiora ſunt, aut moleſtiora, quæq; inutilia uidentur eſſe, ac noxia, adeo utilia ſunt, ut per ea laus. & gloria Deo cani debeat, quid dicendum erit de iis, quæ huiuſcemodi non ſunt, ſed delectabilia ſunt pariter, atq; utilia?

Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ. Rurſum hoc in loco aliud pertractat diuinæ prouidentiæ genus, de principum ſcilicet ac regum conſtitutione. eſt etenim diuinę ſapientiæ opus, uniuerſum orbem in principes atq; in ſubditos diſtinxiſſe. Reges autem & Principes & iudices appellat eo quod dominantur regunt & iudicant. Laudate enim, inquit, Dominum, uos quidem, quia præpoſiti & præfecti eſtis, populi uero quia ſtudio atq; curæ & ſollicitudini ſuperiorum a' Deo donati ſunt. una' autem omnes id facite, quoniam ex hac ordinum uarietate, ordinem quendam Deus in humano genere cōſtituit. uerum ꝙ principes imperent, ac dominentur, diuinum quidem opus eſt, hoc eſt, a' Deo datū: quod uero male imperent, hoc ad ipſorū principum pertinet peruerſitatem. ſimili modo quod praui homines ad imperium aſſumantur, maligni ac praui ipſi homines in cauſa ſunt. dicens, autem omnes populos, non uiros tantum, ſed mulieres etiam compræhendit, & omnem deniq; generationem, atq; omnem ætatem.

Adulеſcentes & Virgines, ſeniores cum iunioribus, laudent nomen Domini.

Adoleſcentes & puellæ id faciant, ut aſſueſcant laudare Deū. Senes uero Deum laudent quod in huiuſmodi ætatem peruenerint: iuniores quoq; & Adoleſcentes dixit, ut ex opoſito diſtingueret eos a' ſenibus.

Q uoniam exaltatum eſt nomen eius ſolius. Magnificatum eſt ob magna & grandia illius opera.

C onfeſſio eius in terra & in cœlo, & exaltabit cornu populi ſui. Gratiarū actio & glorificatio, quę Deo fit, in terra quidē ab hominibus, in cœlo uero ab Angelis. ἐπὶ τῆς γῆς καὶ οὐρανοῦ

H ymnus omnibus Sanctis eius. Iis qui ei ſanctificati, & dicati ſunt. hos ete nim præcipue decet laudare Deum, ueluti qui præ cæteris, illius magnalia ac beneficia nouerunt. dictum eſt etiam in pſalmo XXXII, rectos decet laudatio: ubi uide expoſitionem.

F iliis Iſrael populo appropinquanti ſibi. Hoc eſt, populo ſuo, qui affectu ac diſpoſitione ſua in Deum, ei ſemper appropinquat: per fidem uidelicet, per cultum, & per familiaritatem uirtutum: uel quia hymnus erit ſanctis eius, & glorificabuntur ueluti Sancti Dei, & tanq̄ populus ei appropinquās. atq; ideo oportet tales fieri, ut propterea gloriam conſequantur.

¶Alleluia. Pſalmus, CXLIX.

CAntate Domino canticum nouum. Verba hæc ſæpe alibi expoſita ſunt, præcipue in pſalmo XXXII, & iuxta hiſtoriæ ſenſum, ad Hebræorum populum pertinent: iuxta Anagogen uero, ad fideles, quemadmodum Gregorius Theologus tradit, in ſermone de Enceniis. illi autem nouum Domino canticum canunt, qui noua in Chriſto effecti ſunt creatura, & per nouum teſtamentum, nouum hominem induerunt.

L aus eius in Eccleſia Sanctorum. In præcedenti etiam pſalmo dixit: hymnus omnibus Sanctis eius.

L ætetur Iſrael in eo, qui fecit eum. Nouus Iſrael, canens, in Deo lætetur, quia eum fecit, & quia fecit eum eſſe populum ſuum: atq; ideo addidit.

E t filii Sion exultent, in rege ſuo. Filii dico nouæ Sion: uel ipſe etiam Iſraeliticus populus canens Deo lætetur, & lętus gratias agat, & quod creatus ſit, & quod, ut proprius ac peculiaris populus a' Deo uendicatus ſit. eis enim, tanq̄ ſuis, ac familiaribus olim Deus imperabat: quod priuatum quoddam aliud eſt beneficii genus. καὶ ὑβρισιῶν

L audent nomen eius in choro. In conſonantia & concentu uocum, ut cantus cōmunicatio, dilectionis pariter comunicationē adferat atq; animorū cōſenſum.

I n Tympano, & Pſalterio pſallant ei. Antiquo quidem populo iuſſum erat, ut huiuſcemodi inſtrumentis Deo canerent, quemadmodum & illud mandatum fuerat, ut certis Deo animalibus ſacrificarent: atq; hoc ob illius populi infirmitatem, atq; amorem erga uoluptates, a' quibus non ita de facili poterant ſeparari: nouus autem populus, tunc ſe pſallere putat in Tympano, quando corporis uoluptates mortificat. Tympanum etenim corpus quoddam mortuum

eſt, &

eſt, & tunc etiam ſpallit in Pſalterio, quando ſuperne a' Deo, ut ita dicam, inſo-
natur. Pſalterium enim, ut alibi diximus, ſuperne habet uocum & ſonorum
cauſas. uel, per Tympanum bonas operationes, per Pſalterium uero contem-
plationem intellige, ita, ut Prophetā admonere intelligamus fideles, quod affe-
ctibus propriis mortificatis: & adepta a' Deo ſuperne illa gratia: qua, hominem
quodammodo inſonari diximus, Deo pſallant: per bonas ſcilicet actiones, &
per contemplationem. quid ſignificet etiam Pſalterium iuxta Anagogicum ſen
ſum, diximus in pſalmo XXXII, ibi: in pſalterio decachordo pſallite ei.

Q uia beneplacitum eſt Domino in populo ſuo. Hoc eſt quia delectatur, uel
quia bona uult Dominus populo ſuo, iuxta illud: gloria in excelſis Deo, & in
terra pax, in hominibus bona uoluntas. utrobiq; enim in Gręca lectione eadem
habetur dictio, tametſi latine non eodem modo utrobiq; recte reddi poſſit. nam
quod hic in Græco habetur εὐδοκεῖ ibi habetur εὐδοκία.

E t exaltabit manſuetos in ſalute. Glorificet enim eos ſimul & ſaluet. in pſal
mo etiam XLVI legimus: ſuſcipiens mites Dominus.

καυχήσον G loriabuntur ſancti in gloria. Primo omnia uſq; ad Pſalmi finem: iuxta hi-
ται ſtoriam, interpretabimur, deinde Anagogicum pertractabimus ſenſum. iuxta
igitur illum ſenſum qui magis eſſe uidetur præ manibus, hoc eſt, iuxta hiſto-
riam, Hebræorum uictoriam prędicit, quando finitimas ſuperarunt gentes, quę
templi & ciuitatis inſtaurationem impediebant. tunc etenim, inquit, futurum
eſſe, ut Iſraelitæ, (quos ideo ſanctos appellat, quia Deo ſanctificati, ac dedicati
fuerant,) gloriabundi exultent, propter uictoriæ gloriam, a' Deo, hoc eſt, a' di-
uino auxilio eis præſtitiram.

ἀγαλλιά E xultabunt in cubilibus ſuis. Non tantum ſecuri dormient abſq; ullo timo
σονται re, ſed iucunde etiam & cum delectatione in cubilibus ſuis quieſcent ueluti ab
hoſtium periculis liberati.

αἱ ὑψώ- E xaltationes Dei in gutture eorum, & gladii ancipites in manibus eorum.
σεις Senſus eſt, quod aduerſus inimicos, laudantes Deum pugnabant. laudationes
Dei, inquit, erunt in ore eorum, atq; gadii pariter in eorum manibus, quibus
conciderent inimicos.

τοῦ ποιῆ- V t faceret uindictam in nationibus, redargutiones in populis. Vt Deus ſci-
σαι licet hanc uindictam in gentibus faceret, quæ iniuriam Iſraelitico populo intu-
ἐλεγμοὺς lerant: ſimiliter ut redargutiones faceret in populo ſuo, redarguto eo nimi-
rum, atq; conuicto, quod ob propria ſcelera & non ob Dei ſui imbecillitatem
eo uſq; ab hoſtibus uictus atq; oppreſſus fuiſſet, cum alioqui ſolo Dei nutu
maxime atq; admirandæ mutationes fieri poſſint. illud tamen animaduerten-
dum eſt, quod plurali numero hic utitur Propheta pro ſingulari, dicens: redar-
gutiones in populis, pro, in populo.

V t alligaret reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis.
Vt non ſolum hoſtes ipſos repelleret, ſed etiam eorum reges, atq; ut nobiliſſi-
mos quoſq; eorum, captiuos faceret.

V t faceret in eis iudicium conſcriptum. Vt in Gentibus, inquit, atq; in populo
ſuo Deus

ſuo Deus iudicium faceret, quod in libris conſcriptum eſſet: cuius iudicii in omni ſæculo memoria exiſteret. uel conſcriptum in uita atq; in memoria hominum, indelebile, & ueluti in marmorea quadam columna inſculptum. per iudicium autem iuſtam inimicorum deſtructionem intellige.

Gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius. Sed quæ nam hæc eſt gloria? quod ſcilicet Dei ope, tam admirande, hoſtes ſuperauerint. hæc igitur iuxta hiſtoriȩ ſenſum dicta ſunt. iuxta Anagogen uero: exultabunt ſancti in futura gloria. non enim condignȩ ſunt, ut inquit, Apoſtolus, paſſiones huius temporis, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. gloria autem, eſt Chriſti crux, iuxta illud: mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini Ieſu. laudat etiam Propheta mites ac ſanctos uiros, ad manſuetudinem nimirum nos atq; ad ſanctitatem exhortans: quos iubilare dicit in cubilibus ſuis: hoc eſt: i' æternis indiſſolubilibuſq; tabernaculis, quȩ eis parata ſunt. per exaltationes uero Dei, dignas Deo uoces intellige, quibus illius laudes decantari ſolent, quæ magnitudinem, potentiam, ac bonitatem diuinam extollunt. per ancipitem etiam gladium: hoc eſt: ualde cȩdentem ac reſecantem, ipſam Crucem intellige, quæ inſtructas Dæmonum acies diſſoluit, & reſecat: uel, quia Græca dictio δίστομοι deducta a' Græco uerbo στομόω quod ſignificat conſolido, aliam poteſt apud latinos lectionem reddere, ita ut textus ſit: & gladii utrinq; conſolidati in manibus eorum: per gladium utrinq; conſolidatum, eorum conuerſationem intellige. opere nimirum, & ſermone, ſeu actione, & cõtemplatione conſolidatam. eſt autem ſermo de Apoſtolis, atq; eorũ ſucceſſoribus. ut faceret uindictam in Gentibus: dum ſcilicet de Dæmonum eos eripit tyrannide. & redargutiones in populis, Iudæorũ ſcilicet, dum eos ueluti legis tranſgreſſores Deo aduerſarios eſſe redarguit, & cæcos ad lumen ueritatis. ut alligaret reges Gentium, & nobiles eorum, in ualidiſſimis nimirum fidei, timoris, & dilectionis Dei uinculis. quod ſi reges alligauerit, multo etiam magis eos alligabit, qui regibus inferiores ſunt. uel per reges & nobiles, Dæmones intellige, qui tunc ſuper eos regnabant, & nobiles ab illis reputabantur: & quorum Dæmonum manus Chriſtus inefficaciæ, atq; imbecillitatis uinculis colligauit, infirmos prorſus eos reddens. ut faceret etiam in eis gentibus conſcriptum iudicium: hoc eſt: ſtatuta, & leges ſcriptas, de uita, ac conuerſatione illa humana, quæ Deo magis grata eſt. gloria uero hæc, eſt omnibus ſanctis, uniuerſaliter hæc omnia facientibus. & ſi quæras, quæ nam hæc ſit gloria, atq; in quo conſiſtat, dic: quod gloria eſt, omnia huiuſcemodi uirtutis opera adimpleuiſſe.

¶Alleluia.

Concluſiit beatus Dauid pſalmorum librum in diuinis laudibus, atq; in gratiarum actione, docens nos, ut per uniuerſam uitam gratias Deo pro omnibus, ad ipſum uſq; mortis finem agamus. Pſalmus, CL.

Laudate Dominum in ſanctis eius. Hoc eſt, propter eius ſanctos, quod ſcilicet huiuſcemodi conuerſationem uirtute præditam Deus in hanc uitam in-

troduxit, quæ Angelos ex hominibus eos eſſe effecit.

L audate eum in Firmamento uirtutis eius. Hoc eſt, propter Firmamentum quod huiuſcemodi factum eſt a' diuina potentia. ipſum autem intelligit ſecundum cœlum, quod uidetur, quodq; in admirationem eos mouet, qui illius magnitudinem, pulchritudinem, & reliquas illius laudandas partes comtemplantur. ordinem etiam conſydera traditum a' Propheta, quia inter Mundana, ſancti homines, præ cæteris creaturis maiori honore digni ſunt: poſt illos uero cœlum iſtud, quod oculis uidemus.

L audate Dominum in potentatibus eius. Propter potentias ſcilicet, quas

δυνα-- tam in commune, q̃ priuatim operatur, uaria efficiens miracula: uel propter

στείαις potentias, quas diuinæ creaturæ ex ſolo ſuo denotant aſpectu, illum magna atq; omnia prorſus poſſe prædicantes.

L audate eum ſecundum multitudinem magnitudinis eius. Hoc eſt, propter immenſam eius magnitudinem. dictum eſt enim in pſalmo CXLIIII, quod magnitudinis eius non eſt finis.

L audate eum in ſono Tubæ, laudate eum in Pſalterio, & Cithara, laudate eum
» in Tympano, & Choro, laudate eum in Chordis, & Organo, laudate eum in
» Cymbalis bene ſonoris, lauda te eum in Cymbalis iubilationis. Iudæos

αὐλίχος quidem iubet Propheta, ut omni muſices genere, tam uoce, q̃ organis quibuſcunq;, Deum laudent, Chriſtianos uero, ut per corporis organa: hoc eſt, per uaria illius membra id faciant: oculis nimirum, ore, auribus, manibuſq;, & pedibus. nam ſi oculi turpia atq; inhoneſta non ſpectent, ſed decentia atq; utilia: & aures prauos ſermones non ſuſcipiant, ſed honeſtos animæq; utiles: & os noxia non loquatur, ſed ſpiritualia: manuſq; auaritiæ plenæ non ſint furore, hoc eſt, ſi a' cæde abſtinuerint atq; a' rapinis, & ad bonum opus aliquod proprias actiones extenderint: ſi pedes demum in uitia non procurrerint, ſed in uiam rectam: tunc profecto omnibus organis Deum laudamus, melodiamq; omni harmonia contemperatam ei offerimus. ſingulis autem omnibus inſtrumentis a' Propheta hic connumeratis, Iudæi olim Deo canebant: quemadmodum in proœmio operis tradidimus. per chorum autem hoc in loco, canticum intelligit, quod in chorea decantatum ſit. eſt etenim hoc alterum quoddam melodiæ genus, quod abſq; muſicis inſtrumentis conficitur: quemadmodum & alterum muſices genus eſt, quod per chordas diſponebatur, particulari quodam modo, & diuerſum ab iis omnibus, quæ ſupra commemorauit. per Organum etiam illud ſpecifice intellexit, quod nos priuato nomine Organum appellamus: tametſi hæc dictio ad alia omnia poſſit pertinere inſtrumenta. Cymbali autem duplex genus eſt, alterum quod bene ſonorum dicitur, quod magis eſt ſuaue, & Canticis præcipue accõmodatur, alterum uero quod grauioris atq; aſperioris eſt ſoni, quo in bellicis uociferationibus uti ſolent. non ignoro etiam quod hæc omnia a' quibuſdam allegorice exponuntur, uerum huiuſcemodi expoſitionẽ hoc in loco & perſæpe alibi afferre omiſi, quod hi ſenſus facile deſtruuntur, & quia multis grati non ſunt.

Omnis ſpiratio

Omnis ſpiratio laudet Dominum. Collectiuo ſermone Propheta omne hominum genus, omnem ætatem, ad diuinas laudes, atq; ad gratiarum actiones aduocat, per ſpirationem animam ipſam intelligens, per quam etiam, uniuerſam ſignificare uoluit creaturam, ueluti a' parte totum. in præſenti igitur uita fideles conuocat, in reſurrectione uero ipſos etiam infideles. tunc etenim una' omnes Deum laudabunt, atq; omne genu ei flectetur. laudemus igitur & nos Deum, & gratias ei ſemper agamus, pro omnibus, in omni opere, & ſermone. hoc etenim neceſſarium & debitum opus eſt, quod a' nobis ſemper exigitur: ſacrificiumq; facillimum eſt, & Angelicum miniſterium. hoc ſemper agentes præſentem uitam ſine offenſione tranſigemus, & futuris fruemur bonis, gratia, & miſericordia Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo, Patri ſimul & ſpiritui ſancto, gloria, honor, & adoratio, in ſæcula ſæculorum. Amen.

ℭ Finis cum Deo gloſſarum Pſalterii.

CANTICVM MOYSI IN EXODO.

HOc Canticum cecinerunt filii Iſrael cum ſicco pede Rubrum Mare pertrãſiſſent, & perſequentes ſe Aegyptios ſimul cum equis & curribus in profundum demerſos necari uidiſſent. Canticum, I.

CAntemus Domino, glorioſe enim glorificatus eſt. Poſtq̃ ſcilicet tanta ac talia eſt admiranda operatus. δεδόξασαι

E quum & aſcenſorem proiecit in mare. Quencunq; equum & quencunq; Aegyptium aſcenſorem, in mare demerſit.

A diutor & protector meus, fuit mihi in ſalutem: iſte Deus meus, & glorificabo βοηθὸς,
„ eum: Deus patris mei, & exaltabo eum. Hæc per ſe clara ſunt. quomodo καὶ σκεπαστὴς
autem Deum quis exaltet, dictum eſt, in principio pſalmi CXLIIII.

D ominus conterens bella. Hoc eſt, qui delet, atq; extinguit ea. συντρίβων πολέμους

D ominus nomen ei. Loquens enim Deus ad Moyſen duplici ſe nomine appellauit, eum ſcilicet qui eſt, & Dominum.

C urrus Pharaonis, & potentiam eius proiecit in mare. Demerſit enim eos in mari. eadem autem ſæpius repetit Propheta, atq; in eiſdem ſæpe uerſatur. miraculum hoc pacto diuinum magnificans.

L ectos aſcẽſores Triſtatas demerſit in mari Rubro, Ponto opperuit eos, deſcẽde
„ runt in profundum, quaſi lapis. Triſtatas dicit, eo quod tres in eodem curru τριστάτας
conſiſtere ſolebãt: & unus quidẽ currũ agebat, habenaſq; moderabatur, reliqui autem duo aduerſus hoſtes decertabant. eſt autem Græca dictio Triſtatas.

D extera tua Dñe magnificata eſt, in fortitudine, dextera manus tua Dñe percuſ
„ ſit inimicos, & multitudine gloriæ tuæ contriuiſti aduerſarios. Per dexteram Dei ſimpliciter, & per dexteram manum Dei, diuinam intelligit potentiam. ſimiliter & per multitudinem gloriæ, ſummam Dei ſignificat fortitudinem ac uim, per quam glorioſe glorificatus eſt, & magnifice magnificatus.

M iſiſti iram tuam, deuorauit eos quaſi ſtipulam. Conſumpſit & deleuit eos, ueluti ignis ſtipulam, per iram uero a' Deo emiſſam, ſupplicia ac pœnas intelligit a' Deo illatas, uel ipſum etiam Angelum pœnarum miniſtrum.

E t per ſpiritũ indignationis tuę diuiſa eſt aqua. Per ſpiritũ indignationis, uel Angelum intelligit: qui, ut diximus, huiuſcemodi pœnę a' Deo miſſæ miniſter erat: uel uẽtum ipſum, qui Deo inſeruiebat. induxit enim, inquit, Dñs Mare, in Noto inualido per totam noctem, & fecit mare ſiccum, & diuiſa eſt aqua.

C oncretæ ſunt aquæ quaſi murus, & concreti ſunt fluctus in medio maris.
Et erat, inquit, aqua eis murus à dextris, & murus à ſiniſtris.

D ixit inimicus perſequar, cõpręhẽdam, diuidam ſpolia, implebo animam meam, » occidam gladio meo, dominabitur manus mea. Inimicus nimirũ Aegyptiorum exercitus, uel Pharao ipſe. pœnitẽtia etenim ducti Aegyptii perſecuti ſunt populum, poſtq̃ eum dimiſerant.

M iſiſti ſpiritum tuũ, opperuit eos Mare, demerſi ſunt quaſi plumbum in aqua uę » hementi. Spiritum expone, ut iam ſuperius tradidimus.

Q uis ſimilis tibi in Diis Domine? Nemo ſane. dictum eſt etiam in pſalmo LXXVI. quis Deus magnus ſicut Deus noſter?

Q uis ſimilis tibi glorificatus in ſanctis? Symmachus uero, glorificatus in ſanctificatiõibus reddidit. poſſumus etiã intelligere, quod Deus magis glorificatur inter Angelos, q̃ inter homines. illi etenim diuinam potentiam, atq; eius uires magis nouerunt, & quod Deus ſupra omnium opinionem eſt incomparabilis.

A dmirabilis, glorioſe faciens prodigia? Glorioſe, hoc eſt, magnifice.

E xtendiſti dexteram tuam, abſorbuit eos terra. Illi etenim demerſi fuerant, & poſtmodum emiſſi ſunt in terram, ut Iſraelitę eos uiderent, & certiores fierent de miraculo, atq; ut eos ſpoliarent. deinde facto terræ hiatu, ad diuinæ iræ demonſtrationem abſorpti ſunt.

D eduxiſti iuſtitia tua populum tuum, hunc, quem redemiſti. Deduxiſti eum per Mare, per nouum hoc iter. iuſtitia autem tua, ideo dixit, quia ſummæ fuit iuſtitiæ, oppreſſum ab Aegyptiis populum liberare, & grauia patienti incommoda, opem ferre, eripereq; eum à tyrannide.

A duocaſti fortitudine tua in diuerſoriũ ſanctum tuũ. Hęc & quę ſequuntur, uſq; ad uerſiculũ: cadat ſuper illos timor & tremor: prophetias cõtinẽt, quę poſtmodum acciderunt, tametſi tempus prętéritũ eſſe uideatur: quod pro futuro poſitum eſt: hoc eſt: pro aduocabis, audient, & iraſcẽtur: & ſimili modo alia quę ſequuntur uerba. uel quę futura ſunt, prophetarũ lege, narrat, ut iam facta. aduocaſti autem, hoc eſt duxiſti in habitationem ſanctã, electam, & tibi deſtinatam. eſt autem ſermo de Hieruſalem.

A udierũt gẽtes, & iratę ſunt. Audiẽt mirabilia & prodigia tua, quęcũq; feciſti ꝓ populo aduerſus Aegyptios: & iraſcẽtur: hoc eſt: turbabũtur, & formidabũt.

D olores ceperunt habitatores Philiſtiim. Dolores, hoc eſt, labores eos cõpræhendent, ob Iudæorum uidelicet timorem.

T unc feſtinauerunt duces Edom, & principes Moabitarum. Hoc eſt, tumultuati ſunt & perturbati ſunt: quemadmodum alius interpres reddidit.

C epit eos tremor, & liquefacti ſunt oẽs habitatores Chanaã. Cũ notiores nationes certo noie appellauerit, poſtea in uniuerſum, omniũ meminit dicens: habitatores Chanaam. terram etenim Chanaam uarii gentium populi incolebãt.

C adat ſuper illos timor, & tremor, in magnitudine brachii tui lapideſcant, donec » pertrãſeat populus tuus Dñe, donec ptrãſeat populus tuus iſte, quẽ redemiſti. Potẽtię tuæ magnitudini cõcreſcãt: timoreq; ac tremore inſtar lapidis imobiles

fiant, donec

fiant, donec populus tuus, ítet faciens per eos, in terrā promiſſionis pertrāſierit.
I ntroducens, planta eos in monte hęreditatis tuæ. In monte tibi in hęreditatem deſtinato. ipſum autem intelligit montem Sion.
I n paratum habitaculum tuum, Hoc eſt in habitationem tibi præparatam.
Q uod perfeciſti Dñe ſanctuariū. Quod prędeſtinaſti, uel quod tibi pręparaſti.
D ñe quod parauerunt manus tuę. Hoc eſt, q̄d tu paraſti. utitur.n. circūlocutiōe.
D ñs regnās in ſæculum. Subintellige uerbum eſt.
E t in ſæculum, & amplius. Cum regnare eum dixerit in ſæculum, hoc eſt, perpetuo, perpetuitatem hanc amplius etiam extendit dicens: quod ultra ipſum ſæculum in aliud ſæculum regnabit. & deinde magis etiam ac magis extendens, addidit: & amplius.
Q uia ingreſſus eſt equus Pharaonis, cum curribus & aſcenſoribus in mare. Dñs, inquit, rex æternus & amplius. ob ſummam etenim illius potentiam, equorꝫ multitudo ſimul cū currib⁹ & aſcēſoribus cecidit & demerſa eſt in mare.
E t induxit Dñs ſuper eos aquam maris. Aquam ſcilicet eos demergentem.
F ilii autem Iſrael ambulauerunt per ſiccū in medio maris. Per ſiccū, iter quod factum eſt in medio mari, poſt illius diuiſionem. & hic quidem ſenſus eſt iuxta hiſtoriam: iuxta Anagogen uero, Aſcenſores & Triſtatas, Dęmones eſſe intelliges, qui in homines cōſcendūt, atqꝫ in tribus animę partibus ſiſtētes, certāt, atqꝫ oppugnāt nos. per equos uero, paſſiones atqꝫ affectus animi intelliges, p quos illi trahere hoīes ſolent, ac ueluti currus quoſdā, quocūqꝫ eis libuerit, trāſferre. Vehicula enim Dęmonū, modo affectus ſunt, & modo hoīes. p Pharaonē etiā, Satanā ſignificauit, qui primus eſt inter Dęmones: & p Rubrū Mare, amaritudinem & demerſionē, in quā Dęmones cum equis. & curribus incidūt, quoties Deus ſeruos ſuos eripuerit & liberauerit a Diabolicis inſidiis. & in uniuerſum, per Gētes, & per Duces Edom, & alios qui hic cōnumerati ſunt, prauos hoīes, atqꝫ eorꝫ principes intellige p populū uero Dei, eos ſignificauit, qui Deo oblati, & dedicati ſunt, quiqꝫ eius mādatis obediunt. mons etiā hęreditatis Dei cœlum eſt: & filii Iſrael, Dei populus, qui trāſeunt per ſiccū: quia ab affectuum & paſſionum aquis, quæ in medio, pręſentis uitæ, mari ſunt, madefieri nō poſſunt.

¶ Canticum Moyſi in Deuteronomio. Canticum, II.

A Ttende cœlū, & loquar, & audiat terra uerba ex ore meo. Moriturus Moyſes populo hęc uerba conteſtatus eſt, ad quę audiēda, extremas, & capaciores Mundi partes, conuocat: cœlum nimirum, in quo diuinæ continentur atqꝫ Angelicæ uirtutes, & terram mortalium habitationem: quoniam duo hæc ſtabilio ra erant & in omnes gñationes diutius permanere poterāt. eſt autem mos Prophetis, ut in magnis promiſſionibus, aut in horrendis aliquibus minis, ad maiorem ſermonis ſui confirmationem, cœlum & terram in teſtes aſſummant.
E xpectetur ut pluuia apophthegma meum, & deſcendant, quaſi ros, uerba mea. ἀπόφθεγμα
Expectetur ab animabus ueſtris ita iucunde, & cū delectatione, quēadmodum

pluuia a' ſitienti terra ſolet expectari: & deſcendant uerba mea in corda ueſtra: quaſi ros quidam impinguans.

S icut imber ſuper gramen, & ſicut Nix ſuper herbam. Ipſæ etenim herbę, atq; olera, huiuſcemodi præcipue irrorationibus, atq; irrigationibus gaudent, & ſtatim creſcunt: quas Propheta imitari nos prorſus cupit.

Q uia nomen Dñi uocaui, date magnificentiam Deo noſtro. Quia iam uocaui nomen Dñi, & de eo etiã dicturus ſum, idcirco ante huiuſmodi ſermonẽ, magnificate Deũ: hoc ẽ: laudate eũ, anteq̃ uerba mea audiatis. deinde dicere icipit.

D eus uera opera eius, & omnes uiæ eius, iudicia. Deus uera opera eius: Dei ſcilicet. uera autem, hoc eſt, non falſa, ſed ſtabilia & firma: uel irrepræhenſibilia, & recta. eſt autem idioma hoc Hebraicum. per uias etiam, opera intelligit. omnia, inquit, opera eius, tam ea, quæ in ſermone, q̃ ea quę in actione conſiſtunt, uera ſunt: nec tantum uera ſunt, ſed ipſum etiam iudicium, hoc eſt: ipſa iuſtitia, appellari poſſunt. uel per opera (ſi magis placet) ea intellige, quæ in actione conſiſtunt: per uias uero, ea quæ in ratione, atq; in ſermone.

D eus fidelis. Hoc eſt, fide dignus, & non mendax.

E t non eſt iniuſtitia in eo. Quomodo enim poteſt in eo eſſe iniuſtitia, cum ſit Deus? gentium autem Dii, & mentiuntur, & iniuſte agunt, quoniam multis iniuriam inferunt, & omnia peruerſe faciunt.

I uſtus, & ſanctus Dominus. Iuſtus in iudicando, ſanctus uero in omni actione: hoc eſt: mundus atq; innocens.

P eccauerunt ne ei filii uituperabiles? Per interrogationem hic ſermo efferendus eſt, & cum repræhenſione. num, inquit, uituperabiles filii Deo peccauerunt? Iudæos autẽ intelligit, qui Dei filii appellati ſunt, iuxta illud: filius meus primogenitus Iſrael. peccauerunt autem Deo Iudæi, uariis modis, quemadmodum in pſalmo LXX Propheta latius docet.

G eneratio obliqua, & peruerſa, hæc Domino retribuitis? Huic dicto, Euangelicum illud ſimile eſt: o' generatio obliqua, & peruerſa. tu ne, inquit, pro tantis beneficiis a' Deo acceptis, ingratitudinem hanc, & mandatorum contemptum, Domino retribuis? in eodem etiam pſalmo, Propheta, generationem obliquam & exaſperantem eos appellauit.

H ic populus ſtultus, & non ſapiens. Qui nec a' uariis potuit flagellis caſtigari, neq; a' lege erudiri. poſſunt etiam hæc uerba ad Chriſtum pertinere, in quem Iudæi peccauerunt, occidendo eum, qui tot, ac tantis illos affecerat beneficiis. nam & docuerat eos, & ægritudines ſanauerat, & Dæmonia eiecerat. retribuerunt ei igitur pro tantis donis innumerabiles afflictiones, & tandem cruci illum affixerunt.

N onne hic eſt pater tuus? Vel iuxta illud: filius meus primogenitus Iſrael: uel tanq̃ creator. per interrogationem uero hoc etiam legendum eſt.

P oſſedit te, & fecit te, & plaſmauit te? Nonne, inquit, hic Deus poſſedit te liberatum ab Aegyptiis? conſtituens nimirum te ſibi populum peculiarem. & quod maius eſt: nonne ipſe fecit, & plaſmauit te? iuxta illud: manus tuę

fecerunt me, & plaſmauerunt me.

Mementote dierum ſæculi. Dierum ſcilicet antiquorum.

Intelligite ſane, annos generationis generationum. Cogitate, inquit, annos generationis generationum: hoc eſt: generationis antiquæ, quando ſcilicet genus Habraam, clarum ac celebre eſſet apud omnes.

Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi, ſeniores tuos, & dicent tibi. Atqui tam parentes quam ſeniores, diuina ſententia ueluti murmuratores atq; exacerbantes Deum, olim præmortui erant. quoniam igitur iſti illorum erant filii, & nuper edocti, hortatur eos, ut interrogent, & melius addiſcant ab iis, qui adhuc erant ſuperſtites. ſuperſtes autem erat adhuc, ipſe Moyſes & Ieſus filius Naue, & Chaleb filius Sephonæ. per patrem igitur uerilimile eſt, ut Propheta ſeipſum intelligat, tanq̃ populi ducem, & legiſlatorem: per ſeniores uero, duos illos duces quos connumerauimus: Ieſum ſcilicet & Chaleb, tanq̃ antiquiores inter cæteros.

Quando diuidebat altiſſimus Gentes, quomodo diſperſit filios Adam, ſtatuit terminos Gentium iuxta numerum Angelorum Dei, & factus eſt pars Domini populus eius Iacob. Et dicent tibi, inquit, ſeniores illi, quod diſperſit Deus filios Adam: quando altiſſimus diuidebat Gentes. & conſtituit terminos Gentium iuxta numerum Angelorum Dei: eorum ſcilicet Angelorum qui conſtituti ſunt, atq; ordinati, ut gentibus præeſſent: hoc eſt: quod tot terminos Gentiũ effecit, quotus erat numerus huiuſmodi Angelorum. quædam uero exemplaria habent: iuxta numerum Angelorũ Dei: hoc eſt quod iuxta terminorum numerum ſtatuit rurſus Angelum Dei. quando igitur diuidebat Deus gentes, & diſpergebat filios Adam, ſuper faciem omnis terræ, & ſtatuebat terminos Gentium, & quæ ſequuntur, tunc populus eius, qui ex Patriarcha deſcendit Iacob, quiq; electus fuit tempore Habraam, tanq̃ religioſiſſimi patris religioſiſſimũ ſemen, tunc, dico, hic populus factus eſt, pars Domini. hoc eſt enim totius ſermonis caput, quod illos potiſſimum docere uoluit. uel Angelorum exercitus Deus per loca & regiones diſpoſuit, ut malignas Dæmonum potentias coercerent. nam niſi hoc factum eſſet, præ inuidia fortaſſis malignus Dæmon uniuerſos iam homines perdidiſſet.

Funiculus hæreditatis ſuæ Iſrael. Eandem repetit ſententiam, quod Iſraeliticus populus factus eſt pars hæreditatis. funiculum uero ideo dixit, quia hæreditaria prædia fune inter hæredes dimetiri ſolent.

Satisfecit ei in deſerto. Satiſfactionem ei præbuit atq; extra omnem indigentiam illum eſſe conſtituit.

In ſiti æſtus, in inaquoſo. Hoc eſt, in ſiti, quæ ab æſtu prouenire ſolet, atq; in inaquoſa terra.

Circundedit eum. Hoc eſt, cuſtodia ſua eum muniuit.

Et erudiuit eum. Per legem ſcilicet datam.

Et cuſtodiuit eum, quaſi pupillam oculi. Eum inquam inter multas, & belliicoſiſſimas gentes pertranſeuntem. de cuſtodia autem pupillæ oculi dictum

eſt in pſalmo XVI.

S icut Aquila protegit nidum ſuum, & ſuper pullis ſuis uolauit. Non ſecus, inquit, ſeruauit eos Dominus, atq; Aquila fœtus ſuos ſeruat in nido adhuc exiſtentes, & quos ſemper circumuolat.

E xpandens alas ſuas ſuſcepit eos. Diuiſis nimirum ac diſtentis protectionis ſuæ alis, Deus inſtar Aquilæ eos ſuſcepit. perſtitit enim Propheta in metaphora, ſummam hoc pacto Dei in nos curam, ac ſolicitudinem demonſtrans.

E t ſuſcepit eos in humeris ſuis. Quemadmodum ſcilicet Aquila pullos in humeris ſuis ſuſcipit. per humeros autem Dei, hoc in loco, patientiam, & longanimitatem ac ſuſtinentiam, ut ita dicam, eius intelligimus, & conſeruandi potentiam, ferentem eos, ac dirigentem.

D ominus ſolus dux erat eis, & non erat cum eis Deus alienus. Hoc eſt, alius Deus, quales ſunt falſi Gentium Dii,

T raduxit eos in fortitudinem terrę. Quæ ſequuntur futurorum Prophetiam continent: quæ Propheta tamen narrat, ut iam facta. per fortitudinem autem terræ, promiſſionis terram intelligit, tanquam ualidam, ac fructiferam.

N utriuit eos fructibus agrorum. Hoc per ſe clarum eſt.

E xpreſſit mel de petra. Per petram ſaxoſa atq; aſpera loca intellige: quæ & ipſa, mel, ac fructus protulerunt ſuauiſſimos. per mel etenim uoluptatem intelligere debemus, uel aquas illas, quæ fluxerunt de petra. ob ſummam etenim earum ſuauitatem ac dulcedinem, melli ſimiles uidebantur.

E t oleum de ſaxo duriſſimo. Petræ enim oliuas produxerunt, ex quibus abundantiſſime Oleum ſubminiſtrabatur.

B utyrum boum, & lac Ouium, cum adipe Agnorum & Arietum filiorum Tau-
» rorum, & Hircorum, cum adipe renum frumenti. Hæc ſcilicet omnia comedebant. per adipem uero, pinguedinem denotauit. per Arietes autem, hoc in loco, mares Agnos itellexit. illorum enim fœminas ad ferendos fructus conſeruabant. per Taurorum etiam & Hircorum filios, Vitulos, atq; Hedos ſignificauit: & per frumenti renes, ſummam illius pinguedinem. poſſumus etiam ad dubitare quomodo iubente lege in Leuitico, non comedendum eſſe adipem, ſed offerendum eſſe Deo in odorem ſuauitatis, dicat nunc Propheta, eos adipe implendos eſſe. manifeſtum eſt igitur de bona Apoſtolorum habitudine eum loqui, quorum doctrina fideles paſti atq; enutriti ſunt. Apoſtoli etenim, & Agni erant, propter infantiam nimirum & ſimplicitatem, quam in Chriſto habebãt: & Arietes atq; Hirci, merito dici poterant, quia armentorum & gregum erant duces. Taurorum præterea filiis comparantur, ueluti, qui Boum inſtar Deo collum ſubdebant. Bos quidem erat & Moyſes, triturans atq; arans Iſraelitarum animas. quinimmo etiam & Oues, ob manſuetudinem. Boues ſimili modo erant Apoſtoli, quemadmodum ait Paulus. nunquid Deo, inquit, Boues curæ ſunt? propter nos prorſus hæc ſcripta ſunt. etiam Apoſtoli Oues. ecce enim, inquit mitto uos, ſicut Oues in medio Luporum. ab his igitur omnibus animalibus Iſraelitæ lac expreſſerunt, butyrum enim, inquit, & lac ouium comedebant,

bant, ſcilicet & bibebant.

E t ſanguinem uuæ biberunt uinum. Vinum etenim Vuæ ſanguis appellatur, ob colorem nimirum ſanguini ſimilem.

E t comedit Iacob, & impletus eſt, & dilectus recalcitrauit. In Felicitate .n. ob huiuſcemodi bona populus conſtitutus, exiluit, atq; a' fide, & dilectione Dei reſiliuit.

I mpinguatus, incraſſatus, & dilatatus eſt, & dereliquit Deum, qui fecit eum, &
» receſſit a' Deo ſaluatore ſuo. Eadem manifeſtius repetit conteſtans, prudentes ac ſecuros eos reddere cupiens, ut par erat.

I rritauerunt me, in alienis, in abominationibus ſuis exacerbauerunt me. Per alienos, Dæmones intelligit, qui ob propriam prauitatem a' Deo erant alienati. quos etiam abominationes uocat. eſt autem ſermo ex Dei perſona, irritauerunt, inquit, me in Idolis, ea ſibi conſtituentes in Deos, atq; illis ſacrificantes.

S acrificauerunt Dæmoniis, & non Deo: Diis, quos non nouerunt. Hoc eſt, ignotis Diis, & non Deo uero, quem cognoſcebant.

N oui, & recentes uenerunt. Huiuſcemodi eorum Dii de nouo uenerunt: hoc eſt: nuper Dii apparuerunt.

Q uos non nouerunt patres eorum. Hæc eſt ratio, quare nouos ac recentes eos ueniſſe dicat.

D eum, qui te genuit, dereliquiſti, & oblitus es Dei nutrientis te? Qui generauit, hoc eſt, qui creauit te. pater etenim omnium noſtrorum Deus eſt, ratione ſcilicet creationis.

E t uidit Dominus, & zelatus eſt. Iuſte iratus eſt: zelus etenim proprie iuſta ira eſt in re aliqua, quæ impie commiſſa ſit.

E t concitatus eſt Deus propter iram filiorum eorum, & filiarum. Zelum, & concitationem, in Deo intelligere debemus eſſe abſq; ulla paſſione, ut par eſt. concitatus eſt autem propter iram, qua iratus eſt in eorum filios, qui ſacrificauerunt ſculptilibus Chanaam, quemadmodum declarauimus, in pſalmo C V.

E t dixit, auertam faciem meam, ab eis. Protectionem ſcilicet & cuſtodiam meam, quæ illos tuetur.

E t oſtendam quid erit eis in nouiſſimis. Et ſignificabo eis, ea, quæ in futurum illis euentura ſunt, ut ante futura eis ſupplicia, dolorum ſint participes.

Q uia generatio peruerſa eſt, fillii quibus, non eſt fides in eis. Hoc ipſe etiam ſaluator ad Iudæos dicebat, generationē eos incredulā & peruerſam appellās.

I pſi prouocauerunt me in non Deo. Irritauerunt me, & zelo admodum commoueri me fecerunt, propter eum, qui Deus non eſt, quem tñ ipſi fecerūt Deū.

I rritauerunt me in Idolis ſuis. Ob Idola ſcilicet quæ ipſi honorabant. eandem autem manifeſtius repetit ſententiam.

E t ego prouocabo eos in non Gente. Quod latine interpres hic & paulo ſuperius prouocare dixit, ſeptuaginta interpretes expreſſerūt uerbo παραζηλόω, quod uerbum ultra ſignificationem illam quam diximus, proprie magis, etiam ſignificat ad zelum commouere. commouebo igitur, inquit, eos ad zelum, propter non

pter non gentem: hoc eſt ad inuidiam eos concitabo, atq; inuidere illos faciam: fidelibus ſcilicet Chriſtianis, quos non gentem appellauit: eo quod fidelis populus per ſeſe gens aliqua particularis nõ ſit, ſed ex oibus gentibus cõgregata.

I n Gente inſipienti irritabo eos. Per Gentem inſipientem, eoſdem fideles intelligit, ob ueterem nimirum amentiam atq; errorem, in quo ante fidem, uerſabantur. propter fideles igitur, eos, inquit, irritabo. neq; enim Iudæis adeo moleſtum eſt, ſe, & promiſſa terra priuatos eſſe, & diſperſos inter Gentes, quantum eos ſtimulat Chriſtianorum ſplendor, fœlicitas, & gloria.

Q uia ignis incenſus eſt ex excandeſcentia mea. Hoc, & quæ ſequuntur ad timorem, atq; ad diuinam indignationem indicandam dicta ſunt.

A ccendetur uſq; ad infernũ inferius. Ignis nimirum omnia comburens, quãdo Deus fuerit indignatus.

C omedet terram & germina eius, comburet fundamenta montium. Tanta ſcilicet erit illius ignis efficacia. cum autem de diuinæ excandeſcentiæ uiribus docuerit, ſermonem ſuum deinceps ad Iudæos conuertit, qui eum irritauerunt.

C ongregabo in eos mala. Afflictiones nimirum & ſupplicia.

E t ſagittas meas conſummabo aduerſus eos. Quæ ſuperius mala appellauit, nunc ſagittas dicit, utpote quæ feriunt, & occidunt. complebo, inquit, omnes ſagittas meas, nullam illarum relinquam, quam in eos non mittam.

L iquefacti fame, & eſu auium. Erunt ſcilicet liquefacti tam à fame, q̃ ab eſu auium: eo quod bello urgerentur, obſidione, fameq;, & eſu quarundã auiũ: quas cum ob ciborum indigentiam comederent, magis tabeſcebant, ob nocumentum nimirum quod ab illarum auium carnibus perueniebat: uel quia ipſos iam penè fame conſumptos, immiſſę à Dei ira uolucres deuorabant: atq; hoc pacto partim fame tabeſcebant, partim ab ipſis auibus perdebantur.

ὀπισθότονος E t Opiſthotonos immedicabilis. Erit.ſ.in eis. eſt aũt Opiſthotonos ægritudo quædã, quæ poſteriores corporis partes ui quadã extẽdit, atq; amare excruciat.

D entes ferarum mittam in eos, cum indignatione trahentium ſuper terram. Ferarum trahentium ſuper terram, pro quæ trahuntur ſeu deferuntur. ueriſimile enim eſt Dracones contra illos irruiſſe. uel per ferarum dentes, ſæuitiam, atq; crudelitatem hoſtium intelligit: à quibus tanta perpetiebantur mala.

F oris, filiis orbabit eos gladius, atq; in penetralibus pauor. Nam & intus inſidiæ illis parabantur, domeſticoſq; non minus q̃ hoſtes timebant. omnia uero hæc euenerunt Iudæis, modo hæc modo illa, cum ſæpius obſeſſi fuerint: prę cipue tamen hæc uerificata ſunt poſt Domini mortem.

A duleſcens cum uirgine. Subintellige occidetur. imperfectus enim perſæpe eſſe ſolet comminatorius ſermo.

L actans cum confecto ſene. Cõfecto, hoc eſt, perfecto, atq; ætate confecto. & dũ extremas hominis ętates cõmemorauit, eas ẽt, quę i medio ſunt ſubnotauit.

D ixi diſpergam eos. In ſeruitutem ſcilicet inter Gentes.

C eſſare faciã ex hoibus memoriã eorũ, ſi non ob inimicorum iram, ne diutius per- » manean. Dixi me illorũ memoriã extincturũ ne diutius in hac gloria pmaneant, ne

neant, ne

neant, ne amplius celebre ſit eorum nomen: atq; hoc iam effeciſſem, ſi iamdiu non detinerer, ob meam iram erga impios eorum inimicos.

E t ne ſimul irruerent aduerſarii. Et ne aduerſarii calamitatibus eos eſſe debilitatos cernentes, una aduerſus illos impetum facerent, & uiribus propriis ſuperaſſe ſeſe eos exiſtimarent.

N e dicerent, manus noſtra hæc excelſa, & non Dominus fecit hæc. Hæc ſcilicet quod contriti & ſuperati fuerint.

Q uoniam gens eſt, quæ perdidit conſilium, & non eſt in eis ſcientia. Gens inconſulta, atq; imprudens, quæ nec ea conſulit, quæ ſalutaria ſunt, nec intelligit. in quibuſdam enim Deo placet, in quibuſdam uero eum exacerbauit.

N on ſapuerunt intelligere, omnia hæc ſuſcipiant in futuro tempore.

Non ſapuerunt nec prudentes fuerunt ut cauſam intelligerent, cur a' Deo hactenus diſperſi non fuerint, & cur eorum memoria extincta non ſit: nec prudentes fuerunt, ut diuino cultui incumberent. quod reliquum eſt igitur, prædictas pœnas in futuro tempore ſuſcipient: quemadmodum poſtea uere accidit, quando mortuo Domino, Iudæi rabidi ac furentes in Chriſti Apoſtolos, Romanis a' Deo in exterminationem ſunt traditi. ἐφρόνησαν

Q uomodo perſequetur unus mille? & duo cōmouebunt decem milia? niſi Deus uendidiſſet eos, & Dominus tradidiſſet eos. Admirabundus Propheta quærit quomodo unus Romanus miles tunc mille Iudæos perſecuturus ſit, & quomodo duo Romani plura Iudæorum milia commouebunt, cum hoc præter omnium opinionem & ſenſum eſſe uideatur, niſi Deus eos aperte in perditionē tradiderit. uel, quod ait, uendidiſſet, ſeruitutem indicat, quam ſuſtinuerunt, tradidiſſet uero, perditionem atq; interitum. multi etenim eorum in ſeruitutem redacti ſunt, reliqui uero occiſi.

N on enim ſunt Dii eorum, ſicut Deus noſter. Dii inimicorum ſcilicet, hoc eſt, Gentium, quæ in circuitu Iudæorum ſunt, tales non erant, ut tanta ac talia cultoribus ſuis præſtare poſſent beneficia.

I nimici autem noſtri inſipientes. Hoc eſt, non intelligentes. neq; enim ea ratione nos ſuperant, quod uiribus ſimus inferiores. alia etenim eſt noſtræ captiuitatis ratio: illa nimirum, quod ſic traditi ei ſumus a' Deo, qui omni ſua ope nos ſpoliauit, qua antea protegere nos ſolebat.

E x uinea enim Sodomorum uinea eorum, & pampinus eorum ex Gomorra. Quemadmodum ii, qui Patriarchæ Habraā ueſtigia ac mores imitantur, illius etiam filii dici ſolent, hoc eſt, filii Habrææ, ita etiam ii, qui Sodomitarum & Gomorrçorum ſcelera amplectuntur, ab illis genus trahere dicendi ſunt, propter uitiorum ſimilitudinem. per uineam igitur radicem eorum intelligit, non eam, quæ eſt ſecundum carnem, ſed uitiorum radicem. per pampinos etiam, noua ſcelerum germina, ueluti productiones quaſdam uitiorum appellauit.

E t uua eorum uua fellis, racemus amaritudinis eorum. Cum uineam & pampinum dixerit, conſequenter & uuæ meminit & racemi, perſiſtens in metaphora. per uuam uero illorum fructus, hoc eſt, opera atq; actiones intelligit, quæ

fellis in morem

fell is in morem amara eſſe dicit: quia inſtar fellis animarũ agricolam ob ſuam malignitatem amaritudine quodammodo conficiunt. racemus etiam eorum, racemus eſt amaritudinis: uel racemus amaritudinis eſt racemus eorum. idem eſt autem hoc in loco uua & racemus.

F uror Draconum, uinum eorum, & furor Aſpidum, immedicabilis. Quemadmodum eorum actiones uuam appellauit, ſic & eorum doctrinã, quæ ab huiuſmodi actionibus prouenit, uinum appellat: nec ſimpliciter uinum, ſed uinum furorem, ſeu excandeſcentiam Draconum, atq; Aſpidum: propter efficaciam nimirum ad uitia, atq; ad perditionem: unde immedicabilem etiam eam eſſe dixit, hoc eſt, immutabilem.

N onne ecce hæc omnia congregata ſunt apud me, & ſignata ſunt in theſauris meis? Sed quæ nam hæc ſunt, quæ apud ſe congregata eſſe dicit? pœnæ nimirum, & ſupplicia. eſt autem ſermo ex Dei perſona, dicentis: nonne ecce hæc omnia parata ſunt apud me? & conſeruantur in theſauris meis? ut opportuno tempore ea in Iudæos immittam? per Dei autem theſauros, illius conſtantiam, aut patientiam intelligere poſſumus.

I n die ultionis retribuam. Sed quæ nam ſit ultionis dies, audi.

I n tempore, quando lapſus fuerit pes eorum. Cum in grauiſſima lapſi fuerint peccata, in necem ſcilicet Domini. tunc etenim immitti cœperunt ſupplicia aduerſus eos, & quando in itinere, quo ad Deum ferebantur, ſupremo omnium errore errauerunt.

Q uoniam prope eſt dies perditionis eorum. Tunc ſcilicet quando eorum pes lapſus fuerit. illum autem diem intelligit, quando ciuitas Hieruſalem capta, ac prorſus euerſa eſt.

E t adſunt parata uobis. Mala nimirum, quæ uos compræhenſura ſunt.

Q uoniam iudicabit Dominus populum ſuum, & in ſeruis ſuis conſolabitur. Iudicabit quidem, & condemnabit populum ſuum Iudaicum, tanq̃ legis tranſgreſſorem, & Deo inimicum: in ſeruis autem ſuis, qui in Chriſtum crediderunt conſolabitur, & placabitur. uel, quia Græca dictio παρακαλῶ, non tantum conſolari ſignificat, ſed aduocare, dic quod in ſeruis ſuis aduocabitur: hoc eſt: aduocatus ab illis flectetur, & exaudiet eos.

V idit enim eos diſſolutos, & deficientes in inductione, & remiſſos. Eos ſcilicet Iudęos. inductionẽ aũt Prophetæ, ultionis tempus appellant: iuxta quod alius Propheta ait: quid facies in die inductionis. uidit igitur eos male ac miſere afflictos, uerum nunc de alio loquitur tempore, quando ſcilicet Iudæi Idola adorarunt, & traditi ſunt in captiuitatem.

E t dixit Dominus ubi ſunt Dei eorum, in quibus confiſi ſunt, in eis? Quod ait in quibus in eis, idioma eſt Hebraicum, ut ſæpe diximus.

Q uorum adipem ſacrificiorum eorum comeditis, & bibitis uinum libaminum eo» rum. Quorũ ſacrificiorum, inquit, adipem comeditis, eis nimirũ ſacrificantes.

E xurgant & auxilientur uobis, & fiant protectores ueſtri. Ironicus eſt ſermo, ſi poſſunt, inquit, exurgant.

Videte

Videte uidete, quia ego ſum. Ab iis, inquit, quæ paſſi eſtis & patimini, ſcitote & certi efficiamini, quod ego ſum, quodq; illi non ſunt. ego etenim eo nomine appellor qui ſum: ſeu, qui eſt.

Et non eſt Deus præter me. Me, inq̃, Vnum in Trinitate ac Trinũ in Vnitate.

Ego occidã, & uiuere faciã. Facillime etenim hoc, atq; illud poſſunt perficere.

Percutiam, & ego ſanabo. Affligam eos ſuppliciis, & rurſum miſericordia tactus, curabo eos, qui conuerſi fuerint ad me.

Et non eſt, qui eripiat de manibus meis. Eos ſcilicet qui morbo immedicabiles fuerint, & aduerſus quos ego ſententiam tulero.

Quoniam extollam in cœlum manum meam, & iurabo dextera mea. Eorum ſcilicet hominum ritu, qui tunc iurabant. extendebant enim manum in cœlum, per Deum illum iurantes, qui in cœlo eſt. uel iurabo per dexteram meam.

Et dicam, uiuam ego in ſæculum. Nam ex quo antiqui olim iurantes dicere ſolebant, uiuit Dominus, atq; hoc maximum erat eis iuramentum, ita & ipſe Deus nihil aliud habens ſeipſo maius, per quod iuraret, per ſemetipſum iurat, dicens: uiuo ego in ſæculum. deinde apponit, quid iurauerit.

Quoniam acuam tanq̃ fulgur gladium meum. Ex hoc loco Propheta rurſum de extremis loquitur malis, quæ Iudæi a Romanis paſſi ſunt. acuam, inquit, gladium meum, & lucebit, ut fulgur, atq; ex ſolo aſpectu timorem incutiet. gladium autem ſuum, & ſagittas ſuas Deus Romanorum gladios uocat, eo q; ſua ſententia in Iudęos immitterentur. παροξυνῶ

Et arripiet iudicium manus mea. Per iudicium ultionem intelligit, per manum autem Dei, potentiam illam, quam Deus habet in puniendo.

Et retribuam ultionem inimicis. Hoc eſt ſupplicia ac pœnas. inimici autem Chriſti, occiſores Chriſti ſunt: uel inimici Dei patris, quoniam illius filium occiderunt. poteſt enim hic uerſiculus tam ex patris, quã ex filii perſona proferri.

Et iis, qui oderunt me, retribuam. Eandem repetit ſententiam, Dei hoſtes magis ac magis perterrens.

Inebriabo ſagittas meas a ſanguine, & gladius meus comedet carnes. Romanorum ſagittas & gladios, Deus ſuos facit, ut diximus. quod uero ait, inebriabo & comedet, metaphorice dixit. tranſlatum eſt enim hoc ab animantibus ad inanimata.

A ſanguine Vulneratorum & captiuitate. Cum inebriaturum ſe dixerit ſagittas a ſanguine, dicit etiam de quo ſanguine loquatur: de uulneratorũ nimirum, & dę captiuorum ſanguine.

A capite principum Gentium. Simili modo, cum gladium ſuum dixerit, carnes manducaturum eſſe, addit de quibus nam carnibus intelligat, dicens: quod a capite principum & Gentium: quo ſermone comminationem ſuam magis timendam reddidit. ſignificat autem totum a parte. per principes uero ipſos Põtifices, Scribaſq;, & populi Seniores intelligit. per Gentes uero Iudæorum multitudinem, quæ in uariis Palæſtinæ prouinciæ præfecturis conſtituta erat; quas ideo Gentes appellat, quia Gentium inſtar uiuerent, & legẽ tranſgrederentur.

Lætamini

Lætamini cœli ſimul cum eo. Per cœlos puto Prophetam cœleſtes appellare potentias, uel etiam ipſos cœlos. lætamini autem ob immenſum gaudium, quod Chriſtus incarnatione ſua omnibus largitus eſt, tam iis, qui in alto erant, q̃ iis, qui inferius: & lætamini ſimul cum eo, Chriſto nimirum, qui prædicta omnia comminatus eſt.

Et adorent eum omnes Angeli Dei. Gratias ei agant, glorificent eum. nam ſi iuxta ſaluatoris uocem, gaudium magnum fit in cœlo, ſuper uno peccatore pœnitentiã agente, quãto magis exultandum eſt in tanto ac tali humani generis beneficio? fugato ſcilicet errore, introducta ueritate, hominibuſq; in cœlum admiſſis, & conuerſantibus cum Angelis.

Lætamini Gentes cum populo ſuo. Per populum quidem eos intelligit, qui ex Iudæis crediderunt, per Gentes uero, eos, qui ex uariis Gentium populis acceſſerunt ad fidem. Lætamini, inquit, uos, qui in unam caulam pulchri paſtoris congregati eſtis, atq; in uno ſpiritu cum patre conciliati.

Et inualeſcant ei omnes filii Dei. Et fortes fiant ab eo aduerſus Dæmonum certamina illi omnes, qui per ſacri baptiſmatis regenerationem a' Deo in filios fuerint adoptati. quædam uero exemplaria habent: & fortificent eum, ipſum. ſ. populum Dei. per filios autem Dei, ſanctos intelligimus Apoſtolos, atq; eorũ ſucceſſores, tanq̃ qui Deo proximiores ſint ac magis familiares, & propter conuerſationem, & propter dignitatem. & fortificent eum: hoc eſt: coadiuuent & fortiorem reddant, quaſi maximo indigentem auxilio.

Quoniam ſanguinem filiorum ſuorum ulciſcetur. Rurſus Iudæorum pœnas prædicit, quod ſcilicet filiorum ſuorum, Prophetarum nimirum, atq; Apoſtolorum ſanguinem, qui ab illis effuſus eſt, ulciſcetur per Romanos.

Et uindicabit. Et uere, inquit, eorum mortem ulciſcetur.

Et retribuet uindictam inimicis, & iis qui oderunt eum, retribuet. Hoc etiam ſuperius dixit, ex Dei perſona. immoratur autem huic prophetiæ, & comminationi, cupiens hoc pacto eos, præ maiori timore, ad ſe conuertere.

Et expurgabit Dominus terram populi ſui. Exterminatis ſcilicet omnibus prauis hominibus, & ablato illinc omni uitio per Romanos, & deſolata prorſus terra illius populi, qui olim Dei populus dicebatur. uel aliter: expurgabit Palęſtinam prouinciam, quæ eſt terra noui populi ſui, a' Iudæorum inquinationibus & ſpurcitiis mundam eam reddens.

ℭ Canticum Annę matris Samuel.

Habetur hoc Canticum in primo Regum libro, quo beata Anna non ſolum Deum laudat, ob accepta beneficia: quod ſcilicet uentris fructum acceperit, atq; a' ſterilitatis infamia fuerit liberata, ſed uarias etiam res prædicit: ueluti quæ & Prophetam pepererat, & Propheticæ gratiæ particeps effecta fuerat.

Canticum. III.

Firmatum eſt cor meum in Domino. Cor meum, quod ob ſterilitatis dolores laxatum,

res laxatum, & molle effectum fuerat, nunc confirmatum eſt, conſolidatumque, & corroboratum à Domino.

Exaltatum eſt cor meum in Deo meo. Exaltata eſt gloria mea, propter Deũ meum. nam poſt filii partum gloriam adepta ſum.

Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos. Apertum eſt os meum, & maiori cum libertate, atq; imperterrite admodum locuta ſum. per inimicos autem eius, intelligendi ſunt Phenenna, altera uxor Helchanæ uiri eius, atq; illius cognati: qui eouſq; de Annæ ſterilitate exultauerant, & multis idcirco eam opprobriis affecerant.

Lætata ſum in ſalutari tuo. Quod. ſ. in me factum eſt. ſalutem enim mihi præſtitit hęc proles, cum antea prę immenſo, atq; immoderato dolore periclitarer.

Quia non eſt ſanctus ſicut Dñs. Purus ſcilicet ac mundus qui nullam alicui occaſionem mali præſtat, ſed omnia cum ratione adminiſtrat.

Et non eſt iuſtus, ſicut Deus noſter. Neq; enim ſuſtinuit me amplius in miſeria uerſari, & male audire.

Et non eſt ſanctus præter te. Qui uidelicet uere ac proprie ſanctus ſit. tu etenim natura ipſa ſanctus es, & ſanctitatis fons.

Nolite gloriari, & nolite loqui ſublimia ad excellentiam. Sermo eſt ad Phenennam, atq; ad illius cognatos, & per eos, ad omnes alios, qui in fœlicitate aliqua conſtituti gloriantur. nolite loqui, inquit, ſublimia propter excellentiam atq; præſtantiam ueſtram.

Neq; exeat magniloquentia de ore ueſtro. Hoc per ſe clarum eſt.

Quoniam Deus ſcientiarum Dominus. Quoniam Dominus, inquit, Deus eſt ſcientiarum: qui non apparentia tantum, atq; aperta cognoſcit, ſed ipſa etiam occulta. unde temeritatem & iactantiam ueſtram, & meam quoq; humilitatem perſpiciens, iuſte inter nos iudicabit.

Et Deus præparans ſtudia ſua. Sibi ipſi diſpenſationes præparat, uel præparat conſilia ſua. quæ nam autem hæc ſint, audi.

Arcum potentium debilitauit, & debiles accincti ſunt robore. Per arcum, uires, ſeu arma intelligit. in uniuerſum autem orationẽ ſuam profert. q̃plurimis enim conueniunt hæc uerba. deinde magis particularem addit ſermonẽ, dicẽs.

Repleti prius panibus diminuti ſunt. Hoc eſt, effecti pauperes.

Et eſurientes dimiſerunt terram. Terram dimiſerunt, in qua ob mercedem ærumnoſe fatigabantur. uel dimiſerunt colere terram, atq; eſſe amplius agricolæ, effecti nimirũ terrę atq; Agricolarũ Dñi, & diuites demũ ex pauperibus.

Quoniam ſterilis peperit ſeptem, & quę multa erat in filiis, infirmata eſt. Hic ſermo etiam priuatũ ac particularem reſpicit caſum. per ſterilem enim, ſeipſam intelligit, quæ Dei ope ſeptem filios, hoc eſt multos peperit. ſolent enim Hebræi ſeptenario numero uti, quoties multitudinẽ uolunt exprimere. quẽadmodum in pſalmis pręmonſtrauimus. q; ſi hiſtoriã dicas unius tantũ filii meminiſſe, illud reſponderi poteſt, quod Samuelem dignum pro multis eſſe intelligat. fuit etiam Phenenna multa in filiis, utpote quæ multos peperit, & infir-

N mata eſt:

mata eſt:eo ꝙ a priori decidit ſuperbia,& quia Anna,a uiro ſuo deinceps magis amata eſt.iuxta Anagogen,per ſterilem,intelligere poſſumus Eccleſiã ex genti bus congregatam,quæ olim infructuoſa fuit,& poſtmodum recepto fidei ac religionis ſemine,multos peperit filios.contra autem, Iudæorum ſynagoga olim multa fuit in filiis. multos enim olim peperit Prophetas, multoſq; ſanctos & iuſtos uiros, uerum poſtmodum infirmata eſt: quia gloriam eius, & famam, Eccleſia ex gentibus collecta ſuperauit.

D ominus mortificat & uiuificat. Omnia nimirum poteſt.

D educit ad Infernum, & reducit. Reduxit enim illinc nõ tantum Lazari aut filii uiduæ & filiæ Archiſynagogi animas, ſed omnes etiam alias, quando nimirum illuc poſt paſſionem ſuam deſcendit.

D ñs pauperẽ facit,& ditat:humiliat,& exaltat.Hęc ãt frequẽtiſſime fieri uidem⁹.

E leuat a terra pauperem,& de ſtercore erigit inopem. Eleuat a terrenis,atq; ab humanis cogitationibus,eum qui in uitiis pauper eſt,aut uitiorum diuitias abiecit:atq; erigit ab affectuum & paſſionum fœtore pauperem,non illum dico qui fortunæ bonis pauper ſit,ſed eum,qui pauper ſit ſpiritu:uel eum,qui prauitatis ac malitiæ, & ſcelerum omnium ſit pauper. quod uero ait: de terra:magis ex ſequentibus uerbis declaratur, cum ait: de ſtercore.

V t ſedere eum faciat cum potẽtibus populi. Hoc eſt cum populi principibus.

E t thronum gloriæ hæreditet. Hoc eſt,ut principis locum adipiſcatur,& ſedẽ.

Q ui dat preces peccanti. Hoc eſt,qui ad finem promiſſiones perducit,quę cuicunq; factæ ſunt.per ipſum etenim Deum,omne bonum ad finem perducitur. uel qui dat petitionem petenti,ſicuti & ipſi Annæ tribuit,quod petebat.

E t benedixit Annis iuſti. Hoc eſt,uitæ iuſti.

ἰσχύει Q uia non inualeſcit potens uir in fortitudine ſua. Sed in Deo ſcilicet: atq; ideo Chriſtus poſtmodum dicebat: ſine me nihil poteſtis facere.

D ominus debilem facit aduerſarium ſuum. Hoſtem, atq; inimicum ſuum.

D ñs ſanctus. Per oĩa etenim diuinã potentiã iuſtitiãq; & benignitatẽ laudat.

N on glorietur ſapiens in ſapientia ſua,& non glorietur potens in potentia ſua, & » non glorietur diues in diuitiis ſuis,ſed in hoc glorietur,qui gloriatur, ſi intelli» git & cognoſcit Dñm,& ſi facit iudicium & iuſtitiam in medio terrę. In hoc, inquit,gaudeat,& lætetur in intelligendo,atq; in cognoſcendo Dñm.quod ſcilicet Deus eſt,ꝙ Dñs eſt,ꝙ creator,ꝙ ſapiens,ꝙ omnipotens,& alia huiuſmodi:atq; in hoc etiam lętetur,quod facit iudicium,& iuſtitiam in terra.

D ñs aſcendit in cœlos. Prophetia eſt de Chriſti aſſumptione.

E t intonuit. Simili mõ hic ꝓphetia cõtinetur de Sancti ſpũs deſcẽſu.facta eſt.n. inquit,uox de cœlo repente.futura aũt prædicit prophetię lege,ueluti iam facta.

I pſe iudicabit extrema terræ cum ſit iuſtus. Hoc quoq; ad uniuerſalis iudicii prophetiam pertinet. per extrema autem terræ uniuerſum terrarum orbem ſignificauit: uel homines ipſos, qui ex terra ſunt.

E t dabit fortitudinem regibus noſtris. Regi nimirum Dauid, atq; eius ſucceſſoribus. atq; hæc uerba etiam prophetia non carent.tunc temporis enim Iu-

dæorum populus regibus nondum, ſed iudicibus regebatur.

E t exaltabit cornu Chriſti ſui. Hoc quoq; de Chriſto prædictum eſt, cuius potentiam & gloriam Deus ſuper cœlum exaltauit. ſuper cœlos enim, inquit, gloria eius.

Canticum Abbacum Prophetæ.

HAbetur hoc Canticum in libro prophetiarum ipſius Abbacum, in eoq; Domini noſtri incarnatio præſignatur. Canticum, IIII.

DOmine audiui auditum tuum, & timui. Intellectu meo, inquit, audiui auditum tuum, hoc eſt, auditum de te quod ſcilicet incarnandus es, & præ ſummo ſtupore timui, admirans, quo pacto is, qui cœlo non capitur, complectẽdus ſit a' uirgine, & quomodo intolerabilis ignis fœno debeat cõmiſceri.

D omine conſyderaui opera tua, & ſtupefactus ſum. Admirãda nimirũ opera uitæ atq; conuerſationis tuæ in carne, & ſalutares paſſiones tuas.

I n medio duorum animalium cognoſceris. Per animalia, duo Cherubin intelligit, quæ ex utraq; parte propitiatorii poſita erant, in quorum medio Deus olim a' ſanctis uiris cognitus eſt, cum ad eos loqueretur. ait igitur, quod Dominus ille, qui incarnandus eſt, cognoſcetur interim in medio duorum Cherubin. tu, inquit, in medio eorum cognoſceris, atq; illic tanq̃ patri tuo æqualis, opportuna populo dabis reſponſa. uel cognoſceris ab iis, qui huiuſcemodi cognitione digni ſunt. & eſt futurum tempus pro præterito. quidam uero dictionem Græcam, ζώων non accentu paroxytono, quæ animalium ſignificat, ſed circumflexo legentes, ζωῶν uidelicet, quæ uitarum ſignificat, per duas uitas, duas uiuendi conuerſationes, ſeu modos intelligunt: alteram nimirum iuxta antiquam legem: alteram uero iuxta Euangelium, in quarum medio Chriſtus cognitus eſt. quippe qui ab Apoſtolis, atq; a' diſcipulis ſuis, eo tempore cognitus eſt, & tunc incarnatus, quando antiqua lex finẽ, & noua initium ſumpſit.

D um appropinquant anni cognoſceris. Annos incarnationis dicit. tunc enim, inquit, in carne cognoſceris, quando conuerſationis tuæ tempus aduenerit.

D um adfuerit tempus demonſtraberis. Eandem ſententiam, ſed manifeſtius, repetit.

D um perturbata fuerit anima mea in ira, miſericordiæ memor eris. Quando anima mea timore affecta fuerit, te nimirum iratum ſentiens, tunc miſereberis mei. qui uero iratum Deum timet, peccatorum ſuorum continuo pœnitentiam agit. pœnitentium autem hominum ſemper miſeretur Deus. hoc igitur ſermone docemur, quod Deus peccatoribus facile conciliatur.

D eus de Thæman ueniet. Thæman, notus interpretatur, uel Auſter. Deus inquit, ab Auſtro ueniet: hoc eſt: egredietur ex Bethleem. illic enim natus eſt ſecundum carnem. ſita autem eſt Bethleem ad Hieruſalem in auſtrali plaga.

E t ſanctus de monte umbroſo denſo. Eundem etiam ſanctum appellat. ita

enim antiqui perſæpè appellare Deum ſolebant, ueluti qui & natura ſanctus ſit, & qui ſui participatione alios ſanctificat. mons uero umbroſus & denſus, eſt beata Virgo, mons quidem, tanq̃ omni creatura ſublimior, umbroſa etiam quia a' diuina uirtute obumbrata eſt. uirtus enim, inquit, altiſſimi obumbrabit tibi. denſus etiam eſſe dicitur hic uirginalis mons, propter impenetrabile uirginitatis myſterium.

O pperuit cœlos uirtus eius, & ſapientia eius plena eſt terra. Hæc uerba ſummam uirtutem & ſummam Chriſti ſapientiam declarant: humanam autem dico ſapientiam: hoc eſt: humanitatis Chriſti. uirtutem autem eam intelligit, quam in operibus atq; in miraculis oſtendit: ſapientiam uero, quam in ſermonibus, atq; in doctrina. altera etenim, cœleſtium potentiarum uirtutem opperiens, magnitudine ſua eas ſuperauit; altera uero totum mundum impleuit. quædam etiam exemplaria, pro ſapientiæ, habent, laudationis. uirtutem enim ſequitur laudatio. uel, ſecundum beatum Iſidorum, ſermo de diuina ſubſtantia, maior eſt quacunq; Angelica multitudine. gloria enim, inquit, Domini opperit ſermonem, hoc eſt, omni ſermone eſt maior. & non dixit naturam, a' qua eſt gloria, ſed gloriam, quæ eſt ex ſubſtantia.

E t lumen eius, ut lux, erit. Per lumen, Euangelium intelligit, quod iis illucet, qui in erroris nocte, atq; in peccatorum ſunt tenebris, quodq; uiam ad ueritatem, atq; ad ſalutem oſtendit. hoc igitur lumen erit, ut lux: mundum nimirum atq; immaculatum.

C ornua in manibus eius. Per cornua quidem, regna intelliguntur, propter honoris ſublimitatem, & propter robur ac fortitudinem in pugnando, atq; in defendendo: per manus uero, diuina intelligitur potentia, ſeu Dei dominiũ. omnium enim Deus dominatur.

E t poſuit dilectionem fortem potentiæ ſuæ. Per Euangelium effecit, ut dilectio fidelium indiſſolubilis atq; infrangibilis eſſet a' potentia ſua: hoc eſt ab ipſo Deo. quis enim, inquit, ſeparabit nos a' dilectione Chriſti?

A nte faciem eius ibit uerbum. Verbum, ſeu ſermo aliorum Prophetarum: uel ſermo præcurſoris Ioannis. ecce enim, inquit, ego mitto Angelum meum, ante faciem tuam, qui parabit uiam tuam, ante te.

E t egredietur ad diſciplinam iuxta pedes eius. Egredietur Chriſtus ad erudiendum, atq; ad docendum homines, poſt huiuſmodi uerbum, ſeu ſermonem Prophetarum, qui præceſſit. ipſe enim ſermonem huiuſmodi ac pene' illius ueſtigia ſubſequetur.

S tetit & commouebit terram. Stetit in terra, humanum in morem, genitus nimirum ſecundum carnem. & commota eſt terra, hoc eſt, terreni homines, pertranſeuntes nimirum ab errorum tenebris, ad lucem ueritatis. uel, ſtetit in Cruce, & contremuit terra, contumeliam Domini non ferens. Terræmotus enim, inquit, factus eſt, & petræ ſciſſæ ſunt.

R eſpexit & liquefactæ ſunt. Reſpexit in terram humano more. eſt autem hoc dictum conſequens præcedentibus. & humiliatæ ſunt Dæmonum gentes, atq;

tes, atq; aduerſarii omnes ordines infirmati ſunt.

C onfracti ſunt montes uiolentia. Principes eorum contriti ſunt. hos etenim propter eleuationem & ſuperbiam, montes appellat. per uiolentiam uero, ſeu uim, inſuperabiles Chriſti uires intellige.

L iquefacti colles æterni. Per colles eos intellige, qui prædictis quidem monti bus aliquanto inferiores ſunt, aliis uero ſuperiores: ſuperiores, inq̃, & maiores ad uitia. æternos autem ideo dixit, quia innumerabilibus pene annis, hanc tyrannidem exercuerant, ab ipſo nimirum Adam, uſq; ad Chriſtum.

I tinera ſua æterna pro laboribus uiderunt. Longa ac diuturna itinera ſua Dæmones, quæ ad hominum perniciem diſponunt, quaſi laborem uiderunt, hoc eſt, laborem tantum ea eſſe cognouerunt, & nihil aliud: quia Chriſtus eorum tyrannidem ſtatim deleuit, atq; artes illorũ euertit. quidam uero legunt, itinera eius æterna, exponentes ꝙ Pontifices, Scribę, ac Seniores Iudæorum rationabilia Chriſti itinera fideles omnes inſtruentia, quæ æterna atq; incompræhenſibilia ſunt, æque ac labores uiderunt, hoc eſt, labores prorſus eſſe exiſtimarunt. propter inuidiam enim, ac uitia eorũ, onéroſa eis eſſe uidebantur.

T abernacula Aegyptiorum formidabunt. Per Aegyptios, Dæmones intellige, qui ob ſuperbiam atq; eleuationem ſuã, ex luce, tenebræ effecti atq; appellati ſunt. Aegyptus etenim interpretatur tenebræ. eorum autem tabernacula, Idola eſſe intelliges, in quibus habitabant. hæc igitur Idola, Chriſti aduentum formidabunt. & quia Propheta modo præterito tempore uſus eſt, modo autem futuro utitur, ne mireris, quia prophetæ omnes, etiam cum futura prædicunt, promiſcue omnibus utuntur temporibus.

E t tentoria terræ Madian. Et quæ Idolorum templa ſunt, in Madianitide regione. erat autem regio Madian Idolis plena, & ſupra omnes alios Iudæis finitimos populos, colebat ſimulachra.

N on in fluminibus iraſcaris Dñe, non in fluminibus indignatio tua, aut in mari » motus tuus. Redimens olim Deus populum Iſrael de Aegyptiorũ tyrannide, illorum flumina atq; aquas omnes in ſanguinem cõmutauit, ne biberent, ipſoſq; Aegyptios in Mari Rubro necauit: in fluminibus nimirum atq; in mari indignationem ſuam oſtendens. atq; ideo Propheta noſter ad Deum nunc dicit: Dñe qui nouum modo redempturus es Iſrael, peto a te, ne ſimili, ſed alio quodam modo, ad ſalutem illius utaris. non iraſcaris in fluminibus, neq; in eis ſit indignatio tua. non ſit etiam motus, atq; impetus tuus in mari, motus inq̃, atq; impetus puniendi hoſtes: non hoc pacto, quæſo ſit aduentus tuus, nec huiuſcemodi ſuppliciis inimicos tuos caſtigabis. per primam autem & per ultimam plagam, omnes alias ſignificauit. & aliter: cognata ſunt mutuo inter ſe flumina, & Mare.

Q uia aſcendes ſuper equos tuos. Iſte eſt redemptionis modus. per equos autem Apoſtolos intelligit, tanq̃ curſu celeres ad uirtutem, & habenis diuinę maieſtatis obtemperantes, & aſcenſori ſuo requiem præſtantes. aſcendit autem ſuper eos Chriſtus, per Euangelii nimirum prædicationem, quod excur-

rentes illi per totum orbem tulerunt.

E t equitatio tua ſalus. Hæc, inquit, equitatio tua, per huiuſmodi equos ſalus Mundi effecta eſt.

E xtendens extendes arcum tuum ad ſceptra, dicit Dn̄s. Verba ſunt patris ad filium:filii enim arcus ipſi etiam Apoſtoli dicuntur, per quos errorem & peccatum, ipſumq; dæmonis regnum ſagittauit. hoc etenim regnum propheta ſceptra Dæmonis appellauit. per Zachariam etiam alibi Dominus ad Iudaicum populum dicit: extendi te, Iuda, mihi in arcum.

F luminum terra ſcindetur. Per fluminum terram, ipſam intelligit Hieruſalem, ueluti prophetarum patriam, qui fluminum inſtar rationalibus riuulis eã irrigant. hæc autem terra Hieruſalem ſcindetur, præ ſiccitate nimirum & ſiti, quando ſcilicet nullus amplius erit Propheta, atq; hoc, quia uiuificos Chriſti riuulos non ſuſcepit.

V idebunt te, & parturient populi. Iudæorum nimirum populi, qui Chriſtum uidentes, inuidiam parturierunt, & cædem pepererunt. uel populi, qui ex Gentibus crediderunt, qui parturierunt religionem & genuerunt uirtutem.

D iſpergẽs aquas itineris. Subintellige uerbum erit. aquę autẽ itineris potabilia, atq; dogmatica ſunt Chriſti fluenta, quę populis tradebat, quocunq; accederet. circuibat enim Ieſus ciuitates & uillas, docens in ſynagogis earum.

D edit Abyſſus uocem ſuam. Per Abyſſum, credentes intelligit, propter eorum ſcilicet multitudinem. nam & aquarum multitudo, Abyſſus dicitur. per uocem uero hic, confeſſionem fidei in Chriſtum ſignificauit.

A ltitudo phantaſiæ eius. Alti nimirum ſublimes ac præſtantiores uiri, qui in phantaſtica, ut ita dicam, atq; in imaginaria huius mundi gloria, nobiliores putantur, ipſi etiam uocem dederunt. tales reges fuere, ac principes, quorum multi in Chriſtum crediderunt.

E leuatus eſt Sol, & Luna ſtetit in ordine ſuo. Chriſtus nimirum, qui Solis inſtar ſumma ſplendeſcit munditia, & credẽtium animas illuminat, in crucem eleuatus eſt. uel eleuatus in cœlum. Eccleſia quoq;, quæ Lunæ inſtar in præſentis uitæ tenebris atq; in erroris nocte lucet, ſtetit in ſuo ordine: quia poſt crucem, & aſſumptionem Domini ſtabilita eſt, in ordine ſuo: ut illis ſcilicet luceret, atq; eos illuminaret, qui ſub ea ſunt.

I n lucem iacula tua ibunt. Rurſus per iacula, Apoſtoli intelliguntur, uelut iacientes, ipſumq; errorem & Dæmones ferientes. hi igitur ibunt in lucem: hoc eſt: ut prædicando illuminent. uel in lucem: hoc eſt: ad prædicationem. eſt enim prędicatio lux quę eos illuminat qui peccati caligine ſunt obtenebrati.

I n lumen fulguris armorum tuorum. Arma quidem a Chriſto Apoſtolis data ſunt, iuſtitiæ thorax, & ſalutis Galea, Clypeus fidei, & Gladius ſpiritus, & reliqua, quibus Apoſtolus Paulus fideles omnes armari iuſſit, ut huiuſcemodi armorum fulgore inimici fugentur.

I n cõminatione minues terram. Diminues nomen terrę: Hieruſalem ſcilicet, quæ eo uſq; conſpicua fuerat & celebris, antea enim comminatus fuerat per

Prophetas:&

Prophetas: & deinde ipſe etiam confirmauit, dicens: niſi credideritis q; ego ſum, in peccatis ueſtris morieminí: & alia huiuſmodi. hanc igitur terram non emendatam, minis tuis comminues, & perdes.

E t in indignatione franges Gentes. Iudæos deiicies quos Gentes, hoc in loco appellat, tanq̃ ſanguinarios, & legis tranſgreſſores. huiuſcemodi enim uitiis, ac ſceleribus Gentes abundabant. potes etiam per Gentes, Dæmones ipſos intelligere, ueluti hoſtes noui populi Iſrael.

E xiuiſti in ſalutem populi tui. Ex Deo enim, inquit, exiui, & uenio.

S aluare Chriſtos tuos ueniſti. Chriſtos Domini, illos eſſe intellige, qui pretioſo eius ſanguine, & ſacratiſſimo ſancti ſpiritus oleo, per baptiſmum uncti ſunt, & quibus iuſſum eſt, ut Dæmonibus, atq; animi affectibus dominentur: & corregnant cum Chriſto in regno patris.

M iſiſti in capita iniquorum mortem. Iniqui quidem Dęmones ſunt. iniquorũ autem capita, uel eoſdem Dęmones intellige, ueluti totum a' parte: uel eorũ maiores ac ſuperiores, quorũ mortẽ tunc ſubſequi dicimus, quando tyrannica eorũ potentia, ita inefficax redditur, & deſtruitur, ut mortua pene' eſſe uideatur.

E xcitaſti uincula uſq; ad collum in finem. Euangelici iugi uincula ad Apoſtolorum colla inuoluiſti, uel circa colla eorum: in finem autẽ, id eſt, ut finẽ imponeres & prędictam tuã equitationẽ perficeres. uel in finem, hoc eſt, uſq; ad finem.

D iſcidiſti in extaſi capita potentum. Potentum Dæmonum principatus euertiſti: ſeu occidiſti eos, ut declaratum eſt: atq; hoc, quia a' dominio, atq; ab imperio tuo rebelles fuere. uel Romanorum gladio, potentum Iudæorum capita diſcidiſti: atq; hoc in tempore extaſeos: hoc eſt: eo tempore, quando defecerunt a' Romanis, uel quando in extaſi fuerunt: hoc eſt: quando extra ſeipſos, atq; extra mentem, & prudentiam exiuerunt: quando ſcilicet tot prioribus flagitiis non ſatiati, illud etiam perficere nitebantur, ut Domini etiam diſcipulos occiderent. potentum autẽ nomine, omnes etiam alios cõpræhendit.

Q uatientur in eis. Turbabuntur prius Apoſtoli, in eis, nimirum potentibus Iudæis. ducentur enim ad eorum tribunalia, atq; ab eis perſecutionem & multa alia patientur mala.

A perient frena ſua, quaſi inops latenter comedens. Aperient Apoſtoli frena oris ſui, & cum libertate omnes illos diſſoluent timores, qui olim frenabant eorum ora, nec ſinebant Euangelium cum libertate prædicari. hoc autem factum eſt, adueniente ſancto ſpiritu, quando accepta ex alto potentia, profecti ſunt ad prædicandum Euangelium. aperient autem os ſuum adeo late, ut aperire illud ſolent pauperes, qui in occulto comedunt, maiori nimirum edentes cum libertate.

E t eduxiſti in mare equos tuos turbantes aquas multas. Per mare quidem hominum multitudinem intelligit. nam & ſuperius Abyſſum eam appellauit: uel humanam uitam, propter fluxum, & inſtabilitatem rerum omnium, quæ in hac uita ſunt: & propter quandã ut ita dicã, ſalſuginẽ, atq; abſurditatẽ gentiliũ dogmatum, & opinionũ non rectarum: & propter peccatorum amaritudinem,

amara enim eſt   equi etiam Apoſtoli dicuntur, ob rationem ſuperius traditam: quia.ſ.ſeſſorem, atq; aurigam Chriſtum habentes, in illud mare inducti, quod declarauimus, conturbauerunt atq; inuerterunt aquas multas inanis gloriæ, multaſq; impias, atq; irreligioſas doctrinas. uel turbantes, hoc eſt, mouentes atq; agitantes aquas multas baptiſmatis tempore undiq; collectas, & ad baptizandum præparatas.

C uſtodiui, & timuit cor meum a' uoce orationis labiorum meorum. Cuſtodiui, & ſobrius fui, modeſte uixi, & mihi ipſi caui, a' uoce orationis labiorum meorum: hoc eſt, poſt orationem timuit cor meum.

E t intrauit tremor in oſſa mea, & in me turbata eſt fortitudo mea. Hęc paſſus eſt Propheta cum diuina illuminatione futuram a' Iudæis Chriſti cędē ſpectaret. tremebundus enim ideo, ac pauidus effectus eſt, & turbatus, ne ipſe fortaſſis ad illos dies eſſet peruenturus, in quibus auſuri erant Iudæi mortem illam committere. deinde rurſus cognoſcens ſe eouſq; temporis peruenturum non eſſe, conſolatur ſeipſum, dicens.

R equieſcam in die tribulationis meæ, & aſcendam ad populum peregrinationis meæ. In die huius tribulationis meæ requieſcam, omni ſcilicet timore ſolutus. ſed cur requieſcam? cur refrigerabor? quia ſcilicet ad populum peregrinationis meæ aſcenſurus ſum, ita ut nunq̄ antea. uel quia tranſibo per mortem. per populum autem peregrinationis ſuæ, ſanctos intelligit eiuſdem peregrinationis comites, & iam defunctos.

Q uoniam ficus non fructificabit, & non erunt germina in uineis. Requieſcā, inquit, moriens, quoniam poſtmodum uenient Iudæi, qui ob tam grandes auſus exterminabuntur: & gaudeo, q̄ peruenturus non ſim uſq; ad illud tempus. eoſdem autem Iudæos, & uineas, & ficum appellauit. ficum eo q̄ aliquando dulces fructus tulerint: & uineas ueluti qui olim dederint doctrinæ uinum, quod lætificat cor hominis.

M entietur opus Oliuæ, & campi non facient cibum. Eoſdem rurſus Oliuas appellat, & campos: Oliuas quia aliquando uirtutum fructus tulerint, & Campos, quia olim frumentum illud boni operis germinarunt, quod in ſuperna ſolet horrea comportari. cumq; illorum ſterilitatem prædixerit, exterminationem quoq;, atq; euerſionem illorum addit, dicens.

D efecerunt a' cibo Oues, & non ſunt Boues in pręſepiis. Per cibum hoc in loco paſcua intelligit, & libros Propheticos, quorum lectione animæ nutriuntur. Oues, inquit, quæ olim Dei erant, defecerunt, eo q̄ conſueto cibo, ac ſolitis paſcuis caruerunt. per Boues etiam eoſdem intelliges Iudæos, ueluti, qui olim uirtutis operatores eſſent, & per præſepia ſacros ac diuinos libros.

E go autem in Domino exultabo, & lætabor in Deo ſalutari meo. In eo, inq̄, qui ante huiuſmodi tempus aduocauit, & ſaluauit me, a' prędicta calamitate.

D ominus Deus meus, potentia mea. Qui potētiam mihi præſtat ad uirtutē.

E t ordinabit pedes meos in conſummationem. Et pedes meos ſiſtet in huius uitæ finem.

Et ſuper

E t ſuper excelſa deducit me. Ad uirtutum culmen me deducet, & ad altas ac ſublimes contemplationes.

V t uincam in cantico eius. Ita ut uincam, & uitia deſtruam, dum diuinas illius laudes cano: uel ut uincam canens, ac laudans eum.

ℂ Oratio Eſaiæ Prophetæ.

EX propheticis Eſaiæ libris deſumpta eſt præſens hæc oratio, quæ de Chriſto pertractat. Canticum, V.

DE nocte conſurgit ſpiritus meus ad te Deus. Per noctem, conuerſationem & uitam legalem intelligit, propter legis nimirum obſcuritatem, & tenebras. Deus, inquit, ſcito, ꝙ ſpiritus meus, hoc eſt, ꝙ ego ipſe ex tenebroſa hac conuerſatione conſurgo ad te. Et quia Græca dictio ὀρθρίζει non ſolum conſurgere ſignificat, ſeu uigilare, ſed mane & diluculo atq; ante lucem id facere, conuenienter huiuſcemodi uerbo Propheta uſus eſt, ad te, inquiens Deum intellectualem lucem, & iuſtitiæ ſolem, conſurgo, atq; ortum tuum præuenio. conſurgere etenim, ac uigilare uidetur Propheta, ante lucem, qui ante Chriſti incarnationem talia ad illum loquitur. per ſpiritum uero hoc in loco, propheticam, gratiam intelliges.

Q uoniam lux, mandata tua ſuper terram. Quoniam Euangelica mandata tua lux ſunt in terra. ob ſummam etenim munditiam & claritatem eorum lucent, eoſq;, qui in erroris atq; ignorantiæ tenebris ambulant, adeo illuminant, ut iter, ac uiam manifeſte uideant, qua ad liberationem deducantur.

I uſtitiā diſcite, qui habitatis ſuper terram. Euangelicam dico iuſtitiam, de qua Chriſtus dicebat, niſi abundauerit iuſtitia ueſtra, pluſq̄ iuſtitia Scribarum, & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. addiſcite igitur hanc iuſtitiam, illum habentes præceptorem, qui primus eam conſtituit.

C eſſauit enim impius. Infidelis Iudæus, & populus, qui Deum non colit, ceſſauit, ablata poteſtate, & gloria quam euſq; habuerat, & Romanis militibus in prędam traditus eſt. hoc etiam in loco Propheta, quę futura erant tanq̄ iam facta commemorat.

N on diſcis iuſtitiam. Euangelicam ſcilicet, ut declaratum eſt: atq; hoc facis data opera obſurdeſcens, & uoluntarie cæcutiens, & doctorem huiuſcemodi iuſtitiæ repudians.

I n terra ueritatem non facies. Veram, inquit, uirtutem, qualis eſt Euangelica, non operaberis. legalis enim uirtus, umbra ac figura eſt ueræ uirtutis.

T ollatur impius, ne uideat gloriam Domini. Tollatur ad perditionem, atq; ad ſeruitutem exterminetur de terra, ne Chriſti gloriam uideat, qua à fidelibus glorificandus eſt. hanc autem gloriam, ſanctorum patrum uitam ac conuerſationem, ut ita dicam, Angelicam intellige. ſimiliter & diſcipulorum & cæterorum omnium illos imitantium, qui adeo fulgebunt, ut Chriſtiano nomini claritatem & gloriam addere uideantur.

Domine excelſum

D ominé excelſum eſt brachium tuum. Brachium patris, eſt filius, & tanq̃ potens, & tanq̃ creator. omnia enim, inquit, per ipſum facta ſunt. laudans autem excelſum illum eſſe dixit, uel propter diuinitatis magnitudinem, uel propter uirtutum excellentiam, quibus Chriſti humanitas abundabat. ſpecioſus enim, inquit, forma præ filiis hominum. per formam etenim qua ſpecioſus eſſe dicitur Chriſtus, elegantiam & decorem animæ eius intelliges.

E t non cognouerunt. Iudæi ſcilicet nolentes ob ſummam eorum peruerſitatem illum agnoſcere. oculos etenim ad lucem claudebant.

C um autem cognouerint erubeſcant. Imperantis modo utitur Propheta pro futuro tempore. hoc cognito, inquit, erubeſcent. hoc autem, eo tempore factum eſt, quando milites, qui Chriſti ſepulchrum obſeruabant, reuolutum ab Angelo lapidem annunciarunt. tunc etenim adeo erubuerunt Iudæi, ut gratia obtegendi tantam ignominiam, multum militibus argenti dederint, ut quod acciderat tacerent. uel in futurum fiet, quando in uniuerſali iudicio ueniet filius in gloria patris, & præibit eũ ſanctę crucis lignũ, ſupra ſolis radios fulgẽtiſſimũ.

Z elus comprahendet populum ineruditum. Zelus eorum in Dei defenſionem, ut Iudæi ipſi arbitrabantur. iraſcebatur enim populus ille quod Chriſtus ęqualem ſe faceret Deo. eſt autem ineruditus Iudæorum populus & rudis, ueluti qui à ſacris & diuinis ſcripturis addiſcere ea non ualuit, quæ pertinebãt ad Chriſtum, nec prophetias de eo dictas. nam etſi huiuſcemodi legerent ſcripturas, præ ſumma tamen inuidia ac malignitate, eas non intelligebant.

E t nunc ignis aduerſarios comedet. Dictio, nunc, hoc in loco, idem ſignificat, quod ſemper. perpetuus, inquit, ignis eos comedet. uel ignis furoris, quo aduerſus Chriſtum & fideles omnes moti ſunt, eos comedet, donec uixerint. uel ignis Geennæ in tempore retributionis. uel, nunc, ideſt propter hoc. ea etenim ratione ignis eos comedet, quia Chriſtum non cognouerũt. fatua igitur, atq; inſipiens erit tunc eorum pœnitentia, eo q; perpetua illis afflictio erit poſt mortẽ.

D ñe Deus noſter pacem da nobis. omnia enim reddidiſti nobis. Petit Propheta ex eorum perſona, qui fideles futuri erant, Chriſtum ſibi dari, qui pacificus dicitur, ut patri eos recõciliaret: qui etiam pax noſtra dicitur, & mediator Dei, & hominum. hunc, inquit Chriſtum da nobis. omnia etenim alia nobis reddidiſti, hoc eſt dediſti: legem ſcilicet, Prophetas, & cæteras admonitiones, quibus peccatores ſanam ad conuerſionem humaniſſime adducuntur. hoc etenim ſolum nunc nobis neceſſarium eſt. omnia etenim dediſti nobis, ſi hunc unum etiam tribues, qui omnia poteſt.

D ñe Deus noſter crea nos. In nouam ſcilicet creaturam, denuo nimirum creando nos ac regenerando per baptiſma in nouum hominem, & detracta uetuſtate peccati, in nouum populum. uel per Euangelium crea nos creaturam excellẽtẽ, & hęreditarẽ pręcipuã. dabis. n. ut alibi ſcriptũ eſt, gẽtes hęreditatẽ tuã.

D ñe extra te aliũ non nouimus. Aliũ Deũ neſcimus: quod propter falſos Deos dictum eſt. ex eorũ autem perſona eſt hic ſermo, qui iam in Chriſtũ crediderũt.

N omen tuum nominauimus. Inuocamus, prædicamus, non tantũ diuinum nomen tuum,

nomen tuum, ſed etiam humanum.

M ortui autem uitam non uideant. Ii nimirum qui animas mortuas habent ad fidem, ob infidelitatis mortem: hi, inquit, beatam, atque æternam uitam nō cognoſcant: hoc eſt: in reſurrectione, Chriſtum neſciant. ego enim, inquit, ſum uia ueritas, & uita.

N eque medici ſuſcitent. Nec qui apud Gentiles ſunt Philoſophi, aut Theologi, nec qui apud Hebræos Scribæ & Doctores, qui animarum medici eſſe uidentur, illos ad uitam, quam diximus, ſuſcitabunt: ſed nec ipſa Idola, quibus, ut medicis, perſæpe utebantur, eos ſuſcitabunt, aut exurgere eos facient a' pœnarum ac ſuppliciorum fouea.

P ropterea induxiſti, & perdidiſti, & tuliſti omnem maſculum eorum. Eo quod, ut diximus, mortificati ſunt, dum adhuc uiuerent. perdidiſti autem per Romanos, & de medio eorū potentiſſimos quoſque abſtuliſti. per mares etenim, eos intelligit, qui eloquentia, uiribus, diuitiis, & gloria pręſtantiores, atque clariores eſſent: ea nimirum ratione, quod mares fœminis ualidiores ſunt. quod ſi huiuſmodi homines exterminabit, tanto magis cæteros inferiores. uel per mares, omnes in uniuerſum intelligit, uel ipſos tantum maſculos, ueluti fœminæ omnes ſuperuixerint, & in captiuitatem deductæ ſint.

A ppone eis mala Dn̄e. Chriſti ſcilicet occiſoribus. per mala autem afflictiones, & ſupplicia intelligit, quæ ideo illis Propheta infligi optat, quia propter huiuſcemodi eorum rabiem eos oderat.

A ppone mala illuſtribus terræ. Principibus ſcilicet qui ubique terrarum ſunt. quod ideo fieri optat, ut hoc pacto caſtigati, moderatiores in ſubditos reddantur, & temperatiores fiant.

D n̄e in tribulatione memores tui fuimus. Quoties enim affligimur, & caſtigamur, toties tui meminimus.

D n̄e in tribulatione modica, correptio tua nobis. Nec tantum, inquit, in magna afflictiōe, ſed etiā in parua, fit nobis correptio tua. neque enim tantū magnis, ſed ēt modicis afflictionibus nos caſtigas, ueluti ſciēs emendationē noſtram.

E t quemadmodū parturiens appropinquat partui & in dolore partus ſui clamauit, ſic & nos facti ſumus dilecto tuo. Hæc uerba Eſaias de ſe & de aliis dicit Prophetis, quod quemadmodū parturiens mulier tempori appropinquat, ut pariat, & parturiens deſeta doloribus clamauit, ſic & nos ſumus dilecto tuo. appropinquantes etenim tempori, quo ex uirgine naſciturus eſt, dolore compræhendimur: ob eorum nimirum perditionem, qui in errore ſunt, & ſeducuntur, unde ad Deum clamantes adiutorem illum inuocamus.

O b timorem tuum Domine in uentre concepimus. Ob timorem tuum, ut tibi ſcilicet placeremus, in animarum noſtrarum uentre, prophetiæ ſemen concepimus: hoc eſt: in mente, atque in intellectu noſtro, in quo Theſauri inſtar contemplationes diuinæ reconduntur.

E t peperimus. Concepimus, inquit, in illo uentre, & poſtmodum per linguam, conceptum partum emiſimus.

Spiritum ſalutis

S piritum ſalutis tuæ fecimus ſuper terram. Gratiam ſcilicet prophetiæ tuę: quam ideo ſalutem appellat, ueluti quæ ſalutem præſtat. hanc, inquit, gratiam fecimus ſuper terrã, hoc eſt, conſtituimus inter homines, per ſcripta nimirum ac monumenta noſtra. prophetiæ autem gratiam eam intellige, quę illis data eſt.

N on cademus, ſed cadent, qui habitãt in terra. Verba hęc ex Martyrum perſona dicta ſunt. non uincemur, inquiunt, nos, ſed tyranni uincentur, qui nos morti tradunt: ipſi, inq̃, tyranni, qui relicti ſunt in terra.

R eſurgent mortui, & exurgent, qui ſunt in monumentis. Primo ac principaliter uniuerſalem mortuorum reſurrectionem prædicit, ſecundario autem fidelium renouationem: qui cum mortui eſſent, eo ꝙ illorum animæ inſenſibiles, inefficaces, atq;, (ut ita dicam) emortuæ eſſent, in iis actionibus, quæ pertinent ad uirtutem, per Euangelii prædicationem reſurrexerunt, & per baptiſma, regenerati ſunt. in tenebroſis enim olim atq; in abominabilibus erroris dogmatibus, ueluti in ſepulchris quibuſdam iacentes, erecti ſunt ad clara ac ueneranda religionis & fidei fundamenta.

E t lætabuntur, qui ſunt in terra. Lætabuntur fideles, qui fuerint in terra, quod a' Dæmonis tyrannide liberati ſint. uel qui in terra fuerint, lætabuntur, quod iam cœlorum regnum ſint conſecuti.

R os enim qui eſt a' te, medicina eis eſt. Per rorem, Euangelium intelligit, quo illi omnes ſanantur, qui peccatorum flammis ambuſti fuerint. uel alia ratione, per rorem, Euangelium intelligimus: quia ſenſim ac paulatim animarũ agris infunditur, ubi innata uirtutũ ſemina irrigat, atq; ad fructificandum diſponit.

T erra autem impiorum peribit. Terra autem infidelium, hoc eſt eorum animæ, cadent in ſterilitatem uirtutum, atq; in perditionem, & ſupplicia, ueluti, quæ tanto uitiorum morbo laborent, ut immedicabiles ſint, nec poſſint ab illa ariditate ac ſterilitate, ad ubertatem deduci.

V ade popule meus. Hæc uerba ex ſaluatoris perſona ad nouum populum dicta ſunt, iubentis illum Euangelii uiam incedere.

I ngredere in penu tuum. Per penu, ſeu promptuarium, uniuſcuiuſq; ſepulturã intelligit, uel terrã illam, in quã Adã ab initio abire iuſſus eſt ab Angelo.

O cclude ianuam tuam, abſcondere modicum quantulum q̃tulum. Hoc eſt, modicum, ac parum quid.

D onec tranſeat ira tua Dñe. Iram eã dicit, quæ in mundi conſummatione aduerſus impios & peccatores futura eſt, poſt quorum condemnationem aſſumet Deus iuſtos ad regnum cœlorum, quemadmodum ex Euangelio didicimus.

❡ Oratio Ionæ Prophetæ.

PRæſens oratio, quam Ionas Propheta orauit, cum adhuc eſſet in uentre Ceti, ex illius libro ſumpta eſt. Canticum, VI.

CLamaui in tribulatione ad Deum meum. Per tribulationem afflictionem illã intelligit, qua detinebatur cũ eſſet in uentre Ceti, a' quo abſorptus fuerat.

Et exaudiuit

E t exaudiuit me. Statim enim agnouit Propheta ſe exauditum fuiſſe.

D e uentre Inferni clamorem meum audiſti, uocem meam. Audiſti uocem meam de Ceti uentre emiſſam:quem Infernum appellauit:eo q uiuentem abſorpſiſſet,& abſorptum detineret.& iuxta quidem rerum naturam,atq; ea,quæ contigerant,mortuus reputari poterat,ſed diuina gratia uiuebat.audiſti,inquit, cito clamorem meum,ſeu uocem clamantem ad te,atq; inuocantem præ ſummo deſyderio.

P roiecisti me in profunda cordis Maris. Tu paraſti ut illuc proiicerer. excitaſti enim procellam iis hominibus,quibus cum nauigabam,& periculũ conſtituiſti,donec me,ſortito,in mare proiecerunt,quemadmodũ ipſa docet hiſtoria.

E t flumina circundederunt me. Illa ſcilicet quæ influunt in mare.uel per flumina maris fluxus ſimpliciter intelligit.

O mnes eleuationes tuæ, & fluctus tui tranſierunt in me. Per eleuationes, tumidas fluctuum inſurrectiones intelligit.

E t ego dixi abiectus ſum ab oculis tuis. Qñ,inquit,abſorptus fui,dixi me eiectum eſſe a' cuſtodia atq; a' protectione tua,& a' ꝓuidẽtia tua ꝓrſus deſtitutũ.

N unquid apponam, ut uideam templum ſanctum tuum? Illud etiam reputaui,atq; cõſyderaui intra me:nunquid futurum ſit,ut aliquando adhuc uideam ſanctum templum tuum, quod eſt in Hieruſalem.

C ircũfuſa eſt mihi aqua,uſq; ad animam meam. Cetus quidem in mari erat, & Ionas in Ceti uiſceribus.uel aliter:quia ipſa etiam uiſcera aquoſa erant,ideo dicitur eſſe aqua circumfuſus.uſq; ad animam meam,uero dixit, ut oſtenderet periculi magnitudinem.deinde nõ corpus tantum,ſed ipſam etiam animam, in aquis eſſe affirmat:& qđ huiuſcemodi aquæ ad ipſam uſq; animã peruenerint.

A byſſus extrema circũdedit me. Extrema,hoc eſt, ultima & profunda. ipſa etenim Cete in profundiſſimis pelagi partibus degere ſolent.

I ngreſſum eſt caput meum in ſciſſuram montium. Per montes inſulas intelligit,quę in nauigabili ſunt pelago.uel etiã montes,qui in inſulis ſunt.uel montes huiuſmodi æquoribus proximos, & uſq; in profundum Abyſſi peruenientes,qui ſciſſuras habent ſub mari,in quas perſæpe natantia Cete ingredi ſolent. ingrediente igitur ipſo Ceto in eas ſciſſuras,ingrediebatur pariter & ipſe Ionas Propheta.igreſſum eſt,inqt,caput meũ,hoc eſt,ego ipſe,a' parte totũ ſignificãs.

D eſcendi in terram,cuius uectes eius retinacula ęterna. Aliquando enim Cetus in profundam Abyſſum deſcendens quieſcebat.deſcendi,inquit, cum Ceto in terram,cuius portę perpetuo ingreſſos homines detinent. eas etenim nullus unq̃ effugit, qui eouſq; peruenerit. per uectes, autem, ſeu ſeras, portas intelligit, & clauſtra, hoc eſt, ipſam detentionem.

E t aſcendat de corruptione uita mea ad te Dñe Deus meus. Ex corruptione quidem aſcendat, ne ſcilicet perdar,neue corrumpar a' Ceto, a' quo ueluti a' perditione, aut corruptione quadam complector. ad te uero aſcendat, hoc eſt, ad templum tuum, in quo habitas.

C um deficeret ex me anima mea,Domini recordatus ſum. Neq; ipſi etiam

morti

morti appropinquans receſſi a' memoria Dei. uel aliter: memor fui Domini, ut ad defenſionem atq; ad auxilium meum illum inuocarem.

E t ueniat ad te oratio mea ad templum ſanctum tuum. Oratio mea, inquit, quam pro deſyderio meo tibi offero, ut aſcendam ad te in uitam. ueniat, inquit, ipſa oratio, & perueniat ad te, ſeu ad templum ſanctum tuum, in quo habitas, ut dictum eſt. uel utinam ſurſum ad te rurſus mea mittatur oratio, quemadmodum antea a' templo ſancto tuo mittebatur ad te. ſolebat enim Ionas in templo orare ad Dominum.

C onſeruantes uana & falſa, miſericordiam ſuam dereliquerunt. Ii, qui inania ac falſa Idola obſeruant, & uenerantur, ab ipſa forte perſuaſi, miſericordiam illam ſuam dereliquerunt, qua mei hactenus miſerti ſunt, & malis meis non parcentes, miſerunt me in mare. poſſunt etiam hæc uerba prophetiam militum cõtinere, qui Domini ſepulturam cuſtodierunt, ita ut Ionas qui typus, & figura fuit triduanæ Saluatoris ſepulturæ, de ea prædicat, quod ii, qui Chriſti ſepulchrum inaniter, atq; (ut ita dicam,) falſo obſeruabant, corpus etenim Chriſti clam ab eis ſurrexerat, quodq; ii, qui dereliquerunt ſalutem ſuam, hoc eſt, ueritatem propter quam futurum erat, ut Deus eorum miſereretur, atq; hoc pacto ſaluarentur, quod ii, inq̃, muneribus corrupti, falſitatem ac mendacium elegerunt, dicentes, Domini diſcipulos noctu aduenifſe, atq; illius corpus furto ipſis dormientibus abſtuliſſe.

E go autem cum uoce laudis & confeſſionis ſacrificabo tibi. In uoce laudis, & gratiarum actione. ſuam enim ipſius liberationem prædicit, de uentre ceti,

Q uæcunq; uoui, reddam tibi ſalus mea Domino. O' ſalus mea, inquit, reddã tibi Domino meo omnia, quæ pollicitus ſum, ueluti ſacrificium cum uoce laudis, & gratiarum actione, aut ſiquid aliud huiuſcemodi pro ſalute mea uoui. quędã uero exẽplaria habent: in ſalutem meam: hoc eſt, pro ſalute mea.

Oratio Azarię ex libro Danielis Prophetæ. Canticum, VII.

B Enedictus es Domine Deus, patrum noſtrorũ & laudabile & glorioſum nomen tuum in ſęcula. Benedictus es, hoc eſt, benedicendus, celebrandus, & laudandus, nec tantum quando mirabilia operaris, ſed nunc etiam, & quia peccatores caſtigas, & quia ad te conuerſos omnes beneficiis cumulas. omnia quippe cum ratione adminiſtras, atq; ad omnium ſalutem. Deum uero patrum noſtrorum dixit, cum ut animi ſui moderationem oſtenderet, tum, ut patrum uirtutem, quibus poterat laudibus, efferret.

Q uoniam iuſtus es in omnibus, quæ feciſti nobis. Veluti, qui iuſte hæc oia in nos adduxiſti propter peccata noſtra.

E t omnia opera tua uera. Hoc eſt, iuſta. ſolent enim Prophetæ ſæpenume ro ueritatem ponere pro iuſtitia.

E t rectę uiæ tuæ Domine. Ideſt actiones tuæ.

Et omnia

E t omnia iudicia tua uera. Sententiæ tuæ nimirum: uel iudicia quemadmodũ, & uias ꝑ actionib⁹ poſuit, tanq̃ quæ in iudicio atq; in iuſtitia ſint diſpoſita.

E t iudicia ueritatis feciſti in omnibus, quæ induxiſti ſuper nos, & ſuper ciuitatẽ ſanctam patrum noſtrorum Hieruſalem. Ab uniuerſalibus ad particularia deſcendit. ueritatis, inquit, iudicia feciſti: hoc eſt: uera iudicia, & iuſtas ſententias, in omnibus, quæ induxiſti ſuper nos, qui captiui in Babylone detinemur: & ſuper ciuitatem Hieruſalem: quam ideo, & ſanctam, & patrum ciuitatem appellauit, ut Dominum hoc pacto ſibi magis conciliaret, & ad miſericordiam magis flecteret.

Q uoniam in ueritate & iudicio induxiſti hæc omnia ſuper nos propter peccata noſtra. In iuſtitia, & ratione, hoc eſt, iuſte & rationabiliter. eadem autem uerba repetit ſępius, & reuoluit, ut animi ſui gratitudinem oſtenderet, dum uera eſſe dicit, & Deũ pariter ad miſericordiam commoueret: dum ipſe ſe prorſus condemnat, atq; omni priuat uenia.

Q m̃ peccauimus & inique egimus, recedendo a' te. Diſcedentes a' te, dum legem tuam tranſgreſſi ſumus, atq; impie egimus. cæterum magnam emphaſim habent ea uerba, dum ait: a' te: ac ſi dicat a' te Factore, Creatore, bono Domino, nutritore, & cuſtode, quiq; inenarrabilia quædam bona, poſt fugam ex Aegypto nobis præſtitiſti.

P eccauimus in oĩbus & ĩ mãdatis tuis nõ audiuim⁹. In rebus oĩbus peccauim⁹.

N eq; obſeruauimus nec fecimus quemadmodum mandaſti nobis ut bene nobis eſſet. Neq; obſeruauimus mandata tua.

E t omnia quæcunq; feciſti nobis, & omnia quæcunq; induxiſti, in uero iudicio induxiſti, & tradidiſti nos in manus inimicorum iniquorum, inimiciſſimorum rebellium. Non inimicorum ſimpliciter, ſed tibi ęq; ac nobis inimiciſſimorũ.

E t regi iniuſto & ſceleſtiſſimo ſupra omnem terram Hoc eſt, ſupra omnes homines terræ. ipſum autem intelligit Nabuchodonoſor.

E t nunc non licet nobis aperire os. Non habemus ſermonem aduerſus eos, qui nos afficiunt contumelia.

P udor & opprobrium facti ſumus ſeruis tuis, & colentibus te. Hoc eſt patribus noſtris.

N e tradas nos in finem propter nomen tuum. In conſummationẽ, in perditionem, propter nomen tuum, quod nos ſoli inter alias gentes cognoſcimus, & nominamus: uel ne improperetur nomen tuum, & opprobriis afficiatur ab inimicis, ueluti quod populum tuum de inimicorum manibus eripere non ualeat.

E t ne diſperdas teſtamentum tuum. Ne euertas, ne reprobes ea, quæ maioribus noſtris, & Patriachis ſanctis diſpoſuiſti.

E t ne auferas miſericordiam tuam a' nobis, propter Habraam dilectum tuum, & propter Iſaac ſeruum tuum, & Iſrael ſanctum tuum, quibus locutus es. Dicens nimirum ad eos uerba, quæ ſequuntur.

M ultiplicabo ſemen eorum, ſicut Stellas cœli, & ſicut arenam, quæ eſt iuxta littus maris. Hæc uerba loquitur Azarias ex trium puerorum perſona, qui

cum ſeſe

cum ſeſe diuina indignos miſericordia eſſe palā confitentur, ad parentū religio nem, atq; ad Dei beneuolentiā cōfugiunt: atq; hęc ſupplicātis in morē ꝓponūt.

Q uoniam Dñe diminuti ſumus ſupra omnes Gentes, & ſumus humiles in oi ter »ra hodie propter peccata noſtra. Periculum eſt, inquit, ne antiqua illa tua promiſſio euaneſcat. p humiles autem hoc in loco infirmos appellat. tu uero cō ſydera quo pacto ſeipſos hi pueri peccatores appellent, & tranſgreſſores, tamet ſi pii, ac religioſi eſſent in Deum, & omni uirtutum genere fulgerent. ob multam ſiquidē animi humanitatem, cęterorū oium Iudęoꝝ ſibi adſcribūt peccata.

E t non eſt in hoc tempore Princeps, neq; Propheta, neq; Dux. Ducem eum appellat: qui primus erat poſt Regem, quiq; communia curabat negocia. q̄ ſi aliquis opponat tunc temporis adfuiſſe etiam Prophetas, apud eos, quemadmodum Ezechiel fuit & Daniel, illud dici poterit, quod captiui unà erant omnes in Babylone, & conſueta libertate uti non poterant.

N eq; holocauſtum, neq; ſacrificium, neq; oblatio, neq; incenſatio, neq; locus pri» mitiarum, coram te, & inueniendi miſericordiam. Vetabat enim lex prædicta omnia alibi fieri, q̄ in Hieruſalem.

S ed in animo contrito & ſpiritu humilitatis ſuſcipiamur, quemadmodum in holocauſtis arietū, & taurorum. Verum non ualentes prædicta ad cultum tuum offerre atq; ad miſericordiam tuam inueniendam, in eo ſaltē quod poſſibile eſt, ipſi à te ſuſcipiamur, tibi ſacrificium effecti, in animo contrito, atq; in ſpiritu humilitatis: hoc eſt: in ſpiritu humiliato: atq; ita ſuſcipiamur quemadmodum ſacrificium, in arietum atq; in taurorū holocauſtis ſuſcipitur. ſacrificium enim, inquit, Deo, ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non deſpiciet.

E t quemadmodum in millibus agnorum pinguium, ſic fiat ſacrificium noſtrum » in conſpectu tuo hodie. Sacrificium, quod nos tibi facimus, per holocauſtū.

E t perficiatur poſt te. Hoc eſt, poſtq̄ tu nos prætergreſſus es, & poſtq̄ auerſus es à nobis. poſt hanc, inq̄, iram tuam perficiatur hoc noſtrum ſacrificium.

Q uoniam non eſt cōfuſio iis, qui confidunt in te. Non eſt confuſio, aut pudor, ſi tibi ſacrificamus.

E t nunc conſequimur in toto corde, & timemus te, & quærimus faciem tuam. Conſequimur te, & alium Deum non adoramus: & timemus te, & non Babyloniorū regē, aut caminū ignis. & quærimus te, eo q; ſperamus redire ad te.

N e confundas nos. Obaudiendo, ſcilicet.

S ed fac nobis ſecundum benignitatem tuam. Hoc eſt, iuxta longanimitatem, & miſericordiam tuam.

E t ſecundum multitudinem miſericordiæ tuæ. Et tanq̄ ualde miſericors.

E t erue nos ſecundum mirabilia tua. Quemadmodum admirande facere ſoles, & ſecundum multa prodigia, quæ cum patribus noſtris feciſti.

E t da gloriam nomini tuo Domine. Glorifica nomen tuum apud Babylonios, liberando nos ex ardentiſſima hac ignis fornace.

E t confundantur omnes, qui oſtendunt ſeruis tuis mala, & confundātur ab omni poteſtate.

» poteſtate. Hoc eſt propter omnem potentiam ſuam, a' qua eleuati ſunt ut aduerſus Deum pugnarent. confundantur autem ut moderatiores fiant.

E t fortitudo eorum conteratur. Qua & populum & omnes alios perdunt.

E t cognoſcant, quia tu es Dominus. Deus uere.

S olus, & glorioſus ſuper omnem terram. Solus ſcilicet Deus, agnoſcant uero hoc, per miraculum illud, quod efficietur in nobis.

N ec ceſſabant miniſtri regis q immiſerāt eos, accēdere fornacem Sulphure, Pice,
» Stuppa, & Sarmētis, & diffūdebatur flāma ſupra fornacem cubitis quadraginta
» nouē, pertrāſiitq; & incēdit quotquot Chaldæorū inuenit iuxta fornacē. Cum effuſa eſſet flāma p terrā, & reptos illic Chaldæos incēderet, ſigna huius flāmæ impreſſa in terra, in quam effuſa eſt, ad totidem cubitos cōmenſurata ſunt.

A ngelus autem Dñi deſcendit ſimul cum Azaria & ſociis in fornacem, & excuſſit
» flāmam ignis ex fornace, & fecit medium fornacis, quaſi ſpiritus roris ſibilans. Sed qs nā Angelus? uel cuſtos Iudęorū Michael, uel ali⁹ quiſpiā a' Deo miſſus.

N ec tetigit eos omnino ignis, nec moleſtiam intulit, nec perturbauit eos. tunc tres
» quaſi ex uno ore laudabant, benedicebant, & glorificabant Deum in fornace,
» dicentes. Hæc per ſe clara ſunt.

B enedictus es Dñe Deus patrum noſtrorū, & ſuperlaudabilis & ſuperexaltatus
» in ſæcula, & benedictum nomen gloriæ tuę ſanctum, & ſuperlaudabile. Laudandus es, inquit, tametſi ſupra omnem ſis laudem. quis enim te condigne laudare poterit? nomen autem gloriæ Dñi, Deus eſt, quemadmodū & hoc nomen Rex, gloriæ nomen eſt. quid igitur dici poterit de illius natura, cuius uel gloriæ nomen eſt ſuper laudabile?

B enedictus es in templo ſancto gloriæ tuæ. Templum gloriæ Dei, quod eſt in Hieruſalem. tu igitur dignus es, cui in templo benedicatur.

B enedictus es qui uides Abyſſos. Qui inuiſibilia conſpicis.

Q ui ſedes ſup Cherubin. Vide in pſalmo LXXIX. ubi eadē prius hñtur uerba.

B enedictus es ſuper thronum gloriæ regni tui. Thronus gloriæ regni Dei, cœlum eſt, iuxta illud: cœlum mihi thronus eſt.

B enedictus es in firmamento cœli. Hoc de ſecundo cœlo dictum eſt. uerum dum Propheta benedicendum Deum eſſe affirmat, in hac atq; in ea re, per connumerata omnia, ueluti maiora, reliqua etiam cōprehendere uidetur, atq; illud affirmare, q; Deus ſemper, ubiq;, & in omnibus benedicendus eſt.

¶ Canticum ſanctorum trium puerorum. Canticum, VIII.

B Enedicite omnia opera Dñi Dño, laudate, & ſuperexaltate eum in ſęcula. In pſalmo CXLVIII inuenies de his traditum.

B enedicite Angeli Dñi Dño, benedicite cœli Dño, benedicite aquę omnes, quę ſu
» per cœlos ſunt, omnes uirtutes Dñi Dño. Illic etiam de his dictum eſt.

B enedicite Sol, & Luna, Stellæ cœli Domino, benedicite Imber & Ros, omnis ſpi
» ritus Domino. Illic autē ſcriptū eſt, Grādo, Nix, Glacies, ſpiritus, Procellę.

B n̄dicite Ignis & Calor, Frigus, & Aeſtus Domino, bn̄dicite Pruinę, & Niues,
» Fulgura, & Nubes Domino: benedicite Lux, & Tenebræ, Noctes, & Dies Do
» mino: benedicite Terra, Montes, & Colles, omnia naſcentia in terra Domino.
Sparſim etiam de his in eodem habetur pſalmo.

B enedicite Aquæ & Flumina, Fontes, Cete, & omnia, quæ mouentur in aquis
» Domino. Ab iis quæ illic dicta ſunt, hæc omnia intelliges.

B enedicite omnes Volucres cœli, Feræ & omnia Pecora Domino: benedicite Fi-
» lii hominum, benedicat Iſrael Domino. Hic populus priuatim Dn̄o benedi
cat tanq̄ ꝓprius & peculiaris Dei populus. quæ ſequuntur manifeſta ſunt.

B enedicite Sacerdotes Domini, ſerui Domini Domino: bn̄dicite Anania, Azaria,
» Miſael, Apoſtoli, Prophetæ, & Martyres Domini Dn̄o. benedicamus Patri, &
» Filio, & Sancto ſpiritui: laudamus benedicimus: Adoramus Dn̄m. Aeſtum dicit, qui de frigoris immenſitate aduenit, uel Aeſtus intenſus eſt calor. ordine autem, in hac creaturarum commemoratione, iſti tres pueri nullo uſi ſunt. quo pacto autem inanimata hæc Deum glorificent, dictum eſt in ſępe commemorato pſalmo: inſuper & quare non delectabilia tantum, atq; utilia ad laudem Dei aduocentur, ſed illa etiam quæ minus utilia, ac magis noxia eſſe uidentur, de quibus oībus expoſitionē uide pſalmi CXLVIII. ſiquidem præſens pſalm⁹ ad illius ſimilitudinem, atq; imitationem fuit compoſitus. omnes enim creaturas aduocant tres pueri ad creatoris laudem, deinde eas diſtinguunt: & iuxta mē ſuram ac modum laudare iubent. & tres quidem pueri priuatim unum quodq; tractarunt, illa inuicem coniungētes, quæ mutuo inter ſeſe rationem aliquam habeant: uerum, ii qui antiphoniam pſalmorum poſtmodum confecerunt, totū hunc hymnum per duos uerſiculos protulerunt, atq; ideo illi uerſiculo Pruinæ, & Niues, ſequentem uerſiculum improprie addiderunt. nam uerſiculus: Noctes & dies: ordini optime accommodatur. Noctes enim, & Dies idem ſunt, quod Lux, & Tenebræ: deinde Fulgura, & Nubes. uerba aūt illa, Anania, Azaria, Miſael, & reliqua quæ ſequuntur poſt modum appoſita fuere.

ℭ Canticum beatæ Virginis matris Dei, quod ex Euangelio,
ſecundum Lucam ſumptum eſt. Canticum, IX.

MAgnificat anima mea Dn̄m. Hoc eſt, laudat & glorificat. eſt autem hic ſermo credentis, ac fidelis animæ, & in gratiarum actionem prolatus.

E t exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo. Per ſpiritum, animam rurſus intelligit. lætata eſt, inquit, anima mea in Deo, ꝙ ſaluauit me. iam enim ſaluata ſum, ueluti, quæ digna exiſtimata fui, ut fierem mater Dei. deinde cauſam addit cur Deum glorificet, & gratias ei agat.

Q uia reſpexit ad humilitatem ſeruæ ſuæ. Ad tenuitatem, ad exiguitatem, ad deiectionem. humiliat autem ac deprimit ſeipſam beata Virgo, indignam ſe exiſtimans tanto dono. uel etiam id facit, ob humanæ naturæ exiguitatem, ſi ad altitudinem & ſublimitatem diuinæ comparetur.

E cce enim ex nunc beatam me dicent omnes generationes. Fidelium ſcilicet.

Q uia fecit mihi magnalia, qui potẽs eſt, & ſanctum nomen eius, & miſericordia » eius in generationem & generationem timentibus eum. Quia ille qui potens eſt, ut talia faciat, & cuius nomen electum eſt, & magnum, & cuius miſericordia ſemper eſt in timentibus eum, fecit in me magna quædam & ſupra modum admiranda. idem enim ſignificant illa uerba: in generationem, & generationem: ac ſi dixiſſet perpetuo, & ſemper. deinde connumerat alias Dei facultates, quemadmodum facere ſolent ii, qui gratias agunt.

F ecit robur in brachio ſuo. Fecit magnum quid: fecit uictoriam in potentia ſua. per brachium enim hic potentiam ſignificauit: quia qui certant, potentiam ac uires in brachiis habere ſolent.

D iſperſit ſuperbos mente cordis ſui. Superbos in ſeipſis.

D epoſuit potentes de ſedibus, & exaltauit humiles: eſurientes impleuit bonis, & » diuites dimiſit inanes. Similia hæc uerba ſunt iis, quæ dicta legimus ab Anna Samuelis matre, quæ dicebat: Dominus pauperem facit, & ditat. deinceps uero de diuina pertractat miſericordia, qua erga Chriſtianos uſus eſt.

A uxiliatus eſt Iſraeli puero ſuo. Protexit Iſraeliticum populum ſeruum ſuũ. per puerum enim hic ſeruum intelligit.

V t recordaretur miſericordiæ, ſicut locutus eſt ad patres noſtros Habraam & ſe» mini eius uſq; in ſæculum. Auxiliatus ei eſt, & protexit eum, ut recordaretur miſericordiæ ſuæ in ſæculũ: hoc eſt: æternę & perpetuę miſericordiæ: quemadmodum pollicitus eſt ad patres noſtros. deinde dicit quibus nam Deus de huiuſcemodi miſericordia locutus ſit: ipſi nimirum Habraam, & ſemini eius: Iſaac uidelicet, & Iacob: inſuper & ipſi Dauid. his etenim tanq̃ inſignioribus Deus id pollicitus eſt, tametſi obſcure atq; in morem Aenigmatis. miſericordia autem in ſæculum, eſt Dei incarnatio, tanq̃ quæ ob noſtri miſericordiam facta eſt, ex ſemine Habraam & poſterorum eius, iuxta promiſſionẽ ad eos factam. Dubitabit quiſpiam fortaſſis, quomodo Deus Iſraelitico populo auxiliatus ſit, ut recordaretur miſericordiæ ſuæ. Chriſtianis etenim potius auxiliat⁹ eſt Deus, q̃ Iudæis. reſpondendum eſt igitur, quod antiquus quidem populus, antiquus erat Iſrael: nouus uero populus, nouus Iſrael appellatur, & pro illo introductus eſt: Chriſtianus nimirum populus, qui ex omni gente congregatus eſt. hunc igitur populum hoc in loco Iſraelis nomine appellauit. quod ſi antiquum malis populum intelligere, hoc pacto etiã ſermonem hunc ab obiectione ſaluabis: quia propter eum magis incarnatus eſt. nam & matrem illinc habuit, & eorũ cognatus appellari uoluit. apud eos etiã & docuit, & miracula operatus eſt: atq; ideo dicebat, non ſum miſſus niſi ad oues quę perierunt domus Iſrael: uerũ quia ipſe quidem in propria uenit, ſed ſui eum non receperunt, quod reliquum fuit, gentibus miſericordiam impertitus eſt.

1004·077

¶ Canticum Zachariæ Prophetæ patris præcurſoris, quod habetur in Euangelio ſecundum Lucam. Canticum, X.

BEnedictus Dñs Deus Iſrael, quia uiſitauit & fecit redemptionem populo ſuo. Dicuntur hęc a' Propheta de Chriſti incarnatione, per quā populū ſuū uiſitauit, atq; ex dura nō inuiſibiliū ſolū, ſed uiſibiliū etiā inimicorū tyrānide redemit. per populū autem ſuū, principaliter antiquū populū, illo aūt incredulo atq; infideli permanente, nouum populum intellige. futura etiam Propheta tanq̄ iam facta cōmemorat, lege prophetiæ. uerū quomodo Deus Iſrael appellatur? neq; enim Iſraelitarum tantū, ſed totius etiam humani generis Deus eſt, tanq̄ omniū creator. dic igitur ꝙ ea ratione Deus Iſrael dicitur: quia aliorū quidē hominū oium Deus eſt, tametſi illi nolint, & inuitorum dominatur: Iſraelitarū uero Deus eſt, quia ſponte ſua & uolentes eum Dñm agnoſcunt. nec turberis in obſcuritate uerborum Zachariæ. ſolent enim Prophetica omnia difficilliora eſſe. conabor tamen ea declarare iuxta cognitionem & ſcientiā, quæ a' Deo nobis eſt pręſtita.

E t erexit cornu ſalutis nobis in domo Dauid pueri ſui, ſicut locutus eſt per os ſan„ ctorum, qui a' ſęculo ſunt Prophetarū eius. Per cornu, regnū ſignificat: quoniam reges cornu ungebantur cum eligerētur: uel robur & potentiam: quia cornuta animalia in cornibus potiſſimū uires habent. cornu autem non ſimpliciter dixit, ſed cornu ſalutis: hoc eſt: ſalutare cornu. Chriſtum igitur ſalutare regnū, ſeu ſalutarem potentiā appellat, tanq̄ regnantiū regem, & patris potentiā, & credentiū in ſe ſaluatorē. domū uero Dauid, illius genus, ſeu poſteros appellat. ait igitur, quod erexit nobis in populo ſuo, regnū, uel potentiā, ex gñe Dauid ſerui ſui ex ſemine. n. Dauid erat beata Virgo, ex qua Chriſtus genitus eſt. hoc aūt fecit quēadmodū pollicitus fuerat, p os ſanctoꝝ, Prophetaꝝ dico, qui iādiu defuncti ſunt. per eos nanq; pollicitus eſt, ſe erectuꝝ regē potentē in domo Dauid, q futurus eſſet Saluator Iſrael, quemadmodum cōplures Dauitici pſalmi docent.

S alutē ex inimicis noſtris, & de manu omniū qui oderūt nos, ut faceret miſericor„ diā cū patribus noſtris, & memor eſſet teſtamenti ſui ſancti. Erexit aūt hoc cornu in ſalutem ac redemptionē tam ex uiſibilibus, q̄ ex inuiſibilibus inimicis noſtris, ut faceret miſericordiā cum patribus noſtris: hoc eſt: ut patrū noſtrorū miſereretur, ad quos ſalutis noſtræ promiſſio facta eſt: atq; ut per illos memor eſſet teſtamenti ſui ſancti. per teſtamentū enim, promiſſionem intelligit. ille uero dicitur eſſe memor, qui opere ea omnia adimplet, quæ pollicitus eſt.

I uſiurandum, quod iurauit ad Habraam patrem noſtrū. Vt memor eſſet iuriſiurandi, quod iurauit: hoc eſt: ut illius aſſeuerationis meminiſſet quam aſſeuerauit ad Habraam patrem noſtrū. iuſiurandum etenim, ſeu iuramentū in Deo nihil aliud eſt, q̄ aſſeueratio quædam, ſeu cōfirmatio. eſt autem indifferens hæc conſtructio uerbi, memorari, ſeu memor eſſe, dum a' ſecundo caſu tranſitum patitur ad quartū: qua loquendi licētia perſępe abutūtur Prophetæ: quēadmodū & perſępe, implicatione quadā ſermonis. deinde dicit cuius rei gratia huiuſcemodi teſtamentum factum ſit, & cur hoc pacto aſſeuerauerit ad Habraam.

Vt daret

V t daret nobis, ut ſine timore de manu inimicorum noſtrorum redempti colere/ mus eum in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo, omnibus diebus uitæ noſtræ. Ordo ſit per Hyperbaton, hoc modo: ut daret nobis ut ſine timore coleremus eum in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo: deinde quod in medio eſt: de manu inimicorum noſtrorũ redempti. per ſanctitatem aũt, religionem & pietatẽ in Deũ intelligit: per iuſtitiam uero reliquas uirtutes. deinde ſermonem ſuum Propheta ad præcurſorem filium conuertit.

E t tu puer, Propheta altiſſimi uocaberis. Et uere quidem Prophetam illum omnes appellant mortales.

P ræibis enim ante faciem Domini ad parandas uias eius. Dñm hic, Chriſtũ appellat. hoc igitur Ioannes animaduertens ueluti illius præcurſor & præco, pfectus eſt in eremum Iudeę, & parauit uias eius. quæ nam autem ſint uiæ eius, diximus in tertio Euangelii capite, ſecundum Matthæum, ibi: uox clamantis in deſerto, parate uiam Domini.

A d dandam ſcientiam ſalutis populo eius. Pręibis, inquit, ante faciem Domini &c. ad dandam, ſeu, ut des ſalutis ſcientiam: hoc eſt: ut indices, & demonſtres Iudæis ipſum Chriſtum, qui eorum eſt ſalus.

I n remiſſione peccatorũ eorum. Illius, inq̃, ſalutis, quæ eſt in remiſſione peccatorũ: hoc eſt: quę ſalus tunc demũ efficitur, cũ remittuntur, & ſoluũtur eorum peccata. ſic enim & Angelus ad beatũ dixit Ioſeph, cũ nominis Ieſu ſignificationem interpretaretur. ipſe enim, inquit, ſaluũ faciet populũ ſuũ a' peccatis eorũ.

P ropter uiſcera miſericordiæ Dei noſtri. In illa dico peccatorum remiſſione, quæ ſit propter uiſcera miſericordię Dei noſtri: uel quę data eſt propter ſummam Dei miſericordiam, & non propter noſtra aliqua merita.

I n quibus uiſitauit nos oriens ex alto. In quibus uiſceribus miſericordię Dei, uiſitauit nos, ſeu aduenit ad nos oriens, illud, inq̃, oriẽs, intellectualis ſolis, quod ex alto diuinitatis loco ad nos uenire debebat. ipſum enim Dei ad nos aduentũ intelligit: qualem nunq̃ antea aliquis uiderat.

V t illuceret iis, qui in tenebris & in umbra mortis ſedent. Viſitauit, inq̃, nos, ut illuceret, hoc eſt, ut ſplendeſcere faceret ueritatis lucem, iis, qui in errorum tenebris ſedebant. umbra autem mortis peccatum eſt. aſſimulatur enim morti peccatum. nam quemadmodum mors animam ſeparat a' corpore, ſic & peccatum diuinam gratiam fugat ab homine.

V t dirigeret pedes noſtros in uiam pacis. Vt conuerſationis noſtræ iter, in uiam pacis dirigeret, quæ eſt ſecundum Deum, cui eſt gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

¶ Finis Canticorum Sancto cum Deo.

¶Ne quis alius hunc librum per decennium imprimere, aut imprimi facere impreſſumue uendere, aut uẽdendum tradere, tam in hac Vrbe quam in omnibus aliis priuilegio cautum eſt ſub pœna in eo contenta.

¶Veronæ per Stephanum Nicolinum Sabienſem, & Fratres. M D X X X menſe Ianuario.

¶Regiſtrum.

✠ a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u x y z

A B C D E F G H I K L M N O Omnes ſunt quaterniones pręter O duerniones.

Notizie sul restauro effetuato nell'anno 2004 dalla Ditta
Restauro San Giorgio di Adriano Pandimiglio

SEGNATURA: 204.23.F.19

BIBLIOTECARIO CONSERVATORE: M. Giovanna Rak
RESTAURATORE PROGETTISTA: Roberto Centioni

Smontaggio totale. Controllo della numerazione, pulizia a secco con ausilio di pennelli in setola morbida e gomma Wishab e misurazione del Ph a c. 177 risultato 6.31.
Deacidificazione con Wei T'O liquido per tamponamento sulle carte 177 , 179-182,184, 187-190,195,198,203-206,209-218.
Risarcimento delle lacune, suture tagli e strappi, rammendo alla piega con carte giapponesi e veline (25502 e 25527) Vangerow e adesivo Tylose Mh 300p al 4%. Ricomposizione dei fascicoli e controllo della numerazione e fascicolazione.
Nuove carte di guardia Ingres (n° 20231) Vangerow.
Cucitura eseguita a pieno punto su 3 nervi doppi in canapa attorcigliata su tracce originali e refe di puro cotone. Nuovi capitelli grezzi su anima di canapa e cucitura primaria con filo di puro cotone. Indorsatura primaria eseguita con carta giapponese 25527 e secondaria con mussola di puro cotone e adesivo misto Tylose e Vinavil 59 (5%).
Piatti in cartone conservazione Canson a più strati.
Coperta eseguita in tutta pelle di capra a concia vegetale fornitaci dalla Ditta Scaricaciottoli.
Titolo e segnatura stampati a mano sul dorso in oro.
Custodia in cartoncino da conservazione per elementi originali e coperta da conservare a parte.

Collaudatore Rak

Data del collaudo 17/2/05

Digitized by Google